

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಗೆ - ೯

ಸೂತ್ರ-ಭಾಷ್ಯ-ಟೀಕಾ-ಟಿಪ್ಪಣಿ-ಮೊದಲಾದ 18 ಗ್ರಂಥಗಳೊಂದಿಗೆ
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ, ಅತ್ಯುತ್ಪಾದಿಕರಣ,
ಗುಹಾದಿಕರಣ, ಅಂತರಾದಿಕರಣ

ಪ್ರಕಾಶಕರು : ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಮಠ, ಮುಳಬಾಗಿಲು

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತಮಾಮ್ ॥

ಭಾಗ - ೫

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ, ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ, ಗುಹಾಧಿಕರಣ,
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ	ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ	ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ	ನ್ಯಾಯವಿವರಣ
ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ	ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ	ಪ್ರಕಾಶ	ನ್ಯಾಯವಿವರಣಟೀಕಾ
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ	ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ	ಗುರುರಾಜೇಯ	ಅಣುಭಾಷ್ಯ
ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ	ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ	ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ	ತತ್ವಮಂಜರಿ
	ಭಾವದೀಪ		
	ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ		

(ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ, ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು)

* * * * *

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರು :

ಎ|| ಆರ್. ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ
ಶ್ರೀರಂಗಮ್

ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅನುವಾದ :

ಎ|| ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ
ಬೆಂಗಳೂರು

- - - - -

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಮಠ

ಮುಳಬಾಗಿಲು.

‘ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ’ ಖರನಾಮಸಂವತ್ಸರ ಜೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ಚತುರ್ದಶೀ (ದಿನಾಂಕ : 14-06-2011)
ಶ್ರೀಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ೬೦೧ನೇ ಆರಾಧನಾಮಹೋತ್ಸವದ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಮುಳಬಾಗಿಲು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ
ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶನ : ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಮಠ, ಮುಳಬಾಗಿಲು.

ಸಹಯೋಗ : ಶ್ರೀಮತಿ ಲೀಲಾ ಮತ್ತು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪ್ರಹ್ಲಾದ
ಡಾಯಲ್ಸ್ ಟೌನ್, ಪೆನ್ನಿಲ್‌ವೆನಿಯಾ, ೧೮೯೦೧,
ಯು.ಎಸ್.ಎ.

ಪ್ರಥಮಮುದ್ರಣ : 2011

ಬೆಲೆ : 1000 ರೂ

ಪ್ರತಿಗಳು : 1000

Publication Copy right :

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಮಠ, ರಾಘವೇಂದ್ರ ಕಾಲೋನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

Author Copyright

ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

All rights reserved . No part of this publication may be produced, stored in a retrieval system, or
transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise,
without the proper permission of Bemmati Venkateshacharya.

ಅಕ್ಷರಜೋಡಣೆ :

ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ - 9480261663

ನಾಗಲತಾ(ಸುಧಾ)ಗಿರಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಮುದ್ರಣ

ದರ್ಶನ್ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ರಾಘವೇಂದ್ರಕಾಲೋನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ನಿವೇದನೆ

ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ನಾಮಪಾದದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಉಳಿದ ಮೂರು ಪಾದಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಪಾದವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳ ನಿರೂಪಣೆ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿದೆ: ಓದುಗರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಗವನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ನೀಡದೆ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿವೇದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟಗಳೆರಡನ್ನೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ತಮ್ಮ ಆರಾಧನೆಯ ಶುಭಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಬಹಳ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಷಯ. ಮುಂದಿನ ೬೦೧ನೆಯ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಬುಭುತ್ಸುಗಳ ಸಾಧನೆಯು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಲ್ಲಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡೋಣ.

ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುವಾದದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡವಿಘ್ನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಬಾಂಧವ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾಬಾಂಧವ್ಯವು ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಗುರುಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಕಾರ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ - ಭಕ್ತಿ, ಕಾರುಣ್ಯ - ವಿನಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಗಿಲ್ಲಾ ಅಸಾಧಾರಣ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದರೆ ಇವರಿರ್ವರ ವಿದ್ಯಾಬಾಂಧವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆಗಿನಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಗುರುಶಿಷ್ಯರ ವಿದ್ಯಾಬಾಂಧವ್ಯವೇ ಇಂದಿಗೂ ಮಧ್ವಮತದ ಭದ್ರಕೋಟಿಯಾಗಿದೆ. ಇವರಿರ್ವರ ಆಶೀರ್ವಾದ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇರಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೋಣ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ ಮಠದ ಶ್ರೀಗಳವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಶ್ರೀಪಾದಪುತ್ರರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಂತರಂಗಕ್ಕಿಳಿದು ಸಮಸ್ತ ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ತೊರೆದು ಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದ ದೊಡ್ಡ ಮಹಾನುಭಾವರು. ಇವರ ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾಶನಕಾರ್ಯವು ನಿರಾಂತಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಲೀಲಾ ಮತ್ತು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಡಾಯಲ್ಸ್ ಟೌನ್, ಪೆನ್ಸಿಲ್‌ವೇನಿಯಾ, ೧೮೯೦೧, ಯು.ಎಸ್.ಎ. ಇವರು ಈಸಂಪುಟಕ್ಕೂ ಸಹ ಉತ್ತಮರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಉಪಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಧಕರಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಇವರಿರ್ವರದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಪರಮಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಕಲವಿಧ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಉಪಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಮಹನೀಯರಿಗೂ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ದಾನಶೂರಕರ್ಣರಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ ಶ್ರೀಮತಿ ಶುಭಾ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥ್ ದಂಪತಿಗಳು ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಉದಾರವಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಿರತವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಾ ಸರಳಜೀವನಶೈಲಿಯನ್ನು ಆಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಇವರಿರ್ವರ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗುರುಗಳು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೋಣ.

ಅನುವಾದಕರು

ಬೆಮ್ಮತಿ ವೆಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ

ಒಳಗೇನಿದೆ...?

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ

ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ

ಎರಡನೆಯ ಪಾದವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತೋ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಪಾದ ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಮಗಳೂ ಸಹ ಸಮನ್ವಯವಾಗಲಾರವು.

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಪಾದವಾಗಿ ದ್ದರೂ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸರ್ವಗತತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ

'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಭೂತಪದದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಅನ್ಯತ್ರಾನವಸ್ಥಿತತ್ವೇ ಸತಿ ಭೂತಮಾತ್ರಾವಸ್ಥಿತತ್ವರೂಪಾಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಂ) ಇದು ಅಯುಕ್ತವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯವಿಷಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಶ್ವಮಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವದ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವ ವು ಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆವಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆನ್ನಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತಸ್ತೌತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ 'ವಿತಮ್' ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಬೇಕು. ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಈ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ದೇವಾವಾಚಿಯಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾನನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತಾವಾಚಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ

ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದೇವತಾವಾಚಿಯಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳದಿರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆದಿತ್ಯೇ ಅನುಕ್ರತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು ಸಕಲರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಆದಿತ್ಯಲಿಂಗದಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎನ್ನಲಾಗದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಜೀವನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ

ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ? ಅದರಂತೆ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಭಗವಂತನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯಪರವೆನ್ನಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಜೀವಪೂರ್ವಕವಾದ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣವು ಆರಂಭಣೀಯ

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ ಹುರುಳು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದಿತ್ಯನು ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿವೆ. 'ಸವಂತರಾಧಿಪತಿತ್ವ', 'ಪ್ರತಿಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ', 'ಯಚ್ಚೈಶ್ವರ್ಯ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಉಪೋದ್ಭವವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾಧ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ

ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆನಿಸಿದ ಗುಣಗಳು ಲಾಭವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಾದ ಆಪೇಕ್ಷೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಆಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಜನವು 'ತದಧೀನತ್ವ' ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟಬಹುದು

ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದು

ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಂತರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವು ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತಾಲಿಂಗಗಳಿದ್ದಂತೆ ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ದೇವತಾಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ದೇವತಾಲಿಂಗಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಅಂಶವನ್ನೂ ಸಹ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುವ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇನು ತಪ್ಪಲ್ಲ ? ಏಕೆಂದರೆ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದ ಶಬ್ದಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರದು

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಲಿಂಗಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದಷ್ಟೇ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನ್ನಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆದಿತ್ಯವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವರಸ. ಮತ್ತು ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಮದ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಒಂದೇ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ

ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹಲವು ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಿಂಗಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಾಮಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೀರೋ? ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿರಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಲಿಂಗಗಳ ಬೆಂಬಲದಿಂದಷ್ಟೇ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರವಂತು ಲಿಂಗಪಾದವು ಹೊರಡಲೇಬೇಕು. ಇನ್ನು ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಯಿಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಪಕವಾದ ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಾಪಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ದೊರೆಯುವುದು ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಮಾತ್ರ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿದಾಗ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಂತೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಕಲ ಜೀವರೇ ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಈಗ ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ' ಎಂಬುದು ಜೀವನೇ ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಲು ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಬಾಧಕಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ವಿಶಾರ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಜೀವನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಬೇಕು.

ಜೀವನ ಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಲ್ಲ

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಕೊನೆಯತನಕ ಅನೇಕ ಬಾರಿ 'ವಿಶತ್' ಎಂಬ ಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪದವು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಜೀವನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಜೀವಪ್ರಾಪಕವೇ ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯ ಪ್ರಾಪಕವಲ್ಲ.

ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರ

ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಉಪಾಸಾತ್ಯವಿಧ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುವವನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೃದಯಾಕಾಶವು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನೂ ಸಹ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟು ಸಣ್ಣರೂಪವುಳ್ಳ ಭಗವಂತನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? "ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಃ ಸ್ಥಿತಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಈ ವಿಷಯವು ಮತ್ತಷ್ಟು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು ಸರ್ವಗತನೂ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಈ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಸ್ವರಸವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಆಶಯ.

ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರಲಾರ

ಆಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಹೃದಯೇ ಜ್ಞಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಆಂತರ್ಯಾಮಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ವಗತನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದೆಂದು ವಾದ ಮಾಡಿದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದೆಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಬಾಧಕಪರಿಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಸಾಧಕಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಮಂಡಿಸಿ ಈಗ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಶ್ರುತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ. ಇದರ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಸಮಾಲು ? ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಸಹ ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಬೇಕು. ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ ಎಂಬ ಪ್ರಬಲವಾದ ಒಂದೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಾಧಿಸಬೇಕು. ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ ಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಸಕಲ ಜೀವರು ಸರ್ವಗತರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉದಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಲು ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ, ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಚ್ಛಬ್ದೋಪಬಂಧ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವವು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೩೬೦ ದಿವಸಗಳೆಂಬ ಒಂದು ವರ್ಷವು ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಥ. "ಸಂವತ್ಸರನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸ್ಮೃತಿಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಸಂವತ್ಸರ

ಎನ್ನುತ್ತಿವೆ. ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮಹಾಪುರುಷ ಎಂಬುದಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನೇ ಸಂವತ್ಸರನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಸಾರನಂದರೆ ಸಂವತ್ಸರ ಎನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಳಿದೆರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇವೆ

'ಯಚ್ಚೈಶೋಪಬಂಧ' 'ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ' ಎಂಬೆರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಯತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವೂ ಸಹ 'ಆದಿತ್ಯೋ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿತ್ಯಃ' ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಸಕಲಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾದದ್ದು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವೇ ಹೊರತು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಅಭಿಮುಖನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣನನ್ನು ಅಭಿಮುಖನೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು.

ಆದಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಜೀವರ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ

ಆದಿತ್ಯಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಆದಿತ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಮಂತ್ರವು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ ಅದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಸಕಲಜಗನ್ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಚಕ್ಷುಃ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾಗಬೇಕು. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲೇಬೇಕು. ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇರದವನು ಸಕಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ ? ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳು ಇರಬೇಕಾದರೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇರಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಅಲ್ಪದೇಶವೆನಿಸಿದ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಇದ್ದಾನೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯಾವುದೇ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಖುದ್ದಾಗಿ ಭೂತಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಭೂತಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರವಷ್ಟೇ ಭೂತಪದವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಸಕಲಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪದದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತೆ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ.

ಸಕಲ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಉಳಿದವರು ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಹ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಜೀವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮರೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಹೇಳಲಾಗದು. ಜ್ಞಾನಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಭಕೌಕ್ಸಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು.

ಅಣುವೇವನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಲಾರ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರು. ಅದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಜೀವನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟ್ಯಾಂತರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಆವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಅನುಭವಿಸುವ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಈ ಶರೀರವೇ ದೇವದತ್ತನದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ದೇವದತ್ತನದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಣುವಾದ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ ಮಾತು.

ಭಗವಂತನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲಜೀವರ ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವೂ ಸಹ ಭಗವಂತನಿಗಿದೆ. ಆದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಆಯಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲುಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಾರ. ಇಂತಹ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನು

ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಯಾವುದು ಕರ್ಮವೋ ಅದು ಕರ್ತೃವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು 'ಶಂಸನ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮನಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನೆನಿಸಿದ ಆತ್ಮನೇ ಬೇರೆ ಕರ್ತೃವೆನಿಸಿದ ಜೀವನೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರೇಕವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಭವವೆಂಬ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಬಹುದು 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶದಿಂದ ಸರ್ವಗತನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಗತನೆಂದರೆ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಂತೆ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಗುಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿನಲಿಸಿ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿ ನಿಯಮನ ಮಾಡುವಂತಹ ಗುಣವೇ ಸರ್ವಗತವೆಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಭಗವಂತನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡಬಹುದು ಆದರೂ ಕೇವಲ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವುದು ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡಗುಣ.

ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಸೂತ್ರದ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮೊದಲು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅನಂತರ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅಣುವಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವ ವಿರೋಧದಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರನೆ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳು ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂತರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರಂಗಹೇತುವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಬಹಿರಂಗಹೇತುವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ.

'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್' ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮ

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವೆಂಬ ಬಾಧಕವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಹ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಐದನೆಯ ಸ್ಥಾನವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ಪಷ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಬಾಧಕವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಆರು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವಂತೆ ಜೀವನ ಜೊತೆಗೂ ಸಹ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆವಾಗ ಜೀವನಿಗುಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವವು ಚೇತನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಸಹ ಬರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಎಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ಭುತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಾರ.

ಲಿಂಗವಾದದ ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿಗಳು

ಅಧಿಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿ ಹೀಗಿವೆ -

೧. ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಿತಿ' ಎಂಬ ಧರ್ಮರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೨. ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಸಂಹಾರವೆಂಬ' ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೩. ಗುಹಾಧಿಕರಣ - 'ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

೪. ಅಂತರಾಧಿಕರಣ - 'ಅಂತಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದು ರಮಣ ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂಬ' ಧರ್ಮಸಹಿತವಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೫. ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣ - 'ಧರ್ಮಸಹಿತವಾದ ನಿಯಮನ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೬. ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಅಭಾವ ರೂಪ' ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ

೭. ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣ - 'ವಾಚಕತ್ವವೇ' ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ 'ವೈಶ್ವಾನರ' ಎಂಬ ನಾಮಸಮನ್ವಯ.

ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತು ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಉಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಮೊದಲಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಅನಂತರವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನಂತರವೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲು ಭಾವ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳು ಅನಂತರ ಹೊರಟವೆ. ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯದ ಅನಂತರ ಭಾವನಿರೂಪವಾದ ಅಭಾವರೂಪಧರ್ಮವನ್ನು ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ ಭಾರೂಪಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಜೀವನೇ ಮನೋಮಯನೆಂದು ಉಪಾಸಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಾಸ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಮನೋಮಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಜೀವಾಭಿನ್ನನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಂದಿಸಬೇಕು.

ಜೀವನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲೇ ಕೊಡಿಸಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ - ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಧ್ಯಸ್ತಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಗ್ಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಹಾವು ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬುದು ಸರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಇದು ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮವಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮವು ಸರ್ವದಲ್ಲಿರುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಮತ ವಿಮರ್ಶೆ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಅಭೇದವನ್ನು

ಒಬ್ಬ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತೋರುತ್ತಿರುವಾಗ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಶುಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಜತತ್ವವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಕಾಮಾಲೆಯಿರುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಶಂಖವು ಬಿಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಹಳದಿಬಣ್ಣವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಆದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಆದ್ವೈತಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ವಿಷಮದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ. ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಆರೋಪವು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆದ್ವೈತಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳ ಆರೋಪವು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ತೋರಿದರೂ ಆರೋಪವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆರೋಪಿಸುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

ಅಧಿಷ್ಠಾನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿದ್ದಾಗ ಆರೋಪವು ಅಸಂಭಾವಿತ

‘ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ ಭಾವರೂಪಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯಕವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮರಿಬ್ಬರೂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತರಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಅಧ್ಯಸ್ತಭಾವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹುತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಂಬವೆಂದು ಮೊದಲು ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ‘ಇದು ಕಂಬವಲ್ಲ ಪುರುಷನು’ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಾತ್ಮ ಹಾಗೂ ಪುರುಷತ್ವ ಆರೋಪಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರಂತೆ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮೊದಲು ಸತ್ಯಕಾಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅನಂತರ ಮನೋಮಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವ ಹಾಗೂ ಮನೋಮಯತ್ವ ಎಂಬ ಆರೋಪಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿದ್ದಾನಲ್ಲವೇ? ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದರೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಭಯಾನಕವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಸಹ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವಾದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಮನೋಮಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬಾರದನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿನಿಗಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಾಕರಣೆ

ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಹೇತುಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮತ್ತು ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವತ್ರ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಈ ಗುಣಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿವಕ್ಷಿತ ಹಾಗೂ ಉಪಪತ್ತಿಪದಗಳು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತವೆ.

ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇ?

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಇದೂ ಸಹ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಅಯುಕ್ತ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಐದನೇ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿರುದ್ಧ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿರುದ್ಧ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕಷ್ಟ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗರ್ವಾಧಾರವಾಗಿದೆ. ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಪರೀತ್ಯ ದೋಷವಿದೆ. ಎಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಠಾಪಾದನವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ಮಾಡಲಾಗದೆಂಬ ದೋಷವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಅನರ್ಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನೇ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ 'ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ

ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ರಾಮಾನುಜರು. 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಪಾತತಃ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಸಹ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಜೀವಪರವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಕಲ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದಗಳಿವೆಯೋ? ಅವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರನೇತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಾಂಡೂಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ತೈತ್ತಿರೀಯಾದಲ್ಲೂ 'ತಸ್ಮೈ' ಆಯಂ ಪುರುಷಃ ಮನೋಮಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮನೋಮಯಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೇರೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮನೋಮಯನೆಂದು ಕರೆದಿರುವಾಗ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮನೋಮಯನೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವತ್ರ = 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ = ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ

ರಾಮಾನುಜರ ಮತನಿರಾಕರಣ

ರಾಮಾನುಜರ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ -

ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ - ಮನೋಮಯನೆನಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ-ಗುಣಗಳು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆ ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನುಪತತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ - ಆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮನೋಮಯನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ - 'ಏತಂ ಇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತನೆಂದು ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಮನೋಮಯನಲ್ಲ.

ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ - 'ಏಷ ಮೇ ಆತ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಪದದಿಂದ ಮನೋಮಯನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಮನೋಮಯನಲ್ಲ.

ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ - 'ಸರ್ವತ್ರ ಚ' ಎಂಬ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಬೇಕು.

'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾತ್ತದ್ವಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ನಿಚಾಯತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ' ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಪದೇಶದ ಇರುವಿಕೆಯು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಆಕಾಶವು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂತೆ.

ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ - ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಜೀವನೊಡನೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಬರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಪಾಪದ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಲು ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವಾಗಲೀ, ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಅವರು "ಎಲ್ಲವೂ" ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಪದವಿರಬೇಕೇ ಹೊರತು 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಉಪದೇಶಾತ್' ಎಂದು ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಸಹ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ರಾಮಾನುಜರ ಮತವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಲೇ ಅವರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ

ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸಹ ತಪ್ಪಿದೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸರ್ವಂ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಅನುಗುಣ್ಯವೂ ಸಹ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸರ್ವಗತತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಭಾವಪ್ರಧಾನವಾಚಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರು 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಏಷ ಮೇ ಆತ್ಮಾಂತಹೃದಯೇಽಣೀಯಾನ್ ಪ್ರೀಹೇರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ ಸರ್ಷಪಾದ್ವಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಣೀಯಸ್ವವು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೃದಯವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆದರೆ 'ಜ್ಞಾನಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು

ಇದು ತಪ್ಪು. 'ಹೃದ್ಯವೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ಷಪಕ್ಕಂತ ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಇಂತಹ ಹೃದಯವು ಉಪಾಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. 'ತತ್ರದತ್ತುಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಈ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅದಿತಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿ ದೇವಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಸರ್ವಶಬ್ದವು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದಿತಿ ದೇವಿಯು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯತ್ವದರ್ಮವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಅದಿತಿ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವುದೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಅದಿತಿಯನ್ನೇನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಕಲ ಸಂಹತ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

'ಅದಿತೇಯ' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯಳಾದವಳು ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗ. ಇವೆರಡೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವೇ ಆಗಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಲು ಒಂದು ಕಾರಣ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದಿರುವಿಕೆಯು ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆರಡು ನಿರವಕಾಶಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕಿರುವ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿರವಕಾಶವಾದ ಒಂದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವವು ಜಾತಿರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಲೋಕರೂಢಿಯೂ ಸಹ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಲಿಂಗದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಜಾತಿರೂಪವಾದ ಅದಿತಿತ್ವವು ಬಲಿಷ್ಠಲಿಂಗ

ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆರಡೂ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದರು. ಈಗ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಶಬ್ದವು ಬಂದರೂ ಸಹ ಗಂಗಾಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆಯೋ ಆದರೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಂದರೂ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು.

ಈಗ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಜಾತಿರೂಪವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂತರಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗವು ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅನಶ್ಚನ್ನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಲನ್ನೇ ತಿನ್ನುವವನು ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳ ನಿರವಕಾಶತ್ವವು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೆ ಸಮ್ಮತ

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿತಾ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಪ್ರಕೃತ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗ ಎರಡೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶಗಳೇ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆಗಿವೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ದೇವಮಾತೆಯನ್ನೇ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅದಿತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಮೇಲೆ 'ತ್ವ' ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸಹ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆರಡು ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. 'ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಂಗಂಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ 'ಚ' ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣ ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುವೇ ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕರಣವು ನಿರವಕಾಶವಾದರೂ ಅಥವಾ ಸಾವಕಾಶವಾದರೂ ಅದಿಯೇ ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಳಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಏಕೆ ಸಾವಕಾಶವೆಂದರೆ ಸರ್ವಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದಿತಿ ದೇವಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾಳೆನ್ನಬಹುದು. ಅಥವಾ ಸರ್ವಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವು ಅಸಂಭವದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

'ಅದಭಿಕಣೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ 'ಅತ್ಯಾ' ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ಹೊರತು, ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಂಹರ್ತತ್ವ ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳು ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಅಥವಾ ಭಕ್ಷಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದ ಧಾತುವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ಸಂಹಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅದ ಧಾತುವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣು ಪರವಾದ್ದರಿಂದ 'ತತ್ಪದತ್ಪ್ರಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದ್ದರೂ 'ತತ್ಪದತ್ಪ್ರಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬುದು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವು ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಥವಾ ಈ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವೂ ಸಹ ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ತತ್ಪದತ್ಪ್ರಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದವಳು ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಹೊರತು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಪೂಷಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಅವಕರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅವಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು. 'ಅಭಿಕ್ರಾಮಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸಂದಂಶ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಂದಂಶ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವೇ ಹೇತು

'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾಽಸೃಜತ' ಎಂಬುವ ಮೊದಲು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವತ್ವಾ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ ಅನುಶಾಸನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮೊದಲು ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದ ಕಾರಣ ಅನುಶಾಸನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಲಿಂಗವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ರಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಉಭೇ ಭವತ ಓದನಃ । ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ॥
ಖಿ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ ॥

ಎಂಬ ಕಾಠಕದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹಾಗೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನ್ನು ಅನ್ನವೆಂದು ಯಮನನ್ನು ಉಪಸೇಚನವೆಂದು ಹೇಳಿ ಯಾರು ಇವರನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತು ಯಮ ಹಾಗೂ ನಚಿಕೇತರ ಸಂವಾದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿ, ಜೀವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂವರ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. 'ಅನಶ್ನನ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂಬ ಪದವು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸಂಹಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ತಿನ್ನುವಿಕೆಯು ಜೀವನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಜೀವನಾಗಲಿ ಅಗ್ನಿಯಾಗಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಥವಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅದ್ವೈತಮತ ನಿರಾಕರಣೆ

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅತ್ಯತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಸಂಹಾರಕತ್ವವನ್ನೇ ಅತ್ಯತ್ಯವನ್ನೆಬಿಡು. ಸಂಹಾರಕತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಸಂಹಾರಕತ್ವವನ್ನೇ ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. "ಅನತ್ಯನ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಲ್ಲ. ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃತ್ವವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?

ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣ್ಯವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಆತ್ಮಿ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗ ಹಾಗೂ ಹೇತು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಅನುಗುಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳ ಹಿಂದೆ 'ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ 'ಆತ್ಮಾ' ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

"ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ನಂತರ "ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇಽಪಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಜೀವನೂ ಸಹ ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ ?

ರಾಮಾನುಜರು ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ರಾಮಾನುಜ ಮತವನ್ನು ಮುಂದೆಯೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾಽಸೃಜತ' ಎಂಬ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ವಾಕ್ಯವು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಕಾದರೆ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ. 'ಸಾ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಹೌದು. ಆದರೆ ಪುರುಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥಃ ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಗೂ 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಮಂಜಸವೋ? ಅಲ್ಲವೋ ? ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಅಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ

ಹಿಂದೆ ಸಂವತ್ಸರನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖನು ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪರಾಮರ್ಶವನ್ನೇ 'ಸಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗ ಹೇಗೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಉದ್ಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೃತ್ಯುವೆನಿಸಿದ ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳ ಪರಾಮರ್ಶವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ.

ಗುಹಾಧಿಕರಣ

ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿ ನಿರೂಪಣೆ

ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅತ್ಯತ್ಯದಂತೆ ಇದೂ ಸಹ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯತ್ಯದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಲಿಂಗವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಭೋಕ್ತೃಗಳಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಈ ದ್ವಿವಚನವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಚಾರದ ಅನಂತರ ಪತ್ನಿಯದ ವಿಚಾರವೂ ಸಂಗತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರತ್ಯುಹಾರಣ ರೂಪಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಗಳು ಮುಂದಿನ ವಿಷಯಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ

ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸುವುದಾದರೆ, ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

ಒಂದು 'ಅನಶ್ನನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ.

ಪ್ರಬಲವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಸಂಹತ್ಯತ್ವವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಏಕತ್ವವಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ,

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿತ್ವ' 'ಅನೇಕತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಭಿನ್ನನಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಭೇದವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಭೇದವು ಆಕಿಪ್ಪವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು - ಅನ್ನಮಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅನ್ನಮಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗದೇಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರನೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಅನೇಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೧. 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವು ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿವಿಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

೨. ವಸ್ತುತಃ ಏಕವಚನಾಂತ ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಛಾಂದಸವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನವಾಗಿದೆ.

೩. ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ ಸಹ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೪. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಏಕವಚನಾಂತವಾದ ಪದಗಳೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಂದಷ್ಟವಾದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಏಕತ್ವವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ದ್ವಿವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೫. ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ದ್ವಿವಚನದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ.

ಈ ಐದು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೇ ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶವೆಂದೇ ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂಬ ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತೀದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಏಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದೇ ಮೊದಲು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಪದವು ಯೌಗಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ

ಕಾರಣ ಐದನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಜೀವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಂದಂಶ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೃದಯಗುಹಾವಿಷ್ಟತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ, ಸೇತುತ್ವ, ಆಕ್ಷರತ್ವ, ಪರತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಿಥಿಲಾ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ 'ಮೈಥಿಲಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು 'ಮೈಥಿಲಃ' ಎಂದು ಯಾರೂ ಸಹ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಏಷ ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸೇತುತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಯಾವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದ್ದೆಯೋ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಯಃ ಸೇತುಃ' 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಂಚ' ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಸಂದಂಶ' ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ವಿಚಾರ.

ಭೋಕ್ತೃ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಭೋಕ್ತೃವೆಂದೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂಚ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಾನು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಅನೃತ್ಯನೃತ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಅನೃತ್ಯನೃತ್ಯಃ' ಎಂಬ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಶುಭಫಲಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಭಗವಂತನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು, ಅಶುಭ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಸಹ ತಿನ್ನಲಾರನು. ಅಶುಭಫಲವನ್ನು ತಿನ್ನದ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಯು 'ಅನೃತ್ಯನೃತ್ಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಆಹಾರದಿಂದ ಉಪಜೀವನ ಮಾಡಲಾರ. ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ತಿನ್ನದಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯೂನತೆಯಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೀಗೆ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ರಾಗವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವನ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಮಾರಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಫಲವೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನು ಪಾಪದ ಫಲವನ್ನೂ ಸಹ ಉಣ್ಣುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಅವನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಜೀವನನ್ನು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಮನದಟ್ಟಾಗುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿವಚನವೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಲ್ಲ

ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ದ್ವಿವಚನವೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹೆಂಡಂದಿರುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ 'ಪತ್ನೀಂ ಸನ್ಯಹ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಅದಿತಿಃ ಪಾಶಾನ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದೇ ಹಗ್ಗವಿರುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು

'ದ್ವಯೋಃ ಯಜಮಾನಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದಮ್ ಕುರ್ಯಾತ್' ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯ ಸೂತ್ರ. ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ 'ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಪತಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೋ ಆ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ದ್ವಯೋಃ ಯಜಮಾನಯೋಃ' ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕರ್ತೃವನ್ನಾಗಿ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇದರ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ದ್ವಿತ್ವದ ಅನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರು ಜ್ಯೋತಿಷೋಮ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದ್ವಿತ್ವ' ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಅಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ನಿಜ್ಞಾತ ವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವವೇ ಅವಿವಕ್ಷೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕ

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರೋದಾತ್ಸಣಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಬಹುವಚನದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ 'ಉದಾತ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೋತ್ಯ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ 'ಉದಾತ್ಯ' ಶಬ್ದವಿರುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಮತ್ತು 'ಉದಾತ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಡುವವರು ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳೂ

ಸಹ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. 'ಅಗ್ನೀನಾದಧೀತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸಹ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸತ್ಯಾದುದವಸಾಯ ಪೃಷ್ಠಶಮನೀಯೇನ ಯಜರೇನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೃದಯವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಜ್ಞಾತವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದನ್ನೇ ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಮೊದಲು ನಿರ್ಣೀತವಾದದ್ದನ್ನು ಎಂದೂ ಬಿಡಬಾರದು

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ 'ಏಕಾದಶಪ್ರಯಾಜಂ ಯಜತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಯೇ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಣೀತವಾದ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿವೆ

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲವೂ ಪ್ರೌಢವಾದ. ನಿಜವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯವೇನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಂಬಂಧ ಭೇದ ಮೊದಲಾದವು ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಆದರೆ 'ಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ಪ್ರಮೇಯಂ' 'ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. 'ಭೇದೋ ಭಿನ್ನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೇದವು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ದ್ವಿತ್ವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ವಿರುದ್ಧವೆಂಬುದು ಲೋಕಸಿದ್ಧವಿಚಾರ. ಆದರೆ ಸಂಬಂಧಾದಿಗಳಂತೆ ಏಕತ್ವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವ, ದ್ವಿತ್ವ, ಬಹುತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ನಮೂ ಆತಂಕಗಳಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿವೆ.

'ನೇಹ ನಾನಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಗುಣಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ, ಹೊರತು ಭೇದವನ್ನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಯಂ ವೈ ಹರಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಂತೆ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕತ್ವ ಮತ್ತು ಅನೇಕತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷವು ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮರ್ಥನೆ

ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಆದ್ವೈತಿಗಳಿಗೂ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದವು ಸುಧರಣವಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ ಆನಂದಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉಭಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಏಕತ್ವ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಷೋಮರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಏಕವಚನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತಾತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ರೂಪದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಹ ಸಮೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಐಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ರೂಪವಿಶೇಷದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಈ ದ್ವಿತ್ವೈಕತ್ವಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಏಕಂ ರೂಪಂ ಬಹುಧಾ ಯಃ ಕರೋತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಆಧಾರವೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿರುವ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನೇಕತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವು ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು, ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಾಧಾನ.

ಅಥವಾ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ, ಆವಾಗ ಈ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಬಂಧರಹಿತನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನ.

ವಿಷ್ಣುಪರವೆನ್ನಲು ಛಾಯಾತಪ ಶಬ್ದವೆನ್ನಲು ಬಾಧಕವಲ್ಲ

ಹಿಂದೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮಪರವೆನ್ನಲು ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈಗ ಛಾಯಾತಪಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸುಖಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ 'ಛಾಯಾ' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದುಃಖಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ಆತಪನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಸ್ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನಂತರ ಇರುವುದರಿಂದ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ 'ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮೊದಲು ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಸಾಧಕವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕ್ರಮವು ಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ.

ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣ

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಗುಹಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿತ್ವಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೋಗವು ಜೀವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಭತ್ತಿನ್ಯಾದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲಾ ಸಹ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರದ ಕಾರಣ 'ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಧಾಯಾತಪೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನೆರಳು ಹಾಗೂ ಬೆಳಕುಗಳು ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೇ ಹೊರತು ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದವರು ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವರೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಈ ಎತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಜೊತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಮತ್ತೊಂದು ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಂತೂ ಚೇತನನೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೆಂದರೆ ಚೇತನನೇ ಆಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಆತ್ಮಾನ್ತೌ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನಾತ್ಮವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹೃದಯಗುಹಾದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಜೀವನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗದ ಕಾರಣ ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಧಾಯಾತಪರೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದರೂ ಭತ್ತಿನ್ಯಾದಿಂದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾದ ದ್ವಿವಚನ

ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳನ್ನು ಚೇತನನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಫಟಿಕದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಾದ ದಾಸವಾಳ ಹೂವಿದ್ದರೆ ಅದರ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಬಿಳಿಯಾದ ಸ್ಫಟಿಕದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಜೀವನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಚೇತನನೆಂದು ಒಬ್ಬನನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಹಾಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಸಹ ಚೇತನನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನನ್ನು 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆರೋಪಿತವಾದ ಆತ್ಮತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದ್ರಷ್ಟೃಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಪದಕ್ಕೆ ದೇಹವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಯಾರೂ ಸಹ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವು ಆರೋಪಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ದೇಹವನ್ನೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾರರು.

ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಚಿದಚ್ಛತ್ಸವಲನಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಆರೋಪಿಸುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿಯೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಜೊತೆಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಾವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಜೀವನಾಗದಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಸಹಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೇ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಒಂದೇ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವವು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ನೀನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಿಯಾದರೆ ಹೀಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಹುದು - ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಜೀವನು ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಎರಡನೆಯ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಎರಡನೆಯ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಾರನು ಎಂದು.

'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ 'ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ತಾತ್ಪರಿಕವಾದ ಭೇದವುಳ್ಳ ಎರಡೂ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಅತಾತ್ಪರಿಕವಾದ ಭೇದವುಳ್ಳ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕೇವಲ ಶಬ್ದದ ಕಲಹ

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಈ 'ಎತ್ತಿಗೆ ಜೊತೆ ಹುಡಕಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಎತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಚೇತನನೆಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅವರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈ ನಿಯಮವೇ ತಪ್ಪು. 'ಈ ಮುದಿ ಎತ್ತಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ್ದನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು' ಎಂದಾಗ ಯಾರೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದು ಮುದಿ ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ, ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪಬಲದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಚೇತನತ್ವದಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಚೇತನತ್ವವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ ಚೇತನತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಚೇತನತ್ವವು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವೂ ಸಹ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು?

ಬುದ್ಧಿಯು ಅಚೇತನವಾದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾ ಎನಿಸಿದೆ. ಜೀವನು ಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ ಆತಪನನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾತಪತ್ವದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗೌಣವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಚರ್ಚೆಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ದ್ವಿತೀಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ

'ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿದ್ಧಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಂತ್ಯತ್ವದಿಂದ 'ಸೋಽಧ್ವನಃ ಪರಮಾಪ್ನೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಮ್ಯತ್ವದಿಂದ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರು ವಿಶೇಷಣಭೂತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದರೆ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವಂತೆ 'ಬುದ್ಧಿಂ ತು ಸಾರಥಿಂ ವಿಶೇಷಣಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರಥಿಯಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಮತ್ತು ಜೀವರೇ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಮತ್ತು 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಗುಹಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಂಗತಿಯು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ. ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿದೆ ಎಂದಾಗ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣ

ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ರಾಮಾನುಜರೂ ಸಹ 'ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವ ಹೊಸ ವಿಚಾರ.

ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಾಠಕದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಮುಂದಿನ 'ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಕಾಠಕದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರನೆಯ ವಲ್ಲಿಯು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಇದು ತಪ್ಪು. ಈ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಒಂದರ ಮುಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಇವೆ. ಈ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಜೀವಕಭಾವವೂ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಪಾದವೆಂಬ ವ್ಯವಧಾನವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಮುಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಾದರೆ ಅದರ ಹಿಂದಿನ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಜೀವನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು. 'ಮಹಾತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಭಗ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡಬೇಕೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ವಾದ.

ರಾಮಾನುಜರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕ ಭಾವವಿಲ್ಲ

ರಾಮಾನುಜರು ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ನಾಲ್ಕೂ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂಬ ದೋಷವು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನಮಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದು ಕಾರಕದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ರಾಮಾನುಜರ ವಾದ. ಆದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಮಹಾತಂ ವಿಭುಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮುಂದಿರುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪ.

ಆದರೆ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅವರೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಮಾಣವು ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಪ್ರಕರಣವು 'ನಿವಿನ್ಯಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುತ್ತದೋ? ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪುನಃ 'ಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನೀ' ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ. 'ಉಪವೀಯತೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಸಂಧಾನ ಹೊಂದಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದಂತೆ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ'

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಐಕಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ತಂತ್ರವಲ್ಲ

ಇದೇ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ದೃಢಾದೃಶ್ಯಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು 'ಮಾಂಡೋಕ್ಯೋಪನಿಷತ್' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಜೀವಕಭಾವವೂ ಸಹ ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೇ ಆಗುತ್ತವೆ.

ಒಂದು ವಾಕ್ಯವೇ ಅನೇಕ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಬಹುದು

ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರ ಆಯಾ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದ್ದರೆ ಪಾದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಡಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕರಣ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂಬುದು ರಾಮಾನುಜರ ಸಮರ್ಥನೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಅಧಿಕರಣ ಭೇದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದೆವು. ಈಗ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದೂ ಸಹ ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಔದುಂಬರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಂತೆ 'ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯಿ ಜೂಹೂರ್ಭವತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ಪುನಃ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದೆ. ಆದರೂ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಹೊರಡುವುದರಲ್ಲಿ ಏನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದ್ದರೂ ಅಧಿಕರಣದ ಭೇದವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ 'ಅನುಕ್ರತೇಃ' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಶಬ್ದಾದೇವ' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವವರಿದ್ದೇವೆ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ

"ಅತ್ರ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಮಣಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಮಾಸಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಮಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಾಸಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸೇರಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಧ್ಯಾಯವು ಒಂದೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುವ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ದೋಷ.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ

ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯವೇ ವಿಷಯ ಅಗ್ನಿಯೋ, ವಿಷ್ಣುವೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ

ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕೋಸಲ ವಿದ್ಯೆಯು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಯ ವಿಷೋಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ವಿಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬುದು ಅಂತಿಮ ನಿರ್ಣಯ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದುವೇಳೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ಅಯುಕ್ತವಾದರೆ ಅವಾಗ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬುದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು "ಯ ವಿಷೋಂತರಾದಿತ್ಯೇ" ಎಂಬುದು ಅಸ್ವದ್ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಾಗ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಪರವಾಗುವುದರಿಂದ ಬಾಧಕವಶಾತ್ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ಕೂಡುವುದಾದರೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಾಗ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ.

ಅಕ್ಷಿ ಶಬ್ದವು ಅಭಿಮಾನಿಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

'ಯ ವಿಷಃ ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾದವನು ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಸ್ವತಃ ತನ್ನನ್ನು ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯ ದೇವತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು 'ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾಕ್ಷಿಣಿ ಪ್ರಾವಿಶತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ 'ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ

ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಚಕ್ಷುಷಃ ಯಂ ಚಕ್ಷುರ್ನವೇದ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಚೇತನಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ಚೇತನಪರವೇ ಆಗಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಳಿಗಳ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ.

ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದವು ಜಡಪರವೂ ಆಗಬಹುದು

ಅಥವಾ 'ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿ ಶಬ್ದವು ಜಡಪರವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಸ್ಥಾನಾದಿಸೂತ್ರಗಳಿಲ್ಲವು ಸ್ವರಸವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. 'ಯ ವಿಷಃ ಆದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯದ ಉಲ್ಲೇಖವು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಚೇತನನಿರುವುದರಿಂದ 'ವಿಕವಿಧತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಡಭೂತವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳು ಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಚೇತನರೂ ಸಹ ಭಿನ್ನರೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದು ಅಗ್ನಿಯದ್ದೇ ಉಪದೇಶ

ವಸ್ತುತಃ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಉಪದೇಶವು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಗ್ನಿಯ ಉಪದೇಶವೆಂದೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಗ್ನಿಂ ಪರಿಚಚಾರ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಬಹುವಚನಾಂತವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ' ಮೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶೇಷ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಬೇಕು.

ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ 'ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟ್ಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯದಂತೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಅಭ್ಯಾಸ ಅರ್ಥವಾದ ಬಹುಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರ

ಅಕ್ಷಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುವ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣಾಸಹಿತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಸ್ವರಸಪ್ರತಿಪನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಭ್ಯಾಸವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಉದಾ :- 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಮೀನಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಗಂಗಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೀರವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಪ್ತನಾದವನು 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಮೀನಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ತೀರದಲ್ಲಿ ಮೀನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಲ್ಲೇ ಮೀನು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಗಂಗಾಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗಂಗಾಶಬ್ದವು

ಸ್ವರಸವಾದ ಪ್ರವಾಹ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಗ್ನಿಯೂ ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಉಪದೇಶಕನು ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಮದ್'ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೇ ಬೇರೆ ಆದಿತ್ಯನ ಅಂತರ್ಗತನಾದವನ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಬೇರೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೆಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೊಂದಲಗಳ ಪರಿಹಾರ

ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿ' ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ 'ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯು' ವಿಷ್ಣುವರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇದರಂತೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕವನ್ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮತ್ತು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣು ಅತ್ಯಂತ ಅಲೌಕಿಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಹಗಲಿನ ಹೊತ್ತು ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಭೆಯು ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

'ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಫಲವಾಕ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಅರ್ಥವಾದತ್ವ ಫಲತ್ವ ಎರಡೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ? ಅಥವಾ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫಲತ್ವ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದತ್ವಗಳೆರಡೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮತ್ತು ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದೂ ಸಹ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ತನಗಿಂತ ಅಧಮ ದೇವತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಈ ಹಿಂದೆ ಉಪಪಾದಿಸಿದ ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಬಹುಕೃತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ಭಗವಂತನೇ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷರ ಎಡಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಪೇರಕವಾದ ಭಗವಂತನ 'ವಾಮನಿ' ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಪ್ರೇರಕವಾದ 'ಭಾಮನಿ' ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಕಣ್ಣಿನ ಒಳಗಡೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ಜೀವಿಗಳ ಪ್ರವಾಹವೇ ಹರಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಹ

ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯು 'ಪರಿಹೇನಂ ಮ್ರಿಯಂತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಮರಣಶೀಲನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಭೀಷಾಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹದರಿ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಸಾಬೀತಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದವನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೇ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರಚೋದಕವಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಶಕ್ತಿ ಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಅಸ್ತದ್ವಿದ್ಯೆ' 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಎಂಬ ವಿದ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಪ್ರಕಾರಭೇದದಿಂದ ಅನೇಕ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ದಹರವಿದ್ಯೆ, ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆ, ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ.

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಐದು ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಐದು ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಮೊದಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿನ ಒಳಗಡೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ರಮಿಸುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ. 'ಅಂತರ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಂತ' ಎಂಬ ಉಪಪದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ರ' ಎಂಬ ಧಾತು 'ರಮಣ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಕೇವಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂಬರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ಅಂತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ರಮಣ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು 'ಆದೇಯಂ ಮಾತಿ' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ. ಕಣ್ಣಿನ ಒಳಗಡೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ರಮಿಸುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಮೃತತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳೆಂಬ ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಎಂದು.

ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯ

ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ "ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮೊದಲು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿವೆ. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಾರಣ 'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಲಂಕರಿಸಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ವಿಚ್ಛೇದಕವಾದಾಗ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್‌ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ.

ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಿಂದ 'ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಲಂಕರಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಸೂತ್ರದ ಜೋಡಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯವಾಗಿದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ

ಅದ್ವೈತ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಂತರಧಿಕರಣವೆಂದೇ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಆತ ಯ ಏಷೋ ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಆವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವವಿಶೇಷನು ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನು ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಆಸಂಭಾವಿತವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ.

ಭಾಮತಿಯ ಈ ಧೋರಣೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದೃಶ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ಹೇತು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ಪುರುಷತ್ವ, ಅಮೃತತ್ವ, ಸಂಯದ್ವಾಮೃತತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ಭಾಯಾಪುರುಷ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಭಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಮೃತ ಅಭಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಸಮಾನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತರಚನೆಯೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ 'ಅಮೃತತ್ವ', 'ಅಭಯತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಾದರೆ ಅವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಅರ್ಚಾರಾದಿಮಾರ್ಗಗಮನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಆಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಚಾರಾದಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

೧. "ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ರ' ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅಮೃತತ್ವಾದಿ' ಉಪಪತ್ತಿಗಳು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಾಗಲೀ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

೨. "ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಶ್ಚ" ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು "ಅರ್ಭಕಾಕಸ್ತುತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

೩. "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವಚ" ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುಖ ಸಂಬಂಧವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂಬಂಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಸುಖವು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ.

೪. "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕೃಭಿಧಾನಾತ್" ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿ ಯಾರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಈ ಯಾವ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಸಹ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗ ಗಮನಕ್ಕೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕೃ' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಕ' ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಗತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮಾರ್ಗ' ಎಂಬರ್ಥವೂ ಅಸ್ಪರಶವಾಗಿದೆ.

೫. "ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ" ಅನವಸ್ಥಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕವಾದ ಅನಂತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂಬ ದೋಷವು ಅರ್ಥವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಛಾಯಾಪುರುಷನು ಅವಸ್ಥಿತನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸದಾಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೇ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಛಾಯಾಪುರುಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಬರುವಾಗ ಪುನಃ ಅದೇ ವಿಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರೂ ಸಹ ಅದ್ವೈತಮತದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಜೋತುಬಿದ್ದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ರಾಮಾನುಜರ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೊಸವಿಚಾರವೆಂದರೆ 'ಅತ ಏವ ಚ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠವಾದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿರೋಧಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠವಾದದಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತೋ ಅದರಂತೆ ಇದನ್ನೂ ಸಹ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಏನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ನೆಲೆಸಿಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನು ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಆವರು ಸಾಧಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಭಾಷ್ಯ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಯೌಗಿಕ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಲಿಂಗಪಾದ	೨
ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವಗತನು	೨೪
ಜೀವ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯರು ಸರ್ವಗತರಲ್ಲ	೩೩
ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರಲೇಬೇಕು	೩೯
ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು	೪೪
ತನ್ನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ	೫೦
ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಸಣ್ಣ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಇದ್ದಾನೆ	೬೦
ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾನ ಭೋಗವಿಲ್ಲ	೭೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ	೮೨
ಸರ್ವಗತತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ	೮೯
ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೯೨

ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ	೯೮
ಜೀವನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ	೧೦೩
ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯ ಪಶುತಾಧಿಕರಣಮ್	
ಪಶುಚೋದನಾಯಾ ಅನಿಯಮೋಽವಿಶೇಷಾತ್ (೬-೮-೧೦)	೧೦೬
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣವು ಆರಂಭಣೀಯ	೧೧೦
ಅಂತರಾದ್ಯಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ	೧೧೬
ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು	
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದು	೧೨೩
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರದು	೧೨೭
ಸಕಲ ಜೀವರೇ ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೧೩೩
ಜೀವನ ಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಲ್ಲ	೧೩೮
ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರ	೧೪೨
ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರಲಾರ	೧೪೭
ಬಾಧಕಪರಿಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉಪಸಂಹಾರ	೧೫೪
ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ	೧೬೧
ಉಳಿದೆರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇವೆ	೧೬೫
ಆದಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಜೀವರ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ	೧೭೧
ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ	೧೮೦

ಅಣುಜೀವನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಲಾರ	೧೮೮
ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನು	೧೯೩
ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೧೯೮
‘ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್’ ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮ	೨೦೩
ಲಿಂಗಪಾದದ ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿಗಳು	೨೦೭
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ	೨೧೭
ಅದ್ವೈತಮತ ವಿಮರ್ಶೆ	೨೩೧
ಅಧಿಷ್ಠಾನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿದ್ವಾದ್ಗ ಆರೋಪವು ಅಸಂಭಾವಿತ	೨೩೬
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಾಕರಣೆ	೨೪೧
ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಅಯುಕ್ತ	೨೪೬
ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣ ವಿಮರ್ಶೆ	೨೫೧
ರಾಮಾನುಜರ ಮತನಿರಾಕರಣೆ	೨೫೭
ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ	೨೬೬
ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	೨೭೮
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಪರಿಶಿಷ್ಟಗ್ರಂಥಗಳು	(೨೮೫-೩೧೨)

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ - ಭಾಷ್ಯ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಸಕಲ ಸಂಹಾರಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ.	೩೧೪
ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಂಹಾರಕ	೩೩೦

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ	೩೪೨
ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೩೪೫
ಜಾತಿರೂಪವಾದ ಅದಿತಿತ್ವವು ಬಲಿಷ್ಠಲಿಂಗ	೩೫೨
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳ ನಿರವಕಾಶತ್ವವು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತ	೩೫೬
ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ	೩೬೦
ಪೌಷ್ಣಂ ಪೇಷಣಂ ವಿಕೃತೌ ಪ್ರತೀಯೇತಾಚೋದನಾತ್ಪ್ರಕೃತೌ (೩-೩-೧೮)	೩೬೬
ಕರ್ತೃಗುಣೇ ತು ಕರ್ಮಾಸಮವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯಭೇದಸ್ಯಾತ್ (೩-೧-೯)	೩೬೭
ಸರ್ವಾತ್ಪತ್ವ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ	೩೭೧
ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಾತ್ಪತ್ವಕ್ಕೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವೇ ಹೇತು	೩೮೧
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ	೩೮೭
ಅದ್ವೈತಮತ ನಿರಾಕರಣೆ	೩೯೨
ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	೩೯೯
ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಪರಿಶಿಷ್ಟಗ್ರಂಥಗಳು	(೪೦೫-೪೧೬)

ಗುಹಾಧಿಕರಣ - ಭಾಷ್ಯ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿವೆ	೪೧೮
ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಕೂಡ ಪೂರಕವಾಗಿವೆ	೪೪೪

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆವಾಂತರ ಸಂಗತಿ ನಿರೂಪಣೆ	೪೬೨
ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ	೪೬೭
ಪ್ರಬಲವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೪೭೪
ಪೃಥಕ್ ಸ್ವೀಕೃತಾತ್ಮನಿಷ್ಠಾ ಕರ್ಮಭೇದಃ ಸ್ಯಾತ್ (೨-೨-೭)	೪೭೬
ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೪೮೧
ಪ್ರಯಾಚೇದಪೀತಿ ಚೇತ್ (೯-೨-೨೦)	೪೯೧
ಸಂದಂಶ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ	೪೯೮
ಭೋಕ್ತೃ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ	೫೦೩
ದ್ವಿವಚನವೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಲ್ಲ	೫೧೫
‘ಅಪೂರ್ವೇ ತ್ವನಿಕಾರೋಽಪ್ರದೇಶಾತ್ಪ್ರತೀಯತೇ’ (೯-೩-೫)	೫೧೮
ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾದ್ಗುಣೇ ತ್ವನ್ಯಾಯ್ಯ ಕಲ್ಪನೈಕದೇಶತ್ವಾತ್ (೯-೩-೪)	೫೧೯
ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು	೫೨೩

“ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಯುಕ್ತಂ ವಾ ಚೋದನಾತ್ಮಸ್ಯ” (೩-೩-೧೪)	೫೨೫
‘ಅರ್ಥಾಭಾವಾತ್ ನೈವಂ ಸ್ಯಾದ್ಗುಣಮಾತ್ರಮಿತರತ್’	೫೨೬
ನಿರ್ಜ್ಞಾತ ವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವವೇ ಅವಿವಕ್ಷ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕ	೫೩೦
ತೇಷಾಂ ತು ವಚನಾದ್ ದ್ವಿಯುಜ್ಞವತ್ ಸಹ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾತ್ (೧೦-೨-೧೩)	೫೩೫
ಮೊದಲು ನಿರ್ಣೀತವಾದದ್ದನ್ನು ಎಂದೂ ಬಿಡಬಾರದು	೫೪೦
ವಿವೃದ್ಧಿಃ ಕರ್ಮಭೇದಾತ್ಪ್ರಪದಾಜ್ಯವತ್ಸ್ಯ ತಸ್ಯೋಪದಿಶ್ಯತೇ (೫-೩-೧)	೫೪೧
ನೈಮಿತ್ತಿಕಂತೂತ್ತರೋತ್ತರತ್ವಮಾನಂತರ್ಯಾತ್ಮತೀಯೇತ (೯-೨-೪)	೫೪೪
ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿವೆ	೫೪೬
ದೃಷ್ಟಾಂತಪುರಸ್ಸರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮರ್ಥನೆ	೫೫೦
ಮೇಧಪತಿತ್ವಂ ಸ್ವಾಮಿದೇವತಸ್ಯ ಸಮವಾಯಾತ್ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ಸ್ಯ ಚಾನ್ಯಾಯುನಿಗದತ್ವಾತ್ ಸರ್ವತ್ಯೈವಾವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ (೯-೩-೧೨)	೫೫೩
ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ	೫೫೮
ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾದಪಿ ನಾನಾಭಾವಾದತಿರೇಕಾಚ್ಛ (೧-೪-೩)	೫೬೦
ವಿಷ್ಣುಪರವೆನ್ನಲು ಛಾಯಾತಪ ಶಬ್ದವೆನ್ನಲು ಬಾಧಕವಲ್ಲ	೫೬೩
ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣ	೫೭೧
ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮುಳ್ಳಾದ ದ್ವಿವಚನ	೫೭೫
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕೇವಲ ಶಬ್ದದ ಕಲಹ	೫೮೧
ದ್ವಿತೀಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ	೫೮೮

ರಾಮನುಜರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣ	೫೯೮
ರಾಮನುಜರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಭಾವವಿಲ್ಲ	೬೦೮
ಸಂದಿಗ್ಧೇ ತು ವ್ಯವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯಭೇದಸ್ಯ (೩-೧-೧೦)	೬೧೨
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾನಾಂ ಸಮವಾಯೇ ಪರದೌರ್ಬಲ್ಯಮರ್ಥವಿಪ್ರಕರ್ಷಾತ್ (೩-೩-೧೦)	೬೧೫
ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಐಕಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ತಂತ್ರವಲ್ಲ	೬೧೮
ಒಂದು ವಾಕ್ಯವೇ ಅನೇಕ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಬಹುದು	೬೨೨
ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ	೬೩೧
ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	೬೩೪
ಗುಹಾಧಿಕರಣದ ಪರಿಶಿಷ್ಟಗ್ರಂಥಗಳು	(೬೪೧-೬೫೬)

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ ಭಾಷ್ಯ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವವನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ	೬೫೮
ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಂತರನು	೬೮೯
ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಲಾರ	೬೯೯
ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಸಹ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ	೭೦೮
ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರನಾದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿದೆ	೭೨೧

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯವೇ ವಿಷಯ, ಅಗ್ನಿಯೋ, ವಿಷ್ಣುವೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ	೭೩೪
ಅಕ್ಷಿ ಶಬ್ದವು ಅಭಿಮಾನಿಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೭೪೮
ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್ (೨-೧-೩)	೭೫೨
ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದವು ಜಡಪರವೂ ಆಗಬಹುದು	೭೫೫
'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದು ಅಗ್ನಿಯದ್ದೇ ಉಪದೇಶ	೭೫೯
ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಅಭ್ಯಾಸ ಅರ್ಥವಾದ	
ಬಹುಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರ	೭೬೪
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೊಂದಲಗಳ ಪರಿಹಾರ	೭೬೯
ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ	೭೭೮
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೭೮೬
ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯ	೭೯೨
ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ	೭೯೮
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ	೮೦೫
ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	೮೪೦
ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ ಪರಿಶಿಷ್ಟಗ್ರಂಥಗಳು	(೮೫೧-೮೭೦)

* * * * *

೦೧-ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀ

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮ
ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕ, ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ
ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಯೌಗಿಕ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಲಿಂಗಪಾದ

ಸ್ - ॐ ॥ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॥ ॐ (१ - २-१)

ಐತರೇಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೋ
ಅಂತಹವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ.

* * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ತತ್ತು ಇತಿ ವರ್ತತೆ । ಸರ್ವತ್ರ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು । ಉಚ್ಯಮಾನಂ ವಸ್ತು ತತ್ತು ನಾರಾಣಾಣ್ಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನತು ಅನ್ಯತ್ । ಕೃತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ “ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ (ಐ. ಆ. ३-२-३-१२.)
ಸರ್ವಗತೇ ವಸ್ತುನಿ ನಾರಾಯಣವಾಚಿತ್ವೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬ್ರಹ್ಮಸಾಂದರ್ಭವಣಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

“ತತ್ತು” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸರ್ವತ್ರ = ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವನೆಂದು
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಸ್ತು ತತ್ತು = ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
“ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್” = “ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಆರಣ್ಯಕದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನಾದ
ವಸ್ತು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

* * * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ-

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತ್ಯस्मिन् ಪಾದೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ।

ಅನುವಾದ - ಇದು ಲಿಂಗಪಾದ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಷ್ಠದಾರ್ಥ - ನಾಮಪಾದವು ಮುಗಿಯಿತು; ಲಿಂಗಪಾದವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಪಾದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾದಕ್ಕೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವು ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಾದೇ = ಈ ಲಿಂಗಪಾದದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ = ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮವಾಚಕಗಳಾದ, ಶಬ್ದಾನಾಂ = ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ = ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ = ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು, ದರ್ಶಯತಿ = ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (೧)

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮ್' ಇತಿ ಸರ್ವಜನತತ್ವಮುಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣೋಃ । ತಚ 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' (ಐ.ಆ. ೩.೨.೩) ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಽಽದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯತೇ ॥

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಾದಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಥಿತ್ವೇಕವಾಕ್ಯತಾಪಾತ್ರ ಸಿದ್ಧಯೇ ಏತತ್ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಲಿಂಗೇತಿ ॥ ಲಿಂಗಮನುಮಾಪಕೋ ಧರ್ಮಃ । ಸ ಆತ್ಮೇವಾಽತ್ಮಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ । 'ನಿಮಿತ್ತನಿಮಿತ್ತಿನೋಪದೇಶಚಾರಾತ್' ಇತಿ ಸುಧೋಕ್ತಃ । ಸ್ವರೂಪಾರ್ಥೋ ವಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದಃ । ಪೂರ್ವಯೋಜನಾಯಾಮಾತ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕೇ ಗೌಣಿ ವೃತ್ತಿಃ । ದ್ವಿತೀಯಾಪಾಂ ತು ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಿತಿ ಭೇದಃ । ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಕಃ । ತಥಾ ಚ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮದ್ವಾರಾ ಧರ್ಮಿಬೋಧಕಾನಾಮಾಪಾತತೋ ಯೌಗಿಕಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಿತಿ ಚ ಸಂಯೋಜ್ಯಮ್ । 'ಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ' ಏಕಪ್ರಾತಿಪದಿಕರೂಪಾಣಾಮನೇಕಪದಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರರೂಪಾಣಾಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ' ಪ್ರಕರ್ಷಣ ವೃತ್ತಿಂ ಮಹಾಯೋಗವಿಧ್ವಂಸಿಭ್ಯಾಂ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್ । 'ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ' ಪ್ರಕರ್ಷಣ ಸಾಧಯತಿ ಸೂತ್ರಕಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣೇ ನಾಮಸಮನ್ವಯಕರಣಾದವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾ ಚ ತತ್ರಾಪಿ ನಾಮಸಮನ್ವಯಮುಖೇನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಫಲತೋ ಬಹುಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಸ್ಯೈವ ಕರಣಾನ್ವಾಪ್ಯಾಸಿರೀತಿ ಭಾವಃ ॥

ಅನುವಾದ - ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮ್' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಎಂದು ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಈ ಸೂರ್ಯನೇ ಅಧಿಪತಿಯೆಂಬುದಾಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಸೂರ್ಯನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - 'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮ್' ಇತಿ = ಬ್ರಹ್ಮನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ಸರ್ವಗತತ್ವಂ = ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು, ಉಕ್ತಂ = ಹೇಳಲಾಗಿದೆ, ತಚ್ಚ = ಆ ಸರ್ವಗತತ್ವವಾದರೂ ಮುಂದೆ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ, ತಸ್ಯ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತಲೂ, ಐತಸ್ಯ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತಲೂ, ಅಸೌ = ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಆದಿತ್ಯಃ = ಸೂರ್ಯನು, ರಸಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿನಾ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ

ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ, ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ = ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ, ಪ್ರತೀಯತೇ = ತೋರುತ್ತದೆ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - यद्यपि पूर्वपादान्त्याधिकरणेनैतत्पादाद्यस्य नावान्तरसङ्गत्यपेक्षेति न सा प्रदर्शनीया । तथाऽपीह तस्याः सम्भवात् फलस्यावश्यकव्यत्वाच्च सा प्रदर्शयत इत्याशयेन पूर्वाधिकरणसङ्गतिं विषयादिकं च दर्शयति - ब्रह्मेति ॥ इति वाक्ये विष्णोः निरवधिकसर्वगतत्वमुक्तमित्यर्थः । ततः किमित्यत आह - तच्चेति ॥ तदित्यावर्तते, उक्तमिति च वर्तते । तथा च 'ब्रह्म ततमम्' (ऐ.आ. २.४.३) इति यत् ततमत्वमुक्तं प्राणारूपविष्णोस्तत्तदेकदेशभूतं सर्वगतत्वान्तर्गतं सर्वप्राणिहृदयस्थत्वं तत्रैवैतरेयके 'एतं ह्येव बहुधा महत्युक्त्ये मीमांसन्त एतमग्रावध्वर्यव एतं महाव्रते छन्दोगाः एतमस्यामेतं दिव्येतं वायावेतमाकाश एतमप्सु एतमोषधीष्वेतं वनस्पतिष्वेतं चन्द्रमस्येतं नक्षत्रेष्वेतं सर्वेषु भूतेष्वेतमेव ब्रह्मेत्याचक्षते'(ऐ.आ-२-४-४) इत्यादौ एतमित्युत्तरवाक्येन उक्तमित्यर्थः । ततोऽपि किमित्यतः सयुक्तिकं पूर्वपक्षमाह - तच्चेति ॥ चोऽवधारणे । आदिशब्देन 'स यश्चायमशरीरः प्रज्ञात्मा यश्चासावादित्य एकमेतदिति विद्यात् तस्मात् पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यो भवति ... सूर्य आत्मा जगत्तस्त्युषश्च ... एतं सर्वेषु भूतेषु' (ऐ. ३-२-३.) इत्यादिवाक्यं गृह्यते । अत्र तस्येत्यादेरुपन्यासः एतमिति परामर्शनीयसमर्पकतयाऽऽवश्यकत्वात् पूर्वपक्षयुक्तिप्रदर्शनार्थं च कृतः । तथा च यत् एतमित्युत्तरवाक्येनोक्तं सर्वप्राणिहृदयस्थत्वं तस्येत्यादिना पूर्ववाक्येन प्रकृतत्वात् तस्याऽदित्यस्यैव प्रतीयते, अतस्तस्यैव तत्पूर्वोक्तं ततमत्वमपि भवेत् । न विष्णोरिति योजना । अत्र पूर्वपक्षे ततमत्वं सङ्गुचितं सर्वभूतगतत्वरूपं विवक्षितम् । न चैवं सिद्धान्त्यभिमतनिरवधिक-सर्वगतत्वाक्षेपाप्राप्तिरिति वाच्यम् । पूर्वपक्षे 'एतमेव' इत्यवधारणेन विष्णोरन्यस्यैव सर्वभूतगतत्वाद् विष्णोर्भूतादन्यत्र सत्त्वेऽपि सर्वभूतगतत्वाप्राप्त्याऽऽक्षेपोपपत्तेः ॥

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಅತೋಽಬ್ರವೀತ್ -

॥ - ॐ ॥ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॥ ॐ ॥ १ ॥

ಅನುವಾದ - ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅಧಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅತಃ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹಿಂದಿನ

ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇತಿ = ಈ

ಅನೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತತಮತ್ವಾನಂತರಗತಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯತ್ರಾಽಕ್ಷೇಪಾತ್ ತೇನಾಸ್ಯಾಽಕ್ಷೇಪಿಕೀ
ಸಂಭವತಿ; ವಿಷಯಸಂಶಯೈ, ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗತತ್ವಮಿತಿ ಸಯುಕ್ತಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷಶ್ಚ ದರ್ಶಿತೋ
ಭವತಿ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಶ್ರುತೃರ್ಯಸ್ತು - 'ತಸ್ಯ' ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ 'ಏತಸ್ಯ' ಸಂವತ್ಸರನಾಮಕಸ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಸರ್ವಾದಿತ್ವ
ತತಮತ್ವನಿಯಾಮಕತ್ವನಿಮಿತ್ತೈರಾದಿತ್ಯನಾಮಾ ಪ್ರಚುನ್ನೋ ರಸಃ ಸಾರಭೂತಃ । ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷದೇಹಗತಃ
ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವರ್ಜನಾದಾಶ್ರೀರಃ 'ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ' ಜ್ಞಾನರೂಪೋಽನಿರುದ್ಧಃ । ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಃ ಪ್ರಚುನ್ನ
ಏತತ್ಸತ್ಯಾನದ್ವಯಗತಂ ರೂಪಮೇಕಮಿತಿ ವಿಧಾತ್ । ತस्ಮಾತ್ ಪುರುಷಾದಿತ್ಯಗತಾನಿರುದ್ಧ-
ಪ್ರಚುನ್ನಯೋರೈಕ್ಯಾದಾದಿತ್ಯಃ 'ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತಿ' ಪ್ರತಿಪುರುಷಂ 'ಭವತಿ' ಅಭಿಮುಖೋ ಭವತಿ । ಪ್ರತಿಗೃಹಂ
ಕೂಪ ಇತಿವತ್ ಸರ್ವಪುರುಷಗತೋ ಭವತೀತಿ ಚೇತಿ । 'ಜಗತಃ' ಜಗ್ಗಮಸ್ಯ 'ತಸ್ತುಷಃ' ಸ್ಥಾವರಸ್ಯ
'ಆತ್ಮಾ' ಆದಾನಾದಿರ್ಕರ್ತಾ 'ಸೂರ್ಯಃ' ಸೂರಿಪ್ರಾಪ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರ್ದಿವಂ ಪೃಥಿವೀಮಂತರಿಕ್ಷಂ ಚ 'ಆಽಪ್ರಾಃ'
ಆ ಸಮಂತಾದಪೂರ್ವಾದಿತ್ಯಃ । ಏತಮಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಮನ್ವಯಂತಪದೇಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಬಂಧಃ । ತಥಾ ಚ
'ಬಹುಚಾಃ' ಋಗ್ವೇದಿನಃ 'ಏತಂ ಹೋವ' ಏತಮೇವ ಪುರುಷಾದಿತ್ಯಗತಮೇವ ಹಿ ವಿಷ್ಣುಂ 'ಮಹತ್ಪುಕ್ಯೇ'
ಮಹದುಕ್ಯನಾಮಕಬೃಹತೀಸಹಸ್ರೇ ತದೇವತಾವಿಷಯೇ ತದೇವತಾಮಿತಿ ಯಾವತ್ 'ಮೀಮಾಂಸಂತೇ' ಜಾನಂತಿ ।
'ಅಧ್ವರ್ಯವಃ' ಯಜುರ್ವೇದಿನಃ 'ಅಗ್ರೈ' ಚಯನಸಾಧನೆಷ್ಟಕಾದೇವತಾವಿಷಯೇ ತದೇವತಾಂ ಮೀಮಾಂಸಂತೇ ।
'ಛಂದೋಗಾಃ' ಸಾಮವೇದಿನಃ 'ಮಹಾಬ್ರತೇ' ತದಾಖ್ಯಸ್ತೋತ್ರಸ್ಯ ದೇವತಾಂ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಮೀಮಾಂಸಂತೇ । 'ಅಸ್ಯಾಂ'
ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಏತಂ 'ದಿವಿ' ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ವಾಯ್ವಾದೌ ಚೈವ ಏತಮೇವ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು'
ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷ್ವಂತರ್ವ್ಯಾಸಮಾಚಕ್ಷತೇ ವಿಧ್ವಾಂಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವೇಷ್ವಿತ್ಯೇವ ಪೂರ್ತಃ ಪುನರ್ಭೂತೇಷ್ವಿತ್ಯುಕ್ತಿರತ್ರ
ಭೂತವೃತ್ತಿತ್ವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತಿಪಾಢತಯಾಽಭಿಪ್ರೇತಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮ್ । ಏತಂ ಸರ್ವಭೂತಗತಮೇವ ವಿಷ್ಣುಂ
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾच्च ಏತಂ ಮುಖ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ ॥
ನಸ್ಥಾನಾಧಿಕರಣದೀಕಾರ್ಯಾಂ ತು - ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಚಕ್ಷುರಾದಿಸ್ಥಾನೇಷು ಏತಮೇಕಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಗುಣಪೂರ್ಣಮಾಚಕ್ಷತ
ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೀ ತು ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಪ್ರಸಿದ್ಧಸಂವತ್ಸರಸ್ಯಾಸೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಆದಿತ್ಯಃ
ಸೂರ್ಯೋ ರಸಃ ಸಾರಭೂತೋಽಧಿಪತಿರೀತ್ಯರ್ಥಂ ಮನ್ಯತೇ ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ
ಕಾರಣವಿರುವುದರಿಂದ, ಅತೋಽಬ್ರವೀತ್ = ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು
ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.(೧)

ಓಂ || ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ || ಓಂ ಎಂಬುದಾಗಿ.

‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಗ್ನಿರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ’ (ಐ.ಆ. ೩-೨-೪.)

इत्यादिना सर्वत्रोच्यमानो नारायण एव ।

ಅನುವಾದ - ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್’ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ
ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು
ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ತತ್ತ್ವ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ
ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಲಿಂಗವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಉಚ್ಯಮಾನಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ
ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಯಃ = ಯಾವಾತನು ಐತರೇಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೋ,
ಸ ಚ = ಅವನು, ಅಶರೀರಃ = ಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರ ರಹಿತನು. ಆಯಮ್ = ಅವನೇ,
ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ = ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು, ಇತ್ಯಾದಿನಾ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ
ಸರ್ವತ್ರ = ಎಲ್ಲಾಕ್ಷಡೆಯೂ, ಉಚ್ಯಮಾನಃ = ವಾಪ್ಸನೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು,
ನಾರಾಯಣಃ ಏವ = ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.(೨)

(೧) भाष्यदीपिका - अथ सिद्धान्तयत्सूत्रमवतारयति - अत इति ॥ इति
सङ्गतिसम्भवादाक्षेपसद्भावाच्च अतस्तत्परिहारायोत्तरमब्रवीद् बादरायण इत्यर्थः । तदेव
सूत्रं पठति - सर्वत्रेति

(२) भाष्यदीपिका - अत्र समन्वयसूत्रात् तत्त्वित्यस्यानुवृत्तिं लिङ्गव्यत्ययम् ‘उच्यमानम्’
इत्यध्याहारं चाभिप्रेत्य प्रतिज्ञांशं व्याचष्टे - स यश्चेति ॥ वाक्येनेति शेषः । यद्यपि
‘तस्यैतस्यासौ’ इत्यादिनेति वक्तव्यम् । पूर्ववाक्यत्वात् । तथाऽपि तस्य पूर्वपक्षयुक्ति-
प्रदर्शनार्थत्वेनोपन्यस्तत्वात् तद् विहाय सिद्धान्तयुक्तिप्रदर्शकवाक्यज्ञापनाय ‘स
यश्चायमग्निरೀरः प्रज्ञात्मा’ इत्यादिनेत्येवोक्तम् । वस्तुतस्तु - न ‘तस्यैतस्यासौ’ इत्यस्येव
‘स यश्च’ इत्यस्य युक्तिप्रदर्शनमात्रतात्पर्येणोपन्यासः, नापि विषयमात्रप्रदर्शनतात्पर्येण ।
अपि तु पूर्वं विषयवाक्यस्यानुदाहृतत्वात् तदर्थतया तद्वैतचछब्दपरामर्शनीय-
समर्पणार्थमनन्यसाधारणस्वतोऽग्निरೀरत्वयुक्तिप्रदर्शनार्थं चेति ध्येयम् । ‘सर्वत्र’ सर्वप्राणि-
हृदयेष्वन्तर्गततयोच्यमानो नारायण एवेति नारायणशब्दप्रयोगेन -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' (ಮಹಾನಾ. ೧-೬.)

ಪರಮಂ ಯೋ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ' (ಮಹಾಭಾರತೇ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮಸು)

ಅನುವಾದ - ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ - ಕವೀನಾಮ್ = ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ತದೇವ = ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ವಸ್ತುವೇ, ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ = ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ, ಯಃ = ಯಾವುದು, ಪರಮಂ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೋ, ತತ್ = ಆ ವಸ್ತುವೇ, ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ = ಮಹಾಮಹಿಮೋಪೇತವಾದ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ.(೧)

ಭಾಷ್ಯಮ್ -

'ವಾಸುदेवात् परः को नु ब्रह्मशब्दोदितो भवेत् ।

स हि सर्वगुणैः पूर्णस्तदन्ये तूपचारतः ॥'

इति तस्मिन्नेव प्रसिद्धब्रह्मशब्दोपदेशात् ॥ ೧ ॥

ಅನುವಾದ - ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪದ ವಾಚ್ಯರಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ ಸಕಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಬೇರೆಯವರು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾತ್ = ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ನಾರಾಯಣನಿಗಿಂತಲೂ, ಪರಃ = ಬೇರೆ, ಕೋ ನು = ಯಾರು ತಾನೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋದಿತಃ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಭವೇತ್ = ಆದಾನು, ಸ ಹಿ = ಆ

'यच्च किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा ।

अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितिः ॥'

इति वाक्यमपि सङ्गृहीतं भवति । तेन च सूत्रे सङ्कुचितवृत्तिना सर्वत्रेत्यनेन सर्वभूतहृद्गतत्वस्यैवाभिप्रेतत्वेनान्यत्र बहिर्नेति प्राप्तशङ्कಾನिरस्ता भवति ॥

(೧) ಭಾಷ್ಯದಿಪಿಕಾ - ಹೇತ್ವಂಚ ವ್ಯಾಚಢೆ - ತದೇವೇತಿ ॥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇತಜ್ಞಿಜ್ಞಾಸಾನಯೇ । ಇಶ್ವರ-ಬ್ರಹ್ಮಣಿರಭೇದಬಿಧನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ 'ಪರಮಂ ಯೋ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಯಃ ಪರಾಯಣಮ್' ಇತಿ ಭಾರತವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಯಃ ಪರಮಂ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಯಃ ಪರಮಂ ಪರಾಯಣಂ ತಸ್ಯ ಲೋಕಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗನ್ನಾಯಸ್ಯ ನಾಮ್ನಾಮಿತೃತ್ತರ-ವಾಕ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದ್ವಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವಗುಣೈಃ = ಸಕಲ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಪೂರ್ಣಃ = ತುಂಬಿದ್ದಾನೆ, ತದನ್ಯೇ = ಇತರ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿ ಜೀವರುಗಳು, ಉಪಚಾರತಃ = ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯರು. ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ತಸ್ಮಿನ್ = ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಪದೇಶಾತ್ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (೧)

ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭಿರಾಮವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿಯಾಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್

ॐ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॐ || ೧-೨-೧ ||

ಅಭಿಹಿತೋಽರ್ಥಾಂತರಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾಮ್ನಾಂ ಪೂರ್ವಂ ಸಮನ್ವಯೋ ವಿಷ್ಣೌ । ಅಧುನಾ
ಲಿಂಗವಾಚಿನಾಂ ಬಾಹುಲ್ಯೇನಾರ್ಥಾಂತರರೂಢಾನಾಮಪಿ ಕೇಷಾಂಚಿದ್ ವೈಶ್ವಾನರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ
ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಶೇಷಾತ್ ಸಮನ್ವಯೋಽಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಇತ್ಯಾಹ - ಲಿಂಗೇತಿ ॥

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ವಾಸುದೇವಾದಿತ್ಯಪರಾ ಸ್ಮೃತಿಃ ॥ 'ವಾಸುದೇವಾತ್' ಕೃಷ್ಣಾದನ್ಯಃ ಕೋ ವಾ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯೋ ಭವೇತ್, ನ ಕೋಽಪಿ । ಕಿಂತು ಸ ಏವ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯಃ । ಕುತಃ ? 'ಹಿ'
ಯಸ್ಮಾತ್ 'ಸಃ' ವಾಸುದೇವಃ ಸರ್ವಗುಣೈಃ ಪೂರ್ಣಸ್ತದನ್ಯೇ ತ್ವಪೂರ್ಣಃ ತಸ್ಮಾತ್ । ತರ್ಹಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ
ಸರ್ವೇಽಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತದನ್ಯ ಇತಿ ॥ ವಾಸುದೇವಾದನ್ಯೇ ಜೀವಾಃ 'ಉಪಚಾರತಃ'
ಅಮುಖ್ಯತಃ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋದಿತಾಃ, ನ ತು ಮುಖ್ಯತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ - ಇತಿತಿ ॥ ವಾಕ್ಯೇಷ್ವಿತಿ ಶೇಷಃ ।
ಅನೇನ ಸರ್ವತ್ರೇತಸ್ಯ ಹೇತಾವಪ್ಯನ್ವಯೋ ದರ್ಶಿತಃ । ತಥಾ ಚ ಸರ್ವತ್ರೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯೇಷು 'ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ'
ವಿಷ್ಣಾವೇವ 'ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ' ರೂಢತ್ವೇನಾವಗತಸ್ಯ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೋಪದೇಶಾತ್' ಸರ್ವಗತೇ ವಸ್ತುನಿ
ಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಮಿನ್ನೇವೇತನೇನ ಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ॥

ಅನೇನ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮನ್ನರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ' (ಐ. ಆ. ೩-೨-೩.) ಇತ್ಯಾದಿನಾ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಮೇವ
ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' (ಐ. ಆ. ೩-೨-೩.) ಇತಿ ಶಾಖಾಶೇಷೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವಂತರ್ಗತತಯೋಚ್ಯ-
ಮಾನೋ ನಾರಾಯಣ ಏವ ನ ತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿಃ । ಕುತಃ ? 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಇತಿ ಸರ್ವಭೂತಗತೇ
ವಸ್ತುನಿ ನಾರಾಯಣೈಕನಿಷ್ಠತ್ವೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಪದೇಶಾಚ್ಚುತೇರಿತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಃ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಗತಾಧಿಕರಣೇನಾಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಸಜ್ಗತಿಂ ದರ್ಶಯನ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ||
ಇದಮಾಪ್ನಾಯತೇ - “एतं त्वेव बहुक्रवा महत्युक्त्ये मीमांसन्त एतमग्रावध्वयव एतं
महाव्रते च्छन्दोगा एतमस्यामेतं दिव्येतं वायावेतं विबुति” इति ।

ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ಮೀಮಾಂಸ್ಯಮಾನಃ ‘ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ’ ‘ಸ
ಯಶ್ಚಾಯಮಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ’ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಶಾದಾದಿತ್ಯೋ ಭವೇತ್ । ಅತಃ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮ್’
ಇತಿ ಯತ್ ತತಮತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರುಕ್ತಂ ತದಪ್ಯೇಕವಾಕ್ಯವಶಾದಾದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯೇತಂ ಪಕ್ಷಂ
ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪುಂ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚಛೇ - ಸರ್ವತ್ರೇत्याದಿನಾ ||

ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಮಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಾಚಿಯಾದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿ
ಯಿಂದ ಕೆಲವು ವೈಶ್ವಾನರ ಮೊದಲಾದ ನಾಮಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ
ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಮ್” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು
‘ಬ್ರಹ್ಮಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ “ಏತಮ್
ಹ್ಯೇವ ಬಹುಯುಚಾ ಮಹತ್ಯುಕ್ತೇ ಮೀಮಾಂಸಂತ ಏತಮಗ್ನಾವಧ್ವಯವ ಏತಂ ಮಹಾವ್ರತೇ
ಚ್ಛಂದೋಗಾ ಏತಮಸ್ಯಾಮೇತಂ ದಿವ್ಯೇತಂ ವಾಯಾವೇತಂ ವಿಬುತಿ ||” ಎಂದು.

ಪೃಥಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಒಳಗಡೆ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ಯಾರೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ
ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ “ತಸ್ಯ ಏತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ” ಎಂಬ
ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ
ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ “ತತಮತ್ವವು” ಏಕವಾಕ್ಯದ ಅಧೀನವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ
ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸೂತ್ರವನ್ನು
ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಸರ್ವತ್ರ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಸರ್ವೇಷು ಭೂತ್ವೇತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇत्याಚಕ್ಷತ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವಶ್ರವಣಾದತ್ರ
ಸರ್ವಗತತ್ವೇನೋಚ್ಯಮಾನೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನಾದಿತ್ಯಃ । ‘अशरीरः प्रज्ञात्मा’ इत्युपक्रमाच्च ।
नचादिषु ब्रह्मशब्दः शङ्कनीयः । ‘तदेव ब्रह्म परमम्’ ‘यद्ब्रह्म पुण्डरीकाक्षं
सर्वगतत्वाधिकरण (೧-೨-೧)

ಸ್ತವೈರರ್ಚನರಃ ಸದಾ ।' 'ಪರಮಂ ಯೋ ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್
ನಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತೇ ॥

“ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ
ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು
“ಅಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ” ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮವೂ ಸಹ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.
ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ
ಪರಮಂ” “ಯದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಂ ಸ್ವಪರಚೇರ್ಜುನಃ ಸದಾ” “ಪರಮಂ ಯೋ ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ”
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು
ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರನು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಏತತ್ಪಾದಪ್ರತಿಪಾಢಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಲಿಙ್ಗೇತಿ ॥ ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಾನಾಮಿತಿ
ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಿವಾಚಿನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಿತಿ ಸಂಯೋಜ್ಯಮ್ ।
ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣೇ ನಾಮಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾ-
ದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಸಹಪಠಿತಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯ-ಪ್ರತಿಪಾದನಾದಸ್ತಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಸಂಜ್ಞತಿಃ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಜ್ಞತಿಂ ವಿಷಯಸಂಶಯೌ ಚ ಸೂಚಯತಿ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ॥

ಈ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ‘ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ’ ಎಂಬ
ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದವೆಂದರೆ ‘ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟ ಧರ್ಮಿಯನ್ನು’ ಹೇಳುವ
ಎಂದರ್ಥ. ‘ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ’ ಎಂಬ ಪದದ ಜೊತೆಗೆ “ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ” ಎಂಬುದನ್ನು
ಜೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಪಾದದ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ
“ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ” ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕತಃ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಪರಿತವಾದ
ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ, ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ, ಪಾದಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿ
ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಂಶಯಗಳನ್ನು “ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ದ್ವಿತ್ರನಯಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತೀತ್ಯಪಿ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥೋಪಪತ್ತ್ಯಾ
ಪಾದಾರ್ಥತ್ವಾಪ್ರತಿಪತ್ತೇರಾಹ - ಏತತ್ಪಾದೇತಿ ॥

ಎರಡನೆಯ ಪಾದವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದ ಈ ಮಾತನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾದವು ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಕು; ಈ ಪಾದವು ಲಿಂಗಪಾದವೆನಿಸುತ್ತದೆಂದು ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಈ ಪಾದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯವೇ ಯಾವುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಏತತ್ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾದಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ‘ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

भावदीपः - शब्दादेवेत्यत्र वक्ष्यमाणदिशा असाधारणधर्मस्य लिङ्गत्वात्कथं तदात्मकत्वं शब्दानामित्यतो लिङ्गं धर्मः स आत्मेवात्मा प्रवृत्तिनिमित्तं येषां ते लिङ्गात्मकाः । स्वरूपार्थो वा आत्मशब्दो निमित्तनिमित्तनोरभेदोपचारादिति सुधोक्तदिशा समासं मत्वाऽर्थमाह - धर्मविशिष्टेति ॥ यौगिकानामित्यर्थः ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಾಮನಾಧಿಕರಣದ ‘ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಎಂದರೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು -

೧) ‘ಲಿಂಗಂ ಆತ್ಮಾ ಇವ ಆತ್ಮಾ ಯೇಷಾಂಸ್ತೇ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾಃ ತೇಷಾಂ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ’ ಎಂದು ಸಮಾಸ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ಲಿಂಗ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಧರ್ಮ’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಆತ್ಮಾ’ ಎಂದರೆ ‘ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ’ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಹೇಗೆ ಶರೀರಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಆತ್ಮನು ನಿಮಿತ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಹಾಗೆ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಧರ್ಮವು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ.

೨) ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರ್ಥ. ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ನಿಮಿತ್ತಿಗೂ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಅಭೇದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸಮಾಸವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ‘ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟ’ ಎಂದರೆ ಯೌಗಿಕಶಬ್ದಗಳೆಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - प्राचीनानामपि प्रागुक्तदिशा 'यच्छब्दा योगवृत्तयः' इत्यणुभाष्योक्त्या च यौगिकत्वात् तद्व्यावृत्त्यर्थम् आपाततोऽपीति योज्यम् । भाष्ये प्रवृत्तिमित्यस्य महायोगविद्वद्रूढिभ्यां प्रकृष्टवृत्तित्वमिति तत्त्वप्रदीपोक्तेरत्रानुक्तिः ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆಕಾಶ, ಪ್ರಾಣ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೂ ಸಹ ಯೌಗಿಕವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಯಚ್ಚಬ್ದಾಃ ಯೋಗವೃತ್ತಯಃ' ಎಂದು ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ಯೌಗಿಕವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈ ಪಾದವನ್ನು ಪ್ರಥಮಪಾದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತೀರಿ ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಆಪಾತತೋ' ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಮೇಲ್ಯೋಚಕ್ಕೆ ಯಾವ ಶಬ್ದಗಳು ರೂಢವೆನ್ನುತ್ತವೋ ಆ ಶಬ್ದಗಳು ನಾಮಾತ್ಮಕವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಮೇಲ್ಯೋಚಕ್ಕೆ ಯಾವಶಬ್ದಗಳು ಲಿಂಗಶಬ್ದಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಲಿಂಗಾತ್ಮಕವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ನಾಮಪಾದವೆಂಬ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಪಾದವೆಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಮಹಾಯೋಗ' ವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಂ' ಎಂದು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

ಭಾವದೀಪ: - तृतीयादिसाङ्ख्यप्रसङ्गादाह - अन्यत्रेति ॥ नामसमन्वयेति ॥ 'वैश्वजीवान्तरत्वाद्यैर्लिङ्गैः' इत्यणुभाष्ये सिद्धान्त्यभिमतयौगिकत्वाभिप्रायेण वैश्वानरशब्दस्य लिङ्गत्वोक्तौापि 'श्रुतिलिङ्गाधिका परा' इति विषययुक्तिमालायां लोकरूढ्या नामत्वोक्तेरिति भावः ॥ सर्वगतत्वलिङ्गेति ॥ सर्वप्राणिहृदयगुहास्थत्वरूपसर्वगतत्वलिङ्गेत्यर्थः । तस्य च स्वतः सूर्ये अप्रसिद्धेराह - लोकतोऽन्यत्रप्रसिद्धेत्यादि ॥ अर्भकौकस्त्वादितत्प्रसिद्धोपदेशादिपूर्वोत्तरपक्ष-युक्तिसाहित्याल्लिङ्गमेव समन्वीयते न त्वादित्यनामेति भावः । एवमग्रेऽपि ॥ शास्त्रादीति ॥ पूर्वत्रेव सङ्गतित्रयोपपादकत्वं लोकत इत्यादिपदानां ध्येयम् । एवमग्रेऽपि ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಪಾದಗಳಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಪಾದಕ್ಕೆ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ' ಪದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅವತಾರಿಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ - ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ 'ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು 'ವಿಶ್ವಜೀವಾಂತರತ್ವಾದ್ಯಃ ಲಿಂಗೈಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಯೌಗಿಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ವೈಶ್ವಾನರಶಬ್ದವನ್ನು ಲಿಂಗಾತ್ಮಕವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಾಮಾತ್ಮಕವೆಂದು ಹೇಗೆ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ ?

ಉತ್ತರ - ಹೌದು, ಆದರೆ ವಿಷಯಯುಕ್ತಿಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಶಬ್ದವನ್ನು ನಾಮಾತ್ಮಕವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಾಮಾತ್ಮಕವೆಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗ' ಎಂದರೆ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಲಿಂಗ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯಾದರೂ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ 'ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾದ 'ತಸ್ಸೈತಸ್ಯಾಸಾವದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏನನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು 'ತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್' ಮೊದಲಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಅದಿತ್ಯನಾಮವನ್ನಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದಸಂಗತಿಯನ್ನು, 'ಪರಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು, 'ಸಮನ್ವಯ' ಪದದಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮ್' ಇತಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ತದೇವೈತರೇಯಕೇ 'एतं ह्येव बहुधा महत्युक्त्ये मीमांसन्त, एतमग्रावध्वयवः एतं महाव्रते च्छन्दोगा एतमस्यामेतं दिव्येतं वायावेतमाकाशे एतमप्वेतमोषधीष्वेतं वनस्पतिष्वेतं चन्द्रमस्येतं नक्षत्रेष्वेतं सर्वेषु भूतेष्वेतमेव ब्रह्मेत्याचक्षते' इत्याध्यायते ।

"ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಂ" (ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವ ವ್ಯಾಪಕನು) ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತೀಸಹಸ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಐತರೇಯ ಆರಣ್ಯಕವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - "ಏತಂ ಹ್ಯೇವ ಬಹ್ವೃಚಾ ಮಹತ್ಯುಕ್ತೇ ಮೀಮಾಂಸಂತೇ ಏತಮಗ್ರಾ ಅಧ್ಯರ್ಯವಃ ಏತಂ ಮಹಾವ್ರತೇ ಚ್ಛಂದೋಗಾ ಏತಮಸ್ಯಾಮೇತಂ ದಿವ್ಯೇತಂ ವಾಯಾವೇತಮಾಕಾಶೇ ಏತಮಪ್ಸು ಏತಮೋಷಧೀಷು ಏತಂ ವನಸ್ಪತಿಷ್ವೇತಂ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇತಂ ನಕ್ಷತ್ರೇಷ್ವೇತಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ"

(ಈ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಋಗ್ವೇದಿಗಳು 'ಮಹದುಕ್ಲ' ಎಂಬ ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ, ಯಜುರ್ವೇದಿಗಳು ಅಗ್ನಿದೇವತಾ ರೂಪದಿಂದ ಇವನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ, ಸಾಮವೇದಿಗಳು 'ಮಹಾವ್ರತವೆಂಬ' ಕರ್ಮಾಂಗಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ನೀರು, ಓಷಧಿ, ವನಸ್ಪತಿ, ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಸಕಲಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತದ್ यदि विष्णोरन्यस्य स्यात्तर्हि प्राचीनप्राणोऽप्यन्य एव स्यादेकप्रकरणत्वात् । अतोऽवश्यं विचार्यं भवति । तत्सर्वगतत्वं विषयः । विष्णोरन्यस्य वेति सन्देहः । 'ब्रह्मततमम्' इत्युक्तिरादित्यश्रुतिश्च सन्देहबीजमिति भावः ।

ಈ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಬರುವುದಾದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಪ್ರಾಣನೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವನೇ ಆಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಧರ್ಮವು ಯಾರ ಧರ್ಮವೆಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ಸರ್ವಗತತ್ವವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವು.

ಈ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೋ? ಅಥವಾ ಇತರರ ಧರ್ಮವೋ? ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಹ. "ಬ್ರಹ್ಮತತಮಂ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ಅದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

ಭಾವದೀಪ: - इत्यन्तर्भाष्यं सङ्गतिसूचनपरत्वेनाकाङ्क्षितपूर्त्या व्याचष्टे - ब्रह्मेति ॥ तच्चेत्यस्यार्थः - तदेवेति ॥ ततमत्वान्तःपात्येवेत्यर्थः । सर्वहृदयगुहास्थ त्वरूपसर्वगतत्वस्य ततमत्वैकदेशत्वात् । यद्वा पूर्वपक्षे ततमत्वस्य सङ्गोचात्तदेवेत्युक्तिः । तदेवेत्यस्य इत्याम्नायत इत्यन्वयः । तच्चेत्यादेस्तात्पर्यम् - तद् यदीति ॥ अन्यस्येति ॥ आदित्यश्रुत्यादिना आदित्यादेः स्यादित्यर्थः । उक्तमित्यन्तवाक्यस्य तात्पर्यम् - तर्हि प्राचीनेति ॥ नन्वत्रत्यसर्वहृदयस्थत्वरूपं सर्वगतत्वमन्यस्य चेत् ततमत्वेनोक्तप्राणोऽपि कुतोऽन्य इत्यत आह - एकेति ॥

'ಇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಭಾಷ್ಯವು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆಂದು 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತಚ್ಚ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ತದೇವ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ 'ತತಮತ್ವ' ಮತ್ತು 'ಅಂತಃಪಾತಿತ್ವ' ಇವುಗಳನ್ನೇ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಹೃದಯಗುಹಾಸತ್ಯವೆಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ತತಮತ್ವದ ಏಕದೇಶರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತತಮತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ತದೇವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ತದೇವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಆಮ್ನಾಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. 'ತಚ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು 'ತದ್‌ಯದಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಕ್ತಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು 'ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಚೀನ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಹೃದಯಸತ್ಯವೆಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಬೇರೆಯವನಿಗೆ ಬರುವುದಾದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಾಣನು ಬೇರೆಯವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಏಕಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತತ್ರ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯತಿ - ತಚ್ಚೇತಿ ||
ತತ್ಸರ್ವಗತತ್ವಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ಭವೇತ್ | 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ
ಯಶಾಸಾವಾದಿತ್ಯಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಬಹ್ವಾದಿತ್ಯಶ್ರುತೇಃ |

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ತಚ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಧರ್ಮವು ಆದಿತ್ಯನದ್ದೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿನದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. "ತಸ್ಮೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ ಯಶಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ" "ಅವನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನು ಉತ್ತಮನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಇವನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ" ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಬಾರಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ' ಇತಿ ಸೌರಮನ್ವೋದಾಹರಣಾಚ್ಚ |
'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತಿ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಷ್ಕತ್ವಾಽಽದಿತ್ಯೇಽಸ್ಯಾನುಕ್ತತ್ವಲಿಕ್ಷಾಚ್ಚ | ಅನ್ಯಥೈತಮಾದಿತ್ಯ
ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಸಜಾತೀಯಚಂದ್ರಾದಾವುದಿತತ್ವಾತ್ | ಅತ एव न श्रुतेरन्तर्यामिविषयत्वं
युज्यते |

ಇದರಂತೆ "ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ" "ಸೂರ್ಯನು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂಬ ಸೌರಸೂಕ್ತವು ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ "ಏತಮಸ್ಯಾಮ್" ಎಂದು ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ "ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ" ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಆ ದೇವತೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸಜಾತಿಯರಾದ ಚಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವು ವಿಷಯನಾಗಲಾರ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ವಾ ಎತತ್ಸರ್ವಗತತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಶ್ಚಂದ್ರೋಮಯೋ ಮನೋಮಯೋ ವಾ ಯೋ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜೀವಧರ್ಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಸಕಲ ಜೀವರಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ "ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಶ್ಚಂದ್ರೋಮಯೋ ಮನೋಮಯೋ ವಾ ಯೋ ಆತ್ಮಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜೀವಧರ್ಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚ ತಲ್ಲಿಕ್ಷಮಂತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯಮ್ । ತಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವೇನ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಇತ್ಯುಕ್ತಾಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಾ ಯೋಗಾಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾ ಯೋಗಾಚ್ಚ । ಅತೌ ವಿಷ್ಣವನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದನ್ಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಣತ್ವಮಾನಂದಮಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಈ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಅವನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಭಾವಿತ.

ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದವನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ ಪ್ರಾಣನೂ ಅನಂದಮಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ನನು ಸರ್ವಗತತ್ವಾಲ್ಯಸರ್ವಹೃದಯಸ್ಥತ್ವರೂಪಾರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತತತಮತ್ವ-ರೂಪವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಂ ಚೈಕಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ನ ಶಾಙ್ಕಯಮ್ । ತತಮತ್ವಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾದೌ ಸಜ್ಜೇಚಸಮ್ಮವಾದಿತಿ

॥ ಅತೌಽವಶ್ಯಮಿತಿ ॥ ಎತೇನೇತೃತ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಇತಿ ಸಜ್ಜತಿಸಮ್ಮವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಫುಚಿತಃ । ಏವಮಗ್ರೇಽಪಿ । ತದೇವ ಭಾಷ್ಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪರತಯಾಽಪಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ತತ್ರ ಸಂಶಯಾದೌ ಸತೀತಿ ॥

ಆದಿತ್ಯಸ್ಯೈವೇತಿ ॥ ತಚ್ಚೇತಿ ಚಕಾರೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥಃ ಸಜ್ಜಾದಿತ್ಯಸ್ಯೇತೃತಾನೇತಿತಿ ಭಾವಃ । ತಸ್ಯ ಚೈತಸ್ಯ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ರಸಃ ಸಾರೋಽಧಿಪತಿಃ ।

अन्तर्नयन्यायेन सावकाशत्वनिवृत्त्यर्थं निरवकाशसंवत्सरसारत्वरूपादित्य-
लिङ्गद्योतनाय रस इत्यन्तानुवादः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಅತೋಽವಶ್ಯಂ" ಎಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ "ಇತ್ಯತಃ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ 'ಸಂಗತಿಯು ಬರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಮುಂದೆಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಗತಿಯಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪರವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ತತ್ತ್ವ' ಎಂಬುದಾಗಿ. 'ಸಂಶಯಾದೌ ಸತಿ' ಎಂದರ್ಥ.

'ಆದಿತ್ಯಸ್ಸೈವ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದು 'ತಚ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. 'ಚ' ಕಾರವು ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿದ್ದು 'ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ವಿತಸ್ಯ' ಪದಕ್ಕೆ ಸಂವತ್ಸರ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸಾರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿ ಎಂದರ್ಥ. ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ರಸಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅನುವಾದವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಶತಸಂವತ್ಸರತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ರಸಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

भावदीपः - बहवो ह्यत्रादित्यशब्दाः क्षित्यादिभूत्वा आदित्येऽनुक्तिरित्यादिलिङ्गं चेति न्यायविवरणदिशा भाष्यस्थादिपदार्थमाह - यश्चासाविति ॥

॥ अस्येति ॥ एतमिति प्रकृतस्येत्यर्थः ॥ अन्यथेति ॥ आदित्यादन्यस्य सर्वगतत्व इत्यर्थः।

॥ अत एवेति ॥ विशिष्यादित्येऽनुक्तत्वरूपनिरवकाशलिङ्गादेवेत्यर्थः । अत्र भाष्ये आदित्यस्येत्युक्तावप्यग्रे चक्षुर्मयत्वादेशच जीव इत्युक्तेराह - सर्वजीवानां वेति ।

॥ नचेति ॥ आनन्दमयनयरीत्या मयद् प्राचुर्यार्थः । सम्पूर्णदर्शनादि-
शक्त्यादिमानिति तदर्थ इति भावः । तस्य सावकाशत्वमभ्युपेत्यಾರ್ಥಕೌಕಸ್ತ್ವಾದिति
ಸೂತ್ರೋಕ್ತನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಜೀವಪಕ್ಷಮುಜ್ಜೀವಯತಿ - तस्यापरिच्छिन्नत्वेनेति ॥ 'एष म
आत्मा अन्तर्हृदये ज्यायान्' इति श्रुतेरिति भावः ।

भूतेष्वित्युत्त्या प्रतीतमेकदेशस्थत्वरूपमल्पौकस्त्वं सर्वगतसर्षपान्तःस्थत्वं
ब्रह्माण्ड इव न युक्तमित्यर्थः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂದರೆ ಸಕಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತತಮತ್ವವು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ತತಮತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದಾಗ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಗಳಿರುವಿಕೆ ಮತ್ತು 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ದೇವತೆಯು ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವಿಕೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ "ಆದಿ" ಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಪ್ರಕಾರ 'ಯಶ್ಚಾಸೌ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಏತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅನ್ಯಥಾ' ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವನು ಸರ್ವಗತನಾದರೆಂದರ್ಥ. 'ಅತಃ' ಎಂದರೆ ಖುದ್ದಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕೃತ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಹ, 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವಧರ್ಮಗಳೂ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿವೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ವಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ನ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಮಾತಿಗೆ ಹೀಗೆರ್ಥ - ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ಮಯಟ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಕ್ತಿವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಜೀವಪಕ್ಷಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ತಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವೇನ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಏಷ ಮೇ ಆತ್ಮಾ ಅಂತಹೃದಯೇ ಜ್ಯಾಯಾನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

'ಭೂತೇಷು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

भावदीपः - नन्वेवं प्रागुक्तं ततमत्वमपि जीवानामेव वाच्यम् एकप्रकरणत्वात्।
तथाच ततमेषु जीवेषु अल्पौकस्त्वायोगतुल्य इति चेन्नैवम् ।

जीवेषु ततमत्वस्य सञ्ज्ञेयसम्भवात् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಚಾಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ತಥಾ । ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವ್ಯಾಧಾತಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಭಾಷ್ಯೇ 'ತದ್ವಚಪದೇಶಾಚ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಚ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗೋಕ್ತಿರೀತೃತೀಯೋ ಹೇತ್ವಂತರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸತಿ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯತ್ವೇನ ತದ್ವಚಪದೇಶಾಚ್ ಸುಧೋಕ್ತದಿಶಾಽರ್ಭಕೌಕಸ್ತವರೂಪಾನವಕಾಶಾಲಿಂಗೇ ಸತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚಕ್ಷುಃಕರಣಕತ್ವಮೇವ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಸ್ಯಾತ್ । ತಚ್ಚ ನಿಯತಜ್ಞಾನೇಽಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ನ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಽಽಹ - ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವೇತಿ ॥

ಅತಃ ಏವ ಸೂತ್ರೇಽರ್ಭಕೌಕಸ್ತವಾದಿತ್ಯುಕ್ತವೈವ ತದ್ವಚಪದೇಶಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತಮತ್ವವೂ ಸಹ ಏಕಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವಭಾವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷವು ಸಮಾನವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತತಮತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ತತಮತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಹತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ತದ್ವಚಪದೇಶಾಚ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ?

ಉತ್ತರ - ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯಯುಕ್ತವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಭಾವ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವಿರಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವತ್ವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ 'ತದ್ವಚಪದೇಶಾಚ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಭಾಷ್ಯಸ್ಯೇತಿಶಬ್ದಂ ಹೇತ್ವಯೈ ಮತ್ವಾ 'ತತಮಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷರೂಪಸಂಗತಿಪರತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಸ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲಪರತಯಾಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ - ಅತಃ ಇತಿ ॥ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಾಲಿಂಗಸತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಆದಿತ್ಯಜೀವಯೋರನ್ಯತರಾನಿರವಕಾಶೇಽಪಿ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ತನ್ನಿರವಕಾಶಃ ಸ್ಯಾದತಃ ನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಸಂದೇಹಾದವಿಶೇಷ ಇತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ವಿಷ್ಣವನ್ಯಸ್ಯೈವೇತಿ ॥ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಸರ್ವಹೃತ್ಸತ್ಯತ್ವರೂಪಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥

भूतेष्वित्युत्तया प्रतीतमेकदेशस्थत्वरूपमल्पौकस्त्वं सर्वगतसर्षपान्तःस्थत्वं
ब्रह्माण्ड इव न युक्तमित्यर्थः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂದರೆ ಸಕಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತತಮತ್ವವು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ತತಮತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದಾಗ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಗಳಿರುವಿಕೆ ಮತ್ತು 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ದೇವತೆಯು ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವಿಕೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ "ಆದಿ" ಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಪ್ರಕಾರ 'ಯಶ್ಚಾಸೌ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಏತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅನ್ಯಥಾ' ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವನು ಸರ್ವಗತನಾದರೆಂದರ್ಥ. 'ಅತಃ' ಎಂದರೆ ಖುದ್ದಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕೃತ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಹ, 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವಧರ್ಮಗಳೂ ಕೇಳಬರುತ್ತಿವೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ವಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ನ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಮಾತಿಗೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ಮಯಟ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಕ್ತಿವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಜೀವವಕ್ಷತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ತಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವೇನ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಏಷ ಮೇ ಆತ್ಮಾ ಅಂತಹ್ಯದಯೇ ಜ್ಯಾಯಾನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

'ಭೂತೇಷು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

भावदीपः - नन्वेवं प्रागुक्तं ततमत्वमपि जीवानामेव वाच्यम् एकप्रकरणत्वात्।
तथाच ततमेषु जीवेषु अल्पौकस्त्वायोगतुल्य इति चेन्मैवम् ।

जीवेषु ततमत्वस्य सञ्ज्ञेचसम्भवात् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

नचान्तर्यामिण तथा । ब्रह्मत्वव्याधातादिति भावः । कथं तर्हि भाष्ये 'तद्व्यपदेशाच्च' इति सूत्रे च चक्षुर्मयत्वादिलिङ्गोक्तिरित्यतो हेत्वन्तरेण पूर्वपक्षे सति अभ्युच्चयत्वेन तदुक्तिरिति सुधोक्तदिशाऽर्भकौकस्त्वरूपानवकाशलिङ्गे सति प्रसिद्धचक्षुःकरणकत्वमेव चक्षुर्मयत्वादि स्यात् । तच्च नित्यज्ञानेऽन्तर्यामिण न युक्तमिति भावेनाऽऽह - चक्षुर्मयत्वेति ॥

अत एव सूत्रेऽर्भकौकस्त्वादित्युक्तवैव तद्व्यपदेशादित्युक्तमिति भावः ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತಮತ್ಸವೂ ಸಹ ಏಕಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷವು ಸಮಾನವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತತಮತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ತತಮತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಕತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದಾರೆ ?

ಉತ್ತರ - ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯಯುಕ್ತವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವೆಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವಿರಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ.

भावदीपः - भाष्यस्थेतिशब्दं हेत्वर्थं मत्वा 'ततमम्' इति वाक्यस्य पूर्वपक्षेपरूपसङ्गतिपरत्वेन व्याख्यातस्यापि पूर्वपक्षफलपरतयापि तात्पर्यमाह - अत इति ॥ निरवकाशश्रुतिलिङ्गसत्वादित्यर्थः । आदित्यजीवयोरन्यतरानिश्चयेऽपि अन्यत्वेन तन्निश्चयः स्यादतो न पूर्वपक्षस्य सन्देहादविशेष इति भावेनोक्तम् - विष्ण्वन्यस्यैवेति ॥ सर्वगतत्वादिति ॥ सर्वहृत्यत्वरूपसर्वगतत्वादित्यर्थः ॥

ಪ್ರಾಣತ್ವಮಿತಿ || **एकप्रकरणत्वादिति भावः । असङ्क्षचितसर्वगतत्ववति विष्णवावल्पौकस्त्वಾಯोगेऽपि अल्पौकस्त्ववत्यादित्यादौ ततमत्वेनोक्तप्राणत्वं युक्तम् । ततमत्वस्य यथायोगं सङ्कोचसम्भवादिति भावः ।**

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದವು ಹೇತುತ್ವದಲ್ಲಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿದು 'ತತಮಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪರೂಪವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲಪರವಾಗಿಯೂ ಅದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಆತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. 'ಆತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಲಿಂಗವಿರುವುದಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. ಆದಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಸರ್ವಗತರೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಅನ್ಯರು ಸರ್ವಗತರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸಂದೇಹರೂಪವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣುತ್ವಸ್ತೇವ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಕಲಜೀವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದಂದರ್ಥ. 'ಪ್ರಾಣತ್ವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವ ಇರುವಂತಹ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತತಮತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

भावदीपः - महाभोगत्वेनोक्तप्राणत्वं च प्राणत्वमित्यनेन गृह्यते । ततमत्वेन महाभोगत्वेन चोक्तयोर्द्वयोरपि लाभाय प्राणत्वमित्येव सामान्योक्तिः । एवं चानन्दमयत्वं चेत्याक्षेपः शिष्टो भवति । यत्त्वस्य पूर्वाक्षेपेण सङ्गतिमत्त्वे पादविभागभङ्गप्रसङ्ग इति तत्र प्रमेयभेदेन तदुपपत्तेरिति । भाष्ये 'स यश्चायम्' इति प्रतीकोपादानेन 'एतमस्याम्' इत्यादिवाक्यमेवाभिप्रेतमिति भावेनाह - इत्यादिना वाक्येन सर्वत्र पृथिव्यादिषूच्यमान इति ।

ಮಹಾಭೋಗನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಾಣನನ್ನು 'ಪ್ರಾಣತ್ವವೆಂಬ' ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ತತಮತ್ವದಿಂದ ಮತ್ತು ಮಹಾಭೋಗದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು 'ಪ್ರಾಣತ್ವ' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಮಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕೆಲವರು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪಾದವಿಭಾಗವೇ ಭಗ್ನವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮೇಯಭೇದದಿಂದ ಪಾದಭೇದವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವೇ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಕ್ಯೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷೂಚ್ಯಮಾನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ಸೂತ್ರಮವತಾರ್ಯ ವ್ಯಾಚಢೇ - ಅತ ಇತಿ || 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಕ್ಯೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷೂಚ್ಯಮಾನೋ ನಾರಾಯಣ ಁವ | 'ಁತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಇತಿ ಸರ್ವಗತೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಪದೇಶಾತ್ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ನಾರಾಯಣ ಁವ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ 'ಯಚ ಕಿಂಚಿಜಗತ್ಸರ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಶ್ರುಯತೇಽಪಿ ವಾ | ಅಂತರ್ಬಹಿಃಚ ತತ್ ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಥಿತಃ ||'

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ 'ಅತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ "ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಗತನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಹೀಗಿದೆ - "ಯಚ್ಚ ಕಿಂಚಿತ್ಸರ್ವಜಗತ್ಸರ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಶ್ರೂಯತೇಽಪಿ ವಾ ಅಂತರ್ಬಹಿಃಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಥಿತಃ" (ಯಾವ ಈ ಜಗತ್ತು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ) ಎಂದು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಇತ್ಯತ್ರ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಂ ಪೂರ್ವಂ ವಿಷಯ-ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನುದಾಹೃತತ್ವಾತ್ ಕೃತಮಶರೀರತ್ವಯುಕ್ತಿಸೂಚನಾರ್ಥಂ ಚ | ನಹಿ ನಾರಾಯಣೇತರಚೇತನಾನಾಂ ಸ್ವತೋಽಶರೀರತಾ ಸಂಭವತಿ || ೧ ||

ವಾಕ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್" ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಧರ್ಮವು ಪರಮಾತ್ಮನದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಅಶರೀರತ್ವಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಅಶರೀರತ್ವಧರ್ಮ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಯದ್ವಾ 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ' ಇತಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಾಕ್ಯಯೋರಾದಿತ್ಯಪದೇನೈವಾದಿತ್ಯಸ್ಥಸ್ಯ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಸ್ಮತ್ಯುತ್ಯಾ ಗ್ರಹಣಾದುದಾಹರಣಮೇ-
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ವೇದಮ್ । ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಭಾಷ್ಯಪದಾನುವಾದಃ । ಉಕ್ತಾದಿಭಿವಿತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಭಿವಿತ್ಯನುಕ್ತಿಃ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ ಆದಿತ್ಯೇ ಷಃ ಇತ್ಯಪ್ರತೀತೀಶ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ । ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದವ್ಯಾವರ್ತನಾಭಾವಾತ್ ಕೇವಲಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಹೇತುತ್ವೇ ದೋಷಾಭಾವಾच्च ವಿಭಜ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ ಹೇತೋಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಂ ದರ್ಶಯನ್ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಏತಮೇವೇತಿ ॥ ಸರ್ವಗತ ಇತಿ ॥ 'ಏತಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ॥ ತಥಾ ಚಾನ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಾಚಿ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಅಥವಾ 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ ಯಶ್ಚಾನ್ವಾದಿತ್ಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಪದವಿದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. 'ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸ್ತೂತ್ರಿಯೂ ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದ ಅನುವಾದರೂಪವಾಗಿದೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಉಕ್ತಾದಿಷು' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ 'ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಃ ಸ್ಥಿಭಃ' ಎಂಬ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸ್ತೂತ್ರಿಯ ಅನುಗುಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಆದಿತ್ಯಾದಿಷು' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಸಹ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದದ್ದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದರೆ ದೋಷ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿ ಹೇತುವಿಗೆ ಪಕ್ಷಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸರ್ವಗತಃ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಏತಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಅನ್ಯರನ್ನು ಸರ್ವಗತರೆಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಾಚಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾವದೀಪಃ - 'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಸರ್ವಭೂತೇತಿ ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತಿಯಾ ಶ್ರುತೌ ಭೂತೇಭಿವಿತ್ಯುಕ್ತಿಯಾ ಚ ಭೂತಾದನ್ಯತ್ರ ನೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಶಿಕ್ಷಾನಿರಾಸಾಯ ಭಾಷ್ಯೇ ನಾರಾಯಣ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಶ್ರುತಿಸಮಾಖ್ಯಾಸೂಚನಾಯೇತಿ ಮತ್ವಾಹ - ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿರೀತಿ ॥ ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷದೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾಚೇಹ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಬಹಿರಪಿ ವಿಧಿಮಾನಸ್ಯೈವ ಚ ಸರ್ವಾಂತಃಸ್ಥಿತ್ವರೂಪಸರ್ವಗತತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ಕೃತಮಿತಿ ॥ ತರ್ಹಿ ಏತಂ ಹೇವೇತ್ಯಾದಿವೋಚ್ಯೇತೇತ್ಯತೋ ವಾ ಪೂರ್ವಮಾದಿತ್ಯರಸ ಇತಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದೇತದುಕ್ತಿರ್ವ್ಯರ್ಥೇತ್ಯತೋ ವಾಽಽಽಽಽ - ಅಶರೀರತ್ವೇತಿ ॥ ತಾಂ ನಿರವಕಾಶತೋಕ್ತಿಯಾ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ನಹೀತಿ ॥ ಸ್ವತ ಇತಿ ॥ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಸಾ

ತತ್ರಪ್ರಸಾದಾದಾಗತೇತಿ ಭಾವಃ । ನಾರಾಯಣೇತೇತ್ಯುಕ್ತಾ 'ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾದ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಃ ಸೂಚಿತಾ । ಅತಃ ಏವೋತ್ತರಸೂತ್ರೇ ಶಾರೀರಪದೇನೈವ ಜೀವಾದಿತ್ಯಯೋರುಕ್ತಿರिति ಭಾವಃ ॥ ೧ ॥

'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಃ" ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಭೂತೇಷು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಡೆ ಭಗವಂತನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣೇ ಏವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ಸೂಚಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದು 'ಯಥಾ ಚ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತ್ರೈತೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊರಗಡೆ ಇರುವ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಸಕಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕೃತಂ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಏತಂ ಹ್ಯೇವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೆ ? ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಮಾತು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಅಶರೀರತ್ವಯುಕ್ತಿಸೂಚನಾರ್ಥಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಶರೀರತ್ವಯುಕ್ತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ವತಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಸಹ ಅಶರೀರತ್ವವು ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾರೀರಪದದಿಂದಲೇ ಜೀವ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯರನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕತ್ವಂ ನಾಮ ತತ್ತ್ವರೂಪತ್ವಂ ವಾ ತದ್ವಾಚಕತ್ವಂ ವಾ । ನಾಥಃ, ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ವರೂಪತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಲಿಂಗವಾಚಿನಾಂ ಸರ್ವಗತತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿನಾಂ ಭಗವತಿ ಸಮನ್ವಯಾನುಭವಾನಾದಿತ್ಯತಃ ಆಹ - ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟೇತಿ ॥ ಸಹಪಠಿತೇತಿ ॥ ಸ್ವತಃಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭಾವಾದಿವಿಮುಕ್ತಿಃ । ಅತ್ರ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕೇತಿ ಪಾದಸಂಜ್ಞತಿಃ । ಶೇಷಂ ಪೂರ್ವತ್ ॥ ತದೇವೇತಿ ॥ ತದೇಕದೇಶಭೂತಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃಪ್ರವೇಶವಿಧಾರಣೇನ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವಾವಗಮಾದ್ ವಿಷ್ಣೌ ಭೂತಾನ್ವಯಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತನಿರೂಪಚರಿತಸರ್ವಗತತ್ವಮिति ಭಾವಃ ॥ ಅತಃ ಹೇವೇತಿ ॥ ಋಗ್ವೇದಿನ ಅತಃಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಮಹದುಕ್ತನಾಮಕಬೃಹತಿಸಹಸ್ರೇ ಯಜುರ್ವೇದಿನೋಽಗ್ರೈಃ ಸಾಮವೇದಿನೋ ಮಹಾಬ್ರತಾಖ್ಯಕರ್ಮಾಂಗಭೂತಸ್ತೋತ್ರೇ ಮೀಮಾಂಸಂತೇ ವಿಚಾರಯಂತಿ । ಅಸ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ವನಸ್ಪತಿಷು ವೃಕ್ಷೇಷು । ಭೂತೇಷು ಪ್ರಾಣೇಷು ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ಣಂ ಆವಿಷ್ಕೃತೇ ವದಂತಿ ಆಮ್ನಾಯತೇ ಅಭ್ಯಸ್ಯತೇ ಅಭಿಧೀಯತೇ ಇತಿ ಯಾವತ್ ॥ ಏಕಪ್ರಕರಣತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮ್ ಅತಃ ಹೇವೇತ್ಯನುಯೋಗಪ್ರಕರಣಸ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮಪಶ್ಯದಿತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಾಹರೈಃ ತೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವೋಕ್ತಿಃ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತೀರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಜೀವಲಿಂಗಂ ಚೈತನ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾಪಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' 'ಸ ಯಚಾಯಮಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ' 'ಯಚಾಸಾಪಾದಿತ್ಯಃ' 'ಏಕಮೇತದಿತಿ ವಿಧಾತ್' 'ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ।

ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾದಿತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಥಿಂಸ್ತತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಜೀವ-
ನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಾದಿತ್ಯನಾಮಾತ್ರ ಪ್ರಭುಘ್ನೋ ರಸಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ | ಸ ಯಚಾಯಮಶರೀರಃ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹರಹಿತಃ |
ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕೋಽನಿರುದ್ಧಃ | ಯಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಗತಃ ಪ್ರಭುಘ್ನಃ | ಎತತ್ತ್ಯಾನದ್ವಯಗತಂ
ಭಗವದ್ಭೂಪಮೇಕಮಿತಿ ಜಾನೀಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ಪುರುಷಗತಾನಿರುದ್ಧಸ್ಯಾದಿತ್ಯಗತಪ್ರಭುಘ್ನಸ್ಯ
ಚೈಕ್ಯಾದಾದಿತ್ಯಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಪುರುಷಮಭಿಮುಖೋ ಭವತೀತಿ || ಸೂರ್ಯ ಇತಿ || ಸೂರಿಭಿಃ
ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಸೂರ್ಯೋ ಹರಿಃ ಜಗತಃ ಜಕ್ರಮಸ್ಯ ತಸ್ಯುಷಃ ಸ್ಥಾವರಸ್ಯಾತ್ಮಾನಂತರ್ನಿಯಾಮಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಅತಃ ಏವ ವಿಶಿಷ್ಟಾದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತತ್ವಾಲಿಂಗೇನಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾನಂತರ್ಗತ ಪರತ್ವಾವಗಮೇನ
ತದಂತರ್ಗತಾಂತರ್ಯಾಮಿಪರತ್ವಕಥನಮಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಛಂದೋಮಯಃ ವೇದಪ್ರಚುರಃ ||
ಅಲ್ಪೈಕಸ್ತ್ವೇತಿ || ಅಲ್ಪಮ್ ಆಕಾಶಃ ಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ಅಲ್ಪೈಕಸ್ತ್ವಮ್ | ತच्च
ಸರ್ವಗತಸ್ಯಾಂತರ್ಯಾಮಿಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಸ್ಯ ಸರ್ವಪಸ್ಯತ್ವಮಿವಾಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾच्च
ಯೋಗಾಚ್ಛೇತಿ || ನಿದಿತ್ಯಜ್ಞಾನವದಂತರ್ಯಾಮಿಣೋ ಜ್ಞಾನಕರಣಚಕ್ಷುರಾದಿಪ್ರಾಚುರ್ಯಯೋಗಾಚ್ಛೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ॐ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॐ ||

ಸರ್ವತ್ರ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಭೂಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ | ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಯೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ
ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ರೋಪದೇಶಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾರಾಯಣಪದೋಪಾಧಾನಸೂಚಿತಾಂ
ಶ್ರುತಿಮಾಹ - ತಥಾಚೇತಿ || ಯತ್ ಕಿञ್ಚಿದಲ್ಪಂ ಯच्च ಸರ್ವಂ ಮಹಜ್ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದೃಶ್ಯತೇ ಶಬ್ದೇನ
ಜ್ಞಾಯತೇಽಪಿಚ ನಾರಾಯಣಸ್ತತ್ಸರ್ವಮಂತರ್ಮಹಿಷಾಭಿವ್ಯಾಪ್ಯ ಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ್ವತಃ ಇತ್ಯನೇನ
ಶ್ರೀತತ್ವಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವಗತನು

|| ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ ||

ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದ್ವಿ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ
ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

* * *

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ಚ: ಸಮುಚ್ಛಯೇಽವಧಾರಣೇ ವಾ । ಸರ್ವಗತೇ । ಶ್ರುತ್ಯೇತಿಶೇಷ: । ತಥಾಚ ವಿವಕ್ಷಿತಾನಾಮಿತ:ಪರಂ ಸರ್ವಗತೇ ಶ್ರುತ್ಯಾ ತನ್ನಿಷ್ಠತಯಾ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನಾಂ ವಾ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವೋಪಪತ್ತೇ: ಅನ್ಯತ್ರಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯರ್ಥ: ।

'ಚ' ಶಬ್ದವು ಸಮುಚ್ಛಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿಂದ ಅಥವಾ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿಂದ. "ಸರ್ವಗತೇ" "ಶ್ರುತ್ಯಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತಾನಾಮ್ = ಸರ್ವಗತನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿರಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಗುಣಾನಾಂ = ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳು, ಉಪಪತ್ತೇ: = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

॥ ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ ॥

‘ಸ ಯೋತೋಽಶ್ರುತ:’ (ಐ. ಆ. ೩-೨-೪) ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಅನುವಾದ - ಐತರೇಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಸ ಯೋತೋಽಶ್ರುತ:’ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತನಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತನಾದವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ: = ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಯೋತತ: = ಪ್ರಾಪ್ತನು, ಅಶ್ರುತ: = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಆಶಕ್ತನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ

ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ.(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಯುಕ್ತಿಯಂತರೇಣ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ತದ್ವಿಪಾತ್ತ-ಶ್ರುತಿಮೇವೋದಾಹರತಿ - ವಿವಕ್ಷಿತೇತಿ ॥ ಆದಿಪದೇನ ‘ಅಗತೋಽಮತೋಽನತೋಽದೃಶೋಽವಿ-ಜ್ಞಾತೋಽನಾದಿಷ್ಟ: । ಶ್ರೋತಾ ಮಂತಾ ದ್ರಷ್ಟಾಽಽದೇಶಾ ಘೋಷಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಪ್ರಜ್ಞಾತಾ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಂತರಪುರುಷ: ಸಮ ಆತ್ಮೇತಿ ವಿಧಾತ್’ (ಐ.ಆ.೩-೨-೪.) ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶ್ಲೋಕ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಇತ್ಯಾದೀತಿ ಲುಪ್ತತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಕಂ ಪದಮ್ । ಅಸ್ಯವಿವಕ್ಷಿತೇತಿ ಸೂತ್ರಪದೇನಾನ್ವಯ: । ಅತ ಏವ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಯೋರೇಕೀಭಾವ ಇತಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಿ: । ಅನೇನ ಸೂತ್ರೇ ಶ್ರುತ್ಯೇತಿ ಶೇಷ: ಸ್ಮೃತಿ: । ಚ:

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

**भाष्यम् — स हि 'न विष्णो जायमान' (रु.सं. ७-१९-२) इत्यादिनाऽश्रुतत्वादि-
गुणकः।**

ಅನುವಾದ - ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋಃ ಜಾಯಮಾನಃ' = 'ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಸಹ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - 'ಹೇ ವಿಷ್ಣೋಃ = ಎಲೈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ತೇ = ನಿನ್ನ, ಮಹಿಮಾಃ = ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಜಾತಃ = ಇದುವರೆಗೂ ಹುಟ್ಟಿರುವ, ಜಾಯಮಾನಃ = ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ, ದೇವಃ = ದೇವತಾಸಮೂಹವು, ನ = ತಿಳಿಯಲಾರದು. ಸ ಹಿ = ಅಂತಹ ಮಾಹಾಮಹಿಮನು ನೀನೇ ಆಗಿದ್ದು, ಇತ್ಯಾದಿನಾ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ

पूर्वोक्तहेतुसमुच्चयेऽवधारणे च । यतो वक्तुं योग्ये विवक्षा भवति । अतो विवक्षिताः वक्तुं योग्याः वक्ष्यमाणा इति वा । ये तु श्रुतीनां ब्रह्मगुणेषु तात्पर्याभावं वदन्ति, तन्निरासाय विवक्षितपदमुपनिबबन्ध सूत्रकृदिति तत्त्वप्रदीपोक्तेः श्रुतितात्पर्यविषयभूता इति वा । सर्वत्रेत्यनुवर्तते । गते इति शेषः । तथा च सर्वत्र गते विवक्षितानां श्रुत्या सर्वत्र गतनिष्ठतया वक्तुं योग्यानां इतःपरं श्रुत्या सर्वगतनिष्ठतया वक्ष्यमाणानां श्रुतितात्पर्यविषयी भूतानां वा गुणानामुपसंहारगताश्रुतत्वादीनां विष्णोरेव योग्यत्वेन तस्मिन्नेवोपपत्तेरन्यत्रानुपपत्तेश्च सर्वत्रोच्यमानो नारायण एव इति सूत्रार्थ उक्तो भवति ॥ यः प्रकृतो विष्णुः सः 'अतः' देशकालगुणैर्व्याप्तः । 'अत सातत्यगमने' इति धातुव्याख्यानात् 'सन्ततो ह्यत उच्यते' इति वचनाच्च । यद्वा - अतोऽतिः । तृतीयेऽतिशये । अधिक इत्यर्थः । 'अश्रुतः' सर्वात्मना श्रोतुमशक्यः । स्वयमेव स्वात्मानं स्वातन्त्र्येण शृणोति । 'नर्ते त्वत्' (क्र. १०-११२-९.) इति श्रुतेः । 'अगतः' अप्राप्तः पूर्णत्वात् सर्वात्मनाऽज्ञात इति वा । सर्वात्मना मननविषयो न भवतीत्यमतः । अनतो नेतृरहितः स्वतन्त्र इति यावत् । 'अदृष्टः' प्रत्यक्षेण केनचित्, सर्वात्मना पूर्णत्वात् । अत एव सर्वात्मना 'अविज्ञातः' विशेषतो न ज्ञातः । 'अनादिष्टः' नियोजकशून्योऽन्यैरनाज्ञप्त इति वा ॥

यथाऽन्यैः स्वयमश्रुतादिर्न तथाऽन्ये, सर्वात्मना श्रुत्याद्या इत्याह - श्रोतेति ॥ 'श्रोता' युगपत्स्वातन्त्र्येण श्रवणकर्ता । 'मन्ता' स्वातन्त्र्येण सर्वमननकर्ता । स्वातन्त्र्येण सर्वद्रष्टा । 'आदेष्टा' नियोजनकर्ता । 'आघोष्टा' सम्यग्वक्ता । 'विज्ञाता' विशेषेण ज्ञाता । प्रकर्षेण ज्ञाता । 'सर्वेषां भूतानां' जीवानाम् 'अन्तरः' अन्तःस्थः 'पुरुषः' पूर्णः 'समः' समानः, सर्वरूपेण 'आत्मा' आदानादिकर्तेति विद्यादित्यैतरेयभाष्यतत्त्वप्रदीप-
विश्वेश्वरतीर्थीयदिशा श्रुत्यर्थः

ಋಜ್‌ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಕಃ = ಅಶ್ರುತತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ
ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು. (೧)

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ಸ ಸವಿತಾ ಸ ವಾಯುಃ ಸ ಇन्द्रಃ ಸೋಽಶ್ರುತಃ ಸೋಽದ್ರಷ್ಟೋ ಯೋ ಪರಮೋ ಯೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಯೋಽನಂತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಚತುರ್ವೇದಶಿಖಾಃ || ೨

ಅನುವಾದ - ಚತುರ್ವೇದ ಶಿಖೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ - 'ಸ ಸವಿತಾ ಸ ವಾಯುಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಯಾರು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನೇ ಶ್ರೀಹರಿ, ವಾಯುದೇವನೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಇಂದ್ರನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ. ಅಶ್ರುತನು ಅದೃಷ್ಟನೂ ಆದವನು ಅನಂತನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಮತ್ತು ಸಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸವಿತಾ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನು, ವಾಯುಃ = ವಾಯುದೇವತೆಯು, ಸಃ ಇಂದ್ರಃ = ಅವನೇ ಐಶ್ವರ್ಯಪೂರ್ಣನು, ಸಃ ಅಶ್ರುತಃ = ಅವನೇ ಸಾಕಲೇನ ತಿಳಿಯನಾರನು, ಸಃ ಅದೃಷ್ಟಃ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನು, ಯಃ = ಯಾವ, ಹರಿಃ = ಸಕಲವಾಪ ಪರಿಹಾರಕನಾದ, ಯಃ = ಯಾವ, ಪರಮಃ = ಪರಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ, ಯಃ = ಯಾವ, ವಿಷ್ಣುಃ = ವಿಷ್ಣು ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ, ಯಃ = ಯಾವ, ಅನಂತಃ = ದೇಶ, ಕಾಲ, ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದವನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ. ಚತುರ್ವೇದಶಿಖಾಯಾಂ = ಚತುರ್ವೇದಶಿಖಾವೆಂಬ ವೇದಭಾಗದಲ್ಲಿ

ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (೨)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನ್ವೇತಚ್ಛ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾನಾಮ್ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾಂ ಕುತೋ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠತ್ವಮಿತ್ಯತಃ
ಆಹ - ಸ ಹೀತಿ || ಹಿಂಸ್ರಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ । 'ಸಃ' ವಿಷ್ಣುಃ 'ನ ತೇ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಕ್ಯೇನಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಃ
ತದ್ವತ್ಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಶ್ರುತೌ 'ಶ್ರೋತ್ರಾದಿನಾ' ಇತಿ ಪದಾಧ್ಯಾಹಾರೇಣೇತಿ ಭಾವಃ । ಯಥಾಪಿ
ಶ್ರುತಾವತತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋಕ್ತತ್ವಾದತತ್ವಾದಿಗುಣಃ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವರೂಪತ್ವೇನ
ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠತಯಾ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ ಅಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸ ವಿಷ್ಣುರತತ್ವಾದಿಗುಣಕಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಇತಿ
ಸಿದ್ಧಿನಿರ್ದೇಶಾಯೋಗಾದ್ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯದ್ವಾ - ವಿಷ್ಣುರತತ್ವಾದಿಗುಣಕಃ 'ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ'
(ಕ್ರ. ೭-೧೧-೨.) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ ಪ್ರಯೋಗೇ ಸರ್ವಗತತ್ವರೂಪಸ್ಯಾತತ್ವಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ತಸ್ಯ ಚ
'ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ' ಇತ್ಯಾದಾವನುಕೋಹೇತ್ವನನ್ವಯಾದಶ್ರುತತ್ವಾದೀತ್ಯುಕ್ತಮ್

(೨) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - 'ನ ತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ಮುಖತೋಽಶ್ರುತತ್ವಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ಪ್ರತೀಯತೇ
ಇತ್ಯತೋಽಪ್ರೇತಾರ್ಥಃ ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಿಂ ಚಾಽಹ - ಸ ಇತಿ । ಯಃ 'ಸವಿತಾ' ಜಗದುತ್ಪಾದಕಃ ಸ ಹರಿರೇವ । ಯೋ
'ವಾಯುಃ' ಬಲಜ್ಞಾನರೂಪೋ ದೇವಃ ಸ ಪರಮಃ ಪರಮಾತ್ಮೈವ । ಯಃ 'ಇಂದ್ರಃ' ಪರಮೇಶ್ವರವಾನ್ ಸ ವಿಷ್ಣುರೇವ,
ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿಃ । ಯೋಽಶ್ರುತೋಽದ್ರಷ್ಟಃ ಸೋಽನಂತೋಽಪರಿಮಿತೋ ಹರಿರೇವ ನಾನ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಯದ್ವಾ - ಯೋ
ಹರ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ, ಸ ಏವ ಸವಿತೃತ್ವಾದಿಗುಣವಾಚಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇತ್ಯಾದೀತಿ ||

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೨ ॥

ಹೇತುಮಂತರೇಣೈತಮರ್ಥಂ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ವಿವಕ್ಷಿತೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥
 'ಏತಮಸ್ಯಾಮೇತಂ ದಿವಿ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯಃ ಪ್ರಸ್ತುತಃ ತಸ್ಯ ಉಪರಿ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ।
 'ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತೋಽನತೋಽದೃಶೋಽವಿಜ್ಞಾತೋಽನಾದಿಶ್ಚಃ ಶ್ರೋತಾ ಮಂತಾ ದ್ರಶಾ ದೇಶಾ
 ವಿಜ್ಞಾತಾ ಪ್ರಜ್ಞಾತಾ' ಇತಿ । ತತ್ರ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಶ್ರುತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಯೋ ಯುಗಪತ್ ಸರ್ವಮನ್ತೃತ್ವಾದಯೋ
 ಗುಣಾಃ ನಹಿ ವಿಷ್ಣುಮನ್ತರೇಣಾನ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಮಾವ್ಯಂತೇ । 'ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ
 ದೇವ ಮಹಿಮ್ನಃ ಪರಮಂ ತಮಾಪ ।' 'ಸ ಸರ್ವವಿದ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ 'ಶ್ರೋತಾ ಮಂತಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ
 ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಷು ಜೀವಶ್ರುತಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಶ್ಚ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ । 'ಸರ್ವತಃ ಪಶ್ಯತಿ
 ಸರ್ವತಃ ಶೃಣೋತಿ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ॥

ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಿನಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು
 ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. "ಏತಮಸ್ಯಾಮೇತಂ ದಿವಿ" ಎಂಬ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಾರು ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
 'ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತೋಽನತೋಽದೃಶೋಽವಿಜ್ಞಾತೋಽನಾದಿಷ್ಟಃ ಶ್ರೋತಾ
 ಮಂತಾ ದ್ರಶಾ ದೇಶಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಪ್ರಜ್ಞಾತಾ' ಎಂದು.

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಲೇನ ಕೇಳಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಯಾವ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿವೆಯೋ ಅವು
 ಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರಲಾರವು "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾಯಮಾನೋ
 ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮ್ನಃ ಪರಮಂ ತಮಾಪ" "ಸಃ ಸರ್ವವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ
 ಮನನಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಾದವನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. "ಸರ್ವತಃ
 ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವತಃ ಶೃಣೋತಿ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ.

ಯತಃ ಚತುರ್ವೇದಶಿಕ್ಷಾಯಾಮಿತ್ಯಾಶ್ರುತಮತೋಽಪಿ ಸ ಏವಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ॐ विवक्षितगुणोपपत्तेश्च ॐ ॥ १-२-२ ॥

॥ ಓಂ ವಿವಕ್ಷಿತ ಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ ॥

भावदीपः - ॐ विवक्षितगुणोपपत्तेश्च ॐ ॥ १-२-२ ॥ युक्त्यन्तरेणेति ॥
सौत्रचशब्दः पूर्वसमुच्चय इति भावः । एवमग्रेऽपि ॥ अत्रोक्तेति ॥
सर्वशरीरस्थत्वरूपेत्यर्थः । भाष्यस्य सूत्रेणान्वयात्वायोजयति - स योजत
इत्यादिना ॥ अतः व्यासः -

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

‘ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃಚೈವ ಗುಣತಃಚಾಪಿ ಪೂರ್ತಿತಃ ।

ಅತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂತತೋ ಹೃತ ಉಚ್ಯತೇ ’ ॥

ಇತಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇಃ । ‘ಅತ ಸಾತತ್ಯಗಮನೇ’ ‘ಪಚಾಢ್ಯ’ । ಅಶ್ರುತಃ ಸಾಕಲ್ಯೇನ । ಅಗತೋಽಪ್ರಾಪ್ತಃ ಅಮತೋ ಮನನಾವಿಷಯಃ ಅನತಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ । ಅನಾದಿಶ್ಚಃ ಸಾಕಲ್ಯೇನಾನುಪದಿಶ್ಚಃ ಆದೇಶಾ ವಕ್ತಾಘೋಷಾ ನಿಯೋಕ್ತಾ ಅಂತರಪುರುಷಃ ಅಂತಃಸ್ಥಪುರುಷಃ । ಶಿಶುಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ । ಉಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯುಕ್ತಿಕಿಲಬ್ಧಮಾಹ - ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ ॥ ಅಯೋಗ್ಯತ್ವೇನೆತಿ ಭಾವಃ । ಅತ ಏವ ಶ್ರುತಾವನ್ಯೇಷಾಂ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿಕಮೇವ ವಿಧತ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಶ್ರೋತಾ ಮನ್ತೇತ್ಯಾಢ್ಯುಕ್ತಿಃ । ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ತತ್ತ್ವೀತಿ ಚಾನುವೃತ್ತ್ಯಾಽರ್ಥಮಾಹ - ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ॥

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಚ’ ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಅಶ್ರುತ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳಿಗೆ ಸೂತ್ರದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ‘ಸ ಯೋಽತಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ.

ದೇಶತಃ ಕಾಲತಶ್ಚೈವ ಗುಣತಶ್ಚಾಪಿ ಪೂರ್ತಿತಃ ।

ಅತಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂತತೋ ಹೃತ ಉಚ್ಯತೇ ॥

ದೇಶದಿಂದ ಕಾಲದಿಂದ ಹಾಗೂ ಗುಣದಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ‘ಅತಃ’ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

‘ಅತ ಸಾತತ್ಯಗಮನೇ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಪಚಾಢ್ಯಚ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ಅಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದಾಗ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ‘ಅಶ್ರುತಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು, ‘ಅಗತಃ’ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಲಾರನೆಂದು, ‘ಅಮತಃ’ ಎಂದರೆ ಮನನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಲ್ಲವೆಂದು, ‘ಅನತಃ’ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು, ‘ಅನಾದಿಶ್ಚಃ’ ಎಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಉಳಿದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ.

‘ಉಪಪತ್ತೇಃ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಅನೃತ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅನೃತ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ‘ಶ್ರೋತಾ ಮಂತಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸರ್ವತ್ರ’ ಹಾಗೂ ‘ತತ್ತ್ವ’ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ‘ವಿಷ್ಣುರೇವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಾಃ । ನನ್ವೇತದ್ಗುಣಾನಾಂ ಕುತೋ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸ ಹೀತಿ ॥ ತೇ ಮಹಿಮ್ನಃ ಪರಮನ್ತಂ ಕೋಽಪಿ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿನಾ ನಾಪ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರ ಮುಖ್ಯತೋಽಶ್ರುತತ್ವಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ಶ್ರುತ ಇತ್ಯತಃ ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಿಂ ಚಾಽನಹ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

- ಸ ಇತಿ || ಅತ್ರಾತತ್ವಸ್ಯಾದಿಮತ್ತೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವೇನ
ಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಮ್ || ೨ ||

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ವಿವಕ್ಷಿತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು' ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಗುಣಗಳು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರಲು ಏನು ಆಧಾರ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಸಹ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರರೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ. ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದಕೋಸ್ಕರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು 'ಸ ಸವಿತಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತತ್ವದಿಂದ ಅದು ಭಿನ್ನವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಅಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು "ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕಂ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಯೋಗ್ಯತ್ವೇನೆತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ತತ್ಕಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಇತಿ || ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯೇ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಾ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು ವಿವಕ್ಷಿತಾಸ್ತಾತ್ಪರೈವಿಷಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥ ಉಕ್ತಃ | ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಯಥಾಶ್ರುತಸ್ಯೈವಾರ್ಥೋಕ್ತಾವಿಪ್ರಾಪ್ಯೋಗಿತಯಾಽಧ್ಯಾಹೃತ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ - ಶ್ರುತಾದಿನೇತಿ || ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಿಂ ಚೇತಿ || ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಕಿಂತವಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾತ್ ಕಾತ್ಸರ್ಯೇನೈವೇತಿ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಶ್ರುತಾವನಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ | ಭಾಷ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದೀತ್ಯಾದಿನಾ ಅತತ್ವಾದಿಗುಣ ಇತಿ ವಾಚ್ಯೇಽಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಸ್ತಥಾ 'ಸೋಽಶ್ರುತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತುಕ್ತಿಃ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರೇತಿ || 'ಸ ಯೋಽತ' ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಿತಿ || ಸಾಧ್ಯಕೋಟಿನಿವಿವಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಪಾವತ್ || ಗ್ರಹಣಮಿತಿ || ಭಾಷ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ೨ || ||

'ಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿವಕ್ಷಿತಾಃ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೇಳಲು ಇಷ್ಟವಾದರಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಭೂತವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜನ್ಮಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಥಾಶ್ರುತವಾದದ್ದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಶ್ರೋತ್ರಾದಿನಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಿಂ ಚ' ಎಂದರೆ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು ಹೊರತಾಗಿ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದದ್ದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ತಿಳಿಯಲಾರನೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅನಂತ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಇತ್ಯಾದಿ" ಎಂಬುದರಿಂದ "ಅತತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಃ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬದಲು "ಅಶ್ರುತತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಃ" ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು ? ಮತ್ತು 'ಸೋಽಶ್ರುತಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇಕೆ ಹೇಳಿದರು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಶ್ರುತ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ 'ಸ ಯೋಽಶ್ರುತಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದರೆ ಸಾಧ್ಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿವಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ. 'ಗ್ರಹಣಂ' ಎಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದರ್ಥ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

॥ ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ ॥

ವಿವಕ್ಷಿತಾನಾಂ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ವಕ್ಷ್ಯमाणಾನಾಮುಪಸಂಹಾರೆ ಶ್ರುತಾನಾಂ ಗುಣಾನಾಮಶ್ರುತತ್ವಾದಿ-
ಧರ್ಮಾನಾಮುಪಪನ್ನತ್ವಾच्च ಸರ್ವಗತಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಾದಿತ್ಯಾದಿಃ ತेषಾಂ ತತ್ರಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಸ
ಯೋಽಶ್ರುತಃ ಇತಿ ॥ ಯೋ ಭಗವಾನಂತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಃ ಅನ್ಯೈಃ ಸಾಕಲ್ಯೇನಾಶ್ರುತಃ ಅಗತಃ ಅಪ್ರಾಪ್ತಃ । ಅಮತಃ
ಅವಿಚಾರಿತಃ, ಅನಂತಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ, ಅದೃಶಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ, ಅವಿಜ್ಞಾತಃ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಾವಿಷಯಃ,
ಅನಾದಿಶಃ ಉಪದೇಶ್ಯಮಶಾಕ್ಯಃ । ಸ್ವಯಂ ಚ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಶ್ರುತಾ ಮನ್ತಾ ವಿಚಾರಯಿತಾ ದ್ರಷ್ಟಾ
ದ್ರೇಶೋಪದೇಶಾ ಘೋಷಾ ಶಬ್ದಕರ್ತಾ । ವಿಶೇಷೇಣ ಜ್ಞಾತಾಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಜ್ಞಾತಾ ಸ

ನಾರಾಯಣಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಂತರಪುರುಷಃ ಅಂತರ्याಮಿ ಪೂರ್ಣಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಜ್ಞಾನಾವಾಂತರವಿ-
ಶೇಷಸಂಭಾವಾಚಾತ್ರ ಪುನರುಕ್ತಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾ ॥ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಇತಿ ॥ ಅಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ ॥ ವಕ್ತುಂ
ಯೋಗ್ಯಾ ಇತಿ ॥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಮುಖತಃ ಕಠಂತಃ ಶ್ರುತಾದಿನೇತಿ ಪೂರ್ಣೀಯತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ । ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಕಂ ಸಾಕಲ್ಯೇನೈವ ನ ಸರ್ವಾತ್ಮನೇತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಭಾಷ್ಯೇಽನಂತ
ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ॥ ಸರ್ವಗತತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವೇನೇತಿ ॥ 'ಅತಃ ಸಾತತ್ಯಗಮನ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ
ಸತತೋಹಿತ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚಾತತ್ವಂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯಥಾ
ಸಾಧ್ಯಾವಿಶೇಷಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಜೀವ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯರು ಸರ್ವಗತರಲ್ಲ

ಸ್ಮ - ॥ ॐ ಅನನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॐ ॥ ೧-೨- ೩ ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವನಾಗಲಿ ಆದಿತ್ಯನಾಗಲಿ ಸರ್ವಗತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

* * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - 'ತು' ಶಬ್ದ ಏವಾರ್ಥೋ | ಶಾರೀರೋ ಜೀವಃ | ಆದಿತ್ಯೋ ವಾ | ನ ಸರ್ವಗತಃ | ಕುತಃ
ಅನುಪಪತ್ತೇಃ ಏಕಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸರ್ವಶಾರೀರಸ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ತು' ಶಬ್ದವು ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಶಾರೀರಃ = ಜೀವನು, ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯನು, ನ ಸರ್ವಗತಃ =
ಸರ್ವಗತನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ = ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನು ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದರಿಂದಲೇ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಚಾಽದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇಶಚ ಜೀವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ ॥

॥ ॐ ಅನನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॐ ॥ ೩ ॥

ಏಕಸ್ಯ ಸರ್ವಶಾರೀರಸ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇವ ॥ ೩ ॥

ಅನುವಾದ - ಮಂತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು
ಸರ್ವಗತನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ. ಅಥವಾ ಈ ಮಂತ್ರದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯವೆಂಬ
ಜೀವವಾಚಕ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು
ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನೆಲೆಸುತ್ತಾನೆ?

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಆಧಾರದಿಂದ ಮತ್ತು
ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಅದರಂತೆ ಅದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಜೀವನ ಲಿಂಗವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅದಿತ್ಯನು ಅಥವಾ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಏಕಾಗಬಾರದು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದಿತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ = ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನಾದವನನ್ನು ಅದಿತ್ಯಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಚ = ಮತ್ತು, ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇಃ = ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬ ಜೀವನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ. ಜೀವಃ = ಸೂರ್ಯನು ಅಥವಾ ಸಕಲ ಜೀವರುಗಳು ಸರ್ವಗತರೇಕಾಗಬಾರದು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ನ ವಾಚ್ಯಮ್ = ಹೇಳಬಾರದು.

ಏಕೆಂದರೆ, ಏಕಸ್ಯ = ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನಿಗೆ, ಸರ್ವಶರೀರಸ್ವತ್ವ = ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು, ಅನುಪಪತ್ತೇರೇವ = ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತ್ಯನಾಗಲಿ ಉಳಿದ ಜೀವರುಗಳಾಗಲಿ ಸರ್ವಗತರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ^(೧)

ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭಿಮತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲಿ:

ॐ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॐ ॥ ೧-೨-೩ ॥

ನನು 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಸ್ತುತಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಜೀವಲಿಂಗಂ ಶ್ರೂಯತೇ । ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯ ಇತಿ ॥ ಅತಃ೽ತ್ರ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನೋಚ್ಯಮಾನೋ ಜೀವಃ ಸ್ಯಾತ್ । 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದ್ ಆದಿತ್ಯಾಖ್ಯಜೀವವಿಶೇಷೋ ನ ವಿಷ್ಣುರिति ಚೈವೈವಮ್ । ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಮೇವೇತಿ ಸರ್ವಶರೀರಾಧಿಷ್ಠಿತತ್ವಶ್ರವಣಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ । ತದಾಹ - ನಚೇತಿ ॥

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನು ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗೈಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ತಥಾ೽೽ದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾತ್ ಸರ್ವಜೀವಲಿಂಗಾಚ್ಚಾ೽ದಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಜೀವಾ ವಾ ಸರ್ವಗತಾಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫುರಿಸ್ತುತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಾತ್ ಸರ್ವಗತತ್ವಪ್ರಕರಣೇ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ ಛಂದೋಮಯೋ ಮನೋಮಯೋ ವಾಙ್ಮಯ ಆತ್ಮಾ' (ಐ.ಆ.೩-೨-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಜ್ಞಾನಕರಣ-ಚಕ್ಷುರಾಶ್ಚಾತ್ಮಕದೇಹಾಭಿಮಾನಿತ್ವೇನ ಜೀವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇಶ್ಚೇತರ್ಥಃ । ಹೇತುಸಮುಚ್ಛಯೇ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ' ಇತ್ಯನೇನ ಸೂತ್ರಗತಂ ಶಾರೀರಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ।

'ಶಾರೀರೌ ತಾಬುಧೌ ಪ್ರೋಕ್ತೌ ಜೀವಶ್ಚ ಪರಮಸ್ತಥಾ' ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಃ । ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿತ್ವಾಚ್ಚ ಜೀವಸ್ಯ ಶಾರೀರತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಜೀವ ಇತ್ಯೇಕವಚನಂ ಸಮುದಾಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ । ಜೀವಶ್ಚೇತರ್ಥಪಿ ಚಶಬ್ದಾನ್ವಯಃ । ತೇನಾ೽ದಿತ್ಯಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸಮುಚ್ಛೀಯತೇ । ಸರ್ವತ್ರ ಗತಃ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಃ । ಇತಿ ನ ವಾಚ್ಯಮिति ಸಂಬಂಧಃ ॥

‘ಏತಮಸ್ಯಾಂ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತನಾದವನಲ್ಲಿ ಜೀವಲಿಂಗಗಳಾದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ‘ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ’ ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ಜೀವವಿಶೇಷನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ.

ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಕಲ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇದು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ‘ನಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॐ || ೧-೨-೩ ||

ನನು ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಕ್ಷೈಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತಥಾ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಾತ್ ಸರ್ವಜೀವಲಿಕ್ಷಾಚ್ಚ ಆದಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಜೀವಾ ವಾ ಕಿಂನ ಸ್ಯುರೀತ್ಯತ ಆಹ - ನಚೇತಿ || ಜೀವಃ ಸರ್ವಗತ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ತತ್ರ ಹೇತ್ವಾಕಾಕ್ಷಾಢ್ಯಾಂ ಸ್ತೂಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶಸ್ಯ ಸಮ್ಬಂಧಭಾಷ್ಯೇಣೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾದ್ವೇತ್ವಂಶಮೇವ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ||

ಸೂತ್ರ - || ಓಂ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ಓಂ ||

ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದರಂತೆ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸರ್ವಜೀವಸಾಧಾರಣವಾದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವರೇಕೆ ಸರ್ವಗತರಾಗಬಾರದು ? ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು “ನಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ‘ಜೀವಃ’ ಎಂಬ ಪದದ ಮುಂದೆ ‘ಸರ್ವಗತಃ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಲು ಹೇತು ಯಾವುದು ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಅಂಶವನ್ನು ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಭಾಷ್ಯದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ‘ಅನುಪಪತ್ತೇಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇತ್ವಂಶವನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಭವೇದನ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಯನ್ಯನ್ಯಸ್ಮಿನ್ಪ್ರಪದೇತ । ನಚ
 ಉಪಪದೇತ । ತಥಾಹಿ, ಕಿಂ ಮಿಲಿತಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಸರ್ವಗತತ್ವಮ್, ಉತ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮುಚ್ಯತೇ ।
 ನಾಥಃ ತತ್ಕಥನವೈವ್ಯರ್ಥ್ಯಾತ್ । ಸ್ವಸ್ವದೇಹಸ್ಥಿತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನ ದ್ವಿतीयಃ,
 ಸರ್ವಶರೀರಗತಸುಖದುಃಖಾದಿಪ್ರಾಪ್ಯೈಕಸ್ಯ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಅತೋಽನ್ಯಪ್ರಾಪಕ-
 ಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇವ ನ ಜೀವೋಽಯಂ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯಾಶಯಃ । ತು ಶಬ್ದ
 ಏವಾರ್ಥಃ । ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ವಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತಮೇವಾಸ್ಯ ಭೋಗಾಯತನಮಿತಿ ನ ಭೋಗಾವ್ಯವಸ್ಥಾ
 ವ್ರೀಕ್ಷಾದಿಗತಜೀವಾಂತರವದಿತಿ । ಅನಾದಿತಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವೇ ಕರ್ಮಭೇದಸ್ಯಾಪಿ
 ಸಾಧಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ನಚಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಯಾಸ್ತು ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವಂ ಭವದಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ
 ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ ॥ ೩ ॥

ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಕೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಕಲ ಜೀವರಲ್ಲಿ
 ಅನುಗತವಾಗಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ? ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ
 ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥ.
 ಏಕೆಂದರೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಇದ್ದಾನೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದು
 ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು ಒಬ್ಬನಿಗೆ
 ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ
 ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು
 ಸರ್ವಗತನಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ತು' ಶಬ್ದವು "ಏವ" ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನು ಎಲ್ಲ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ
 ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು ಇವನಿಗೆ ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆಯಾ ಜೀವರ ಕರ್ಮದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ
 ಶರೀರದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇತರ ಶರೀರದಿಂದಲೂ
 ಭೋಗವು ದೊರೆಯಲೆಂಬ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
 ಪಿತ್ತಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜೀವನಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ಧಾನ್ಯಗಳ ಸುಖದುಃಖ ಭೋಗವನ್ನು ಹೇಗೆ
 ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ.

ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಜೀವನು ಎಲ್ಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವನಾದರೆ
 ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನೂ ಸಹ ಸಾಧಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸಾಮಾನ್ಯಜೀವರು ಸಕಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ; ಆದರೆ ಆದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಜೀವರು ಸಕಲ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೇ ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಉತ್ತರ - ಉಳಿದ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೂ ಸಹ ತಮಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕರಾಗಿ ಇರಲಾರರು.

ॐ अनुपपत्तेस्तु न शारीरः ॐ ॥ १-२-३ ॥

ಭಾವದೀಪಃ - ಅತ್ರೈವ ನ ಚೇತ್ಯಾದಿಶಕ್ತೇತ್ಪತ್ತೌ ಬಿಜಂ ವದನ್ ಆದಿತ್ಯ ಇತಿ ಶೋಕಿಪೂರ್ವಂ
 ಭಾಷ್ಯಮವತಾರಯತಿ - ನನು ಯಥೇತಿ ॥ ಜೀವ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯೈಕವಚನಂ ಶಾರೀರ ಇತಿ
 ಸೂತ್ರಾನುರೋಧಾತ್ ಸಮುದಾಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ ಏವೇತ್ಯತ್ರ ಹೇತ್ವಭಾವಾದ್ ವಕ್ಷ್ಯमाणದೋಷಾಯೋಗಾಚೇತಿ
 ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ಸರ್ವಜೀವಾ ವೇತಿ ॥ ಸಮ್ಬಂಧೇತಿ ॥ ಆದಿತ್ಯೋ ಜೀವೋ ವಾ ಸರ್ವಗತೋ
 ನಚೇತ್ಯವತಾರಿಕಾರೂಪಭಾಷ್ಯೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಚ್ಚಾರೀರ ಆದಿತ್ಯಸ್ಸರ್ವಗತ ಇತಿ ನ ।
 ಜೀವಲಿಂಗಾಚ್ಚಾರೀರೋ ಜೀವಃ ಸರ್ವಗತೋ ನೇತಿ ಪ್ರಾಪಕಭೇದಾಚ್ಚಾರೀರಪದಮಪ್ಯಾವೃತ್ಯಾ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ
 ಸೂತ್ರೇ ಶಾರೀರಾವಿತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾ ಶಾರೀರ ಇತ್ಯೇಕವಚನೋಕ್ತಿರिति ಭಾವಃ । ಏವಕಾರತಾತ್ಪರ್ಯಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ
 - ಭವೇದಿತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಸಮ್ಭಾವಿತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಅರ್ಥಃ ಸಾಧ್ಯೇತ ಹೇತುನಾ । ನ ತಸ್ಯ
 ಹೇತುಮಿತ್ತಾಣಮುತ್ಪತ್ತಿಃ ತತ್ರೇವ ಯೋ ಮೃತಃ ॥ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಜೀವಾದೌ ಯೋಗ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ
 ಭವೇತ್ಪ್ರಾಪಕವಲೇನಾನ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಮ್ । ನಚ ತದನ್ಯಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ॥
 ಅನುಪಪತ್ತೇವೇತಿ ॥ ಅಸಮ್ಭಾವಿತತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಿಂ ತತ್ರ
 ಯುಕ್ತಯಂತರಾವೇಶಣೇನೇತ್ಯೇವಕಾರಾರ್ಥಃ ।

ಪ್ರಕೃತ 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಂಶಯ ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ 'ಆದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬುದನ್ನು
 ಶೇಷ ಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜೀವಃ'
 ಎಂದು ಏಕವಚನವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೊಂದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಶಾರೀರಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ
 ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇತುವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ
 ಹಾಗೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ದೋಷಗಳು ಆಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣ 'ಏವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
 'ಸಂಬಂಧ' ಎಂದಿದೆ. ಆದಿತ್ಯನಾಗಲಿ, ಜೀವನಾಗಲಿ ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವತಾರಿಕೆ ನೀಡುವ
 ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಶಾರೀರನಾದ ಆದಿತ್ಯನು ಸರ್ವಗತನಲ್ಲ. ಜೀವ
 ಲಿಂಗವಿರುವುದರಿಂದ ಶಾರೀರನಾದ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳು

ಇರುವುದರಿಂದ ಶಾರೀರ ಪದವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಶಾರೀರ' ಎಂದು ಹೇಳದೆ 'ಶಾರೀರಃ' ಎಂದು ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಏವ' ಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಭವೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಂಭಾವಿತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಅರ್ಥಃ ಸಾಧ್ಯೇತ ಹೇತುನಾ | ನ ತಸ್ಯ ಹೇತುಭಿಸ್ಪ್ರಾಣಮುತ್ಪತ್ತನ್ನೇವ ಯೋ ಮೃತಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಬರಲು ಕಾರಣಗಳು ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಕಾರಣಗಳೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ 'ಅನುಪಪತ್ತೇಃ' ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಏಕೆ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಏವಕಾರದ ಅರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्यस्यैवकारव्याख्येयमाह - तुशब्द इति ॥ सौत्र इत्यर्थः ॥ ब्रीह्यादीति ॥ स्वर्गाच्युतः स्थूलशरीरसम्बन्धार्थं पित्रादिदेहप्रवेशायान्यकर्मनिर्मित- ब्रीह्यादिगतो यो जीवस्तादृशजीवान्तरवदित्यर्थः । वक्ष्यति चैतद् 'अन्याधिष्ठिते पूर्ववदभिलापाद्' इत्यत्र

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಏವ ಕಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು 'ತು' ಶಬ್ದದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. 'ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ' ಪದಗಳಿಗೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬೀಳುವ ಜೀವನು ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಸಂಬಂಧದ ಸಲುವಾಗಿ ಪಿತ್ರಾದಿಗಳ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ ದೇಹಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಜೀವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಅನ್ಯಾಧಿಷ್ಟಿತೇ ಪೂರ್ವವದಭಿಲಾಪಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - भवदिति ॥ वयमेतद्भागमवष्टभ्य विधारयाम इति श्रुत्या तत्त्वाभिमानितया सर्वदेहेष्ववस्थितेरङ्गीकार्यत्वादित्यर्थः ॥ ब्रह्मादीति ॥ उत्तमेषु नियमनाभावात्तदर्थत्वेनैवेह शरीरस्थत्वस्याभिमತत्वादिति भावः । यद्वा ब्रह्मादीनां यानि सर्वशरीराणि तत्स्थत्वानुपपत्तेरेवेत्यर्थः । 'सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथा पूर्वमकल्पयद्' इति प्रतिकल्पमादित्यादेर्भेदादिति भावः ॥ ३ ॥

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಭವತ್' ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ 'ವಯಮೇತದ್ಭಾಗಮವಷ್ಟಭ್ಯ ವಿಧಾರಯಾಮಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಸಕಲ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನಿಯಮನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತ ಶರೀರಸ್ಥತ್ವವು ಅಭಿಮತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಚೇತನರು ಎಷ್ಟು ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದಾರೋ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯು ಅನುಪನ್ನವಾಗದಿರುವುದೆಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಮಸೌ ಧಾತಾ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮಕಲ್ಪಯತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆದಿತ್ಯರಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಸರ್ವಗತೇ ವಸ್ತುನಿ “ಆತ್ಮಾನಮ್” ಇತಿ (ಐ. ಆ. ೩-೨-೩) ಕರ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಜೀವೇ ಚ
ಶಂಸತೀತಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಉಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಜೀವಃ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಸರ್ವಗತನಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ‘ಆತ್ಮಾನಮ್’ ಎಂದು ಕರ್ಮತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ “ಶಂಸತಿ”
ಎಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನು.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

॥ ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೪ ॥

ಭಾಷ್ಯಮ್ - “ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ” (ಐ. ಆ. ೩-೨-೩) ಇತ್ಯಾದಿ ॥ ೪ ॥

ಐತರೇಯ ಆರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆಂದು
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿಕೆಯೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸರ್ವಗತನನ್ನು ಕರ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಜೀವನನ್ನು
ಕರ್ತೃವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ
ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮಾನಂ = ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಪರಸ್ಮೈ = ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ,
ಶಂಸತಿ = ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ = ಹೀಗೆ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನು.^(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಯುಕ್ತಿಯಂತರೇಣ ಶಾರೀರಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ನಿರಾಕುರ್ವತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ತದ್ವಿರುದ್ಧ-
ಶ್ರುತಿಮೇವೋದಾಹರತಿ - ಕರ್ಮೇತಿ ॥ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋಽಯಂ, ಚಃ ಸಮುಚ್ಯೇ । ‘ಸರ್ವತ್ರೋಕ್ತಃ ಶಾರೀರಃ’ ಇತಿ
ಪದತ್ರಯಂ ವಿಪರಿಣಾಮಾನುವರ್ತತೆ । ತಥಾ ಚ ಸರ್ವತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ‘ಏತಮಾತ್ಮಾನಂ
ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ’ ಇತ್ಯೇತರೇಶ್ಚ ಶ್ರುತೌ ಶಂಸನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಸ ಏತಮಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಶಾರೀರಸ್ಯ
ಜೀವಸ್ಯ ಚ ತಸ್ಯಾಮೇವ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಏಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತಯೋರುತ್ಸರ್ಗತೌ ಭಿನ್ನತ್ವನಿಷಿಧ್ಯಾದ್
ಅಪವಾದಕಾರಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನಃ ಶಾರೀರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು - ಚಕಾರಾತ್ ‘ಪರಸ್ಮೈ’ ಇತಿ ಸಂಪ್ರದಾನವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯಃ
‘ಏತಮಾತ್ಮಾನಂ’ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗುಣಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮ್ ‘ಅನ್ಯಸ್ಮೈ’ ಅಯೋಗ್ಯಾಯ ‘ಶಂಸತಿ’ ಉಪದಿಶತಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ ॐ || ೧-೨-೪ ||

ಹೇತ್ವಂತರೇಣಾತ್ರ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯಮಾನತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ ನಿಷೇಧಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಕರ್ಮೇತ್ಯಾದಿನಾ || ಅತ್ರ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯಮಾನಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕರ್ಮತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ಏಕಸ್ಯಾಂ ಶಂಸನಕ್ರಿಯಾಂ ಶ್ರೂಯತೇ || ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತೀತಿ || ತತ್ರ ಯದಿ ಜೀವಃ ಸರ್ವಗತಾತ್ಮತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯತೇ ತರ್ಹೇಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಂ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನಹಿ ತಥಾವಿಧಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವೋ ಅಸತಿ ಬಾಧಕೇ ಯುಜ್ಯತೇ | ನಚಾನ್ಯದನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಂ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಮುಪಲಭ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯನಾದವನು ಜೀವನಾಗಲಾರ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಕರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಒಂದೇ ಶಂಸನ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಆತ್ಮಾನಮ್ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ" ಎಂದು.

ಒಂದುವೇಳೆ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯನಾದರೆ ಆವಾಗ ಒಂದೇ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಏನೂ ಭಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಕರ್ಮ ಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮರ ಭೇದಕ್ಕೆ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವು ಇರುವರೆಗೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ ॐ || ೧-೨-೪ ||

ಯುಕ್ತಯಂತರೇಣ ಜೀವಸ್ಯಾತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಪರಾಕುರ್ವತ್ಸೂತ್ರಂ ಪಠಿತ್ವಾ ತದುದಾತ್ತಶ್ರುತಿಮೇವೋದಾಹರತಿ - ಕರ್ಮೇತಿ || ಅತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಆತ್ಮಾನಮಿತಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ

ತಸ್ಯ ವೇದಾಃ 'ದುಃಖದೋಹಾಃ' ಫಲವಿಧುರಾ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತ್ಯಾದೀತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ ಸೂತ್ರೇಣಾನ್ವಯಃ | ಆದಿಪದೇನ 'ಆತ್ಮಾನಂ ವೇದ' ಇತಿ ಟೀಕೋಕ್ತಂ 'ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಜ ಸಚಿವಿದಂ ಸರ್ವಾಯ ನ ತಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಮಿ ಭಾಗೋಽಸ್ತಿ' (ಛಾ.ಆ. ೩-೨-೪.) ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ | 'ಸಚಿವಿದಂ' ಕರ್ಮಸಂಪ್ರದೇಶವೇತ್ತಾರಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಏಕದೇಶಸ್ಯತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾಯ ಹರಿಂ 'ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಜ' ತತ್ಯಾಜ ಅನ್ಯಥಾ ವೇದ, ತಸ್ಯ 'ವಾಚಿ' ವೇದಾಧ್ಯಯನಾದೌ ತಸ್ಮಾತ್ 'ಭಾಗಃ' ಫಲಂ ನಾಸ್ತಿ ನರಕಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದ್ವಿವರಣ (೧-೨-೧)

ವ್ಯಪದೇಶಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಶंसತೀತಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾದೇಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾयां ಕರ್ಮಕರ್ತೃಋತ್ಸರ್ಗತೋ
 ಭಿನ್ನತ್ವನಿಯಮಾದತ್ರ ಚಾಪವಾದಕಾರಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ನಾಢ್ಯಂ ಸರ್ವಗತಃ ಶರೀರ ಇತಿ ಭಾವಃ | ನಞೈಕಃ
 ಸರ್ವಗತೋ ಜೀವಃ ಸರ್ವಗತಂ ಜೀವಾಂತರಂ ಶಂಸತೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಸರ್ವಗತತಯಾ
 ಸರ್ವಜೀವಾಗ್ರಹಣಾಪಾತಾತ್ | ತಥಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನತ್ವಾಚ್ಚ | ಆದಿಪದೇನ
 'ಆತ್ಮಾನಂ ವೇದ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮ್ || ೪ || ||||

' || ಒಂ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ಒಂ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಜೀವರಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
 ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಣ ಮಾಡಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ
 ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ "ಕರ್ಮಕರ್ತೃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

"ಆತ್ಮಾನಮ್ ಪರಸ್ವೈ ಶಂಸತಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ
 ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಶಂಸತಿ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು
 ಕರ್ತೃ ರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಕರ್ಮ
 ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬ ನಿಯಮವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆಪವಾದ ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ
 ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳು ಒಂದೇ ಎನ್ನಲು ಯಾವುದೇ
 ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸರ್ವಗತನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು
 ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ - ಎಲ್ಲ ಜೀವರನ್ನು ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲದ
 ಕಾರಣ ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಆತ್ಮಾನಮ್
 ವೇದ' (ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವನು) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ || ೧-೨-೪ ||

ಭಾವದೀಪಃ - ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರೇಣಾನ್ವಯಂ ಮತ್ವಾರ್ಥಮಾಹ - ಅತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತಸ್ಯೇತಿ ||
 'ಮಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಾಹ - ಉತ್ಸರ್ಗತ ಇತಿ || 'ಬಲಿ ಸೋಽಪ್ಯನಪೋದಿತಃ'
 ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಾಹ - ಅತ್ರ ಚೇತಿ || ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ತು ನಾಪವಾದಹೇತುರिति ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ
 ಭಾವಃ |

ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಅತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ 'ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಉತ್ಸರ್ಗತೋ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಬಲೀ ಸೋಽಪ್ಯನಪೋದಿತಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ಅತ್ರಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಅಪವಾದಕಾರಣಗಳು ಅಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪಃ - ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಶಾನುವೃತ್ತಿಂ ಮತ್ವಾಽಽಹ - ನಾಯಮಿತಿ || ಹೇತೋರನ್ಯಥೋಪಪತ್ತಿಂ ನಿರಾಹ - ನವೇತಿ || ಸರ್ವಗತತಯೇತಿ || ಸರ್ವೇಽಪಿ ಜಿವಾಃ 'ಆತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಗತತಯೋಚ್ಯಂತ ಇತಿ ಪಕ್ಷೋ ಭಗ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್ | 'ಆತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಾವುಕ್ತಸ್ಯೈವಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ | ಕರ್ತೃಭೂತಸ್ಯ ಚ ತದಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ|

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದು 'ನಾಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೇತುವಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸರ್ವಗತತಯಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಕಲ ಜೀವರು 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಭಗ್ನವಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂದರ್ಥ. 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನನ್ನೇ 'ಆತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರ್ಮತತ್ವೇನ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ತೃನಾದವನಿಗೆ ಉಪದೇಶವಿಷಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಮಾಸ್ತು ಸರ್ವೇ ಜಿವಾ ಇತಿ ಪಕ್ಷಃ ಕರ್ತೃभिನ್ನಜಿವಾನಾಮೇವಾಸ್ತು ಕರ್ಮತ್ವಂ ಸರ್ವಗತತಯಾ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ ಚ | ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತಥೇತಿ || ಕರ್ಮಭೂತಾತ್ಮಮವಿಶೇಷಣೇನ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾ ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯಲಿಂಗಜ್ಞೇನಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ಜೀವಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೀರೀತ್ಯರ್ಥಃ ||೪||

ಸಕಲ ಜೀವರು ಸರ್ವಗತರೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಬೇಡ. ಕರ್ತೃ ಭಿನ್ನರಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮತ್ವವಿರಲಿ. ಮತ್ತು ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೂ ಇರಲಿ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಯಾವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪದೇಶಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಜೀವರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜೀವ ಸಾಮ್ಯವಷ್ಟೇ ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕರ್ತೃ ಭಿನ್ನನಾದ ಜೀವನು ಪ್ರತೀತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವ್ಯಪದೇಶಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಶಂಸತೀತಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾದೇಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾयां ಕರ್ಮಕರ್ತೃಋತ್ಸರ್ಗತೋ
 ಭಿನ್ನತ್ವನಿಯಮಾದತ್ರ ಚಾಪವಾದಕಾರಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ನಾಢ್ಯಂ ಸರ್ವಗತಃ ಶರೀರ ಇತಿ ಭಾವಃ | ನಞೈಕಃ
 ಸರ್ವಗತೋ ಜೀವಃ ಸರ್ವಗತಂ ಜೀವಾಂತರಂ ಶಂಸತೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಸರ್ವಗತತಯಾ
 ಸರ್ವಜೀವಾಗ್ರಹಣಾಪಾತಾತ್ | ತಥಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನತ್ವಾಚ್ಚ | ಆದಿಪದೇನ
 'ಆತ್ಮಾನಂ ವೇದ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮ್ || ೪ || ||||

' || ಒಂ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ಒಂ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಜೀವರಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
 ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಣ ಮಾಡಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ
 ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ "ಕರ್ಮಕರ್ತೃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

"ಆತ್ಮಾನಮ್ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ
 ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಶಂಸತಿ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು
 ಕರ್ತೃ ರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಕರ್ಮ
 ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬ ನಿಯಮವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆಪವಾದ ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ
 ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳು ಒಂದೇ ಎನ್ನಲು ಯಾವುದೇ
 ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸರ್ವಗತನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು
 ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ - ಎಲ್ಲ ಜೀವರನ್ನು ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲದ
 ಕಾರಣ ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಆತ್ಮಾನಮ್
 ವೇದ' (ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವನು) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ || ೧-೨-೪ ||

ಭಾವದೀಪಃ - ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರಾನ್ವಯಂ ಮತ್ವಾರ್ಥಮಾಹ - ಅತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತಸ್ಯೇತಿ ||
 'ಮಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಾಹ - ಉತ್ಸರ್ಗತ ಇತಿ || 'ಬಲಿ ಸೋಽಪ್ಯನಪೋದಿತಃ'
 ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಾಹ - ಅತ್ರ ಚೇತಿ || ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ತು ನಾಪವಾದಹೇತುರिति ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ
 ಭಾವಃ |

ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಅತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ 'ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಉತ್ಸರ್ಗತೋ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಬಲೀ ಸೋಽಪ್ಯನಪೋದಿತಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ಅತ್ರಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಅಪವಾದಕಾರಣಗಳು ಅಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಶಾನುವೃತ್ತಿಂ ಮತ್ವಾಽಽಹ - ನಾಯಮಿತಿ || ಹೇತೋರನ್ಯಥೋಪಪತ್ತಿಂ ನಿರಾಹ - ನಚೇತಿ || ಸರ್ವಗತತಯೇತಿ || ಸರ್ವೇಽಪಿ ಜೀವಾಃ 'ಆತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಗತತಯೋಚ್ಯಂತ ಇತಿ ಪಕ್ಷೋ ಭಗ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್ | 'ಆತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಾವುಕ್ತಸ್ಯೈವಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ | ಕರ್ತೃಭೂತಸ್ಯ ಚ ತದಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ|

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದು 'ನಾಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೇತುವಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸರ್ವಗತತಯಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಕಲ ಜೀವರು 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಭಗ್ನವಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂದರ್ಥ. 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನನ್ನೇ 'ಆತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ತೃನಾದವನಿಗೆ ಉಪದೇಶವಿಷಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪ: - ಮಾಸ್ತು ಸರ್ವೇ ಜೀವಾ ಇತಿ ಪಕ್ಷಃ ಕರ್ತೃಭಿನ್ನಜೀವಾನಾಮೇವಾಸ್ತು ಕರ್ಮತ್ವಂ ಸರ್ವಗತತಯಾ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ ಚ | ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತಥೇತಿ || ಕರ್ಮಭೂತಾತ್ಮವಿಶೇಷಣೇನ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾ ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯಲಿಂಗೇನಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ಜೀವಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೀರೀತ್ಯರ್ಥಃ ||೪||

ಸಕಲ ಜೀವರು ಸರ್ವಗತರೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಬೇಡ. ಕರ್ತೃ ಭಿನ್ನರಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮತ್ವವಿರಲಿ. ಮತ್ತು ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೂ ಇರಲಿ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಯಾವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪದೇಶಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಜೀವರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜೀವ ಸಾಮ್ಯವಷ್ಟೇ ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕರ್ತೃ ಭಿನ್ನನಾದ ಜೀವನು ಪ್ರತೀತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಮೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ॥ ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ ॥ ಏತಮಸ್ಯಾಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನಸ್ಯಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಶಾರೀರಸ್ಯ ಶಂಸತೀತಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇನಾಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ನ ಶಾರೀರಃ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಘಟಜ್ಞಾನೇಕತುರಿವ, ದೇವದತ್ತಂ ಯಜ್ಞದತ್ತಂ ಜಾನಾಂತೀತ್ಯತ್ರ ಕರ್ಮತ್ವದರ್ಶನಾದಾಹ - ಏಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮಿತಿ ॥ ಮಾಮಹಂಜಾನಾಮೀತ್ಯೇಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮೇಕಸ್ಯೋಭಯದರ್ಶನಾದಾಹ - ಉತ್ಸರ್ಗತ ಇತಿ ॥ ಬಾಧಕೈಕಾಪೋದ್ಯತ್ವಮುತ್ಸರ್ಗಃ । ಸತಿ ಬಾಧಕೇ ನಿಯಮಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೋಚೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ ತತ್ರ ತು ತಯೋರಭೇದೇನ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಭಾವಃ । ತರ್ಹತ್ರಾಪಿ ಬಾಧಕೇ ನೈವ ಸಂಕ್ಷೋಚೋಽಸ್ತಿವತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರೇತಿ ॥ ವ್ಯಭಿಚರितನಿಯಮಸ್ಯ ಕಥಂ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ चेದ್ ಯಥಾ ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾ ಭೂತಾನೀತ್ಯೌತ್ಸರ್ಗಿಕಭೂತಹಿಂಸಾ- ನಿಷೇಧೋಽಗ್ರೀಷೋಮೀಯಪಶುಹಿಂಸಾವಿಧಿನಾಪೋದ್ಯತೇ । ಭವತಿ ಚಾನಪೋದಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಹಿಂಸಾಧಕರಣೀಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ತಥಾತ್ರಾಪಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ಸರ್ವಗತತಯೇತಿ ॥ 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಚೈಕವಿಷಯಮಿತಿ ತಾವದವಿವಾದಮ್ । 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಏವ 'ಏತಮಾತ್ಮಾನಮ್' ಇತಿ ಪರಾಮರ್ಶಾತ್ । ತತ್ರ ಯಥಾತ್ಮಾನಮಿತ್ಯತ್ರೈಕೋಜೀವಃ ಕರ್ಮತಯಾಸ್ವೀಕ್ರಿಯೇತ, ತರ್ಹಿ 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ ಏವ ಸರ್ವಗತತಯೋಚ್ಯಮಾನಃ ಸ್ಯಾನ್ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾಃ । ತಥಾಚ ಯತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ವೈತತ್ಸರ್ವಗತತ್ವಮಿತಿ ಸರ್ವಗತತಯಾ ಸರ್ವಜೀವಗ್ರಹಣಂ ತನ್ನಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ತಥಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನೆತಿ ॥ ಕರ್ಮಭೂತಾತ್ಮನೋ ಜೀವವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನೆತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು

ಸೂ - ॥ ॐ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೪ ॥

“ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಆರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಧಾರಣರೂಪವೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - “एतेन ब्रह्म” इति (ए. आ ३-२-३) वाक्ये
ब्रह्मशब्दस्यावधारणार्थक एव शब्दाख्यविशेषणत्वात् ब्रह्मशब्दो न जीवपर
इत्यर्थः ।

‘ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಆರಣ್ಯಕದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ
ಏವ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

सूत्रभाष्यम्

॥ ॐ शब्दविशेषात् ॐ ॥ ५ ॥

भाष्यम् - ‘एतमेव ब्रह्मेत्याक्षते’ (ऐ.आ. ३-२-३) इति ।

ಅನುವಾದ - ‘ಇವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ’ ಎಂದು ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾಗಿ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನ್ನು ನಾರಾಯಣನೇ
ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ ?
ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏತಮೇವ = ಇವನನ್ನೇ, ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ =
ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.^(१)

(१) भाष्यदीपिका - यदुक्तं ब्रह्मशब्दाद् विष्णुरेव सर्वगत इति । तदयुक्तम्, ब्रह्मशब्दस्य
जीवेऽपि वृत्तेः । न चासौ जीवेऽमुख्य इति तदग्रहः । चक्षुर्मयत्वादिबाधक-
बलेनामुख्यार्थस्यापि ग्रहणोपपत्तेः । नच द्वितीयसूत्रोक्तबाधकान्न जीवः ‘श्रुत्वाऽप्येनं वेद
न चैव कश्चित्’ इति गीतायां जीवस्याश्रुतत्वादिश्रवणात्, तृतीयोक्तस्य च विष्णवापि
साम्यात् । नापि ‘तुरीयोक्तचक्षुर्मयत्वादिबाधकेन, एकस्यैव कर्मत्वकर्तृत्वयोरुपपत्ते-
रित्याशङ्कं परिहरत्सूत्रमुपन्यस्य तदुपात्त-श्रुतिमेवोदाहरति - शब्देति ॥ भाष्यस्य
सूत्रेणान्वयः । तथा च ‘एतमेव ब्रह्मेत्याचक्षते’ इति वाक्ये हेतुत्वेन प्रकृतब्रह्मशब्दस्य
‘विशेषात्’ सावधारणत्वरूपविशेषवत्त्वादित्यर्थः । अस्य नानेन ब्रह्मशब्देन शारीर उच्यते

सर्वगतत्वाद्धिकरण (१-१-१)

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಹಿ ಜೀವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ।

ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಜೀವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಜೀವಮೇವ = ಜೀವನನ್ನೇ, ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು

ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ನ ಹಿ ಆಚಕ್ಷತೇ = ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.^(೧)

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'एष उ एव ब्रह्मैष उ एवात्मैष उ एव सवितैष उ एवेन्द्र एष छ एव

हरिर्हरति परः परानन्द' इति च ऐन्द्रचयुग्मशाखायाम् ॥ ५ ॥ ॥

ಅನುವಾದ - ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ - ಶ್ರೀಹರಿಯೇ

ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆತ್ಮನೂ ಸಹ ಅವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸವಿತಾ ಎಂದರೂ, ಇಂದ್ರ ಎಂದರೂ

ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಜ್ಜನರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿಯೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಅವನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಪೂರ್ಣಾನಂದನು ಎಂದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಏಷ ಉ = ಇಂತಹ ಏಷುವೇ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು,

ಏಷ ಉ = ಇವನೇ, ಆತ್ಮಾ = ಪರಮಾತ್ಮನು, ಏಷ ಉ = ಇವನೇ, ಸವಿತಾ =

इति लब्धसाध्येनान्वयः । अनेनैवकारो विधेयपदसङ्गतः, तच्छिरस्कब्रह्मशब्दश्च मुख्यब्रह्मत्वार्थकः । स च जीवे न युक्त इत्युक्तं भवति ॥

यद्वा - एवकार एतमित्युद्देश्यवाचिपदेनैव सङ्गतोऽन्ययोगव्यवच्छेदार्थकः । न चैवं ब्रह्मशब्दस्य सावधारणत्वाप्राप्तिरिति वाच्यम् । एवकारार्थाविधारणस्यान्ययोग-व्यवच्छेदस्यान्यस्मिन् ब्रह्मत्वयोगव्यवच्छेद इति विवरणे ब्रह्मशब्दार्थब्रह्मत्व-सम्बन्धाद् ब्रह्मशब्दस्य सावधारणत्वप्राप्तेः ॥

यद्यपि न शारीर एतच्छब्दार्थः । कुतः ? तस्य एवकारार्थप्रतियोगिवाचकब्रह्मशब्देनैव विशेषितत्वादिति सूत्रवृत्तिः सम्भवति । तथाऽपि न सा टीकोक्तेति न कैरपि प्रदर्शिता ॥

(१) भाष्यदीಪಿಕಾ - सावधारणत्वेऽपि ब्रह्मशब्दस्य कुतो न जीवे वृत्तिरित्यत आह - न हीति ॥ हिशब्दः प्रसिद्धौ हेतौ च । कवय इति शेषः । कुत इति चेद् एवकारशिरस्कब्रह्म शब्दवाच्यत्वे जीवस्य मुख्यब्रह्मत्वं स्यात्, तच्च नोपपद्यते । तस्यामुख्यब्रह्मत्वेन प्रसिद्धत्वादिति भावः । एवमेवकारस्योद्देश्यसम्बन्धेनान्य-योगव्यवच्छेदकत्वेऽपि पूर्वपक्षे एतच्छब्दार्थत्वेनाभिमतजीवादन्यस्य ब्रह्मत्वं निषिद्धं स्यात् । तच्च नोपपद्यते । जीवादन्यस्य परमात्मनो मुख्यब्रह्मणो जात्यादेरमुख्यब्रह्मणश्च सत्त्वेनान्यस्य ब्रह्मत्वसम्बन्ध-निषेधायोगादित्यपि द्रष्टव्यम् ॥ तत्त्वप्रदीपे तु - जीवस्य ब्रह्मत्वे तस्य भूतत्वेन भूतेष्वित्युक्तं भूतस्यत्वं न युज्यत इत्युक्तम् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನು, ವಿಷ ಉ = ಇವನೇ, ಇಂದ್ರಃ = ವಿಶ್ವಯುಕ್ತ ಪೂರ್ಣನು, ವಿಷ ಉ = ಇವನೇ, ಹರಿಃ = ಹರಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಏಕೆಂದರೆ, ಹರಿತಿ = ಸಕಲ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಪರಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಪರಾನಂದಃ = ಸುಖಪೂರ್ಣನು, ಇತಿ ಚ = ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಶಾಖಾಯಾಮ್ = ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನವೆಂಬ ವೇದದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (೧)

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾಲಿ:

ॐ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ॐ || ೧-೨-೫ ||

ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ || ೧-೨-೬ ||

एतमेव ब्रह्मेत्यवधारणबलेनोक्तमर्थं साधयत्सूत्रमुपन्यस्य व्याचष्टे -
स्मृतेरित्यादिना || अहमात्मेति भगवत्स्मृतिसंवादादप्यत्र सर्वगतत्वेनोक्तो
विष्णुरेव । 'इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेद्' इति भगवद्वचनादित्यर्थः ।
यज्जीवनिवारणेन विष्णोः सर्वगतत्वप्रतिपादनं तयोरपारमार्थिकभेदाभिप्रायमिति
कस्यचित् कल्पनं तत्प्रमाणशून्यत्वादुपेक्षणीयमित्याह - नचेति ||

“ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಅವಧಾರಣ ಮಾಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಸ್ಮೃತೇಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. “ಅಹಮಾತ್ಮಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಗೀತೆಯ ಮಾತು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ‘ಇತಿಹಾಸ’ ಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್’ ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ವಚನದಂತೆ ಗೀತೆಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

(೧) भाष्यदीपिका - विष्णावपि सावधारणब्रह्मशब्दस्य वृत्तिः कुत इत्यत आह - एष इति || उ एव । यद्वा - उशब्दो विष्णुपरः । तथा चैष विष्णुरेव ब्रह्मेत्यर्थः । 'आत्मानम्' इत्युक्तमात्मत्वं 'स सविता' इत्युक्तसवितृत्वादिकमपि विष्णोरेवेत्याह - एष उ एवाऽत्मेत्यादिना || य उ यो विष्णुरेव हरिः । तत्र निमित्तमाह - हरतीति || यज्ञगृहेष्विडोपहृतं भागं स्वीकरोतीत्यर्थः ||

यद्वा - सतां पापं हरतीत्यर्थः । एवमेष एव पर उत्तमः पूर्णानन्दश्चेति योजना । इन्द्रद्युम्नशाखायामित्यस्य 'य एतं सर्वभूतस्यं विष्णुमेव ब्रह्मेत्याचक्षते इन्द्रद्युम्नाः' इत्युपस्कृतेनान्वयः । अस्य च हेतोरवतारिकागतसाध्येनान्वयः ।

सर्वगतत्वानुसंधारण (१-२-०)

ಜೀವನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಅಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಕೆಲವರ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತಿರಸ್ಕರಿಸಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ॐ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ॐ || ೧-೨-೪ ||

ಯದ್ವುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಗತ ಇತಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇಷ್ವಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್ | ನಚಾಸೌ ಜೀವೋಽಮುಖ್ಯ ಇತಿ ತದಗ್ರಹಃ | ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಬಾಧೇನ ಗ್ರಹಣೋಪಪತ್ತೇಃ | ನಚಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ | 'ಶ್ರುತ್ವಾಪ್ಯೇನಂ ವೇದ ನಚೈವ ಕಶ್ಚಿದ್' ಇತಿ ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ಯಶ್ರುತತ್ವಾದಿಸ್ಮರಣಾತ್ | ನಚಾನುಪಪತ್ತೇರित್ಯುಕ್ತದೋಷಃ | ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ತಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಾತ್ | ನಚ 'ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ' ಇತ್ಯಭಿಹಿತದೋಷಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಬಾಧಾಧಿಕೇನೈಕಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇರित್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪರಿಹರತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ತದ್ವಾಕ್ಯಾಶ್ರುತಿಮೇವೋದಾಹರತಿ - ಶಬ್ದೇತಿ || ನಾನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಜೀವ ಉಚ್ಯತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೈವೇತೀತದಧಾರಣಾಖ್ಯವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಾದಿತೀರ್ಥಃ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾವಧಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋ ನ ಜೀವೇ ವೃತ್ತಿರित್ಯತ ಆಹ - ನಹೀತಿ || ಸಾವಧಾರಣಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನಚ ತಜ್ಜೀವಸ್ಯೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ಸಾವಧಾರಣಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ರುತಿಃ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಏಷ ಇತಿ || ೪ ||

ಅಕ್ಷೇಪ - 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಅಮುಖ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಹಾಗಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಹೊಂದುವ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ "ಶ್ರುತ್ವಾಪ್ಯೇನಮ್" ವೇದ ನಚೈವ ಕಶ್ಚಿತ್" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಶ್ರುತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸುಖದುಃಖಾದಿದೋಷವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಈ ದೋಷವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ 'ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಪದೇಶ' ಎಂಬ ದೋಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಬಾಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಜೀವನ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಏತಮೇವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಏತಮೇವ' ಎಂದು ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವಧಾರಣ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲೇಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಾರದು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನ ಹಿ' ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ. ಇದನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲಾಗದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಾದರೂ ಅವಧಾರಣಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಏಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ॥ स्मरणादिति ॥ गीतायां द्वितीये इत्यर्थः । तत्र हि 'अथ चैनं नित्यजातम्' इत्यादिना प्रकृतस्य जीवस्यैनमिति परामर्शादिति भावः । श्रुत्वेत्युपलक्षणम् । 'आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद् वदति तथैव चान्यः । आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति' इति पूर्ववाक्ये उक्तेः द्रष्टा वक्तृत्वपि ध्येयम् । ईश्वरसरूपत्वादिनाऽत्मद्रष्टा दुर्लभ इति भाव इति गीताभाष्यटीकयोर्व्यಕ್तमेतत् ।

'ಸ್ಮರಣಾತ್' ಎಂದರೆ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೆಂದರ್ಥ. 'ಅಥ ಚೈನಂ ನಿತ್ಯಜಾತಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಜೀವನನ್ನೇ 'ಏನಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಶ್ರುತ್ವಾ' ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ.

'ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್ ಪಶ್ಯತಿ ಕಛಿದೇನಂ ।

ಆಶ್ಚರ್ಯವದ್ವದತಿ ತಥೈವ ಚಾನ್ಯಃ ।

ಆಶ್ಚರ್ಯವಚ್ಛಿ ನಮನ್ಯಃ ಶೃಣೋತಿ'

ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ದ್ರಷ್ಟಾವಕ್ತಾ" ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಈಶ್ವರಸರೂಪತ್ವಾದಿನಾಽತ್ಮದ್ರಷ್ಟಾ ದುರ್ಲಭಃ' ಇತಿ ಭಾವಃ' (ಈಶ್ವರನ ಸಾರೂಪ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನು ದುರ್ಲಭನಾಗಿದ್ದಾನೆ) ಎಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्यस्य सूत्रेणान्वयं मत्वा योग्यसाध्यमध्याहृत्य योजनामाह -
नानेनेति ॥ सूत्रे विशेषो विशेषणं शब्दविशेषादवधारणरूपाद् ब्रह्मशब्दविशेषादित्यस्य
फलितार्थः - ब्रह्मशब्दस्येति ॥ एतमेवेत्युक्तोद्देश्यान्वितैवकारसाहित्यादित्यर्थः ॥
मुख्येति ॥

ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ
ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ನಾನೇನ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ
ವಿಶೇಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ಎಂದರ್ಥ. 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್' ಎಂದರೆ ಅವಧಾರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಎಂದು ಫಲಿತಾರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ "ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಏತಮೇವ"
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಉದ್ದೇಶ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದ 'ಏವ' ಕಾರದ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ
ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - उद्देश्यान्वितैवकारस्य विधेये अन्ययोगव्यवच्छेदकत्वात् ।
ब्रह्मशब्दस्य जीवरूपामुख्यब्रह्मार्थकत्वे मुख्यस्य ब्रह्मणो विष्णोरमुख्यस्य जात्यादेश्च
सत्वेनान्ययोगनिवारणायोगेनैवकारायोगात् । विष्णुरूपमुख्यब्रह्मार्थत्वे चान्यस्य
मुख्यब्रह्मणोऽभावेनान्ययोगनिवारणसम्भवादिति भावः । एतेन तथापि निरवकाशा
एतमेवेत्यवधारणादय इति न्यायविवरणोक्तं निरवकाशत्वमुपपादितं भवति ।
तथाचाश्रुतत्वादिकमपि ब्रह्मश्रुतिवन्निरवकाशम्, प्रागुक्तश्रुतेः । 'श्रुत्वाप्येनम्'
इति स्मृतिः ईश्वरपरा 'आश्चर्यो भगवानेव' इत्याह 'आश्चर्यवदिति' इति
गीतातात्पर्योक्तेः । ईश्वरस्यापि 'अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयम्' इति प्रकृतत्वात् ।
जीवपरत्वेऽपि प्रतिबिम्बस्यापि जीवस्य द्रष्टा दुर्लभः । किं तद् ब्रह्मसामर्थ्यं
वर्णनीयमिति तद्गीकाद्युक्तरीत्या अश्रुतत्वादेः ईश्वर एव मुख्यत्वात् ।
चक्षुर्यत्वादेरर्भकसूत्रेऽनुपपत्तिदोषसाम्यस्य सम्भोगसूत्रे निरस्यत्वात् । अत एव न
कर्मकर्तृभावोऽपवादवादवानिति न प्रागुक्तचोद्यावकाश इति भावः ॥ ५ ॥

“ಶ್ರುತ್ವಾಪ್ಯೇನಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಈಶ್ವರಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಆಶ್ಚರ್ಯೋ
ಭಗವಾನ್’ ಎಂದು ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನೂ ಸಹ ಜೀವನಂತೆ
‘ಅವ್ಯಕ್ತೋಽಯಮ್ ಅಚಿಂತ್ಯೋಽಯಮ್’ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಒಂದು
ವೇಳೆ ಜೀವನನ್ನೇ “ಏನಂ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವನೂ
ಸಹ ಕಾಣುವುದು ದುರ್ಲಭ.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ॥ ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ಚ: ಸ ಚ: ಸಮುಚ್ಯೇ | ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ನ ಜೀವರ ಇತಿ ಕಿಂತು “ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ” (ಭ. ಗೀತಾ. ೧೦-೨೦) ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಸಂಭಾಷಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ನ ಜೀವರ ಇತ್ಯರ್ಥ: ॥ ೬ ॥

‘ಚ’ ಶಬ್ದವು ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಷ್ಟೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ “ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ:” ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

॥ ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ೬ ॥

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ‘ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತ:’ (ಭ.ಗೀ. ೧೦-೨೦)

‘ಗಾಮವಿಷಯ ಚ ಭೂತಾನಿ ಧಾರಯಾಮ್ಯಹಮೋಜಸಾ’ (ಭ.ಗೀ. ೧೫-೧೩) ಇತ್ಯಾದಿ |

ಅನುವಾದ - “ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ನಾನೇ” ನಾನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ” ಹೀಗೆ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಹೇ ಗುಡಾಕೇಶ = ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಹಂ = ನಾನು, ಆತ್ಮಾ = ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಸರ್ವಭೂತಾಶಯ: = ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತ: = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದೇನೆ. ಅಹಂ = ನಾನು, ಗಾಂ = ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಆವಿಶ್ಯ = ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ, ಭೂತಾನಿ = ಜೀವರಾಶಿಯನ್ನು, ಓಜಸಾ = ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಧಾರಯಾಮಿ = ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಯಾಽಪಿ ವಿಷ್ಣೋರತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಂ ಪಠಿತ್ವಾ ತಾಂ ಸ್ಮೃತಿಮುದಾಹರತಿ - ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚೇತಿ ॥ ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನೋ ನಾರಾಯಣ ಏವೇತ್ಯನ್ವಯ: | ನ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಕಲ್ಪಯಮ್ || ೬ ||

ಅನುವಾದ - ಈ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ನಾವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಜೀವೇಶಭೇದವು ಮಿಥ್ಯಾ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ = ಜೀವಬ್ರಹ್ಮದ ಭೇದವು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದದ್ದನ್ನು, ನ ಕಲ್ಪಯಮ್ = ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬಾರದು. (೧)

ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ || ೧-೨-೬ ||

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಯಾಽಪಿ ವಿಷ್ಣೋರತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಂ ಪಠಿತ್ವಾ ತಾಂ ಸ್ಮೃತಿಮುದಾಹರತಿ - ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚೇತಿ || ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಮೃತೇರಪಿ ಸ್ವವಚನತ್ವೇನ ಕಥಂ ವಿಪ್ರತಿಪन्नಂ ಪ್ರತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ತಾಮುಪಾದತ್ತ ಇತಿ । ತಸ್ಯಾಃ ಪರೋಕ್ತಾನುವಾದರೂಪತ್ವಾತ್ ।

एवं सूत्राणि व्याख्याय परकृतापव्याख्यां प्रत्याख्याति -

केवलमुक्तहेतुभ्य इति चकारार्थः । स्मृतेः स्ववचनत्वेऽपि परोक्तानुवादरूपत्वात् तदुक्तिर्युक्ता । एवमग्रेऽपि । हे 'गुडाकेश' गुडाका निद्रा, तदीशस्तद्रहित इति यावत् । गुडवदासमन्तात् केशा यस्य सः श्लक्ष्णकेशेति वा । अहमन्तर्यामितया सर्वहृदयस्थित इत्यर्थः ॥

‘गां’ भूमिमाविश्य तत्रावतीर्य ‘भूतानि’ जीवान् ‘ओजसा’ सामर्थ्येन धारयामीत्यन्यवाक्यस्यार्थः । इमे च गीतायामर्जुनं प्रति कृष्णवाक्ये । पूर्ववाक्ये सर्वभूताशयस्यो यआत्मा जीवः सोऽहमित्यभेदप्रतीतिनिरासाय द्वितीय वाक्योदाहरणम् । तद्वतತ್ವೇನೈವ ತದ್ಧಾರಕತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಮ್ । ಅತಃ ನಾಸಂಜ್ಞತಿಃ । ಆದಿಪದಾತ್ ಸ್ಮೃತ್ಯಂತರಸಂಜ್ಞಹಃ

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಅನ್ಯೇ ತು, 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಃ ಸತ್ಯಸಂಕ್ಲೃಪಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗುಣ ಇವರ ಎವ, ನ ಜೀವ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತೇ ಜೀವೇಶಯೋರೈಕತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯಾಶಂಕಯ ಅಸ್ತಿ ಭೇದಃ । ನ ಚಾಪಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ಯತೋಽಯಂ ನ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ, ಕಿಂತು, ಮಿಥ್ಯಾಭೂತ ಎವ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಸಮಾಧಾಯ ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಂ ವರ್ಣಯಂತಿ । ತेषಾಂ ಮತಮಾಶಂಕಯ ದೂಷಯತಿ - ನ ಚೇತಿ ॥ ಚಸ್ತ್ವರ್ಯಃ । ನೌ ಚ ತದ್ವಿರುದ್ಧತದಭಾವಾರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ 'ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ' ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ತು 'ನ ಕಲ್ಪಯಮ್' ಸೂತ್ರಕೃದ್ವಿವಕ್ಷಾವಿಷಯತ್ವೇನ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್ । ಕುತಃ ? ಯತಸ್ತದಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣಶून್ಯಂ 'ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚಾತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು 'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಅಹಮಾತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದವರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸೂತ್ರಕಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂವಾದರೂಪವಾಗಿದೆ. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಅದನ್ನು ಕೇವಲ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಮುಂದೆ ಪರರ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಶ್ವರನೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಾಗ ಪರವಾದಿಗಳು ಇದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾರೆ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚೇತಿ ॥ ईश्वर एव मनोमयत्वादिगुणो न जीव इति प्रतिपादिते जीवेश्वरयोरैक्यात् कथमेतदित्याशङ्क्य केनचिदुक्तम् । नायं पारमार्थिको भेदः किन्त्वत्र मिथ्याभूत एव सूत्रकृता विवक्षित इति तद्वेदस्य मिथ्यात्वं न कल्प्यम् । भेदमिथ्यात्वे मानाभावादित्यर्थः । जीवेशभेदो मिथ्या, भेदत्वात्, चन्द्रभेदवद् इत्यनुमानं मानमिमि चेन्न ।

ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಐಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಜೀವನು ಯುಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು, ಭೇದವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರ ವಿವಕ್ಷೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಭೇದವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಮಿಥ್ಯೆಯೆನ್ನಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು - 'ಜೀವೇಶಭೇದಃ ಮಿಥ್ಯಾ ಭೇದತ್ವಾತ್ ಚಂದ್ರಭೇದವತ್' 'ಚಂದ್ರಭೇದವು ಭೇದವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ, ಜೀವೇಶಭೇದವೂ ಸಹ ಭೇದವಾದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾ ಆಗಲೇಬೇಕು' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - मिथ्येत्यस्यासत्त्वाभिप्राये अपसिद्धान्तात् । अनिर्वाच्यत्वाभिप्राये अप्रसिद्धविशेषणत्वात् । सत्त्वाभावसाधने ततः
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಎವಾಸತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ಬಾध्यತ್ವಾಸಾಧನೇಽಪ್ಯನ್ಯಥಾಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾತತ್ವಂ चेद् ಬಾध्यತ್ವಂ
ತत्ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್ । ತ್ರಿಕಾಲೇ ಸ್ವರೂಪನಿವೇಧವಿಷಯತ್ವಂ चेದಸತ್ವಾಪತ್ತಿಃ । ಪ್ರತಿತಸ್ಯ ಇತಿ
चेदಸದಪರೋಕ್ಷತया प्रतीयते वाच्यत्वादित्यसतोऽपि प्रतीतिसिद्धेः ।

ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಏನು? ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು
ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ
ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಎಂದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.
(ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಂತಹ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು
ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ). ಇನ್ನು
ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಸತ್ ಅಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ
ಮಾಡಿದರೆ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ('ಮಿಥ್ಯಾ' ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಸತ್' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು.)

ಬಾಧ್ಯತ್ವವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಬಾಧ್ಯತ್ವ ಎಂದರೆ
ಏನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾತವಾದ (ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ) ಪದಾರ್ಥವು ಸಮ್ಯಕ್
ಜ್ಞಾತವಾದರೆ ಬಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಬಾಧ್ಯತ್ವವು ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ
ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ
ವಿಷಯವಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಾಧ್ಯತ್ವವೆನ್ನಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂದಂತಾಯಿತು.
ಮೊದಲು ಪ್ರತೀತವಾಗಿ ಅನಂತರ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂದರೆ ಅಸತ್ ಮೊದಲು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರತೀತವಾಗಿದೆ ಅಸತ್‌ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಸತ್‌ಗೆ ಪ್ರಥಮ
ಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - भेदाभावे भेदत्वसामान्यस्याप्यसिद्धेश्च । व्यक्त्यभावेन
सामान्यायोगात् । भेदत्वहेतोरविद्यानिवृत्तिरूपमोक्षात्मभेदे व्यभिचाराच्च ।
नचासावपि भेदो मिथ्येति युक्तं मोक्षनिवृत्त्यापातात् । मिथ्याभूतस्याप्यनिवर्त्यत्वे
प्रकृतभेदस्यापि तथात्वं नानिष्टम् । नचात्ममोक्षयोर्भेदाभावः ।
आत्मनोऽनादिनित्यतया तदभिन्नमोक्षस्य ज्ञानसाध्याविद्यानिवृत्तिरूपत्वानुपपत्तेः ।
'द्वा सुपर्णा' इत्यादिश्रुतिविरोधाच्च । अन्यतरचन्द्रस्यैवाऽऽरोपितत्वेनाऽऽ-
रोपितानारोपितभेदस्य सत्यत्वाच्च । अतो न भेदमिथ्यात्वे मानमित्यलम् ॥ ६ ॥

ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮೃತ್ತಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು 'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಅಹಮಾತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದವರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸೂತ್ರಕಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂವಾದರೂಪವಾಗಿದೆ. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಅದನ್ನು ಕೇವಲ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಮುಂದೆ ಪರರ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಶ್ವರನೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಾಗ ಪರವಾದಿಗಳು ಇದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾರೆ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚೇತಿ ॥ ईश्वर एव मनोमयत्वादिगुणो न जीव इति प्रतिपादिते जीवेश्वरयोरैक्यात् कथमेतदित्याशङ्क्य केनचिदुक्तम् । नायं पारमार्थिको भेदः किन्त्वत्र मिथ्याभूत एव सूत्रकृता विवक्षित इति तद्वेदस्य मिथ्यात्वं न कल्प्यम् । भेदमिथ्यात्वे मानाभावादित्यर्थः । जीवेशभेदो मिथ्या, भेदत्वात्, चन्द्रभेदवद् इत्यनुमानं मानमिमि चेन्न ।

ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಐಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಜೀವನು ಯುಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು, ಭೇದವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರ ವಿವಕ್ಷೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಭೇದವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಮಿಥ್ಯೆಯೆನ್ನಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು - 'ಜೀವೇಶಭೇದಃ ಮಿಥ್ಯಾ ಭೇದತ್ವಾತ್ ಚಂದ್ರಭೇದವತ್' 'ಚಂದ್ರಭೇದವು ಭೇದವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ, ಜೀವೇಶಭೇದವೂ ಸಹ ಭೇದವಾದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾ ಆಗಲೇಬೇಕು' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - मिथ्येत्यस्यासत्त्वाभिप्राये अपसिद्धान्तात् । अनिर्वाच्यत्वाभिप्राये अप्रसिद्धविशेषणत्वात् । सत्त्वाभावसाधने ततः
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಎವಾಸತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ಬಾध्यತ್ವಾಸಾಧನೇಽಪ್ಯನ್ಯಥಾಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾತತ್ವಂ चेद् ಬಾध्यತ್ವಂ
ತत्ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್ । ತ್ರಿಕಾಲೇ ಸ್ವರೂಪನಿವೇಧವಿಷಯತ್ವಂ चेದಸತ್ವಾಪತ್ತಿಃ । ಪ್ರತಿತಸ್ಯ ಇತಿ
चेदಸದಪರೋಕ್ಷತया प्रतीयते वाच्यत्वादित्यसतोऽपि प्रतीतिसिद्धेः ।

ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಏನು? ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು
ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ
ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಎಂದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.
(ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಂತಹ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು
ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ). ಇನ್ನು
ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಸತ್ ಅಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ
ಮಾಡಿದರೆ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ('ಮಿಥ್ಯಾ' ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಸತ್' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು.)

ಬಾಧ್ಯತ್ವವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಬಾಧ್ಯತ್ವ ಎಂದರೆ
ಏನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾತವಾದ (ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ) ಪದಾರ್ಥವು ಸಮ್ಯಕ್
ಜ್ಞಾತವಾದರೆ ಬಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಬಾಧ್ಯತ್ವವು ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ
ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ
ವಿಷಯವಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಾಧ್ಯತ್ವವೆನ್ನಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂದಂತಾಯಿತು.
ಮೊದಲು ಪ್ರತೀತವಾಗಿ ಅನಂತರ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂದರೆ ಅಸತ್ ಮೊದಲು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರತೀತವಾಗಿದೆ ಅಸತ್‌ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಸತ್‌ಗೆ ಪ್ರಥಮ
ಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - भेदाभावे भेदत्वसामान्यस्याप्यसिद्धेश्च । व्यक्त्यभावेन
सामान्यायोगात् । भेदत्वहेतोरविद्यानिवृत्तिरूपमोक्षात्मभेदे व्यभिचाराच्च ।
नचासावपि भेदो मिथ्येति युक्तं मोक्षनिवृत्त्यापातात् । मिथ्याभूतस्याप्यनिवर्त्यत्वे
प्रकृतभेदस्यापि तथात्वं नानिष्टम् । नचात्ममोक्षयोर्भेदाभावः ।
आत्मनोऽनादिनित्यतया तदभिन्नमोक्षस्य ज्ञानसाध्याविद्यानिवृत्तिरूपत्वानुपपत्तेः ।
'द्वा सुपर्णा' इत्यादिश्रुतिविरोधाच्च । अन्यतरचन्द्रस्यैवाऽऽरोपितत्वेनाऽऽ-
रोपितानारोपितभेदस्य सत्यत्वाच्च । अतो न भेदमिथ्यात्वे मानमित्यलम् ॥ ६ ॥

ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮೃತಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು 'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಅಹಮಾತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದವರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸೂತ್ರಕಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂವಾದರೂಪವಾಗಿದೆ. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಅದನ್ನು ಕೇವಲ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಮುಂದೆ ಪರರ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಶ್ವರನೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಾಗ ಪರವಾದಿಗಳು ಇದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾರೆ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚೇತಿ ॥ ईश्वर एव मनोमयत्वादिगुणो न जीव इति प्रतिपादिते जीवेश्वरयोरैक्यात् कथमेतदित्याशङ्क्य केनचिदुक्तम् । नायं पारमार्थिको भेदः किन्त्वत्र मिथ्याभूत एव सूत्रकृता विवक्षित इति तद्वेदस्य मिथ्यात्वं न कल्प्यम् । भेदमिथ्यात्वे मानाभावादित्यर्थः । जीवेशभेदो मिथ्या, भेदत्वात्, चन्द्रभेदवद् इत्यनुमानं मानमिमि चेन्न ।

ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಐಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಜೀವನು ಯುಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು, ಭೇದವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರ ವಿವಕ್ಷೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಭೇದವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಮಿಥ್ಯೆಯೆನ್ನಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು - 'ಜೀವೇಶಭೇದಃ ಮಿಥ್ಯಾ ಭೇದತ್ವಾತ್ ಚಂದ್ರಭೇದವತ್' 'ಚಂದ್ರಭೇದವು ಭೇದವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ, ಜೀವೇಶಭೇದವೂ ಸಹ ಭೇದವಾದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾ ಆಗಲೇಬೇಕು' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - मिथ्येत्यस्यासत्त्वाभिप्राये अपसिद्धान्तात् । अनिर्वाच्यत्वाभिप्राये अप्रसिद्धविशेषणत्वात् । सत्त्वाभावसाधने ततः
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

एवासत्त्वापत्तेः । बाध्यत्वासाधनेऽप्यन्यथाज्ञातस्य सम्यग्ज्ञातत्वं चेद् बाध्यत्वं तत्सिद्धसाधनम् । त्रिकाले स्वरूपनिषेधविषयत्वं चेदसत्त्वापत्तिः । प्रतीतस्य इति चेदसदपरोक्षतया प्रतीयते वाच्यत्वादित्यसतोऽपि प्रतीतिसिद्धेः ।

ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಏನು? ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಎಂದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. (ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಂತಹ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ). ಇನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಸತ್ ಅಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ('ಮಿಥ್ಯಾ' ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಸತ್' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು.)

ಬಾಧ್ಯತ್ವವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಬಾಧ್ಯತ್ವ ಎಂದರೆ ಏನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾತವಾದ (ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ) ಪದಾರ್ಥವು ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾತವಾದರೆ ಬಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಬಾಧ್ಯತ್ವವು ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಾಧ್ಯತ್ವವೆನ್ನಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ವವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಮೊದಲು ಪ್ರತೀತವಾಗಿ ಅನಂತರ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂದರೆ ಅಸತ್ ಮೊದಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರತೀತವಾಗಿದೆ ಅಸತ್‌ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಸತ್‌ಗೆ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - भेदाभावे भेदत्वसामान्यस्याप्यसिद्धेश्च । व्यक्त्यभावेन सामान्यायोगात् । भेदत्वहेतोरविद्यानिवृत्तिरूपमोक्षात्मभेदे व्यभिचाराच्च । नचासावपि भेदो मिथ्येति युक्तं मोक्षनिवृत्त्यापातात् । मिथ्याभूतस्याप्यनिवर्त्यत्वे प्रकृतभेदस्यापि तथात्वं नानिष्टम् । नचात्ममोक्षयोर्भेदाभावः । आत्मनोऽनादिनित्यतया तदभिन्नमोक्षस्य ज्ञानसाध्याविद्यानिवृत्तिरूपत्वानुपपत्तेः । 'द्वा सुपर्णा' इत्यादिश्रुतिविरोधाच्च । अन्यतरचन्द्रस्यैवाऽऽरोपितत्वेनाऽऽरोपितानारोपितभेदस्य सत्यत्वाच्च । अतो न भेदमिथ्यात्वे मानमित्यलम् ॥ ६ ॥

ಅನುಮಾನದ ಹೇತುವೂ ಕೂಡ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೇದವು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದಾಗ ಅಭೇದದಲ್ಲಿರುವ ಭೇದತ್ವಜಾತಿಯೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಭೇದತ್ವವನ್ನು ಜಾತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ತಪ್ಪು. ಮತ್ತು ಭೇದತ್ವಹೇತುವಿಗೆ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೇದತ್ವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಮೋಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವು ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅವಾಗ ಮೋಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲದಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಭೇದವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವೇಶಭೇದವು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದರೂ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಇಂತಹ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ನಮಗೇನು ಅನಿಷ್ಠವಲ್ಲ.

ಆತ್ಮ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಅನಾದಿನಿತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹೇತುವಿನ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭೇದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಬಾಧವು ಬರುತ್ತದೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಕೂಡ ಸರಿ ಇಲ್ಲ. ಚಂದ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ಇಬ್ಬರು ಚಂದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಆರೋಪಿತನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅನಾರೋಪಿತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವರಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಭೇದವು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ಪರೋಕ್ತೇತಿ ॥ ಕೃಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದಾನುವಾದರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: । ಪರೀತ್ಯಾಽರ್ಥಮನುವದತಿ - ಇಶ್ವರ ಇತಿ ॥ 'ಸ ಕ್ರುತುಂ ಕುರ್ವೀತ ಮನೋಮಯ: ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪ:' ಇತ್ಯಾದಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯವಾಕ್ಯೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯೋ ಜೀವ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇಶ್ವರ ಏವೇತ್ಯುಪಪಾದಿತೇ ಸತೀತ್ಯರ್ಥ: । 'ಮಿಥ್ಯೈವ ಭೇದೋ ವಿಮತೋ ಭೇದತ್ವಾತ್, ಚಂದ್ರಭೇದವತ್' ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಂ ಶಾಕ್ತೇ - ಜೀವೇಶೇತಿ ॥ ಸ್ವಪರಪಕ್ಷರೀತ್ಯಾ ಹೃದಿ ವಿಕಲ್ಪಯ ದೃಢಯತಿ - ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ 'ಯದಿ ಸತ್ರಪಸಿದ್ಧಾಂತ: ಸ ಏವಾಸನ್ನಿತಿರೀತ:' ಇತ್ಯಾಶ್ರುತೇರಿತಿ ಭಾವ: ॥

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯ ಮಾತನ್ನು ಪರೋಕ್ಷ ಅನುವಾದರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಅರ್ಜುನರ ಸಂವಾದವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪರವಾದಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು “ಈಶ್ವರೇ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಸ ಕೃತುಂ ಕುರ್ವೀತ ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಛಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಈಶ್ವರನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

“ವಿಮತೋ ಭೇದತ್ವಾತ್ ಚಂದ್ರಭೇದವತ್” ಎಂದು ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು “ಜೀವೇಶ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪರಪಕ್ಷದ ಪ್ರಕಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪಿಸಿ “ಮಿಥ್ಯಾ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ದೂಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮಿತಿ || ‘ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಹ್ಯೇವ ತನ್ಮತಮ್’ ಇತ್ಯಾಥನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದಿನಾನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ವಿಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಿಕಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ‘ನಾಸೀದಸ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯಚ ತದಿತಿ ಜ್ಞಾನಮೇಯತಾ | ಯದಿ ಬಾಧಸ್ತದಾ ಸತ್ತ್ವಂ ತೇನೈವಾಜ್ಞಿಕೃತಂ ಪುನಃ’ ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಮಾಹ - ತ್ರಿಕಾಲೇತಿ || ಪ್ರತೀತಸ್ಯೇತಿ || ಪ್ರತೀತತ್ವೇ ಸತಿ ತ್ರಿಕಾಲೇ ಸ್ವರೂಪನಿಷೇಧವಿಷಯತ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಇದಂ ಚ ನಾಸತ್ತ್ವಮ್ | ಅಸತೋಽಪ್ರತೀತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಅಂದರೆ - ‘ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ಹ್ಯೇವ ತನ್ಮತಂ’ ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜಗತ್ತು ಮೊದಲು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ವೇದಾಂತಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಧ್ಯತ್ವ ಬರುವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ.

‘ನಾಸೀದಸ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚ ತದಿತಿ ಜ್ಞಾನಮೇಯತಾ | ಯದಿ ಬಾಧಸ್ತದಾ ಸತ್ತ್ವಂ ತೇನೈವಾಂಗೀಕೃತಂ ಪುನಃ’ | ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ‘ತ್ರಿಕಾಲ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಪ್ರತೀತಸ್ಯ’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರತೀತವಾಗಿದ್ದು ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ನಿಷೇಧ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಅಸತ್ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತೀತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾವದೀಪ: - ಅಪ್ರತೀತೇರಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತೀತಿಃ ಕಿಂ ಪರೋಕ್ಷಾ ಉತ ಅಪರೋಕ್ಷಾ | ನಾಥಃ | ‘ಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸತ ಇತಿ ವದನ್ಮಜ್ಞಿಕರೋತಿ ತಾಮ್’ ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತದಿಶಾ’ ಅತ್ಯಂತಾಸತ್ಯಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಜ್ಞಾನಮಯೇ ಶಬ್ದಃ ಕರೋತಿ ಹಿ' ಇತಿ ತ್ವದೀಯಮೃತನೋಕ್ತಾ ವ್ಯಾಧಾತೇನ ತನ್ನಿಷೇಧಾಯೋಗಾತ್ ।
ನಾಂತ್ಯಃ । ಅಸತೋಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ವದನ್ನಜ್ಞೀಕರೋತಿ ತಾಮಿತೃಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿಮೇವಾಹ -
ಅಸದಿತಿ ॥ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದೀಶ್ವರಾಥಪರೋಕ್ಷತ್ವಾನ್ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಭಾವಃ । ತಥಾಚೈವಂರೂಪಮಪಿ
ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್ ಅಸತ್ತ್ವಮೇವೇತಿ ಮತ್ವಾ ಹೇತುಮಪಿ ನಿರಾಹ - ಭೇದೇತಿ ॥ ಶ್ರುತೀತಿ ॥
ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ದೃಶ್ಯಾಂತಂ ಚ ನಿರಾಹ -
ಅನ್ಯತರೇತಿ ॥ ಸತ್ಯತ್ವಾಚೇತಿ ॥ ತಥಾಚ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ೬ ॥ ॥

'ಅಪ್ರತೀತೇಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರತೀತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ. ಪರೋಕ್ಷ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೋ?
ಅಥವಾ ಅಪರೋಕ್ಷಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೋ? ಪರೋಕ್ಷ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು.

'ಪ್ರತೀತಿನಾಸತ ಇತಿ ವದನ್ನಂಗೀಕರೋತಿ ತಾಮ್' ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ
ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ತಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಮಾತಿನಂತೆ
ವ್ಯಾಘಾತದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ತಾದಕ್ಕೆ ಪರೋಕ್ಷಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ
ಮಾತಿಗೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಸತ್ತಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಪ್ರತೀತಿವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸತ್ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ
ಸತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ, "ವದನ್ನಂಗೀಕರೋತಿ ತಾಮ್" ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ
'ಅಸತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಈಶ್ವರನ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ
ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಅಸದ್ರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ
ಎಂದು ತಿಳಿದು ಹೇಳುವನ್ನು 'ಭೇದ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶ್ರುತಿ' ಎಂದರೆ ಸ್ವತಃ
ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
'ಅನ್ಯತರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸತ್ಯತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ -

॥ ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ ॥

ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಮೃತಿಸತ್ತ್ವಾನ್ ಸ ಎವ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ಮೃತೌ
ಗುಡಾಕೇಶಃ ಅರ್ಜುನಃ ॥ ಭೂತಾಶಯೇತಿ ॥ ಭೂತಾಖ್ಯಾಶ್ರಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಪರೋಕ್ಷೇತಿ ॥ ತಸ್ಯಾಃ
ಕೃಣ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಇತಿ ॥ ಸ ಕೃತುಂ ಕುರ್ವೀತ
ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯೋ ಜೀವೋ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇತಿ ಸಂದೇಹೇ ಜೀವಸ್ಯೈವ ಮನಃಪ್ರಾಣಸಮ್ಬಂಧಾತ್ತಸ್ಯೈವ
ವಾಙ್ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮವೇವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯಮ್, ನ ಜೀವಃ,
ಸತ್ಯಸಂಕ್ಷಲ್ಪಾದಿತಲ್ಲಿಜ್ಞಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮುಪಪಾದಯಿ-
ತುಂ ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನುಮಾನಮಾಶಂಕ್ಯ ನಿರಾಕರೋತಿ । ಜೀವೇಶಭೇದ ಇತ್ಯಾದಿನಾ, ಅಲಮಿತ್ಯಂತೇನ ॥
ಅತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್ ಅಸತ್ವಂ ವಾ ನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಂ ವಾ ಸತ್ವಾಭಾವೋವಾ ಬಾध्यತ್ವಂ ವೇತಿ
ವಿಕಲ್ಪಾನ್ ಕ್ರಮೇಣ ದೂಷಯತಿ - ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತಾದಿತಿ ॥
ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಜ್ಞೀಕಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವೇತಿ ॥ ತಸ್ಯಾ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ
ಕುತ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ

ಭಾವಃ । ತತಃ ಏವ ಸತ್ವಾಭಾವಾದೇವ । ಚತುर्थಮಪಿ ವಿಕಲ್ಪಪೂರ್ವಕಂ ದೂಷಯತಿ-
ಬಾध्यತ್ವಸಾಧನ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಅನ್ಯಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನತಯಾ
ಜ್ಞಾತಸ್ಯಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನತಯಾ ಜ್ಞಾತತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮಿತಿ ॥ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತಸ್ಯ
ಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತತ್ವಾಜ್ಞೀಕಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ತ್ರಿಕಾಲೇತಿ ॥ ನಾಸ್ತಿ ನಾಸೀತ್ತ
ಭವಿಷ್ಯतीತಿ ಬೋಧ್ಯಮಾನಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರತೀತಸ್ಯೇತ್ಯನಂತರಂ
ತ್ರಿಕಾಲೇತ್ಯಾಥನುಬರ್ತತೆ । ತಥಾಚಾಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಾನ್ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥
ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿರಪಿಶ್ವರಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವೇನ ನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ
ಭಾವಃ । ಅತ್ರ ಯದಪಿ ಪ್ರತೀತಸ್ಯೇತಿ ಚೇದಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಸತಃ ಪ್ರತೀತೇರೇವ ಸಾಧನೀಯಾ
ತಥಾಪ್ಯಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯೇತಿ ಪುನಃ ಪರೇಣೋಕ್ತೋಽಪರೋಕ್ಷಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಸಾಧನೇ ಗೌರವಂ
ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪರೋಕ್ಷಪ್ರತೀತೀರೇವ ಸಾಧಿತಾ । ಅತಃ ಏವ ಪ್ರಕೃತಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ ।
ಉಕ್ತಬಾध्यತ್ವಸಾಧನೋಽಪಸಿದ್ಧಾಂತಂ ಸೂಚಯಿತ್ವಾ ದೋಷಾಂತರಮಾಹ - ಭೇದಾಭಾವೇನೆತಿ ॥
ಭೇದಪ್ರಯೋಜಕವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಸ್ಫುರಣಾಯಾವಿಧಾನಿವೃತ್ತಿರೂಪೇತಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಮ್ ।
ಅವಿಧಾಸ್ತಮಯೋ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೋ ಭೇದಃ ಕಿಂ ನಿವರ್ತತೆ ಉತ ನ ।
ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ಮೋಕ್ಷನಿವೃತ್ತೀತಿ ॥ ಭೇದನಿವೃತ್ತಿರ್ಹಿಭೇದನಿವೃತ್ತಿನಿಯತಾ, ಭೇದನೋಽಸತ್ವೇ
ಭೇದಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ । ತತ್ರ ನಾತ್ಮನಿ ವರ್ತತೆ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯೈವ ನಿವೃತ್ತಿ-
ವಿರೋಧಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್ ॥ ನಚೇತಿ ॥ ತಥಾಚ ಕುತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಬಾಧಕಮಪ್ಯಾಹ
- ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣೇತಿ ॥ ನಚಾತ್ರ ಭೇದಮಾತ್ರಂ ಶ್ರೂಯತೆ, ನ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸ್ವತಃ
ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತ್ಯಾ ಸತ್ಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಿತಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ
ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಯದಪಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧ ಇತಿ ಬಾಧಸ್ಯ

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೋಷತ್ವಾವಗಮಾತ್ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೂಷಣಸಮಯ ಏವೇದಂ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾಪಿ ಹೇತುದೋಷತ್ವಮಜ್ಞೀಕುರ್ವತಾಂ
 ನೈಯಾಯಿಕಾನಾಂ ರೀತಿಮಾಕ್ಷಿತೈಕೀಕರವಿರುದ್ಧಾ । ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯೇನ ದೃಷ್ಟಾಂತಮಪಿ ದೂಷಯತಿ -
 ಅನ್ಯतरचन्द्रस्यैवेति ॥ नन्वनारोपिते चन्द्रे भेदमात्रारोपेणेमौ चन्द्राविति
 द्वित्वमात्रप्रतीत्युपपत्तौ चन्द्रान्तरारोपो व्यर्थः । नचैवं शुक्तिकायां रजताभेदमात्रारोपेणेदं
 रजतमिति प्रतीत्युपपत्तौ रजतारोपाङ्गीकारोऽपि व्यर्थः स्यादिति वाच्यम् ।
 तत्राधिष्ठानस्यारजत्वेन रजतोपस्थित्यर्थं रजतापाङ्गीकारात् । रजतानुपस्थितौ
 रजताभेदारोपायोगात् । नचैवं प्रकृते अधिष्ठानस्य चन्द्रत्वादिति चेन्न । अनारोपितचन्द्रे
 आरोपितभेदस्यैव दृष्टान्तत्वे तस्यारोपितत्वेनात्यन्तासत्वात्तत्र हेतुवृत्त्यसम्भवेन
 साधनवैकल्यापातात् । तदेतदाह - अन्यतरचन्द्रस्यैवारोपितत्वेनेति ॥
 सत्यत्वादिति ॥ अत्रारोपितप्रतियोगिकानारोपितधर्मिक एक एव भेदो विवक्षितो
 नत्वनारोपितप्रतियोगिकारोपितधार्मिकः । भेदस्य धर्मिस्वरूपत्वेनारोपितधर्मि
 स्वरूपभेदस्य सत्यत्वायोगात् । यद्वाऽसद्व्युत्पत्तेनेत्यबाधितप्रतीतिबलादसद्धर्मिकोऽपि
 भेदोऽस्त्येव, न चोक्तदोषः । असत्त्वात्मकत्वसम्भवात् । नच वैषम्यम् । यथा
 न्यायमते अत्यन्ताभावादेः प्रतियोगिविरोधित्वेऽप्यन्योन्याभावस्य प्रतियोगितावच्छेदक
 विरोधित्वं तथा सद्धर्मिकान्योन्याभावस्य धर्मिस्वरूपत्वेऽप्यसद्धर्मिकान्योन्याभावस्य
 धर्मितावच्छेदकस्वरूपत्वे विरोधाभावादिति ॥ किञ्च प्रातिभासिकत्वमुपाधिः । स च
 न पक्षे साधयितुं शक्यः, व्यावहारिकत्वाङ्गीकारविरोधात् । अभेदो मिथ्याभेद-
 त्वाद्देहात्माभेदवदित्याभाससमानयोगक्षेमत्वम् । नच दृष्टान्तस्य साध्यवैकल्यं तथात्वेऽ-
 न्योन्यस्मिन्नन्योन्यात्मकतामन्योन्यधर्माश्चाध्यस्येति भाष्यस्योन्मत्तप्रलापितत्व-
 प्रसङ्गादित्येतद्धृदि निधायाह - अलमिति ॥

* * * *

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಸಣ್ಣ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಇದ್ದಾನೆ

ಸ್ಕ - ॐ ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ತದ್ವಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ ನಿಚಾಯ್ಪತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ

ॐ || ೧-೨-೭ ||

ಅಲ್ಪವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮನೋಮಯ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಆಕಾಶವು ಚಿಕ್ಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಅಲ್ಪವಾದ ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ.

* * * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ "ಸರ್ವೇಶು ಭೂತೇಷು" ಇತಿ (ಐ.ಆ. ೩-೨-೩-೧೨) ಸರ್ವಗತವಸ್ತುನಃ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಹೃದಯಾಕಾಶರೂಪಸ್ಥಾನತ್ವ ಕಥನಾತ್ | ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ | ತಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ತಚ್ಚುತಿಸ್ತಿತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ | ಉಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ | ನೇತಿಚೇತ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸರ್ವಗತಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ನೇತಿಚೇನ | ಕುತಃ ತೇಷಾಂ ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತೇಃ ಇತಿಶೇಷಃ | ನಚ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಇತಿಭಾವಃ | ಶ್ರುತಿಸ್ತಿತ್ವಾದಿನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇನ ನ ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ ಭಾವಃ | ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಥಂ ಅಲ್ಪತ್ವಸ್ಥಾನಸ್ಥಿಃ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ವ್ಯೋಮವಚೇತಿ | ಯಾಽಽಽಕಾಶಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಗೃಹಾಢೇಕದೇಶಾವಸ್ಥಿತಿಃ ತದ್ವದ್ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅರ್ಥಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ = "ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು" ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಆರಣ್ಯಕದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಾಕಾಶರೂಪವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾತ್" = ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ, "ನೇತಿಚೇತ್" = ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇತಿಚೇನ್ನ ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. "ಏವಂ ನಿಚಾಯ್ಪತ್ವಾತ್" ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದರೆ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

“ವ್ಯೋಮವಚ್ಛ” ಎಂದು. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಆಕಾಶವು ಗೃಹದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನವಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

॥ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತವಾತ್ತದ್ವಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚಿತ್ರ ನಿಚಾಯ್ವತ್ವದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ ॐ ॥

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಸರ್ವेषು ಭೂತೇಷ್ವಿತ್ಯಲ್ಪೈಕಸ್ತ್ವಾಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೀನಾ ಜೀವವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ
ಚೇನ್ ॥

ಅನುವಾದ - ಮಂತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಪವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನೆಂದು ಹಾಗೂ “ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನನ್ನಾಗಿ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಬಳಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸರ್ವೇಷು = ಎಲ್ಲಾ, ಭೂತೇಷು = ಜೀವರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ, ಇತಿ = ಎಂದು, ಅಲ್ಪ = ಸ್ವಲ್ಪ, ಒಕ್ಕುತ್ತಾತ್ = ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೀನಾ = ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನನ್ನಾಗಿ, ಜೀವವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ = ಜೀವನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇತಿ ಚೇತ್ = ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಗತನಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ, ನ = ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.^(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - उक्तार्थमाक्षिप्य समादधत्सूत्रं पठित्वाऽऽक्षेपांश्च तावद् व्याचष्टे - अर्भकेति ॥ वाक्य इति शेषः । अर्भकेत्यस्य व्याख्याऽल्पेति ॥ अल्पमोकः स्थानं यस्य तस्य भावस्तत्त्वं तस्मात् । तथाचाल्पस्थानस्थितत्वोक्तेरित्यर्थः ।

सर्वजीवहृदयसुषिराणामल्पत्वादिति भावः । सूत्रगततच्छब्दस्य प्रकारप्रकार्युभयार्थत्वं मत्वाऽऽह - चक्षुरिति, जीव इति च ॥ आदिपदेन श्रोत्रमयत्वादि गृह्यते । चकारादादि-शब्दाद्वा आदित्यश्रुतिरपि गृह्यते । अत एव जीवपदमादित्यसाधारणं प्रायोजि । जीवस्य व्यपदेशो वचनं जीवव्यपदेशः ‘चक्षुर्मयश्च श्रोत्रमयः’ इति श्रुताविति शेषः । चो हेतुसमुच्चये । नेति ॥ सर्वत्रोच्यमानो नारायण एवेति यदुक्तं तन्नेत्यर्थः । परमात्मपक्षेऽपि जीवपक्ष इव बाधकसद्भावादिति भावः ॥

परिहारांश्च व्याचष्टे - नेति ॥ उक्तबाधकाद् विष्णोः सर्वत्रोच्यमानत्वाभावो नेत्यर्थः

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

भाष्यम् — अर्भकौकस्त्वेन चक्षुर्मयत्वादिरूपेण च तस्यैव विष्णोर्निचाय्यत्वात्

ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಶ್ರುತಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅಲ್ಲದೇ ಶಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅಲ್ಪಕೃಷ್ಣೇನ = ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನನ್ನಾಗಿ,
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ಚ = ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನನ್ನಾಗಿಯೂ, ತಸ್ಯೈವ =
ಅಂತಹ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ವಿಷ್ಣುವಿನ, ನಿಚಾಯತ್ವಾತ್ = ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ^(೧)

भाष्यम् — सर्वगतत्वेऽप्यल्ಪौकस्त्वं च युज्यते व्योमवत् ।

ವಸ್ತುತಃ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗತನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಆಕಾಶವು ಎಲ್ಲೆಡೆ
ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲೆಡೆ
ವ್ಯಾಪ್ತನಾದರೂ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸರ್ವಗತತ್ವೇಽಪಿ = ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಂ ಚ
= ಸ್ವಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು, ವ್ಯೋಮವತ್ = ಆಕಾಶದಂತೆ, ಯುಜ್ಯತೇ =
ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.^(೨)

(೧) भाष्यदीपिका - कुतो नेत्यतोऽत्र बाधकाभावादिति हेतुम् अर्भकौकस्त्वादीनां च विष्णावेवोपपन्नत्वेनाबाधकत्वादिति तदुपपादकहेतुं चोपस्कृत्य तर्हि विष्णावर्भकौकस्त्वादिकथनवैयर्थ्यमित्याशङ्क्य तत्परिहारत्वेनोक्तमेवंनिचाय्यत्वादित्यंशं व्याख्याति - अर्भकौकस्त्वेनेति ॥ आदिशब्दान्मनोमयत्वेनेत्याह । अनेन सौत्रैवंशब्दः प्रकारार्थतया व्याख्यातः । सिद्धान्तांशेऽपि विष्णवर्थकस्य व्यत्यस्ततच्छब्दस्य सावधारण-स्यान्वयमभिप्रेत्याह - तस्यैवेति ॥ यद्वा - प्रधानसूत्रेऽनुवृत्तस्य तदित्यस्येह विपरिणतस्याऽवृत्तिं मत्वाऽऽह - तस्यैव विष्णोरिति ॥ एवकारोऽप्यर्थः । तथा च सर्वगतस्यापि जीवविलक्षणस्यापीत्यर्थः । न तु जीवस्य, इत्यन्यनिषेधार्थो वा एवकारः । 'निचाय्यत्वात्' उपास्यत्वात् । अनेनापरिच्छिन्नेऽल्पौकस्त्वोक्तिः जीवविलक्षणे चक्षुर्मयत्वायुक्तिः व्यर्थेति शङ्का निरस्ता भवति

(೨) भाष्यदीपिका - इदानीं सर्वगतस्याल्पौकस्त्वमयुक्तमिति शङ्कानिरासाय सूत्रगृहीतं दृष्टान्तांशं एवमित्यस्य चशब्देनाप्यन्वयं व्यत्यस्ततत्पदस्य आवृत्तस्य 'युज्यते' इति
सರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

भाष्यम् - 'सर्वेन्द्रियमयो विष्णुः सर्वप्राणिषुः च स्थितः ।

सर्वनामाभिदेयदेशच सर्ववेदोदितश्च स'' इति स्कान्दे ॥ ७ ॥

ಸ್ವಾಂಧ ಪುರಾಣವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ
ನಿಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಮಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಸಕಲ
ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ = ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ
ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ವಿಷ್ಣು ಇದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಚ ಸ್ಥಿತಃ = ಎಲ್ಲಾ ಜೀವನರ
ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವನಾಮಾಭಿದೇಯಶ್ಚ = ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸರ್ವವೇದೋದಿತಶ್ಚ = ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಿಂದ
ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಃ = ಅವನೇ ವಿಷ್ಣು, ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಸ್ವಾಂದೇ =

ಸ್ವಾಂಧ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.(೧)

अध्याहतेनापि सम्बन्धमभिप्रेत्य व्याख्याति - सर्वगतत्व इति ॥ अपीति
द्वितीयचशब्दव्याख्यानम्

(೧) भाष्यदीपिका - यदपि जीवविलक्षणस्य नित्यज्ञानवतो ज्ञानकरणचक्षुरादिप्राचुर्य-
रूपचक्षुर्मयत्वादिकथनमयुक्तमिति चोद्यं, तत् चशब्दसूचितस्मृत्या निराह - सर्वेन्द्रियमय
इति ॥ विष्णुर्यतः सर्वप्राणिषु संस्थितः । प्राणा इन्द्रियाणि, तद्वन्तः प्राणिनः
तेष्विन्द्रियनियामकत्वेन स्थितः । सर्वेन्द्रियस्वामीति यावत् । अतः सर्वेन्द्रियमय इत्युक्त
इत्यर्थः । स्वामित्वं मयडर्थ इति भावः । चशब्दः प्रथमपादार्थे द्वितीयपादार्थं हेतुमाह -
एवं द्वितीयतृतीयपादद्वयमपि आदित्यादिसर्वप्राणि-स्थितत्वादादित्यादिसर्वनामाभिधेय इति
हेतुहेतुमद्भावेन व्याख्येयम् । अत एव चशब्दः द्वितीयतृतीयचशब्दवद् विशेषणान्तरसमुच्चये
ऽप्यन्वेयः । अनेन प्रथमपादेन 'चक्षुर्मयः श्रोत्रमयो मनोमयो वाङ्मयः' इत्यादिकं ब्रह्मणि
तत्त्वामित्वेन निमित्तेन प्रयुक्तमिति व्याख्यातं भवति । एवं द्वितीयतृतीयपादाभ्यां
तत्तद्गतत्वेनाऽदित्यादि-तत्तन्नामवाच्यत्वकथनमुखेनाऽदित्यश्रुतेरीश्वरवाचित्वमुक्तं भवति ।
अनेनैवाऽ-दित्येऽनुक्तियुक्तिविरोधश्चपरिहृतः । चतुर्थपादेन छन्दःपदोक्तवेदमुख्यार्थत्वा-
च्छन्दोमयत्वं च विष्णोर्युक्तमित्युक्तं भवति ॥ ऐतरेयभाष्ये - 'सम्पूर्णदर्शनशक्तेः चक्षुर्मयः
सम्पूर्णश्रवणशक्तेः श्रोत्रमयः सत्यकामत्वात् छन्दोमयः सर्वमन्तृत्वान्मनोमयः सर्ववक्तृत्वाद्
वाङ्मयः पूर्णफलरूपत्वादात्मा' इति ॥

तथा बृहद्भाष्ये - 'मयट्प्राचुर्यार्थः स्वरूपे च' इति प्रतिज्ञाय -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ತ್ವಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ ನಿಚಾಯ್ವತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ ॐ

॥ ೧-೨-೭ ॥

ಯಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಜೀವಲಿಂಗವಚನಂ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಗತಿಂ ದರ್ಶಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ
- ಅರ್ಮಕೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವನ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ
ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅರ್ಭಕ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

‘ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಸ್ವರೂಪತ್ವಾಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಇತೀಯತೇ ।

ಸರ್ವಶ್ರೋತೃಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ಸ ಶ್ರೋತ್ರಮಯ ಇರಿತಃ ॥’ ಇತಿ ।

ತಥಾ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೇ -

‘ಸರ್ವೇ ವಿಷ್ಣೌ ಸ್ಥಿತಾ ಯಸ್ಮಾದತಃ ಸರ್ವಮಯೋ ಹೃಸೌ ॥’

ಇತಿ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಭಗವತಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ಸ್ಕಾಂದೇ ಇತ್ಯನಂತರಂ ಉತ್ತವಾದಿತಿ
ಶೇಷಃ । ಅಸ್ಯ ಜೀವವಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಪಿ ಇಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವಾದಿನಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಯುಜ್ಯತಃ ಇತಿ ನ
ತದಯೋಗ ಇತ್ಯುಪಸಕ್ತತಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ॥

ಅನೇನ ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು’ ಇತ್ಯತ್ರಾರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವೋಕ್ತೆಃ ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ’ ಇತ್ಯಾದೌ ಚ ತಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ತೇನ
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಕಾರೇಣೋಕ್ತತ್ವಾದ್ ಆದಿತ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ಅಸ್ಮಾದೇವ ಬಾಧಕಾನ್
ಸರ್ವತ್ರೋಕ್ತೋ ನಾರಾಯಣ ಇತಿ ಚೇತ್ - ನ, ಕುತಃ ? ಅತ್ರ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್, ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಾದೇಶ್ಚ
ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತೇಃ । ನ ಚಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯಾರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವೋಕ್ತಿಃ ಜೀವ-ವಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾಭ್ಯುಕ್ತಿಶ್ಚ
ವ್ಯರ್ಥೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । एवं ನಿಚಾಯ್ವತ್ವಾತ್ । ‘ಚಾಪ್ತ ಪೂಜಾನಿಷ್ಠಾಮನಯೋಃ’ । ತಸ್ಯೈವ
ತಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷ್ಣೋರಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವವಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಕಾರೇಣೋಪಾಸ್ಯತ್ವೇನೋಪಾಸನಾರ್ಥ
ತದ್ಭುಕ್ತಿಸಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್ । ನ ಚಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇ ಜೀವವಿಲಕ್ಷಣೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಾಭ್ಯುಕ್ತಿರ್ನ ಯುಜ್ಯತಃ
ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಯತಃ ‘ಎವಂ ಚ’ ಎವಮಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವೇಽಪಿ ‘ವ್ಯೋಮವತ್’ ತದಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಂ
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಯುಜ್ಯತೇ । ಯಥಾ ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯೋಮೋಽವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಸ್ಯ ಮಠಾಧಿಕೇಶಾವಸ್ಥಿತಃ
ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭೂತಾಶ್ಚಯಾದೌ ಸ್ಥಿತೀರ್ಯುಕ್ತಾ । ಯತಶ್ಚೈವ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜೀವವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇಽಪಿ ಇಂದ್ರಿಯ-
ಸ್ವಾಮಿತ್ವಾದಿನಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾಭ್ಯುಕ್ತೀರ್ಯುಕ್ತಾಽತಃ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಭ್ಯುಕ್ತಿಃ (೧-೨-೧)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ತದ್ವಯಪದೇಶಾच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्च ॐ

॥ १-२-७ ॥

उक्तार्थमाक्षिप्य समादधत्सूत्रं पठित्वाऽऽक्षेपांशं तावद् व्याचष्टे -
 अर्भकेति ॥ यदुक्तं सर्वत्रोच्यमानो नारायण एवेति । तदयुक्तम् । यथा खलु
 जीवप्रापकसद्भावेऽप्यनुपपत्त्या तस्य सर्वगतत्वाभावस्तथेश्वरप्रापकसद्भावेऽपि
 बाधकसद्भावात् । सर्वेषु भूतेष्वित्यस्याल्पस्थानस्थितिकथनात् । चक्षुर्मयत्वादिरूपेण
 जीवलिङ्गकथनाच्च आदित्यश्रुतेश्च । नह्यपरिच्छिन्नस्य सर्वजीवधर्मरहितस्य
 भगवतोऽर्भकौकस्त्वादिकथनं युज्यते । अतः पक्षद्वयेऽपि समसाधकबाधके न
 विष्णुरेवायं सर्वगत इति पक्षपातो युक्त इति भावः । परिहारांशं व्याचष्टे -
 नेति ॥ न पक्षद्वयस्यापि साम्येन विष्णोस्सर्वगतत्वाभाव इति युक्तम्,
 बाधकाभावात् । तथाहि, किमपरिच्छिन्नादिरूपस्यार्भकौकस्त्वादिक-
 कथनमप्रयोजनमयुक्तं वा । आद्यं दूषयति - अर्भकेति ॥ अपरिच्छिन्नस्य
 जीवविलक्षणस्यापि हरेरर्भकौकस्त्वेन चक्षुर्मयत्वादिरूपेण चोपास्यत्वान्न
 तदुक्तिर्व्यर्थेति भावः । द्वितीयेऽपि सर्वगतस्याल्पौकस्त्वं तावन्नायुक्तमित्याह -
 सर्वगतत्वेऽपीति ॥ नापि जीवविलक्षणस्य चक्षुर्मयत्वाद्ययुक्तम् । 'सर्वेन्द्रियमयः'
 इति स्मृत्या सर्वप्राणिगतेन्द्रियस्वामित्वेन चक्षुर्मयत्वादेरुक्तत्वादित्याशयेनाह -
 सर्वेति ॥ सर्वनामाभिधेयश्च इत्यनेनैवादित्यशब्देश्वरवाचित्वं चोक्तं भवति ।
 नचाऽदित्येऽनुक्तिविरोधः । सर्वप्राणिषु च स्थितः सर्वनामाभिधेय इति स्मृत्याऽऽदि-
 त्यादिगतस्यैवाऽऽदित्यादिनामवत्त्वोक्तेः ॥ ७ ॥

ಅನುವಾದ - ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ
 ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಆಕ್ಷೇಪ. ಭಾಗವನ್ನು
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅರ್ಭಕ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ
 ಜೀವನನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿದ್ದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ
 ಅನುಪಪತ್ತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ
 ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾಧಕ ಯಾವುದೆಂದರೆ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಿ. ಇದನ್ನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ಜೀವನ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸೂರ್ಯದೇವತಾವಾಚಕವಾದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇಶಕಾಲಗಳಿಂದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಸಕಲ ಜೀವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅರ್ಭಕೌತ್ಸವನ್ನು (ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು) ಹೇಳುವುದು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ (೧. ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಗತ ೨. ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಸಾಧಕಬಾಧಕ-ಪ್ರಮಾಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

ಈ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಆಚಾರ್ಯರು 'ನ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪಕ್ಷಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ಅದು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೋ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಅರ್ಭಕೌತ್ಸವೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೂ ಸಕಲ ಜೀವವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ 'ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ' ಮತ್ತು 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ' ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು 'ಸರ್ವಗತತ್ವೇಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವವಿಲಕ್ಷಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ವಾಮಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿವತ್ವೆಯಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರೆಯಬಹುದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯೋ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

‘ಸರ್ವನಾಮಾಭಿದೇಯಶ್ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಏತಮಸ್ಯಾಮ್’ ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಆದಿತ್ಯಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಚ ಸ್ಥಿತಃ ಸರ್ವನಾಮಾಭಿದೇಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಮಾತಿನಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆದಿತ್ಯನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕಗಳಿಲ್ಲ.

ॐ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ತದ್ವಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ चेन्न निचाप्यत्वादेवं व्योमवच्च ॐ ॥

१-२-७ ॥

ಭಾವದೀಪಃ - ‘ನೇತಿ चेद्’ ಇತ್ಯತ್ರ ನೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಂ ನ ತದ್ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಹೇತ್ವಂಶಂ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತಿಯಾ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಯಥೇತಿ ॥ ಅತ್ರೈವೈತಚ್ಚಕ್ಷೋತ್ಪತ್ತೌ ಬೀಜಂ ವದನ್ ಬಾಧಕ-ಸದ್ಭಾವರೂಪಹೇತುಪದಾದಕತ್ವೇನ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯೇ ಯೋಜಯತಿ - ಸರ್ವೇಷ್ವಿತಿ ॥ ಜೀವೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ಭಾಷ್ಯ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ಆದಿಪದೇನ ಲಿಂಗಜ್ಞಾನಂತರವತ್ ಶ್ರುತಿಮಪ್ಯಾಹ - ಆದಿತೀತಿ ॥ ಉಕ್ತಹೇತೋರಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ನಿರಾಹ - ನಹೀತಿ ॥ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿನಯೇ ‘ನಿತ್ಯಂ ವಿಭುಂ ಸರ್ವಗತಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯಾನಂದನಯೇ ‘ಅದೃಶ್ಯೇನಾತ್ಮ್ಯೇ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಜೀವಗುಣರಹಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಜೀವಧರ್ಮರಹಿತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ವಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಮೃತ್ಯಾಽನಿತ್ಯಾಲ್ಪ-ಜ್ಞಾನಾದಿರಹಿತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಬಾಧಕೇ ಸತೀತಿ ಶೋಷಃ

ನೇತಿ ಚೇತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ನ’ ಎಂಬುದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹೇತ್ವಂಶವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಯಥಾ ಖಲು’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಜೀವನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವವೆಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೆ ‘ಸರ್ವೇಷು’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ‘ಜೀವ’ ಎಂಬ ಪದವು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ಆದಿ ಪದದಿಂದ ಲಿಂಗಾಂತರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ‘ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತೇಶ್ಚ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವವನ್ನು ‘ನಹಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ನಿತ್ಯಂ ವಿಭುಂ ಸರ್ವಗತಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ “ಅದೃಶ್ಯೇ ಅನಾತ್ಮ್ಯೇ”

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಎಂದು ಜೀವಗುಣರಹಿತನೆಂದು ಉಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಜೀವಧರ್ಮರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನು ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಬಾಧಕೇ ಸತಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ನವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ॥ तथाच यथा जीवादिर्न सर्वगत इत्युच्यते, तथा विष्णुरपि बाधकवशादत्रोक्तसर्वगतो न स्यादिति तात्पर्यार्थः । वाक्यस्य निर्विषयत्वं तु गत्यभावात् स्यादेवेति भावः । न विष्णुः सर्वगत इति पूर्वपक्षसाध्यस्य सिद्धान्तनकारेणान्वयमुपेत्यात्र पूर्वपक्ष इवात्रापि हेत्वन्तरमध्याहृत्य तदुपपादकत्वेन सूत्रशेषभाष्यं व्याचष्टे - न पक्षद्वयस्येत्यादिना ॥ नायुक्तमित्याहेति ॥ एतच्च -

महतोऽल्पत्वमपि हि व्योमवत् प्राह वेदराट् ।

यद्यल्पदेशसंस्थानं न सर्वत्रापि नो भवेत् ॥

स्थितस्य ह्यल्पदेशेषु सर्वगत्वं भवेद् ध्रुवम् ।

एकत्राप्यनवस्थस्य कुत एवाखिलस्थिते ॥

इति वैशेषिकनयानुभाष्ये सुधायां च विवृत्तमिति भावः ।

ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಜೀವಾದಿಗಳು ಸರ್ವಗತರಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ಅದರಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನಾಗದಿರಬೇಕಾದಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ನಿರ್ವಿಷಯಕವಾಗಬೇಕಾದಿತು. ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಬೇರೆ ಗತಿ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. "ನ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಗತಃ" ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ "ನ" ಕಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಆವಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತ್ವಂತರವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೇತ್ವಂತರಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಸೂತ್ರದ ಶೇಷಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ "ನ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ" ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ನಾಯುಕ್ತಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಗತನಿಗೆ ಅರ್ಭಕೌಕ್ತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಚಾರವು ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ -

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

“ಮಹತೋ ಅಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಹಿ ವೋಮವತ್ಪಾಹ ವೇದರಾಟ್ ।

ಯದ್ಯಲ್ಪದೇಶಸಂಸ್ಥಾನಂ ನ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ।

ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹ್ಯಲ್ಪದೇಶೇಷು ಸರ್ವಗತ್ವಂ ಭವೇದ್ ಧ್ರುವಮ್ ।

ಏಕತ್ರಾಪ್ಯನವಸ್ಥಸ್ಯ ಕುತ ವಿವಾಖಿಲಸ್ಥತಾ ” ॥

ಮಹತ್ವದ ಆಕಾಶವು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಶಾಲವಾದ ದೇಶದಲ್ಲಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಸ್ತುವಷ್ಟೇ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಒಂದು ಕಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಎಂದು.

ಭಾವದೀಪ: – ವ್ಯೋಮವೈಷಮ್ಯಶಾಙ್ಕಾಂ ತು ದಹರನಯೇಽಲ್ಪಶ್ರುತೇರಿತ್ಯತ್ರ ನಿರಸಿಷ್ಯತೇ । ಸ್ಮೃತೌ ‘ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಭು ಚ ಸ್ಥಿತ:’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತಿ: ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗತೇಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನೆತಿ । ‘ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತತ್ತತ್ತ್ವಕ್ಕಿತಿಪ್ರಬೋಧಕ:’ ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಿಯಾ ಪ್ರಾಣಿಭು ಸ್ಥಿತೇ: ಪ್ರಾಣಾದಿಪ್ರೇರ್ಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ‘ಪ್ರಾಣಿಭು ಸ್ಥಿತ:’ ಇತ್ಯನೇನ ಸ್ಮೃತಾವಿಂದ್ರಿಯಮಯತ್ವೇ ತತ್ತ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಹೇತುರುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವ:

ಆಕಾಶದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ದಹಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಅಲ್ಪಶ್ರುತೇ:” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ “ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಚ ಸ್ಥಿತಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ “ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗತೇಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣು: ತತ್ತ್ವಚ್ಛಕ್ತಿಪ್ರಬೋಧಕಃ” ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಅರ್ಥ. “ಪ್ರಾಣಿಷು ಸ್ಥಿತಃ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಇಂದ್ರಿಯಮಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: – ತಥಾಚ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಭು ಪ್ರಾಣಾದಿಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಯೋ ವಿಷ್ಣುರिति ಯोजना ದರ್ಶಿತಾ । ಮಯತೋ ವಿಕಾರಾದಿರಿವ ಸ್ಮಾರ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಪ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ । ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್ ‘ಜ್ಯೋತಿರಾಘಿಷ್ಠಾನಂ ತು ತದಾಮನನಾದ್’ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಷ್ಣೋರಿಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ದ್ವಿತೀಯಾಂತ್ಯಪಾದೇ । उपलक्षणमेतत् –

पूर्णदर्शनशक्तित्वात् चक्षुर्मय इतीरितः ।

तादृक्श्रवणशक्तित्वात्तथा श्रोत्रमयः स्मृतः ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

इत्यैतरेयभाष्योक्तं च ध्येयम् । 'सर्वप्राणिषु च स्थितः' इत्यस्य काकाक्षिन्याये

नोत्तरत्राप्यन्वयं मत्वाऽर्थमाह - सर्वप्राणिष्विति ॥ उक्तं चैतरेयभाष्ये-

ब्रह्मणः सारभूतस्तु प्रद्युम्नो भगवान् हरिः ।

स एवादित्यसंस्थश्च स ह्यादिर्जगतो विभुः ॥

इत्यादि ॥ एतेन संवत्सरभारत्वं च समाहितं बोध्यम् । संवत्सरपदस्य
विरिञ्चार्थत्वात्तत्र संवत्सरं नाम ब्रह्माणमित्यादेः ॥ ७ ॥

ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೆ ವಿಹಾರ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳಿರುವಂತೆ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಜ್ಯೋತಿರಾದ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಂ ತು ತದಾಮನನಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಇಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಉಪಲಕ್ಷಣಂ" ಎಂದರೆ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾತನ್ನೂ ಸಹ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

“ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಇತಿೇರಿತಃ ।

ತಾದೃಕ್ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ ಸ್ವತಃ” ॥

ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಕೇಳುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಶ್ರೋತ್ರಮಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

“ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಚ ಸ್ಥಿತಃ” ಎಂಬುದು ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾದಿಂದ ಮುಂದೆಯೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು” ಎಂದು. ಇದನ್ನೇ ಐತರೇಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಾರಭೂತಸ್ತು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ । ಸ ವಿವ ಆದಿತ್ಯಸಂಸ್ಥಶ್ಚ ಸ ಹ್ಯಾದಿರ್ಜಗತೋ ವಿಭುಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೇ ಪದ್ಭುಕ್ತಶ್ಚರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯನೂ ಆದಿಪುರುಷನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸಂವತ್ಸರಪದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಮುಖನೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ “ಸಂವತ್ಸರಂ” ಎಂದರೆ “ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು” ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದ್ಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ -

ॐ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ चेन्न ನಿಚಾಪ್ಯತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ ॐ ॥

ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವಿತಿ ॥ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಹೃದಯಗುಹಾಖ್ಯಾಲ್ಪಸ್ಯಾನಸ್ಯತ್ವ-
ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ತಸ್ಯ ಶಾರೀರಸ್ಯಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನ ಸರ್ವಗತಂ
ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ चेನ್ । किं ब्रह्मणोऽल्पौ कस्त्वाद्युक्तिर्व्यर्था अयुक्ता वा । नाद्य इत्याह -
ನಿಚಾಪ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವೇನ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯತ್ವಾನ್ ವ್ಯರ್ಥೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ತ್ಯ
ಆಹ - ವ್ಯೋಮವದಿತಿ ॥ ಯಥಾ ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯತ್ವಂ ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ
ಯುಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಪಾಸ್ಯತ್ವಾದ್ ಅಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷೈಃ ॥ ಇಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನೆತಿ ॥ ತಥಾಚ್
ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯಃ । ಮಯತೋ ವಿಕಾರಾದೇರಿವ
ಸ್ಮಾರ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಪ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಸಂಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯಸ್ಯ
ಹೇತುಗರ್ಭತ್ವಮಾಹ - आदित्यादिगतस्यैवेति ॥ ತಥಾಚ್ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ'
ಇತ್ಯನೇನೇವಾದಿತ್ಯೇಽಪ್ಯುಕ್ತಿರ್ಲಬ್ಧೇತಿ ಭಾವಃ ॥

* * * *

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾನ ಭೋಗವಿಲ್ಲ

॥ ॐ सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात् ॐ ॥ १-२-८ ॥

ಜೀವನ ಸಮಾನವಾದ ಭೋಗ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ, ಜೀವನಗಿಂತ
ವಿಶೇಷವಾದ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವನ ಸಮಾನವಾದ ಭೋಗವಿಲ್ಲ.

* * * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವ್ಯೋಮವತ್ ಸರ್ವಜೀವಶೀರಸ್ಯತ್ವೇ ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀರೀತಿಯತೋ ಬಾಧಕಾತ್ ನ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಗತಂ ಇತಿ ಚೇತ್ ನ | ಕುತಃ "ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್" ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷವತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ನ ತಸ್ಯ ಜೀವಸಮಾನ ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಇತಿ ಭಾವಃ || ೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮನು ಆಕಾಶದಂತೆ ಸಕಲ ಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಃ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಸಮಾನಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ "ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್" = ವಿಷ್ಣು ತನ್ನ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾನವಾದ ಭೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

|| ೐ ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀರೀತಿ ಚೇನ್ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ೐ || ೮

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಜೀವಪರಯೋರೇಕಶರೀರಸ್ಯತ್ವೇ ಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀರೀತಿ ಚೇನ್ |

ಅನುವಾದ - ಜೀವ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮರು ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಸಮಾನವಾದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪುನಃ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವ ಪರಯೋಃ = ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ, ಏಕಶರೀರಸ್ಯತ್ವೇ = ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ, ಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಃ = ಸಮಾನವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು ಬರಬೇಕಾದೀತು, ಇತಿ ಚೇತ್ = ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು, ನ = ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಪುನರುಕ್ತಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾದಧತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ - ಸಮ್ಮೋಗೇತಿ || ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾದೇವಂಶಬ್ದಮನುಕರ್ತೃ ತದ್ಬೋಧಿತಮಾಪಾದಕಂ ದರ್ಶಯನ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಂಶಂ ತಾವತ್ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಜೀವೇತಿ || ಜೀವಪರಮಾತ್ಮನೀರೀತಿಯರ್ಥಃ | ಏಕೇತಿ || ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಜೀವಶೀರಸ್ಯತ್ವೇ ಜೀವೇನ ಸಹೈಕಜೀವಶೀರಸ್ಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೀರೀತಿ ಭಾವಃ | ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯ 'ವ್ಯವಹರಣೋಃ ಸಮರ್ಥಯೋಃ' ಇತ್ಯತ್ರೇವ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಮಾಶ್ರಿತಾಽಹ - ಸಮಾನೇತಿ || ಪರಸ್ಯ ಜೀವಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಬಾಧಿಕಾಽಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ | ಅತಃ ಜೀವಪಕ್ಷ ಇವೇಶ್ವರಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಬಾಧಕಸಾಮ್ಯಾನ್ವಾಯಂ ಸರ್ವಗತ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ | ಪರಿಹಾರಾಂಶಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ನೇತಿ ||

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

भाष्यम् – सामर्थ्यवैशेष्यात् ।

ಜೀವನ ಜೊತೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರನು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ = ಅತಿಶಯವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖ ದುಃಖಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.⁽¹⁾

भाष्यम् – उक्तं हि गारुडे –

‘सर्वज्ञाल्पज्ञताभेदात्सर्वशक्त्यल्पशक्तिः ।

स्वातन्त्र्यापारतन्त्र्याभ्यां सम्भोगो नेशजीवयोरिति (च) ॥ ८ ॥

॥ इति सर्वगतत्वाधिकरणम् ॥ १ ॥

ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ - ಈಶನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಶನು ಸರ್ವಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಅಲ್ಪಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಶನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ ಜೀವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಗಾರುಡೇ = ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತಂ ಚ = ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಶೇಷವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸರ್ವಜ್ಞಾಲ್ಪಜ್ಞತಾಭೇದಾತ್ = ಭಗವಂತನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಜೀವನು ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ, ಸರ್ವಶಕ್ತ್ಯಲ್ಪಶಕ್ತಿತಃ = ಅವನು ಪೂರ್ಣಶಕ್ತನು ಇವನು ಅತ್ಯಲ್ಪಶಕ್ತನು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ = ಅವನು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು ಇವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು, ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಈಶ ಜೀವಯೋಃ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಜೀವರುಗಳಿಗೂ ಸಂಭೋಗಃ = ಸಮಾನವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವು, ನಚ್ =

नेश्वरस्य समानभोगप्राप्तिरित्यर्थः ॥

(१) भाष्यदीपिका - कुतो नेत्यतस्तत्र हेतुत्वेन वैशेष्यादित्यंशं योजयति - सामर्थ्येति ॥ स्वार्थे ष्यञ् । विशेषिणो भाव इति वा । तथा च परस्य समानभोगप्राप्तौ जीवादपि सामर्थ्यवैशेष्यादित्यर्थः

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ = ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಯಾವ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ
ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. (೧)

॥ ಇತಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಸಮ್ಭೋಗಪ್ರಾಸಿರिति चेन्न ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೮ ॥

ಜೀವಾತ್ಯಂತಭಿನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸರ್ವಶರೀರೇಷು ವಸತಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತಭೋಗೋ ಜೀವವತ್
ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪರಿಹರತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸಮ್ಭೋಗೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಯಥಾಗ್ನಿ
ಸ್ತಮ್ಭನಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾನಗ್ರೌ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತಪಾಣಿರ್ನಾಗ್ನಿನಾ ದಹತೇ एवं ಸಮರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚರೀರೇಷು
ವಸತೋಽಪಿ ನ ತನ್ನಿಮಿತ್ತದುಃಖಾದಿಸಮ್ಬಂಧೋ ಜೀವವದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಶङ್ಕನೀಯಃ । ಯಥಾ ಚೋಕ್ತಂ
ಭಾಗವತೇ - 'ಯತ್ತದಿಶನಮಿಶಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಸ್ಥೋಽಪಿ ತದ್ಗುಣೈಃ । ನ ಯುಜ್ಯತೇ
ಸದಾತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯಥಾಬುದ್ಧಿಸ್ತದಾಶ್ರಯಾ ॥' ಇತಿ । ಅತೋಽತ್ರ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯಮಾನ
ಆದಾನಯೋಗಾದಾದಿತ್ಯನಾಮಕೋ ವಿಷ್ಣುರिति ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಕಿಂ ತತ್ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಂ, ಯೇನ ಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಸಿರित್ಯತ ಆಹ -
ಉಕ್ತಮिति ॥ ನ ಕೇವಲಂ ಸೂತ್ರೇ ಜೀವೇಷ್ಯೋರ್ಭೋಗಸಾಮ್ಯಾಭಾವಃ, ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಂ ಚೋಕ್ತಮ್,
ಕಿಂತು ಗಾರುಡೇ ಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಶ್ಚಃ ॥

ಕಿಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತಸ್ತತ್ ಪಠತಿ - ಸರ್ವಜ್ಞೇತಿ ॥ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾಲ್ಪಜ್ಞತ್ವರೂಪಭೇದಕಧರ್ಮಾಭ್ಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।
ಪ್ರಾಸಸ್ಯ ಬಾಧಕಸ್ಯ ಪರಿಹಾರಾಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಸತ್ಯಪಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ನಿವಾರಕ-
ಪರಿಹರ್ಮತ್ವಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಭಾವೇನೇಹ ಸಾರ್ವಜ್ಞೋಕ್ತಿಃ, ನ ಹೇತುತ್ವೇನ, ಹೇತುಸ್ತು ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಮ್ ।
ತಲಸ್ತಸಿಲಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮನ್ವಯಃ । ಇಶ್ವರಸ್ಯ ಜೀವೇನ ಸಹೈಕಶರೀರಸ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ದುಃಖಪರಿತ್ಯಾಗೇನ
ಸುಖಮಾತ್ರಭೋಗೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಹೇತುಃ । ಜೀವಸ್ಯ ಚೋಭಯಾನುಭವೇ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಹೇತುರिति ವಿವೇಕವ್ಯಮ್ ।
ಸಮ್ಭೋಗಃ ಸಮಾನಭೋಗಃ । ಗಾರುಡ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । 'ಇತಿ ಚ' ಇತಿ ಚಙ್ಗಪಾಠೇ ತತ್ರ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನ
ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಶ್ಚಕಾರಃ । ಅನೇನ ಯತೋ ಯಥಾ ಏಕಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಯತ್ವೇ ಸರ್ವಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಃ
ಬಾಧಿಕಾಽನುಪಪತ್ತಿಃ ಸೂತ್ರೋಕ್ತಾಽಸ್ತಿ । ತಥೈವಮಿಶಸ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವಮಜ್ಜೀಕೃತ್ಯ
ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರೇಕಶರೀರಸ್ಯತ್ವೇ ಪರಸ್ಯ ಜೀವಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಬಾಧಿಕಾಽಸ್ತಿ । ಅತೋ ನೇಶ್ವರಃ
ಸರ್ವಭೂತಗತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ, ಕುತಃ ? ತಸ್ಯ ತದಪ್ರಾಪ್ತೌ ಜೀವಾದಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಾದ್ ಅಗ್ನಿಸ್ತಮ್ಭವತೋ
ದಾಹಾಭಾವವದಿತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ॥ ೧ ॥

ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಕಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಭೋಗವು ಜೀವನಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಏಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸಂಭೋಗ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಸ್ಥಂಬನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಪುರುಷನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಯನ್ನು ಇಟ್ಟರೂ ಹೇಗೆ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಸಕಲಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಯತ್ರದೀಶನಮೀಶಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥೋಪಿ ತದ್ಗುಣೈಃ

ನ ಯುಜ್ಯತೇ ಸದಾತ್ಮಸ್ವೈರ್ಯಥಾಬುದ್ಧಿಸ್ತದಾಶ್ರಯಾತ್"

ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಸತ್ತ್ವಕದೀಪಾವಳಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು

॥ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀತಿ ಚೇನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೮ ॥

ಪುನರುಕ್ತಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯಾಃಕ್ಷೇಪಾಂಶಿಂ ತಾವತ್ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ -
ಸಮ್ಮೋಗೇತಿ ॥ ಯದುಕ್ತಮೇಕಸ್ಯ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥಿತ್ವಂ ಸರ್ವಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೇರಯುಕ್ತಮಿತಿ
ತದೀಶ್ವರಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಮಮೇವ । ಜೀವಪರಯೋಕಶರೀರಸ್ಥಿತ್ವೇ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸಮಾನಭೋಗ-
ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ । ನಹಿ ದಹ್ನಮಾನಗೇಹಗತಯೋರನ್ಯತರಸ್ಯೈವ ದಾಹ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾಚೇಶ್ವರಪಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ
ದೋಷಿತ್ವಾನ್ಯಾಯಂ ಸರ್ವಗತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಗತತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನಃ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಆಕ್ಷೇಪಾಂಶವನ್ನು 'ಸಂಭೋಗ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹಿಂದೆ 'ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸುಖ ದುಃಖವು ಸಮಾನವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸರ್ವಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಅವರಿಗೂ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವು ಸಮಾನವಾಗಿ ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸಹ ಸಹಜ. ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರರು ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಜೀವನಂತೆ ಸಮಾನಭೋಗವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - ಒಂದು ಮನೆಯು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮನೆಯೊಳಗಿರುವ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸುಡುತ್ತದೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಸುಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಎಷ್ಟು ಅಯುಕ್ತವೋ ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವು ಸಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಗತನಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - परिहारांशं व्याचष्टे - नेति ॥ न जीवेशयोरेकशरीरस्थत्वेऽपि समानभोगप्राप्तिः । ईश्वरस्य तदप्राप्तौ जीवादपि सामर्थ्यवैशेष्यात् । अग्निस्तम्भनवतो दाहाभाववदिति भावः । किं तत्सामर्थ्यवैशेष्यं येन समानभोगाप्राप्तिरित्यत आह - उक्तमिति ॥ प्राप्तपरिहाराय सत्यपि सामर्थ्यं प्राप्तिस्तु भवत्येव । सापि भगवति न सम्भवति । तस्य सार्वज्ञ्येनैष्यत्परिहारसम्भवादिति भावेन सावज्ञोक्तिः ।

ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು 'ನ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರರು ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಮಾನಭೋಗವು ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ. ಅಗ್ನಿಸ್ಥಂಭನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಬೆಂಕಿಯು ಹೇಗೆ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಜೀವಶರೀರದಿಂದ ಭೋಗವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಹ ಸಮಾನಭೋಗವನ್ನು ತಡೆಯುವ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಯಾವುದು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಉಕ್ತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬಂದಂತಹ ದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ ದೋಷದ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಭಗವಂತನು ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एवमीश्वरपक्षे विरोधाभावाद् यद् ब्रह्मशब्दस्यामुख्यार्थग्रहणम् अश्रुतत्वादीनां भाक्तत्वकल्पनं समानभोगप्राप्तेः प्रतिबन्ध्या परिहरणं कर्मकर्तृभेदन्यायस्यापवादनं तत्सर्वमपि परास्तं भवति । तस्माज्जीवप्रापकाणां सावकाशत्वेनासाधकत्वाद् बाधकसद्भावाच्च न जीवः

ಸರ್ವಗತಃ । ಕಿನ್ನಾಮ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ಸಾಧಕಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಾಣ
ಆನಂದಮಯಶ್ಚ ಸ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥ ೮ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುವಿರಚಿತಾಯಾಂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಮ್
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೋ? ಅಶ್ರುತತ್ವಾದ್ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೋ? ಮತ್ತು ಸಮಾನಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕೋ? ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭೇದನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕೋ? ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಈಗ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಸಾಧಕವಾದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳು ಜೀವನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರವು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜೀವನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಅನೇಕ ಬಾಧಕ ಲಿಂಗಗಳು ಇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರಾಣನು ಆನಂದಮಯನೂ ಕೂಡ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

॥ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ॐ ಸಮ್ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಸಿರಿತಿ ಚೇನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೮ ॥

ಭಾವದೀಪಃ - ಸಿದ್ಧಾಂತನಾಚಃ ಪೂರ್ವಭಾಷ್ಯೇಣಾನ್ವಯಮಾಹ - ನ ಜೀವೇಶಯೋರಿತಿ ॥ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯುಕ್ತೈವ ಪ್ರಕೃತಶಕ್ತಿನಿರಾಸಾತ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞೋಕ್ತೇವೈವ್ಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಪ್ರಾಪ್ತೇತಿ ॥ ಆತೇನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದೇವ ಜೀವಸ್ಯೇವ ಸುಖದುಃಖಾದ್ಯನುಭವರೂಪಭೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಸಾರ್ವಜ್ಞಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಕ್ಯೂಲಮೇವ ಸಾರ್ವಜ್ಞಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಸ್ಯ ಚೋದ್ಯಸ್ಯ ತತ್ರಾಪಿ ಚ ತದ್ವಚಾಪಾರಾದವಿರೋಧ ಇತಿ ತೃತೀಯಾಽಪಾದೇ ನಿಕೋಚತೈವ ದುಃಖಾದೇರ್ಭೋಗ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತ ಇತಿ ನಿರಸಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾದ್' ಇತ್ಯೇತದವತಾರಿಕಾಽಯಾಂ ಕೃತಚೋದ್ಯಮನುಂಥ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ಏವಮಿತಿ ॥ 'ನಿರ್ವಾಪ್ಯತ್ವಾದ್' ಇತ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರುವ 'ನ'ನ' ಗೆ ಹಿಂದಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ "ಜೀವಪರಯೋಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ನ ಜೀವೇಶಯೋಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದಿನ ಶಂಕೆಯು ನಿರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ಪ್ರಾಪ್ತಪರಿಹಾರಾಯ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಜೀವನಂತೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವರೂಪವಾದ ಭೋಗವು ಬರಬೇಕಾದೀತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಪ್ರತಿಕೂಲವೇ ಆಗುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ “ತತ್ಪಾಪಿ ಚ ತದ್ವ್ಯಾಪಾರಾದವಿರೋಧಃ” ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಆಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಥಮ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನೀಚೋಚ್ಛ್ರಾವದಿಂದಷ್ಟೇ ದುಃಖಾದಿಗಳ ಭೋಗವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಶಂಕೆಯು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. “ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ನೀಡುವಾಗ ಪರವಾದಿಗಳ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಏವಂ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. “ಏವಂ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ನಿಜಾಯುತ್ಯಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - बहुलिङ्गसहितश्रुतेरपि सावकाशाया निरवकाशश्रुत्यादीनामेव बलवत्त्वमिति न्यायविवरणं तात्पर्यतो विवृण्वन् तत्र साधकभावा-
भावानुपलक्ष्याविति मत्वा सर्वसूत्रार्थमुपसंहरति - तस्मादिति ॥ तदेव व्यनक्ति -
जीवेति ॥ आदित्येत्यपि ध्येयम् । अर्भकसूत्रार्थोऽयम् ॥ बाधकेति ॥
अनुपपत्तेरित्यादिसूत्रद्वयार्थः ।

ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಂತಹ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಯೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯತಃ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಸಾಧಕಗಳ ಇರುವಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಸಕಲ ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು “ತಸ್ಮಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಜೀವಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ” ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಅರ್ಭಕಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. “ಬಾಧಕ” ಎಂಬುದು “ಅನುಪಪತ್ತೇ” ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - आदित्यपक्षे कर्मकर्तृभेदबाधकस्यालगनाज्जीव इत्येवोक्तिः ।
सर्वगतः अत्रोक्तसर्वशरीरान्तःस्थ इत्यर्थः । समुदायाशयमेकवचनम् । जीवा
इत्यर्थः । बाधकेति अर्भकेत्यादिसूत्रद्वयशेषार्थः । साधकेति प्रसिद्धोपदेशात्
शब्दविशेषात् विवक्षितगुणोपपत्तेश्च स्मृतेश्चेति सूत्रचतुष्टयार्थः ।

ಆದಿತ್ಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭೇದವೆಂಬ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಜೀವವೆಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವಗತ ಎಂದರೆ ಸಕಲ ಶರೀರಗಳ ಒಳಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ. ಸಮುದಾಯಾಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ “ಜೀವಃ” ಎಂದರೆ ಸಕಲ ಜೀವರುಗಳು ಎಂದರ್ಥ. “ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್” ಎಂಬುದರಿಂದ “ಅರ್ಭಕ” ಎಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಎರಡುಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಸಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್” ಎಂಬುದು “ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್” “ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್” “ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ” “ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯನುಷ್ಠ: | ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ತ್ವಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶಾರ್ಥೋಽಯಮ್ | ಪ್ರಾಗುಕ್ತೇತ್ಯಾದಿಫಲೋಕ್ತಿ: | ‘ತದೈ ತ್ವಂ ಪ್ರಾಣ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಪ್ರಾಣೋಽಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪದೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯ: | ತೇನ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಽಽನಂದಮಯಶ್ಚೇತಿ ಕ್ರಜು: ||೮||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿವಿರಚಿತೇ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಟಿಪ್ಪಣಿಭಾವದೀಪೇ
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ||

“ವಿಷ್ಣುರೇವ” ಮತ್ತು “ಸರ್ವಗತ” ಎಂದು ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. “ತತ್ತು” ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗದ ಅರ್ಥವೇ ಇದಾಗಿದೆ. “ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಾಣ” ಎಂಬುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲ. “ತದ್ವೈ ತ್ವಂ ಪ್ರಾಣ:” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣನನ್ನೂ ಸಹ ಪ್ರಾಗುಕ್ತ ಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆನಂದಮಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಮಾರ್ಗವು ಸುಲಭವಾಯಿತು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

|| ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಅಥ ಶ್ರೀಶರ್ಮಶ್ರೀನಿವಾಸವಿಚ್ಚಿತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀಮ್

ॐ ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಸಿರೀತಿ ಚೇನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॐ

ಸಮಾನೋ ಬೋಗ: ಸಮ್ಮೋಗ: | ಬ್ರಹ್ಮಣ: ಸರ್ವಜೀವಶರೀರಸ್ಯತ್ವೇ ತತ್ಸಮಾನಬೋಗಪ್ರಸಂಜ್ಞ ಇತಿ ಚೇನ | ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತಿಶಯಾದಿತ್ಯರ್ಥ: - ಅಗ್ನಿಸ್ತಮ್ಬನವತ ಇತಿ || ಮಣಿಮಂತ್ರಾದಿನಾ ಅಗ್ನಿಛಿದಾನಿರೋಧಶಕ್ತಿಮತ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಭವತ್ವೇವ ಪ್ರಾಸಂಖ್ಯಾಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಮ್ ಇದರ್ನಿ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಸ್ತೂತ್ರಾವತಾರಿಕಾ ಗ್ರಂಥೋಕ್ತಮತಿರ್ದೇಶೇನ ದೂಷಯತಿ - ಏವಮಿತಿ || ಭಾಕ್ತತ್ವಕಥನಮ್ ಅಮುಖ್ಯತ್ವಕಥನಮ್ | ಜೀವನಿಷ್ಠಾಶ್ರುತತ್ವಸ್ಯೌಪಚಾರಿಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: ||೯||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಶರ್ಮಶ್ರೀನಿವಾಸವಿಚ್ಚಿತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀಮ್ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೀಯ,
ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ,
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೇವೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

अथ प्रथमाध्यायस्य द्वितीयः पादः
सर्वगतत्वाधिकरणम्

ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ

यैर्लिङ्गैस्साधितः पूर्वं नाम्नां विष्णौ समन्वयः ।

तेषामिहोच्यते लिङ्गजातीयानां समन्वयः ॥

ತದುಕ್ತಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

इत्यन्यत्रप्रसिद्धोरुशब्दराशेरशेषतः ।

ज्ञाते समन्वये विष्णौ लिङ्गैर्लೇಷ समन्वयः ।

तेषामन्यगतत्वे तु न स्यात्सम्यक् समन्वयः ।

इत्येवाशेषलिङ्ಗानां ब्रह्मण्येव समन्वयम् ॥ इति ॥

॥ ॐ सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् ॐ ॥

ಯದಪಿ ಪೂರ್ವಪಾದಾಂತ್ಯಸ್ಯ ಉತ್ತರಪಾದಾಘಸ್ಯ ಚ ಅಧಿಕರಣಸ್ಯ ನಾವಾಂತರಸಂಗ್ರಹಪೇಕ್ಷಾ,
ತಥಾಽಪಿ ಇಹ ತಸ್ಯಾಃ ಸಮ್ಮವಾತ್ ಫಲಸ್ಯಾವಶ್ಯವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾಚ್ಚೇತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ
ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತಾಕ್ಷೇಪೋ ದರ್ಶಿತೋ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ।

ಅನುವಾದ -

ಯೈರ್ಲಿಂಗೈಸ್ಸಾಧಿತಃ ಪೂರ್ವಂ ನಾಮ್ನಾಂ ವಿಷ್ಣೌ ಸಮನ್ವಯಃ |

ತೇಷಾಮಿಹೋಚ್ಛತೇ ಲಿಂಗಜಾತೀಯಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಃ ||

ಯಾವ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತೋ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋರುಶಬ್ದರಾಶೇರಶೇಷತಃ |

ಜ್ಞಾತೇ ಸಮನ್ವಯೇ ವಿಷ್ಣೌ ಲಿಂಗೈಹ್ಯೇಷ ಸಮನ್ವಯಃ ||

ತೇಷಾಮನ್ಯಗತತ್ವೇ ತು ನ ಸ್ಯಾತ್ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮನ್ವಯಃ |

ಇತ್ಯೇವಾಶೇಷಲಿಂಗಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಮನ್ವಯಮ್ ||

ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲೇಬೇಕು.

|| ಓಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ||

ವಸ್ತುತಃ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದ ಕೊನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪಾದದ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತ ಪ್ರಕಾಶ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಟೀಕಾयां पादसङ्गत्यनुकेस्तामन्यत्रोक्तां दर्शयन् पूर्वपादार्थानुवाद-
पूर्वकमेतत्पादार्थमाह - यैरिति । 'तेषां' लिङ्गानां 'इह' द्वितीयपादे समन्वय
उच्यत इत्ययुक्तं, समुद्रशायित्वादिलिङ्गानामिह समन्वयानुकेरित्यत आह -
लिङ्गेति ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

अथ प्रथमाध्यायस्य द्वितीयः पादः
सर्वगतत्वाधिकरणम्

ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ

यैर्लिङ्गैस्साधितः पूर्वं नाम्नां विष्णौ समन्वयः ।

तेषामिहोच्यते लिङ्गजातीयानां समन्वयः ॥

ತದುಕ್ತಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

इत्यन्यत्रप्रसिद्धोरुशब्दराशेरशेषतः ।

ज्ञाते समन्वये विष्णौ लिङ्ಗैर्लೈष समन्वयः ।

तेषामन्यगतत्वे तु न स्यात्सम्यक् समन्वयः ।

इत्येवाशेषलिङ्गानां ब्रह्मण्येव समन्वयम् ॥ इति ॥

॥ ॐ सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् ॐ ॥

ಯद्यಪಿ ಪೂರ್ವಪಾದಾಂತ್ಯಸ್ಯ ಉತ್ತರಪಾದಾಘಸ್ಯ ಚ ಅಧಿಕರಣಸ್ಯ ನಾವಾಂತರಸಂಕ್ಲಿಪ್ಯಪೇಕ್ಷಾ,
ತಥಾಽಪಿ ಇಹ ತಸ್ಯಾಃ ಸಂಭವಾತ್ ಫಲಸ್ಯಾವಶ್ಯವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾಚ್ಚೇತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ
ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತಾಕ್ಷೇಪೋ ದರ್ಶಿತೋ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ।

ಅನುವಾದ -

ಯೈಲಿಂಗೈಷ್ಠಾಧಿತಃ ಪೂರ್ವಂ ನಾಮ್ನಾಂ ವಿಷ್ಣೌ ಸಮನ್ವಯಃ ।

ತೇಷಾಮಿಹೋಚ್ಯತೇ ಲಿಂಗಜಾತೀಯಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಃ ॥

ಯಾವ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತೋ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋರುಶಬ್ದರಾಶೇರಶೇಷತಃ ।

ಜ್ಞಾತೇ ಸಮನ್ವಯೇ ವಿಷ್ಣೌ ಲಿಂಗೈಹ್ಯೇಷ ಸಮನ್ವಯಃ ॥

ತೇಷಾಮನ್ಯಗತತ್ವೇ ತು ನ ಸ್ಯಾತ್ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮನ್ವಯಃ ।

ಇತ್ಯೇವಾಶೇಷಲಿಂಗಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ಸಮನ್ವಯಮ್ ॥

ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲೇಬೇಕು.

॥ ಓಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ॥

ವಸ್ತುತಃ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದ ಕೊನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪಾದದ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತ ಪ್ರಕಾಶ

प्रकाशः - टीकायां पादसङ्गत्यनुकेस्तामन्यत्रोक्तां दर्शयन् पूर्वपादार्थानुवाद-
पूर्वकमेतत्पादार्थमाह - यैरिति । 'तेषां' लिङ्गानां 'इह' द्वितीयपादे समन्वय
उच्यत इत्ययुक्तं, समुद्रशायित्वादलिङ्गानामिह समन्वयानुकेरित्यत आह -
लिङ्गेति ।

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಾದಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಹಿಂದಿನ ಪಾದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಾ ಪಾದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು 'ಯೈರ್ಲಿಂಗೈಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಯಿತೋ, ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮುದ್ರಶಾಯತ್ವ, ಪರೋವರೀಯತ್ವ, ಅನಂತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಮಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ?

ಪ್ರಕಾಶ: - प्रागुक्तलिङ्गजातीयानामित्यर्थः । जातीयत्वं च तल्लिङ्गोपेतवाक्य-
गततयैकवाक्यगतत्वेनेति ध्येयम् ।

ಯದ್ವಾ - नामसमन्वयहेतुतयाऽभिमतत्वादिना तल्लिङ्गजातीयत्वम् ।

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಲಿಂಗಜಾತೀಯಾನಾಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗಗಳು ಯಾವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆಯೋ ಅದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಪಾದದ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಜಾತಿಯಾದ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಈ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ನಾಮಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂದು ಅಭಿಮತವಾದ ಲಿಂಗಜಾತೀಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतदुक्तं भवति - सर्वश्रुतिगतान्यन्यत्रप्रसिद्धनामानि सर्वाण्यपि तत्र
तत्र स्थितैः सवैलिङ्गैर्भगवन्निष्ठानीति प्राक्सಾधिते सति, तत्रासन्दिग्धलिङ्ग-
प्रहाणेनेतरेषां समन्वयोऽत्रोच्यत इति । एतेनैतन्निरस्तं, कथं लिङ्गसमन्वयः, किं
लिङ्गान्तरेणोत नाम्ना ?

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸಕಲ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ಯತೃಪ್ತವಾದ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆಯಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಆ ಲಿಂಗಗಳ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಇತರ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವನ್ನು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ. ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಲಿಂಗದಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ ಅಥವಾ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದದಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ?

ಪ್ರಕಾಶ: - ನಾಥಃ, ಸಮನ್ವೀಯಮಾನತ್ವೇನ ಸಂದ್ವಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾಪತ್ತೇಃ, ಸಿದ್ಧೇ ನಾಮಸಮನ್ವಯೇ ತೇನ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಃ, ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯೇ ಚ ಸಿದ್ಧೇತೇನ ನಾಮಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿರिति, ಅಸಂದ್ವಿಗ್ಧಭಗವತ್ನಾಮಲಿಂಗಾದಿಭಿರಸಂದ್ವಿಗ್ಧಲಿಂಗಸಮನ್ವಯೋಕ್ತೇಃ ।

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆ. ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ - ನಾಮಸಮನ್ವಯವು ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವು ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ನಾಮಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಗಳಿಂದ, ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन लिङ्गसमन्वयस्य प्रागुक्तानामसमन्वयहेतुत्वेन वा तस्मिन् सत्येवास्योत्थಾನेन तत्कार्यत्वेन वा हेतुहेतुमद्भावसङ्गतिरित्युक्तं भवति । तदुक्तमिति । तृतीयाध्यायतृतीयपादे इत्यर्थः । 'ज्ञाते' प्रथमपादेनेत्यर्थः । 'लिङ्गैः' इति प्रायिकत्वाभिप्रायेण, ब्रह्मश्रुत्यादिनाऽप्यानन्दमयादेः समन्वयोक्तेः । 'एष समन्वयः' नामसमन्वयः । अन्यत्रप्रसिद्धाशेषलिङ्गानां समन्वयं, "आहोभयगतत्वं च" इत्युत्तरवाक्यगतेन 'आह' इत्यनेन द्वितीयान्तस्यान्वयः ॥

ಇದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಿಂದ ಈ ಪಾದಕ್ಕೆ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವು ಹಿಂದೆ ಸಾಧಿಸಿದ ನಾಮಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಮೊದಲು ನಾಮಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರಷ್ಟೇ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯದ ಸಂಗತಿ ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವು ನಾಮಸಮನ್ವಯದ ಕಾರ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ತದುಕ್ರಮ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಲಿಂಗಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆನಂದಮಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಲಿಂಗೈಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಪ್ರಾಯಿಕ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾಶೇಷಲಿಂಗಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಆಹೋಭಯಗತತ್ವಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಆಹ' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ॥ ॐ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॐ ॥ ನನ್ವತ್ರ ಟೀಕಾಯಾಮಾದಿತ್ಯಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿರೂಕ್ತಾ । ಸಾ ನ ಯುಕ್ತೇವ, ತಥಾ ಹಿ - ಅತ್ರ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ನಾಮ ಸರ್ವಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥತ್ವಂ, ಯದ್ವಾಪ್ಯತಿ "ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತ:" ಇತಿ । ತಥಾ ಚ ತಾದೃಶಂ "ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಂ" "ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಸು" "ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಹ್ಯೇಷ ವ್ಯೋಮಾತ್ಮಾ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ:" ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ಸಿದ್ಧಿಮಿತಿ ಪ್ರಕರಮಸ್ಯಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಸಮಾಖ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿರೇವ ಲಿಂಗಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್, ನಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ, ಯಥಾ ಭೂಮಾಧಿಕರಣೇ "ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾಸ್ಯಾ ಭೂಮಾನ್" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಸ್ಥಪ್ರಾಣಶ್ರುತ್ಯಾ, "ವಿಷ್ಣುರ್ವಾ ವ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭೂಮಾನ್" ಇತಿ ಸಮಾಖ್ಯಯಾ ಚ ಭೂಮತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಣವಿಷ್ಣುಭಯಸಾಧಾರಣ್ಯಂ ತದ್ವದಿತಿ ಚೇನ,

ಶಂಕೆ - ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗವು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸರ್ವಗತತ್ವ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥತ್ವ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗವು 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಂ', "ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಸು", "ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಹ್ಯೇಷ ವ್ಯೋಮಾತ್ಮಾ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣ ಎರಡರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗವು ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಭೂಮಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾಸ್ಯಾ ಭೂಮಾನ್' ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು 'ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾ ವ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭೂಮಾನ್' ಎಂಬ ಸಮಾಖ್ಯಾದಿಂದಲೂ ಭೂಮತ್ವವು ಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂಮತ್ವವು ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವೂ ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - ವೈಷಮ್ಯಾತ್ । ತತ್ರ ಪ್ರಕರಮಸಮಾಖ್ಯಯೋಃ, ಪ್ರಾಣವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣ- ಸಂಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮಿತಿ ತತ್ರ ತಥಾತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತೇ, ನ ತ್ವಿಹ, ಅತ್ರಾಭಿಪ್ರೇತಲಿಂಗಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠತಾಯಾಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಃ ಕಾಪ್ಯಸಮ್ಮತೇಃ । ತಥಾ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತೃಧ್ಯಾಯಾಂತೇ - "ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಷು ಕಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಂ ನೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತನ್ನಿರಾಸಃ" ಇತಿ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚೈತದ್ಭೂಮಾಧಿಕರಣ ಏವ "ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವರೂಪಾರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಕಾಪ್ಯನಜ್ಞೀಕಾರೇಣ" ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಸಮಾಧಾನ - ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಭೂಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಸಮಾಖ್ಯಾಗಳೆರಡೂ ಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ.

ಅದ್ದರಿಂದ ಭೂಮತ್ವವು ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೇಷು ಕ್ವಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಂ ನೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತನ್ನಿರಾಸಃ' (ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾವುದೇ ಲಿಂಗಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ) ಎಂದು. ಭೂಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - "ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವರೂಪಾರ್ಭಕಸ್ವಸ್ಥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಕ್ವಾಪ್ಯನಂಗೀಕಾರೇಣ (ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ) ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एवं तर्हि "अन्तर्हृदये ज्योतिः" इत्यादिना गायत्र्यधिकरणविषय-
वाक्यस्यार्थकौकस्त्वस्याप्याक्षेपः सम्भवतीति चेत्सत्यं, अव्यवहिताक्षेपसम्भवे तस्यैव
वाच्यत्वादिति ध्येयमिति । अत्र भाष्यादौ पूर्वाधिकरणेनाक्षेपसङ्गत्युक्त्या
तदावश्यकत्वं भाति । तत्र युक्तं, तथात्वे तृतीयादिस्थानामपि तथा
वक्तव्यत्वापत्त्याऽनुक्तेरन्यूनतापत्तेः । भिन्नपादस्यत्वेन पूर्वसङ्गत्यभावे
बाधकाभावाच्चेत्याशङ्क्य समाधत्ते - यद्यपीति । 'तस्याः' पूर्वसङ्गतेः ।

ಶಂಕೆ - ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಗಾಯತ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹೌದು, ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ದೂರದ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವುದು ಸ್ವರಸವಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದ ಕೊನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಪಾದದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಟೀಕೆಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸದಿದ್ದರೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - यदत्रोक्तं तन्त्रचूडामणौ - 'पूर्वान्त्योत्तराद्ययोर्न सङ्गतिरस्ति, तथात्वे पादविभागभङ्गप्रसङ्गात्' इति, तत्र, प्रमेयभेदेनैव पादभेदसम्भवादिति

ಭಾವಃ । एतेन टीकायां 'श्रुत्यादिसङ्गति' इत्युक्तं समर्थितं बोद्धव्यम् । “- “ब्रह्म ततमम्” इति सर्वगतत्वमुक्तम्” इति भाष्यं न सङ्गतिमात्रपरं, किन्तु फलपरमपीति भावेनाह - फलस्येति । टीकाऽपि तथा योज्येति भावः । एतच्चाग्रे स्पष्टयिष्यते ।

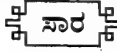
ಪೂರ್ವಸಂಗತಿ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಚೂಡಾಮಣಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರವು ಇದರಿಂದ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು - “ಪೂರ್ವಾಂತ್ಯೋತ್ತರಾದ್ಯೋರ್ನ ಸಂಗತಿರಸ್ತಿ, ತಥಾತ್ಮೇ ಪಾದವಿಭಾಗ-ಭಂಗಪ್ರಸಂಗಾತ್” (ಹಿಂದಿನ 'ಪಾದದ ಕೊನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪಾದದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ಪಾದವಿಭಾಗವೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂದು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಪ್ರಮೇಯಭೇದದಿಂದಷ್ಟೇ ಪಾದಭೇದವು ಕೂಡುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸಂಗತಿ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪಾದಭೇದವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಂತ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ನಿಲುವು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಂ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. 'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮಿತಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಮುಕ್ತಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಸಂಗತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಫಲವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಫಲಸ್ಯ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ. ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪಾಂಡುರಂಗಿಕೇಶವಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ

ಗುರುರಾಜೇಯಮ್ (ಭಾವದೀಪ)

गुरुराजीयम् - पूर्वपादसङ्गतत्वेनैतत्पादप्रतिपाद्यं दर्शयति - धैरिति ॥
लिङ्गपादस्य नामपादानन्तर्ये हेतुमाह - धैर्लिङ्गरिति ॥ प्रायेणेति शेषः । नाम्नां
अन्यत्रप्रसिद्धाशेषवैदिकनाम्नामित्यर्थः । स्पष्टं चैतत्सुधायाम् । तेषामेव लिङ्गानां
समन्वयानुक्तेराह - लिङ्गजातीयानामिति ॥ तदुक्तमिति ॥ उपासनापाद इत्यर्थः ।
“ब्रह्म ततमम्” इति भाष्ये एतत्पादाद्याधिकरणस्य पूर्वपादान्त्याधिकरणेन
सङ्गतिदर्शनात्सर्वत्रापि पादान्त्याधिकरणस्योत्तरपादाद्याधिकरणस्य चावान्तरसङ्गत्य-
पेक्षानियमः प्रतीयते । सा चायुक्ता अनावश्यकत्वादित्याह - यद्यपीति ।
भाष्यादावित्यत्रादिपदेन “इत्यन्यत्रप्रसिद्धोर्वि”त्याद्यनुव्याख्यापरिग्रहः ॥

ಎರಡನೆಯ ಪಾದವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತೋ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಪಾದ ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಮಗಳೂ ಸಹ ಸಮನ್ವಯವಾಗಲಾರವು.

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಪಾದವಾಗಿದ್ದರೂ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸರ್ವಗತತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ “ಸर्वेषु भूतेषु” इत्युक्तं सर्वगतत्वं किमादित्यादेः किं वा विष्णोः? इति चिन्ता । तदर्थं “तस्यैतस्यासावादित्यः” इत्यादि पूर्ववाक्यं किमादित्यादिविषयं किं वा ब्रह्मविषयम् ? इति । तदर्थं “एतमेव ब्रह्म” इति ब्रह्मशब्दादयः किं गौणाः किं वा मुख्याः ? इति । तदर्थमर्भकौकस्त्वं किं ब्रह्मणि न युक्तमुत युक्तमिति ॥

ಅನುವಾದ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ಧರ್ಮವೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ‘ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ‘ಎತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಗೌಣವೋ? ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಇದು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅಥವಾ ಕೂಡುತ್ತದೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಪ್ರಕಾಶ: -

ವಿಷಯಸಂಶಯದೀಕಾಂ ವ್ಯನक्ति - ಅತ್ರೇತಿ । ಏತೇರೇಕೇ ಶ್ರುಯತೇ - “ಏತಂ ಹೇವ ಬಹುಚಾ ಮಹತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಿಮಾಂಸಂತೇ ಏತಮಗ್ರಾವರ್ಧ್ಯವಃ ಏತಂ ಮಹಾಬ್ರತೇ ಛಂದೋಗಾಃ ಏತಮಸ್ಯಾಂ ಏತಂ ದಿವ್ಯೇತಂ ವಾಯಾವೇತಮಾಕಾಶೇ ಏತಮಪ್ಸವೇತಮೋಷಧೀಷ್ವೇತಂ ವನಸ್ಪತಿಷ್ವೇತಂ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇತಂ ನಕ್ಷತ್ರೇಷ್ವೇತಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ” ಇತಿ । ತದ್ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಸರ್ವಗತತ್ವಂ ವಿಷಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿವರಣೆ - ವಿಷಯ ಹಾಗೂ ಸಂಶಯ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಏತಂ ಹೇವ ಬಹುಚಾ ಮಹತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಿಮಾಂಸಂತೇ ಏತಮಗ್ರಾವರ್ಧ್ಯವಃ ಏತಂ ಮಹಾಬ್ರತೇ ಛಂದೋಗಾಃ ಏತಮಸ್ಯಾಂ ಏತಂ ದಿವ್ಯೇತಂ ವಾಯಾವೇತಮಾಕಾಶೇ ಏತಮಪ್ಸವೇತಮೋಷಧೀಷ್ವೇತಂ ವನಸ್ಪತಿಷ್ವೇತಂ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇತಂ ನಕ್ಷತ್ರೇಷ್ವೇತಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಡೀಕಾಯಾಂ “ಏತಂ ಹೇವ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಾವಪ್ಯರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಂ ತತ್ರ ನ ಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯುಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯೋಕ್ತಿಃ । ಅಧಿಕರಣವಿಷಯೋಪಾಧಯಸ್ತು “ಏತದ್ಭಾವಾಭಿಧಂ ಲಿಂಗ್ಲಿ” ಇತ್ಯಾದಿನಾಗ್ರೇ ಸ್ಪಷ್ಟಯಿಷ್ಯಂತೇ । ಆದಿತ್ಯಾದೇರಿತಿ । ಆದಿಪದೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮ್ । ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮಿತಿ । ‘ಏತಂ’ ಇತ್ಯೇತಚ್ಚಂದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪರಾಮರ್ಶಿತವ್ ಸ್ವರಸತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಯ ಇತಿ । “ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿಕಮಾದಿಪದಾರ್ಥಃ । ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಮಿತಿ । ‘ಭೂತೇಷು’ ಇತಿ ಭೂತಪದೋಪಾಧಾನಮಹಿಮಾ ಲಬ್ಧಮನ್ಯತ್ರಾನವಸ್ಥಿತತ್ವೇ ಸತಿ ಭೂತಮಾತ್ರಾನವಸ್ಥಿತತ್ವರೂಪಾಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಂ ಯದಿ ನ ಯುಕ್ತಂ, ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೀನಾಂ ಗೌಣತ್ವಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವೇನ ತದ್ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮಾದಿತ್ಯವಿಷಯಮಿತಿ । “ಏತಮಸ್ಯಾಂ” ಇತ್ಯಾದಾವೇತಚ್ಚಂದೇನ ತಸ್ಯೈವ ಪರಾಮರ್ಶಾದಾದಿತ್ಯಾದೇವ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಯದಾ ತು ಯುಕ್ತಂ, ತದಾ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೀನಾಂ ಗೌಣತ್ವಾಯೋಗೇನ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಂ ನಾದಿತ್ಯಾದಿವಿಷಯಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸರ್ವಗತತ್ವಮಿತಿ ಫಲಫಲಿಭಾವಃ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾನ್ವೋಕ್ತಃ । ಇಯಂ ಚ ಚಿಂತಾಪರಂಪರಾ ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುರೋಧೇನೋಕ್ತಾ । ಜೀವಕೋಟಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುಸಾರೇಣ ತು ‘ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಕಿಂ ಜೀವಸ್ಯೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ’ ಇತಿ ಚಿಂತಾನಂತರಂ, ‘ತದರ್ಥಂ ಏತಮಿತ್ಯೇತಚ್ಚಂದಃ

किं वक्ष्यमाणपरामर्शक उत न, वक्ष्यमाणपरत्वेऽपि चक्षुर्मयत्वादिकं विष्णोर्न युक्तमुत युक्तमिति, तदर्थं मयद् किं प्रसिद्धचक्षुरादिकरणकत्वार्थः उत तत्स्वामित्वाद्यर्थः' इत्यादिरूपेणोद्येति भावः ।

ವಸ್ತುತಃ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಏತಮ್ ಹೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಎಂದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅರ್ಭಕೌತ್ಸವ್ಯವು (ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವು) ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂದೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು 'ಏತದ್ಭಾವಾಭಿಧಂ ಲಿಂಗಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಏತದ್' ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

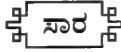
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಫಲಫಲಿಭಾವ - 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಭೂತಪದದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಅಲೌಕಿಕತ್ವ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಅನ್ಯತ್ರಾನವಸ್ಥಿತತೇ ಸತಿ ಭೂತಮಾತ್ರಾವಸ್ಥಿತತ್ವರೂಪಾಲೌಕಿಕತ್ವಂ) ಇದು ಆಯುಕ್ತವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯವಿಷಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಏತದ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲಫಲಿಭಾವ - ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಲೌಕಿಕತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆವಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆನ್ನಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಫಲಫಲಿಭಾವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆಯು ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೊರಟಿದೆ. ಜೀವಕೋಟಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

- ೧) ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಜೀವನ ಧರ್ಮವೋ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೋ? ೨) ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ಏತಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಏತದ್' ಶಬ್ದವು, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ ?
- ೩) ಹಿಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುವುದಾದರೂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ

ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ ಕೂಡುತ್ತದೋ? ೪) ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಾದಿರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಂಶಯಕೋಟಿಯನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಅಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಭೂತಪದದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಬೇರಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಅನ್ಯತ್ರಾನವಸ್ಥಿತತ್ವೇ ಸತಿ ಭೂತಮಾತ್ರಾವಸ್ಥಿತತ್ವರೂಪಾಲೌಕಸ್ತ್ವಂ) ಇದು ಅಯುಕ್ತವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯವಿಷಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಏತದ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆವಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವನ್ನೇಕೆಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ.

ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

पूर्वपक्षस्तु - अयं सर्वगत आदित्यः, "तस्यैतस्यासावादित्यो रसः" इत्यादिना प्रकृतस्य आदित्यस्यैव 'एतं' इति परामर्शात् । ननु लोकतोऽन्यत्रप्रसिद्धस्यापि आदित्यशब्दस्य अन्तरधिकरणन्यायेन विष्णुवाचित्वात् कथं तेन तदन्यस्य प्राप्तिः । नच वाच्यं तत्र देवतावाचिनां समुद्रान्तस्थत्वादिलिङ्गात् विष्णुपरतोक्ता, अत्र तु न विष्णुलिङ्गमस्ति, नहि 'गङ्गायां घोषः' इत्यत्र गङ्गाशब्दस्तीरपर इति 'गङ्गायां मत्स्यः' इत्यत्रापि तथेति, तत्र प्रवृत्तिनिमित्तस्यानन्याधीनत्वादिना विष्णावेव तेषां मुख्यताया उक्तत्वात् । एतेन "आदित्यो रसः" "यश्चासावादित्यः" "आदित्यो भवति" इत्यादित्यश्रुतेर्बहुत्वात् अन्यप्राप्तिरिति निरस्तम् । विष्णौ मुख्यश्रुतिबाहुल्येन अन्यप्राप्त्ययोगात् । नच

ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಾಂ ಸವಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತೋಕ್ತಾ, ನತು ತತ್ಪರ್ಯಾದಿತ್ಯಾದಿ
ಶಬ್ದಾನಾಮಪೀತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾತ್ವೇ ತತ್ಪ್ರಕರಣೇಽದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವೇನ उत्तराधिकरण-
टीकायामದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಾವಕಾಶತ್ವಶಬ್ದಽನುಪಪತ್ತೇ: ।

देवतान्तरगास्सर्वे शब्दा वृत्तिनिमित्ततः ।

विष्णुमेव वदन्त्यद्वा तत्सङ्गादुपचारतः ॥

इत्यनुव्याख्यानस्थसर्वशब्दविरोधाच्च । तत्रेन्द्रशब्दपर्यायाणामश्रवणेन
तत्समन्ವ್ಯಯಾರ್ಥಮಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭಾಪಾತಾಚ್ಚ । ತತ್ರ ಲಿङ್ಗಮಾತ್ರೇಣ ಸವಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ
ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವಸ್ಯ ತತ್ಪರತ್ವಸ್ಯ ವಾ ಸಿದ್ಧಾವತ್ರ ಶ್ರುತಿಸಹಿತಲಿङ್ಗೇನಾಽಽದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ
ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವಸ್ಯ ತತ್ಪರತ್ವಸ್ಯ ವಾ ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ।

ಅನುವಾದ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಗತನು ಆದಿತ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.
ಏಕೆಂದರೆ 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ 'ಏತಮ್'
ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಲೋಕತಃಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಅಂತರಧಿಕರಣದ
ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯನು
ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥತ್ವ
ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ದೇವತಾವಾಚಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳೇನು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ಗಂಗಾಯಾಂ
ಘೋಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಶಬ್ದವು ತೀರಪರವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಮತ್ಸ್ಯಃ'
ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಗಂಗಾಪದವು ತೀರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ
ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು
ನಿರವಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಂಕೆ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು - 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ'
'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ' 'ಆದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ' ಹೀಗೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗಳು ಬಹಳವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಸೂರ್ಯನು ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ಶ್ರುತಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ ಕೂಡುತ್ತದೋ? ೪) ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಾದಿರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಂಶಯಕೋಟಿಯನ್ನು ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಆಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಭೂತಪದದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಬೇರೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಅನ್ಯತ್ರಾನವಸ್ಥಿತತ್ವೇ ಸತಿ ಭೂತಮಾತ್ರಾವಸ್ಥಿತತ್ವರೂಪಾಲೌಕಸ್ತ್ವಂ) ಇದು ಆಯುಕ್ತವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯವಿಷಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಏತದ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನುಗುತ್ರಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆವಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವನ್ನೇರಿಕೆಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನುಗುತ್ರಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ.

ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು - ಅಯಂ ಸರ್ವಗತ ಆದಿತ್ಯಃ, "ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ 'ಏತಂ' ಇತಿ ಪರಾಮರ್ಶಾತ್ । ನನು ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಂತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತೇನ ತದನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ । ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ತತ್ರ ದೇವತಾವಾಚಿನಾಂ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾತ್ ವಿಷ್ಣುಪರತೋಕ್ತಾ, ಅತ್ರ ತು ನ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಮಸ್ತಿ, ನಹಿ 'ಗಂಧಾರಾಂ ಗಂಧಿಣಿಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ಗಂಧಾರಾಶಬ್ದಸ್ತೀರಪರ ಇತಿ 'ಗಂಧಾರಾಂ ಮತ್ಸ್ಯಃ' ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ತಥೇತಿ, ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾನನ್ಯಾಧೀನತ್ವಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ತेषಾಂ ಮುಖ್ಯತಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಏತೇನ "ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ" "ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ" "ಆದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಶ್ರುತೇರ್ಬಹುತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೀರಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ವಿಷ್ಣೌ ಮುಖ್ಯಶ್ರುತಿಬಾಹುಲ್ಯೇನ ಅನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗಾತ್ । ನಚ

ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಾಂ ಸವಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ವಿष्ಣುವಾಚಿತೋಕ್ತಾ, ನತು ತತ್ಪರ್ಯಾದಿತ್ಯಾದಿ
ಶಬ್ದಾನಾಮಪಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾತ್ವೇ ತತ್ಪ್ರಕರಣೇಽದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವೇನ उत्तराधिकरण-
टीकायामದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ सावकाशत्वशङ्कानुपपत्तेः ।

देवतान्तरगास्सर्वे शब्दा वृत्तिनिमित्ततः ।

विष्णुमेव वदन्त्यद्धा तत्सङ्गादुपचारतः ॥

इत्यनुव्याख्यानस्थसर्वशब्दविरोधाच्च । तत्रेन्द्रशब्दपर्यायाणामश्रवणेन
तत्समन्वयार्थमधिकरणान्तरारम्भापाताच्च । तत्र लिङ्गमात्रेण सवित्रಾದಿಶಬ್ದಾನಾं
विष्णुवाचित्वस्य तत्परत्वस्य वा सिद्धावत्र श्रुतिसहितलिङ्गेनाऽऽदित्यादिशಬ್ದानां
विष्णुवाचित्वस्य तत्परत्वस्य वा सुतरां सिद्धेश्च ।

ಅನುವಾದ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಗತನು ಆದಿತ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.
ಏಕೆಂದರೆ 'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ 'ಏತಮ್'
ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಲೋಕತಃಅನ್ಯತೃಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಅಂತರಧಿಕರಣದ
ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯನು
ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥತೆ
ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ದೇವತಾವಾಚಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳೇನು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ಗಂಗಾಯಾಂ
ಘೋಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಶಬ್ದವು ತೀರಪರವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಮತ್ಸ್ಯಃ'
ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಗಂಗಾಪದವು ತೀರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ
ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು
ನಿರವಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಂಕೆ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು - 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ'
'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ' 'ಆದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ' ಹೀಗೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗಳು ಬಹಳವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಸೂರ್ಯನು ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ಶ್ರುತಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸವಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗಷ್ಟೇ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಹೊರತು ಸವಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವೆನಿಸಿದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದ್ದೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾನನ್ಯಾಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಆದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಅಂತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಂತೆ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ದೇವತಾಂತರಗಾಃ ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದಾ ವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತಃ ।

ವಿಷ್ಣುಮೇವ ವದಂತ್ಯದ್ಧಾ ತತ್ಸಂಗಾದುಪಚಾರತಃ ॥

ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಕಲ ದೇವತಾವಾಚಕ ಶಬ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ದೇವತಾವಾಚಕವಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅನುಷ್ಠಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳು ಕೇಳಿಸದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಲಿಂಗದ ಬಲದಿಂದ ಸವಿತ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆಂದು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಶ್ರುತಿಸಹಿತವಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ತಾವದಾರಭತೇ - ಅಯಮಿತಿ । ಪ್ರಕೃತಸ್ಯೇತಿ । ಪ್ರಕೃತಶ್ಚಾದಿತ್ಯ
ಏವ - “ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯಃ”
ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಬಾಹುಲ್ಯಾತ್, “ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ” ಇತಿ ಸೌರಮನ್ವೊದಾಹರಣಾಚ್ಚ ।

ವಿವರಣೆ - ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅಯಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ. ‘ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ‘ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ, ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯಃ’ ಎಂದು ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಅನೇಕಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ’ ಎಂಬ ಸೌರಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - “एतं चन्द्रमसि” इत्युक्त्वा ‘एतमादित्ये’ ‘इत्यनुक्तत्वलिङ्गाच्च’ इति टीकोक्तेरिति भावः । न्यायविवरणटीकायां - “न चैतदन्तस्स्थत्वाधिकरणन्यायेन “उपासात्रैविध्यात्” इति वा परिहृतमिति वाच्यं, सम्भवति हीश्वरे कल्पनैषा । न चासावत्र सम्भवति, “सर्वेषु भूतेषु” इत्यल्पौकस्त्वश्रवणात्” इत्यादिनाऽऽक्षिप्य समाहितम् । तदयुक्तमिव, तत्रेवात्र लिङ्गाभावात्, आदित्यशब्दस्य प्राक् समन्वयानुक्तेश्च, टीकायां प्रापकबाहुल्योक्तेश्चेत्याशङ्क्य “टीकासु च यदस्पष्टं” इति प्रतिज्ञातत्वात्तद्वाक्यं विवरितुं पूर्वपक्षाक्षेपप्रकारमाह - नन्विति ।

ಮತ್ತು ‘ಏತಂ ಚಂದ್ರಮಸಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ. ‘ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ’ ಎಂಬ ಲಿಂಗವೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ನ ಚೈತದಂತಸ್ತತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ “ಉಪಾಸಾತ್ರೈವಿಧ್ಯಾತ್” ಇತಿ ವಾ ಪರಿಹೃತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಸಂಭವತಿ ಹೀಶ್ವರೇ ಕಲ್ಪನೈಷಾ । ನ ಚಾಸಾವತ್ರ ಸಂಭವತಿ, “ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು” ಇತ್ಯಲ್ಪೌಕ್ತಸ್ತ್ವಶ್ರವಣಾತ್” “ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂತಸ್ತತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಂತೆ ಮೂರುವಿಧ ಉಪಾಸನೆಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು’ ಎಂದು ಅಲ್ಪೌಕ್ತಸ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ” ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಸ್ತತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಗತಾರ್ಥವಾಯಿತೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಸ್ತತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಂತಸ್ತತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಿಂಗವೂ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಪಕಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವೆಂಬ ಶಂಕೆ ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ನನು’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - पूर्वन्यायविषयत्वमाशङ्क्याह - नच वाच्यमिति । ‘तथेति’ इत्यनेनान्वयः । विष्णुपरतेति । नतु मुख्याताऽपीत्यर्थः । ‘तत्र’ अन्तरधिकरणे । आदिपदेनान्यगतं प्रति स्वातन्त्र्येणेति गृह्यते । श्रुतिबहुत्वमुज्जीवकमस्तु, किं लिङ्गेनेत्यतस्तटीकोक्तमादित्याश्रुतिबाहुल्यमपि नान्यप्रापकमित्याह - एतेनेति ।

‘ಟೀಕಾಸು ಚ ಯದಸ್ಪಷ್ಟಮ್’ ಎಂದು ಗ್ರಂಥಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಯು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಅಂತಸ್ತತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವಿರುವ ದೇವತಾವಾಚಕಪದಗಳಷ್ಟೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ

ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವು ಕೇಳಿಸದಿದ್ದರೂ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ತಥೇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

'ಅನನ್ಯಾಧೀನತ್ವಾದಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಅನ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಜ್ಜೀವಕವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಬಹುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ವವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಲಿಲ್ಲೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಬಾಹುಲ್ಯವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ಏತೇನ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ 'ಏತೇನ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ವಿಷ್ಣೋ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतच्छब्दार्थमेवाह - विष्णाविति । मन्दानां भ्रमं वारयति - नचेति । टीकायामिति । “नच श्रुतिर्विष्णुविषया किं न स्यादुक्तन्यायात्” इति वाक्येनेत्यर्थः । उक्तन्यायेनेति । अन्तरधिकरणन्यायेनेत्यर्थः । अनुव्याख्यानेति । तृतीयाध्यायतृतीयपादीयानुव्याख्यानस्थेत्यर्थः । सर्वे देवतान्तरगताः शब्दाः शब्दवृत्त्योयोरूढ्योर्निमित्तानां बहुलप्रयोगादीनां हरौ सत्त्वात् 'अद्धा' वचनवृत्त्यैव वदन्ति, अन्यत्र तत्सङ्गादुपचारतः प्रयोग इत्यर्थः । ननु तत्र सर्वशब्दस्य सङ्कोचः क्रियतामित्यत आह - तत्रेति । अन्तरधिकरणोदाहरण इत्यर्थः ।

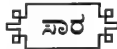
ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸವಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಅದರ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಿಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಂದರ ಶಂಕೆ. ಇದನ್ನು 'ನಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನಚ ಶ್ರುತಿರ್ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದುಕ್ತನ್ಯಾಯಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತಾವಾಚಕಶಬ್ದವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಯೋಗರೂಢಿಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಬಹಳ ಪ್ರಯೋಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಚನವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಇತರ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡೋಣವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತ್ರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु तत्र पर्यायानामपि निरवकाशविष्णुलिङ्गोपेतानामेव समन्वयो नान्येषामित्याशङ्क्याह - तत्रेति । श्रुतीति । ब्रह्मश्रुतिसहिताश्रुतत्वादिलिङ्गेनेत्यर्थः ।

ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ತತ್ತ್ವ ಲಿಂಗಮಾತ್ರೇಣ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲಿಂಗವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿಸಹಿತವಾದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸುತರಾಮ್ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗುರुरಾಜೀಯಮ್ - ಏತಮಿತಿತಿ ॥ "ಏತಂ ಹೌವ ಬಹುಚಾ" ಇತ್ಯಾದಿನೇತರ್ಯಃ ॥

ಕಿಮತ್ರಾದಿತ್ಯಶ್ರುತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋ ಬಹಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ವಾ ಸೌರಮನ್ತ್ರೇಣ ವಾ ಆದಿತ್ಯೇನುಕ್ತವಲಿಕ್ಷೇನ ವಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾ ವಾ ಅಭಕೌಕಸ್ತ್ವೇನ ವಾ । ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ನನ್ವಿತಿ ॥ ನನು ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ದೇವತಾವಾಚಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿಲಿಕ್ಷೇ-
ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇ ನಿರ್ಣಾತೇ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪ್ಯಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾ-
ಶಾಕ್ಷಾಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಅನ್ಯಥಾ "ಗಣ್ಣಾಪಾಂ ಘೋಷಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ಗಣ್ಣಾಶಬ್ದಾರ್ಥಭೂತಪ್ರವಾಹಸ್ಯ
ಘೋಷಾಧಿಕರಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ತೀರಪರತ್ವೇ ಚಾನ್ಯತ್ರ "ಗಣ್ಣಾಪಾಂ ಮತ್ಸ್ಯಃ" ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ
ತೀರಪರತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । "ಗಣ್ಣಾಪಾಂ ಘೋಷಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾದಿವತ್ "ಗಣ್ಣಾಪಾಂ
ಮತ್ಸ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾದಿ ನ ತೀರಪರತ್ವಂ ತರ್ಹಂತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ
ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿಲಿಕ್ಷೇವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇಪ್ಯತ್ರ 'ಸ ಯಶ್ರಾಯಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ತಲ್ಲಿಕ್ಷಾಭಾವಾಚ
ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮಿತಿ ಸಮಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಯೇತೀತ್ಯತ್ರತಸ್ಯೇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಇತಿ ನಚ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ
ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬಂಧಃ । ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ - ಏತೇನೆತಿ ॥ ಏತೇನೆತ್ಯನೇನ ಪರಾಮೃಠಂ ಹೇತುಂ ದರ್ಶಯತಿ
- ವಿಷ್ಣಾವಿತಿ ॥ ವಿಷ್ಣೌ ಮುಖ್ಯಾ ಯಾ ಶ್ರುತಿಸ್ತದ್ಬಾಹುಲ್ಯೇನೆತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಂತಿಮಾಧಿಕರಣಸ್ಯ
ತತ್ಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಾಂ ಸವಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರವಾಚಿತ್ವಪರತ್ವೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-
ವಿರೋಧಶ್ಚೇತ್ಯಾಹ - ದೇವತಾಂತರಗಾ ಇತಿ ॥ ನನ್ವನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸರ್ವಶಬ್ದೋಽಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯ
ವಿಷಯಸರ್ವಪರ ಏವ । ನತ್ವಸಜ್ಜುಚಿತಸರ್ವಪರ ಇತ್ಯತೋ ನ ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರಾರುಚ್ಯಾ
ದೋಷಾಂತರಮಾಹ - ತತ್ರೇತಿ । ನಚ ವಾಸವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯವಿಷಯತ್ವೇನೈವ
ಭಗವತ್ಪರತ್ವಸಮ್ಮವಾಚ ತದರ್ಥಮಧಿಕರಣಾಂತರಾರಮ್ಭ ಇತ್ಯರುಚ್ಯಾಹ - ತತ್ರಲಿಕ್ಷೇತಿ ॥

ಅದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತಸ್ಸೈತಸ್ಯಾಸಾಮಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಅದಿತ್ಯನನ್ನೇ 'ಏತಮ್' ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಬೇಕು. ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಈ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ದೇವತಾವಾಚಿಯಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾನನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತಾವಾಚಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एतेन “सूर्य आत्मा” इति सौरमन्त्रोदाहरणात्सूर्यप्राप्तिरिति निरस्तम् ।
उक्तन्यायेन मन्त्रस्थसूर्यादिशब्दस्यापि विष्णौ मुख्यत्वात् । नच “अन्तः” इत्यादौ
चन्द्रादिकतिपयगतत्वादिकमुक्तं, अत्र तु सर्वगतत्वमुच्यत इति भेदः,

व्यधिकरणत्वात् । नहि प्रतिपाद्याभेदः शङ्कितः, किन्तु पूर्वपक्षानुदयः ।

नच “चन्द्रमस्येतं” इति सजातीये चन्द्रादावुक्त्वा आदित्ये
अनुक्तत्वाल्लिङ्गात्तत्प्राप्तिः,

‘सर्वेषु’ इति सर्वशब्देन आदित्यस्यापि ग्रहणसम्भवेन सावकाशलिङ्गेन
श्रुत्यादिबाधायोगात्; सन्ति चात्र ‘एतमेव ब्रह्म’ इति ब्रह्मशब्दाद्याः श्रुतयः, “ स
योऽतोऽश्रुतोऽगतोऽमतोऽदृष्टः” इत्यश्रुतत्वादिलिङ्ಗानि च, ब्रह्मशब्दस्य च विष्णौ
मुख्यतायाः आनन्दमयाधिकरणे सिद्धत्वात् ज्योतिरधिकरणे च ज्योतिषो विष्णुत्वे
अश्रुतत्वादेर्हेतुकृतत्वात्, अदृष्टत्वस्य च विष्णुधर्मतायाः “अदृश्यत्वादिगुणकः”
इत्यत्र वक्ष्यमाणत्वात् ।

“स योऽतोऽश्रुतः” इत्यादिसನ್ನಿಧಾನೇ च “अन्तरपुरुषः” इत्यन्तरत्व-
श्रवणात्तस्य चान्तर्याम्यधिकरणे विष्णुलिङ्गतायाः सेत्स्यमानत्वात् ।

ಅನುವಾದ - 'ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮ' ಎಂದು ಐತರೇಯಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೌರಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ಈಗ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾದಿ ಕೆಲವು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ವಿಷ್ಣು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಉತ್ತರವು ವೈಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಿಷಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಾವು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದೇ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಿಷಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಉತ್ತರವು ವೈಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು. 'ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಜಾತಿಯರಾದ ಚಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಹೇಳದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕೃತ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉದಯವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೂ ಕೂಡ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯೇ ಅನುಕ್ರತ್ವವೆಂಬುದು ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗ ಎನಿಸಿದೆ. ಈ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ವಿಷ್ಣುವೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ಸ ಯೋತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತೋಽನತೋಽದೃಷ್ಟಃ' ಎಂದು ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು

ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೇತು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ 'ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕೋಧಮೋಕ್ಷೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮವೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

'ಸ ಯೋತೋಽಶ್ರುತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇಷಾಮ್ ಭೂತಾನಾಮ್ ಅಂತರ ಪುರುಷಃ' ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿಗಳು ಅನೇಕ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವಾಗ ಒಂದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಪ್ರಕಾಶ: -

टीकोक्तं सौरमन्त्रोदाहरणरूपं प्रापकान्तरमप्याक्षिपति - एतेनेति । आशयमबुध्वा भ्रान्तस्य चोद्यं परिहरति - नचेति । अत्र तु पृथिव्यादिसर्वगतत्वमतो न पौनरुक्त्यं प्रतिपाद्यभेदादिति भावः । किन्त्विति । सर्वस्य विष्णुप्रापकत्वेन आदित्यादिप्रापकाभावेन पूर्वपक्षानुदयश्चोद्यत इत्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವಾಗಿ ಸೌರಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ 'ವಿತೇನ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದ ಭ್ರಾಂತನ ಕುಚೋದ್ಯವನ್ನು 'ನಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಿಷಯವು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. 'ಕಿಂತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾದಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟಲಾರದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - टीकोक्तं प्रापकान्तरमप्याक्षिपति - नचेति । आदित्यादन्यश्चेत्य- सर्वगतोऽत्राभिमतस्तदा 'आदित्ये एतं' इत्यपि श्रूयेतेति भावः । सावकाशेति । अनुक्तत्वलिङ्गेनेत्यर्थः । आद्यपदेन "अन्तरपुरुषः" इति पुरुषशब्दादिग्राह्यः श्रुत्यादीनां विष्णौ गतत्वमुपपादयति - ब्रह्मशब्दस्येति ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಗತನಾಗುವುದಾದರೆ ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿ 'ಆದಿತ್ಯೇ ಏತಮ್' ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣು ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇತಮ್' ಎಂಬಂತೆ 'ಆದಿತ್ಯೇ ವಿತಮ್' ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅನುಕ್ರಮಲಿಂಗವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗದು. 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದ್ಯಾಃ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ಯಪದದಿಂದ 'ಅಂತರ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಶಬ್ದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣ ಇತಿ । ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾಶಯೋಽನುಸಂಧೇಯಃ । ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಗಾಯತ್ರಯಧಿಕರಣೇ ಮುಖ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತವಾದಿತ್ಯಪಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ಲಿಂಗಾನಿ ಚ ವೈಷ್ಣವಾನೀತ್ಯಾಹ - ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣ ಇತಿ । “ಹೃದಯ ಆಹಿತಂ ಯತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ಜ್ಯೋತಿರಗ್ನಿವಿಂಷ್ಣುರ್ವೇತಿ ವಿಶಯೇ, ಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಿತರೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಕರ್ಣಾದಿವಿಚರಣಾಭಿಧಾನಾದ್ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಚರಣಪದೇನ ಕರ್ಣಾದಿವಿಚರಣರೂಪಾಶ್ರುತವಾದೇರ್ಜ್ಯೋತಿಶೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇ ಹೇತುಕರಣಾತ್ ಅಸಿದ್ಧಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್ ತತ್ರೈವ ಮುಖ್ಯಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು 'ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣೇ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುರುಷಶಬ್ದವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಗಾಯತ್ರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮಾತನ ಆಂತರ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣೇ' 'ಹೃದಯೇ ಆಹಿತಂ ಯತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಪರವೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುಪರವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಕರ್ಣಾದೀನಾಂ ವಿಚರಣಾಭಿಧಾನಲಿಂಗದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜ್ಯೋತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಕರ್ಣಾದಿವಿಚರಣವೆಂಬ ಅಶ್ರುತವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇತು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಸಿದ್ಧವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - “ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕೋ ಧರ್ಮೋಕ್ತಃ” ಇತ್ಯತ್ರ “ಯತ್ತದದ್ರೇಶ್ಯಮಗ್ರಾಹ್ಯಮ-ಗೋತ್ರಮವರ್ಣಮಚಕ್ಷುಶ್ಚೋತ್ರಂ” ಇತ್ಯಾದಾವದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕೋ ವಿಷ್ಣುರನ್ಯೋ ವೇತಿ ವಿಶಯೇ, “ಅಕ್ಷರಾತ್ಪರತಃಪರಃ” ಇತಿ ಪರಾವಿಧಿವೇನೋಕ್ತಾಕ್ಷರಶಬ್ದೇನ “ಯಯಾ ತದಕ್ಷರಮಧಿಗಮ್ಯತೇ” ಇತಿ ಅಕ್ಷರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾದನ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, “ಅಥ ಪರಾ ಯಯಾ ತದಕ್ಷರಂ” ಇತಿ ಪರಿವಿಧಾವಿಷಯತ್ವೋಕ್ತೇರದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕಮಕ್ಷರಂ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

'ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕೋ ಧರ್ಮೋಕ್ತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ “ಯತ್ತದದ್ರೇಶ್ಯಮಗ್ರಾಹ್ಯಮಗೋತ್ರಮವರ್ಣಮ-ಚಕ್ಷುಶ್ಚೋತ್ರಮ್” ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣವುಳ್ಳವನು

ವಿಷ್ಣುವೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. 'ಅಕ್ಷರಾತ್ಪರತಃ ಪರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅವಧಿ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಕ್ಷರವೇ 'ಅಥ ಪರಾ ಯಯಾ ತದಕ್ಷರಮಧಿಗಮ್ಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕನಿಗೆ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣವುಳ್ಳವನು ವಿಷ್ಣುಪಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ಅಥ ಪರಾ ಯಯಾ ತದಕ್ಷರಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಅಕ್ಷರನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೋ? ಅದನ್ನು ಪರವಿದ್ಯಾ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರವಿದ್ಯಾವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಅಕ್ಷರನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಪರವಿದ್ಯಾವಿಷಯನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣವುಳ್ಳವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಅನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿದೈವಾದಿಷು" ಇತ್ಯತ್ರ "ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅನ್ತರೋ ಯಂ ಪೃಥಿವೀ ನ ವೇದ" ಇತ್ಯಾದೌ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗತತ್ವೇನ ಶ್ರುತಃ ಕಿಂ ವಿಷ್ಣುರನ್ಯೋ ವೇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಶರೀರತ್ವಸ್ಯಾಶರೀರೇ ವಿಷ್ಣಾವಯೋಗಾದನ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಪೃಥಿವ್ಯಾಽವಿದಿತ್ವಾದನ್ತರತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋಪದೇಶಾದ್ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯನ್ತರತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತಾಪಾಸ್ಸಾಧ-ವಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

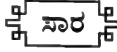
ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದ 'ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿದೈವಾದಿಷು' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅಂತರೋ ಯಂ ಪೃಥಿವೀ ನ ವೇದ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವೀಗತತ್ವೇನ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವನೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಆಶರೀರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಶರೀರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವೀಯನ್ನು ಶರೀರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳ ಗತಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ (ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಂದ) ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಲಾರನೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಂತರತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪೃಥಿವೀಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಿಯಮ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನ ಶರೀರವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ತೃತೀಯಂ ಪಕ್ಷಮನ್ಯಥ ದೂಷಯತಿ - ಏತೇನೆತಿ ॥ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನೆತಿ ॥
ಅನ್ತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನೆತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಚತುर्थ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ನಚೇತಿ ॥ ಸಾವಕಾಶಾಲಿಂಗೇನೆತಿ ॥ ಆದಿತೈಽನುಕ್ತವ-
ಲಿಂಗೇನೆತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರ ಲಿಂಗಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ನಾಮ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ
ಬೋಧ್ಯಮ್ । ಅತಃ ಏವಾದಿತೈಽಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಪಿಶಬ್ದಃ ।

ನನು ಮಾಸ್ತು ಸಾವಕಾಶಾಲಿಂಗೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಾಃ । ಪ್ರಕೃತೇ ತು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮೇವ
ನಾಸ್ತೀತ್ಯತಃ ಆಹ - ಸಂತಿ ಚೇತಿ ॥ ನನ್ವಾದಿತೈಽನುಕ್ತವಾಲಿಂಗಸ್ಯೇವ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತ್ಯಾದೇರಿಪಿ

सावकाशत्वात्कथं ब्रह्मश्रुत्यादिनापि तद्वाप इत्यतस्तस्या निरवकाशत्वमुपपादयति
- ब्रह्मशब्दस्य चेति ॥

ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದೇವತಾವಾಚಿಯಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳದಿರಬಹುದು. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆದಿತ್ಯೇ ಅನುಕ್ರತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು ಸಕಲರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಆದಿತ್ಯಲಿಂಗದಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎನ್ನಲಾಗದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದು ವೈರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಜೀವನಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ

तात्पर्यचन्द्रिका

नच चक्षुर्मयत्वादिना सर्वजीवानां प्राप्तिः, तस्यापि आनन्दमयाधिकरणन्यायेन प्राचुर्यार्थतया, पादान्त्यप्राणाधिकरणन्यायेन शतसंवत्सरत्वादेरिव अन्तर्यामि-विषतया वा सम्भवात् । पशुशब्दस्य तद्विशेषच्छाग इव, आदित्यश्रुत्या चक्षुर्मयत्वादिजीवलङ्गानां तद्विशेषादित्ये पर्यवसानेन सर्वजीवप्रापकाभावाच्च ।

नच अर्भकौकस्त्वलिङ्गादन्यस्य प्राप्तिः, तस्यापि विष्णुधर्मतायाः “अन्तस्तद्धर्मोपदेशात्” इत्यत्र “उपासात्रैविध्यात्” इत्यत्र च उक्तत्वात् । “हृद्यपेक्षया” इत्यादौ वक्ष्यमाणत्वाच्च ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

वक्ष्यमाणसिद्धान्तन्यायाच्छादनेन पूर्वपक्षकरणे च तन्यायेनैवैतत्सिद्धान्त-
फलसिद्ध्या एतस्य वैयर्थ्यात् । “सर्वेषु भूतेषु” इत्यनेन सर्वगतत्वस्यैवोक्ततया
अर्भकौकस्त्वाभावाच्च ।

अन्यथा अत्रोक्तः सर्वगतो न विष्णुश्चेत्, पूर्वोक्तोऽपि सर्वगतो न विष्णुः
स्यात् इत्याक्षेपायोगात् ।

ಅನುವಾದ - ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಕಲಜೀವರು ಸರ್ವಗತರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಮಯಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಪಾದಾಂತ್ಯಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶತಸಂವತ್ಸರತ್ವಾದಿಗಳು ಅಂತರ್ಯಾಮಿವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೋ, ಅದರಂತೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಅಂತರ್ಯಾಮಿವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. (ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾದ ಜೀವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ.)

ಮಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜೀವರು ಸರ್ವಗತರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆ - 'ಪಶುನಾ ಯಜೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಶು ಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವ ಪಶುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಛಾಗಪಶುವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಪಶುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಕೆಯೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ವಿಶೇಷ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜೀವರೇ ಸರ್ವಗತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು 'ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಉಪಾಸಾತ್ಯವಿಧ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಮತ್ತು 'ಹೃದೈಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮುಚ್ಚಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಾಗ ಅರ್ಭಕೌಸ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಸರ್ವಗತನು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಐತರೇಯ ಪ್ರಾಣನೂ ವಿಷ್ಣುವಾಗಲಾರ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

एवमादित्यकोटिकपूर्वपक्षमाक्षिप्य जीवकोटिकमप्याक्षिपति - नचेति । परमतदूषणप्रस्तावे सुधायामुक्तं “मनोमयत्वादीनां आनन्दमयाधिकरणन्यायेन सावकाशत्वात्” इति वाक्यं हृदि कृत्वाऽऽह - प्राचुर्येति । पूर्वज्ञानत्वादिरूपार्थ तयेत्यर्थः । चक्षुःकरणकसम्बन्धमेव मयदर्थमाश्रित्याह - पादान्त्येति ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಜೀವಕೋಟಿಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ "ಮನೋಮಯತ್ವಾದೀನಾಂ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್" (ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಯಟ್ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸಂಬಂಧವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಭಗವತ್ಪರತ್ವವನ್ನು 'ಪಾದಾಂತ್ಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - पशुशब्दस्येति । षष्ठे “पशुचोदनायामनियमोऽविशेषात्” इत्यन्तिमाधिकरणे “अग्नीषोमीयं पशुमालभेत” इत्यत्र किं यः कश्चित्पशुरालब्धव्यः उत च्छाग एवेति संशये, “छागस्य वपाया मेदसोऽनुब्रूहि” इति मन्त्रस्य चोदितार्थप्रकाशानार्थतया पारतन्त्र्याद्भिन्नवाक्यतया, “तेजो वै घृतं” इति घृतार्थवादवैलक्षण्याच्च मन्त्रगतच्छागशब्दस्य पशुमात्रे यौगिकत्वेन वा पाक्षिकानुवादत्वेन वोपपत्तेः पशुशब्दाविशेषकत्वादात्मनचोदनायाः सामान्यपर्यवसानसम्भवेन यः कश्चन पशुरिति प्राप्ते, चोदनाप्रतिपन्नस्य सामान्यस्य

ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿಸಮಾಸ್ಯಾ ಚ್ಛಾಗೇಪ್ಯವೈಕಲ್ಯಾದ್ವಿಪ್ರಾಬಲ್ಯೇನ ಯೋಗಸಮ್ಮವಾನ್ವಿತಾಮ್ರಾತಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕತ್ವಾಯೋಗಾच्च ಚ್ಛಾಗ ಉಪಾಲ್ಬವ್ಯ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೀತಮ್ । ಅತ್ರ ಯಥಾ ಪಶುಶಬ್ದಸ್ಯ ತದ್ವಿಶೇಷೇ ಚ್ಛಾಗೇ ಪರ್ಯವಸಾನಂ, ತದ್ವದ್ವಿಪರ್ಯಃ ।

ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯ ಪಶುತಾಧಿಕರಣಮ್

ಪಶುಚೋದನಾಯಾ ಅನಿಯಮೋಽವಶೇಷಾತ್ (೬-೮-೧೦)^೧

'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ್' ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅಗ್ನಿಷೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪಶುವಿನ ಆಲಂಬನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಪಶುವನ್ನು ಆಲಂಬನ ಮಾಡಬಹುದೋ? ಅಥವಾ ಛಾಗ (ಮೇಕೆ) ಪಶುವನ್ನೇ ಆಲಂಬನ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಶುಶಬ್ದವನ್ನು

(೧) ಭಾಷ್ಯಸಂಗ್ರಹ: -

ಅಥ ದಶಮಂ ಚ್ಛಾಗಸ್ಯೈವಾಗ್ರಿಷೋಮೀಯಪಶುತಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರಾಣಿ ೩೦-೪೨)

ಪಶುಚೋದನಾಯಾಮನಿಯಮೋಽವಿಶೇಷಾತ್ ॥೩೦॥

(ಚ್ಛಾಗೋ ವಾ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ ॥೩೧॥ ನ ಚೋದನಾವಿರೋಧಾತ್ ॥೩೨॥ ಆರ್ಷೇಯವದಿತಿ ಚೇತ್ ॥೩೩॥ ನ ತತ್ರ ಹ್ಯುಚೋದಿತತ್ವಾತ್ ॥೩೪॥ ನಿಯಮೋ ವೈಕಾರ್ಯ ಉಪಭೇದಾದ್ವೇದಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನಾಭಿಧಾನಾತ್ ॥೩೫॥ ಅನಿಯಮೋ ವಾಽರ್ಥಾಂತರತ್ವಾದನ್ಯತ್ವಂ ವ್ಯತಿರೇಕಶಬ್ದಭೇದಾಭ್ಯಾಮ್ ॥೩೬॥ ರೂಪಾಲ್ಲಿಕ್ಷಾच्च ॥೩೭॥ ಚ್ಛಾಗೇ ನ ಕರ್ಮಾಖ್ಯಾರೂಪಲಿಕ್ಷಾಭ್ಯಾಮ್ ॥೩೮॥ ರೂಪಾನ್ಯತ್ವಾನ್ ಜಾತಿಶಬ್ದಃ ಸ್ಯಾತ್ ॥೩೯॥ ವಿಕಾರೋ ನೌತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಾತ್ ॥೪೦॥ ಸ ನೈಮಿತಿಕಂ: ಪಶೋಗುಣಸ್ಯಾಚೋದಿತತ್ವಾತ್ ॥೪೧॥ ಜಾತೇರ್ವಾ ತತ್ಪ್ರಾಯ-ವಚನಾರ್ಥವತ್ವಾಭ್ಯಾಮ್ ॥೪೨॥)

ಪೂರ್ವನಾಶಾನ್ವಿತಾಶ್ಚಿತ್ತಿ: । ಜ್ಯೋತಿಷೋಮೇ “ಅಗ್ರಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ್” ಇತಿ ಶ್ರುತಃ ಪಶುರ್ದ: ಕಶ್ಚಿದಾಲಬ್ಯಃ, ಉತ ಚ್ಛಾಗ ಇತಿ ಸಂದೇಹೇ, ಪ್ರಧಾನವಿಧಿವಾಕ್ಯೇ ವಿಶೇಷಾಶ್ರವಣಾತ್ಪಶುಸಾಮಾನ್ಯಮೇವಾಗಮ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ ಪ್ರಧಾನಕ್ರತುವಿರೋಧಾನ್ವಿತಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕತ್ವವದಿಹಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಭೂತವಿಧಿವಾಕ್ಯವಿರೋಧಾತ್ “ಚ್ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಃ” ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನವಿರೋಧಾಯ ಪಾಕ್ಷಿಕಾನುವಾದತ್ವಸಮ್ಮವಾಚ್ಛ: ಕಶ್ಚಿತ್ಪಶುರಾಲಬ್ಯವ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ತದುಕ್ತಮ್ ಪಶುಚೋದನಾಯಾಮಿತೀದಿ । ವ್ಯಕ್ತೋಽರ್ಥಃ । ನ ಚಾತ್ರಾಕ್ತಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯಃ । ವಿಧಿಸ್ತುತ್ಯೋರೇಕವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್ಸ್ತುತಿತಃ ಪೂರ್ವಪರ್ಯವಸಿತೋಽಜ್ಞನವಿಧಿರರ್ಥವಾದಗತಧೃತವಿಷಯ ಉಪ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ । ಮನ್ತ್ರಪಶುಚೋದನಯೋಸ್ತು ವಾಕ್ಯಭೇದಾದ್ವಿಧಿವಾಕ್ಯಂ ಪಶುಸಾಮಾನ್ಯ ಉಪ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ ವೈಷಮ್ಯಮಾದಿತೀದಿ: । ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು, ಪಶುವಿಧಿವಾಗತಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮಾಪ್ಯತ್ವೇನ ಚ್ಛಾಗೇಪ್ಯವಿಕಲ್ಪತ್ವಾನ್ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಪಾಠೇನ ನಿಯತ್ವಾವಗಮಾನ್ಮನ್ತ್ರವರ್ಣೋಕ್ತಚ್ಛಾಗ ಉಪ ಪಶುರಾಲಬ್ಯತೇ ಇತಿ । ತದಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ । ಚ್ಛಾಗೋ ವಾ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾದಿತಿ ।

ಇತಿ ದಶಮಂ ಚ್ಛಾಗಸ್ಯೈವಾಗ್ರಿಷೋಮೀಯಪಶುತಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರಾಣಿ ೩೦-೪೨)

ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಛಾಗಪಶುವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಿಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೂ ಪಶುವನ್ನು ಆಲಂಬನ ಮಾಡಬಹುದು. 'ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಯಾಃ ಮೇದಸೋಽನುಬ್ರೂಹಿ' ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಛಾಗಪಶುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪಶುಶಬ್ದದಿಂದ ಛಾಗಪಶುವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಲ್ಲವೇ? ಉದಾಹರಣೆ - ನೆನೆದಿರುವ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಸಕ್ಕರೆಯು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ನೆನೆದಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ 'ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯದಿಂದ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ನೆನೆದಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಯಾಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಪಶುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಛಾಗಪಶುವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೂ ಪಶುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. 'ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದಮಂತ್ರಕ್ಕೂ 'ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಯಾಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರಕ್ಕೂ ಬಹಳಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಮಂತ್ರವು ಚೋದಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 'ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಶುವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಛಾಗವು ವಿಧಾನ ಮಾಡಲ್ಪಡದ ಕಾರಣ 'ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಯಾಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಚೋದಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶನ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯ. 'ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಯಾಃ' ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಭಿನ್ನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಪಶುಶಬ್ದದಿಂದ ಛಾಗಪಶುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗದು. ಆದರೆ 'ಅತ್ರಾಃ ಶರ್ಕರಾಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು 'ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಹೀಗೆ ನೀವು ನೀಡಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಛಾಗಶಬ್ದವು ಪಶುಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಯೌಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಾ ಪಶುಗಳೆ ಆಲಂಬನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಛಾಗಪಶುವಿನ ಆಲಂಬನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಪಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಛಾಗಪಶುವನ್ನು 'ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಯಾಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪಶುಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಗಾಗಿ 'ಛಾಗಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಹೊರಟಿಲ್ಲ. 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬ ಚೋದನವಾಕ್ಯವು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪಶುವಿನ ಆಲಂಬನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬ ಚೋದನಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಪಶು' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷಪ್ರಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬಹುದು. ಆವಾಗ ಛಾಗಪಶುವು ಚೋದಿತವೇ ಆಯಿತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಶ್ವಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಛಾಗಪಶುವು ಅಚೋದಿತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಚೋದಿತವಾದ ಛಾಗವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶನ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ 'ಛಾಗಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು 'ಛಾಗಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಛಾಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಶುಸಾಮಾನ್ಯವೆಂಬ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳ ವಾದವು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಛಾಗಶಬ್ದದಿಂದ ಮೇಕೆಯು ಮೊದಲು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಶುಸಾಮಾನ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪಾಕ್ಷಿಕ ಅನುವಾದವೆನ್ನಲು ವಿಕಲ್ಪಸೂಚಕಪದಗಳು 'ಛಾಗಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ

ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚೋದಿತಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಿತವಾದ 'ಭಾಗಸ್ಕ ವಪಾಯಾಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಬಲದಿಂದ 'ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪಶುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾಗಪಶುವೆಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಈ ಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಶುಶಬ್ದವು ಭಾಗಪಶುವನ್ನೇ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಾಪಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ಜೀವವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಟೀಕೋಕ್ತಂ ಪ್ರಾಪಕಾಂತರಮಪಿ ಪರಾಚಢೇ - ನಚೇತಿ । ಅಂತರೀತಿ । ಅಂತಸ್ಪತ್ವಸ್ಯಾಪಿ “ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಸು” ಇತಿ ಗುಹಾಸ್ಪತ್ವರೂಪತಯಾಽರ್ಕಕೌಕಸ್ವರೂಪತ್ವಾದೀತಿ ಭಾವಃ । ಉಪಾಸೇತಿ । “ಸೀಮಾನಂ ವಿದಾಯೈತಯಾ ದ್ವಾರಾ ಪ್ರಾಪಯತ” ಇತಿ ಹೃದಯಸ್ಪತ್ವೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ, ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಬಾಹುಲ್ಯ, ಸೌರಮಂತ್ರೋದಾಹರಣೆ, ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಈಗ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವಲ್ಲವೆಂದು 'ನಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ನಿಹಿತಮ್ ಗುಹಾಸು' ಎಂಬ ಅಂತಸ್ಥತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಭೂತಗುಹಾಸತ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದೇ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವೆನಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದೇ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಅಂತಸ್ಥದ್ಧರ್ಮ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಪಾಸಾತ್ಯವಿಧ್ಯಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸೀಮಾನಾಂ ವಿದಾಯೈತಯಾ ದ್ವಾರಾ ಪ್ರಾಪಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂತರುಪಾಸನಾ ಬಹಿರುಪಾಸನಾ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸನಾವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರುಪಾಸನಾವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಹೃದಯಸ್ಥತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಏತೇನ 'ಉಪಾಸಾತ್ರೈವಿಧ್ಯಾದೀತಿ ಚ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕಾ-ವಾಕ್ಯಮನ್ಯತ್ಯಾಽಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ಹೃದೀತಿ । ತೃತೀಯಪಾದೇ “ಹೃದ್ರಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರೇಣ “ಅಕ್ಷುಷಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷೋ ಮಧ್ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠತಿ” ಇತ್ಯತ್ರಾಕ್ಷುಷಮಾತ್ರಪರಿಮಿತಹೃದಯಾವಕಾಶಾಸ್ಪತ್ವೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । “ಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯೋಽಂತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿರಾದಿಪದಾರ್ಥಃ. ನನು ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಜ್ಞಾನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽಸ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇತಿ । 'ಆಚ್ಛಾದನೇನ' ಅನಾವಿಷ್ಕರಣೇನ, ತದಾವಿಷ್ಕೃತ್ಯ ತದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾದಿಕ-ಮನುಚ್ಛೇದೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

यद्वा - 'आच्छादनेन' अनुपमर्देनेत्यर्थः ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಉಪಾಸಾತ್ಮವಿಧ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅರ್ಥಕೌಶಸ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಉಪಾಸಾತ್ಮವಿಧ್ಯವು ಉಪಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಜೀವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲು ಉಪಾಸಾತ್ಮವಿಧ್ಯವು ಉಪಯೋಗವಾಗಿದೆ.

'ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ತೃತೀಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಾಮನಾಧಿಕರಣದ ಗುಣಸೂತ್ರ 'ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್' ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷೋ ಮಧ್ಯೇ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಪರಿಮಿತವಾದ ಹೃದಯಾಕಾಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಇತ್ಯಾದೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯೋಽಂತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಂತಃಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೃದಯಾಕಾಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಉತ್ತರ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಹೃದಯಾಕಾಶಸ್ಥಿತ್ವವು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೊರಡಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಚ್ಚಾದನೇನ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅವಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡದೇ' ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದರಿಂದ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ಮಾಡುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡದೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು.

प्रकाशः - अर्भकौकस्त्वमुपेत्य न तत् पूर्वपक्षप्रापकमित्मुक्तं, इदानीं तदेव नास्तीत्याह - सर्वेष्विति । अन्ययेति । भाष्ये "स इदं ब्रह्म ततममपश्यत्" इति पूर्वोक्तसर्वगतत्वमन्यस्येत्याक्षिसम् । तन्न स्यात्, अर्भकौकस्त्वस्यान्यगतत्वे प्रागुक्तसर्वगतत्वस्य विष्णुधर्मत्वाविरोधादित्यर्थः ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕ ಅಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು 'ಸರ್ವೇಷು' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನ್ಯಥಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - 'ಸ ಇದಮ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಪಶ್ಯತ್' ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪಾದೀತು. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ವವು ಅನ್ಯಗತವಾದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣು ಧರ್ಮವೆನಿಸಲು ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

गुरुराजीयम् - नच चक्षुर्मयत्वादिनेति ॥ नन्वानन्दमयोक्तस्य कोहोवान्यादिति प्राचुर्यायै हेतुव्यपदेशस्य तत्प्रायपाठस्य चात्राभावेन

सर्वगतत्वाधिकरण (१-१-१)

ತನ್ಯಾಪಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತನ್ಯಾಪೇನ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ
ಸಾವಕಾಶತ್ವಮಿತ್ಯರುಚ್ಯಾಹ - ಪಾದಾಂತಯೇತಿ || ಅನ್ಯಯೇತಿ || ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವಿತ್ಯತ್ರಾಲ್ಪ-
ಸ್ಯಾನಸ್ಥಿತತ್ವರೂಪಾರ್ಭಕೌಕಸ್ತವೋಕ್ತವಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ? ಅದರಂತೆ ಜೀವನು
ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ
ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಭಗವಂತನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯಪರವನ್ನೆಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ
ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣವು ಆರಂಭಣೀಯ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮೈವಮ್, “ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಪ್ರಧ್ವಂಸಯನ್ ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ” ಇತಿ
ಸಂವತ್ಸರಾಧಿಪತित್ವರೂಪಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಲಿಂಗಾತ್,

“ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ” ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಯಚ್ಛಬ್ದೋಪವನ್ಯಾತ್,

“ತಸ್ಮಾತ್ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ” ಇತಿ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯಲಿಂಗಾಚಾದಿತ್ಯ
ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯಪರತ್ವಾತ್ |

ಅತಃ ಏವ ಭಾಷ್ಯटीಕಯೋರಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರತ್ವಂ ಲಿಂಗಾಧೀನಮಿತಿ ದರ್ಶಯಿತುಂ
“ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ” ಇತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಪ್ರತಿಪಾದಕಾಂಶೋಽಪ್ಯುಪಾತ್ತಃ |

उक्तं हनुव्याख्याने -

पुनश्च प्रापकाद्धेतोस्तत्राधिकरणान्तरम् |

इति |

ನ ಚೈವ ಸತ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾಛಿನ್ನೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ, ಲಿಂಗಸಾಹಚರ್ಯದಿವ ಚ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಚೋಚ್ಯತಾಮ್, ಕಿಂ ತದ್ಗುಣಿವಿಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸೇನೆತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಉಕ್ತಲಿಂಗಾನಾಮಾದಿತ್ಯವಿಶೇಷಣತಯೈವ ಪ್ರತೀತ್ಯ ಸರ್ವಗತವಿಶೇಷಣತ್ವಾಪ್ರತೀತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತೈಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಚಸಮ್ಮವಾತ್ ।

ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯುಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ - “ಬಹವೋ ಲಿಂಗಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಃ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಷ್ಕತ್ವಾಽಽ ದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತಿರಿತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಾಃ” ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಇದು ತಪ್ಪು. “ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಪ್ರದ್ವಂಸಯನ್ ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಸಂವತ್ಸರಾಧಿಪತಿತ್ವ’ ಎಂಬ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಲಿಂಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. “ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ‘ಯತ್’ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. “ತಸ್ಮಾತ್ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷರ ಆಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರತ್ವವು ಲಿಂಗಾಧೀನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಲಿಂಗಪ್ರತಿಪಾದಕ ಅಂಶವನ್ನೂ ಸಹ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ “ಪುನಶ್ಚ ಪ್ರಾಪಕಾದ್ಯೇತೋಸ್ತತ್ರಾಧಿಕರಣಾಂತರಂ” (ಲಿಂಗಬಾಹುಲ್ಯವಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಡುತ್ತಿದೆ.) ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಇಂತಹ ಲಿಂಗಗಳಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಮತ್ತು ಲಿಂಗಸಾಹಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೆ ಲಂಘಿತಪ್ರಸಿದ್ಧವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಹೊರತಾಗಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು?

ಹೀಗೆ ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದುವರೆಗೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲೇ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ; ಹೊರತು ಸರ್ವಗತದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

प्रकाशः —

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿವರಣೆ - ಇದುವರೆಗೂ ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದ ಜ್ಯೋತಿಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಆದಿತ್ಯನ ಲಿಂಗದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಶಂಕಿಸಲಾಗದ ಕಾರಣ ಸ್ವತಃ ನಿರವಕಾಶವೆಂದಂತಾಯಿತು.

ಅಥವಾ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಈ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಸಮನ್ವಯವು ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಸಂವತ್ಸರ ಏವ" ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥವೂ ಹೊರಟಿದೆ.

"ಮಹಾಪುರುಷ ಇತಿ ಯಮಪೋಚಾಮ, ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಪ್ರದ್ಧಂಸಯನ್ನನ್ಯಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಐಕ್ಯಾಭಾವಯನ್ನನ್ಯಾನಿ ತಸ್ಯತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಶೇರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯ ಏಕಮೇತದಿತಿ ವಿದ್ಯಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ತುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ | ತದಪ್ಯೇತದೃಷೀಣೋಕ್ತಂ -

ಚಿತ್ರಂ ದೇವನಾಮುದಗಾದನೀಕಂ ಚಕ್ಷುರ್ವಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ |

ಆಪ್ರಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಅಂತರಿಕ್ಷಂ ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತ್ಸಸುಷ್ಪಶ್ಚ ||"

ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಯತಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ರಸಪದದಿಂದ ಆ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮವು ರಥವೇಗದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಂವತ್ಸರಕರ್ತೃವಾದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು 'ಯತ್' ಶಬ್ದವು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನೆಂಬರ್ಥವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು 'ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ' ಎಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಸಹ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದೆ. (ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಗೂ ಸೂರ್ಯನು ಅಭಿಮುಖನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಅನಿಸುತ್ತದೆ.) ಹೊರತಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಈ ಧರ್ಮವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ 'ಸಂವತ್ಸರ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವ', 'ಯಚ್ಚೈಶ್ವರ್ಯ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವ', 'ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ' ಎಂಬ ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳು ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಪೋದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ.

ಹೀಗೆ ಲಿಂಗಬಾಹುಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತೇರಪಿ ಸಾವಕಾಶಾಯಾಃ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಂ" "ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯೂ ಬಹುಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ

ಸಾವಕಾಶವೇ ಆಗಿದೆ. ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿಗಳೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ.” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ಬಹು' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ एवेति । लिङ्गैःश्रुत्युज्जीवनस्याभिप्रेतत्वादेवेत्यर्थः । अन्यथा श्रुतिबाहुल्यमात्र प्रदर्शनपरत्वे “असावादित्यः” इत्येतावदेवोदाह्रियेतेत्यर्थः ॥

उक्तं हीति ॥ आनन्दमयादिकरणे । 'तत्र' पूर्वाधिकरणव्युत्पादितन्यायविषयेऽप्यर्थे यदधिकरणान्तरमारभ्यते, तत्पूर्वन्यायाच्छादकाधिकाशङ्कालक्षणात्पुनरधिकरणान्तरारम्भ-प्रापकाद्धेतोर्युक्त इत्यर्थः ।

ನನು ಟೀಕಾರೀತ್ಯಾ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ ಶ್ರುತ್ಯನುಸರಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಲಿಂಗೈತಿ । ತದೇತದಿತಿ । ಲಿಂಗೈಃ ಶ್ರುತಿಮುಜ್ಜಿವ್ಯ ತಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತ್ಯೇತದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

एतेन भाष्यन्यायविवरणयोरेकविषयत्वं विवृतम्, “आदित्यो भवितुमर्हति, तदीयश्रुतिलिङ्गानामत्र दर्शनात्” इति न्यायविवरणटीका च विवृता ।

यद्यप्यत्र आदित्यशब्द एक एव, तथाऽप्यावृत्तिबहुत्वाद्वाऽऽदित्य-प्रतिपादाकादित्यसूर्यमित्रादिशब्दानां सत्त्वाद्वा 'बहवः' इत्युक्तम् ।

यद्यप्यत्र 'शब्दाः' इत्यन्तमेवोदाहार्यं, शिष्टं तु पूर्वपक्षे प्रापकान्तरत्वादुदाहृतम्। आदिपदेन चक्षुर्मयत्वादिकं जीवलिङ्गं ग्राह्यम् ।

ಯದ್ವಾ - ಆದಿಪದೇನ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಾದಿಪ್ರಾಗುಕ್ತಲಿಂಗಗ್ರಹಃ । ತೇನ ತದಂಶೋಽಪಿ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಅತ ಏವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಉಜ್ಜೇನವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿದಾಹುಲ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ತೋರಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ, 'ಅಸಾವಾದಿತಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

'ಉಕ್ತಂ ಹಿ' ಎಂದರೆ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ತತ್ರ' ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದರೂ ಸಹ ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಣಾಂತರವು ಹೊರಡುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಧಿಕರಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದಲೇ ನೇರವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಅನೃತಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು

ಅನುಸರಿಸಲೇಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕೇವಲ ಲಿಂಗದಿಂದಲೇ ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ "ಲಿಂಗೈರೇವ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತದೇತತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜೇವನಗೊಳಿಸಿ ಅಂತಹ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು "ಆದಿತ್ಯೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ ತದೀಯಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾನಾಮತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿ 'ಆದಿತ್ಯ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಬಹವಃ' ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ 'ಆದಿತ್ಯ, ಸೂರ್ಯ, ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಹ 'ಬಹವಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಬ್ದಾಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಷು' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಆದಿತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಜೀವಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

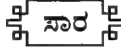
ಅಥವಾ 'ಆದಿ' ಪದದಿಂದ 'ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಳಿದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯೇ ಆಗಿದೆ.

ಗುರಾರಾಜೀಯಮ್ - ತತ್ರಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಮಾತ್ರೇಣೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ
ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮನ್ತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನೆತಿ ಶಾಕ್ಷಾಂ ಪರಿಹರಣೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯಪರತ್ವಮುಪಪಾದಯತಿ -
ಮೈವಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ||

ನನು ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಮಪಿ ಶತಸಂವತ್ಸರತ್ವಾದಿವದಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಸಾವಕಾಶಂ
ನಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯಪರತ್ವಂ ಸಂಪಾದಯಿತುಮಲಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯ
ಇತಿ || ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಯಚ್ಚಬ್ದೋಪಸಂಬಂಧಾದಿತಿ || ಯಚ್ಚಬ್ದೋಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಥಃ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹಿ
ಲೋಕತಃ | ಸ ಚಾದಿತ್ಯ ಏವೇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಥಕಯಚ್ಚಬ್ದಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾದಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಃ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯಪರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ನನು ಚ ಯಚ್ಚಬ್ದೋಪಬಂಧೋಪಿ ಸಯಶ್ಚಾಪ್ಯಂ ಪುರುಷೇ ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಸಂಬವತಿತಿ ಕಯಮೇತದನುಸಾರೇಣಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರತ್ವಮಿತ್ಯರೋಹ
- ತಸ್ಮಾದಿತಿ || ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವಾದಿತ್ಯತ್ವೇ ತಸ್ಯೈವ ಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯಮಭ್ಯುಪೇಯಮ್ | ನಚ

ತತ್ಸಮ್ಮವಃ । ತಸ್ಯ ಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯತಾಯಾ ಅಸಮ್ಮವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥
 ಲಿಂಗೋಪೋದ್ವಲಿತಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯಪರತ್ವಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಡಿಕಯೋರಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥
 ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತೋಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣ ಇತಿ ॥ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಲಿಂಗಾಧೀನಮನ್ಯಪರತ್ವಂ
 ಲಿಂಗೈರೇವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸಮ್ಮವಂ ಚಾಭಿಪ್ರೇತೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ ಹುರುಳು.

ಆದಿತ್ಯನು ಸರ್ವಗತನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿವೆ. 'ಸಮಂತ್ಸರಾಧಿಪತಿತ್ವ',
 'ಪ್ರತಿಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ', 'ಯಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ
 ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಉಪೋದ್ವಲಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾದ್ಯಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ - ಅಂತರಾಧಿಕರಣೇಽಪಿವಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ತೈಸ್ತೈರ್ಲಿಂಗೈರ್ವಿಣ್ಣುಪರತೈವ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಾ,
 ನತು ತತ್ರ ಮುಖ್ಯತಾ ।

ತಸ್ಮಾನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ವಿಣ್ಣೋರिति ಕೃತ್ವಾ ಹದಿ ಪ್ರಭುಃ ।

ಸಮನ್ವಯಂ ಸಾಧಯತಿ ॥

ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಮುಖ್ಯತ್ವೋಕ್ತಿಃ, ಆಕಾಶಾದಿಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ
 ಭಗವದಧೀನತ್ವೋಕ್ತಿಶ್ಚ, ಸ್ಥಿತಾಯಾಂ ತ್ರಿಪಾಠಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇ "ತದಧೀನತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ
 ಭಗವತಿ ಮುಖ್ಯತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ತದಭಿಪ್ರಾಯಾ । ಅತಃ ಏವ 'ಹದಿ ಕೃತ್ವಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ईक्षत्यधिकरणे वाच्यत्वोक्तिरपि तदुपयोगितया । टीकायां प्रत्यधिकरणं
 तत्तच्छब्दवाच्यत्वोक्तिरपि तदभिप्राया । तत्तच्छब्दप्रवृत्तिनिमित्तगुणलाभस्य

वक्ष्यमाणसापेक्षत्वेऽपि तत्तत्प्रकरणस्थगुणमात्रलाभः, पूर्वाधिकरणाक्षेपः, समाधानं च तत्तदधिकरणमात्रसाध्यम् । एवं चादित्यादिशब्दानां विष्णौ मुख्यताया अनुक्तत्वात्तैः पूर्वपक्षोदय इति न्यायविवरणाभिप्रायः ।

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ಅಂತರಾಧ್ಯಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತಾಗಿ, ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿಲ್ಲ.

ತಸ್ಮಾನ್ನಮ್ಯಾರ್ಥತಾ ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ ಕೃತ್ವಾಹೃದಿ ಪ್ರಭುಃ ।

ಸಮನ್ವಯಂ ಸಾಧಯತಿ II

ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು, ಮತ್ತು ಆಕಾಶಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ಭಗವದಧೀನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು, ಮೂರುಪಾದಗಳು ಮುಗಿದಮೇಲೆ “ತದಧೀನತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಭಗವತ್ತರತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅಂದರೆ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ “ತದಧೀನತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸಹ ಮುಂದಿನ “ತದಧೀನತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಹೊರತು ಈಗಾಗಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ.

ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆನಿಸಿದ ಗುಣಗಳು ಲಾಭವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಆಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಜನವು ‘ತದಧೀನತ್ವ’ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟಬಹುದೆಂದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಿಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸ್ತತ್ರಿಮಿತ್ತತ್ವತಃ' ಇತ್ಯಾದಿನಾನ್ಯಗತಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಭಗವದಧಿನತ್ವೋಕ್ತೇಶ್ಚ, ಇಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣೇ ವಕ್ಷ್ಯमाणಸಮನ್ವಯೋಪಯೋಗಿತಯಾ ತ್ರಾಚ್ಯತ್ವೋಕ್ತೇಶ್ಚ ಡೀಕಾಯಾಂ "ತಸ್ಮಾದ-ಶೋಭಾಧಿದೈವಗತಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋ ಹರಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ತತ್ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೋಪಸंहಾರಾತ್ತ-ದ್ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತಃ, ಸರ್ವಸ್ಯ ಗತಿಮಾಹ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ ||

ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ಮಾತುಗಳು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತವಲ್ಲವೇ? ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಮಾತು ಹೀಗಿದೆ -

ಅತೋ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವೋ ನಿಶ್ಶೇಷಗುಣವಾಚಕಃ |

ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯವಚನೈರಪಿ ಮುಖ್ಯತಯೋದಿತಃ ||

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗೈಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯೈಸ್ತದೈವ ಹೃದಿಭೂತಗೈಃ |

ಅನ್ಯಾದಿಶಬ್ದೈರ್ಭಗವಾನೇಕೋ ಮುಖ್ಯತಯೋದಿತಃ ||

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುನಾಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಮುಖ್ಯಸಮನ್ವಯಾತ್ |

ಅನ್ಯಾರ್ಥೇಷ್ವಲ್ಪತಾ ಹೇತೋಽಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವತ್ಪಕ್ಷಾಃ ||

ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಸಕಲಗುಣವಾಚಕಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಭೌತಿಕಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಉಳಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಭಗವದಧೀನವಾಗಿವೆ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಹಾಗೂ ಮಹಾಯೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ 'ತಸ್ಮಾದ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಮಹಾಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಉಳಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ತಸ್ಮಾದಶೇಷಾಧಿದೈವಗತಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋ ಹರಿಃ' ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿದೈವಿಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ತದಧೀನತ್ವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ಮಾತುಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು

ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತುಗಳ ನಿಜವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ || 'ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ' ಇತ್ಯನ್ವೇತಿ | 'ತದಭಿಪ್ರಾಯಾ' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಪಾದತ್ರಯೇ ನಾನಾವಾಕ್ಯಗತಭಗವಲ್ಲಿಂಗೈಸ್ತತ್ತದ್ವಾಕ್ಯಗತಾಧಿದೈವಿಕಾದಿಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತ್ಪರತ್ವೇ' ಸರ್ವಸ್ಯ ತದಧೀನತ್ವೇ ಚ ನಿರ್ಣೀತೇ ಸತಿ, किं तेषां तत्परत्वं ऐन्द्रया गार्हपत्यपरत्वस्येवामुख्यवृत्त्योत मुख्यवृत्त्येति, तथा त्रिपाद्यां तत्तच्छब्दप्रवृत्तिहेतो-
रीशाधीनत्वोक्तेः किं फलमिति च शङ्कायाः पादत्रयानन्तरमेवोदयात्तच्छङ्कानिवृत्त्यर्थं
त्रिपाद्यनन्तरं प्रवृत्ते "तदधीनत्वात्" इत्यव्यक्तनयगुणसूत्रे स्वातन्त्र्यस्य शब्दवृत्तौ
मुख्यनिमित्तत्वात्ಸರ್ವಸ್ವತನ್ತ್ರೇ ಭಗವತಿ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಶಬ್ದೋಪಲಕ್ಷಿತಸರ್ವಶಬ್ದಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರिति
वक्ष्यमाणत्वात्तदभिप्रायेणात्र मुख्यत्वाद्युक्तित्यर्थः | 'तदुपयोगितया' वक्ष्यमाण-
मुख्यत्वोपयोगितया | अन्यथा ब्रह्मण एव वाच्यत्वे शब्दानां तत्र मुख्यत्वोक्तिरसङ्गता
स्यादिति भावः |

ನನು ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯಾವ್ಯಕ್ತನಯೇನೈವ ಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ಕಿಂ
पूर्वतनैरधिकरणैरित्यत आह - तत्तच्छब्दप्रवृत्तीति | अवयवशक्तिलभ्यपरमैश्वर्यादि-
मत्स्वरूपगुणलाभस्येत्यर्थः | ननु तत्र त्रिपाद्यं सिद्धं स्वातन्त्र्यं शब्दप्रवृत्तौ निमित्तं
भवति नवेति विशये, नेति प्राप्ते, भवतीति सिद्धान्तयिष्यते, ननु
तत्तच्छब्दप्रवृत्तिनिमित्तमपि भगवद्गतमिति | तथा च कथमेवमुक्तिरिति चेत् सत्यं,
"सूक्ष्मं तु तदर्हत्वात्" इत्यनेनोपलक्षणतयाऽशेषशब्दप्रवृत्तिहेतूनामपि
ईशगतत्वव्युत्पादनमस्तीत्याशयात् | यद्वा - 'तत्तच्छब्दप्रवृत्तिनिमित्तगुणलाभस्य'
इत्यस्य स्वातन्त्र्यरूपगुणलाभस्येत्येवार्थः | स्वातन्त्र्यमपि "तदधीनत्वात्"
इत्यत्रैव वक्ष्यतीति भावः |

ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಉಕ್ತಿಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಮೂರು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆಧಿವೈವಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅವನ ಅಧೀನವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳು 'ಪಂದ್ರೀ' ಶಬ್ದವು 'ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಅಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗುತ್ತವೋ, ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗುತ್ತವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು

ಮೂರು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ಈಶಾಧೀನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಶಯವು ಮೂರು ಪಾದಗಳನ್ನು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಪಾದಗಳ ಅನಂತರ 'ತದಧೀನತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರವು ಅವ್ಯಕ್ತಾಧಿಕರಣದ ಗುಣಸೂತ್ರವೆನಿಸಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದಡೆ ಅಮುಖ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಈ ವಿಚಾರಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಹಾಗಾದರೆ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವ್ಯಕ್ತಾಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವಾಗ ಉಳಿದ ಅಧಿಕರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತ್ತಚ್ಚೈವಪ್ರವೃತ್ತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವೆಂಬ ಗುಣಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಮೂರು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬುದು ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅವ್ಯಕ್ತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಅಥವಾ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಿಮ್ಮ ಈ ಮಾತು ಹೇಗೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ ?

ಹೌದು, ಆದರೆ 'ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ತು ತದರ್ಹತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನೂ ಸಹ ಈಶಗತವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ 'ತತ್ತಚ್ಚೈವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗುಣಲಾಭಸ್ಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಗುಣಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದರೂ ಸಹ 'ತದಧೀನತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗುರೂಜೀಯಮ್ - ಏವಮಧಿಕಾಶಾಕ್ಷಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋದಯಂ ಕಿಚ್ಚಿದುದ್ಧಾತೃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಯಥಾ-
ಭಾಷ್ಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಮವಲಂಬ್ಯಾಹ - ಯಥೇತಿ ||

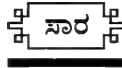
ಅಥವಾ ನನು ತಥಾಪಿ ಕಿಂ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರೇಣ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ ಉತ ಲಿಂಗೈರ್ವಾ . | ನಾಥಃ |
 ಅಂತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪರತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸಾಧಕತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತವಾತ್ |
 ಲಿಂಗಾನಾಮಪ್ಯಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾನ್ ದ್ವಿತೀಯೋಪೀತ್ಯರೂಪಾ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ - ಯಥೇತಿ ||

ನನು ಯಥಂತರಾಧಿಕರಣೇಷ್ವಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತಿ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ನಾभिಪ್ರೇತಂ
ತರ್ಹಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿರೋಧಸ್ಸಯಾತ್ । ತತ್ರೇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತಿ ಮುಖ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಭಿಧಾನಾದಿತ್ಯತ
ಆಹ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ ॥ ಅತ್ರೈವಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೀಯಂ ಜ್ಞಾಪಕಮಾಹ - ಅತ एवेति ॥ अन्यथा
हृदीत्यस्य वैयर्थ्यं स्यादित्यर्थः ।

ನನು ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಯಾ ಭಗವತ್ಪರತ್ವ ಉಕ್ತೇ
ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ಕಥಂ ತತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ಇಕ್ಷತೇರಿತ್ಯನೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನೇನ
ಪರಿಹೃತೇತಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮೇವಾಭ್ಯುಪೇಯಮ್ । अन्यथा ईक्षत्यधिकरणे
वाच्यत्वोपपादनमयुक्तं स्यादित्यत आह - ईक्षत्यधिकरण इति ॥ तदुपयोगितया
तदधीनत्वादित्यत्रोच्यमानमुख्यतोपयोगितयेत्यर्थः ।

ನನು ತಥಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಟೀಕಾಯಾಮಾಕಾಶಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಾದಿತ್ಯುಪಕ್ರಮೇ
ತಸ್ಮಾದಾಕಾಶೋಪಲಕ್ಷಿತಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯುಪಸंहಾರಟೀಕಾಯಾಂ ಚ ವಾಚ್ಯತ್ವೋಕ್ತೆಃ ಕಾ
ಗತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ಟೀಕಾಯಾಮಿತಿ ॥ उक्त एवाभिप्रायः ।

ನನ್ವೇವಂ ತದಧೀನತ್ವಾದಿತ್ಯಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತೇನೈವ ಸಕಲಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಣಾಂ
ನಿರಾಸಸಮ್ಮೇವೇನಾಧಿಕರಣಾಂತರಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತತ್ತದಿತಿ ॥

ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆನಿಸಿದ ಗುಣಗಳು ಲಾಭವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯದ
ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ
ಅಧಿಕರಣದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅಕ್ಷೇಪ
ಹಾಗೂ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಜನವು
'ತದಧೀನತ್ವ' ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟಬಹುದು

////////////////////

ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ एवात्र टीकादावादित्यशब्दस्य न विष्णुपरता, तल्लिङ्गाभावात्, प्रत्युत आदित्यलिङ्गसद्भावादिति दर्शयितुं तल्लिङ्गप्रतिपादकांशोऽप्युपात्तः । एवं चोत्तरत्रापि अ(आ)दित्यादिशब्दैः पूर्वत्रापि प्राणादिशब्दैः पूर्वपक्षोदयस्सुलभः । अन्यथा अन्यश्रुतीनामन्यलिङ्गानां च तदधीनत्वन्यायेन ब्रह्मणि मुख्यत्वस्य सिद्धत्वेनान्यश्रुत्याद्याश्रयणेन पूर्वपक्षः कापि नोदीयात् ।

यद्वा “अन्तः” इत्यत्रेन्द्रादिशब्दानां विष्णौ मुख्यत्वोक्तिरस्तु, तथाऽप्यादित्यशब्दो नान्तराधिकरणविषयवाक्ये श्रुतः, नापि तन्न्यायविषयः, अत्रेव तत्र निरवकाशलिङ्गभावात् ।

अत एव टीकादौ तदविषयतां दर्शयितुं देवताल्लिङ्गप्रतिपादकांशोऽप्युदाहृतः । पर्यायाणामपि तदधिकरणन्यायविषयाणामेव तेन समन्वयसिद्धिः, नतु तदविषयाणम् । उत्तराधिकरणटीकाऽप्यदितिसजातीयेन्द्रादि शब्दसमन्वयस्योक्त-त्वाभिप्राया । अनुव्याख्याने सर्वशब्दोऽपि न्यायविषयसर्वपरः । तत्राधिदैविक-त्वाद्युपाध्युक्तिरपि अधिकरणान्तरविषयाधिभौतिकादिव्यावृत्त्यर्था, नतु सर्वाधिदैविकसङ्ग्रहार्था । तस्माद्युक्तः पूर्वपक्षः ।

ಅನುವಾದ - ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆ ಭಾಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕವಾದ ಲಿಂಗವೇ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆದಿತ್ಯಲಿಂಗಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಅಂಶವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಆದಿತಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉದಯವು ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅನ್ಯಲಿಂಗಗಳು ತದಧೀನತ್ವವನ್ನಾಯದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯಪ್ರಾಪಕಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯಾವುದೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉದಯವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತಾಲಿಂಗಗಳಿದ್ದಂತೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ದೇವತಾಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ದೇವತಾಲಿಂಗಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಅಂಶವನ್ನೂ ಸಹ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುವ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇನು ತಪ್ಪಲ್ಲ ? ಏಕೆಂದರೆ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದ ಶಬ್ದಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ ?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಟೀಕೆಯ ಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ. ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದ ಸಕಲ ದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳ ಸಮನ್ವಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯಗಳಷ್ಟೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥವೇ ಹೊರತು. ಅಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದ ಶಬ್ದ ಸಮನ್ವಯವೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಧಿದೈವಿಕತ್ವವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಕಲದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಆಧಿದೈವಿಕತ್ವ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇವಲ ಆಧಿಭೌತಿಕಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಹೊರತು ಆಧಿದೈವಿಕವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನ್ವೇವಂ ಭಾಷ್ಯಾದೌ “ತಸ್ಪೈತಸ್ಯಾಸೌ” ಇತಿ ಲಿಂಗಭಾಗೋಕ್ತಿ: ಕಿಮರ್ಥೇತ್ಯತ: ತದಾಶಯಮಾಹ - ಅತ एवेति । ತನ್ನಚಾರ್ಯಾವಿಷಯತ್ವಮೇವಾಹ - ಅತ್ತೇವೇತಿ । ನನ್ವೇವಮುತ್ತರಾಧಿಕರಣ-
टीकायामदितिश्रुते: सावकाशत्वोक्तिरयुक्ता, तस्या अपि तद्विषयवाक्ये अश्रुतत्वात् ।
तन्नचाराविषयत्वाच्च । अत एव ‘अदितित्वलिङ्गात्’ इति वक्ष्यतीत्यत आह -
उत्तेरेति । नन्वेवं “देवतान्तरगा: सर्वे” इत्युक्तिविरोध इत्यत आह - अनुव्याख्यान
इति । नन्वेवं सङ्कोचे “देवतान्तरगा:” इत्यधिदैविकशब्दत्वं “अध्यात्मगैश्च
प्राणाद्यै:” इत्यध्यात्मशब्दत्वमित्याद्युपाध्युक्तिरयुक्ता, सर्वसङ्ग्रहार्थत्वात्तस्य इत्यत
आह - तत्रेति ।

ವಿವರಣೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ “ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸೌ” ಎಂಬ ಲಿಂಗ ಭಾಗವನ್ನು
ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವವರಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಟೀಕೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ‘ಅತ ಏವ’
ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು
ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ‘ಅತ್ತೇವ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯುತ್ತರಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು
ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆ ಅಧಿಕರಣದ
ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೂ ಆಗಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಾತ್’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಉತ್ತರಧಿಕರಣ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅದಿತಿ’ ಶಬ್ದವು
ಈಗಾಗಲೇ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅತ್ಯುತ್ತರಧಿಕರಣದ ಟೀಕಾಮಾತಿಗೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು
ಹೊರತಾಗಿ ‘ಅದಿತಿ’ ಶಬ್ದದಂತಿರುವ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವಷ್ಟೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - “ದೇವತಾಂತರಗಾ: ಸರ್ವೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಕಲದೇವತಾವಾಚಕಪದಗಳು
ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ’ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವ ದೇವತಾಪದಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವುದಾದರೆ “ದೇವತಾಂತರಗಾ:” ಎಂಬುದಾಗಿ
ಆಧಿದೈವಿಕಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಾಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಮತ್ತು “ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗೈಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯೈ:” ಎಂಬುದಾಗಿ
ಅಧಾತಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಾಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಕಲದೇವತಾವಾಚಕ
ಪದಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಲ್ಲವೇ ?

ಸರ್ವಗತತ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

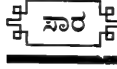
ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ತತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವ ಸಕಲದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಸಮನ್ವಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಆಧಿದೈವಿಕತ್ವ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಆ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದ ಸಕಲದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಾರದು.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - . ನನ್ವೇವಂ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರೇಣ ಟೀಕಾयां लिङ्गप्रतिपादकांशोदाहरणमयुक्तं स्यादित्यत आह - अत एवेति ॥

ನನ್ವೇವಮನ್ವುಖ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತತ್ರಾಭ್ಯಧಿಕಾಶಾಕ್ಷೇತೀರಿಯುಕ್ತಾ । ಸುಧಾಯಾಂ ಚ ನನ್ವೇವಮಪಿ ತು ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯೇನ ಗತಾರ್ಥ ನಾಧಿಕರಣಾರಮ್ಭಂ ಪ್ರಯೋಜಯತೀತ್ಯುಕ್ತವಾತ್ತದ್ವಿರೋಧಶ್ಚ । ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣೇ ತದಧೀನತ್ವಾದಿತೃಪ್ತ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತಾಮಜ್ಜೀಕೃತ್ಯ ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ನೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇಸ್ತೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ । ನತು ಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವೇನ ತದ್ವಿರೋಧಶ್ಚೇತ್ಯರೂಪಾ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥

ನನು ತತ್ರ ಕಥಂ ನಿರವಕಾಶದೇವತಾಲಿಂಗಾಭಾವಃ । 'ಸಸ ಯುಜಂತಿ ರಥಮೇಕಚಕ್ರಂ' ಇತಿ ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಾನಾಂ ತತ್ರಾಪಿ ಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ ಚೇನ ।

ಕಚಿನ್ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಸದ್ಭಾವೇಪ್ಯಸಾರ್ವತ್ರಿಕತ್ವಾನ್ ತಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಾ । ನಹಿ ತತ್ರ ಸ ಏವಾಂತಸ್ಥ ಇತ್ಯೇಕ ಏವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ । ಕಿಂ ತ್ವನೇಕೇ । ನಚ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಲಿಂಗಂ ನಿರವಕಾಶಂ ಯಜ್ಞಾಸ್ತಿ ನಿರವಕಾಶಂ ಲಿಂಗಂ ತದಪ್ಯೇತದಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನೈವ ಸಾವಕಾಶಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ತತ್ರ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಕಿಂತು ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಲಿಂಗೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ಅತ್ರ ತು ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತೇ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧಾಂತೋಽತೋ ಯುಕ್ತೋ ನ್ಯಾಯಭೇದಃ । ನನ್ವಂತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಸವಿತೃಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪರತ್ವೇ ನಿರ್ಣಿತೇ ತತ್ಪರ್ಯಾಯತ್ವಾದಾದಿತ್ಯ-ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವತ್ಪರತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಪರ್ಯಾಯಾಣಾಮಿತಿ ॥ ನನ್ವೇವಮಂತಸ್ಥ-ಪ್ರಕರಣೇಪ್ಯದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವೇನೋತ್ತರಾಧಿಕರಣಟೀಕಾಯಾಮದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಂತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಸಾವಕಾಶತ್ವಶಾಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿರित್ಯತ ಆಹ - ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣಟೀಕಾಪೀತಿ ॥ ಆದಿತ್ಯ-ಶಬ್ದಸ್ಯೋತ್ತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಭಗವತ್ಪರತ್ವಾಭಾವೇ ದೇವತಾಂತರಗಾ ಇತ್ಯನ್ವುಖ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನ್ವುಖ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇತಿ ॥ ನನ್ವೇವಮಂತರಧಿಕರಣಟೀಕಾಯಾಮಧಿದೈವಗತಸರ್ವಶಬ್ದ ಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯುಪಾಧ್ಯುಕ್ತಃ ಕಾಗತಿರित್ಯತ ಆಹ - ತತ್ರೇತಿ ॥

ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತಾಲಿಂಗಗಳಿದ್ದಂತೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ದೇವತಾಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ದೇವತಾಲಿಂಗಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಅಂಶವನ್ನೂ ಸಹ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುವ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇನು ತಪ್ಪಲ್ಲ ? ಏಕೆಂದರೆ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದ ಶಬ್ದಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಗತತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರದು

तात्पर्यचन्द्रिका

न चैवं यत्सम्बन्धात्सर्वगतत्वस्यान्यत्रप्रसिद्धता, तन्नामसमन्वय एवोच्यतामिति वाच्यम्,

अन्तर्यामित्वादेर्लिङ्गस्य पृथिवीशरीरत्वादिलिङ्गसम्बन्धादेवं अन्यत्रप्रसिद्धत्वात्तत् समन्वयार्थं पादान्तरे कार्ये, तत्सङ्गत्यर्थमत्रापि लिङ्गस्यैव समन्वेतव्यत्वात् ।

नच यत्र लिङ्गं नामसम्बन्धादन्यत्रप्रसिद्धम्, तदधिकरणं नामसमन्वयपरं आद्यपादस्थं चास्त्विति वाच्यम्,

ಸರ್ವಗತತ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ತಥಾತ್ವೇ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗುಣಸ್ಯಾಂತರಾಧಿಕರಣೇನೈವ ಲಬ್ಧತಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದಪೂರ್ವಗುಣಾಲಾಭಾತ್ । ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾದಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮೂಲಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾದಿಸಿದ್ಧಾಂತ-ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ಸರ್ವಗತವಾಕ್ಯ ಇವ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯೇಽಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ।

ನಾಮಪಾದೇ ನಾಮಸಮನ್ವಯೇ ಹೇತುತಯೋಕ್ತಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಸ್ಯೈವ ಇಹ ಆಕಾಂಕ್ಷಿತತ್ವಾಚ್ಚ । ತಸ್ಮಾದಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಸ್ತುತಃ ಸೂರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಕ್ತಾ ।

ಸೌರಮನ್ವೋದಾಹರಣಾಚ್ಚ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ಮನ್ವೇ “ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ” ಇತಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್ತಸ್ಯ ಚ “ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮತ್ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಶ್ರುತ್ಯಾಽಽದಿತ್ಯಲಿಂಗತ್ವಾತ್ । ಉಕ್ತಾದಿತ್ಯಶ್ರುತ್ಯುಪೋದ್ರಲಿತಾದ್ವಿಶಿಷ್ಟಾಽಽದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತತ್ವಲಿಂಗಾಚ್ಚ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ।

ಅನುವಾದ - ಶಂಕೆ - ‘ಆದಿತ್ಯ’ ಎಂಬ ನಾಮಬಲದಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೆ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳೆಂತು ಪೃಥ್ವೀಶರೀರ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಲಿಂಗಪಾದವೆಂತು ಹೊರಡಲೇ ಬೇಕು. ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದ ಸಂಗತಿಗೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವು ನಾಮಸಮನ್ವಯದ ಅಧೀನವಾಗಿ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಅಧಿಕರಣವು ನಾಮಸಮನ್ವಯಪರವಾಗಲಿ; ಮತ್ತು ಪ್ರಥಮ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣವು ಎರಡನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿರಲಿ. ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಲಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗೇ ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಾದರೆ ‘ಆದಿತ್ಯ’ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾದ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ‘ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವ’ ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಾಗಲೀ, ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ‘ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶ’ ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಾಗಲೀ ಸರ್ವಗತ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಲಿಂಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಮಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಹೇಳುವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವು ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಸೂರ್ಯನೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ 'ಚಕ್ಷುಶ್ಚ' ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. "ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆದಿತ್ಯನದ್ದೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉಪೋದ್ಬಲಿತವಾದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ 'ಅನುಕ್ತತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ಸಹ ಸೂರ್ಯನೇ ಪ್ರತಿಪಾದನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಯತ್ಸಂಬಂಧಾತ್ = ನಾಮಸಂಬಂಧದಿಂದ, ತತ್ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ತತ್ಸಂಗತ್ಯರ್ಥಂ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಧಿಕರಣದ ಸಂಗತಿಗಾಗಿ, ಅತ್ರಾಪಿ = ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ, ತಥಾತ್ಮೇ = ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದಾದರೆ, ಅಪೂರ್ವಗುಣಾಲಾಭಾತ್ = ಹೊಸದಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇತುತಯೋಕ್ತಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಸ್ಯ = ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಸಂವತ್ಸರ ಸಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವೇ ತಸ್ಯಾ ಏವ ಸಮನ್ವಯ ಉಚ್ಯತಾಂ, ತಸ್ಯಾಸ್ವತ ಏವಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ಕಿಂ ತತ್ಸಾಹಿತ್ಯೇನ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಲಿಂಗಸಮನ್ವಯೇನ । ನವಾಽಽಪಕ್ಷೇ ಶ್ರುತೇರಪ್ಯನ್ಯಸಾಹಿತ್ಯೇನೈವ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ನಿರು ಸ್ವತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಉತ್ತರಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ತದಭಾವಾತ್ । ಆದೇಽಪಿ ಶ್ರುತೇರ್ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯೇನೈವಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧತಾ, ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ತು ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನಾಪೀತಿ ವಲಿಮ್ಬಿತತ್ವಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಽಽಶಂಕಾ ನಿರಸ್ಯತಿ - ನ ಚೈವಮಿತಿ ।

ಕಿಂ ಸರ್ವತ್ರೈವ ಸಮ್ಭವೇನ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಮ್ಪಾದಾಂತರಮೇವ ಮಾಸ್ತಿವಿತಿ ಆಶಯಃ, ಉತ ಪಾದಾಂತರಾರಮ್ಭೇಽಪ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಪೂರ್ವತ್ರೈವ ನಿವೇಶಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ । ಆಥ ಆಹ - ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವೇತಿ । ಅತ್ರಾಪೀತಿ । ನನು ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣಸ್ಯೇವ ಫಲತಃ ಸಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ । ನಚ ಪಾಕಕತ್ವಾದ್ಯನೇಕಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಮೇಕನಾಮಸಮನ್ವಯಸ್ತತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಇಹಾಪಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು, ಸ್ವತಃ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಲಿಂಗವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು.

ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಹೇಳಿದ ಉಳಿದರೆಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶಂಕೆಯು ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿಗೆ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೇ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಸಾಹಚರ್ಯದಿಂದ ಎಂದು ವಿಲಂಬವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ 'ನಚೈವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಂಕೆ - ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು. ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು. ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವೇ ಬೇಡವೋ ? ಅಥವಾ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಲಿಂಗಪಾದವೇ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮಾತ್ರ ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಲಿ ಎಂದೋ?

ಸಮಾಧಾನ - ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗಪಾದವು ಹೊರಡಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಂಕೆ - ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿದರೂ ಫಲತಃ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿರಿ. ಫಲತಃ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ವಾಚಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ವೈಶ್ವಾನರ' ಎಂಬ ಒಂದು ನಾಮದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯವೆಂಬ ಒಂದು ನಾಮವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿರಿ.

ಸಮಾಧಾನ - ನೇರವಾಗಿ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಫಲತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಸಂಗತಿ ಹೇಳುವುದು ಸ್ವರಸವಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನಾಮಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಬರುವ ದೋಷವನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವವರಿದ್ದೇವೆ.

ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ 'ನಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಗದು. ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಾದರೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ

ಮಾಡಲಾಗದು. ಆದರೆ ಆದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾವಾಚಕ ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಸಕಲದೇವತಾವಾಚಕವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳೆಲ್ಲವು ಈಶಗತವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳು ಈಶಾಧೀನವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಚಾರವು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುವಿಧಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿವೆ. ಉಳಿದರೆಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಗುಣಗಳ ಲಾಭವು ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಸೌರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂರ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿರುವಾಗ 'ಸೌರ' ಮಂತ್ರವು ಹೇಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಚಕ್ಷುಷ್ಷ' ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ 'ಸೌರ' ಮಂತ್ರವು ಉಪೋದ್ಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು 'ಮಂತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾನ್ವಕ್ಷಣೇ ಪ್ರಾವಿಶತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಚಕ್ಷುಷ್ಷ' ಲಿಂಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು 'ಉಕ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಸ್ತು 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕವಾದ 'ಭೂತ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೂ ಸಹ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಳಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇತಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ 'ಚಂದ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, ಅದರಂತೆ ಆದಿತ್ಯವೆಂಬ ಪದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನೇ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ 'ಅನುಕ್ರತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ನನ್ವಾದಿತ್ಯಶ್ರುತೇರ್ಭಗವತ್ಪರತ್ವೇ ತನ್ನಿಷ್ಟತ್ವೇನ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತ್ಯಾಪಿ
ಭಗವತ್ಪರತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದೇವೇತ್ಯತ - ಉಕ್ತಂ ಸಾಕ್ಷಾದಿತಿ ।

ಅಸ್ತು ವಾ ಸೌರಮನ್ತ್ರೋದಾಹರಣಾತ್ಸೂರ್ಯಪ್ರಾಸಿರೀತ್ಯಾಹ - ಸೌರೇತಿ । ನನು ಸರ್ವೇಷ್ವಿತಿ
ಸರ್ವಶಬ್ದೇನಾದಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಹಣಸಮ್ಮವಾತ್ಕಥಂ ಸಾವಕಾಶೇನಾನುಕ್ತವಲಿಜ್ಞೇನ ನಿರ್ಣಯಃ
ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಉಕ್ತಾದಿತ್ಯೇತಿ ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಲಿಂಗಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ. ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದಷ್ಟೇ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನ್ನಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆದಿತ್ಯವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವರಸ. ಮತ್ತು ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಮದ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಒಂದೇ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹಲವು ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಿಂಗಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಾಮಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೀರೋ? ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಮಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿರಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಲಿಂಗಗಳ ಬೆಂಬಲದಿಂದಷ್ಟೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆಂತು ಲಿಂಗಪಾದವು ಹೊರಡಲೇಬೇಕು. ಇನ್ನು ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಯಿಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಪಕವಾದ ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಾಪಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ದೊರೆಯುವುದು ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಮಾತ್ರ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿದಾಗ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಂತೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಕಲ ಜೀವರೇ ಸರ್ವಗತರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾಞ್ ಸರ್ವಜೀವಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ಆನಂದಮಯೋಕ್ತಸ್ಯ “ಕೋ ಹೇವಾನ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥೇ ಹೇತುವ್ಯಪದೇಶಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಯಪಾಠಸ್ಯ ಚ ಅತ್ರಾಭಾವೇನ ತನ್ಯಾಪಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಜ್ಞಾನಕರಣತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚಕ್ಷುರಾದಿಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯೈವ ನित्यಜ್ಞಾನೇऽನಂತರ್ಯಾಮಿण्यಸಮ್ಮಭೇನ
ತತ್ರಾಚುರ್ಯಸ್ಯ ಸುತರಾಮಸಮ್ಮವಾಚ |

ಚಕ್ಷುಃಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇ ಚ ಮಯತೋ ವೈರ್ಥ್ಯಮ್ |

ಅನುವಾದ - ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಸಕಲಜೀವರು ಸರ್ವಗತರಾಗಬಹುದು. ಆನಂದಮಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ 'ಕೋ ಹ್ಯೇವಾನ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಜಗಜ್ಜೇಷ್ಠಕೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಮನೋಮಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿರುವ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಾಯಪಾರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯವೆಂಬಲ್ಲಿ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅಂತಹ ಹೇತುವಾಗಲಿ ಪ್ರಾಯಪಾರವಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಇದು ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಚಕ್ಷುಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಜ್ಞಾನಕರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ, ಅಂತಹವನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇಂತಹ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸಂಬಂಧವನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಮತ್ತು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವನ್ನಂತು ಸುತರಾಂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಚಕ್ಷುಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಹೇತುವ್ಯಪದೇಶಸ್ಯ = ಜಗಜ್ಜೇಷ್ಠಕೃತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನ ಹೇಳುವಿಕೆ. ತತ್ಪ್ರಾಯಪಾರಸ್ಯ =
ಆನಂದಮಯ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಾಯಪಾರವು, ಆತ್ಮ = ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಿಗೆ, ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನೇ -
ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ, ತತ್ಪ್ರಾಚುರ್ಯಸ್ಯ = ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಏವಮಾದಿತ್ಯಕೋಟಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಟೀಕೋಕ್ತಂ ಸಮರ್ಥ್ಯದಾರ್ಣಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಗತಾಽಽ-
ದಿಪದೋಪಾತ್ತಜೀವಲಿಂಗೇನ "ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಚೈತತ್ಸರ್ವಗತತ್ವಂ" ಇತಿ ಟೀಕೋಕ್ತಜೀವಕೋಟಿಕ-
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಚ ಸಮರ್ಥಯತೇ - ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ಯಾದಿ ಇತಿ |

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

“ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ ಶ್ರುತಮಯೋ ಮನೋಮಯೋ ವಾಙ್ಮಯ ಆತ್ಮಾ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಶ್ರುತಾನಿ ಟಿಕೋಕ್ತಾನ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಃ । ನನುಕ್ತಮತ್ರ ಮಯಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇನ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿನಾ ತದ್ವ್ಯುಪಪತ್ತೇರೀತೃತಃ ತದ್ವೈಷಮ್ಯಮಾಹ - ಆನಂದಮಯೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಜೀವನ ಲಿಂಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ‘ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಚೈತನ್ಯವಾಗತತ್ವಂ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜೀವಕೋಟಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃಶ್ರುತಮಯ-ಶ್ರುತಮಯೋ ಮನೋಮಯೋ ವಾಙ್ಮಯ ಆತ್ಮಾ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಆದಿಪದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ.

‘ಮಯಟ್’ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಮನೋಮಯನೆಂದರೆ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮನೋಮಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ‘ಆನಂದಮಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯದೇಶ ಆಕಾಶನಾಮ ವಿಷ್ಣುಃ ಪೂರ್ಣಾನಂದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹ್ಯಯಂ ನ ಜಗಚ್ಛೇಷ್ಯೇತ್, ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಮಧ್ಯೆ ದುಃಖೋದ್ರೇಕರಾಗದ್ವೇಷಶ್ಚೈವ ಸುಖೋದ್ರೇಕೇನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ । ಯದ್ವಯಂ ನ ಚೇಷ್ಯೇತ್ತರ್ಹಿ ಚೇಷ್ಯೇನ್ ಕೋಽಪಿತಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಸಾಧಕಜಗಚ್ಛೇಷ್ಯಕತ್ವರೂಪಹೇತುವ್ಯಪದೇಶಸ್ಯ ಭಾವೇನ ತತ್ರ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ತದಭಾವೇನ ತಜ್ಞಾತಾವಿಷಯತ್ವಾದಿತೀರ್ಥಃ । ಅತಃ ಏವ “ಹೇತುವ್ಯಪದೇಶಾತ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ಯೋಜಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಕಾಶನೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವು ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲಾರನು. ಏಕೆಂದರೆ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ದುಃಖೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಖೋದ್ರೇಕದಿಂದಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇವನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸದಿದ್ದರೆ ಯಾರೂ ಸಹ ಪ್ರವೃತ್ತರೇ ಆಗಲಾರರು ಎಂಬ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಜಗಚ್ಛೇಷ್ಯಕತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ‘ಮಯಟ್’ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಹೇತುಗಳು ಯಾವುದೂ ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಮಯಟ್’ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೂ ಸಹ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಹೇತುವ್ಯಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ

ಯೋಜನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವಾನಂದಮಯೇ हेतुव्यपदेशोऽपि विज्ञानमयमनोमयादौ तदभावेऽपि प्राचुर्यार्थत्वं स्वीकृतमित्यत आह - तत्प्रायेति । आनಂದमयप्रायपाठस्यैवेत्यर्थः ।

जीवेऽपि विकारार्थत्वायोगादकामेनाप्युपेयं प्राचुर्यार्थत्वमित्यत आह - ज्ञानेति ।

ಆನಂದಮಯನಲ್ಲಿ ಜಗಚ್ಛೇಷ್ಠಕೃತ್ತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನ ವ್ಯಪದೇಶವಿದ್ದರೂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಮನೋಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಚ್ಛೇಷ್ಠಕೃತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಯಪಾಠದ ಬಲದಿಂದ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರಾಯಪಾಠವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತ್ಪ್ರಾಯಪಾಠಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆನಂದಮಯ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಾಯಪಾಠವೆಂದರ್ಥ.

ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೂ ಸಹ ವಿಕಾರವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಜ್ಞಾನಕರಣತಯಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यद्वा - प्राचुर्यार्थत्वेऽप्यनुपपत्तिमाह - ज्ञानेति । ज्ञानकरणत्वेन प्रसिद्धं यच्चक्षुरादि तत्सम्बन्धस्यैवासम्भवेन तद्बाहुल्यरूपप्राचुर्यस्य सुतरामयोगादित्यर्थः ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದೇನ ಚಕ್ಷುಃಪದಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । “ज्योतिराद्यधिष्ठानं तु तदामननात्” इत्यत्र द्वितीये चक्षुरादिकरणानामीश्वर-प्रयोज्यत्वेन तदीयत्वमुच्यते, नतु जीवस्यैव ज्ञानजनकतया तत्सम्बन्ध इति भावेनोक्तं - सम्बन्धस्यैवेति ।

तत्र हेतुः - नित्यज्ञाने इति । एतेनन्तर्यामिविषयतयोपपन्नमिति प्रत्युक्तं, तस्यापि नित्यज्ञानत्वादिति ।

ननु न ज्ञानकरणमिह चक्षुः, किन्तु “चक्षुषश्चक्षुः” इत्यादाविव विष्णुरेवेत्यत आह - चक्षुश्शब्दस्येति ।

ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಜ್ಞಾನಕರಣತಯಾ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇಂತಹ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವನ್ನಂತು ಸುತರಾಂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

‘ಪ್ರಸಿದ್ಧ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ಚಕ್ಷುಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಜ್ಯೋತಿರಾದ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಂ ತು ತದಾಮನನಾತ್” ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವನಂತೆ ಜ್ಞಾನಜನಕವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಸಂಬಂಧಸ್ತೃಪ್’ ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನೇ’ ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ‘ಚಕ್ಷುಃ’ ಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನಕರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ‘ಚಕ್ಷುಷಶ್ಚಕ್ಷುಃ’ ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಚಕ್ಷುಶ್ಚಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಸುಧಾयां चक्षुर्मयत्वादेस्सावकाशत्वमाङ्ग्य “हेत्वन्तरेण पूर्वपक्षे सत्यभ्युच्चयमात्रत्वेन तेषामुपन्यासः” इति, टीकायां च “नच तल्लिङ्गमन्तर्यामिविषयं, तस्यापरिच्छिन्नत्वेनाल्पौकस्त्वಾಯोगात्” इति चक्षुर्मयत्वादेस्सावकाशत्वमुपेत्य सौत्राल्पौकस्त्वमेव मूलयुक्तित्वेनोक्तम् ।

न्यायविवरणटीकायां च तथैवोक्तम् । तथा च तद्विरुध्यत इति चेन्न,

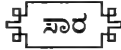
अभ्युपेत्यवादेन तथोक्तावपीह वास्तवाशयेन निरवकाशत्वोक्तेः । अत एवाग्रे टीका “चक्षुर्मयत्वाद्ययोगाच्च” इति । वक्ष्यति चैतदक्षरार्थोक्तिप्रस्तावे ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ’ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ “ಹೇತ್ವಂತರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸತ್ಯಭ್ಯುಚ್ಚಯಮಾತ್ರತ್ವೇನ ತೇಷಾಮುಪನ್ಯಾಸಃ” “ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಾಗ ಹೊಸದಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.” ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ “ನಚ ತಲ್ಲಿಂಗಂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯಮ್, ತಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವೇನಾಲೌಕಸ್ವಾಯೋಗಾತ್” ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಸರ್ವಗತನಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದಾಗಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ-ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವವನ್ನೇ ಮೂಲ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಅಂಗೀಕಾರವಾದ ಮಾಡಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಾಸ್ತವಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದ್ಯಯೋಗಾಚ್ಛ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕಾಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ನನು ಕಥಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾಜೀವಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ।
 ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇರ್ಭ್ರಾಣಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿತ್ಯತ
 ಆಹ - ಆನಂದಮಯೋಕ್ತಸ್ಯೇತಿ ॥ ನನು ತಥಾಪಿ ಪಾದಾಂತ್ಯಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನಾಂತರ್ಯಾಮಿ-
 ವಿಷಯತಯಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಂ ಭಗವತಿ ಸಾವಕಾಶಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಜ್ಞಾನಕರಣತಯೇತಿ ॥

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಈಗ ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ’ ಎಂಬುದು ಜೀವನೇ ಸರ್ವಗತನನ್ನಲು ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ‘ಪ್ರಾಚುರ್ಯ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಬಾಧಕಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಮಯಟ್’ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ‘ಪ್ರಾಚುರ್ಯ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ‘ವಿಕಾರ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಜೀವನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಸರ್ವಗತನನ್ನಬೇಕು.

ಜೀವನ ಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಚ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾಂ ಆದಿತ್ಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಮ್, “ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತಿ ಬಾಧ್ವಃ”
 ಇತಿ ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನಿತೋಪಕ್ರಮಸ್ಯ “ಇತಿ ಹ ಸ್ಮಾಹ ಬಾಧ್ವಃ” ಇತಿ ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನಿತೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯೇವ
 ಚ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೈಕತ್ವಾತ್ತನ್ಮಧ್ಯಸ್ಥಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಪರತ್ವೇಽಪಿ ತದುಪರಿತನೇ “ಏತಂ ಹೇವ
 ಬಹುಚಾಃ” ಇತ್ಯಾದೌ “ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಂ” ಇತ್ಯಂತೇ ಚ ವಾಕ್ಯೇ ಬಹುಕೃತ್ವಃ ಶ್ರುತಸ್ಯ
 ಏತच्छಬ್ದಸ್ಯ “ಅಥೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಜೀವರೂಪಚಕ್ಷುರ್ಮಯಾದಿಪರತ್ವಾತ್,

ಅನುವಾದ - ಚಕ್ರಮ್ಪಯತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ “ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತಿ ಬಾಧ್ವಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಬಾಧ್ವ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚಿಹ್ನಿತವಾದ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ “ಇತಿ ಹ ಸ್ಮಾಹ ಬಾಧ್ವಃ” ಎಂಬ ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಪಸಂಹಾರವು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು.

ವಸ್ತುತಃ ಇದೇ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಪರವನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದರ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ಏತಂ ಹ್ಯೇವ ಬಹ್ವಚಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ಟೇತಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರ್ಯವಸಾನಗೊಳ್ಳುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ‘ಏತತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ‘ಅದ್ವೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಏತತ್’ ಶಬ್ದವು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಏತತ್’ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಜೀವನೆಂಬ ಚಕ್ರಮ್ಪಯನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣ ಪದಾರ್ಥ

ಬಾಧ್ವಃ = ವಾಯು, ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನೋತ್ತೋಪಕ್ರಮಸ್ಯ = ಬಾಧ್ವ ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಪಕ್ರಮವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಬಹ್ವಚಃ = ಅನೇಕ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ವಾಕ್ಯ.

ಪ್ರಕಾಶಃ:- ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ವಿಶೇಷೇ ಪರ್ಯವಸಾನಂ ನಿರಾಹ - ನಚೇತಿ ।

‘ಬಾಧ್ವಃ’ ವಾಯುಃ । “ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತ್ಯಾಹ” ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ, ಶರೀರಪುರುಷಃ ಛಂದಃಪುರುಷೋ, ವೇದಪುರುಷಃ, ಮಹಾಪುರುಷ ಇತಿ ಪುರುಷಚತುಷ್ಠ್ಯಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯ, ಕ್ರಮೇಣ ತेषಾಂ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾಕಾರಬ್ರಹ್ಮಾದಿತ್ಯಾಖ್ಯರಸಾನುತ್ಪಾಽಂತೇ “ಇತಿ ಹ ಸ್ಮಾಹ ಬಾಧ್ವಃ” ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾದೇಕ-ವಾಕ್ಯತ್ವಮ್ ।

“ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನಿತ” ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ, ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ‘ಬಹ್ವಾ ಇತ್ಯಾದೌ’ ಇತ್ಯಾಽಪಿ ಬಹುವ್ರೀಹೀವ,

ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಕತ್ವಾತ್ । “ತೃತೀಯಾದಿಭು ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಕಂ ಪುಂವ್ದಾಲವಸ್ಯ” ಇತಿ ಪುಂವ್ದಾವಃ । ‘ತದ್ವುಪರಿತನೇ ವಾಕ್ಯೇ, ಇತಿ ಆದೌ ಅಂತೇ, ಚಕಾರಾತ್ ಮಧ್ಯೇ ಚ ಬಹುಕೃತ್ವಃ ಶ್ರುತಸ್ಯ’ ಇತಿ ವಾ ವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ।

ವಿವರಣೆ - ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಮ್ಪಯತ್ವವನ್ನು ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ‘ನಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಬಾಧ್ವಃ' ಎಂದರೆ 'ವಾಯು' ಎಂದರ್ಥ. "ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತ್ಯಾಹ" ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಶರೀರಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮನೆಂದು ಛಂದಃಪುರುಷನನ್ನು ಆಕಾರನೆಂದು ವೇದಪುರುಷನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಮಹಾಪುರುಷನನ್ನು ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ಇವರುಗಳನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಇತಿ ಹ ಸ್ಮಾಹ ಬಾಧ್ವಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ 'ಬಾಧ್ವಃ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ 'ಬಾಧ್ವಃ' ಎಂದೇ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಸಮಗ್ರ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದಂತಾಯಿತು.

'ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತೋಪಕ್ರಮಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತಃ ಉಪಕ್ರಮಃ ಯಚ್ಚ ತತ್ ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತೋಪಕ್ರಮಂ ತಸ್ಯ ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತೋಪಕ್ರಮಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಂತೆ 'ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಸಹ 'ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತಃ ಉಪಸಂಹಾರಃ ಯಚ್ಚ ತತ್ ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತೋಪಸಂಹಾರಂ, ತಸ್ಯ ಬಾಧ್ವಚಿಹ್ನತೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಇದನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಬಹ್ವಚಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಾದೌ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆ ಸರಿ ? ಏಕೆಂದರೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ 'ಇತಿ ಆದಿ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಇತ್ಯಾದಿನಿ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವಾಕ್ಯಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ಆದಿಶಬ್ದವನ್ನೂ ಸಹ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ 'ಇತ್ಯಾದಿನಿ' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು 'ಇತ್ಯಾದೌ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ ?

ಉತ್ತರ - ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು. "ತೃತೀಯಾದಿಷು ಭಾಷಿತವುಂಸ್ಕಂ ಪುಂವದ್ಗುಲವಸ್ಯ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತೃತೀಯಾದಿ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಪದಕ್ಕೆ ಪುಂವದ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಶುಚಿ ಶಬ್ದದಂತೆ) ಆದ್ದರಿಂದ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತೃತೀಯಾದಿ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ರೂಪಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಇತ್ಯಾದೌ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯೇ ಎಂಬುವುದರಿಂದ 'ಆದೌ' ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ 'ಆದೌ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಾಕ್ಯೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣ ಮಾಡುವುದೇ ಬೇಡ. ವಾಕ್ಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತದುವರಿತನೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ 'ಇತ್ಯಾದೌ ಅಂತೇ ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಕ್ರುತ್ಯ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ವಾಕ್ಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಆದೌ' ಎಂಬ ಪದವು ವಿಶೇಷಣವಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅಥೈಷ ಇತಿ । ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕರಣಮುಕ್ತಮಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣೇ ತತ್ರ ಯಥೈತच्छಬ್ದಸ್ಯ "एतेन सहस्रदक्षिणेन यजेत" इति वक्ष्यमाणयागपरत्वं नतु प्रकृतज्योतिष्टोमपरत्वं, तद्वदित्यर्थः ।

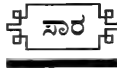
ನನು ಸಂಜ್ಞಾಭೇದಾತ್ತತ್ರ ತಥಾತ್ವಮುಪೇತಮಿತಿ ಚೇದಿಹಾಪಿ ವಾಕ್ಯಭೇದಾತ್ತತ್ಯಾಽಸ್ತಿವಿತಿ ಭಾವಃ |

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ 'ಅಭ್ಯಷ ಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞಾಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ವಿಷಃ' ಎಂಬ 'ವಿತತ್' ಶಬ್ದವು "ವಿತೇ ಸಹಸ್ರದಕ್ಷಿಣೇನ ಯಜೇತ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಯಾಗವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು, ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ 'ಬಾಧ್ಯ' ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ವಿತತ್' ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಜೀವನೇಂಬ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞಾಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಾಕ್ಯಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಭೇದವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಭೇದವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಪಶುಶಬ್ದಸ್ಯ ತದ್ವಿಶೇಷಚ್ಛಾಗವಾದಾತಿತ್ಯಶ್ರುತ್ಯಾ
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಜೀವಲಿಂಗಾನಾಂ ಜೀವವಿಶೇಷಾದಿತ್ಯ ಏವ ಪರ್ಯವಸಾನೇನ ಸರ್ವಜೀವಪ್ರಾಪಕಾಭಾವಾತ್ಕಥಂ
ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತಿತ್ಯಾಶಾಂಕತೇ - ನವೇತಿ || ನನು ಸರ್ವೇಶು ಭೃತೇಭಿತ್ಯನೇನ
ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯೈವೋಕ್ತವೇನಾರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾನುಕ್ತೇಃ ಕಥಮರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವೇನ ಸರ್ವಜೀವಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಸರ್ವೇಭಿವಿತಿ ||

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಕೊನೆಯತನಕ ಅನೇಕ ಬಾರಿ 'ವಿತತ್' ಎಂಬ ಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪದವು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಜೀವನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಜೀವಪ್ರಾಪಕವೇ ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯ ಪ್ರಾಪಕವಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾಚ ನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಗತತಾ । “ಅನ್ತಃ” ಇತ್ಯತ್ರ “ಅನ್ತರಃ” ಇತ್ಯತ್ರ “ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿ” ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಯೋರವಿರೋಧೋ ನೋಕ್ತಃ,

ತತ್ಪ್ರಕರಣೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯಾಭಾವೇನ ವಿರೋಧಶಙ್ಕಯಾ ಅನುದಯಾತ್, ಉದಯೇ ವಾ ತತ್ರತ್ಯಂತಪಾಯೇನೈವ ಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ।

“ಉಪಾಸಾತ್ರೈವಿಧ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಅನ್ತಸ್ಥತ್ವಾಬುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಾತ್ರಮುಕ್ತಮ್, ನ ತ್ವವಿರೋಧಃ । “ಹೃದಯಪೇಕ್ಷಯಾ” ಇತ್ಯತ್ರ ತು ತಯೋರತ್ರಾವಿರೋಧೇ ಉಕ್ತೇಽಪಿ “ಅಜ್ಞುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷಃ” ಇತ್ಯತ್ರ ಮಾತ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಸಾವಧಾರಣಮಜ್ಞುಷ್ಠಪರಿಮಾಣತ್ವಮ-ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಶಾಙ್ಕಿತೇ, ಮೂರ್ತಿದೇವತಾಶೇಷೇ ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನಾ ಸಾವಧಾರಣಮಪಿ ತದಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸಮಾಧಾಸ್ಯತೇ ।

“ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು” ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಅಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಭೂತಾದನ್ಯತ್ರಾಭಾವಪ್ರತೀತೀಃ । ಅನ್ಯಥಾ ಭೂತಪದವೈಯರ್ಥಾತ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ “ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಃ ಸ್ಥಿತಃ” ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಯಾ ಸರ್ವಜೀವಹೃದಯಸ್ಥತ್ವಸ್ಯೈವ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ।

ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಾಕ್ಷೇಪಸ್ವಿತ್ವಿತ್ಯಮ್ - ತಸ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಗತಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ತದಭಾವೇ ತದಭಾವ ಇತಿ । ಯದ್ವಾ “ಏತಮೇವ” ಇತ್ಯವಧಾರಣೇನ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವಾತ್ ವಿಷ್ಣೋರ್ಭೂತಾದನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ವಿಷ್ಣುವು ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರ. ಅಲ್ಲದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು, ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದೆ.

‘ಅಂತಸ್ಥದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಾಗಲೀ ‘ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತ್ವಕ್ಕೂ ಇರುವಂತಹ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧಶಂಕೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ ಅದರ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಸಹ ಅಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು

ವೇಳೆ ಹಾಗೇನಾದರೂ ವಿರೋಧಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದಾದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು.

ಇದರಂತೆ 'ಉಪಾಸಾತ್ಯವಿಧ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಂತಸ್ಥತ್ವ' ಎಂಬ ವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಸ್ತು 'ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವನ್ನೇನೋ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರದ ಮಾರ್ಗವೇ ಬೇರೆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿದೆ. "ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಧಾರಣ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು 'ಮಾತ್ರ' ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅಂಗುಷ್ಠ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿವಿಶೇಷವು ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಅಂಗುಷ್ಠ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾತ್ರಪದದಿಂದ ಅವಧಾರಣವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ; ಹೊರತಾಗಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೂ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವಕ್ಕೂ ಬರುವಂತಹ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಲ್ಲ. ಅವಧಾರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಡೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಭೂತಪದವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯೂ ಸಹ "ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಿಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸರ್ವಜೀವಹೃದಯಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು ಹೊರತು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಆಕ್ಷೇಪವಾದರೂ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವಭೂತಗತನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಗತತ್ವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ 'ಏತಮೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಅನ್ಯರಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳೇ ಸರ್ವಭೂತಗತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಡೆ ಇದ್ದರೂ ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕಠಿಣ ಪದಾರ್ಥ

ಅರ್ಥಕೌಶಸ್ವಾಚ್ಛ = ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನಾದ್ದರಿಂದ, ನೋಟಃ = ಮೂರು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ತತ್ಕರಣೇ = ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ, ಉದಯೇ ವಾ = ವಿರೋಧಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಸಹ, ತದ್ಯುಕ್ತಂ = ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ತಯೋಃ = ಸರ್ವಗತತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತ್ವಗಳಿಗೆ, ಅಲೌಕಸ್ತ್ವಂ = ಸ್ವಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ. ತದಭಾವೇ = ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ. ತದಭಾವಃ = ಸರ್ವಗತತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಸೌತ್ರಂ ಪ್ರಾಪಕಾಂತರಮಪ್ಯಾಹ - ಅರ್ಭಕೇತಿ । 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಸರ್ವಗತತಾ' ಶ್ರುತೃವ್ಯಾದಿಸರ್ವಗತತೇತ್ಯರ್ಥಃ । ನನುಕ್ತಮಾತ್ರಾಲ್ಪೈಕಸ್ತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸಮರ್ಥಿತಮಿತಿ, ತತ್ರಾಹ - ಅಂತರೀತ್ಯತ್ರೇತಿ । "ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವಗತತ್ವಧರ್ಮಸ್ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ - ಉದಯೇ ವೇತಿ । ಅತಃ ಸಂಕ್ಷೇಪಭಾಷ್ಯೇ "ಅಂತರಃ ಖವತ್" ಇತಿ ಅಂತರ್ದೇಶೇ 'ವ್ಯೋಮವತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತವಾಽತ್ರತ್ಯನ್ಯಾಯೇನೈವಾಪರೋಧಃ ಉಕ್ತಃ । ಅಂತಸ್ಥಿತ್ವಾದೀತಿ । ಬಹಿಷ್ಕೃತಸರ್ವಗತತ್ವೋಕ್ತೀರೀತ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಪಕವನ್ನು 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸರ್ವಗತ ಎಂದರೆ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಿವೀ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಲೌಕಿಕಸ್ತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಅಂತರತ್ವ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ 'ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಧರ್ಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಉದಯೇ ವಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಣುಭಾಷ್ಯದ 'ಅಂತರಃ ಖವತ್' ಎಂಬ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಖವತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಕಾಶದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ('ಅಂತರಃ ಖವತ್' ಎಂಬ ಅಣುಭಾಷ್ಯವು 'ಅಂತರಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಖವತ್' ಎಂಬ ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದೇ ಮಾತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ ಖವತ್ = ಆಕಾಶದಂತೆ, ಅಂತಃ = ಅಂತಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ತತ್ವಮಂಜರಿಯ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.)

'ಅಂತಸ್ಥಿತ್ವಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಸರ್ವಗತತ್ವಗಳ ವಚನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಇಹ ತು ತಯೋರ್ವಿರೋಧಾತ್ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಹರೇರಲ್ಪೈಕಸ್ತ್ವಂ ನ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, 'ವ್ಯೋಮವತ್' ಇತ್ಯಂಶೇನ ಸಮಾವೇಶಸಮ್ಮರ್ಥಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ । 'ತಯೋಃ' ಸರ್ವಗತತ್ವಾಲ್ಪೈಕಸ್ತ್ವಯೋಃ । ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನೇತಿ । ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ಶಕ್ತವ್ಯಾತ್ಮನಾಽವಸ್ಥಾನೇಽಲ್ಪೈಕಸ್ತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತತಯಾ ತದಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಕ್ಷುಷ್ಣಮಾತ್ರತ್ವೋಕ್ತೀರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಯಾ ಚಾಧಿಕಾಶಾಕ್ಷಯಾ ತಸ್ಯೋತ್ಥಿತೀತಿರೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತ್ವ ಮತ್ತು ಸರ್ವಗತತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ವೈರೋಮವತ್' ಎಂಬಂಶದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಸರ್ವಗತನಾದ ಭಗವಂತನು ಶಕ್ತಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದರೂ ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಹೃದಿ ವಿಧಮಾನಾವಕಾಶಸ್ಯಾಕ್ಷುಷ್ಮಾತ್ರತ್ವೇನ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವೋಕ್ತಿರೂಪಚಾರೆಣಿತಿ ಸೂತ್ರೇ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ಚ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಸತ್ಯಂ, ಪಕ್ಷಾಂತರಮುಪೇತ್ಯೈವೈತತ್ । ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ ಡೀಕಾಢಾಂ “ಭಗವನ್ಮೂರ್ತೀವಿಶೇಷಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಯಾ ತನ್ಮಾತ್ರಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಸೂತ್ರಮಪಿ ಹೃದಿ ವ್ಯಕ್ತರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸೂತ್ರ, ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ 'ತದಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಅವಕಾಶವು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಮಾತ್ರಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆಂದು, ಅಂದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ದೇಶವು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನೂ ಸಹ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಭಗವಂತನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ - ಹೌದು, ಇದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿವಿಶೇಷಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಾ ತನ್ಮಾತ್ರಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್' ಭಗವಂತನ ಮೂರ್ತಿವಿಶೇಷವು ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನು ಹೃದಯಪರಿಮಾಣದಷ್ಟು ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಸಹ 'ಹೃದಿ ವ್ಯಕ್ತರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಮೂರ್ತಿಯು ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ. ಹೃದಯಾಕಾಶವು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಮೂರ್ತಿಯು ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನುಕ್ತಮರ್ಮಕೌಕ್ಸ್ತವಮೇವಾತ್ರ ನ ಶ್ರೂಯತೇ, ಅನ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಾಕ್ಷೇಪಾಯೋಗಾದಿತಿ, ತತ್ರಾಹ - ಸರ್ವೇಷ್ವಿತಿ ।

ನವವಧಾರಣಾಭಾವಾತ್ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತೋ ಭೂತಪದೋಪಾದಾನಾದೇವ, ಅನ್ಯಥಾ 'ಸರ್ವೇಷು' ಇತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಾದಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಅನ್ಯಥೇತಿ । ಸಿದ್ಧಾಂತಿನೇನಿತಿ ।

ಅತ एव दहराधिकरणे “अल्पश्रुतेरिति चेत्तदुक्तम्” इत्यत्राल्पस्थान-
माशङ्क्योक्तपरिहारस्मारणं, क्रियते,

अत्र तत्त्वप्रदीपे च ‘सर्वजीवहृदयसुषिराणामल्पत्वात्’ इत्युक्तमिति भावः ।

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ಸವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಕೇಳಿಸದಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ವಾಕ್ಷೇಪವು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಸರ್ವೇಷು’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ? ಎಂದರೆ ಭೂತಪದದಿಂದಲೇ ಅವಧಾರಣೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ‘ಸರ್ವೇಷು’ ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ‘ಅನ್ಯತ್ರ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ. ‘ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಹರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಅಲ್ಪಶ್ರುತೇರಿತಿ ಚೇತ್ತದುತ್ತಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ ?

ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ‘ಸರ್ವಜೀವಹೃದಯಸುಷಿರಾಣಾಮಲ್ಪತ್ವಾತ್’ ಸಕಲಜೀವರ ಹೃದಯಾಕಾಶವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः — नन्वेवमल्पौकस्त्वस्यान्यगतत्वे विष्णोः प्रागुक्तसर्वगतत्वस्याक्षेपो
भाष्यादावयुक्त इत्यतस्तत्साधयति — पूर्व्वेति ।

सत्यं, न साक्षादाक्षेपः, अवधारणद्वारा तु सेत्स्यतीति भावः । विष्णोः
सर्वगतत्वायोग इति । ‘किन्त्वादित्यस्य वा सर्वजीवानां वा “ततमं” इत्युक्त-
सर्वगतत्वमेकप्रकरणत्वात्’ इति वाक्यशेषः । तेन “आदित्यनिष्ठत्वात्”
इत्यग्रेतनोक्तिर्युक्तेति बोध्यम् । एतेन “तद्यदि विष्णोरन्यस्य स्यात्” इति टीका
विवृता ध्येया ।

ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಲ್ಪಕೌಸ್ತವವನ್ನು ಬೇರೆಯವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನೂ ಸಹ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಗತತ್ವದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ‘ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಾಕ್ಷೇಪಸ್ತು’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೌದು, ನೇರವಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಧಾರಣದ ಮೂಲಕ ಆಕ್ಷೇಪ ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಸರ್ವಗತತ್ವಾಯೋಗಃ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ವಿಷ್ಣುವಿಗಂತು

ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಿಗೋ ಅಥವಾ ಸಕಲಜೀವರಿಗೋ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು. 'ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಗತತ್ವವೂ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರಿಂದ "ತದ್ಗದಿ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಗತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಉಪಾಸಾತ್ಮವಿಧ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುವವನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೃದಯಾಕಾಶವು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನೂ ಸಹ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟು ಸಣ್ಣರೂಪವುಳ್ಳ ಭಗವಂತನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? "ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಃ ಸ್ಥಿತಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಈ ವಿಷಯವು ಮತ್ತಷ್ಟು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು ಸರ್ವಗತನೂ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಈ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಸ್ವರಸವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಆಶಯ.

ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರಲಾರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಚಾರ್ಭಕೌಕಸ್ತವಮನ್ತರ್ಯಾಮಿಷ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತಮ್, "एष म आत्माऽन्तर्हृदये ज्यायान् पृथिव्याः" इत्यादिश्रुत्या तस्यापि सर्वगतत्वेन तद्विरुद्धाल्पौकस्त्वायोगात् ।

नच पूर्वपक्षे "ब्रह्म ततमम्" इत्युक्तस्य सर्वगतत्वस्याप्यादित्यनिष्ठत्वात्तस्याप्य-
ल्पौकस्त्वायोग इति वाच्यम्,

आदित्यश्रुत्याद्यनुसारेण ततमत्वस्य सङ्गेचनात् । नच ब्रह्मणि तथा,
ब्रह्मत्वव्याघातात् ।

ಅನುವಾದ - ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಏಷ ಮ ಅತ್ಯಾಂತಹೃದಯೇ ಜ್ಯಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಲೌಕಸ್ವವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮತತಮಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಿಗೂ ಅಲೌಕಸ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೆ ?

ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬಹುದು. (ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆನ್ನಬಹುದು.) ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಹತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತಸ್ಯಾಪಿ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೂ ಸಹ, ತದ್ವಿರುದ್ಧ = ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ,

ತತಮಂ = ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ, ತಥಾ = ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಸರ್ವಭೂತಗತಸ್ಯಾನ್ಯತ್ವೇ “ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತಃ” ಇತ್ಯಶ್ರುತತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ತಸ್ಯೈವೇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವಮಪಿ ತಸ್ಯೈವೇತಿ ಜ್ಯೋತಿಃಸೂತ್ರಮಪ್ಯಾಕ್ಷೇಪುಂ ಶಕ್ಯತೇ ।

ನಚ ಸನ್ನಿಹಿತಾಕ್ಷೇಪಂ ವಿನಾ ವ್ಯವಹಿತಾಕ್ಷೇಪೋ ನ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, उत्तरनयामाभ्यादौ जन्मादिसूत्राक्षेपस्य दर्शयिष्यमाणत्वात् । पूर्वपादान्त्यनयेन सङ्गत्यावश्यकत्व-निर्बन्धाभावाच्च ।

एवञ्चाश्रुतत्वादिविष्णुलिङ्गश्रवणाद्विष्णुरेवात्रोच्यत इति प्रागुक्तशङ्काऽपि नोद्दिष्यति, आक्षेपश्च ऋजुर्भवतीति चेन्न,

सूत्रोपात्ताल्पौकस्त्वमुखेनैवाऽऽक्षेपस्योचितत्वात्, श्रुतिसङ्गतिप्रदर्शनार्थत्वात्, साक्षात्समन्वीयमानलिङ्गमुखेनाऽऽक्षेपसम्भवे व्यवहिताश्रुतत्वादियुक्तेनाऽऽक्षेपा-योगाच्चेति तात्पर्यात् ।

ವಿವರಣೆ - ಅಕ್ಷೇಪ - ಸರ್ವಭೂತನಲ್ಲಿರುವನು ಬೇರೆಯವನಾದರೆ “ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತವೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವವೂ ಸಹ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು ಸರ್ವಗತನಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರನೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿದೆ; ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣವು ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ಶಂಕೆಯೂ ಸಹ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸಹ ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವದಿಂದಲೇ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವ ಮುಖದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದಾಗ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ತೋರಿಸದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಲಿಂಗದಿಂದಲೇ ನೇರವಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ವ್ಯವಹಿತವಾದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - यद्वा - अत्रेव तत्र निरवाकशादित्यादिलिङ्गाभावाद्दिष्णौ मुख्यस्याश्रुतत्वादेरादित्ये गौणतास्वीकारेण तदाक्षेपे हेत्वभावात्सन्निहितमेवाक्षिप्तम्। अत एवाग्रे - “ज्योतिः, अदृश्यत्वादि” इत्यादिना तदाक्षेपप्रकारासम्भवं वक्ष्यति ।

ಅಥವಾ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿರುವಂತೆ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವ ಪ್ರಾಪಕವಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದೇ ಸುಲಭ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ “ಜ್ಯೋತಿಃ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಹೃದಯನಿಹಿತವ್ಯವಸ್ಥಾಪಾರ್ಥಕೌಕಸ್ತವಸ್ಯ ಕಾಪ್ಯನ್ಯತ್ರ ವಿಷ್ಣಾವಸಮ್ಮತತಯಾ ನಿರವಕಾಶೇನ ತೇನ ವಿಚರಣಾರೂಪಾಶ್ರುತತ್ವಾದೇಗೌಣತ್ವಾಶ್ರಯೇನ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿಸೂತ್ರಮಪ್ಯಾಕ್ಷೇಪ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತಃ ಏವಾಗ್ರೇತನಂ 'ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್' ಇತ್ಯೇತದಸದಿತಿ ಚೇನ್ನ, ತತ್ರಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮನೇಕೇಷಾಂ ಬಾಧಾದಪ್ಯೇಕಸ್ಯ ಹೃದಯಸ್ಥಿತ್ವಸ್ಯ ಕಥಾಪ್ರದ್ವಿಷ್ಟಿಗೌಣತಯಾ ವರ್ಣನೀಯತ್ವಾತ್ । ಅಶ್ರುತತ್ವಾಮತತ್ವಾದಿರೂಪವಿಷ್ಣುಧರ್ಮಸಂದೃಷ್ಟತ್ವಾಚ್ಚ ।

ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣಟೀಕಾयां ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣರೀತ್ಯಾ ತತ್ರ ಪ್ರಧಾನಶ್ರುತವಿಚಾರರೂಪಾಶ್ರುತತ್ವಾದೇ-
ಗೌಣತ್ವವರ್ಣನಾಯೋಗಾಚ್ಚ ।

ಅತ್ರ ತ್ವಾದಿತೀಯಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ ಬಹುತ್ವೇನ ತತ್ಸದ್ವಿಚಿನತ್ಯಾರ್ಥಕೌಕಸ್ತವಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಸಮ್ಮೇ-
ತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾಚ್ಚರಮಶ್ರುತಾಶ್ರುತತ್ವಾದೇಗೌಣತ್ವಸಮ್ಮೇವಾತ್ 'ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್' ಇತ್ಯೇತದಪ್ಯೇತದಭಿಪ್ರಾಯಂ
ನೇಮ್ ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಿಂದ ಅಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವುದೇ ಸುಲಭ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವೆಂಬ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವು ಯಾವುದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಲಾಗದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವಾದಿಗಳು ಬಾಧಕವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಯಿತು. ಇಂತಹ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ವಿಚರಣಾವೆಂಬ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೌಣತ್ವವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವ ಮೂಲಕ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳುವ 'ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವೆಂಬ ಬಾಧಕದಿಂದಲೇ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೂ ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತತ್ವ, ಅಮೃತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಮುಂದೆ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಹೊರತಾಗಿ ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವನ್ನೇ ಗೌಣವನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕವಾದ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕೂಡಿರುವಂತಹ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ವಕೃ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಅನಂತರ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೌಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೆನಿಸಿದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿದೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಮಾತನ್ನು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. (ರಾಯರು ತೋರಿಸಿದ ಆಳವಾದ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಜ್ಜನರು ಗಮನಿಸಬೇಕು.)

ಪ್ರಕಾಶ: - ಕೇचितು - “ಸर्वेषु भूतेषु” इत्यत्र हृदयस्थत्वाश्रवणात् तदाक्षेप इत्याहु: ।

तत्पक्षे “उपासात्रैविध्यात्” इत्यादिनाऽगतत्वशङ्कासमाधानादिकं कथमिति चिन्त्यम् ।

ನಮಲ್ಲೇ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - “ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಕಲ ಭೂತಗಳ ಒಳಗಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತಹ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇವರ ವಿಚಾರವೂ ತಪ್ಪು. ‘ಉಪಾಸಾತ್ರೈವಿಧ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂತರೂಪಸನಾವನ್ನು ಗತಾರ್ಥತ್ವಶಂಕೆಯಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ಶಂಕೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂತಗಳ ಒಳಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಸಕಲ ಭೂತಗಳ ಹೃದಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - लिङ्गं पूर्वन्यायेन सावकाशमित्याशङ्क्य निराह - नचेति । इत्यादि श्रुत्येति । एतेन “तस्यापरिच्छिन्नत्वेन “सर्वेषु भूतेषु” इत्युक्ताल्पौकस्त्वायोगात्” इति टीकोपपादिता ।

ನನು “एष म आत्माऽन्तर्हृदयेऽणीयान्त्रीहर्वा यवाद्वा” इत्यणीयस्त्वमपि श्रुयत इति चेन्न, द्वयोर्विरोधेनाणीयस्त्वस्य जीवधर्मत्वादिना कथञ्चिन्नेयत्वात् इति भावेनोक्तं - तद्विरुद्धाल्पौकस्त्वायोगादिति ।

आदित्यनिष्ठत्वादिति । एतच्च प्रागेव विवृतमस्माभिः । ननु ब्रह्मणोऽपि सर्वगतत्वं सङ्ಗोच्यात्र प्रतिपाद्यत्वमुपेयतामित्यत आह - नचेति ॥

ಅರ್ಥಕೌಶಲ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಸಾವಕಾಶವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಂದ “ತಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೇನ “ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು” ಇತ್ಯುಕ್ತಾಲೌಕಸ್ತ್ವಾಯೋಗಾತ್” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಜ್ಞಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ಏಷ ಮ ಅತ್ಯಾಂತ-ಹೃದಯೇಽಣೀಯಾನ್ಪ್ರೀಹೇರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಿತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಎರಡೂ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಅಣೀಯಸ್ತ್ವವನ್ನು ಜೀವಧರ್ಮವೆಂದು ಗೌಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ತದ್ವಿರುದ್ಧಾಲೌಕಸ್ತ್ವಾಯೋಗಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅದಿತ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್' ಎಂದಿದೆ. ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एतेन, ननु यथा पूर्वपक्षे किञ्चिदादित्यवाक्यं किञ्चिज्जीववाक्यमित्युभय-प्रापकसत्त्वाद्वाक्यभेद आश्रीयते, तथा पूर्वप्रकरणं पूर्वोक्तरीत्याऽनेकश्रुति-लिङ्गोपेतत्वेन ब्रह्मपरं, “चत्वारः पुरुषाः” इत्यादित्वन्यपरमस्तु, अत्रोक्तबाधका-नामर्भकौकस्त्वादित्यश्रुत्यादीनां तत्राभावादिति निरस्तम् । “ब्रह्म ततमं” इति पूर्ववाक्यमसङ्गुचितसर्वगतत्वपरं चेत्, “भूतेष्वेतमेव” इत्यवधारणविरोधेन न ब्रह्म प्रतिपादयितुमलम्, सङ्गुचितत्परं चेत्तस्य ब्रह्मत्वव्याघातेन न तत्प्रतिपादयितुं शक्तमित्युभयथा तस्य ब्रह्मपरत्वायोगात्,

ಆಕ್ಷೇಪ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಕೋಟಿಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮತ್ತು ಜೀವಕೋಟಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಜೀವಕೋಟಿಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ವಾಕ್ಯಭೇದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರು. ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಆದಿತ್ಯನ ಲಿಂಗಗಳು ಯಾವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆಯೋ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಿ. ಆದರೆ 'ಏತಂ ಹ್ಯೇವಾ ಬಹ್ವಚಾಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೀವಪರವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಉಭಯಪ್ರಾಪಕಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಭೇದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕರಣದ ಅನೇಕ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಲಿ; "ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾಃ" ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣವೆಲ್ಲವೂ ಜೀವಪರವೋ ಆದಿತ್ಯಪರವೋ ಆಗಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಂ' ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗಳಾಗಲೀ, ಅರ್ಭಕೌಕ್ಸ್ತವಾಗಲೀ ಅಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತೀರಿ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಪೂರ್ವಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದೇ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ತತಮತ್ವವನ್ನು (ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು) ಅಸಂಕುಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ? ಅಥವಾ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ? ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಏತಮೇವ' ಎಂಬ ಅವಧಾರಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಏತಮೇವ' ಎಂಬುದನ್ನು ಆದಿತ್ಯಪರವೆಂದು ನೀವೇ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸಂಕುಚಿತವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಹತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದರ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ. ಪುನಃ ಪ್ರಥಮಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಕೆಲವೆಡೆ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯಾಹತಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಬಗೆಯಿಂದ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದರೂ ಪೂರ್ವಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಪ್ರಕೃತವಾಕ್ಯಭೇದ ಇವ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪ್ರಕರಣಭೇದೇ ಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವಾತ್, ಅತ್ರಾಽಽದಿತ್ಯಶ್ರುತ್ಯಾಧಿನುಸಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಧ್ಯಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾನಾಮನ್ಯಥಾತ್ವಮಿವ ಪೂರ್ವಪ್ರಾಪ್ಯ-ನ್ಯಥಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ ಸರ್ವತ್ರಾಽಽದಿತ್ಯಪರತ್ವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಿಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಬಲಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ । ಅತಃ ಏವ ಟೀಕಾयां "एकप्रकरणत्वात्" इत्युक्तमिति ।

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವೆಂದು, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಜೀವಪ್ರತಿಪಾದಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ವಾಕ್ಯಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಯೆನ್ನುವ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣವು ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದನ್ನಲು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಅಶ್ರುತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗೌಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವತರೇಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಕರಣವು ಆದಿತ್ಯಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಬಲವಾದ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಏಕಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರಾರ್ಜಿಯಮ್ - ನನು यदि सर्वेषु भूतेष्वित्यत्राल्पौकस्त्वमुच्येत
तर्ह्यत्रोक्तसर्वगतो न विष्णुश्चेत्पूर्वोक्तोऽपि न सर्वगतो विष्णुः स्यादित्याक्षेपा-
योगात्पूर्वाधिकरणाक्षेपಾನुपपत्तिरित्यत आह - पूर्वाधिकरणाक्षेपस्त्विति ॥

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಹೃದಯೇ ಜ್ಞಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ವಗತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದೆಂದು ವಾದ ಮಾಡಿದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದೆಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಬಾಧಕಪರಿಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉಪಸಂಹಾರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ब्रह्मशब्दस्य च विष्णौ मुख्यत्वेऽप्यल्पौकस्त्वादिलिङ्गादिहामुख्यार्थत्वात्,

ज्योतिरदृश्यत्वाद्यधिकरणयोश्च बाधकाभावान्मुख्यस्याश्रुतत्वादेर्विष्णुधर्मत्वेऽपि
प्रकृते अर्भकौकस्त्वादिबाधकेन अमुख्यस्य तस्य जीवेऽप्युपपत्तेः । “अन्तर्यामि”
इत्यत्र च इह विष्णुलिङ्गत्वेन निश्चितस्यान्तरत्वस्य “यः पृथिव्या अन्तरः” इति
श्रवणादन्तर्यामी विष्णुरिति वक्ष्यते, न त्वेतत्सिद्धान्तात्प्राक् तत्रान्तरत्वादीनां
विष्णुधर्मत्वनिश्चयः । अत एव तत्र भाष्यकारो वक्ष्यति “स हि “सर्वेषां

ಭೂತಾನಾಮನ್ತರಪುರುಷಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನ್ತರಃ” ಇತಿ । ಅನ್ತರಾಧಿಕರಣೇ ತು ಚಕ್ಷುರನ್ತಸ್ಸಯತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ । ನ चेह तच्छ्रूयते, किन्त्वन्तरशब्दमात्रमित्यायूतम् । तस्माद्युक्तः पूर्वपक्षोदयः ॥

ಅನುವಾದ - ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳು ಸರ್ವಗತರಾಗಿದ್ದಾರೆನ್ನಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಆದಿತ್ಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಅಲೌಕಿಕಸ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇದರಂತೆ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಅದೃಶ್ಯತ್ವ, ಅಶ್ರುತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಆದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅರ್ಭೌಕೌಕಸ್ವ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧಕಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ “ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅಂತರಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮೊದಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು “ಸಹಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಂತರಪುರುಷಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ‘ಅಂತರಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಂತೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಕೇವಲ ‘ಅಂತರ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಷ್ಟೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಶಿಷ್ಯಂದಿರೇ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉದಯವಾಯಿತು.

प्रकाशः —

नन्वत्र ब्रह्मशब्दादयोऽपि ब्रह्मत्वसाधकाः सन्तीत्युक्तमित्यत्राह — ब्रह्मशब्दस्य चेति । एतेन “ब्रह्मशब्दस्य जीवेऽपि सम्भवात्” इति टीका विवृता । अश्रुतत्वादेर्गतिमाह — ज्योतिरिति । एतेन न तदाक्षेप इति सूचितम् ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಪ್ರಕೃತ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆದಿತ್ಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇಽಪಿ ಸಂಭವಾತ್" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅಶ್ರುತತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆದಿತ್ಯನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಬಾಧಕವಾಗಿವೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಜ್ಯೋತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗದೆಂದೂ ಸಹ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - बाधकाभावादिति । उक्ताभिप्रायमेतत् । यदप्यन्तरत्वं विष्णुलिङ्गमिति, तत्राह - अन्तर्यामीति ।

ನನು "ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತಿಃ" ಇತ್ಯತ್ರಾಂತರತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತಯಾ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಂತರೇತಿ । ತತ್ರ "ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ" ಇತಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿತ್ವಂ ಶ್ರೂಯತೇ, ನ ತ್ವಿಹ ತಥೇತರ್ಯಃ ।

'ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಂತರತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವು ಬಾಧಕವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಂತರ್ಯಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣವು ಬೇಡ, ಆದರೆ "ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತಿಃ" ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಂತರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ" ಎಂದು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಹೃದಯನಿಹಿತತ್ವ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - नन्वथापि "अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः" इत्यत्रान्तरत्वस्य विष्णुर्धमत्वं सिद्धमिति चेन्न, तत्र देहदेहिभावेनान्तस्स्थित्वमुच्यते,

बहिष्ठो देहवद्विष्णुरन्तस्स्थो देहिवत्समृतः ।

ಇತಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯಾಕ್ತೇಃ । ನ ಚೇಹ ತಥಾ ಶ್ರೂಯತೇ, ಕಿಂತು ಸರ್ವಜೀವಾಂತರತ್ವಮ್ ।

उक्तञ्च -

अन्तस्स्थस्सर्वजीवानां पूर्णत्वात्पुरुषाभिधः ।

ಇತಿ ಏತರೇಯಭಾಷ್ಯೇ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಂತರತ್ವವು ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ 'ಅನ್ಯೋಽಂತರ ಆತ್ಮಾಽನಂದಮಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂತರತ್ವವು ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂತರತ್ವವೇ ಬೇರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಅಂತರತ್ವವೇ ಬೇರೆ. ದೇಹದೇಹಿಭಾವದಿಂದ ಅಂತರತ್ವವು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ

ಬಹಿಷ್ಕೋ ದೇಹವದ್ವಿಷ್ಣುರಂತಸ್ಥೋ ದೇಹಿವತ್ಸ್ತೂತಃ ।

ಹೊರಗಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪವು ದೇಹದಂತಿದೆ. ಒಳಗಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪವು ದೇಹಿಯಂತಿದೆಯೆಂದು ಅದೇ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಸಕಲ ಜೀವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ

ಅಂತಸ್ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ಪುರುಷಾಭಿಧಃ ।

ಎಂಬುದಾಗಿ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನ್ವೇವಮಪಿ “ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ” ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇಷ್ವನಯೇಽಣುತ್ವಮಹತ್ವಯೋರ-
ವಿರೋಧೋ ವ್ಯಕ್ಯತೇ, ಅಣುತ್ವಮಹತ್ವೇ ಏವಾಲಪೌಕಸ್ತ್ವಸರ್ವಗತತ್ವೇ । ಅತಃ ಏವ ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣೇ-

ಮಹತೋಽಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಹಿ ವ್ಯೋಮವತ್ಪ್ರಾಹ ವೇದವಿತ್ ।

ಯಥಲ್ಪದೇಶಸಂಸ್ಥಾನಂ ನ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ॥

ಇತ್ಯಾದಿನಾ “ವ್ಯೋಮವತ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರಾಂಶಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾಯ ವ್ಯೋಮದೃಶ್ಯಾಂತೋನಾತ್ರೋಕ್ತಮಲ್ಪೌ
ಕಸ್ತ್ವರೂಪಮಣುತ್ವಂ ವಿಷ್ಣಾವಪಪಾದಿತಮ್ । ನಚ ತತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥೌಲ್ಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮೇವೋಕ್ತಂ,

ಅಸ್ಥೂಲಾನಗುರೂಪೋಽಸಾವೈಶ್ವರ್ಯಾತ್ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ।

ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಃ ।

ಅನ್ಯವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದಿನಾಮಪಾಕೃತಿಮ್ ।

ನಾರಾಯಣೋ ಶ್ರುತಿರ್ವಿಕ್ತಿ..... ॥

ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತೇರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, “ಅನ್ಯಭಾವ” ಇತಿ
ಸ್ತೋತ್ರೋಕ್ತಸ್ಥೌಲ್ಯಾದಿಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನೇಽಪಿ ಸೌತ್ರಚಶಬ್ದನೇ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದಿವಿರುದ್ಧಾಣುತ್ವಾದೇರಿಪಿ

ಸಮುಚಿತತಯಾಽಣುತ್ವಾದರಪಿ ತತ್ರೈವೋಕ್ತಃ । ಅತ ಏವಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

ಅತೌ ವಿರುದ್ಧವದ್ಧಾತಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತತ್ವತಃ ।

ಯೋಜನೀಯಂ ಹರೌ ವಾಕ್ಯಂ ವಿರುದ್ಧೈರ್ದಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮ್ ॥

ಇತ್ಯಣುತ್ವಾದಿಕಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಭಾಷ್ಯೇಽಪಿ “ಅಸ್ಥೂಲೋಽನುಗುರಮಧ್ಯಮೋ ಮಧ್ಯಮೋ ವ್ಯಾಪಕೋಽವ್ಯಾಪಕಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಮಧ್ಯಮಾದಿಪದೇನ ತತ್ಸೂಚನಾಚ್ಚ ।

ನಚಾತ್ರಾವಿರುದ್ಧತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯೈವಾಣುತ್ವಾದೇಸ್ತತ್ರ ಹೇತೂಕರಣಂ, ನತು ತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತಯಾ । ಅತ ಏವ ಚಶಬ್ದೇನ ತಸ್ಯೋಪಾದಾನಮಿತಿ ಯುಕ್ತಂ,

“ಇಹಾಣುತ್ವಮಹತ್ವಯೋರ್ಭಾವಯೋರ್ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ” ಇತ್ಯಾಶ್ಚಕ್ಷರಾಧಿಕರಣಚಂದ್ರಿಕಾವಿರೋಧಾತ್ । ಏವಂಚಾಶ್ಚೇ ಹೇತೂಕರಣೇನ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗತಯಾ ನಿರ್ಣಾತಸ್ಯಾಲ್ಪೌಕಸ್ತವಸ್ಯ ನ ಸಮನ್ವಯೇತಾಯೋಗ್ಯತ್ವಂ, ನಾಪಿ ತೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋದಯಃ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ವಾ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದೇಗೌಣತ್ವವರ್ಣನಂ ಚಾಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್ ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಅಣುತ್ವ’ ಹಾಗೂ ‘ಮಹತ್ವ’ಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ‘ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತೇಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಣುತ್ವ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವ ಮಹತ್ವವೆಂದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂದರ್ಥ. ಅಲೌಕಿಕಸ್ವವನ್ನೇ ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೇ ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಮಹತೋಲ್ಲತ್ಪಮಪಿ ಹಿ ವ್ಯೋಮವತ್ ಪ್ರಾಹ ವೇದವತ್ ।

ಯದ್ಬಲ್ಲದೇಶಸಂವ್ಧಾನಂ ನ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ॥

ಮಹತ್ವ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಅಣುತ್ವ ಇರುತ್ತದೆನ್ನಲು ಆಕಾಶ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ವ್ಯೋಮವತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವ ಅಂದರೆ ಅಣುತ್ವವನ್ನೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವವೇ ಅಣುತ್ವವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥೂಲವಿಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಅಣುತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಮಹತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ವಿಧಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಅಸ್ಥೂಲಾಽನುರೂಪೋಽಸಾವೈಶ್ವರ್ಯಾತ್ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತು ಮತ್ತು “ಅನ್ಯವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಸ್ಥೂಲ್ಯಾದೀನಾಮಪಾಕೃತಿಮ್ । ನಾರಾಯಣೇ ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ.....॥” ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಾರದು - ಏಕೆಂದರೆ 'ಅನ್ಯಭಾವ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೌಲ್ಕಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಚ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೌಲ್ಕಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದ ಅಣುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಣುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ವಿಧಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ

ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವದ್ಧಾತಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತತ್ತ್ವತಃ |

ಯೋಜನೀಯಂ ಹೌ ವಾಕ್ಯಂ ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮ್ ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಣುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಅಸ್ಥೂಲೋಽನುರೂಪಮಧ್ಯಮೋ ಮಧ್ಯಮೋ ವ್ಯಾಪಕೋಽವ್ಯಾಪಕಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಮಧ್ಯಮ' ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಅಣುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವ ಮತ್ತು ಮಹತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿ ಮುಂದಿರುವ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ, ಹೊರತು ಅಲ್ಲಿ ಈ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಚ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ?

ಇದು ಅಯುಕ್ತ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಇಹಾಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಯೋರ್ಭಾವಯೋರ್ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದ ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥದ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಗಳ ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಯಾವುದನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವಾಗ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂತಹ ಅಲೌಕಸ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇಂತಹ ಅಲೌಕಸ್ಥದಿಂದ ದೃಢವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ? ಇಂತಹ ಅಲೌಕಸ್ಥದಿಂದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆಂದು ಹೇಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಪ್ರಕಾಶಃ - मैवं, अल्पौकस्त्वसर्वगतत्वयोरणुत्वमहत्वाविनाभूततयाऽन्यत्वात् । तथा च तयोरेवात्राविरोध उच्यते, न त्वणुत्वमहत्वयोः । अत एव सुधायां वैशेषिकनये "अल्पाल्पतरदेशावस्थानेऽल्पाल्पतरपरिमाणमवर्जनीयम्" इत्युक्तं, नतु तदेवैतदिति ।

नन्वनयोरविरोधोक्तौ तदाक्षेप्ययोरणुत्वमहत्वयोरपि स सिद्ध इति न तयोः पुनर्विरोधशङ्कोदेतीति चेन्न, अत्रैतद्वाराऽविरोधेऽपि साक्षादविरोधानुक्तेः ।

तयार्विरोधे प्राकृतत्वं तन्त्रं, ब्रह्म तु प्राकृतपदार्थव्यावृत्तमिति समाध्युक्त्यर्थत्वेन पुनर्विरोध शङ्कोत्थಾನोपपत्तेरित्याद्यभिप्रेत्योक्तं - इत्याद्युक्तमिति ।

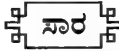
ಇದು ತಪ್ಪು. ಅಲೌಕಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಅಣುತ್ವ, ಸರ್ವಗತತ್ವ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ತ್ವಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪವು ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಲೌಕಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಗಳು ಅಣುತ್ವ ಹಾಗೂ

ಮಹತ್ವಗಳ ಜೊತೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೋ ಅದು ಆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಣುತ್ವ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಧೆಯ ವೈಶೇಷಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಅಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶಾವಸ್ಥಾನೇಽಲ್ಪಾಲ್ಪತರಪರಿಮಾಣಮ-ವರ್ಜನೀಯಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಎರಡಕ್ಕೂ ಏಕೈಕವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಇವೆರಡು ಅಲೌಕಸ್ತ್ವ, ಸರ್ವಗತತ್ವ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ್ಯವಾಗುವ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ವಗಳಿಗೂ ಸಹ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ವಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಏಕೆ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಪರಂಪರೆಯ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದರೂ ನೇರವಾಗಿ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸದಂತಾಗದ ಕಾರಣ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಣುತ್ವ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಾಕೃತಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶಿಷ್ಯಂದಿರು ಸ್ವತಃ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಉಮಾದಿತೃಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತೃಪರತ್ವಂ ಸಾಧಕೈರೂಪಾಥ ತತ್ರ ಬಾಧಕಂ
ಪರಿಹರತಿ - ಬ್ರಹ್ಮಸಾಂದ್ರಸ್ಯ ಚೇತ್ಯಾದಿ ||

ಅದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಸಾಧಕಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಮಂಡಿಸಿ ಈಗ ಭಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಶ್ರುತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತೃಬ್ಧವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ. ಇದರ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರಿರಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಸವಾಲು ? ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಸಹ ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಬೇಕು. ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವ ಎಂಬ ಪ್ರಬಲವಾದ ಒಂದೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಾಧಿಸಬೇಕು. ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವ ಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಸಕಲ ಜೀವರು ಸರ್ವಗತರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉದಯವಾಗುತ್ತದೆ.

////////////////////

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು -

“ಸಂವತ್ಸರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ” “ತತ್ರ ಸಂವತ್ಸರಂ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ
ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣಭಾಷ್ಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣರೀತ್ಯಾ ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದಸ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್,
ಶ್ರುತಪ್ರಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಚ “ಮಹಾಪುರುಷ ಇತಿ ಯಮವೋಚಾಮ ಸಂವತ್ಸರ ಎವ”
ಇತಿ ಸಂವತ್ಸರೇ ಮಹಾಪುರುಷಪದಪ್ರಯೋಗಾच्च ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದಸ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಪರತ್ವಾತ್,
ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮತ್ವರೂಪಸ್ಯ ಚ ತತ್ಸಾರತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಸಮ್ಮಭವಾತ್,

ಅನುವಾದ - ಸಂವತ್ಸರ ಸಾರತ್ವವು ಆದಿತ್ಯಲಿಂಗವಲ್ಲ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ
ಸಂವತ್ಸರ ಶಬ್ದವು ಒಂದು ವರ್ಷವೆಂಬ ಕಾಲವಾಚಕವೇ ಆಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖ-
ವಾಚಕವಾಗಿದೆ -

“ಸಂವತ್ಸರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ” “ತತ್ರ ಸಂವತ್ಸರಂ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮ್” ಇದೇ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಹಾಗೂ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನೇ ಸಂವತ್ಸರನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ
ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುವಂತೆ ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂವತ್ಸರ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.
ಲೌಕಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಕಾಲದಲ್ಲಿರಬಹುದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ
ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಸಂವತ್ಸರನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ‘ಮಹಾಪುರುಷ ಇತಿ ಯಮವೋಚಾಮ
ಸಂವತ್ಸರ ಏವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ‘ಮಹಾಪುರುಷ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಕಾಲವಾಚಕವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕಾಲವನ್ನು ಮಹಾಪುರುಷವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ? ಆದ್ದರಿಂದ
ಸಂವತ್ಸರ ಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖಪರವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ “ಸಂವತ್ಸರಸಾರ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂವತ್ಸರನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ವಿಷ್ಣು
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸಾರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಎಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.
ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವು ವಿಷ್ಣುನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅತ್ರ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಸರ್ವಗತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಂ ಚ ಹೇತುಕೃತಮ್ । ತತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಪಕವಶಾದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ ನ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾಪಕಮಿತಿ ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ, ತತ್ರಾಽಽದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕತ್ವೇನೋಕ್ತಾನಾಂ ಭಗವತ್ಯೇವ ಯುಕ್ತತ್ವೇನ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ತದ್ವಾಚಾಭಾವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೇರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಯೋಗಾನ್ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿನಾ ಸರ್ವಗತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಭಾವೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಯತಿ - ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತಿತಿತಿ ।

ತತ್ರ ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಾದಿಲಿಂಗೈಃ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯಪರತ್ವಮಿತಿ, ತತ್ರಾಽಽದಿತ್ಯಂ ಲಿಂಗಂ ತಾವನ್ತೇತ್ಯಾಹ - ಸಂವತ್ಸರ ಇತಿ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಸಮ್ಮವಾದಿತ್ಯನ್ತೇನ । ಅತ್ರ ಪಶ್ಚಿಮ್ಯಂತಪ್ರಧಾನಹೇತುತಾಂ 'ಬಾಧಕಭಾವೇನ' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ । ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿರೋಧಿಪರತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಸ್ಮಾರ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಮಹಾಪುರುಷಪದಪ್ರಯೋಗಂ ಚ ಸಾಧಕದ್ವಯಮಾಹ - ಸಂವತ್ಸರೋ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ।

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಥಮಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅಶ್ರುತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇತುಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಾಪಕಹೇತುವನ್ನು ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕಹೇತುವಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಗೌಣಾರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇತುಗಳು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾಪಕಗಳೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಈ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡದೆ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನನುಗುಣವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಮೂರು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಲಿಂಗವು ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪಕವಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ 'ಸಂವತ್ಸರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ವಿಷ್ಣುವೇವ ಸಂಭವಾತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ತನಕ ಈ ವಿಚಾರವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪಂಚಮೃಂತವಾದ ಪ್ರಧಾನ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಬರುವ 'ಬಾಧಕಭಾವೇನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಸಂವತ್ಸರ' ಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖವರವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ 'ಮಹಾಪುರುಷ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಸಹ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಎರಡು ಸಾಧಕಗಳನ್ನು 'ಸಂವತ್ಸರೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಆದಿಪದೇನ "ಪ್ರಜಾಪತಿ: ಪ್ರಜಾ: ಸೃಷ್ಟಾ ವ್ಯಸೃತ ಸಂವತ್ಸರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಶ್ವ: ಕತಮ: ಸ್ವಯಮ್ಭು: ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ಸಂವತ್ಸರ:" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿ:

ತತಸ್ಸಂವತ್ಸರೋ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸಮಭವತ್ಪ್ರಭೋ: |

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ |

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೌತಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಿವ, ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯಸ್ತೀತಿ चेन्न, "शास्त्रस्था वा तन्निमित्तत्वात्" इति यवराहाधिकरणन्यायने श्रौतप्रसिद्धिरेवान्तरङ्ग-
त्वेनाविष्णुतत्वेन च शास्त्रे ग्राह्यत्वेनाज्ञप्रसिद्धितो बलवत्त्वादित्याह - श्रौतेति |

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ "ಪ್ರಜಾಪತಿ: ಪ್ರಜಾ: ಸೃಷ್ಟಾ ವ್ಯಸೃತ ಸಂವತ್ಸರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಶ್ವ: ಕತಮ: ಸ್ವಯಂಭೂ: ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ಸಂವತ್ಸರ:" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು "ಶತಸ್ಸಂವತ್ಸರೋ ನಾಮ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿರುವಂತೆ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ ಅಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಥಾ ವಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್" ಎಂಬ ಯವರಾಹಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಿಂತ ಶ್ರುತಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೇ ಅಂತರಂಗವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅವಿಪುತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಪ್ಪಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಶ್ರುತಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಎಂದೂ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಯಮೇನ ಯಥಾರ್ಥವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಿಂತ ಶ್ರುತಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಬಲಿಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರುತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - कालपरत्वे महापुरुषपदायोगात्,

संवत्सराभिमानी तु ब्रह्मैव हि महापुमान् ||

इति स्मृतिसिद्धत्वात् । तस्मादिति । "ब्रह्मा देवानां प्रथमस्सम्बभूव" इत्यादिना सर्वदेवोत्तमत्वेनोक्तचतुर्मुखसारत्वं विष्णावेवेत्यर्थः ।

'ಸಂವತ್ಸರ' ಶಬ್ದವು ಕಾಲಪರವಾದರೆ ಏತರೇಯದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿರುವ ಮಹಾಪುರುಷವೆಂಬ ಪದವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ

ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನೀ ತು ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಹಿ ಮಹಾಪುಮಾನ್ ||

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ 'ಮಹಾಪುರುಷ' ಪದವು ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

'ತಸ್ಮಾತ್' ಎಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. ಇಂತಹ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ

“ಬ್ರಹ್ಮಾ ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ತುಬಭೂವ”

ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗುರರಾಜೀಯಮ್ - ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾವಿಘಟನಕ್ರಮಮಾಲಮ್ಬ್ಯ ಸೌತ್ರಕ್ರಮೋಲ್ಲಕ್ಷಣೇನ
ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಹ - ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತಿವಿತಿ || ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತೇ: ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯಪರತ್ವಂ
ಉಪೋಕ್ಷಲಕತ್ವೇನೋಕ್ತಸಂವತ್ಸರಾಧಿಪತಿಸ್ವರೂಪಂ ಲಿಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಾವಕಾಶಯತಿ - ಸಂವತ್ಸರ
ಇತಿ ||

ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆನ್ನಲು ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ, ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಚ್ಚಬೋಪಬಂಧ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವವು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೩೬೦ ದಿವಸಗಳೆಂಬ ಒಂದು ವರ್ಷವು ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಥ. 'ಸಂವತ್ಸರನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸ್ಮೃತಿಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಸಂವತ್ಸರ ಎನ್ನುತ್ತಿವೆ. ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮಹಾಪುರುಷ ಎಂಬುದಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನೇ ಸಂವತ್ಸರನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಸಾರನೆಂದರೆ ಸಂವತ್ಸರ ಎನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಳಿದರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇವೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यच्छब्दोपबन्धस्य “स यश्चायं पुरुषे यश्चासावादित्ये” इत्यादाविव श्रुत्यादिप्रसिद्धे ब्रह्मण्यपि सम्भवात्,

“आदित्यो ज्योतिरादित्यः” इत्यादौ च ब्रह्मण्यप्यादित्यशब्दस्य प्रसिद्धेः,

“पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यो भवति” इत्यनेन च ‘प्रतिगृहं ಕೃಪಃ’ ಇತ್ಯನೇನೇವ ಸರ್ವಪುರುಷಗತತ್ವಸ್ಯೈವೋಕ್ತವೇನ ತದಾಭಿಮುಖ್ಯೋಕ್ತಭಾವಾತ್, ಭಾವೇ ವಾ ಆದಿತ್ಯಮಂಢಲಸ್ಯೈವ ಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಅದರ್ಶನೇಽಪಿ ದೇವತಾಯಾಸ್ತದಕ್ಷಿಣಾಕಾರೇ ಚ ಇಶ್ವರೇಽಪಿ ತತ್ಸಂಭವಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ‘ಯಚ್ಚಬ್ಧ’ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಹ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಪ್ರಯೋಗವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಯಚ್ಚಬ್ಧಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು ‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷೇ ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. (ಪುರುಷೇ = ಅಧರ್ಮೇ ಜೀವನಲ್ಲಿ, ಆದಿತ್ಯೇ = ಉತ್ತಮಜೀವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಗವದ್ರೂಪವಿದೆಯೋ ಆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ.) ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ‘ತತ್’ ಮತ್ತು ‘ಯತ್’ ಪದಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ‘ಯತ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ‘ಯತ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವಂತೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ‘ಆದಿತ್ಯೋ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿತ್ಯಃ ಸ ವಿಷ್ಣುರ್ಗತಿಸತ್ತಮಃ’ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಆಧಾರದಿಂದ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ‘ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯೋ ಭವತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಕಲ ಪುರುಷರ ಆಭಿಮುಖ್ಯ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ “ಪ್ರತಿಗೃಹಂ ಕೂಪಃ” ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಕಲ ಪುರುಷರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಪವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಕಲಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಇದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕಷ್ಟೇ ಸಕಲಪುರುಷರ ಆಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯನು ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ ಆಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಸೂರ್ಯನಿಗೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಸಹ ಅಂತಹ

ಆಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಹೇಗೆ ಇದ್ದಾನೋ ಅದರಂತೆ ನಾರಾಯಣನೂ ಸಹ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಯಚ್ಚಬ್ಬೋಪಬಂಧಸ್ಯ = ಯತ್ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಗ್ರಹಣವೆಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ = ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಗೃಹಂ = ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಹಂ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಭಾವೇವಾ = ಆಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಹ. ತದಂಗೀಕಾರೇ = ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಆಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यच्छब्दोपबन्धरूपलिङ्गं चान्यथयति - यच्छब्देति । 'पुरुषे' जीवे । 'आदित्ये' देवातायां च । तत्र लोकप्रसिद्धस्य कस्यचिदभावेऽपि श्रुत्यादिसिद्धस्य हरेरेव ग्रहणं, तद्वदित्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - 'ಯಚ್ಚಬ್ಬೋಪಬಂಧ' ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಯಚ್ಚಬ್ಬ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. 'ಪುರುಷೇ' ಎಂದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಆದಿತ್ಯೇ' ಎಂದರೆ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಯಾರೊಬ್ಬನನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु तत्र "य आत्मनि तिष्ठन्, य आदित्ये तिष्ठन्" इत्यादौ पुरुषादित्यान्तस्स्थ: प्रसिद्ध: । प्रकृते कथमादित्यत्वेन हरि: प्रसिद्ध: ? इत्यत आह - आदित्य इति ।

आदित्यो ज्योतिरादित्य: स विष्णुर्गतिसत्तम: ।

इति सहस्रनामसु विष्णौ प्रयोगादित्यर्थ: ।

'ಯಚ್ಚಬ್ಬ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ "ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠನ್, ಯ ಆದಿತ್ಯೇ ತಿಷ್ಠನ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಂತಸ್ಥನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಯಶ್ಚಾಯಂ' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಯತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಆದಿತ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಆದಿತ್ಯೋ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿತ್ಯಃ ಸ ವಿಷ್ಣುರ್ಗತಿಸತ್ತಮಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ 'ಯಶ್ನಾಪಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಯತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವನಾದೌ ವೇದೇ ಕಯಂ ಸಾದಿಪೌರೋಪಯಗ್ರನ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಶ್ಚುಪಬಂಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಮೃತಿಮೂಲಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ | ಸ್ಮೃತೇಸ್ಸಾದಿತ್ವೇಽಪಿ ತದರ್ಥಸ್ಯಾನಾದಿತ್ವಾಚ್ಚ | ಉಕ್ತಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ -

ಪುರಾಣಾನಿ ತದರ್ಥಾನಿ ಸಗೌ ಸಗೌನ್ಯಥೈವ ತು |

ಕ್ರಿಯಂತೇಽತಸ್ತ್ವನಿತ್ಯಾನಿ ತದರ್ಥಾ ಪೂರ್ವಸರ್ಗವತ್ ||

ಇತಿ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ 'ಯತ್' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೌರುಷೇಯವಾದ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ ?

ಉತ್ತರ - ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಮೃತಿಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಕೃತ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮವೂ ಸಹ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೂಲಭೂತವಾದ ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮವನ್ನು ಆಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ ಸ್ಮೃತಿಯು ಸಾಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಅರ್ಥವು ಅನಾದಿಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ವಿಷ್ಣುತತ್ವ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಪುರಾಣಾನಿ ತದರ್ಥಾನಿ ಸರ್ಗೇ ಸರ್ಗೇಽನ್ಯಥೈವ ತು |

ಕ್ರಿಯಂತೇಽತಸ್ತ್ವನಿತ್ಯಾನಿ ತದರ್ಥಾ ಪೂರ್ವಸರ್ಗವತ್ ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಗಳ ಅನುಪೂರ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಭಗವಂತನು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುರಾಣಗಳ ಅರ್ಥವು ಅನಾದಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯಂ ಸೂರ್ಯಲಿಂಗಮಿತಿ, ತನ್ವೇತ್ಯಾಹ - ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಮಿತಿ | ಸರ್ವಪುರುಷಗತತ್ವಂ ಚ

ಅಂತರ್ದೇಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಥಿತಃ |

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ "ಅಲ್ಪೌಕಸ್ತವಸ್ಯ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೀತ್ಯಾ ಚ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಸೂರ್ಯಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಕಲಪುರುಷಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಅಂತರ್ಬಹಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃಸಿಂಹಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ "ಅಲೌಕಸ್ತ ಸ್ಯ ಚ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣಮೇತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಥಿತೋ ವೈ ವಿಷ್ಣುನಾಮಕಃ ।

ಆದಿತ್ಯಾದಿಷು ಚ ಸ್ಥಿತವಾ ದೌತಕೋಽಸೌ ಪ್ರತಿಪ್ರತಿ ।

ಇತಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯಂ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾಽಽಹ - ಭಾವೇ ವೇತಿ ।

ಆಭಿಮುಖ್ಯೋಕ್ತಿಭಾವೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ತ್ವಮನ್ಮತೇಽಪ್ಯಾದಿತ್ಯದೇವತಾಯಾ ಅತೀಂದ್ರಿಯತ್ವೇನ ತತ್ರಾದರ್ಶನಾತ್, ಮಂಡಲಸ್ಯಾಽಽಭಿಮುಖ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ತದ್ವಾರಾ ತತ್ರಸ್ಯದೇವತಾಯಾಮಜ್ಜಿಕಾರೇ ತನ್ನಿಷ್ಠಭಗವತೋಽಪಿ ತದ್ವಾರಾ ಸ್ಯಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಎवं ಲಿಂಗಾನಾಮಾಕರಣೇನ ತನ್ಮೂಲಕಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯಪಾಕೃತೇತಿ ನ ತತ್ರ ಯತಿದವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ ।

ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೇ ಐತರೇಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಪ್ರತಿಪೂರುಷಮೇತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಥಿತೋ ವೈ ವಿಷ್ಣುನಾಮಕಃ ।

ಆದಿತ್ಯಾದಿಷು ಚ ಸ್ಥಿತವಾ ದ್ಯೋತಕೋಽಸೌ ಪ್ರತಿಪ್ರತಿ ।

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಿಂದ ಸಕಲಪುರುಷಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ ನಿಂತು ದ್ಯೋತಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಭಾವೇ ವಾ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರಿಗೆ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯು ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಅಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತಾಗಿ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ಅಭಿಮುಖವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಒಳಗಿರುವ ಸೂರ್ಯದೇವತೆಯು ಅಭಿಮುಖನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣನೂ ಸಹ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಭಿಮುಖನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೂರು ವಿಧಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಲಿಂಗ ಮೂಲಕವಾದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಸುಲಭವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವಸ್ತ್ವೇವಮಾಥಕಲ್ಪೇ ಶ್ರುತೇರ್ಲಿಂಗೈರೇವೋಜ್ಜೀವನೋತ್ತೇಷಾಮನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೌ ಶ್ರುತೇರಪ್ಯಂತನರ್ಯನ್ಯಾಯೇನಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಃ । उत्तरकल्पद्वये तु कथं, स्वत एव तत्र श्रुतेः निरवकाशतोक्तेरिति चेन्न, इत्थं, वक्ष्यमाणदिश ब्रह्मश्रुत्यादेर्मुख्यतया विष्णु-साधकत्वेनान्तराधिकरणन्यायविषयतयाऽऽदित्यश्रुतेर्विष्णुपरत्वं वा तत्र मुख्यत्वं वा सेत्स्यतीति ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮೂರು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಉಪೋದ್ಭವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಉಳಿದರೆಡು ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಉಪೋದ್ಭವಿತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಲಿಂಗಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯೂ ಸುಲಭವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?

ಉತ್ತರ - ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೆ, ದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದವು ನಿರವಕಾಶವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವನ್ನೆಬಹುದು. ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆನ್ನಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु चैवं ब्रह्मश्रुत्यादेरत्र मुख्यत्वे तद्वलादादित्यश्रुतिर्विष्णुपरा, सिद्धे च तस्याः विष्णुपरत्वे बाधकाभावेन ब्रह्मशब्दादेर्मुख्यत्वमित्यन्योन्याश्रयः । न चार्भकौकस्त्वमेव बाधकं, न श्रुतिरित्यस्ति विशेषः, श्रुतेरप्यस्मिन् पक्षे निरवकाशत्वोक्तेरिति चेन्न, “आदित्यो ज्योतिरादित्यः” इत्यादिप्रयोगादादित्यशब्दस्य विष्णाववकाशेन सावकाशत्वस्य ब्रह्मशब्दमुख्यत्वानधीनत्वात् । एतेन तदावृत्तिर्बाधिकेत्यपि निरस्तम् । सावकाशत्वादेवेति ।

ಯದ್ವಾ - ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತ್ಯಾದೇವರೂಪಸಂಹಾರಸ್ಥವೇನ ಬಲವತ್ತಯಾಽಽದಿತ್ಯಶ್ರುತೇರ್ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮ್ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚೈತತ್ “उपक्रमस्यादित्यश्रुतेः” इत्यादि ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂತರಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

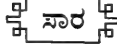
ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಕವೇ ಆಗಿಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ಅರ್ಭಕೌಕ್ಸ್ತವು ಬಾಧಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಬಾಧಕಾಭಾವವು ಕಾರಣವಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅರ್ಭಕೌಕ್ಸ್ತವೇ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯುತನಕ ಸಾವಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. 'ಆದಿತ್ಯೋ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿತ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೆನ್ನುತ್ತೇವೆ ಹೊರತು, ಸಾವಕಾಶತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಸಾವಕಾಶವಾಗುತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ತದಾವೃತ್ತಿಃ ಬಾಧಿಕಾ" ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ.

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದವು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಪರವೆನ್ನಬಹುದು. ಇದನ್ನು "ಉಪಕ್ರಮಸ್ಥಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗುರಾರಾಜೀಯಮ್ - यच्छब्दोपबन्धोप्यादित्यश्रुतेर्न प्रसिद्धादित्यपरत्वसम्पादनायां क्षम इत्याह - यच्छब्देति ॥ तृतीयं लिङ्गं सावकाशायति - पुरुषं पुरुषमिति ॥ प्रतिशब्द एवाभिमुख्यवाचक इति भावेनाह - भावेवेति ॥ नन्वादित्यमण्डलस्य पुरुषाभिमुखत्वात्तच्छरीरकस्यादित्यस्य पुरुषाभिमुख्यमुपपन्नमित्यतः तर्ह्यादित्य-शरीरकस्य ब्रह्मण एव पुरुषाभिमुख्यं सम्भवतीति न ब्रह्मपक्षे तस्य बाधकतेत्याह - अदर्शनेऽपीति ॥

‘ಯಚ್ಚೈಶೋಪಬಂಧ’ ‘ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ’ ಎಂಬೆರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ‘ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಯತ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವೂ ಸಹ ‘ಆದಿತ್ಯೋ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿತ್ಯಃ’ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಸಕಲಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾದದ್ದು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವೇ ಹೊರತು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಅಭಿಮುಖನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣನನ್ನು ಅಭಿಮುಖನೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು.

ಆದಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಜೀವರ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೌರಮನ್ತ್ರೇ ಚ “ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಸ್ತತ್ಪುಷ್ಪ” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಸಂಭವಾತ್,
ಮನ್ತ್ರಸ್ಥಸ್ಯ ಚ “ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯಾಗ್ರೇಃ” ಇತಿ ಚಕ್ಷುಃಶಬ್ದಸ್ಯ “ಚಕ್ಷುರ್ದೇವಾನಾಮ್”
ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಂಭವಾತ್,

ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿಸ್ವಾದಿರೂಪಸ್ಯ ವಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿಸ್ವಾಮಿತ್ವರೂಪಸ್ಯ ವಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತಾದೇಃ
“ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ” ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಸ್ಮೃತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೌ ಸಂಭವಾತ್, ಜೀವೇಽಪಿ
ಚಕ್ಷುರಾದಿವಿಕಾರತ್ವಸ್ಯಾಸಂಭವಾತ್ ।

ಏತच्छಬ್ದಸ್ಯ ಚ “ಅಯೇಷ ಜ್ಯೋತಿಃ” ಇತ್ಯಾದೌ ಅಥ ಶಬ್ದಾದೇರಿವ ಅತ್ರ
ಪ್ರಕರಣವಿच्छೇದಕಸ್ಯಾಭಾವೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಶರೀರಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಪರತ್ವಾತ್ । ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಚ
ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣೈರ್ವಿಷ್ಣುತ್ವೇನ ತತ್ಪರತ್ವೇಽಪ್ಯನಿಷ್ಠಾಭಾವಾತ್ ।

ಅಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಚ ‘ವ್ಯೋಮವತ್’ ಇತಿ ಸೌತ್ರಪದಸೂಚಿತೇನ -

ಏಕತ್ರಾಪ್ಯನವಸ್ಥಾನೇ ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಿತಿಃ ಕಥಮ್ ।

ಏಕತ್ರೈವ ತು ಸಂಸ್ಥಾನಂ ನೈವಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾಢತೇ ॥

इति न्यायेन सर्वगतेऽपि सम्भवात्, अनुव्याख्याने च -

स्थितस्य त्वल्पदेशेषु सर्वगतं भवेद्भुवम् ।

एकत्राप्यनवस्थस्य कुत एवाखिलस्थता ॥

इत्युक्तत्वात्,

ಅನುವಾದ - ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ "ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತ್ಸಸುಷ್ಪಶ್ಚ" ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ "ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ" ಎಂಬ ಚಕ್ಷುಃಶಬ್ದವು "ಚಕ್ಷುರ್ದೇವಾನಾಮ್" ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡುತ್ತವೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವೆಂಬ ಜೀವನ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುವಿಕೆಯೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಕಲ ಚಕ್ಷುರಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ಸಹ "ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಜೀವನು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಚಕ್ಷುರಾದಿವಿಚಾರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏತಚ್ಚೈವ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಥೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಥ' ಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾದ 'ಅಥ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತನಾದ ಅಶರೀರನಾದ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮನನ್ನಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನೂ 'ಏತತ್' ಶಬ್ದವು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಹ ಆತಂಕವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಂದೆಯೂ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು 'ಏತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು.

ಅಲೌಕಿಕಸ್ವಲಿಂಗವೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ವ್ಯೋಮವತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಪದದಿಂದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಏತತ್ಪ್ರಾಪ್ಯನವಸ್ಥಾನೇ ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಿತಿಃ ಕಥಮ್ ।

ಏತತ್ಯೈವ ತು ಸಂಸ್ಥಾನಂ ನೈವಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವವನು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಆದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಈ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಸರ್ವಗತನಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವನು ಇರಲೇಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹೃಲ್ಲದೇಶೇಷು ಸರ್ವಗತ್ವಂ ಭವೇದ್ಧೃವಮ್ |

ಏಕತ್ರಾಪ್ಯನವಸ್ಥಸ್ಯ ಕುತ ಏವಾಖಿಲಸ್ಥತಾ ||

ಅಲ್ಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿಷ್ಣುವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಕಠಿಣ ಪದಾರ್ಥ

ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತ್ಸಸೃಷ್ಟಶ್ಚ = ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ

ಸೂರ್ಯನು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಶ್ರುತ್ಯಾ = ಯಜ್ಞ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ

ಶ್ರುತಿಯಿಂದ, ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿತ್ವಾದಿರೂಪಸ್ಯ = ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುವಿಕೆಯೆಂಬ

ಶಕ್ತಿಯಿರುವಿಕೆಯು, ಅಭಾವೇನ = ಅಥ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳೆಲ್ಲದರಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एवमादित्यश्रुत्युज्जीवकलिङ्गानामन्यथासिद्धिमुत्तवेदानीं, यदपि मन्त्रे चक्षुर्द्विलिङ्गात्सूर्यशब्दादित्यप्रापक इत्युक्तं, तदयुक्तं, अन्तरधिकरणन्याय-विषयताऽत्रत्यसूर्यशब्दस्य विष्णुपरत्वादिति भावेन निरवकाशविष्णुलिङ्गं वदन्नन्यलिङ्गस्यान्यथासिद्धिमाह - सौरमन्त्रे चेति ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಪೋದ್ಭವಿಸುವ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಷುಷ್ಯಲಿಂಗದಿಂದ ಸೂರ್ಯಶಬ್ದವು ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವವರಾಗಿ ಸೂರ್ಯಲಿಂಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸೌರಮಂತ್ರೇಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

आदानात्सर्ववस्तूनामतृत्वात्प्रलयेऽपि च ।

आत्मेत्युक्तस्स भगवान् जगतस्स्थावरस्य च ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಸರ್ವನಿಯಾಮಕತ್ವರೂಪವಿಣ್ಣುಲಿಂಗಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । “ಚಕ್ಷುರ್ದೇವಾನಾಮುತ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ” ಇತಿ ಯಜುಷಾಸ್ವಾಸ್ಥಶ್ರುತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

“ಸರ್ವನಾಮಾಭಿಧೇಯಶ್ಚ” ಇತ್ಯನೇನೈವ “ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯೇಶ್ವರವಾಚಿತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ” ಇತಿ ಟೀಕಾ उपलक्षणमिति भावः ।

ಆದಾನಾತ್ ಸರ್ವವಸ್ತುನಾಮತ್ಯತ್ವಾತ್ಪ್ರಲಯೇಽಪಿ ಚ ।

ಆತ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಜಗತ್ಸ್ಯಾ ವರಸ್ಯ ಚ ॥

ಸಕಲವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಭಗವಂತನು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಸರ್ವನಿಯಾಮಕತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. “ಚಕ್ಷುರ್ದೇವಾನಾಮುತ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಯಜುಃಶಾಸ್ತ್ರಾದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ಸರ್ವನಾಮಾಭಿಧೇಯಶ್ಚ” ಇತ್ಯನೇನೈವ “ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯೇಶ್ವರವಾಚಿತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - यदप्युक्तं चन्द्रादावुक्तवाऽऽदित्येऽनुक्तत्वमप्यादित्यलिङ्गमिति, तत्त्वग्रे निरसिष्यत इति भावेन चक्षुशब्दस्य विष्णावुक्ततया तत्सङ्गतत्वेन चक्षुर्मयत्वादि-जीवप्रापकाण्यपि सावकाशयति - पूर्णेति ।

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಚಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಆದಿತ್ಯ ಲಿಂಗವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಲಿಂಗವನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಚಕ್ಷು ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಚಕ್ಷುಮರ್ಯತ್ವ ಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡುವುದು ಸಂಗತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಪೂರ್ಣ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

पूर्णदर्शनशक्तित्वाच्चक्षुर्मय इतीरितः ।

तादृक्श्रवणशक्तित्वात्तथा श्रोत्रमयस्स्मृतः ॥

इत्यैतरेयभाष्यदिशा मयटः प्राचुर्यार्थत्वेनायमाद्योऽर्थः । “इन्द्रियस्वामित्वेन” इति टीकोपलक्षणमिति भावः ।

ದ್ವಿತೀಯಸ್ತವೇತದ್ಭಾಷ್ಯದಿಶೋತಿ ವ್ಯಕ್ತಮ್ । ‘ಸ್ಮೃತ್ಯಾ’ ಇತ್ಯುಕ್ತವಾಽಯಮೇವಾರ್ಥಃ ಸ್ಮಾರ್ತತ್ವಾದತ್ರ
ಗ್ರಾಹ್ಯೋ ನತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರಣಸಮ್ಬಂಧ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಮ್ ।

ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿತ್ವಾಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಇತಿರಿತಃ ।

ತಾದೃಕ್ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಶೋತ್ರಮಯಸ್ತೋತ್ರಃ ॥

ಸಕಲವನ್ನು ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲವನ್ನು ಕೇಳುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಶೋತ್ರಮಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬ ಐತರೇಯ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ‘ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿತ್ವಾದಿರೂಪಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು ‘ಇಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಚಕ್ಷುರಾದಿಸ್ವಾಮಿತ್ವರೂಪಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಸ್ಮೃತ್ಯಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯದಪಿ ಜೀವಪಕ್ಷೇ ಏತच्छब्दः “अथैषज्योतिः” इत्यादाविव वक्ष्यमाणपर इति तत्राह - एतच्छब्दस्येति ।

“अथैष ज्योतिः” इत्यादौ ज्योतिष्टोमप्रकरणविच्छेदकस्याथशब्दस्य श्रवणात्तत्र तथात्वेऽपि प्रकृते तथा प्रकरणभेदकं न किञ्चिदस्तीत्यर्थः ।

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಜೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ “ಏತಚ್ಚಬ್ದವು ಅಥೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪೆಂದು ‘ಏತಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಅಥೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮಪದಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾದ ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ‘ಏತತ್’ ಶಬ್ದವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲು ಅಂತಹ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕವಾದ ಯಾವುದೇ ಪದಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ननुक्तमत्र बाधविहितोपक्रमोपसंहाराभ्यां भिन्नवाक्यत्वं तस्यावगतमिति । तथा च कथं न प्रकरणविच्छेद इति चेत्, मैवं, “एतामनुविधं संहितां सन्धीयमानां मन्य इति ह स्माह बाधः” इत्यनिरुद्धादिवतुर्मूर्त्यात्मकस्य

ವಿಣ್ಣೋಸ್ಸಂಹಿತಾದೇವತಾತ್ವರೂಪಾವಾಂತರಪ್ರಮೇಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾಪನಾಯ ತದ್ವಿಧಕ್ರಮಾದೇವರೂಪಪತ್ತೇ,
ಅವಿಚ್ಛೇದಕತ್ವಾತ್ ಪುನಸ್ತಸ್ಯೈವ ಪರಾಮರ್ಶೇನ ಗುಣಾಂತರವಿಧಿಸಮ್ಮವಾದಿತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ 'ಬಾಧ್ಯ' ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕವಾದದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ ?

ಉತ್ತರ - ಬಾಧ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಗಳು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ "ಏತಾಮನುವಿಧಂ ಸಂಹಿತಾಂ ಸಂಧೀಯಮಾನಾಂ ಮನ್ಯ ಇತಿ ಹ ಸ್ವಾಹ ಬಾಧ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನಿರುದ್ಧವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸಂಹಿತಾದೇವತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇತಿ । "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ, ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯ ಏಕಮೇತದಿತಿ ವಿದ್ಯಾತ್" ಎಂಬಂತೆ ಅಶರೀರ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮನಿಗೆ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ಏಕವಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಆದಿತ್ಯಪರತ್ವಾತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಶರೀರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಶರೀರತ್ವಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಿತ್ಯಾದಿನಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾದ್ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವಮುಪೇತ್ಯಾಪ್ಯಾಹ - ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇತಿ । ಪ್ರಕೃತಪರತ್ವಂ ಚ ಟೀಕಾಶ್ರುತಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಅನಿಶ್ಚೇತಿ । ಜೀವಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಂ ಸಾವಕಾಶಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಅನಿಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂದು 'ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯಾಪಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತಪರತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಟೀಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಅನಿಷ್ಟಾಭಾವಾತ್' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪರವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರು. ನಮಗೆ ಅನಿಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಾಚ್ಚ ನ ವಿಷ್ಣೋರತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತತೇತಿ, ತದಪಿ ನ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಅಲ್ಪೇತಿ । 'ಸೂಚಿತೇನ ನ್ಯಾಯೇನ' ಇತ್ಯನ್ವಯ: । ತಮೇವ ನ್ಯಾಯಂ ಸ್ವಯಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಾಹ - ಏಕತ್ರೇತಿ ।

ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಂ ನಾಮ ಅಲ್ಪದೇಶೋಽವಸ್ಥಿತತ್ವಂ, ನ ತ್ವಲ್ಪದೇಶ ಏವಾವಸ್ಥಾನವತ್ವಮ್ । ತच्च ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರಾಕಾಶಾದೇವ ಯುಜ್ಯತೇ, ಅಲ್ಪದೇಶೋ ಅವಿಧಿಮಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಯೋಗಾತ್,

ಯತ್ರ ನಾಸ್ತಿ ಪದನ್ಯಾಸ: ಕಸ್ತಂ ವಿಷಯಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ।

ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾದಿತ್ಯರ್ಥ: ।

ಏಕತ್ರೇವೇತಿ । ಭೂತೇಷ್ವೇವ' ಇತ್ಯಶ್ರವಣಾತ್ । ತಥಾ ಶ್ರವಣೇ ಹಿ ತನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ, ನ ಚೈವಮಿತ್ಯರ್ಥ: ।

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ವಿಷ್ಣು ಅಲ್ಪದೇಶನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು 'ಅಲ್ಪಾಕ್ಷೇಪಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸೂಚಿತೇನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ನ್ಯಾಯೇನ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ 'ಏಕತ್ರೇವ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಹೊರತು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವು ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ಸರ್ವಗತನೂ ಆಗಲಾರ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. "ಯತ್ರ ನಾಸ್ತಿ ಪದನ್ಯಾಸಃ ಕಸ್ತಂ ವಿಷಯಮಾಪ್ನುಯಾತ್" ಯಾರು ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡಲು ಬಯಸಲಾರನೋ ಅವನು ಗುರಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಲುಪುತ್ತಾನೆ ? ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಗತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಏಕತ್ರೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏವಕಾರವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆ ಏವಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಾದಾವಸ್ಕುಟತ್ವಾದಾಹ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇತಿ । ದ್ವಿತೀಯೇ ವೈಶೇಷಿಕನಯೇ,

ಮಹತೋಽಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಹಿ ವ್ಯೋಮವತ್ಪ್ರಾಹ ವೇದವಿತ್ ।

ಯದಲ್ಪದೇಶಸಂಸ್ಥಾನಂ ನ ಸರ್ವತ್ರಾಽಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದ್ವಿಕರಣ (೧-೨-೦)

ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹಿ ।

ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ವಿವೃತತ್ವಾದಿತೀರ್ಥಂ ।

ಯಥಾ ಖಲ್ವೇಕೈಕಂ ವರ್ಣಮುಚ್ಚಾರಯತ ಎವ ಸರ್ವವೇದೋಚ್ಚಾರಣಂ ನ ತ್ವೇಕಮಪ್ಯನುಚ್ಚಾರಯತಃ, ತಥಾಽಲ್ಪದೇಶेषು ಸ್ಥಿತಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಭವೇದಿತೀರ್ಥಃ । ಆತೇನಾತ್ರ ಡೀಕಾದಾವೇತದವಿವೃತೌ ಬೀಜಮುದ್ಭಾವಿತಮ್ ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ನ್ಯಾಯಗಳು ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ -

ಮಹತೋಽಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಹಿ ವ್ಯೋಮವತ್ಪಾಹ ವೇದವಿತ್ ।

ಯದ್ವಲ್ಪದೇಶಸಂಸ್ಥಾನಂ ನ ಸರ್ವತ್ರಾಽಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ।

ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹಿ ।

ಮಹಾಪದಾರ್ಥವು ಅಲ್ಪವು ಆಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಆಕಾಶದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

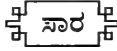
ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವರ್ಣವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಕಲವೇದದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವರ್ಣವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಮಸ್ತ ವೇದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕಂಡಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಗತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವಿವರಣೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಗುರೂಜೀಯಮ್ - ಯದುಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಕರಣತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚಕ್ಷುರಾದಿಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ ನित್ಯಜ್ಞಾನೇಽಂತರ್ಯಾಮಿಣ್ಯಸಮ್ಭವೇನ ತತ್ಪ್ರಾಚುರ್ಯಂ ಸುತರಾಂ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ತತ್ಪರಾಚಛೇ - ಪೂರ್ಣದರ್ಶನೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥

ನನು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಂ ನ ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿತ್ವಾದಿರೂಪಮ್ । ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಿಂ ನಾಮ ಚಕ್ಷುರ್ವಿಕಾರತ್ವಮೇವ । ತच्च ನಿರ್ವಿಕಾರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನುಪಪನ್ನಮೇವೇತ್ಯತಃ ತರ್ಹಿ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೇನ ಚಕ್ಷುರ್ವಿಕಾರತ್ವರೂಪಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್ಕಥಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವೇನ ಜೀವಪ್ರಾಸಿರೀತ್ಯಾಹ - ಜೀವೇಽಪಿತಿ ॥

ಯದುಕ್ತಮಘೈಷಜ್ಯೋತಿರಿತ್ಯಾದೇರಿವ 'ಁತಂ ಛೇವ ಬಹುಚಾ' ಇತ್ಯಾದೇರಿಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ-
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಜೀವಪರತ್ವಮಿತಿ ತದೇತದ್ದೃಶ್ಯಾಂತದಾರ್ಶಾಂತಿಕಯೋವೈಷಮ್ಯೇಣ ಪರಿಹರತಿ -
ಁತಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ||

ನನು ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯಶಬ್ದ ಁವ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕ ಇತಿ ನ ನಿಯಮಃ | ತಥಾಸತಿ ಁಷ
ತು ವಾ ಅತಿವದತೀತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕಸ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದೋ ನ
ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿಂ ತರ್ಹೈಷಜ್ಯೋತಿರಿತ್ಯಾದಾವಶಬ್ದಾದೇರಿವೇಹ ಪ್ರಕರಣೇಪಿ ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತಿ
ಬಾಧ್ಯ ಇತಿ ಬಾಧ್ಯಚಿಹ್ನಿತೋಪಕ್ರಮಸ್ಯ ಇತಿ ಹಸ್ಮಾಹ ಬಾಧ್ಯ ಇತಿ ಬಾಧ್ಯಚಿಹ್ನಿತೋಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯೈಕ-
ವಾಕ್ಯತ್ವಮೇವ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯಾಪೀತಿ || ಆದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತ-
ಲಿಂಗಮಪ್ಯನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ - ಸರ್ವಪದೇನೇತಿ || ಸರ್ವಪದೇನ ತದ್ಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಿಕಾಯಾ
ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತಾಯಾ ಅಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅದಿತ್ಯಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಅದಿತ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ
ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಅದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಮಂತ್ರವು
ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ ಅದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ
ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಸಕಲಜಗನ್ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಚಕ್ಷುಃ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ
ಸ್ವಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾಗಬೇಕು. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಬರಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪದೇಶಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಹಿಂದೆ
ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಾನೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲೇಬೇಕು.
ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇರದವನು ಸಕಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ ? ನೂರು
ರೂಪಾಯಿಗಳು ಇರಬೇಕಾದರೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇರಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನು
ಅಲ್ಪದೇಶವೆನಿಸಿದ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಇದ್ದಾನೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯಾವುದೇ
ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹಿ ।

ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ವಿವೃತತ್ವಾದಿತೃಯಂ ।

ಯಥಾ ಖಲ್ವೇಕೈಕಂ ವರ್ಣಮುಚಾರಯತ ಏವ ಸರ್ವವೇದೋಚಾರಣಂ ನ ತ್ವೇಕಮಪ್ಯನುಚಾರಯತಃ, ತಥಾಽಲ್ಪದೇಶेषು ಸ್ಥಿತಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಭವೇದಿತೃಯಃ । ಏತೇನಾತ್ರ ಡೀಕಾದಾವೇತದವಿವೃತೌ ಬೀಜಮುದ್ಭಾವಿತಮ್ ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ನ್ಯಾಯಗಳು ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ -

ಮಹತೋಽಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಹಿ ವ್ಯೋಮವತ್ಪಾಹ ವೇದವಿತ್ ।

ಯದ್ಬಲ್ಪದೇಶಸಂಸ್ಥಾನಂ ನ ಸರ್ವತ್ರಾಽಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ।

ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹಿ ।

ಮಹಾಪದಾರ್ಥವು ಅಲ್ಪವು ಆಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಆಕಾಶದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

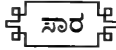
ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವರ್ಣವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಕಲವೇದದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವರ್ಣವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಮಸ್ತ ವೇದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕಂಡಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಗತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವಿವರಣೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - यदुक्तं ज्ञानकरणतया प्रसिद्धचक्षुरादिसम्बन्धस्य नित्यज्ञानेऽन्तर्यामिण्यसम्भवेन तत्प्राचुर्यं सुतरां न सम्भवतीति तत्पराचष्टे - पूर्णदर्शनेत्यादिना ॥

ನನು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಂ ನ ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿದಾದಿರೂಪಮ್ । ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ । किं नाम चक्षुर्विकारत्वमेव । तच्च निर्विकारे ब्रह्मण्यनुपपन्नमेवेत्यतः तर्हि जीवस्यापि निर्विकारत्वेन चक्षुर्विकारत्वरूपचक्षुर्मयत्वासम्भवात्कथं चक्षुर्मयत्वेन जीवप्राप्तिरित्याह - जीवेऽपीति ॥

ಯದುಕ್ತಮಥೈಷಜ್ಯೋತಿರಿತ್ಯಾದೇರಿವ 'ಎತಂ ಛೇವ ಬಹುಚಾ' ಇತ್ಯಾದೇರಿಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ-
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಜೀವರತ್ವಮಿತಿ ತದೇತದ್ವಿಶ್ವಾಂತದಾರ್ಶಾಂತಿಕಯೋವೈಷಮ್ಯೇಣ ರಿಹರತಿ -
ಎತಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ||

ನನು ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯಥಶಬ್ದ ಎವ ರ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕ ಇತಿ ನ ನಿಯಮಃ | ತಥಾಸತಿ ಁಷ
ತು ವಾ ಅತಿವದತೀತ್ಯತ್ರ ರ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕಸ್ಯಾಥಶಬ್ದಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದೋ ನ
ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿಂ ತರ್ಹೈಷಜ್ಯೋತಿರಿತ್ಯಾದಾವಥಶಬ್ದಾದೇರಿವೇಹ ರ್ರಕರಣೇಪಿ ತತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತಿ
ಬಾಧ್ಯ ಇತಿ ಬಾಧ್ಯವಿಹಿತೀತೀಪಕ್ರಮಸ್ಯ ಇತಿ ಹಸ್ಮಾಹ ಬಾಧ್ಯ ಇತಿ ಬಾಧ್ಯವಿಹಿತೀತೀಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯೈಕ-
ವಾಕ್ಯತ್ವಮೇವ ರ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯಾಪೀತಿ || ಆದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತ-
ಲಿಙ್ಗಮಪ್ಯನ್ಯಯಾಸಿದ್ರಮಿತ್ಯಾಹ - ಸರ್ವಪದೇನೇತಿ || ಸರ್ವಪದೇನ ತದ್ರಹಣೇ ಬಾಧಿಕಾಯಾ
ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತಾಯಾ ಅಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅದಿತ್ಯಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಅದಿತ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ
ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಅದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಮಂತ್ರವು
ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ ಅದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ
ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಸಕಲಜಗನ್ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಚಕ್ಷುಃ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ
ಸ್ವಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನಾಗಬೇಕು. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಬರಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪದೇಶಸಿದ್ಧತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಹಿಂದೆ
ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಾನೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲೇಬೇಕು.
ಅಲ್ಪದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇರದವನು ಸಕಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ ? ನೂರು
ರೂಪಾಯಿಗಳು ಇರಬೇಕಾದರೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇರಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನು
ಅಲ್ಪದೇಶವೆನಿಸಿದ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಇದ್ದಾನೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯಾವುದೇ
ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರುತೌ ಭೂತಪದಸ್ಯ ಚ ತತ್ರೋಪಾಸನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ಸರ್ವಪದೇನ ಚ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಹಣಸಮ್ಮಭೇನ
ಆದಿತ್ಯ ಅನುಕ್ತವಾಭಾವಾತ್, ಉಕ್ತೀತ್ಯಾ ಚ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಶ್ರುತತ್ವಾದೇಶ್ಚ
ಅಮುಖ್ಯತ್ವಾಽಯೋಗಾತ್,

ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷು ಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧಸಮ್ಮಭೇ ಚ
ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಗ್ರಹಣಾಽಯೋಗಸ್ಯ ಸೌತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಪದೇನ ಸೂಚನಾತ್,

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವರೂಪಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಚ ಜೀವಾದನ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ
ವಿಷ್ಣೋರಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಜಾತ್ಯಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವೇನ ಅನ್ಯಸಮ್ಮಬ್ಧನಿರಾಕರಣಾಸಮ್ಮಭೇನ
ಅವಧಾರಣಾಽಯೋಗಾತ್, ಇಶ್ವರರೂಪಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಚಾನ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸತ್ತ್ವೇನಾನ್ಯ-
ಸಮ್ಮಬ್ಧನಿರಾಕರಣಸಮ್ಮಭಾವಾತ್,

ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ಚ ಸಾವಧಾರಣಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನೇನ ಇಹಾಪಿ
ತೇನ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾತ್, “ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ” ಇತ್ಯನೇನೋಕ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ-
ತ್ವೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಪರತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತೇಃ,

ಅಶ್ರುತತ್ವಾದೇಶ್ಚ ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಥತ್ವೇನ ಬಲವಾತ್ತ್ವತ್ಪದನುಸಾರೇಣೋಪಕ್ರಮಸ್ಥಾದಿತ್ಯ
ಶ್ರುತೇರಭಿಕೌಕಸ್ತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾನಾಂ ಚ ನೇತವ್ಯತ್ವಾತ್,

ಅನುವಾದ - ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭೂತಪದವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ
ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೇ ಆದಿತ್ಯನು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿ
ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪದದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ
‘ಆದಿತ್ಯೇ ಅನುಕ್ತತ್ವ’ ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಇದುವರೆಗೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಲಿಂಗಗಳು
ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಾಗದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕಾಗಲೀ, ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಗಾಗಲೀ
ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೆಂಬ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮನೇನಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಮತ್ತು ಅಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮನೇನಿಸಿದ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಜೀವನೆಂಬ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈಶ್ವರನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಈಶ್ವರನೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಪದಾರ್ಥವು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಅನ್ಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದು.

ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ "ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನೆನಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜೀವವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಆಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಈ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ ಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಶ್ರುತೌ = 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದರಿಂದ. ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷು = "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ, ಪರಮಂ ಯೋ ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ = ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು, ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತ ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ = ವಿಷ್ಣು ವಿವ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸಾವಧಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ = "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ, ತಸ್ಯೇವ = ವಿಷ್ಣುವೇ, ಉಕ್ತ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ = ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿರುವುದರಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನುಕ್ತಮತ್ರ ಭೂತದೋಪಾದಾನಾತ್ಸಮಾತ್ರಸ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಯಿತಿ, ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವಿಚಾರ್ಯಮಿತಿ, ತತ್ರಾಹ - ಶ್ರುತಾವಿತಿ ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಭೂತಪದಸ್ಯ चेति । एतेन “निचाय्यत्वात्” इति सूत्रांशटीकायामर्भकौकस्त्वपदेन
भूतावस्थितत्वं ग्राह्यम्, नतु भूतमात्रावस्थितत्वमिति सूचितम् ।

यदप्यादित्येऽनुक्तत्वं आदित्यप्रापकमिति, तत्प्राक् परिहर्तव्यमपि प्रसङ्गादत्र
परिहरति - सर्वेति ।

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಧಕವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದರು -
'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭೂತಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೆನಿಸಿದವನು
ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಕಡೆಯೂ ಆದಿತ್ಯನು ಇರುವುದಾದರೆ
ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭೂತಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು
ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಶ್ರುತೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಭೂತಪದಸ್ಯ ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ
ಸೂತ್ರಭಾಗದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಭಕೌಕ್ಸ್ವಪದದಿಂದ ಸಕಲಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡಬೇಕೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಕೇವಲ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು
ತಿಳಿಯಬಾರದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತೆಂದು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವ ಆದಿತ್ಯೇ ಅನುಕ್ತವು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈ ಲಿಂಗವನ್ನು
ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸರ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

प्रकाशः - ननूक्तमत्र विशिष्याऽऽदित्येऽनुक्तवलिङ्गादितीति चेन्न,

“सर्वप्राणिषु संस्थितः । सर्वनामाभिधेयः

इति स्मृत्याऽऽदित्यगतस्यैवादित्यनामवत्त्वोक्तेः” इति टीकोक्तरीत्या च
“यश्चासावादित्ये” इत्यादिना लब्धत्वादिति तात्पर्यात् ।
तत्राऽऽदित्यस्थत्वमस्पष्टमित्येवं समाधानमुक्तम् ।

ಶಂಕೆ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಖುದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು
ಹೇಳದ ಕಾರಣ ವಿಶಿಷ್ಟಾಽಽದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - “ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ । ಸರ್ವನಾಮಾಭಿಧೇಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ
ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕಾರ “ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

“ಆದಿತ್ಯೇ ಅನುಕ್ತಿ” ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಇದೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನಾಮವತ್ಯೋಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಪದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एवं “अभिकौकस्त्वात्” इति सूत्रे निरवकाशत्वादिनाऽऽदित्य-
श्रुत्यादितो बलवत्त्वेन प्राधान्यादन्योपलक्षकत्वेनोपात्तस्यार्भकौकस्त्वस्य समाधानेन
तदुपलक्षितानां संवत्सरसारत्वादीनां सौत्रपदोपात्तानां चादित्यादिप्रापकाणां
स्वपक्षबाधकानां समाधानस्य ‘व्योमवन्निचाय्यत्वात्’ इति सूत्रांशलब्धस्योक्त्या
तद्विवृत्तिपरटीकां व्याख्याय,

इदानीं “प्रसिद्धोपदेशात्” “विवक्षितगुणोपपत्तेश्च” “शब्दविशेषात्”
इत्यादिसूत्रोक्तश्रुतिलिङ्गादिरूपस्य स्वपक्षसाधकस्य सत्त्वादत्रोक्तस्सर्वगतो विष्णुरिति
भावेन तत्तत्सूत्रटीकां विवृण्वंस्तेषां पूर्ववाद्युक्तममुख्यत्वं परिहृत्य निरवकाशत्वमाह
- उक्तारित्येति ।

ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ
“ಯಚ್ಚಬೋಪಬಂಧತ್ವ” ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.
ಅನ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವನ್ನೇ ಏಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ? ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ
ಅನ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಕ್ಕೆ ಉಳಿದ
ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನ್ಯವಿದೆ. ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಈ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇದರಿಂದ
ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.
‘ನಿಚಾಯತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಅಂಶದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಟೀಕೆಯು ಇದೇ
ಸಮಾಧಾನವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈಗ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಒಟ್ಟು ಸ್ವಪಕ್ಷಬಾಧಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ
ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕೃತ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ “ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್”
“ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ” ಮತ್ತು “ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಮತ್ತು ಆ ಸೂತ್ರಗಳ ಟೀಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ
ಸರ್ವಗತನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ
ಹೇಳಿದ ಅಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ‘ಉಕ್ತೇರತ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन स्वपक्षसाधकानि यथासूत्रविन्यासं प्रागुपन्यस्य स्वबाधकभूतानि परसाधकानि पश्चान्निरस्यानि, नतु वैपरीत्यमिति निरस्तम् । तेषां बाधकानां स्वपक्षसाधकानामन्याथासिद्धिबाधापादकत्वेन बाधकतया तन्निरासस्यैव प्रथममुपयुक्तत्वात् ।

सूत्रक्रमबीजं तु वक्ष्याम इति भावः ।

अत एवान्ते टीकायां “एवं ईश्वरपक्षेऽपि विरोधाभावाद्ब्रह्मशब्दस्यामुख्यार्थत्व-
ग्रहणमश्रुतत्वादीनां भाक्तत्वकल्पनमित्यादि निरस्तं भवति” इत्युक्तम् ।

ಇದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು - ವಸ್ತುತಃ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸೂತ್ರದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಅನಂತರ ಸ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬಾಧಕಗಳಾದ ಪರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧಕಗಳಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಬಾರದಲ್ಲವೇ? ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವು ಹೇಳುವ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ‘ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ’ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧ್ಯಪಾದಕವಾದ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮೊದಲೇ ಸ್ವಪಕ್ಷ ಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಹೊರಟಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಸಹ ಮೊದಲು ಪರಪಕ್ಷಬಾಧಕಗಳನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಾತು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ - “ಎವಂ ಈಶ್ವರಪಕ್ಷೇಽಪಿ ವಿರೋಧಾಭಾವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಗ್ರಹಣಮಶ್ರುತತ್ವಾದೀನಾಂ ಭಾಕ್ತತ್ವಕಲ್ಪನಮಿತ್ಯಾದಿ ನಿರಸ್ತಂ ಭವತಿ” “ಈಶ್ವರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು” ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ब्रह्मशब्दस्येति । आद्यसूत्रोक्तस्य ब्रह्मशब्दस्य द्वितीयोक्तस्याश्रुतत्वादिलिङ्गस्य चेत्यर्थः । अत्रापि पञ्चम्यन्तप्रधानहेतूनां ‘सर्वगतो विष्णुरेव’ इति साध्येनान्वयः ।

“ब्रह्मशब्दस्य श्रुत्यादौ नारायण एव प्रसिद्धत्वात्” इति टीकां व्यनक्ति - भाष्योक्तेति । “तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम्” “परमं यो महद्ब्रह्म” इत्यादिष्वित्यर्थः।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವೇವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ, ದ್ವಿತೀಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮ್ಯಂತವಾದ ಪ್ರಧಾನ ಹೇತುಗಳಿಗೆ 'ಸರ್ವಗತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವಾಂತರ ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದು.

“ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ನಾರಾಯಣೇ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್” ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ” “ಪರಮಂ ಯೋ ಮಹದ್ಭಕ್ತ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಸಿದ್ಧೀತಿ । अन्यथा ब्रह्मशब्दोपदेशादित्येव ब्रूयादिति भावः ।

यद्यपि लोकतो जीवादावपि प्रसिद्धिः, तथाऽपि वैदिकप्रसिद्धियुक्तस्यैवोपादानमिति भावः । ननु “श्रुत्वाऽप्येनं वेद नचैव कश्चित्” इति जीवस्याप्यश्रुत्वाद्युपपत्तेश्चक्षुर्मयत्वादिवशेन ब्रह्मशब्दो जीवेऽमुख्यः किं न स्यादित्यतः “शब्दविशेषात्” इति सूत्रभाष्यटीकाभिप्रायं व्यनक्ति - ब्रह्मशब्दस्येति ।

'ಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಸ್ತುತಃ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ವೈದಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - “ಶ್ರುತ್ವಾಽಪ್ಯೇನಂ ವೇದ ನಚೈವ ಕಶ್ಚಿತ್” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಮುಖ್ಯನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು ?

ಸಮಾಧಾನ - 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣವೆಂಬ ವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “सावधारणब्रह्मशब्दवाच्यत्वे मुख्यब्रह्मत्वं स्यात् । नच तज्जीवस्योपपद्यते” इति टीकोक्तमुपपादयति - जीवरूपेति । जीवरूपामुख्यार्थत्वे “एतमेव” इत्यवधारणं अन्यस्य मुख्यवृत्त्या ब्रह्मशब्दार्थत्वं वाऽमुख्यवृत्त्या तदर्थत्वं वा व्यवच्छिन्नात् । न द्वयमपि युक्तं, तथाभूतस्य ब्रह्मादेस्सत्त्वादित्यर्थः ।

“ಸಾವಧಾರಣಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸ್ಫುಟ್ । ನಚ ತಜ್ಜೀವಸ್ಯೋಪಪದ್ಯತೇ”
ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗುವುದಾದರೆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಬೇಕು. ಇದು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ‘ಜೀವರೂಪ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಮುಖ್ಯನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ‘ವಿತಮೇವ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಎರಡೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವೂ ಇದ್ದಾನೆ, ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - स्वपक्षेऽवधारणं युक्तमित्याह - ईश्वरेति । भाष्योक्तेति । “एष उ एव ब्रह्म” इत्यादावित्यर्थः । प्रसिद्धेश्चेति । वृद्धप्रसिद्धेरित्यर्थः ।

पूर्वं श्रौतप्रसिद्धिरुक्तेति भेदज्ञापनाय ‘इत्यनेनोक्त’ इत्युक्तम् । श्रुतेर्ನಿರವಕಾಶತ್ವಮುಕ್ತವಾ लिङ्गस्य तदाह - अश्रुतत्वादेरिति । ‘विवक्षित’ इति सौत्रपदतात्पर्योक्तिः - उपसंहारस्यत्वेनेति । “तेषाञ्च विष्णोरेव योग्यत्वेन” इति टीकोक्तिरुपलक्षणमिति भावः ।

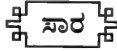
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಈ ಅವಧಾರಣವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ‘ಈಶ್ವರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೆ ಎಂದರೆ “ಎಷ ಉ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಪ್ರಸಿದ್ಧ’ ಎಂದರೆ ‘ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಿದ್ಧ’ ಎಂದರ್ಥ.

ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದು ‘ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ’ ಎಂಬ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಇತ್ಯನೇನೋಕ್ತ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು “ಅಶ್ರುತತ್ವಾದೇಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂಬ ಪದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ “ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಥತ್ವೇನ” ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ “ತೇಷಾಂಚ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಮಾತನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

गुरुराजीयम् - सर्वेषु भूतेष्वित्यल्पौकस्त्वमुच्यते । भूतादन्यत्राभाव-
प्रतीतिः । अन्यथा भूतपदवैयर्थ्यं स्यात् । तस्मात्स्वपदेनादित्यग्रहणमयुक्तमित्यत
आह - भूतपदस्येति ॥

एवं परपक्षे साधकानि निराकृत्य परपक्षे बाधकत्वेनोक्तस्य ब्रह्मश्रुत्यादेः
परशङ्कितसावकाशत्वमपाकरोति - उक्तरीत्येत्यादिना ॥ यदुक्तमेतमेवेत्यवधारणेन

ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಕ್ಷಿಣೋರ್ಮತಾದನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವೇಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಪ್ಯಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ ತದಪಿ ನಿರಾಹ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ॥ एवं प्रथमसूत्रोक्तहेतुमुक्त्वा शब्दविशेषादित्यनेन सूचितां युक्तिमाह - भाष्योक्तेति ॥ एष उ एवेत्यादिश्रुत्यादौ यद्यपि प्रथमसूत्रोक्तयुक्त्यनन्तरं द्वितीयसूत्रोक्तयुक्तिरेव सङ्गता । तथापि शब्दविशेषादित्यस्य प्रथमसूत्रोक्त-
ब्रह्मशब्दोपदेशरूपयुक्त्युपोद्बलकत्वमेव । नतु स्वतन्त्रयुक्तित्वमिति तदानन्तर्यम् ।
वक्ष्यते चैतत् । द्वितीयसूत्रोक्तं हेतुमाह - अभ्रुतत्वादेशेति ॥

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಖುದ್ದಾಗಿ ಭೂತಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಭೂತಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರವಷ್ಟೇ ಭೂತಪದವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಸಕಲಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪದದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಹೇಳಲು ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತೆ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ.

ಸಕಲ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅವಧಾರಣಾ ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಉಳಿದವರು ಬ್ರಹ್ಮರೆಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಹ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಜೀವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮರೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಹೇಳಲಾಗದು. ಜ್ಞಾನಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಭಕೌಕ್ಸ್ತಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಣೋಶ್ಚ ಜೀವಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಽಯೋಗಾತ್, ಯೋಗೇ ವಾಽಽನಾದಿತಃ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ
ಸರ್ವಶರೀರಸಮ್ಬಂಧೇ ಶರೀರಕರ್ಮಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾಽಯೋಗೇನಾಭಿಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಞೇನ ಸರ್ವೇಷಾಂ
ಸರ್ವಶರೀರಗತದುಃಖದಿಭೋಗಪ್ರಸಜ್ಞಾತ್,

ಬ್ರಿಹ್ಮಾದಿ ಶರೀರಗತಜೀವಾಂತರಸ್ಯ ತತ್ತದಿನ್ದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿನಾಂ ಚ ತದೀಯಸರ್ವಶರೀರ-
ಸಮ್ಬಂಧಾಭಾವೇನ ಭೋಗಪ್ರಸಜ್ಞಾತ್ ।

ईश्वरस्य तु स्वाभाविकशक्तिविशेषेण तदप्रसज्ज्ञात् ।

ಅನುವಾದ - ಅಣುವಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವಶರೀರಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಆಯುಕ್ತ. ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದರೆ ಅನಾದಿಯಾದ ಸಕಲಜೀವರಿಗೆ ಸರ್ವಶರೀರಸಂಬಂಧ ನಿರಂತರ ಇರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಭೇದವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಕರ್ಮ ಅಂತಃಕರಣ ಭೇದವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಮಾಡಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಸಕಲ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಕಲರಿಗೂ ಅಭಿಮಾನ ಬರಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಕಲಶರೀರದಿಂದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಭೋಗವು ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪಿತೃಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಲು 'ಪ್ರೀಹಿ' ಮೊದಲಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜೀವನಿಗೂ ಪ್ರೀಹಿದೇಹದಿಂದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. 'ಪ್ರೀಹಿ' ಎಂಬ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರೀಹಿಯ ಉಳಿದ ಜನ್ಮಗಳ ಶರೀರಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಆಯಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಉಳಿದ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನ ಶರೀರಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶರೀರದಲ್ಲಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವವು ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸಕಲ ಜೀವರ ಸಕಲಜನ್ಮಗಳ ಶರೀರಸಂಬಂಧವು ಈಶ್ವರನಿಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದೂ ಸಹ ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಯೋಗೇ ವಾ = ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿ, ಸರ್ವೇಷಾಂ = ಸಕಲಜೀವರಿಗೆ, ಪ್ರೀತ್ಯಾದಿ ಶರೀರಾದಿ ಜೀವಗತಸ್ಥ = ಭತ್ತವೇ ಶರೀರವಾಗಿವುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿರುತ್ತಾನೆ. ಮಾತ್ರ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೆ. ತದೀಯಸರ್ವಶರೀರ = ಭತ್ತವೇ ಶರೀರವಾಗಿವುಳ್ಳ ಜೀವರ ಇತರ ಜನ್ಮಗಳ ಸಕಲ ಶರೀರಗಳು. ತದಪ್ರಸಂಗಾತ್ = ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಭೋಗವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एवं परपक्षे साधकानि निरस्य, स्वपक्षे साधकानि चोत्त्वा “अनुपपत्तेस्तु न शारीरः” इति सूत्रोक्तपरपक्षबाधकोक्तिपरटीकां विवृण्वन् परपक्षे बाधकमाह - अणोश्चेति ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಾಧಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಸ್ವಪಕ್ಷ ಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ “ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ” ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪರಪಕ್ಷದ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು “ಅಣೋಶ್ಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - मिलितसर्वजीवानां सर्वगतत्वपक्षस्य “स्वस्वदेहस्थितिमात्रस्य सर्वेषां सिद्धत्वात्” इति टीकायामेव स्पष्टत्वादिति एकस्य सर्वगतत्वपक्षदूषणस्य विस्तृतिरियम्, टीकायां “सुख-दुःखादिप्राप्त्यैकस्य सर्वशरीरस्थत्वानुपपत्तेः” इत्युपलक्षणमिति भावः । अणुत्वं “उत्क्रान्तिगत्यागतीनां” इत्यत्र साधयिष्यत इति भावः ।

ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನೆಂದರೆ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು -

೧. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಕಲಜೀವರುಗಳು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾರೆ.

೨. ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಸರ್ವಶರೀರಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವವಿದೆ ಎಂದು.

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ “ಸ್ವಸ್ವದೇಹಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ದೋಷವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ದೂಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಪ್ರಾಪ್ತೈಕ್ಯ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇನ್ನು ಅನೇಕ ದೋಷಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನು ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು "ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗತ್ಯಾಗತೀನಾಂ" ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವಾತ್ಮನೋ ವಿಭುತ್ವಮೇವೋಪೇಯತೇ, ಗತ್ಯಾದೇರುಪಾಧಿವಶೋನೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಯೋಗೇ ವೇತಿ । ಅಯಮರ್ಥ: - ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸರ್ವಶರೀರಗತತ್ವೇ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವಶರೀರಗತಸುಖಾದಿಭೋಗಸ್ಸಯಾತ್ ।

ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿಭುವೆಂದೇ ಒಪ್ಪೋಣ. ಹಾಗಾದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಂತಃಕರಣ, ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಧಿಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿ ಆಯಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಯೋಗೇ ವಾ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಸಕಲ ಜೀವರುಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸರ್ವಗತರಾದರೆ ಸಕಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಸಕಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನಚ ಯಥಾ ಸ್ವರ್ಗಾಜ್ಞುತಸ್ಯ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಪ್ರಾಪ್ಯೈ ಮಾತೃಯೋನಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಮಾಗಚ್ಛತೋ ಮಧ್ಯೇಽನ್ಯಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತಜೀವಾಂತರಾಧಿಷ್ಠಿತದೇಹಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ, ಯಥಾ ವಾ ತತ್ತದಿन्द्रಿಯಾಭಿಮಾನಿನಾಂ ತಜ್ಜೀವಶರೀರಗತಾನಾಂ ತತ್ತಚ್ಛರೀರಗತಸುಖಾದಿಭೋಗಾಭಾವಸ್ತಥೇಹಾಪಿ ಯದೀಯಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತೋ ಯೋ ದೇಹಸ್ಸ ಏವ ತಸ್ಯ ಸುಖಾದಿಭೋಗಾಪಾದಕೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ತದ್ಗತಸ್ಯಾಪೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಅನಾದಿತಸ್ಸಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವಶರೀರಗತತ್ವೇ ಕರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥಾಽಯೋಗಾತ್ ।

ಶಂಕೆ - ಪರಸ್ಪರ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವುಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬೀಳುವಂತಹ ಜೀವನು ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತೃಯೋನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ತೊಂದು ಜೀವನಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಜೀವನಿಗೆ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ ದೇಹದಿಂದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಭೋಗಗಳು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ; ಅಥವಾ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಜೀವರುಗಳ ಶರೀರಗಳ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಸುಖಾದಿಗಳ ಭೋಗವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಜೀವರ ಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇಹವಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ದೇಹವೇ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಯಾರ ಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹವನ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳಿಗೆ ಆ ಶರೀರವು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜೀವರುಗಳಿದ್ದರೂ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಸಕಲಜೀವರುಗಳು ಸಕಲಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಕರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಕರ್ಮಭೇದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗದ ನಿಮಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಅನುಸಂಧಾನಗಳ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನच यस्य यस्मिन्देहेऽभिमानस्तस्मिन् देहे कृतं कर्म तदीयमिति वा, कर्मनिर्मितत्वाविशेषेऽपि यस्य यत्राभिमानस्तद्गत सुखादिभोग एव तस्य, नान्यगततद्भोग इति वा युक्तं, अनादिकालं सर्वदेहसम्बन्धे सर्वत्र तस्याप्यवर्जनीयत्वादिति ।

ಶಂಕೆ - ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು. ಯಾವ ಜೀವನಿಗೆ ಯಾವ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿರುತ್ತದೋ ಆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮವು ಮಾತ್ರ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞದತ್ತನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತನೂ ಸಹ ಇರಬಹುದು. ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ ಆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಕರ್ಮವು ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಪಡುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಸಕಲಜೀವರುಗಳ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಕಲಜೀವರುಗಳ ದೇಹವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು ಯಾವ ಜೀವನಿಗೆ ಯಾವ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿದೆಯೋ ಆಯಾ ದೇಹದ ಸುಖಾದಿಭೋಗಗಳು ಮಾತ್ರ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸುಖಾದಿಭೋಗವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ದೇಹಗಳ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅಭಿಮಾನದ ಭೇದವನ್ನೂ ಸಹ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ದೇವದತ್ತನೆಂಬ ಜೀವನಿಗೆ ದೇವದತ್ತ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಭಿಮಾನವಿರುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞದತ್ತ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರಸುಖದುಃಖಾದ್ಯನುಸಂಧಾನವು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - कथं तर्हि ब्रीह्यादिगतीजवादौ गतिरित्यत आह - ब्रीह्यादीति । इन्द्रियाभिमानिनां प्रतिकल्पं भिन्नत्वादिति भावः ।

एतेन “सर्वशारीरगतसुखदुःखादिप्राप्त्यै” इति टीका “ब्रह्मादि-सर्वशारीरगतत्वानुपपत्तेः” इति टीका च विवृता ।

ಶಂಕೆ - ಹಾಗಾದರೆ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜೀವರಿಗೆ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ ಶರೀರದಿಂದ ಸುಖಾದಿಗಳು ಏಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶಂಕೆಗೆ 'ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಜೀವಗಳಿಗೆ ವ್ರೀಹಿಯ ಬೇರೆ ಜನ್ಮಗಳ ಶರೀರಗಳಲ್ಲದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ

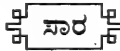
ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯುಮಾನವಾದ ಜೀವನ ಎಲ್ಲಾ ಜನ್ಮಗಳ ಶರೀರಸಂಬಂಧವು ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು "ಸರ್ವಶರೀರಗತಸುಖದುಃಖಾದಿ-ಪ್ರಾಪ್ತಾ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು "ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸರ್ವಶರೀರಗತತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವಿಶ್ವರಸ್ಯಾನಾದಿತಸ್ಸರ್ವದೇಹಸಮ್ಬಂಧಾದುಕ್ತದೋಷಸಾಮ್ಯಮಿತ್ಯತಃ
 "ಸಮ್ಭಾಗಪ್ರಾಪ್ತಿರिति चेन्न वैशेष್ಯಾತ್" इति सूत्राभिमतं 'सामर्थ्यवैशेष्यात्' इति
 टीकाद्युक्तं समाधिमाह - ईश्वरस्य त्विति ।

ಶಂಕೆ - ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಕಲಜನ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈಶ್ವರನು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಸಕಲದೇಹದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವರ ಶರೀರದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಭಗವಂತನು ಸಕಲ ಶರೀರಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ಭುತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವು "ಸಂಘೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದೇ ಸೂತ್ರದ "ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಈಶ್ವರಸ್ತು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

गुरुराजीयम् - तृतीयसूत्रोक्तं हेतुमाह - अणोरिति ॥ तुष्यतु दुर्जन इति
 न्यायेनाह - योगेवेति ॥ सामर्थ्यविशेषादित्यनेनोक्तं हेतुमाह - ईश्वरस्येति ॥

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರು. ಆದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಜೀವನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟ್ಯಂತರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಆವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಅನುಭವಿಸುವ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಈ ಶರೀರವೇ ದೇವದತ್ತನದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ದೇವದತ್ತನದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಣುವಾದ ಜೀವನನ್ನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ ಮಾತು.

ಭಗವಂತನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲಜೀವರ ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವೂ ಸಹ ಭಗವಂತನಿಗಿದೆ. ಆದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಆಯಾ ಶರೀರಗಳೆಲ್ಲಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿ-ಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಾರ. ಇಂತಹ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದೆ.

////////////////////////////////////

ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

“ಆತ್ಮಾನಂ ವೇದ” “ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ” “ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಜ ಸಚಿವಿದಂ ಸಖಾಯಮ್” ಇತಿ ಚ ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ತಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ವೇದನಶಂಸನತ್ಯಾಗೇಷು ಕರ್ಮತ್ವೇನ, ಜೀವಸ್ಯ ತು ಕರ್ಮತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶಾತ್, ಕರ್ಮಕರ್ತೃಶ್ಚೋತ್ಸರ್ಗತಃ ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್,

‘ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ’ “ತದಾತ್ಮಾನಮೇವಾವೇದಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಚ ಪ್ರಕೃತೇಽಪವಾದಕಾಭಾವಾತ್,

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತು “ಆತ್ಮಾನಂ ವೇದ” “ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ” “ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಜ ಸಚಿವಿದಂ ಸಖಾಯಮ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ವೇದ ಶಂಸನ ತ್ಯಾಗಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜೀವನನ್ನಾದರೂ ಕರ್ತೃವೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಬೇಧವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರ.

‘ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ’ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಹಮರ್ಥನೊಬ್ಬನೇ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. “ತದಾತ್ಮನಮೇವಾವೇದಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವಿಗೆ ಐಕ್ಯವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಭವವೆಂಬ ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ‘ಆತ್ಮಾನಂ ವೇದ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅಪವಾದದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ ।

ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ ಅತ್ರೋಕ್ತಃ ಸರ್ವಗತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ । ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ - “ತಥಾಽಪಿ ನಿರವಕಾಶಾಃ “ಏತಮೇವ” ಇತ್ಯವಧಾರಣಾದಯಃ” ಇತಿ ।

ಅನುಖ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತು - ಸರ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವಾದಿಮಾತ್ರಂ ನಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್, ತಸ್ಯಾನಂದಾದಿವದ್ವುಣತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ಕಿಂತು ತತ್ತತ್ತ್ವಾಪ್ರಬೋಧನಾರ್ಥಂ ತತ್ರ ತತ್ರಾವಸ್ಥಾನಮ್,

ತತ್ತ್ವಾಯುಕ್ತಮ್, ಇಶ್ವರಸ್ಯ ದೂರಸ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ತತ್ರ ಶಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ತತ್ರ ತತ್ರಾವಸ್ಥಾನಂ ನ ದೂರಸ್ಥಸ್ಯಾಶಕ್ತತ್ವಾ, ಕಿಂತು ಲೀಲಯೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೦)

ತತ್ “ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ “ವಿವಕ್ಷಿತಃ” ದೂರೇ ಶಕ್ತಸ್ಯಪಿ ತತ್ತತ್ಕೃತವಿವಿಧವಾಚನೈಃ ತತ್ರ ತತ್ರಾವಸ್ಥಾನರೂಪೋ ಯೋ ಗುಣಸ್ತಸ್ಯ ಲೀಲಯೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ವರ್ಣಕಾಂತರಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ।

‘ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ನನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯದೆಯೆಂದು ಭಗವಂತನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಎಷ್ಟುವೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ “ತಥಾಽಪಿ ನಿರವಕಾಶಾಃ ‘ಏತಮೇವ’ ಇತ್ಯವಧಾರಣಾದಯಃ” ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನಿರವಕಾಶಗಳಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ‘ಏತಮೇವ’ ಮೊದಲಾದ ಅವಧಾರಣೆಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಎಷ್ಟುವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಯೋಗವಿದೆಯೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಈ ಸರ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವವು ಆನಂದಾದಿಗಳಂತೆ ಗುಣವೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಬೋಧನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಇದು ಅಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಬೋಧನೆ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ತಪ್ಪು. ಭಗವಂತನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು ಶಕ್ತಿಪ್ರಬೋಧನೆ ಮಾಡಲು ಅಸಮರ್ಥನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಲೀಲೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಎಲ್ಲೆಡೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆಂದು ಎಂದು.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ವಿವಕ್ಷಿತ ಗುಣೋಪಪತ್ತೇಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿತಃ = ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಬೋಧನೆ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯೆಂಬ, ಗುಣಃ = ಗುಣವು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಲೀಲೆಯಿಂದ, ಉಪಪತ್ತೇಃ = ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಆತ್ಮಾನಂ = ಸರ್ವಗತನನ್ನು, ಪರಸ್ಮೈ = ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ, ಶಂಸತಿ = ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಿತ್ಯಾಜ = ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಉತ್ಸರ್ಗತಃ = ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ಗುಡಾಕೇಶ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಸರ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವಾದಿ ಮಾತ್ರಂ = ಸಕಲ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜೊತೆ ಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವಿಕೆಯಷ್ಟೇ, ತತ್ತ್ವತತ್ತ್ವ = ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ, ವರ್ಣಕಾಂತರಮ್ = ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪರಪಕ್ಷೆ “ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾತ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರೋಕ್ತಂ ಬಾಧಕಾಂತರಂ ತದ್ವಾಕ್ಯ-
ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಾಹ - ಆತ್ಮಾನಾಮಿತಿ ।

‘ಮಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ’ “ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಧ್ಯೇತವ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದಾವೇಕಸ್ಯೈವ ದ್ವಯಂ ದೃಢಮಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವೇತಿ । ವಿಸ್ತೃತಂ ಚೈತತ್ತ್ವ “ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವಸರ್ಗತೋ ಮಿದಾ”
ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸುಧಾಯಾಮ್ ।

ವಿವರಣೆ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾತ್”
ಎಂದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬಾಧಕವನ್ನೇ ನಿರೂಪಿಸಲು ‘ಆತ್ಮಾನಾಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಹಮರ್ಥನಾದ ಜೀವನೇ ಕರ್ತೃವಾದಂತೆ
ಕರ್ಮನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. “ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಧ್ಯೇತವ್ಯಃ” ವೇದವಾಕ್ಯ ಕರ್ತೃವಾದಂತೆ ಕರ್ಮವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ
ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮತ್ವ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃತ್ವ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳಿಗಿರುವ ಬೇಧವು ಔತ್ಸರ್ಗಿಕವಾಗಿದೆ.
ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಾಗ ಮಾತ್ರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು
“ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವರುತ್ಸರ್ಗತೋ ಭಿದಾ” ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ
ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಕೃತ ಇತಿ । ತತ್ರೈಕ್ಯಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಮಪವಾದಕಂ, ಇಹ ಚ
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಜೀವಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವವಕಾಶಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

एतेन “अत्रोक्तसर्वगतस्य ‘आत्मानं’ इति कर्मत्वेन” इत्यादिटीका विवृता ।

“स्मृतेश्च” इति सूत्रोक्तं स्वपक्षे साधकान्तरमाह - अहमात्मेति ।

‘ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಿರಲು ಅನುಭವವೇ
ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಐಕ್ಯಗ್ರಾಹಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ.
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ ಸಹ ಐಕ್ಯಗ್ರಾಹಕ
ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ಅತ್ಯೋಕ್ತಸರ್ವಗತಸ್ಯ ‘ಆತ್ಮಾನಂ’ ಇತಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ” ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. “ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ‘ಅಹಮಾತ್ಮಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ನಚ ಸ್ಮೃತೇರಪಿ ಸ್ವವಚನತ್ವೇನ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ತೂತ್ರಕಾರಃ ಕಥಂ ತಾಮುಪಾದತ್ತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, “ತಸ್ಯಾಃ ಪರೋಕ್ತಾನುವಾದರೂಪತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಡೀಕಾಯಾಮೇವೋಕ್ತೇರिति ಭಾವಃ । ‘ತಥಾಽಪಿ’ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕಶ್ರುತೀಲಿಂಗಭಾವೇಽಪಿ । ‘ಅವಧಾರಣಾದಯಃ’ ಅವಧಾರಣಸಹಿತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಯಃ ।

ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರ ವಾಕ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಗಿಸುವುದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. “ತಸ್ಯಾಃ ಪರೋಕ್ತಾನುವಾದರೂಪತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಆ ಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ‘ತಥಾಽಪಿ’ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೂ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ‘ಅವಧಾರಣಾದಯಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅವಧಾರಣಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन भाष्याद्युक्तं न्यायविवरणोक्तं चैकार्थमिति दर्शितम् ।

तत्र तत्र स्थितो विष्णुः तत्तच्छक्तिप्रबोधकः ।

दूरतोऽप्यतिशक्तस्स लीलया केवलं प्रभुः ।

इत्यनुव्याख्यानेऽन्यथाव्याख्यानं प्रतीयते, तत्सुधायामस्फुटत्वात्सूत्रारूढतया व्यनक्ति - अनुव्याख्याने चिति ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ವಿಷಯ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ವಿಷಯ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತತ್ತಚ್ಚಕ್ಷಿಪ್ರಬೋಧಕಃ ।

ದೂರತೋಽಪ್ಯತಿಶಕ್ತಸ್ಸ ಲೀಲಯಾ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಭುಃ ।

‘ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ನಿಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಬೋಧಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಅವನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ’

ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವೂ ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರಾರೂಢವನ್ನು ಮಾಡಿ ‘ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತು’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸರ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವೇತಿ । एतेन “अथ वा न सर्वगतत्वं हरेरुपपादनीयं, तस्याऽऽनन्दादिवत्स्रष्टृत्वादिवद्वा गुणत्वाभावात्” इति सुधाऽनुवादः कृतः ।

“तत्किं दूरे स्थितः शक्तिप्रबोधने न शक्तः येन तत्र तत्र तिष्ठति” इति सुधास्थಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗಾನುಬಾದ: - ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಕೃಮಿತ್ಯಾದಿ । ‘यद्यपि स प्रभुर्विष्णुर्दूरतोऽतिशक्तः’ इत्यादिसुಧಾರ್ಥಾನುಬಾದ: - ತತ್ರ ತತ್ರೇತಿ ।

“ಸರ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ “ಅಥ ವಾ ನ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಹರೇರುಪಪಾದನೀಯಂ ತಸ್ಯಾಽಽನಂದಾದಿವತ್ ಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾದಿವದ್ವಾ ಗುಣತ್ವಾಭಾವಾತ್” ಹರಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳಂತೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವೂ ಗುಣವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

‘ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಬೋಧಿಸಲು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ನಿಂತು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುವಂತಹ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು’ ಎಂಬ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಂಕಾಭಾಗವನ್ನು ‘ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಕೃಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯದ್ಯಪಿ ಸ ಪ್ರಭುರ್ವಿಷ್ಣುರ್ದೂರತೋಽತಿಶಕ್ತಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಧೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ‘ತತ್ರ ತತ್ರೇತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

गुरुराजीयम् - कर्मकर्तृव्यपदेशाच्चेत्यनेनोक्तं बाधकमाह - आत्मानं वेदेत्यादि ॥ अत्र ‘प्राणो वंशः’ इति स्यविरः शाकल्यः अथ कौण्ठरव्यस्त्रीणीत्यादिखण्डद्वयस्थमात्मानं वेदेति वाक्यं तथाऽऽत्मानं परस्मै शंसतीति चत्वारः पुरुषा इत्येतत्खण्डस्थं तथा यस्तित्वाजेति दुग्धदोहा इत्येतत्खण्डस्थं वाक्यमुदाहरता इदं सर्वमेकप्रकरणमिति सूचितं भवति । स्मृतेश्चेति सूत्रोक्तं हेतुमाह - अहमात्मेति ॥

नन्वनुव्याख्याने प्रकारान्तरेण पूर्वपक्षसिद्धान्तावुक्तौ तदयुक्तम् । उत्सूत्रितत्वादित्यतस्तत्सूत्रारूढं कर्तुमाह - अनुव्याख्यानेत्विति ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಯಾವುದು ಕರ್ಮವೋ ಅದು ಕರ್ತೃವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು 'ಶಂಸನೆ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮನಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನೆನಿಸಿದ ಆತ್ಮನೇ ಬೇರೆ ಕರ್ತೃವೆನಿಸಿದ ಜೀವನೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರೇಕವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಭವವೆಂಬ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಬಹುದು 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶದಿಂದ ಸರ್ವಗತನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಗತನೆಂದರೆ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಂತೆ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಗುಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿ ನಿಯಮನ ಮಾಡುವಂತಹ ಗುಣವೇ ಸರ್ವಗತವೆಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಭಗವಂತನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದೂ ಸಹ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡಬಹುದು ಆದರೂ ಕೇವಲ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವುದು ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡಗುಣ.

ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಮಸ್ತು - ಆಘೇ ಸೂತ್ರೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಶ್ರುತೀರೂಪಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕೋಕ್ತಿಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತದುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯಲಿಂಗರೂಪಸಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ।

ತತ್ರ ಚ 'ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಮ್' ಟೀಕೋಕ್ತೀರೀತ್ಯಾ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್, ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯೇ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಾ ಭವತಿ ।

ಯದ್ವಾ - 'ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಮ್' ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಂ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಾ ಭವತಿ । ತತಶ್ಚ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮುಪಸಂಹಾರಸ್ಯತ್ವಾದ್ ಬಲವತ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅಥವಾ - ಅಪೌರೂಢೇ ವೇದೇ ವಕ್ತುಮಿಚ್ಛಾಯಾ ಅಭಾವಾದ್ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಂ ತಾತ್ಪರ್ಯ-
ವಿಷಯತ್ವಮ್ । ತತಃಶ್ಚಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದಿನಾ ಶ್ರುತೇಸ್ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್
ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ತೃತೀಯೇ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ಅಣೌ ಜೀವೇ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವಾಸಮ್ಮವರೂಪ-
ಪರಪಕ್ಷವಾಧಾಕೌತಿಃ । ‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಶರೀರಃ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಶ್ರುತಸ್ಯ ಅಶರೀರತ್ವಸ್ಯ ಜೀವೇ
ಅನುಪಪತ್ತಿಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಚ ಶಾರೀರಪದಮ್ ।

ಚತುರ್ಥೇ ಜೀವೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಸಮ್ಮವೇಽಪಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಸ್ಯ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವ-
ವಿರೋಧ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪವಾಧಾಕೌತಿಃ ।

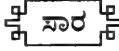
ಅತಃ ಏವ ತೃತೀಯಸೂತ್ರಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನೈವಾನ್ವಯಾತ್-
ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿರ್ನ ತದರ್ಥ ಇತಿ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಸಾರ್ಥಕ್ಯಮ್ । ಯದಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣಾಃ
ಅವ್ಯವಧಾನೇನ ಪ್ರಕೃತಾಃ, ತಥಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತೇಷಾಮುಪಪತ್ತಿಂ ವದತಾ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇಣೈವ
ಜೀವೇಽರ್ಥಾದನುಪಪತ್ತೇರ್ಘ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತೃತೀಯಸೂತ್ರಂ ನ ತತ್ಪರಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಗೆ ಕಾರಣ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್’
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ವಿಕೃತೇವ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯು
ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ವಿಕೃತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಸ ಯೋತೋಽಶ್ರುತೋ’ ಎಂಬ
ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಕೃತತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ‘ವಿಕೃತತ್ವ’ ಎಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್’ ಎಂದರ್ಥ.
ಹೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ವಿಕೃತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ‘ವಕ್ತೃಮಾಣತ್ವಂ’
ಎಂದರ್ಥ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಮೊದಲು ವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಅಪೌರೂಢೇಯವಾದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ
ವಿಷಯತ್ವವನ್ನೇ ವಿಕೃತತ್ವವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳು ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ
ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲೆರಡು
ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಯಾವುದು ಕರ್ಮವೋ ಅದು ಕರ್ತೃವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು 'ಶಂಸನೆ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮನಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನೆನಿಸಿದ ಆತ್ಮನೇ ಬೇರೆ ಕರ್ತೃವೆನಿಸಿದ ಜೀವನೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರೇಕವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಭವವೆಂಬ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಬಹುದು 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶದಿಂದ ಸರ್ವಗತನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಗತನೆಂದರೆ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಂತೆ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಗುಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿ ನಿಯಮನ ಮಾಡುವಂತಹ ಗುಣವೇ ಸರ್ವಗತವೆಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಭಗವಂತನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದೂ ಸಹ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡಬಹುದು ಆದರೂ ಕೇವಲ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವುದು ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡಗುಣ.

ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಮಸ್ತು - ಆಚೇ ಸೂತ್ರೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಶ್ರುತಿರೂಪಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕೋಕ್ತಿಃ । ದ್ವಿತಿಯೇ ತದುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯಲಿಂಗರೂಪಸಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ।

ತತ್ರ ಚ 'ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಮ್' ಟಿಕೋಕ್ತೀರೀತ್ಯಾ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್, ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯೇ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಾ ಭವತಿ ।

ಯದ್ವಾ - 'ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಮ್' ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಂ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಾ ಭವತಿ । ತತಶ್ಚ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮುಪಸಂಹಾರಸ್ಯತ್ವಾದ್ ಬಲವತ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥವಾ - ಅಪೌರುಷೇಯೇ ವೇದೇ ವಕ್ತುಮಿच्छಾया ಅಭಾವಾದ್ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಂ ತಾತ್ಪರ್ಯ-
ವಿಷಯತ್ವಮ್ । ತತಶ್ಚಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದಿನಾ ಶ್ರುತೇಸ್ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್
ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ತೃತೀಯೇ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ಅಣೌ ಜೀವೇ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವಾಸಮ್ಮವರೂಪ-
ಪರಪಕ್ಷವಾಧಕೋಕ್ತಿಃ । ‘‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಶರೀರಃ’’ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಶ್ರುತಸ್ಯ ಅಶರೀರತ್ವಸ್ಯ ಜೀವೇ
ಅನುಪಪತ್ತಿಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಚ ಶಾರೀರಪದಮ್ ।

ಚತುर्थೇ ಜೀವೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಸಮ್ಮವೇಽಪಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಸ್ಯ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವ-
ವಿರೋಧ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪವಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ।

ಅತಃ ಏವ ತೃತೀಯಸೂತ್ರಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನೈವಾನ್ವಯಾತ್-
ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿರ್ನ ತದರ್ಥ ಇತಿ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಸಾರ್ಥಕ್ಯಮ್ । ಯದಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣಾಃ
ಅವ್ಯವಧಾನೇನ ಪ್ರಕೃತಾಃ, ತಥಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತೇಷಾಮುಪಪತ್ತಿಂ ವದತಾ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇಣೈವ
ಜೀವೇಽರ್ಥಾದನುಪಪತ್ತೇರ್ಽಪ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತೃತೀಯಸೂತ್ರಂ ನ ತತ್ಪರಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಗೆ ಕಾರಣ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್’
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ವಿವಕ್ಷೇವ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯು
ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಸ ಯೋತೋಽಶ್ರುತೋ’ ಎಂಬ
ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ‘ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವ’ ಎಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್’ ಎಂದರ್ಥ.
ಹೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ‘ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಂ’
ಎಂದರ್ಥ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಮೊದಲು ವಿವಕ್ಷೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ
ವಿಷಯತ್ವವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳು ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ
ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲೆರಡು
ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ’ ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಭೂತವಾದ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಅಣುವಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಪಕ್ಷಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವವೆಂದು ಹೇಳದೆ ಶಾರೀರ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿದೆ. “ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಶರೀರಃ” ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಶರೀರತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ’ ನಾಲ್ಕನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಹೇಳಬಹುದು, ಆದರೆ ‘ಆತ್ಮಾನಾಂ ಪರಸ್ಯ ಶಂಸತಿ’ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತೃತೀಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಅನುಪಪತ್ತಿ’ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ನಾಲ್ಕನೇ ಸೂತ್ರ ಹೇಳುವ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ತೃತೀಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಅಣುವಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸರ್ವಗತತ್ವದಿಂದಲೇ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಸೂತ್ರ ‘ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ’ ಎಂಬುದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಕೂಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತ. ಆದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವಾಗಲೇ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಗುಣವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತ.

ಪ್ರಕಾಶಃ —

पूर्वं सिद्धान्तोक्तरीत्या सूत्राणामन्यथा विन्यासः प्रतीयते, यथाक्रमबीजमाह —
आद्य इति ।

“सर्वत्रप्रसिद्धोपदेशात्” इत्यत्र “एतमेव ब्रह्मेत्याचक्षते” इति विषयवाक्यगत हेतूक्तिपरत्वाच्छ्रुतिरूपहेतूक्तिपरत्वाच्च द्वेधा तस्य प्राथम्यम् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

“ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ” ಇತ್ಯತ್ರ “ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತೋಽನಾದಿಃ”
ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಥತ್ವಾಞ್ಜಿಜ್ಞತ್ವಾಚ್ಚ ತದುಕ್ತಿತ್ಪರತ್ವೇನ ತದಾನಂತರ್ಯಮ್ । ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಪದಸ್ಯ
टीकोक्तार्थसमर्थनपूर्वं परोक्तं कैश्चिदुक्तं चाविरुद्धमर्थद्वयं स्वयमाह - तत्र चेति ।

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಸೂತ್ರಗಳ ಕ್ರಮವು ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು
ಬಂದಿತ್ತು. ಆ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರಗಳ ಕ್ರಮವು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದಾಗಿ
ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ‘ಅದ್ಯೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು “ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ” ಎಂಬ
ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನೂ ಸಹ
ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

“ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ” ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರವು “ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽ-
ಮತೋಽನಾದಿಃ” ಎಂಬ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎರಡನೆಯ
ಸೂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ವಿವಕ್ಷಿತ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳಿರುವ ನಮಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ
ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ತತ್ರ ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

प्रकाशः - “ये तु श्रुतीनां ब्रह्मगुणेषु तात्पर्याभावं वदन्ति तन्निरासाय
विवक्षितपदमुपबबन्ध” इत्यादि तत्त्वप्रदीपवाक्यं हृदि कृत्वाऽऽह - ततश्चेति ।

श्रुतिलिङ्गरूपस्वपक्षसाधकोक्त्यनन्तरं परपक्षे बाधकोक्तेरवसरप्राप्तत्वात् द्वाभ्यां
तदुक्तिः । तत्र “अनुपपत्तेस्तु न शारीरः” इति तृतीयेऽन्तरङ्गबाधकोक्तिः, चतुर्थे
“कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च” इत्यत्र बहिरङ्गबाधकोक्तिरिति तदಾನन्तर्यम् ।

“ಯೇ ತು ಶ್ರುತೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಗುಣೇಷು ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಂ ವದಂತಿ ತನ್ನಿರಾಸಾಯ
ವಿವಕ್ಷಿತಪದಮುಪಬಬಂಧ” ಯಾರು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅವರನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂಬ
ತತ್ವಪ್ರದೀಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ‘ತತಶ್ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗವೆಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಅನಂತರ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಅವಸರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು

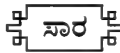
ಹೇಳಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಪರಪಕ್ಷಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ 'ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ' ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ "ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಶ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹಿರಂಗಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅನಂತರವೇ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು "ಅನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಯೋಗಿವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವಾನುಪ-
ಪತ್ತೇರಪಿ ತತ್ರೈವ ವಿವಕ್ಷಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ "ಕರ್ಮ" ಇತಿ ಸ್ತಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ
ಏವೇತಿ । ವಾಕ್ಯಶೇಷಸ್ಯ ಬಹಿರಂಗಬಾಧಕೋಕ್ತಿಪರತ್ವಾದೇವೈತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪ್ರಕೃತೇನೆತಿ । ಏತಸ್ಯಾಪ್ರಕೃತತ್ವೇನಾನ್ವಯಾಯೋಗಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ಸ್ಮಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮೇವ
ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಯಾಽನ್ವಯೋಸ್ತು, ತತೋಪಿ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಿರಾಹ - ಯಥಾಪೀತಿ ।

'ಅನುಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಮರ್ಪಕವಾದ ಪದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅತ ಏವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿರುವ ಬಹಿರಂಗಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಂತಹ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಪ್ರಕೃತೇನ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣಗಳು ಅಪ್ರಕೃತವಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಯಕ್ಕೆ ಆಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗಳೇ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇವುಗಳು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿವೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮೊದಲು ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅನಂತರ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಅನುವಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವ ವಿರೋಧದಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರನೇ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳು ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂತರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರಂಗಹೇತುವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಬಹಿರಂಗಹೇತುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ.

////////////////////

‘ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್’ ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪञ್ಚಮೇ ಯದಪಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇಽಪ್ಯುಪಪತ್ತಿಶಙ್ಕಾ ನಿರಸ್ಯತ ಇತಿ ತಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯುತ್ಸರ್ಗತೋ ಭೇದಸಾಧಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವಸ್ಯ ಉಪೋದ್ವಲಕಾತ್ “ಏತಮೇವ” ಇತ್ಯವಧಾರಾಣಾನ್ವಾಪವಾದಶಙ್ಕೇತದರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತಃ ಪञ್ಚಮತಾ ।

ಸ್ವತನ್ತ್ರಹೇತ್ವಂತರಾನುಕ್ತೇಶ್ಚ ನ ತತ್ರ ಚಶಬ್ದಃ ।

ಷष्ठೇ ಪञ್ಚಮೇನ ಶ್ರುತೌ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕೇ ಸಮಾಪೇಽನಂತರಂ ಸ್ಮಾರ್ತಸ್ಯ ತತ್ಸಾಧಕಸ್ಯೋಕ್ತಿಃ ।

ಸಪ್ತಮೇ ತರ್ಹಿ ಸ್ಮೃತಿಮಾಖ್ಯಯಾ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯಾಲ್ಪೈಕಸ್ತವರೂಪತ್ವಾದಣೌ ಜೀವೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯೇವ ಸರ್ವಗತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಅಲ್ಪೈಕಸ್ತವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವಾಸಮ್ಮಭವ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಸ್ಯ ಸ್ವಪಕ್ಷವಾಧಕಸ್ಯೋದ್ಧಾರಃ । ಅತ್ರ ಚ ‘ವ್ಯೋಮವತ್’ ಇತ್ಯನೇನ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ ।

“ನಿರ್ವಾಪ್ಯತ್ವಾದೇವಮ್” ಇತ್ಯನೇನ ಚಾಲ್ಪೈಕಸ್ತವೋಕ್ತಃ ಪ್ರಯೋಜನೋಕ್ತಿಃ ।

ಯದಪಿ “ನೋಪಾಸಾತ್ರೈವಿಧ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರೈವಾಲ್ಪೈಕಸ್ತವೋಕ್ತೇರಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮುಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಬುದ್ಧೌ ತಚ್ಚಕ್ಷುತಿರಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ಉಪಾಸನಾಯಾ ಮಾನಸಕ್ರಿಯತ್ವೇನ ಅರ್ಥಾಭಾವೇಽಪಿ ಸಮ್ಮಭವಾತ್ । ನಹಿ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಮಣಿಪ್ರಭಾಂ ಮಣಿಭ್ರಮಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಾತ್, ತೃಣಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತದಭಾವಪ್ರಸಂಗಾಚ್ಛೇತಿ ಶಙ್ಕಾಯಾಮುಪಾಸನಾಯಾ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾದರ್ಥಾಭಾವೋಽಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಪರಿಹೃತುಂ ‘ಚಾಪೃ ದರ್ಶನೇ’ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋರ್ನಿಷ್ಪನ್ನಸ್ಯ ನಿರ್ವಾಪ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಃ ।

अष्टमे सर्वगतस्यापि ब्रह्मणो व्योमवत् भूताश्रयत्वरूपाल्पौकस्त्वसम्भवेऽपि तद्वदेतनत्वाभावेन जीववद्भोगप्रसङ्ग इत्येवंरूपस्य स्वपक्षबाधकस्योद्धार इति ॥

ಅನುವಾದ - 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಐದನೇ ಸೂತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಾವಧಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕ ಸೂತ್ರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಭೇದಸಾಧಕವಾದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವು ಸಾಪವಾದವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹೇತುವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ದುರ್ಬಲವಾದ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪವಾದವಿಲ್ಲದ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ 'ಏತಮೇವ' ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇದೆ. ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವಕ್ಕೆ ಉಪೋದ್ಬಲಕವಾಗಿ ಈ ಹೇತುವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಚ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.

'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಆರನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಧಕವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾತ್ ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿಚೇನ್ನ ನಿಜಾಯುತ್ಪಾತ್ ಏವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ' ಎಂಬ ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಧಕವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾದಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಅಲ್ಲದೇಶಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಣುವಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರೋ ಅದರಂತೆ ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವರೂಪ ಸಹ ಸ್ವರೂಪತಃ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವ್ಯೋಮವತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನಿಜಾಯುತ್ಪಾತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ನ ಉಪಾಸಾತ್ಯವಿದ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಭಗವಂತನ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪದವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆಯು ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಭಗವಂತನನ್ನು ಅಂತಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಸನೆಯು ಮಾನಸಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದದ್ದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಾದಿಪ್ರಯೋಜನವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವವಿದ್ದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಸಪ್ರಯೋಜನವಾಗದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಮಣಿಪ್ರಭೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮಣಿಯೆಂದು ಭ್ರಮೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಮಣಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಹೊರಟಾಗ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮಣಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಣಿಭ್ರಮೆಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ತೃಣಾದಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದೆ, ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾತ್’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಾಸನೆಯು ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಕರ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅರ್ಥವು ಇರಲೇಬೇಕು. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಸನೆಯು ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ‘ನಿಚಾಯ್ಯ’ ಎಂಬ ಪದವು “ಚಾಯ್ಯ ದರ್ಶನೇ” ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕದಲ್ಲಿದೆ. ಇಂತಹ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

‘ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಎಂಟನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ಆಕಾಶದಂತೆ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಕಾಶದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಚೇತನನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗೆ ಇರುವಂತಹ ಚೇತನನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಭೋಗಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ? ಹೀಗೆ ಸ್ವಪಕ್ಷದಮೇಲೆ ಬರುವ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

‘‘ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್’’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಛಾನಂತರ್ಯಮಾಶಂಕಾಹ - ಪञ्चम इति । जीवेऽपिति । अमुख्यवृत्त्येत्यर्थः । एतदर्थस्यापीति । अत एव टीकायां कर्मकर्तृ-

ಸೂತ್ರಮಪ್ಯेतತ್ಸೂತ್ರಾವತಾರಿಕಾಯಾಮಾಕ್ಷಿಸಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಸ್ವತನ್ತ್ರೇತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ-
ಸಿದ್ಧಿನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಾತ್ “ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್” ಇತ್ಯಾದಾವಿವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಎವರಣೆ - “ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ ಬರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ‘ಪಂಚಮೇ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಜೀವೇಪಿ’ ಎಂದರೆ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ‘ವತದರ್ಥಸ್ಥಾಪಿ’ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರಿಕೆ ನೀಡುವಾಗ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಸಹ ಅವತಾರಿಕೆ ನೀಡಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು. ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - “ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ‘षष्ठे’ “‘स्मृतेश्च’ इत्यत्र । ‘सप्तमे’ “‘अर्भकौकस्त्वात्तद्वचपदेशाच्च नेति चेन्न निचाप्यत्वादेवं व्योमावच्च” इत्यत्र । इत्यनेन विरोधपरिहार इति । स प्रकारः प्रागुक्त इति भावः ।

एतेन “किमपरिच्छिन्नादिरूपस्य” इत्यादिटीका सूत्रांशविरणपरेति दर्शितम् ।

‘ಷಷ್ಠೇ’ ಎಂದರೆ ‘ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಸಪ್ತಮೇ’ ಎಂದರೆ ‘ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಇತ್ಯನೇನ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ’ ಎಂದರೆ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರದ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ಕಿಮಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾದಿರೂಪಸ್ಯ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ‘ವ್ಯೋಮವತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾಂಶವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - व्यावर्त्यांशङ्गापूर्वं निचाप्यपदकृत्यमाह - यद्यपीति । चायुर्दर्शन इतीति । दर्शनस्यार्थाव्यभिचारादिति भावः ।

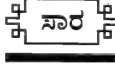
‘अष्टमे’ “‘सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात्” इत्यत्र । सामर्थ्यविशेषेण तदुद्धार इत्यर्थः ।

ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ನಿಚಾಯ್ಯ’ ಎಂಬ ಪದದ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ‘ಯದ್ಯಪಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಚಾಯ್ಯ ದರ್ಶನೇ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೌತಿ ಚೇನ್ನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಎಂಟನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

**ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಸ್ವಯಿತುಂ ಚ ಶಾರೀರಪದಮಿತಿ || ನ ಕೇವಲಂ ಜೀವತ್ವರೂಪಧರ್ಮ-
ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಯಮಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ | ತತ್ಸಹಿತಂ ಅಂತಸ್ಥಿತಿಂ ರೂಪಭಾವಸಹಿತಮ್ ||**

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವೆಂಬ ಬಾಧಕವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಹ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಐದನೆಯ ಸ್ಥಾನವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಬಾಧಕವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಆರು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವಂತೆ ಜೀವನ ಜೊತೆಗೂ ಸಹ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆವಾಗ ಜೀವನಿಗುಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವವು ಚೇತನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಸಹ ಬರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಎಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ಭುತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಾರ.

ಲಿಂಗಪಾದದ ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿಗಳು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ -

एतद्भावाभिदं लिङ्गं क्रियलिङ्गे ततः परम् ।

अन्तर्याम्यन्तरश्चेति क्रियाभावाख्यमुच्यते ।

अदृश्यत्वाद्यभावाख्यं श्रुतिर्लिङ्गाधिका परा ॥

इत्यनुव्याख्याने “सर्वत्र” इत्यत्र सर्वत्रावस्थितिरूपं भावाख्यं लिङ्गं

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಪ್ರತಿಪಾಢಮ್, “ಅತ್ತಾ” ಇತ್ಯತ್ರ ಸಂಹಾರರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂ ಲಿಙ್ಗಂ, “ಗುಹಾಂ” ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂ ಲಿಙ್ಗಮ್, “ಅಂತರಃ” ಇತ್ಯತ್ರ ಅಂತಸ್ಥಿತೀತಿರೂಪಭಾವಸಹಿತಂ ರಮಣರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂ ಲಿಙ್ಗಮ್, “ಅಂತರ್ಯಾಮಿ” ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ತತ್ಸಹಿತಂ ನಿಯಮನರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂ ಲಿಙ್ಗಮ್, “ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ” ಇತ್ಯತ್ರ ಅಭಾವಾತ್ಮಕಂ ಲಿಙ್ಗಂ, “ವೈಶ್ವಾನರಃ” ಇತ್ಯತ್ರ ಪಾಚಕತ್ವಾಢ್ಯನೇಕಲಿಙ್ಗಸಹಿತಂ ವೈಶ್ವಾನರನಾಮೇತ್ಯಾಪಾದ-ಪರಿಸಮಾಸ್ಯಾಧಿಕರಣೋಪಾಢ್ಯೋ ದರ್ಶಿತಾಃ ।

ತನ್ಮ ಕೇವಲಂ ಸುಧೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ತತ್ತದಧಿಕರಣಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯಗುಣಾಸಾಙ್ಕಾರ್ಯಂ, ಕಿನ್ತು ಸಙ್ಗತ್ಯರ್ಥಂ ಚ । ತಥಾ ಹಿ - ವಿಢ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯಾತ್ ಕ್ರಿಯಾತೋ ಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಾಢ್ಯಮ್ಯಮ್ । ನಹಿ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಸಾಮಾನ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮಿವ ಸ್ಥಿತಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮಸ್ತಿ

ತತ್ರಾಪಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವತ್ ಅತೃತ್ವರೂಪಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಮ್ಭಾವಿತತ್ವಾ-ಭಾವಾತ್, ತಥಾ ಕರ್ಮಫಲಾತೃತ್ವರೂಪವಿಶೇಷಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪತ್ವಾತ್, ತಥಾ ಸ್ಥಿತೀತ್ಯನಂತರಂ ಸಂಹಾರಸ್ಯ ಧೀಸ್ಥತ್ವಾತ್ಪ್ರಾತಿಪಾದಿಕಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿಢ್ಢತಯಾ ಸರ್ವಗತತ್ವಸಾಢ್ಯಮ್ಯಾಚ್ಛ ಸರ್ವಗತತ್ವಾನಂತರ್ಯಮತೃತ್ವಸ್ಯ, ತದಾನಂತರ್ಯಂ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಏಕೈಕರೂಪ-ಲಿಙ್ಗೋಕ್ತೀನಂತರಮೇವ ತನಿರೂಪ್ಯವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಲಿಙ್ಗೋಕ್ತೀರ್ಯುಕ್ತೇತಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾನಂತರಮಂತರಾಢ್ಯ-ಧಿಕರಣದ್ವಯಮ್ । ತತ್ರಾಪಿ ಅಂತರತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿಢ್ಢತಯಾ ಲಿಙ್ಗಸಾಹಿತ್ಯೇನಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿಢ್ಢಾನ್ತರ್ಯಾಮಿತ್ವಾತ್ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಾತ್, ತಥಾ ಆದಿತ್ಯಾದಿನಿಯಾಮಕ-ತ್ವೇನಾವಸ್ಥಾನವಿಶಿಷ್ಟರಮಣರೂಪಮಂತರತ್ವಮಯುಕ್ತಮ್, ಬಹುವ್ಯಾಪಾರವತಃ ತದ್ವೇತುಕವಿಕ್ಷೇಪೇಣ ದುಃಖಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯನಂತರತ್ವೇ ಆಕ್ಷಿಪ್ತೇ, ಯಢದನಧೀನಸತ್ತಾಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರತೀತಿಕಂ ತನ್ನಿಯಮನೇ ತಸ್ಯ ದುಃಖಾದಿ, ಇಶ್ವರಸ್ತು ಸತ್ತಾದಿಪ್ರದ ಇತಿ ಸತ್ತಾದಿಪ್ರದತ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಯಾಮಿತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ “ಅಂತರಃ” ಇತ್ಯೇತದಾನಂತರ್ಯಂ “ಅಂತರ್ಯಾಮಿ” ಇತ್ಯಸ್ಯ । ಁವಂ ಭಾವರೂಪಲಿಙ್ಗಸಮನ್ವಯೇ ಸಮಾಪ್ತೇ ತನಿರೂಪ್ಯಾಭಾವರೂಪತ್ವಾದದೃಶ್ಯತ್ವಾದೇಸ್ತದಾನಂತರ್ಯಮ್ ।

ಁವಂ ಕೇವಲಲಿಙ್ಗಸಮನ್ವಯೇ ಸಮಾಪ್ತೇ ಲಿಙ್ಗಾಧಿಕನಾಮಸಮನ್ವಯಸ್ಯೋಭಯಾತ್ಮಕತ್ವಾದ-ನ್ಯತಾ । ಅನ್ಯಾಽಪಿ ಸಙ್ಗತಿಸ್ತತ್ತದಧಿಕರಣೇ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ । ಁವಂಚ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಾತ್

प्राचीनानि पञ्चाधिकरणानि भावलिङ्गविषयतयैका महापेटिका । तत्राप्याद्यं विना चत्वारि क्रियाविषयत्वेन, तत्राप्याद्यद्वयं क्रियामात्रविषयत्वेन, उत्तरद्वयं तु भावसहितक्रियाविषयत्वेन, पादान्त्योपान्त्ये तु बहुविषयत्वेन एकाऽवान्तर-पेटिकेत्याद्युक्तम् ।

ಅನುವಾದ -

ಏತದ್ಭಾವಾಭಿಧಂ ಲಿಂಗಂ ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗೇ ತತಃ ಪರಮ್ ।

ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಂತರಶ್ಲೇಷಿ ಕ್ರಿಯಾಭಾವಾಖ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ।

ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಾವಾಖ್ಯಂ ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಂಗಾಧಿಕಾ ಪರಾ ॥

ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ -

೧. ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಿತಿ' ಎಂಬ ಧರ್ಮರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೨. ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಸಂಹಾರವೆಂಬ' ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೩. ಗುಹಾಧಿಕರಣ - 'ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೪. ಅಂತರಾಧಿಕರಣ - 'ಅಂತಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದು ರಮಣಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮಸಹಿತವಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೫. ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣ - 'ಧರ್ಮಸಹಿತವಾದ ನಿಯಮನ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.

೬. ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಅಭಾವ ರೂಪ' ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ

೭. ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣ - 'ಪಾಚಕತ್ವವೇ' ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ 'ವೈಶ್ವಾನರ' ಎಂಬ ನಾಮಸಮನ್ವಯ.

ಹೀಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇವಲ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷ ಬರಬಾರದೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಇರುವಂತಹ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಷ್ಟೇ ಕ್ರಿಯೆಯು ಉಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಕ್ರಿಯೆ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ನಡೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಆ ವಸ್ತು ಇರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಗಿಂತ ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಗೆ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವು ಸ್ಥಿತಿಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಸ್ಥಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವು ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ನವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಸರ್ವಗತತ್ವವೆಂಬ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

'ಅತ್ಯತ್ನ' ಹಾಗೂ 'ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವ' ಎಂಬೆರಡೂ ಲಿಂಗಗಳು ಕ್ರಿಯಾರೂಪವೇ ಆಗಿರುವಾಗ ಅತ್ಯತ್ನವನ್ನೇ ಮೊದಲೇಕೆ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು -

೧. ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಸಮನ್ವಯವು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅತ್ಯತ್ನವೆಂಬ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇದರ ಸಮನ್ವಯ ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಅತ್ಯತ್ನದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

೨. ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮವೆನಿಸಿದೆ. ಅತ್ಯತ್ನವು ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮವೆನಿಸಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿ ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನಂತರ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಅತ್ಯತ್ನವನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

೩. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಸಂಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಅತ್ಯತ್ನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೪. ಸರ್ವಗತತ್ವವು "ಆದಿತ್ಯ" ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಅತ್ಯತ್ನವೂ ಸಹ "ಆದಿತಿ" ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕೂ ಅತ್ಯತ್ನಕ್ಕೂ ಸಾಧರ್ಮ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಅತ್ಯತ್ನಾಧಿಕರಣವು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಸಾಧರ್ಮ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ದ್ವಿವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅದು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ನಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಅದು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭಾವ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ (ಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಭಾವವನ್ನು) ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ ಅನಂತರ ಅಂತರಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳೆರಡೂ ಹೊರಟವೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಪ್ರಾಥಮ್ಯ ? ಎಂದರೆ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿವೆ.

೧. ಅಂತರತ್ವವು 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವು 'ಶರೀರತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತರತ್ವವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೨. ಆದಿತ್ಯ, ಚಕ್ರಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ ರಮಣವನ್ನು (ಸುಖವನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಅಂತರತ್ವವು ಆಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಹಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೇಪದಿಂದ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವೇ ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ - ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. 'ಅಂತರ್ಯಾಮಿ' ಎಂದರೆ 'ಸತ್ತಾದಿಪ್ರದ'ನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಯಾವುದು ಯಾರ ಅಧೀನವೂ ಆಗದೆ ಸತ್ತಾ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಪ್ರತೀತಿ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೋ ಅ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡಲು ಹೊರಟರೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈಶ್ವರನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುಗಳ ಸತ್ತಾ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಪ್ರತೀತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವಾಗ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು ರಮಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅಂತರತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಭಾವದಿಂದ ನಿರೂಪ್ಯವಾದ ಅಭಾವರೂಪ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರೈಸಲು ನಾಮಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣವೂ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ನಾಮಸಮನ್ವಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವೂ ಆಗುವುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಸ್ಥಾನವು ಇದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಬೇರೆ ವಿಧವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೇಟಿಕಾಸಂಗತಿ ಹೀಗಿದೆ -

ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವಿಷಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಪೇಟಿಕಾಸಂಗತಿಯು ಆ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲಿನ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಕವಾಗಿವೆ. ಆ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲಿನ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರ ವಿಷಯಕವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಅವಾಂತರಪೇಟಿಕಾಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಭಾವಸಹಿತವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಪಾದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅದೃಶತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಬಹುವಿಷಯತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅವಾಂತರಪೇಟಿಕಾಸಂಗತಿ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಟೀಕಾयां पूर्वत्रैव विषयोपाध्यनुक्तेस्तत्प्रदर्शनार्थमधिकरणानां बद्धक्रमत्वस्यानुव्याख्यानाऽऽरूढतया । प्रदर्शनार्थं च “सूत्रे भाष्येऽनुभाष्ये च” इति स्वप्रतिज्ञानमनुरूपंस्तदनुष्य व्याचष्टे अत्रेति । ‘तत्सहितं’ भावसहितं । न केवलमिति । “ग्रन्थोऽयमपि बह्वर्थः” इत्युक्तेरिति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಂತೆ ಪ್ರತಿ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯೋಪಾಧಿಯನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಜೋಡಣೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು “ಸೂತ್ರೇ ಭಾಷ್ಯೇऽನುಭಾಷ್ಯೇ ಚ” ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಮಾತನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ‘ಅತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ತತ್ಸಹಿತಂ’ ಎಂದರೆ ಭಾವರೂಪಲಿಂಗದಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ‘ನ ಕೇವಲಮ್’ ಎಂಬುದರಿಂದ “ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ” ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - स्थितिरूपभावस्य प्राथम्यं व्यनक्ति - नहीति । अवान्तरक्रमे भाष्यादिसूचितौ हेतू आह - तत्रापीति । अधिकरणद्वयेऽपीत्यर्थः । सामान्यरूपत्वादिति । सामान्योक्त्यनन्तरमेव विशेषजिज्ञासा भवतीति भावः । “अत्ता” इत्यस्य पूर्वानन्तर्ये “संहर्तृत्वापरपर्यायवाच्यमत्तृत्वं” इत्यादिटीकासूचितं हेतुद्वयमाह - स्थितीति । संहारस्येति । अतृत्वस्य संहाररूपत्वेन वक्ष्यमाणत्वादिति भावः ।

ಸ್ಥಿತೀರೂಪ ಭಾವಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ನಹಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಅವಾಂತರಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ‘ತತ್ಪ್ರಾಪಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ತತ್ಪ್ರಾಪಿ’ ಎಂದರೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೇಲಷ್ಟೇ ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು

ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಅತ್ಯಾ ಚರಾಚರ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಏಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು "ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವಾಚ್ಯಮತ್ಯತ್ವಂ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ಎರಡೂ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಂಹಾರಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಅತ್ಯತ್ವವು ಸಂಹಾರರೂಪವೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇತಿ । "ಸರ್ವತ್ರ" ಇತಿ ನಯೇ ಆದित्यಪ್ರಾತಿಪದಿಕ-
ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿವದದಿತಿಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿ-
ರೂಪ್ಯತೇ, "ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ" ಇತ್ಯತ್ರ ತು ನೈವಮಿತಿ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತನ್ನಿರೂಪ್ಯೇತಿ ।
ಪ್ರಾಗುಕ್ತಭಾವಕ್ರಿಯಾರೂಪೋಭಯನಿರೂಪ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಟೀಕಾಸೂಚಿತಂ ಹೇತುಮಾಹ - ಅಂತರತ್ವಸ್ಯೇತಿ ।
ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಲಿಂಗೇತಿ । ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಶರೀರತ್ವಾಲಿಂಗೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

'ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಿಕವಾದ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಿಕದಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವವು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಅನುಪೂರ್ವಯು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. 'ತನ್ನಿರೂಪ್ಯ' ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾವ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೇತುವನ್ನು 'ಅಂತರತ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. 'ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯೇನ' ಎಂದರೆ 'ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಶರೀರತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ರಮಣಂ ನಾತಿಯತ್ರಸ್ಯ ವಿಕೋಪಾದೇವ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಇತಿ ಚೇತ್ಸರ್ವನಿಯಮೋ ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಮಾನ್ ಶಕ್ಯತೇ ।

ಸ್ವಾತ್ಮನಾಽನಿಯತಂ ವಸ್ತು ಪ್ರತಿಪಂ ಹ್ಯಾತ್ಮನೋ ಭವೇತ್ ।

ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತಮೇವಾವಾನ್ತರಕ್ರಮೇ ಹೇತ್ವಂತರಮಾಹ - ತಥಾಽಽದಿತ್ಯಾದೀತಿ ।

ಉಭಯಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿತಿ । ಸಾಕ್ಷಾದಸಾಕ್ಷಾತ್ವಭೇದೇನೇತಿ ಭಾವಃ ।

ರಮಣಂ ನಾತಿಯತ್ರಸ್ಯ ವಿಕೋಪಾದೇವ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಇತಿ ಚೇತ್ಸರ್ವನಿಯಮೋ ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಮಾನ್ ಶಕ್ಯತೇ ।

ಸ್ವಾತ್ಮನಾಽನಿಯತಂ ವಸ್ತು ಪ್ರತಿಪಂ ಹ್ಯಾತ್ಮನೋ ಭವೇತ್ ।

ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೇಪದಿಂದ ದುಃಖವೇ ಆಗುತ್ತದೆ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಹೊರತು ಸುಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕತ್ವದಿಂದ ದುಃಖವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನಿಂದ ನಿಯಮನಕ್ಕೊಳಗಾಗದ ವಸ್ತುವಷ್ಟೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಅವಾಂತರಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇತ್ವಂತರದಿಂದ 'ತಥಾಽಽದಿತ್ಯಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಭಯಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್' ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹಾಗೂ ಪರಂಪರಾಭೇದದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವೇತಾಸ್ಸಜ್ಜತಯೋ ನ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಶ್ರುತಿಸಜ್ಜತೀಕ್ಷೇಪಿಕಾಃ ।
ಅತಸ್ತದಾಕ್ಷೇಪಿಕಾಽನ್ವೈವಾಚ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನ್ಯಾಽಪಿತಿ । ಏವಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾನಂತರ್ಯ-
ಸಜ್ಜತಿಪರತ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪೆಟಿಕಾಸಜ್ಜತಿಪರತ್ವಂ ಚಾಹ - ಏವಚ್ಛೇತಿ ।

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಕವಾದ ಬೇರೊಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನ್ಯಾಽಪಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಪೇಟಿಕಾಸಂಗತಿ ಪರವಾಗಿಯೂ ವಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಏವಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದ್ವಾ - ಅಂತಿಮಂ ವಿನಾ ಷಡಧಿಕರಣಾನಿ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಪರತ್ವೇನೈಕಾ
ಪೆಟಿಕಾ । ತತ್ರಾಪ್ಯಾಥಚತುಶ್ಚಯಂ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೋನಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಲ್ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಪರತ್ವಾದೇಕಾ-
ಽವಂತರಾಪೆಟಿಕಾ, "ಗುಹಾಂ" ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ವಕ್ಷ್ಯ-
ಮಾಣತ್ವಾತ್ ।

ಅಥವಾ ಕೊನೆಯ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಆರು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಪೇಟಿಕಾ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವಾಂತರ ಪೇಟಿಕಾ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಗುಹಾಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೇ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಷಷ್ಠಸ್ಯ ತಥಾತ್ವೇಽಪ್ಯಭಾವವಿಷಯತ್ವಾತ್ತಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ತವಮ್ । ಪञ್ಚಮಸ್ಯ ತು
ಲ್ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯೇನಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಮನ್ವಯಪರತ್ವಾತ್ತದೇಕಮವಾಂತರಮ್ । ಸಪ್ತಮಂ ತ್ವರ್ಥಾಲ್ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ-
ಪರತ್ವಾದೇಕಂ ಪೃಥಗಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಇತ್ಯಾಚ್ಛೇತಮತಿ ।

ಆರನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಯ ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೇ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಭಾವಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಐದನೆಯ ಅಧಿಕರಣವು ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಏಳನೆಯ ಅಧಿಕರಣವೂ ಸಹ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಇತ್ಯಾದ್ಯೂಹ್ಯಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದ್ವಾ - "ಸರ್ವಗೋಸ್ತಾ ನಿಯಂತಾ ಚ" ಇತ್ಯಣುಭಾಷ್ಯದಿಶಾಸ್ತೃತ್ವರೂಪಲಿಂಗ ಸಮನ್ವಯಪರತ್ವಾದತ್ತಾಧಿಕರಣಂ ಗುಹಾಧಿಕರಣಂ ಚೈಕಾ ಪೆಟಿಕಾ, ನಿಯಮನರೂಪೈಕಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ-ಪರತ್ವಾದಂತರಾಧಿಕರಣದ್ವಯಮೇಕಾ ಪೆಟಿಕೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಇತ್ಯಾಚ್ಛೇಷಮಿತಿ ।

ಅಥವಾ "ಸರ್ವಗೋಸ್ತಾ ನಿಯಂತಾ ಚ" ಎಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಐದು ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯವೇಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ಯತ್ಯಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಿಯಮನವೆಂಬ ಒಂದೇ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಪೇಟಿಕಾಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಇತ್ಯಾದ್ಯೂಹ್ಯಮ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದ್ವಾ - ನ ಕೇವಲಂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾದಿಪರಮನುಷ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ, ಕಿಂತ್ವೇತಾನ್ಯೇವಾತ್ರ ಸಮನ್ವೀಯಂತೇ, ನತು ಪರೋಕ್ತಾನಿ, ಸಪ್ತೈವ ಚಾಧಿಕರಣಾನಿ, ನ ರಾಮಾನುಜಮತರೀತ್ಯಾ ಷಡೇವೇತ್ಯಾದಿಪರಮತಖಂಡನಪರಂ ಚ ಧ್ಯೇಯಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಇತ್ಯಾದೀತಿ । ಖಂಡನಪ್ರಕಾರಶ್ವಾಗ್ರೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಇತಿ ॥

ಅಥವಾ 'ಏತದ್ವಾಭಿಧಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಗತಿ ಪರವಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಪೇಟಿಕಾ ಸಂಗತಿ ಪರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಪರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಏಳೇ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಇವೆ ಹೊರತು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವಂತೆ ಆರು ಅಧಿಕರಣಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರವಾದಿಗಳನ್ನು ಖಂಡನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಸಹ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಇತ್ಯಾದ್ಯೂಹ್ಯಮ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಪರವಾದಿಗಳ ಖಂಡನೆಯು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆಂದು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ('ಇತ್ಯಾದ್ಯೂಹ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಮಾತಿಗೆ ರಾಯರು ಮಾಡಿದ ಅದ್ಭುತವಾದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಸಜ್ಜನರು ಗಮನಿಸಬೇಕು.)

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನೆತಿ || ಆದಿಶಬ್ದಪ್ರಾತಿಪದಿಕ-
ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನೆತೀರ್ಥಃ | ಪಾದಾಂತ್ಯೇತಿ || ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣಪಾದಾಂತ್ಯಮ್ | ಉಪಾಂತ್ಯಂ
ಅದ್ವಯತ್ವಾಧಿಕರಣಮಿತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ||

ಸಾರ

ಅಧಿಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿ ಹೀಗಿವೆ -

೧. ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿ' ಎಂಬ ಧರ್ಮರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.
೨. ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಸಂಹಾರವೆಂಬ' ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.
೩. ಗುಹಾಧಿಕರಣ - 'ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.
೪. ಅಂತರಾಧಿಕರಣ - 'ಅಂತಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದು ರಮಣ ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮಸಹಿತವಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.
೫. ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣ - 'ಧರ್ಮಸಹಿತವಾದ ನಿಯಮನ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ.
೬. ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ - 'ಅಭಾವ ರೂಪ' ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ
೭. ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣ - 'ಪಾಚಕತ್ವವೇ' ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ 'ವೈಶ್ವಾನರ' ಎಂಬ ನಾಮಸಮನ್ವಯ.

ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತು ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಉಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಮೊದಲಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಅನಂತರವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಸಂಹತ್ಯತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನಂತರವೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲು ಭಾವ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳು ಅನಂತರ ಹೊರಟಿವೆ. ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯದ ಅನಂತರ ಭಾವನಿರೂಪ್ಯವಾದ ಅಭಾವರೂಪಧರ್ಮವನ್ನು ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನ್ಯೇ ತು - “ಸಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಸ್ಸತ್ಯಸಙ್ಕಲ್ಪಃ”

(೧) ಶಾಕ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - ಪ್ರಥಮೇ ಪಾದೇ ‘ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯ ಯತಃ’ ಇತ್ಯಾಕಾಶಾದೇಃ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ಜಗತೋ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವ್ಯಾಪಿತವಮ್, ನಿಯತವಮ್, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಂ, ಸರ್ವಾತ್ಮವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯವಂಜಾತೀಯಕಾ ಧರ್ಮಾ ಉಕ್ತಾ ಏವ ಭವಂತಿ । ಅರ್ಥಾಂತರಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಚ ಕೇಶಾಶ್ಚಿತ್ತಬದ್ಧಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಹೇತುಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಕಾನಿಚಿದ್ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಸ್ಪಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಾನಿ ಸಂದಿಹ್ಯಮಾನಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತಯಾ ನಿರ್ಣೀತಾನಿ । ಪುನರಪ್ಯನ್ಯಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯಸ್ಪಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಾನಿ ಸಂದಿಹ್ಯಂತೇ । ಕಿಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಯಂತ್ಯಾಹೋಸ್ವಿದರ್ಶನಾಂತರಂ ಕಿಂಚಿದಿತಿ । ತನ್ನಿರ್ಣಯಾಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯೌ ಪಾದಾವಾರಂಭೇತೇ ।

ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॥ ೧ ॥

ಮನೋಮಯೋಽಯಂ ಶರೀರ ಇಶೋ ವಾ ಪ್ರಾಣಮಾನಸೇ ।

ಹೃದಯಸ್ಥಿತೃಣೀಯಸ್ತ್ವೇ ಜೀವೇ ಸ್ವುಸ್ತೇನ ಜೀವಗಾಃ ॥

ಶಮವಾಕ್ಯಗತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ವಿತ್ತಾದಿರಪೇಕ್ಷತೇ ।

ಪ್ರಾಣಾದಿಯೋಗಶ್ಚಿಂತಾರ್ಥಶ್ಚಿಂತಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ॥

ಇದಮಾಗ್ರಾಯತೇ-‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಜ್ಜಲಾನಿತಿ ಶಾಂತಂ ಉಪಾಸೀತ । ಅಥ ಖಲು ಕ್ರುತುಮಯಃ ಪುರುಷೋ ಯಥಾಕ್ರತುರಸ್ಮಿಂಛೋಕೇ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ ತಥೇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ಭವತಿ ಸ ಕ್ರುತುಂ ಕುರ್ವೀತ’ ‘ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ । ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ - ಕಿಮಿಹ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಭಿರ್ದರ್ಮೈಃ ಶರೀರ ಆತ್ಮೋಪಾಸ್ಯತ್ವೇನೋಪದಿಶ್ಯತ ಆಹೋಸ್ವಿತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ । ಕಿಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ ॥ ಶರೀರ ಇತಿ ॥ ಕುತಃ, ತಸ್ಯ ಹಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಾಧಿಪತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಮನಃಪ್ರಾಣಾದಿಭಿಃ ಸಮ್ಬಂಧೋ ನ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ‘ಅಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯಮನಾಃ ಶುಭ್ರಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ । ನನು ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ಸ್ವಶಬ್ದೇನೈವ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸ್ಯತೆ, ಕಥಮಿಹ ಶರೀರ ಆತ್ಮೋಪಾಸ್ಯ ಆಶಾಙ್ಕತೇ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ನೇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಾವಿಧಿಪರಮ್ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಶಮವಿಧಿಪರಮ್ । ಯತ್ಕಾರಣಂ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಜ್ಜಲಾನಿತಿ ಶಾಂತಂ ಉಪಾಸೀತ’ ಇತ್ಯಾಹ । ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಯस्माತ್ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಕಾರಜಾತಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ, ತಜ್ಜಲ್ಪವಾತ್ಸಲ್ಪವಾತ್ಸದನವತ್ವಾಚ್ಚ । ನಚ ಸರ್ವಸ್ಯೈಕಾತ್ಮತ್ವೇ ರಾಗಾದಯಃ ಸಮ್ಭವಂತಿ, ತಸ್ಮಾಚ್ಚಾಂತಂ ಉಪಾಸೀತೇತಿ । ನಚ ಶಮವಿಧಿಪರತ್ವೇ ಸತ್ಯನೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಂ ನಿಯಂತುಂ ಶಕ್ಯತೇ । ಉಪಾಸನಂ ತು ‘ಸ ಕ್ರುತುಂ ಕುರ್ವೀತ’ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಧೀಯತೇ । ಕ್ರುತುಃ ಸಙ್ಕಲ್ಪೋ ವ್ಯಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಯ ಚ ವಿಷಯತ್ವೇನ ಶ್ರುಯತೇ ‘ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ’ ಇತಿ ಜೀವಲಿಂಗಮ್ । ಅತಃ ಬ್ರೂಮಃ ಜೀವವಿಷಯಮೇತದುಪಾಸನಮಿತಿ । ‘ಸರ್ವಕರ್ಮ ಸರ್ವಕಾಮಃ’ ಇತ್ಯಾಘಪಿ ಶ್ರುಯಮಾಣಂ ಪರ್ಯಾಯೇನ ಜೀವವಿಷಯಮುಪಪದ್ಯತೇ । ‘ಏಷ ಮ

आत्माऽन्तर्हृदयेऽणीयान् ब्रीहेर्वा यवाद्वा' इति च हृदयायतनत्वमणीयस्त्वं चाराग्रमात्रस्य जीवस्यावकल्पते नापरिच्छिन्नस्य ब्रह्मणः । ननु ज्यायान् पृथिव्या इत्याद्यपि न परिच्छिन्नेऽवकल्पत इति । अत्र ब्रूमः । न तावदणीयस्त्वं ज्यायस्त्वं चोभयमेकस्मिन् समाश्रयितुं शक्यम्, विरोधात् । अन्यतराश्रयणे च प्रथमश्रुतत्वादणीयस्त्वं युक्तमाश्रयितुम्, ज्यायस्त्वं तु ब्रह्मभावापेक्षया भविष्यतीति । निश्चिते च जीवविषयत्वे यदन्ते ब्रह्मसङ्कीर्तनम् 'एतद् ब्रह्म' इति, तदपि प्रकृतपरामर्शार्थत्वाज्जीवविषयमेव । तस्मान्मनोमयत्वादिभिर्धर्मैर्जीव उपास्य इत्येवं प्राप्ते ब्रूमः । परमेव ब्रह्म मनोमयत्वादिभिर्धर्मैरुपास्यम् । कुतः? सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् । यत्सर्वेषु वेदान्तेषु प्रसिद्धं ब्रह्मशब्दस्यालम्बनं जगत्कारणम्, इह च 'सर्वं खल्विदं ब्रह्म' इति वाक्योपक्रमे श्रुतम्, तदेव मनोमयत्वादिभिर्धर्मैर्विशिष्टमुपदिश्यत इति युक्तम् । एवञ्च प्रकृतहानाप्रकृतप्रक्रिये न भविष्यतः । ननु वाक्योपक्रमे शमविधिविवक्षया ब्रह्म निर्दिष्टं न स्वविवक्षयेत्युक्तम् । अत्रोच्यते । यद्यपि शमविधिविवक्षया ब्रह्म निर्दिष्टम्, तथापि मनोमयत्वादिषूपदिश्यमानेषु तदेव ब्रह्म सन्निहितं भवति । जीवस्तु न सन्निहितो न च स्वशब्देनोपात्त इति वैषम्यम् ॥ १ ॥

विवक्षितगुणोपपत्तेश्च ॥ २ ॥

वक्तुमिष्टा विवक्षिताः । यद्यप्यपौरुषेये वेदे वक्तुरभावान्नेच्छार्थः सम्भवति, तथाप्युपादानेन फलेनोपचर्यते । लोके हि यच्छब्दाभिहितमुपादेयं भवति तद्विवक्षितमित्युच्यते, यदनुपादेयं तदविवक्षितमिति । तद्वद् वेदेऽप्युपादेयत्वेनाभिहितं विवक्षितं भवति, इतरदविवक्षितम् । उपादानानुपादाने तु वेदवाक्यतात्पर्यातात्पर्याभ्यामवगम्येते । तदिह ये विवक्षिता गुणा उपासनायामुपादेयत्वेनोपदिष्टाः सत्यसङ्कल्पप्रभृतयस्ते परस्मिन् ब्रह्मण्युपपद्यन्ते । सत्यसङ्कल्पत्वं हि सृष्टिस्थितिसंहारेष्वप्रतिबद्धशक्तित्वात्परमात्मन एवावकल्पते । परमात्मगुणत्वेन च 'य आत्मापहतपाप्मा' इत्यत्र सत्यकामः सत्यसङ्कल्प इति श्रुतम् । आकाशात्मैत्यादिनाकाशवदात्माऽस्येत्यर्थः । सर्वगतत्वादिभिर्धर्मैः सम्भवत्याकाशेन साम्यं ब्रह्मणः । 'ज्यायान् पृथिव्याः' इत्यादिना चैतदेव दर्शयति । यदाप्याकाश आत्मा यस्येति व्याख्यायते, तदापि सम्भवति सर्वजगत्कारणस्य सर्वात्मनो ब्रह्मण आकाशात्मत्वम् । अत एव 'सर्वकर्मा' इत्यादि । एवमिहोपास्यतया विवक्षिता गुणा ब्रह्मण्युपपद्यन्ते । यत्तु 'मनोमयः प्राणशरीरः' इति जीवलिङ्गं न तद् ब्रह्मण्युपपद्यत इति, तदपि ब्रह्मण्युपपद्यत इति ब्रूमः । सर्वात्मत्वाद्धि ब्रह्मणो जीवसम्बन्धीनि मनोमयत्वादीनि ब्रह्मसम्बन्धीनि भवन्ति । तथाच ब्रह्मविषये श्रुतिस्मृती भवतः 'त्वं स्त्री त्वं पुमानसि त्वं कुमार उत वा कुमारी । त्वं जीर्णो दण्डेन वञ्चसि त्वं जातो भवसि विश्वतोमुखः' इति । 'सर्वतःपाणिपादं तत् सर्वतोक्षिशरोमुखम् । सर्वतःश्रुतिमल्लोके

ಸರ್ವಮಾವೃತ್ಯ ತಿष्ठತಿ' इति च । 'अप्राणो ह्यमनाः शुभ्रः' इति श्रुतिः शुद्धब्रह्मविषया, इयं तु 'मनोमयः प्राणशरीरः' इति सगुणब्रह्मविषयेति विशेषः । अतो विवक्षितगुणोपपत्तेः परमेव ब्रह्मेहोपास्यत्वेनोपदिष्टमिति गम्यते ॥ २ ॥

अनुपपत्तेस्तु न शारीरः ॥ ३ ॥

पूर्वेण सूत्रेण ब्रह्मणि विवक्षितानां गुणानामुपपत्तिरुक्ता । अनेन तु शारीरे तेषामनुपपत्तिरुच्यते । तुशब्दोऽवधारणार्थः । ब्रह्मैवोक्तेन न्यायेन मनोमयत्वादिगुणम्, नतु शारीरो जीवो मनोमयत्वादिगुणः । यत्कारणं सत्यसङ्कल्पः, आकाशात्मा, अवाकी, अनादरः, ज्यायान् पृथिव्या इति चैवंजातीयका गुणा न शारीर आअस्येनोपपद्यन्ते । शारीर इति शरीरे भव इत्यर्थः । नन्वीश्वरोऽपि शरीरे भवति । सत्यम् । शरीरे भवति, नतु शरीर एव भवति । 'ज्यायान् पृथिव्या ज्यायानन्तरिक्षाद्' 'आकाशवत् सर्वगतश्च नित्यः' इति च व्यापित्वश्रवणात् । जीवस्तु शरीर एव भवति, तस्य भोगाधिष्ठानाच्छरीरादन्यत्र वृत्त्यभावात् ॥ ३ ॥

कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च ॥ ४ ॥

इतश्च न शारीरो मनोमयत्वादिगुणः, यस्मात् कर्मकर्तृव्यपदेशो भवति 'एतमितः प्रेत्याभिसम्भवितास्मि' इति । एतमिति प्रकृतं मनोमयत्वादिगुणमुपास्यमात्मानं कर्मत्वेन प्राप्यत्वेन व्यपदिशति । अभिसम्भवितास्मीति, शारीरमुपासकं कर्तृत्वेन प्रापकत्वेन । अभिसम्भवितास्मीति, प्राप्तास्मीत्यर्थः । नच सत्यां गतावेकस्य कमकर्तृव्यपदेशो युक्तः । तथोपास्योपासकभावोऽपि भेदाधिष्ठान एव । तस्मादपि न शारीरो मनोमयत्वादि-विशिष्टः ॥ ४ ॥

शब्दविशेषात् ॥ ५ ॥

इतश्च शारीरादन्यो मनोमयत्वादिगुणः, यस्माच्छब्दविशेषो भवति समानप्रकरणे श्रुत्यन्तरे 'यथाब्रीहिर्वा यवो वा श्यामाको वा श्यामाकतण्डुलो वैचमयमन्तरात्मन्पुरुषो हिरण्यमयः' इति । शारीरस्यात्मनो यः शब्दोऽभिधायकः सप्तम्यन्तोऽन्तरात्मन्निति तस्माद् विशिष्टोऽन्यः प्रथमान्तः पुरुषशब्दो मनोमयत्वादिविशिष्टस्यात्मनोऽभिधायकः । तस्मात्तयोर्भेदोऽधिगम्यते ॥ ५ ॥

स्मृतेश्च ॥ ६ ॥

स्मृतिश्च शारीरपरमात्मनोर्भेदं दर्शयति 'ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति । भ्रामयन् सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया ॥' इत्याद्या । अत्राह - कः पुनरयं शारीरो नाम परमात्मनोऽन्यः, यः प्रतिषिद्धयते 'अनुपपत्तेस्तु न शारीरः' इत्यादिना । श्रुतिस्तु 'नान्योऽतोऽस्ति द्रष्टा नान्योऽतोऽस्ति श्रोता' इत्येवंजातीयका परमात्मनोऽन्यमात्मानं

आत्माऽन्तर्हृदयेऽणीयान् ब्रीहेर्वा यवाद्वा' इति च हृदयायतनत्वमणीयस्त्वं चाराग्रमात्रस्य जीवस्यावकल्पते नापरिच्छिन्नस्य ब्रह्मणः । ननु ज्यायान् पृथिव्या इत्याद्यपि न परिच्छिन्नेऽवकल्पत इति । अत्र ब्रूमः । न तावदणीयस्त्वं ज्यायस्त्वं चोभयमेकस्मिन् समाश्रयितुं शक्यम्, विरोधात् । अन्यतराश्रयणे च प्रथमश्रुतत्वादणीयस्त्वं युक्तमाश्रयितुम्, ज्यायस्त्वं तु ब्रह्मभावापेक्षया भविष्यतीति । निश्चिते च जीवविषयत्वे यदन्ते ब्रह्मसङ्कीर्तनम् 'एतद् ब्रह्म' इति, तदपि प्रकृतपरामर्शार्थत्वाज्जीवविषयमेव । तस्मान्मनोमयत्वादिभिर्धर्मैर्जीव उपास्य इत्येवं प्राप्ते ब्रूमः । परमेव ब्रह्म मनोमयत्वादिभिर्धर्मैरुपास्यम् । कुतः? सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् । यत्सर्वेषु वेदान्तेषु प्रसिद्धं ब्रह्मशब्दस्यालम्बनं जगत्कारणम्, इह च 'सर्वं खल्विदं ब्रह्म' इति वाक्योपक्रमे श्रुतम्, तदेव मनोमयत्वादिभिर्धर्मैर्विशिष्टमुपदिश्यत इति युक्तम् । एवञ्च प्रकृतहानाप्रकृतप्रक्रिये न भविष्यतः । ननु वाक्योपक्रमे शमविधिविवक्षया ब्रह्म निर्दिष्टं न स्वविवक्षयेत्युक्तम् । अत्रोच्यते । यद्यपि शमविधिविवक्षया ब्रह्म निर्दिष्टम्, तथापि मनोमयत्वादिषूपदिश्यमानेषु तदेव ब्रह्म सन्निहितं भवति । जीवस्तु न सन्निहितो न च स्वशब्देनोपात्त इति वैषम्यम् ॥ १ ॥

विवक्षितगुणोपपत्तेश्च ॥ २ ॥

वक्तुमिष्टा विवक्षिताः । यद्यप्यपौरुषेये वेदे वक्तुरभावान्नेच्छार्थः सम्भवति, तथाप्युपादानेन फलेनोपचर्यते । लोके हि यच्छब्दाभिहितमुपादेयं भवति तद्विवक्षितमित्युच्यते, यदनुपादेयं तदविवक्षितमिति । तद्वद् वेदेऽप्युपादेयत्वेनाभिहितं विवक्षितं भवति, इतरदविवक्षितम् । उपादानानुपादाने तु वेदवाक्यतात्पर्यातात्पर्याभ्यामवगम्येते । तदिह ये विवक्षिता गुणा उपासनायामुपादेयत्वेनोपदिष्टाः सत्यसङ्कल्पप्रभृतयस्ते परस्मिन् ब्रह्मण्युपपद्यन्ते । सत्यसङ्कल्पत्वं हि सृष्टिस्थितिसंहारेष्वप्रतिबद्धशक्तित्वात्परमात्मन एवावकल्पते । परमात्मगुणत्वेन च 'य आत्मापहतपाप्मा' इत्यत्र सत्यकामः सत्यसङ्कल्प इति श्रुतम् । आकाशात्मैत्यादिनाकाशवदात्माऽस्येत्यर्थः । सर्वगतत्वादिभिर्धर्मैः सम्भवत्याकाशेन साम्यं ब्रह्मणः । 'ज्यायान् पृथिव्याः' इत्यादिना चैतदेव दर्शयति । यदाप्याकाश आत्मा यस्येति व्याख्यायते, तदापि सम्भवति सर्वजगत्कारणस्य सर्वात्मनो ब्रह्मण आकाशात्मत्वम् । अत एव 'सर्वकर्मा' इत्यादि । एवमिहोपास्यतया विवक्षिता गुणा ब्रह्मण्युपपद्यन्ते । यत्कृत् 'मनोमयः प्राणशरीरः' इति जीवलिङ्गं न तद् ब्रह्मण्युपपद्यत इति, तदपि ब्रह्मण्युपपद्यत इति ब्रूमः । सर्वात्मत्वाद्धि ब्रह्मणो जीवसम्बन्धीनि मनोमयत्वादीनि ब्रह्मसम्बन्धीनि भवन्ति । तथाच ब्रह्मविषये श्रुतिस्मृती भवतः 'त्वं स्त्री त्वं पुमानसि त्वं कुमार उत वा कुमारी । त्वं जीर्णो दण्डेन वञ्चसि त्वं जातो भवसि विश्वतोमुखः' इति । 'सर्वतःपाणिपादं तत् सर्वतोक्षिशरोमुखम् । सर्वतःश्रुतिमल्लोके

सर्वमावृत्य तिष्ठति' इति च । 'अप्राणो ह्यमनाः शुभ्रः' इति श्रुतिः शुद्धब्रह्मविषया, इयं तु 'मनोमयः प्राणशरीरः' इति सगुणब्रह्मविषयेति विशेषः । अतो विवक्षितगुणोपपत्तेः परमेव ब्रह्मेहोपास्यत्वेनोपदिष्टमिति गम्यते ॥ २ ॥

अनुपपत्तेस्तु न शरीरः ॥ ३ ॥

पूर्वेण सूत्रेण ब्रह्मणि विवक्षितानां गुणानामुपपत्तिरुक्ता । अनेन तु शरीरे तेषामनुपपत्तिरुच्यते । तुशब्दोऽवधारणार्थः । ब्रह्मैवोक्तेन न्यायेन मनोमयत्वादिगुणम्, नतु शरीरो जीवो मनोमयत्वादिगुणः । यत्कारणं सत्यसङ्कल्पः, आकाशात्मा, अवाकी, अनादरः, ज्यायान् पृथिव्या इति चैवंजातीयका गुणा न शरीर आञ्जस्येनोपपद्यन्ते । शरीर इति शरीरे भव इत्यर्थः । नन्वीश्वरोऽपि शरीरे भवति । सत्यम् । शरीरे भवति, नतु शरीर एव भवति । 'ज्यायान् पृथिव्या ज्यायानन्तरिक्षाद्' 'आकाशवत् सर्वगतश्च नित्यः' इति च व्यापित्वश्रवणात् । जीवस्तु शरीर एव भवति, तस्य भोगाधिष्ठानाच्छरीरादन्यत्र वृत्त्यभावात् ॥ ३ ॥

कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च ॥ ४ ॥

इतश्च न शरीरो मनोमयत्वादिगुणः, यस्मात् कर्मकर्तृव्यपदेशो भवति 'एतमितः प्रेत्याभिसम्भवितास्मि' इति । एतमिति प्रकृतं मनोमयत्वादिगुणमुपास्यमात्मानं कर्मत्वेन प्राप्यत्वेन व्यपदिशति । अभिसम्भवितास्मीति, शरीरमुपासकं कर्तृत्वेन प्रापकत्वेन । अभिसम्भवितास्मीति, प्राप्तास्मीत्यर्थः । नच सत्यां गतावेकस्य कर्मकर्तृव्यपदेशो युक्तः । तथोपास्योपासकभावोऽपि भेदाधिष्ठान एव । तस्मादपि न शरीरो मनोमयत्वादि-विशिष्टः ॥ ४ ॥

शब्दविशेषात् ॥ ५ ॥

इतश्च शरीरादन्यो मनोमयत्वादिगुणः, यस्माच्छब्दविशेषो भवति समानप्रकरणे श्रुत्यन्तरे 'यथाव्रीहिर्वा यवो वा श्यामाको वा श्यामाकतण्डुलो वैचमयमन्तरात्मन्पुरुषो हिरण्मयः' इति । शरीरस्यात्मनो यः शब्दोऽभिधायकः सप्तम्यन्तोऽन्तरात्मन्निति तस्माद् विशिष्टोऽन्यः प्रथमान्तः पुरुषशब्दो मनोमयत्वादिविशिष्टस्यात्मनोऽभिधायकः । तस्मात्तयोर्भेदोऽधिगम्यते ॥ ५ ॥

स्मृतेश्च ॥ ६ ॥

स्मृतिश्च शरीरपरमात्मनोर्भेदं दर्शयति 'ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति । भ्रामयन् सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया ॥' इत्याद्या । अत्राह - कः पुनरयं शरीरो नाम परमात्मनोऽन्यः, यः प्रतिषिद्धयते 'अनुपपत्तेस्तु न शरीरः' इत्यादिना । श्रुतिस्तु 'नान्योऽतोऽस्ति द्रष्टा नान्योऽतोऽस्ति श्रोता' इत्येवंजातीयका परमात्मनोऽन्यमात्मानं

वारयति । तथा स्मृतिरपि 'क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत' इत्येवंजातीयकेति । अत्रोच्यते, सत्यमेवैतत् । पर एवात्मादेहेन्द्रियमनोबुद्ध्युपाधिभिः परिच्छिद्यमानो बालैः शारीर इत्युपचर्यते । यथा घटकरकाद्युपाधिवशादपरिच्छिन्नमपि नभःपरिच्छिन्नवदवभासते, तद्वत् । तदपेक्षया च कर्मकर्तृत्वादिभेदव्यवहारो न विरुद्धयते । प्राक् 'तत्त्वमसि' इत्यात्मैकत्वोपदेशग्रहणात् । गृहीते त्वात्मैकत्वे बन्धमोक्षादिसर्वव्यवहार-परिसमाप्तिरेव स्यात् ॥ ६ ॥

अर्भकौकस्त्वात्तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्च ॥ ७ ॥

अर्भकमल्पमोको नीडं 'एष म आत्मान्तर्हृदये' इति परिच्छिन्नायतनत्वात्, स्वशब्देन च 'अणीयान् ब्रीहेर्वा यवाद्वा' इत्यणीयस्त्वव्यपदेशात्, शारीर एवाराग्रमात्रो जीव इहोपदिश्यते, न सर्वगतः परमात्मेति यदुक्तं तत्परिहृतव्यम् । अत्रोच्यते । नायं दोषः । न तावत्परिच्छिन्नदेशस्य सर्वगतत्वव्यपदेशः कथमप्युपपद्यते । सर्वगतस्य तु सर्वदेशेषु विद्यमानत्वात् परिच्छिन्नदेशव्यपदेशोऽपि कयाचिदपेक्षया सम्भवति । यथा समस्तवसुधाधिपतिरपि हि सन्नयोध्याधिपतिरिति व्यपदिश्यते । कया पुनरपेक्षया सर्वगतः सन्नीश्वरोऽर्भकौका अणीयांश्च व्यपदिश्यत इति । निचाय्यत्वादेवमिति ब्रूमः । एवमणीयस्त्वादिगुणगणोपेत ईश्वरस्तत्र हृदयपुण्डरीके निचाय्यो द्रष्टव्य उपदिश्यते । यथा शालग्रामे हरिः । तत्रास्य बुद्धिविज्ञानं ग्राहकम् । सर्वगतोऽपीश्वरस्तत्रोपास्यमानः प्रसीदति । व्योमवच्चैतद् द्रष्टव्यम् । यथा सर्वगतमपि सद् व्योम सूचीपाशाद्यपेक्षयार्भकौकोऽणीयश्च व्यपदिश्यते, एवं ब्रह्मापि । तदेवं निचाय्यत्वापेक्षं ब्रह्मणोऽर्भकौकस्त्वमणीयस्त्वं च न पारमार्थिकम् । तत्र यदाशङ्क्यते, हृदयायतनत्वाद् ब्रह्मणो हृदयायतनानां च प्रतिशरीरं भिन्नत्वाद् भिन्नायतनानां च शुकादीनामनेकत्वसावयवत्वानित्यत्वादिदोषदर्शनाद् ब्रह्मणोऽपि तत्प्रसङ्ग इति, तदपि परिहृतं भवति ॥ ७ ॥

सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात्

व्योमवत् सर्वगतस्य ब्रह्मणः सर्वप्राणिहृदयसम्बन्धात्, चिद्रूपतया च शारीरादविशिष्टत्वात्, सुखदुःखादिसम्भोगोऽप्यविशिष्टः प्रसज्येत । एकत्वाच्च । नहि परस्मादात्मनोऽन्यः कश्चिदात्मा संसारी विद्यते, 'नान्योऽतोऽस्ति विज्ञाता' इत्यादिश्रुतिभ्यः । तस्मात्परस्यैव संसारसम्भोगप्राप्तिरिति चेत्, न वैशेष्यात् । न तावत्सर्वप्राणिहृदयसम्बन्धाच्छारीरवद् ब्रह्मणः सम्भोगप्रसङ्गः, वैशेष्यात् । विशेषो हि भवति शारीरपरमेश्वरयोः । एकः कर्ता भोक्ता धर्माधर्मसाधनः सुखदुःखादिमांश्च । एकस्तद्विपरीतोऽपहतपाप्मत्वादिगुणः । एतस्मादनयोर्विशेषादेकस्य भोगो नेतरस्य । यदिच सन्निधानमात्रेण वस्तुशक्तिमनाश्रित्य कार्यसम्बन्धोऽभ्युपगम्येत, आकाशादीनामपि दाहादिप्रसङ्गः । सर्वगतानेकात्मवादिनामपि

भामातीव्याख्या — अथ द्वितीयं पादमारिप्सुः पूर्वोक्तमर्थं स्मारयति वक्ष्यमाणोपयोगितया — प्रथमे पाद इति ॥ उत्तरत्र हि ब्रह्मणो व्यापित्वनित्यत्वादयः सिद्धवद्भेदतुतयोपदेक्ष्यन्ते । नचैते साक्षात्पूर्वमुपपादिता इति कथं हेतुभावेन न शक्या उपदेष्टुमित्यत उक्तम् — समस्तजगत्कारणस्येति ॥ यद्यप्येते न पूर्वं कण्ठत उक्तास्तथापि ब्रह्मणो जगज्जन्मादिकारणत्वोपपादनेनाधिकरणसिद्धान्तन्यायेनोपक्षिप्ता इत्युपपन्नस्तेषामुत्तरत्र हेतुभावेनोपन्यास इत्यर्थः ॥ अर्थान्तरप्रसिद्धानां चेति ॥ यत्रार्थान्तरप्रसिद्धा एवाकाशप्राणज्योतिरादयो ब्रह्मणि व्याख्यायन्ते, तदव्यभिचारिलिङ्ग-श्रवणात् । तत्र कैव.. कथामनोमयादीनामर्थान्तरे प्रसिद्धानां पदानां ब्रह्मगोचरत्वनिर्णयं प्रतीत्यभिप्रायः । पूर्वपक्षाभिप्रायं त्वग्रे दर्शयिष्यामः ॥ सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् ॥ इदमाग्रायते । सर्वं खल्विदं ब्रह्म ॥ कुतः? तज्जलानिति ॥ यतस्तस्माद् ब्रह्मणो जायत इति तज्जम्, तस्मिंश्च लीयत इति तल्लम्, तस्मिंश्चानिति स्थितिकाले चेष्टत इति तदनं जगत्, तस्मात् सर्वं खल्विदं जगद् ब्रह्म । अतः कः कस्मिन् रज्यते कश्च कं द्वेष्टीति रागद्वेषरहितः शान्तः सन्नुपासीत । अथ खलु क्रतुमयः पुरुषो यथाक्रतुरस्मिंल्लोके पुरुषो भवति, तथेतः प्रेत्य भवति स क्रतुं कुर्वीत मनोमयः प्राणशरीर इत्यादि ॥ तत्र संशयः? किमिह मनोमयत्वादिविभिर्धर्मैः शरीर आत्मोपास्यत्वेनोपदिश्यते आहोस्विद् ब्रह्मेति । किं तावत् प्राप्तं शरीरो जीव इति । कुतः? 'क्रतुम्' इत्यादिवाक्येन विहितां क्रतुभावनानमूय 'सर्वम्' इत्यादिवाक्यं शमगुणे विधिः । तथाच 'सर्वं खल्विदं ब्रह्म' इति वाक्यं प्रथमपठि

ತಮಪ್ಯರ್ಥಾಲೋಚನಯಾ ಪರಮೇವ ತದರ್ಥೋಪಜೀವित्वाತ್ । एवञ्च सङ्कल्पविधिः प्रथमो निर्विषयः सन्नपर्यवस्यन् विषयापेक्षः स्वयमनिर्वृत्तो न विध्यन्तरेणोपजीवितुं शक्यः, अनुपपादकत्वात् । तस्माच्छान्ततागुणविधानात् पूर्वमेव 'मनोमयः प्राणशरीरः' इत्यादिभिर्विषयोपनायकैः सम्बद्धयते । मनोमयत्वादि च कार्यकारणसङ्घातात्मनो जीवात्मन एव निरूढमिति जीवात्मनोपास्येनोपरक्तोपासना न पश्चाद् ब्रह्मणा सम्बद्धमर्हति, उत्पत्तिशिष्टगुणावरोधात् । नच 'सर्वं खल्विदम्' इति वाक्यं ब्रह्मपरमपि तु शमहेतुवन्निगदार्थवादः शान्तताविधिपरः, 'शूर्पेण जुहोति' 'तेन ह्यन्नं क्रियते' इतिवत् । नचान्यपरादपि ब्रह्मापेक्षिततया स्वीक्रियत इति युक्तम्, मनोमयत्वादिभिर्धर्मैर्जीवे सुप्रसिद्धैर्जीवविषयसमर्पणेनानपेक्षितत्वात् । सर्वकर्मत्वादि तु जीवस्य पर्यायेण भविष्यति । एवं चाणीयस्त्वमप्युपपन्नम् । परमात्मनस्त्वपरिमेयस्य तदनुपपत्तिः । प्रथमावगतेन चाणीयस्त्वेन ज्यायस्त्वं तदनुगुणतया व्याख्येयम् । व्याख्यातं च भाष्यकृता । एवं कर्मकर्तृव्यपदेशः सप्तमीप्रथमान्तता चाभेदेऽपि जीवात्मनि कथञ्चिद्भेदोपचारेण राहोः शिर इतिवद् द्रष्टव्या । 'एतद् ब्रह्म' इति च जीवविषयम्, जीवस्यापि देहादिवृंहणत्वेन ब्रह्मत्वात् । एवं सत्यसङ्कल्पत्वादयोऽपि परमात्मवर्तिनो जीवेऽपि सम्भवन्ति, तदव्यतिरेकात् । तस्माज्जीव एवोपास्यत्वेनात्र विवक्षित, न परमात्मेति प्राप्तम् । एवं प्राप्तेऽभिधीयते । 'समासः सर्वनामार्थः सन्निकृष्टमपेक्षते । तद्धितार्थोऽपि सामान्यं नापेक्षायां निवर्तकः । तस्मादपेक्षितं ब्रह्म ग्राह्यमन्यपरादपि । तथाच सत्यसङ्कल्पप्रभृतीनां यथार्थता ॥' भवेदेतदेवं यदि प्राणशरीर इत्यादीनां साक्षाज्जीववाचकत्वं भवेत् । न त्वेतदस्ति । तथाहि, प्राणः शरीरमस्येति सर्वनामार्थो बहुव्रीहिः सन्निहितं च सर्वनामार्थं सम्प्राप्य तदभिधानं पर्यवस्येत् । तत्र मनोमयपदं पर्यवसिताभिधानं तदभिधानपर्यवसानापालम्, तदेव तु मनोविकारो वा मनःप्रचुरं वा किमर्थमित्यद्यापि न विज्ञायते । तद्यत्रैष शब्दः समवेतार्थो भवति स समासार्थः । नचैष जीव एव समवेतार्थो न ब्रह्मणीति, तस्य 'अप्राणो ह्यमनाः' इत्यादिभिस्तद्विरहप्रतिपादनादिति युक्तम्, तस्यापि सर्वविकारकारणतया, विकाराणां च स्वकारणादभेदात्तेषां च मनोमयतया ब्रह्मणस्तत्कारणस्य मनोमयत्वोपपत्तेः । स्यादेतत् । जीवस्य साक्षान्मनोमयत्वादयः, ब्रह्मणस्तु तद्वारा । तत्र प्रथमं द्वारस्य बुद्धिस्थत्वात्तदेवोपास्यमस्तु, न पुनर्जघन्यं ब्रह्म । ब्रह्मलिङ्गानि च जीवस्य ब्रह्मणोऽभेदाज्जीवेऽप्युपपत्त्यन्ते । तदेतदत्र सम्प्रधार्यम्, किं ब्रह्मलिङ्गैर्जीवानां तदभिधानामस्तु तद्वत्ता, तथाच जीवस्य मनोमयत्वादिभिः प्रथममवगमा तत्स्यैवोपास्यत्वम्, उत न जीवस्य ब्रह्मलिङ्गवत्ता तदभिन्नस्यापि । जीवलिङ्गैस्तु ब्रह्म तद्वत्, तथाच ब्रह्मलिङ्गानां दर्शनात्, तेषां च जीवेऽनुपपत्तेर्ब्रह्मैवोपास्यमिति । वयं तु

ಪಶ್ಯಾಮಃ, 'ಸಮಾರೋಪ್ಯಸ್ಯ ರೂಪೇಣ ವಿಷಯೋ ರೂಪವಾನ್ ಭವತ್ । ವಿಷಯಸ್ಯ ತು ರೂಪೇಣ ಸಮಾರೋಪ್ಯ ನ ರೂಪವತ್ ॥' ಸಮಾರೋಪಿತಸ್ಯ ಹಿ ರೂಪೇಣ ಭುಜಂಗಸ್ಯ ಷಿಷಣತ್ವಾದಿನಾ ರಜ್ಜು ರೂಪವತೀ, ನತು ರಜ್ಜುರೂಪೇಣಾಭಿಗಮ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಭುಜಂಗೋ ರೂಪವಾನ್ । ತದಾ ಭುಜಂಗಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್ ಕಿಂ ರೂಪವತ್ । ಭುಜಂಗದಶಾಢಾಂ ತು ನ ನಾಸ್ತಿ ವಾಸ್ತವೀ ರಜ್ಜುಃ । ತದಿಹ ಸಮಾರೋಪಿತಜೀವರೂಪೇಣ ವಸ್ತುಸದ್ವಹ್ಯ ರೂಪವತ್ ಯುಜ್ಯತೇ, ನತು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೈರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಭಿರ್ಜೀವಸ್ತದ್ವಾನ್ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ತಸ್ಯ ತದಾನಿಮಸಮ್ಭವಾತ್ । ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗದರ್ಶನಾಜೀವೇ ಚ ತದಸಮ್ಭವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವೋಪಾಸ್ಯ ನ ಜೀವ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ । ಏತದುಪಲಕ್ಷಣಾಢಾ ಚ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮುಪನ್ಯಸ್ತಮಿತಿ ॥ ೧॥ ಯಥ್ಯಪ್ಯಪೌರೂಢೇ ಇತಿ ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇಽಪಿಶ್ವರಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ವಿಚಿತಸಂದರ್ಭಾಪೇಕ್ಷರಚನತ್ವೇನಾ-ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಪೌರೂಢೇತ್ವಾಭಿಧಾನಮ್, ತಥಾಚಾಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ವಿವಕ್ಷಾ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಪರಿಗ್ರಹಪರಿತ್ಯಾಗೌ ಚೋಪಾದಾನುಪಾದಾನೇ ಁಕ್ತೇ, ನ ತ್ಪಾದೇಯತ್ವಮೇವ । ಅನ್ಯಯೋದೇಶತಯಾನುಪಾದೇಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಾದೇಶವಿವಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ಚಮಸಾದಾವಪಿ ಸಮ್ಭಾರ್ಗಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ತಸ್ಮಾದನುಪಾದೇಯತ್ವೇಽಪಿ ಗ್ರಹ ಁದೇಶತಯಾ ಪರಿಗೃಹೀತೋ

ವಿವಕ್ಷಿತಃ । ತದ್ವತ್ ತ್ವೇಕತ್ವಮವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇನ ವರ್ಜಿತಮವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಇಚ್ಛಾನಿಚ್ಛೇ ಚ ಭಕ್ತಿಸ್ತಃ । ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ - ವೇದವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಾಭ್ಯಾಮವಗಮ್ಯತೇ ಇತಿ ॥ ಯತ್ಪರಂ ವೇದವಾಕ್ಯಂ ತತ್ ತೇನೋಪಾತ್ತಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ಅತತ್ಪರೇಣ ಚಾನುಪಾತ್ತಮವಿವಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ೨ ॥

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಯಥಾ ಸತ್ಯಸಹ್ವಲ್ಪಾತ್ವದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯುಪಪದ್ಯಂತೇ, ಁವಂ ಶಾರೀರೇಽಪ್ಯುಪಪತ್ಸ್ಯಂತೇ, ಶಾರೀರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭೇದಾತ್ । ಶಾರೀರಗುಣಾ ಇವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೀತ್ಯತ ಆಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ - ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॥ ೩,೪,೫ ॥

ಯತ್ತದವೋಚಾಮ ಸಮಾರೋಪ್ಯಧರ್ಮಃ ಸಮಾರೋಪವಿಷಯೇ ಸಮ್ಭವಂತಿ, ನತು ವಿಷಯಧರ್ಮಃ ಸಮಾರೋಪ್ಯ ಇತಿ । ತಸ್ಯೇತ ಁತ್ಯಾನಮ್ । ಅತ್ರಾಹ ಚೋದಕಃ - ಕಃ ಪುನರಯಂ ಶಾರೀರೋ ನಾಮೇತಿ ॥ ನ ತಾವತ್ ಭೇದಪ್ರತಿಷೇಧಾಙ್ಗೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ ಭೇದಾಭೇದಾಁ ತತ್ರ ತಾತ್ವಿಕೌ ಭವಿತುಮರ್ಹತೋ ವಿರೋಧಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಮಾದೇಕಮಿಹ ತಾತ್ವಿಕಮತಾತ್ವಿಕಂ ಚೇತರತ್, ತತ್ರ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯೇಣಾದ್ವೈತಪ್ರತಿಪಾದನಪರತ್ವಾದ್ ವೇದಾನ್ತಾನಾಂ ದ್ವೈತಗ್ರಾಹಿಣಶ್ಚ ಮಾನಾನ್ತರಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವಾಧನಾಚ್ಚ । ತೇನಾದ್ವೈತಮೇವ ಪರಮಾರ್ಥಃ । ತಥಾಚ 'ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು' ಇತ್ಯಾಢ್ಯಸಂಗ್ರತಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪರಿಹರತಿ - ಸತ್ಯಮೇವೈತತ್ । ಪರ ಁವಾತ್ಮಾ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯ ಮನೋಬುದ್ಧಿಯುಪಾಧಿಭಿರ್ವಿಚ್ಛಿಢ್ಯಮಾನೋ ಬಾಲೈಃ ಶಾರೀರ ಇತ್ಯುಪಚರ್ಯಂತೇ ॥ ಅನಾಢ್ಯವಿಢ್ಯಾವಚ್ಛೇದಲಬ್ಧ-ಜೀವಭಾವಃ ಪರ ಁವಾತ್ಮಾ ಸ್ವತೋ ಭೇದೇನಾವಭಾಸತೇ । ತಾದೃಶಾಂ ಚ ಜೀವಾನಾಮವಿಢ್ಯಾ, ನತು ನಿರುಪಾಧಿನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ । ನಚಾವಿಢ್ಯಾಢಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ಜೀವಾತ್ಮವಿಭಾಗಃ, ಸತಿ ಚ ಜೀವಾತ್ಮವಿಭಾಗೇ ತದಾಶ್ರಯಾಽವಿಢ್ಯೇತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಮಿತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್ । ಅನಾದಿತ್ವೇನ ಜೀವಾವಿಢ್ಯಯೋರ್ಬೀಜಾಕ್ಷುರವದನವಕ್ತೃತೇರಯೋಗಾತ್ । ನಚ ಸರ್ವಶಸ್ಯ ಸರ್ವಶಕ್ತೇಶ್ಚ ಸ್ವತಃ ಕುತೋಽಕಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಿತಾ, ಯೋ ಹಿ ಪರತನ್ತ್ರಃ, ಸೋಽನ್ಯೇನ ಬಂಧನಾಗಾರೇ ಪ್ರವೇಶ್ಯತ, ನತು ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನಹಿ ತದ್ವಾಗಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸಮ್ಪ್ರತಿತನೀ

ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯೋ ಜೀವಃ, ತಸ್ಯೈವ ಮನಃಪ್ರಾಣಾದಿಸಮ್ಬಂಧಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು 'ಅಪ್ರಾಣೋ ಹಮನಾಃ ಶುಭ್ರಃ' ಇತ್ಯುದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ತದ್ರಾಹಿತ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಬ್ರಹ್ಮೈವೋಪಾಸ್ಯಂ, ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾತ್ । ಜೀವಧರ್ಮಾಸ್ತು ಮನೋಮಯತ್ವಾಣೀಯಸ್ತ್ವಾದಯೋ ಜೀವಾಭಿನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಯುಕ್ತಾಃ । ನಚ ವೈಪರೀತ್ಯಂ ಶಾಶ್ವಮ್, ವಿಶಿಷ್ಟಚೈತನ್ಯರೂಪಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಧ್ಯಸ್ತತ್ವಾತ್ । ಅಧ್ಯಸ್ತಸರ್ಪಾಸಾಧಾರಣಧರ್ಮೇಶ್ಚ ಭಿಷಣತ್ವಾದಿಭಿಃ ರಜ್ಜು ರೂಪವತೀ, ನತು ರಜ್ಜುರೂಪೇಣಾಭಿಗಮ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಸರ್ಪೋ ರೂಪವಾನ್, ತದಾ ಸರ್ಪಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್ । ಸರ್ಪದಶಾಯಾಂ ತು ಅಸ್ತಿ ವಾಸ್ತವೀ ರಜ್ಜುರिति ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ತದುಕ್ತಂ ಭಾಮತ್ಯಾಮ್ -

ಸಮಾರೋಪ್ಯಸ್ಯ ರೂಪೇಣ ವಿಷಯೋ ರೂಪವಾನ್ ಭವೇತ್ ।

ವಿಷಯಸ್ಯ ತು ರೂಪೇಣ ಸಮಾರೋಪ್ಯಂ ನ ರೂಪವತ್ ॥

ಇತಿ । ಆದ್ಯಸೂತ್ರಸ್ಯ ಚ 'ಸರ್ವತ್ರ' ವೇದಾಂತेषು ಪರಮಾತ್ಮಪರತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೋಪದೇಶಾದಿತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯಾहुಃ ।

ಅನುವಾದ - ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ. "ಸ ಕೃತುಂ ಕುರ್ವೀತ ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ" ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಮನೋಮಯವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಮನೋಮಯನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಜೀವನಿಗಷ್ಟೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಮನೋಮಯನಾಗಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ 'ಅಪ್ರಾಣೋ ಹಮನಾಃ ಶುಭ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಬಂಧನಾಗಾರಪ್ರವೇಶಿತಾ, ಯೇನಾನುಯುಜ್ಯತ ಕಿಂತ್ವಿವಯಮನಾದಿಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಕರ್ಮಾವಿಧಾಸಂಸ್ಕಾರನಿಬಂಧನಾನಾನುಯೋಗಮರ್ಹತಿ । ನಚೈತಾವತಾ ಇಶ್ವರಸ್ಯಾನಿಶಿತಾ ನಹುಪಕರಣಾಥಪೇಕ್ಷಿತಾ ಕರ್ತುಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ವಿಹಿಂತ್ರಿ । ತಸ್ಮಾದ್ ಯತ್ಕಿಂಚಿದೇತದಪಿತಿ ॥ ೬-೭ ॥

ವಿಶೇಷಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ವೈಶೇಷ್ಯಾಭಿಧಾನಮಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಿಶೇಷಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮ್ । ತಥಾ ಹ್ಯವಿಧಾಕಲ್ಪಿತಃ ಸುಖಾದಿಸಮ್ಮೋಗೋಽವಿಧಾತ್ಮನ ಏವ ಜೀವಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ । ನತು ನಿಮೃಶನಿಖಿಲಾವಿಧಾತದ್ವಾಸನಸ್ಯ ಶುಕ್ಲಬುಧ್ಧಿಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಶೇಷಮತಿರೋಹಿತಾರ್ಥಮ್ ॥ ೮ ॥

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಈ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವ, ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ. ಇದರಂತೆ ಜೀವನ ಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ಇವೆಯಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಮನೋಮಯತ್ವ, ಅಣೀಯಸ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಇಂತಹ ಜೀವನ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೀವಾಭಿನನ್ನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಜೀವಾಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಜೀವನಲ್ಲೇಕೆ ಕೂಡಿಸಬಾರದು ? ಎಂದು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ವಿಶಿಷ್ಟಚೈತನ್ಯರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದೇ ಹೊರತು. ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಧರ್ಮಗಳು ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಪವು ಅಧ್ಯಸ್ತವಾದಾಗ ಸರ್ಪದ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವೆನಿಸಿದ ಭೀಷಣತ್ವಾದಿಗಳು ರಜ್ಜುವಿನ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಗಮ್ಯತ್ವ (ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ಅಧ್ಯಸ್ತಭೂತವಾದ ಸರ್ಪದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸರ್ಪವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ರಜ್ಜು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇದನ್ನೇ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ -

ಸಮಾರೋಪ್ಯಸ್ಯ ರೂಪೇಣ ವಿಷಯೋ ರೂಪವಾನ್ ಭವೇತ್ |

ವಿಷಯಸ್ಯ ತು ರೂಪೇಣ ಸಮಾರೋಪ್ಯಂ ನ ರೂಪವತ್ ||

ಅರೋಪ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ವಿಷಯವು ಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಅಧ್ಯಸ್ತವು ಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ = ಸಕಲ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

अन्ये त्विति । “सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जलानिति शान्त उपासीत अथ खलु क्रतुमयः पुरुषः यथाक्रतुरस्मिन् लोके पुरुषो भवति तथेतः प्रेत्य भवति । स क्रतुं कुर्वीत मनोमयः प्राणशरीरो भारूपः सत्यकामस्सत्यसङ्कल्पः स आकाश आत्मा

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಸರ್ವಕಾಮಃ ಸರ್ವಗಂಧಃ ಸರ್ವರಸಃ ಸರ್ವಮಿದಮಭ್ಯಾತ್ತೋಽವಾಕ್ಯನಾದರಃ । ಏಷ ಮ
 ಆತ್ಮಾಽಂತರ್ದೇಯೇಽಣೀಯಾನ್ ತ್ರಿಹಿರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ ಸರ್ಪಪಾದ್ವಾ ತ್ರಯಾಮಾಕಾದ್ವಾ ತ್ರಯಾಕತಂಘ್ರಿಲಾದ್ವಾ
 ಏಷ ಮ ಆತ್ಮಾಂತರ್ದೇಯೇ ಜ್ಞಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಜ್ಞಾಯಾನಂತರಿಕ್ಷಾಜ್ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ದಿವೋ ಜ್ಞಾಯಾನೇಭ್ಯೋ
 ಲೋಕೇಭ್ಯಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಸರ್ವಕಾಮಃ ಸರ್ವಗಂಧಸ್ಸರ್ವರಸಸ್ಸರ್ವಮಿದಮಭ್ಯಾತ್ತೋಽವಾಕ್ಯನಾದರ ಏಷ ಮ
 ಆತ್ಮಾಂತರ್ದೇಯೇ ಏತದ್ಬ್ರಹ್ಮೈತಮಿತಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಂಭವಿತಾಸ್ಮಿ”

ಇತಿ ಚ್ಚಾಂದೋಗ್ಯೇ ತೃತೀಯೇ ಶ್ರೂತೇ । ತತ್ರ “ಸ ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ” ಇತಿ ಕ್ರತುಶಾಬ್ದಿತ-
 ಸಂಕ್ಷಲ್ಪಧ್ಯಾನಾಪರಪರ್ಯಾಯೋಪಾಸನಾವಿಧೌ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಭಿರ್ಮೇರ್ಜಿವ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವೇನೋಪದಿಶ್ಯತೇ ಅಥ
 ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಂಶಯೇ,

ವಿವರಣೆ - “ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಜ್ಜಲಾನಿತಿ ಶಾಂತ ಉಪಾಸೀತ । ಅಥ ಖಲು ಕ್ರತುಮಯಃ
 ಪುರುಷಃ ಯಥಾ ಕ್ರತುರಸ್ತೌ ಲೋಕೇ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ ತಥೇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ಭವತಿ । ಸ ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ
 ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಃ ಸತ್ಯಕಾಮಸ್ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಸ ಆಕಾಶ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಕಾಮಃ
 ಸರ್ವಗಂಧಃ ಸರ್ವರಸಃ ಸರ್ವಮಿದಮಭ್ಯಾತ್ಮೋಽವಾಕ್ಯನಾದರಃ । ಏಷ ಮ
 ಆತ್ಮಾಂತಹೃದಯೇಽಣೀಯಾನ್ ವೀಹೇರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ ಸರ್ಪಪಾದ್ವಾ ತ್ರಯಾಮಾಕಾದ್ವಾ
 ತ್ರಯಾಕತಂಘ್ರಿಲಾದ್ವಾ ಏಷ ಮ ಆತ್ಮಾಂತಹೃದಯೇ ಜ್ಞಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ
 ಜ್ಞಾಯಾನಂತರಿಕ್ಷಾಜ್ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ದಿವೋ ಜ್ಞಾಯಾನೇಭ್ಯೋ ಲೋಕೇಭ್ಯಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಸರ್ವಕಾಮಃ ಸರ್ವ
 ಗಂಧಸ್ಸರ್ವರಸಸ್ಸರ್ವಮಿದಮಭ್ಯಾತ್ಮೋಽವಾಕ್ಯನಾದರ ಏಷ ಮ ಆತ್ಮಾಂತಹೃದಯೇ ವಿತದ್ಬ್ರಹ್ಮೈತಮಿತ
 ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಂಭವಿತಾಸ್ಮಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ
 ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಸ ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ’ ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರತು ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪ, ಧ್ಯಾನ, ಇವುಗಳ
 ಪರ್ಯಾಯ ಪದವೆನಿಸಿದ ಉಪಾಸನಾವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ
 ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಭಿರ್ಮನೋಮಯಜೀವನ ಉಪಾಸನಾ ವಿಧಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೋ? ಅಥವಾ
 ಬ್ರಹ್ಮನೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - “ಮನೋಮಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತೌ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟೋ ಜೀವ ಏವ,
 ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಜ್ಞಾತಾತ್ಮನೋ ಜೀವಸ್ಯೈವ ಮನ ಆದಿಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು
 “ಅಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯಮನಾಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತದ್ರಾಹಿತಾತ್ । “ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ
 ಬ್ರಹ್ಮಬೋಧಕಮಪಿ “ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ” ಇತ್ಯುಕ್ತೋಪಾಸನಾಯಾಂ ನ ಕರ್ಮತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಕಂ, ತಸ್ಯ
 “ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯವಿಹಿತೋಪಾಸನಾನುಬಾದೇನ ಶಾಂತತತ್ವರೂಪ-
 ಗುಣವಿಧಿಹೇತುಸಮರ್ಪಕತ್ವಾತ್ । ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ತಜ್ಞತ್ವಾತ್ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದನತ್ವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಮೇವ

ಯಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಮಾದ್ರಾಗದ್ವಿಶೌ ಹಿತವಾ ಶಾಂತ ಸನ್ ಉಪಾಸೀತೀತ್ಯೇವಂಪರತ್ವಾತ್, “ಕ್ರುತುಂ ಕುರ್ವೀತ”
ಇತ್ಯುಕ್ತೋಪಾಸನಾयां ಸ್ವಾಕೃತ್ಯಗತಮನೋಮಯತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಜೀವಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮತ್ವೇನಾನ್ವಯಸಮ್ಮಭೇಽ-
ನ್ಯಪರಾದ್ವಾಕ್ಯಾದ್ವಹಣಃ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕಾರಾಯೋಗಾತ್ । ಸತ್ಯಸಂಕ್ಷಲ್ಪತ್ವಾದಿಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾणां
ತದಭಿನ್ನೇ ಜೀವೇ ನೇಯತ್ವಾತ್ ।

ಉಕ್ತಂಚ ಭಾಮತ್ಯಾಂ -

ಕ್ರುತುಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ವಿಹಿತಾಂ ಕರುತುಭಾವನಾಮ್ ।

ಅನುಘ ಸರ್ವಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾಚ್ಛಮಗುಣೇ ವಿಧಿಃ ।

ಇತಿ । एवं ಪ್ರಾಪ್ತೇ

‘ಮನೋಮಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮನೋಮಯಾತ್ಮಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನು ಜೀವನೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹಕರೂಪನೇ ಆಗಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಮನಸ್ಸು
ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ‘ಅಪ್ರಾಣೋ ಹೃಮನಾಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮಃ’ ಎಂದು ಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ
ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕನಾದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಜೀವವಿಷಯವಾದ
ಉಪಾಸನೆಯನ್ನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ’ ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಭೋಧಕವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಉಪಾಸನಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮತತ್ವೇನ
ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ‘ತಜಲಾನಿತಿ ಉಪಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಇತಿ’ ಶಬ್ದವು
ಹೇತುರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಶಾಂತನಾಗಿ ಹೇಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೇತು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ
‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಅವನಿಂದಲೇ
ಲಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ
ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೊರೆದು ಶಾಂತನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಾಂತರದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ‘ಕೃತುಂ ಕುರ್ವೀತ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ
ಇರುವ ಮನೋಮಯಾತ್ಮಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಜೀವನನ್ನೇ ಕರ್ಮತತ್ವೇನ ಉಪಾಸನೆಗೆ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತಿದೆ.
ಹೀಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಲು ಬರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮತತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತತ್ವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ
ಉಪಾಸನೆಗೆ ಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ
ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ
ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ -

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಕ್ರತುಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ವಿಹಿತಾಂ ಕ್ರತುಭಾವನಾಮ್ ।

ಅನೂದ್ಯ ಸರ್ವಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾಚ್ಛಮಗುಣೇ ವಿಧಿಃ ।

‘ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕ್ರತುವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶಮಗುಣಾದಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ‘ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಣಃ ಶರೀರಮಸ್ಯೇತಿ बहुव्रीहित्वात्, समासस्यसर्वनाम्नः सन्निहितपरस्य “सर्वं खल्विदं ब्रह्म” इति पूर्ववाक्ये सर्ववेदान्तेषु प्रसिद्धस्य ब्रह्मಶಬ್ದಸ್ಯೋಪದೇಶೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾತ್, ತತ್ಪರಾಮರ್ಶಕತಯಾ ಪ್ರಾಣಶರೀರಪದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವೋಪಸ್ಥಿತಿಯಾ ಜೀವಪ್ರತೀತಿಯಭಾವಾತ್,

ಮನೋಮಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ವಿಕಾರಪ್ರಾಚುರ್ಯಾದಿನೇಕಾರ್ಥಕಮಯದಂತಸ್ಯ ಸಾಧಾರಣತಯಾ ಜೀವ-
ವಿಶೇಷೋಪಸ್ಥಾಪಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್,

ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿವಿವಕ್ಷಿತಗುಣಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವೋಪಪತ್ತೇಃ, ಅನ್ಯಪರಾದಪಿ ವಾಕ್ಯಾದುಪಾಸನ-
ಕರ್ಮಾಕಾಂಕ್ಷಾನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮೈವೋಪಾಸ್ತವೇನೋಚ್ಯತೇ । ನಚ ಜೀವಧರ್ಮವಿರೋಧಃ, ತೇಷಾಂ ಜೀವಾಭಿನ್ನೇ
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್, ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯ ಚಾಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ।

‘ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಣಂ ಶರೀರಃ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಃ’ ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ. ಈ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ‘ಅಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವಾದ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಕಲ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಉಪದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ‘ಅಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಪ್ರಾಣಶರೀರ ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಸ್ಥಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಜೀವನು ಉಪಸ್ಥಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ’ ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ವಿಹಾರ, ಪ್ರಾಚುರ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಮನೋಮಯಶಬ್ದವು ಮುದ್ದಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಸ್ಥಾಪಕವಾಗಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ವಸ್ತುತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ’ ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಶಾಂತತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವಿಧಾಯಕವಾಗಿ ಅನ್ವೇಷರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಉಪಸನ್ನಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಕಾಂಕ್ಷಾವರ್ತಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಾಸ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಜೀವಧರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಹ ಜೀವಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಜೀವಾಭಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಜೀವಾಭೇದವಿರುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತದುಕ್ತಂ ಭಾಮತ್ಯಾಂ -

ಸಮಾಸಸ್ಸರ್ವನಾಮಾರ್ಯಃ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಠಮಪೇಕ್ಷತೇ ।
ತದ್ವಿತಾರ್ಯೋಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಚಾಪೇಕ್ಷಾಯಾ ನಿವರ್ತಕಃ ॥
ತಸ್ಮಾದಪೇಕ್ಷಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಗ್ರಾಹ್ಯಮನ್ಯಪರಾದಪಿ ।
ತಥಾ ಚ ಸತ್ಯಸಂಕ್ಷಲ್ಪಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಯಥಾರ್ಥತಾ ॥

ಇತಿ । “ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಂ ಕುರ್ವೀತ ಉಪಾಸೀತೇತಿ ಯಾವದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।
“ಮನೋಮಯಃ” ಇತ್ಯಂಶೋಕ್ತಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸೂಚನಾಯ, “ಸತ್ಯಸಂಕ್ಷಲ್ಪಃ” ಇತ್ಯಂಶೋಕ್ತಿಃ
ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಸೂಚನಾಯೇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ -

ಸಮಾಸಸ್ಸರ್ವನಾಮಾರ್ಥಃ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಠಮಪೇಕ್ಷತೇ ।
ತದ್ವಿತಾರ್ಯೋಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಚಾಪೇಕ್ಷಾಯಾ ನಿವರ್ತಕಃ ॥
ತಸ್ಮಾದಪೇಕ್ಷಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಗ್ರಾಹ್ಯಮನ್ಯಪರಾದಪಿ ।
ತಥಾ ಚ ಸತ್ಯಸಂಕ್ಷಲ್ಪಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಯಥಾರ್ಥತಾ ॥

‘ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ’ ಎಂಬ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ ‘ಅಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮದ ಅರ್ಥವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ‘ಮನೋಮಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ತದ್ವಿತಾರ್ಥವೂ ಸಹ ಜೀವವಿಶೇಷಬೋಧಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ನಿವರ್ತಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಾಸನೆಗೆ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅನ್ಯಪರವಾದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಸತ್ಯಸಂಕ್ಷಲ್ಪ’ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ “ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಅಂದರೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥ. ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಮನೋಮಯಃ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸತ್ಯಸಂಕ್ಷಲ್ಪಃ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

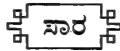
ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಮನೋಮಯಾವಾಕ್ಯೋಕ್ತೋ ಜೀವಃ ಕುತಃ, ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಕಿಂ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -
ತಸ್ಯೈವೇತಿ ।

ನನು ಜೀವಸ್ಯ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಯಃ ಸ್ವತಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ತದ್ವಾರಾ । ಪ್ರಥಮಂ ದ್ವಾರಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಸ್ಯ-
ತ್ವಾತ್ತದೇವೋಪಾಸ್ಯಮಸ್ತು, ನ ಪುನರ್ಜಘನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ತಲ್ಲಿಂಗಾನಿ ಚ ತದಭೇದಾಜ್ಜೀವೇಽಪ್ಯುಪಪತ್ಸ್ಯಂತ
ಇತಿ ಭಾವೇನಾಶಾಕ್ಯ ನಿರಾಹ - ನಚ ವೈಪರೀತ್ಯಮಿತಿ । 'ರೂಪವತಿ' ಧರ್ಮವತಿ । 'ವಿಷಯಃ'
ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ । ರೂಪಶಬ್ದೋ ಧರ್ಮಪರಃ ।

ಮನೋಮಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು ಜೀವನೇ ಏಕಾಗಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಏಕೆ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತ್ತ್ವೇವ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದರೂ
ಜೀವಾಭೇದಮೂಲಕವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲು ದ್ವಾರವೇ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ
ಜೀವನೇ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಲಿ ಗೌಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗುವುದು ಬೇಡ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ
ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಜೀವಾಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ
ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸಿ 'ನಚ ವೈಪರೀತ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ರೂಪವತಿ'
ಎಂದರೆ ಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. 'ವಿಷಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಎಂದರ್ಥ. 'ರೂಪ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ
ಎಂದರ್ಥ.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಸಮಾರೋಪ್ಯಸ್ಯ ರೂಪೇಣಿತಿ ॥ ಜ್ಞಾಯಮಾನೇನ ಸಮಾರೋಪ್ಯರೂಪೇಣಾಧಿಷ್ಠಾನಂ
ವಿಷಯೋ ರೂಪವಾನ್ ಭವತ್ । ತಸ್ಯಾಜ್ಞಾಯಮಾನತ್ವೇನ ಸಮಾರೋಪಕಾಲೇಪಿ ಸತ್ವಾತ್ । ವಿಷಯಸ್ಯ
ತು ರೂಪೇಣಾಸಾಧಾರಣಾಕಾರೇಣ ಜ್ಞಾಯಮಾನೇನ ಸಮಾರೋಪ್ಯಂ ನ ರೂಪವತ್ ।
ಅಧಿಷ್ಠಾನಾಸಾಧಾರಣರೂಪಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ಸಮಾರೋಪ್ಯಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ ಭಾರೂಪಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ'
ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಜೀವನೇ ಮನೋಮಯನೆಂದು
ಉಪಾಸಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಾಸ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.
ಮನೋಮಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಜೀವಾಭಿನ್ನನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಂದಿಸಬೇಕು.

ಜೀವನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ
ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲೇಕೆ ಕೂಡಿಸಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ -
ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಧ್ಯಸ್ತಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ
ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಗ್ಗವನ್ನು ನೋಡಿ
ಹಾವು ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬುದು ಸರ್ಪದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಇದು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮವಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮವು ಸರ್ಪದಲ್ಲಿರುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಸರ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಮತ ವಿಮರ್ಶೆ

ಅತ್ರ ಬ್ರೂಃ -

ತತ್ತ್ವತೋ ಭಾತ್ಯಧಿಷ್ಠಾನೇ ನಾರೋಪ್ಯಗತಧರ್ಮಧೀಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ತಥಾ ಭಾನಂ ತ್ವಯಾಽಪ್ಯತ್ರಾಭ್ಯುಪೇಯತೇ ॥

ಯಥಾಪ್ಯಾರೋಪ್ಯಸ್ಯಾಸಾಧಾರಣರೂಪೇಣ ಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಮಧಿಷ್ಠಾನಮಸ್ತಿ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ತು ತಥಾ ಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಂ ಆರೋಪ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿ । ತಥಾಽಪ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಂ ತಥಾ ಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಂ ನಾರೋಪ್ಯಧರ್ಮೇಣ ಧರ್ಮವತ್ । ನಹಿ ರಜ್ಜು ರಜ್ಜುತ್ವಾಭಿಗಮ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಂ ಭಿಷಣತ್ವಾದಿಮತ್ । ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಾಧಕಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾಽಸಾಧಾರಣರೂಪೇಣ ಭಾಸತೇ । ನಹಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ “ಸತ್ಯಕಾಮಃ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶೇಷಾಜ್ಞಾನಮೂಲಃ ।

ಯದಪಿ “ಸತ್ಯಕಾಮಃ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಜನ್ಯಮಧಿಷ್ಠಾನತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಪರೋಕ್ಷಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತತ್ಪರೋಕ್ಷಭ್ರಮವಿರೋಧೇವ । ಇಹ ಚಾಣೀಯಸ್ತ್ವಾದಿವಿಭ್ರಮಃ ಶ್ರೌತತ್ವಾತ್ಪರೋಕ್ಷಃ । ಅತಃ ಏವಾಯಂ ನ ಸೋಪಾಧಿಕಃ, ಯೇನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನೇಽಪ್ಯನುವರ್ತತೇ ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ -

ತತ್ತ್ವತೋ ಭಾತ್ಯಧಿಷ್ಠಾನೇ ನಾರೋಪ್ಯಗತಧರ್ಮಧೀಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ತಥಾ ಭಾನಂ ತ್ವಯಾಽಪ್ಯತ್ರಾಭ್ಯುಪೇಯತೇ ॥

ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ತತ್ತ್ವತಃ ತೋರುವಾಗ

ಮಸ್ತುತಸ್ತು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆರೋಪ್ಯವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮದಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೋ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಇರಬಹುದು. ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮದಿಂದ ತೋರುವಾಗ ಆರೋಪ್ಯವು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೋ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆರೋಪ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ತೋರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ

‘ಅಭಿಮುಖೀಕೃತ್ಯ ಗಮ್ಯತ್ವ’ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ತೋರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾದ ಸರ್ಪದಲ್ಲಿರುವ ಭೀಷಣತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ‘ಸತ್ಯಕಾಮಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ‘ಸತ್ಯಕಾಮಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅಧಿಷ್ಠಾನತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಶಬ್ದಜನ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಪರೋಕ್ಷಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ವಿರೋಧಿಯಾಗಿಯೇ ತೀರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವ ಅಣೀಯತ್ವಾದಿ ಭ್ರಮೆಯು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೀತ ಭ್ರಮೆಯಂತೆ ಇದನ್ನು ಸೋಪಾಧಿಕವೆನ್ನಲಾಗದು. ಹಾಗೇ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ-ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿದ್ದಾಗಲೂ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಅಂದರೆ ಭ್ರಮೆಯು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ಅತ್ರೇದಂ ದೂಷಣಂ ಧ್ಯೇಯಂ - ಅಸ್ಮದ್ರೀತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಸಂಜ್ಞತಸ್ಯ ಸಂಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಬಿಜಯುಕ್ತಸ್ಯ
ಸ್ವಾಕೃತ್ಯಸ್ಥಶಬ್ದವಿಶೇಷೋಪೇತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೋದಾಹರಣತ್ವಸಮ್ಮೇಶನೇವಂವಿಧವಾಕ್ಯೋಕ್ತಯೋಗಾತ್ |
ನಹಿ ತದ್ವಾಕ್ಯೇ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸತ್ತ್ವಾತ್ಸಂದೇಹೋ ಯುಜ್ಯತೇ,

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ‘ವತಂಹ್ಯೇವ ಬಹ್ವೈಚಾಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ ಭಾರೂಪಃ’ ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಸಂಗತವಾಗುವಂತೆ ಸಂಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಸಂದೇಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತಹ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಮನೋಮಯತ್ವಾದೇರಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ ।
ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯೇನ ಪರಪ್ರಾಬಲ್ಯೇನ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿನಾ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಮನೋಮಯತ್ವಾದೇರ್ಬಾಧ-
ಸಮ್ಮವಾಚ್ಚ ।

ಪೂರ್ವಪ್ರಾಬಲ್ಯೇಽಪಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದೇರ್ಬಹುತ್ವೇನ ನಿರವಕಾಶತ್ವೇನ ಚ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್
ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಲ್ಪಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ಬಾಧೋಪಪತ್ತೇ: ।

ವಸ್ತುತಃ ಮನೋಮಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವನ ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ' ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಾಗ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಪರವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಬಹಳವಾಗಿವೆ, ಮತ್ತು ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪವೂ ಸಾವಕಾಶವೂ ಆಗಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಬಾಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - किञ्च यथा त्वन्मते पूर्वाधिकरणे उपक्रमोपसंहाराभ्यां प्रतीतैकवाक्यतानुरोधेन जीवमुख्यप्राणलिङ्गे तदनुगुणतया ब्रह्मणि नीते, तथेहापि "सर्वं खल्विदं ब्रह्म" इत्युपक्रमात् "एतद्वै ब्रह्म" इत्युपसंहारादेकवाक्यत्वावगमेन ब्रह्मविषयत्वप्रतीतिस्वारस्येन मनोमयत्वादेर्नैयत्वात् । भिन्नविषयत्वप्रतिति-
पूर्वपक्षायोगाच्चेति ।

ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಂದ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿದೆ. 'ಏತದ್ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ಬಲದಿಂದ ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದ್‌ಕುಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಜೀವಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಯಾರೋಪ ಇತಿ, ತತ್ರ ಯುಕ್ತಂ, - ರಜ್ಜುತ್ವಸಾಧಾರಣಧರ್ಮೇಣ ಪ್ರತೀತಾयां ರಜ್ಜೌ ಭೀಷಣತ್ವಾದಿನಾರೋಪಸ್ಯೇವ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದ್ಯ-ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮೇಣ ಪ್ರತೀತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಜೀವಧರ್ಮಾರೋಪಸ್ಯಾಯೋಗಾತ್

ಸಿದ್ಧಾಂತಾನುದಯ ಇತ್ಯಾಹ - ತತ್ತ್ವತ ಇತಿ । ಅತ್ರ ತಥಾಭಾನಮಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತಿ । ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಧರ್ಮೈಸ್ಸಿದ್ಧಾಂತಿತತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: ।

ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅದರಂತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದರು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಅಧ್ಯಸ್ತವಾದ ಸರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಭೀಷಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರ ಯಾವಾಗ ರಜ್ಜುವನ್ನು ರಜ್ಜುತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೋ, ಆವಾಗ ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಭೀಷಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲಾಗದು. ಅದರಂತೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ತತ್ತ್ವತಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ತೋರುವಿಕೆಯು ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ನೀವು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದೀರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಾಗ್‌ಋಕ್ತಾನುವಾದಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಯಥಾಪೀತಿ ।

ನನು ತತ್ತ್ವತೋ ಬ್ರಹ್ಮಭಾನಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವೇನ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾತ್ಕಥಮಾರೋಪವಿರೋಧಿತ್ವಮ್ । ನಹಿ ಶ್ವೇತ್ಯಾನುಮಿತಿಃ ಶಾಙ್ಕೇ ಪೈತ್ಯಾರೋಪವಿರೋಧಿನೀತ್ಯಾಶಾಙ್ಕಾಹ - ಯಥಾಪೀತಿ । ಅತಃ ಏವೇತಿ । ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥ: । ಪೈತ್ಯಾರೋಪಸ್ತ್ವಪರೋಕ್ಷಃ ಸೋಪಾಧಿಕಶ್ಚೇತಿ ಭಾವ: ।

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ವತಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಭಾನವು ಶಬ್ದವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ? 'ಶಂಖಃ ಶ್ವೇತಃ ಶಂಖತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಂಖವು ಶ್ವೇತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅನುಮತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಕಾಮಾಲೆ ದೋಷವಿರುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ

ಶಂಖವು ಶ್ವೇತವರ್ಣದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಿರುವಾಗಲೇ ಶಂಖವು ಹಳದಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ವೈಶ್ಯವೂ ಸಹ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ತೋರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಸ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಥೈವ' ಎಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವೈಶ್ಯರೋಪವು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳ ಆರೋಪವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವೈಶ್ಯಸವಿರುವುದರಿಂದ ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೈಶ್ಯತ್ವ ಆರೋಪವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ ನೀಡಲಾಗದು.

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ನನು ಸತ್ಯಕಾಮ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶೇಷಜನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಮನೋಮಯತ್ವಾಚಾರೋಪವಿರೋಧಿತ್ವಮ್ । ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಭ್ರಮೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿವಿಶೇಷದರ್ಶನಸ್ಯೈವ ವಿರೋಧಿತ್ವೇನ ಪರೋಕ್ಷಸ್ಯ ತಸ್ಯಾವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ 'ಪೀತಃ ಶಙ್ಕಃ' ಇತಿ ಭ್ರಮೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯಯಿತಿ ॥

ನನು ಮನೋಮಯತ್ವಾಚಾರೋಪಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿನಿರ್ಣಯೇಽಪ್ಯನುವೃತ್ತಿಃ ಸಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ ಏವೇತಿ ॥ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾದೇವೈತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪವೇ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತೋರುತ್ತಿರುವಾಗ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಶುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶುಕ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಜತತ್ವವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಕಾಮಾಲೆಯಿರುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಶಂಖವು ಬಿಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಹಳದಿಬಣ್ಣವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವುದು ಕಂಡಿರೆಯಲ್ಲವೇ? ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ವಿಷಮದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ. ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಆರೋಪವು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳ ಆರೋಪವು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವು ತೋರಿತರೂ ಆರೋಪವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆರೋಪಿಸುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

• • • • •

ಅಧಿಷ್ಠಾನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿದ್ದಾಗ ಆರೋಪವು ಅಸಂಭಾವಿತ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕಿञ्च - त्वन्मतेऽप्यस्य वाक्यस्य सत्यसङ्कल्पत्वादियुक्तसगुणब्रह्मविषयत्वात् जीवसगुणब्रह्मणोश्च निर्गुणेऽध्यस्तत्वात् कथं परस्परमधिष्ठानाध्यस्तभावः । यथोक्तं सङ्क्षेपशारीरके -

स्वाज्ञानकल्पितजगत्परमेश्वरत्वजीवत्वभेदಕಲ್ಪುಕೃತಭೂರಿಭಾವಾ ।

स्वाभाविकस्वमहिमस्थितिರस्तಮೋಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಚಿತಿವಿಜಯತೇ ಭುವನೈಕಯೋನಿಃ ॥

इति ।

ಕಿञ್ಚ - रज्जुमुदिस्य भीषणमिति व्यपदेश इव, ब्रह्मणि मनोमयत्वादिश्रौतव्यपदेशोऽप्रमाणं स्यात् ।

अपिच - त्वयाऽस्य वाक्यस्य उपासनापरताया असत्योपासनायाश्च स्वीकृतत्वात्, सत्यसङ्कल्पत्वज्यायस्त्वादीनां जीवे स्वरूपेणासत्त्वेऽपि तथोपासनं किं न स्यात् । नच सहश्रुतेषु मनोमयत्वादिकमेव उपास्यं, नतु सत्यसङ्कल्पत्वादिकमित्यत्र हेतुरस्ति ।

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮರು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಅಧ್ಯಸ್ತಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಸಂಕ್ಷೇಪ ಶಾರೀರಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸ್ವಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತಜಗತ್ತರಮೇಶ್ವರತ್ವಜೀವತ್ವಭೇದಕಲುಷೀಕೃತಭೂಂಭಾವಾ ।

ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ವಮಹಿಮಾಸ್ಥಿತಿರಸ್ತಮೋಹಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚಿತಿರ್ವಿಜಯತೇ ಭುವನ್ಯಕಯೋನಿ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಜಗತ್ತು, ಪರಮೇಶ್ವರತ್ವ, ಜೀವತ್ವ, ಭೇದ ಇವುಗಳಿಂದಲ್ಲಾ ಕಲುಷ ಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಪತ್ಯಕ್ ಚೈತನ್ಯನೇನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಪುರುಷನಾಗಿ ವಿಜಯಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು.

ಹಗ್ಗವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಭಯಾನಕವೆಂಬ ಮಾತು ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೋ ! ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಯವಾದ ಮನೋಮಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಾತುಗಳೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.

ಮತ್ತು ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಪರವಾದ್ದರಿಂದ ಅಸತ್ಯೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವ, ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾಗೇಕೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬಾರದನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿನಿಗಮಕವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನು ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽತ್ರ ಭಾನೋಽಪಿ ನಾಥಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ತತ್ವತೋ ಭಾನಮ್ ।
ನಹಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಕಮಥಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಂ, ಕಿಂತು ಶುಧ್ಧಸ್ವಭಾವತ್ವಂ, ನಹಿ ತಥಾಽತ್ರ
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಾನಮಸ್ತಿ, ಸವಿಶೇಷಸ್ಯೈವ ಭಾನಾಜ್ಞಿಕಾರಾದಿತ್ಯನುಶಯೇನಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ।

ಜಗತ್ವೇನ ಪರಮೇಶ್ವರತ್ವೇನ ಜೀವತ್ವೇನ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಾರೋಪಿತತ್ವಪ್ರತೀತೀತಿ ಭಾವ: ।

ವಿವರಣೆ - ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತೋರಿದರೂ ಸಹ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಸಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ತೋರಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಶುದ್ಧಸ್ವಭಾವತ್ವವು ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿದೆ. ಶುದ್ಧಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನ ಭಾನವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾವು ಹೇಳಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಕಿಂಚ ತ್ವನ್ತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

'ಸ್ವಜ್ಞಾನ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ವ ಪರಮೇಶ್ವರತ್ವ, ಜೀವತ್ವವೆಂಬ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳು ಆರೋಪಿತವಾಗಿವೆಯೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂದು.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಯಸ್ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸೌಽಣೀಯಾನಿತಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಯುತಮುದ್ರಿಷ್ಯ
ಅಣೀಯಸ್ತ್ವಾದಿವಿಧೌ ಯತ್ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಾರೋಪಾಧಿಶ್ಚಾನಂ ತದೇವಾಣೀಯಸ್ತ್ವಾದಾರೋಪಾಧಿಶ್ಚಾನಂ
ಭವಿಷ್ಯತಿ, ಚಲ್ಮೀಕೇ ಯಃ ಸ್ಥಾಣುಃ ಸ ಪುರುಷ ಇತಿವದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ।

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮರು ಆರೋಪಿತವೆಂಬುದು ವಾಸ್ತವ. ಹೊರತು
ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಆರೋಪಿತನಾಗಿಲ್ಲ. ಉದಾ: - ವಲ್ಮೀಕವನ್ನು ನೋಡಿ ಒಬ್ಬನು ಸ್ಥಾಣುವೆಂದು
ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಸ್ಥಾಣುವಲ್ಲ ಪುರುಷನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಯಃ ಸ್ಥಾಣುಃ ಸ
ಪುರುಷಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸ್ಥಾಣುತ್ವ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಯಾವುದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೋ ಅದು ಪುರುಷ
ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷತ್ವ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಸಹ ಭ್ರಮವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ
ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಸತ್ಯಕಾಮನೆಂದು ಮೊದಲು ತಿಳಿದು ಅನಂತರ ಮನೋಮಯನೆಂದು
ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅಧಿಷ್ಠಾನನೋ ಅವನೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳ
ಆರೋಪಕ್ಕೂ ಸಹ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳ
ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾದಂತೆ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳ ಆರೋಪಕ್ಕೂ ಸಹ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ.
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ವಾದವನ್ನು 'ಕಿಂಚ ರಜ್ಜುಂ' ಎಂದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ತತ್ವಾವೇದಕಪ್ರಾಮಾण्याಭಾವೋಽಭ್ಯುಪೇಯತ । ಏವೇತಿ ಅತ ಆಹ -
ಅಪಿಚೇತಿ । ಹೇತುಸ್ತೀತಿ ।

ನನು ಮಯೋಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ, ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಕಂ ತು ಜೀವೇ
ಪ್ರಾತೀತಿಕಮ್ । ನಚ ಶ್ರುತೇರ್ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪರತ್ವಸಮ್ಮಭೇಽನ್ಯಂತಾಪ್ರಾಮಾण्याಪಾದಕಪ್ರಾತೀತಿಪರತ್ವಂ
ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇನ,

“ಅಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯಮನಾಃ ಶುಭ್ರಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ತದಭಾವಾವೇದನೇನ ತಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ
ಪ್ರಾತೀತಿಕತ್ವಾತ್ । ಜೀವೇಽಪಿ ತ್ವನ್ಮತೇ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ
ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕತ್ವಾವಶ್ಯಮಭಾವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನೀವು ಆಪಾದಿಸಿದರೆ ನಮಗೆ ಅದು ಇಷ್ಟವೇ
ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವೂ ಸಹ ಅಂತಹ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವವೇದಕ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದಿಲ್ಲ.
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಮಾತನ್ನು 'ಅಪಿಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಹೇತುರಸ್ತಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾರೆ -
ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ
ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕವಾಗಿವೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಶ್ರುತಿಗೆ
ಹೇಳಬಹುದು. ಜೀವಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು (ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು)
ಒಪ್ಪುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇದು ತಪ್ಪು. “ಅಪ್ರಾಣೋ ಹೃಮನಾಃ ಶುಭ್ರಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಾಣಶರೀರತ್ವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ತೋರಿದರೆ ಇದು ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಹಾರಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕವೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಒಂದು ಕಡೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - उपलक्षणमेतत् । यदप्यणीयस्त्वादिर्जीवधर्मो ज्यायस्त्वादिर्ब्रह्मधर्म इति, तन्न, “अणोरणीयान्महतो महीयान्” इत्यणीयस्त्वस्यापि ब्रह्मणि श्रुतत्वात् । न चोभयं विरुद्धं, तर्हि प्रथमोपस्थिताणीयस्त्वाङ्गीकारेण ज्यायस्त्वस्यैव चरमस्य परित्याज्यत्वात् । श्रुत्यन्तरविरोधस्योभयत्र तुल्यत्वात् ।

विरोधशान्तिप्रकारस्य “व्योमवत्” इत्यनेन सूत्रकृतैवोक्तत्वाच्च ।
तदुक्तमनुव्याख्याने -

महतोल्पत्वमपि हि व्योमवत् ग्राह वेदवित् ।

इतीत्यपि ध्ययेम् ।

ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಈ ದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಣೀಯತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವಧರ್ಮವಾಗಿವೆ. ಜ್ಞಾಯಸ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಾದವೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಅಣೋರಣೀಯಾನ್ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಅಣೀಯಸ್ವ ಧರ್ಮವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಯಸ್ವ ಹಾಗೂ ಅಣೀಯತ್ವಗಳೆಂಬ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಪ್ರಥಮೋಪಸ್ಥಿತವಾದ ಅಣೀಯಸ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅನಂತರ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವ ಜ್ಞಾಯಸ್ವವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿರಿ. ಶ್ರುತ್ಯಂತರ ವಿರೋಧವಂತೂ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿವೆ. ಜ್ಞಾಯಸ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೆ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಅಣೀಯಸ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಅಣೀಯಸ್ವ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾಯಸ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ “ವ್ಯೋಮವತ್” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ

ಮಹತೋಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಹಿ ವ್ಯೋಮವತ್ ಪ್ರಾಹ ವೇದವಿತ್ ।

ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತ್ವವಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಪತ್ವವೂ ಸಹ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅಣ್ವತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬರಬಹುದು ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಗುರೂಜೀಯಮ್ - ಸ್ವಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತೇತಿ || ಅಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನಖಂಡಚೈತನ್ಯೇ
 ಯದಧ್ಯಸ್ತಮಜ್ಞಾನಂ ತದಸ್ಯಮಜ್ಞಾನಮುಪಾಧಿರೀಷ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ತೇನ ಕಲ್ಪಿತಂ ಯದುಪಾಧಿತ್ರಯಂ
 ಧೇನುಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗೋತ್ವೇಶ್ವರತ್ವಜೀವತ್ವಾನಿ ತೈರ್ಮೇದೈರ್ಮೇದೇತುಭಿರಿದಂ ಜಗತ್ ಅಯಮೀಶ್ವರಃ ಅಹಂ
 ಜೀವ ಇತಿ ಭಿಷಮಾನೈಃ ಕಲುಷೀಕೃತಃ ಪರಿತ್ಯಾಜಿತಸ್ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದಶೂನ್ಯತಾಪಿ ಯತ್ರ ಸಾ
 ತಥಾ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋ ಯಸ್ವಮಹಿಮಾ ದೇಶಕಾಲವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತಂ ತತ್ರೈವ
 ಸ್ಥಿತಿರಚಲಮರ್ಯಾದಾ ಯಸ್ಯಾಸ್ಸಾ ತಥಾ | ಸ ಆತ್ಮಾ ಕಸ್ಮಿನ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಸ್ವೇಮಹಿಮ್ನೀತಿ
 ಶ್ರುತಃ | ತತ್ಕೃತಃ ವಸ್ತುತೋಽಸ್ತೋ ನಿರಸ್ತೋ ಮೋಹೋಽವಿಚಾಲಕ್ಷಣೋ ಯತ್ರ | ಅಸಂಜ್ಞೋ ನಹಿ
 ಸಂಜ್ಞತಃ ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾದಿತಿ ಶ್ರುತಃ | ತಾದೃಶೋಽಪಿ ಮಾಯಾವಶಾನ್ಮವನೈಕಯೋನಿಃ
 ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಹೇತುಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿತಿಃ ಚಿತ್ಸ್ವರೂಪಾ ದೇಹಾದಿಜಡವರ್ಗಾಂತಃ ಪಾತಿनी ಸತೀ
 ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃತಯಾ ವಿಜಯತಃ ಪ್ರಯಯತಃ | ತತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿಶತ್ | ಸ ಇಹ ಪ್ರವಿಷ್ಟ
 ಆನಖಾಗ್ರೇಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ | ತಥಾಚ ಸ್ತುತಿವ್ಯಾಜೇನ ಪೂರ್ವಂ ತತ್ತ್ವಮಸೀತಿ
 ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಪಯೋಗಿ ತತ್ಪದಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸತ್ಯಾದಿರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಕ್ತವಾಙ್ಮೇನ ತ್ವಮ್ಪದಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತವಾತ್ಸತ್ಯ
 ಚ ಶುದ್ಧತ್ವೇನ ತಸ್ಯೈವಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವೋಕ್ತೇರ್ಜೀವಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಣೋಶ್ಚ ನ ಪರಸ್ಪರಾಧಿಷ್ಠಾನಾಧ್ಯಸ್ತಭಾವ
 ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಸಾರ

‘ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ ಭಾವರೂಪಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯಕವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.
 ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮರಿಬ್ಬರೂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತರಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ
 ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಅಧ್ಯಸ್ತಭಾವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹುತ್ವವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಂಬವೆಂದು ಮೊದಲು ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ‘ಇದು ಕಂಬವಲ್ಲ ಪುರುಷನು’ ಎಂಬ
 ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಣುತ್ವ ಹಾಗೂ ಪುರುಷತ್ವ ಆರೋಪಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿವೆ.
 ಅದರಂತೆ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮೊದಲು ಸತ್ಯಕಾಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅನಂತರ ಮನೋಮಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.
 ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವ ಹಾಗೂ ಮನೋಮಯತ್ವ ಎಂಬ ಆರೋಪಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಧಿ
 ಷ್ಠಾನನಾಗಿದ್ದಾನಲ್ಲವೇ? ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದರೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಭಯಾನಕವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು
 ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ
 ಸಹ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವಾದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ
 ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ
 ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಮನೋಮಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಗಳು
 ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬಾರದೆನ್ನಲು
 ವಿನಿಗಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥೋಪ್ಯಯುಕ್ತಃ,

ಆದಿಸೂತ್ರೇ ಹೇತುಮಾತ್ರಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವೇನ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶಸ್ಯಾಧ್ಯಾಹರತವ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗುಣೇಷು ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯೋಪಪತ್ತಿಸಹಿತತ್ವಯೋರಭಾವೇನ
ವಿವಕ್ಷಿತೋಪಪತ್ತಿಪದಯೋರಸ್ವಾರಸ್ಯಾತ್ ।

ತೃತೀಯೇ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯುಪಪತ್ತಿಂ ವದತಾ ದ್ವಿತೀಯೇನೈವ ತेषಾಂ ಜೀವೇ
ಅನುಪಪತ್ತೇರ್ಥಾಧುಕ್ತತ್ವೇನ ತೇನ ಪೌನರುಕ್ತಯಾತ್ ।

ಚತುರ್ಥೇ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವಸ್ಯೇವ “ಏತಮಿತಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಮ್ಮವಿತಾಸ್ಮಿ” ಇತಿ
ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿರುದ್ಧವಿಭಕ್ತಿಕಶಬ್ದಂ ವದತಾ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಶಬ್ದೇನೈವ ಗ್ರಹಣಸಮ್ಮವೇನ
ಪಶ್ಚಮೇನ ಪೌನರುಕ್ತಯಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಹ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ -
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿನೋಪಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ”
ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗವನ್ನು ಅರ್ಥಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

‘ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ
ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿಸಹಿತತ್ವಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿವಕ್ಷಿತ
ಹಾಗೂ ಉಪಪತ್ತಿಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಅಸ್ಪರಸವಾಗುತ್ತವೆ.

‘ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ’ ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು
ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು
ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗು ಎಂದು
ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

‘ಕರ್ಮಕರ್ತೃ ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವನ್ನು
ಹೇಳುವಂತೆ “ಏತಮಿತಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಂಭವಿತಾಸ್ಮಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವವೂ ಸಹ ವಿರುದ್ಧ

ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಈ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯುವಾಗ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

‘एवमधिकरणशरीरं सिद्धान्तानुदयेन निरस्येदानीं सूत्रार्थासामञ्जस्यामाह - सूत्रेति ।

एवं हि सूत्रार्थानाहुः - ‘मनोमयत्वादिनोपास्यं ब्रह्मैव’ इति साध्यमध्याहार्यम् । हेत्वर्थः प्रागुक्तः ।

‘विवक्षितगुणोपपत्तेश्च’ - ‘विवक्षितानां’ वक्तुमिष्टानां तात्पर्य-विषयीभूतानामिति यावत्, तेषां सत्यकामत्वादीनां ब्रह्मण्येवೋಪपत्तेः ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಪ್ರಕೃತ ಅವರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಸಂಮಂಜಸವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳು ಹೀಗಿವೆ -

೧. ಸರ್ವತ್ರೋಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ = ಎಲ್ಲಾ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆಯೋ ಅದರ ಉಪದೇಶದ ಬಲದಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತ್ರವು ಹೇತುವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ‘ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

೨. ವಿವಕ್ಷಿಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ - ವಿವಕ್ಷಿತ = ಹೇಳಲು ಇಷ್ಟವಾದ ಅಂದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯೀಭೂತವಾದ ಗುಣ = ಆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು, ಉಪಪತ್ತೇಃ = ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ‘अनुपपत्तेस्तु न शारीरः’ - प्रागुक्तसत्यसङ्कल्पत्वादीनां जीवेऽनुपपत्तेः ।

‘कर्मकतैव्यपदेशाच्च’ - ‘एतमितः प्रेत्याभिसम्भवितास्मि’ इत्यत्र ‘एतं’ इति द्वितीयया ब्रह्मणः कर्मत्वेन ‘अभिसम्भवितास्मि’ इति प्रथमया जीवस्य कर्तृत्वेन व्यपदेशाच्च न शारीरोऽत्रोपास्यः ।

೨. ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ - ಅನುಪಪತ್ತೇಃ = ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೇ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನ ಶಾರೀರಃ' = ಜೀವನು ಉಪಾಸ್ಯನಲ್ಲ.

೪. 'ಕರ್ಮಕರ್ತೃ ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ - "ಏತಮಿತಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಂಭವಿತಾಸ್ಮಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಏತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕರ್ಮತತ್ವೇನ ಉಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಅಭಿಸಂಭವಿತಾಸ್ಮಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಉಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾರೀರನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯನಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - 'ಶಬ್ದವಿಶೋಭಾತ್' - ಸಮಾನಪ್ರಕರಣೇ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ "ಯಥಾ ಬ್ರಿಹಿರ್ವಾ ಯವೋ ವಾ ಇಯಾಮಾಕತಂಘ್ರಲೋ ವಾ ಏವಮಯಮಂತರಾತ್ಮನ್ಯಪುರುಷೋ ಹಿರಣ್ಮಯಃ" ಇತಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಬೋಧಕ-ಸಸಮ್ಯಂತಪ್ರಥಮಾಂತರೂಪಶಬ್ದವಿಶೋಭಾಚ್ಚ ನ ಶಾರೀರೋಽತ್ರೋಚ್ಯತೇ ।

ईश्वरस्सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।

इति स्मृतेश्च न शारीरः ।

೫. ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ = ಸಮಾನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ "ಯಥಾ ಪ್ರೀಹಿರ್ವಾ ಯವೋ ವಾ ಶ್ಯಾಮಾಕತಂಘ್ರಲೋ ವಾ ಏವಮಯಮಂತರಾತ್ಮನ್ಯಪುರುಷೋ ಹಿರಣ್ಮಯಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾದ 'ಅಂತರಾತ್ಮನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ 'ಪ್ರೀಹಿಃ ಯವಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದವಿಶೇಷ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಶಾರೀರಿ' ಎನಿಸಿದ ಜೀವನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಲಾರ.

೬. ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ = ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪಭೂತಾನಾಂ ಹೃದ್ದೇಶೇಽರ್ಜುನ ತಿಷ್ಠತಿ । ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಶಾರೀರನು ಉಪಾಸ್ಯನಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "एष म आत्मान्तर्हृदये" इत्यल्पायतनत्वात् "अणीयान् ब्रीहिर्यवाद्वा" इति अणीस्यस्त्वव्यपदेशाच्च न सर्वगतः परमात्मा मनोमयत्वादिगुणक इति चेत्, सर्वगतस्यापि ब्रह्मणो हृदयपुण्डरीके निचाय्यत्वाद्ब्रह्मव्यत्वादेवं व्यपदेशः 'व्योमवत्' यथा व्योम सर्वगतमपि सूचिपाशाद्यपेक्षयाऽर्भकौकोऽणीयो व्यपदिश्यते तद्वत् । ब्रह्मणः सर्वप्राणिहृदयसम्बन्धात् सुखादिसम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न, अपहत-पाप्मत्वादिवैशेष्यादिति ।

"ಏಷ ಮ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಹೃದಯೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನಾದ್ದರಿಂದ "ಅಣೀಯಾನ್ ಬ್ರಿಹೀರ್ಯವಾದ್ವಾ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಣೀಯಸ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಲಾರ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಸರ್ವಗತನಾದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೃದಯಲ್ಲಿರುವ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಆಕಾಶವು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದರೂ ಸೂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡುತ್ತೇವೋ, ಅದರಂತೆ ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತನೆಂದು ಅಣುವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೊಂದಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಅಪಹತಪಾಪತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಾರ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತತ್ಸರ್ವಂ ಕ್ರಮೇಣ ದೃಶಯತಿ - ಆಶ್ಚ ಇತಿ । उपलक्षणमेतत् 'सर्वत्र' इत्यस्य वैयर्थ्यादित्यपि ध्येयम् । मिथ्येति । त्वन्मते तेषामारोपितत्वादिति भावः । आधारेति । "अयमन्तरात्मन्" इति सप्तमिप्रथमाभ्यामुक्तस्येत्यर्थः । वदतेति । वक्तृत्वमुपचरितं, प्रतिपादकेनेति यावत् ।

अन्तरात्मनिति । "सुपां सुलुक्" इति सप्तम्या लुकि "न ङिसम्बुद्धयोः" इति नलोपाभावे च रूपमिति सप्तम्यन्तत्वं बोध्यम् ।

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೂಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಆದ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆವಾಗ 'ವಿವಕ್ಷಿತ' ಹಾಗೂ 'ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಎರಡು ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವಸ್ಯೇವ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಯಮಂತರಾತ್ಮನ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, 'ವ್ರೀಹಿಃ ಯವಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂದು. 'ಶಬ್ದಂ ವದತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ('ಹಂತಾರಾಮಶರಃ' ಎಂಬಂತೆ) ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಎಂದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅಂತರಾತ್ಮನ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಲೋಪವಾದ ಮೇಲೆ 'ನ' ಲೋಪವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ "ನ ಜಾಸಂಬುದ್ಭೋಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಂತರಾತ್ಮನ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಸಪ್ತಮ್ಯಂತಪದವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪञ್ಚಮೇಽಪಿ “एष म आत्मान्तर्हृदये ज्यायान्” इति वाक्यशेषे अन्तस्थत्वेनोक्तस्य मनोमयत्वादिगुणकस्य “एवमयमन्तरात्मन् हिरण्मयः” इति समानप्रकरणे श्रुत्यन्तरे जीवस्य यः शब्दः ‘अन्तरात्मन्’ इति सप्तम्यन्तस्ततोऽन्यो ‘हिरण्मयः’ इति प्रथमान्तो यो ब्रह्मणः शब्दः, तेन शब्दविशेषेण मनोमयत्वादिगुणको न जीव इति त्वदुक्तस्य शब्दविशेषस्य श्रुत्यन्तरस्थत्वेन अस्मदुक्तस्य प्रस्तुतब्रह्मशब्दे सावधारणत्वरूपविशेषस्येव स्वप्रकरणस्थत्वाभावात् ।

स्वतन्त्रहेत्वन्तरपरत्वेन चतुर्थं इवात्रापि चशब्दप्रसङ्गाच्च । एवं सूत्रान्तरेऽप्यनुपपत्तिरूहा ।

अत्रापि परमतेऽपि “अनुपपत्तेस्तु न शारीरः” इत्यादिना भेदस्य, “विवक्षितगुण” इत्यनेन गुणानां चोक्तेरैक्यनिर्गुणत्वप्रतिकूलता स्फुटैवेति ॥

ಅನುವಾದ - ‘ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್’ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ “ಏಷ ಮ ಆತ್ಮಾಂತಹೃದಯೇ ಜ್ಯಾಯಾನ್” ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ-ಗುಣವುಳ್ಳ ಅಂತಸ್ಥನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ “ಏಷಮಯಮಂತರಾತ್ಮನ್ ಹಿರಣ್ಮಯಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಗುಣವುಳ್ಳವನನ್ನೇ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ‘ಅಂತರಾತ್ಮನ್’ ಎಂಬ ಯಾವ ಸಪ್ರಮಾಂತವಾದ ಶಬ್ದದಿಯೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ‘ಹಿರಣ್ಮಯಃ’ ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಶಬ್ದದಿಯೋ ಅಂತಹ ಶಬ್ದವಿಶೇಷದಿಂದ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗುಣವುಳ್ಳವನು ಜೀವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನೀವು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಾವು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಸಾವಧಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವು ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಕರಣಸ್ಥವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದಂತಾಯಿತು. ಆವಾಗ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ‘ಚ’

ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಇದರಂತೆ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳು "ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮದ ಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. 'ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವಾಗ 'ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರ್ಗುಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಈ ವಿಚಾರವು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಯಿತೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

एवं सूत्रान्तर इति । षष्ठे

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशोऽर्जुन तिष्ठति ।

ಇತಿ ಸ್ಮೃತೌ ಆಧಾರತ್ವಪರ್ಯವಸನಪಞ್ಚವಂತಜೀವಸಮ್ಬಂಧಿಶಾಬ್ದಾದನ್ಯಸ್ಯ 'ईश्वरः' ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಂತರಬ್ರಹ್ಮವಾಚಿಶಾಬ್ದಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವೇನಾಸ್ಯಾ ಸ್ಮೃತೇವ "अयमन्तरात्मन्" ಇತಿ ಶ್ರುತೃಪ್ರಾಂತರಸ್ಯೇವ ಪಂಚಮೇನೈವ ಗ್ರಹಣಸಮ್ಭವೇನ ತಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್,

'ಎವಂ ಸೂತ್ರಾಂತರೇ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ ಹೀಗಿದೆ - ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗತಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಹೃದ್ದೇಶೇಽರ್ಜುನ ತಿಷ್ಠತಿ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಧಾರತ್ವದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವ ಷಷ್ಠಾಂತವಾದ 'ಭೂತಾನಾಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಧಾರವೆಂಬರ್ಥವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಆಧಾರತ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ 'ಈಶ್ವರಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "अयमन्तरात्मन्" ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಧಾರಾರ್ಥೇಯಭಾವವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಪುನಃ ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - सप्तमे सर्वगते ब्रह्मण्ययुक्तानामल्पौकस्त्वादीनां उपासनार्थं व्यपदेशो जीवेऽप्ययुक्तानां ज्यायस्त्वादीनामुपासनार्थं व्यपदेश इति वैपरीत्यापातात्,

ಅಷ್ಟಮೇ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಗತತ್ವೇಪ್ಯಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಾಛನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಂ ನಿರಾಕುರ್ವತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನಿಷ್ಠಾಪಾದನಾಯೋಗಾತ್, ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಭೇದೇ ಸುಖಾದಿಭೋಗಸ್ಯಾವೈಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ಚಾರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಘ್ನಹ್ಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

‘इत्यादिना’ सूत्रचतुष्टयेन । नच मिथ्यात्वेनोपपत्तिः’ श्रुतेरप्रामाण्यापत्तेः,
अस्य स्पष्टं टीकादौ निरासाच्चेति ॥

ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವೈಪರೀತ್ಯದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆನ್ನಬೇಕು. ಆವಾಗ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಅಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾಯಸ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಎಂಟನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತ್ವವು ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಯಾವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಈ ಪ್ರಕರಣವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅಂತಹವನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸುಖಾದಿಭೋಗದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಆಪಾದಿಸಬಹುದು. ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

‘ಇತ್ಯಾದಿನಾ’ ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕುಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಟೀಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

गुरुराजीयम् - एव सूत्रान्तरेपीति ॥ स्मृतेश्चेतिसूत्रस्य स्मृतिश्च
शारीरपरमात्मनोर्भेदेन दर्शयति ॥

ईश्वरस्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।

भ्रामयन् सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया ॥

इत्याद्या ।

इति व्याख्यानं त्वन्मते भेदस्य मिथ्यात्वेन श्रुतिसूत्राणामप्रामाण्यापत्त्याऽ-
युक्तम् । तथा अर्भकौकस्त्वादिति सूत्रस्य अर्भकमल्पमोको नीडम् । एषम
आत्मान्तर्हृदय इति परिच्छिन्नायतनत्वात् । स्वशब्देन च अणीयान् ब्रीहेर्वा
यबाद्वेत्यणीयस्त्वव्यपदेशाच्छारीर एवाग्रामात्रोऽयं जीव इहोपदिश्यते न सर्वगतः
परमात्मेनति यदुक्तं तत्परिहर्तव्यम् ।

अत्रोच्यते - नायं दोषः । न तावत्परिच्छिन्नदेशस्य सर्वगतत्वव्यपदेशः ।
कथमुपपद्यते । सर्वगतस्य तु सर्वदेशेषु विद्यमानत्वात् परिच्छिन्नदेशो व्यपदेशोऽपि

कयाचिद्विधया सम्भवति । यथा समस्तवसुधापतिरपि सन्नयोध्याधिपतिरिति व्यपदिश्यते । कया पुनरपेक्षया सर्वगतस्सनीचश्वतोऽर्भकौका अणीयांश्च व्यपदिश्यते इति । निचाप्यत्वादेवमिति ब्रूमः । एवमणीयस्त्वादिगुणगणोपेत ईश्वरस्तत्र हृदयपुण्डरीके निचाप्यो द्रष्टव्य उपदिश्यते । यथा सालिग्रामे हरिः । तत्रास्य बुद्धिविज्ञानं ग्राहकम् । सर्वगतोऽपीश्वरस्तत्रोपास्यमानः प्रसीदति । व्योमवच्चैतद्द्रष्टव्यम् । यथा सर्वगतमपि व्योम सूचीपाशाद्यपेक्षयाऽर्भकौकोऽणीयश्च व्यपदिश्यते एवं ब्रह्माऽपि ।

तदेवं निचाप्यत्वापेक्षं ब्रह्मणोऽर्भकौकस्तत्त्वमणीयस्त्वं च न पारमार्थिकमिति व्याख्यानम् । तत्रार्भकोकस्तत्त्वाणीयस्त्वयोरपारमार्थिकत्वेन श्रुतेरप्रामाण्यमसदुपासनाया अनर्थफलत्वं च । तथा सम्भोगप्राप्तिरित्यस्य व्योमवत्सर्वगतस्य ब्रह्मणस्सर्वप्राणिहृदयसम्बन्धाच्चिद्रूपतया च शारीरेणाविशिष्टत्वात्सुखदुःखादिसम्भोगोऽप्यविशिष्टः प्रसज्येयैकत्वाच्च । नहि परस्मादात्मनोऽन्यः कश्चित्संसारी विद्यते । नान्योऽतोऽस्ति द्रष्टा विज्ञातेत्यादिश्रुतिभ्यः । तस्मात्परस्य सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात् । न तावत् सर्वप्राणिहृदयसम्बन्धाच्छारीरवद्ब्रह्मणः सम्भोगप्रसङ्गो वैशेष्यात् । शारीरपरमेश्वरयोरेकः कर्ता भोक्ता धर्माधर्मसाधनः सुखदुःखादिमांश्च । एकस्तद्विपरीतोऽपहतपाप्मत्वादिगुणः । एतस्मादनयोर्विशेषादेकस्य भोगो नेतरस्य । यदि च सन्निधानमात्रेण वस्तुशक्तिमनाश्रित्य कार्यसम्बन्धोऽभ्युपगम्येताकाशादीनामपि दाहादिप्रसङ्गः । सर्वगतानेकात्मवादिनामपि समावेतौ चोद्यपरिहारौ ।

यदप्येकत्वाद्वह्मण आत्मान्तराभावाच्छारीरस्य भोगेन ब्रह्मणो भोगप्रसङ्ग इति । अत्र वदामः । कथमयं त्वयाऽऽत्मान्तराभावोऽध्यवसित इति । तत्त्वमस्यहंब्रह्मास्मि नान्योतोऽस्ति विज्ञातेत्यादिशास्त्रेभ्य इति चेत् यथाशास्त्रं तर्हि शास्त्रीयोऽर्थः प्रतिपत्तव्यो न तत्रार्थजरतीयं लभ्यम् । शास्त्रं च तत्त्वमसीत्यपहतपाप्मत्वादिविशेषणं ब्रह्मशारीरस्यात्मत्वेनोपदिशाच्छारीरस्यैव तावदुपभोक्तृत्वं वारयति । कुतस्तदुपभोगेन ब्रह्मण उपभोगप्रसङ्गः ।

अथागृहीतं शारीरस्य ब्रह्मणैकत्वं तदा मिथ्याज्ञाननिमित्तः शारीरस्योपभोगोऽनेन परमार्थरूपस्य ब्रह्मणः संस्पर्शः । नहि

ಬಾಲೇಸ್ತಲಮಲಿನತಾದಿಭಿವ್ಯೌಃಷ್ಣಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಮಾನೇ ತಲಮಲಿನತಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಮೇವ ಪರಮಾರ್ಥತೋ
ವ್ಯೋಮ ಭವತಿ । ತದಾಹ । ನ ವೈಶೇಷ್ಯಾದಿತಿ ।

ನೈಕತ್ವೇಽಪಿ ಶಾರೀರಸ್ಯೋಪಭೋಗೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಭೋಗಪ್ರಸಕ್ತೋ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ । ವಿಶೇಷೋ
ಹಿ ಭಾತಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮಮ್ಯಜ್ಞಾನಯೋಃ । ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತ ಉಪಭೋಗಃ
ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಮೇಕತ್ವಮ್ । ನಚ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತೇನೋಪ-ಭೋಗೇನ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಂ ವಸ್ತು
ಸಂಸ್ಪೃಶ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಾನ್ನೋಪಭೋಗಸಮ್ಬಂಧೋಽಪಿ ಶಕ್ಯ ಇಶ್ವರಸ್ಯ ಕಲ್ಪಯಿತುಮಿತಿ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ತತ್ವಾಸ್ಮದ್ದ್ರೀತ್ಯಾ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೌ ಕಾಲ್ಪನಿಕವ್ಯವಸ್ಥಾ
ಕ್ಷಿಣೈವೇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಸ್ವಾಂತರೇಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೂಹೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಐದನೇ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಏರುದ್ಧ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏರುದ್ಧ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ
ಕಷ್ಟ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸುವರ್ಧಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳುವುದು
ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗರ್ವಾಧಾರವಾಗಿದೆ. ಏಳನೆಯ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಪರೀತ್ಯ ದೋಷವಿದೆ. ಎಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಠಪಾದನವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ಮಾಡಲಾಗದೆಂಬ
ದೋಷವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸೂತ್ರವನ್ನು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಅನರ್ಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನೇ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.
ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನು
ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕವನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ
'ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು
ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೇचितು - “ಸರ್ವ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಮ್ ಮನೋಮಯವಾಕ್ಯಂ ತು ಜೀವವಿಷಯಮಿತಿ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇನ ಯಃ ಪರಕೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ, ತಸ್ಯೈಕವಿಷಯತ್ವಸಮ್ಮಭೇ ಅಯೋಗಾದೇವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ - “ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಜೀವ ಏವ, ಸರ್ವಶಬ್ದನಿರ್ದಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತಮ್ಬಪರ್ಯಂತಕೃತ್ಸಾತ್ಮಕತಾಯಾ ಅನಾದಿಸಂಸಾರೇ ಕರ್ಮವಶಾಜ್ಜೀವೇ ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್, ನಿಖಿಲಹೇಯಪ್ರತ್ಯಯೀಕೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತದಯೋಗಾತ್, ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತಾಯಾಶ್ಚ ಕರ್ಮದ್ವಾರಾ ಜೀವೇಽಪಿ ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಜೀವೇಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾದಿತಿ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು - ಜೀವಸ್ಯ ಜೀವಾಂತರಾತ್ಮಕತ್ವಾಭಾವೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್, ಸರ್ವಾತ್ಮಕತಾ ಚ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಕತೇತಿ ಸ್ವೀಕಾರೇಣ ಪ್ರಕಾರಭೂತಶರೀರಗತಾನಾಂ ದೋಷಾಣಾಂ ಪ್ರಕಾರಿಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕಾರಣತಯೋಶ್ಚ ಜೀವೇಽಸ್ವಾರಸ್ಯಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಮಿತಿ ।

ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತು - ‘ಸರ್ವತ್ರ’ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲು’ ಇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಜಗತಿ ತತ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ತದಾತ್ಮಕತಯಾಽಭಿಧೀಯಮಾನಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ, ಖಲುಶಬ್ದೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತಾಯಾಃ, “ತಜ್ಜಲಾನ್ ಇತಿ” ಇತಿ ಹೇತುತ್ವಾರ್ಥೇನೇತಿಶಬ್ದೇನ ಚ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತಾಯಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನೋಪದೇಶಾತ್, ಕಾರಣತ್ವಾದೇಶ್ಚ “ಆನಂದಾದ್ವೇವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹುಃ ।

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ. ‘ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ. ಭಿನ್ನವಿಷಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದು ಅದ್ವೈತಿಕಗಳು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಭಿನ್ನವಿಷಯಕವೆಂದು ಒಪ್ಪದೆ ಏಕವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಭಿನ್ನವಿಷಯಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ತೃಣಪರ್ಯಂತ ಸಕಲಜೀವರಾಶಿಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅನಾದಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವನೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ

ತೃಣಪರ್ಯಂತವಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಹೇಯವೆನಿಸಿದ ಸಕಲ ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಕರ್ಮದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ, ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಕಾರವೆಂದರೆ ಶರೀರಗಳಿಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಕಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳು ಶರೀರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಕಾರವೆನಿಸಿದ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳು ಪ್ರಕಾರಿ ಎನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬಾರದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವತ್ರ = 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶಬ್ದದ ಸಮಾನ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಖಲು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ತಜ್ಜಲಾನ್ ಇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುತ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ 'ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವ' ಹಾಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು 'ಆನಂದಾಧ್ಯೇವ ಖಲ್ವಿದಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ರಾಮಾನುಜರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಕೇचितು - ಸರ್ವಮಿತಿ । ಪರೈ: "ಸರ್ವ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರಮಿತೃಪೇತ್ಯ "ಋತು ಕುರ್ವೀತ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯವಿಹಿತೋಪಾಸನಾನುವಾದೇನ ಶಾಂತವಿರೂಪಗುಣ-ವಿಧಿಪರತ್ವಾನೋಪಾಸನಾयां ಕರ್ಮತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಕಂ, ಕಿಂತು ಮನೋಮಯವಾಕ್ಯಮೇವ ಜೀವಂ ಕರ್ಮತಯಾಽರ್ಪಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

एते तु, सर्वात्मकं ब्रह्म शान्तः सन्नुपासीतेत्यत्रैवोपासना विधीयते, “क्रतुं कुर्वीत” इति तु मनोमयत्वादिगुणविधागाय प्राविहितोपासनानुवादः । ततश्च सर्वात्मकं ब्रह्म मनोमयत्वादिगुणकमुपासीतेति समग्रवाक्यार्थः इत्येकवाक्यतामाहुः ।

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಕೇಚಿತ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೂ ರಾಮಾನುಜರಿಗೂ ಇಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ 'ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಹಿತವಾದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶಾಂತತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಕರ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮನೋಮಯವಾಕ್ಯವೇ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಕರ್ಮನಾದವನು ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ರಾಮಾನುಜರು ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಶಾಂತನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಕ್ರತುಂ ಕುರ್ವೀತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದೆ ವಿಹಿತವಾದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮಗ್ರವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

प्रकाशः - तथा च ब्रह्मपदनिर्दिष्टो यदि जीवस्तर्हि स तथोपास्यः । यदि ब्रह्म, तर्हि तदेव तथोपास्यमिति सेत्स्यतीति ब्रह्मपदनिर्दिष्टमेव किं जीव उत परमात्मेति विचार्यते । तत्र पूर्वपक्षाद्युनवदति - सर्वं खल्विदं ब्रह्मेतीति ।

अत्र ब्रह्मोद्दिश्य 'इदं सर्वं' इत्युच्यमानं सर्वात्मकत्वं चतुर्मुखादितृणपर्यन्त-जगदात्मकत्वम् । तच्चानाद्यविद्याकर्मवशेन नानायोनिषु जननसम्भवेन जीव एव भवति, नतु सर्वदोषदूरे परमात्मनीत्यर्थः । कथं तर्हि “तज्जलान्” इत्युक्तसृष्ट्यादि हेतुत्वमित्यत आह - जन्मादीति ।

ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವವನು ಜೀವನಾದರೆ ಉಪಾಸ್ಯನೂ ಸಹ ಅವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ಜೀವನೋ ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು 'ಸರ್ವಂ ಖಲು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ 'ಇದಂ ಸರ್ವಂ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ತೃಣಪರ್ಯಂತವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಜಗದಾತ್ಮಕತ್ವವು ಅನಾದಿಯಾದ ಅವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿ ಅನೇಕ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು, ಸಕಲದೋಷ ವಿದೂರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ತದಾತ್ಮಕತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ "ತಜ್ಜಲಾನ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಕತೇತಿತಿ । ಸರ್ವವಿಶೋಷಣಕತ್ವಂ ದೇವತಿರ್ಯಜ್ಞನುಷ್ಯಾಶರೀಕತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್ । 'ಸರ್ವತ್ರ' ಇತಿ ಪದಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪರಂ ಮತ್ವಾ ಸ್ವಾರ್ಥಮನುವದತಿ - ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ।

'ಸರ್ವತ್ರ' ಇತ್ಯನುವಾದ: ಜಗತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ । ಹೇತ್ವಂಶಾರ್ಥಮಾಹ - ಖಲ್ವಿತಿ । 'ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್, ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನೋಪದೇಶಾದಿತ್ಯರ್ಥ: । ಕಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾयां "ತಜ್ಜಲಾನ್" ಇತಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಸ್ಯ 'ಸರ್ವಮಿದಂ' ಇತ್ಯುಕ್ತಸರ್ವಾತ್ಮಕತಾಯಾಶ್ಚಾನ್ವಯ: ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವವೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ದೇವತೆಗಳು, ತೀರ್ಥಂಗಳಂತುಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು ಇವರೇ ಶರೀರವಾಗಿವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು 'ಸರ್ವತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದವು ಸೂತ್ರದ ಅನುವಾದವಾಗಿದ್ದು 'ಜಗತಿ' ಎಂಬುದು ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಹೇತ್ವಂಶದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಖಲು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವುದನ್ನು ? ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ 'ತಜ್ಜಲಾನ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವವು ಮತ್ತು 'ಸರ್ವಮಿದಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಎಂದು ಅನ್ವಯ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸಾರ್ವಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಖಲುಶಬ್ದೇನ, ಹೇತುತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮಿತಿ-ಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತೇ, ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಹೇತ್ವರ್ಥತ್ವಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಹೇತುತ್ವಾತ್, ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ, ಸಾರ್ವಾತ್ಮ್ಯಹೇತುತ್ವಯೋ: ಖಲ್ವಿತಿಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನೋಪದೇಶಾದಿತಿ ಸ್ವಾರ್ಥ: ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥ: ।

अस्तु जन्मादिकारणत्वस्य प्रसिद्धत्वेनोपदेशः, ततश्च किमित्यत आह -
कारणत्वादेशेति ।

ಸಾರ್ವತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಇತಿ' ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದವು ಹೇತುತ್ವದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಹೇತುವಾಗುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವ ಹಾಗೂ ಹೇತುತ್ವಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂದು 'ಖಲು' ಹಾಗೂ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಕಾರಣ ಎಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥವು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡಲಿ ಅದರಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಕಾರಣತ್ವಾದೇಶಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - आनन्दाद्ध्येव खल्विति । “यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते”
इति श्रुत्यन्तरे ब्रह्मणि प्रसिद्धस्यैव जगत्कारणत्वस्येहाऽऽग्नानात्,
विवक्षितगुणानामुपपत्तेश्च ब्रह्मेत्येवावगम्यत इत्यर्थः । यथोक्तमधिकरणसारावल्यां -

सर्वत्वं कर्मभिस्त्वैर्जनिमति घटते ब्रह्मशब्दोऽत्र चैव-
त्यल्पस्थानोऽल्पमानस्सुखतदितरभुक् जीव एवेति चेन्न ।
तज्जत्वादेरनूक्तेर्विविधगुणभिदादर्शनात्सर्वतादेः
स्वारस्यादप्यणुत्वं ह्युपधिकृतमिहोपास्तये ज्यायसि स्यात् ॥

इति ।

अत्र प्राग्ब्रह्मधर्माणामेव भावेन संशयपूर्वपक्षयोरयोगात्, सत्यकामत्वादि-
भिरनेकैर्ನಿರವಕಾಶೈಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾದೇಃ ಕಥಾಶ್ಚಿತ್ತೇಯತ್ವಾತ್, ಸ್ವಪ್ರಕರಣೇ
ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾಭಾವೇನೋದಾಹರಣಾನೌಚಿತ್ಯಾದಿತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ।

'ಅನಂದಾದ್ಧ್ಯೇವ ಖಲು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ
ಜಾಯಂತೇ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ
ಸರ್ವಾತ್ಮಕನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಅಧಿಕರಣಸಾರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ -

ಸರ್ವತ್ವ ಕರ್ಮಭಿಃ ಸ್ವೈರ್ಜನಿಮತಿ ಘಟತೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽತ್ರ ಚೈವೇ -
ತ್ಯಲ್ಪಸ್ಥಾನೋಽಲ್ಪಮಾನಸ್ಸುಖತದಿತರಭುಕ್ ಜೀವ ಏವೇತಿ ಚೇನ್ನ ।

ತಜ್ಞತ್ವಾದೇರನೂಕ್ತೇರ್ವಿವಿಧಗುಣಭಿದಾದರ್ಶನಾತ್ಪರ್ವತಾದೇಃ

ಸ್ವಾರಸ್ಯಾದಪ್ಯಣುತ್ಪಾದಹ್ಯಪಧಿಕೃತಮಿಹೋಪಾಸ್ತಯೇ ಜ್ಯಾಯಸಿ ಸ್ಯಾತ್ ||

ಜೀವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹುಟ್ಟುನಿಕೆಯೂ ಸಹ ಇವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಕೋಶದ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವವಾಚಿಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತ್ವವು ಮತ್ತು ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣವು ಇವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸುಖದುಃಖ ಇವುಗಳ ಭೋಗವು ಜೀವನಲ್ಲೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಳಯ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಕೂಡುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವ ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಕೂಡುತ್ತವೆ. ಅಣುತ್ವವನ್ನು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಮಹತ್ವಗುಣವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಇವರಿಗೂ ಸಹ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಬಹಳವಾದ ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಶಯವಾಗಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಗಲಿ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳ ಬಲದಿಂದ ಈ ಒಂದು ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉದಾಹರಣೆಯು ಅನುಚಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ರಾಮಾನುಜರು. 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಪಾತತಃ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಸಹ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಜೀವಪರವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಕಲ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯ ಶಬ್ದಗಳಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರನೇತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಾಂಡುಕದಲ್ಲಿ, 'ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲೂ 'ತಸ್ಮಿನ್ ಆಯಂ ಪುರುಷಃ ಮನೋಮಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ತೈತ್ತಿರೀಯಾದಲ್ಲಿಯೂ ಮನೋಮಯಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನನ್ನು ಬೇರೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮನೋಮಯನೆಂದು ಕರೆದಿರುವಾಗ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮನೋಮಯನೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವತ್ಯಕ್ತವನ್ನಾಗಲೀ ಸಕಲಜಗತ್ತಾರಣ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವತ್ಯಕ್ತ = 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ = ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ತಾರಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ

ರಾಮಾನುಜರ ಮತನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ರ, ತ್ವನ್ಮತೇ ಅಂತರಧಿಕರಣೇ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಂತಸ್ಥಸ್ಯ ಜೀವತ್ವೇ “ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದೀತ್ಯೇ” ಇತ್ಯಾನಂದವಲ್ಲಭ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವತ್, “ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ” ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯ ಕಾರಣಸ್ಯ ಜೀವತ್ವೇ “ಯತೋ ವ” ಇತ್ಯಾದಾವುಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಸಮ್ಮೇಲನೇ ಕಾರಣತಾಽಯಾ ವಾಕ್ಯಾಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ-ಭಾವಾತ್ ।¹

(೧) ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಚಿಕಿತ್ಸಾ

ಪ್ರಥಮೇ ಪಾದೇ ಅಧೀತವೇದಃ ಪುರುಷಃ ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶ್ರವಣಾಧಿಗತಕರ್ಮಯಾತ್ಮ್ಯವಿಜ್ಞಾನಃ ಕೇವಲ-ಕರ್ಮಣಾಮಲ್ಪಾಸ್ಥಿರಫಲತ್ವಮವಗಮ್ಯ, ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯೇಷು ಚಾಪಾತಪ್ರತೀತಾನಂತ ಸ್ಥಿರಫಲಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ-ತದ್ವಿಪಾಸನಸಮುಪಜಾತಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷಾ ಪೇಕ್ಷಾಽವಚಾರಿತಪರಿನಿಷ್ಪನ್ನವಸ್ತುಬೋಧನಶಬ್ದಶಕ್ತಿ-ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಮಾಣಭಾವಸ್ತದಿತಿಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸಾ-ಶ್ರವಣಮಾರಭೇತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಸಿದ್ಧಯೇ । ಅನಂತವಿಚಿತ್ರಸ್ಥಿರತ್ರಸರೂಪಭೋಕ್ತುರ್ಭೋಗ್ಯಭೋಗೋಪಕರಣ-ಭೋಗಸ್ಯಾನುಲಕ್ಷಣನಿಖಿಲಜಗದುದಯವಿಭವಲಯಮಹಾನಂದೈಕಕಾರಣಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ‘ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಬೋಧಯತೀತಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯಪಾದಿ ॥೨॥ ಜಗದೇಕಕಾರಣಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಕಲೇತರಪ್ರಮಾಣಾವಿಷಯತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಪ್ರಮಾಣಕಮಿತ್ಯಭ್ಯಧಾಮ ॥೩॥ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ಯನ್ವಯವಿರಹೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣಿವ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಭೂತೇ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಾಭಿರುಹಿತ ಇತ್ಯಬ್ರೂಮ ॥೪॥ ನಿಖಿಲಜಗದೇಕಕಾರಣತಯಾ ವೇದಾಂತವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಇಕ್ಷಣಾಽನ್ವಯಾದಾನುಮಾನಿಕಪ್ರಧಾನಾದರ್ಶಾಂತರಭೂತಶ್ಚೇತನವಿಶೇಷ ಏವೇತ್ಯುಪಾಪೀಪದಾಮ ॥೫॥ ಸ ಚ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನುವಚಿಕಾತಿಶಯಾನಂದವಿಪಾಶ್ಚಿತ್ತವನಿಖಿಲೇತನಭಯಾಭಯಹೇತುತ್ವಸತ್ಯಸಕ್ಷುಪ್ತವತ್ಸಮಸ್ತ-ಚೇತನಾಚೇತನಾಂತರಾತ್ಮತ್ವಾದಿಭಿರ್ದ್ವಮುಕ್ತೋಭಯಾವಸ್ಥಾ ಜ್ವಿಬಶಬ್ದಾಭಿಲಪನೀಯಾಚಾರ್ಯಾಂತರಭೂತ ಇತಿ ಚ

समार्थितामहि ॥६॥ स चाप्राकृताकर्मनिमित्तस्वासाधारणदिव्यरूप इत्युदैरिराम ॥७॥
 आकाशप्राणाद्यचेतनविशेषाभिधायिभिर्जगत्कारणतया प्रसिद्धवभिर्दिश्यमानस्सकलेतर
 चेतनाचेतनविलक्षणस्स एवेति समगरिष्महि ॥८॥ परतत्त्वासाधारणनिरतिशयदीप्ति-
 युक्तज्योतिशब्दाभिधेयो घुसम्बन्धितया प्रत्यभिज्ञानात्स एवेत्यातिष्ठामहि ॥९॥
 परमकारणासाधारणामृतत्वप्राप्तिहेतुभूतः परमपुरुष एव शास्त्रदृष्ट्या इन्द्रादिशब्दैरभिधीयत
 इत्यब्रूमहि ॥१०॥ तदेवमतिपतितसकलेतरप्रमाणसम्भावनाभूमिः सार्वज्ञ्यसत्यसङ्कल्पत्वाद्य-
 परिमितोदारगुणसागरतया स्वेतरसमस्तवस्तुविलक्षणः परं ब्रह्म पुरुषोत्तमो नारायण एव
 वेदान्तवेद्य इत्युक्तम् । अतः परं द्वितीयतृतीयचतुर्थेषु पादेषु यद्यपि वेदान्तवेद्यं ब्रह्मैव,
 तथापि कानिचिद् वेदान्तवाक्यानि प्रधानक्षेत्रज्ञान्तर्भूतवस्तुविशेषस्वरूपप्रतिपादन-
 पराण्येवेत्याशङ्क्य तन्निरसनमुखेन तत्तद्वाक्योदितकल्याणगुणाकरत्वं ब्रह्मणः प्रतिपाद्यते ।
 तत्रास्पष्टजीवादिलिङ्गकानि वाक्यानि द्वितीये पादे विचार्यन्ते, स्पष्टलिङ्गकानि तृतीये, तत्
 त्रप्रतिपादनच्छायानुसारीणि चतुर्थे ॥

सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात्

इदमाग्रायते छान्दोग्ये 'अथ खलु क्रतुमयः पुरुषो यथा क्रतुरस्मिंल्लोके पुरुषो भवति,
 तथेतः प्रेत्य भवति, स क्रतुं कुर्वीत मनोमयः प्राणशरीरो भारूपः' इत्यादि ॥ अत्र 'स
 क्रतुं कुर्वीत' इति प्रतिपादितस्योपासनस्योपास्यः 'मनोमयः प्राणशरीरः' इति निर्दिश्यत
 इति प्रतीयते । तत्र संशयः - किं मनोमयत्वादिगुणकः क्षेत्रज्ञः? उत परमात्मा? इति ।
 किं युक्तम्? क्षेत्रज्ञ इति । कुतः? मनःप्राणयोः क्षेत्रज्ञोपकरणत्वात्, परमात्मनस्तु 'अप्राणो
 ह्यमनाः' इति तत्प्रतिषेधाच्च । नच 'सर्वं खल्विदं ब्रह्म' इति पूर्वनिर्दिष्टं ब्रह्मात्रोपास्यतया
 सम्बन्धं शक्यते, 'शान्त उपासीत' इत्युपासनोपकरणशान्तिनिर्वृत्युपायभूतब्रह्मात्मकत्वोप-
 देशायोपात्तत्वात् । नच 'स क्रतुं कुर्वीत' इत्युपासनस्योपास्यसाकाङ्क्षत्वाद्
 वाक्यान्तरस्यमपि ब्रह्म सम्बद्धचत इति युक्तं वक्तुम् स्ववाक्योपात्तेन मनोमयत्वादिगुणकेन
 निराकाङ्क्षत्वात् 'मनोमयः प्राणशरीरः' इत्यनन्यार्थतया निर्दिष्टस्य विभक्तिविपरिणाम-
 मात्रेणोभयाकाङ्क्षानिर्वृत्तिसिद्धेः । एवं निश्चिते जीवत्वे 'एतद्ब्रह्म' इत्युपसंहारस्थब्रह्मपदमपि
 जीव एव पूजार्थं प्रयुक्तमित्यध्यवसीयत इति ।

एवं प्राप्ते ब्रूमः ॥ सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् ॥ मनोमयत्वादिगुणकः परमात्मा । कुतः? सर्वत्र
 वेदान्तेषु परस्मिन्नेव ब्रह्मणि प्रसिद्धस्य मनोमयत्वादेरुपदेशात् । प्रसिद्धं हि मनोमयत्वादि
 ब्रह्मणः । यथा 'मनोमयः प्राणशरीरनेता' 'स एषोऽन्तर्हृदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो
 मनोमयः । अमृतो हिरण्यमयः' 'हृदा मनीषा मनसाभिक्लृप्तो य एनं विदुरमृतास्ते
 भवन्ति' । 'न चक्षुषा गृह्यते नापि वाचा' । 'मनसा तु विशुद्धेन' तथा 'प्राणस्य प्राणः'

‘अयं खलु प्राण एव प्रज्ञात्मेदं शरीरं परिगृह्योत्थापयति’ ‘सर्वाणि ह वा इमानि भूतानि प्राणमेवाभिसंविशन्ति प्राणमभ्युज्जिहते’ इत्यादिषु । मनोमयत्वम् विशुद्धेन मनसा ग्राह्यत्वम् । प्राणशरीरत्वम् प्राणस्याप्याधारत्वं नियन्तृत्वञ्च । एवञ्च सति ‘एष म आत्माऽन्तर्हृदय एतद् ब्रह्म’ इति ब्रह्मशब्दोऽपि मुख्य एव भवति । ‘अप्राणो ह्यमनाः’ इति मन आयत्तं ज्ञानं प्राणायत्तां स्थितिं च ब्रह्मणो निषेधति ॥

अथवा ‘सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जलानिति शान्त उपासीत’ इत्यत्रैवोपासनं विधीयते, सर्वात्मकं ब्रह्म शान्तः सन्नुपासीतेति । ‘स क्रतुं कुर्वीत’ इति तस्यैव गुणोपादानार्थोऽनुवादः । उपादेयाश्च गुणाः मनोमयत्वादयः, अतः सर्वात्मकं ब्रह्म मनोमयत्वादिगुणकमुपासीतेति वाक्यार्थः । तत्र सन्देहः, किमिह ब्रह्मशब्देन प्रत्यगात्मा निर्दिश्यते, उत परमात्मा? इति । किं युक्तम्? प्रत्यगात्मेति । कुतः? तस्यैव सर्वपदसामानाधिकरण्यनिर्देशोपपत्तेः । सर्वशब्दनिर्दिष्टं हि ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं कृत्स्नं जगत् । ब्रह्मादिभावश्च प्रत्यगात्मनोऽनाद्यविद्यामूलकर्मविशेषोपाधिको विद्यत एव, परस्य तु ब्रह्मणः सर्वज्ञस्य सर्वशक्तेरपहतपाप्मनो निरस्तसमस्ताविद्यादिदोषगन्धस्य समस्तहेयाकारसर्वभावो नोपपद्यते । प्रत्यगात्मन्यपि क्वचित् क्वचिद् ब्रह्मशब्दः प्रयुज्यते, अत एव परमात्मा परं ब्रह्मेति परमेश्वरस्य क्वचित् सविशेषणो निर्देशः । प्रत्यगात्मनश्च निर्मुक्तोपाधेर्वृहत्त्वं च विद्यते । ‘स चानन्त्याय कल्पते’ इति श्रुतेः । ‘अविदुषस्तस्यैव कर्मनिमित्तत्वाज्जगज्जन्मस्थितिलयानां तज्जलान्’ इति हेतुनिर्देशोऽप्युपपद्यते । तदयमर्थः — अयं जीवात्मा स्वतः अपरिच्छिन्नस्वरूपत्वेन ब्रह्मभूतस्सन्ननाद्यविद्यया देवतिर्यङ्मनुष्यस्यावरात्मनाऽवतिष्ठत इति ॥

अत्र प्रतिविधीयते — सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् ॥ सर्वत्र ‘सर्वं खल्विदम्’ इति निर्दिष्टे सर्वस्मिन् जगति ब्रह्मशब्देन तदात्मतया अभिधीयमानं परं ब्रह्मैव न प्रत्यगात्मा । कुतः? प्रसिद्धोपदेशात् — ‘तज्जलान्’ इति हेतुतः ‘सर्वं खल्विदं ब्रह्म’ इति प्रसिद्धवदुपदेशात् । ब्रह्मणो जातत्वाद् ब्रह्मणि लीनत्वाद्ब्रह्माधीनजीवनत्वाच्च हेतोर्ब्रह्मात्मकं सर्वं खल्विदं जगदित्युक्ते यस्माज्जगज्जन्मस्थितिलयाः वेदान्तेषु प्रसिद्धाः तदेवात्र ब्रह्मेति प्रतीयते । तच्च परमेव ब्रह्म । तथाहि ‘यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति । तद् विजिज्ञासस्व । तद् ब्रह्म’ इत्युपक्रम्य ‘आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । आनन्दाद्वचेव खल्विमानि भूतानि जायन्ते’ इत्यादिना पूर्वानुवाकप्रतिपादितानवधिकातिशयानन्दयोगिनो विपश्चितः परस्माद् ब्रह्मण एव जगदुत्पत्तिस्थितिलया निर्दिश्यन्ते । तथा ‘स कारणं करणाधिपाधिपो न चास्य कश्चिज्जनिता न चाधिपः’ इति करणाधिपस्य जीवस्याधिपः परं ब्रह्मैव कारणं

व्यपदिश्यते । एवं सर्वत्र परस्यैव ब्रह्मणः कारणत्वं प्रसिद्धम् । अतः परब्रह्मणो जातत्वात् तस्मिन् प्रलीनत्वात् तेन प्राणनात् तदात्मकतया तादात्म्यमुपपन्नम् । अतस्सर्वप्रकारं सर्वशरीरं सर्वात्मभूतं परं ब्रह्म शान्तो भूत्वा उपासीतेति श्रुतिरेव परस्य ब्रह्मणः सर्वात्मकत्वमुपपाद्य तस्योपासनमुपदिशति । परं ब्रह्म हि कारणावस्थं कार्यावस्थं सूक्ष्मस्यूतचिदचिद्वस्तुशरीरतया सर्वदा सर्वात्मभूतम् । एवम्भूततादात्म्यस्य प्रतिपादने परस्य ब्रह्मणस्सकलहेयप्रत्यनीककल्याणगुणाकरत्वं न विरुद्धयते, प्रकारभूतशरीरगतानां दोषाणां प्रकारिण्यात्मन्यप्रसङ्गात्, प्रत्युत निरतिशयैश्वर्यापादनेन गुणायैव भवतीति पूर्वमेवोक्तम् । यदुक्तं जीवस्य सर्वतादात्म्यमुपपद्यत इति, तदसत् । जीवानां प्रतिशरीरं भिन्नानामन्योन्यतादात्म्यासम्भवात् । मुक्तस्याप्यनवच्छिन्नस्वरूपस्यापि जगत्तादात्म्यं जगज्जन्मस्थितिप्रलयकारणत्वनिमित्तं न सम्भवतीति 'जगद्व्यापारवर्जम्' इत्यत्र वक्ष्यते । जीवकर्मनिमित्तत्वाज्जगज्जन्मस्थितिलयानां स एव कारणमित्यपि न साधीयः, तत्कर्मनिमित्तत्वेऽपीश्वरस्यैव जगत्कारणत्वात् । अतः परमात्मैवात्र ब्रह्मशब्दाभिधेयः । इममेव सूत्रार्थमभियुक्ता बहुमन्वते । यथाह वृत्तिकारः 'सर्वं खल्विति सर्वात्मा ब्रह्मेशः' इति ॥

'सर्वकर्मा सर्वकामस्सर्वगन्धः सर्वरसः सर्वमिदमभ्यात्तोऽवाक्यनादरः' इति । मनोमयः परिशुद्धेन मनसैकेन ग्राह्यः । विवेकविमोकादिसाधनसप्तकानुगृहीतपरमात्मोपासननिर्मलीकृतेन हि मनसा गृह्यते । अनेन हेयप्रत्यनीककल्याणैकतानतया सकलेतरविलक्षण-स्वरूपतोच्यते । मलिनमनोभिर्मलिनानामेव ग्राह्यत्वात् । प्राणशरीरः जगति सर्वेषां प्राणानां धारकः । प्राणो यस्य शरीरम् आधेयं विधेयं शेषभूतञ्च स प्राणशरीरः । आधेयत्वविधेयत्वशेषत्वानि शरीरशब्दप्रवृत्तिनिमित्तानीत्युपपादयिष्यते । भारूपः भास्वरूपः । अप्राकृतस्वासाधारणनिरतिशयकल्याणदिव्यरूपत्वेन निरतिशयदीप्तियुक्तः इत्यर्थः । सत्यसङ्कल्पः अप्रतिहतसङ्कल्पः । आकाशात्मा आकाशवत् सूक्ष्मस्वच्छस्वरूपः, सकलेतरकारणभूतस्याकाशस्याप्यात्मभूत इति वा आकाशात्मा । स्वयं च प्रकाशते अन्यानपि प्रकाशयतीति वा आकाशात्मा । सर्वकर्मा क्रियत इति कर्म, सर्वं जगद् यस्य कर्म असौ सर्वकर्मा, सर्वा वा क्रिया यस्यासौ सर्वकर्मा । सर्वकामः काम्यन्तः इति कामाः, भोग्यभोगोपकरणादयः, ते परिशुद्धाः सर्वविधास्तस्य सन्तीत्यर्थः । सर्वगन्धस्सर्वरसः 'अशब्दमस्पर्शम्' इत्यादिना प्राकृतगन्धरसादिनिषेधादप्राकृताः स्वासाधारणा निरवद्याः निरतिशयाः कल्याणाः स्वभोग्यभूताः सर्वविधाः गन्धरसास्तस्य सन्तीत्यर्थः । सर्वमिदमभ्यात्तः - उक्तं रसपर्यन्तं सर्वमिदं कल्याणगुणजातं स्वीकृतवान् । 'अभ्यात्तः' इति 'भुक्ता ब्राह्मणाः' इतिवत्कर्तरि क्तः प्रतिपत्तव्यः । अवाकीवाकः उक्तिः, सोऽस्य

ನಾಸ್ತೀತಿ ಅವಾಕೀ । ಕುತ ಇತ್ಯಾಹ - ಅನಾದರ ಇತಿ ॥ ಅವಾಸಸಮಸ್ತಕಾಮತ್ವೇನಾದರ್ದವ್ಯಾಭಾವಾ-
ದಾದರರಹಿತಃ । ಅತ एव अवकी - अजल्पाकः, परिपूर्णैश्वर्यत्वाद् ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं
निखिलं जगत् तृणीकृत्य जोषमासीन इत्यर्थः । त एते विवक्षिता गुणाः
परमात्मन्येवोपपद्यन्ते ॥२॥

॥ अनुपपत्तेस्तु न शारीरः ॥ ३ ॥

तमिमं गुणसागरं पर्यालोचयतां खद्योतकल्पस्य शरीरसम्बन्धनिबन्धनापरिमितदुःख-
सम्बन्धयोग्यस्य बद्धमुक्तावस्थस्य जीवस्य प्रस्तुतगुणलेशसम्बन्धगन्धोऽपि नोपपद्यत इति
नास्मिन् प्रकरणे शारीरपरिग्रहशङ्का जायत इत्यर्थः ॥ ३ ॥

॥ कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च ॥ ४ ॥

‘एतमितः प्रेत्याभिसम्भवितास्मि’ इति प्राप्यतया परं ब्रह्म व्यपदिश्यते, प्राप्तृतया च
जीवः, अतः प्राप्ता जीव उपासकः, प्राप्यं परं ब्रह्मोपास्यमिति प्राप्तुरन्यदेवेदमिति
विज्ञायते ॥ ४ ॥

॥ शब्दविशेषात् ॥ ५ ॥

‘एष म आत्माऽन्तर्हृदये’ इति शारीरः षष्ठ्या निर्दिष्टः, उपास्यस्तु प्रथमया । एवं
समानप्रकरणे वाजिनाञ्च श्रुतौ शब्दविशेषः श्रूयते जीवपरयोः । यथा ‘ब्रीहिर्वा यवो वा
श्यामाको वा श्यामाकतण्डुलो वा एवमयमन्तरात्मन् पुरुषो हिरण्मयो यथा ज्योतिरधूमम्’
इति । अत्र ‘अन्तरात्मन्’ इति ससम्पन्तेन शारीरो निर्दिश्यते; ‘पुरुषो हिरण्मयः’ इति
प्रथमयोपास्यः, अतः पर एवोपास्यः ॥ इतश्च शारीरादन्यः ॥ ५ ॥

॥ स्मृतेश्च ॥ ६ ॥

‘सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो मत्तः स्मृतिज्ञानमपोहनं च’ ‘यो मामेवसम्मूढो जानाति
पुरुषोत्तमम्’ ‘ईश्वरस्सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति । भ्रामयन् सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि
मायया ॥ तमेव शरणं गच्छ’ इति च शारीरमुपासकं परमात्मानं चोपास्यं
स्मृतिर्दर्शयति ॥ ६ ॥

॥ अर्भकौकस्त्वात्तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाप्यत्वादेवं व्योमवच्च ॥ ७ ॥

अल्पायतनत्वमर्भकौकस्त्वम्; तद्व्यपदेशः - अल्पत्वव्यपदेशः । ‘एष म आत्माऽन्तर्हृदये’
इत्यणीयसि हृदयायतने स्थितत्वात् ‘अणीयान् ब्रीहೀर्वा यवाद्वा’ इत्यादिनाऽणीयस्त्वस्य
स्वरूपेण व्यपदेशाच्च नायं परमात्मा, अपितु जीव एव; ‘सर्वगतं सुसूक्ष्मं तदव्ययं
यद्भूतयोनिं परिपश्यन्ति धीराः’ इत्यादिभिः परमात्मनोऽपरिच्छिन्नत्वावगमात्, जीवस्य
चाराग्रमात्रत्वव्यपदेशादिति चेत् । नैतदेवम्, परमात्मैव ह्यणीयानित्येवं निचाप्यत्वेन
व्यपदिश्यते; एवं निचाप्यत्वेन एवं द्रष्टव्यत्वेन, एवमुपास्यत्वेनेति यावत् । न

ಕಿञ್ಚ - “ಆನಂದಾಡ್ಯೇವ ಖಲು” ಇತ್ಯುತ್ರ ಹಿಶಬ್ದಖಲುಶಬ್ದಯೋಃ “ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ” “ಆತ್ಮಾವಾ ಇದಮ್” ಇತ್ಯಾದೌ ವೈಶಬ್ದಾದೇಃ ಶ್ರವಣೇನ ತತ್ರಾಪಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಪ್ರಸಿದ್ಧಿವೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಪಿಚ “ಅಜ್ಞಾಡ್ಯೇವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ” “ಪ್ರಾಣಾಡ್ಯೇವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ” ಇತ್ಯತ್ರೇವ ಖಲುಶಬ್ದಾದೇಃ ಶ್ರವಣೇಽಪ್ಯಬ್ರಹ್ಮಪರತಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಂತರಧಿಕರಣವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ

ಪುನರಣೀಯಸ್ವಮೇವಾಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ; ವ್ಯೋಮವಚ್ಚಾಯಂ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯತೇ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಮಹತ್ವಂ ಚಾತ್ರೇವ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯತೇ, ‘ಜ್ಯಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಜ್ಯಾಯಾನಂತರಿಕ್ಷಾಜ್ಯಾಯಾನ್ ದಿವೋ ಜ್ಯಾಯಾನೇಭ್ಯೋ ಲೋಕೇಭ್ಯಃ’ ಇತಿ । ಅತಃ ಉಪಾಸನಾರ್ಥಮೇವಾಲ್ಪತ್ವ ವ್ಯಪದೇಶಃ । ತಥಾಹಿ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಜ್ಜಲಾನಿತಿ ಶಾಂತಃ ಉಪಾಸಿತಃ’ ಇತಿ ಸರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಲಯಕಾರಣತ್ವೇನ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮತಯಾಽನುಪ್ರವೇಶಕೃತಜೀವಯಿತೃತ್ವೇನ ಚ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಿತೇತ್ಯುಪಾಸನಂ ವಿಧಾಯ ‘ಅಥ ಖಲು ಕ್ರುತುಮಯಃ ಪುರುಷೋ ಯಥಾ ಕ್ರುತುರಸ್ಮಿಂಲೋಕೇ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ ತಥೇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ಭವತಿ’ ಇತಿ ಯಥೋಪಾಸನಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಮಭಿಧಾಯ ‘ಸ ಕ್ರುತುಂ ಕುರ್ವೀತಃ’ ಇತಿ ಗುಣವಿಧಾನಾರ್ಥಮುಪಾಸನಮನುಷ್ಯ ‘ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಸ್ಸತ್ಯಸಕ್ಕಲ್ಪ ಆಕಾಶಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಸರ್ವಕಾಮಸ್ಸರ್ವಗಂಧಸ್ಸರ್ವರಸಸ್ಸರ್ವಮಿದಮಭ್ಯಾತೋಽವಾಕ್ಯನಾದರಃ’ ಇತಿ ಜಗದೈಶ್ವರ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಗುಣಾಂಶೋಪಾದೇಯಾನ್ ಪ್ರತಿಪಾಠ್ಯ ‘ಎಷ ಮ ಆತ್ಮಾಽಂತರ್ಹೃದಯೇಽಣೀಯಾನ್ ಬ್ರಿಹೇರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ ಸರ್ಷಪಾದ್ವಾ ಶ್ಯಾಮಾಕಾದ್ವಾ ಶ್ಯಾಮಾಕತಪ್ತುಲಾದ್ವಾ’ ಇತ್ಯುಪಾಸಕಸ್ಯ ಹೃದಯೇಽಣೀಯಸ್ವತ್ವೇನ ತದಾತ್ಮತಯೋಪಾಸ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಪುರುಷಸ್ಯೋಪಾಸನಾರ್ಥಮವಸ್ಥಾನಮುಕ್ತವಾ ‘ಎಷ ಮ ಆತ್ಮಾಽಂತರ್ಹೃದಯೇ ಜ್ಯಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಜ್ಯಾಯಾನಂತರಿಕ್ಷಾಜ್ಯಾಯಾನ್ ದಿವೋ ಜ್ಯಾಯಾನೇಭ್ಯೋ ಲೋಕೇಭ್ಯಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಸರ್ವಕಾಮ ಸ್ಸರ್ವಗಂಧಸ್ಸರ್ವರಸಸ್ಸರ್ವಮಿದಮಭ್ಯಾತೋಽವಾಕ್ಯನಾದರಃ’ ಇತ್ಯಂತರ್ಹೃದಯೇಽವಸ್ಥಿತಸ್ಯೋಪಾಸ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಕಾರಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯ ‘ಎಷ ಮ ಆತ್ಮಾಽಂತರ್ಹೃದಯ ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯೇವಮ್ಭೂತಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಕಾರುಣ್ಯೇನಾಸ್ಮದುಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಿವಿಷಯಾಽಸ್ಮದ್ಹೃದಯೇ ಸನ್ನಿಹಿತಮಿತಿ ದಮನುಸಂಧಾನಂ ವಿಧಾಯ ‘ಏತಮಿತಿಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಂಭವಿತಾಽಸ್ಮಿ’ ಇತಿ ಯಥೋಪಾಸನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಾನುಸಂಧಾನಂ ಚ ವಿಧಾಯ ‘ಇತಿ ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾದದ್ವಾ ನ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾಽಸ್ತಿ’ ಇತ್ಯೇವಂವಿಧಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯೋಪೇತಸ್ಯೋಪಾಸಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನ ಸಂಶಯೋಽಸ್ತೀತ್ಯುಪಸಂಹತಮ್ । ಅತಃ ಉಪಾಸನಾರ್ಥಮರ್ಭಕೌಕಸ್ವಮಣೀಯಸ್ವತ್ವಃ ॥ ೭ ॥

॥ ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀತಿ ಚೇನ್ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॥ ೮ ॥

ಜೀವಸ್ಯೇವ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶರೀರಾಂತರ್ವರ್ತಿಸ್ತ್ವಮಭ್ಯುಗತಶ್ಚೇತ್ ತದ್ವದೇವ ಶರೀರಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತಸುಖದುಃಖೋಪಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀತಿ ಚೇತ್ । ತನ್ಮಾತ್ರಂ ಹೇತುವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ । ನಹಿ ಶರೀರಾಂತರ್ವರ್ತಿಸ್ತ್ವಮೇವ ಸುಖದುಃಖೋಪಭೋಗಹೇತುಃ, ಅಪಿ ತು ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪಕರ್ಮಪರವಶತ್ವಮ್; ತತ್ತು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನಃ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ನ ಸಂಭವತಿ । ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ ‘ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವತ್ಯನನನನ್ಯೋ ಅಭಿಚಾಕಷಾತಿ’ ಇತಿ ॥ ೮ ॥

ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿವ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಆದಿತ್ಯಾಂತ್ಸನು ಜೀವನಾದರ 'ಯತ್ಪಾಪವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆನಂದವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಆದಿತ್ಯಾಂತ್ಸನೂ ಸಹ ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ "ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದಾದರ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಜೀವನಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಜೀವನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ವಾಕ್ಯಾಂತರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿಮಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

'ಆನಂದಾಧ್ಯೇವ ಖಲು' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಹಿ' ಮತ್ತು 'ಖಲು' ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತು "ಆತ್ಮಾವಾ ಇದಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಕವಾದ "ವೈ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದೀತು ಅಂದರೆ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜಗತ್ಕಾರಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಲು 'ಖಲು' ಶಬ್ದದ ಆಧಾರದಿಂದ 'ಯತೋ ವಾ' ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಖಲು' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಯು ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ "ಅನ್ನಾಧ್ಯೇವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ" "ಪ್ರಾಣಾಧ್ಯೇವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ 'ಖಲು' ಶಬ್ದವಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ನೀವು ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ' ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ಖಲು' ಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಬೇಡ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಯದ್ವುಕ್ತಂ - "ಯತೋ ವೈ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವೇಹಾಸ್ತಮಾನಾದಿತಿ, ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸರ್ವಕಾರಣವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವಾಕ್ಷೇಪಸಮ್ಮಭೇನ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ । ತಥಾ ಚ ನ ಸಿದ್ಧಾಂತೋದಯ ಇತಿ ಸದೃಶಾಂತಮಾಹ - ತನ್ಮತೇತ್ಯಾದಿನಾ ।

"ಯ ಏಷೋಂತರಾದಿತೀ ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ತಸ್ಯ' ಕಾರಣಸ್ಯ । ತಥಾ ಚ ಸೌತ್ರಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿರೀತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣ ವಿಮರ್ಶೆಯು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಒಂದು ವೇಳೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕವಾದ 'ಖಲು' ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ 'ಅನಂದಾದ್ವೈವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಖಲು' ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ನಿಮ್ಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಯಾವುದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗಲೂ ಅನುಸರಿಸಲಾಗದೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷವನ್ನು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ 'ಅಪಿಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ರಾಮಾನುಜರೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ.

೨ ಸಾರ

ರಾಮಾನುಜರ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ -

ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ - ಮನೋಮಯನೆನಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ-ಗುಣಗಳು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆ ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನುಪತತ್ವೇಷ್ಟು ನ ಶಾರೀರಃ - ಆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮನೋಮಯನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ - 'ಏತಂ ಇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತನೆಂದು ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಮನೋಮಯನಲ್ಲ.

ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ - 'ವಿಷ ಮೇ ಆತ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆತ್ಮ ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಪದದಿಂದ ಮನೋಮಯನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಮನೋಮಯನಲ್ಲ.

ಸ್ಮತೇಶ್ಚ - 'ಸರ್ವತ್ರ ಚ' ಎಂಬ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಬೇಕು.

'ಅರ್ಭಕೌಸ್ತಾತ್ಪದ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ್ನ್ ನಿಜಾಯ್ತಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ' ಅಲ್ಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲದೇಶದ ಇರುವಿಕೆಯು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಆಕಾಶವು ಅಲ್ಲದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂತೆ.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಬೇಡುವ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ - ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಜೀವನೋಡನೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಬರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಪಾಪದ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಲು ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವಾಗಲೀ, ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಅವರು "ಎಲ್ಲವೂ" ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಪದವಿರಬೇಕೇ ಹೊರತು 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಪ್ರಸಿದ್ಧತೇನ ಉಪದೇಶಾತ್' ಎಂದು ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಸಹ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ರಾಮಾನುಜರ ಮತವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಅದ್ವೈತ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಲೇ ಅವರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಕ್ಷರಾರ್ಥೋಪಯುಕ್ತಃ, ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಸ್ಯ ಹಿ ಸಾಧ್ಯತ್ವೇ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾಯ ಚ ಸೂತ್ರೇ 'ಸರ್ವ' ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನಹಿ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಇತ್ಯनेನ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತಾ ಲಭ್ಯತೇ, ಕಿಂತು ಸರ್ವಗತತಾ । ಸೌತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಾವಪ್ರಧಾನತಾ ಚ ಕಲ್ಪಯಾ ।

ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ "ಅಭಿಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ "ಏಷ ಮ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಹೃದಯೇಽಣಿಯಾನ್ ಬ್ರಿಹೀರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ ಸರ್ವಪಾದ್ವಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮಣಿಯಸ್ತ್ವಮೌಪಾಧಿಕಂ, ತದುಪಾಧೇರ್ಹೃದಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್, "ಜ್ಯಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮಹತ್ವಂ ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ತದುಪಾಧೇರನುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ।

ತನ್ನ, "ಹೃದಯಪೇಕ್ಷಯಾ" ಇತ್ಯತ್ರ ಹೃದಯಸ್ಯಾಙ್ಗುಷ್ಟಮಾತ್ರಪ್ರಮಾಣತಾಯಾಸ್ತ್ವಯಾಽಪ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್, ತಸ್ಯ ಸರ್ವಪಾದಣಿಯಸ್ತ್ವೇಽನುಪಾಧಿತತ್ವಾತ್ ।

ಕಿಂಚಿ "ಪ್ರಾಶಸ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರಃ" ಜ್ಯ ಚ" ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಚ" ಇತ್ಯತ್ರ "ವೃದ್ಧಸ್ಯ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ವೃದ್ಧಶಬ್ದಸ್ಯೇವ "ಜ್ಯ ಚ" ಇತ್ಯनेನ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಾಶಸ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಯಾದೇಶವಿಧಾನಾತ್, ಇಹ

ಶ್ರುತಾವಣೀಯಸ್ತ್ವಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ, ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಂ ತು ಅತಿಶಯೇನ ಪ್ರಶಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ಏತದಪ್ಯभिप्रेत्योಕ್ತಂ भाष्ये - “न चाप्रामाणिकं कल्प्यम्” इति, न तु टीकोक्तरीत्या भेदसत्यत्वमात्रमभिप्रेत्य |

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸಹ ತಪ್ಪಿದೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸರ್ವಂ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಆನುಗುಣ್ಯವೂ ಸಹ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸರ್ವಗತತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಭಾವಪ್ರಧಾನವಾಚಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರು 'ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ತಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಿಸಿದ್ದಾರೆ - “ಎಷ ಮೇ ಆತ್ಮಾಂತಹರ್ಯೇಽಣೀಯಾನ್ ಪ್ರೀಹೇರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ ಸರ್ಷವಾದ್ವಾ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಣೀಯಸ್ತ್ವವು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೃದಯವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆದರೆ 'ಜ್ಯಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು

ಇದು ತಪ್ಪು. 'ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ಷಪಕ್ಷಂತ ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಇಂತಹ ಹೃದಯವು ಉಪಾಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - 'ಪ್ರಶಸ್ತಸ್ಯ ಶ್ರುಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಪ್ರಶಸ್ತಸ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಶ' ಆದೇಶ ಬಂದರೆ 'ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಯಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. “ಜ್ಯ ಚ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಯ' ಆದೇಶವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆವಾಗ “ಜ್ಯೇಷ್ಠ” ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. “ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಚ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವೃದ್ಧ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಹ 'ಜ್ಯ' ಆದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ವೃದ್ಧಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವೃದ್ಧ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಯ' ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಬಂದಂತೆ 'ಜ್ಯ ಚ' ಎನ್ನುವ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಶಸ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಹ 'ಜ್ಯ' ಎಂಬ ಆದೇಶವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಣೀಯತ್ವವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿವೆ. ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವವು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೂ ಹೇಳಿ ಅಣೀಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಅಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಔಪಾಧಿಕವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಾಮಾನುಜರ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಚ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಕಲ್ಪಮ್' ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭೇದಸತ್ಯತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಹ - ಅಕ್ಷರಾರ್ಥೋಪಿತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ ಚ ದ್ವಯಮಪಿ यदि साध्यत्वेनाभिमतं, तर्हि सर्वं ब्रह्मेति वाच्यं, नतु सर्वत्र ब्रह्मेति, तथोक्तौ पराभिमतसिद्धिं व्यनक्ति - नहीति । एतेनास्मदर्थे सूत्रानुगुण्यं सूचितम् । उपलक्षणमेतत् - 'सर्वत्र' इत्यनेन सर्वस्मिन् जगतीत्युक्तावपि ब्रह್ಮशब्देनोच्यमानं ब्रह್ಮैवेत्यंशस्य बोधकपदाभावेनाध्याहार्यत्वात् ।

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು 'ಅಕ್ಷರಾರ್ಥೋಪಿ' ಎಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಎರಡೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ ಎರಡನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ 'ಸರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು ಹೊರತು 'ಸರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆ 'ಸರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥವು ಅಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಮಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ಸರ್ವಸ್ಥಿನ್ ಜಗತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಬ್ರಹ್ಮೈವ' ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಬೋಧಕವಾದ ಪದವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ನೀವು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यदत्रोक्तं श्रुतप्रकाशे - 'नाशब्दं' इति वा, 'नेतरः' इति वा, 'अन्य' इति वा पूर्वपादादनुवर्तते वा, "न शारीरः" इति वक्ष्यमाणमपकृष्यते वा । तस्य पर्यवसानद्रहस्यैवेति लभ्यते, नाध्याहार इति,

तन्न, ब्रह्मशब्देताभिधीयमानमित्यस्यैतावताऽध्याहारापरिहारात्

ಅಸ್ಮದ್ರೀತ್ಯಾಃಽಽಧ್ಯಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಮನುವರ್ತಮಾನೇನ 'ತತ್ತು' ಇತಿ ಪದೇನೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಾಧ್ಯಬೋಧಸಮ್ಮಭೇ, ಅತ್ಯಂತವ್ಯವಹಿತಸ್ಯಾನುವರ್ತನೆನಾಪಕರ್ಷಣೇನ ವಾ ಪರ್ಯವಸಾನದ್ವಾರಾ ಸಾಧ್ಯಬೋಧೋಕ್ತೇರುಕ್ತವಾತ್ ।

अत एव द्वितीये "व्यवायान्नानुषज्यते" इत्यत्र "सं यज्ञपतिराशिषा" इति वाक्ये क्रियाध्याहार इत्युक्तमित्यपि ध्येयम् ।

ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಿಂದ 'ನಾಶಬ್ದಂ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಥವಾ 'ನೇತರಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು, ಅಥವಾ 'ಅನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ಮುಂದಿರುವ 'ನ ಶಾರೀರಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅಪಕರ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ಅಪಕರ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ದೋಷವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಅಭಿಧೀಯಮಾನಂ' ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮೈವ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವು ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೋ ಅಪಕರ್ಷದಿಂದಲೋ ಲಾಭವಾದರೂ ಸಹ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು.

ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ತನಕ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ತತ್ತ್ವ' ಎಂಬ ಪದವು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ನೇರವಾಗಿ 'ಬ್ರಹ್ಮೈವ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಬರುವಾಗ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯವಹಿತವಾದ ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅಪಕರ್ಷದಿಂದ ಪರ್ಯವಸಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ವ್ಯವಾಯಾನಾನುಷಜ್ಞತೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸಂ ಯಜ್ಞಪತಿರಾಶಿಷಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಗಚ್ಛತಾಂ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸುಲಭವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವೂ ಸಹ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಲೇಸು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಇतराणि सूत्राणि प्रागुक्तदिशा निरसनीयानीति भावः । तथा हि - यदुक्तं - 'विवक्षितगुणोपपत्तेः' 'विवक्षितानां' वक्ष्यमाणानां उपसंहारस्यानामिति यावत् । मनोमयत्वादीनां "अवाक्यनादरः" इत्यन्तानां गुणानां परमात्मन्येवोपपत्तेः परमात्मैवात्रोच्यते,

विवक्षितगुणानामनुपपत्तेः न शारीरोऽत्रोच्यते,

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅಂದರೆ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳಿಂದರ್ಥ. ಮನೋಮಯತ್ವದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಅವಾಕ್ಯನಾದರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ

ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಗುಣಗಳು ಅನುಪಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಮ್ಮವಿತಾಸ್ಮಿ" ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಜೀವಯೋಃ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ,

"ಎವ ಮ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ದಯೇ" ಇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಪ್ರಥಮಾನ್ತರೂಪಾತ್, ವಾಜಸನೇಯಕಾನಾಂ ಶ್ರುತೌ ಚ "ಎವಮಯಮನ್ತರಾತ್ಮನುಕುಲೋ ಹಿರಣ್ಮಯಃ" ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತಪ್ರಥಮಾನ್ತರೂಪಾಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋ-
ಇತಿ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾಚ್ಚ, "ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾಹಂ ಹೃದಿ ಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ನ ಶಾರೀರ ಇತಿ,

"ಇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಸಂಭವಿತಾಸ್ಮಿ" ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತೃತ್ವೇನ ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತೃತ್ವೇನ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಹಾಗೂ ಜೀವರನ್ನು ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಪದೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರ.

'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - 'ವಿಷಯವೇ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಹೃದಯೇ' ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠ್ಯಂತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವಿದೆ. ಮತ್ತು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ "ವಿವಮಯಮಂತರಾತ್ಮಪುರುಷೋ ಹಿರಣ್ಮಯಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವಿದೆ.

'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾಹಂ ಹೃದಿ ಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣಾನಾಮುಪಪತ್ತ್ಯುಕ್ತವಾಽರ್ಥಾಜೀವೇ ತದನುಪಪತ್ತೇರೂಕ್ತತ್ವಾತ್ ತೇನ ತೃತೀಯಸ್ಯ ಪೌನರೂಕ್ತಚಮ್ । ಚತುರ್ಥಷಷ್ಠಗೃಹೀತಯೋಃ "ಎತಮಿತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ" ಇತಿ "ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾಹಂ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯೋರಪಿ "ಎಷ ಮ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ದಯೇ" ಇತಿ ವಿರುದ್ಧವಿಭಕ್ತಿಕಶಬ್ದಗ್ರಾಹಕೇಣ ಪञ್ಚಮೇನೈವ ಗ್ರಹಣಸಮ್ಮವಾತೇನ ತಯೋಃ ಪೌನರೂಕ್ತಚಮ್ ।

'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾಚ್ಚ' ಇತಿ ಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ।

ರಾಮಾನುಜರ ಈ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಬಂದ ದೋಷವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಗುಣಗಳು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆ ಗುಣಗಳು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ನೆಲ್ಕು ಹಾಗೂ ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಮೇಯವು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ 'ವಿವಮಿತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ' ಎಂಬ ಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಅದರಂತೆ 'ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾಹಂ'

ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ವಿರುದ್ಧ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷ' ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. "ಏಷ ಮೇ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಹೃದಯೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಿರುದ್ಧ ವಿಭಕ್ತಿವುಳ್ಳ ಶಬ್ದಗಳಿವೆಯೋ ನಾಲ್ಕು ಹಾಗೂ ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಅಂತಹ ವಿರುದ್ಧ ವಿಭಕ್ತಿವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು 'ಶಬ್ದವಿಶೇಷ' ಎಂಬುದು ಸ್ವತಂತ್ರಹೇತುವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಚ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸಸಮೇ ದ್ವ್ಯಭಾಗಮನ್ವಥ ನಿರಾಹ - ಯಚ್ಛೇತಿ । ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ತು - ಪೂರ್ವಮತ ಇವ ಧ್ಯೇಯಃ । ತ್ವಯೇತಿ । "ಹೃದಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ "ಉಪಾಸಕ-ಹೃದಯಸ್ಯಾಕ್ಷುಷಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್" ಇತಿ ತ್ವದ್ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । 'ತಸ್ಯ' ಹೃದಯಸ್ಯ ಆತ್ಮನಿ ಸರ್ವಪಾದಾಪ್ನಯಿಸ್ತ್ವಸಮ್ಮಾಧನೇನುಪಾಧಿತ್ವಾತ್, ತತ್ಪರಿಮಿತಸ್ಯೈವ ತತ್ರೋಪಾಧಿತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೋಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಯಚ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ತ್ವವೆಂಬ ಏಳನೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೃದಯವು ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ನೀವೇ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ 'ಹೃದಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ "ಉಪಾಸಕ-ಹೃದಯಸ್ಯಾಂಗುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್" ಎಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮನು ಸರ್ವಪಕ್ಷಿಂತ ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಹೃದಯಪರಿಮಾಣವು ಉಪಾಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಪದವಷ್ಟೇ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಉಪಾಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ एव श्रुतप्रकाशे - 'अत्र हृदयमल्पत्वोपाधिभूतं श्रुतं, नतु ज्यायस्त्वोपाधिः श्रुतः, पृथिव्यादयः तदुपाधय इति न शङ्कनीयं, ततोऽपि ज्यायस्त्वश्रवणात् । नहि ततोऽधिकपरिमाणत्वं तदुपाधिकं भवितुमर्हति' इत्यधिकपरिमाणस्य न्यूनपरिमाणोपाधित्वं निराकृतम् । तद्वदेवेहापि न्यूनपरिमाणस्य ततोऽधिकपरिमाणहृदयोपाधिकत्वमयुक्तमिति ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಣೀಯಸ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಮಹತ್ವಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಾಗ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಆತ್ರ ಹೃದಯಮಲ್ಪತ್ವೋಪಾಧಿಭೂತಂ ಶ್ರುತಂ, ನತು ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವೋಪಾಧಿಃ ಶ್ರುತಃ, ಪೃಥಿವ್ಯಾದಯಃ ತದುಪಾದಯ ಇತಿ ನ ಶಂಕನೀಯಂ, ತತೋಽಪಿ ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವಶ್ಚವಣಾತ್ | ನಹಿ ತತೋಽಧಿಕಪರಿಮಾಣತ್ವಂ ತದುಪಾಧಿಕಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ' ಹೃದಯವು ಅಲ್ಪವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಉಪಾಧಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವವು ಉಪಾಧಿಯೆಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪೃಥಿವಿಯಾಗಲೀ ದ್ಯುಲೋಕವಾಗಲೀ ಉಪಾಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪೃಥಿವಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀ ಹಾಗೂ ದ್ಯುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲ ಪರಿಮಾಣವು ಉಪಾಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ನ್ಯೂನಪರಿಮಾಣವು ಉಪಾಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಸರ್ವಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ಸರ್ವಪಕ್ಕಂತಲೂ ಅಧಿಕಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಹೃದಯವು ಉಪಾಧಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - - ನನ್ವಣಿಯಸ್ತ್ವಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಯೋರ್ವಿರೋಧಾದೇಕಸ್ಯಾವಶ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗೇ
ಕಥಶ್ಚಿದೌಪಾಧಿಕತ್ವೇನ ಸಮಾಧೇಯಮಿತ್ಯತೋಽವಿರೋಧಪ್ರಕಾರಮಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ | ಅತ್ರ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಂ
ನಾಮ ನಾತಿಶಯಿತಮಹತ್ವಂ, ಕಿಂತು ಪ್ರಶಸ್ತತಮತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಜ್ಯಾಯಶ್ಚಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇಽಪಿ
ವ್ಯುತ್ಪನ್ನತ್ವಾತ್,

ಅಕ್ಷೇಪ - ಅಣೀಯಸ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಣೀಯಸ್ತ್ವವನ್ನೇ ಉಪಾಧಿಕವೆಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ವಿರೋಧವನ್ನು ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಹರಿಸಬಹುದೆಂಬ 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಜ್ಞಾಯ' ಶಬ್ದವು ಎರಡು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಪ್ರಶಸ್ತಶಬ್ದಸ್ಯಾತಿಶಯೇ 'ಇಯಮುನ್' ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೃತೇ "ಪ್ರಶಸ್ತಸ್ಯ ಶ್ರಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾತ್ ಪ್ರಶಸ್ತಸ್ಯೇತ್ಯನುವರ್ತ್ಯ "ಜ್ಯ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಜ್ಯಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ | ತದನಂತರಂ "ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ವೃದ್ಧಶಬ್ದಸ್ಯಾಪೀಯಮುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರತಃ "ಜ್ಯ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾಜ್ಞಯಶಬ್ದಮನುವರ್ತ್ಯ ಜ್ಯಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ |

ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಪ್ರಶಸ್ತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಈಯಮನ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ "ಪ್ರಶಸ್ತಸ್ಯ ಶ್ರಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು 'ಈಯಮನ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಮುಂದಿರುವಾಗ 'ಶ'

ಎಂಬ ಆದೇಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ 'ಜ್ಯ ಚ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಶಸ್ಕ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಜ್ಯ' ಎಂಬ ಆದೇಶವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ 'ವೃದ್ಧಸ್ಕ ಚ' ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವೃದ್ಧ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಈಯಸುನ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ 'ಜ್ಯ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಜ್ಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಜ್ಯ' ಎಂಬ ಆದೇಶವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - तथा च 'ज्यायान्' इत्यस्यातिशयेन वृद्धत्वमतिशयेन प्रशस्तत्वं चेति द्वयमप्यर्थो भवति । तथा च प्रकृतेऽतिशयेन वृद्धिमत्त्वरूपमर्थं हित्वा प्रशस्त-
तमत्वरूपार्थमादायाणीयस्त्वं स्वाभाविकमित्यङ्गीक्रियतामित्यर्थः ।

इदमङ्गीकृत्योक्तेत् । वस्तुतस्तु-पूर्वोक्तरीत्याऽणुत्वमहत्त्वयोस्स्वाभाविकत्वेऽपि न विरोधलेश इति ध्येयम् ।

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜ್ಯಾಯಾನ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯವಾದ ವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಮತ್ತು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಶಸ್ತನಾದವನು ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅತಿಶಯವಾದ ವೃದ್ಧಿವುಳ್ಳವನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅತಂತ ಪ್ರಶಸ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅಣೀಯಸ್ವವನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೂ ಕೂಡ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು.

ಈ ವಿಚಾರವು ಅಂಗೀಕಾರವಾದವಾಗಿದೆ - ವಸ್ತುತಸ್ತು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ 'ಅಣುತ್ವ' ಹಾಗೂ 'ಮಹತ್ವ' ಎರಡನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಹ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन यत्केनचिदुक्तं - आद्यसूत्रद्वयमेकमधिकरणम् । तत्र “मनोमयः प्राणशरीरः” इति वाक्ये मनोमयत्वादियुतो जीवः शिवो वेति विशये,

“यथा क्रतुमयः पुरुषः यथाक्रतुरस्मिन् लोके पुरुषो भवति तदेतः प्रेत्य भवति” इति कर्मवशादिहामुत्र भ्रमतो जीवस्य प्रस्तुत्वात्, ‘सति’ यथार्थेऽसङ्कल्प इत्यादिविभागेन सत्यसङ्कल्पत्वादेरुपपत्तेर्जीव इति प्राप्ते,

“सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जलानिति” इति सर्वकारणस्योपास्यत्वेनोपदेशात् विवक्षितसत्यकामत्वादिगुणानामुपपत्तेश्च शिव एव तथाविध इति सिद्धान्त इति,

ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜರುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಶೈವಮತವನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಃ' ಎಂಬ ಪದವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿ ಗುಣವುಳ್ಳವನು ಜೀವನೋ ಅಥವಾ ಶಿವನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

"ಯಥಾ ಕ್ರತುಮಯಃ ಪುರುಷಃ ಯಥಾಕ್ರತುರಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ ತದೇತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ಭವತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಫಲವನ್ನೇ ಮೇಲಿನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮದ ಅಧೀನವಾಗಿ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೀವನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು ಆದರೆ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸುವುದೆಂದರೆ 'ಸತಿ ಅಸಂಕಲ್ಪಃ' ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಸತಿ = ಯಥಾರ್ಥವಾದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ, ಅಸಂಕಲ್ಪಃ = ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಲಾರನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮನೋಮಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಜ್ಜಲಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ. ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಶಿವನಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಿವನೇ ಮನೋಮಯನೆಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತನ್ನಿರಸ್ತಂ, ಸಂಶಯಾದ್ಯಯೋಗೋದಾಹರಣಾನೌಚಿತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಸಮಾಜಸ್ಯ ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್ ।

तच्च ब्रह्म जलान् साक्षाद्योऽसौ विष्णुर्जलेऽनिति ।

महाज्ञानात्मकत्वात् प्रोक्तो विष्णुर्मनोमयः ।

यस्माद्ब्रह्मशरीरोऽसावतः प्राणशरीरकः ।

इत्यादिस्मृतिविरुद्धत्वाच्च । "अनुपपत्तेः" इत्यादेरधिकरणान्तरत्वेऽत्रोक्तार्थ-
कौस्त्वसम्भोगप्राप्त्यादिशङ्कासमाधानाभावेन सिद्धान्तनुत्थितेश्च । अणीयस्त्वस्या-
समाधानाच्चेति ध्येयम् ।

ಶೈವರ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರವು ಆತ್ಮಂತ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಸಂಶಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳೇ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಇವರಿಗೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮನೋಮಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವುದು ಅನುಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಶೈವರು ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸಹ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಕಾರಣತ್ವೇನ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗವೂ ಸಹ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು 'ತಜ್ಜಲಾನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ -

ತಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಲಾನ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯೋಽಸೌ ವಿಷ್ಣುರ್ಜಲೇಽನಿತಿ |

ಮಹಾಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಮನೋಮಯಃ |

ಯಸ್ಮಾದ್ಬಲಶರೀರೋಽಸಾವತಃ ಪ್ರಾಣಶರೀರಕಃ |

'ತತ್' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು 'ಜಲೇ ಅನೀತಿ ಜಲಾನ್' ಎಂದರೆ 'ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ' ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದ್ದಾನೆ 'ಮನೋಮಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಲ ಎಂಬರ್ಥವಿದೆಯೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಪ್ರಾಣಶಾರೀರಕಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶೈವರು 'ಅನುಪಪತ್ತೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ' ಹಾಗೂ 'ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿತ್ವ' ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಣೀಯಸ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಶೈವರು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯದಪಿ "ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು" ಇತ್ಯಾದಿಷಟ್ಸೂತ್ರೀಮಧಿಕರಣಾಂತರಂ ಮತ್ವಾ,

ಪತಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾತ್ಮೇಶ್ವರ ೨ ಶಾಶ್ವತ ೨ ಶಿವಮಚ್ಯುತಮ್ |

ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ ||

ಇತ್ಯಾಶ್ರುದಾಹೃತ್ಯ, ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯಶ್ಚತುರ್ಮೂರ್ತ್ಯಾತ್ಮಾ ವಿಷ್ಣುಃಶಿವೋ ವೇತಿ ಸಂಶಯೇ,

"ಸಮುದ್ರೇಂತಂ ವಿಶ್ವಶಾಮ್ಭವಂ" ಇತಿ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥತ್ವಾದಿವಿಷ್ಣುಲಿಂಗನಾಮಚ್ಯುತಾದಿಶ್ರುತಿನಾಂ ಸತ್ತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುರिति ಪ್ರಾಪ್ತೇ,

"ಪಶುನಾಂ ಪತಯೇ ವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ಪತಯೇ ಜಗತಾಂ ಪತಯೇ" "ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರೋ ಮಹರ್ಷಿಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ಶಿವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ವಿಶ್ವಪತित್ವಾದೇವಿಷ್ಣಾವನುಪಪತ್ತೇಃ ಶಿವ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ,

'ಅನುಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಆರು ಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಶೈವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ 'ಪತಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾತ್ಮೇಶ್ವರ ೨ ಶಾಶ್ವತ ೨ ಶಿವಮಚ್ಯುತಮ್' | ನಾರಾಯಣಂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ || '' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಮೂರ್ತಿಸ್ವರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಣುವೋ ಅಥವಾ ಶಿವನೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

'ಸಮುದ್ರೇಂತಂ ವಿಶ್ವಶಂಭುವಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥತ್ವ ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. "ಪಶೂನಾಂ ಪತಯೇ ವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ಪತಯೇ ಜಗತಾಂ ಪತಯೇ" "ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರೋ ಮಹರ್ಷಿಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಪತಿತ್ವವು ಶಿವನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ವಿಶ್ವಪತಿತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಿವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತದಪಿ ನ, ವಿಷ್ಣೌ ನಿರೂಢಶ್ರುತೀಲಿಂಗಾಣಾಂ ಬಾಹುಲ್ಯೇನ ಸಂಶಯಾದೇರಯೋಗಾತ್ |
ವಿಶ್ವಪತित್ವಾದೇ: ಪಾಲಕತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ವಿಷ್ಣೌ

“ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೌ ಜಾಯಮಾನ:”

ಯ ತ ತ್ರಿಧಾತು ಪೃಥಿವೀಮುತ ಛಾಮೇಕೋ ದಾಧಾರ ಭುವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ |

ಸಸಾರ್ಥಗರ್ಭಾ ಭುವನಸ್ಯ ರೇತೋ ವಿಷ್ಣೌಸ್ತಿಷ್ಠಂತಿ ಪ್ರದಿಶಾ ವಿಧರ್ಮಣಿ ||

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿ: “ಶ್ರಿಯ: ಪತೀರ್ಯಜ್ಞಪತಿ: ಪ್ರಜಾಪತಿ: ಗಿರಾಂ ಪತಿಲೋಕಪತಿ:”
ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ: |

ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರೂಢವಾದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಶಯವು ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಪತಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಜಗತ್ಪಾಲಕನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಕೂಡುತ್ತವೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ -

‘ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾಯಮಾನಃ’ ಎಂಬ ಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ವಿಶ್ವಾಧಿಕ:” ಇತ್ಯಾದಿನಿರವಕಾಶಚತುರ್ಮುಖಜನಕತ್ವಲಿಂಗೇನ ರುಢಶಬ್ದಸ್ಯ
ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತೇ: |

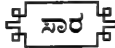
ಅಸ್ಯ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕತ್ವೇ “ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಸಮನ್ವಿಯಮಾನಂ
ಲಿಂಗಂ ನಾಮ ವಾ ನಿರ್ದಿಶ್ಯ ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾದಿತ್ಯನ್ವಯಮುಖೇನ ವಚನಂ ವಿನಾ, ವ್ಯತಿರೇಕಮುಖೇನ
ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸಾಯೋಗಾದಿತಿ ದಿಕ್ ||

ಮತ್ತು "ವಿಶ್ವಾಧಿಕಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖಜನಕತ್ವವೆಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದ ಬಲದಿಂದ ರುದ್ರ ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು 'ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ "ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ "ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಲಿಂಗವನ್ನೋ ಅಥವಾ ನಾಮವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿ 'ತದ್ಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವಾದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳದೆ ವ್ಯತಿರೇಕ ಮುಖದಿಂದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವಿದ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ದಿಕ್ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾಯೇತಿ || ಸರ್ವೆ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾಽನುಗಮಾಯೇತ್
ಾರ್ಥಃ || ಸೌತೇತಿ || ಗತ್ಯಂತರಾಭಾವ ಏವ ತತ್ಕಲ್ಪನಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಕೃತೇ ಚಾಸ್ಮದ್ರೀತ್ಯಾ
ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣೋಪಪತ್ತಿರिति ಭಾವಃ |

ಕಿञ्च यद्यत्र प्रकरणेऽणुत्वं महत्त्वं चोच्येत तदा विरोधे प्राप्ते स्वाभाविकत्वं
पैपाधिकत्वाभ्यां विरोधः परिहर्तव्यः स्यात् | न चाणुत्वमहत्त्वप्रतिपादनमस्ति |
नच ज्यायानित्यनेनैव महत्त्वं प्रतिपादितमिति वाच्यम् | तस्य प्राशस्त्य
प्रतिपादकत्वेन महत्त्वाप्रतिपादकत्वादित्याह - किञ्चेति ||

ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸಹ ತಪ್ಪಿದೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸರ್ವಂ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಅನುಗುಣವೂ ಸಹ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸರ್ವತ್ವ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸರ್ವಗತತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಭಾವಪ್ರಧಾನವಾಚಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರು 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ವಿಷ ಮೇ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಹೃದಯೇಽಣೀಯಾನ್ ವೀಹೇರ್ವಾ ಯವಾದ್ವಾ ಸರ್ಷಪಾದ್ವಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆಣೀಯಸ್ವವು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೃದಯವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆದರೆ 'ಜ್ಯಾಯಾನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ'

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು

ಇದು ತಪ್ಪು. 'ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಪಕ್ಷಿಂತ ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಇಂತಹ ಹೃದಯವು ಉಪಾಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

टीकाक्षरार्थस्तु - पूर्वं चक्षुर्मयत्वादिकमन्तर्यामिणि अङ्गीकृत्याल्पौकस्त्वं न युक्तमित्युक्तम् । इदानीं जीवधर्मत्वात्तस्य तदपि न युक्तमित्याह - चक्षुर्मयत्वाद्ययोगाच्चेति ।

सर्वगतत्वानतिरिक्तत्वेनेति । “अत सातत्यगमने” इति धातोः, “सन्ततो हत उच्यते” इति वचनाच्च अतत्त्वं सर्वगतत्वानतिरिक्तमित्यर्थः ।

ब्रीह्यादिगतजीवान्तरवदिति । स्वर्गाच्युतः स्थूलशरीरसम्बन्धार्थं पित्रादिशरीर प्रवेशायान्यकर्मनिर्मितब्रीह्यादिशरीरगतो जीवो जीवान्तरशब्दार्थः ।

सर्वगततया सर्वजीवाग्रहणापातादिति । सर्वजीवानां कर्मत्वाभावे सर्वगतवाक्ये सर्वगततया ये सर्वजीवाः प्रकृतास्तेषां “स य एवमेतमात्मानं” इति कर्माभूतात्मविशेषणेनैतच्छब्देन ग्रहणं न स्यात् । ग्रहणे च सर्वजीवानां कर्मत्वापत्तेः । तथा चैतच्छब्दस्य प्रकृतसर्वपरत्वसम्भवे तदेकदेशपरत्वम-युक्तमित्यर्थः ।

यद्वा - ‘एतं’ इत्यनेन सर्वजीवानामनिर्देशे एतच्छब्दस्वारस्यार्थं सर्वगतवाक्येऽपि सर्वगततया सर्वेषां ग्रहणं न स्यात् । तथा च सर्वे जीवाः सर्वगता इति पूर्वपक्षिणा यद्गृहीतं तद्वीयेतेत्यर्थः ।

ತಥಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನೆತಿ । ಕರ್ಮಿಭೂತಾತ್ಮವಿಶೇಷಣೇನ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾ ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯಲಿङ್ಗೇನ ಜೀವಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೀರೇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಕೇವಲಂ ಕರ್ಮತ್ವಂ ಜೀವವಿಶೇಷಸ್ಯೇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್, ಕಿಂತು ಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ, “ಯೋಽವಗುರೆತ್ ತಂ ಶತೇನ ಯಾತयेತ್” ಇತ್ಯತ್ರೇವ “ಯಃ ಶಂಸತಿ ಅಸ್ಯ ವೇದಾ ದುಘದೋಹಾ ಭವಂತಿ” ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೈವ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಶ್ರವಣಾತ್ ।

ಅನ್ಯಥಾ ಕೇಶಾಶ್ಚಿತ್ರಪ್ರತ್ಯವಾಯೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ದೃಢವ್ಯಮ್ । ಅಸದಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತಿ । ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದೀರಪಿ ಇಶ್ವರಾಧರ್ಮಪರೋಕ್ಷತ್ವಾನಾ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥

ಅನುವಾದ - ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಹಿಂದೆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷಸ್ವವು (ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವು) ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಪ್ರಕೃತ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಜೀವಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದ್ಯಯೋಗಾಚ್ಛ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ.

“ಸರ್ವಗತತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವಾನ್” ಎಂಬ ಮಾತು ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ. “ವಿವಿಕ್ಲಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಅಶ್ರುತತ್ವ ಅಮೃತತ್ವ’ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ‘ಸ ಯೋಽತೋ ಅಶ್ರುತೋ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿರುವ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ‘ಅತತ್ವ’ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅತತ್ವ’ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಈ ಅತತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಧ್ಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ‘ಅತ ಸಾತತ್ಯಗಮನೇ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ಪದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ‘ಸಂತೋ ಹತ ಉಚ್ಯತೇ’ ವಚನವೂ ಸಹ ಅತತ್ವವು ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಅನತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಲು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

‘ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ‘ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗತಜೀವಾಂತರವತ್’

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೆ ಸಕಲಹೃದಯಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಜೀವನು ಪಿತೃಶರೀರವನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗತಜೀವಾಂತರವತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವಾಂತರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸ್ಥಿತನಾದ ಜೀವನು ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಿತೃವಿನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮಿಯಾದ ಜೀವನು ಜೀವಾಂತರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲಜೀವರಿಗೆ ಪರಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಗತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲಜೀವರು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು 'ಸ ಯ ಏವ ಮೇತ ಆತ್ಮಾನಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರ್ಮಿಯಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣರಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಏತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಕಲಜೀವರನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರೆ ಸಕಲಜೀವರುಗಳು ಉಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮೀಭೂತರಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಏತತ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತರಾದ ಸಕಲಜೀವರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ತದೇಕದೇಶನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ 'ಏತಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲ ಜೀವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡದೆ ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಾದರೆ 'ಏತತ್' ಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸರ್ವಗತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಗತರಾದ ಸಕಲಜೀವರನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೊಂದು ಆಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಜೀವರೂ ಸರ್ವಗತರಾಗಿದ್ದಾರೊಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ತಥಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಕರ್ಮವೆನಿಸಿದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಜೀವ ವಿಶೇಷನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಜೀವವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉಪಪಾದಿಸಿದರು. ಈಗ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಸಹ ಜೀವವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಯೋಽವಗುರೇತ್ ತಂ ಶತೇನ ಯಾತಯೇತ್" 'ಯಾರು ಅವಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ನೂರು ಯಾತನೆಯಿಂದ ದಂಡಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ "ಯಃ ಶಂಸತಿ ಅಸ್ಯ ವೇದಾ ದುಗ್ಧದೋಹಾ ಭವಂತಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವೇ ಬಾರದಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಸದಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದಿದೆ. ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಅಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರನ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನು 'ನಚ ತಲ್ಲಿಂಗಮಂತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯಮ್' ಇತಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇರನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೌ ಶಾಕ್ತಿತಾಪಾಂ ತತ್ಸಮಾಧಾನಮಕೃತ್ವಾಽಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಾಯೋಗಮಭಿಧಾಯ ವ್ಯವಧಾನೇನ ತದ್ಗುಣೀಕೃತೃತಯತ ಆಹ -
ಪೂರ್ವಮಿತಿ । ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ತು ಪ್ರಾಗೇವ ವಿವೃತಮಿತಿ ಭಾವ: ।

ವಿವರಣೆ - ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನಚ ತಲ್ಲಿಂಗಮಂತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳು ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಮೊದಲು ಶಂಕಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಅಲೌಕಸ್ತವ್ಯ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯವಧಾನದಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪೂರ್ವಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಅಂಗೀಕಾರವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂತರ ಜೀವಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಧರ್ಮವೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ವಿವಕ್ಷಿತಸೂತ್ರೇ ಟೀಕಾಪಾಂ "ಅತತ್ವತ್ವಾದಿಮತ್ವೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರಾತತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವರೂಪತ್ವಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಅತೇತಿ । ಸಾತತ್ಯಾಗಮನಾರ್ಥಾದಿನಧಾತೋರವಿ ಕೃತೇ 'ಅತ:' ಇತಿ ಭವತಿ ।

ದೇಶತ: ಕಾಲತಶ್ಚೈವ ಗುಣತಶ್ಚಾಪಿ ಪೂರ್ತಿತ: ।

ಅತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣು: ಸಂತತೋ ಹೃತ ಉಚ್ಯತೇ ॥

ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧)

इत्यैतरेयभाष्योक्तवचनाच्चेत्यर्थः ।

“ವಿವಕ್ಷಿತ ಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅತ್ವಸ್ವಾದಿಮತ್ವೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವೇನ ಸಾಧನತ್ವಾದಶ್ರುತತ್ವಾದಿನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಮ್” ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ. ಅಂದರೆ “ಸ ಯೋ ತೋ ಶ್ರುತಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅತ್ವತ್ವಧರ್ಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನಂತರ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅತ್ವಧರ್ಮವು ಸರ್ವಗತತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅತ್ವವು ಸರ್ವಗತತ್ವರೂಪವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಾತತ್ಯಗಮನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವ ‘ಅತಃ’ ಧಾತುವಿಗೆ ‘ಅಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಾಗ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ದೇಶತಃ ಕಾಲತಶ್ಚೈವ ಗುಣತಶ್ಚಾಪಿ ಪೂರ್ತಿತಃ ।

ಅತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂತತೋ ಹ್ಯತ ಉಚ್ಯತೇ ॥

‘ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಗುಣತಃ ಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತಃ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಭಾಷ್ಯದ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

प्रकाशः - ननु ब्रीह्यभिमानिजीवे कुट्टनभर्जनादिना दुःखभावात् कथं तद्वृष्टान्त इत्यत आह - स्वर्गादिति ।

ವ್ರೀಹಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನಿಗೆ ವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಹುರಿಯುವುದರಿಂದ ದುಃಖವಾಗುವಿಕೆಯು ಕಂಡಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇದು ಹೇಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಸ್ವರ್ಗಾತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವ್ರೀಹಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಹೊರತಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಪಿತೃಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

प्रकाशः - कर्मकर्तृसूत्रे “न चैकस्सर्वगतो जीवस्सर्वगतं जीवान्तरं शंसतीति योज्यं, सर्वगततया सर्वजीवाग्रहणापातात्” इति वाक्यं दुर्गमत्वाद् द्वेधा व्याचष्टे सर्वेति ॥ सर्वगतवाक्ये “सर्वेषु भूतेष्वेतं” इति वाक्ये । “तथा प्रतीत्यभावेन क्लिष्टकल्पनत्वाच्च” इति तदुत्तरवाक्यं व्यनक्ति - कर्मीभूतेति ।

‘ಕರ್ಮಕರ್ತೃ ವ್ಯವಹೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಆತ್ಮಾನಾಂ ಪ್ರರಸ್ತೃ ಶಂಸತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅತ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮವೆಂದು ಜೀವನನ್ನು ಕರ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ- ಸಕಲಜೀವರೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವಗತನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜೀವನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಗತತಯಾ ಸರ್ವಜೀವಗ್ರಹಣಾಪಾತಾತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದ ಕಾರಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಸರ್ವಗತ ವಾಕ್ಯವೆಂದರೆ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಏತಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ತಥಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು 'ಕರ್ಮೀಭೂತ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಕರ್ಮಿಭೂತಜೀವಸಂಕ್ಲೇಶೇ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನತ್ವಮುಪಪಾಧ, ಯದ್ವಕ್ತುಂ ಕಾಶ್ಚಿತ್ಸರ್ವಗತೋ ಜೀವ ಇತಿ "ಸ ಯ ಏವ" ಇತ್ಯತ್ರ ತಚ್ಚಂದೇನ ಸರ್ವಗತಃ ಕಾಶ್ಚಿದ್ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ, ತತ್ರಾಪಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನತ್ವಂ ಧ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಹ - ನ ಕೇವಲಮಿತಿ । 'ಅವಗುರೇತ್' ನಿಂದೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಶಿಷ್ಟಮುಪನ್ಯಾಸಮುಖೇನ ಸ್ಪಷ್ಟಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಸರ್ವತನ್ತ್ರಸ್ವತನ್ತ್ರಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಪಾದಶಿಷ್ಯರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿಕೃತೇ
ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಂ ॥೧॥

ಕರ್ಮೀಭೂತರಾದ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಈಗ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ 'ಸ ಯ ಏವಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಇದೂ ಸಹ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು 'ನ ಕೇವಲಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅವಗುರೇತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ನಿಂದಿಸಿದರೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಉಳಿದ ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥಗಳು ಉಪನ್ಯಾಸಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಾಶಪ್ರಸಂಗದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಗುರुरಾಜೀಯಮ್ - ನಚ ತಕ್ಷಿಣಮನ್ಯಾಮಿವಿಷಯಮಿತ್ಯಾದಿटीकाऽनुपपन्ना । तत्र चक्षुर्मयत्वादेरन्तर्यामिविषयत्वे शक्तिरेऽर्भकौकस्त्वायोगादिति बाधकान्तरमुच्यते । तत्किं चक्षुर्मयत्वस्यान्तर्यामिविषयत्वमङ्गीक्रियते न वा नाद्यः । तथा सति चक्षुर्मयत्वायोगाच्चेत्युत्तरटीकाऽनुपपत्तिः । द्वितीये चक्षुर्मयत्वस्यैव बाधकत्वेन वक्तव्यत्वेन तत्परित्यज्यार्भकौकस्त्वस्य बाधकत्वोक्तिरयुक्ता । तथा च टीका पूर्वोत्तरविरुद्धत्वादानुपपन्नेवेत्यत आह - पूर्वमिति ॥ अनेन चक्षुर्मयत्वायोगाच्चेत्यत्र तस्य जीवधर्मत्वादिति युक्तिः सूचिता भवति ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೦)

ಅಪ್ರतीತೇರ್ವ್ಯಾಚಢ್ಢೆ - ಅತ ಸಾತತ್ಯೇತಿ ॥ ನನು ಕಥಮೇಕಸ್ಮಿಞ್ಞರೀ ಜೀವದ್ವಯ-
ಸಞ್ಞಾವಃ । ತಯಾಸತಿ ಯಾವದೇಹಸಞ್ಞಾವಮುಖಯೋಸ್ತತ್ರ ಸಞ್ಞಾವೇನುಖಯಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತತ್ವಾಪತ್ಯಾ
ಸುಖಾದಿಭೂಗಸ್ತ್ಯಾತ್ । ಸರ್ವಸ್ತಯಾಪಿ ಜೀವಾಂತರತ್ವಾಜ್ಜೀವಾಂತರಶಬ್ದೇನ ಕಿಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯತು
ವ್ಯಾಚಢ್ಢೆ - ಸ್ವರ್ಗಾಞ್ಞುತ ಇತಿ ॥ ನನು ಸರ್ವಜೀವಗ್ರಹಣಾಪಾತಾದಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಕಿಂ ಸರ್ವೇಷು
ಭೂತೇಷ್ವಿತಿ ವಾಕ್ಯೇ ವಾ । ಸರ್ವಗತತಯಾ ಸರ್ವಜೀವಗ್ರಹಣಮುಚ್ಯತೇ ಕಿಂ ವಾ ಂತಮಾತ್ಮಾನಮಿತಿ
ವಾಕ್ಯೇ ವಾ । ನಾಢ್ಯಃ । ಸರ್ವಗತಜೀವಾನಾಮೇವ ಸರ್ವಜೀವಸಾಧಾರಣಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇಸ್ತತ್ರ
ಸಞ್ಞಾವನೇ ಸರ್ವಗತತಯಾ ಸರ್ವಜೀವಗ್ರಹಣುಪಪತ್ತೇಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ತತ್ರ ಕರ್ತೃವ್ಯತಿರಿಕ್ತ-
ಸರ್ವಗತಜೀವಾನಾಮೇವ ಶಂಸನಕರ್ಮತ್ವಾಪತ್ಯಾಽನಿಷ್ಠಾಭಾವಾತ್ । ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವಗತತ್ವೇಽಪಿ
ಕೇಷಾಞ್ಞಿದೇತಞ್ಞಬ್ದೇನ ಪರಾಮರ್ಶೋಽಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿತ್ಯತಸ್ತತ್ರ ಬಾಧಕಂ ವಕ್ತುಂ ವ್ಯಾಚಢ್ಢೆ -
ಸರ್ವಜೀವಾನಾಮಿತಿ ॥

ಸರ್ವಗತವಾಕ್ಯಾನುಸಾರೇಣೈತಮಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ॥
ಇದಾನೀಮೇತಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವಗತವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥
ತದ್ವಿಧೇತೇತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ॥ ಅಂಶೇ ಬಾಧಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜೀವಪಕ್ಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶಂಸನಾದಿಕ
ತೃತ್ವಜೀವಾನ್ಯವಿವೇಕಸ್ಯ ಶಕ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾಃ ಸಂಭಾವನಾರೂಪತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ವಿವೇಕೇಪಿ ವಾ
ಕರ್ತೃಜೀವೇಷು ಪರಸ್ತಮಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಾಸಜ್ಜೀವವಿಶೇಷೇಷು ಚ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಹೇತುಃ
ಕರ್ಮಭೂತಜೀವವಿಶೇಷಸರ್ವಗತತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾಯುಗಾತ್ । ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷತಾತ್ಪರ್ಯಮಪ್ಯೇವಂ
ಜ್ಞೇಯಮ್ ॥ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಕೇಶವಭಟ್ಟಾರಕೇಣ ವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾವದೀಪಿಕಾಯಾಂ
ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥ ॥

೦೧-ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
 ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರೀ,
 ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿಃ,
 ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿಃ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಶ್ಚಿಕಾ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ - ೧

ॐ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೧ ॥

ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೨ ॥

ॐ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॐ ॥ ೧-೨-೩ ॥

ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೪ ॥

ॐ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೫ ॥

ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೬ ॥

ॐ ಅರ್ಮಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೭ ॥

ॐ ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀರिति ಚೇನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೮ ॥

ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತೇರಪಿ ಸಾವಕಾಶಾಃ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಮ್ ।

ಬಹವೋ ಹತ್ರಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಃ । ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಷ್ಠತ್ವಾದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತಿರೀತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಂ ಚ । ತಥಾಽಪಿ ನಿರವಕಾಶಾಃ ಏತಮೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಾದಯಃ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ

ವಸ್ತುತಃ ಬಹಳವಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹಳ ಇವೆ. ಭೂಮ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿ 'ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ'

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಹೇತುಗಳು 'ಏತಮೇವ' ಎಂದು ಅವಧಾರಣಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪತ್ರಿಕಾ

‘ಏತಂ ಹೇವ ಬಹುಚಾ’ ಇತ್ಯಾದಾವಾದಿತ್ಯಃ ಪ್ರತಿಪಾಢೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ತದೀಯಶ್ರುತೀಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಮತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್ । ಜೀವೋ ವಾ ಜೀವಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾಂ ಶ್ರವಣಾತ್ । ನಚ ಏತದಂತಃಸ್ಥಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಉಪಾಸಾತ್ರೈವಿಧ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಪರಿಹತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸಮ್ಮವತಿ ಹೀಶ್ವರೇ ಕಲ್ಪನೈಷಾ । ನಚಾಸಾವತ್ರ ಸಮ್ಮವತಿ, ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವಿತ್ಯಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವ-ಶ್ರವಣಾತ್ । ಇಶ್ವರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತಯಾ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮ್’ ಇತ್ಯಜ್ಞೀಕೃತತ್ವಾತ್, ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ । ನಚೇಶ್ವರಸಾಧಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ ಸಮ್ಮವಾತ್, ಮುಖ್ಯಾನುಪಪತ್ತಾವಮುಖ್ಯ-ಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತವಾದಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಮ್ ‘ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನೋ ನಾರಾಯಣ ಏವ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಂ ಚ ಶ್ರವಣಾತ್, ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾನಾತ್ಚ । ಜೀವಸ್ಯ ಚಾಣೋರೇಕಸ್ಯ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ, ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ’ ಇತಿ । ತದಿದಮನುಪಪನ್ನಮ್, ಶ್ರುತೀಲಿಂಗಪರಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಭಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸತಿ, ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಸಿದ್ಧಾಂತನಿರ್ಣಯಾಯೋಗಾತ್, ನಹಿ ಸಮಬಲಂ ಬಾಧಕಂ ಭವತಿ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಬಹುಲಿಂಗೇತಿ ॥

‘ಪರಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತೇರಪಿ’ ಇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ಶ್ರುತೀದೀನಾಮಿತಿ ಆದಿಪದೇನ ಲಿಂಗಸಮಾಖ್ಯಾಪರಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿನಾಂ ಪರಿಗ್ರಹಃ । ಯದಪಿ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಶ್ರುತೀದಯಃ ಸಂತಿ, ಸಿದ್ಧಾಂತೇಽಪಿ, ತಥಾಽಪಿ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಃ ಸಾವಕಾಶಾಃ, ನಿರವಕಾಶಾಸ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಥಾಃ, ಸಾವಕಾಶಾತ್ಚ ನಿರವಕಾಶಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯಾಭಾವಃ । ‘ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತೇಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ - ಬಹವೋ ಹೀತಿ ॥

ಯದಪ್ಯಾದಿತ್ಯಶಬ್ದ ಏಕ ಏವ, ತಥಾಪ್ಯಾವೃತ್ತಿಬಹುತ್ವಾದ್ ಬಹವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯದ್ವಾ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಾಃ ಶಬ್ದಾ, ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಃ । ತೇ ಚ, ‘ಯಶ್ಚಾಽಸಾವಾದಿತ್ಯೇ’, ‘ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ’, ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹವಃ ಸಂತಿ ।

‘ಏತಮಸ್ಯಾಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ, ‘ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ’ ಇತ್ಯೇವಮಾತ್ಮಕೋಽಯಮಾದಿತ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಲಿಂಗಮ್ । ಸಜಾತೀಯೇಷುತ್ವಾಽತ್ರಾನುಕ್ತೇಃ ಕಾರಣಾಂತರಾಭಾವಾತ್ । ಆದಿಪದೇನ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ಜೀವಲಿಂಗಂ ಚ । ಅತ್ರ ಶ್ರುತೀಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಂ ಚ ಬಹುತ್ವೋಕ್ತಿಯಾ, ಬಹಿ ಚ ಸಾ, ಲಿಂಗಸಹಿತ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಶ್ಚಿಕಾ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ - ೧

ॐ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೧ ॥

ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೨ ॥

ॐ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॐ ॥ ೧-೨-೩ ॥

ॐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೪ ॥

ॐ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೫ ॥

ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೬ ॥

ॐ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ತದ್ವಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ ನಿರ್ವಾಪ್ಯತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೭ ॥

ॐ ಸಮ್ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೀರिति ಚೇನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೮ ॥

ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತೇರಪಿ ಸಾವಕಾಶಾಃ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮೇವ ಬಲವತ್ವಮ್ ।
ಬಹವೋ ಹತ್ರಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಃ । ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಷ್ಠತ್ವಾದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತಿರೀತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಂ ಚ । ತಥಾಽಪಿ
ನಿರವಕಾಶಾಃ ಏತಮೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಾದಯಃ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ

ವಸ್ತುತಃ ಬಹಳವಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹಳ ಇವೆ. ಭೂಮ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿ 'ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ'

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಹೇತುಗಳು 'ಏತಮೇವ' ಎಂದು ಅವಧಾರಣಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪತ್ರಿಕಾ

‘ಏತಂ ಹೇವ ಬಹುಚಾ’ ಇತ್ಯಾದಾವಾದಿತ್ಯಃ ಪ್ರತಿಪಾಢೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ತದೀಯಶ್ರುತೀಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಮತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್ । ಜೀವೋ ವಾ ಜೀವಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿನಾಂ ಶ್ರವಣಾತ್ । ನಚ ಏತದಂತಃಸ್ಥಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಉಪಾಸಾತ್ರೈವಿಧ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಪರಿಹತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸಮ್ಮವತಿ ಹೀಶ್ವರೇ ಕಲ್ಪನೈಷಾ । ನಚಾಸಾವತ್ರ ಸಮ್ಮವತಿ, ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವಿತ್ಯಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವ-ಶ್ರವಣಾತ್ । ಇಶ್ವರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತಯಾ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮ್’ ಇತ್ಯಕ್ಷೀಕೃತತ್ವಾತ್, ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ । ನಚೇಶ್ವರಸಾಧಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ ಸಮ್ಮವಾತ್, ಮುಖ್ಯಾನುಪಪತ್ತಾವಮುಖ್ಯ-ಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತವಾದಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಮ್ ‘ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನೋ ನಾರಾಯಣ ಏವ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಂ ಚ ಶ್ರವಣಾತ್, ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ । ಜೀವಸ್ಯ ಚಾಣೋರೇಕಸ್ಯ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ, ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ’ ಇತಿ । ತದಿದಮನುಪಪನ್ನಮ್, ಶ್ರುತೀಲಿಂಗಪರಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಭಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸತಿ, ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಸಿದ್ಧಾಂತನಿರ್ಣಯಾಯೋಗಾತ್, ನಹಿ ಸಮಬಲಂ ಬಾಧಕಂ ಭವತಿ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಬಹುಲಿಂಗೇತಿ ॥

‘ಪರಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತೇರಪಿ’ ಇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ಶ್ರುತಿಯಾದಿನಾಮಿತಿ ಆದಿಪದೇನ ಲಿಂಗಸಮಾಖ್ಯಾಪರಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿನಾಂ ಪರಿಗ್ರಹಃ । ಯದಪಿ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಶ್ರುತಾದಯಃ ಸಂತಿ, ಸಿದ್ಧಾಂತೇಽಪಿ, ತಥಾಽಪಿ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಃ ಸಾವಕಾಶಾಃ, ನಿರವಕಾಶಾಸ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಥಾಃ, ಸಾವಕಾಶಾಚ್ಚ ನಿರವಕಾಶಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯಾಭಾವಃ । ‘ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತೇಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ - ಬಹವೋ ಹೀತಿ ॥

ಯದಪ್ಯಾದಿತ್ಯಶಬ್ದ ಏಕ ಏವ, ತಥಾಪ್ಯಾವೃತ್ತಿಬಹುತ್ವಾದ್ ಬಹವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯದ್ವಾ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಾಃ ಶಬ್ದಾ, ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಃ । ತೇ ಚ, ‘ಯಶ್ಚಾಽಸಾವಾದಿತ್ಯೇ’, ‘ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ’, ‘ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹವಃ ಸಂತಿ ।

‘ಏತಮಸ್ಯಾಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ, ‘ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ’ ಇತ್ಯೇವಮಾತ್ಮಕೋಽಯಮಾದಿತ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಲಿಂಗಮ್ । ಸಜಾತೀಯೇಷುತ್ವಾಽತ್ರಾನುಕ್ತೇಃ ಕಾರಣಾಂತರಾಭಾವಾತ್ । ಆದಿಪದೇನ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ಜೀವಲಿಂಗಂ ಚ । ಅತ್ರ ಶ್ರುತೀಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾಂ ಚ ಬಹುತ್ವೋಕ್ತಿಯಾ, ಬಹಿ ಚ ಸಾ, ಲಿಂಗಸಹಿತ

ಶ್ರುತಿಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತಿಃ, ಬಹುಲಿಂಗೈಃ ಸಹಿತಾ ಶ್ರುತಿಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತಿರಿತಿ
ಸಮಾಸದ್ವಯಸ್ಯೈಕಶೇಷನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ, ಬಹುಶಬ್ದದ್ವಯಂ ವಾ ತನ್ತ್ರೇಣೋಪಾತ್ತಮಿತಿ ।
ಬಹುಲಿಂಗಶ್ರುತೇರಿತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇದಾನಿ ಸಮಸ್ತಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಿವೃಣೋತಿ - ತಥಾಽಪಿತಿ ॥

ಯದಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಶ್ರುತಲಿಂಗಪರಪಕ್ಷಾಸಮ್ಮಾಹಾಃ ಸಂತಿ, ತಥಾಪಿ ತೇ ಸಾವಕಾಶಾಃ ।
ತಥಾಹಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಃ ಸ್ತಾವದಂತಃ ಸ್ಥಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ವಿಷ್ಣೌ ಸಾವಕಾಶಾಃ ।
ಆದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತಿಃ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾ, ಉಪಲಕ್ಷಣತಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ಚ,
ಶತಾಯುಷ್ಕಾದಿವದಿಶ್ವರೇ ಘಟತ ಏವ । ಅಲ್ಪಯುಕ್ತತ್ವಾದಿಕಂ ಚ, ನಿಶ್ಚಾಯತ್ವಾದಿನಾ
ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತಹೇತವಸ್ತು, ನಿರವಕಾಶಾ ಇತಿ ನಿರ್ಣಯೋ ಯುಜ್ಯತ ಏವೇತಿ ।
ನಿರವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಯ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ 'ಏತಮೇವ' ಇತ್ಯವಧಾರಣಾದಯ ಇತಿ ವಚನಂತು,
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಜೀವೇಽಪ್ಯವಕಾಶೋಽಸ್ತೀತ್ಯಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮ್ । ತತಃ ಶಾಬಧಾರಣ-
ಸಹಿತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ೬೬೬

'ಏತಂ ಹೇವ ಬಹ್ವಚಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ
ಆದಿತ್ಯನ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಥವಾ ಜೀವನ ಲಿಂಗವಾದ
ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬಹುದು.

ಹಿಂದಿನ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಥವಾ 'ಉಪಸಾತ್ಯವಿಧ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ
ಈ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳು
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಒಂದುವೇಳೆ
ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಬರುವುದಾದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ಶಂಕೆಯು
ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು'
ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲೌಕಿಕಸ್ವರೂಪ ಧರ್ಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈಶ್ವರನು 'ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಮಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ
ಪೂರ್ಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹವನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು
ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಈಶ್ವರ ಸಾಧಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ
ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನೆಂಬ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯಬದ್ಧವಾದ ಮಾತೇ ಆಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. 'ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ. ಒಬ್ಬನೇ ಅಣುವಾದ ಜೀವನು ಸಕಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇರಲಾರ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವವದೇಶವೂ ಸಹ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಇದು ಅನುಪಪನ್ನವಲ್ಲವೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳೆಂಬ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದು ಈಶ್ವರನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ದೃಢವಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳೆಂಬ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಬಲವಾದದ್ದು ಯಾವತ್ತೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸ ಬೇಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಬಹುಲಿಂಗ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪರಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತೇರಪಿ' ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. 'ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಲಿಂಗ, ಸಮಾಖ್ಯಾ, ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಸಾವಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನಿರ್ಣಯವು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಶಂಕಿಸಲಾಗದು.

'ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಬಹವೋ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ವಸ್ತುತಃ ಆದಿತ್ಯವೆಂಬ ಒಂದೇ ಶಬ್ದವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸಿದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವನ್ನೇ ಅನೇಕಬಾರಿ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಬಹವೋಹಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳು ಆದಿತ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂತಹ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು 'ಯತ್ಪ್ರಾಣವಾದಿತ್ಯೇ' 'ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ' 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ, ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಆದಿತ್ಯವಾಚಕವಾದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಏತಂ ಆದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಜಾತೀಯವಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ಕಾರಣ ಕಾರಣಾಂತರಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಿಪದದಿಂದ ಜೀವಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎರಡುವಿಧ ಸಮಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ೧) 'ಬಹ್ವೇ ಚ ಸಾ ಲಿಂಗಸಹಿತ ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತಿಃ' ೨) 'ಬಹುಲಿಂಗೈಃ

ಸಹಿತಾ ಶ್ರುತಿಃ ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತಿಃ' ಎಂದು. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬಹಳ ಇವೆಯೆಂದರ್ಥ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳೇ ಬಹಳವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶ್ರುತಿಯೆಂದರ್ಥ. 'ಬಹ್ವಚಃ' ಲಿಂಗಸಹಿತಶ್ರುತೀ ಚ ಬಹುಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಿ ಬಾಹುಲ್ಯದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಲಿಂಗದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡುವಿಧ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದನ್ನಷ್ಟೇ ಉಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಹು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಬಹುಲಿಂಗಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಈಗ ಸಮಸ್ತವಾಕ್ಯವನ್ನು 'ತಥಾಪಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಇವು ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಆದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಶತಾಯುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲೌಕಸ್ವಪೂ ಸಹ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇತುಗಳು ಹೀಗಿವೆ - 'ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆಯೆಂಬ ನಿರ್ಣಯವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ'. 'ನಿರವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೇಃ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬದಲು 'ಏತಮೇವ' ಎಂಬ ಅವಧಾರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸಹ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅವಧಾರಣಾಸಹಿತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೇಃ' ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಹೇತು.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಟೀಕೆಯು

ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ - ೧

ಸರ್ವಗತಃ

ಅಣುಭಾಷ್ಯ - ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ - ೧

एवं सर्वशाखागतनानावाक्यस्थितैः अन्यवस्तुषु प्रसिद्धैः सर्वनामभिरेको
विष्णुरेव तत्तत्प्रकरणस्थनानालिङ्गेभ्यो हेतुभ्य उच्यत इत्युक्तं पूर्वपादे ।
तदसाध्विव । हेतुकृतलिङ्गेषु केषाञ्चिदीश्वरनिष्ठताप्रसिद्धावपि सर्वेषां
तदसिद्धेरित्यतः लिङ्गपादः प्रवृत्तः ।

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕವಿಧ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ
ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಮಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆಯಾ
ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೇ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ
ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯು ಅಸಾಧುವಾದಂತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಈ ಲಿಂಗವಾದವು ಹೊರಟಿದೆ.

तदर्थमाह - प्रसिद्धैरन्यवस्तुषु उच्यते विष्णुरेवैक इति ॥ 'लिङ्गैः सर्वैर्युतः स
हि' इत्यग्रेतनमप्यत्रान्वेति । यः पूर्वपादे अशेषनामभिरुक्तः, स एको विष्णुरेव
अन्यवस्तुषु प्रसिद्धैरत एव भगवत्प्रसिद्धैः विप्रतिपन्नैरिति यावत् । सर्वैर्लिङ्गैर्युतः
युक्त इत्युच्यते प्रतिपाद्यते । अस्मिन् पादे सूत्रकृतेत्यर्थः । विप्रतिपन्नाशेषलिङ्ग-
समन्वयं ब्रूतेऽस्मिन् पादे इति यावत् । किं नाम्ना लिङ्गेन । नाद्यः,
अन्योन्याश्रयात् । नान्त्यः, विप्रतिपत्तेः । इत्यतोऽप्युक्तम् - लिङ्गैर्हीति ॥
विष्णुधर्मत्वेन प्रमाणप्रसिद्धैः तत्तत्प्रकरणस्थनिरवकाशाविप्रतिपन्नलिङ्गैरित्यर्थः ।
उपलक्षणमेतत् । निरवकाशाश्रुत्यादिना चेत्यपि ध्येयम् ।

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಪ್ರಸಿದ್ಧೈರನ್ಯವಸ್ತುಷು ಉಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುರೇವೈಕಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ 'ಲಿಂಗೈ ಸರ್ವೈರ್ಯುತಃ ಸ ಹಿ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ನಾಮಾತ್ಮಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲಾಯಿತು. ಆ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಅನ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವ ಲಿಂಗ ಸಮನ್ವಯವು ನಾಮಸಮನ್ವಯ ಮೂಲಕವಾಗಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ ಮೂಲಕವಾಗಿದೆಯೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ದೋಷವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಲಿಂಗದಿಂದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಪಾದಕವಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಲಿಂಗೈಹಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಲಿಂಗೈಹಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಮತ್ತು ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದ ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ. ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ನनु प्राणशब्दितस्य विष्णोरुपासनार्थं 'स इदं ब्रह्म ततमम्' इत्यादिनोक्त-
ततमत्वादिगुणवत्त्वमयुक्तम् । तत्रैवैतरेये उत्तरत्र 'एतमस्यां एतं दिवि' इत्यादौ
वाक्ये एतमित्येतच्छब्देन 'आदित्यो रसः' इति पूर्वप्रकृततया आदित्यं वा,
'चक्षुर्मयः श्रोत्रमयः' इत्यादिना वक्ष्यमाणजीवं वा परामृश्य तस्य
पृथिव्यादिकतिचिज्जीवदेहहृदयगुहास्थत्वमुक्त्वा अन्ते 'सर्वेषु भूतेषु एतमेव
ब्रह्मेत्याचक्षते' इत्यत्र भूतेष्वेतमेवाचक्षते नान्यमिति सर्वभूतहृदये जीवादित्ययोरेव
सत्त्वोक्त्या प्राचीनततमत्वान्तस्थत्वयोरपि तयोरेवावश्यसम्भावात्,
एकप्रकरणस्थत्वात् । व्याप्तस्य हरेः अल्पदेशे अन्तरवस्थानायोगाच्च । देहान्तरस्थत्वे
जीवसमानभोगप्राप्तेरचेत्यतः प्राप्तम् - सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशादित्यादिसूत्राष्टकम् ॥

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ 'ಸ ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತವೆಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಇದು ಅಯುಕ್ತ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ಐತರೇಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ ಏತಂ ದಿವಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏತತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತನಾದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗುವ ಜೀವನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವನು ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಜೀವರ ದೇಹದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಕತ್ನೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಕಲ ಭೂತಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ತತಮತ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತ ಅಥವಾ ಅಂತಸ್ತತ್ವ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಜೀವ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ತತಮತ್ವವು ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪವಾದದ್ದಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್' ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳ ಸಾರವನ್ನೇ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಗಃ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತದರ್ಥಃ - ಸರ್ವಗ ಇತಿ || ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರುತಃ ಸ ಹೀತ್ಯನ್ವೇತಿ | ವಿಷ್ಣುರೇವೈಕ ಇತಿ ಚ | 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಃ ಸರ್ವಗಃ ಸರ್ವಭೂತದೇಹಹೃದಯಗುಹಾಗತಃ ಸಃ ಪ್ರಾಕ್ ತತಮತ್ವೇನೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ | ನತ್ವಾದಿತ್ಯಃ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾ ವಾ | ಕುತಃ? ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರುತೋ ಹೀತಿ || ಹಿಹೇತೌ | 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ, 'ಅಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ' ಇತಿ, 'ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತಃ' ಇತಿ 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಸಾಧಾರಣಬ್ರಹ್ಮಸಾಧ್ಯತ್ವ-ಅಶರೀರತ್ವ-ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಜೀವಕರ್ತೃಕರಾಸನಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮತ್ವಾಘೇತತ್ಪ್ರಕರಣಶ್ರುತಲಿಂಗೈಕತತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಚ್ಚ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಿಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಪ್ರಸಿದ್ಧೈರನ್ಯವಸ್ತುಷು ಉಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುರೇವೈಕಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ 'ಲಿಂಗೈ ಸರ್ವೈರ್ಯುತಃ ಸ ಹಿ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ನಾಮಾತ್ಮಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನನ್ನಲಾಯಿತು. ಆ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಅನ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವ ಲಿಂಗ ಸಮನ್ವಯವು ನಾಮಸಮನ್ವಯ ಮೂಲಕವಾಗಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ ಮೂಲಕವಾಗಿದೆಯೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ದೋಷವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಲಿಂಗದಿಂದ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಪಾದಕವಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಲಿಂಗೈಹಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಲಿಂಗೈಹಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಮತ್ತು ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದ ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ. ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ನನು ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಿತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರುಪಾಸನಾರ್ಥ 'ಸ ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಮ್' ಇत्याದಿನೋಕ್ತ-
ತತಮತ್ವಾದಿಗುಣವತ್ವಮಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರೈವೈತರೇಃ उत्तरत्र 'एतमस्यां एतं दिवि' इत्यादौ
वाक्ये एतमित्येतच्छब्देन 'आदित्यो रसः' इति पूर्वप्रकृततया आदित्यं वा,
'चक्षुर्मयः श्रोत्रमयः' इत्यादिना वक्ष्यमाणजीवं वा परामृश्य तस्य
पृथिव्यादिकतिचिज्जीवदेहहृदयगुहास्थत्वमुक्त्वा अन्ते 'सर्वेषु भूतेषु एतमेव
ब्रह्मेत्याचक्षते' इत्यत्र भूतेष्वेतमेवाचक्षते नान्यमिति सर्वभूतहृदये जीवादित्ययोरेव
सत्त्वोक्त्या प्राचीनततमत्वान्तस्थत्वयोरपि तयोरेवावश्यसम्भावात्,
एकप्रकरणस्थत्वात् । व्याप्तस्य हरेः अल्पदेशे अन्तरवस्थानायोगाच्च । देहान्तरस्थत्वे
जीवसमानभोगप्राप्तेरचेत्यतः प्राप्तम् - सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशादित्यादिसूत्राष्टकम् ॥

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ 'ಸ ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತವೆಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಇದು ಅಯುಕ್ತ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ಐತರೇಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ ಏತಂ ದಿವಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏತತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತನಾದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗುವ ಜೀವನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವನು ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಜೀವರ ದೇಹದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೈತ್ಯಾಕತ್ವೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಕಲ ಭೂತಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ತತಮತ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತ ಅಥವಾ ಅಂತಸ್ತತ್ವ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಜೀವ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ತತಮತ್ವವು ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪವಾದದ್ದಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್' ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳ ಸಾರವನ್ನೇ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಗಃ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತದರ್ಥಃ - ಸರ್ವಗ ಇತಿ || ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರುತಃ ಸ ಹೀತ್ಯನ್ವೇತಿ | ವಿಷ್ಣುರೈವೈಕ ಇತಿ ಚ | 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಃ ಸರ್ವಗಃ ಸರ್ವಭೂತದೇಹದ್ವಯಗುಹಾಗತಃ ಸಃ ಪ್ರಾಕ್ ತತಮತ್ವೇನೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ | ನತ್ವಾದಿತಃ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾ ವಾ | ಕುತಃ? ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರುತೋ ಹೀತಿ || ಹಿಹೈತೌ | 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ, 'ಅಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ' ಇತಿ, 'ಸ ಯೋತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತಃ' ಇತಿ 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ ಶಂಸತಿ' ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಸಾಧಾರಣಬ್ರಹ್ಮಸಾಧಾರ್ಥತ್ವ-ಅಶರೀರತ್ವ-ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಜೀವಕರ್ತೃಕಂಶಂಸನಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮತ್ವಾಘೇತತ್ಪ್ರಕರಣಶ್ರುತಲಿಂಗೈಶ್ಚುಕ್ತತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತच्च ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಿಮಿತಿ ಭಾವಃ |

'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತಃ ಸ ಹಿ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ವಿಷ್ಣುರೇವೈಕಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸರ್ವಗಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳ ದೇಹದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸಃ' ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತತಮತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ; ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಜೀವರುಗಳು ಸರ್ವಗತರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ', 'ಅಶರೀರಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ' 'ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತಃ' 'ಆತ್ಮಾನಾಂ ಪರಸ್ತೈ ಶಂಸತಿ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವ, ಅಶರೀರತ್ವ, ಅಶ್ರುತತ್ವ, ಜೀವತತ್ವಕೃತಶಂಸನಕ್ರಿಯಾವಿಷಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳು ಈ ವಿಷಯಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

यद्वा एतैर्लिङ्गैर्युतः सर्वगो विष्णुरेव । तेषां लिङ्गानां भाष्योक्तवाक्यैर्वैष्णवत्व-
प्रसिद्धेरिति हेरथः । मुख्यब्रह्मणः एव सावधारणब्रह्मशब्दार्थत्वात् । अन्यस्य
मुख्यत्वे अस्यामुख्यत्वे वा 'एतमेव ब्रह्मेत्याचक्षते' इत्यस्यायोगात् ।
अश्रुतत्वाद्यप्येवं ध्येयम् ।

ಅಥವಾ ಈ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನು ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು 'ಹಿ' ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅರ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ननु 'तस्यैतस्यासावादित्यो रसः', 'पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यः' इत्यादित्यशब्दस्य
नामपादीयन्यायेन वैष्णवत्वेऽपि संवत्सरसारत्वसर्वपुरुषाभिमुख्याद्यादित्यलिङ्गस्य
'चक्षुर्मयः, श्रोत्रमयः' इति चक्षुर्मयत्वादेः हृदयगुहारूपाल्पस्थानत्वरूपाल्पौकस्त्वस्य
जीवलिङ्गस्य भावात्तद्विरोध इत्यतोऽपि लिङ्गैः सर्वैर्युतः स हीति ॥

'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸಃ', 'ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯಃ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಇವು ನಾಮಪಾದದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಆದರೆ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಲಿಂಗಗಳಾಗಿವೆ. ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೋತ್ರಮಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಹೃದಯಗುಹೆಯೆಂಬ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನತ್ವ ರೂಪವಾದ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷಸ್ವಪ್ನ ಜೀವನ ಲಿಂಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೀವು ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತಃ ಸ ಹಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸ ಹಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವಾದಿಸರ್ವಲಿಂಗೈರ್ಯುತೋ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್ ಶ್ರುತ್ಯಾದಾವಿತಿ ।
ತಥಾಹಿ 'ಸಂವತ್ಸರೋ ಹಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ', 'ತತ್ರ ಸಂವತ್ಸರಂ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಜತ್',
'ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿ ತು ಬ್ರಹ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿಭಿಃ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ವಿರಿಚ್ಛತ್ವೇನ
ತನ್ವಿನಿತ್ವತ್ವರೂಪಸಾರತ್ವಸ್ಯ ಚ 'ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿದಧಾತಿ ಪೂರ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭಿಃ,

ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಮಂಡಲದ್ವಾರಾ ಆದಿತ್ಯ ಇವ 'ಸ ಷೋಽಂತರಾದಿತ್ಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯಃ
ಪುರುಷಃ', 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ', 'ಧ್ಯೇಯಃ ಸದಾ ಸವಿತುರ್ಮಂಡಲಮಧ್ಯವರ್ತೀ ನಾರಾಯಣಃ' 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಸಾರಭೂತಸ್ತು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ । ಸ ಏವಾದಿತ್ಯಸಂಸ್ಥಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭಿಃ
ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಿತಯಾ ನಿರ್ಣೀತೇ ಹೃದೌ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇಶ್ಚ

'ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ' ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿವಾಮಿತ್ವೇನ
ಚ ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತನಿರ್ವಾಚನೇ 'ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿತ್ವಾಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಚ ಮಯಃ
ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇನ ಚ ಉಪಪತ್ತೇಃ ।

ಸ ಹಿ = ವಿಷ್ಣುವೇ, ಲಿಂಗೈಃ = ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಲಿಂಗಗಳಿಂದ, ಯುತಃ =
ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ. ಹಿ = ಇದು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೇ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಸಂವತ್ಸರೋ ಹಿ
ಪ್ರಜಾಪತಿಃ', 'ತತ್ರ ಸಂವತ್ಸರಂ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಜತ್', 'ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿ ತು ಬ್ರಹ್ಮಾ' ಇವೇ
ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂವತ್ಸರ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
ಅವನನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವಿಕೆಯೇ 'ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು
ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಗಷ್ಟೇ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿದಧಾತಿ
ಪೂರ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಂವತ್ಸರಸಾರ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

'ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ' ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ
ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತಾಗಿ
ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವೇ ಸಕಲ ಪುರುಷರಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಒಳಗಡೆ ಸೂರ್ಯನಿದ್ದಾನೆಂಬ

ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ನಾವೂ ಸಹ ಅದೇ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. 'ಸ ವಿಷೋಽಂತರಾದಿತ್ಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷಃ', 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ', 'ಧೇಯಃ ಸದಾ ಸವಿತೃಮಂಡಲಮಧ್ಯವರ್ತೀ ನಾರಾಯಣಃ' 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಾರಭೂತಸ್ತು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಭಗವಾನ್' ಹರಿಃ | ಸ ವಿವಾದಿತ್ಯಸಂಸ್ಥಶ್ಚ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಜೀವನ ಲಿಂಗವೆನಿಸಿದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತವೆ.

'ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾದ ಭಗವಂತನು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಶಕ್ತಿತ್ವಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ' ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಮತ್ತು 'ಮಯಿಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ-ನಾಗುತ್ತಾನೆ.

अर्भकौकस्त्वस्यापि व्यासे हरौ 'अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः' इति श्रुत्या, 'अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः' इत्यादिस्मृत्या, 'अन्तरः खवत्' इत्यत्र प्रसङ्गादुक्तयुक्त्या च समाहितत्वाद्वा ।

ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವವೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ 'ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ 'ಅಂತರಃ ಖವತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

पूर्वस्मात् खवदिति पदस्यानुवृत्त्या खवत् सर्वगो विष्णुरित्यन्वयेन समाधानाद्धेति भावः ।

ಹಿಂದಿರುವ 'ಖವತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆವಾಗ 'ಖವತ್ ಸರ್ವಗೋ ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶದಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಅಂತಸ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

एतेन सर्वगो विष्णुरिति वचनेनैव 'तत्र तत्र स्थितो विष्णुः तत्तच्छक्तिप्रबोधकः' इत्याद्यनुभाष्योक्त्या सर्वगतत्वस्य तत्तच्छक्तिप्रबोधनार्थत्वात् सामर्थ्यातिशयेन

जीवसमानभोगप्राप्तिरपि समाहितेति ध्येयम् । अत्र स इत्युक्तिः पूर्वोक्तेन ऐक्योक्त्यर्था ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಗೋ ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂಬ ಅಣುಭಾಷ್ಯದ ಮಾತನ್ನೇ 'ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತತ್ತಚ್ಚಕ್ರಿಪ್ರಬೋಧಕಃ' ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಶಕ್ತಿಪ್ರಚೋದನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಜೀವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವವು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾನಭೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಭಗವಂತನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

* * * * *

श्री राघवेन्द्रतीर्थविरचिता

तन्त्रदीपिका

सर्वगतत्वाधिकरणम् - १

एवमन्यत्रप्रसिद्धाशेषनामसमन्वयमुक्त्वा अत्र पादे तादृशलिङ्गसमन्वय उच्यते -

ॐ सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् ॐ ॥ १-२-१ ॥

ಅತ್ರ ನಯೇ ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಿತವತ್ಪರೂಪತಾದೃಶಭಾವಾಲಿಂಗಸಮನ್ವಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ । ತತ್ವಿತಿ ವರ್ತತೇ । ಉಚ್ಯಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಸರ್ವತ್ರ 'ಏತಮಸ್ಯಾಮೇತಂ ದಿವಿ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಇತ್ಯಂತೇನ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷುಚ್ಯಮಾನಮ್, ತತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮೈವ । ನ ತ್ವಾದಿತ್ಯೋ ಜೀವೋ ವಾ । ಕುತಃ? ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ'

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

इत्युपदेशादित्यर्थः । ब्रह्मशब्दादिति वाच्ये प्रसिद्धेत्युक्तिः जीवादिग्रहणे प्रसिद्धिबाधसूचनाय ॥

ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಹೀಗೆ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಮಾತ್ಮಕವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಎಲ್ಲಾವಿಧ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ಓಂ (೧-೨-೧)

ಈ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಿತತ್ವ ಎಂಬ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಉಚ್ಯಮಾನಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಆವಾಗ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಾಗುತ್ತದೆ - ಸರ್ವತ್ರ = 'ಏತಮಸ್ಯಾಮೇತಂ ದಿವಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ಉಚ್ಯಮಾನಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು, ತತ್ = ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದಿತ್ಯನಾಗಲೀ ಜೀವನಾಗಲೀ ಅಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಥ = ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ, ಉಪದೇಶಾತ್ = 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂದು ಉಪದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು. ವಸ್ತುತಃ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಜೀವಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಪದವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

इतश्चैवमित्याह -

ॐ विवक्षितगुणोपपत्तेश्च ॐ ॥ १-२-२ ॥

सर्वत्र तत्त्विति वर्तते । विवक्षितानां वक्तुं योग्यानां वक्ष्यमाणानामिति वा, उपसंहारस्थानामिति यावत्, तात्पर्यविषयाणामिति वा, गुणानां 'स योऽतोऽश्रुत' इत्याद्युक्ताश्रुतत्वादिधर्माणामुपपत्तेश्च पृथिव्यादौ ब्रह्मैव । जीवादावनुपपत्ते-
रित्यर्थः । विवक्षितेत्युक्तिर्गुणानामुपसंहारस्थत्वादिना प्राबल्यसूचनाय ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತು ವಿವಕ್ಷಿತ ಏತಚ್ಚುತ್ಪಾದಾವಿಮತೋ ದೂರೇ ಶಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ
ತತ್ತಚ್ಚಕ್ತಿಪ್ರಬೋಧನಾರ್ಥಂ ತತ್ರ ತತ್ರಾವಸ್ಥಾನರೂಪೋ ಯೋ ಗುಣಸ್ತಸ್ಯ ಲೀಲಯೋಪಪತ್ತೇರ್ಧರಸ್ಥಸ್ಯಾಪಿ
ಶಕ್ತಸ್ಯ ತತ್ರ ತತ್ರಾವಸ್ಥಾನಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ನ ಚೋದ್ಯಮಿತಿ ವೃತ್ಯಂತರಮಭಿಪ್ರೇತಮ್ ॥

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲು ಮುಂದಿನ
ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

ಓಂ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ (೧-೨-೨)

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ, ತತ್ತು ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ವಿವಕ್ಷಿತಾನಾಂ = ಹೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ,
ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾದ,
ಗುಣಾನಾಂ = 'ಸ ಯೋಽಂತೋಽಶ್ರುತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಶ್ರುತತ್ವ ಮೊದಲಾದ
ಧರ್ಮಗಳು. ಉಪಪತ್ತೇಶ್ಚ = ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವವನು
ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗುಣಗಳು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ
ಪ್ರಬಲವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ವಿವಕ್ಷಿತಃ = ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಶ್ರುತಿ
ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ, ಗುಣಃ = ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು
ಪ್ರಬೋಧಿಸಲು ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಗುಣವು, ಉಪಪತ್ತೇಃ =
ಲೀಲೆಯಿಂದ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ- ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಯಮನ ಮಾಡಲು
ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ವ್ಯರ್ಥವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ
ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ.

ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತೇರಾದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾಶ್ಚ ಜೀವೋ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -

ॐ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ॐ ॥ ೧-೨-೩ ॥

ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನಮಿತಿ ವರ್ತತೆ । ತುರೇವ । ಶಾರೀರಃ ಶರೀರಸಂಬಂಧಿ ಆದಿತ್ಯೋ ಜೀವೋ
ವಾ ನ ತಥಾ । ಸರ್ವಗತವಾನುಪಪತ್ತೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಣುತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ತಯೋಃ ಸರ್ವಗತತ್ವೇ
ಕರ್ಮಣಾಮಪಿ ಸರ್ವಸಂಬಂಧಿತಾಪತ್ಯಾಽಭಿಮಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಾಪಾತೇನ ಸುಖದುಃಖಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾಯೋಗಾಚೇತಿ

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

भावः । एवेत्यनुपपत्तेर्दाढ्यं किं तत्र साधकोत्तयेति वा सूचयति । नेतर इति वाच्ये शारीर इत्युक्तिः 'स यश्चायमशारीरः' इति श्रुतावशरीरत्वानुपपत्तिं च जीवे सूचयितुम् ॥

ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು, ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ಓಂ (೧-೨-೩)

'ಸರ್ವತ್ರ ಉಚ್ಯಮಾನಂ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏವ ಎಂದರ್ಥ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಶಾರೀರಃ = ಶರೀರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಆದಿತ್ಯನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಜೀವನಾಗಲಿ, ಸರ್ವಗತರಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವರಿಗೆ ಅಣುತ್ವವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಡಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭಿಮಾನವೂ ಸಹ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಸುಖದುಃಖಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹಾಳಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಭಾವ.

'ಏವ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ತು' ಶಬ್ದವು ಅನುಪಪತ್ತಿಯ ದಾರ್ಢ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನೇತರಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ 'ಶಾರೀರಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಶರೀರಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಶರೀರತ್ವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

इतरश्च न शारीरस्तथेत्याह -

ॐ कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च ॐ ॥ १-२-४ ॥

भावप्रधानोऽयम् । सर्वत्रोच्यमानस्येति शारीरस्येति च विपरिणम्यानुवर्तते । एतमस्यामिति पृथिव्यादौ सर्वत्रोच्यमानस्य 'आत्मानं परस्मै' इति कर्मत्वेन शारीरस्य शंसतीति कर्तृत्वेन व्यपदेशाच्च न शारीरस्तथेत्यर्थः । तथात्वे शारीरस्यैव शंसनक्रियायां कर्मत्वं कर्तृत्वं च स्यात् । तच्च विरुद्धमेकस्येति भावः ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಶಾರೀರನು ಸರ್ವಗತನಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ಕರ್ಮಕೃತ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ಓಂ (೧-೨-೪)

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮಕೃತ್ಯಪದಗಳು ಭಾವಪ್ರಧಾನದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. 'ಸರ್ವತ್ರ ಉಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ' ಎಂದು 'ಶಾರೀರಸ್ಯ' ಎಂದು ಷಷ್ಠಾಂತವಾಗಿ ವಿಪರಿಣಾಮ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಏತಮಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೃಥ್ವೀ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನಿಗೆ 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಸ್ಮೈ' ಎಂದು ಕರ್ಮತ್ವೇನ 'ಶಂಸತಿ' ಎಂದು ಶಾರೀರನಿಗೆ ಕೃತ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯಪದೇಶವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶಾರೀರನು ಸರ್ವಗತನಾಗಲಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಶಾರೀರನು ಸರ್ವಗತನಾದರೆ ಶಂಸನ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕೃತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

चक्षुर्मयत्वादिप्रबलजीवलिङ्गात् प्रागुक्तं ब्रह्मशब्दादिकं सर्वमन्यथयितव्यमित्यत आह -

ॐ शब्दविशेषात् ॐ ॥ १-२-५ ॥

शब्दस्य ब्रह्मशब्दस्य । विशेषात् सावधारणत्वरूपविशेषाद् ब्रह्मशब्दो न शारीरपर इत्यर्थः । 'एतमेव ब्रह्मेत्याचक्षते' इति सावधारणब्रह्मशब्दत्वे मुख्यब्रह्मत्वं स्यात्तच्च जीवे न युक्तमिति भावः ॥

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಜೀವಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

ಓಂ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ಓಂ (೧-೨-೫)

ಶಬ್ದಸ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ, ವಿಶೇಷಾತ್ = ಸಾವಧಾರಣತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಶಾರೀರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

सर्वगतत्वाधिकरण (೧-೨-೬)

ಇತಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹ -

ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ || ೧-೨-೬ ||

‘ಅಹ್ಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ’ ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರ ತದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।
ಸ್ಮೃತೇಃ ಸ್ವವಚನತ್ವೇಽಪಿ ಪರೋಕ್ತಾರ್ಥಾನುವಾದರೂಪತ್ವಾತ್ತದ್ಭುತಿಃ । ಏವಮಗ್ರೇಽಪಿ ।

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ -

ಓಂ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ಓಂ (೧-೨-೬)

‘ಅಹ್ಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ’ ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ವಸ್ತುತಃ ಈ ಸ್ಮೃತಿಯು ಸೂತ್ರಕಾರರ ವಚನವೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯದ ಅನುವಾದ ರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

उक्तमाक्षिप्य समाधत्ते -

ॐ अर्भकौकस्त्वात्तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्च ॐ

|| ೧-೨-೭ ||

ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ವಿತಿ ವರ್ತತೆ । ಅರ್ಭಕಮಲ್ಪಮೋಕಃ ಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಂ ತಸ್ಮಾತ್ । ವ್ಯಪದೇಶಾದಿತ್ಯೇತದತ್ರಾಪ್ಯನ್ವೇತಿ । ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು’ ೨೨

ಉಕ್ತಾವಪಿ ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಪುನರುಕ್ತಿರೂಪಾಸಾಯಾ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವ-ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ । ‘ಚಾಪ್ತ ದರ್ಶನೇ’ ಇತಿ ಧಾತೋಃ । ತೇನೋಪಾಸಾ ಮಾನಸಕ್ರಿಯಾಽರ್ಥಹೀನಾಪಿ ಯುಕ್ತೇತಿ ತಚ್ಚುತಿರಮಾನಮಿತಿ ನ ಶಾಙ್ಕಯಮ್ ॥

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡಲು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

॥ ಓಂ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತತ್ತ್ವದ್ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ ಓಂ ॥

(೧-೨-೭)

‘ಸರ್ವತ್ರ’ ‘ತತ್’ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಅರ್ಭಕಂ = ಅಲ್ಪವಾದ, ಓಕಃ = ಸ್ಥಾನವು ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿದೆಯೋ ಅದು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅರ್ಭಕೌಕ ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಧರ್ಮವೇ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ ಎನಿಸಿದೆ. ಆ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವದಿಂದ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ. 'ವ್ಯಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ = ತಸ್ಯ = ಆ ಶಾರೀರನ, ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ = ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಯಾಮಕನಾದವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಈ ಶಂಕೆಯು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಲೌಕಿಕತ್ವ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ಅಯುಕ್ತವೆಂದೋ? ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪೆಂದು 'ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾದೇವಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ವ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ವ್ಯೋಮವತ್' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಆಕಾಶವು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಣ್ಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವುದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ.

ಆದರೆ ಆಕಾಶನಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಲ್ಪಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಉಪಾಸಾತ್ಯವಿಧ್ಯಾತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತತ್ವವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಹ ಉಪಾಸನೆಯು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಪುನಃ 'ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಚಾಯ್ ದರ್ಶನೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ನಿಚಾಯ' ಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನವಾಚಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯು ಮಾನಸಿಕಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಂತಹ ಕ್ರಿಯೆಯೊಂದು ಇರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥಿತತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಪುನರುಕ್ತಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯಾಹ -

ॐ सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात् ॐ ॥ १-२-८ ॥

सम्भोगो भोगः सम्भोगः । व्योमवत् सर्वजीवशरीरस्थत्वे तत्समानभोगप्राप्तिर्ब्रह्मण
इति चेन्न । कुतः? वैशेष्यात् सामर्थ्यातिशयादित्यर्थः । अन्तर्नये

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೮)

ಕತಿಪಯಾಂತಃಸ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ತು ಸರ್ವಾಂತಃಸ್ಯತ್ವಮ್ । ವ್ಯಾಪ್ತೇ ಹರೌ ವ್ಯೋಮವದಿತಿ
ತಸ್ಯೋಪಪನ್ನತಾ ಚೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಭೇದಃ ॥

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವಿವರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ -

ಓಂ ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ಓಂ ॥ (೧-೨-೮)

ಸಂಭೋಗವೆಂದರೆ ಸಮಾನವಾದ ಭೋಗವೆಂದರ್ಥ. ಆಕಾಶದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲ ಜೀವರುಗಳ
ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಜೀವನಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವರೂಪವಾದ ಭೋಗವು
ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ = ಸಮರ್ಥಾತ್ಯತಿಶಯತ್ವ-
ವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂತಸ್ಥಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ
'ವ್ಯೋಮವತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು
ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಂತರಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲಿ:

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್-೧

ಏವಮನಂತವೇದಗತಾಶಿಷನಾಮ್ರಾಂ ತತ್ತದ್ವಾಕ್ಯಗತಾಶಿಷಲಿಂಗೈಃ ವೈಷ್ಣವತ್ವೇಽಭಿಹಿತೇ ತತ್ರ
ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಲಿಂಗಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯೋಽತ್ರ ಪಾದೇ ನಿರೂಪ್ಯತೇ -

೐ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ೐ ॥ ೧-೨-೧ ॥

೐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ೐ ॥ ೧-೨-೨ ॥

೐ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ೐ ॥ ೧-೨-೩ ॥

೐ ಕರ್ಮಕರ್ತೃವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ೐ ॥ ೧-೨-೪ ॥

೐ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ೐ ॥ ೧-೨-೫ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ॐ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ॐ || ೧-೨-೬ ||

ॐ ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಾತ್ತದ್ರವಪದೇಶಾಚ್ಚ ನೇತಿ ಚೇನ್ ನಿಚಾಯ್ಯತ್ವಾದೇವಂ ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ ॐ ||೧-೨-೭||

ॐ ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಸಿರೀತಿ ಚೇನ್ ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ॐ || ೧-೨-೮ ||

ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಾದಾಂತ್ಯಾಥನಯನೋರ್ನಾವಶ್ಯಂ ಸನ್ನತಪೇಕ್ಷಾ | ಅಪೇಕ್ಷಾಂ ತು
ಪೂರ್ವಾಕ್ಷಿಪಾದಾಕ್ಷೇಪಿಕೀ |

ಏತರೇಏ 'ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತಿ ಬಾಧ್ಯ' ಇತಿ ಖಂಡೇ (ಏ-೩-೨-೩)
ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ಏತಂ ಹೇವ ಬಹುವಾ ಮಹತ್ಯುಕ್ತೇ ಮೀಮಾಂಸಂತ
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉಕ್ತಾಗ್ರಿಮಹಾಬ್ರತಪೃಥಿವೀಶ್ಚುವಾಪ್ವಾಕಾಶೌಷಧಿವನಸ್ಪತಿಚಂದ್ರನಕ್ಷತ್ರೇಷುತ್ವಾ 'ಸರ್ವೇಷು
ಭೂತೇಷ್ವೇತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವಭೂತಗತಃ ಕಶ್ಚಿದಾಗ್ರಾಪ್ರಾಪತೇ | ಸ ಸರ್ವತ್ರ ಶ್ರುತಃ
ಕಿಮಾದಿತ್ಯಜೀವೌ ವಿಷ್ಣುರ್ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ |

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ

ಹಿಂದಿನ ಪಾದದ ಕೊನೆ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಮುಂದಿನ ಪಾದದ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸಂಗತಿಯನ್ನು
ಹೇಳಲೇಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದಾದರೆ ಹಿಂದಿನ
ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷೇಪಿಕೀಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾ ಇತಿ ಬಾಧ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ
'ತಸ್ಮೈತಸ್ಯಾಸಾವಾದಿತ್ಯೋ ರಸ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ಏತಂ ಹೇವ ಬಹುವಾ ಮಹತ್ಯುಕ್ತೇ ಮೀಮಾಂಸಂತೇ'
ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಮಾತುಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ, ಅಗ್ನಿ, ಮಹಾವ್ರತ, ಪೃಥಿವೀ, ದ್ಯು, ವಾಯು, ಆಕಾಶ,
ಔಷಧಿ, ವನಸ್ಪತಿ, ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ 'ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಏತಮೇವ
ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸಕಲಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಶ್ರುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲೆಡೆ
ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಂತಹ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮನು ಆದಿತ್ಯನೋ? ಅಥವಾ ಜೀವನೋ? ಅಥವಾ
ವಿಷ್ಣುವೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ತತ್ರ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ | ಪ್ರಾಗಸಕೃಚ್ಛುತಾದಿತ್ಯಪದೋಕ್ತಸ್ಯೈವ ಏತಮಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ
'ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ' ಇತಿ ಪದೇನ ಪ್ರಸ್ತುತಸಂಬಂಧಸಂಪರ್ಕಃ ಪರಾಮೃಶ್ಯ ರಸ ಇತಿ ತತ್ಸಾರತ್ವಾಲ್ಪಲಿಂಗೋಕ್ತಾದಿ
ತ್ಯಪರತ್ವಾತ್

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧)

ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಮಿತಿ ಸೌರಮನ್ತ್ರೋದಾಹರಣಾಡ್ ಆದಿತ್ಯೇ ಏತಮಿತಿ
ವಿಶಿಷ್ಟಾದಿತ್ಯೇಽನುಕ್ತವಲಿಜ್ಞಾಚ್ಚ ಆದಿತ್ಯ ಏವ ಸರ್ವಗತ ಇತಿ ವಾ,

ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಜ್ಞಾನಕರಣತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಚ್ಚುರಾದಿಸಮ್ಬಂಧರೂಪ
ಜೀವಲಿಜ್ಞಾಙ್ಗತೇಶ್ವೇತಮಿತಿತ ಭೂತಪದೋಪಾದಾನಬಲಾಡ್ ಭೂತಾದನ್ಯತ್ರಾಭಾವಪ್ರತೀತ್ಯಾ
ಪ್ರಾಸಾಲ್ಪೌಕಸ್ತವಲಿಜ್ಞಾಚ್ಚ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪರಾಮರ್ಶಿತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯೇತच्छಂದೇ ತತ್ರತತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್, ಸರ್ವೇ
ಜೀವಾ ವಾ, ನತು ವಿಷ್ಣುಃ, ಉಕ್ತಶ್ರುತಾಲಿಜ್ಞಾನಾಮಯೋಗಾತ್ । ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವೇ ತದ್ವತ್ಸುಖ-
ದುಃಖಾದಿಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೇಽಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ ।

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಈ ಸರ್ವಗತನು ಆದಿತ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಅನೇಕ
ಬಾರಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದನ್ನೇ 'ಏತಂ' ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು.
ಅಂತಹ ಆದಿತ್ಯನು 'ತಸ್ತೈತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಸಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
ಅಂದರೆ ಸಂವತ್ಸರಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು
ಆದಿತ್ಯನ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು 'ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಂ' ಎಂಬ ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರದ ಉದಾಹರಣೆಯಿರುವುದರಿಂದ
'ಆದಿತ್ಯೇ ಏತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಹೇಳಿದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ
ಲಿಂಗವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅಥವಾ ಜೀವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ'
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಜೀವನ ಲಿಂಗಗಳಾಗಿವೆ.
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರಣವಾದ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವವು ಜೀವನ
ಲಿಂಗವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು 'ಭೂತೇಷು ಏತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೂತಪದವನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭೂತಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಡೆ ಇರಲಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ
ಅಲೌಕಿಕತ್ವವೆಂಬ ಜೀವನ ಲಿಂಗವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನೂ ಸಹ 'ಏತತ್'
ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುವುದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಕಲ ಜೀವರುಗಳು
ಸರ್ವಗತರೆನ್ನಬಹುದು; ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಸಕಲಭೂತಗತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಕಲಜೀವರಿಗೆ
ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಭೋಗವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಇಷ್ಟು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು । 'ಎತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' (ಮಹಾನಾ ಡ) ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ।

ಜಾತ್ಯಾದೇಬ್ರಹ್ಮಪದಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಬ್ರಹ್ಮಪದಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸತ್ವೇನ ಎತಮೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಾ ಯೋಗಾತ್, ತದ್ವಲೇನ ಬಹ್ಮಪದೇನಾತ್ರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ ।

'ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತ' ಇತ್ಯಾದಿನೋತ್ತರವಾಕ್ಯೇನೋಕ್ತಾನಾಂ ಕಾತ್ಸರ್ಯೇನಾ-ಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾನಾಂ ಚ ಸತ್ವಾತ್ । 'ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ' (ಭ.ಗೀ. ೧೦-೧೦) ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ ಸಾಧಕಸತ್ವಾತ್ ।

'ಸಂವತ್ಸರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ' ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಂವತ್ಸರಪದಸ್ಯ ವಿರಿಶ್ವಪರತಯಾ ತತ್ಸಾರತ್ವಸ್ಯ ಅಂತರ್ನಯನ್ಯಾಯೇನಾದಿತ್ಯಶ್ರುತೇಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದೇವ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನೇಽಪಿ ಸ್ಥಿತೇಃ ವಿಷ್ಣಾವಲ್ಪಸ್ಥಾನತ್ವ-ರೂಪಾಲ್ಪೌಕಸ್ತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯೋಮವದ್ವಪಪತ್ತೇಃ । ಭೂತಪದಸ್ಯ ತಥೋಪಾಸನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ।

ಸಮ್ಮೋಗಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೈಶೇಷ್ಯೇಣ ಸುಪರಿಹರತ್ವೇನ 'ಭೂತೇಷು' ಇತ್ಯನೇನ ಚಾದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ । ಚಕ್ಷುರಾದಿಸ್ವಾಮಿತ್ವಾದಿರೂಪಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದೇರಪಿ ಸಮ್ಮವೇನ ಬಾಧಕಾನಾಮಭಾವಾತ್ । ಅಣೋರ್ಜೀವಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಯೋಗೇನ ಪರಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಭಾವಾಚ್ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ।

ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಜೀವ ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಏತಮೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅವಧಾರಣವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದಾರ್ಥನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

'ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತೋಽಗತೋಽಮತ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಕೂಡುತ್ತವೆ. 'ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ ಗೀತೆಯು ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ.

ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು 'ಸಂವತ್ಸರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಂವತ್ಸರಸಾರನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆಂದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನತ್ವವೆಂಬ ಅಲೌಕಸ್ತ್ವವನ್ನು ಆಕಾಶದಂತೆ ಕೂಡಿಸಬಹುದು.

ಭೂತಪದವು ಸಕಲಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿವಿಷ್ಟವಾಗಿವೆ.

ಜೀವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಜೀವರ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಭೂತೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಚಕ್ಷುರ್ಮುಖತ್ವವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸರ್ವಗತನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಅಣುವಾದ ಜೀವನಾಗಲಿ, ಆದಿತ್ಯನಾಗಲಿ ಸರ್ವಗತರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಕಾರಣ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಸಕಲಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

फलं तु भूतेश्वेतमेव आदित्यादिकमेव नान्यदित्येवकारेण विष्णोर्भूतादन्यत्रैव सत्वप्रतीत्या 'ब्रह्म ततमपश्यद्' (ऐ. १-४-३) इति पूर्वनयनिर्णयश्रुत्युक्तव्याप्तत्वाख्य-सर्वगतत्वमयुक्तमिति पूर्वाक्षेपस्तत्समाधिशचेति ।।

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಫಲ ಹೀಗಿದೆ - 'ಭೂತೇಷು ಏತಮೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏವಕಾರದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳೇ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆಯವರಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಡೆ ವಿಷ್ಣುವಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಮಪಶ್ಯತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವವೆಂಬ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಇದರ ನಿರಾಕರಣೆಯೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲಿ:

ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರದರ್ಶಯತೀತಿ ಸ್ಮಿನ್ ಪಾದೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ
ಅತ್ರಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಸರ್ವಗತತ್ವರೂಪಭಾವಲಿಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವೀಯತೇ

ॐ ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್ ॐ || (೧-೨-೧)

ನನ್ವಾದಿತೃ ಎವಾಯಂ ಸರ್ವಗತೋ ಭವೇತ್ | ತಸ್ಯೈತಸ್ಯಾಪಾದಾಸಾದಿತೃ (ಐ.ಆ.೩|೨|೩)
ಇತ್ಯಾದಿ ಬಹ್ವಾದಿತೃಶ್ರುತೇಃ | ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮೇತಿ ಸೌರಮನ್ತ್ರೋದಾಹರಣಾಚ್ಚ | ಏತಮಸ್ಯಾಮೇತಮಿತಿ
ಕ್ಷಿತೃದಿಷ್ಠತ್ವಾದಿತೃಽನುಕ್ತತ್ವಲಿಂಗಾಚ್ಚ | ಯದ್ವಾ, ಸರ್ವಜೀವಾನಾಮೇತತ್ಸರ್ವಗತತ್ವಮ್ | ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಾದಿ
ಲಿಂಗಾತ್ | ನಚ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಮನ್ತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯಮ್ | ತಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವೇನ ಸರ್ವೇಷು
ಭೂತೇಷ್ವಿತೃಕಾಲಪೌಕಸ್ತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ತಸ್ಮಾದ್ವಿಷ್ಣವನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ
ಪ್ರಾಣತ್ವಮಾನಂದಮಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಮಾಹ |

|| ॐ || ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾದಿತಿ || ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - 'ತತ್ತ್ವ' ಇತಿ ವರ್ತತೇ | ಸರ್ವತ್ರ
ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು | ಉಚ್ಯಮಾನಂ ವಸ್ತು ತತ್ತ್ವ ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನತ್ವನ್ಯತ್ | ಕುತಃ? ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್
ಏತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ (ಐ.ಆ. ೩|೨|೩-೧೨) ಸರ್ವಗತೇ ವಸ್ತುನಿ ನಾರಾಯಣವಾಚಿತ್ವೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ-
ಪ್ರಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದಿತೃಃ |

ಏವಂ ಚೈತಮೇವೇತಿ ಸರ್ವಭೂತಗತೇ ವಸ್ತುನಿ ನಾರಾಯಣೈಕನಿಷ್ಠತ್ವೇನ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್'
(ಐ.ಆ.೩|೨|೩) ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಪದೇಶಾತ್ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವನ್ತರ್ಗತತಯೋಚ್ಯಮಾನೋ ನಾರಾಯಣ
ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ |

ॐ ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ॐ || (೧-೨-೨)

ಯುಕ್ತಮನ್ತರೇಣ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ -

|| ॐ || ವಿವಕ್ಷಿತಗುಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚೇತಿ || ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ಚಃ ಸಮುಚ್ಯಯೇಽವಧಾರಣೇ ವಾ |
ಸರ್ವಗತೇ ಶ್ರುತೇತಿ ಶೇಷಃ | ತತಃಚ ವಿವಕ್ಷಿತಾನಾಮ್ ಇತಃ ಪರಂ ಸರ್ವಗತೇ ಸರ್ವಗತೇ ಶ್ರುತ್ಯಾ
ತನ್ನಿಷ್ಠತಯಾ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನಾಂ ವಾಽಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ
ತಸ್ಮಿನ್ನೇವೋಪಪತ್ತೇರನ್ಯತ್ರಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಏವಂ ಚ 'ಸ ಯೋಽತೋಽಶ್ರುತಃ' (ಐ.ಆ.೩|೨|೪), 'ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ' (ಋ.೭|೧೯|೨)
'ಸ ಸವಿತಾ' (ಚತುರ್ವೇದಶಿಖಾಯಾಂ) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿभिಃ ಸರ್ವತ್ರಗತನಿಷ್ಠತಯಾ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಾನಾಂ

ವಕ್ಷ್ಯमाणಾನಾಮಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೋरेव योग्यत्वेन सर्वत्रोच्यमानो नारायण एवेति सिद्धम् ।

ॐ ॥ अनुपपत्तेस्तु न शारीरः ॥ ॐ (१-२-३)

ನನು ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಶ್ರುತತ್ವಾದಿಲಿಂಗೈಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತಥಾ 'ಆದಿತ್ಯೋ ರಸಃ' (ಐ.ಆ.೩|೨|೩) ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯ ಇತಿ (ಐ.ಆ.೩|೨|೧) ಶ್ರುತೌ ಜ್ಞಾನಕರಣಾತ್ಮಕ-ದೇಹಾಭಿಮಾನಿತ್ವೇನ ಜೀವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗೈಶ್ಚಾದಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಜೀವಾ ವಾ ಭವೇಯುರिति ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂಚಿತಮ್ -

ॐ ॥ अनुपपत्तेस्तु न शारीर इति ॥ अस्यार्थः । तु शब्द एवार्थे । शारीरः जीवः । आदित्यो वा । न सर्वगतः । कुतः? अनुपपत्तेः एकस्य जीवस्य सर्वशरीरस्थत्वायोगादेवेत्यर्थः ।

ಎವಂ ಚ ಸರ್ವಜೀವಸ್ಯ ಸಮಾನಭೋಗರೂಪೋಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಏಕೈಕಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಏಕಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಥತ್ವೇ ಸರ್ವಸುಖದುಃಖಾದಿಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಯೋಗೇನ ಶ್ರುತೇರ್ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ತस्ಮಾತ್ ಸರ್ವಭೂತೇಷ्वಂತರ್ಗತತಯೋಚ್ಯಮಾನೋ ನಾರಾಯಣ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

ॐ ॥ कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च ॥ ॐ (१-२-४)

युक्त्यन्तरेण शारीरस्य सर्वगतत्वं पराकुर्वत् सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ कर्मकर्तृव्यपदेशाच्चेति ॥ अस्यार्थः - सर्वगते वस्तुनि 'आत्मानम्' इति (ಐ.ಆ.೩|೨|೩) ಕರ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಜೀವೇ ಚ ಶಂಸತೀತಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಉಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಜೀವಃ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಎವಂ ಚ ಸರ್ವತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯೈತಮಾತ್ಮಾನಾಮಿತ್ಯೈತರೇಯಶ್ರುತೌ ಶಂಸನಕ್ರಿಯಾयां ಸ ಏತಮಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಶಾರೀರಸ್ಯ ಚ ತಸ್ಯಾಮೇವ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ । ಏಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾयां ತಯೋರುತ್ಸರ್ಗತೋ ಭಿನ್ನತ್ವನಿಯಮಾದಪವಾದಕಾರಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ಸರ್ವತ್ರೋಚ್ಯಮಾನೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ॐ ॥ शब्दविशेषात् ॥ ॐ (१-२-५)

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಗತ ಇತಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ । ತच्छಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇಽಪಿ ವೃತ್ತೇಃ । ನ ಚಾಸೌ ಜೀವೇಽಮುಖ್ಯ ಇತಿ ತದಗ್ರಹಃ । ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಾದಿಬಾಧಕಬಲೇನಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ

ग्रहणोपपत्तेः । न चाश्रुतत्वादिगुणशून्यरूपबाधकेन न जीवः । श्रुत्वाप्येनम् इति गीतायां जीवस्याद्भुतत्वादिश्रवणात् । नाप्येकशरीरस्यत्वानुपपत्तिर्बाधिका । तस्या विष्णावपि साम्यात् । न च चक्षुर्मयत्वादिबाधकान्न जीवः । एकस्यैव कर्मकर्तृत्वयोरुपपत्तेः । ततश्च सर्वगतो जीव एवेति प्राप्ते, सूचितम् -

ॐ ॥ शब्दविशेषादिति ॥ अस्यार्थः । 'एतमेव ब्रह्म' इति (ऐ.आ.३।२।३) वाक्ये ब्रह्मशब्दस्यावधारणार्थक एवशब्दाख्यविशेषणवत्त्वात् । ब्रह्मशब्दो न जीवपर इत्यर्थः ।

एवं च निर्दिष्टवाक्ये हेतुत्वेन प्रकृतब्रह्मशब्दस्य सावधारणत्वरूप-विशेषवत्त्वात् । एवकारशिरस्क ब्रह्मशब्दवाच्यत्वे जीवस्य मुख्यब्रह्मत्वप्राप्तं स्यात् । अतः सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ।

ॐ ॥ स्मृतेश्च ॥ ॐ

श्रुतिसमाख्ययाऽपि विष्णोः सर्वगतत्वं साधयत् सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ स्मृतेश्चेति ॥ अस्यार्थः - चः समुच्चये । न केवलं श्रुत्युक्तत्वात् ब्रह्मशब्दो न जीवपर इति । किन्तु 'अहमात्मा गुडाकेश' (भ.गी.१०।२०) इत्यादिस्मृतिसद्भावाच्च ब्रह्मशब्दो न जीवपर इत्यर्थः ॥

एवं च निर्दिष्टस्मृतिवाक्यात् । जीवेशयोर्भेदमिष्यात्वकल्पनस्य सूत्रकृताऽविवक्षितत्वात् । 'द्वा सुपर्णा' इत्यादि (मुं.उ.३।१।१) प्रमाणविरुद्धत्वेन च तथा न कल्पनीयत्वात् सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

ॐ ॥ अर्भकौकस्त्वात् तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्च ॥ ॐ

ननु सर्वेषु भूतेष्वित्यल्पस्थाने साकल्येन स्थितिकथनात् । जीवधर्मव्यपदेशाच्च । सर्वगतो जीव एव न विष्णुः अपरिच्छिन्ने जीवधर्मरहिते च तस्मिंस्तदुभयव्यपदेशायोगादिति प्राप्ते समादधत् सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ अर्भकौकस्त्वात् तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्चेति ॥ अस्यार्थः - 'अर्भकौकस्त्वात् सर्वेषु भूतेषु' इति (ऐ.आ.३।२।३) सर्वगतवस्तुनः सर्वप्राणिहृदयाकाशरूपाल्पस्थानकत्वकथनात् । तद्व्यपदेशात् तस्य जीवस्य तच्छ्रुतिलिङ्गादिना व्यपदेशात् उक्तत्वाच्च । नेति चेत् ब्रह्मैव

ವಕ್ಷ್ಯमाणಾನಾಮಶ್ರುತತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾಂ ವಿष्ಣೋरेव योग्यत्वेन सर्वत्रोच्यमानो नारायण एवेति सिद्धम् ।

ॐ ॥ अनुपपत्तेस्तु न शारीरः ॥ ॐ (१-२-३)

ननु यथा ब्रह्मशब्दादश्रुतत्वादिलिङ्गैश्च विष्णुः सर्वगत इत्युच्यते तथा 'आदित्यो रसः' (ऐ.आ.३।२।३) इत्यादित्यशब्दाच्चक्षुर्मय इति (ऐ.आ.३।२।१) श्रुतौ ज्ञानकरणात्मक-देहाभिमानित्वेन जीवे प्रसिद्धचक्षुर्मयत्वादिलिङ्गैश्चादित्यः सर्वजीवा वा भवेयुरिति प्राप्ते सूचितम् -

ॐ ॥ अनुपपत्तेस्तु न शारीर इति ॥ अस्यार्थः । तु शब्द एवार्थे । शारीरः जीवः । आदित्यो वा । न सर्वगतः । कुतः? अनुपपत्तेः एकस्य जीवस्य सर्वशारीरस्थत्वायोगादेवेत्यर्थः ।

एवं च सर्वजीवस्य समानभोगरूपोपपत्तिविरुद्धत्वात् । एकैकस्य जीवस्य सर्वशारीरस्थत्वानुपपत्तेः । एकस्य जीवस्यादित्यस्य वा सर्वशारीरस्थत्वे सर्वसुखदुःखादिभोगप्राप्त्या सर्वगतत्वायोगेन श्रुतेर्बाधितविषयत्वप्रसङ्गात् । तस्मात् सर्वभूतेष्वन्तर्गततयोच्यमानो नारायण एवेति सिद्धम् ।

ॐ ॥ कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च ॥ ॐ (१-२-४)

युक्त्यन्तरेण शारीरस्य सर्वगतत्वं पराकुर्वत् सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ कर्मकर्तृव्यपदेशाच्चेति ॥ अस्यार्थः - सर्वगते वस्तुनि 'आत्मानम्' इति (ऐ.आ.३।२।३) कर्मत्वस्य जीवे च शंसतीति तद्विरुद्धकर्तृत्वस्य व्यपदेशात् उक्तत्वाच्च न जीवः सर्वगत इत्यर्थः ।

एवं च सर्वत्रोक्तस्य सर्वगतस्य प्रकृतस्यैतमात्मानामित्यैतरेयश्रुतौ शंसनक्रियायां स एतमात्मानमिति कर्मत्वेन शारीरस्य च तस्यामेव कर्तृत्वेन व्यपदेशात् । एकस्यां क्रियायां तयोरुत्सर्गतो भिन्नत्वनियमादपवादकारणाभावाच्च सर्वत्रोच्यमानो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

ॐ ॥ शब्दविशेषात् ॥ ॐ (१-२-५)

ननु ब्रह्मशब्दाद् विष्णुरेव सर्वगत इति न युज्यते । तच्छब्दस्य जीवेऽपि वृत्तेः । न चासौ जीवेऽमुख्य इति तदग्रहः । चक्षुर्मयत्वादिबाधकबलेनामुख्यार्थस्यापि

ग्रहणोपपत्तेः । न चाश्रुतत्वादिगुणशून्यरूपबाधकेन न जीवः । श्रुत्वाप्येनम् इति गीतायां जीवस्याद्भुतत्वादिश्रवणात् । नाप्येकशरीरस्थत्वानुपपत्तिर्बाधिका । तस्या विष्णावपि साम्यात् । न च चक्षुर्मयत्वादिबाधकान् जीवः । एकस्यैव कर्मकर्तृत्वयोरुपपत्तेः । ततश्च सर्वगतो जीव एवेति प्राप्ते, सूचितम् -

ॐ ॥ शब्दविशेषादिति ॥ अस्यार्थः । 'एतमेव ब्रह्म' इति (ऐ.आ.३।२।३) वाक्ये ब्रह्मशब्दस्यावधारणार्थक एवशब्दाख्यविशेषणवत्त्वात् । ब्रह्मशब्दो न जीवपर इत्यर्थः ।

एवं च निर्दिष्टवाक्ये हेतुत्वेन प्रकृतब्रह्मशब्दस्य सावधारणत्वरूप-विशेषवत्त्वात् । एवकारशिरस्क ब्रह्मशब्दवाच्यत्वे जीवस्य मुख्यब्रह्मत्वप्राप्तं स्यात् । अतः सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ।

ॐ ॥ स्मृतेश्च ॥ ॐ

श्रुतिसमाख्ययाऽपि विष्णोः सर्वगतत्वं साधयत् सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ स्मृतेश्चेति ॥ अस्यार्थः - चः समुच्चये । न केवलं श्रुत्युक्तत्वात् ब्रह्मशब्दो न जीवपर इति । किन्तु 'अहमात्मा गुडाकेश' (भ.गी.१०।२०) इत्यादिस्मृतिसद्भावाच्च ब्रह्मशब्दो न जीवपर इत्यर्थः ॥

एवं च निर्दिष्टस्मृतिवाक्यात् । जीवेशयोर्भेदमिथ्यात्वकल्पनस्य सूत्रकृताऽविवक्षितत्वात् । 'द्वा सुपर्णा' इत्यादि (मुं.उ.३।१।१) प्रमाणविरुद्धत्वेन च तथा न कल्पनीयत्वात् सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

ॐ ॥ अर्भकौकस्त्वात् तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्च ॥ ॐ

ननु सर्वेषु भूतेष्वित्यल्पस्थाने साकल्येन स्थितिकथनात् । जीवधर्मव्यपदेशाच्च । सर्वगतो जीव एव न विष्णुः अपरिच्छिन्ने जीवधर्मरहिते च तस्मिंस्तदुभयव्यपदेशायोगादिति प्राप्ते समादधत् सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ अर्भकौकस्त्वात् तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्चेति ॥ अस्यार्थः - 'अर्भकौकस्त्वात् सर्वेषु भूतेषु' इति (ऐ.आ.३।२।३) सर्वगतवस्तुनः सर्वप्राणिहृदयाकाशरूपाल्पस्थानकत्वकथनात् । तद्व्यपदेशात् तस्य जीवस्य तच्छ्रुतिलिङ्गादिना व्यपदेशात् उक्तत्वाच्च । नेति चेत् ब्रह्मैव

ಸರ್ವಗತಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ನೇತಿ चेत्, ನ । कुतः? तेषां विष्णावेवोपपत्तेरिति शेषः । नच वैयर्थ्यम् । एवं निचाप्यत्वात् एवमर्भकौकस्त्वादिरूपेण विष्णोरेवोपास्यत्वात् । तथा च न वैयर्थ्यमिति भावः । श्रुतिलिङ्गादीनां ब्रह्मपरत्वेन न तद्विरोध इति भावः । व्याप्तस्य विष्णोः कथमल्पस्थानस्थितिरित्यत उक्तम् - व्योमवच्चेति ॥ यथाऽऽकाशस्य व्याप्तस्यापि गृहाद्येकदेशावस्थितिः तद्वद् विष्णोरपीत्यर्थः ॥

एवं चापरिच्छिन्नादिरूपस्यार्भकौकस्त्वादिकथनमप्रयोजनम् । उतायुक्तम् । नाद्यः । तस्य तेन रूपेणोपास्यत्वेन व्यपदेशस्य सप्रयोजनत्वात् । न द्वितीयः । सर्वगतस्यापि व्योमोऽंशस्य साकल्येनाल्पौकस्त्वदर्शनेन तदभेदादाकाशस्याल्पौकस्त्ववद् भगवतः साकल्येनाल्पौकस्त्वोपपत्तेः । ईश्वरस्य सर्वेन्द्रियस्वामित्वेन चक्षुर्मयत्वादेरप्युपपत्तेः । न चादित्येऽनुक्तत्वलिङ्गविरोधः । 'यश्चासावादित्य' इति पूर्ववाक्ये आदित्यस्थत्वस्योक्तत्वेनानुक्तत्वस्यासिद्धत्वात् । अतः सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ।

ॐ ॥ सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात् ॥ ॐ (१-२-८)

पुनरुक्तमाक्षिप्य समादधत् सूत्रमाह -

ॐ ॥ सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यादिति ॥ अस्यार्थः - यतो ब्रह्मणः व्योमवत् सर्वजीवशरीरस्थत्वे सम्भोगप्राप्तिः समानभोगप्राप्तिरित्यतो बाधकान्न ब्रह्म सर्वगतमिति चेन्न । कुतः? वैशेष्यात् विष्णोः सामर्थ्यविशेषवत्त्वादित्यर्थः । तथा च न तस्य जीवसमानभोगप्राप्तिरिति भावः ।

एवं च सर्वज्ञताऽल्पज्ञता भेदात् । सामर्थ्यवैशेष्याच्चाग्निस्तम्भनवतो दाहाभाववत् समानभोगाप्राप्तेः सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

॥ इति सूत्रार्थरत्नावल्यां सर्वगतत्वाधिकरणम् ॥

॥ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

॥ ಶ್ರೀಮದ್ಭೀಷಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

೦೩- ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

ಸರ್ವಗತಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ನೇತಿ चेತ್, ನ । कुतः? तेषां विष्णावेवोपपत्तेरिति शेषः । नच वैयर्थ्यम् । एवं निचाप्यत्वात् एवमर्भकौकस्त्वादिरूपेण विष्णोरेवोपास्यत्वात् । तथा च न वैयर्थ्यमिति भावः । श्रुतिलिङ्गादीनां ब्रह्मपरत्वेन न तद्विरोध इति भावः । व्याप्तस्य विष्णोः कथमल्पस्थानस्थितिरित्यत उक्तम् - व्योमवच्चेति ॥ यथाऽऽकाशस्य व्याप्तस्यापि गृहाद्येकदेशावस्थितिः तद्वद् विष्णोरपीत्यर्थः ॥

एवं चापरिच्छिन्नादिरूपस्यार्भकौकस्त्वादिकथनमप्रयोजनम् । उतायुक्तम् । नाद्यः । तस्य तेन रूपेणोपास्यत्वेन व्यपदेशस्य सप्रयोजनत्वात् । न द्वितीयः । सर्वगतस्यापि व्योमोऽंशस्य साकल्येनाल्पौकस्त्वदर्शनेन तदभेदादाकाशस्याल्पौकस्त्ववद् भगवतः साकल्येनाल्पौकस्त्वोपपत्तेः । ईश्वरस्य सर्वेन्द्रियस्वामित्वेन चक्षुर्मयत्वादेरप्युपपत्तेः । न चादित्येऽनुक्तत्वलिङ्गविरोधः । 'यश्चासावादित्य' इति पूर्ववाक्ये आदित्यस्थत्वस्योक्तत्वेनानुक्तत्वस्यासिद्धत्वात् । अतः सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ।

ॐ ॥ सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात् ॥ ॐ (१-२-८)

पुनरुक्तमाक्षिप्य समादधत् सूत्रमाह -

ॐ ॥ सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यादिति ॥ अस्यार्थः - यतो ब्रह्मणः व्योमवत् सर्वजीवशरीरस्थत्वे सम्भोगप्राप्तिः समानभोगप्राप्तिरित्यतो बाधकान्न ब्रह्म सर्वगतमिति चेन्न । कुतः? वैशेष्यात् विष्णोः सामर्थ्यविशेषवत्त्वादित्यर्थः । तथा च न तस्य जीवसमानभोगप्राप्तिरिति भावः ।

एवं च सर्वज्ञताऽल्पज्ञता भेदात् । सामर्थ्यवैशेष्याच्चाग्निस्तम्भनवतो दाहाभाववत् समानभोगाप्राप्तेः सर्वगतो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

॥ इति सूत्रार्थरत्नावल्यां सर्वगतत्वाधिकरणम् ॥

॥ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವೇಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

೦೩-ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮ
ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕ, ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ
ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಅತ್ಯತ್ಯಾದಿಕರಣ

ಸಕಲಸಂಹಾರಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ

ॐ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೯ ॥

ಅನುವಾದ - 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಸಂಹಾರಕತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಹೊರತು ಅದಿತಿ ದೇವಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ"
ಎಂಬುದಾಗಿ ಚರಾಚರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸಂಹಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ.

॥ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ

ಅತ್ಯತ್ಯಾದಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಅತ್ತಾ "ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತಸರ್ವಾತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ತ್ವದಿತಿ: । ಕುತ: ?
ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ಚರಾಚರಸ್ಯ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಪञ್ಚಸ್ಯ "ಸರ್ವಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಅಥತಯೋಕ್ತವತ್
ಇತ್ಯರ್ಥ: ॥೧॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ತ = 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಎಂಬ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ = ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಂಪಚಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಂಹಾರಯುಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ.

॥ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ-

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

॥ ಅಥ ಅತೃತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯ ಯತಃ' (೧-೧-೨.) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ತತ್ರಾತೃತ್ವಂ 'ಸ ಯಥೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮಗ್ರಿಯತ । ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿತಿ

ತದದಿತೇರಾದಿತೀತ್ವಮ್' (ಬೃ. ೩-೩-೨೫) ಇತ್ಯದಿತೇಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ।

ಅನುವಾದ - 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವವು 'ಸ ಯದ್ಯದೇವ' ಎಂಬ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕತಃ ಅನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ = ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕಗಳು ಯಾರಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆಯೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ತತ್ತ = ಆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, ಅತ್ಯತ್ವಂ = ಸಂಹಾರಕತ್ವವು, ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ = ಏನೇನು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಾನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದಾನೋ, ತತ್ತದತ್ತಂ = ಆ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು, ಅತ್ತಂ = ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅದ್ವಿಯತ = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಸರ್ವಂ ವಾ = ಎಲ್ಲವನ್ನು, ಅತ್ತೀತಿ = ತಿನ್ನುವ ಕಾರಣದಿಂದ, ತತ್ = ಅದು, ಅದಿತೇಃ = ಕರ್ತೃಪರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅದಿತಿಗೆ, ಅದಿತಿತ್ವಂ = ಅದಿತಿಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು, ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಅದಿತೇಃ = ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಗೆ

ಪ್ರತೀಯತೇ = ಅತ್ಯತ್ವವು ತೋರುತ್ತದೆ.^(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಲೋಕತೋನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತೀಶಬ್ದೇನ ಸಹೋಕ್ತಾತೃತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ ಹರೌ ಸಮನ್ವಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಜ್ಞಾತಿಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತ್ಯ ವಿಷಯಸಂಜ್ಞಯೌ ಸಯುಕ್ತಿಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಂ (೧-೨-೨)

ಚ ಸೂಚಯತಿ - ಜನ್ಮೇತಿ ॥ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರುಕ್ತमित्यर्थಃ । ತತ್ರೇತಿ ॥
 ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣेषು ಮಧ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರವಿಷ್ಟಮಿತಿ ಶ್ಲೇಷಃ । ಅಕೃತ್ವಮಿತಿ ॥

‘ಸ ಸರ್ಗಕಾಲೇ ಚ ಕರೋತಿ ಸರ್ವಂ ಸंहಾರಕಾಲೇ ತು ತದತಿ ಭೂಯಃ ।’

‘ಸ್ರಷ್ಟಾ ಪಾತಾ ತಥೈವಾತ್ತಾ’ (ಸ್ಕಾಂದೇ)

ಇತ್ಯಾದಾವದಿಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಾನೇಕಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಬೋಧ್ಯಮ್ ಊರ್ಣನಾ-
 ಭ್ಯಾದಿವಚದಕೃತ್ವಂತದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನೇನ ಅದೇರ್ಭಕ್ಷಣಾರ್ಥತ್ವಾದದಿತೇರಕೃತ್ವೇಽಪಿ ನ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ-
 ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪಿಸಿರिति ಶಬ್ದಾ ನಿರಸ್ತಾ । ಪ್ರಥಮೇತಿಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತಿಗತಃ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು
 ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಃ । ಅದಿತೇರೀತ್ಯಾವರ್ತತೇ । ತತ್ರೈಕಂ ಭಾವಪ್ರಧಾನಮ್ । ತಥಾ ಚ, ಇತಿ ಬೃಹದಾರण್ಯಕವಾಕ್ಯೇ
 ಯದಕೃತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ತದ್ ಅದಿತೇಃ, ದೇವಮಾತುರೇವ ಭವೇತ್ । ಕುತಃ ? ‘ಅದಿತೇಃ’ ಅದितिಶ್ರುತೇಃ । ತಥಾ
 ಅದಿತೀತ್ವಲಿಂಗಾಚೇತಿ ಯೋಜನಾ । ಅದಿತೀತ್ವಂ ಚ ಗೋತ್ವಾದಿವದದितिಮಾತ್ರಧರ್ಮಃ, ನ ವಿಷ್ಣೌ
 ಸಾವಕಾಶಮ್ ॥

ಅನೇನ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ಯಸಮ್ಮಭಾಕ್ಷೇಪಾತ್ ತೇನಾಸ್ಯಾಽಕ್ಷೇಪಿಕೀ ಸಂಜ್ಞತಿಃ ।
 ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಮಕೃತ್ವಂ ವಿಷಯಃ ।

ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ದೇವಮಾತುರದಿತೇರೇವೇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ । ಅದितिಶ್ರುತಿರದಿತೀತ್ವಯುಕ್ತಿಶ್ಚ
 ಸೂಚಿತಾ ಭವತಿ ॥

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸ್ತು - ‘ಸಃ’ ಅದितिರ್ದೇವಮಾತಾ ಸಂವತ್ಸರನಾಮ್ನಾ ಚತುರ್ಮುಖೇನ ‘ಯದದಸೃಜತ
 ತತ್ತದಕೃತುಮಧ್ರಿಯತ’ ಮನಃ । ಆದಚ್ಚೇತಿ ಶ್ಲೇಷಃ । ಕುತಃ ಸರ್ವಾಕೃತ್ವಮದಿತೇಃ ? ಯस्ಮಾತ್ ಸರ್ವಾತ್ರೀ ಸಾ
 ಸರ್ವಮತ್ತೀತಿ ಯತ್ ತದೇವ ಹೃದದಿತೇರ್ದೇವಮಾತುಃ ‘ಅದಿತೀತ್ವಮ್’ ಅದितिಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ನಿमित्तಮ್,
 ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ಸ್ಯಾದिति । ಅस्ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸ್ಥಲಾಂತರಸ್ಥಾದितिಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರ್ವಚನಮಿದಮ್ ।
 ಅತ್ರ ಸರ್ವಶಬ್ದಃ ಸುಧಾರೀತ್ಯಾ ಅದಿತ್ಯದನಯೋಗ್ಯಸರ್ವಪರಃ । ಟೀಕಾರೀತ್ಯಾ ಸಂಜ್ಞಿತಸರ್ವಪರೋ ವಾ ॥

ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸ್ತು - ‘ಸಃ’ ಸಂವತ್ಸರನಾಮಕಚತುರ್ಮುಖೋ ‘ಯದದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತತ್ಸರ್ವಮಕೃತುಂ’ ಸ
 ಮೃತ್ಯುನಾಮಾ ಜನಾರ್ದನೋಽಧ್ರಿಯತ । ಆದಚ್ಚ । ಕುತಃ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ? ‘ಅದಿತೇಃ’
 ಅದितिಶಬ್ದಾತ್ । ಅದितिಹಿ ‘ಇದಂ ಸರ್ವಂ.....ಯದಿದಂ ಕಿञ್ಚ’ (ತೈ.ಉ. ೨-೬) ‘ಅದितिರ್ದೇವತಾಮಯಿ’
 (ಕಠ. ೪-೭) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದितिಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾದिति ಯಾವತ್ । ತಾವತಾಽಪಿ ಕುತಃ
 ಸರ್ವಾಕೃತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ? ಸರ್ವಮತ್ತೀತಿ ಯತ್ ತದೇವ ಹಿ ‘ಅದಿತೇಃ’ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಾದितिಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ
 ‘ಅದಿತೀತ್ವಮ್’ ಅದितिಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮನ್ಯಥಾ ಸ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಕಃ ಸ್ಯಾದिति ಭಾವಃ । ಅನೇನ
 ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಾಕೃತಾಃ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಶ್ರುತ್ಯಂತರಗತಾದितिಶಬ್ದೋ ಹೇತುರೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಉಕ್ತಂ ಹಿ
 ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮ್ । ‘ತತ್ತದಕೃತುಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಸರ್ವಾಕೃತಾಃ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ
 ಸರ್ವಾಕೃತ್ವನಿಮಿತ್ತಕಸ್ಯಾದितिಶಬ್ದಸ್ಯ ಹೇತುಕರಣಂ ಸಮ್ಮಭವತಿ’ ಇತಿ । ಅತಃ ಏವ ಋಗ್ಭಾಷ್ಯೇ ‘ಅತಿ
 ವಿಶ್ವಂ ತೇನ ಚೈವಾದಿತೀರिति ವಿಷ್ಣುಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರೈವ ‘ಗುಣತಃ ಕಾಲತಶ್ಚಾಽನನ್ಯರೂಪಮಖಂಡಿತ

भाष्यम् - 'स यद्यदेवासृजत' इति पुलिङ्गं च 'कूटस्थोऽक्षर उच्यते'

(भ.गी. १५-१६) इत्यादिवत् ।

ಅನುವಾದ - ದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿಯಾದ ಅದಿತಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯಾದರೂ ಸಹ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ "ಕೂಟಸ್ಥಃ ಅಕ್ಷರಃ" ಎಂದು ಪುಂಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಮತ್ತು ಸಃ = ಅವನು, ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ = ಏನೇನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದನೋ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗಂ ಚ = ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೂ ಸಹ, ಕೂಟಸ್ಥೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ = ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅಕ್ಷರ ಎನಿಸಿದ್ದಾಳೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಇತ್ಯಾದಿವತ್ = ಹೇಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅದಿತಿ ದೇವಿಗೆ ಪುಲ್ಲಿಂಗಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ 'ಅತ್ಯ' ಎನಿಸಿದ್ದಾಳೆ.(೧)

भाष्यम् - अत्रोच्यते

सू - ॐ ॥ अत्ता चराचग्रहणात् ॥ ॐ ॥९॥

ಅನುವಾದ - ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

त्वं चादितिशब्दप्रवृत्तिनिमित्तम्' इति चोक्तम् ॥

(೧) भाष्यदीपिका - नन्वेतदतृत्वमदितेश्चेत् कथं तर्हि तस्यां स इति पुलिङ्गं युक्तं स्यात् । अतस्तेन श्रुत्यादिबाध इत्यत आह - स इति ॥ इति वाक्ये श्रुतमित्यर्थः । इत्यादिवदित्यनन्तरमदित्यां युज्यत इति श्लेषः । चस्त्वर्थः । आदिपदेन 'सोऽहं वायुं दिक्षां वत्सं वेद' इति छन्दोगवाक्यं गृह्यते । तथा च पूर्वपक्षे न पुलिङ्गानुपपत्तिरिति भावः । कूटमाकाशं तद्विनिर्बिकारतया तिष्ठतीति कूटस्थः । प्रकृतिः 'अक्षरः' देहतोऽविनाशित्वादुच्यत इति गीतावाक्यस्यार्थः । दिक्षाब्दितानां पूर्वादिचतुर्दिगवस्थितभगवद्वाहूनां 'वत्सं' ततो जातं 'वायुं' मुख्यप्राणमहं 'वेद' जानामीत्यर्थः । लक्ष्मीवाक्यमेतत् ॥

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ = ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (೧)

ಭವ್ಯಮ್ - ನ ಹಿ ಚರಾಚರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮತ্বಮದಿತೇ:

ಅನುವಾದ - ಸಕಲ ಚರಾಚರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅದಿತೇ = ಕಶ್ಯಪರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅದಿತಿಗೆ, ಚರಾಚರಸ್ಯ = ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ, ಸರ್ವಸ್ಯ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ, ಅತ್ಯತ್ವಂ = ತಿನ್ನುವಿಕೆಯು, ನ ಹಿ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (೨)

ಭವ್ಯಮ್ - 'ಸ್ರಷ್ಟಾ ಪಾತಾ ತಥೈವಾತ್ತಾ ನಿಖಿಲಸ್ಯೈಕ ಏವ ತು ।

ವಾಸುದೇವಃ ಪರಃ ಪುಂಸಾಮಿತರೇಽಲ್ಪಸ್ಯ ವಾ ನವಾ' ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ।

ಅನುವಾದ - ಏಕೆಂದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು, ಪಾಲನೆಯನ್ನು, ಸಂಹಾರವನ್ನು ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ನಿಂತು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವನು ಸಕಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗಿಂತ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಾಸುದೇವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಪಂಚದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಕರ್ತೃಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಏಕೆಂದರೆ, ಸೃಷ್ಟಾ = ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವನು, ಪಾತಾ = ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವವನು, ತಥೈವ = ಅದರಂತೆ, ನಿಖಿಲಸ್ಯ = ಸಮಸ್ತವಾದ, ಅತ್ಯಾ =

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ - ಅತ್ರೇತಿ ॥ ಇತಿ ಚೋಽ ಸಮಾಧಾನಮುಚ್ಯತೇ ಸೂತ್ರಕೃತೇತಿ ಶ್ಲೇಷಃ । ಅನೇನ ಸೂತ್ರೇಽತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಶ್ಲೇಷೋ ದರ್ಶಿತಃ । ತತ್ಸೂತ್ರಂ ಪಠತಿ - ಅತ್ತೇತಿ ॥ ತತ್ವಿತುಯನುಬರತೇ । ವಿಪರಿಣಮ್ಯತೇ ಚ । ತಥಾ ಚಾತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಯಃ 'ಅತ್ತಾ' ಸಂಹತೋಚ್ಯತೇ ಸ ವಿಷ್ಣುರೇವ । ಕುತಃ ? 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಇತಿ 'ಚರಾಚರಸ್ಯ' ಚೇತನಾಚೇತನರೂಪಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಘತಯಾ ಸಂಹಾರ್ಯತಯಾ 'ಗ್ರಹಣಾತ್' ಚರಾಚರಾತ್ಮತ್ವಲಿಕ್ಷಾದಿತಿ ಯಾವದಿತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ॥

(೨) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಚರಾಚರಸ್ಯಾಘತಯಾ ಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ಕುತೋ ನಾದಿತೇಸ್ತದತ್ಮತ್ವಮಿತಿ ಲಿಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತ್ವಶಂಕಾಂ ನಿರಾಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಹಿಷಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ । ಚರಾಚರಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣ್ಯನೃಃ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ನ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯಪದೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರುತಿವಿಸಂವಾದಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । 'ಅದಿತೇಃ' ದೇವಮಾತುಃ । ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶ್ಲೇಷಃ ॥

ತಿನ್ನುವವನು, ಏಕಃ ಏವ ತು = ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪುಂಸಾಂ = ದೇಹವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ, ಪರಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಸಃ = ಅವನೇ, ವಾಸುದೇವಃ = ವಾಸುದೇವನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಇತರೇ = ಉಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಅಲ್ಪಸ್ಯ ವಾ = ಅಲ್ಪವಸ್ತುವಿನ ತಿನ್ನುವಿಕೆವುಳ್ಳವರು, ವಾ = ಅಥವಾ, ನ = ಅಲ್ಲವೋ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸ್ಯಾದೇ = ಸ್ಯಾದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ.(೧)

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'एकः पुरस्ताद्य इदं बभूव यतो बभूव भुवनस्य गोपाः । यमप्येति भुवनं साम्पारये स नो हरिर्घृतमिहायुषेऽतु देवः' इति 'घृत.सू.) श्रुतिः ॥ ९ ॥

ಅನುವಾದ - 'ಯಾರೊಬ್ಬನು ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೋ, ಯಾರಿಂದಲೇ ಈ ಜಗತ್ತು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾವಾತನು ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೋ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಜಗತ್ತು ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತಹ ಭಗವಂತನೇ ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ಆಯುಷ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟ ಆಜ್ಯವನ್ನು (ತುಪ್ಪ) ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಏಕಃ = ಒಬ್ಬನೇ, ಪುರಸ್ತಾತ್ = ಜಗತ್ತಿನ ಮೊದಲು, ಬಭೂವ = ಇದ್ದನು, ಇದಂ = ಈ ಜಗತ್ತು, ಯತಃ = ಯಾವಾತನಿಂದ, ಬಭೂವ = ಹುಟ್ಟಿತೋ, ಯಃ = ಯಾವಾತನು, ಭುವನಸ್ಯ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಗೋಪಾಃ = ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವನೋ, ಭುವನಂ = ಈ ಜಗತ್ತು, ಸಾಂಪಾರಾಯೇ = ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಯಂ = ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಅಪ್ಯೇತಿ = ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೋ, ಸಃ = ಅಂತಹವನೇ, ನಃ = ನಮಗೆ, ಹರಿಃ = ಪಾಪಶರೀಹಾರಕನು, ದೇವಃ = ಕ್ರೀಡಾಡಿಗುಣಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನು, ನಃ = ನಮ್ಮ, ಆಯುಷೇ = ಆಯುಷ್ಯನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಇಹ = ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಘೃತಂ = ತುಪ್ಪವನ್ನು, ಅತ್ತು = ತಿನ್ನಲಿ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಶ್ರುತಿಃ = ಘೃತಸೂಕ್ತವು ಹೇಳಿದೆ.(೨)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - चराचरात्तत्वं विष्णोरपि कुतः सिद्धमित्यत आह - स्रष्टेति ॥ 'पुसां परः' तेभ्यः उत्तमः 'वासुदेवः' कृष्णः 'एक एव' निखिलस्य जगतः एकः स्वतन्त्रः 'स्रष्टा' सृष्टिकर्ता तथा 'पाता' रक्षिता । तुभ्यर्थः । अत्ता च । 'वासुदेवेतरे' ब्रह्माद्यास्तु 'अल्पस्य' जगदेकदेशस्यास्वातन्त्र्येण वाक्यशेषः ॥

(೨) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - स्पष्टार्थत्वात् प्रथमं स्मृतिमुदाहृत्यात्रैवार्थे श्रुतिमप्याह - एक इति ॥ एक इत्यस्याऽवृत्तिः, इदमित्यस्याप्यावृत्तिविपरिणामौ । तथा च य एकः 'इदम्' अत्र तद्वाक्ये (१-१-१)

ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೯ ॥

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ಶ್ರುಯತೇ । ‘ಸ ಯದ್ ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮಧ್ರಿಯತ । ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್’ ॥ ಇತಿ । ತತ್ರ ‘ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯ ಯತಃ’ ಇತಿ ಪರಮೇಶ್ವರಧರ್ಮತ್ವೇನೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ವಿಚಾರ್ಯತೇ । ತತ್ರೇದಂ ತಾವದದಿತೇಃ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮಿತಿ ಶ್ರವಣಾತ್ । ಸ ಇತಿ ಪುಲ್ಲಿಙ್ಗನಿರ್ದೇಶೋಽದಿತೀವಿಷಯಃ ಕಥಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಕೂಟಸ್ಥೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿವಿಷಯಪ್ರಯೋಗವದುದುಪಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತಂ ಪಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅತ್ತೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ‘ಸ ಯದೇವ’ ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ, ನಾದಿತೀಃ । ‘ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ’ ಇತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ । ನಹಿ ಸಚರಾಚರವಿಶ್ವಂ ದಕ್ಷಪುತ್ರಾದಿತೀರತಿ । ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಾತ್ತೇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಂ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ - ಏಕ ಇತಿ ॥ ಸ ಏಕೋ ಭುವನಗೋಪಾ ಪುರಸ್ತಾದಾದೋ ಬಭೂವ ಯತ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಬಭೂವ ಯಂ ಚ ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ನಿಗಿಣ್ಣೋದನವತ್ ಸಮಸ್ತಭುವನಮಪ್ಯೇತಿ ಪ್ರವಿಶತಿ । ಸ ದೇವೋ ಹರಿರಿಹ ಯಜ್ಞೇ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮಾಪುರೈಃ ಧೃತಮತ್ವಿತಿ ಮನ್ತ್ರಾರ್ಥಃ । ತಥಾಚ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಂ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋಮೇ ಭವತ ಆದನಃ । ಮೃತ್ಯುರೈಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ’ ಇತಿ ॥

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಸಃ ಯದೈದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮಧ್ರಿಯತ । ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್” ॥ ಎಂದು. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯಯತಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವದ ಅಪರ ಪರ್ಯಾಯವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅದಿತ್ತೀಯೇ ಸರ್ವಾತ್ಮ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. “ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾದರೆ “ಸಃ” ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ‘ಕೂಟಸ್ಥೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ’ ಎಂಬುದು/

ಅಸ್ಯ ಜಗತಃ ‘ಪುರಸ್ತಾತ್’ ಪ್ರಲಯೇ ಬಭೂವ । ಯತಶ್ಚ ಸೃಷ್ಟೌ ‘ಇದಂ’ ಜಗತ್ ‘ಬಭೂವ’ ಜಾತಮ್ । ಅಥ ಯಶ್ಚೈಕೋ ಭುವನಸ್ಯ ‘ಗೋಪಾಃ’ ಗೋಪಾ ಬಭೂವ । ಯಂ ಚ ‘ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ’ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಲಯಯೋಃ ಭುವನಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ನಿಗಿಣ್ಣೋದನವತ್ । ‘ಸಃ ದೇವಃ’ ಹರಿಃ ನಃ ‘ಆಪುಷೇ’ ಆಪುರೈಃ ‘ಇಹ’ ಯಜ್ಞಸ್ಥಾನೇ ಆಗತ್ಯ ‘ಧೃತಮ್’ ಆಹುತೀರೂಪಮ್ ‘ಅತ್ತು’ ಸ್ವೀಕರೋತ್ವಿತಿ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ಮನ್ತ್ರಬ್ರಹ್ಮಕೃಷಿವಾಕ್ಯಮೇತತ್ । ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೀತ್ಯನಂತರಂ ಯತ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಃ । ಅಸ್ಮಾತೋಽಪಿ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚರಾಚರಾತ್ಮತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯನ್ವಯಃ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಸರ್ವಾತ್ಮ ಎನಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ಈ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅರ್ಥ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ-ನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅದಿತಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ. ದಕ್ಷನ ಮಗಳಾದ ಅದಿತಿಯು ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಸಮರ್ಥಳಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಮರ್ಥನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು 'ಏಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಸ ಏಕೋ ಭುವನಗೋಪ್ತಾ ಪುರಸ್ತಾದಾಢೌ ಬಭೂವ ಯತ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಬಭೂವ ಯಂ ಚ ಸಾಂಪರಯೇ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ನಿಗೀರ್ಣೋದನವತ್ಸಮಸ್ತಭುವನಮಪ್ಯೇತಿ ಪ್ರವಿಶತಿ | ಸ ದೇವೋ ಹರಿರಿಹ ಯಜ್ಞೇ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮಾಯುರರ್ಥಂ ಘೃತಮತ್ತು" - "ಯಾರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿದೆಯೋ ಪ್ರಳಯ-ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನಿಂದಲೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಅಂತಹವನು ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ನಾವು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞದಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋಭೇ ಭವತ ಓದನಃ ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಮೋಪಸೇಚನಂ ಕ ಇತ್ಥಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ" ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ॐ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ || ೧-೨-೯ ||

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರ ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಸಂಭವೇನ ಸಹೋಕ್ತಾತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ ಹರೌ ಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಸಂಭವಃ | ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಭವಃ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತ್ಯ ವಿಷಯಸಂಶಯೌ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಚ ಸೂಚಯತಿ - ಜನ್ಮೇತಿ || 'ಜನ್ಮಾಥಸ್ಯ ಯತಃ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರುಕ್ತಮ್ | ತನ್ಮಧ್ಯಪತಿಸಂಭವತ್ವಂ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವಾಚ್ಯಮತ್ವಂ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಶ್ರುಯತೇ | 'ಸೋಽದಿತೀರ್ಯದ್ ಯದಸೃಜತ ತತ್ತದಂತು ಮನೋಽಧಿಷ್ಠಿತಾದಿ | ಕುತಃ ಸವಾತ್ಮಿನಿ ಸಾ ಸರ್ವಮತ್ತೀತಿ ಯತ್ತದೇವ ಹಿ ಅದಿತೇರದಿತೀತ್ವಂ ಅದಿತಿಸಂಭವಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿಮಿತ್ತಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ತನ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ | ತನ್ನ ಯದಾ ಹರೇರಿತರಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪಿಸಿಪ್ರಸಂಗಾದವಶ್ಯಂ ನಿರ್ಣಯಮೇವ |

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕರೀತ್ಯಾ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಧ್ಯಾಯ, ಪಾದ ಸಂಗತಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ವಿಷಯ, ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಸಹಿತವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಸಹ ಸೂಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಜನ್ಮ” ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. “ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ” ಎರಡನೆಯ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯತ್ವಪದದಿಂದ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. “ಸೋಽದಿತೀರ್ಯದ್ಯದಸ್ಯಜತ ತತ್ತದತ್ತುಂ ಮನೋಽಧಿಯತಾದಾಚ್ಚ | ಕುತಃ ಸರ್ವಾತ್ರೀ ಸಾ ಸರ್ವಮತ್ತಿ” “ಆ ಅದಿತಿಯು ಯಾವುದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದಳೋ ಅದನ್ನೆಲಾ ತಿನ್ನಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದಳು ಮತ್ತು ತಿನ್ನುವವಳೂ ಆದಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಭಕ್ಷಣ ಮಾಡುವವಳಾದ್ದರಿಂದ” ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವಳಿಗೆ ‘ಅದಿತಿ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವಾದ ಸಂಹತೃತ್ವವು ಅನ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿವೆಂಬ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತದತ್ವಂ ವಿಷಯಃ | ಕಿಂ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯಾ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ |
ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಮದಿತಿಶ್ರುತಿಶ್ಚ ಸಂದೇಹಬಿಜಮ್ | ಅದಿತೇವ ತದತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ |
‘ತದದಿತೇಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ | ನಚ ಶ್ರುತಿರ್ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಾ ಕಿಂನ ಸ್ಯಾದುಕ್ತನಿರ್ವಾಹಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್,
ಅದಿತೀತಿವಿಷ್ಣುತ್ವಾತ್ | ನಹಾದಿತಿವಿಷ್ಣುತ್ವಾದಿತೀತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಭವತಿ | ಅतो ನ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಂ
ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅತ್ಯತ್ವವೇ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವೋ ಅಥವಾ ಅನ್ಯರೋ? ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಹ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ‘ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯೇ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಅದಿತಿಯೇ ಸರ್ವ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ತದದಿತೇಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಅಂತರ್ಯಾಮಿವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಅದಿದೇವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಅದಿತಿತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನ್ವೇತದತ್ತತ್ವಮದಿತೇಶ್ವೇತ್ಯಂ ಸ ಇತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗಂ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದತಸ್ತೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಬಾಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸ ಇತಿ ॥ ಯಥಾ ರಮಾयां ಪುಂಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಾತ್ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗಃ । 'ಕೂಟಸ್ಥೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ' 'ಸೋಽಹಂ ವಾಯುಂ ದಿಶಾಂ ವತ್ಸಂ ವೇದ' ಇತ್ಯಾದೌ, ತಥಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಮವತೀತಿ ಭಾವಃ । ಯದಾಹುಃ 'ಪುಲ್ಲಿಂಗೇನೋಚ್ಯತೇ ಸ್ತ್ರೀ ಚ ಪುಂವಚ್ಛಕ್ತಿಮತೀ ಕ್ವಚಿತ್' ಇತಿ । ನನು ಸ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಸಂವತ್ಸರಪರಾಮರ್ಶಾನೈತದ್ವಿಚಾರವಾಚಾಃ । ಮೈವಮ್ । 'ಸ ತಥಾ ವಾಚಾ ತೇನ ಆತ್ಮನೇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯೈವ 'ಸ ಯದ್ ಯದೇವ' ಇತ್ಯನುವಾದಾತ್ । ತತ್ರ ವಿರಿಂಶಸ್ಯ ತೃತೀಯಯಾ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದದಿತೀಯಮೃತ್ಯೋರೇವ ಪ್ರಥಮಯಾ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ । ತಥಾಚ ಸೋಽದಿತಿಃ ಸಂವತ್ಸರೇಣ ಯದ್ ಯದಸೃಜತೇತಿ ಯೋಜನಾಯಾಮಸ್ತಿ ಚಿಂತಾವಾಚಾಃ

ಶಂಕಾ - ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಅದಿತಿದೇವಿಯ ಶಕ್ತಿಯಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಪುರುಷಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಕೂಟಸ್ಥೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ' ಮತ್ತು 'ಸೋಽಹಂ ವಾಯುಂ ದಿಶಾಂ ವತ್ಸಂ ವೇದ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಬಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವೋ; ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅದಿತಿಗೆ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವಿರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಪುಲ್ಲಿಂಗೇನೋಚ್ಯತೇ ಸ್ತ್ರೀಚ ಪುಂವಚ್ಛಕ್ತಿಮತೀ ಕ್ವಚಿತ್" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಸಹ ಇದೆ.

ಶಂಕಾ - "ಸೋಽದಿತಿಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸಃ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪೂರ್ವಪ್ರಸಕ್ತನಾದ ಸಂವತ್ಸರನಾಮಕ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನಾತ್ಮನಾ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" (ಮೃತ್ಯುನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ವಾಣಿಯಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದಲೂ ಈ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸಃ" ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ "ಸ ಯದ್ಯದೇವ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸಃ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ಯಂತಪದವಾದ "ತೇನಾತ್ಮನಾ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅದಿತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ಯಂತವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಆ ಆದಿತಿಯು ಸಂವತ್ಸರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಯಾವದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನೋ” - ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತಿಯು ಸ್ತ್ರೀ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ಸಃ” ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗ ಹೇಗೆ ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ - ಅತ್ರೇತಿ ||
 ವಿಷ್ಣುರೇವಾತ್ತಾತ್ರೋಚ್ಯತೇ। ಸರ್ವಂ ವಾ ಅಂತೀತಿ ಚರಾಚರಸ್ಯಾಯತಯಾ ಗ್ರಹಣಾದಿತಿ ಸ್ತೂತಾರ್ಥಃ ।
 ಚರಾಚರಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ಕುತೋ ನಾದಿತೇರತೃತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಹೀತಿ || ಚರಾಚರಸ್ಯೇತಿ
 ಸ್ತೂತಾಕ್ಷರಾಣ್ಯನೃಃ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ಸ್ತೂತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರುತಿವಿಸಂವಾದಪ್ರತೀತಿ-
 ನಿರಾಸೋಽಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ಚರಾಚರಾತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸ್ತಠೇತಿ ||
 ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ಯೇಣಾಲ್ಪಸ್ಯ ಭವಂತಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ನ ವಾ । ‘ಯ ಏಕೋಽಸ್ಯ ಪುರಸ್ತಾದ್
 ಬಭೂವ ಸೃಷ್ಟಾವಿದಂ ಜಗತ್ ಯತೋ ಬಭೂವ । ಯಚ್ಚ ಭುವನಸ್ಯ ಗೋಪಾ ಯಂ ಚ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಲಯಯೋರ್ಭುವನಂ
 ಪ್ರವಿಶತಿ ಸ ಹರಿರ್ನ ಆಯುರಥೇ ಧೃತಮಾಹುತಿರೂಪಮತ್’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಶ್ರುತೀಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಕಥಂ ಲಿಂಗಮಾತ್ರೇಣ ನಿರ್ಣಯ ಇತಿ । ಲಿಂಗಸ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್ ।
 ಅದಿತಿಶ್ರುತೇರ್ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ । ಲಿಂಗಸ್ಯ ಚಾದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮದಿತೀತ್ವಮಿತಿ
 ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ । ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತೀಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ ||೯||

ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬಂದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು “ಆತ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಸರ್ವಂ ವಾ ಆತ್ಮಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನೆಂದು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಚರಾಚರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಶಂಕಾ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚರಾಚರವಿಶ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರೂ, ಈ ಚರಾಚರವಿಶ್ವದ ಸಂಹರ್ತೃ ಆದಿತಿದೇವಿಯೇ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಸಮಾಧಾನ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ನ ಹಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಚರಾಚರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ” ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು “ಚರಾಚರ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ “ಸರ್ವಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿನ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಹ ಆಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗೂ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವಿಕೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಈ ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಂಹಾರಕನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ಏನು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಸೃಷ್ಟಾ" ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ "ಅಲ್ಪಸ್ಯ ವಾ ನ ವಾ" ಎಂದರೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಪಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಕಾರಣರು. ಆದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲ.

"ಯಾವ ಒಬ್ಬನೇ ಈ ವಿಶ್ವದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೋ, ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಯಾರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೋ, ಮತ್ತು ಯಾರು ಈ ವಿಶ್ವದ ರಕ್ಷಕನೋ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದೋ, ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮ ಆಯುಷ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ತುಪ್ಪದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ" ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

ರಂಕಾ - ಅದಿತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ, ಮತ್ತು "ಅತ್ತಾ ಇತಿ ಅದಿತಿಃ" ಎಂಬ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತರೂಪವಾದ ಲಿಂಗ ಈ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿರಬೇಕಾದರೆ, ಕೇವಲ ಸರ್ವಸಂಹತೃತ್ವರೂಪವಾದ ಧರ್ಮದಿಂದ ಅದಿತಿತ್ವ ಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವೇನು?

ಸಮಾಧಾನ - ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಸರ್ವಸಂಹತೃತ್ವವು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದಿತಿ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಮತ್ತು ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ನಿರ್ಣಯವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ॐ अत्ता चराचरग्रहणात् ॐ ॥ १-२-९ ॥

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯಂತಂ ಭಾಷ್ಯಂ ಸಜ್ಜತಿಪರತ್ವೇನ ವ್ಯಾಚಢ್ಢೆ - ಜನ್ಮಾಢ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ತತ್ರೇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ತನ್ಮಧ್ಯಪತೀತೇತಿ ॥ ಅಪರಪರ್ಯಾಯೇತಿ ॥ 'ಅಢ್ಯತೇಽತಿ ಚ ಭೂತಾನಿ' 'ಸ ಸರ್ಗಕಾಲೇ ತು ಕರೋತಿ ಸರ್ವಂ ಸಂಹಾರಕಾಲೇ ತು ತದತಿ ಭೂಯಃ' ಇತ್ಯಾದೇಃ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೋರ್ಣಾನಾಭ್ಯಾದಿವದೇವಾತೃತ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಏತಞ್ಞ ಪೂರ್ವಾಕ್ಷೇಪಲಾಭಾಯೋಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾಽತೃತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವೇ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಸಂಹರ್ತೃತ್ವರೂಪ-ಲಕ್ಷಣಾಕ್ಷೇಪೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಶ್ರುಯತ ಇತಿ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇ । ಆದಞ್ಞೇತಿ ಶೇಷೋಕ್ತಿಃ । ಅಭಕ್ಷಯಞ್ಞೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿಶೇಷಂ ಯೋಜಯತಿ - ಕುತ ಇತಿ ॥ ಸೇತಿ ಶೇಷಃ ।

ಅತ್ಯತ್ಯಾದಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ತದರ್ಥ: - ಸರ್ವಾತ್ತೀತಿ ॥ ತದೇವ ಸರ್ವಾತ್ತತ್ವಮೇವಾದಿತತ್ವನಿಮಿತ್ತಮ್ । ಅದितिಪದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥ: । अन्यथा सर्वात्तत्वाभावे तद् अदितिपदवಾच्यत्वम् अदितिर्देवतामयीत्यादौ न स्यात् । अस्ति च तत् । अतो 'अदितिर्देवतामयी' इत्यादौ अदितिपदवಾच्यत्वमेव सर्वात्तत्ವೇ हेतुरित्यर्थ: । इति श्रूयते इत्यन्वय: । तेन भाष्ये इति शब्दानन्तरं श्रूयत इति तच्चेति शेष इति दर्शितम् ।

'ಅದಿತೇ: ಪ್ರತೀಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸಂಗತಿ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ತನ್ನದ್ಯಪತಿತಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಪರ ಪರ್ಯಾಯಃ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅದೃತೇಽತ್ರಿ ಚ ಭೂತಾನಿ' 'ಸ ಸರ್ಗಕಾಲೇ ತು ಕರೋತಿ ಸರ್ವಂ ಸಂಹಾರಕಾಲೇ ತು ತದತ್ತಿಭೂಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಂಹತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಉರ್ಣಾನಾಭಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತ ನಡೆಸುವ ಸಂಹಾರ ಕ್ರಿಯೆಯು ಅತ್ಯತ್ವರೂಪವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಂಹತ್ಯತ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದಂತಾಗಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಹತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

'ಶ್ರುಯತೇ' ಎಂದರೆ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೆಂದರ್ಥ. 'ಆದಾಚ್ಚ' ಎಂಬುದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತಿಂದನು' ಎಂದಿದರ ಅರ್ಥ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುಪರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಶೇಷವನ್ನು ಪೂರಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದರ್ಥ. 'ಕುತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರರ್ಥ 'ಸರ್ವಾತ್ತೀ' ಎಂದು. ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವೇ ಇದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅದಿತಿಪದವಾಚ್ಯತ್ವವು 'ಅದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಅದಿತಿಪದವಾಚ್ಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ 'ಅದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಪದವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಇತಿ' ಪದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಇತಿ' ಪದದ ಅನಂತರ 'ಶ್ರುಯತೇ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮತ್ತು 'ತಚ್ಚ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

भावदीपः - अदितेः प्रतीयत इत्यस्य तात्पर्यमाह - तच्च यदेति ॥ उक्तमित्यन्तस्य तात्पर्यम् - प्रागुक्तेति ॥ अतिव्याप्तीति ॥ विष्णोरिवान्यस्यापि असङ्गचितसर्वात्तत्त्वस्य कालभेदेन वाच्यत्वादित्यर्थः । भाष्येऽत्तत्वमदितेरिति प्रतिज्ञांशमनुवदति - अदितेरेव तदत्तत्वमिति ॥ प्रतीयत इत्यत्र हेत्वाकाङ्क्षायां सन्दिग्धश्रुतिलिङ्गं चादितिशब्दोऽदितित्वं चेति न्यायविवरणोक्तमाह -

ತದದಿತೇರಿತಿತಿ ॥ ಸಂದ್ವಿಗ್ಧಪದೋಕ್ತಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಶ್ರುತೇರಾಶಾಂಕೃತೃ ಲಿಂಗೇನೋಜೀವಯತಿ -
ನಚೇತಿ ॥ ಉಕ್ತೇತಿ ॥ ಆಧಿದೈವಿಕಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯೋಕ್ತಿಪರಾಂತರ್ನಯೋಕ್ತಿನ್ಯಾಯಾದಿತೀರ್ಥಃ ।
ತತ್ರ ಸರ್ವದೇವಗತಶಬ್ದಾನಾಂ ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ವಿಧಿಭ್ಯಾಂ ಹರೌ ಮುಖ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

‘ಅದಿತೇಃ ಪ್ರತೀಯತೇ’ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ‘ತಚ್ಚ ಯದಾ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಉಕ್ತಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಭಾಷ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ‘ಪ್ರಾಗುಕ್ತ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅದಿತೇಃ ಅತ್ಯತ್ವಂ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಅದಿತೇಃ ತದತ್ಯತ್ವಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರತೀಯತೇ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗಗಳು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಪಕವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ‘ತದದಿತೇಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸಂದಿಗ್ಧ’ ಪದದಿಂದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಗೆ ಆಶಂಕಿಸಿ ಲಿಂಗದಿಂದ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಉಜ್ಜೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ನಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ‘ಉಕ್ತನ್ಯಾಯ’ ಎಂದರೆ ಅಧಿದೈವಿಕವಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾಹಾಯೋಗ ಮತ್ತು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಲಿಂಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಮಾಹ - ನಹೀತಿ ॥
ಅದಿತೀತ್ವಸ್ಯಾದಿತೀಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಸ್ಯಾದಿತೀತ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ । ತನ್ನಿಭಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ‘ಅನನ್ಯನ್’
ಇತಿ ಶ್ರುತೇರತ್ವಸ್ಯಾಯೋಗಾದಿತೀರ್ಥಃ । ಉಕ್ತಮಿತ್ಯಂತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ - ಅತ ಇತಿ ॥
ವಿಷ್ಣುಭಿನ್ನಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಭಾಷ್ಯಸ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಮಾಹ - ಸೋಽಹಮಿತಿ ॥ ಛಾಂದೋಗ್ಯ
ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇ ದಿಙ್ನಾಮಕಚತುರ್ದಿಕ್ಷು ಸ್ಥಿತಭಗವದ್ಬಾಹುನಾಮಿತೀರ್ಥಃ । ‘ಸೋಽಹಂ ವತ್ಸಂ ತತೋ
ಜಾತಂ ವಾಯುಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಂ ವೇದ ಜಾನಾಮಿ’ ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಕ್ಯಮ್ । ತದ್ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಮೇವ ವಚನಂ
ಪಠತಿ - ಯದಾಹುರिति ॥

ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ‘ನಹಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿತೀಯ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವಾದ ಅದಿತಿತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಅದಿತಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ‘ಅನನ್ಯನ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅತ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ‘ಉಕ್ತಂ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ‘ಅತಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರಾದವರಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ಅದಿ” ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಸೋಽಹಂ’ ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಸೋಽಹಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ದಿಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಗವಂತನ ಬಾಹುಗಳಿಗೆಯೆಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ನಾನು ಮಗುವಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು. ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಮಾತನ್ನೇ 'ಯದಾಹುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - 'ಯದ್ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಽಸೃಜದ್' ಇತಿ ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟದಿಶಾ ಶಕ್ತೇ - ನನ್ವಿತಿ || ಇತಿ ಯೋಜನಾಯಾಮಿತಿ || ಪರಾಮರ್ಶೋ ಸಮಾನವಿಭಕ್ತಯಂತಪದೇನ ಪ್ರಕೃತತ್ವಂ ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಭ್ರಾಂತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋ ಯೋಜನಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮಾವೃತಮಾಸೀತ್' 'ಅಶನಾಯಾ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ' ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಮೃತ್ಯುಪದಸ್ಯಾಪಿ ಅದಿತ್ಯಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಪುಲ್ಲಿಂಗಸಮಾಧಾನಮೇವಮೇವ ಧ್ಯೇಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಪ್ರಾಗದಿತ್ಯಾಖ್ಯಮೃತ್ಯುರित್ಯುಕ್ತಮ್ ||

'ಯದ್ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಸೃಜತ್' ಎಂಬ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ 'ನನು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಇತಿ ಯೋಜನಾ' ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಸಮಾನವಿಭಕ್ತಂತವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಭ್ರಾಂತನಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಯೋಜಿಸಿದಾಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. "ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮಾವೃತಮಾಸೀತ್ ಅಶನಾಯಾ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುಪದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ 'ಸಃ' ಪದದಿಂದ ಅದಿತಿಯನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದೆಂದು 'ಅದಿತ್ಯಾಖ್ಯಮೃತ್ಯುಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಭಾಷ್ಯೇನುಕ್ತಃ: ಸ್ವಯಮಾಹ - ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ || ತತ್ತಿತ್ಯನುವೃತ್ತಸ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಮ್ || ಅಸ್ಯೇತಿ || ಇದಂಪದಸ್ಯ ವಿಪರಿಣಾಮೇನಾತ್ರಾಪ್ಯನ್ವಯಃ | ಕವಿತ್ವಂ ಅಥ ಯಶ್ಚ ಭುವನಸ್ಯೇತಿ ಪಾಠಃ | ಯ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತಿಃ | ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಲಯಯೋಃ | ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥತ್ವಾದ್ಭಾಷ್ಯೇ ಸ್ಮೃತೇಃ ಪೂರ್ವಮುಕ್ತಿಃ | ಏತೇನ ಸರ್ವಮತಿತಿ ಶ್ರುತಂ ಸರ್ವಾತ್ಮವಾಲಿಂಗಂ ಹರೇನ್ಯತ್ರಾನವಕಾಶಮಿತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ |

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಸ್ವತಃ ಟೀಕಾಕಾರರೇ "ವಿಷ್ಣುರೇವ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವೃತ್ತವಾದ 'ತತ್ತ್ವ' ಪದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಇದಂ' ಪದವನ್ನು ಷಷ್ಠ್ಯಂತವಾಗಿ ವಿಪರಿಣಾಮ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಥ ಯಶ್ಚ ಭುವನಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಯಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸಾಂಪರಾಯೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ಮೃತಿಯ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ಸರ್ವಂ ಅತ್ರಿ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಭಾವದೀಪ: - ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ವಮಿತಿ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯೇ ಸಜ್ಜಮಯಿತುಂ ತದ್ವಚಾವತ್ಯ ಶಙ್ಕಮಾಹ - ನಚೇತಿ ||
ವಿಷ್ಣಾವಪೀತಿ || 'ಯಾ ಪ್ರಾಣೇನ ಸಂವಿಶತ್ಯಾದಿತಿದೇವತಾಮಯಿ' ಇತಿ ಕಾಠಕಾದೌ ಪ್ರಯೋಗಾದಿತಿ
ಭಾವ: | ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್ ಅದನಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಮದಿತಿ-
ತ್ವಮಿಹಾಭಿಪ್ರೇತಂ ತದ್ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ಯುಕ್ತಮ್ | 'ಸ್ರಷ್ಟಾ ಪಾತಾ ತಥೈವಾತ್ತಾ' ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇ: |
ಅನಶನಶ್ರುತಿಗತೇಸ್ತುತರನಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: || ೯ ||

'ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಂ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯವನ್ನು
ಭಾಷ್ಯದ ಜೊತೆ ಹೊಂದಿಸಲು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿರಾಕೃತವಾಗುವ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ನಚ'
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿಷ್ಣಾವಪಿ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ಯಾ ಪ್ರಾಣೇನ
ಸಂವಿಶತ್ಯಾದಿತಿದೇವತಾಮಯಿ' ಎಂದು ಕಾಠಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ
ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅದಿತಿಶಬ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಅದನಕರ್ತೃತ್ವರೂಪವಾದ ಅದಿತಿತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಸ್ರಷ್ಟಾ ಪಾತಾ
ತಥೈವಾತ್ತಾ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಅನಶನಶ್ರುತಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗತಿಯನ್ನು
ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ವಿರೋಧಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಅಥ ಶ್ರೀಶಂಕರಾಶ್ರಮಿನಿವಾಸವಿಚ್ಛಿತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮರ್ಜಯಾಮ್

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮರ್ಜಯಾಮ್ - ಅತ್ತುಂ ಭಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ | ಅಗ್ರಿಹಿತ ದಧಾರ | ಆದಚೇತಿ ಶೋಕಿ:
ಅಭಕ್ಷಯದಿತ್ಯರ್ಥ: | ಕುತ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಮಾಹ - ಸರ್ವಮಿತಿ || ಅದಿತಿತ್ವಮ್
ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಹಿ ಯಸ್ಮಾದತ: ಸಾ ಸರ್ವಾತ್ಮೀತ್ಯರ್ಥ: | ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾಭಾವೇ ತದ್
ಅದಿತಿತ್ವಮ್ ಅದಿತೇ: ದೇವಮಾತು: ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಾದ್ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಪರತ್ವಾದಿರೂಪಾತ್ | ಅದಿತಿತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ
ವ್ಯಕ್ತಯಭೇದೇನ ಜಾತಿಪರತ್ವಾಯೋಗೇ ಆಕಾಶತ್ವಮಿತ್ಯಾದಾವಿವ ಸ್ವರೂಪಪರತ್ವಸ್ಯೈವ
ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: || **ಬಾಧ** ಇತಿ || ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣರೀತ್ಯಾ ಲಿಂಗಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಕಾಶತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವ: | ಪುಂಶಕ್ತಿ: ಪುರುಷಶಕ್ತಿ: || **ಸೋಽಹಮಿತಿ** || ಸೋಽಹಂ ದಿಶಾಂ ದಿಶ್ವಾಮಕ-
ಚತುರ್ದಿಗವಸ್ಥಿತಭಗವದ್ಭೂಪಾಣಾಂ ವತ್ಸಂ ಪುತ್ರಂ ವಾಯುಮೇವ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ವೇದೇತಿ ರಮಾವಾಕ್ಯಮ್ | ಆಹು:
ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೇ - **ಪ್ರಕೃತೇತಿ** || ಸ ಸಂವತ್ಸರೋಽಭವದಿತಿ ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದೇನ
ಪ್ರಕೃತಚತುರ್ಮುಖಪರಮಾರ್ಶಾದಿತ್ಯರ್ಥ: | ತೃತೀಯಾಂತತಯಾ ತೃತೀಯಾಂತತೇನೇತಿ ಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಥಮಾಂತಸ
ಇತ್ಯನೇನ ಇತಿ ಯೋಜನಾಯಾಮ್ || **ಅಸ್ತಿ** ಚೋದಾವಕಾಶ ಇತಿ || ಯದಪಿ ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟೇ 'ಸ
ಅತ್ಯತ್ಯಾದ್ವಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಯಥೇವ' ಇತ್ಯತ್ರ ಸ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಂಬತ್ಸರಾಖ್ಯಚತುರ್ಮುಖಪರತ್ವಮೇವೋಕ್ತಮ್ । ತಥಾಪಿ ಸಮಾನವಿಭಕ್ತಿಕತ್ವಂ ಪರಮಾರ್ಶಂ ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಭ್ರಮೇಣ ಸ ಇತ್ಯನೇನಾದಿಪರ ಪರಾಮರ್ಶ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾನುಪಪತ್ತಿಚೋದಾವಕಾಶೋಽಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ । ಅತಃ ಏವೇತಿ ಯೋಜನಾಯಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ॥

ಓಂ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ಓಂ ॥ ಸರ್ವಂ ವಾಽತ್ತೀತ್ಯತ್ರೋಕ್ತೋಽತ್ತಾ ಸಂಹರ್ತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವ । ನಾದಿತಿಃ ಸರ್ವಮಿತಿ ಚೇತನಾಚೇತನ ಜಾತಸ್ಯ ಭಕ್ಷ್ಯತಯಾ ಗ್ರಹಣಾದಭಿಧಾನಾದಿತಿ ಯಾವತ್ ॥ ವಿಸಂವಾದೇತಿ ॥ ಶ್ರುತೌ ಚರಾಚರೇತ್ಯಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ವ್ಯಾಹೃತಿಂ ಪರಿಹರತಿ - ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರಯೇಣೇತಿ ॥ ಆಯುರ್ಸ್ಯೇ ಆಯುಷ್ಯಾರ್ಥಮ್ ಉಕ್ತರೀತ್ಯೇತಿ 'ಏಷಾ ಪಾತಾ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿತಿ 'ಯಾ ಪ್ರಾಣೇನ ಸಂವಿಶತ್ಯದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ' ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ ॥ ಪಾಚಕತ್ವಮಿತ್ಯಾಧಾವಿವಾದ ನಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವಮೇವಾದಿತೀತ್ಯಂ ತದ್ವಿತಭಾವಾಽಶ್ಚ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥೨ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಂಹಾರಕ

॥ ಓಂ ಪ್ರಕರಣಾಚ ಓಂ ॥

ಅನುವಾದ - "ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ " ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ "ಸರ್ವಸಂಹಾರಕರ್ತಾ" ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - "ನೈವಹ ಕಿಂಚನ" ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣ ಬಲಾಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಅತ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

"ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ" ಎಂಬ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಂಹಾರಕರ್ತಾ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ,

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

॥ ॐ ಪ್ರಕರಣಾಚ ॐ ॥ ೧೦ ॥

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಅಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿನಾ ತತ್ಪ್ರಕರಣಾಚ ।

ಅನುವಾದ - ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಂವತ್ಸರನೆಂಬ ಚತುರ್ಮುಖನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಕರಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಸಂಹಾರಕತ್ವವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಅಪ್ = ನೀರು, ಸಂವತ್ಸರ = ಸಂವತ್ಸರ ನಾಮಕನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನು ಇವುಗಳ,
ಸೃಷ್ಟಾದಿನಾ = ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ತತ್ = ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ,
ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚ = ಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಭಗವಂತನೇ
ಅತ್ಯುತ್ತಮವೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಯದಾ ನಿರವಕಾಶಸರ್ವಾತ್ಮತೃಪ್ತವಿಜ್ಞಮಾತ್ರಾತ್ ಸಾವಕಾಶಾದಿತಿಶ್ರುತ್ಯದಿತೀವ-
ಲಿಜ್ಞಯೋರ್ಬಾಧಿನಾತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಯತಿ । ತದಾ ಕಿಮು ವಾಚ್ಯಂ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಕರಣ-
ಸಮುಚಿತಾಲಿಜ್ಞಾದಿತ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಸೂತ್ರಂ ಪಠಿತ್ವಾ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಪ್ರಕರಣಾಚೇತಿ ॥ 'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ'
(ಬೃ. ೩-೨) ಇತಿ ನಿರವಕಾಶವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಬಲಾಚ್ಛಾತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಸ್ತೂರ್ಯಃ ॥

ಅಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿನಾ ತತ್ಪ್ರಕರಣತ್ವಾಚ ।

ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಮಾಶ್ಚಾಽಹ - ಅಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿನೇತಿ ॥ ಅಪ್ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸಂವತ್ಸರನಾಮ
ಕಚತುರ್ಮುಖಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ತೇ ಆದೀ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್ । ಆದಿಪದೇನ ಸಂವತ್ಸರಾದನೋದಮಾದಿಲಿಜ್ಞಂ
ಗೃಹ್ಯತೇ । 'ತತ್ಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್' ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಉತ್ತರಪ್ರಕರಣಸ್ಯೇತಿ ಶ್ಲೇಷಃ ।
ಅವಗಮೋಪಲಕ್ಷಕಮೇತತ್ । ಅಸ್ಯಾತಃ ಪ್ರಕರಣಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವಾ-ತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ।
ತೋ ಹೇತುಸಮುಚ್ಯತೇ । ಪ್ರಕರಣಂ ನಾಮೈಕಪ್ರಮೇಯ-ಪ್ರತಿಪಾದಕಾನೇಕವಾಕ್ಯಾನಿ ॥

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ಹಿ - 'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನಾಗ್ರ ಆಸೀತ್ । ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮಾವೃತಮಾಸೀತ್ । ಅಜ್ಞಾನಾಯಾಽಜ್ಞಾನಾಯಾ
ಹಿ ಮೃತ್ಯುಸ್ತನ್ಮನೋಽಕುರುತಾಽತ್ಮನ್ವೀ ಸ್ಯಾಮಿತಿ ॥ ಸೋಽರ್ಚನಚರತ್ ತಸ್ಯಾರ್ಚತ ಆಪೋಽಜಾಯಂತ ।
ತದದಪಾಂ ಶರ ಆಸೀತ್ ತತ್ಸಮಹನ್ಯತ ಸಾ ಪೃಥಿವ್ಯಭವತ್ ತಸ್ಯಾಮಶ್ರಾಮ್ಯತ । ಸೋಽಕಾಮಯತ ದ್ವಿತೀಯೋ
ಮ ಆತ್ಮಾ ಜಾಯೇತೇತಿ ಸ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಮಿಥುನಂ ಸಮಭವದಜ್ಞಾನಾಯಾ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಸ್ತದ್ರೇತ ಆಸೀತ್ ತತ್

ಅತ್ಯುತ್ತಮಪ್ರಕರಣ (೧-೨-೨)

ಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘ನೆಹಾಽಸೀತ್ ಕಿञ್ಚನಾಪ್ಯಾದೌ ಮೃತ್ಯುರಾಸೀದ್ಧಿರಸ್ತಿತದಾ ।

ಸೋಽತ್ಮನೋ ಮನಸಾಽಸ್ರಾಕ್ಷೀದಪ್ ಎವ ಜನಾರ್ದನಃ ॥

ಸಂವತ್ಸರೋಽಭವತ್ । ತಂ ಜಾತಮಭಿವ್ಯಾದದಾತ್ ಸ ಭಾಣಮಕರೋತ್ ಸೈವ ವಾಗಭವತ್ ಸ ಲೇಕ್ಷತ
ಯದಿ ಹ ವಾ ಇಮಮಭಿಮಂಸ್ಯೇ ಕನೀಯೋಽನ್ ಕರೀಷ್ಯ ಇತಿ । ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನಾಽತ್ಮನಾ ಇದಂ
ಸರ್ವಮಸೃಜತ’ (ಬೃ. ೧-೨.) ಇತಿ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಾಣ್ಯನೇಕವಾಕ್ಯಾನಿ ಶ್ರೇಯಂತೇ । ‘ಅಗ್ರೇ’ ಪ್ರಲಯೇ ‘ಇಹ’
ಅಸ್ವತನ್ತ್ರವರ್ಗೋ, ಗಗನ ಇತಿ ವಾ । ‘ಕಿञ್ಚನ’ ಜೀವಜಡರೂಪಂ ವಸ್ತು ನೈವಾಽಸೀದिति ॥

ನನು - ‘ಸರ್ವಸಂಹಾರಕಂ ವಿಷ್ಣುಂ ದೇವೀಂ ಜೀವಾಂತಸ್ತಥೈವ ಚ ।

ಕಾಲಂ ತ್ರಿಗುಣಸಾಮ್ಯಂ ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪ್ರಾಣಮಿन्द्रಿಯಮ್ ।

ಸಂಸ್ಕಾರಂ ಚೈವ ವೇದಾಂಶ್ಚ ನರ್ತೇ ಕಿञ್ಚಿಲ್ಲಯೇ ತ್ವಭೂತ್ ॥’

ಇತಿ ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟ್ರೋಪನಿಷತ್ವಚನಾನಿತ್ಯಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಮಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಥಮಿಮಮುಕ್ತಿರೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ -
ಮೃತ್ಯುನೈವೇತಿ ॥ ‘ಇದಂ’ ಜೀವಾದಿಕಂ ‘ಮೃತ್ಯುನಾ’ ತನ್ನಾಮಕೇನ ಜನಾರ್ದನೇನ ‘ಆವೃತಮ್’
ಆಚ್ಛಾದಿತಮಾಸೀತ್ । ಮೃತ್ಯೋರಾವರಕತ್ವೇ ಹೇತುಃ - ಅಜ್ಞಾನಾಯೇತಿ ॥ ಅಜ್ಞಂ ಜಗತ್ ತನ್ನೇತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।
ಮೃತ್ಯೋರಜ್ಞಾನಾಯಾತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ - ಅಜ್ಞಾನಾಯಾ ಹೀತಿ ॥ ‘ತತ್’ ತಸ್ಮಾದೇಕಾಕಿತ್ವಾನ್ಮೃತ್ಯುಃ
‘ಆತ್ಮನ್ವೀ’ ಜಗದ್ರೂಪಶರೀರವಾನ್ ಸ್ಯಾಮಿತೈಚ್ಛತ್ । एवं ಸ ಮೃತ್ಯುಃ ‘ಅರ್ಚನ್’ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪೂಜಯನ್
ಸಂಪ್ರಚಾರ ತಸ್ಯಾರ್ಚತ ಆಪೋಽಜಾಯಂತ । ತಾ ಎವ ತಾಸಾಮರ್ಚನಸಾಧನಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ತತ್ರಾಪ್ಸು ಯೋಽಪಾಂ ‘ಶರಃ’ ಫೇನರೂಪೋ ಮಂಡ ಆಸೀತ್ ತಚ್ಛರಃ । ಸ ಶರೋ ಮೃತ್ಯುನಾ ಸ್ವರೇತಸಾ
‘ಸಮಹನ್ಯತ’ ಸದ್ಜಾತತ್ವಂ ಪ್ರಾಪಿತಃ । ಯಃ ಸದ್ಜಾತಃ ಸಾ ‘ಪೃಥಿವೀ’ ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡರೂಪಾಽಭವತ್ ‘ತಸ್ಯಾಂ’
ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಇವೇತದ್ವಿಧೇ ‘ಅಶ್ರಾಮ್ಯತ್’ ಶಿಷ್ಯೇ ಮೃತ್ಯುಃ । ಸ ಮೃತ್ಯುಃ ‘ಮೇ’ ಮಮ ‘ಆತ್ಮಾ’ ಬ್ರಹ್ಮಾ ದ್ವಿತೀಯೋ
ವಾಯ್ವೇಕ್ಷಯಾ ಜಾಯೇತೇತಿ ಅಕಾಮಯತ । ಅಥ ‘ಅಜ್ಞಾನಾಯಾ’ ಸ ಮೃತ್ಯುಃ ‘ಮನಸಾ’ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ‘ವಾಚಾ’
ವೇದಾಭಿಮಾನಿಶ್ರಿಯಾ ‘ಮಿಥುನ್’ ದ್ವಂದ್ವಿಭಾವಂ ‘ಸಮಭವತ್’ ಪ್ರಾಪತ್ । ತೇನ ಮಿಥುನಿಭಾವೇನ ಯದ್ರೇತ
ಆಸೀತ್ ‘ತತ್ಸಂವತ್ಸರಃ’ ತದುಪಾದಾನಕದೇಹವಾನ್ ಸಂವತ್ಸರನಾಮಕಶ್ಚತುರ್ಮುಖೋಽಭವತ್ । ಅಥ ಜಾತಂ
ಸಂವತ್ಸರಮಭಿಲಕ್ಷ್ಯಾತುಂ ‘ವ್ಯಾದದಾತ್’ ವಿದದಾರ ಸ್ವಮುಖಂ ಮೃತ್ಯುಃ । ಸ ಸಂವತ್ಸರೋ ಭಯಾದ್
ವಿಷ್ಣುರ್ದೀಪ್ಯಾಽಽನಂದಬೋಧಕಭಾಣಿತಿ ಶಬ್ದಮಕರೋತ್ । ಯದ್ ಭಾಣಿತಿವಚಸ್ತದಭಿಮಾನಿನಿ ಸೈವ
ವಾಙ್ಮನಾಂ ಸರಸ್ವತ್ಯಭವತ್ । ಸ ಮೃತ್ಯುಃ ‘ಲೇಕ್ಷತ’ ಆಲೋಚಿತವಾನ್ । ಕಿಮಿತಿ ? ‘ಯದೀಮಂ’
ಸಂವತ್ಸರಮ್ ‘ಅಭಿಮಂಸ್ಯೇ’ ಲೀನಂ ಕರೀಷ್ಯೇ ತತ್ ತದಾ ಮೇ ‘ಕನೀಯಃ’ ಅಲ್ಪಮಂತ್ರಂ ಕರೀಷ್ಯೇ । ತತೋ
ಬಹುಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯಾಲೋಚ್ಯ ಸ ಮೃತ್ಯುಃ ‘ತಯಾ ವಾಚಾ’ ಸರಸ್ವತ್ಯಾ ‘ತೇನಾಽತ್ಮನಾ’ ಚತುರ್ಮುಖೇನೇದಂ
ಸರ್ವಮಸೃಜತ । ಜನಯಾಮಾಸೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಶ್ಯಾನಸ್ತಾಸು ಭಗವಾನ್ ನಿರ್ಮಿಷ್ಠಂ ಮಹತ್ತರಮ್ |
 ತತ್ರ ಸಂವತ್ಸರಂ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಜತ್ ಪ್ರಭುಃ ||
 ತಮತುಂ ವ್ಯಾದದಾಸ್ಯಂ ತದಾಽಸೌ ವಿರೂಪಾ ಹ |
 ಅಥ ತತ್ಕೃಪಯಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ಮಣ್ಯಯೋಜಯತ್ ||
 ಸೌಽಸೃಜತ್ ಭುವನಂ ವಿಷ್ವಮದಾರ್ಥಂ ಹರಯೇ ವಿಭುಃ ||'
 ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ || ೧೦ ||

|| ಇತಿ ಅತೃತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ || ೨ ||

ಅನುವಾದ - ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವನು ಮೊದಲು ನೀರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಮಲಗಿಕೊಂಡ ಅವನು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೂ ಸಹ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರನಾಮಕ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೆಗೆದನು. ಆಗ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು ಅಳುತ್ತಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ದಯಾಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಭಗವಂತನ ಆಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ವಿಷಯವು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದಾ = ಜಗತ್ತಿನ ಮೊದಲು, ಕಿಂಚನ = ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವೂ ಸಹ, ಇಹ = ಇಲ್ಲಿ, ನಾಸೀತ್ = ಇರಲಿಲ್ಲ, ತದಾ = ಆವಾಗ, ಮೃತ್ಯುಃ = ಮೃತ್ಯುನಾಮಕನಾದ, ಹರಿಃ = ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾತ್ರ, ಆಸೀತ್ = ಇದ್ದನು, ಸಃ = ಅವನೇ ಜನಾರ್ದನಃ = ಜನಾರ್ದನನು, ಆತ್ಮನಃ = ತನ್ನ, ಮನಸಾ = ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ, ಆಪಃ = ನೀರನ್ನು, ಅಸ್ರಾಕ್ಷೀತ್ = ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ತಾಸು = ಅಂತಹ ನೀರಿನಲ್ಲಿ, ಶಯಾನಃ = ಮಲಗಿರುವವನಾಗಿ, ಭಗವಾನ್ = ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ಮಹತ್ತರಮ್ = ಅಗಾಧವಾದ, ಅಂಡಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು, ನಿರ್ಮಮೇ = ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು.

ತತ್ರ = ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ, ಸಂವತ್ಸರಂ = ಸಂವತ್ಸರನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ = ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಪ್ರಭುಃ = ಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಸೃಜತ್ = ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು. ತಂ = ಆ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು, ಆತ್ತುಂ = ತಿನ್ನಲು, ಆಸೃಂ = ಮುಖವನ್ನು, ವ್ಯಾದದಾತ್ = ತೆರದನು, ತದಾ = ಆವಾಗ, ಅಸೌ = ಈ

ಚತುರ್ಮುಖನು, ವಿರುದ್ಧಾಂಶ = ಅತ್ಯನು. ಅತಃ = ಅನಂತರ, ವಿಷ್ಣುಃ = ವಿಷ್ಣುವು, ಕೃಪಯಾ = ದಯೆಯಿಂದ, ತಂ = ಆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ಮಣಿ = ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ನೈಯೋಜಯತ್ = ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದನು. ಸಃ = ಆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು, ಹರಯೇ = ಭಗವಂತನಿಗೋಸ್ಕರ, ಅದ್ವಾರ್ಥಂ = ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಿಶ್ವಂ = ವಿಶಾಲವಾದ, ಭುವನಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು, ಅಸೃಜತ್ = ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು. ಇತಿ = ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಸಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವು, ವಿಭುಃ = ಸರ್ವಸಮರ್ಥನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ = ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯ ಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನ್ವಪ್ಸಂ ವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿನಾಽತ್ರೋಚ್ಯಮಾನೇನಾಪಿ ಕಥಮಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತೋಽಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದೇವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ತಸ್ಯ ತಲ್ಲಿಂಗತ್ವೇ ಸ್ಮೃತಿಮಾಹ - ನೇಹಾಽಸೀದಿತಿ ॥ 'ಆದೌ' ಪ್ರಲಯೇ 'ಇಹ' ಅಸ್ವತನ್ತ್ರವಗೈ 'ಕಿಂಚನಾಪಿ' ಜೀವೋ ಜಙ್ ವಾ ನಾಽಸೀತ್ | ನನ್ವಿದಮಯುಕ್ತಂ, ಜೀವಾದೇಃ ನಿದ್ರಾಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿದ್ರಾಹ - ಮೃತ್ಯುರೀತಿ ॥ ಪ್ರಲಯೇ ಮೃತ್ಯುನಾಮಾ ಹರಿಃ ಜೀವಾಧಾರಕತ್ವೇನಾಽಸೀತ್ | ಅತಃ ಆವೃತತ್ವಾನಾಽಸೀದಿದ್ರಾಹಮಿತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿರೀತಿ ಭಾವಃ | 'ಸಃ ಆತ್ಮನಃ' ಇತಿ ಪದಚ್ಛೇದಃ | 'ಮನ್ತ್ರೇಷ್ವಾಡ್ಯಾದೇರಾತ್ಮನಃ' (ಪಾ.ಸೂ. ೬-೪-೧೪೧) ಇತ್ಯಾಹ್ಲೋಪಃ | ತಥಾ ಚ 'ಸಃ' ಪ್ರಭುರ್ವಿಷ್ಣುರಾತ್ಮನೋ 'ಮನಸಾ' ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವಾಪೋಽಸ್ರಾಕ್ಷೀತ್ | 'ತಾಸು' ಅಪ್ಸು 'ಮಹತ್ತರಂ' ಸ್ವಾರ್ಥೈರಪ್ | ಮಹತ್ ಸ್ಥೂಲಮ್ 'ಅಂಙ' ಬ್ರಹ್ಮಾಂಙಂ ನಿರ್ಮಮೇ | 'ತತ್ರ' ಅಂಙೇ ಸಂವತ್ಸರಾರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಜದಿದ್ರಾಹಮಿತಿ | ನಾಮೇತೇನೇನ ಸಮ್ಯಗ್ವತ್ಸರಭೂತಾನ್ ರಮಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದಶ್ಚತುರ್ಮುಖೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅತ್ರಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರಿಹಾರಾಯ - ಪ್ರಭುರೀತಿ ॥ 'ತಂ' ಚತುರ್ಮುಖಮ್ 'ಅಂಙ' ಭಕ್ಷಯಿತ್ವಂ 'ವ್ಯಾದದಾತ್' ವ್ಯಾವೃಣೋತ್ ವಿಷ್ಣುಃ | ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ 'ವಿಕ್ರೂವ' ಭಾಷೀತಿ ಶಬ್ದಮಕರೋದಿದ್ರಾಹಃ | ಹೇತಿ, ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಂ ಸೂಚಯತಿ | ಅಥ ಆರಾಧಕರಣಾನಂತರಂ 'ತತ್ಕೃಪಯಾ' ತಸ್ಮಿನ್ ಚತುರ್ಮುಖೇ ಕೃಪಯಾ ವಿಷ್ಣುಸ್ತಮಜಗದ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಿಯಾಯಾಮಯೋಜಯತ್ | 'ಸ ವಿಭುಃ' ಚತುರ್ಮುಖೋ ಹರಯೇ ಹರೇರಧಾರ್ಯ ಭುವನಮಸೃಜತ್ ॥

ಯದ್ವಾ - ಭುವನಮಸೃಜತ್, ಸೃಷ್ಟಿಂ ತದ್ವರಯೇಽಧಾರ್ಯಮರ್ಪಿತವಾನೀತಿ ಶ್ಲೇಷೇನ ಯೋಜನಾ | ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಇತ್ಯನಂತರಂ ಯತಃ ಉಕ್ತಮಿತಿ ಶ್ಲೇಷಃ | ಅಸ್ಯಾತೋಽಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದೇವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿದ್ರಾಹಮಿತಿ- ಹೃತಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ॥

॥ ಇತ್ಯನ್ತೃತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥ ೨ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಪ್ರಕರಣಾಚ ॐ || ೧-೨-೧೦ ||

ಹೇತ್ವಂತರೇಣೋಕ್ತಾರ್ಥ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಪ್ರಕರಣಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ||
ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ 'ಸ ಯಥದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ ಏವಾದನಾದದಿತಿಶಬ್ದೋಕ್ತಃ
ಸರ್ವಾಂತೋಚ್ಯತೇ । ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಃ । ಯೋ ಮೃತ್ಯುರ್ಮೃತ್ಯುತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತತ್ಪರಮೇವೇದಂ
ಪ್ರಕರಣಮಿತ್ಯತ್ರ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಾನ್ಯುದಾಹರತಿ - ನೇಹಾಸೀದಿತಿ ||

|| ಇತಿ ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳ್ಯಾಮ್ ಅತ್ಯುತ್ಪಾದಿಕರಣಮ್ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಿನಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು
ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಪ್ರಕರಣ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರಕೃತನಾದ್ದರಿಂದ
"ಸಃ ಯದ್ಯದೇವ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅವನೇ ಅತ್ತಾ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಅದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯಲ್ಲ. "ಯೋ
ಮೃತ್ಯು" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮೃತ್ಯು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತ
ದೆನ್ನಲು ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ನೇಹಾಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸತರ್ಕದೀಪಾವಳಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ಪಾದಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಪ್ರಕರಣಾಚ ॐ || ೧-೨-೧೦ ||

एवं निरवकाशलिङ्गबलात्सावकाशश्रुतिलिङ्गयोर्बाधोपपत्तेर्विष्णुरेवात्तेति
सिद्ध्यति । किं पुनर्निरवकाशप्रकरणेन चेत्यर्थं प्रतिपादयत्सूत्रं पठित्वा व्याचष्टे -
प्रकरणाच्चेति || 'नैवेह किञ्चनाग्र आसीन्मृत्युनैवेदमावृतमासीदशनाया अशनाया

ಅತ್ಯುತ್ಪಾದಿಕರಣ (೧-೨-೧೦)

ಚತುರ್ಮುಖನು, ವಿರುದ್ಧಾವ = ಅತ್ತನು. ಅತಃ = ಅನಂತರ, ವಿಷ್ಣುಃ = ವಿಷ್ಣುವು, ಕೃಪಯಾ = ದಯೆಯಿಂದ, ತಂ = ಆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ಮಣಃ = ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ಮಯಲ್ಲಿ, ನೈಯೋಜಯತ್ = ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದನು. ಸಃ = ಆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು, ಹರಯೇ = ಭಗವಂತನಿಗೋಸ್ಕರ, ಅದ್ವಾರ್ಥಂ = ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಿಶ್ವಂ = ವಿಶಾಲವಾದ, ಭುವನಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು, ಅಸೃಜತ್ = ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು. ಇತಿ = ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಸಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವು, ವಿಭುಃ = ಸರ್ವಸಮರ್ಥನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ = ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯ ಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನ್ವಪ್ಸಂ ವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿನಾಽತ್ರೋಚ್ಯಮಾನೇನಾಪಿ ಕಥಮಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತೋಽಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದೇರ್ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ತಸ್ಯ ತಲ್ಲಿಂಗತ್ವೇ ಸ್ಮೃತಿಮಾಹ - ನೇಹಾಽಸೀದಿತಿ || 'ಆದೌ' ಪ್ರಲಯೇ 'ಇಹ' ಅಸ್ವತಂತ್ರವರ್ಗೇ 'ಕಿಂಚಿದಾಪಿ' ಜೀವೋ ಜಙ್ಗಮಾ ನಾಽಸೀತ್ | ನನ್ವಿದಮಪುಂಕಂ, ಜೀವಾದೇಃ ನಿದ್ರಾಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಮೃತ್ಯುರिति || ಪ್ರಲಯೇ ಮೃತ್ಯುನಾಮಾ ಹರಿಃ ಜೀವಾಧಾರಕತ್ವೇನಾಽಸೀತ್ | ಅತ ಆವೃತತ್ವಾನಾಽಸೀದಿತ್ಯುಕ್ತಮिति ನಾನುಪಪತ್ತಿರिति ಭಾವಃ | 'ಸಃ ಆತ್ಮನಃ' ಇತಿ ಪದಚ್ಛೇದಃ | 'ಮನ್ತ್ರೇಷ್ವಾಡ್ಯಾದೇರಾತ್ಮನಃ' (ಪಾ.ಸ್ಮ. ೬-೪-೧೪೧) ಇತ್ಯಾಹ್ಲೋಪಃ | ತಥಾ ಚ 'ಸಃ' ಪ್ರಭುರ್ವಿಷ್ಣುರಾತ್ಮನೋ 'ಮನಸಾ' ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವಾಪೋಽಸ್ರಾಕ್ಷೀತ್ | 'ತಾಸು' ಅಪ್ಸು 'ಮಹತ್ತರಂ' ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತರಪ್ | ಮಹತ್ ಸ್ಥೂಲಮ್ 'ಅಂಢಂ' ಬ್ರಹ್ಮಾಂಢಂ ನಿರ್ಮಮೇ | 'ತತ್ರ' ಅಂಢೇ ಸಂವತ್ಸರಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಜದಿತ್ಯನ್ವಯಃ | ನಾಮೇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಯಗ್ವತ್ಸಮಭೂತಾನ್ ರಮಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದಶ್ಚತುರ್ಮುಖೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅತ್ರಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರಿಹಾರಾಯ - ಪ್ರಭುರिति || 'ತಂ' ಚತುರ್ಮುಖಮ್ 'ಅಂಢಂ' ಭಕ್ಷಯಿಷ್ಯತುಂ 'ವ್ಯಾದದಾತ್' ವ್ಯಾವೃಣೋತ್ ವಿಷ್ಣುಃ | ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ 'ವಿರೂಪಾ' ಭಾಣಿತಿ ಶಬ್ದಮಕರೋದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇತಿ, ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಂ ಸೂಚಯತಿ | ಅಥ ಆರಾಬಕರಣಾನಂತರಂ 'ತತ್ಕೃಪಯಾ' ತಸ್ಮಿನ್ ಚತುರ್ಮುಖೇ ಕೃಪಯಾ ವಿಷ್ಣುಸ್ತಮಜಗದ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರಿಯಾಯಮಯೋಜಯತ್ | 'ಸ ವಿಭುಃ' ಚತುರ್ಮುಖೋ ಹರಯೇ ಹರೇರಧಾರ್ಥ ಭುವನಮಸೃಜತ್ ||

ಯದ್ವಾ - ಭುವನಮಸೃಜತ್, ಸೃಷ್ಟಂ ತದ್ವರಯೇಽಧಾರ್ಥಮರ್ಪಿತವಾನಿತಿ ಶ್ಲೇಷೇನ ಯೋಜನಾ | ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಇತ್ಯನಂತರಂ ಯತ ಉಕ್ತಮिति ಶ್ಲೇಷಃ | ಅಸ್ಯಾತೋಽಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದೇರ್ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿದಿತ್ಯಧ್ಯಾ-ಹತಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ||

|| ಇತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಾಚಿಕರಣಮ್ || ೨ ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛ ॐ || ೧-೨-೧೦ ||

ಹೇತುಂತರೇಣೋಕ್ತಾರ್ಥಂ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಪ್ರಕರಣಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ||
ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ 'ಸ ಯಥೇವ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ ಏವಾದನಾದದಿತಿಶಬ್ದೋಕ್ತಃ
ಸರ್ವಾಂತೋಚ್ಯತೇ । ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಃ । ಯೋ ಮೃತ್ಯುರ್ಮೃತ್ಯುತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತತ್ಪರಮೇವೇದಂ
ಪ್ರಕರಣಮಿತ್ಯತ್ರ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಾನ್ಯುದಾಹರತಿ - ನೇಹಾಸೀದಿತಿ ||

|| ಇತಿ ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳ್ಯಾಮ್ ಅತೃತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಿನಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು
ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಪ್ರಕರಣ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರಕೃತನಾದ್ದರಿಂದ
"ಸಃ ಯದ್ಯದೇವ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅವನೇ ಅತ್ತಾ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಅದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯಲ್ಲ. "ಯೋ
ಮೃತ್ಯು" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮೃತ್ಯು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತ
ದೆನ್ನಲು ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ನೇಹಾಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸತರ್ಕದೀಪಾವಳಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛ ॐ || ೧-೨-೧೦ ||

एवं निरवकाशलिङ्गबलात्सावकाशश्रुतिलिङ्गयोर्बाधोपपत्तेर्विष्णुरेवात्तेति
सिद्धयति । किं पुनर्निरवकाशप्रकरणेन चेत्यर्थं प्रतिपादयत्सूत्रं पठित्वा व्याचष्टे -
प्रकरणाच्चेति || 'नैवेह किञ्चनाग्र आसीन्मृत्युनैवेदमावृतमासीदशनाया अशनाया

ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧೦)

ಹಿ ಮೃತ್ಯುಸ್ತನ್ಮನೋಽಕುರುತಾತ್ಮನ್ವಿ ಸ್ಯಾಮಿತಿ । ಸೋಽರ್ಚನಚರತಸ್ಯಾರ್ಚತ ಆಪೋಽಜಾಯಂತ ।
 'ತದ್ ಯದಪಾಂ ಶರ ಆಸೀತ್ತತ್ಸಮಹನ್ಯತ । ಸಾ ಪೃಥಿವ್ಯಭವತಸ್ಯಾಮಶ್ರಾಮ್ಯತ್ ಸೋಽಕಾಮಯತ ।
 ದ್ವಿತೀಯೋ ಮ ಆತ್ಮಾ ಜಾಯೇತ' ಇತಿ । ಸ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಮಿಥುನಂ ಸಮಭವದಶನಾಯಾ
 ಮೃತ್ಯುಸ್ತದ್ ಯದ್ ರೇತ ಆಸೀತ್ ಸ ಸಂವತ್ಸರೋಽಭವತ್ತಂ ಜಾತಮಭಿವ್ಯಾದದಾತ್ಸ ಭಾಣಮಕರೋತ್ಸೈವ
 ವಾಗಭವತ್ಸ ಲೇಖತ । ಯದಿ ಹ ವಾ ಇಮಮಭಿಮಂಸ್ಯೇ ಕನೀಯೋಽನ್ಯಂ ಕರಿಷ್ಯ ಇತಿ ಸ ತಯಾ
 ವಾಚಾ ತೇನಾತ್ಮನೇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' ಇತ್ಯस्ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ ಮೃತ್ಯುಮಾತ್ರಾವಶೋಽಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಿ-
 ಸಂವತ್ಸರಾದನೋಚಮಾದಿಶ್ರವಣಾದೇತತ್ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತೇ । ಅತಃ
 ನಿರವಕಾಶಪ್ರಕರಣಬಲಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವಾತ್ಮೇತ್ಯಾಶಯಃ । ನನ್ವಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿನಾತ್ರೋಚ್ಯ-
 ಮಾನೇನಾಪಿ ಕಥಮಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತಃಽಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿವೈಷ್ಣುಲಿङ್ಗ-
 ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ತತ್ರ ಸ್ಮೃತಿಮಾಹ - ನೇಹಾಸೀದಿತಿ ॥ ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇದಮತ್ಯುತ್ವಮಿತಿ
 ಯುಕ್ತಮೇವ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥ ೧೦ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುವಿರಚಿತಾಯಾಂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಯಾಮ್
 ಅತ್ಯುತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಸಂಹೃತತ್ವ ಎಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದ ಬಲದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ
 ಅದಿತಿಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕ ಎಂದು
 ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಕರಣದ ಬಲವೂ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ
 ಮಾಡಲು "ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚ" ಎಂದು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠನೆ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನಾಗ್ರೇ ಆಸೀನ್ ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮಾವೃತಮಾಸೀತ್ ಅಶನಾಯ ಅಶನಾಯಾ ಹಿ
 ಮೃತ್ಯುಸ್ತನ್ಮನೋಽಕುರುತಾತ್ಮನ್ವಿಸ್ತಾಮಿತಿ । ಸೋಽರ್ಚನಚರತಸ್ಯಾರ್ಚತ ಆಪೋಃ
 ಅಜಾಯಂತ । ತದ್ಗದಪಾಂಶರ ಆಸೀತ್ತತ್ಸಮಹನ್ಯತ । ಸಾ ಪೃಥಿವ್ಯಭವತಸ್ಯಾಮಶ್ರಾಮ್ಯತ್ಸೋಃ
 ಅಕಾಮಯತ ದ್ವಿತೀಯೋ ಮ ಆತ್ಮಾ ಜಾಯೇತೇತಿ । ಸ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಮಿಥುನಂ
 ಸಮಭವದಶನಾಯ ಮೃತ್ಯುಸ್ತದ್ಯದ್ರೇತ ಆಸೀತ್ ಸಃ ಸಂವತ್ಸರೋಽಭವತ್ತಂ ಜಾತಮಭಿವ್ಯಾದದಾತ್ಸ
 ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಣಮಕರೋತ್ಸ್ರವ ವಾಗಭವತ್ಸ ಏಕತ್ವ ಯದಿ ಹ ವಾ ಇಮಂ ಅಭಿಮಂಸ್ಯೇ ಕನೀಯೋ ಅನ್ನಂ ಕರಿಷ್ಯ ಇತಿ ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನಾತ್ಮನೇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸರ್ವವಿಶ್ವನಿಯಾಮಕನಾದ ಮೃತ್ಯುನಾಮಕಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿತ್ತು. ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಆ ಮೃತ್ಯುವು ತನ್ನ ಪೂಜೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅವನಿಂದ ಪೂಜಾಸಾಧನವಾದ ಉದಕವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಆ ಉದಕದ ನೊರೆ ಘಟ್ಟಿ ಮಾಡಲಾಗಿ ಅದೇ ಪೃಥ್ವಿಯಾಯಿತು. ಆ ಪೃಥ್ವಿಯು ಮೇಲೆ ಮೃತ್ಯುವು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಅವನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು. ಆಗ ವಾಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಿಥುನಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಅದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರನಾಮಕ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ತನ್ನ ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೆರೆದನು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ ಮಾಡಿದನು. ಆ ಶಬ್ದವೇ ವಾಗಭಿಮಾನಿ ಸರಸ್ವತಿಯಾದಳು. ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದನು - ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ನನ್ನ ಅನ್ನವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ನನಗೆ ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಆ ಸರಸ್ವತೀ ಬ್ರಹ್ಮರಿಂದ ಸರ್ವವಿಶ್ವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿಸಿದನು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಮೊದಲು ಮೃತ್ಯುನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮ ಒಬ್ಬನೇ ಇದ್ದನು. ಅವನಿಂದ ಉದಕ ಮತ್ತು ಸಂವತ್ಸರ ನಾಮಕ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದರು. ಆ ಮೃತ್ಯುವು ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು' ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಮಾತ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ ವರ್ಣನೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ನೀರು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಇವುಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ನೇಹಾಸೀತ್" ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

|| ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

ॐ ಪ್ರಕರಣಾच्च ॐ ॥ १-२-१० ॥

ಭಾವದೀಪ: - ಸೂತ್ರೇ ಚಶಬ್ದಾದಾಹ - किं पुनरिति ॥ मृत्युना विष्णुना इदं नित्यरूपं जगद् आत्मन्वी जगदाख्यदेहवान् अर्चन् आत्मानं पूजयन् शरः घनीभूतं मण्डं समहन्यत संहतमभवत् । तस्यां पृथिव्यां इवेतद्वीपे अश्राम्यद् अशेत । आत्मा चतुर्मुखः मनसा स्वेच्छया । वाचं वेदाभिमानिनीं श्रियम् । संवत्सरः सम्यक् वत्सभूतान् देवादीन् रमयतीति चतुर्मुखः अभि प्रति व्याददाद् आस्यं विवृतमकरोदित्यर्थः । स ब्रह्मा भाणं भाणिति वाचं वाक् सरस्वती । अभिमंस्ये लीनं करिष्ये चेद् वाचा सरस्वत्या आत्मना ब्रह्मणा ॥

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಚ' ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ಕಿಂ ಪುನಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಮೃತ್ಯುನಾ' = ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ, 'ಇದಂ' = ನಿತ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತು, ಆತ್ಮನ್ವೀ = ಜಗತ್ತೆಂಬ ದೇಹವಾಗಿವುಳ್ಳವನು, ಅರ್ಚನ್ = ತನ್ನ ಪೂಜೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಶರಃ = ಘಟ್ಟಿಯಾದ ಅಂಡ, ಸಮಹನ್ಯತ = ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಕಠಿಣಪದಗಳ ಅರ್ಥ.

ತಸ್ಯಾಂ = ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ, ಅಶ್ರಾಮ್ಯತ್ = ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದನು. ಆತ್ಮಾ = ಚತುರ್ಮುಖನು, ಮನಸಾ = ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ವಾಚಂ = ವೇದಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿ. ಸಂವತ್ಸರಃ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಂತಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸುವ ಚತುರ್ಮುಖನು, ಅಭಿ = ಕುರಿತು, ವ್ಯಾದದಾತ್ = ಬಾಯಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿದನು ಎಂದರ್ಥ. ಸಃ = ಬ್ರಹ್ಮನು, ಭಾಣಂ = ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ, ವಾಕ್ = ಸರಸ್ವತೀ ಎಂದರ್ಥ. ಅಭಿಮಂಸ್ಯೇ = ಲೀನ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೇ, ವಾಚಾ = ಸರಸ್ವತಿಯಿಂದ, ಆತ್ಮನಾ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - एतत्प्रकरणस्य वैष्णवत्वमिति ॥ श्रुतिलिङ्ग-
वाक्यानामुपक्रमादितोऽन्यत्रश्रुतत्वं चेत् प्रकरणनिश्चायकत्वेन लिङ्गत्वमिति
शब्दादेवेत्यत्र वक्ष्यमाणदिशा प्रकरणस्य विष्णुपरत्वं ज्ञायत इत्यर्थः । प्रतिज्ञांशमनु
वर्त्यासर्थमाह - विष्णुरेवेति ॥ स्मृतौ सोऽऽत्मनः । स आत्मन इत्यर्थः ।
'मन्त्रेष्वಾङ्ಕ्याದೇರಾತ್ಮನಃ' इत्याकारलोपः । तस्माभिरवकाशलिङ्गप्रकरणभावादित्यर्थः
॥ १० ॥

॥ इति राघवेन्द्रयतिकृते भावदीपे अतृत्वाधिकरणम् ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಂ' ಎಂದು ಇದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - 'ಶ್ರುತಿಲಿಂಗವಾಕ್ಯಾನಾ-
ಮುಪಕ್ರಮಾದಿತೋ ಅನ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತತ್ವಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಕರಣನಿಶ್ಚಯಕರ್ತೃನ ಲಿಂಗತ್ವಂ' ಎಂದು ಮೂರನೆಯ
ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಾಮನಾಧಿಕರಣದ 'ಶಬ್ದಾದೇವ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ
ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರ್ಥ. ಈ ಪ್ರಕರಣದ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ಮೃತೌ'
ಎಂದರೆ 'ಸೋಽತತ್ವಃ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ. ಸೋಽತತ್ವಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಃ ಆತ್ಮಃ' ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ.
'ಮಂತ್ರೇಷ್ವಾಜ್ ಯಾದೇರಾತತ್ವಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿದೆ. 'ತಸ್ಮಾತ್' ಎಂದರೆ
ನಿರವಕಾಶವಾದ ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಪ್ರಕರಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ಅಥ ಶ್ರೀಶಂಕರಾಶ್ರಮಿನಿವಾಸವಿಚಾರಿತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀಮ್

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀ - ॥ ॐ ಪ್ರಕರಣಾಚ ॐ ॥ ಅಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಾದಿನಾ ವೈಷ್ಣವತ್ವೇನ
ನಿಶ್ಚಿತೇನವೇಹಿ ಕಿಷ್ಕಿಂನೇತ್ಯಾದಿಪ್ರಕರಣಬಲಾಚ್ಚಾಂತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ನೇವೇಹಿ ಕಿಷ್ಕಿಂನೇತಿ ॥
ಅಗ್ರೇ ಪ್ರಲಯೇ । ಇಹ ಅಸ್ವತನ್ತ್ರವರ್ಗೇ । ಕಿಷ್ಕಿಂನಜೀವಜಡರೂಪನೈವಾಸೀತ್ । ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಿಜೀವಾದೇಃ
ಸತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಮೃತ್ಯುನೈವೇತಿ ॥ ಪೃಥಕ್ ನಾಸೀದಿತಿ ಭಾವಃ ।
ಮೃತ್ಯೋರಾವರಕತ್ವೇ ಹೇತುಃ ॥ ಅಶನಾಪೇತಿ ॥ ಅಸ್ಯತ ಇತ್ಯಶಂ ಜಗತ್, ತಂ ನಯತೀತ್ಯಶನಾಪಾ ।
ಅನ್ಯತ್ರ ನೇತೃತ್ವಪ್ರತಿತಾವಪಿ ಶ್ರುತಿಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಸ ಏವ ನೇತೇತ್ಯಾಹ - ಅಶನಾಪಾ ಹೀತಿ ॥
ಮೃತ್ಯುರಶನಾಪಾ ಹೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಸ್ಮಾನ್ಮೃತ್ಯುಃ
ಸ್ವಯಮೇವಾಸೀದನ್ಯತ್ರೈವಾಸೀತ್ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮವಿಶ್ವಾತ್ಮವಾನ್ । ಜಗದ್ರೂಪಶರೀರವಾನ್ ಸ್ಯಾಮಿತಿ ಮನೋ
ಕುರುತ ಛೇಚ್ಛತ್ । ಸ ಮೃತ್ಯುಃ ಶರೀರರೂಪಜಗತ್ತಿಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ವಚ್ಛೇದಮನೋ ಕುರುತೇತಿ ಶೇಷಃ ।
ತದನಂತರಂ ಸ ಮೃತ್ಯುರರ್ಚಯನ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಪೂಜಯನ್ ಅಚರತ್ ಚಾರ । ತಸ್ಯ ಅರ್ಚಯತಃ
ಪೂಜಯತಃ ಮೃತ್ಯೋಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಪೂಜಾಸಾಧನಭೂತಾ ಆಪೋ ಜಾಯಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ತದಿದಿತಿ ॥
ತತ್ ತತ್ರಾಪ್ಸು । ಯ ಅಪಾಂ ಶರಃ ಫೇನರೂಪೋ ಮಂಡ ಆಸೀತ್ । ಸ ಶರಃ ಮೃತ್ಯುನಾ ಸ್ವರೇತಸಾ
ಸಮಹನ್ಯತ । ಸದ್ಭಾವತತ್ವಂ ಧನಿಭಾವಮಿತಿ ಯಾವತ್ ಪ್ರಾಪಿತಃ । ಯಃ ಸದ್ಭಾವಃ ಸಾ ಪೃಥಿವೀ
ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡರೂಪಾಭಾವಾತ್ । ಮೃತ್ಯುನಾಮಾ ಜನಾರ್ದನಃ ತಸ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮಶ್ರಾಮ್ಯತ್ ಶಿಷ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಸೋಽಕಾಮಯತೇತಿ ಸ ಮೃತ್ಯುನಾಮಾ ಭಗವಾನ್ ಮೇ ಮಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ದ್ವಿತೀಯೋ ವಾಪ್ವಪೇಕ್ಷಯಾ
 ಜಾಯೇತೇತ್ಯಕಾಮಯತ್ ऐच्छತ್ । ತತ್ ತದನಂತರಮ್ । ಅಶನಾयां ದ್ವಿತೀಯಾ ಪ್ರಥಮಾರ್ಥೇ ।
 ಸರ್ವಾಶನನೆತಾ ಮೃತ್ಯುರ್ಮನಸಾ ಸ್ವೇच्छಯೈವ ವಾಚಂ ವೇದಾಭಿಮಾನಿನಿಂ ಶ್ರಿಯಂ ಮಿಥುನಂ ದ್ವಂದ್ವಭಾವಂ
 ಸಮಭವತ್ ॥

ತತ್ ತೇನ ಮಿಥುನಿಭಾವೇನ ಯದ್ರೇತ ಆಸೀತ್ ಸ ತದುಪಾदानಕದೇಹವಾನ್ ಸಂವತ್ಸರಃ ।
 ಸಮ್ಯಗಾತ್ಮನೋ ವತ್ಸಾನ್ ಪುತ್ರಾನ್ ದೇವಾದೀನ್ ರಮಯತೀತಿ ಸಂವತ್ಸರನಾಮಾ ಚತುರ್ಮುಖೋಽಭವ-
 ದಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ತಂ ಜಾತಮಿತಿ ॥ ಮೃತ್ಯುಃ ಜಾತಂ ತಂ ಸಂವತ್ಸರಮಭಿ ಅಭಿಲಕ್ಷ್ಯ ಅಚ್ಚುಮಿತಿ
 ಯಾವತ್ । ವ್ಯದದಾತ್ ಸ್ವಮುಖಂ ವಿದದಾರ । ಸಂವತ್ಸರೋ ಭಯಾತ್ ಭಾಣಂ, ಭಾಣಿತಿ ವಾಚಮಕರೋತ್
 ನಿಃಸಾರಿತವಾನ್ । ಯದ್ಭಣಿತಿ ವಚಃ ಸೈವ ತದಭಿಮಾನಿ ಸರಸ್ವತ್ಯಭವತ್ ।
 ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣಕಾಲ ಏವಾಭಿಮಾನಿನಿ ದೇವ್ಯಭವದಿತಿ ಯಾವತ್ ॥ ಸ ಇತಿ ॥ ಸ
 ಮೃತ್ಯುಃ ಕೃತರವಂ ಕುಮಾರಮಾಲೋಕ್ಯ ऐಕ್ಷತ್ ವಿಚಾರಮಕರೋತ್ । ಕಿಮಿತಿ? ಯದೀಮಂ ಜಾತಂ ಸಂವತ್ಸರಮ್
 ಅಭಿಮನ್ಯಸ್ಯೇ ಲೀನಂ ಕರಿಷ್ಯೇ, ತದಾ ಕನೀಯೋಽಲ್ಪಮನ್ತ್ರಂ ಕರಿಷ್ಯೇ ಅತೋಬಹುಮಂತ್ರಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯಾಲೋಚ್ಯ-
 ಸಮೃತ್ಯುಸ್ತಯಾ ಪೂರ್ವೋತ್ಪನ್ನಯಾ ವಾಚಾ ಗಾಯತ್ರಯಾ ತೇನ ಆತ್ಮನಾ ಚತುರ್ಮುಖೇನ ಚೇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ್
 ಜನಯಾಮಾಸೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ಮೃತೌ ಸೋಽತ್ಮನಃ ಸ ಆತ್ಮನಃ ಮन्ತ್ರೇಷ್ವಾಙ್ಮಾದೇರಾತ್ಮನೀತ್ಯಾಕಾರಲೋಪಃ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಶರ್ಮರಾಶ್ರೀನಿವಾಸವಿಚ್ಚಿಂತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀಮ್ ಅತೃತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಅತ್ಯತ್ಯಾದಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೇಯ,
ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ,
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತಮಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥ ಅತ್ತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ

॥ ॐ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ ॥

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಾದನಂತರಸಂಭವಿತಿ : ।

ಅತ್ರ “ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತತ್ವಮ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮತ್ತತ್ವಂ ಕಿಮದಿತೇರ್ವಿಣ್ಣೋವೇತಿ ಚಿಂತಾ । ತದर्थं सर्वशब्दसङ्गोचकमस्ति न वेति । तदर्थं “सर्वं वै” इति वाक्यं किं प्रसिद्धेऽर्थे शब्दान्वाख्यापकं, किं वा प्रसिद्धार्थं बाधित्वा योगोक्त्या तत्तदत्तुमधियत” इति प्रतिज्ञाते सर्वात्तत्वेन हेतुपरमिति ॥

ಅನುವಾದ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂತರಸಂಗತಿ ಇರುತ್ತದೆ. “ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತತ್ವಮ್” ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ವವು ಅದಿತಿಯ ಧರ್ಮವೋ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಶಬ್ದವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದರ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ‘ಸರ್ವಂ ವೈ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತದೋ ಅಥವಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ‘ತತ್ತ್ವದತ್ತುಮಧಿಯತ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಯಕ್ಷ ಹೇತುಪರವಾಗುತ್ತದೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತ ಪ್ರಕಾಶ

ಪ್ರಕಾಶ: - || ಶ್ರೀ: || ॐ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ || ಅತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಿಶಾ
ಜನ್ಮಾದಿಸ್ತಾನಂತರ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ತತ್ ಫಲಪರಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಪೂರ್ವಣ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಮಾಹ
- ಅತ್ರೇತಿ | ವೈಷಮ್ಯಂ ಚಾಗ್ರೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ |

ವಿವರಣೆ - ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು
ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದ ಪ್ರಮೇಯದ ಸಿದ್ಧಿಯು ಈ
ಅಧಿಕರಣದ ಫಲರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಲ್ಲ
ಹೊರತಾಗಿ ಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ
ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ವಿಲಕ್ಷಣವು ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಏತೇನ ಡಿಕೋಕ್ತರೀತ್ಯಾಽದಿತಿಶ್ರುತೇಸ್ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್
ಸ್ವತಃ ಏವ ಲಿಙ್ಗಮನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಂ, ನತು ಶ್ರುತೀತಿ, ಪ್ರತ್ಯುತ ಲಿಙ್ಗಾಚ್ಚುತಿರೇವ ಪೂರ್ವೇವಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೇತಿ
ಕಥಂ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ತತ್ಸಾಹಿತ್ಯೇನ ತಥಾತ್ವೇಕೀರೀತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ |

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಂಕೆಯು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಆ ಶಂಕೆಯು ಹೀಗಿದೆ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದಂತೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಗಿರುವ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗವು
ಸ್ವತಃ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಶ್ರುತಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಲಿಂಗದ
ಬೆಂಬಲದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಂತೆ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ
ಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ? ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಸ್ಯ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ | ಲೋಕತಃ
ಶ್ರುತೇವಾನ್ಯತ್ರ ರೂಢತ್ವಾಚ್ಚ | ಅತಃ ಏವ ಡಿಕಾಕಾಂ 'ಲೋಕತಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ನ ಚೈವ ನಾಮೈವ ಸಮನ್ವೀಯತಾಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಪಾದಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾರ್ಥ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪಾಪೂರ್ವಗುಣ
ಲಾಭಾರ್ಥಂ ಚ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯೈವ ಸಮನ್ವಯೋಕ್ತೀರೀತಿ |

ಮೇಲಿನ ಶಂಕೆಗೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ
ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯು

ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ರ ನಿರೂಢವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಲೋಕತಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯೇ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಕೇಳಬಾರದು. ಇದು ಲಿಂಗಪಾದವಾದ್ದರಿಂದ ಪಾದಸಂಗತಿಗೋಸ್ಕರ ಮತ್ತು ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಅಪೂರ್ವಗುಣದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು..

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸಂಶಯದೀಕಾಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಅತ್ರೇತಿ । “ಸ ಯಥದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮಧ್ರಿಯತ, ಸರ್ವೆ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್” ಇತಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇ “ಸಃ ಅದಿತಿಃ ಯಥದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಂ ಮನೋಽಧ್ರಿಯತ ಆದೃಚ್ಚ । ಕುತಃ, ಸರ್ವಾತ್ರೀ ಸಾ । ಸರ್ವೆ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ಯತ್, ತದೇವ ಹೃದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್” ಇತಿ ಟೀಕೋಕ್ತದಿಶಾ ಶ್ರುತಂ ಸರ್ವಸಂಹತೃತ್ವರೂಪಮತ್ತೀತ್ವಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥ ಇತಿ । ಅದಿತೀರೂಪದೇವತಾयां ಅದಿತೀಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ-ವ್ಯುತ್ಪಾದಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಸಂಶಯಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಸ ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮಧ್ರಿಯತ, ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಸಃ ಅದಿತಿಃ ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಂ ಮನೋಽಧ್ರಿಯತ ಆದೃಚ್ಚ । ಕುತಃ, ಸರ್ವಾತ್ರೀ ಸಾ । ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ಯತ್, ತದೇವ ಹೃದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್” ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಸಂಹತೃತ್ವವೆಂಬ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥಃ' ಎಂದರೆ ಅದಿತಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಶಬ್ದಾನ್ವಯಾಪಕಮ್ ಎಂದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪಾದಕವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಹೇತುಪರಮಿತಿ । ಯಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಾತ್ತೃತ್ವಾದೇವ ಅದಿತೀತ್ವಮತಃ ಸರ್ವಮತ್ತಂ ಮನೋಽಕುರತೇತಿ ಹೇತುಪರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

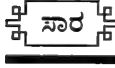
ಯಥನ್ವಾಖ್ಯಾಪಕಂ ತದಾ ತತ್ರ ಸಮ್ಮಾವಿತಕತಿಪಯಾತ್ತೃತ್ವಸ್ಯೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇನ ಸರ್ವಶಬ್ದ-ಸಂಕ್ಷೇಪಾದದಿತೀರೇವೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಫಲಮ್,

ಯದಿ ಹೇತುಪರಂ ತದಾ ಸಂಕ್ಷೇಪಕಾಭಾವಾಕ್ಷಿಣ್ಣುರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಫಲಮಿತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಚೋಕ್ತಮ್ ।

'ಹೇತುಪರಂ' ಎಂದರೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವಗುಣವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅದಿತಿತ್ವವು ಬರುತ್ತದೋ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅದಿತಿಶಬ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪಾದಕವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆವಾಗ ಸಂಭಾವಿತವಾದ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಯೇ ಆತ್ಮತ್ವಗುಣವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೇತು ಪರವಾದರೆ ಆವಾಗ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆತ್ಮತ್ವಗುಣವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ. ಈ ಎರಡು ವಿಧ ಫಲಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. 'ತತ್ತ್ವದತ್ತುಮದ್ವಿಯತ' ಎಂಬುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಈ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಅದಿತಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿರೇವಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಸರ್ವಶಬ್ದವು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದಿತಿರೇವಿಯು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮತ್ವಧರ್ಮವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಅದಿತಿರೇವಿಯಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವುದೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಅದಿತಿಯನ್ನೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಕಲ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

तात्पर्यचन्द्रिका

पूर्वपक्षस्तु - युक्तमादित्यश्रुतिसहचरितमपि सर्वगतत्वं विष्णौ, "अन्तः" इत्यत्र तत्पर्यायसवितृशब्दसमन्वयस्य सिद्धेः । अदितिशब्दपर्यायस्यापि न तत्र सिद्धिः । तथा च अदितिरेवात्री, "तददितेरदितित्वं" इत्यदितिश्रुतेरदितित्व-लिङ्गाच्च । तदुक्तं न्यायविवरणे - "श्रुतिर्लिङ्गं च अदितिशब्दोऽदितित्वं च" इति ।

ಆತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ನನ್ವತ್ರ ಡೀಕಾಯಾಮುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಶ್ರುತೆಸ್ಸಾವಕಾಶತ್ವೇ ಶಕ್ತಿತೇ ತಾಮನುತ್ವಾ, ಲಿಙ್ಗಮುತ್ವಾ, “ನ ಹಾದಿತಿಭಿನ್ನಸ್ಯಾದಿತಿತ್ವಂ” ಇತಿ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಮ್, ತತ್ಕಥಮ್, ಅದಿತಿಸ್ತುತೆಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮುಖ್ಯತ್ವೇ ಅಮುಖ್ಯತ್ವೇ ವಾ ಅದಿತೀತ್ವಲಿಙ್ಗಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಮುಖ್ಯಸ್ಯಾಮುಖ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಸಮ್ಮವಾದಿತೀ ಚೇತ್,

ಽಚ್ಯತೇ, ತೀರಾದೌ ಗಣ್ಣಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ‘ತೀರೇ ಗಣ್ಣತ್ವಂ’ ಇತ್ಯಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಶ್ರುತೆಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ-ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಸಮ್ಮವೇಽಪಿ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವೇನಾಪ್ಯಸಮ್ಮವ ಇತಿ ಡೀಕಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ।

ಅನುವಾದ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸರ್ವಗತತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಗಿರುವ ಸವಿತೃಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತ್ಯದೇವಿಯೇ ಆತ್ಮತ್ವಗುಣವುಳ್ಳವಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ತದದಿತೇಃ ಅದಿತ್ಯತ್ವಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ “ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಂಚಾದಿತ್ಯಶಬ್ದೋಽದಿತ್ಯತ್ವಂಚ” ಅದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅದಿತ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಪಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಅದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತ್ಯತ್ವ ಲಿಂಗ ಎರಡನ್ನೂ ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಲಿಂಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು “ನ ಹ್ಯದಿತಿಭಿನ್ನಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ್ವಂ” ಅದಿತ್ಯತ್ವಲಿಂಗವು ಅದಿತ್ಯದೇವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅದಿತ್ಯತ್ವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದಿತ್ಯತ್ವ ಲಿಂಗವೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ನೀವು ಅದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಅದಿತ್ಯತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪನ್ನವಾಗದಿದ್ದರೂ ಲಿಂಗವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಆದರೆ ತೀರದಲ್ಲಿ ‘ಗಂಗಾತ್ವಂ’ ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೂಡಿದರೂ ಸಹ ಲಿಂಗವು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅತ್ರ ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಸ್ತು ಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ವಂ, "ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿರ್ಲಿಂಗ ಚಾದಿತಿಶಬ್ದೋಽದಿತೀತಿ ಚ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ ಶ್ರುತೇರೇವ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವಿಶೇಷಣಾತ್, ಲಿಂಗಸ್ಯ ತದವಿಶೇಷಣಾತ್, ಭಾಷ್ಯಾಡಿಕಾಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಡಿಕಾಂ ಚ ಶ್ರುತೇರಂತರ್ಮನಯನಾಂ ಸಾಂಕಾಶತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ಲಿಂಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ಕೃತಃ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ - ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ವಂ "ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಲಿಂಗಂ ಚಾದಿತಿಶಬ್ದೋಽದಿತೀತಿ ಚ" ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ (ಸಾವಕಾಶವಾದ) ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ (ನಿರವಕಾಶವಾದ) ಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕರಣಗಳೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದ, ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಲಿಂಗವೆಂದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವೆಂಬ ಲಿಂಗ. ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತಸ್ಮಿನ್ಪಕ್ಷೇ ಲಿಂಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ "ನನ್ವತ್ರ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶೋಪಪಾದನಸಾಪೇಕ್ಷಮ್ । ಶ್ರುತೇರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವೇ ತು ನೋಪಪಾದನಕ್ಷೇಶ ಇತಿ ಭಾವೇನ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಸ್ಯಚಶಬ್ದೇ ದ್ವಯೋರಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕತ್ವಭಾನುತ್ವದನುರೋಧೇನ ದ್ವಯೋರಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಭಿಮತಮ್ । ಸಂದಿಗ್ಧಪದೇನ ಶ್ರುತೇಃ ಸಾಂಕಾಶತ್ವೋಕ್ತಿस्तು ಅಂತರ್ಮನಯೇ ಸಜಾತೀಯೇಂದ್ರಾದಿವೇದವಾಚಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮನ್ವಿತತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಸಾಂಕಾಶಾಯಿತವ್ಯತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯತ್ವಾದಿತಿ ।

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ನನ್ವತ್ರ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಉಪಪಾದಿಸುವಂತೆ ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವಾದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಚ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗ ಎರಡೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪಕಗಳಾಗಿವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಎರಡೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತಾವಾಚಿಯಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಎಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಆತ್ಮತಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಮಾಡುವಾಗ ಅದಿತಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿಯೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಶ್ರುತೀರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ಚ ದ್ವಿಧಾ, ಪೂರ್ವಮದಿತಿಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷ್ಣಾವಸಮನ್ವಯಾದ್ವಾ ಶ್ರುತಿಬಾಧಕನಿರವಕಾಶವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾಭಾವೇನಾಂತರ್ನಯನ್ಯಾಯಾವಿಷಯತ್ವಾದ್ವೇ ತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ, ತತ್ರಾಥಂ ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾದಿನಾ । ದ್ವಿತೀಯಂ "ಅಥವಾ" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಗ್ರೇ ವಿವರಿಷ್ಯತೇ ಇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ।

ಒಟ್ಟು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು -

೧) ಹಿಂದಿನ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಪದವನ್ನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

೨) ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಯಾವುದೇ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾಗಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಪಕನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದೆ ಎಂದು 'ಯುಕ್ತಂ ಅದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮುಂದೆ 'ಅಥವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ್ರೈವಂ ಯೋಜನಾ - ಅದಿತಿರೇವಾತ್ಮತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ, "ತದದಿತೀರದಿತೀತ್ವಂ" ಇತ್ಯದಿತಿಶ್ರುತೇ: । ನ ಚಾಽಽದಿತ್ಯಶ್ರುತೌ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರಿವಾತ್ಮತ್ವಮಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಯುಕ್ತಮಾದಿತ್ಯಶ್ರುತೀತ್ಯಾದಿ । ಸವಿತೃಶಬ್ದೇತಿ । "ಸವಿತಾರಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ" ಇತಿ ತತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಭಾವ: ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ಅದಿತಿಯೇ ಅತ್ಯತ್ವ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. 'ತದದಿತೇಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾದರೆ ಅದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಂತೆ ಪ್ರಸಕ್ತ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅತ್ಯತ್ವಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇಕೆ ಬರಬಾರದು ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಯುಕ್ತಮಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವೆನಿಸಿದ "ಸವಿತಾರಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಸವಿತೃ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एवं श्रुत्यैव पूर्वपक्षे तदाख्याय लिङ्गं चाह - अदितित्वेति । श्रुतेर्निरवकाशत्वोक्त्यैवादितित्वलिङ्गस्य विष्णौ निरवकाशत्वं सिद्धमेव, तच्छब्द-
प्रवृत्तिनिमित्तरूपत्वात्तस्य । अतो न तत्रोपपादनापेक्षेति भावेन वा, “अथवा”
इत्यत्राग्रे स्पष्टमित्यभिप्रेत्य वाऽदितित्वलिङ्गाच्चेत्येवोक्तम् ।

टीकायामेवमदृष्टे: किमस्य मूलमित्यतो न्यायविवरणटीकोक्त-
वर्णकाद्वर्णकान्तरमेतदिति भावेनाह - तदुक्तमिति ।

ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಶ್ರುತಿಯ ದಾರ್ಢ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂದು 'ಅದಿತಿತ್ವಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಮುಂದೆ "ಅಥವಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ 'ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಾಚ್ಛ' ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗ ಎರಡಕ್ಕೂ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಆಧಾರದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ? ಎಂದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇದಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ತದುಕ್ತಂ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “सन्दिग्धश्रुतिर्लिङ्गश्च” इत्यादिरूपेण तत्र पाठेऽपि ‘श्रुतिर्लिङ्गश्च’
इत्यनुवादस्तु सन्दिग्धपदं, टीकायां “श्रुतेः सावकाशत्वोक्तिस्तु” इत्यादिना
वक्ष्यमाणाभिप्रायमिति सूचयितुम् ।

“श्रुतिर्लिङ्गश्च” इत्युक्तस्य यथाक्रमं विवरणं “अदितिशब्दोऽदितित्वं च”
इति । नन्वस्त्वेवमुक्तदिशा श्रुतिर्निरवकाशेति, लिङ्गमपि तादृशं, श्रुतिस्सावकाशेति
पक्षे कथमित्याक्षिपति - नन्विति ।

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಲಿಂಗಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪಾಠವಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸಂದಿಗ್ಧಪದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಂ ಚ' ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಂದಿಗ್ಧಪದವು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ “ಶ್ರುತೇಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವೋಕ್ತಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು “ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಂಚ” ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಶ್ರುತಿಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅದಿತಿ ಎಂಬರ್ಥ. ಲಿಂಗ ಪದಕ್ಕೆ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗವೆಂದರ್ಥ ಎಂದು ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗ ಎರಡೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವೆಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ‘ನನು’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ನಚ ಶ್ರುತಿರ್ವಿಣ್ಣುವಿಷಯಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದುಕ್ತನ್ಯಾಯಾತ್’
ಇತ್ಯಂತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಶಾಸ್ತೃತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪೂರ್ವಪಾದೇ ಪ್ರತಿನಯಮಧಿದೈವಾಧಿಭೂತಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಣ್ಣೌ ಶಾಕ್ತಿರಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ ಪಕ್ಷಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಹ - ಶ್ರುತೇಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮುಖ್ಯತ್ವೇ ಇತಿ । ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾತ್ರಮೇವೋಚ್ಯತೇ ನತು ಶಾಕ್ತಿರिति ಪಕ್ಷಮುಪೇತ್ಯಾಹ - ಅಮುಖ್ಯತ್ವೇ ವೇತಿ ।

ಶ್ರುತಿಯು ಏಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ‘ಸಾವಕಾಶತ್ವೇ ಶಂಕಿತೇ’ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಹಿಂದಿನ ನಾಮಪಾದದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ ಅಧಿದೈವಿಕ ಹಾಗೂ ಅಧಿಭೌತಿಕ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿರುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ‘ಶ್ರುತೇಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮುಖ್ಯತ್ವೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ನಾಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಧಿದೈವಿಕ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಶಕ್ತಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ‘ಅಮುಖ್ಯತ್ವೇನ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यद्वा - लोकरूढचभावमदनरूपप्रवृत्तिनिमित्ताभावं वाऽभिप्रेत्याह -
अमुख्यत्वे वेति लिङ्गस्यापीति । तच्छब्दप्रवृत्तिहेतुत्वात्तस्येति भावः । द्वेधा
समाधिमाह - तीरेति । ‘सम्भवेऽपि’ इत्यभ्युपगमवादं सूचयत्यपिपदेन ।
वस्तुतोऽदितिशब्दस्य तत्पर्यायस्य वा प्रागसमन्वयेन मुख्यत्वेन ब्रह्मणि
सम्भवायोगात् ।

ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಲೋಕರೂಢಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಅದನವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಅಮುಖ್ಯತ್ವೇನ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯಾಪಿ’ ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವ ಲಿಂಗವು ಅದಿತಿ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ‘ತೀರಾದೌ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸಂಭವೇऽಪಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪಿ

ಪದದಿಂದ ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನಾಗಲೀ, ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವನ್ನಾಗಲೀ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸಜಾತೀಯೇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಸಮನ್ವಯೋಕ್ತಿಮಾತ್ರೇಣಾದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರ್ಹಾವ-
ಸಿದ್ಧಿಃ: “ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಸಮ್ಮವೇಽಪಿ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಸಮ್ಮವೇ ತು ತಚ್ಛಬ್ದ-
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾದಿತೀತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಸಮ್ಮವ ಏವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

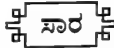
ಅಥವಾ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಸಂಭವೇಽಪಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಾದರೆ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೇ ಆಗಿರುವ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪಾಂಡುರಂಗಿಕೇಶವಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ (ಭಾವದೀಪ)

ಗುರೂರಾಜೀಯಮ್ - ॐ ಅತ್ತಾಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ ॥ ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯೇತಿ ॥

ಯುಕ್ತಮಾದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಸಹಚರಿತಮಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೌ । ಅಂತರೀತ್ಯತ್ರ ತತ್ಪರ್ಯಾಯಸವಿತೃಶಬ್ದ
ಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನಚ ಪ್ರಕೃತೇಽದಿತಿಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಸಮನ್ವಯೋಽಂತರೀತ್ಯತ್ರ
ಸಿದ್ಧಿಃ । ತಥಾಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

‘ಅದಿತೀಯ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯಕಾದವಳು ಅದಿತೀದೇವಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗ. ಇವೆರಡೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವೇ ಆಗಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಲು ಒಂದು ಕಾರಣ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಅನಾಧಾರಣವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದಿರುವಿಕೆಯು ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯ ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆರಡು ನಿರವಕಾಶಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕಿರುವ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಅತ್ಯಂತಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿರವಕಾಶವಾದ ಒಂದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವವು ಜಾತಿರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಲೋಕರೂಢಿಯೂ ಸಹ ಅದಿತಿವೇದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಲಿಂಗದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

• • • • •

ಜಾತಿರೂಪವಾದ ಅದಿತಿತ್ವವು ಬಲಿಷ್ಠಲಿಂಗ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ - ಅಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ರೂಢಿವಾಧೇನ ಶ್ರುತೇಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಸಮ್ಮಭವೇಷಿ "ಅನಭನ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಅನಂತುಬ್ರಹ್ಮಣೋಽತೃತ್ವರೂಪಾದಿತ್ವಲಿಕ್ಷಂ ನ ಸಮ್ಮಭವತಿತಿ ಟೀಕಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ।

ನವ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವಸಾಧಕೇನೋತ್ತರಾಧಿಕರಣೇನ ಅತ್ರತ್ಯಾನತೃತ್ವಶಙ್ಕಾ-
ದೃಢಾಪ್ಪನಯಪರಾಹತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ತತ್ರಾತ್ರಸಿದ್ಧಮತೃತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಮುಪೇತ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವ-
ರೂಪಸ್ತದ್ರಿಶೇಷೋ ನೇತಿ ಯಾ ಶಙ್ಕಾ ತಸ್ಯ ನಿರಸಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವೇನ, ಅತ್ರತ್ಯತ್ಯತ್ವಪಕ್ಷದಶಾಪಾಂ
ತತ್ರತ್ಯತ್ಯತ್ವಾಂತಾನುಮೇಷಾತ್ । ಅತ ಏವ ತತ್ರ ಭಾಷ್ಯೇ ವಿಶೇಷಾಕ್ಷೇಪಾರ್ಥ 'ಸರ್ವಾತೈಕಃ ಪರ
ಉಕ್ತಃ' ಇತ್ಯತ್ಯತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾನುವಾದಃ ।

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದದ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಆದರೆ "ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈಗ ಅತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ "ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮುಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ದಂಡವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನದೇ ಇರುತ್ತಾನೆಯೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಮುಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅತ್ಯತ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಆ ಶಂಕೆಯನ್ನು

ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹುಟ್ಟರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಗುಹಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಸರ್ವಾತ್ಯಕ್ತಃ ಪರ ಉಕ್ತಃ” ಎಂದು ಅತ್ಯತ್ವಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

पूर्वमदितित्वं गोत्वादिवज्जातिरूपमित्युपेत्य समाहितं, अधुनाऽदन-
कर्तृत्वमित्युपेत्याह - यद्वेति ।

अत्रापि भगवल्लिङ्गमस्तीत्युपेत्याह - अन्तराधिकरणन्यायेनेति । पूर्वपादे
प्रतिनयं लिङ्गादिभिर्नाम्नां तत्परत्वमेवोक्तं, नतु तत्र शक्तिरपीति पक्षमुपेत्योक्तं -
ब्रह्मपरत्वसम्भवेपीति ।

ಈ ಹಿಂದೆ ಅದಿತಿತ್ವವನ್ನು ಗೋತ್ವಾದಿಗಳಂತೆ ಜಾತಿರೂಪವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಅದನಕರ್ತೃತ್ವವೆಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿರೂಪವಾದದ್ದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ‘ಯದ್ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿತ್ವತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಲ್ಲಿಂಗವು ಇದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಅಂತರಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಇದು ವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ‘ಅಂತರಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಆಯಾಶಬ್ದಗಳ ಶಕ್ತಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಸಂಭವೇಪಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯಪರತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು.

ಪ್ರಕಾಶ: - अनभ्रन्तित्यादीति । यद्यपीयं श्रुतिः कर्मफलज्ञानं नेत्याह,
पिप्पलमिति सन्निधानात्, अन्यथोत्तराधिकरणपूर्वपक्षटीकादावेतदुक्तिर्न स्यात् ।
तथाऽपि “न तदभ्राति किञ्चन” इत्यादौ तात्पर्यम् । अत एवादितिपदोक्तिः ।
एतच्छ्रुत्युक्तिस्तूत्राधिकरणवैषम्योक्तवर्थ, शङ्कोत्थापनाय वा, सामान्यनिषेधपरत्वमपि
अभिप्रेत्य वेति ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಅನಭ್ರನ್ನನ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಪಿಪ್ಪಲಂ’ ಎಂಬ ಪದವು ಹತ್ತಿರವಿರುವುದರಿಂದ, ಪಿಪ್ಪಲಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಫಲವೆಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಮುಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಾದೀತು.

ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಆಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹೌದು, 'ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ "ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಿಂಚನ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆದಿಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು ಎಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ 'ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತ್ಯತ್ಯವನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಸಮರ್ಥನಾಗದವನು ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ 'ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ದण्डापूपेति । यथा दण्डं भक्षयतोऽपूपभक्षणं न दुश्शकं, तद्वददन-
विशेषसाधनेऽदनसामान्यस्यानायासेन सिद्धत्वादित्यर्थः ।

एतत्सिद्धान्तोपजीवनेनैव तस्य प्रवृत्तेरित्याह - तत्रेति ।

अन्यथा भावार्थाधिकरणेन स्वर्गकामाधिकरणस्य वैयर्थ्यापत्तेः, स्वर्गकामनय-
सिद्धापूर्वोपजीवनेनैव तस्य प्रवृत्तेरिति भावः ।

ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆ - ಕೋಲನ್ನೇ ತಿನ್ನುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಕಷ್ಟವಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಕಲಜಗತ್ತನ್ನೂ ಸಹ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ತತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

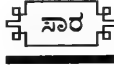
ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಭಾವಾರ್ಥಾಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣವು ಗತಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಭಾವಾರ್ಥಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಗುಹಾಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಗತಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

गुरुराजीयम् - नन्वन्तराधिकरणन्यायेन श्रुतेर्मुख्यत्वाङ्घ्रिज्ञस्यापि ब्रह्मणि
मुख्यत्वमेवेत्यभ्युपगन्तव्यम् । तथाच श्रुतेर्ब्रह्मण्यमुख्यत्वेन सम्भवेऽपि

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಲಿಂಗಸ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವೇನಾಪ್ಯಸಮ್ಮವ ಇತಿ ಕಥಂ ಟೀಕಾಭಿಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥೇರಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ||
ಅಭ್ಯಧಿಕಾರಾಕ್ಷಪಕ್ಷಾನುಸಾರೇಣ ವಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ||

ದೃಷ್ಟಾಪೂನಯೇತಿ || ವೇಣುದೃಷ್ಟಾಪಾಶ್ರಿತಮಧ್ಯಾಪೂಪಪಾತನಾಯಂದೃಷ್ಟಪಾತನನ್ಯಾಯೇನೇತೀಯಃ |
ತಥಾಚ ವೇವಗ್ರಾಪಾಶ್ರಿತಾಪೂಪಪಾತನಾರ್ಥ ನ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಯಾಸಃ | ವಂಶಪಾತನೇನೈವ ತತ್ಸಮ್ಮವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ | एवं ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾನುಸ್ತುತವೇನ ವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿವಾ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧಿಃ | ಅನ್ಯಥಾ
ಋಗ್ವೇದಿತ್ವೇ ಸಿದ್ಧಿಃಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾಭಾವಶಾಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ || ತತ್ರೇತಿ || ದೃಷ್ಟಾಪೂಪಾರ್ಥಮೇವ
ಹಂತವ್ಯತ್ವಾಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯುತ್ವಸ್ಯಾತ್ಯುತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ವರ್ಯಮೇವ ಸಾಧನಾತ್ | ಸರ್ವಾತ್ಯುತ್ವಕರ್ಮಫಲ-
ಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸ್ವಪ್ರಧಾನ್ಯತೇನಾಸಿಛಾಧಯಿಷಿತತತ್ವಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವಸ್ಯ ಚ
ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತತ್ವಾನಾನ್ಯತರೇಣಾನ್ಯತರಗತಾರ್ಥತೇತಿ ಭಾವಃ |

ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆರಡೂ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಆದರೆ
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಒಂದು
ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದರು. ಈಗ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಶಬ್ದವು ಬಂದರೂ ಸಹ ಗಂಗಾಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು
ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಂದರೂ
ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು.

ಈಗ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಜಾತಿರೂಪವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು
ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂತರಧಿಕರಣಾನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ.
ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗವು ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ'
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.
ಆದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು
ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಲನ್ನೇ ತಿನ್ನುವವನು ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ ?
ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣವು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ
ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

तात्पर्यचन्द्रिका

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: -

एवं टीकोक्तं श्रुतेः सावकाशत्वेऽपि लिङ्गस्य निरवकशत्वं द्वेधोपपाद्य, अधुना प्रागुक्तन्यायविवरणस्य तात्पर्यान्तरमाह - अथ वेति ।

वक्ष्यमाणेति । “सर्वशब्दस्तु योग्यसर्वपरः” इति वक्ष्यमाणरीत्येत्यर्थः । अदितेरित्यत्रेवेति । श्रुतिबाधकलिङ्गाभावेनान्तर्नयन्यायाविषयत्वेन श्रुतेर्विष्णो निरवकाशत्वाद्यया प्रसिद्धादितिदेवतापरत्वं तद्वदित्यर्थः । तावता वाक्यस्य कोऽर्थ इत्यत आह - एवञ्चेति । श्रुतेः प्रसिद्धार्थत्वे सतीत्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದರು. ಪ್ರಕೃತ ಹಿಂದೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಮಾತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಥವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಕರಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ವಕ್ಯಮಾಣರಿತ್ಯಾ' ಎಂದರೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾಳೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಅದಿತಿರಿತ್ಯತ್ರೇವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಶ್ರುತಿಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅದಿತಿವೇದಿಯನ್ನೇ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಏವಂಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರ್ಥ.

प्रकाश: - तद्व इति । “एतदस्मै दधि कुरुतेत्यब्रवीत् । तदस्मै दध्वकुर्वन् तदेनमधिनोत्तदध्नो दधित्वम्” इति पूर्ववाक्ये प्रकृतस्य प्रसिद्धस्यैव दध्नः ‘तदेनमधिनोत्’ धिनु पुष्टौ’ अपुष्णात्, ‘धिवि प्रीणने’ अप्रीणाद्वा । तत्पोषकत्वाद्येव प्रसिद्धदध्नो दधिपदवाच्यस्य दधित्वं दधिपदप्रवृत्तिनिमित्तमिति प्रसिद्धस्यैव दधिपदेनोद्देशात् तद्वक्यं यथा तत्र तच्छब्दान्वाख्यानपरं, तथेदमपि देवमातर्पदितौ अदितिशब्दप्रवृत्तिनिमित्तोक्तिपरमित्यर्थः ।

“ಏತದಸ್ಯೈ ದಧಿ ಕುರುತೇತ್ಯಬ್ರವೀತ್ । ತದಸ್ಯೈ ದಧ್ಯಕುರ್ವನ್ ತದೇನಮಧಿನೋತ್ತದಧ್ನೋ ದಧಿತ್ವಮ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದಧಿಯು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದಧಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದಧಿಯನ್ನೇ ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದೇನಮಧಿನೋತ್' ಮತ್ತು 'ಧಿನು ಪುಷ್ಟೌ' ಎಂಬಂತೆ ದಧಿಯು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. 'ಧಿವಿ ಪ್ರೀಣನೇ' ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದಾಗ ದಧಿಯು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಧಿ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದಧಿಯೇ ವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆ ದಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಧಿತ್ವವು

ಅತ್ಯುತ್ತಾದಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ದಧಿಪದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದಧಿ ಪದದಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವು ದಧಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ ದಧಿಶಬ್ದದ ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಪರವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन - “अदितेरदितित्वं” इति हि श्रूयते । त्वप्रत्ययश्च जातेर्वाचकः, यथा पृथिवीत्वं गोत्वमित्यादौ । तदसम्भवे स्वरूपस्यैव, यथाऽऽकाशत्वं चन्द्रत्वं इत्यादौ । तस्माददितित्वं न जातिः, व्यक्तेरभेदात् । ततोऽदितित्वं अदितेस्वरूपमेव । न चादितिस्वरूपमीश्वरस्य सम्भवति, अत्यन्तभिन्नत्वात् । न चादितिशब्दो भगवत्पर इत्यनुपपत्त्यभावः, अदितित्वेनादितिशब्दस्य तत्र विधित्सितत्वेनानुवादानुपपत्तेः । अन्यथा अन्योन्याश्रयप्रसङ्गादिति ‘पूर्वपक्षी मन्यते’ इति न्यायविवरणटीका विवृता ।

टीकाविरोಧं निराह - टीकायामिति । सजातीयेति - अत एव न्यायविवरणटीकायां “नच श्रुतिरिन्द्रादिश्रुतिरिव विष्णौ सावकाशा” इत्येवೋಕ್ತमिति भावः ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು - ‘ಅದಿತೇರದಿತಿತ್ವಂ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯವು ಜಾತಿವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಪೃಥಿವೀತ್ವಂ, ಗೋತ್ವಂ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಜಾತಿವಾಚಕವಾದಂತೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ‘ತ್ವ’ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಜಾತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಕಾಶತ್ವಂ, ಚಂದ್ರತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ‘ತ್ವ’ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಆಕಾಶಸ್ವರೂಪ, ಚಂದ್ರಸ್ವರೂಪ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ತ್ವ’ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸಹ ಜಾತಿಯನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತೇರಭೇದವು ಜಾತಿಬಾಧವಕಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಅದಿತಿಸ್ವರೂಪವು ಈಶ್ವರನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಗಿಂತ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಇನ್ನು ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಭಗವತ್ಪರವೆಂದಾಗ ಯಾವುದೇ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಭಗವತ್ಪರತ್ವವೆಂದು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಈಗ ತಾನೇ ಅದಿತಿತ್ವ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅನುವಾದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಧಾನ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದೂ ಸಹ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಈಗ ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

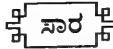
ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ವಿರೋಧವನ್ನು ‘ಟೀಕಾಯಾಂ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಸಜಾತೀಯ’ ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ನಚ

ಶ್ರುತಿರಿಂದಾದಿಶ್ರುತಿರಿವ ವಿಷ್ಣು ಸಾವಕಾಶಾ'' ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಇಂದ್ರಾದಿಶ್ರುತಿಗಳಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ನನು ಚಾಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೊ ನಿರವಕಾಶಾಲಿಜ್ಞೇನ ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಬಾಧಃ | ತಥಾಚ ತತಃತಚ್ಚಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಭಗವದ್ಭತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವೇಶಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತಿ ಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಪ್ಯಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯಃ | ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣ ಇವ ನಾತ್ರ ನಿರವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮಲಿಜ್ಞಮಸ್ತಿ | ಯೇನಾದಿತಿಶ್ರುತೇರ್ಭಗವತಿ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನಾಪಿ ತಚ್ಚಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಭಗವದ್ಭತತ್ವೇನ ಭಗವತಿ ತಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಮ್ | ಅನಶ್ಚನ್ಯ ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾನ್ತತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತೃತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ | ತಥಾಚ ಕಯಮಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಶ್ರುತೇರ್ಭಗವತಿ ಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಪರಿತೋಷಾದಾಹ - ಅಥವೇತಿ ||

ನನು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಪರತ್ವೇಽಪಿ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ತದ್ಭತಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ಕುತಃ | ಕುತ್ರಾಪ್ಯದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಏವಮೇತಿ || ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತ್ಯುದೇಶಾದಿತಿ || ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಮಾದಿತಿಮುದ್ಧಿಷ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ನನು ಚಾದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯೀತ್ಯಾದಾವದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಗವತ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗೋಽಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ - ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಏವೇತಿ || ಅತಃ ಏವೇತಿ || ಶ್ರುತಿಲಿಜ್ಞಯೋರುಭಯೋರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನ್ವೇವಂ ಟೀಕೋಕ್ತಾಯಾಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವೋಕ್ತೇಃ ಕಾ ಗತೀರಿತ್ಯತ ಆಹ - ಟೀಕಾಯಾಮಿತಿ ||

ಇಲ್ಲಿಯ ರಸಃ ರತ್ನಪ್ರಕಾಶಿತಾ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಪ್ರಕೃತ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗ ಎರಡೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ದೇವಮಾತೆಯನ್ನೇ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅದಿತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಮೇಲೆ 'ತ್ವ' ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸಹ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆರಡು ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. 'ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಂಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ 'ಚ' ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ.

तात्पर्यचन्द्रिका

ಪರಿಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರಿ, ಕಾ

ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಾತ್ “ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಂ” ಇತ್ಯಾದಿಕಮುತ್ಕೃಷ್ಯತಾಂ, ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛುತಿರ್ಲಿಂಗಯೋ-
ಬ್ಲೀಯಸ್ತ್ವಾತ್ ।

ಅಥವಾ - ಯಾ “ಅಭಿಕ್ರಾಮಂ ಜುಹೋತಿ” ಇತಿ ದರ್ಶಪೌರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ ಶ್ರುತಸ್ಯ
ಅಭಿಕ್ರಮಣಸ್ಯ ತದಕ್ಷಪ್ರಯಾಜಾನ್ವಯಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯಾಜಾನಾಮವಾಂತರಪ್ರಕರಣಂ, ತಥಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣೇಽದಿ-
ತೇರವಾಂತರಪ್ರಕರಣಮಸ್ತು ।

ಯದ್ವಾ - ಅದಿತೀಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ “ನೈವೇಹ” ಇತ್ಯಾದಿಮಹಾಪ್ರಕರಣಮಪ್ಯದಿತೇರೇವೇತಿ ॥

ಅನುವಾದ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದ ಅದಿತಿಯು ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಕಲ
ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ್ಯಸುವುದು
ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ “ಸರ್ವಸ್ವೈತಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಭವತಿ, ಸರ್ವಮಸ್ಯಾನ್ನಂ
ಭವತಿ, ಯ ಏವಮೇತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಂ ವೇದ” ಎಂಬುದು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಯಾರು ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಗುಣವನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರೂ ಸಹ ಸಕಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆಂದು
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಜೀವರಿಂದ ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥವಾ ಅದಿತೀಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ
ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯೂ ಸಹ ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾಳೆ.
ಎಂಬ ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ
ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಸಂಹತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಸಂಹತ್ಯತ್ವಗುಣವು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಾರದೆ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ
ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಹಾರಕಳಾದ್ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಸಂಹತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕತಿಪಯಸಂಹತ್ಯತ್ವವನ್ನೇ
ಆತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರುತೌ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ತ್ವದಿತ್ಯದನಯೋಗ್ಯಸರ್ವಪರಃ । ಸ್ವೀಕೃತಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾಽಪ್ಯತ್ರೈವ
ಪ್ರಕರಣೆ “ಸರ್ವಸ್ಯೈತಸ್ಯಾತ್ತಾ ಭವತಿ, ಸರ್ವಮಸ್ಯಾನ್ತಂ ಭವತಿ, ಯ ಏವಮೇತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಂ
ವೇದ” ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞೇಚಃ ।

ಯದ್ವಾ - ಶ್ರುತಿಬಲಾದದಿತೇರೇವ ಅಸಂಜ್ಞಿತಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮಸ್ತು । ಅತ್ರ ಚಾಘಃ ಪಕ್ಷಃ
“ಅದಿತೀರಪಿ ಸ್ವಭೋಗ್ಯಸ್ಯಾನ್ತಪಾನಾದೇರ್ಭೋಕ್ತೀ” ಇತಿ ಸುಧೋಕ್ತಃ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಅತ್ರ
टीकायाम्,

ನಚಾಽಽಽಽಪಕ್ಷೇ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಾಸಂಜ್ಞಿತಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತಿರ-
ಯುಕ್ತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್,

ಅದಿತೇಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಕತಿಪಯಸಂಹರ್ತೃತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಯೋಗೇನ
ಕತಿಪಯಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾತಿವ್ಯಾಪಿಸಮ್ಭವಾತ್ ।

ನ ಚಾದೇರ್ಭಕ್ಷಣಾರ್ಥತ್ವೇನ ಅದಿತೇರತ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ನಾತಿವ್ಯಾಪಿಸೀರಿತಿ
ಶಿಕ್ಷ್ಯಮ್, “ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮ್” ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮೇ ಮೃತ್ಯುಶಬ್ದಾತ್, “ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತುಮಧ್ರಿಯತ”
ಇತಿ ಚ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾದ್ಬಕ್ಷಣಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಹಾರವಿಶೇಷತ್ವಾತ್ ಊರ್ಜನಾಭ್ಯಾದಿವಚ್ಚ ಭಗವತಃ
ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾತ್ಮತ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ।

“ಅಯತೇಽಂತಿ ಚ ಭೂತಾನಿ”

ಸ ಸರ್ಗಕಾಲೇ ಚ ಕರೋತಿ ಸರ್ವಂ ಸಂಹಾರಕಾಲೇ ತು ತದಂತಿ ಭೂಃ ।

“ಸ್ರಷ್ಟಾ ಪಾತಾ ತಯೈವಾತ್ತಾ” ಇತ್ಯಾದೌ ಸಂಹಾರೇಽದಧಾತುಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ । ಅತಃ ಏವ ಟೀಕಾयां
“ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವಾಚ್ಯಮತ್ಮತ್ವಮ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

“ನೈವೇಹ ಕಿञ्चनाಗ್ರ ಆಸೀತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಽಽಽ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವೇಽಪಿ,
दर्शपौर्णमासप्रकरणात्, “पूषा प्रपिष्टभागः” ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪೌಷ್ಣಂ ಪೇಷಣಮಿವ,

ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಾತ್ “ತದದಿತೇರದಿತವ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಮುತ್ಕೃಷ್ಯತಾಂ, ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛುತಿಲಿಂಗೈಯೋ-
ರ್ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಾತ್ ।

ಅಥವಾ - ಯಾ “ಅಭಿಕ್ರಾಮಂ ಜುಹೋತಿ” ಇತಿ ದರ್ಶಪೌರ್ಣಿಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ ಶ್ರುತಸ್ಯ
ಅಭಿಕ್ರಮಣಸ್ಯ ತದಕ್ಷಪ್ರಯಾಜಾನ್ವಯಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯಾಜಾನಾಮವಾಂತರಪ್ರಕರಣಂ, ತಯಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣೇಽದಿ-
ತೇರವಾಂತರಪ್ರಕರಣಮಸ್ತು ।

ಯದ್ವಾ - ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ “ನೈವೇಹ” ಇತ್ಯಾದಿಮಹಾಪ್ರಕರಣಮಪ್ಯದಿತೇವೇತಿ ॥

ಅನುವಾದ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದ ಅದಿತಿಯು ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಕಲ
ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥೈಸುವುದು
ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ “ಸರ್ವಸ್ಸೈತಸ್ಯಾತ್ ಭವತಿ, ಸರ್ವಮಸ್ಯಾನ್ಮಂ
ಭವತಿ, ಯ ವಿವಮೇತದದಿತೇರದಿತತ್ವಂ ವೇದ” ಎಂಬುದು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಯಾರು ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವ ಗುಣವನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರೂ ಸಹ ಸಕಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆಂದು
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಜೀವರಿಂದ ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥವಾ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ
ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯೂ ಸಹ ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾಳೆ.
ಎಂಬ ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ
ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಗುಣವು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಾರದೆ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ
ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಹಾರಕಳಾದ್ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕತಿವಯಸಂಹರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ
ಆತ್ಮತ್ವಾನ್ವಿತಕರಣ (೧-೨-೨)

ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಆದ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಭಕ್ಷಣವೆಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಗೆ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೇ ಹೊರತು ಸಂಹರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಗುಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಶಂಕಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಂ' ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಗುಣವೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಮೃತ್ಯು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಹಾರವೆಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು "ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಭಕ್ಷಣವು ಸಂಹಾರದ ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿದೆ. ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಆ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಊರ್ಣಾನಾಭಿಯಂತೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅದ ಧಾತುವು ಸಂಹಾರವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. "ಅದ್ಯತೇತಿ ಚ ಭೂತಾನಿ" 'ಸ ಸರ್ಗಕಾಲೇ ಚ ಕರೋತಿ ಸರ್ವಂ ಸಂಹಾರಕಾಲೇ ತು ತದತ್ತಿ ಭೂಯಃ' । "ಸ್ರಷ್ಟಾ ಪಾತಾ ತಥೈವಾತ್ತಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದ ಧಾತುವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವಾಚ್ಯಮತ್ಯತ್ವಂ' ಅತ್ಯತ್ವವು ಸಂಹರ್ತೃತ್ವದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನಾಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ "ಪೂಷಾ ಪ್ರಪಿಷ್ಠಭಾಗಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪೇಷಣವು ಪೂಷಾ ದೇವತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇದು ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ 'ತದದಿತೇರದಿತಿತ್ವಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದೆ ಎಳೆದು ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ.

ಅಥವಾ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ "ಅಭಿಕ್ರಾಮಾನ್ ಜುಹೋತಿ" ಎಂಬುದು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಕ್ಕೆ

ಅಂಗಯಾಗವೆನಿಸಿದ 'ಪ್ರಯಾಜ' ಎಂಬ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸವೆಂಬ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವೇ ಬೇರೆ, ಪ್ರಯಾಜವೆಂಬ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೇ ಬೇರೆ. ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಡುತ್ತದೆ ಹೊರತು, ಮಹಾಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಿತಿಯು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವಾಗಬಹುದು.

ಅಥವಾ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯ ಅಧಾರದಿಂದ "ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ" ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವೂ ಸಹ ಅದಿತಿ ಪರವೇ ಆಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವು ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನ್ವತ್ರ ಸರ್ವಾತ್ಮರೂಪಂ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಂ, "ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ" ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಂ ಚ ।
ಅತೌ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಾಭ್ಯಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಬಾಧೇನ ವಿಷ್ಣುರೇವಾತ್ತಾ ಸ್ಯಾದಿತೃತೌ ಲಿಂಗಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ
ತಾವದಾಹ - ಶ್ರುತಾವಿತಿ । ಅದಿತಿಸ್ತೃತೃದಿತೃವಲಿಂಗರೂಪಬಾಧಕಾತ್ಸಂಕ್ಷೇಪೋ ನ್ಯಾಯಃ ಇತಿ
ಭಾವಃ । ಬಾಧಕಾತ್ಸಂಕ್ಷೇಪಸ್ತವಾಪಿ ಸಮ್ಮತ ಇತ್ಯಾಹ - ಸ್ವೀಕೃತಶ್ಚೇತಿ । ವೇದಿತುರಧಿಕಾರಿಣೋ
ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇವಾಸಂಕ್ಷೇಪಿತಸರ್ವಾದನಸ್ಯ ಬಾಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣು ಲಿಂಗದಿಂದ ಹಾಗೂ 'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ' ಎಂಬ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅತ್ಯತ್ಯಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಪ್ರಕರಣವೂ ಸಹ ಅದಿತಿ ಪ್ರಕರಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು 'ಶ್ರುತೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿತಿ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗಗಳು ಬಾಧಕವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಪದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವುದೇ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದೇ ಬಾಧಕವು ವಿಷ್ಣುಪರತತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವರಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರೂ ಸಹ ಸರ್ವಪದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು 'ಸ್ವೀಕೃತಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಿಳಿಯುವಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ್ರ ಟೀಕಾಯಾಮಿತಿ । ಅತ್ಯತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ವೇತಿ ಸಂಶಯಂ ಪ್ರದರ್ಶಯ
ಅನ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯುಪಪಾದನಾತ್, ಅನ್ಯಥಾಽನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವೇತ್ಯುಕ್ತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್,

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಅಂತೆ 'ಲಕ್ಷಣಂ ನ ಯುಕ್ತಂ' ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಉಪಸಂಹಾರಃ ಏತದವಸೀಯತೇ ।
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತೀತಿ । ಟೀಕಾ ತ್ವನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರ ಟೀಕಾಯಾಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅತ್ಯತ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ 'ಅನ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿತಿಗೆ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿವಕ್ಷೆಯು ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಾ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು.

ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಲಕ್ಷಣಂ ನ ಯುಕ್ತಂ' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಅಭಿಮತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಟೀಕೆಗೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅತ್ಯತ್ಯ ಲಕ್ಷಣವು ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು ಹೊರತು, ಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಲಕ್ಷ್ಯಭೂತರಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವ ದೋಷ ಹೇಳುವುದೇ ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ; ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಸಮ್ಮತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಟೀಕಾयां "ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವಾಚ್ಯಮತ್ಯತ್ಯತ್ವಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತೇರ್ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಶಾಕ್ಷಾಂ ದರ್ಶಯನ್ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವರೂಪತ್ವಂ ಸಾಧಯತಿ - ನ ಚೇತ್ಯಾದಿನಾ ।

ಮೃತ್ಯುನೆತಿ । ಮೃತ್ಯುಪದಸ್ಯ ಮಾರಕಪರ್ಯಾಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಸಂಹಾರೇಽಧಾತೋಽಶಕ್ತಿಂ ಚಾಹ - ಭಕ್ಷಣಸ್ಯೇತಿ । ರೂಢಿಂ ಚಾಹ - ಅಚತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ಸ್ಮಾರ್ತಪ್ರಯೋಗಂ ಚಾಹ - ಸ ಸರ್ಗೇತಿ । "ಅತ್ತಾ ನಿಖಿಲಸ್ಯೈಕ ಏವ ತು" ಇತಿ ನಿಖಿಲಪದಪ್ರಯೋಗಾತ್ಸಛ್ವತ್ವಪ್ರತಿಯೋಗಿ ತ್ವಾತ್ಸಂಹರ್ತೇತಿ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವಾಚ್ಯಮತ್ಯತ್ಯತ್ವಂ" ಎಂದು ಅತ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಸಂಹರ್ತೃತ್ವದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ರೂಪವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಮೃತ್ಯು' ಪದವು ಮಾರಕ ಪದದ ಪರ್ಯಾಯ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಸಂಹಾರವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದ ಧಾತುವಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಇದೆಯೆಂದು 'ಭಕ್ಷಣಸ್ಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅದೃತೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಸಹ 'ಸ ಸರ್ಗಕಾಲೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಅತ್ತಾ ನಿಖಿಲಸ್ಯೈಕ ಏವ ತು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೂ 'ಸಂಹರ್ತಾ' ಎಂಬರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - एवं लिङ्गस्य सावकाशात्त्वमुक्त्वा प्रकरणस्यापि तदग्रे विवक्षुर्निर्वकाशत्वं तावदुपेत्योपपत्तिमाह - नैवेहेति । “नैवेह किञ्चनाग्र आसीत् मृत्युनैवेदमावृतमासीत् अशनाया हि मृत्युः । तन्मनोऽकुरुत आत्मन्वी स्यामिति । सोऽर्चनचरत्तस्यार्चत आपोऽजायन्त । तद्यदपांशर आसीत् तत्समहन्त्य । सा पृथिव्यभवत् । तस्यामश्राम्यत् । सोऽकामयत द्वितीयो म आत्मा जायेतेति । स मनसा वाचा मिथुनं समभवत् । अशनाया हि मृत्युः । तद्यद्रेत आसीत् स संवत्सरोऽभवत् । तं जातमभिव्याददात् । स भाणमकरोत् । सैव वागभवत् । स ऐक्षत यदि ह वा इममभिमंस्ये कनीपोऽन्नं करिष्ये इति । स तथा वाचा तेनात्मनेदं सर्वमसृजत” इति मृत्यमात्रावशेषाप्संवत्सरसृष्टिसंवत्सरादनोद्यमादिश्रवणेन प्रकरणस्य वैष्णवत्वेऽपीत्यर्थः ।

ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಲ್ಪಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ಸಹ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ “ನೈವೇಹ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನಾಗ್ರ ಆಸೀತ್ ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮಾವೃತಮಾಸೀತ್ ಅಶನಾಯಾ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ । ತನ್ಮನೋಽಕುರುತ ಆತ್ಮನ್ವೀ ಸ್ಯಾಮಿತಿ । ಸೋಽರ್ಚನಚರತ್ಸ್ಯಾರ್ಚತ ಆಪೋಽಜಾಯಂತ । ತದ್ಗದಪಾಂಶರ ಆಸೀತ್ ತತ್ಸಮಹನ್ಯತ । ಸಾ ಪೃಥಿವ್ಯಭವತ್ । ತಸ್ಯಾಮಶ್ರಾಮ್ಯತ್ । ಸೋಽಕಾಮಯತ ದ್ವಿತೀಯೋ ಮ ಆತ್ಮಾ ಜಾಯೇತೇತಿ । ಸ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಮಿಥುನಂ ಸಮಭವತ್ । ಅಶನಾಯಾ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ । ತದ್ಯದ್ರೇತ ಆಸೀತ್ ಸ ಸಂವತ್ಸರೋಽಭವತ್ । ತಂ ಜಾತಮಭಿವ್ಯಾದದಾತ್ । ಸ ಭಾಣಮಕರೋತ್ । ಸೈವ ವಾಗಭವತ್ । ಸ ಐಕ್ಷತ ಯದಿ ಹ ವಾ ಇಮಮಭಿಮಂಸ್ಯೇ ಕನೀಯೋಽನ್ನಂ ಕರಿಷ್ಯೇ ಇತಿ । ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನಾತ್ಮನೇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ” ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನೀರನ್ನು ಹಾಗೂ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಸಂವತ್ಸರನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿನ್ನಲು ತೊಡಗುತ್ತಾನೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - दर्शपूर्णमासेति । तृतीयस्य तृतीये पादे अष्टादशोऽधिकरणे “पौष्णं पेषणं विकृतौ प्रतीयेताचोदनात्प्रकृतौ” इति सूत्रे दर्शपूर्णमासप्रकरणे “पूषा प्रपिष्टभागः” इति श्रुतं पूषदेवताकं पेषणम् । तत्र प्रकरणे पूषाभावात्, यत्र पूषा

ತತ್ರ ವಾಕ್ಯಮುತ್ಕೃಷ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದ್ವದಿದಮಪಿ ಅತಃ ಉತ್ಕೃಷ್ಯ, ಯತ್ರಾದಿತಿಪ್ರಕರಣಮಸ್ತಿ, ತತ್ರ ನಿವೇಶಯತಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪೌಷ್ಣಂ ಪೇಷಣಂ ವಿಕೃತೌ ಪ್ರತೀಯೇತಾಚೋದನಾತ್ಪ್ರಕೃತೌ^೧ (೩-೩-೧೮)

ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪೂಷಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟಭಾಗಃ' ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪೂಷದೇವತಾಕವಾದ ಪೇಷಣವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂಷಾ ದೇವತೆಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂಷಾ ದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪೇಷಣವನ್ನು ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಿತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಿ. ಆದರೆ 'ತತ್ತ್ವದತ್ತಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅಭಿಕ್ರಾಮಮಿತಿ । ತತ್ರೈವ ಆದ್ಯಪಾದೇ “ಕರ್ತೃಗುಣೇ ತು ಕರ್ಮಾಸಮವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯ-
ಭೇದಸ್ಸಯಾತ್” ಇತಿ ನವಮೇಽಧಿಕರಣೇ ದರ್ಶಪೌರ್ಣಿಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ ಪ್ರಯಾಜಸಮೀಪೇ “ಅಭಿಕ್ರಮಾಮ್

(೧) ಭಾಟಸ್ವರಹಃ -

ಅಥಾಶಾದಶಂ ಪೌಷ್ಣಪೇಷಣಸ್ಯ ವಿಕೃತೌ ವಿನಿಯೋಗಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಪೌಷ್ಣಂ ಪೇಷಣಂ ವಿಕೃತೌ ಪ್ರತೀಯೇತಾಽಛೋದನಾತ್ಪ್ರಕೃತೌ ॥ ೩೪ ॥

ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರನಾತ್ಸದ್ಭಿತಿಃ । ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯ 'ಪೂಷಾ ಪ್ರಪಿಷ್ಟಭಾಗೋಽದಂತಕೋ ಹಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತಮ್ । ತತ್ರ ಪೂಷಭಾಗಸಂಬಂಧಿ ಪೇಷಣಂ ಪೂಷೇತಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಂ ಪ್ರಕರಣೇ ನಿವಿಶತೇ, ಅಥ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸವಿಕೃತಾಬುತ್ಕೃಷ್ಯತ ಇತಿ ಸಂದೇಹೇ, ಪೂರ್ವತ್ರ ವಿರೋಧೇನ ವಾಕ್ಯಾತ್ಪ್ರಕರಣಬಾಧೋ ಯುಕ್ತಃ । ಅತ್ರ ತು ನ ತಥಾ । ಪ್ರಕೃತೇ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗೇ ಪೂಷದೇವತಾಯಾ ಅಭಾವೇಽಪಿ ಅಗ್ರಾದೇರೇವ ಯಜಮಾನಪೋಷಕತ್ವೇನ ಪೂಷಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತಯಾ ವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಯೋರವಿರೋಧಾತ್ಪ್ರಕೃತಾವೇವ ನಿವೇಶಾನೋತ್ಕರ್ಷ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ರೂಢ್ಯಾ ಪೂಷಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪೂಷೋಽಲಾಭೇ ಹಿ ಕಥಂಚಿದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಶ್ರಯಣಾದಗ್ರಾಧ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಮ್ । ಅಸ್ತಿ ತು ವಿಕೃತೌ ಮುಖ್ಯಃ ಪೂಷೇತಿ ವಾಕ್ಯಾತ್ಪ್ರಕರಣಬಾಧೇನ ಪೂಷದೇವತಾಯಾ ವಿಕೃತಾಬುತ್ಕರ್ಷಃ ಪೌಷ್ಣಪೇಷಣಸ್ಯೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ತದಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ, ಪೌಷ್ಣಂ ಪೇಷಣಂ ವಿಕೃತೌ ಪೂಷದೇವತಾಯಾ ಪ್ರತೀಯೇತ । ಕುತಃ? ಪ್ರಕೃತೌ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗೇ ಪೂಷೋಽಛೋದನಾದವಿಧಾನಾದಿತಿ । ಏವಮಧಿಕರಣಶರೀರಂ ಭಾಷ್ಯೇಽಭಿಧಾಯ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯೇನೈವ ಅತ್ರಾಪ್ಯುತ್ಕರ್ಷಸಿದ್ಧಿವಾ ಗತಾರ್ಥತ್ವಮಾಶಾಸ್ತ್ರವೋತ್ತರವಿವಕ್ಷಯಾ ಪೌಷ್ಣಂ ಪೇಷಣಮಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಪೂಷದೇವತಸ್ಯ ವಿಕೃತೌ ವಿನಿವೇಶ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧೌ ಪೂಷದೇವತವಿಕೃತಿಮಾತ್ರೇ ವಾ ಚರುದ್ರವ್ಯಕಪೂಷದೇವತಮಾತ್ರೇ ವಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಚಿಂತನಾ ಯಾ ಅನವಸರಾದಿತಿ ॥

ಇತ್ಯಾಶಾದಶಂ ಪೌಷ್ಣಪೇಷಣಸ್ಯ ವಿಕೃತೌ ವಿನಿಯೋಗಾಧಿಕರಣಮ್ ।

ಜುಹೋತಿ” ಇತಿ ಹೋಮಾನುವಾದೇನ ವಿಧೀಯಮಾನಮಭಿಕ್ರಮಣಂ ಪ್ರಾಕರಣಿಕಸರ್ವಹೋಮಾಜ್ಞಮುತ ಪ್ರಯಾಜಹೋಮಾಜ್ಞಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ,

ಫಲಾಭಾವೇನೈತಂಭಾವತಿರೋಧಾನೇನಾಜ್ಞಾನಾಮಿತ್ಯಂಭಾವಾಕಾಜ್ಞಾನುತ್ಯಾನಾತ್, ಉತ್ಯಾನೇ ವಾ ತೇಷಾ-
ಮನ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಜ್ಞಾಜ್ಞಿಭಾವಾಪತ್ತೇಃ, ಪ್ರಯಾಜಾನಾಮವಾಂತರಪ್ರಕರಣಾಭಾವಾತ್, ಸನ್ನಿಧೇಶ್ವ
ದೌರ್ಬಲ್ಯಾತ್, ಪ್ರಕರಣೇನ ದರ್ಶಪೌರ್ಣಿಮಾಸಭಾವನಾಸಂಬಂಧಾತ್ತದೀಯಸರ್ವಹೋಮಾಜ್ಞಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ,

“ಸಮಾನಯತ ಉಪಭೃತಃ, ಯೋ ವೈ ಪ್ರಯಾಜಾನಾಂ ಮಿಥುನಂ ವೇದ” ಇತ್ಯಭಿತಃ ಪ್ರಯಾಜ-
ಸಂಬಂಧಿನೋಽಭಿಕ್ರಮಣಸ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರಾನ್ವಯಾಭಿಭಾವಾತ್, ಪ್ರಯಾಜಾನಾಮವಾಂತರಪ್ರಕರಣಸಂಬಂಧೇನಾ-
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗಾಭಾವಾತ್, ಪ್ರಬಲೇನಾವಾಂತರಪ್ರಕರಣೇನ ಪ್ರಯಾಜಹೋಮಾಜ್ಞಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಂ,
ತದ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಕರ್ತೃಗುಣೇ ತು ಕರ್ಮಾಸಮವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯಭೇದಮಾತ್ಮಕಂ (೩-೧-೯)

(೧) ಭಾಷ್ಯಸಂಗ್ರಹಃ -

ಅಥ ದಶಮಮಭಿಕ್ರಮಣಾದಿನಾಂ ಪ್ರಯಾಜಮಾತ್ರಾಜ್ಞತಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರೇ ೧೧-೨೦)

ಭಾಷ್ಯಾಭಿಮತಂ ವರ್ಣಕಮ್

ಕರ್ತೃಗುಣೇ ತು ಕರ್ಮಾಸಮವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯಭೇದಃ ಸ್ವಾತ್ ॥ ೧೧ ॥

(ಸಾಕಾಕ್ಷಂ ತ್ವೇಕವಾಕ್ಯಂ ಸ್ವಾದಸಮಾಪ್ತಂ ಹಿ ಪೂರ್ವಣ ॥ ೨೦ ॥)

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯೇಣ ಶಕ್ತನಾತ್ಸಂಜ್ಞತಿಃ । ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಪ್ರಯಾಜಸಮೀಪೇ ಶ್ರುಯತೇ ‘ಅಭಿಕ್ರಾಮಂ
ಜುಹೋತಿಯಭಿಜಿತ್ವೈ’ ಇತಿ । ತತ್ರ ಅಭಿಕ್ರಾಮಮಿತಿ ಆಭಿಷ್ಠೇಷ್ಯೇ ಣಮುಲ್ ಇತಿ ಭೃಶಾರ್ಥಕಣಮುಲ್-
ಪದೋಕ್ತಮಾಹವನೀಯಸ್ಯಾಭಿತಃ ಸಂಚರಣಂ ಕಿಂ ಪ್ರಯಾಜಕತ್ರಾಽನ್ವೇತಿ, ಉತ ಕೃತ್ಸಪ್ರಾಕರಣಿಕಕತ್ರೇತಿ
ಸಂದೇಹಃ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು ಯುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವತ್ರ ಯುಪಶ್ರುತಿವಶಾತ್ ಪ್ರಧಾನಾನ್ವಯಪ್ರಕರಣಾನುಗ್ರಹಯೋರನಾದರಣಮ್ । ಇಹ
ತು ಪ್ರಧಾನಾನ್ವಯಾನಾದರೋ ನ ಯುಕ್ತಃ । ಜುಹೋತಿನೋಕ್ತಪ್ರಯಾಜಕ್ರಿಯಯಾ ಕಾರಕಸ್ಯೈವಾನ್ವಯಾರ್ಹತಯಾ
ಅಭಿಕ್ರಾಮರೂಪಕ್ರಿಯಾಯಾ ಅಮೂರ್ತರೂಪಾಯಾಃ ಕಾರಕತ್ವಾಭಾವೇನ ತದನ್ವಯಾಭಿಭಾವಾತ್, ವಾಕ್ಯಾತ್
ಪೃಥಗ್ಭೂತಮಭಿಕ್ರಮಣಂ ಪ್ರಯಾಜಾದಿಕಮಿವ ಪ್ರಕರಣೇನ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಜ್ಞತಯಾ ಗೃಹೀತಂ ಸತ್
ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಕತ್ರಾ ತತ್ಸಂಸ್ಕಾರಕತಯಾ ಅನ್ವೇತೀತ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತಿ । ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್, ಕರ್ತೃಗುಣೇ
ಕರ್ತೃಸಂಸ್ಕಾರರೂಪೇ ಅಭಿಕ್ರಮಣೇ ವಿಧೇಯೇ ಸತಿ ವಾಕ್ಯಭೇದಃ ಸ್ವಾತ್ ತದ್ವಾಕ್ಯಗತಜುಹೋತಿಯಾಗೇನ
ಪ್ರಾಕರಣಿಕಕರ್ಮಾನ್ವಯಾತ್ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತಾ ಸ್ವಾತ್ । ಕುತಃ? ಅಮೂರ್ತತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತಕರ್ಮಾಸಮವಾಯಾದಿತಿ ।
ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ವೇನಾಭಿಕ್ರಮಣಸ್ಯ ಜುಹೋತಿನೋಕ್ತಪ್ರಯಾಜರೂಪಕ್ರಿಯಾನ್ವಯೇ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸರೂಪ-
ಪ್ರಧಾನಕ್ರಿಯಾನ್ವಯೋಪಿ ನ ಸ್ವಾತ್ । ಪ್ರಕರಣಬಲೇನ ಪ್ರಧಾನಾನ್ವಿತಂ ಸತ್ ತತ್ಕರ್ತೃಸಂಸ್ಕಾರದ್ವಾರಾ
ತದುಪಕಾರಕಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಯಾಜಾನ್ವಯೇಽಪಿ ತಥಾ ಸ್ವಾತ್ । ಅತಃಸನ್ನಿಧಿಬಲಾತ್ ಪ್ರಯಾಜಕರ್ತೃವಾನ್ವೇತೀತಿ ।

ಅತ್ಯಂತಪ್ರಕರಣ (೧-೨-೨)

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಅಭಿಕ್ರಮಾನ್ ಜುಹೋತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಯಾಜ ಯಾಗದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೋಮವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅಭಿಕ್ರಮಣವನ್ನು (ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾದ ಹೋಮವನ್ನು) ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಸಕಲ ಹೋಮಗಳಿಗೂ ಅಂಗವಾಗುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಂಗವಾಗುತ್ತದೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಹೋಮಗಳಿಗೂ ಸಹ ಇದು ಅಂಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಂಗವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಂಭಾವಾಶಾಂಕ್ಷಿಯು ಇರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಂಗಾಂಗಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಫಲವು ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇತ್ಯಂಭಾವಾಶಾಂಕ್ಷಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅಂತಹ ಫಲವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಶಾಂಕ್ಷಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ಅಂಗಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಂಭಾವಾಶಾಂಕ್ಷಿಯು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಅಂಗಯಾಗದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮವು ಅಂಗಯಾಗವಾದ್ದರಿಂದ ಫಲವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇತ್ಯಂಭಾವಾಶಾಂಕ್ಷಿಯು ತಿರೋಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಂಗಯಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ಯಂಭಾವಾಶಾಂಕ್ಷಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಾದರೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಯಾವ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಂಗವೆಂದು ಯಾವುದು ಅಂಗಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ 'ಅಭಿಕ್ರಮಾನ್ ಜುಹೋತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮದ ಅಂಗವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸನ್ನಿಧಿ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಸನ್ನಿಧಿಯೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥಾನಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ದುರ್ಬಲವೇ ಆಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಯಜೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಭಾವನಾದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಭಾವನಾವು ಸಫಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಕಲ ಹೋಮಗಳಿಗೆ ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಅಂಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಂಗವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಹೋಮಗಳಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ

एतच्च यथाभाष्यं वर्णकं ज्ञेयम् ।

इति दशमेऽधिकरणे भाष्यमिमत्तं वर्णकम्

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

“ಸಮಾನಯತ ಉಪಭೃತಃ, ಯೋ ವೈ ಪ್ರಯಾಜಾನಾಂ ನಿಘನಂ ವೇದ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಜಯಾಗವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಪ್ರಯಾಜ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಬೇರೆಡೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗದೋಷವು ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಯಾಜ ಯಾಗವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಅವಾಂತರಪ್ರಕರಣವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮದ ಅಂಗವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಇದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರಸಾರತ್ವ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವೆನಿಸಿದ್ದರೂ ‘ತತ್ತ್ವದತ್ತುಮದ್ವಿಯತ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯೋಕ್ತಂ, ಇದಾನಿ ತದೇವ ನೇತ್ಯಾಹ - ಯದ್ರೇತಿ ।

“ಸ ಯದೇವ” ಇತಿ ಪುಲ್ಲಿಙ್ಗನಿರ್ದೇಶಸ್ತು “ಪುಂಶಕ್ತಿಯೋಗಾಶ್ರುಜ್ಯತೇ” ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾದಾವೇವೋಕ್ತಮ್ । ವಿವರೀಷ್ಯತೇ ಚಾಕ್ಷರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಪ್ರಸ್ತಾವ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಪ್ರಕೃತ ಆ ಪ್ರಕರಣವೇ ವಿಷ್ಣುಪರವಲ್ಲವೆಂದು ‘ಯದ್ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾದರೆ “ಸ ಯದೇವ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವ, ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಪುಂಶಕ್ತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ಅವಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಪುಂಶಕ್ತಿಯಿರುವ ಕಡೆ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಂಥಕಾರರೂ ಸಹ ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ನನ್ವೇವಮದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಪರತ್ವೇ

ಸರ್ವಾನ್ತುತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರित್ಯತಃ ಸುಧಾನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವಶಬ್ದಾರ್ಥಮಾಹ - ಶ್ರುತಾವಿತಿ ॥ ಸರ್ವೆ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ಶ್ರುತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

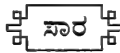
ನನ್ವೇವಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯಾದಿತ್ಯದನಯೋಗ್ಯಸರ್ವಪರತ್ವೇ ಸಂಕ್ಷೇಪಿತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತಮ್ । ಅಸಂಕ್ಷೇಪಿತಾರ್ಥಸಮ್ಮೇವೇ ತತ್ಪರೀತ್ಯಾಗೇನ ಸಂಕ್ಷೇಪಿತಾರ್ಥಕಲ್ಪನಸ್ಯಾ-
ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸ್ವೀಕೃತಶ್ಚೇತಿ । ಟೀಕಾನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವಶಬ್ದಾರ್ಥಮಾಹ -

ಅತ್ಯಂತಾಕ್ಷರಣ (೧-೨-೨)

ಯದ್ವೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಚಾಢಃ ಪಕ್ಷ ಇತಿ । ಅದಿತ್ಯದನಯೋಗ್ಯಸರ್ವಪರ ಁವ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಃ ಸರ್ವಶಬ್ದ ಇತ್ಯಾಢಃ ಪಕ್ಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಢ್ವಿತಿಃ ಇತಿ ॥ ಶ್ರುತಿಬಲಾದದಿತೇರೀವಾಸಕ್ತುಚಿತ- ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮಿತಿ ಢ್ವಿತಿಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಆಢಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯದಿತ್ಯದನಯೋಗ್ಯಸರ್ವಪರ ಁವ ಸರ್ವಶಬ್ದ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಅದಿತೇರಿತಿ ॥ ಅಯಂ ಢಾವಃ - ಕಿಮತ್ರ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಮಿಶ್ವರಲಕ್ಷಣಮುತ ಕತಿಪಯಸಂಹರ್ತೃತ್ವಮ್ । ನಾಢಃ । ಅದಿತ್ಯಾ ಸಂಹರಣೀಯವಸ್ತುಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಢೇನಾಸಂಭವಾತ್ । ನ ಢ್ವಿತಿಃ । ಕತಿಪಯ- ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾದಿತಾವಪಿ ಸಂಭವೇನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತವಾತ್ । ಆಢಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯತಿ- ವ್ಯಾಸ್ಯುಕ್ತಿರೂಪಪಢತ ಇತಿ ।

ನನು ಢೀಕಾಢಾಂ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವಾಚ್ಯಮತ್ಮತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ಕಥಮಿತ್ಯತ ಸ್ತದೂಪಪಾಢಯಿತುಂ ಶಕ್ತೇ - ನಢೇತಿ ॥ ಪಕ್ಷಢ್ವಯಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್ । ಢ್ವಿತಿಃ ಸೂತ್ರೋಕ್ತಂ ಹೇತುಮನ್ಯಥಯತಿ - ನೇವೇಹಿತಿ ॥ ನನು ಢ ಢರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣಾತ್ ಪೂಷಣಶ್ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯೇಷೂತ್ಕರ್ಷಃ ಸಂಭವತಿ । ಅತ್ರ ಢ ತಢದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮಿತ್ಯಾಢೇಃ ಕುತ್ರೋತ್ಕರ್ಷಃ ಸ್ಥಾನಾಢಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಥವೇತಿ ॥

ನನ್ವಢಿಕ್ರಮಣಸ್ಯಾವಾನ್ತರಪ್ರಕರಣಂ ಢ ತಸ್ಯ ಪ್ರಯಾಜಾಢಿವಿಷಯೈರ್ವಾಕ್ಯೈಃ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಾಢ್ಚ ಸನ್ದೃಶ್ವತ್ವಾತ್ । ಅತ್ರ ತಢಢಾವಾತ್ಕಥಮವಾನ್ತರಪ್ರಕರಣತ್ವಮಿತ್ಯರೂಢೇರಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣ ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಢಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣಗಲಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಢರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ಅಢಿದಿಢೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕರಣವು ನಿರವಕಾಶವಾಢರೂ ಅಥವಾ ಸಾವಕಾಶವಾಢರೂ ಅಢಿಯೇ ಅಢಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಗಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಏಕೆ ಸಾವಕಾಶವೆಂಢರೆ ಸರ್ವಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ತನಗೆ ಯೇಗ್ಯವಾಢ ಸಕಲ ಪಢಾರ್ಥಗಲನ್ನು ಅಢಿತಿ ಢೇವಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾಳೆನ್ನಬಹುದು. ಅಥವಾ ಸರ್ವಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಢಿದರೂ ಸಕಲ ಪಢಾರ್ಥಗಲ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಅಢಿದಿಢೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಢರಿಂದ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವು ಅಸಂಭವಢೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಢೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಅದ ಭಕ್ಷಣೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ 'ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಓಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ಹೊರತು, ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬುದು ಮುಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮತ್ವ ಹಾಗೂ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳು ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಅಥವಾ ಭಕ್ಷಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದ ಧಾತುವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ಸಂಹಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅದ ಧಾತುವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣು ಪರವಾದ್ದರಿಂದ 'ತತ್ತದತ್ತಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದ್ದರೂ 'ತತ್ತದತ್ತಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬುದು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವು ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಥವಾ ಈ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವೂ ಸಹ ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ತತ್ತದತ್ತಮದ್ರಿಯತ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಳಾದವಳು ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಹೊರತು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

////////////////////

● ● ● ● ●

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ

तात्पर्यचन्द्रिका

सिद्धान्तस्तु ॥

सर्वात्तृत्वादिकं नैव विष्णोरन्यस्य युज्यते ।

विष्णावदितिशब्दस्तु श्रुतः श्रुत्यन्तरे स्फुटम् ॥

नच बाधं विना सर्वशब्दस्सङ्गोचमर्हति ।

पूषादिवच्च नात्रास्ति बाधो येनापकर्षणम् ॥

अवान्तरप्रक्रिया तु सन्दंशात्कल्प्यते स च ।

अभिक्रामं जुहोतीति वाक्येऽस्ति प्रकृते तु न ॥

भाष್ಯोक्तಶ್ರುत्याದಿನಾ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ ನಿರವಕಾಶಮ್ । ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಪಕ್ಷೇಽಪಿ ದೇವಮಾತರೀ ರೂಪಿಬಾಧಾರ್ಥಮಿಹ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮೇವಾದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವಯಮೇವೋಕ್ತತ್ವಾದ-

ಆತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ದಿತಿಶ್ರುತಿರದಿತೀವಲಿಂಗಂ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯಮ್ । ನ ಚಾಬಾಧೇ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಂ ನಿಮಿತ್ತಂ
ತ್ಯಾಗಾರ್ಹಮ್ ।

“ಅನಶ್ನನ್” ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತುತರಾಧಿಕರಣೇ ಗತಿರ್ವಿಷ್ಯತೇ ।

“ಯದೇನಮಧಿನೋತ್ತರೋ ದಧಿತ್ವಂ” ಇತ್ಯಾದಿ ತು ಯದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧದಧಿವಿಷಯಂ, ತದ್ಗತಿ
ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕಸ್ಯ ದಧಿಶಬ್ದಸ್ಯೇದಮನ್ವಾಖ್ಯಾನಮಾತ್ರಮ್ । ಯದಿ ತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಷಯಂ
ತರ್ಹಬಾಧಾತ್ ನಿಮಿತ್ತಪರಮೇವ । ಯುಕ್ತಾ ಚಾದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ “ಅದಿತಿರ್ದಿದಂ ಸರ್ವಮ್ ಯದಿದಂ
ಕಿञ್ಚ” “ಅದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ” ಇತ್ಯಾದೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಾಕಾಕ್ಷಾ । ನಹಿ
ಲೌಕಿಕಪ್ರಯೋಗ ಏವ ನಿಮಿತ್ತಾಕಾಕ್ಷಾ, “ಯದಾಜಿಮೀಯುಸ್ತದಾಜ್ಯಾನಾಮಾಜ್ಯತ್ವಮ್”
ಇತ್ಯಾದಾವದರ್ಶನಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ -

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾದಿಕಂ ನೈವ ವಿಷ್ಣೋರನೈಷ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ವಿಷ್ಣಾವದಿತಿಶಬ್ದಸ್ತು ಶ್ರುತಃ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಸ್ಫುಟಮ್ ॥

ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಚ ಬಾಧಂ ವಿನಾ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಸಂಕೋಚಮರ್ಹತಿ ।

ಪೂಜಾದಿವಚ್ಛ ನಾತ್ರಾಸ್ತಿ ಬಾಧೋ ಯೇನಾಪಕರ್ಷಣಮ್ ॥

ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಪೂಜಾದಿವಚ್ಛಾಂತದಲ್ಲಿ
ಬಾಧಕವಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಅಪಕರ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಅವಾಂತರಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ತು ಸಂದಂಶಾತ್ಪಲ್ಯತೇ ಸ ಚ ।

ಅಭಿಕ್ರಾಮಂ ಜುಹೋತಿತಿ ವಾಕ್ಯೇಽಸ್ತಿ ಪ್ರಕೃತೇ ತು ನ ॥

ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.
'ಅಭಿಕ್ರಾಮಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ 'ಸಂದಂಶ' ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು
ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಂದಂಶ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು
ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ.

ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿರುವ ರೂಢಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವತಃ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ.

ಅದಿತಿಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಾದರೆ 'ಅನಶ್ನ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅನಶ್ನ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

"ಯದೇನಮಧಿನೋತ್ತರದ್ಧೋ ದಧಿತ್ವಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದಧಿ ಪದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದಧಿ ವಿಷಯಕವಾದರೆ ಆವಾಗ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಿಕವಾದ ದಧಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದು ಕೇವಲ ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದಧಿವಿಷಯಕವಾದರೆ ಆವಾಗ ಬಾಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಪರವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅದಿತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ "ಅದಿತಿಹೀದಂ ಸರ್ವಮ್ ಯದಿದಂ ಕಿಂಚ" "ಅದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲ. "ಯದಾಜಿಮೀಯುಸ್ತದಾಜ್ಞಾನಾ ಮಾಜ್ಯತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

“ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಾಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಾಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ವಮ್” ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಂ ಹದಿ ಕೃತ್ವಾ ಭಾಷ್ಯटीकयोरुक्ते पूर्वपक्षसिद्धान्तप्रापकयोस्सावकाशत्वनिरवाकशत्वे सङ्गहाति - सर्वेति । आदिपदेन प्रकरणम् ।

ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಗಳೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಮತ್ತು ನಿರವಕಾಶತ್ವಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಮೂಲಕ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸರ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಅದಿಪದದಿಂದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - अत्रैवं ध्येयं - अत्ता विष्णुरेव, “सर्वं वा अत्ति” इत्यद्यतया चारचराख्यसर्वस्य ग्रहणात् । “नैवेह किञ्चन” इति विष्णुप्रकरणाच्च । ताभ्यामादितिश्रुतिलिङ्गायोर्बाधात् ।

ಅತ್ಯತ್ಯಾದಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ನಚ ತೇ ಸಾವಕಾಶಃ, ಶ್ರುತೀಲಿಂಗೇ ತು ನಿರವಕಾಶಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಯತಸ್ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ ಸಂಬಂಧಿತಃ ಇತಿ । ಶ್ರುತೇಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವೋಕ್ತಯೈವ ತच्छಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ-
ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾದಿತೀವಲಿಂಗಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ 'ಅದಿತಿಶಬ್ದಸ್ತು' ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ ।

ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಅದನ ಕರ್ತೃವಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. "ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ಮಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಚರಾಚರ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು "ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ" ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಭಕ್ಷಕನು. ಇಂತಹ ಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕರಣಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಅದಿತಿತ್ವ ಲಿಂಗಗಳು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತವೆ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವ ಲಿಂಗಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವದ ಸಂಬಂಧವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸಹ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ 'ಅದಿತಿಶಬ್ದಸ್ತು' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಸರ್ವಶಬ್ದಸಂಕ್ಷೇಪೇನ ಅದಿತಾವಪಿ ಲಿಂಗಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತಃ, ಸೂತ್ರೇ 'ಚರಾಚರ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸರ್ವಶಬ್ದಾಥೋಕ್ತವಾ ಸೂಚಿತಮಾಹ - ನಚ ಬಾಧಂ ವಿನೇತಿ ।

ಯಾ ತು ಪ್ರಕರಣದುತ್ಕರ್ಷೋಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಚೀನಾ - ಪೂರ್ವಾದಿತಿ । ಯದಪ್ಯಭಿಕ್ರಮಣದೃಷ್ಟಾಂತೇನಾವಾಂತರ-
ಪ್ರಕರಣಕಲ್ಪನಂ, ತದ್ವಿಷಯಮಾಹ - ಅವಾಂತರೇತಿ । 'ಸ ಚ' ಸಂದೇಶಃ । ಪೂರ್ವಾರ್ಥಃ ವ್ಯನಕ್ತಿ -
- ಭಾಷ್ಯೇತಿ ।

ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚರಾಚರ ಪದದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲದವ ಸರ್ವಶಬ್ದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ನಚ ಬಾಧಂ ವಿನಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪೂರ್ವಾದಿವತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅಭಿಕ್ರಮಣದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಮದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು 'ಅವಾಂತರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಚ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸಂದೇಶ' ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನೇ ಭಾಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಏಕ: ಪುರಸ್ತಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ “ಛಥಾ ಪಾತಾ” ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾ
ಚೇತ್ಯರ್ಥ: |

ನನ್ಯೂತಮತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಏವೇತ್ಯಾದಿ, ತತ್ರಾಹ - ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನೇತಿ |
ಅದಿತಿಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪಾದನಪಕ್ಷೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥ: | ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಪರತ್ವತ್ಯಾಗೇನಾಪೂರ್ವಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಾಯೈವ
ಸರ್ವಮತ್ತೀತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಕಥನಾದಿತ್ಯರ್ಥ: |

ಏತೇನ “ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ” ಇತಿ ಯತಸ್ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪಮದಿತೇರದಿತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ
ವಿಷ್ಣೋರದಿತಿತ್ವಮದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ |

“ಏಕ: ಪುರಸ್ತಾತ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ “ಸೃಷ್ಟಾ ಪಾತಾ” ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು
ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅದಿತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದೇವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ
ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಪಕ್ಷೇಽಪಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಪಕ್ಷೇಽಪಿ’ ಎಂದರೆ
ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಕರೂಢಿಯು
ಇರಬಹುದು ಆದರೆ ಅಂತಹ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ
ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪವಾದ
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು -
ಅದಿತಿಶಬ್ದಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅದಿತ್ಯವು ಇರುತ್ತದೆಂದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಶ್ರುತೌ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪನಿಮಿತ್ತೋಕ್ತಾವಪಿ ನ ತನ್ನಿಮಿತ್ತೇನ ವಿಷ್ಣೌ
ಯೌಗಿಕತ್ವಂ ಯುಕ್ತಂ, ಕಿಂತು ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕ ಏವಾಯಂ, ದಧಿಶಬ್ದೇ ತಥಾ ದರ್ಶನೇನ
ರೂಢೈರ್ಬಲವತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಚೇತಿ | “ಕಂಪನಾತ್ ಇತ್ಯತ್ರಾಜ್ಞಾರೂಢಿತೋ
ವೈದಿಕಯೌಗಬಲವತ್ತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: |

ಆಕ್ಷೇಪ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿರಬೇಕು. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು
ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಯೌಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು
ಎಂಬುದಾಗಿ ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬ
ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ದಧಿತ್ವವು ದಧಿ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದು
ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಜಾತಿಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಲಿ ಹೀಗೆ

ಹೇಳಿದಾಗ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾದವಳು ಅದಿತಿವೇವಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾಳೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ನಚ ಅಬಾಧೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಂಪನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞರೂಢಿಗಿಂತ ವೈದಿಕಯೋಗವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಯೋಗಾರ್ಥವು ಪ್ರಕೃತ ವೈದಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन "तीरादौ गङ्गादिपदप्रयोगेपि" इत्यादिनोक्तशङ्का परास्ता । श्रुतिरेव बाधिकेत्यत आह - अनभिनितीति । अशुभभोक्तृत्वनिषेधपरतया गतिर्वक्ष्यत इत्यर्थः । "न तदश्नाति" इत्यस्याक्षरनये गतिर्वक्ष्यत इत्यपि ध्येयम् । एतेन 'यद्वा' इत्यादिनोक्तलिङ्गनिरवकाशत्वशङ्का प्रत्युक्ता ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು, ಗಂಗಾತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗದು. ಅದರಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಥಂಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಜಾತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಹಿಂದಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಏನು ಉತ್ತರಿಸಿದಂತಾಯಿತು ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸಹ ಈಗ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಅದಿತಿಶಬ್ದದಿಂದ ನಾವು ಜಾತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲೀ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ, ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಶ್ರುತಿಯೇ ಇದನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತ್ವಲಿಂಗ ಎರಡೂ ಸಹ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್ನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಕವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - 'ಅನಶ್ನನ್ ಇತ್ಯಾದೇಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಶುಭವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಹಾಗಾದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವು ಬಾರದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ "ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಿಂಚನ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನನ್ನು ತಿನ್ನದಿದ್ದರೂ ದುರ್ಬಲನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರಲಾರನೆಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ "ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಿಂಚನ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

प्रकाशः - प्रागुक्तदधिदृष्टान्तं प्रत्याह - यदेनमिति । दर्शपौर्णमासप्रकरणे ऐन्द्रदधिशब्दनिर्वचनार्थोऽयमर्थवादः । 'एनं' इन्द्रं 'अधिनोत्' अप्रीणयदिति यत्तदध्नो दधित्वमिति अन्वाख्यानमात्रं अवयवार्थकयनमात्रम् ।

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದಧಿವೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು 'ಯದೇನಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಪುಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಏಂದ್ರಂ ದಧಿ' 'ಏಂದ್ರಂ ಪಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ದಧಿಯಿಂದ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ವಾಕ್ಯ 'ಏನಂ ಇಂದ್ರಂ' 'ಅಧಿನೋತ್ ಅಪ್ಸೀರಾಯತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಕೇವಲ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ದಧಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಗ್ರಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪೋಷಕವಾದ ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆವಾಗ ಲೋಕರೂಢಿ ಎಂಬ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದಧಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ದಧಿಶಬ್ದವು ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕವಾಗುತ್ತದೆ; ಜಾತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಧಿಶ್ರುತಿಯು ಕೇವಲ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

प्रकाशः - ननु पूर्वत्रादितिपदस्य विष्णावप्रयोगान्न तत्र निमित्ताकाङ्क्षा । तथा च विष्ण्वर्थत्वेऽदितिशब्दस्य तत्राप्रसिद्धत्वेनादितेरित्यनुवादो वाऽदितित्वमित्यत्र निमित्तोक्तिर्वा न युक्तेत्यतोऽत्र श्रुतावदितिशब्दस्य पूर्वत्राप्रयोगेऽपि, श्रुत्यन्तरे प्रयोगसत्त्वेन लोकतो विष्णौ प्रसिद्ध्यभावेऽपि वेदतो विष्णौ प्रसिद्धेस्तत्र निमित्ताकाङ्क्षायामदितेरदितिशब्दवाच्यस्य विष्णोस्तत्सर्वतृत्वमदितित्वमदितिशब्दप्रवृत्तिनिमित्तमित्यर्थोपपत्तिरिति भावेनाह - युक्ता चेति ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಲೋಕರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದಿತಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವಾದವೆಂದಾಗಲಿ 'ಅದಿತಿತ್ವಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಹೇಳಿದಾಗ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾದವಳು ಅದಿತಿವೇವಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾಳೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ನಚ ಅಬಾಧೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಂಪನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞರೂಢಿಗಿಂತ ವೈದಿಕಯೋಗವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಯೋಗಾರ್ಥವು ಪ್ರಕೃತ ವೈದಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन "तीरादौ गङ्गादिपदप्रयोगेपि" इत्यादिनोक्तशङ्का परास्ता । श्रुतिरेव बाधिकेत्यत आह - अनश्रुतिरिति । अशुभभोक्तृत्वनिषेधपरतया गतिर्वक्ष्यत इत्यर्थः । "न तदश्राति" इत्यस्याक्षरनये गतिर्वक्ष्यत इत्यपि ध्येयम् । एतेन 'यद्वा' इत्यादिनोक्तलिङ्गनिरवकाशत्वशङ्का प्रत्युक्ता ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು, ಗಂಗಾತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗದು. ಅದರಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಥಂಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಜಾತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಹಿಂದಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಏನು ಉತ್ತರಿಸಿದಂತಾಯಿತು ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸಹ ಈಗ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಅದಿತಿಶಬ್ದದಿಂದ ನಾವು ಜಾತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲೀ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ, ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಶ್ರುತಿಯೇ ಇದನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತ್ವಲಿಂಗ ಎರಡೂ ಸಹ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್ನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಕವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - 'ಅನಶ್ನನ್ ಇತ್ಯಾದೇಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಶುಭವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಹಾಗಾದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವು ಬಾರದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ "ನ ತದಶ್ರಾತಿ ಕಿಂಚನ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನನ್ನು ತಿನ್ನದಿದ್ದರೂ ದುರ್ಬಲನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರಲಾರನೆಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ "ನ ತದಶ್ರಾತಿ ಕಿಂಚನ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಅನಶ್ವನ್ನಃ' ಎಂದು ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇದೂ ಸಹ ಈಗ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮುಂದೆ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅದರ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಾಗುಕ್ತದಧಿದೃಶ್ಯಾಂತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ಯದೇನಮಿತಿ । ದರ್ಶನೋಪಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ
ಏಂದ್ರದಧಿಶಬ್ದನಿರ್ವಚನಾರ್ಥೋಽಯಮರ್ಥವಾದಃ । 'ಎನ' ಇಂದ್ರ 'ಅಧಿನೋತ್' ಅಪ್ರೀಣಯದಿತಿ ಯತ್ತದ್ವಿಧೋ
ದಧಿತ್ವಮಿತಿ ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಮಾತ್ರಂ ಅವಯವಾರ್ಥಕಥನಮಾತ್ರಮ್ ।

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದಧಿದೃಶ್ಯಾಂತವನ್ನು 'ಯದೇನಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದರ್ಶನೋಪಮಾಸ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಏಂದ್ರಂ ದಧಿ' 'ಏಂದ್ರಂ ಪಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ದಧಿಯಿಂದ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ವಾಕ್ಯ 'ಏನಂ ಇಂದ್ರಂ' 'ಅಧಿನೋತ್ ಅಪ್ರೀಣಯತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಕೇವಲ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ದಧಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಗ್ರಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪೋಷಕವಾದ ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆವಾಗ ಲೋಕರೂಢಿ ಎಂಬ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದಧಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ದಧಿಶಬ್ದವು ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕವಾಗುತ್ತದೆ; ಜಾತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಧಿಶ್ರುತಿಯು ಕೇವಲ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಪೂರ್ವಾದಿತಪದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವಪ್ರಯೋಗಾನ್ ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಾಕಾಕ್ಷಾ ।
ತಥಾ ಚ ವಿಷ್ಣವರ್ಥತ್ವೇಽದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನಾದಿತೀರ್ಮನುಬಾದೋ ಬಾಽದಿತಿತ್ವಮಿತ್ಯತ್ರ
ನಿಮಿತ್ತೋಕ್ತಿರ್ವಾ ನ ಯುಕ್ತೇತ್ಯತೋಽತ್ರ ಶ್ರುತಾವದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ, ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ
ಪ್ರಯೋಗಸತ್ವೇನ ಲೋಕತೋ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚರ್ಮಾವೇಽಪಿ ವೇದತೋ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಾ-
ಕಾಕ್ಷಾಯಾಮದಿತೀರದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃಸ್ತತ್ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮದಿತಿತ್ವಮದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ-
ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥೋಪಪತ್ತಿರिति ಭಾವೇನಾಹ - ಯುಕ್ತಾ ಚೇತಿ ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಲೋಕರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದಿತಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವಾದವೆಂದಾಗಲಿ 'ಅದಿತಿತ್ವಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿತಿ ಪದವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಕತಃ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೂ ಸಹ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಯುಕ್ತಾ ಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एतेन “विष्णावदितिशब्दस्तु” इत्यर्थं विवृतम्, ‘अथवा’ इत्यादिनोक्तश्रुतिलिङ्गनिरवकाशत्वशङ्का च निरस्ता, “अदितिश्रुतेर्विष्णावपि सावकाशत्वात् । लिङ्गस्य चादितिशब्दवाच्यत्वमदितित्वमिति सावकाशत्वात्” इति टीका च विवृता ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ವಿಷ್ಣಾವದಿತಿಶಬ್ದಸ್ತು” ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಧವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ‘ಅಥವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರವಕಾಶತ್ವಶಂಕೆಯೂ ಸಹ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ‘ಅದಿತಿಶ್ರುತೇರ್ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್’ । ಲಿಂಗಸ್ಯ ಚಾದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮದಿತಿತ್ವಮಿತಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ननु विष्णावादितित्वनिमित्तैर्नैवादितिशब्दस्य विधित्सितत्वेन निमित्तोक्तेः पूर्वमदितेरिति कथमनुवाद इति चेन्न, “इयणस्सम्प्रसारणं” “अग्रे जुष्टं निर्वपामि” इत्यादाविव भाविसंज्ञोपपत्तेः । यथोक्तं न्यायविवरणटीकायां - “अदितेरिति भाविनी संज्ञा विज्ञायते । यथा ‘अस्य सूत्रस्य शातकं वय’ इति । अन्यथा परस्यापि दुर्घटमेतत् । अविवक्षितनिमित्तां प्रसिद्धिमाश्रित्य ममानुवादः सम्भवतीति चेत्, ममापि तत्समम् ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಬಹುದು. ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೊದಲು ‘ಅದಿತೇಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಸಮಾಧಾನ - “ಇಗ್ಯುಣಸ್ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ” “ಅಗ್ನಯೇ ಜುಷ್ಠಂ ನಿರ್ವಪಾಮಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದು ಕಂಡಿದೆ. ಅಗ್ನಿಗೋಷ್ಠರ ಜುಷ್ಠಂ = ಪ್ರೀತಿಸಾಧನವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ನಿರ್ವಪಾಮಿ = ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ತ್ಯಾಗಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಅನ್ನವು ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೊದಲೇ ಪ್ರೀತಿಸಾಧನವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಯಣ್ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಇರುವ ಇಹ್ ಗೆ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಇಹ್ ಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರ ವಿಧಿಸಿದೆ. ಯಣ್ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಇಹ್ ಆಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಬರುವುದಿದ್ದರೂ ಮೊದಲೇ ಸಂಪ್ರಸಾರಣವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅದಿತೇರಿತಿ ಭಾವಿನೀ ಸಂಜ್ಞಾ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ | ಯಥಾ ‘ಅಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಶಾಟಕಂ ವಯ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅದಿತಿಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಭಾವಿಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರನಿಗೂ ಉತ್ತರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅನುವಾದ ಪರವೆಂದು ನಾನು ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಉತ್ತರಿಸಿದರೆ ಈ ಉತ್ತರ ನಮಗೂ ಸಹ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷ: - “परस्य लौकिकी प्रसिद्धिः, मम वैदिकीति”
इति । लौकिकेति । तत्र विष्णुतिसम्भवात् निर्दोषवैदिकप्रयोगे तु तदसम्भवादिति
भावः ।

यदाजिमिति । छन्दोगब्राह्मणे ज्योतिष्टोमप्रकरणे बहिष्पवमानस्तोत्रनाम-
निर्वचनार्थोऽयमर्थवादः । यानि स्तोत्राण्यवष्टभ्य देवाः ‘आजिं’ युद्धं ईयुः,
तदेवाज्यानां स्तोत्राणामाज्यत्वमित्यर्थः । “तस्योपनिषत्सत्यमिति, सदित्यत्र
तीत्यमृतं ते उभे यच्छति” इत्यादिरादिपदार्थः ।

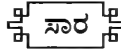
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರಿಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೂ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ - ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೈದಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು. ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೇ ಆಕಾಂಕ್ಷಾ ನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತೊಂದರೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ‘ನಹಿ ಲೌಕಿಕಪ್ರಯೋಗಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ವೈದಿಕ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವೆನ್ನಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ‘ಯದಾಜಮ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮ ಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಹಿಷ್ಪವಮಾನಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವಿದು. ದೇವತೆಗಳು ಯಾವ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಆಜಂ = ಯುದ್ಧವನ್ನು ಕುರಿತು ಈಯುಃ = ತೆರಳುತ್ತಾರೋ, ತದೇವ = ಅದೇ ಆಜ್ಞಾನಾಮ್ = ಸ್ತೋತ್ರಗಳ, ಆಜ್ಯತ್ವಂ = ಆಜ್ಯತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ‘ಯದಾಜಮ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಜ್ಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಯುದ್ಧ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಹುಟ್ಟದಿರಬೇಕಾದೀತು. ‘ಇತ್ಯಾದೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅದಿಪದದಿಂದ ‘ತಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ಸತ್ಯಮಿತಿ, ಸದಿತ್ಯನ್ತಂ ತೀತ್ಯಮೃತಂ ತೇ ಉಭೇ ಯಚ್ಚತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸತ್ಯಪದಕ್ಕೆ ಅನ್ ಹಾಗೂ ಅಮೃತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ತದ್ಗ್ರೋ ದೃಢತವಮಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಪರತ್ವಸ್ಯ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚ ತದ್ಗತಧರ್ಮಪರತ್ವಸ್ಯ ಚ ದರ್ಶನೇನ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತ್ಯಾಧಾವದಿತಿ- ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿಪರತ್ವಾತ್ತತಃ ಪರತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ತದ್ಗತಧರ್ಮಪರತ್ವಮೇವ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ದೃಶ್ಯಂತ ಏವಾಸಮ್ಮತಿಪನ್ನ ಇತ್ಯಾಹ - ಯದೇನಮಿತಿ ॥

ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯೋರರ್ಥಕಥನಮಾತ್ರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನ- ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸರ್ವಾತ್ವಮದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವಾರ್ಥೇ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚಾದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾಭಾವೇನ ತಸ್ಯಾದಿತಿಶಬ್ದ- ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವೇನ ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾನಾಕಾಂಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯುಕ್ತಾಚೇತಿ ॥

ನನ್ವೇವಮದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೌತಪ್ರಯೋಗಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ತಸ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ- ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ಆಕಾಂಕ್ಷಾನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಚ ಲೌಕಿಕಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ದೇವಮಾತರೀವ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಭಾವಾನಿಮಿತ್ತಾಕಾಂಕ್ಷಾ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಯದೇತಿ ॥ ತಥಾ ಸತ್ಯಾಜ್ಯೈಸ್ತುವತ್ ಇತ್ಯತ್ರಾಜ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಕತೋ ಧೃತಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಲೋಕತೋಽಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಾಕಾಂಕ್ಷಾನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಲೌಕಿಕಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ಯದಾಜಿಮಿಯುರिति ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕಥನಮನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರ ಹೀಗಿದೆ - ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಪೂಷಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಅಪಕರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು. 'ಅಭಿಕ್ರಾಮಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸಂದಂಶ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಂದಂಶ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕಿञ್ಚ -

ಪೂರ್ವಾದಿತಿಸಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾನುಶಾಸನಮ್ ।

ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಿಂತು ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾತ್ಮತ್ವೇ ಹೇತುರಿಹೋಚ್ಯತೇ ॥

ನ ಹಿಹ ಪೂರ್ವಾಕ್ಯೇಽದಿತಿಸಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ, ಏನ ತದನುಶಾಸನಂ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ ।

ನಚ “ತತ್ತದ್ತು” ಇತಿ ಪೂರ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಸರ್ವಾತ್ಮತಾಢಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವನಿಮಿತ್ತಕಸ್ಯ ಅದಿತಿಸಬ್ದಸ್ಯ ಹೇತುಕರಣೇ ಸಮ್ಭವತಿ ಸ್ಥಲಾಂತರಸ್ಯಾದಿತಿಸಬ್ದಸ್ಯ ನಿರ್ವಚನಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ ಁವ ಟೀಕಾಢಾಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಕ್ತಿದಶಾಢಾಂ ಹೇತುತ್ವಮುಕ್ತಮ್ ।

ಁವಂ ಚ ನ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಙ್ಗೋಚಃ, ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ।

ಪೂರ್ವಾಕ್ಯೇ “ಸ ಯಥದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದ್ತುತಮ್” ಇತಿ ವೀಪ್ಸಯಾ ಕೃತ್ಸೂಕ್ತೇಶ್ಚ । “ಸರ್ವಸ್ಯೈತಸ್ಯಾತ್ಮಾ” ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಾಧಕವಶಾತ್ಸಙ್ಗೋಚಃ । ಅತ ಁವ ಸ್ತೋ ಲಾಘವಾಯ ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾಯ ಚ ಸರ್ವಶಬ್ದೇ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೇ, ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಙ್ಗೋಚನಿರಾಸಾಯ ಚರಾಚರಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ।

ನ ಚಾಬಾಧೇಽಪಿ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಉತ್ಕರ್ಷಃ, ಅಭಿಕ್ರಮಣಸ್ಯ ಅವಾಂತರಪ್ರಕರಣಂ ಚ, ತಸ್ಯ ಪ್ರಯಾಜವಿಷಯೈರ್ವಾಕ್ಯೇಃ ಪೂರ್ವಂ ಪಥಾಚ್ಚ ಸಂದೃಶ್ತವಾತ್ । ನಚ ಅತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾದಿತಿವಿಷಯೈರ್ವಾಕ್ಯೈಃ ಸಂದಶೋಽಸ್ತಿ ।

ಅದಿತೇರೇವ ಮಹಾಪ್ರಕರಣಮಿತಿ ತು “ನೆಹಾಸೀತ್ಕಿञ್ಚನ” ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಸ್ಮತ್ಯೈವ ನಿರಸ್ತಮ್ । ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ - “ಸಂದ್ವಿಘಶ್ರುತಲಿಙ್ಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಯೋ- ಲಿಙ್ಗಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ವಮ್” ಇತಿ । ಅತ್ರ ಚಾಢೇ ಸ್ತೋ ಲಿಙ್ಗೋಕ್ತಿ, ಢ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪ್ರಕರಣೋಕ್ತಿರिति ಸ್ಫುಟಃ ಸ್ತೂತ್ರಕ್ರಮಃ ॥

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಹೇತು ಪರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪೂರ್ವತ್ರಾದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾನ್ನಾನುಶಾಸನಮ್ |

ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಿಂತು ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಕೃತ್ಯೈ ಹೇತುರಿಹೋಚ್ಯತೇ ||

‘ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾ ಸೃಜತ’ ಎಂಬುವ ಮೊದಲು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ‘ಸರ್ವತ್ರಾ’ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ‘ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ ಅನುಶಾಸನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮೊದಲು ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದ ಕಾರಣ ಅನುಶಾಸನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ ಅನುಶಾಸನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಮತ್ತು ‘ತತ್ತದತ್ತುಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಹೇತುರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ‘ಅದಿರ್ತಿದೇವತಾಮಯಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಇದು ಮಾಡುತ್ತಿದೆನ್ನುವುದು ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಅದಿತಿಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗಗಳನ್ನೇ ಬಾಧಕವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗದು.

ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ಸ ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತುಮ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ವೀಜಾಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ “ಸರ್ವಸ್ಯೇತಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಭವತಿ” ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಾಧವು ಬರುವುದರಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ‘ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಾಘವಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಶಬ್ದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಚರಾಚರಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪೂಷಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಯೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ 'ಪೂಷಾ ಪ್ರಪಷ್ಪಿಭಾಗಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಪಕರ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅದಿತಿಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಪಕರ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಪಕರ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಭಿಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಅವಾಂತರಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಯಾಜವಿಷಯಕವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹಿಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂದಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಅಭಿಕ್ರಮಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅದಿತಿವಿಷಯಕವಾದ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಂದಂಶವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದೆಂದು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಅದಿತಿಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ "ನೇಹಾಸೀತ್ಕಿಂಚನ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ತೃತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸಹ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ "ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಯೋರ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಮ್" ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಅದಿತಿತ್ವ ಲಿಂಗಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗ "ನೇಹಾಸೀತ್ಕಿಂಚನ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕರಣ ಇವುಗಳು ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಸಾವಕಾಶ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಿಂತ ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ ಎಂದು.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಲಿಂಗವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ರಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

पूर्वं न्यायविवरणटीकादीत्या अन्यत्रप्रयुक्तादितिशब्दान्वाख्यनपरत्वं विवृतं, इदानीमेतद्विकीकं हेतुपरत्वं विवृणोति - किञ्चेति । पूर्वाक्तात्तत्त्व इति । "तत्तदनुमप्रियत आदच्च" इति पूर्ववाक्योक्तात्तत्त्व इत्यर्थः । हेतुरिति । यतस्सर्वात्तत्त्वादेवादितिशब्दवाच्यत्वमतस्सर्वात्तत्त्वनिमित्तकादितिशब्दवाच्यत्वादेव सर्वमाददिति हेतुरुच्यत इत्यर्थः ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯೇ ಪ್ರಕಾರ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಅನ್ವಾಯಾನುಪರವೆಂದು ವಿವರಿಸಿದರು. ಪ್ರಕೃತ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಇದೇ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಹೇತುಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾತ್ಮೇ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ "ತತ್ತದತ್ತಮಧ್ರಿಯತ" = ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲವೆನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಬಯಸಿದನು. ಆದಾಚ್ಚ = ತಿಂದನೂ ಕೂಡ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಕಾರಣವನ್ನು 'ಹೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವು ಬರುತ್ತದೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಅದಿತಿವಾಚ್ಯಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿಂದನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇತುವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಸ್ವಲ್ಪಾಂತರಸ್ಯೇತಿ । ವಿಣ್ಣೌ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।
 ಹೇತುತ್ವಮುಕ್ತಮಿತಿ । ತತ್ತದತ್ತಂ ಮನೋಽಧ್ರಿಯತ ಆದಾಚ್ಚ ಕುತಸ್ಸರ್ವಾತ್ಮಿ ಸಾ ಸರ್ವಮತ್ತಿತಿ
 ಯತ್ತದೇವ ಹೃದಿತೇರದಿತೀವನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । "ನಚ ಬಾಧಂ ವಿನಾ" ಇತ್ಯರ್ಥಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ
 - ಏವಚ್ಛೇತಿ । ನ ಕೇವಲಂ ಬಾಧಕಾಭಾವಃ, ಅಸಂಕ್ಷುಚಿತವೃತ್ತಿಕತ್ವೇ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಚಾಸ್ತಿತಿ ಭಾವೇನ
 ಸುಧೌಕ್ತಮಾಹ - ಪೂರ್ವೇತಿ ।

ಯದಪಿ ಸ್ವೀಕೃತಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಇತಿ, ತತ್ರಾಹ - ಸರ್ವಸ್ಯೇತಿ । ಅಸಂಭವಸ್ಯೈವ
 ಬಾಧಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ಸ್ಥಲಾಂತರಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ. 'ಹೇತುತ್ವಮುಕ್ತಂ' ಎಂದರೆ 'ತತ್ತದತ್ತ ಮನೋಽಧ್ರಿಯತ ಆದಾಚ್ಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವು 'ಸರ್ವಂ ಅತ್ತೀತಿ ಯತ್ ತದೇವ ಹೃದಿತೇರದಿತಿತ್ವ ನಿಮಿತ್ತಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದಾಗಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. "ನಚ ಬಾಧಂ ವಿನಾ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಂಕೋಚಮರ್ಹತಿ" ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು 'ವಿವಂಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿವಂಚ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬಾರದೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ವೀಷ್ಣಯಾ ಎಂಬ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಧಾಕಾರರ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆಂಬುದಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಈಗ 'ಸರ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ 'ಅಸಂಭಾವಿತತ್ವ' ಎಂಬ ಬಾಧಕವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಪೂರ್ವಾದಿವಚ್ಛೇತ್ಯರ್ಥಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ನಚೇತಿ । ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಶ್ರುತೀಲಿಂಗೈಃ-
 ಸ್ವಾಕಾಶಾತ್ವೇನೋಭಯೋರಬಾಧಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಉಕ್ತಂ ಚಾರ್ಥವಾದಾಧಿಕರಣೇ "ಪ್ರಕರಣೇ ಚ

ಸम्भवन्नपकर्षो न कल्प्येत विध्यानर्थक्यं हि तं प्रति” इति सूत्रे बाधकाभावेऽपकर्षणं नेत्येतदिति भावः ।

अवान्तरेति श्लोकं व्याचष्टे - अभिक्रमणस्येति । “समानयत उपभृतः” इति पूर्वं “यो वै प्रयाजानां मिथुनं” इति पश्चाच्च प्रयाजविषयैर्वाक्यैरित्यर्थः ।

ಪೂಜಾದಿವಚ್ಚ ನಾತ್ರಾಸ್ತಿ ಬಾಧೋ ಯೇನಾಪಕರ್ಷಣಮ್ ॥

ಎಂಬ ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕವನ್ನು ‘ನಬಾಬಾಧೇಽ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅಪಕರ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥವಾದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ “ಪ್ರಕರಣೇ ಚ ಸಂಭವನ್ನಪಕರ್ಷೋ ನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ವಿಧ್ಯಾನರ್ಥಕ್ಕಂ ಹಿ ತಂ ಪ್ರತಿ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಾಗ ಅಪಕರ್ಷ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅವಾಂತರಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ತು ಸಂದಂತಾತ್ಮಲ್ಪತೇ ಸ ಚ ।

ಅಭಿಕ್ರಮನ್ ಜುಹೋತೀತಿ ವಾಕ್ಯೇಽಸ್ತಿ ಪ್ರಕೃತೇ ತು ನ ॥

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅಭಿಕ್ರಮಣಸ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಸಮಾನಯತ ಉಪಭೃತಃ” ಎಂದು ಹಿಂದೆ, “ಯೋ ವೈ ಪ್ರಯಾಜಾನಾಂ ಮಿಥುನಂ” ಎಂದು ಮುಂದೆ ಪ್ರಯಾಜವಿಷಯಕವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಭಿಕ್ರಮಣವು ಸಂದಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

प्रकाशः - यदपि यद्वाऽदिति श्रुतिबलादित्यादि, तत्र, प्रकरणस्य निरवकाशत्वादित्याह - अदितेरिति । टीकाप्रमेयं न्यायविवरणमूलमिति भावेनाह - तदेतदिति । सन्दिग्धेति । ‘सन्दिग्धत्वनिश्चितत्वे’ सावकाशत्वनिरवकाशत्वे ।

प्रकरणांलिङ्गस्य बलवत्त्वात् सूत्रक्रम इत्याह - अत्रचेति ॥

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿ ಬಲದಿಂದ ಅದಿತಿಯೇ ವಾಚ್ಯಳೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದರು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಗಿಂತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಕರಣವು ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ‘ಅದಿತೇರೇವ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವೇ ಮೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ತದೇತದ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಸಂದಿಗ್ಧ’ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಸಾವಕಾಶ’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ನಿಶ್ಚಿತ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ನಿರವಕಾಶ’ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕರಣಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣವು ಬಲಿಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿನ್ಯಾಸವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆಯೆಂದು ‘ಅತ್ರಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ಉಪಮನ್ವಾಖ್ಯಾನಪಕ್ಷಮೇವಾಜ್ಞೀಕೃತ್ಯ ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತ್ಯನೇನ
ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪಮದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮೇವೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್ । ಇದानीं तु
हेतुपरत्वेऽपि व्याचष्टे - किञ्चेत्यादिना ॥

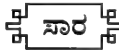
ನನು ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇಽದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವೇಽಪ್ಯನುಶಾಸನಂ ಯುಜ್ಯತೇ ।
ಅದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯೀತ್ಯಾದೌ ಸ್ಥಲಾಂತರೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯಾದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರ್ವಚನಂ ಕ್ರಿಯತ
ಇತಿ किं न स्यादित्यत आह - नचेति ॥

किञ्चादितिशब्दस्य प्रसिद्धादितिपरत्वे सर्वं वा अत्तीति
सर्वशब्दोऽनुपपन्नः । नचात्रोक्तश्रुतौ सर्वशब्दस्त्वदित्यदनयोग्यसर्वपर इति
तत्राह - एवञ्चेति ॥ किञ्च मृत्युनैवेदमावृतमासीदित्यादिनाऽस्य प्रकरणस्य
वैष्णवत्वादितिशब्दस्य प्रसिद्धार्थत्वे प्रकरणविरोधः । नच दर्शपूर्णमासप्रकरणात्
पूषाप्रविष्ट भाग इत्युक्तस्य पौष्णपेषणस्येव विष्णुप्रकरणात्तददितेरदितित्व-
मित्यस्याप्युत्कर्षोऽस्त्वित्यतो वैषम्येण परिहरति - नचेति ॥ दृष्टान्ते तु
बाधकसद्भावादुत्कर्ष इति भावः ।

नन्वभिक्रामं जुहोतीति दर्शपूर्णमासप्रकरणे श्रुतस्याभिक्रमणस्यैतदङ्ग-
प्रयाजान्वयार्थं प्रयाजस्यावान्तरप्रकरणमिव विष्णुप्रकरणेऽदितेरावान्तरप्रकरणं
किं न स्यादित्यत आह - अभिक्रमणस्येति॥ अदितिश्रुतिबालनैवेत्यादिप्रकरणम
पि अदितेरेवेत्यन्तिमपूर्वपक्षं निराकरोति - अदितेरिति ॥ छ ॥

॥ इति श्रीकेशवभट्टारकेण विरचितायां भावदीपिकायां

अतृत्वाधिकरणम् सम्पूर्णम् ॥ ॥

'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾಽಸೃಜತ' ಎಂಬುವ ಮೊದಲು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವತ್ರಾ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ
ಬಂದರೆ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದಿತಿರ್ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ
ಅನುಶಾಸನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮೊದಲು ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದ ಕಾರಣ ಅನುಶಾಸನದ
ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣಪ್ರಮಾಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಲಿಂಗವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ರಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಪರೈರುಕ್ತಂ -

ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಉಭೇ ಭವತ ಆದನಃ ।

ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ॥'

(೧)ಶಾಙ್ಕರಭಾಷ್ಯಮ್ - ಜೀವೋಽಗ್ರಿಶೋ ವಾತ್ತಾ ಸ್ಯಾದೋದನೇ ಜೀವ ಇಷ್ಯತಾಮ್ ।

ಸ್ವಾಧ್ವತ್ಯತಿತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವಹಿವಾಗ್ಗಿರಚಾದ ಇತ್ಯದಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿಜಗತೋ ಭೋಜ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ಯಾದಿಹೇಶ್ವರಃ ।

ಇಶಪ್ರಶ್ನನೋತ್ತರತ್ವಾಚ್ಚ ಸಂಹಾರಸ್ತಸ್ಯ ಚಾತ್ಮತಾ ॥

ಕಠವಳ್ಳಿಪು ಪಠ್ಯತೇ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋಭೇ ಭವತ ಆದನಃ । ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ' ಇತಿ । ಅತ್ರ ಕಞ್ಚಿದೋದನೋಪಸೇಚನಸೂಚಿತೋಽತ್ತಾ ಪ್ರತೀಯತೇ । ತತ್ರ ಕಿಮಗ್ಗಿರತ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್, ಉತ ಜೀವಃ, ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಸಂಶಯಃ । ವಿಸೇಷಾನವಧಾರಣಾತ್ । ತ್ರಯಾಣಾಂ ಚಾಗ್ಗಿಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನಾಮಸ್ಮಿನ್ ಗ್ರನ್ಥೇ ಪ್ರಶ್ನನೋಪನ್ಯಾಸೋಪಲಬ್ಧೇಃ । ಕಿಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್? ಅಗ್ಗಿರತ್ತೇತಿ । ಕುತಃ? 'ಅಗ್ಗಿರಚಾದಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಮ್ । ಜೀವೋ ವಾತ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್, 'ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾಧ್ವತ್ಯತಿ' ಇತಿ ದರ್ಶನಾತ್ । ನ ಪರಮಾತ್ಮಾ, 'ಅನನ್ಯನನ್ಯೋಽಭಿಚಾಕಶೀತಿ' ಇತಿ ದರ್ಶನಾದಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಬ್ರೂಮಃ । ಅತ್ತಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ । ಕುತಃ? ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ । ಚರಾಚರಂ ಹಿ ಸ್ವಾವರಜಜ್ಞಮ್ ಮೃತ್ಯುಪಸೇಚನಮಿಹಾಶ್ವತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಾದೃಶಸ್ಯ ಚಾಶ್ವಸ್ಯ ನ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಃ ಕಾತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾತ್ತಾ ಸಮ್ಭವತಿ । ಪರಮಾತ್ಮಾ ತು ವಿಕಾರಜಾತಂ ಸಂಹರನ್ ಸರ್ವಮತ್ತೀತ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ । ನನ್ವಿಹ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಂ ನೋಪಲಬ್ಧತೇ, ಕಥಂ ಸಿದ್ಧವಚ್ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಂ ಹೇತುತ್ವೇನೋಪಾದೀಯತೇ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಮೃತ್ಯುಪಸೇಚನತ್ವೇನ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಿನಿಕಾಯಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಯೋಶ್ಚ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಯತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಪಿ ನಾತ್ಮತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ, 'ಅನನ್ಯನನ್ಯೋಽಭಿಚಾಕಶೀತಿ' ಇತಿ ದರ್ಶನಾದಿತಿ, ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ, ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಕಮೇತದರ್ಶನಮ್, ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾತ್ । ನ ವಿಕಾರಸಂಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಕಮ್, ಸರ್ವವೇದಾಂತೇಷು ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ।

ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ಉಪಮನ್ವಾಖ್ಯಾನಪಕ್ಷಮೇವಾಜ್ಞೀಕೃತ್ಯ ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತ್ಯನೇನ
ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪಮದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮೇವೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್ । ಇದानीं तु
हेतुपरत्वेऽपि व्याचष्टे - किञ्चेत्यादिना ॥

ನನು ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇಽದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವೇಽಪ್ಯನುಶಾಸನಂ ಯುಜ್ಯತೇ ।
ಅದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯೀತ್ಯಾದೌ ಸ್ಥಳಾಂತರೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯಾದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರ್ವಚನಂ ಕ್ರಿಯತ
ಇತಿ किं न स्यादित्यत आह - नचेति ॥

किञ्चादितिशब्दस्य प्रसिद्धादितिपरत्वे सर्वं वा अत्तीति
सर्वशब्दोऽनुपपन्नः । नचात्रोक्तश्रुतौ सर्वशब्दस्त्वदित्यदनयोग्यसर्वपर इति
तत्राह - एवञ्चेति ॥ किञ्च मृत्युनैवेदमावृतमासीदित्यादिनाऽस्य प्रकरणस्य
वैष्णवत्वादितिशब्दस्य प्रसिद्धार्थत्वे प्रकरणविरोधः । नच दर्शपूर्णमासप्रकरणात्
पूषाप्रविष्ट भाग इत्युक्तस्य पौष्णपेषणस्येव विष्णुप्रकरणात्तददितेरदितित्व-
मित्यस्याप्युत्कर्षोऽस्त्वित्यतो वैषम्येण परिहरति - नचेति ॥ दृष्टान्ते तु
बाधकसद्भावादुत्कर्ष इति भावः ।

नन्वभिक्रामं जुहोतीति दर्शपूर्णमासप्रकरणे श्रुतस्याभिक्रमणस्यैतदङ्ग-
प्रयाजान्वयार्थं प्रयाजस्यावान्तरप्रकरणमिव विष्णुप्रकरणेऽदितेरावान्तरप्रकरणं
किं न स्यादित्यत आह - अभिक्रमणस्येति॥ अदितिश्रुतिबालनैवेत्यादिप्रकरणम
पि अदितेरेवेत्यन्तिमपूर्वपक्षं निराकरोति - अदितेरिति ॥ छ ॥

॥ इति श्रीकेशवभट्टारकेण विरचितायां भावदीपिकायां

अतृत्वाधिकरणम् सम्पूर्णम् ॥ ॥

'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾಽಸೃಜತ' ಎಂಬುವ ಮೊದಲು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವತ್ರಾ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ
ಬಂದರೆ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಆತ್ಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದಿತಿರ್ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ
ಅನುಶಾಸನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮೊದಲು ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದ ಕಾರಣ ಅನುಶಾಸನದ
ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣಪ್ರಮಾಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಲಿಂಗವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ರಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಪರೈರುಕ್ತಂ -

ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಉಭೇ ಭವತ ಆದನಃ ।

ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ॥¹

(೧)ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಲಭಾಷ್ಯಮ್ - ಜೀವೋಽಗ್ನಿರೀಶೋ ವಾತ್ತಾ ಸ್ಯಾದೋದನೇ ಜೀವ ಇಷ್ಟತಾಮ್ ।

ಸ್ವಾದ್ವತ್ತೀತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವಹ್ನಿರ್ವಾಗ್ನಿರನ್ವಾದ ಇತ್ಯದಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿಜಗತೋ ಭೋಜ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ಯಾದಿಹೇತವಃ ।

ಇಶಪ್ರಶ್ನನೋತ್ತರತ್ವಾಚ್ಚ ಸಂಹಾರಸ್ತಸ್ಯ ಚಾತ್ಮತಾ ॥

ಕಠವಳ್ಳಿಘ ಪಠ್ಯತೇ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋಭೇ ಭವತ ಆದನಃ । ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ' ಇತಿ । ಅತ್ರ ಕಶ್ಚಿದೋದನೋಪಸೇಚನಸ್ಮೃತೀತಿಽಂತಾ ಪ್ರತೀಯತೇ । ತತ್ರ ಕಿಮಗ್ನಿರನ್ವಾದ ಸ್ಯಾತ್, ಉತ ಜೀವಃ, ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಸಂಶಯಃ । ವಿಸೇಷಾನವಧಾರಣಾತ್ । ತ್ರಯಾಣಾಂ ಚಾಗ್ನಿಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನಾಮಸ್ಮಿನ್ ಗ್ರನ್ಥೇ ಪ್ರಶ್ನೋಪನ್ಯಾಸೋಪಲಬ್ಧೇಃ । ಕಿಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್? ಅಗ್ನಿರನ್ವತೇತಿ । ಕುತಃ? 'ಅಗ್ನಿರನ್ವಾದಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಮ್ । ಜೀವೋ ವಾತ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್, 'ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವತ್ತಿ' ಇತಿ ದರ್ಶನಾತ್ । ನ ಪರಮಾತ್ಮಾ, 'ಅನನ್ಯನನ್ಯೋಽಭಿಚಾಕುಶೀತಿ' ಇತಿ ದರ್ಶನಾದಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಬ್ರೂಮಃ । ಅಂತಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ । ಕುತಃ? ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ । ಚರಾಚರಂ ಹಿ ಸ್ವಾವರಜಜ್ಞಮ್ ಮೃತ್ಯುಪಸೇಚನಮಿಹಾಘತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಾದೃಶಸ್ಯ ಚಾಘಸ್ಯ ನ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಃ ಕಾತ್ಸ್ನರ್ಯೇನಾಂತಾ ಸಮ್ಭವತಿ । ಪರಮಾತ್ಮಾ ತು ವಿಕಾರಜಾತಂ ಸಂಹರನ್ ಸರ್ವಮತೀತ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ । ನನ್ವಿಹ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಂ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ, ಕಥಂ ಸಿದ್ಧವಚ್ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಂ ಹೇತುತ್ವೇನೋಪಾದೀಯತೇ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಮೃತ್ಯುಪಸೇಚನತ್ವೇನ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಿನಿಕಾಯಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಯೋಶ್ಚ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಯತು ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಪಿ ನಾತ್ಮತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ, 'ಅನನ್ಯನನ್ಯೋಽಭಿಚಾಕುಶೀತಿ' ಇತಿ ದರ್ಶನಾದಿತಿ, ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ, ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಕಮೇತದರ್ಶನಮ್, ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾತ್ । ನ ವಿಕಾರಸಂಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಕಮ್, ಸರ್ವವೇದಾಂತೇಷು ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ।

ಅತ್ಯುತ್ತಮಕರಣ (೧-೨-೨)

तस्मात्परमात्मैवेहात्ता भवितुमर्हति ॥

प्रकरणाच्च

इतश्च परमात्मैवेहात्ता भवितुमर्हति, यत्कारणं प्रकरणमिदं परमात्मनः 'न जायते म्रियते वा विपश्चित्' इत्यादि प्रकृतग्रहणं च न्याप्यम् । 'क इत्या वेद यत्र सः' इति च दुर्विज्ञानत्वं परमात्मलिङ्गम् ॥

भामातीव्याख्या -

अत्ता चराचरग्रहणात् ॥ कठवल्लीषु पठ्यते । यस्य ब्रह्म च क्षत्रं चोभे भवत ओदनः । मृत्युस्योपसेचनं क इत्या वेद यत्र स इति ॥ अत्र चादनीपौदनोपसेचनसूचितः कश्चिदत्ता प्रतीयते । अतृत्वं च भोक्ता वा संहर्ता वा स्यात् । नच प्रस्तुतस्य परमात्मनो भोक्तास्ति, 'अनश्नन्नन्योऽभिचाकशीति' इति श्रुत्या भोक्ताप्रतिषेधात् । जीवात्मनश्च भोक्ताविधानात् 'तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्ति' इति । तद् यदि भोक्तृत्वमत्तृत्वं ततो मुक्तसंशयं जीवात्मैव प्रतिपत्तव्यः । ब्रह्मक्षत्रादि चास्य कार्यकारणसङ्घातो भोगायतनतया वा साक्षाद्वा सम्भवति भोग्यम् । अथ तुसंहर्ता वा भोक्ता, ततस्त्रयाणामग्निजीव-परमात्मनां प्रश्नोपन्यासोपलब्धेः संहर्तृत्वस्याविशेषाद्भवति संशयः । किमत्ता अग्निराहो जीव उताहो परमात्मेति । तत्रौदनस्य भोग्यत्वेन लोके प्रसिद्धेर्भोक्तृत्वमेव प्रथमं बुद्धौ विपरिवर्तते, चरमं तु संहर्तृत्वमिति भोक्तृवात्ता । तथा स जीव एव । 'न जायते म्रियते' इति च तस्यैव स्तुतिः । संहारकालेऽपि संस्कारमात्रेण तस्यावस्थानात् । दुर्ज्ञानत्वं च तस्य सूक्ष्मत्वात् । तस्माज्जीव एवात्तेहोपास्यत इति प्राप्तम् । यदितु संहर्तृत्वमत्तृत्वं तथाप्यग्निरत्ता, 'अग्निरन्नादः' इति श्रुतिप्रसिद्धिभ्याम् । एवं प्राप्तेऽभिधीयते, अत्तात्र परमात्मा, कुतः? चराचरग्रहणात् । 'उभे यस्यौदनः' इति 'मृत्युस्योपसेचनम्' इति च श्रूयते । तत्र यदि जीवस्य भोगायतनतया तत्साधनतया च कार्यकारणसङ्घातः स्थितः, न तर्ह्यौदनः । नह्योदनो भोगायतनम्, नापि भोगसाधनम्, अपितु भोग्यः । नच भोगायतनस्य भोगसाधनस्य वा भोग्यत्वं मुख्यम् । नचात्र मृत्युरुपसेचनतया कल्प्यते । नच जीवस्य कार्यकारणसङ्घातो ब्रह्मक्षत्रादिरूपो भक्ष्यः, कस्यचित् क्रूरसत्त्वस्य व्याघ्रादेः कश्चिद् भवेत् न तु सर्वया सर्वजीवस्य । तेन ब्रह्मक्षत्रविषयमपि सर्वजीवस्यात्तृत्वं न व्याप्नोति, किमङ्ग पुनर्मृत्युपसेचनव्याप्तं चराचरम् । नचौदनपदात् प्रथमावगतभोग्यत्वानुरोधेन यथासम्भवमत्तृत्वं युज्यत इति युक्तम् । नह्योदनपदं श्रुत्या, भोग्यत्वमाह, किन्तु लक्षणया । नच लाक्षणिकभोग्यत्वानुरोधेन 'मृत्युस्योपसेचनम्' इति च 'ब्रह्म च क्षत्रं च' इति च श्रुती सङ्गोचमर्हतः । नच ब्रह्मक्षत्रे एवात्र विवक्षिते, मृत्युपसेचनेन प्राणमृन्मात्रोपस्थापनात् । प्राणिषु प्रधानत्वेन च ब्रह्मक्षत्रोपन्यासोपपत्तेः,

इति काठकवाक्ये ओदनोपसेचनपदाम्नां सूचितोऽन्ता जीव एव, अतृत्वस्य भोज्यतया प्रसिद्धौदनसम्बन्धेन भोक्तृत्वरूपत्वात् ब्रह्मणश्चाभोक्तृत्वादिति प्राप्ते,

सत्यमभोक्तृ ब्रह्म, तथाऽपि तदेवातृ, अतृत्वस्य संहर्तृत्वरूपत्वात्, तस्याक्रिये शुद्धे ब्रह्मणि असम्भवेऽपि मायोपाधिके सम्भवात् । भक्तवाचिनश्चौदनशब्दस्य भोक्तृप्रतियोगिभोज्यत्वं न मुख्यवृत्त्याऽर्थः । अमुख्यवृत्त्या चेत्तत्त्वौदनगतं संहर्तृ-प्रतियोगिसंहार्यत्वमेव अर्थोऽस्तु ।

एवञ्च ब्रह्मक्षत्रादिपदानां न मुख्यार्थत्यागः, जीवपक्षे तु तत्त्यागः । नहि कश्चिदपि जीवः सर्वस्य ब्रह्मक्षत्रस्य मृत्योश्च भोक्ताऽस्तीति सिद्ध्यन्त इति ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ -

ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಉಭೇ ಭವತ ಓದನಃ ।

ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಮೋಪಸೇಚನಂ ॥

ಎಂಬ ಕಾರಕವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಓದನ' ಮತ್ತು 'ಉಪಸೇಚನ' ಪದಗಳಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ತಿನ್ನುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಉಪಸೇಚನಗಳು (ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ) ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆ ತಿನ್ನುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಜೀವನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಯತ್ವವು ಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. 'ಭೋಕ್ತೃತ್ವ' ಎಂದರೆ ಭೋಜ್ಯವಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಓದನದ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವವು ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಾದರು ಅಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಭೋಕ್ತೃ ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ವಾಸ್ತವವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಅತ್ಯತ್ವ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಯತ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಿನ್ನುವುದು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಓದನ ಶಬ್ದವು ಭೋಕ್ತೃಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ಭೋಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅನ್ನವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆವಾಗ ಓದನದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸಂಹರ್ತೃಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಏಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಅಂದರೆ

अन्यनिवृत्तेरशाब्दत्वात्, अनर्थत्वाच्च । तथाच चराचरसंहर्तृत्वं परमात्मन एव । नाग्रेः, नापि जीवस्य । तथाच 'न जायते म्रियते वा विपश्चित्' इति ब्रह्मणः प्रकृतस्य न हानं भविष्यति । 'क इत्या वेद यत्र सः' इति च दुर्ज्ञानतोपपत्त्यते । जीवस्य तु सर्वलोकप्रसिद्धस्य न दुर्ज्ञानता । तस्मादन्ता परमात्मैवेति सिद्धम् ॥ ९-१० ॥

ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಭೋಜ್ಯತ್ವವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಅದೇ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕೃತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಭೋಜ್ಯತ್ವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಜ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರೊಬ್ಬ ಜೀವನೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕೃತ್ಯ, ಮೃತ್ಯು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಭೋಜ್ಯ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ತ್ಯಾಗವೆಂಬ ದೋಷವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅತ್ರ ಪರೈರिति । मायावादिभिरित्यर्थः । विषयवाक्ये 'अत्ता' इति पदाश्रवणात्तल्लभमाह - ओदनेति । अद्यत्वे सत्यदनसाधनमुपसेचनं, तयोरदनीय-वाचित्वात्प्रतिसम्बद्धयत्ता लभ्यत इत्यर्थः । भोज्यतया प्रसिद्धो य ओदनः तत्सम्बन्धेनेत्यर्थः ।

अभोक्तृत्वादिति । पूर्वत्र सम्भोगसूत्रेऽभोक्तृके: "अनश्नन्" इत्यादिश्रुतेश्चेति भावः । मायेति । 'मायोपाधे: परस्यास्ति संहर्तृत्वम्' इति कल्पतरुकेरिति भावः ।

संहर्तृत्वलाभप्रकारमाह - भक्तेति । अन्नवाचिन इत्यर्थः । को विशेष इत्यत आह - एवञ्चेति । मुख्यार्थत्यागमुपपादयति - नहीति । ब्रह्मणस्तु सर्वसंहर्तृत्वं युज्यत इति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ರಚಿಸಿದ ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂಬ ಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವವು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು 'ಓದನ ಉಪಸೇಚನಪದಾಭ್ಯಾಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಪಸೇಚನ' ಎಂದರೆ ಅದ್ವಿತೇತಿ ಅದನಸಾಧನಂ = ತಿನ್ನುಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದು ತಿನ್ನುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ. ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಎಂದರ್ಥ. ಓದನ ಹಾಗೂ ಉಪಸೇಚನಗಳು ತಿನ್ನುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕೃತಿಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ತಿನ್ನುವವನು ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂಬುದು ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪ್ರಸಿದ್ಧೋದನ ಸಂಬಂಧೇನ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಭೋಜ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾವ ಓದನ ಪದವಿದೆಯೋ ಅದರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಅಭೋಜ್ಯ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ 'ಸಂಭೋಗ' ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಭೋಜ್ಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತು "ಅನಶ್ನನ್" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಭೋಜ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಮಾಯೋಪಾಧಿಕೇ'

ಎಂದಿದೆ. ಕಲ್ಪತರುವಿನಲ್ಲಿ 'ಮಾಯೋಪಾಧೀಃ ಪರಸ್ತಾಸ್ಮಿ ಸಂಹತೃತ್ವಂ' ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಂಹತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮಾಯೋಪಾಧಿಕೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಹತೃತ್ವಧರ್ಮವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು 'ಭಕ್ತವಾಚಿನಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಭಕ್ತವಾಚಿನಃ' ಎಂದರೆ ಅನ್ನವಾಚಿಯಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಸಂಹತೃತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಏವಂಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮ, ಕೃತ್ವಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಾದರೂ ಸರ್ವಸಂಹತೃತ್ವಧರ್ಮವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕೃತ್ವಂ ಚ ಉಭೇ ಭವತ ಓದನಃ |

ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಮೋಪಸೇಚನಂ ಖಿ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ ||

ಎಂಬ ಕಾಲಕದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹಾಗೂ ಕೃತ್ತಿಯರನ್ನು ಅನ್ನವೆಂದು ಯಮನನ್ನು ಉಪಸೇಚನವೆಂದು ಹೇಳಿ ಯಾರು ಇವರನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕಾಲಕೋಪನಿಷತ್ತು ಯಮ ಹಾಗೂ ನಚಿಕೇತರ ಸಂವಾದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿ, ಜೀವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂವರ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. 'ಅನಶ್ನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಗೆ ಭೋಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅತ್ರಾ' ಎಂಬ ಪದವು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸಂಹಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ತಿನ್ನುವಿಕೆಯು ಜೀವನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಜೀವನಾಗಲಿ ಅಗ್ನಿಯಾಗಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಥವಾ ಕೃತ್ತಿಯರೆ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅದ್ವೈತಮತ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ -

ಭೋಕ್ತೃತಾಽಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟೇಽಸ್ತು ಯಥಾ ಸಂಹರ್ತೃತಾ ತವ ।

ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ನಿವಿಶತಾಂ ಶುद्धೇ ಕೌಡಸ್ಥಿವತ್ಸುಖಮ್ ॥

ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವಶ್ರುತೇರ್ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿವಚ್ಚುದ್ಧವಿಷಯತ್ವಸಮ್ಮಭೇನ ಮಾಯೋಪಾಧಿಕೇ ಸಂಹರ್ತೃತೇವ ಭೋಕ್ತೃತಾಽಪ್ಯಸ್ತು । ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ ತ್ಯಾಗಃ, ತದ್ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್,

ಅದನಾದಿಪದೋಪಸ್ಥಾಪಿತಸ್ಯಾಂತರಂಗಸ್ಯ ಭೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ನ ತ್ಯಾಗಃ । ನಹಿ 'ಅಗ್ನಿರ್ಮಾಣವಕಃ' ಇತ್ಯತ್ರಾಗ್ನಿಶಬ್ದಃ ಪೈಙ್ಗಲ್ಯಾದಿಕಮಿವ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾಧುಪಸ್ಥಾಪಯತಿ, ನ ವಾ "ಪ್ರೋದ್ವಾತೃಣಾಂ" ಇತ್ಯತ್ರೋದ್ವಾತೃಶಬ್ದೋಽಂತರಂಗಭೂತಾನ್ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿನಿವ ಷೋಡಶತ್ವಿಂಶೋ ಲಕ್ಷಯತಿ, ಯೇನಾತ್ರಾಪ್ಯೋದನಶಬ್ದಃ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವಮುಪಸ್ಥಾಪಯೇತ್ ।

ಅಪಿಚ "ಸರ್ವಂ ವಾ ಅಸ್ತಿ" ಇತಿ ಮದೀಯವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಇವ ತ್ವದೀಯೇ ವಾಕ್ಯೇ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೋಕ್ತಾ ಹೇತುಕೃತಂ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಂ ಚ ನ ಸಾಕ್ಷಾದಸ್ತಿ ॥

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಪರೈಃ - "ಪ್ರಕರಣಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ "ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್" ಇತಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾच्च ಸ ಏವಾತ್ಮೇತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ, ತತ್ರ, "ನ ಜಾಯತೇ" ಇತ್ಯಸ್ಮಾದುತ್ತರವಾಕ್ಯೇ "ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ದೇಹೇ" ಇತಿ ದೇಹಸಮ್ಮಬಂಧಸ್ಯ,

ಹಂತಾ ಚೇನ್ಮನ್ಯತೇ ಹಂತುಂ ಹತಶ್ಚೇನ್ಮನ್ಯತೇ ಹತಮ್ ।

ಉಭೌ ತೌ ನ ವಿಜಾನೀತಃ ॥

ಇತಿ ಹಂತೃತ್ವಾದಿಭ್ರಾಂತೇಶ್ಚ ಜೀವಲಿಂಗಸ್ಯ ದರ್ಶನೇನ "ನ ಜಾಯತೇ" ಇತ್ಯಾದೇರ್ಜೀವವಿಷಯತ್ವಾತ್ ।

ಅತ್ರಾಪಿ ಪರಮತೇಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಜೀವತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಕ್ತೇಸ್ತದೈಕ್ಯಪ್ರತಿಕೂಲತಾ ವ್ಯಕ್ತೇವ ॥

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಅಧಿಕರಣಶೀರ್ಷಿಕೆ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಸಂಹರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ಅದರಂತೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಅವನಲ್ಲೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಭೋಕ್ತೃನಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೆ ಎಂದರೆ ನಿರ್ವಿಹಾರನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಽಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟೇಽಸ್ಮ ಯಥಾ ಸಂಹರ್ತೃತಾ ತವ |

ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ನಿವಿಶತಾಂ ಶುದ್ಧೇ ಕೌಟಿಷ್ಟ್ಯವತ್ಸುಖಮ್ ||

ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರ್ವಿಹಾರತ್ವ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯುದೇವರು ಮೊದಲಾದವರ ಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಓದನಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಅಂತರಂಗವಾದದ್ದು ಭೋಜ್ಯತ್ವವೇ ಹೊರತು ಸಂಹರ್ತೃತ್ವವಲ್ಲ. ಸಂಹಾರ್ಯವಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓದನವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭೋಜ್ಯವಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಓದನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಸಾಧಾರಣಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂತರಂಗವೆನಿಸಿದ ಓದನ ಪದದಿಂದ ಉಪಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಭೋಜ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. 'ಅಗ್ನಿರ್ಮಾಣವಕಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ಪಿಂಗಲವರ್ಣವನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ಅಥವಾ "ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಣಾಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಉದ್ಗಾತ್ಯ' ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗವಾದ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ಲಕ್ಷಣಿಯಾ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಓದನ ಶಬ್ದವು ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಮತ್ತು "ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ" ಎಂಬುದು ನಮ್ಮ ಮತದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ" ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ನಾವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಮತ್ತು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಚರಾಚರ ಗ್ರಹಣವು ನೇರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ಯವಾಗಲೀ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣವಾಗಲಿ ನೇರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಪ್ರಕರಣಾತ್' ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ - 'ನ ಜಾಯತೇ ವ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರಕೃತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆಂದು. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ 'ನ ಜಾಯತೇ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯತ್ಯಾದಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ದೇಹೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ದೇಹ ಸಂಬಂಧವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು "ಹಂತಾ ಚೇನ್ಯತೇ ಹಂತುಂ ಹತಶ್ಚೇನ್ಯತೇ ಹತಮ್" । ಉಭೌ ತೌ ನ ವಿಜಾನೀತಃ ॥ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಂತೃತ್ವಾದಿಗಳ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಜೀವನ ಲಿಂಗಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ನ ಜಾಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವೈಕ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಈ ಅಧಿಕರಣವೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಕೂಲವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಯದುಕ್ತಮುಖ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿಶಬ್ದಮುಖ್ಯತ್ವಾಯೌದನಾದಿಪದಸ್ಯ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವ-
ಮೇವಾರ್ಥೋಽಸ್ತಿವಿತಿ, ತತ್ರಾಮುಖ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪ್ಯಂತರಜ್ಞತ್ವಾಙ್ಗೋಕ್ತವ್ರತಿಸಮ್ಮಬ್ಧಿ ಭೋಜ್ಯತ್ವಮೇವ
ಲಕ್ಷಯತಾಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಚ ಶಕ್ಯಸಮ್ಮಾದಮಿತಿ ಭಾವೇನ
ತದೀಯಸಿದ್ಧಾಂತರಚನಾಂ ನಿರಸ್ಯತಿ - ಭೋಕ್ತೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಅತ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ಭೋಜ್ಯತ್ವವಲ್ಲ, ಸಂಹರ್ತೃತ್ವವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಭೋಜ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಓದನಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವವೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೊರತು ಭೋಜ್ಯತ್ವವೆಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯತ್ವವು ಸಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಓದನಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಭೋಜ್ಯತ್ವವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಓದನ ಪದಕ್ಕೆ ಭೋಜ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಅಂತರಂಗಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದೇ ನಿಶ್ಚಿತವಾದಲ್ಲಿ ಭೋಜ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ, ಕ್ಷತ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಂತೂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ ರಚನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು 'ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಪಿ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅನಶನಶ್ರುತೇರ್ಗತಿಮಾಹ - ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಿತಿ । ನಿವಿಶತಾಮಿತಿ "ನೇವಿಶಾಃ" ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇಪದಮ್ । उत्तरार्धव्यक्तिपूर्वं पूर्वाधं व्यनक्ति - अभोक्तृत्वेति । को विशेष इत्यतोऽन्तरज्ज्ञत्वादित्याह - ओदनेति ।

'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ 'ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ನಿವಿಶತಾಂ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ 'ವಿಶ್' ಧಾತುವು ಪರಸ್ಪೃಪದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ 'ನಿವಿಶತು' ಎಂದಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ "ನೇರ್ವಿಶಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವಿ' ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದಾಗ ವಿಶ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಆತ್ಮನೇ ಪದವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಿವಿಶತಾಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಅಸಾಧುವಲ್ಲ. ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಭೋಜ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು 'ಓದನಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಅಮುಖ್ಯತ್ವೇಂತರಜ್ಞತ್ವಂ ಬಹಿರಜ್ಞತ್ವಂ ವಾ ಅಪ್ರಯೋಜಕಮಿತ್ಯತ, ಉಪಸ್ಥಿತಿವೈಶೇಷ್ಯಾದಂತರಜ್ಞಮೇವಾದರ್ಶ್ಯಂ, ನ ಬಹಿರಜ್ಞಮಿತ್ಯತದ್ವಿಪಾದಯತಿ - ನಹೀತಿ । ಇದಂ ಗೌಣವೃತ್ತೇಂತರಜ್ಞಸ್ಯೋಪಸ್ಥಿತಿಯುಪಪಾದನಮ್ । ಲಕ್ಷಣಾಯಾಮಾಹ - ನವೇತಿ । ಯದ್ವಾ - ಲೌಕಿಕವೈದಿಕೋದಾಹರಣಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥ ದ್ವಯಮ್ ।

ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಗಳೆಂಬ ಕಾರಣವು ಅಪ್ರಯೋಜಕಗಳಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪ್ರತೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತರಂಗವನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಬಹಿರಂಗವನ್ನಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಗೌಣವೃತ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯ ಉಪಪಾದನೆಯನ್ನು 'ನ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದ್ದು ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು ಎರಡನೆಯದ್ದು ವೈದಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಕ್ತಮಧಿಕರಣಶರೀರಂ "ಜನ್ಮಾಶ್ರಯ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ । ಏಕಸ್ತೋತ್ರವಚನ-ಸಮ್ಬಂಧಾದಿಭಿರಂತರಜ್ಞಭೂತಾನ್ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿನಿವ ಬಹಿರಜ್ಞಭೂತಾನ್ ಷೋಡಶತ್ವಿಂಶೋಪಪಾದಯತಿ, ತಥೌದನಶಬ್ದೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪ್ರೋದ್ಧಾತ್ಮಧಿಕರಣವನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. 'ಪ್ರೈತುಹೋತುಶ್ಚಮಸಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರೋದ್ಧಾತ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಉದ್ಗಾತೃವು ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗ ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಬಹುವಚನ ಇರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬೇರೆಯವರೆಂದರೆ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಸ್ತೋತೃ, ಉದಾತ್ಮ, ಪ್ರತಿಹತೃ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರು ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೇ ಬಹುವಚನದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳು ಅಂತರಂಗ, ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರು ಅತ್ಯಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಬಹಿರಂಗ, ಬಹಿರಂಗಕ್ಕಿಂತ ಅಂತರಂಗವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ 'ಓದನ' ಪದದಿಂದ ಅಂತರಂಗ ಎನಿಸಿದ ಭೋಜ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸುಧೋಕ್ತಮುದಾಹರಣಾನೌಚಿತ್ಯಂ चाऽऽह - अपिचेति । ओदनोपसेचनपदाभ्यामत्तेत्यस्योपलक्षणणीयत्वेनोक्तत्वाच्च साक्षादत्तेति श्रुतम्, ब्रह्मक्षत्रादिपदेन लक्षणया चराचरग्रहणस्योक्तत्वात् तदपि न साक्षाच्छ्रुतम् । अतोऽस्मदुदाहरणमेव सूत्रानुगुण्याद्युक्तमित्यर्थः ।

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನೌಚಿತ್ಯವನ್ನು 'ಅಪಿಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಓದನ' ಮತ್ತು 'ಉಪಸೇಚನ' ಪದಗಳಿಂದ 'ಅತ್ರಾ' ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತಿಳಿದಿದೆ ಹೊರತು ನೇರವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಕ್ಷತ್ರಪದಗಳಿಂದ ಚರಾಚರ ಗ್ರಹಣವು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ನೇರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಉದಾಹರಣ ವಾಕ್ಯವೇ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु त्वद्वाक्येऽपि सर्वपदस्यैव श्रवणाच्चराचरपदाश्रवणान्न सूत्रानुगुण्यमिति चेन्न, तस्य सङ्कोचनिवृत्त्यर्थं सर्वशब्दव्याख्यानाय चराचरेत्युक्तत्वादिति प्रागेवोक्तत्वादिति भावः । द्वितीयसूत्रार्थमप्यनूद्य निराह - यच्चेति । उत्तरवाक्य इति ।

अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमानेऽपि देहे ।
इत्यव्यवहितोत्तरवाक्ये ।

ನೀವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶಬ್ದವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಚರಾಚರಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದ ಅನಾನುಗುಣ್ಯದೋಷವು ನಮ್ಮಂತೆ ನಿಮಗೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚರಾಚರ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಎರಡನೆ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಚ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. 'ಉತ್ತರವಾಕ್ಯೇ' ಎಂದರೆ 'ಅಜೋ ನಿತ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತೋಽಯಂ ಪುರಾಣೋ ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ದೇಹೇ' ಎಂಬ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - उपलक्षणमेतत्, पूर्वत्रापि,

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

एतदालम्बनं ज्ञात्वा ब्रह्मलोके महीयते ।

इति जीवस्यैव प्रथमान्ततया प्रकृतस्यान्वयाच्च, विपश्चित्तविशेषणेन प्रागुक्तज्ञानिन एवान्वयप्रतीतिश्च,

भावाभावौ न विदुषो यस्माज्जीवो न कश्चन ।

“न जायते म्रियते वाऽपि” इत्यादिस्मृतिविरोधाच्चेत्यपि ध्येयम् ।

ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನೀವು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಹಿಂದೆ 'ಏತದಾಲಂಬನಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಮಹೀಯತೇ' ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜೀವನಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಅಂತಹ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ 'ಏತತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಜೀವನು ಪ್ರಥಮಾಂತಪದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡುವುದೇ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯಗುಣವುಳ್ಳವನು ಜೀವನಂದೇ ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು 'ವಿಪಶ್ಚಿತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯ ಅನ್ವಯವೇ ಪ್ರತಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ "ಭಾವಾಭಾವೌ ನ ವಿದುಷೋ ಯಸ್ಮಾಜ್ಜೀವೋ ನ ಕಶ್ಚನ । "ನ ಜಾಯತೇ ಪ್ರಿಯತೇ ವಾಽಪಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವೂ ಸಹ ಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

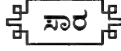
प्रकाशः - परस्येदं नारभ्यमेवेति भावेनाह - अत्रापीति । न केवलं पूर्वत्रेत्यपेरर्थः ।

एतैनैतदेव वाक्यमुदाहृत्य शिवनिष्ठं संहर्तृत्वमिति वदतः कस्यचिन्मतं प्रत्युक्तं बोध्यं, विषयवाक्यानानुगुण्यादेरुक्तत्वादिति ।

ಅದ್ವೈತಿಗೆ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಅತ್ರಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶೈವರ ಮತವನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ಶೈವರೂ ಸಹ 'ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ಷತ್ರ ಚ' ಎಂಬುದನ್ನೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಸಂಹತ್ಯತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಶೈವರಿಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನಾನುಗುಣ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳದ ಇವರನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಹೆಚ್ಚು ಮಾತುಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅತ್ಯತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಸಂಹಾರಕತ್ವವನ್ನೇ ಅತ್ಯತ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು. ಸಂಹಾರಕತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಸಂಹಾರಕತ್ಯತ್ಯವನ್ನೇ ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರಕತ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. "ಅನಶ್ನನ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಲ್ಲ. ಸಂಹಾರ ಕತ್ಯತ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?

ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣ್ಯವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗ ಹಾಗೂ ಹೇತು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಅನುಗುಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳ ಹಿಂದೆ 'ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

"ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ನಂತರ "ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇಽಪಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಜೀವನೂ ಸಹ ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ ?

ರಾಮಾನುಜರು ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ರಾಮಾನುಜ ಮತವನ್ನು ಮುಂದೆಯೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

तात्पर्यचन्द्रिका

टीकाक्षरार्थस्तु – इति योजनायामस्ति चोद्यावकाश इति । यद्यपि “स यद्यदेव” इत्यत्र ‘सः’ इत्यस्य संवत्सराख्यचतुर्मुखपरत्वमेव बृहदारण्यकभाष्ये उक्तम्,

यद्यद्ब्रह्मासृजत्पूर्वं तत्तदस्ति जनार्दनः ।

इति स्मृतेः । उत्तरत्र “सोऽकामयत भूयसा यज्ञेन भूयो यजेय” इत्यादौ चतुर्मुखपरत्वदर्शनाच्च । पूर्वत्रापि “स तथा वाचा तेनात्मना” इति प्रथमान्तोक्तमृत्युतोऽपि तृतीयान्तोक्तसंवत्सरस्याव्यवधानेन प्रकृतत्वाच्च । संवत्सरसृष्टमत्तुमेव मृत्योस्संवत्सरादनाम्निवृत्ततया संवत्सरस्यैव स्रष्टृत्वस्योचितत्वाच्च ।

कर्तुरपि संवत्सरस्य भगवत्स्वातन्त्र्यविवक्षया ‘तेन’ इतिकरणत्वेन निर्दिष्टस्यापि ‘सः’ इति कर्तृत्वेन निर्देशोपपत्तेश्च ।

तथाऽपि समानविभक्तिकत्वं परामर्शं तन्त्रमिति भ्रमेण ‘सः’ इत्यनेन आदित्याख्यमृत्योरेव परामर्श इति पूर्वपक्षे पुल्लिङ्गानुपपत्तिचोद्यावकाशोऽस्त्येव ।

ननु तथाऽपि न चोद्यावकाशः, “स ऐक्षत” इत्यादौ पुल्लिङ्गेनैव तच्छब्देन ‘मृत्युना’ इति मृत्युशब्देन च प्रस्तुततया ‘गुरोर्दारास्समागताः, ते पूज्याः’ इत्यादाविव पुल्लिङ्गोपपत्तेः ।

नच “अशनाया हि मृत्युः” इति स्त्रीलिङ्गेन अशनायाशब्देन प्रस्तुतत्वात् ‘सः’ इति पुल्लिङ्गानुपपत्तिरिति वाच्यम्, तथात्वे सिद्धान्तेऽपि तदनुपपत्तेरिति चेत्,

उच्यते – दारखट्वादिशब्देषु पुल्लिङ्गस्त्रीलिङ्गादेशशब्दसाधुतैव, न त्वर्थसाधुता । न चार्थसाधुत्वे सम्भवति शब्दसाधुत्वमात्रं युक्तम् । एवं चादितौ पुल्लिङ्गो

ಮೃತ್ಯುಶಬ್ದೋಽಪ್ಯಯುಕ್ತಃ । ಪರಮಪುರುಷೇ ತು ಕ್ಷೀಲಿಕ್ಷೋಽಪ್ಯದಿತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ
ಯುಕ್ತಃ । ತಥಾ ಚಸ್ತಿ ಚೋಚವಕಾಶ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮಿತಿ । ಅದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾयां ಅತೃತ್ವಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥

ಅನುವಾದ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಇತಿ ಯೋಜನಾಯಾಮಸ್ತಿ ಚೋದ್ಯಾವಕಾಶಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿರುವ ಆದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ತಿ ಚೋದ್ಯಾವಕಾಶಃ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತಿನ ಆಂತರ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು -

ಆಕ್ಷೇಪ - ವಸ್ತುತಃ "ಸಃ ಯದ್ಯದೇವ" ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಸಂವತ್ಸರ' ಎಂಬ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು "ಯದ್ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೃಜತ್ ಪೂರ್ವಂ ತತ್ತದತ್ತಿ ಜನಾರ್ದನಃ" ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದಲೂ ಸಹ 'ಸಃ' ಎಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ "ಸೋಽಕಾಮಯತ ಭೂಯಸಾ ಯಜ್ಞೇನ ಭೂಯೋ ಯಜೇಯ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದೆಯೂ ಸಹ "ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನಾತ್ಮನಾ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಥಾಮಾಂತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿಗಿಂತ ತೃತೀಯಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂವತ್ಸರನೇ ಅವ್ಯವಹಿತನಾಗಿ ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಸಂವತ್ಸರನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಂವತ್ಸರನನ್ನು ತಿನ್ನದೆ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಸಂವತ್ಸರನ ಸ್ವಷ್ಟತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ವಸ್ತುತಃ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಕರ್ತೃವನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ 'ತೇನ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಇತಿಕರಣತ್ವೇನ ಪ್ರಸಕ್ತನಾದ ಸಂವತ್ಸರನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಾರದು. ಆದರೂ ಸಹ ಭಗವಂತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಇತಿಕರ್ತೃತ್ವೇನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು 'ಸಃ' ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಲು ಸಮಾನವಿಭಕ್ತಿಯೇ ತಂತ್ರವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯು ಯಾರಿಗೆ ಇರುತ್ತದೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅದಿತಿಯೆನಿಸಿದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದಾಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗದಿಂದ ಅದಿತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಸ ಐಕ್ಷತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು 'ಮೃತ್ಯುನಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೃತ್ಯುಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ್ದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಗುರೋರ್ಧಾರಾಸ್ಸಮಾಗತಾಃ, ತೇ ಪೂಜ್ಯಾಃ" ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ 'ದಾರಾಃ' ಶಬ್ದವು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಪುಲ್ಲಿಂಗಶಬ್ದವಾದ್ದರಿಂದ 'ತೇ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅವರನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಸ್ತ್ರೀ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ 'ತತ್' ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಮೃತ್ಯು ಶಬ್ದಗಳು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ 'ಸಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗನಿರ್ದೇಶವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

"ಅಶನಾಯಾ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾದ ಅಶನಾಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ್ದರಿಂದ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಈ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿರುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ದಾರಾ, ಖಟ್ಟಾ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಗಳ ನಿರ್ದೇಶವು ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾತ್ರ ಹೊರತು ಅರ್ಥಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರವಲ್ಲ. ಅರ್ಥಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಶಬ್ದವಾದ ಮೃತ್ಯುಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಹ ಅಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪರಮ ಪುರುಷನಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಅದಿತಿಸಬ್ದವು ಅಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಾಧುವೇ ಆಗಿದೆ.

'ಅದಿತಿಸಬ್ದವಾಚ್ಯಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದಿತಿಸಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಆತ್ಮತಾತ್ಪರ್ಯಕರಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅತ್ರ ಟೀಕಾयां पूर्वपक्षग्रन्थे “स यद्यदेव” इत्यत्र पुल्लिङ्गानुपपत्तिचोद्यं भाष्यकारीयमाक्षिप्य समाहितम् । तत्राक्षेपबीजप्रदर्शनपूर्वं तद्व्याक्यं व्यनक्ति - यद्यपीति ।

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಪುರುಷಶಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಚಾರ್ಯರ ಈ ಮಾತನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ 'ಅಸ್ತಿ ಚೋದ್ಯಾವಕಾಶಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಮೃತ್ಯು ಹಾಗೂ ಸಂವತ್ಸರ ಇಬ್ಬರೂ ಸಹ ಪ್ರಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಂವತ್ಸರನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪದದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಮಾಧಾನ ನೀಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀಡುವ ಗೀತಾ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ 'ಯದೃಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - तद्भाष्योक्तस्मृतिमाह - यद्यदिति । उत्तरत्रेति । 'सः' इत्यस्येत्यनुषज्यते । तच्छब्दस्य सन्निहितपरत्वात् चतुर्मुखस्य सन्निहितत्वात्तत्परत्वं युक्तमित्याह - पूर्वत्रापीति ।

ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪೂರ್ವಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯದೃದಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಉತ್ತರತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ 'ಸಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತತ್' ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೃತ್ಯುವಿಗಿಂತ ಸಂವತ್ಸರನೇ ಅವ್ಯವಹಿತನಾಗಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರನ ಪರಾಮರ್ಶವೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಪೂರ್ವತ್ರಾಪಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - संवत्सरसृष्टमिति । पूर्वत्र “स ऐक्षत यदि ह वा इममभिमंस्ये कनीयोऽन्नं करिष्य इति । स तया वाचा तेनाऽऽत्मनेदं सर्वमसृजत” इत्यनेन यदि इमं संवत्सरशब्दितं भक्षयामि तर्ह्यल्पमन्नं मे भविष्यति । अत एनमभक्षयित्वा तन्मुखेन सर्वसृष्टिङ्कारयित्वा तत्सृष्टमेव सर्वं भक्षयामीति बुद्ध्या तन्मुखेन

ಸರ್ವಸರ್ಜನಾತ್ ಭಕ್ಷಣಾನ್ವಿತೀವ್ರವ್ಯಮವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ಯಾ ಚ
ಚತುರ್ಗುಣಪರತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಸಂವತ್ಸರ ಸೃಷ್ಟಿ' ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಹಿಂದೆ "ಸ ಏಕತ್ರ ಯದಿ ಹ ವಾ ಇಮಮಭಿಮಂಸ್ಯೇ. ಕನೀಯೋಽನ್ಯಂ ಕರಿಷ್ಯ ಇತಿ । ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನೇಽಽತೃನೇಂದ್ರಂಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಂವತ್ಸರನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ನಾನು ತಿಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ನಾನು ತಿನ್ನಲಾರೆ. ಇವರ ಮುಖಾಂತರ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿಸಿ ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತೇನೆಂದು ಭಗವಂತನು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಭಗವಂತನು ನಿವೃತ್ತನಾದನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದರೆ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಪೂರ್ವ ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವೇಽಪಿ ತೃತೀಯಾ ಕರಣತ್ವೇನೈವ ನಿರ್ದೇಶಾನ್
ಕರ್ತೃವಾಚಿನಾ ಪರಾಮರ್ಶೋ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕರ್ತುರिति । ಟೀಕೋಕ್ತಂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತ್ಯ
ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಭಾಷ್ಯಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಸ್ವಯಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧತೇ - ನನು
ತಥಾಽಪಿತಿ ।

ಸಂವತ್ಸರನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖನು ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ತೇನ' ಎಂಬ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಅವನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಾಚಿಯಾದ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಂವತ್ಸರನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಕರ್ತುಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಟೀಕೆಯ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮಾತನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನನು ತಥಾಽಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ವಿಣ್ಣಾವದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪರಮೇತಿ । ಪುರಃಪೇತಿ
ಹೇತುಗರ್ಭಮ್ । ಅದಿತೀರೀತ್ಯನೇನೈವ ತದ್ವಾಚ್ಯತ್ವಲಾಭಾದದಿತೀತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಅದಿತೀಶಬ್ದೇತಿ । ಶಿಠಂ ಸುಗಮಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥

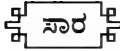
ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಸರ್ವತನ್ತ್ರಸ್ವತನ್ತ್ರಸುಧೀನ್ದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಪಾದಶಿಷ್ಯರಾಘವೇಂದ್ರಪತಿಕೃತೇ
ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶೇ ಅನುತ್ವಾಧಿಕಾರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥೧॥

ವಿವರಣೆ - ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪರಮಪುರುಷೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪುರುಷ' ಎಂಬ ಪದವು ಹೇತುಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ. 'ಅದಿತೇ' ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಅದಿತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಪುನಃ 'ಅದಿತಿತ್ವಂ' ಎಂದೇಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥಗಳು ಸುಲಭವಾದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯರೇ ಸ್ವತಃ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಾಶಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ' ಎಂಬ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ವಾಕ್ಯವು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಳಾದರೆ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ. 'ಸಾ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಹೌದು. ಆದರೆ ಪುರುಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥಃ ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಗೂ 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಮಂಜಸವೋ? ಅಲ್ಲವೋ ? ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಹಿಂದೆ ಸಂವತ್ಸರನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖನು ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪರಾಮರ್ಶವನ್ನೇ 'ಸಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗ ಹೇಗೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉದ್ಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೃತ್ಯುವೆನಿಸಿದ ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳ ಪರಾಮರ್ಶವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ.

೦೨- ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರಿ,
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿಃ,
ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿಃ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪತ್ರಿಕಾ

ಅನ್ವೃತ್ತಾಧಿಕರಣಮ್ - ೨

ॐ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೯ ॥

ॐ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೧೦ ॥

ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತೀಲಿಕ್ಷಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಲಿಕ್ಷಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ವಮ್ ।

ಸಂದಿಗ್ಧಾ ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಕ್ಷಂ ಚಾದಿತಿಶಬ್ದೋಽದಿತೀತ್ವಂ ಚ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ

ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯೇ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ 'ಅತ್ತಾ' ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅದಿತಿಯೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಚರಾಚರಾತ್ಮ್ಯಲಿಂಗದಿಂದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಲಿಂಗ ಪ್ರಕರಣಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಸಾವಕಾಶಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿವೆ. ನಿರವಕಾಶಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಗಳು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿವೆ. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಗಳೇ ಬಲಿಷ್ಠ. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ಅದಿತಿಶಬ್ದ. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಲಿಂಗವೆಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದೇವಮಾತೌವಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾಢಾ, ತಚ್ಚುತೇ: । ನಚ ಶ್ರುತಿರಿನ್ದ್ರಾದಿಶ್ರುತಿವದ್ ವಿಷ್ಣೌ ಸಾವಕಾಶೇತಿ
ವಾಚ್ಯಮ್ । ತತ್ರಾಽಸಮ್ಮಾವಿತಲಿಂಗಸ್ಯಾಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಚರಾಽಚರಾಽತ್ವಲಿಂಗಾತ್
ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚ, ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ ।

ತದಯುಕ್ತಮ್, ಶ್ರುತಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಯೋರ್ಬಲತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಸಂದಿಗ್ಧೇತಿ ॥ ಶ್ರುತಲಿಂಗೇ ಹಿ ಸಂದಿಗ್ಧೇ, ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣೇ ತು ನಿಶ್ಚಿತೇ,
ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್ । ಸಂದಿಗ್ಧಾಚ್ಚ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಬಲವತ್ । ತತ್ಕುತೋ ನಿರ್ಣಯಾಭಾವ: ? ಕೇ ತೇ
ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ರುತಲಿಂಗೇ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸಂದಿಗ್ಧಾ ಶ್ರುತಿರिति ॥

ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿ ದೇವಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ
ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ. ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಂದ್ರಾದಿಶ್ರುತಿಗಳಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೆನ್ನಬಾರದು.
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಅದಿತಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.
ಚರಾಚರಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕರಣಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು
ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಶ್ರುತಿ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗಿವೆ. ದುರ್ಬಲವಾದ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸಂದಿಗ್ಧ'
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳು
ಸಾವಕಾಶಗಳಾದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿವೆ. ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಪ್ರಕರಣಗಳು ನಿರವಕಾಶಗಳಾದ್ದರಿಂದ
ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಸಾವಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ನಿರವಕಾಶವೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವಾಗ ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು 'ಸಂದಿಗ್ಧಾ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

• ಲಿಂಗಂ ಚ ಸಂದಿಗ್ಧಮिति ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ಸಮ್ಬಂಧ: । ಭವತ್ವಾದಿತಿಶಬ್ದೋ
ದೇವಮಾತು: ಶ್ರುತಿ: , 'ಅದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ' ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಯೋಗಾದ್, ವಿಷ್ಣೌ ಸಾವಕಾಶಾಚ್ಚ ।
ಅದಿತೀತ್ವಂ ತು ಕಥಂ ಲಿಂಗಮ್ ? ಕಥಂ ಚ ಸಾವಕಾಶಮ್ ? ಇತಿ ಚೇದ್ವ್ಯತೇ । ಅದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮिति
ಹಿ ಶ್ರುತೇ । 'ತ್ವ'ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಚ ಜಾತೇರ್ವಾಚಕ: , ಯಥಾ - ಪೃಥಿವೀತ್ವಂ, ಗೋತ್ವಮಿತ್ಯಾದೌ ।
ತದಸಮ್ಮವೇ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ । ಯಥಾ ಆಕಾಶತ್ವಂ, ಚಂದ್ರತ್ವಮಿತ್ಯಾದೌ । ನಾಪಾದಿತೀತ್ವಂ ನಾಮ
ಜಾತಿ: ಸಮ್ಭವತಿ, ವ್ಯಕ್ತೇರಭೇದಾತ್ । ತತೋಽದಿತೀತ್ವಮದಿತೇ: ಸ್ವರೂಪಮೇವ । ನಚ

ಅದಿತಿಸ್ವರೂಪಮಿಶ್ವರಸ್ಯ ಸಮ್ಮವತಿ, ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನತ್ವಾತ್ । ನಚ ಅದಿತಿಶಬ್ದೋ ಭಗವತ್ಪರ
 ಇತ್ಯನುಪಪತ್ತಯಭಾವಃ, ಅದಿತೀವೇನಾಽದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರ ವಿಧಿಸ್ತಿಸ್ತೀವೇನಾನುವಾದಾನುಪಪತ್ತೇ ।
 ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಮನ್ಯತೇ । ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಸ್ತವಯಮಾಶಯಃ,
 ಭಾವೇ ಹಿ 'ತ್ವ'ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ಮರ್ಯತೇ । ತದ್ವಿತ್ತಿಭಾವಶ್ಚ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್ । ತತ್ತ್ವ
 ಕವಿಜ್ಞಾತಿಃ, ಕವಿತ್ ಕ್ರಿಯಾ, ಕವಿತ್ ಗುಣಃ, ಕವಿತ್ ದ್ರವ್ಯಮ್, ಕವಿತ್ ಸ್ವರೂಪಮ್ । ತತ್ರ
 ಯತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದದಿತೀವೇನಾಽದಿತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ
 ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದತ್ವಮಸ್ಯೋಚ್ಯತೇ । ಅದಿತೀವೇತಿ ಚ ಭಾವಿನಿ ಸಂಜ್ಞಾ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ । ಯಥಾ 'ಅಸ್ಯ
 ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಶಾತಕಂ ವಯಾ' ಇತಿ । ಅನ್ಯಥಾ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ದುರ್ಘಟಮೇತತ್ । ಅವಿವಕ್ಷಿತನಿಮಿತ್ತಾಂ
 ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಮಮಾನುವಾದ ಇತಿ ಚೇನ್ಮಮಾಪಿ ತತ್ಸಮಮ್ । ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ । ಪರಸ್ಯ
 ಲೌಕಿಕೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ, ಮಮ ತು ವೈದಿಕೀತಿ ॥

'ಲಿಂಗಂಶ ಸಂದಿಗ್ಧಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಯಥಾಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು
 ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದಿತಿಶಬ್ದವು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಿ
 'ಅದಿತಿದೇವತಾಮಯೀ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೂ ಆಗಲಿ;
 ಆದರೆ ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ
 ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು, 'ಅದಿತೀರದಿತಿತ್ವಂ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ತ್ವ'
 ಪ್ರತ್ಯಯವು ಜಾತಿವಾಚಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೃಥಿವೀತ್ವಂ, ಗೋತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ.
 ಜಾತಿವಾಚಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವರೂಪಪರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶತ್ವಂ, ಚಂದ್ರತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿ
 ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿರುವ 'ತ್ವ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು
 ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರಂತೆ ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ತ್ವ' ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸಹ ಜಾತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.
 ಅದಿತಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂದರೆ ಅದಿತಿತ್ವರೂಪ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ
 ಅದಿತಿತ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅದಿತಿದೇವಿಗೂ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ
 ಭೇದವೇ ಇರುವುದರಿಂದ.

ಇನ್ನು ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಭಗವದ್ವಂದ್ಯ ಹೇಳಿದಾಗ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.
 ಅದಿತಿತ್ವವುಳ್ಳ ಅದಿತಿಯನ್ನೇ ವಿಧಿಸಲು ಇಚ್ಛೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನುವಾದವೆನ್ನಲಾಗದು.
 ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ
 ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ತ್ವ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ವ್ಯಾಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ತದ್ಧಿತಿಭಾವವೇ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದು ಕೆಲವೆಡೆ ಜಾತಿರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾಗಿ, ಕೆಲವೆಡೆ ಗುಣರೂಪವಾಗಿ, ಕೆಲವೆಡೆ ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾಗಿ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಸ್ವರೂಪಪರವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೇ ಅದಿತಿತ್ವ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೂ ಸಹ ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದಿತೇಯ ಎಂಬುದು ಸಂಜ್ಞಾರೂಪವಾಗಿದೆ. 'ಅಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಶಾಟಕಂ ವಯಾ' ಎಂಬಂತೆ ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಪರನೂ ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೇ ಕೇವಲ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಅನುವಾದವೆಂದು ಪರನು ಉತ್ತರಿಸುವುದಾದರೆ ನಮಗೂ ಇದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಪರನಿಗೂ ಲೌಕಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ವೈದಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್

ಅತೃತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ - ೨

ಅತ್ತಾ

ಅಣುಭಾಷ್ಯ - ಭಗವಂತನೇ ಸಕಲ ಸಂಹಾರಕನು.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಅನೃತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ - ೨

ನನ್ವಥಾಪಿ ಯದ್‌ಕು 'ಸರ್ವಕರ್ತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಇತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವಸಂಬಂಧಿಜನ್ಮಸ್ಥಿತೀಲಯಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಃ, ತದಯುಕ್ತಮ್ । 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್' ಇತಿ ಕಾಢ್ವಶ್ರುತೌ ಅದಿತೇರೇವ ಸರ್ವಾನ್ತರೂಪಸಂಹರ್ತೃತ್ವೋಕ್ತೇರೀತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ - ಅತ್ತೇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದ್ವಯಮ್ ॥

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಕರ್ತಾ' ಎಂದು ಮತ್ತು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಲಯಗಳಿಗೆ 'ಕರ್ತಾ' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಯಿತು. ಇದು ತಪ್ಪು. 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ, ತದದಿತೇರದಿತಿತ್ವಮ್' ಎಂಬ ಕಾಣ್ಡಾಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪವಾದ ಸಂಹಾರಕತ್ವತ್ವವನ್ನು ಅದಿತಿಗೆ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್' 'ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

ತದರ್ಥಃ- ಅತ್ತೇತಿ ॥ 'एको विष्णुरेव' इति, 'लिङ्गैः सर्वैर्युतः स हि' इति च अन्वेति । 'सर्वमस्ति' इत्यत्रोक्तः सः प्राक् 'सर्वकर्ता' इत्यत्र संहर्तृत्वेनोक्तो विष्णुरेव, न त्वदितिः । कुतः? लिङ्गैः सर्वैर्युतो हीति ॥

ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಎಕೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತು 'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತಃ ಸ ಹಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸರ್ವಮಸ್ತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಸರ್ವಕರ್ತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅದಿತಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತೋ ಹಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಹೇತೌ । सर्वमस्तीत्युक्तಾसङ्कुचितसर्वात्तत्वं 'नैवेह किञ्चिन्नाग्र आसीन्मृत्युनैवेदमा वृतमासीद्' इत्यादिवाक्योक्तलयवर्तित्व-अप्संवत्सरस्रष्टृत्व-एतैर्लिङ्गैर्युतोऽत्ता विष्णुरेव । तेषां भाष्योक्तदिशा वैष्णवत्वप्रसिद्धेरिति वा । अत्र एक इत्युक्तिः

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

किञ्चिदत्रि अदितिः किञ्चिदत्ता हरिरिति न शङ्क्यम्, सर्वस्यात्ता हरिरेक एवेति वक्तुम् ।

'ಹ' ಶಬ್ದವು ಹೇತು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. 'ಸರ್ವಮತ್ತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕತ್ಯತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. 'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚಾನಾಗ್ರೇ ಆಸೀನ್ಮೃತ್ಯುನೈವೇದ-ಮಾವೃತಮಾಸೀದ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಯವರ್ತಿತ್ವ-ಅಪ್ ಸೃಷ್ಟೃತ್ವ ಮತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದೆಲ್ಲಾ ಯುಕ್ತವಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. 'ಏಕ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವನ್ನು ಅಡಿತಿಯು ಇನ್ನು ಕೆಲವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನು ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

अत्रापि विष्णुरिति वर्तमाने स इत्युक्तिः प्रागुक्तेनैक्यद्योतनाय वा, 'स तथा वाचा तेन आत्मना' इत्यादौ प्रथमान्ततच्छब्दोक्तः प्रकृतमृत्युरेवात्ता निर्णयश्रुतौ उच्यत इति द्योतनाय वेति ॥

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ವಿಷ್ಣು' ಎಂಬ ಪದವು ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ 'ಸರ್ವಕರ್ತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಕರ್ತನು 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಹಾರಕರ್ತನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. 'ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು 'ಸರ್ವಮತ್ತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ವಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

* * * * *

ತನ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಅನ್ತರ್ಮುಖಿಕರಣಮ್ - ೨

ॐ ಅಂತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ || ೧-೨-೯ ||

ಅತ್ರ ನಯೇ ಸಂಹಾರರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ ಉಚ್ಯತೇ | 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅಸ್ತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತಾಂತಾ ತತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮೈವ, ನ ತ್ವದಿತಿ: | ಸರ್ವಮಿತಿ ಚರಾಚರಸ್ಯಾಘತಯಾ ಗ್ರಹಣಾದಿತ್ಯರ್ಥ: |

ತದಿತ್ಯನುವೃತ್ತೇರತ್ತಿತಿ ವಾಚ್ಯೇ ಪುನಿರ್ದೇಶ: 'ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನಾತ್ಮನಾ' ಇತ್ಯಾದೌ ಸ ಇತಿ ಪುಣ್ಣಿಜ್ಜತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತಮೃತ್ಯುರೇವ ನಿರ್ಣಯಶ್ರುತಾವುಚ್ಯತ ಇತಿ ತದನುರೋಧೇನ | ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾತ್ ಸರ್ವೇತಿ ವಾಚ್ಯೇ ಚರಾಚರೇತಿ ತದ್ವಾಚ್ಯಾನೇನೋಕ್ತಿ: ಸಂಕ್ಷೇಪಶಾಸ್ತ್ರಾನಿರಾಸಾಯ ||

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅಸ್ತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಸಂಹಾರಕನು ತತ್ತ್ವ = ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೊರತು ಅದಿತಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚರಾಚರ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ್ಯವೆಂದು 'ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಅತ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. 'ಸ ತಯಾ ವಾಚಾ ತೇನಾತ್ಮನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದ 'ಮೃತ್ಯುವೇ ಸರ್ವಂ ವಾ ಅಸ್ತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ಮ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಅನುಗುಣಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಸರ್ವ ಪದವನ್ನು 'ಚರಾಚರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಇತಶ್ಚೈವಮಿತ್ಯಾಹ -

ॐ ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛ ॐ || ೧-೨-೧೦ ||

'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ' ಇತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಾಚ್ಛಾಂತಾ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತ್ಯರ್ಥ: ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಸರ್ವಾತ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪ್ರಕರಣಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ' ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮಪ್ರಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ:

ಅನ್ತತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ - ೨

ॐ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॐ || ೧-೨-೯ ||

ॐ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ॐ || ೧-೨-೧೦ ||

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಾತ್ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣರೂಪಾ ಸಜ್ಜತಿ: | ವಾಜಸನೇಯೇ ತೃತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ 'ಸ ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮಧ್ರಿಯತ ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮ್' ಇತಿ (ಬೃ-೩-೧-೪) ಶ್ರುತಮ್ | ತತ್ರ ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತ್ಯನೇನ ಲಬ್ಧೋಽತ್ತಾ ಕಿಮದಿತೀದೇವಮಾತಾ ಅಥ ವಿಷ್ಣುರೀತಿ ಸಂದೇಹ: (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ:)| ಅದಿತೀರೇವೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತದದಿತೀರೀತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇ: ಅದಿತೀತ್ವಲಿಂಗಾತ್ | ಆದೀತ್ಯಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಸವಿತೃಶ್ರುತೇರನ್ತರ್ನಯವಿಷಯವಾಕ್ಯೇ ಶ್ರುತಾಯಾ: ವೈಷ್ಣವತ್ವಸಿದ್ಧಿಚ್ಛಾ ಆದೀತ್ಯಶ್ರುತೇ: ಪೂರ್ವತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇಽಪ್ಯತ್ರ ತದಸಿದ್ಧಿಚ್ಛಾ ಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್ | ಲಿಂಗಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ತತ್ವರೂಪತಯಾ 'ಅನಶನನ್' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಅನಂತವಿಷ್ಣೋರಯೋಗಾದೀತಿ ದ್ವಯೋರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದ್ವಾ ಶ್ರುತೇರನ್ತರ್ನಯನ್ಯಾಯೇನ ಸಾವಕಾಶತ್ವೇಽಪಿ ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಾನುಗೃಹೀತತ್ವಾದೇತಿ |

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತಸರ್ವಾನ್ತತ್ವರೂಪಸಂಹರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ 'ಯಮಪ್ಯೇತಿ ಭುವನಂ ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ' 'ಸೌಮಿ ಪಾತಾ ತಥೈವಾತ್ತಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗೋಚರತಃ: ವಿಷ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯೈವಾ

ಅತ್ಯುತ್ತಮಪ್ರಕರಣ (೧-೨-೨)

ದಿತಿಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತಯಾಽದಿತೀವಲಿಂಗಸ್ಯ ಅದಿತೀಶ್ವರೇಣ ವಿಷ್ಣೌ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್
'ನೈವೇಹ ಕಿञ್ಚನಾಗ್ರೇ ಆಸೀನ್ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮಾವೃತಮಾಸೀದ್' ಇತ್ಯನವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚ
ವಿಷ್ಣುರೇವಾತ್ತೇತಿ । ಅನಗನಶ್ರುತಿಗತಿಃಸ್ತು ವಕ್ಷ್ಯತೇ ।

ಫಲಂ ತು ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಂಗಬಲಾದದಿತಃ ಸಂಕ್ಷುಚಿತಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವೇ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತದನ್ಯಕತಿಪಯಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯೈವ
ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಾದದಿವ್ಯಾಸಿರೀತಿ ವಾ ಅದಿತೀರೇವಾಸಂಕ್ಷುಚಿತಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮಿ
ತಿ ವಾ ಜನ್ಮಾದಿಸುತ್ತಾಕ್ಷೇಪಸ್ತತ್ಸಮಾಧಿಶ್ಚೇತಿ ॥

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯುಹಾರಣವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಸ ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದತ್ತಮಧ್ರಿಯತ ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ತದದಿತೀರದಿತಿತ್ವಮ್" ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವ ಅತ್ಯುತ್ಪನ್ನ ಅದಿತಿಯಲ್ಲದೆಯೇ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಅದಿತಿಯಲ್ಲೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದಿತೀರೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಮತ್ತು ಅದಿತಿತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಇರುವುದರಿಂದ. ಅದಿತಿ ಶಬ್ದವು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವೆನಿಸಿದ ಸವಿತಶಬ್ದವು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದವನ್ನಾಗಲಿ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಪದವನ್ನಾಗಲಿ ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಅದಿತೀರೇವಿಯಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಇದರಂತೆ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅತ್ಯುತ್ಪನ್ನವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಅದಿತಿತ್ವಲಿಂಗವೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವಾಯಿತು.

ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾದರೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಲಿಂಗದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹವಿರುವ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಯು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅದಿತೀರೇವಿಯೇ ಅತ್ಯಾ ವನಿಸುತ್ತಾಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪವಾದ ಸಂಹತ್ಯುತ್ಪನ್ನವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಯಮಪ್ಯೇತಿ ಭುವನಂ ಸಾಂಪರಾಯೇ' 'ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಾತಾ ತಥೈವಾತ್ಮಾ' ಇವೇ

ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ. ಇಂತಹ ಸಂಹತ್ಯತ್ವವೇ ಅದಿತಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವಾಗಲಿ ಅದಿತಿಶ್ರುತಿಯಾಗಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನಾಗ್ರೇ ಆಸೀತ್ ಮೃತ್ಯುನೈವೇದಮಾವೃತಮಾಸೀತ್' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಗಳ ಬಲದಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಗತಿಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಹಾರಕಳಾಗಿದ್ದಾಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಸಹ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಹಾರಕತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಕತಿಪಯಸಂಹಾರಕತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅದಿತಿ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಅದಿತಿದೇವಿಯೇ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಹಾರಕಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ:

ಅತ್ರ ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿತಿ ಶಬ್ದೇನ ಸಹೋಕ್ತಾತ್ಮತ্বಲಿಂಗಸ್ಯ ಹರೌ ಸಮನ್ವಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ |

ॐ || ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ || ॐ (೧-೨-೯)

ನನು ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯಾತ್ಮತ್ವಂ 'ಸ ಯಥೇವ' ಇತಿ (ಬೃ.೩|೨|೫) ವಾಕ್ಯೇನಾದಿತೇರೇವಾಸ್ತು | ಅದಿತಿಸ್ತುತೇ: (ಕಠ ೪|೭) ಅದಿತೀತ್ವಮಿತಿ ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಾಚ |

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ನ ಚ ಯೋಗಬಲಾದದಿತಿವಿಷ್ಣುವಿಷಯಾ । ಅದಿತೀವಲಿಜ್ಞಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ಸ
ಇತಿ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಞಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಪುಂಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವೇನ ಕೂಡಸ್ಯೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ (ಭ.ಗೀ.೧೫.೧೬)
ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಞೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಂ ಪಠತಿ -

ॐ ॥ ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾದಿತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ಅತ್ತಾ ಸರ್ವಂ ವಾಽತ್ತೀತ್ಯುಕ್ತ ಸರ್ವಾತ್ತಾ
ವಿಷ್ಣುರೇವ । ನತ್ವದಿತಿಃ । ಕುತಃ? ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ - ಚರಾಚರಸ್ಯ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ
ಸರ್ವಮಿತಿ ಶ್ರುತಾವಧತಯೋಕ್ತವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಎವಂಚಾದ್ಯತ್ವೇನ ಚರಾಚರಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಾತ್ । ನ ಚಾದಿತಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ । ಅದಿತಿಶ್ರುತೇಃ 'ಯೋ
ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ' ಇತಿ (ಋ.೧೦.೮೨.೧೩) ಶ್ರುತಿಬಲೇನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ।
ನ ಚಾದಿತಿವತ್ಪರಾಖ್ಯಾಂಡಧರ್ಮವಿರೋಧಃ । ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ವಿಭಿನ್ನರೂಪವಿಷಯತ್ವೇನಾದಿತಿವತ್-
ಪರಾಖ್ಯಾಂಡಧರ್ಮಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರಾವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ವಿಷ್ಣೋರೇವೈತದ್ವಾಕ್ಯ-
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇನಾತ್ಮತ್ವಾನ್ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರिति ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ॐ ॥ ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚ ॐ ॥ (೧-೨-೧೦)

ಯದಾ ನಿರವಕಾಶಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಲಿಜ್ಞಮಾತ್ರಾತ್ ಸಾವಕಾಶಾದಿತಿಶ್ರುತಾದಿವಲಿಜ್ಞಯೋರ್ಬಾಧೇನಾತ್ತಾ
ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ । ತದಾ ಕಿಮುಪಾಚ್ಯಂ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಕರಣಸಮುಚಿತಲಿಜ್ಞಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ
ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ಸೂತ್ರಂ ಪಠತಿ -

ॐ ॥ ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚೇತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - 'ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ' ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಬಲಾಚ್ಚ
ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಎವಂ ಚ 'ನೇಹಾಸೀತ್ ಕಿಂಚನ' (ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ) ಇತ್ಯಪ್ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟಿವಾದಿನಾ ನಿರವಕಾಶ-
ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣಬಲಾದತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

॥ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲಿಖ್ಯಾಂ ಅತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

॥ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

॥ ಶ್ರೀಮದ್ವೈಶಾಖ್ಯಾರ್ಥಮಸ್ತು ॥

೦೩-ಗುಹಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ -೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮ
ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕ, ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ
ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಗುಹಾಧಿಕರಣ

ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿವೆ

ಸ್ಮ- ॥ ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ಗರ್ಭಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೧೧ ॥

“ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬ ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ - ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ. ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತೈತ್ತಿರಿಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ “ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಂ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿವೆ ಎನ್ನಲು “ಘರ್ಮಾ ಸಮಂತಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸ್ಮಾಧೀಪಿಕಾ - ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ಗರ್ಭಾತ್ ॐ ॥ ತತ್ತು ಇತಿ ವಚನವಿಪರಿಣಾಮೇನಾ-
ನುವರ್ತತೆ | ಆತ್ಮಾನೌ ಆದೇಯ ಮಾತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾ “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” (ಕಠ: ೧-೨-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಥ
ಪಿಬಂತೌದಿತಶುಭಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತಾರೌ ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾಖ್ಯವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವ ನತು ಜೀವೇಶ್ವರೌ | ಕುತಃ? ಹಿ
ಯಸ್ಮಾತ್ತೌ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಹೃದಯಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಹಿ ಶಬ್ದೇನ ಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥಿತತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ
“ಯೋ ವೇದ” (ತೈ.ಉ. ೨-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸೂಚಯತಿ | ದ್ವಿರೂಪತಯಾ ಶರೀರಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥಿತತ್ವೇ -
ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ | ತದ್ಗರ್ಭಾದಿತಿ | ತಸ್ಯ ಹರೇಃ ದ್ವಿರೂಪತಯಾ ಶರೀರಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥಿತತ್ವಸ್ಯ ತಸ್ಯ “ಘರ್ಮಾಸಮಂತಾ”
(ಋ. ೧೦-೧೧೪-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ॥ ೧ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ತತ್ತ್ವ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಚನವೃತ್ತಾಸ ಮಾಡಿಗೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಆತ್ಮಾನಾ' = ಆದೇಯಂ ಮಾತಿ (ಶುಭವಾದದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ "ಋತಂ ಪಿಬಂತಾ" ಎಂಬ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಶುಭಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭೋಗ ಮಾಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳಾದ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅಂತರಾತ್ಮವೇ ಹೊರತು ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ = ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ಇದು ಹೇತುಗರ್ಭ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ). ಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು "ಯೋ ವೇದ" ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತದ್ವರ್ಧನಾತ್ = "ಘರ್ಮಾ ಸಮಂತಾ" ಎಂಬ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಸರ್ವತೈಕಃ ಪರಃ ಉಕ್ತಃ | 'ಕ್ರಂತಿ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಪರಮೇ ಪರಾರ್ಥೇ | ಛಾಯಾತಪೌ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ವದಂತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಯೋ ಯೇ ಚ ತ್ರಿನಾಚಿಕೇತಾಃ' (ಕಠ. ೧-೩-೧.)

ಇತಿ ಪಿಬಂತೌ ಪ್ರತೀಯೇತೇ ತೌ ಕಾವಿತಿ ||

ಅನುವಾದ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಕಲಸಂಹಾರಕನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯನಿರ್ಮಿತವಾದ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಕಲಜೀವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ ಪೂರ್ಣನಾದವಾಯುದೇವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಗವಂತನು ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಭೋಗಮಾಡುವ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ನಾಚಿಕೆತಾಗ್ಗಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿರುವ, ದೇವ, ಪಿತೃ, ಭೂತ, ಮನುಷ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ನೆರಳು ಬೆಳಕಿನಂತೆ ಸುಖ-ದುಃಖಪ್ರದರನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಫಲ ಭೋಗ್ಯಗಳು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕತಃ ಅನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಗ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮಾ = ಸಕಲವನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನು, ಏಕಃ = ಒಬ್ಬನೇ ಆದ, ಪರಃ = ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂಬುದಾಗಿ, ಉಕ್ತಃ = ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಆದರೆ ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಋತಂ = ಶುಭಕರ್ಮಫಲವನ್ನು, ಪಿಬಂತಾ = ಪಾನಮಾಡುವ ಇಬ್ಬರು, ಲೋಕೇ = ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ, ಸುಕೃತಸ್ಯ = ಒಳ್ಳೆಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ಗುಹಾಂ = ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ = ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿರುವ ಇಬ್ಬರು, ಪರಮೇ = ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ, ಪರಾರ್ಥೇ = ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ = ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು,

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಪಂಚಾಗ್ನಯಃ = ಪಂಚ ಮಾಹಾಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದವರು, ಯೇ = ಯಾರು,
 ತ್ರಿನಾಚಕೇತಾಃ = ಮೂರುಬಾರಿ ನಾಚಕೇತಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದವರು,
 ಭಾಯಾತಪೌ = ನೆರಳು ಬಿಸಿಲುಗಳಂತೆ, ಕರ್ಮಫಲ ಅನುಭವ ಮಾಡುವವರು
 ಇಬ್ಬರೊಂದು, ವದಂತಿ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಪಿಬಂತೌ = ಕರ್ಮ
 ಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳು, ಪ್ರತೀಯೇತೇ = ಪ್ರತಿಯಮಾನಾಗುತ್ತಾರೆ. ತೌ = ಅವರು, ಕೌ =
 ಯಾರು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ
 ಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ । ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಶ್ರುತಿಸಂಜ್ಞಿತಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಪೂರ್ವಕಂ ವಿಷಯಂ ಸೂಚಯತಿ
 - ಸರ್ವೇತಿ ॥ ಯस्माತ್ 'ಪರಃ' ಪರಮಾತ್ಮಾ 'ಏಕಃ' ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯಾಯುಕ್ತಃ 'ಸರ್ವಾಂತಾ' ಸರ್ವಸಂಹರ್ತಾ ಚ,
 ತस्माತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಯೋಸ್ತತ್ರ ಯೋಗಾತ್ ಸರ್ವಾಂತೇತ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಬೋಧಕಶಬ್ದೈಃ ವಾಚ್ಯತ್ವೇನೋಕ್ತ
 ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಾಂತೇತ್ಯುಕ್ತೈವ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಾತೇತ್ಯಪ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ । ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
 ಕೃತಮಿತಿ ॥ ತತ್ರೇತ್ಯಾದೌ ಸಂಯೋಜ್ಯಮ್ ।

ತಥಾ ಚ 'ತತ್ರ' ಸರ್ವಾಂತತ್ವಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ತದ್ವಿಶೇಷಭೂತಂ ಪಾತೃತ್ವಂ ಯತ್ರೋಕ್ತಂ ತತ್ರ ಕಾಠಕೇ 'ಕೃತಂ
 ಪಿಬಂತೌ' ಇತ್ಯತ್ರ 'ಪಿಬಂತೌ' ಕರ್ಮಫಲಸಾರಭೋಕ್ತಾರೌ ದ್ವೌ ಪ್ರತೀಯೇತೇ ಇತಿ ಯೋಜನಾ । ದ್ವಿವಚನೇನ
 ದ್ವಿತ್ವಬೋಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅನೇನ ಯುಕ್ತಮತೃತ್ವಂ ಭಗವತಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಯೋರೂಪಪತ್ತೇಃ । ಇಹ ತು
 ಕರ್ಮಬಂಧವಿಧುರೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ನಿರ್ಮೇದೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಚಾಯೋಗಾನ್ ತಸ್ಯ ದ್ವಿವಚನಾಂತಪಿ
 ಬಂಧವಾಚ್ಯತೇತಿ ಪೂರ್ವವೈಷಮ್ಯೇಣ ಪ್ರತ್ಯಯವಸ್ಥಾನಾದ್ವಾ ಪೂರ್ವಮರ್ಥಾದುಕ್ತಸ್ಯ
 ಪಾತೃತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯಮಾತ್ರನಿಷ್ಠತ್ವೇಽಸಂಭವಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಸತ್ತ್ವೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ವಾ, ಆಕ್ಷೇಪಾದ್ವಾ
 ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇನಾಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಿತಃ, ಪಾತೃತ್ವಾಖ್ಯವಿಷಯಶ್ಚ ಸೂಚಿತೋ ಭವತಿ ॥

ವಿಷಯವಾಕ್ಯೇ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವಃ ಷष्ठ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ 'ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ' ಸುಕೃತನಿರ್ಮಿತೇ ಶರೀರೇ
 ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪರೀತ್ಯಾ ಸುಕೃತನಿರ್ಮಿತೇ ಶರೀರೇ ಹೃದಯಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಗುಹಾಯಾಮಪಿ 'ಪರಮೇ' ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮೇ,
 ಆ ಕ್ಷಣ ಆರ್ಥಃ । ಪರೇಭ್ಯೋ ರುದ್ರಾದಿಭ್ಯ ಆರ್ಥಃ ಪರಾರ್ಥಃ । ತಸ್ಮಿನ್ನತಿಪೂರ್ಣೇ ವಾಯಾವಿತಿ ಶೇಷಃ ।
 ತಥಾ ಚ ತತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಹೃದಯಗುಹಾಶ್ರಿತವಾಪ್ವವಿಕ್ಷಾನಾವಿತಿ ಯಾವತ್ । 'ಸ ಹಾಽಽಯಸ್ತಃ ಪಿತುರರ್ಧಮೇಯಾಪ'
 (ಛಾಂ. ೧-೩-೪.) ಇತಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋದಾಹತಶ್ರುತೇಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಸತ್ತ್ವಾತ್ ತದನ್ಯಜೀವಾಭಿಮನ್ಯಮಾನ-
 ತ್ವಾತ್ ಪರಾರ್ಥ ಶರೀರಮಿತಿ ವಾ ।

'ಕೃತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ ಸುಕೃತಂ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ ।

ಕೃತಂ ತು ಮಾನಸೋ ಧರ್ಮಃ ॥'

ಇತಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋದಾಹತಸ್ಮೃತೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಕರ್ಮಭಿರಾಗತಂ ಫಲಮುಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಕೃತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ತಥಾ
 ಚ 'ಕೃತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಭುಜಾನೌ ಯಾವಾತ್ಮಾನ್ತರಾತ್ಮಾಖ್ಯ-ಭಗವದ್ವೈವಿಶೇಷೌ ವರ್ತೇತೇ ತೌ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ'
 ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿನಃ 'ಪಶ್ಚಾನ್ಯಃ' ದೇವಪಿತೃಭೂತಮನುಷ್ಯ-ಬ್ರಹ್ಮಪಶ್ಚಾನ್ಯಪಶ್ಚಮಹಾಯಜ್ಞವಂತಃ । 'ಸ ಏವ ಯಃ
 ಪಶ್ಚವಿಧೋಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಾನಿ ಪಶುಃ ಸೋಮಃ' ಇತ್ಯೇತರೇಯೋಕ್ತಪಶ್ಚಮಹಾಯಜ್ಞಾ ವಾ ।

ಭಾಷ್ಯಮ್ - उच्यते

सू - ॐ ॥ गुहां प्रविष्टावात्मानौ हि तदर्शनात् ॥ ॐ ॥११॥

गुहां प्रविष्टौ पिबन्तौ विष्णुरूपे एव ।

ಅನುವಾದ - ಹೃದಯ ಗುಹೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವ ಸುಕೃತಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ

ಇಬ್ಬರೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗುಹಾಂ = ಹೃದಯ ಗುಹೆಯನ್ನು, ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ = ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿರುವ, ಪಿಬಂತೌ =

ಶುಭ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ, ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವ = ಎರಡೂ ಸಹ ಭಗವಂತನ

ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ.(१)

द्युपर्जन्यधरापुंस्त्र्या-ख्यपञ्चाग्निविद्यानिष्ठा वा । नचिकेता नाम ऋषिः, नचिकेतस इदं
नाचिकेतमग्नि-चयनविशेषः । त्रिनाचिकेतास्त्रिवारमनुष्ठितनाचिकेतेष्टकाचयनवन्तो
ये वर्तन्ते ते विदुषां पापिनां च क्रमेण 'छायातपौ' सुखदुःखकारणीभूतौ द्वौ
वदन्तीत्यर्थः । सुखदुःखहेतुत्वरूपं गौणं छायातपत्वं च प्रतियोगिभेदादविरुद्धम् । यथोक्तं
तत्त्वप्रदीपे - अमराणामाह्लादकावसुराणां तापकावित्यर्थ इति । प्रश्नरूपकार्यद्वारा
तन्मूलसन्देहप्रकारं दर्शयति - 'तौ' श्रुत्युक्तपिबन्ताविति । इति वाक्ये पिबन्तौ यौ
प्रतीयेते तौ कावित्यन्वयः । अनेन पिबन्तौ किं जीवपरौ उत पररूपे एवेति संशयः
सूचितो भवति । इतीत्यनन्तरम् इति संशये जीवसहित ईश्वरः पातेति पूर्वपक्षे च सतीति
वाक्यशेषः ॥

(१) भाष्यदीपिका - अथ सिद्धान्तयत्सूत्रमवतार्य व्याचष्टे - उच्यत इति ॥

सूत्रात् परत इतिशब्दोऽध्याहार्यः । गुहां प्रविष्टाविति हेतुगर्भं विशेषणम् ।
पिबन्तावित्यात्मपदव्याख्यानम् । क्रतमित्यादावध्याहार्यम् । विष्णुरूपे इत्यात्मानावित्यस्य
व्याख्यानान्तरम् ॥ तथा च - यावात्मानौ क्रतं पिबन्तौ तावात्मानौ विष्णुरूपे एव ।
कुतः ? यतो गुहां प्रविष्टाविति योजना । एवेत्यनेनानुवृत्ततुशब्दार्थ उक्तः । विष्णू इति
वक्तव्ये विष्णुरूपे एवेत्युक्तिः द्विवचनस्य रूपद्वयविवक्षया सावकाशतोक्त्यर्था ॥

भाष्यम् - 'धर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुस्तयोर्युष्टिं मातरिश्वा जगाम'

(क्र. १०-११४-१) इत्यादिना तद्दर्शनात् ॥

ಅನುವಾದ - ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ, ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ತೇಜಸ್ಸು, ನೀರು, ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇಹವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವು. ಆ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ವಾಯುದೇವರು ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಫರ್ಮಾ = ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಎರಡು ರೂಪಗಳು, ಸಮಂತೌ = ಎಲ್ಲೆಡೆ, ಜಾಪ್ತಲ್ಮಾನವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ತ್ರಿವೃತಂ = ಮೂರುವಿಧವಾದ ಅಪ್, ತೇಜಸ್ಸು, ನೀರು ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶರೀರವನ್ನು, ವಿ = ವಿಶೇಷವಾದ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ, ವ್ಯಾಪತುಃ = ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ, ತಯೋಃ = ಆ ಎರಡು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ, ಜುಷ್ಠಿಂ = ಸೇವೆಗೋಸ್ಕರ, ಮಾತರಿಶ್ವಾ = ವಾಯುದೇವರು, ಜಗಾಮ = ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಇತ್ಯಾದಿನಾ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ತದ್ವರ್ತನಾತ್ = ಭಗವಂತನು ಎರಡು ರೂಪದಿಂದ ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (१)

(१) भाष्यदीपिका - ननु विष्णोः सर्वशरीरेष्वेकैकरूपेणैव प्रवेज्ञात् कथं रूपद्वयाभिप्रायेणापि द्विवचनोपपत्तिरित्यतः तद्दर्शनादिति सूत्रांशसूचितश्रुतिमुदाहरति - धर्मेति ॥ भगवन्ताविति, कर्तुमिति च शेषः । त्रिवृतमित्यावर्तते । तथा च 'धर्मा' धर्मो दीप्तौ घर्षकौ सङ्क्षेपकाविति वा । 'घर्षणात् सर्वलोकस्य नृसिंहो धर्म उच्यते' इत्यैतरेयभाष्योक्तेः, घृष्टत्वेन घर्षकत्वेन च मिताविति तत्त्वप्रदीपोक्तेश्च । 'समन्ता' समन्तौ व्याप्तौ प्रकृतिपुरुषकालव्यापिनौ । देशतः कालतः शक्तितश्च सम्पूर्णौ यौ भगवन्तौ त्रिवृतं तेजोब्रह्मात्मकं शरीरं 'व्यापतुः' विशेषेणाऽपतुः देह-हृदयगुहास्थानं प्राप्तौ । तयोः 'जुष्टिं' सेवां कर्तुं 'मातरिश्वा' मुख्यवायुरपि त्रिवृतं जगाम । 'दिवो' देव्या वायुपट्ट्याः स्तन्यं 'पयः' 'दिधिषाणाः' पिपासन्तो देवाः द्विरूपं तमेकम् 'अवेषन्' अन्वैच्छन् । तम् 'अर्कम्' अरम् अलं कं रूपं सुखरूपं 'सहसामानं' सहवायुं विदुरिति श्रुत्यर्थः ॥

गुर्वर्थदीपिकायां तु, समन्तादिति पदच्छेदं कृत्वा विद्यमानाविति चाध्याहृत्य समन्ताद् विद्यमानौ व्याप्ताविति व्याख्यातम् । तच्चिन्त्यम् ।

इत्यादिनेति ॥ वाक्येनेति शेषः । आदिपदेन 'दिवस्पयः' इत्युत्तरार्धं, तथा-

ಭಷ್ಯಮ್ - 'ಆತ್ಮಾಽಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರಿಕಿ ಎವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ ।

ನಿವಿಷ್ಟೋ ಹೃದಯೇ ನೃತ್ಯಂ ರಸಂ ಪಿಬತಿ ಕರ್ಮಜಮ್ ॥' ಇತಿ ಚ

ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಬೃಹತ್ ಸಂಹಿತೆಯು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನು ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬೆರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ 'ಒಬಂತೆ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿಃ = ಹರಿಯು, ಏಕ ವಿವ = ಒಬ್ಬನೇ, ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮೇತಿ = ಆತ್ಮ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮವೆಂಬ, ದ್ವಿಧಾ = ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿ, ಸ್ಥಿತಃ = ಒಳಗೆ ಇರುವವನಾಗಿ, ಹೃದಯೇ = ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ನಿವಿಷ್ಟಃ = ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಾಗಿ, ನೃತ್ಯಂ = ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಕರ್ಮಜಮ್ = ಕರ್ಮಫಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ, ರಸಂ =

‘ಏಕಃ ಸುಪರ್ಣಃ ಸ ಸಮುದ್ರಮಾವಿವೇಶ ಸ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಭುವನಂ ವಿಚಿಠೇ ।

ತಂ ಪಾಕೇನ ಮನಸಾಽಪಶ್ಯಮಂತಿತಸ್ತಂ ಮಾತಾ ರೇಽಹಿ ಸ ತ ರೇಽಹಿ ಮಾತರಮ್ ॥

ಸುಪರ್ಣ ವಿಪ್ರಾಃ ಕವಯೋ ವಚೋಭಿರೇಕಂ ಸಂತಂ ಬಹುಧಾ ಕಲ್ಪಯಂತಿ ।’

(ಕ್ರ. ೧೦-೧೧೪-೪., ೫.)

ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಸಃ ‘ಏಕಃ ಸುಪರ್ಣಃ’ ಸುಷ್ಣು ಪರಮಾನಂದರೂಪೋ ಭಗವಾನ್ ಸಮುದ್ರಮಾವಿವೇಶ । ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ‘ವಿಚಿಠೇ’ ಪಶ್ಯತಿ । ‘ತಂ’ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಪಕ್ವೇನ ಮನಸಾ ಅಹಮಪಶ್ಯಮ್ । ‘ತಂ ಮಾತಾ’ ವ್ಯಜ್ರಕತ್ವಾದ್ ವಾಕ್ ಸರಸ್ವತೀ ‘ರೇಽಹಿ’ ಲಿಙ್ಗತ ಇವ । ಸ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಮಾತರಂ ರೇಽಹಿ । ತಾವನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಂಬಂಧೋ ಭವತಃ ॥ ತಥಾ ಚ - ಭಗವತ್ಪ್ರಜ್ಞಾಕವಾಚೋಽಪಿ ತದ್ವಚನವಿವೇಕಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ತಮೇವ ಸುಪರ್ಣಮೇಕಂ ಸಂತಂ ‘ವಿಪ್ರಾಃ’ ವಿಶ್ಲೇಷಣ ಪ್ರಕೃಷ್ಠಾಃ ಕವಯೋ ಜ್ಞಾನಿನಃ ‘ವಚೋಭಿಃ’ ಶಬ್ದೈಃ ‘ಬಹುಧಾ’ ಕೇಶವಾದಿವಾದಶಃ ಸ್ಥಿತಂ ಕಲ್ಪಯಂತಿ ಚಿಂತಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತದ್ದರ್ಶನಾದಿತಿ ॥ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ದ್ವಿರೂಪತಯಾ ಸರ್ವಶರೀರಪ್ರವೇಶಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ - ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ವಿಷ್ಣೌ ಯುಕ್ತಂ ರೂಪದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ಭಾವಃ । एवं ತದ್ದರ್ಶನಾದ್ ಇತ್ಯೇತತ್ ತತ್ವಪ್ರದೀಪರೀತ್ಯಾ ಉಕ್ತವಿಶ್ಲೇಷಣೇ ನಿರ್ಣಾತೇ ವಿಷ್ಣೌ ದ್ವಿವಚನದರ್ಶನಾತ್ ‘ಏಕಃ ಸುಪರ್ಣಃ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ತ್ವಬ್ದೇನೈಕವಚನೇನ ಪರಾಮರ್ಶದರ್ಶನಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ಸಮುದ್ರನಿವೇಶಿನೋ ನಿಖಿಲಭುವನದರ್ಶಿನಃ ‘ಅಪಶ್ಯಮಂತಿತಃ’ ಇತಿ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವದರ್ಶನಾದೇಕಸ್ಯೈವ ಬಹುನಾಮ-ರೂಪದರ್ಶನಾದ್ ಇತ್ಯಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ॥

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

भाष्यम् - 'धर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुस्तयोर्जुष्टिं मातरिश्वा जगाम'

(क्र. १०-११४-१) इत्यादिना तद्दर्शनात् ॥

ಅನುವಾದ - ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ, ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ತೇಜಸ್ಸು, ನೀರು, ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇಹವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವು. ಆ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ವಾಯುದೇವರು ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಘರ್ಮಾ = ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಎರಡು ರೂಪಗಳು, ಸಮಂತಾ = ಎಲ್ಲೆಡೆ, ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ತ್ರಿವೃತಂ = ಮೂರುವಿಧವಾದ ಅಪ್, ತೇಜಸ್ಸು, ನೀರು ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶರೀರವನ್ನು, ವಿ = ವಿಶೇಷವಾದ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ, ವ್ಯಾಪತುಃ = ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ, ತಯೋಃ = ಆ ಎರಡು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ, ಜುಷ್ಟಿಂ = ಸೇವೆಗೋಸ್ಕರ, ಮಾತರಿಶ್ವಾ = ವಾಯುದೇವರು, ಜಗಾಮ = ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಇತ್ಯಾದಿನಾ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ತದರ್ಥನಾತ್ = ಭಗವಂತನು ಎರಡು ರೂಪದಿಂದ ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (१)

(१) भाष्यदीपिका - ननु विष्णोः सर्वशरीरेष्वेकैकरूपेणैव प्रवेष्टात् कथं रूपद्वयाभिप्रायेणापि द्विवचनोपपत्तिरित्यतः तद्दर्शनादिति सूत्रांशसूचितश्रुतिमुदाहरति - धर्मेति ॥ भगवन्ताविति, कर्तुमिति च शेषः । त्रिवृतमित्यावर्तते । तथा च 'धर्मा' धर्मो दीप्तौ घर्षकौ सङ्कोचकाविति वा । 'घर्षणात् सर्वलोकस्य नृसिंहो धर्म उच्यते' इत्यैतरेयभाष्योक्तेः, घृष्टत्वेन घर्षकत्वेन च मिताविति तत्त्वप्रदीपोक्तेश्च । 'समन्ता' समन्तौ व्याप्तौ प्रकृतिपुरुषकालव्यापिनौ । देशतः कालतः शक्तितश्च सम्पूर्णौ यौ भगवन्तौ त्रिवृतं तेजोब्रह्मात्मकं शरीरं 'व्यापतुः' विशेषेणाऽपतुः देह-हृदयगुहास्थानं प्राप्तौ । तयोः 'जुष्टिं' सेवां कर्तुं 'मातरिश्वा' मुख्यवायुरपि त्रिवृतं जगाम । 'दिवो' देव्या वायुपट्ट्याः स्तन्यं 'पयः' 'दिधिषाणाः' पिपासन्तो देवाः द्विरूपं तमेकम् 'अवेषन्' अन्वैच्छन् । तम् 'अर्कम्' अरम् अलं कं रूपं सुखरूपं 'सहसामानं' सहवायुं विदुरिति श्रुत्यर्थः ॥

गुर्वर्थदीपिकायां तु, समन्तादिति पदच्छेदं कृत्वा विद्यमानाविति चाध्याहृत्य समन्ताद् विद्यमानौ व्याप्ताविति व्याख्यातम् । तच्चिन्त्यम् ।

इत्यादिनेति ॥ वाक्येनेति शेषः । आदिपदेन 'दिवस्पयः' इत्युत्तरार्धं, तथा-

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭವ್ಯಮ್ - 'आत्माऽन्तरात्मेति हरिरैक एव द्विधा स्थितः ।

निविष्टो हृदये नित्यं रसं पिबति कर्मजम् ॥' इति च

बृहत्संहितायाम् ।

ಅನುವಾದ - ಬೃಹತ್ ಸಂಹಿತೆಯು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನು ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬೆರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ 'ಏಬಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿಃ = ಹರಿಯು, ಏಕ ಏವ = ಒಬ್ಬನೇ, ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮೇತಿ = ಆತ್ಮ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮವೆಂಬ, ದ್ವಿಧಾ = ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿ, ಸ್ಥಿತಃ = ಒಳಗೆ ಇರುವವನಾಗಿ, ಹೃದಯೇ = ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ನಿವಿಷ್ಟಃ = ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಾಗಿ, ನೈತ್ಯಂ = ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಕರ್ಮಜಮ್ = ಕರ್ಮಫಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ, ರಸಂ =

‘एकः सुपर्णः स समुद्रमाविवेश स इदं विक्वं भुवनं विचष्टे ।

तं पाकेन मनसाऽपश्यमन्तितस्तं माता रेळिह स उ रेळिह मातरम् ॥

सुपर्णं विप्राः कवयो वचोभिरेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति ।’

(क्र. १०-११४-४., ५.)

ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಸಃ ‘एकः सुपर्णः’ ಸುಷ್ಠು ಪರಮಾನಂದರೂಪೋ ಭಗವಾನ್ ಸಮುದ್ರಮಾವಿವೇಶ । ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ‘विचष्टे’ ಪश्यತಿ । ‘तं’ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಪಕೇನ ಮನಸಾ ಅಹಮಪश्यम् । ‘तं माता’ व्यञ्जकत्वाद् वाक् सरस्वती ‘रेळिह’ ಲಿಖತ ಇವ । ಸ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಮಾತರಂ ರೇळಿಹ । ತಾವನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಮ್ಬಂಧೋ ಭವತಃ ॥ ತಥಾ ಚ - ಭಗವದ್ವ್ಯಂಜಕವಾಚೋಽಪಿ ತದ್ವ್ಯಂಜಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ತಮೇವ ಸುಪರ್ಣಮೇಕಂ ಸಂತಂ ‘विप्राः’ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಕೃಷ್ಠಾಃ ಕವಯೋ ಜ್ಞಾನಿನಃ ‘वचोभिः’ ಶಬ್ದೈಃ ‘बहुधा’ ಕೇಶವಾದಿವಾದಶಢಾ ಸ್ಥಿತಂ ಕಲ್ಪಯಂತಿ ಚಿಂತಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತದ್ದರ್ಶನಾದಿತಿ ॥ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ದ್ವಿರೂಪತಯಾ ಸರ್ವಶರೀರಪ್ರವೇಶಸ್ಯೋಕ್ತವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ - ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ವಿಷ್ಣೌ ಯುಕ್ತಂ ರೂಪದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ಭಾವಃ । एवं तददर्शनाद् इत्येतत् तत्त्वप्रदीपरीत्या उक्तविशेषणे निर्णीते विष्णौ द्विवचनदर्शनात् ‘एकः सुपर्णः’ इत्यादिना तच्छब्देनैकवचनेन परामर्शदर्शनात् तस्यैव समुद्रनिवेशिनो निखिलभुवनदर्शिनः ‘अपश्यमन्तितः’ इति गुहाप्रविष्टत्वदर्शनादेकस्यैव बहुनाम-रूपदर्शनाद् इत्यपि व्याख्येयम् ॥

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಶುಭ ಫಲವನ್ನು, ಪಿಬತಿ = ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತಿ ಚ = ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ,
ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ = ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (೧)

**भाष्यम् - 'शुभं पिबत्यसौ नित्यं नाशुभं स हरिः पिबेत् ।
पूर्णानन्दमयस्यास्य चेष्टा न ज्ञायते कश्चित् ॥' इति पात्रे ॥**

ಅನುವಾದ - ಪದ್ಮಪುರಾಣವೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಯಜ್ಞದ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಯಾವ
ಭಗವಂತನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅವನು ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ಭೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.
ಪಾಪದ ಫಲವನ್ನು ಎಂದೂ ಸಹ ಭೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ
ಆನಂದಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನ ಭೋಗಕ್ರಿಯೆಯು ಅಲ್ಪರಾದ ನಮಗೆ ಅರ್ಥ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅಸೌ = ಈ ಹರಿಯು, ನಿತೃಂ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಶುಭಂ =
ಶುಭಫಲವನ್ನು, ಪಿಬತಿ = ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅಶುಭಂ = ಅಶುಭ ಫಲವನ್ನು, ನ
ಪಿಬೇತ್ = ಭೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯಸ್ಯ = ಪರಿಪೂರ್ಣ
ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ, ಅಸ್ಯ = ಪರಮಾತ್ಮನ, ಚೇಷ್ಟಾ = ಭೋಗ ಕ್ರಿಯೆಯು,

(೧) भाष्यदीपिका - ननु विष्णौ रूपद्वयविवक्षया प्रत्ययार्थोपपत्तावपि प्रातिपदिकार्थकर्मफल-भोक्तृत्वायोगाच्च 'ऋतम्' इति वाक्यप्रतिपाद्यत्वं तस्येत्यत आह - आत्मेति ॥ एक एव हरिः देहजीवरूपोपाधिभेदाद् आत्मान्तरात्मेति रूपभेदेन 'द्विधा स्थितः' द्विधा भूतः । देहजीवयोर्हृदये निविष्टः । यद्वा - टीकाारीत्या उपाधिभेदविवक्षामन्तरेणैव द्विरूपतया देहनिविष्टः 'कर्मजं रसं' फलं 'नित्यं' नियमेन 'पिबति' भुङ्क्ते इत्यर्थः । स्मृत इति पाठे कीर्तितः इत्यर्थः । रसशब्देन जीवाभोग्यगुणभोक्तृवैश्वरः, न तु तद्भोग्यद्रव्यभोक्तेति प्रमेयं सूचितम् । बृहत्संहितायामित्यस्य तद्दर्शनादित्यनुवृत्त-वाक्येनान्वयः । कर्मफलभोगस्योक्तत्वादिति तदर्थः । तथा च - न तदनुपपत्तिरिति भावः । न केवलं बृहत्संहितायाम् । किन्तु -
'श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ।
अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥' (भ.गी. १५.९.)
इति गीतास्वपीति चार्थः ॥

ಕೃಷಿತ್ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಹ, ನ ಜ್ಞಾಯತೇ = ನಮ್ಮಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ಪಾಢ್ಯೇ = ಪದ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.(?)

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್' (ತೈ. ೨-೧.)

ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿಂಶಬ್ದೇನ ದರ್ಶಯತಿ || ೧೧ ||

ಅನುವಾದ - ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ -

ಗುಹಾಯಾಂ = ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಹಿತಂ = ನೆಲೆಸಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು,

ಯಃ = ಯಾರು ತಾನೇ, ವೇದ = ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ, ಇತ್ಯಾದಿನಾ = ಇವೇ

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನು ಕಿಮಿಶ್ವರೋ ದುಃಖಂ ಪಾಪಕರ್ಮಫಲಂ ಭುಂಕ್ತೇ ಪುಣ್ಯಜಂ ಸುಖಂ ವಾ ? ನಾಥದ್ವಿತೀಯೌ, ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಶುಭಮಿತಿ || 'ಅಸೌ' ಸರ್ವಜ್ಞರೀಗತಪ್ರಾಣೇ ಸ್ಥಿತೋ 'ಹರಿಃ' ಯಜ್ಞೇ ಹವಿಸ್ಸ್ವೀಕರ್ತಾ ಪಾಪಹರ್ತಾ ಭಗವಾನ್ 'ನಿತ್ಯಂ' ನಿಯಮೇನ ಶುಭಕರ್ಮಫಲಮೇವ 'ಪಿಬತಿ' ಭುಂಕ್ತೇ || ಸ ಹರಿಸ್ತುಭಕರ್ಮಫಲಂ 'ನ ಪಿಬೇತ್' ನ ಭುಂಕ್ತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗच्छತಿ' (ಬೃ.೩-೪-೨೦) 'ಪರಮೇ ಪರಾರ್ಥೇ' (ಕಠ.೩-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತಃ | ಪಿಬತೀತಿ ಋತಪಾನ-ಕರ್ತೃತ್ವದ್ವಿತೀಯತ್ವಮಭ್ಯುಪೇತಿ | ಅನೇನಾರ್ಥೇನದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಮಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಆಧಪಕ್ಷೋಽನಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಪರಿಹತಃ | ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ಯ ಸುಖಭೋಗಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಣಂ ಪರಿಹರತಿ - ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯಸ್ಯೇತಿ || ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾರ್ಥೇ ಮಯತ್ | 'ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾರ್ಥೇ ವಿಕಾರಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥೇ ಮಯತ್ ತ್ರಿಧಾ' ಇತಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಃ | ತಥಾ ಚ ಪೂರ್ಣಾನಂದರೂಪಸ್ಯಾಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ 'ವೇಷಾ' ಏಶ್ವರೈ ಕಚಿತ್ಕಾಲೇ ದೇಶೇ ಕೇನಾಪಿ ಸಾಕಲ್ಯೇನ 'ನ ಜ್ಞಾಯತೇ' ನ ಚಿಂತಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ - ಏಶ್ವರೈರ್ಬಲೇನ ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ಯಾಪಿ ಸುಖಭೋಗೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಯದ್ವಾ - ವಿಷ್ಣೋರ್ಮೋಕ್ಷತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ 'ಅನನ್ಯಜನ್ಯಃ' (ಮು.೩-೧-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶುಭಮಿತಿ || ಪರಾಧೀನಭೋಗಾಭಾವವಿಷಯಮ್ ಅಶುಭಭೋಗಾಭಾವವಿಷಯಂ ವಾ ತದ್ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ನ ಚ 'ನೀಚೋಚ್ಚತೇವ ದುಃಖಾದೇರ್ಭೋಗ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ | ನಾಸೌ ನೀಚೋಚ್ಚತಾಂ ಯಾತಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯವಿರೋಧಃ, ಸುಖಭೋಗಸ್ಯೋಚ್ಚತಾರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ವಿಷ್ಣೌ ಜೀವಸಮವೇತೇ ಭೋಗೇ ಸ್ವೀಕಾರಮಾತ್ರಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಉಚ್ಚತಾಸಂಪಾದಕವಿಕ್ರಿಯಾವಿಶ್ಲೇಷಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ಉಕ್ತಂ ಹಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೇ - ನ ಚ 'ಅನನ್ಯಜನ್ಯಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ | ನ ಹಿ ಪರಾಧೀನತಯಾ ಭೋಗೋ, ನಾಪ್ಯಪ್ರಿಯಭೋಗೋ ನ ಚ ತನ್ನಿಮಿತ್ತೋಚ್ಚನೀಚತಾ ವಿಷ್ಣೋಃ, ಕಿಂತು - ಜೀವಸಮವೇತೇ ಭೋಗೇ ಸ್ವೀಕಾರಮಾತ್ರಮುಚ್ಯತ ಇತಿ | ಯದ್ವಾ - ನೀಚೋಚ್ಚತಾಸಂಪಾದಕೋ ಭೋಗಃ ಸ್ವೀಯತಯಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ, ಸ ಚಾಭಿಮಾನಯುತೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ನ ಚಾಸಾವೀಶ್ವರೇ ಇತಿ ನ ವಿರೋಧಃ | ಪಾತ್ರ ಇತ್ಯನಂತರಮ್ ಉಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ | ತಥಾ ಚ - ನ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ = ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು, ಹಿ ಶಬ್ದೇನ =

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಹಿ ಶಬ್ದದಿಂದ, ದರ್ಶಯತಿ = ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನು ಕಥಂ ಗುಹಾನಿವಿಙ್ಗತ್ವಲಿಂಗಾತ್ ಪಿಬತೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ, ತಸ್ಯ ಜೀವೇಽಪಿ ಯೋಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯೋ ವೇದೇತಿ । ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಮತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಚೋಪಸ್ಕರ್ತವ್ಯಮ್ । ಆದಿಶಬ್ದೇನ 'ಆತ್ಮಾಽಂತರಾತ್ಮಾ' ಇತಿ 'ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ' ಇತಿ 'ಅಹಂ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಭೂತ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗೃಹ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಮತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಇಮಮರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಹಿಶಬ್ದೇನ ದರ್ಶಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ - ಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಜೀವೇ ಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ನ ತದಿಹ ಹೇತುತ್ವೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಕಿಂತು - ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಮೋಕ್ಷಜನಕಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾರಿಭೂತಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಮೇವ । ತच्च ಜೀವೇ ನಿರವಕಾಶಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಸೂತ್ರೇ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಾತ್ ತುಲ್ಯಬ್ದಮಾತ್ರಮನುವರ್ತತೇ । ಆತ್ಮಾನಾ-ವಿತ್ಯಾವರ್ತತೇ । ತಥಾ ಚ 'ಆತ್ಮಾನೌ' ಆದೇಯಂ ಸುಖಂ ಮಾತ್ಯನುಭವತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ्या ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತಶುಭಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತಾರೌ 'ಆತ್ಮಾನಾವೇವ' ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾಖ್ಯೇ ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವ, ನ ತು ಜೀವೇಶ್ವರೌ । ಕುತಃ ? ಹಿ ಯस्ಮಾತ್ ತೌ ಹೃದಯಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯೌ ತಸ್ಮಾತ್ । ನ ಹಿ ಜೀವೇಽಪಿ ಗುಹಾನಿವಿಙ್ಗತ್ವಲಿಂಗಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯೇವಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ । ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು 'ಯೋ ವೇದ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ॥

ನನು ವಿಷ್ಣೌ ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ದ್ವಿವಚನಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ನ ಚ ರೂಪದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇನ ತದನುಪಪತ್ತಿರिति ವಾಚ್ಯಮ್ । ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಶರೀರೇಷ್ವೇಕರೂಪೇಣ ಪ್ರವೇಶೇನ ದ್ವಿರೂಪೇಣ ಪ್ರವೇಶಸ್ಯಾ-ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಯಾಽಹ - ತದ್ವಿಶ್ವಾದಿತಿ ॥ ತಸ್ಯ ಹರೇದ್ವಿರೂಪತಯಾ ಶರೀರಹೃದಯ-ಗುಹಾಸ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಲಿಂಗಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್ 'ಧರ್ಮಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ॥

ಅತ್ರತತ್ವಿತ್ಯಸ್ಯಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಶ್ರೌತಪದಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಚ ಆನಂದಮಯಸ್ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದಿವದಿಹಾಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ-ಸಿದ್ಧೇರಾತ್ಮಾನಾವಿತ್ಯುಕ್ತಿಃ । ಶ್ರೌತದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಗತಿಮಾಹ - ಆತ್ಮೇತಿ ॥ ಸ್ಮೃತಿಸಮಾಖ್ಯಾಂ ಶ್ರೌತಪದಾನುವೃತ್ತಿಂ ವಿಶ್ವಾ ಆದೇಯಂ ಮಾತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ्या ಶುಭಕರ್ಮಫಲ-ಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪಲಿಂಗಂ ಚ ವಕ್ತುಮ್ । ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮ್ - ಆದೇಯಂ ಮಾತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ्या ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ಶುಭಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಮೂಲಪುಕ್ತಿರिति । ನ ಚೈವಮೃತಪಾತೃತ್ವಸಮಾನಾಧಿಕರಣ-ಗುಹಾಪ್ರವಿಙ್ಗತ್ವೋಕ್ತಿವಿಧಾರಾ ತದುಕ್ತಿರिति ತದ್ವಾಕ್ಯಾಂತರವಿರೋಧಃ ಸ್ಪಷ್ಟಃ । ತಸ್ಯ ಸೂತ್ರೇಽವಶ್ಯವಕ್ತವ್ಯಗುಹಾಪ್ರವಿಙ್ಗತ್ವಲಿಂಗಾಂಕದ್ವಿವಚನಾಂತಪದಾನ್ವಯ-ಯೋಗ್ಯತಾದೃಶ ವಿಶೇಷ್ಯೋಕ್ತಿ-ಮುಖೇನೇತ್ಯರ್ಥಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ತಥಾ - ಯದಪಿ ಸಮನ್ವೇತವ್ಯಮೃತಪಾತೃತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮिति ತದ್ವಾಕ್ಯಾಂತರಸ್ಯಾಪ್ಯಾದೇಯಂ ಮಾತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮನ್ತರೇಣಾಂತರ್ಯಾಮಿತಿವದ್ ಕೃತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಶಬ್ದೇನೈವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ನ ತ್ವಾತ್ಮಶಬ್ದೇನೇತ್ಯರ್ಥಾಶ್ರಯಶಾನ್ತ ವಿರೋಧಃ । ಅನ್ಯಥೋಕ್ತ-ವಾಕ್ಯವಿರೋಧಾಪಾತಾತ್ । एवं ಚಾತ್ರ ಕೇಶಾಶ್ಚಿದನ್ಯಥಾ ಚಂದ್ರಿಕಾಭಿಪ್ರಾಯಕಥನಮ್, ತಥಾ ತೇಷಾಮೇವ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಾತ್ ತದಿತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುವರ್ತತೇ ಇತಿ ಚಂದ್ರಿಕಾವಿರೋಧೋಕ್ತಿರಪಿ ಚಿಂತ್ಯಾ ।

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಠಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದರ್ಶನಾತ್ ॐ || ೧-೨-೧೧ ||

ಯದುಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ ತತ್ರ ಕರ್ಮಫಲಸಾರಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಪಾತ್ಮತ್ವಂ ಶ್ರೂಯತೇ |
 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ' ಇತಿ ಕಠವಲ್ಯಾಮ್ | ತತ್ರಾತ್ಮತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ಯುಜ್ಯತೇ |
 ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ದ್ವಿವಚನಾಸಮ್ಮವಾದಿತೀತಂ ಪಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ -
 ಗುಹಾಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || ಏಕಸ್ಮಿನ್ ದ್ವಿರೂಪಾಭಿಪ್ರಯೇಣ ವಿಷ್ಣೌ ದ್ವಿವಚನನಿರ್ದೇಶೋ ಯುಜ್ಯತೇ |
 ತಥಾಹಿ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ - ಧರ್ಮೇತಿ || ಧರ್ಮಾಘೃತೌ ದೀಪೌ | ಏತಯೋಃ ಸೇವಾಂ ಪ್ರತಿ
 ಮುಖ್ಯವಾಯುಗತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಮುಖ್ಯವಾಯುಸೇವ್ಯತ್ವಾದೇವ ದ್ವಿರೂಪೋ ವಿಷ್ಣುನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ | ಋತಂ
 ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯಸ್ಯಶುಭಋತಪಾತೃದ್ವಿರೂಪವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇ ಆಗಮವಾಕ್ಯಸಂವಾದಮಾಹ -
 ಆತ್ಮೇತಿ || ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಠೌ ಪರಮ ಇತಿ ವಿಶೇಷಿತತ್ವಾದ್ ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವ
 ಭವಿತುಮರ್ಹತಃ | 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಂ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್'
 ಇತ್ಯಾದಿಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತೀತದುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಗತದ್ವಿಶಬ್ದೇನಾಹ - ಯೋ ವೇದೇತಿ ||

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲ-
 ಸಾರವೆನಿಸಿದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾದ ಪಾತ್ಮತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. "ಋತಂ ಪಿಬಂತಂ ಸುಕೃತಸ್ಯ
 ಲೋಕೇ" ಎಂಬುದು ಕಾಶಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಮೃತತ್ವವು
 ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
 ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ
 ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಗುಹಾಂ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಒಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನದ ನಿರ್ದೇಶವು
 ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - "ಘರ್ಷಣಾ ಸಮಂತೌ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಎರಡು
 ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೇವನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸೌತ್ರದ್ವಿವಚನೋಪಪತ್ತಯಮ್ ಉದ್ದೇಶ್ಯಸಮರ್ಪಣಾರ್ಥಂ ಚಾವಶ್ಯವಕ್ತವ್ಯಾತ್ಮಾನಾವಿತಿ ಪದೇನೈವ ವಿಧೇಯಸ್ಯಾಪಿ
 ಬೋಧನಸಮ್ಮಬೇನೆತರವ್ಯಾವರ್ತಕಾವಧಾರಣಾರ್ಥಕತುಸ್ತಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯೈವವೇಕ್ಷಿತಿಸೂತ್ರ ಇವ ವಾಽತ್ರಾನುವೃತ್ತೌಚಿತ್ಯಾತ್ |
 ನಚ ತದಿತ್ಯನುಕ್ತೌ ತುಸ್ತಬ್ದಸ್ಯಾನ್ವಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇತುಂ ಜ್ಞಾಪತೇ ಇತಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣೀಯಸುಧಾವಿರೋಧಃ |
 ಉದ್ದೇಶ್ಯವಿಧೇಯಪದಾಂತರಾಭಾವ ಇತ್ಯಾಶಯಾತ್ ||

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು " ಶುಭಪಾತ್ಯಗಳಾದ" ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆನ್ನಲು ಆಗಮವಾಕ್ಯದ ಸಂವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಆತ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಗುಹ್ಯವಿಷ್ಣುವಾದವನಲ್ಲಿ "ಪರಮ" ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಅನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಹಿ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಯೋ ವೇದ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಗುಹಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್ ॐ || ೧-೨-೧೧ ||

ಅತ್ರ ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಲಿಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಸಂಜ್ಞತಿಃ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಜ್ಞತಿಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಪೂರ್ವಕಂ ವಿಷಯಂ ಚ ಸೂಚಯತಿ - ಸರ್ವೇತಿ ॥ ಸಂದೇಹಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ - ತಾವಿತಿ ॥ 'ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾಡ್' ಇತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮೇಕಸ್ಯ ಹರೇಋಕ್ತಮ್ । ತನ್ಮಧ್ಯಪತಿಸಂಪತ್ತಿ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮತ್ವಂ ಪಾತೃಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ಕಾಠಕೇ ಕಯೋಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜೀವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಧ್ಯಾಯ, ಪಾದ ಸಂಗತಿಗಳು ಇವೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿ, ಅಧಿಕರಣ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಂದೇಹದ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು 'ತೌ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಆತ್ಮಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ 'ಆತ್ಮಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಭೋಕ್ತೃ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಕಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ ಮಾಡುವವನು ಕಾರಣೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಾತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಯೌ ಸುಕೃತನಿರ್ಮಿತಶರೀರೇ ಹೃದಯಗುಹಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ, ತತ್ರಾಪಿ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮೇತಿಪೂರ್ಣಂ ವಾಯೌ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಸುಕೃತಫಲಂ ಭುಜ್ಞಾನೌ । ತೌ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

पञ्चमहायज्ञवन्तो युपर्जन्यादिपञ्चाग्निविद्यःनिष्ठा वा । त्रिवारकृत नाचिकेताः । छायातपौ वदन्तीति । तद् यदा विष्णोरन्यस्यैव स्यात्तदा न तस्य सर्वात्तत्वं यदि चान्यस्यापि भवेत्तदा लक्षणस्यातिव्याप्तिरित्यवश्यं निर्णयमेव ।

ಕಾರಕಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಯೌ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸದಾಚಾರದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶರೀರದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾದ ಇಬ್ಬರೆಂದರ್ಥ. ಆ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಮತ್ತು ಅತಿಪೂರ್ಣರಾದ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಸತ್ಯರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಭೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದರೆ - ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವರು ಅಥವಾ ದ್ಯು ಪರ್ಜನ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠರಾದವರೆಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ಮೂರು ಬಾರಿ ನಾಚಿಕೇತಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದವರು. ಇಂಥಾ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವವರೂ, ಅವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುವವರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರರ ಧರ್ಮವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ 'ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ಸವು' ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇತರರು ಭೋಗಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಸವಾತ್ಯತ್ಸಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಈ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - तत्कर्मफलभोक्तृत्वं विषयः । किं विष्णोरन्यस्य वेति सन्देहः । सर्वात्तत्त्वोक्तिरन्यत्रप्रसिद्धिश्च सन्देहबीजम् । न परमात्मन एवेदं कर्मफलभोक्तृत्वमुच्यतेऽपि तु जीवसहितस्येति पूर्वः पक्षः । पिबन्ताविति द्विवचनश्रुतेः । नच सर्वात्तत्त्वेन तद्वाधः । श्रुतेर्निर्वकाशत्वात् । कर्मबन्धविधुरस्य ईश्वरस्य कर्मफलभोगायोगाच्च । 'अनश्नन्नन्यः' इत्यादिश्रुतेः । नचैवं जीवेशग्रहणेऽप्यनुपपत्तिः । जीवस्य भोक्तृत्वेन तत्सहितेश्वरे छत्रिन्यायेन भोगोपचारोपपत्तेः ।

ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೇ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಆ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃ ವಿಷ್ಣುವೋ ? ಅಥವಾ ಅನ್ಯರೋ ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಭಕ್ಷಕನೆಂಬ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವುದು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕರ್ಮಫಲ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಭೋಕ್ತೃ ಅಲ್ಲ ಜೀವಸಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಕ್ತೃ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಈ ರೀತಿಯಾದ ಬಾಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮಬಂಧವಿದುರನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲದ ಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಅನಶ್ನನ್ನಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರಿಬ್ಬರೂ ಭೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಭೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಜೀವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕ ಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವೋಕ್ತಿವಿರೋಧಃ । ಕರ್ಮಫಲಭಾಗಂ ವಿನಾಽಪಿ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ತದುಪಪತ್ತೇಃ । ತಥಾಪಿ ಜೀವೇಶತ್ವೇ ಕೋ ಹೇತುಃ । ಏಕಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಂ ಪಾತೃತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಯಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ನಚ ದ್ವಿತೀಯೋಽವೇಶನಃ । ಸಜಾತೀಯಗ್ರಹಣಸ್ಯೈವ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್ । ನಚ ದ್ವಾವಪಿ ಜೀವೌ ಯುಕ್ತೌ । ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಶರೀರೇ ಭೋಗಜೀವದ್ವಯಾಭಿಭಾವಾತ್ । ಅತಃ ಪಾತೃತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯೈವ ದ್ವಯೋಪಯುಕ್ತವಿಚಾರ ಇತಿ ನೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮ್ । ತಥಾಚ ಲಕ್ಷಣಮಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಆದರೂ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ, ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಗವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಕೇವಲ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳಬಹುದು.

ಹಾಗಾದರೆ "ಜೀವೇಶ್ವರೌ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ ? ಎಂದರೆ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ದ್ವಿವಚನ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನೂ ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಜೀವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಚೇತನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಶಕ್ತನಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚೇತನನ ಜೊತೆಗೆ ಸಜಾತೀಯಚೇತನನನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಜೀವರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಭೋಗ ಮಾಡುವ ಇಬ್ಬರು ಜೀವರನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನೇ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ ಮಾಡುವನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಈಶ್ವರನಲ್ಲ. 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವು ಕೇವಲ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆ. ಅಂದಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಕಲಾತ್ಮತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಥ ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ಸೂತ್ರಮವತಾರ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ||

ಯೌ ಪಿಬಂತೌ ಪ್ರತಿತೌ ತೌ ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವ, ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಲಿಕ್ಷಾದೀತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿಷ್ಣು ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಯಾ ದ್ವಿವಚನಂ ದ್ವಿರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಸಾವಕಾಶಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ನನು ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಶರೀರೇಷ್ವಕೈಕರೂಪೇಣ ಪ್ರವೇಶಾತ್ ಕಥಂ ರೂಪದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಪಿ ದ್ವಿವಚನೋಪಪತ್ತಿರೀತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಶ್ರುತಿಮುದಾಹರತಿ - ಧರ್ಮೇತಿ || ದೀಪೌ ವ್ಯಾಸೌ ಭಗವಂತೌ ತೇಜೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಾತ್ಮಕಂ ಶರೀರಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಗುಹಾಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ತಯೋಃ ಸೇವಾಂ ಕರ್ತುಂ ಮಾತರಿಷ್ವಾಽಪಿ ತ್ರಿವೃತ್ತಂ ಜಗಾಮೇತಿ ದ್ವಿರೂಪತಯಾ ಹೀಃ ಶರೀರೇ ಸ್ಥಿತೀತ್ಯುಕ್ತೇರ್ಯುಕ್ತಂ ರೂಪದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅವತರಿಸಿ 'ಉಚ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯೌ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ' ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣು' ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳದೆ 'ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಂಕಾ - ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಇದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎರಡು ರೂಪದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದ್ವಿವಚನವಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತವಾದ 'ಘರ್ಮಾ ಸಮಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ದೀಪೌ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮತಂ ಪ್ರದೀಪ್ತನಾದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಎರಡು ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳು (ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ) ತೇಜಸ್ಸು, ಅನ್ನ, ನೀರು ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವು. ಆ ರೂಪಗಳ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ವಾಯುದೇವರು ಆ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಸ್ತು ದ್ವಿರೂಪತಯಾ ವಿಷ್ಣುರ್ದೇಹನಿಷ್ಠಸ್ತಥಾಪಿ ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಾಭಾವಾನೈ ತದ್ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಆತ್ಮೇತಿ || ತಥಾಚ ಗೀತಾಸು -

‘ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚ ರಸನಂ ಗ್ರಾಣಮೇವ ಚ |

ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಮನಃಕಾಯಂ ವಿಷಯಾನುಪಸೇವತೇ ||’ ಇತಿ ||

ನನು ಕಿಮಿಶ್ವರೋ ದುಃಖಂ ಸುಖಂ ವಾ ಕರ್ಮಫಲಂ ಭುಂಕ್ತೇ | ನೋಭಯಮಪಿ, ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಶುಭಮಿತಿ || ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇನಾಽಪಕ್ಷಮನಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಪರಿಹೃತ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಮಭ್ಯುಪೇತಿ | ಉತ್ತರಾರ್ಧೇನ ತು ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ಯಾಪ್ಯಚಿಂತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಬಲೇನ ಸುಖಭೋಗೋಪಪತ್ತಿರिति ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದ್ವಿವಚನಂ ಪರಿಹರತಿ | ವಿಷ್ಣೋರ್ಮೋಕ್ಷತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ‘ಅನನ್ಯನನ್ಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತೋ ವಾಽಽಹ - ಶುಭಮಿತಿ || ಅಶುಭಭೋಗಾಭಾವವಿಷಯಂ ತದ್ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ತಥಾಹಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ | ‘ತಸ್ಯೇದಾಹುಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ರಗ್ರೇ ತನ್ನೋಽನಶತ್ ಯಃ ಪಿತರಂ ನ ವೇದ’ ಇತಿ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ವಿಷ್ಣು ಎರಡು ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಗ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಆತ್ಮಾತರಾತ್ಮ’ ಎಂಬ ಬೃಹತ್ಸಹಿತೆಯ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚ ರಸನಂ ಗ್ರಾಣಮೇವಚ |

ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಮನಃಕಾಯಂ ವಿಷಯಾನುಪಸೇವತೇ ||

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಈಶ್ವರನು ದುಃಖ ಮತ್ತು ಸುಖವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ? ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಭೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ?

ಉತ್ತರ - ಆಚಾರ್ಯರು ‘ಶುಭಂ’ ಎಂಬ ಪಾದಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣು ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸುಖ ಭೋಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿಯೂ 'ಶುಭಂ' ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನಶ್ನನ್' ಶ್ರುತಿಯು ಅಶುಭಭೋಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತಿಯ ವಾಕ್ಯಶೇಷವು ಹೀಗಿದೆ - 'ತಸ್ಯೇದಾಹುಃ ಪಿಪ್ಪಲಂಸ್ವಾದ್ವಗ್ರೇ ತನ್ನೋಽನಶ್ವಃ ಪಿತರಂ ನ ವೇದ'. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಅಶುಭವನ್ನು ಭೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ननु कथं गुहानिविष्टत्वलिङ्गात् पिबतोर्विष्णुत्वनिश्चयो जीवेऽपि तद्युक्तेरित्यत आह - यो वेदेति ॥ लिङ्गस्य जीवे सम्भवेऽपि श्रुत्यादिप्रसिद्धमेव ग्राह्यमिति भावः । इत्यादिना प्रसिद्धं हिशब्देन दर्शयतीति । विष्णोरेव गुहानिविष्टत्वमित्यादिना वाक्येन प्रसिद्धमितीममर्थं सूत्रकारो हिशब्देन दर्शयतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

ಶಂಕಾ - ಹೃದಯಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಫಲಭೋಗ ಮಾಡುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದು ? ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಈ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ ಧರ್ಮ ಇದೆಯಲ್ಲವೆ ?

ಸಮಾಧಾನ - "ಯೋ ವೇದ" ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಾತಿನಿಂದ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಧರ್ಮವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಾದರೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಲಿಂಗವು ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು 'ಹಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ' ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟತ್ವಧರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು 'ಹಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ॐ गुहां प्रविष्टावात्मानौ हि तद्दर्शनात् ॐ ॥ १-२-११ ॥

भावदीपः - ॥ लोकतोऽन्यत्रेति ॥ अत्रापि पूर्वोत्तरनवेष्विव द्विवचनश्रुतिरूपा न्यसाहित्येनैवान्यत्रप्रसिद्धिर्वाच्या तथापि स्वत एव तस्याः सम्भवे गुहाधिकरण (१-२-३)

ತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾದೇವಮುಕ್ತಮ್ । ಪ್ರತೀಯೇತೇ ಇತ್ಯಂತಂ ಭಾಷ್ಯಂ ಸಜ್ಜತಿಪರತಯಾ ವ್ಯಾಚಢೇ - ಅತೇತಿ ॥
 ಉಕ್ತ ಇತ್ಯನಂತರಂ ತತ್ರೇತಿ ಪೂರ್ವಸಜ್ಜತಿಭಾಷ್ಯಾದನುವೃತ್ತಿಂ ವಾ ಶೇಷಂ ವಾ ಮತ್ವಾ
 ತನ್ಮಧ್ಯಪತಿಸೇತುಕ್ತಮ್ । ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಃ ಕರ್ಮಫಲೇತಿ ॥
 ದ್ವಿವಚನಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಃ ಕಯೋಽಪಿವೇತಿ ॥ ತತ್ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ಪರಮೇ ವಾಯೌ
 ಪರೇಭ್ಯೋಽಪ್ಯುಚ್ಛರೂಪಕ ಇತ್ಯಾದಿತದ್ಭಾಷ್ಯಾನುರೋಧೇನಾರ್ಥೋಕ್ತಯಾ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಯಾವಿತಿ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ದ್ವಿವಚನದ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ನೇರವಾಗಿಯೇ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ದ್ವಿವಚನಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಪ್ರತೀಯೇತೇ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸಂಗತಿ ಪರವಾಗಿ 'ಆತ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಉಕ್ತಃ' ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರದಲ್ಲಿ 'ತತ್ರ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಶೇಷ ಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತನ್ಯದೃಪತಿತಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ 'ಕರ್ಮಫಲ' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದ್ವಿವಚನಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು 'ಕಯೋಽಪಿವೇತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಲಕಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ಪರಮೇ ವಾಯೌ ಪರೇಭ್ಯೋಽಪ್ಯುಚ್ಛರೂಪಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾಲಕಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ 'ಯೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಪಶ್ಚೇತಿ ॥ ಪಶ್ಚ ವಾ ಏತೇ ಮಹಾಯಜ್ಞಾ ಇತ್ಯಾದಿತೈತ್ತಿರೀಯೋಕ್ತದೇವಯಜ್ಞ-
 ಪಿತೃಯಜ್ಞಭೂತಯಜ್ಞಮನುಷ್ಯಯಜ್ಞಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞರೂಪಪಶ್ಚಯಜ್ಞವಂತೋ ವಾ । ಸ ಏಷ ಯಜ್ಞಃ ಪಶ್ಚವಿಧೋಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ
 ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಾನಿ ಪಶುಃ ಸೋಮ ಇತ್ಯೇತರೇಯೋಕ್ತಪಶ್ಚಮಹಾಯಜ್ಞವಂತೋ ವಾ ॥
 ಉಪರ್ಜನ್ಯೇತಿ ॥ 'ಅಸೌ ವಾವ ಲೋಕೋ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ' ಇತಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯಪಶ್ಚಮಾಧ್ಯಾಯಾದೌ
 ಉಕ್ತಉಪರ್ಜನ್ಯಪೃಥಿವೀಪುರುಷಯೋಷಿರೂಪಪಶ್ಚಾಗ್ನೀತ್ಯರ್ಥಃ । ನಾಚಿಕೇತಾಃ
 ನಾಚಿಕೇತನಾಮಕೇಶಕಚಿತವಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯೌ ತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಯಾ ಛಾಯಾತಪತ್ವಂ ವಿಧೇಯಮ್
 ಅನ್ಯದನುವಾಚಮ್ ಇತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ । ಸದಸತಾಂ ಛಾಯಾತಪಾವಿವೇತ್ಯರ್ಥೋಽಗ್ರೇ ಪರಮತಾಪಾಕೃತಿಪ್ರಸ್ತಾವೇ
 ವ್ಯಕ್ತ ಇತಿ ಪದದ್ವಯಂ ನ ವ್ಯಾಕೃತಮ್ । ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪಂಚ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - 'ಪಂಚ ವಾ ಏತೇ ಮಹಾಯಜ್ಞಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ ದೇವಯಜ್ಞ, ಪಿತೃಯಜ್ಞ, ಭೂತಯಜ್ಞ, ಮನುಷ್ಯಯಜ್ಞ, ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ ರೂಪವಾದ ಪಂಚಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಐತರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿರುವ 'ಸ ಏಷ ಯಜ್ಞಃ ಪಂಚವಿಧೋಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ತಾನಿ ಪಶುಃ ಸೋಮ' ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ದರ್ಶಪೂರ್ಣಯಾಗ, ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ, ಪಶುಯಾಗ ಸೋಮಯಾಗ ಎಂಬ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯದ 'ಅಸೌ ವಾವ ಲೋಕೋ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಪೃಥಿವೀ, ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ನಾಚಿಕೇತಾಃ' ನಾಚಿಕೇತವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ. "ಯೌ ತೌ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾತಪತ್ವವು ವಿಧೇಯವಾಗಿದೆ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಅನುವಾದವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಛಾಯಾತಪಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಮತರೀತ್ಯಾ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. 'ಇತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರತೀಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

ಭಾವದೀಪ: - ಭಾವಮಾಹ - ತದ್ ಯದೇತಿ || ನ ತಸ್ಯೇತಿ || ತಯಾಚ ಲಕ್ಷಣಮಸಮ್ಮವೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಏಕದೇಶವೈಕಲ್ಯಾತ್ || ಅತಿವ್ಯಾಪಿಸಿರೀತಿ || ಇವರವಜ್ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಜೇನಾತಿವ್ಯಾಪಿಸಿರೀತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ಸಜ್ಜತಿಸಮ್ಮವಾದೀತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ವೇತ್ಯನಂತರಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಟಿಃ ಶಿಷಃ | ತೇನ ಸಂದೇಹಸ್ಯ ನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಧನಾನುಗುಣ್ಯಮ್ |

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ಯದಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನ ತಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಅನ್ಯರು ಭೋಕ್ತೃರಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವರು ಭೋಗಿಸುವುದನ್ನು ಅವನು ಭೋಗಿಸದಿರುವುದರಿಂದ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ - ಈಶ್ವರನಂತೆ ಜೀವನೂ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ, ಜೀವನಿಗೂ ಸಹ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ವಾ' ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಕೋಟಿಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣೋರೇವ ವಾ' ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಶೇಷ ಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಿಂದ ಅನಾನುಗುಣ್ಯ ದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪ: - ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವ ಇತ್ಯುತ್ಪಾ ಸೂಚಿತಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕೋಟಿಮಾಹ - ನ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವೇತಿ || ಉಚ್ಯತೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಇತಿ ಶ್ರುತಾವೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಪಿಬಂತೌ ಪ್ರತೀಯೇತೆ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ ದ್ವಿವಚನಾನುವಾದೇನ ಸೂಚಿತಂ ಹೇತುಮಾಹ - ಪಿಬಂತಾವೀತಿತಿ || ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ನಿರವಕಾಶತ್ವಮಿತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಂಕಂ ಸೌತ್ರದ್ವಿವಚನಾಂತಾತ್ಮಪದವ್ಯಾವರ್ತೃ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ
ವ್ಯಾವರ್ತೃಶಕ್ತಾಪೂರ್ವಮಾಹ - ನಚೇತಿ ॥

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಏವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕೋಟಿಯನ್ನೇ
'ನ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂದರೆ 'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ'
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಪಿಬಂತೌ ಪ್ರತೀಯೇತೇ' ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಅನುವಾದ
ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಕಾರಣವನ್ನು 'ಪಿಬಂತೌ ಇತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
'ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ' ಎಂದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ
ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ 'ಆತ್ಮಾ' ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ನಿರವಕಾಶತ್ವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ
ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರಾಗ್ ವಿಷ್ಣೌ ಸಮನ್ವಿತಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾಂತಃಪತಿತಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮತ್ವಾಲಿಜ್ಞೇನ
ಪ್ರಾತಿಪದಿಕೋಕ್ತೇನ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರ್ಬಾಧ ಇತ್ಯರ್ಥ: ॥ ಶ್ರುತೇರಿತಿ ॥ ನಿರ್ಮದವಿಷ್ಣೌ
ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯಾಯೋಗೇನ 'ದ್ವೇಕಯೋರ್ದ್ವಿವಚನೈಕವಚನೇ' ಇತಿ ದ್ವಿತ್ವವಾಚಿದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ತತ್ರ
ವೃತ್ತೇರಯೋಗಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ 'ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಿ' ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ದ್ವಿತ್ವೇನ ಭೇದೋ ನ ಸಿದ್ಧಿರೇವೇತಿ
ಭಾವ: । ಅಜ್ಞೀಕೃತ್ಯೇದಮುಕ್ತಂ ವಸ್ತುತಸ್ತು ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮಧ್ಯಪತಿತಂ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮತ್ವಂ ನ
ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠಮಪಿ । ಯೇನ ಶ್ರುತಿರ್ಬಾಧ: ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ - ಕರ್ಮಬಂಧವಿಧುರಸ್ಯೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಹೇತು:
- ಇಶ್ವರಸ್ಯೇತಿ ॥ ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೇ 'ಯ: ಕರ್ಮಾಪಿ ನಿಯಮಯತಿ ಕಥಂ ತತ್ತ್ವಂ ಬಧ್ನಾತಿ'
ಇತಿ । 'ಅನ್ಯತ್ರ ಧರ್ಮಾದನ್ಯತ್ರಾಧರ್ಮಾದಿತ್ಯಾದ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಶ್ಚೇತಿ ಭಾವ: । ಅತಃ ಏವ ಭಾಷ್ಯೇ
ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಂಶೋಽಪ್ಯುದಾಹತ: । ಅನ್ಯಥಾ ದ್ವೌ ಪ್ರತೀಯೇತೆ ಇತ್ಯೇವಾವಾಚ್ಯತ್ ।
ಅತಃ ಏವ ಚ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಾ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಪ್ರತ್ಯಯೋಕ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕೋಟಿಸಾಧಕಾಭ್ಯಾಂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಮ್ಮೇವಾದ್ ಭಾಷ್ಯೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇ: ನಿರವಕಾಶತ್ವಾನುಕ್ತಿ: । ಅನ್ಯತ್ರ ತದ್ಭೂತಸ್ತು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಾರ್ಥಾಯ । ಗುಹ್ಯಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಂ ತು ದ್ವಯೋರಪಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವ:

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ವದಲ್ಲಿ
ಕರ್ಮಫಲದ ಆತ್ಮತ್ವವೂ ಸಹ ಸೇರಿದೆ. ಇಂತಹ ಲಿಂಗವು ಅದಿತಿಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ
ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕರ್ಮಫಲದ ಆತ್ಮತ್ವವು ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ
ಬಾಧೆವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತೇ:' ಎಂದು ಇದೆ. ಆದರೆ ಭೇದರಹಿತವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ದ್ವಿತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ದ್ವೈಕಯೋಃ ದ್ವಿವಚನೈಕವಚನೇ' ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವು ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೇಳುವ 'ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ' ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಕರ್ಮಫಲದ ಅತ್ಯತ್ವವು ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಂಗೀಕಾರವಾದ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮಫಲದ ಅತ್ಯತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಏಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ಕರ್ಮಬಂಧವಿಧುರಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು "ಈಶ್ವರಸ್ಯ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಯಃ ಕರ್ಮಾಪಿ ನಿಯಮಯತಿ ಕಥಂ ತತ್ ತಂ ಬಧ್ನಾತಿ'. "ಯಾರು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಯಮನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹವನನ್ನು ಆ ಕರ್ಮಗಳು ಹೇಗೆ ಬಂಧಿಸುತ್ತವೆ?" "ಅನ್ಯತ್ರ ಧರ್ಮಾದನ್ಯತ್ರಾರ್ಥರ್ಮಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೀಗೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, "ಪಿಬತ್" ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಮತ್ತು "ಔ" ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪಿಬತ್' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಟೀಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದು ಕೇವಲ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ದಾರ್ಢ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾವದೀಪ: - ಛತ್ರೀತಿ ॥ ಛತ್ರಯಛತ್ರಿಸಮುದಾಯೇ 'ಛತ್ರಣಿಂ ಗಚ್ಛಂತಿ' ಇತಿ ಯಥೋಕ್ತಿಃ, ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯೇನ' ಎಂದು ಇದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಭತ್ತಿ ಹಿಡಿದವರಿದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಭತ್ತಿ ಇಲ್ಲದವರಿದ್ದರೂ 'ಭತ್ತಿ ಹಿಡಿದವರು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜೀವನು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸಹ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - ಭೋಕ್ತೃಜೀವೇತಿ ॥ व्यवस्थिततत्तज्जीवकर्माजितशरीरे तस्य तस्यैव भोक्तृत्वादानेकभोक्तृत्वेऽन्योन्यनियमनायोगेन शीरोन्मथनादिप्रसङ्गादिति भावः । चैद्यादिदेहेषु च बलवता निमित्तेन भोक्तृद्वयसमावेशः काचित्को हरीच्छया युक्तः ।

‘ಭೋಕ್ತೃಜೀವ’ ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತರೀತಿಯಾಗಿ ಶರೀರಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೋಕ್ತೃಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯನಿಯಮನವು ಸಂಭವವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಶುಪಾಲರೇ ಮೊದಲಾದವರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಭೋಕ್ತೃಗಳು ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಅಂತಹ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - जीवस्यैव चेत्, कथं पिबन्ताविति द्वयोरप्युक्तिः? अत आह - द्वयोरिति ॥ द्वयोरप्युक्तिरुपचारबुद्धचेत्यर्थः ॥ नेश्वरस्यैवेति ॥ जीवस्यापि स्वातन्त्र्येण कर्मफलभोक्तृत्वे सर्वात्तृत्वस्यापि प्रसङ्गादिति भावः ।

ಕೇವಲ ಜೀವನೇ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ‘ಏಕಾಂತ’ ಎಂದು ಇಬ್ಬರನ್ನು ಹೇಳುವ ಯುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ‘ದ್ವಯೋರಪಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಹೇಳುವ ಯುಕ್ತಿಯು ಔಪಚಾರಿಕಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ನೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ’ ಎಂದು ಇದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಜೀವನೂ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂದು .

ಭಾವದೀಪ: - अथेति ॥ ‘अथ केन प्रयुक्तोऽयम्’ इत्यादाविवाधान्तरेऽयमथ-शब्दः । ताविति पदमनुवर्त्य तस्यार्थं वदन् प्रतिज्ञांशं व्याचष्टे - याविति ॥ लिङ्गादिति ॥ सूत्रे गुहां प्रविष्टाविति हेतुगर्भमिति भावः । द्विवचनश्रुतेरपि निरवकाशत्वं नास्ति, विष्णोरेव द्विरूपत्वादिति न्यायविवरणोक्त्यनुरोधेन रूपपदभावमाह - विष्णू इतीति ॥ ‘अत्रोपपत्तिस्तु द्वित्वं चैकस्य युज्यते’ इत्यनुरो-याख्यानसुधाचन्द्रिकासु व्यक्ता ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದವು “ಅಥ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಯಂ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಅರ್ಥಾಂತರಪರವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ತಾ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು “ಯೌ ಏಕಾಂತ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಲಿಂಗಾತ್’ ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ದ್ವಿರೂಪತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರೂಪ ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ‘ವಿಷ್ಣು’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕಾರಣವನ್ನು 'ದ್ವಿತ್ವಂ ಚೈಕಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸುಧಾ, ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ಕ್ರಮೇಣ ಪದಾನಾಮರ್ಯಮಾಹ - ದೀಪಾವಿತಿ || ಭಗವಂತಾವಿತಿ ಶೇಷ: | 'ನಿವಿಷ್ಟೋ ಹೃದಯೇ' ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯನುರೋಧಾತ್ | ವ್ಯಾಪತುರೀತ್ಯತ್ರೋಪಸರ್ಗಾರ್ಥಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಗುಹಾಸ್ಥಾನ ಇತಿ || ಜುष्टಿಂ ಸೇವಾಂ 'ಜುಷಿ ಪೀತಿ ಸೇವನಯೋ:' || ಆತ್ಮೇತಿತಿ || ಆತ್ಮಾ ದೇಹಸ್ಯ: | ಅಂತರಾತ್ಮಾ ಜೀವಹೃದಯಸ್ಯ: | ಕರ್ಮಫಲಾದನಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಸಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ ಹೃದಯನಿವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಕಥಂ ತದೀತ್ಯತ ಆಹ - ತಥಾಚ ಗೀತಾಸ್ವಿತಿ || ಅರ್ಥಬಾಹುಲ್ಯಾದ್ ಬಹುವಚನಮ್ | 'ಯಜ್ಞಾಪ್ಯುಕ್ತಾಮತೀಶ್ವರ:' ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ 'ಪश्यಂತಿ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷ:' ಇತ್ಯುತ್ತರತ್ರ ಚ ಶ್ರವಣಾದಿದಂ ವಾಕ್ಯಮೀಶ್ವರಪರಮಿತಿ ಭಾವ: |

ಕ್ರಮವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಋಕ್‌ಸಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ದೀಪ್ತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ವ್ಯಾಪ್ತೌ' ನಂತರಲ್ಲಿ 'ಭಗವಂತೌ' ಎಂದು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಜುಷ್ಟಿಂ' ಎಂದರೆ ಸೇವೆಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಜುಷೀ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಪೀತಿ' ಹಾಗೂ 'ಸೇವನ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಆತ್ಮೇತಿ' ಎಂದಿದೆ. ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ಅಂತರಾತ್ಮನೆಂದರೆ ಜೀವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವವನೆಂದರ್ಥ. ಕರ್ಮಫಲದ ಭೋಗವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ, ಆದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವವನಿಂದ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾ ಚ ಗೀತಾಸು' ಎಂದು ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗೀತೆ ಇರುವುದು ಒಂದೇ, ಆದರೆ 'ಗೀತಾಸು' ಎಂದು ಏಕೆ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಗೀತೆಯು ಬಹಳವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

'ಶ್ಲೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷು:' ಎಂಬ ಗೀತಾಶ್ಲೋಕವು ಈಶ್ವರಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕವು 'ಶರೀರಂ ಯದವಾಪ್ನೋತಿ ಯಚ್ಛಾಪ್ನುತ್ಯಾಮತೀಶ್ವರ:' ಎಂದು ಈಶ್ವರ ಪರವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಯಂತಿ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷ:' ಎನ್ನುವುದೂ ಸಹ ಈಶ್ವರಪರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಈಶ್ವರಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾವದೀಪ: - ವಿವೃತಮೇತಚ್ಚಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೇ 'ಭುಕ್ತೇ ಗುಣಾನ್ ಷೋಡಶಾಷೋಡಶಾತ್ಮಕಾನ್ ಸೋಽಲಕ್ಷ್ಯಶಿಃ ಭಗವಾನ್ ವಚಾಂಸಿ ಮೇ' ಇತ್ಯಾದೌ | ಭಗವತ ಏವ ಸ್ವಕೀಯೈರಿಂದ್ರಿಯೈರ್ಬೋಗೋಕ್ತೇಶ್ವೇ ತ್ಯಾದಿನಾ | ತಥಾ ಸ 'ಏತೈರಿಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷ್ಣುರ್ಬೋಗಾನುಭವತ್ಯಜ: | ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಜೀವದೇಹಸ್ಥಿತೋ ಹರಿ: || ಭುಕ್ತೇ ತದಿಂದ್ರಿಯೈರ್ಬೋಗಾನ್ ಕ್ಷುರಿತೈರಿಂದ್ರಿಯೈ: ಸ್ವಕೈ: ||' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚಾಘ್ರಮೇ ವ್ಯಕ್ತಮೇತತ್ |

ಭಗವಂತನ ಭೋಗದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಭಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಭುಂಕ್ತೇ ಗುಣಾನ್ ಪೋಡಶ ಪೋಡಶಾತ್ಮಕಾನ್ ಸೊಡಲಂಕೃಷೀಷ್ಟ ಭಗವಾನ್ ವಚಾಂಸಿ ಮೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಭೋಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ 'ಸ ಏತೈರಿಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷ್ಣುಃ ಭೋಗಾನನುಭವತ್ಯಜಃ' । ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ ಶಕ್ನೋಽಪಿ ಜೀವದೇಹಸ್ಥಿತೋ ಹರಿಃ । ಭುಂಕ್ತೇ ತದಿಂದ್ರಿಯೈಃ ಭೋಗಾನ್ ಭುರಿತ್ಯೈರಿಂದ್ರಿಯೈಃ ಸ್ವಕೈಃ' ಎಂದು ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪಾರ್ಥಿವಶರೀರದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವರೂಪ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಭೋಗಿಸಲು ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಜೀವನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಅವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಭೋಗಿಸಲು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಅಶುಭಭೋಗೇತಿ ॥ ಕುತ एवं ಸಕ್ಷೇಚ: ಶ್ರುತೇರಿತ್ಯತೋ 'ಅಸದ್ವಚಪದೇಶಾಚೇತಿ
 ಚೇನ ಧರ್ಮಾಂತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೋಷಾದ್' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ ವಾಕ್ಯಶೋಷೋಕ್ತಭೋಗಾ-
 ನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ಯಾ ಇಶಾಭೋಗಸ್ಯಾಶುಭವಿಷಯಕತ್ವಂ ನೇತ್ಯೇವಾನಶನಶ್ರುತೇರರ್ಥ ಇತಿ ಮತ್ವಾಽಽಹ -
 ತಥಾಹೀತಿ ॥ ಆರ್ಥವರ್ಣೇ ಅಸ್ಯಾಽಶ್ರುತಾವಪಿ ಋಕ್ಷಾಶಾಖಾಯಾಮಸ್ತಿ ಶ್ರವಣಂ ಯಃ ಅಗ್ರೇ ಅಗ್ರಚಃ
 ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾದು ಪಿಪ್ಪಲಂ ಕರ್ಮಫಲಮಾಹುಃ । ಯಃ ಪಿತರಂ ವಿಷ್ಣುಮುತ್ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಂ ನ ವೇದ ಅತ
 ಏವ ನಶತ್ ನಾಶವಾನ್ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾದು ಪಿಪ್ಪಲಂ ನೇತಿ ವಾಕ್ಯಶೋಷಾರ್ಥೋ ಧ್ಯೇಯಃ । 'ಜೀವಾಽಽಮೇವ
 ನಾಶನಾತಿ ನತು ನಾಶನಾತ್ಯೇವ ತಸ್ಯೇದಾಹುಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ರಗ್ರೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತೀರ್ಥವರ್ಣಭಾಷ್ಯೇ
 ವಾಕ್ಯಶೋಷೇ ಜೀವಾನಾಶಸ್ವಾದ್ರದನೋಕ್ತಾ 'ಅನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ರತಿ' ಇತಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇಽಸ್ವಾದ್ರೇವ
 ಸ್ವಾದುತ್ವೇನ ಜೀವೇನಾಶಮಾನಮನಶ್ಚಿತಿ ನಿಷಿದ್ಧಿವ್ಯತ ಇತಿ ತದ್ವಿವಿಕ್ತಸಾರಾಂಶಭೋಕ್ತತ್ವಂ ತು
 ವಿವಿಧತ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಾಂತರಮುಕ್ತಮ್ ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಶುಭಭೋಗ' ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವರ್ಣ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಶುಭವಾದದ್ದನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ - ಹೀಗೇಕೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ? ಏನನ್ನೂ ಭೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ? ಎಂದರೆ - 'ಅಸದ್ವ್ಯಪದೇಶಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ಧರ್ಮಾಂತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಇದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಭಿಚಾಕಶೀತಿ' ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಇದೆ. ಈ ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಭೋಗವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಶುಭವಾದದ್ದನ್ನು ಭೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅರ್ಥವರ್ಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯಶೇಷವನ್ನು 'ತಥಾ ಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಶೇಷವು ಅರ್ಥವರ್ಣೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸದಿದ್ದರೂ ಯುಕ್ತಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಯಃ = ಯಾರು, ಅಗ್ರೇ = ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು, ತಸ್ಮೈವ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಸ್ವಾದು ಪಿಪ್ಪಲಂ = ಸಾರ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಃ = ಯಾವ ಜೀವನು, ಪಿತರಂ = ತಂದೆಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಉತ್ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆಂದು, ನ ವೇದ = ಅರಿಯದೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ನಶತ್ = ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ತಸ್ಯ = ಆ ಜೀವನಿಗೆ, ಸ್ವಾದು ಪಿಪ್ಪಲಂ = ಸಾರವಾದ ಕರ್ಮಫಲವು ನ = ಉಣಲು ಸಿಗಲಾರದು. ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಜೀವಾದ್ಯಮೇವ ನಾಶ್ನಾತಿ ಭಗವಾನ್ ನ ತು ನಾಶ್ನಾತ್ಯೇವ | ತಸ್ಯೇದಾಹುಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವಗ್ರೇ” | ಎಂದು ಅಥರ್ವಣ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ, ಜೀವನು ಭೋಗಿಸುವ ಅಸಾರ ಪುಣ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ‘ಅನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವತ್ತಿ’ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಸಾರವಾದದ್ದನ್ನೇ ಸಾರವೆಂದು ಜೀವನು ಭೋಗಿಸುವುದನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಸಾರಭೋಗವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: — ‘ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರಭುಗ್ ಯಸ್ಮಾಚ್ಚಾರೀರಾದಾತ್ಮನಃ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಃ | ತಥಾ ‘ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇನೈವ ಭೋಗತ್ವಾದ್ ದುಃಖಾಭೋಗಾच्च ಸರ್ವದಾ | ಅಭೋಕ್ತಾ ಚೈವ ಭೋಕ್ತಾ ಚ’ ಇತಿ ಇತಿ ಪರತನ್ತ್ರಭೋಗದುಃಖರೂಪಾಶುಭಭೋಗನಿಷೇಧರೂಪಾರ್ಥಾಂತರದ್ವಯಮುಕ್ತಮ್ | ‘ಅಕಸ್ತಯೋಃ ಖಾದತಿ ಪಿಪ್ಪಲಾನ್ನಮನ್ಯೋ ನಿರನ್ತೋಽಪಿ ಬಲೇನ ಭೂಯಾನ್’ ಇತಿ ಏಕಾದಶಾಸ್ಕಂಧತಾತ್ಪರ್ಯೇ | ‘ಅತ್ತಿಂ ವಿನಾಪ್ಯಾದೌರ್ಬಲ್ಯಾತ್ತಥಾ ನಾತ್ತಿಹೀರ್ಭುಜಃ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಜೀವದುಪಜೀವನಾರ್ಥಾಶನಂ ನೇತೃರ್ಥಾಂತರ ಮನಶನಶ್ರುತೇರುಕ್ತಮ್ |

ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತದೇವ ‘ಸ್ಥಿತೃತದನಾಮ್ಯಾಂ ಚ’ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ | ತಥಾಚ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೇಽಪಿ ಸ್ಥೂಲಭೋಗಾಭಾವಾದಿಪರತಯಾಽಪಿ ಸಪ್ತಮೇ ವಿವೃತಮೇತತ್ | ‘ಕ್ರತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಕ್ರತಶಬ್ದಃ ‘ಕ್ರತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ’ ಇತಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಿಯಾ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಪರ ಇತಿ ಭಾವಃ |

“ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರಭುಗ್ ಸ್ಮಾಚ್ಚಾರೀರಾದಾತ್ಮನಃ” (ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ) ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇದೆ. ಅದರಂತೆ “ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣೈವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದ್ ದುಃಖಾಭೋಗಾಚ್ಚ ಸರ್ವದಾ | ಅಭೋಕ್ತಾ ಚೈವ ಭೋಕ್ತಾ ಚ |” (ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಭೋಗ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ದುಃಖದ ಭೋಗವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭೋಕ್ತೃನಾಗಿದ್ದರೂ ಭೋಕ್ತೃನಲ್ಲವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ) ಎಂದು ಪರತಂತ್ರಭೋಗವಾದ ದುಃಖರೂಪವಾದ ಅಶುಭಭೋಗವನ್ನು ನಿಷೇಧ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥಾಂತರದ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಏಕಃ ತಯೋಃ ಸ್ವಾದ್ವತ್ತಿ ಪಿಪ್ಪಲಾನ್ನಂ ಅನ್ಯೋ ನಿರನ್ಯೋಽಪಿ ಬಲೇನ ಭೂಯಾನ್” (ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ, ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಏನನ್ನು ತಿನ್ನದಿದ್ದರೂ ಬಲದಿಂದ ಇದ್ದಾನೆ) ಎಂದು ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಇದೆ. "ಆತ್ತಿಂ ವಿನಾಪ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯಾತ್ಯಥಾ ನಾತಿಹರ್ಷೇರ್ಭುಜಃ" (ಏನನ್ನು ತಿನ್ನದಿದ್ದರೂ ದುರ್ಬಲನಾಗಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹರಿಯು ಭೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಜೀವನಂತೆ ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು "ಅನಶ್ನನ್" ಶ್ರುತಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಮುಂದೆ ದ್ಯುಭಾಷ್ಯದ್ವಿಧಿಕರಣದ "ಓಂ ಸ್ಥಿತ್ಯದನಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಓಂ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥೂಲ ಭೋಗಾಭಾವಪರವಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಋತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವೆಂದು ಮತ್ತು ಧರ್ಮವೆಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಮಾತ್ರ ಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ॥ ಶಿಘ್ರಮುಪस्थಿತಃ । ನಹಿ ಮೈಥಿಲ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಯಃ ಕಚಿನ್ಮಿಥಿಲಾಭವೋ ಭಾಸತಃ । ಕಿನ್ತು ಯಸ್ತದ್ಭವಃ ತದಧಿಪಃ ಸ ಏವೇತಿ ಭಾವಃ । ಭಾಷ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯಾಪ್ರತಿತೇರಪೇಕ್ಷಿತಪೂರ್ತ್ಯಾನ್ವಯಮಾಹ - ಇತ್ಯಾದಿನೇತಿ ॥ ಆದಿಪದೇನ 'ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹೀರೇಷಂ ಪುರಾಣಮ್' 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ ॥೧೧॥

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ" ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ "ಮೈಥಿಲಃ" ಎಂದರೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಮಿಥಿಲಾಪಟ್ಟಣದ ವಾಸಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥ ತೋರದೆ, ಮಿಥಿಲಾ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನ್ವಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ವಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡಲು "ಇತ್ಯಾದಿನಾ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯ "ಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟಮಿತ್ಯಾದಿನಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅದಿ ಪದದಿಂದ "ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹೀರೇಷಂ ಪುರಾಣಂ । ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಂ" । ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - एकस्येत्येतद् द्विवचनानुपपत्तिस्फुरणायोक्तं । कर्मफलानुत्पत्तिं न प्रतीयत इत्यत आह - पातृत्वशब्दवाच्यमिति ॥ षष्ठ्यर्थो जन्पजनकभावसम्बन्ध इत्याह - सुकृतनिर्मित इति ॥ आक्रुद्धः अर्द्धः परेभ्योऽप्यर्द्धः परार्थ इत्याशयेन परार्थशब्दार्थमाह - अतिपूर्णति ॥ पञ्चमहायज्ञेति ॥ देवपितृभूतमनुष्यब्रह्मयज्ञरूप-पञ्चमहायज्ञा इत्यर्थः । यद्वा अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोम

ಇತಿ ಮञ್ಜಮಹಾಯಜ್ಞಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಯುಪರ್ಜನ್ಯೇತಿ ॥ ಯುಪರ್ಜನ್ಯಪೃಥಿವೀಪುರುಷಯೋಷಿದ್ರೂಪ
ಪञ್ಚಾಗ್ನಿವಿದೇತ್ಯರ್ಥಃ । ನಾಚಿಕೇತಾಃ ನಾಚಿಕೇತನಾಮಕೇಶ್ವಿವಂತಃ । ಛಾಯಾತಪೌ
ವಿದ್ವದವಿದ್ವತ್ಸುಖದುಃಖಕರೌ । ಅನ್ಯಸ್ಯೈವ ದ್ವಯೋರ್ಬುದ್ಧಿಜೀವತ್ವಪಕ್ಷೇ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ
ತಥಾಚಾಸಮ್ಭವ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಅನ್ಯस्याಪಿ ದ್ವಯೋರ್ಜೀವೇಶ್ವರತ್ವಪಕ್ಷೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿ
ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಸಹಚರಿತಕರ್ಮಫಲಭಾಗವತಃ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವस्याಪಿ ಸಮ್ಭಾವಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದिति
ಭಾವಃ ॥ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ವೇತಿ ॥ ಕಿಂ ವಿಷ್ಣೋರೆವಾತೋಽನ್ಯस्याಪೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥

॥ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದिति ॥ ತದ್ವಾಚ್ಯದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಮೇದೇ ಹರೌ ಕಥಮಪಿ
ಘಟಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದिति ಭಾವಃ । ಬಹುರೂಪತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯಾನಂದಮನಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ
ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಃ ಸಾವಕಾಶೇತ್ಯತೋ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರಮಾಹ - ಕರ್ಮೇತಿ ॥ ಹರಿಃ ಕರ್ಮಫಲಾಭೋಕ್ತಾ
ತದ್ವಿವಿಧವಿಧುರತ್ವಾದ್ ಘಟವದिति ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಮಭಿಧಾಯ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಂ ಚಾಹ -
ಅನಶ್ನನ್ನಿತಿ ॥ ಜೀವಾದನ್ಯೋ ಹರಿಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಕರ್ಮಫಲಮ್
ಅನಶ್ನನ್ನೇವಾಭಿವಾಚಕಾಶೀತೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಛತ್ರಿನ್ಯಾಯೇನೆತಿ ॥ ಛತ್ರಪಞ್ಚತ್ರಿಸಮುದಾಯೇ ಯಥಾ ಛತ್ರಿಣೋ ಗच्छಂತೀತ್ಯೌಪಚಾರಿಕ-
ಪ್ರಯೋಗಃ, एवं ಭೋಕ್ತುಭೋಕ್ತುಸಮುದಾಯೇಽಪ್ಯೌಪಚಾರಿಕಪಿಬಂತಾವिति ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।
ವಿರೋಧ ಇಶ್ವರಸ್ಯ ಭೋಗಾನಜ್ಞಿಕಾರೇ ಕೋ ಹೇತುರिति ಪ್ರಶ್ನನಸ್ಯೋತ್ತರಮಾಹ - ಏಕಸ್ಯೇತಿ ॥
ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅಸ್ಯ ಗೋರिति ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣರೀತ್ಯಾ ॥ ಭೋಕ್ತುಜೀವದ್ವಯೇತಿ ॥
ತच्छರೀರಜನ್ಯಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತುಜೀವ ದ್ವಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೇನ ಪಿಶಾಚಾವೇಶವತ್ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದिति
ನಿರಸ್ತಮ್ ।

ನನು ಜೀವಸ್ಯೈವ ಮುಖ್ಯತಃ ಪಾತೃತ್ವಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ತೂಪಚಾರತಸ್ತದಜ್ಞಿಕಾರೇ ಯುಗಪದ್
ವೃತ್ತಿರ್ದ್ರವಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ದ್ವಯೋರಪೀತಿ ॥ ದ್ವಿತ್ವಾವच्छೇದೇನೋಭಯತ್ರಾಪ್ಯುಪಚಾರ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಏವ ಪೂರ್ವ ತಾದೃಶ ಏವ ಛತ್ರಿನ್ಯಾಯ ಉದಾಹೃತಃ ॥

ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್दर्ಶನಾತ್ ॐ ॥ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತಾರಾತ್ಮಾನಾವೇವ ।
ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾಖ್ಯಭಗವದ್ರೂಪವಿಶೇಷಾವೇವ ನ ಜೀವೇಶ್ವರೌ । ಕುತಃ? ಹಿ ಯಸ್ಮಾದ್ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ
ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಂ ಚ ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಪಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ।
ರೂಪದ್ವಯಸ್ಯ ಗುಹಾಸ್ಥತ್ವಂ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ ತದ್दर्ಶನಾತ್ । ತಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ಗುಹಾಸ್ಥತ್ವಸ್ಯ
ಧರ್ಮಾ ಸಮಂತೇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೈರೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಬೀತ್ಯುಪಸರ್ಗಾರ್ಥೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಗುಹಾಸ್ಥಾನ ಇತಿ । ಆವೃತ್ತಿಂ
ಮತ್ವಾಹ - ತ್ರಿವೃತ್ತಮिति ॥ ಆತ್ಮಾ ದೇಹಸ್ಥಃ । ಅಂತರಾತ್ಮಾ ಜೀವಸ್ಥಃ ।

ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಸಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ ಹೃದಯಪ್ರವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಕಥಂ ತದಿತ್ಯತ ಆಹ -
 ತಥಾಚೇತಿ ॥ ಅರ್ಥಬಾಹುಲ್ಯಾದ್ ಬಹುವಚನಮ್ । ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತವಾಃ ಉಪಸೇವತೇ ಭುಂಕ್ತೇ ॥
 ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವೇನ ದುಃಖಾವಕಾಶಾಭಾವಾತ್ । ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಸುಖಾಪೇಕ್ಷಾಭಾವಾಚೇತಿ
 ಭಾವಃ । ಶುಭಾಶುಭಶಬ್ದೌ ಸುಖದುಃಖಪರೌ । ಅಂತರಂಗಜ್ಞಾಪಕಂ ಚಾಹ - ತಥಾಹೀತಿ ॥ ಯೋ
 ಭಗವಾನಗ್ರೇ ಅಗ್ರಾಚಃ ಸರ್ವತಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತಸ್ಯೇತ್ ತಸ್ಯೈವ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಕರ್ಮಫಲಂ ಸ್ವಾದು ಶುಭಮಾಹುಃ ।
 ಯಸ್ತು ಜೀವಃ ಪಿತರಂ ಜಗಜ್ಜನಕಂ ಭಗವಂತಮ್ ತತ್ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವೇನ ನ ವೇದ । ಅತಃ ಏವ ನ
 ಶತನರಕಾಳನರ್ಥರೂಪಂ ನಾಶಂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾನೋ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾಶವಾನ್ ವಾ ತಸ್ಯ ಪಿಪ್ಪಲಂ ನ
 ಸ್ವಾದ್ವಾಹುರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಇತ್ಯಾದಿನೇತ್ಯಾಧಿಪದಾಃ । ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಕೂಡ ಪೂರಕವಾಗಿವೆ

ॐ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ ॐ ॥ ೧-೨-೧೨ ॥

“ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಂ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ
 ವಿಶೇಷಣಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ
 ಆಗಿವೆ.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಚಃ ಯುಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯೇ । “ಯಃ ಸೇತುಃ” (ಕಠ. ೧-೩-೨) ಇತಿ ಏಕವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್
 ಏಕ ಏವ ಪಾತಾ ಸ ಚ ಸೇತುತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿನಾ ವಿಶೇಷಿತತ್ವಾತ್ ನ ಜೀವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಚ' ಶಬ್ದವು ಯುಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯದಲ್ಲಿದೆ. "ಯಃ ಸೇತುಃ" ಎಂಬ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನದಿಂದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಸೇತುತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

भाष्यम् - 'यः सेतुरीजानानामक्षरं ब्रह्म तत् परम्' (कठ. १-३-२.) इति ॥

ಅನುವಾದ - ಶುಭಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮುಂದಿನ 'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅದು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ನಿರವಕಾಶವಾದ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶವಾದ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಭೋಕ್ತೃವೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆಷ್ಠೇ ಅಲ್ಲ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅವನೇ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಯಃ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಈಜಾನಾನಾಂ = ತನ್ನ ಸೇವಕರಿಗೆ, ಸೇತುಃ = ರಕ್ಷಕನು, ಅಕ್ಷರಂ = ನಾಶರಹಿತನು, ಪರಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಸಕಲ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಕಾಠೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ಹೃದ್ಗುಹಾಸ್ಥಿತನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. (१)

(१) भाष्यदीपिका - एवं यदा निरवकाशगुहानिहितत्वलिङ्गस्य सावकाशाद् द्विवचनश्रुतितोऽपि प्राबल्याद् विष्णोः प्रकृत्यर्थभोक्तृत्वसम्भवाच्च स एव पातेति सिद्ध्यति । किमु पुनर्निरवकाशश्रुत्याऽपीत्यर्थं प्रतिपादयत्सूत्रं पठित्वा तदभिप्रेतश्रुतिमेवोदाहरति - विशेषणाच्चेति ॥ इति विशेषणादित्यन्वयः । सूत्रे पिबतोरिति विपरिणामेनानुवर्तते । चो युक्तिसमुच्चये । तथा च 'यः सेतुः' इति श्रुती पिबतोरैकवचन बोध्येनैकत्वेन विशेषणादेक एव पाता । स च यजमानसेतुत्वब्रह्मत्वाक्षरत्वादिना विशेषणाद् ब्रह्मणश्च परत्वेन विशेषणाद् विष्णुरेव, न जीव इति सूत्रार्थः । न केवलं लिङ्गात्, किन्तु - सेत्वादिश्रुतितोऽपीति चार्थः ॥

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಪೃಥಗ್ ವಕ್ತುಂ ಶುಭಾಸ್ತಸ್ಯ ನ ಚ್ಯವಂತೋಽಮಿತತ್ವತಃ ।

ಯತೋಽತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭವೇತ್ ॥

ಅತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಯಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ವಿಶ್ಲೇಷಣಮ್ ।

ಅಮಿತಾ ಹಿ ಶುಭಾ ಯಸ್ಮಾನ್ನಾನ್ಯೇಷಾಂ ತಮೃತೇ ವಿಭುಮ್' ॥ ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ॥

ಅನುವಾದ - ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಯಾರಿಗೂ ಸಹ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಆ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನಂತಗುಣಗಳು ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ತಸ್ಯ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಗುಣಾಃ = ಗುಣಗಳು, ಅಮಿತತ್ವತಃ = ಅನಂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಥಮ್ = ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ವಕ್ತುಂ = ಹೇಳಲು, ನ ಶಕ್ಯಂತೇ = ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಯತಃ = ಆದರೆ, ಅತಃ = ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ, ಸರ್ವೇಷಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳ, ಗ್ರಹಣಂ = ಸಂಗ್ರಹವು, ಭವೇತ್ = ಆಗುತ್ತದೆಯೋ, ಆಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ = ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ, ವಿತಸ್ಮಾದ್ = ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ = ಪೂರ್ಣತ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು, ವಿಷ್ಣೋಃ = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ, ವಿಶೇಷಣಮ್ = ಮುಖ್ಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಯಸ್ಮಾತ್ = ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ಗುಣಾಃ = ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳು, ಅಮಿತಾ ಹಿ = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಮಿತವಾಗಿ ಇವೆಯೋ, ತಸ್ಮಾತ್ = ಆಕಾರಣದಿಂದ, ಪ್ರಭುಂ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಋತೇ = ಹೊರತಾಗಿ, ಅನ್ಯೇಷಾಂ = ಬೇರೆಯವರಿಗೆ, ನ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ = ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೧)

‘ಯಃ’ ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾಖ್ಯೋ ದ್ವಿರೂಪೋ ಭಗವಾನ್ ‘ಇಜ್ಞಾನಾನಾಂ’ ವಿಷ್ಣುಮುಹಿಸ್ಯ ಯಾಗಂ ಕುರ್ವಾಣಾನಾಂ ‘ಸೇತುಃ’ ಆಶ್ರಯೋ ಯದಕ್ಷರಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ತಂ ಧ್ಯಾತುಂ ನಚಿಕೇತಸಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಧನಂ ವಕ್ತುಂ ‘ಶಕೇಮಹಿ’ ಶಕ್ತಾಃ ಸ್ಮ ಇತಿ ಕಾಠಕಶ್ರುತೀರ್ಥಃ ॥

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಗವದೇಕವಾಚಿತ್ವಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ - ಪೃಥಗಿತಿ ॥ ಅತ್ರ ಯತಃ ಇತ್ಯಾವರ್ತತೇ । ತಥಾ ಚ ಯತಃ ‘ತಸ್ಯ’ ವಿಷ್ಣೋರ್ಗುಣಾಃ ‘ಅಮಿತತ್ವತಃ’ ಅಸಂಖ್ಯಾತತ್ವತೋ ನಿಮಿತ್ತಾತ್

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

भाष्यम् - न च जीवे समन्वयोऽभिधीयते ।

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇ = ಜೀವನಲ್ಲಿ, ಸಮನ್ವಯಃ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವು, ನ ಚ ಅಭಿಧೀಯತೇ = ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. (೧)

भाष्यम् - 'सत्य आत्मा सत्यो जीव सत्यं भिदा सत्यं भिदा सत्यं भिदा, मैवाऽरुवण्यो मैवाऽरुवण्यो मैवाऽरुवण्यः ॥' इति पैङ्गिश्रुतिः ।

ಅನುವಾದ - ಪೈಂಗಿಶ್ರುತಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಪರಮಾತ್ಮನು ಸತ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ, ಜೀವನೂ ಸಹ ಸತ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆ “ಭೇದವು ಸತ್ಯ, ಭೇದವು ಸತ್ಯ, ಭೇದವು ಸತ್ಯ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರು ಭೇದವನ್ನು ಅಸತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಎಂದೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. “ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಪೈಂಗಿಶ್ರುತಿಯು ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಏಕೈಕ ಇದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಮನ್ವಯ

‘पृथक्’ विविच्य वक्तुं न शक्यन्ते । ज्ञातव्याश्च सर्वैरधिकारिभिः सर्वे गुणा इति शेषः । यतो ब्रह्मशब्देन सर्वेषां गुणानां ‘ग्रहणं’ ज्ञानं भवेद् अतः सर्वगुणज्ञानार्थं तस्मिन् विष्णौ ब्रह्मशब्दः प्रयुज्यत इति शेषः । यतो ब्रह्मशब्देन सर्वेषां गुणानां ग्रहणं भवेत् । एवं च सर्वगुणवाची ब्रह्मशब्दो भवति, तत्र वृत्तिमन्तरेण तज्ज्ञानजनकत्वायोगादिति भावः । यस्माद् विभुं तं विष्णुमृते अन्येषां जीवानां नामिता गुणाः, किन्तु - विष्णोरेव प्रमाणसिद्धम्, एतस्मात् कारणादयं ब्रह्मशब्दो विष्णोरेव ‘विशेषणं’ मुख्यवाचको नान्येषामित्यर्थः । ब्राह्म इत्यनन्तरं ब्रह्मशब्दस्य भगवदेकवाचित्वमुक्तमिति शेषः ।

(೧) भाष्यदीपिका - अत्र परैः पिबन्तौ बुद्धिजीवाविति पूर्वपक्षे प्राप्ते जीवेश्वरावेवेति व्याख्यातं, तन्निराकरोति - न चेति ॥ अत्रेति शेषः । अस्मिन्नध्याये इति तदर्थः । हेतौ , स्वव्याख्यनेन सह परव्याख्याननिराकरणस्य समुच्चये वा चशब्दः तथा चासङ्गतिरिति भावः ।

ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮಾ = ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸತ್ಯಃ = ಸತ್ಯನು, ಜೀವಃ = ಜೀವನು, ಸತ್ಯಃ = ಸತ್ಯನು, ಭಿದಾ = ಅವರಿಬ್ಬರ ಭೇದವು, ಸತ್ಯಃ = ಸತ್ಯವು, ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ = ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ, ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ = ಅನಾದಿ ಅನಂತಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ, ಮೈವಾಽರುವಣ್ಯಃ = ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವು ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು, ಅರಾಃ = ದೋಷಗಳು, ಅರವಃ = ದೋಷವಂತರು, ತೈಃ = ಆ ಜೀವಾಭೇದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದೋಷವು, ಇವುಗಳಿಂದ, ವಣ್ಯಃ = ತಿಳಿಯುವವನು, ಮೈವ = ಸರ್ವಥಾ ಆಗಲಾರನು, ಅರಾಃ = ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ, ಜೀವಾಭೇದವೆಂಬ ದೋಷಗಳು, ಅರವಃ = ಇಂತಹ ದೋಷವುಳ್ಳವರು, ತೈಃ = ಆ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವಂತಹ, ವಣ್ಯಃ = ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯನು, ಮೈವ = ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಪೈಂಗಿಶ್ರುತಿಃ = ಪೈಂಗಿಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ ಅಭೇದವನ್ನು ನಿಂದನೆ ಮಾಡಿ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನು ನಾತ್ರ ಜೀವೇ ಸಮನ್ವಯಕಥನಮಸಜ್ಜತಮ್ । ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದಸ್ಯಾಸತ್ಯತ್ವೇನ ತಯೋರೇಕತ್ವಾತ್ । ಜೀವಸಮನ್ವಯಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಸಮನ್ವಯರೂಪತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸತ್ಯ ಇತಿ ॥ 'ಸತ್ಯಂ' ಸತ್ಯಾ 'ಭಿದಾ' ಭೇದಃ । ಯಥ್ಯಪತ್ರಾಽತ್ಮಜೀವಯೋಃ ಸತ್ಯತ್ವವಚನೇನೈವ ತತ್ತ್ವರೂಪಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ತಥಾಽಪಿ ಪುನಃ 'ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿರ್ದರ್ಶನಪ್ರತಿಪಾದಭೇದ ಪ್ರತಿಪಾದನಿರಾಸತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಾ ಇಪಥಾವೃತ್ತಿಃ ।

ಕೇಚಿದ್ ಭೇದಮಸತ್ಯಮಾಹುಃ । ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತಸ್ತೇಷಾಂ ಪಕ್ಷೇ ಶ್ರುತಿರಭಿಕ್ಷಂ ದೃಢಮಭಿಧತೇ - ಮೇವೇತಿ ॥ 'ಆರೂಪಣ್ಯಃ' ಅರಾ ದೋಷಾಸ್ತದ್ವಂತಃ, ಆಸಮಂತಾದರಶೀಲಾ ವಾ ಆರವಃ ತೈರಸತ್ಯಭೇದಜ್ಞಾನಿಭಿಃ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಥಾ ವನ್ಯೋ ಭಜನೀಯೋ ನೇತೃತ್ಯಃ । ಇತಿ ಪೈಕ್ಷಿಶ್ರುತಿರೀತ್ಯನಂತರಂ ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಅಸ್ಯ ನಾಸತ್ಯೋ ಭೇದ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಣಾನ್ವಯಃ । एवं ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಶ್ವರಶ್ರುತಿರೀತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ॥ ಅತ್ರ ಯಥಾಪಿ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೇ - 'ಸತ್ಯತ್ವಂ ಚ ಭೇದಸ್ಯೋಕ್ತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಶ್ವರಶ್ರುತೌ । ಸ್ಥಾಪುರ್ಣೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ಸ ಪ್ರಜಾಪತಿಮುಖಾಚ ಕೋಽಸಿ ಕೇ ಸ್ಮಃ ಕಃ ಸ ಇತಿ । ಸ ಹೋವಾಚ ಯೋಽಸ್ಮಿ ಯೇ ಸ್ಥ ಯಃ ಸ ಇತಿ । ಅಥೈನಮುಪಾಕ್ರೋಶತ್ ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ 'ಸತ್ಯಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಶ್ವರಶ್ರುತೀತ್ಯನಂತರಗತತಯಾ ಪಠ್ಯತೇ । ಭಾಷ್ಯಪುಸ್ತಕೇಽಪಿ ಕವಿತ್ 'ಸತ್ಯಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮ್ 'ಆತ್ಮಾ ಹಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಶ್ವರಶ್ರುತೀತ್ವೇನ ಪಠ್ಯತೇ । ನ ತು ಶ್ರುತಿದ್ವಯಸ್ಯತ್ವೇನ । ತಥಾಽಪಿ ಅನಯೋಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಸಾರೇಣೈಕಶ್ರುತಿಸ್ಥತ್ವಂ, ಬಹುತರಪಾಠವಾತ್ 'ಸತ್ಯ ಆತ್ಮಾ' ಇತಿ ಪೈಕ್ಷಿಶ್ರುತಿಃ । 'ಆತ್ಮಾ ಹಿ' ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಶ್ವರಶ್ರುತಿಃ । ತಾತ್ಪರ್ಯೋದಾಹೃತಾ ತ್ವನ್ಯಾ ತತ್ಸಮಾಖ್ಯಾರೂಪಾ ಚೇತ್ಯದೋಃ ॥

भाष्यम् - 'आत्मा हि परमः स्वतन्त्रोऽधिगुणोजीवोऽल्पशक्तिरस्वतन्त्रोऽवरः'
इति च भाल्लवेयश्रुतिः ।

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಭಾಲವೇಯ ಶ್ರುತಿಯು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಆತ್ಮಾ ಹಿ =
ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಸ್ವತಂತ್ರಃ = ಸ್ವತಂತ್ರನು, ಅಧಿಗುಣಃ = ಅನಂತ ಗುಣವುಳ್ಳವನು,
ಜೀವಃ = ಜೀವನು, ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಃ = ಅಲ್ಪವಾದ ಶಕ್ತಿವುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ವತಂತ್ರಃ =
ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನು, ಅವರಃ = ನೀಚನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ. (೧)

भाष्यम् - 'यथेश्वरस्य जीवस्य भेदः सत्यो विनिश्चयात्
एवमेव हि मे वाचं सत्यां कर्तुमिहार्हसि ॥', (पञ्चपुराणम्)

'यथेश्वरश्च जीवश्च सत्यभेदौ परस्परम् ।

तेन सत्येन मां देवास्त्रायन्तु सहकेशवाः॥' (स्कान्दपुराणम्)

इत्यादेर्नासत्यो भेदः ॥ १२ ॥

॥ इति गुहाधिकरणम् ॥ ३ ॥

ಅನುವಾದ - ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಸತ್ಯವೇ
ಆಗಿದೆಯೋ, ಅದೇರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನೂ ಸಹ ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು. ಜೀವ ಮತ್ತು

'स्थाणुः' रुद्रः 'उच्चक्राम' ऊर्ध्वं जगाम । 'सः' रुद्रः 'प्रजापति' ब्रह्माणम्
उपाक्रोशदुवाच । किमिति ? त्वं 'कः' कीदृशः । वयं 'के' कीदृशाः । सः विष्णुः 'कः'
कीदृशः । किं भिन्न उताभिन्न इत्याशयः । क्रमेणोत्तरमाह - अहं 'यः' यादृशोऽग्रे सर्वदा
तादृशोऽस्मि । यूयं 'ये' यादृशाः तादृशाः स्य । 'सः' विष्णुर्यादृशो मया भवदादिभिश्च
भिन्नस्तादृश एवेति श्रुत्यर्थः ॥

(१) भाष्यदीपिक - अत्रोक्तभेदसाधकप्रमाणत्वेन विरुद्धगुणोपन्यासाय 'आत्मा' इति
द्वितीयवाक्यं प्रवृत्तम् । 'आत्मा' परमात्मा 'परमः' स्वतन्त्रः । 'अधिगुणः' पूर्णशक्तिः ।
अत एवोत्तरत्र परमत्वस्वतन्त्रत्वपूर्णशक्तित्वविरुद्धानां धर्माणाम्
अल्पशक्तिरित्यादिपदैर्बुद्धिमेणाभिधानं कृतम् ॥

ಈಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂತಹ ತತ್ವಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ನನ್ನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇವತೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಭೇದವು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ-

ಯಥಾ = ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಈಶ್ವರಸ್ಯ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಜೀವಸ್ಯ = ಜೀವನಿಗೆ, ಇರುವ ಭೇದಃ = ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವು, ವಿನಿಶ್ಚಯಾತ್ = ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆಯೋ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯಃ = ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ, ಏವಂ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಮೇ = ನನ್ನ, ವಾಚಂ = ಮಾತುಗಳನ್ನು, ಸತ್ಯಾಂ = ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ, ಕರ್ತುಂ = ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಇಹ = ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಅರ್ಹಸಿ = ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಿ, ಇತಿ = ಪದ್ಧಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರಶ್ಚ = ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಜೀವಶ್ಚ = ಅಲ್ಲನಾದ ಜೀವನು, ಯಥಾ = ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಪರಸ್ಪರಮ್ = ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ, ಸತ್ಯಭೇದಾ = ಸತ್ಯವಾದ ಭೇದವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೋ, ತೇನ ಸತ್ಯೇನ = ಅಂತಹ ಸತ್ಯತ್ವದಿಂದಲೇ, ಸಹಕೇಶವಾಃ = ಕೇಶವನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ದೇವಾಃ = ದೇವತೆಗಳು, ಮಾಂ = ನನನ್ನು, ತ್ರಾಯಂತು = ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಾಂಥ ಪುರಾಣವು ಹೇಳಿದೆ.

ಇತ್ಯಾದೇಃ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಭೇದಃ = ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವು, ನಾಽಸತ್ಯಃ = ಸುಳ್ಳಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳ ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಅತ್ರೈವಾರ್ಥೇ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯೇ ಪಠತಿ - ಯಥೇತಿ || ಅತ್ರ ಷಟ್ಕವಂತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪಾಗ್ರಸ್ಥಂ, ಪ್ರಥಮಾಂತಂ ಸ್ಕಾಂದಗತಮಿತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಃ | 'ಮೇ ಮಾಮ್' ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ಪ್ರಕೃತೌ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ | 'ವಿನಿಶ್ಚಯಾತ್' ಏವಾರ್ಥೌಷ್ಯಂ ಶಬ್ದಃ ||

ಸತ್ಯಭೇದಾವಿತಿ ಬಹುಗ್ರಹಿಃ | ಯಥಾ ಸತ್ಯಭೇದೌ ತಥೈವ ವಿಷಯಾನಾನತಿಕ್ರಮೇಣ ಜ್ಞಾತೇನ 'ಸತ್ಯೇನ' ಸತ್ಯಭೇದೇನ ಭೇದಸತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನಾಖ್ಯಾಕಾರಣೇನೇತಿ ಯಾವತ್ | 'ಸಹಕೇಶವಾಃ' ಇತ್ಯೇಕಂ ಪದಂ, ಕೇಶವಸಹಿತಾ ದೇವಾಃ 'ತ್ರಾಯಂತು' ಅಸ್ಮಾನ್ ರಕ್ಷಂತಿವತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತ್ಯಾದೇವಾಕ್ಯಾನಾಸತ್ಯೋ ಭೇದಃ, ಕಿಂತು - ಸತ್ಯ ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಜೀವೇಶಭೇದಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವೇನೋಪಾಧಾನಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತೇ, ತಾದೃಶಸ್ಯೈವ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಾತ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ವಿಷಯಾನತಿಕ್ರಮೇಣ ಭೇದಸತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತ್ರಾಣಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತಿಯಾ ಭೇದಸತ್ಯತ್ವಮಪಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಸಂಜ್ಞತಿಃ ||

ಆದಿಪದೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯವಚನಾನಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ಉದಾಹೃತಾನಿ | ತಥಾಹಿ -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ विशेषणाच्च ॐ ॥ १-२-१२ ॥

‘अक्षरं ब्रह्म यत्परम्’ इति ब्रह्मशब्देन विशेषितत्वादपि ऋतपातृत्वं द्विरूप-

‘द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन् दैव आसुर एव च ।

दैवो विस्तरज्ञः प्रोक्त आसुरं पार्थ मे शृणु ॥

असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम् ॥ इत्यारभ्य -

‘तानहं द्विषतः क्रूरान् संसारेषु नराधमान् ।

क्षिपाम्यजस्रमशुभानासुरीष्वेव योनिषु ॥’ इति भगवद्वचनम् । (भ.गी. १६-६, १९.)

‘असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम् ।

त आसुराः स्वयं नष्टाः जगतः क्षयकारिणः ॥’ इति व्यासस्मृतिः ।

‘इन्द्रासोमा तपतं रक्ष उज्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः ।

पराशृणीतमचितो न्योषतं हतं नुदेयां निशिशीतमत्रिणः ॥’ (ऋ. ७-१०४-१.)

‘इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्यग्नितसेभिर्ಯुवमश्महन्मभिः ।

तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणः’ (ऋ. ७-१०४-५.) इत्यादिका श्रुतिः ।

‘येषां भिज्जगदीश्वरजीवानां नास्ति तेऽत्रिणः ।

स्वाज्ञानकल्पितजगत्परमेश्वरस्य

जीवस्य भेदकलुषीकृतभूमभावे ।’ (इति हि मायिनो वदन्ति ।)

‘आच्छाद्य विक्षिपति संस्फुरदात्मतत्त्वम् ।

जीवेश्वरस्य जगदाकृति तन्मृषैव ॥’ इत्यादि च ।

‘त्रियातुधानः प्रसितिं तयेत्वृतं यो अग्रे अनुतेन हन्ति ॥’ (ऋ. १०-८७-११.)

‘वाचा स्तेनं शरव ऋच्छन्तु मर्मन् विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः ।’ (ऋ. १०-८७-१५.)

‘अथ ज्ञानोपसर्गाः’ इत्यारभ्य ‘ये चान्ये मिथ्यातर्कैर्दृष्टान्तैः कुहकेन्द्रजालैर्वैदिकेषु

परिस्थातुमिच्छन्ति तैः सह न संवसेत् । प्रकाश्या ह्येते तस्करा अस्वर्ग्याः’ (मैत्री. ७-८)

इत्यादिश्रुतिज्ञतैरನ್धं तम एव मायिनां गतिरिति निश्चीयते । तथा च स्कान्दे -

‘सर्वब्रह्मत्ववेत्तारो जीवब्रह्मत्ववेदिनः ।

अन्यसाम्यविदो विष्णोः विष्णुद्वेष्टार एव च ।

सर्वे यान्ति तमो घोरं न तेषामुत्थितिः क्वचित् ॥’ इति ॥

॥ इति गुहाधिकरणम् ॥ ३ ॥

ವಿಷ್ಣೋರಿತ್ಯೇತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ವಿಶೇಷಣಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ||
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣವೇಕಪರತ್ವಂ ಪುರಾಣವಚನೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ - ಪೃಥಗಿತಿ || ಗುಹ್ಯಂ
 ಪ್ರವಿಷ್ಟಾವಿತಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾನಾವಭಿಧೀಯೇತೆ ಇತಿ ವದಂತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ನ ಜೀವೇ ಸಮನ್ವಯ
 ಇತಿ || ನನು ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಪರಮಾತ್ಮವಜ್ಜೀವೇಽಪಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನಂ
 ನ ಪೂರ್ವಾಸಂಜ್ಞತಮಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣವಚನೈಃ ಪರಿಹರತಿ - ಸತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ||
 ಅಕುರ್ವಣಾಪರಪರ್ಯಾಯಃ | ಸ್ವದೋಷದರ್ಶಿभिಃ ಆರೂಢಿಃ ವನ್ಯೋ ವನನೀಯೋ ಭಜನೀಯೋ ನೈವ
 ಭವತಿ | ವಿಷ್ಣೋರ್ನಿರವಯಸ್ಯ ಸ್ವದೋಷಜ್ಞಾನಿಷು ಪ್ರೀತ್ಯಭಾವಾತ್ | ಅತೋ ದೋಷಿಭ್ಯೋ ಜೀವೇಭ್ಯೋ
 ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನತಯಾ ಜಾನದ್ವಿರೇವ ವಿಷ್ಣುರ್ಭಜನೀಯೋ ನಾನ್ಯಥೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಇತಿ ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲಂಬ್ಯಾಂ ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ||

‘ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ ಪರಮ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ
 ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆಯೆಂಬ
 ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ
 “ವಿಶೇಷಣಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದ್ದೆನ್ನಲು
 ಪ್ರಮಾಣವಚನವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಪೃಥಕ್” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.
 ಗುಹ್ಯಪ್ರವಿಷ್ಟರಾದವರು ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮರೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅವರನ್ನು
 ಕುರಿತು “ನ ಜೀವೇ ” ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಜೀವನಲ್ಲಿ
 ಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯವು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣಗಳ
 ಮಾತಿನಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಸತ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. “ಆರುವಣ್ಯ” ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ ?
 ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಾಣುವವರು ‘ಆರು’ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಂದ
 ಭಜಿಸಲ್ಪಡುವವನು ‘ವಣ್ಯ’ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು
 ತಪ್ಪು. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಾಣುವವರಲ್ಲಿ ನಿರವಧ್ಯವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಲು
 ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷಿಗಳಾದ ಜೀವರುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಯಾರು
 ಭಜಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹವರಿಂದ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣು ಭಜನೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಆರುವಣ್ಯ
 ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲಂಬ್ಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು
 ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ विशेषणाच्च ॐ ॥ १-२-१२ ॥

एवं निरवकाशलिङ्गस्य सावकाशश्रुतितोऽपि प्राबल्याद् विष्णोर्भोक्तृत्वसम्भवाच्च
स एव पातेति सिद्ध्यति किमु निरवकाशश्रुत्यापीत्यर्थं प्रतिपादयत् सूत्रं पठित्वा
तदभिप्रेतश्रुतिमेवोदाहरति - विशेषणाच्चेति ॥ 'यः सेतुः' इति पिबतोरैकवचनेन
विशेषणात् । एक एव पाता । स च ब्रह्मत्वविशेषणाच्च विष्णुरेवेति भावः ।

ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವೆಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವು ಸಾವಕಾಶವಾದ "ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ
ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶುಭಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ
ಭೋಕ್ತೃ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸಲು
ನಿರವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ,
ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಎಂಬುದರಿಂದ.

"ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ಕಾರಕದ ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರವು " ಯಃ ಸೇತುಃ" ಎಂದು ಇದೆ.
"ಪಿಬಂತೌ" ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತರಾದ ಭೋಕ್ತೃಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ "ಯಃ ಸೇತುಃ" ಎಂದು
ಏಕವಚನದಿಂದ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ
ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಆ ಭೋಕ್ತೃವಿಗೆ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಭೋಕ್ತೃನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - ब्रह्मशब्दस्य भगवदेकवाचित्वं स्मारयति -
पृथगिति ॥ तस्य गुणा अमितत्वतो विविच्य यतो वक्तुं न शक्यन्तेऽतस्तस्मिन्
ब्रह्मशब्दः प्रयुज्यते । यतो ब्रह्मशब्देन सर्वगुणानां ग्रहणं भवेत् ।

एवं सर्वगुणवाची यतो ब्रह्मशब्द एतस्माद् विष्णोरेव वाचको नान्येषां
तस्यैवाऽमितगुणत्वात् । तं विनाऽन्येषां तदभावादित्यर्थः ।

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮವಾಚಕವೆಂಬುದನ್ನು "ಪೃಥಕ್" ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದ
ಮಾತಿನಿಂದ ನೆನಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳು ಅನಂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ
ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ
ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಅನಂತಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅನ್ಯರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೊರತು ಅನ್ಯರು ಅನಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एवं सूत्रद्वयं व्याख्याय परकृतापव्याख्यां निराकरोति -
नचेति ॥ अत्र प्रतीतौ पिबन्तौ किं बुद्धिजीवौ जीवेश्वरौ वेति सन्देहे
बुद्धिजीवाविति प्राप्ते सिद्धान्तितम् । जीवेश्वरावेतौ भवतोऽन्यतरस्य पातृत्वेन
जीवत्वे सिद्धे द्वितीयस्य चेतनतयैव भाव्यत्वात् । 'अस्य गोर्द्वितीयोऽन्वेष्टव्यः'
इत्यादौ सजातीयग्रहणस्यैव लोके दर्शनादिति व्याख्यानमयुक्तम्,
समन्वयासङ्गतत्वात् । न तस्मिन्नध्याये जीवे समन्वयोऽभिधीयते । येन
जीवेश्वरावेताविति साधनं सङ्गतं स्यादतो नासौ व्याख्या युक्तेति भावः।

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ, ಇತರರು (ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು) ಮಾಡಿರುವ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು "ನಚೆ" ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಂಕರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಪಿಬಂತೌ" ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - "ಪಿಬಂತೌ" ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯರಾದವರು ಬುದ್ಧಿಜೀವರೋ? ಅಥವಾ ಜೀವೇಶ್ವರರೋ? ಎಂದು. ಬುದ್ಧಿಜೀವರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ - ಇಲ್ಲಿ ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತೀತವಾಗುವ ಇಬ್ಬರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಅವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ 'ಪಿಬಂತೌ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದವನು ಚೇತನನೇ ಆಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಒಂದು ಹಸುವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಹುಡುಕಿರಿ ಎಂದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಸುವಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಹಸುವನ್ನೇ ತರುವುದು ಕಂಡಿದೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೀವನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಚೇತನನನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಜೀವೇಶ್ವರರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅವರ ವಾದ.

ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಉದ್ದೇಶ ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು 'ಪಿಬಂತೌ' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯರಾದವರು ಜೀವೇಶ್ವರರು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚ ಛಾಯಾತಪ್ತವಿಶೇಷಣಾದೇತತ್ ಕಲ್ಯಯಮ್ । ವಿಧ್ವದವಿದುಃಃ
ಸುಖದುಃಖಕಾರಣತ್ವೇನ ತದುಪಪತ್ತೇಃ । ನಹಿ ಛಾಯಾತಪಶಬ್ದೌ ವಿಧಾವಿಧಾವದ್ವಾಚಕೌ । ಕಿಂಚ
ಪಿಬತೌಬುದ್ಧಿಜೀವತ್ವೇ ಕಿಂ ಛಿನ್ನಂ ಕಿಂ ವಾ ಜೀವೇಶ್ವರತ್ವೇ ಲಬ್ಧಮ್ । ಪರೇಣಾಪಿ ಜೀವೇ
ತದಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ಇಶ್ವರೇ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿರिति ಚೇನ । ಇಶ್ವರೇ ಲಿಂಗಸ್ಯೌಪಚಾರಿಕತ್ವಾ-
ಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । एवं ಚ ಜೀವ ಏವ ಸಮನ್ವಯಃ ಸಾಧಿತಃ ಸ್ಯಾತ್ ತತಃಚ ಕಿಂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾಽಪರಾಧಮ್ । ತೇನಾಪಿ ಪಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಬುದ್ಧೌ ಲಾಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ನಾತ್ರ
ಜೀವೇ ಸಮನ್ವಯಕಥನಮಸಂಗತಂ ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದಸ್ಯಾಸತ್ಯತ್ವಾದಿತೃತ ಆಹ - ಸತ್ಯ ಇತಿ ॥
ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಾ । ಆರೂಪಣ್ಯೋ ದೋಷಿಭಿರ್ಮಜನೀಯಃ । ಯಥಾ ಸತ್ಯಭೇದೌ, ತಥೈವ ಜ್ಞಾತೇನ ತೇನ
ಸತ್ಯೇನ ಕಾರಣೇನ । ಅತಃ ಹರಿರೇವ ಸುಕೃತಫಲಭೋಕ್ತೇತಿ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತೃತ್ವಲಕ್ಷಣಾಯೋಗ
ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥ ೧೨ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುವಿರಚಿತಾಯಾಂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಮ್ ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

“ಛಾಯಾತಪ್ತೌ” ಎಂಬುದನ್ನು “ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಗ ಮಾಡುವವರು ಜೀವೇಶ್ವರರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಇದು
ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಛಾಯಾತಪ್ತವು ವಿಶೇಷಣವು, ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಸುಖದುಃಖ
ಕೊಡುವವನೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ - ಭೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಬುದ್ಧಿಜೀವರು ಎಂದರೆ ಏನು ಹಾನಿ ? ಜೀವೇಶ್ವರರು
ಎಂದರೆ ಏನು ಲಾಭ ? ಏಕೆಂದರೆ ಪರಕೀಯರೂ ಸಹ ಪಾನ ಮಾಡುವವನ್ನು ಜೀವನೇ ಎಂದು
ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರಲ್ಲವೆ? ನೀನು ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು
ಜೀವೇಶ್ವರೌ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ
ಲಿಂಗವನ್ನು ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮನ್ವಯ
ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರನು ಏನು ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು ?
ಏಕೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದವನೂ ಸಹ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದು
ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಪಿಬಂತೌ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವು ಸುಳ್ಳಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದದ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು 'ಸತ್ಯ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಪೃಂಗೀಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬುದು 'ಸತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. 'ಆರುವಣ್ಯಃ' ಎಂದರೇ "ದೋಷವುಳ್ಳ ಪುರುಷರಿಂದ ಸೇವ್ಯ" ಎಂದರ್ಥ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದವು ಸತ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಜೀವೇಶ್ವರ ಭೇದಜ್ಞಾನವು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದವು ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸತ್ಯರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭೋಗ ಮಾಡುವವನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

॥ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ॐ विशेषणाच्च ॐ ॥ १-२-१२ ॥

भावदीपः - उक्तसमुच्चये सौत्रचशब्द इति व्यञ्जनवतारयति -
एवमिति ॥ स एवेति ॥ नतु जीवसहित इत्येवार्थः । द्विवचनान्तं रूपपदं त्यक्त्वा
पातेत्युक्तैकवचनान्तस्य तात्पर्यलब्धस्यानुवादस्तु एकवचनेन विशेषणादिति
हेत्वन्वयायेति भावः ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ "ಚ" ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು "ಏವಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ "ಸ ಏವ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರವು ವಿಷ್ಣುವೇ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಜೀವಸಹಿತನಾಗಿ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ರೂಪಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ, ("ಯಃ ಸೇತುಃ" ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಏಕವಚನಾಂತವಾದ "ಪಾತ" ಎಂದು ಏಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ? ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ "ಏಕವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್" ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವೇ ಭೋಕ್ತೃವೆನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.)

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾವದೀಪ: - भाष्यस्य सूत्रेणान्वयं मत्वा 'यः सेतुः' इति चैकत्ववचनेन विशेषणादित्यनुभाष्यदिशाऽर्थमाह - यः सेतुरिति ॥ 'पृथग्' इत्यादिस्मृत्यनुरोधाद् 'ब्रह्म तत्परम्' इत्यन्तवाक्योदाहरणाच्चार्थान्तरं चाऽऽह - ब्रह्मत्वेति ॥ ब्रह्मशब्दस्यान्यथासिद्धिशङ्काया बीजनिरासेनानुदयादत्र भाष्ये केवलब्रह्मशब्दस्यैव स्मृत्या निरवकाशताप्रदर्शनाच्च ब्रह्मशब्दस्य परत्वविशेषणाच्चेत्यपि व्याख्यानं न कृतम् । अत एव स्मारयतीत्युक्तिः, नतु साधयतीति । यद्वोक्तदिशा तदपि व्याख्यानं सुज्ञानमिति भावः ।

ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದು “ಯಃ ಸೇತುಃ ಇತಿ ಏಕತ್ವವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್” ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ “ಯಃ ಸೇತುಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಪೃಥಕ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವೃತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ “ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು “ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯ ಬುಡವನ್ನೇ ತುಂಡರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರವಕಾಶವಾದ ಸ್ವೃತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅನ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿಯೂ ಸಹ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಸ್ಮಾರಯತಿ” “ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಾಚಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ

ಭಾವದೀಪ: - स्मारयति, स्मृत्या दर्शयतीत्यर्थः । स्मृतौ यतो वक्तुं न शक्यन्ते, अतः सर्वेषां ब्रह्मशब्देन ग्रहणं भवेदित्यस्य साक्षादनन्वयादेतस्मादित्यनेन परामृश्यमानहेतोरप्रतीतेश्च अत इत्यस्य साध्यमध्याहृत्य योजयति - तस्येति ॥ पृथक् विविच्य । यत इत्यस्याऽऽवृत्तिं मत्वाऽऽह - यतो ब्रह्मशब्देनेति ॥ तस्य पर्यवसितार्थमाह - एवमिति ॥ पृथगित्यादिनोक्तप्रकारेण । एतेन पूर्वार्धमेतस्मादिति हेतूपपादकत्वेन उत्तरार्धैकदेशस्तु एतस्मादित्यस्य विषयं दर्शयितुं प्रवृत्तमिति दर्शितम् ।

ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ "ಯತೋ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯಂತೇ ಅತಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಗ್ರಹಣಂ ಭವೇತ್" ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅನ್ವಯವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಮತ್ತು "ಏತಸ್ಮಾತ್" ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡುವ ಕಾರಣವೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಅತಃ" ಎಂದು ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು "ತಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ "ಯತಃ" ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು "ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು "ಏವಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಏವಂ" ಎಂದರೆ "ಪ್ರಥಮ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವು "ಏತಸ್ಮಾತ್" ಎಂದು ಹೇಳುವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಉತ್ತರಾರ್ಥದ ಏಕದೇಶವು "ಏತಸ್ಮಾತ್" ಎಂಬುದರ ವಿಷಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - एतस्मादित्यर्थोपपादकत्वेन तदुत्तरार्थमिति भाष्यसूचितयोग्यसाध्य हेतु अभिधाय तदुपपादकतया नचेत्यादिभाष्यं योजयितुमाह - अत्रेति ॥ नच छायेति ॥ अविद्याश्रयत्वप्रकाशवत्त्वरूपच्छायातपत्वेत्यर्थः ॥ विद्वदिति ॥ 'छायेव विदुषां प्रभुः । आतपः पापिनाम्' इति काठकभाष्योक्तस्मृतेरिति भावः ॥ विद्याविद्येति ॥ यथायोगमन्वयः । यद्यप्यष्टमस्कन्धतात्पर्यनिर्णये पञ्चमेऽध्याये 'छाया त्वविद्या सम्प्रोक्ता जन्यविद्याऽऽतपः स्मृतः' इत्युक्तम्, तथापि तद्वत्त्वार्थकत्वं त्वप्रामाणिकमिति भावः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ನ ಚೇತ್ ಛಾಯಾ" ಎಂದಿದೆ. ಛಾಯಾತಪ ಎಂದರೆ, "ಛಾಯ = ಅವಿದ್ಯಾಯುಕ್ತ ಸಂಸಾರಜೀವ, ಆತಪಃ = ಪ್ರಕಾಶ ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದರ್ಥ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ "ವಿದ್ವತ್" ಎಂದರೆ "ಛಾಯೇವ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರಭುಃ | ಆತಪಃ ಪಾಪಿನಾಂ" ಎಂದು ಕಾಠಕ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ "ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯ" ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಛಾಯಾತಪಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಛಾಯಾ = ವಿದ್ಯಾ, ಆತಪಃ = ಅವಿದ್ಯಾ). ಆದರೆ ಭಾಗವತದ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ "ಛಾಯಾ ತು ಅವಿದ್ಯಾ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾ ಜನ್ಯವಿದ್ಯಾಽತಪಃ ಸ್ಮೃತಃ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये नच जीवेश्वरयोरिति वाच्ये जीव इत्येकवचनोक्त्या सूचितं दोषमाह - किञ्चेति ॥ ननु भेदस्य सत्त्वे कुतो न जानन्ति केचिदित्यतो भाष्ये मैवारुण्य इत्युक्तम् । तदर्थमाह - दोषीति ॥ अरा दोषाः तद्वन्तः आरवः 'वन सम्भक्तौ' इति धातुः । शपथत्वेन त्रिरुक्तिरिति भावः । तेन सत्येन इत्यत्र

ತच्छಬ್ದಪರಾಮೃಶಂ ದರ್ಶಯಂತಸ್ಯ ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವಂ ಧಟಯತಿ - ಯಥೇತಿ || ಸತ್ಯೇನ ಭೇದೇನೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಸತ್ಯೇನ ಭೇದಜ್ಞಾನೇನ ಕಾರಣೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಒಂದು ವೇಳೆ ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದವು ಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಏಕೆ ಅದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಮೈವಾರುವಣ್ಯಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಮೈವಾರುವಣ್ಯ” ಎಂದರೆ ದೋಷವುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ. ಆರಾಃ = ದೋಷಗಳು, ಆರವಃ = ದೋಷಗಳುಳ್ಳವನು, “ವನಸಂಭಕ್ತಿ” ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಈ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. “ಮೈವಾರುವಣ್ಯಃ” ಎಂದು ಮೂರು ಬಾರಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಉದ್ದೇಶ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೋಷಿಗಳಿಂದ ಯಾವಕಾಲಕ್ಕೂ ಸೇವ್ಯನಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶಪಥ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ‘ಕ್ರತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಕ್ರತಶಬ್ದಾರ್ಥ ವದನ್ಯುಪಸಂಹರತಿ - ಅತ ಇತಿ || ಅತೌ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತೀಲಿಂಗಭಾವಾದನಶನಶ್ರುತಿದ್ವಿವಚನಶ್ರುತ್ಯವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕ್ರತಶಬ್ದಃ ಸುಕೃತಮಾತ್ರಪರೋ ನತು ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತಸಾಧಾರಣಕರ್ಮಮಾತ್ರಪರಃ | ‘ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ’ ಇತಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಾತ್ | ‘ಕ್ರತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ ಸುಕೃತಂ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ’ ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚೇತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ಸುಕೃತಫಲಭೋಕ್ತೇತಿ || ಇತಿಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ಯರ್ಥಃ |

“ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಯತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ “ಅತಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿರವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ “ಅನಶನ” ಮತ್ತು “ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯತಶಬ್ದವು ಸುಕೃತಮಾತ್ರ ಪರವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಸುಕೃತ ದುಷ್ಕೃತ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಮಾತ್ರ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲದೆ “ಯತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ ಸುಕೃತಂ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ” (ಯತಂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮ ಸುಕೃತ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ) ಎಂದು ಸ್ಪೃತಿಯು ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಸುಕೃತ ಫಲ ಭೋಕ್ತಾ” ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಇತಿ” ಶಬ್ದವು ಕಾರಣಪರವಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಶೋಷಣ ಫಲೋಕ್ತಿಃ | ಯದತ್ರ ಕೇನಚಿದತ್ತೇತ್ಯಾದಿವಿಶೋಷಣಾಚ್ಚೇತ್ಯಂತ- ಸೂತ್ರಾಣಾಮೈಕಾಧಿಕರಣ್ಯಮುಪೇತ್ಯಾಧಿಕರಣಭೇದ ದೋಷೋದ್ಭಾವನಂ ತಚ್ಚಂದ್ರಿಕಾಪಾಂ ನಿರಸ್ತಮ್ | ಯದಪಿ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಸ್ವಾರಸ್ಯವರ್ಣನಂ ತದಪಿ ತನ್ತ್ರದೀಪಿಕಾಪಾಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವರ್ಣನಾನಿರಸ್ತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ || ೧೨ ||

|| ಇತಿ ರಾಘವೇಂದ್ರಯತೀಕೃತೇ ಭಾವದೀಪೇ ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್ ||

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಅಧಿಕರಣದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಕೆಲವರು "ಆತ್ಮಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ತನಕ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ದೋಷಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಎಲ್ಲಾ ದೋಷಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವರು ಸೂತ್ರಗಳ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನೂ ಸಹ ತಂತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪದಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮञ्चरी - ॥ ॐ विशेषणाच्च ॐ ॥ एकवचनसेतुत्वब्रह्मत्वादिना पिबतोर्विशेषितत्वाच्च तावात्मानावेव न जीवेशावित्यर्थः । स्मारयति स्मृत्या दर्शयति । अत इत्यनन्तरमपेक्षितं पूरयति । तस्मिन् ब्रह्मशब्दः प्रयुज्यत इति ॥ यत इति ॥ अनेन यतः शब्दावृत्तिर्दर्शिता । अत्र काठके ॥ समन्वयसङ्गत्वादिति ॥ समन्वयाभिधायकैतदध्यायासङ्गतत्वादित्यर्थः ॥ छायातपत्वविशेषणादिति ॥ तयोः क्रमेण विद्याविद्यावद्वाचकत्वेन तादृशयोश्च जीवेशान्यत्वायोगादिति भावः । विनिगमनाविरहादुक्तमेवास्त्वित्यत आह - नहीति ॥ अनुशासनाभावाद् अस्मत्पक्षे तु छायेव विदुषां प्रभुः आतपः पापिनामिति विनिगमकमस्त्येवेति भावः । न केवलमेतदसङ्गतं किन्तु व्यर्थं चेत्याह - किञ्चेति ॥ समन्वयसिद्धिरित्यनन्तरं लब्धेति लिङ्गव्यत्ययेनानुवर्तते । एवम् एवं सति । मयेश्वरे लिङ्गस्यौपचारिकत्वाङ्गीकारेण जीवमात्रे समन्वयसिद्धावपि तन्मते कथमित्यत आह - तेनापीति ॥ शङ्कते - नात्रेति ॥ तथाच जीवे समन्वयईश्वर एव सिद्धयतीति भावः । अराः दोषाः तद्वन्तः अरवः । स्वरूपसतः कारणत्वायोगादाह - तथैव ज्ञातेनैवेति ॥

॥ इति श्रीशर्कराश्रीनिवासविचचिता वाಕ್यार्थमञ्जर्याम् गुहाधिकरणम् ॥

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೀಯ,
ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ, ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ
ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

ಗುಹಾಭಿಕರಣ (೧-೨-೩)

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಗೃತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥ ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್

ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿ ನಿರೂಪಣೆ

॥ ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದರ್ಶನಾತ್ ॐ ॥

ಪೂರ್ವಾದಿತಿಪ್ರಾತಿಪದಿಕಶ್ರುತಿಬಲಾದನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ ಉಕ್ತಃ, ಅತ್ರ ತು 'ಪಿಬಂತೌ' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಬಲಾದನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಸಮನ್ವಯ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯವಾಂತರಸಂಕ್ಲಿಪ್ತಿಃ ।

ಅನುವಾದ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಪ್ರಾದಿಪದಿಕವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ದ್ವಿವಚನಪ್ರತ್ಯಯ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತ

ಪ್ರಕಾಶ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದರ್ಶನಾತ್ ॐ ॥ ಪೂರ್ವಸಂಕ್ಲಿಪ್ತಿಮಾಹ - ಪೂರ್ವೇತಿತಿ । ಕ್ರಿಯೇತಿ । ಅದನರೂಪಕ್ರಿಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರತ್ಯಯೇತಿ । ದ್ವಿವಚನರೂಪೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕ್ರಿಯೇತಿ । ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಾಂತನ್ಮೂಲಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಕಯೋರಪ್ಯಾಧಿಕರಣಯೋಃ ಪೌರ್ವಾ-
ಪರ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯನ್ನು 'ಪೂರ್ವತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದನರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದರ್ಥ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯ ಎಂದರೆ 'ಪಿಂಬತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ದ್ವಿವಚನರೂಪವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದರ್ಥ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ರುತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಮೊದಲು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅನಂತರ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಈ ಕ್ರಮದ ಅನುಪೂರ್ವಿಯು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ನಿರಾಸವಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಲೋಕತ ಏವಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ನ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯಮಪೇಕ್ಷತೇ । ಉಕ್ತಾಃ ಟೀಕಾಃ - “ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ” ಇತಿ । ತತ್ಕಥಂ “ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಬಲಾದನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿ” ಇತ್ಯುಕ್ತಿರिति, ಚೇತ್,

ಅಕ್ಷೇಪ - ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ “ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು ನೀವು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ?

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಚ್ಯತೇ - ಅस्ಮಿನ್ ಪಾದೇ ಪೂರ್ವೋತ್ತರತ್ರ ಚಾನ್ಯಸಾಹಿತ್ಯೇನೈವಾನ್ಯತ್ರ-
ಪ್ರಸಿದ್ಧೀರುಕ್ತತ್ವಾದತ್ರಾಪಿ ತಥಾ ಭಾವ್ಯಮिति ಭಾವೇನ ವಾ, ಪೂರ್ವ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯ ವಿಣ್ಣಾವುಕ್ತೌ
ತನ್ಮಧ್ಯಪತಿತಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾಽಪಿ ಸಾಮನ್ಯತ ಉಕ್ತತ್ವಾದನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ವ್ಯಮನ್ಯ-
ಸಾಹಿತ್ಯಮಾವಶ್ಯಕಮ್ ।

ಸಮಾಧಾನ - ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅಥವಾ ಲಿಂಗಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೇ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಕಲವನ್ನು ಭಗವಂತನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವವೂ ಸಹ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವವು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ एव टीकायां “नच सर्वात्तत्वेन बाधः, श्रुतेर्निरवकाशत्वात्” इति द्विवचनश्रुत्यैव बाधः शङ्कितः ।

“ಲೋಕತಃ” ಇತಿ ಟೀಕಾ ತು ಪ್ರಾವಿಶಿಷ್ಯಾನುಕ್ತವಾಶಯೇತಿ ಭಾವೇನ ವಾ, ಲೋಕತೋಽನ್ಯತ್ರ-ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇಽನ್ಯಸಾಹಿತ್ಯೇನಾಪ್ಯನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೇಸ್ಸತ್ವಾತ್ತದಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ವೈತದುಕ್ತೀರಿತಿ ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ನಚ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವೇನ ಬಾಧಃ, ಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್” ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವದ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯದಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯತ್ವವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಯಿತು. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಮನ್ವಯವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಟೀಕೆಯ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದಲೇ ಬಾಧವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

‘ಲೋಕತಃ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಏನರ್ಥ? ಎಂದರೆ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಲೋಕತಃ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ಲೋಕತಃ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೂ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಮತ್ತಷ್ಟು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಸಹ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಕತಃ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यद्यपि पूर्वत्र प्रातिपदिकार्थप्रत्ययार्थयोर्विष्णौ सम्भवेऽपीह तयोरसम्भवादिति पूर्ववैषम्येण पूर्वपक्षप्रवृत्तेः प्रत्युदाहरणरूपाऽपि वक्तुं शक्या । तथाऽपि सा वक्ष्यमाणादिशा सुज्ञानेति नोक्ता ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ವಸ್ತುತಃ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ' ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅದಿತಿಪ್ರಾತಿಪದಿಕ' ಮತ್ತು 'ಏಕವಚನ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇವೆರಡರ ಅರ್ಥವು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಒಬ್ಬಂತೆ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಒಬ್ಬತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅರ್ಥವಾಗಲೀ, 'ಔ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಲೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹೌದು, ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿಯಂತೆ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿಯು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ತಥಾಽಪಿ "ಸರ್ವಾತೈಕಃ ಪರ ಉಕ್ತಃ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ, "ತಥದಾ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ವತ್ವಂ" ಇತಿ ಟೀಕಾयां च पूर्वाक्षेपस्य दर्शितत्वात्तद्विरोधः । नच तत्प्रयोजनमात्रपरं, इहोभयपरत्वेऽपि तस्य बाधकाभावादिति चेत्

ಆಕ್ಷೇಪ - ವ್ಯವಹಿತವಾದ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾಗಲೀ, ಟೀಕಾಕಾರರಾಗಲೀ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಅವಾಗ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಜನ ಪರವೆಂದು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಃ ಪರ ಉಕ್ತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ - 'ತದ್ವದಾ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವತ್ವಂ' ಒಂದು ವೇಳೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಬರುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹಾಗೆ ಹೇಳದೆ ಅವಾಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕಾ ಮಾತುಗಳು ಕೇವಲ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಯೋಜನ ಪರವಾಗುವಂತೆ ಸಂಗತಿ ಪರವೂ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - सत्यं, तस्य वक्ष्यमाणादिशोपपादनसापेक्षत्वे झडिति सुज्ञानत्वाभावेन तदपरित्यागेनैव सङ्गत्यन्तरकथनमेतदित्यदोषः ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದಾಗ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕಾ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಪರತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ಸಂಗತಿಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೂ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಉಪಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಕ್ಲೇಶಕರವಾಗಿದೆ. ಸುಲಭವಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನಂತರ ತಿಳಿಯಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳ ವಿರೋಧಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

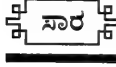
ಪ್ರಕಾಶ: - ननु न प्रत्ययश्रुतिबलादन्यत्रप्रसिद्धता, प्रत्ययाज्जीव एवेत्यप्रतीतिः, तस्य द्विवबोधकत्वेन जीवेश्वरोभयप्रापकत्वादिति चेन्न, सिद्धान्तकोटितोऽन्यत्र-प्रसिद्धेरेवान्यत्रप्रसिद्धशब्दार्थत्वात् । अत्र विष्णोरेव सिद्धान्तकोटित्वेन जीवसहितस्य ततोऽन्यत्वात् ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಬಲದಿಂದ ಜೀವನೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು. ಪ್ರತ್ಯಯವು ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರ ಇಬ್ಬರನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಕೇವಲ ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಿಚಾರವೆನಿಸಿದ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಜೀವಸಹಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃ ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳುವನ ಪಕ್ಷವು ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - अत एव द्विवचनश्रुत्या कर्मफलात्तत्त्वमुभयत्रप्रसिद्धमित्यपि चोद्यं परास्तम् । विष्णोरेवेति सिद्धान्तकोटौ कर्मफलात्तत्त्वस्य द्विवचनश्रुत्या प्राप्तेः, तथा द्वयोः प्राप्तत्वेऽपि जीवेश्वरावित्यस्य न्यायेनैव व्युत्पाद्यत्वादिति ।

ಇದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಂಕೆಯು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮತ್ವವು ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವ ಕಾರಣ ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆಯೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಟಿಯು ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಎಂಬ ಎರಡುವಿಧ ಪಕ್ಷಗಳು 'ಜೀವೇಶ್ವರೌ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ ಶ್ರುತಿಯ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ.

ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮತ್ವದಂತೆ ಇದೂ ಸಹ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮತ್ವದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಲಿಂಗವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಭೋಕ್ತೃಗಳಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಈ ದ್ವಿವಚನವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಚಾರದ ಅನಂತರ ಪ್ರತ್ಯಯದ ವಿಚಾರವೂ ಸಂಗತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅವಾಂತರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣ ರೂಪಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ ಆಕ್ಷೇಪಕೀಸಂಗತಿಗಳು ಮುಂದಿನ ವಿಷಯಭಾಗದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಪಿಬಂತೌ ಕಿಂ ಜೀವೇಶರೌ ಕಿಂ ವೇಶ್ವರರೂಪವಿಶೇಷೌ ಇತಿ ಚಿಂತಾ ? ತದರ್ಥಂ ಗುಹಾವೇಶಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಕಂ ಕಿಮಮುಖ್ಯಮ್ ಕಿಂ ವಾ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ? ತದರ್ಥಂ ಪಿಬತ್ಪ್ರತಿಪದಿಕಾರ್ಥಭೂತಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ ಯುಕ್ತಮುತ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ? ತದರ್ಥಮಭೋಕ್ತೃತ್ವಶ್ರುತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರನಿಷೇಧಪರಾ ತತಾಶುಭಭೋಕ್ತೃತ್ವನಿಷೇಧಪರಾ ವಾ ಇತಿ ? ತಥಾ ದ್ವಿವಚನಂ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ ಯುಕ್ತಮುತ ಯುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ - ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ ಹೀಗಿದೆ -

'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರೋ? ಅಥವಾ ಈಶ್ವರನ ಎರಡು ವಿಶೇಷರೂಪವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಗುಹಾವೇಶ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆಯೋ? ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪಿಬತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅರ್ಥವೆನಿಸಿರುವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅಥವಾ ಕೂಡುತ್ತದೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವಶ್ರುತಿಯು

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಅಶುಭವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಇದರಂತೆ ದ್ವಿವಚನವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ? ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಪರಂಪರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ವಿಷಯಸಂಶಯದೀಕಾಂ ವ್ಯನक्ति - ಅತ್ರೇत्याದಿನಾ ।

ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶೌ ಪರಮೇ ಪರಾರ್ಥೇ ।

ಛಾಯಾತಪೌ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ವದಂತಿ ಪಚ್ಚಾಗ್ರಯೋ ಯೇ ಚ ತ್ರಿನಾಚಿಕೇತಾಃ ॥

ಇತ್ಯತ್ರ ಕಾಠಕೇ ಋತಪಾನಕರ್ತೃತ್ವೇನೋಕ್ತೋ ವಿಷಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಡೀಕಾಢಾಂ ಸ್ಪಶಃ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ ಹಾಗೂ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ.

ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶೌ ಪರಮೇ ಪರಾರ್ಥೇ ।

ಛಾಯಾತಪೌ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ವದಂತಿ ಪಚ್ಚಾಗ್ರಯೋ ಯೇ ಚ ತ್ರಿನಾಚಿಕೇತಾಃ ॥

'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಕಾಠಕದ ವಚನವು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯತಪಾನಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶೌ' ಇತ್ಯೇತದೇವ ಧರ್ಮೀಕೃತ್ಯ ಸಂದಿಹ್ಯತಾಢ್ । ತಥಾ ಚ ಸೌತ್ರನಿರ್ದೇಶೋಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಂಜ್ಞಿತಸ್ಯಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ 'ಪಿಬಂತೌ' ಇತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಯಾತ್ ।

ನಚ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗತ್ವೇನ ಸಂಶಯಾಢ್ಯೋಗಃ, ಗುಹಾಪ್ರವಿಶ್ಠತ್ವಸ್ಯ "ಹೃದಿ ಹ್ಯೇಷ ಆತ್ಢ್ಢಾ" ಇತಿ ಜೀವೇಽಪಿ ಸಢ್ಢವಾತ್ । ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಬಲೇನ ಗುಹಾಪ್ರವಿಶ್ಠತ್ವಂ ಜೀವೇಶ್ವರಯೂರಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಢ್ಢವಾಚೇತಿ ಚೇತ್ ,

ಅಕ್ಷೇಪ - ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶೌ' (ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಇದ್ದಾರೆ) ಎಂಬುದನ್ನೇ ಧರ್ಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳಿಂದ ಸಂದೇಹವು ನೇರವಾಗಿ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಂದೇಹವೇ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೂ ಸಹ ಸಮೃತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶೌ' ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಬೃಹನ್ನ ಲಿಂಗವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಶಯವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. “ಹೃದಿ ಹ್ಯೇಷ ಆತ್ಮಾ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತ ದ್ವಿವಚನವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಧರ್ಮವು ಇದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಧರ್ಮಿಯನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಸಂಶಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - मैवं, गुहाप्रविष्टत्वस्य “सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात्” इति नये विष्णौ सिद्धत्वात्तत्समन्वयेऽपूर्वगुणालाभात्, पातृत्वसमन्वये तु कर्मफलभोक्तृत्वस्यापूर्वगुणस्य लाभात् । प्रागुक्तलक्षणस्य साक्षादाक्षेपसम्भवाच्च ।

ತತ್ರ ಪ್ರಾತಿಪಾದಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ ದ್ವಯೋರಪ್ಯನುಪಪತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷಹೇತುಸತ್ತ್ವಾच्च । ಅತ एव सूत्रे आत्मपदेनाऽऽदेयं मातीति व्युत्पत्त्या-
पातृत्वमुच्यते । वक्ष्यमाणदिशा गुहाप्रविष्टत्वस्य विष्णावेव प्रसिद्ध्या संशयायोगाच्च । सौत्रनिर्देशस्य तु गतिर्वक्ष्यते ।

ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಧರ್ಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರಲು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ ಧರ್ಮವು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಆ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಅಪೂರ್ವಗುಣವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಫಲವಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವಗುಣವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ‘ಔ’ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅರ್ಥ ಎರಡೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ದೃಢವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ದಾರ್ಢ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪದದಿಂದ ‘ಆದೇಯಂ ಮಾತಿ’ (ಶುಭಫಲವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪಾತ್ವತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆಷ್ಠೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಕಾರ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಶಯವೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದೇಕೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮುಂದೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - जीवेश्वराविति । एतेन “विष्णोरेव” इति टीका विष्णोरेवान्यस्यापि वेति व्याख्येयेत्युक्तं भवति ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ನನು ಬುದ್ಧಿಜೀವಿ ಪ್ರಾಣಜೀವಿ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಣಿ ವಾ ಸಮ್ಭವತಃ, ಕಥಂ ಜೀವೇಶ್ವರಾವಿತಿ
ವಿಶಿಷ್ಟಯೋಕ್ತಿಃ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಜೀವೇಶ್ವರಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ವಾ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು
'ವಿಷ್ಣೋರೇವ ವಾ ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಾ' ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಿಗೂ
ಬರುತ್ತದೋ ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಆಕ್ಷೇಪ - ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆನ್ನಲು ವಿನಿಗಮಕವಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು
ಜೀವರನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಜೀವರನ್ನು ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣರನ್ನೂ ಸಹ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು.
ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಜೀವೇಶ್ವರಃ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನೇ ಹೇಗೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರು?

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಮೈವಂ, ಪಾತೃತ್ವೇನೈಕಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವೇನ 'ಅಸ್ಯ ಗೋಕ್ಷಿತ್ತೀಯೇನ
ಭಾವ್ಯಂ' ಇತ್ಯಾದೌ ಸಜಾತೀಯಸ್ಯೇವಾತ್ರಾಪಿ ಸಜಾತೀಯಸ್ಯೈವ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ ।
ನಚ ಜೀವಾಂತರಮೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಂ, ಏಕಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ ಭೋಕ್ತೃಜೀವದ್ವಯಾಯೋಗಾತ್ ।

ನಚ ಕೈದಾದೌ ಜೀವದ್ವಯಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಸ್ಯ ಪ್ರಬಲನಿಮಿತ್ತಾದಿನಾ ಕಾಚಿತ್ಕತ್ವೇನ
ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಜೀವದ್ವಯಾಯೋಗಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಾच्च ತಸ್ಯೈವ ದ್ವಿತೀಯತ್ವಸ್ಯೋಚಿತತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ ।

ಸಮಾಧಾನ - ಪಾತೃತ್ವಧರ್ಮವಿರುವ ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನಂತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಇಂತಹ ಜೀವನಿಗೆ
ಸಜಾತೀಯನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಹಸುವಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಜಾತೀಯ
ವಸ್ತುವೆಂದರೆ ಹಸುವೇ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸಜಾತೀಯನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದರೆ
ಈಶ್ವರನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನೇ ಸಜಾತೀಯನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು
ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃಗಳಾದ ಇಬ್ಬರು ಜೀವರು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.
ಶಿಶುಪಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಜೀವರು ಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿರುವುದು ಕಂಡಿಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಪ್ರಬಲವಾದ
ಕಾರಣವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಜೀವದ್ವಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು ಹೊರತು ಎಲ್ಲ
ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವದ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ರೂಪವಿಶೇಷಾವಿತಿ । ಇಶ್ವರದ್ವಯಾಭಾವೇನೇಶ್ವರಾವಿತ್ಯನುತ್ಪತ್ತಾ "ರೂಪವಿಶೇಷೌ"
ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಕಮಿತಿ ।

ಯಸ್ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಮ್ ।

ಇತ್ಯುಕ್ತಸೇತುತ್ವಾದಿರಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಮುಖ್ಯಮಿತಿಚಿಂತಾನಂತರಂ, ಮುಖ್ಯತ್ವೇ ಬಾಧಕಮಸ್ತ್ಯುತ
ನೆತಿ ಚಿಂತಾ ಸ್ಫುಟವಾಚಿನ್ಯಾ ।

ಈಶ್ವರನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದ್ದರಿಂದ 'ಈಶ್ವರಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸದ 'ರೂಪವಿಶೇಷಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಶ್ವರನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಕಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿ ಪದದಿಂದ 'ಯಸ್ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಮ್ ।' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇತುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. 'ಮುಖ್ಯಂ' ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ಅನಂತರ ಮುಖ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿದೆಯೋ ? ಇಲ್ಲವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಶ್ರುತಿರिति । "ಅನಶ್ವನ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರ್ಯದಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಾಮಾನ್ಯ-
ನಿಷೇಧಪರಾ, ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಧೋಗಾತಿಬತ್ತಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯರೂಪಬಾಧಕಸತ್ತ್ವೇನ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೇರ್ಮುಖ್ಯತ್ವಯೋಗೇನ ಜೀವೇಶ್ವರಾವಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಫಲಮ್ ।

ಯದಿ ವಿಶೇಷನಿಷೇಧಪರಾ, ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋಗೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೇ-
ರ್ಮುಖ್ಯತ್ವಾದಿಶ್ವರರೂಪವಿಶೇಷಾವಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಫಲಮಿತಿ ಸ್ಫುಟವಾಚಿನ್ಯಾ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಫಲಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಅನಶ್ವನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸುವುದಾದರೆ, ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಅನಶ್ವನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಶೇಷವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತ ಫಲಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ್ರ ದ್ವೌ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೌ, ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಮುಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ: ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಮುಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಶ್ಚೇತಿ ।

‘ಆತ್ಮಾನೌ’ ಇತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಪ್ರತ್ಯಯಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವಯೋಗತೇರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । ತತ್ರಾಘೋಪ-
ಯುಕ್ತಚಿಂತಾಪರಂಪರೇಯಮ್ । ದ್ವಿತಿಯೋಪಯುಕ್ತಾಮಾಹ - ತಥೇತಿ ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರದಿಂದ ಒಟ್ಟು ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು -

೧. ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

೨. ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಎಂದು.

‘ಆತ್ಮಾನೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಂದ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಗತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಸಂಶಯವನ್ನು ‘ತಥಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - किं वा मुख्यमिति चिन्तानन्तरमियं चिन्ता ध्येया । यदि द्विवचनं न युक्तं, तदा बाधकसत्त्वेन ब्रह्मशब्दादेरमुख्यत्वेन जीवेश्वराविति फलिष्यति । यदि तु युक्तं, तदा बाधकाभावाद्ब्रह्मशब्दादेर्मुख्यत्वेनेश्वररूपविशेषाविशेषाविति फलिष्यतीति भावः ।

‘ಕಿಂ ವಾ ಮುಖ್ಯಂ’ ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ನಂತರ ‘ತಥಾ’ ಎಂಬ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ದ್ವಿವಚನವು ಅಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆವಾಗ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗದು. ಆವಾಗ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ರೂಪವಿಶೇಷವೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳೆಂದು ಫಲತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - नन्वियं चिन्ता प्रातिपदिकार्थभूतं भोक्तृत्वं द्विवचनं च न युक्तमुत युक्तमिति पूर्वत्रैव निवेक्ष्यतामिति चेन्न, तदर्थमभोक्तृत्वश्रुतिरिति वक्ष्यमाणचिन्ताया अनन्वयापत्ते: तस्या: प्रातिपदिकार्थमात्रविषयत्वादिति ॥

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಶಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ‘ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಭೂತಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನಂ ಚ ನ ಯುಕ್ತಮುತ ಯುಕ್ತಮ್’ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಭೂತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಮತ್ತು ದ್ವಿವಚನವು ಅಯುಕ್ತವೋ?

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

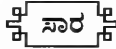
ಅಥವಾ ಯುಕ್ತವೋ ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದೆಯೆ ತೋರಿಸಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ತದರ್ಥಮಭೋಕ್ತೃತ್ವತ್ರಿತಿಃ' ಎಂಬ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸುವ ಸಂಶಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಸಂಶಯವು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಷಯೀಕರಿಸಿದೆ.

ಪಾಂಡುರಂಗಿಕೇಶವಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ (ಭಾವದೀಪ)

गुरुराजीयम् - ॐ गुहां प्रविष्टावात्मानां हि तद्दर्शनात् ॐ ॥

प्रातिपदिकार्थस्य कर्मफलभोक्तृत्वस्य ब्रह्मण्यसम्भवे हेतुः कर्मबन्धरहित इति ।

ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸುವುದಾದರೆ, ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಒಬತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಒಬಂತೆ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ.

ಪ್ರಬಲವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು - ಯುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮತೃತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ, ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಂಹತೃತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯೈಕತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸಮ್ಮವಾತ್ ।

ಇಹ ತು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯಃ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ದ್ವಿತ್ವಂ ಚ ಕರ್ಮಬಂಧರಹಿತೇ ನಿರ್ಮೇದೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ “ಸತ್ತದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್ ಪಶುನಾಲಭತೇ” ಇತ್ಯಾದೌ ಸತ್ತ್ವಯಾ ಕರ್ಮಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಅನಮಯಾದೀನಾಂ ತು “ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನರಸಮಯಃ” ಇತ್ಯಾದೌ ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮತೋಕ್ತಾ, ತತ್ರಾನೇಕತ್ವಂ ನ ಶ್ರುತಮ್ । ಯತ್ರ ಚ “ಅನಮಯಪ್ರಾಣಮಯಮನೋಮಯವಿಜ್ಞಾಮಯಾನಂದಮಯಾ ಮೇ ಶುಕ್ಲಯಂತಾಮ್” ಇತ್ಯತ್ರಾನೇಕತ್ವಂ ಶ್ರುತಮ್, ತತ್ರ ನ ಬ್ರಹ್ಮತೋಕ್ತಾ, ಕಿಂತು ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಅನಮಯಪ್ರಾಣಮಯೇತ್ಯಾದಿಸಂಜ್ಞಾಭೇದೇನ ಅನಮಯಾದೀನಾಂ ಭೇದೇ ಶಕ್ತೀತಿ, ದಾಕ್ಷಾಯಣ್ಯಜ್ಞಾದಿಶಬ್ದವತ್ ಪ್ರಾಣಮಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಕೃತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಗುಣವಿಧಾಯಕಾ ನತು ಸಂಜ್ಞಾಮಾತ್ರಮ್, ತತೋ ನ ಭೇದಕಾ ಇತ್ಯಾದಿಪರಿಹಾರಸ್ತತ್ರಾಭಿಪ್ರೇತಃ ।

ತಥಾಚಾನಮಯಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯೈವ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ।

ಅನುವಾದ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯುತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಸಂಹತೃತ್ವವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಏಕತ್ವವಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಕಲಕರ್ಮಬಂಧಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಖದುಃಖಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮಫಲಗಳ ಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ “ಸಪ್ರದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್ ಪಶುನಾಲಭತೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪಂಚತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಅನ್ನಮಯಾದಿರೂಪಗಳಿಗೆ “ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ನರಸಮಯಃ”

ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು "ಅನ್ನಮಯಪ್ರಾಣಮಯನೋಮಯವಿಜ್ಞಾನಮಯಾನಂದಮಯಾ ಮೇ ಶುದ್ಧಂತಾಮ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವವೇನೋ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ ಮೊದಲಾದ ಸಂಜ್ಞಾಭೇದದಿಂದ ಅನ್ನಮಯಾದಿರೂಪಗಳಿಗೂ ಸಹ ಭೇದವಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಪ್ರಾಣಮಯಾದಿಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣವಿಧಾಯಕವಾಗಿವೆ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ಸಂಜ್ಞಾರೂಪವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನಮಯಾದಿ ರೂಪಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

‘आत्मनौ’ इति सौत्रद्विवचनान्तात्मपदेन ‘पिबन्तौ’ इति श्रुतप्रकृतिप्रत्ययोर्द्वयोरपि गत्युक्त्या तदनुरोधेन टीकायामुक्तं द्वाभ्यां पूर्वपक्षं टीका-सूचितपूर्ववैषम्योक्तिपूर्वकं व्यनक्ति - युक्तमिति ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಆತ್ಮನೌ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಆತ್ಮಪದವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿರಡಕ್ಕೂ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಟೀಕೆಯ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ಯುಕ್ತಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ‘अति’ इत्यत्र धातुरूपप्रकृत्यर्थस्य तिङ्प्रत्ययार्थस्येति वा, ‘अदिते:’ इत्यत्रादितिप्रातिपदिकार्थकस्य सुप्रत्ययार्थस्येति वाऽर्थ: ।

इह तु प्रातिपदिकार्थ इति । ऋतपिबत्प्रातिपदिकयोरर्थ इत्यर्थ: । ‘प्रत्ययार्थ:’ औप्रत्ययार्थ: ।

ನು ಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ದ್ವಿತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತಾಂ, ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನ್ಯಥೇತಿ ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ' ಎಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಅತ್ರಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧಾತುರೂಪವಾದ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ತಿಜಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ 'ಅದಿತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅದಿತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತು ಸುಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆಂದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಋತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಗಳ ಅರ್ಥ ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ದೋಷ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನ್ಯಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ದ್ವಿತೀಯೇ "ಪೃಥಕ್ತ್ವನಿವೇಶಾತ್ಸಹಚಯಾ ಕರ್ಮಭೇದಸ್ಸ್ಯಾತ್" ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾದೀಯಸಪ್ತಮಾಧಿಕರಣೇ "ಸಪ್ತದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನಿಪಶ್ನಾಲಭತೇ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಕಿಂ ಸಪ್ತದಶಪಶುದ್ರವ್ಯಕ ಏಕೋ ಯಾಗಃ ತತೈಕಪಶುದ್ರವ್ಯಕ ಅನೇಕೇ ಸಪ್ತದಶ ಯಾಗಾ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ,

ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಶಬ್ದೇನ ದೇವತಾಸಮ್ಬಂಧೋಪಸರ್ಜನಕದ್ರವ್ಯಮೇವೋಚ್ಯತೇ । ಯಚ್ಚ प्रधानं ತಸ್ಯೈವಾರ್ಥಾಂತರೇಣ बहुत्वेनान्वಯೋ ನೋಪಸರ್ಜನದೇವತಾಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ । तथा च बहुभिः पशुभिः व्यासज्यैका देवता सम्बध्यते । द्रव्यदेवतासम्बन्धैक्यादेको याग इति प्राप्ते, प्रथममेव प्रकृतिप्रत्यययोरन्वयादेवताविशिष्टमेव द्रयं प्राजापत्यशब्देनाभिहितं पश्चाद्विशिष्टೇನैव रूपेण सङ्ख्ययाऽन्वेति । तथा च भिन्नैः द्रव्यदेवतासम्बन्धैर्भिन्ना एव यागाः कल्प्यन्ते । एवञ्च सति चोदकावगतमेकपशुनिष्पन्नैकादशावदानद्रव्यकत्वं यागस्यानुगृहीतं भवति नान्यथेति सिद्धान्तितम् । यदि 'पिबन्तौ' इत्यत्र द्वित्वसङ्ख्यया ಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ತತ್ರಾಪಿ ಸಹಚಯಾ ಕರ್ಮಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪೃಥಕ್ತ್ವನಿವೇಶಾತ್ಸಂಖ್ಯಯಾ ಕರ್ಮಭೇದಃ ಸ್ಯಾತ್ (೨-೨-೨)

(೧) ಭಾಟಸಕ್ರಹಃ -

अथ सप्तमं सङ्ख्याकृतकर्मभेदाधिकरणम्

पृथक्त्वनिवेशात् सङ्ख्यया कर्मभेदः स्यात् ॥ २१ ॥

अत्र पूर्वन्यायेन शङ्कनात् सङ्गतिः । 'तिस्र आहुतीर्जुहोति' इत्यत्र एको होमो विधीयते, बहवो वेति सन्देहे 'समिधो यजति' इत्यादाविव 'जुहोति' इत्याख्यातस्य अभ्यासाभावेन सकृदेव श्रवणात् तदैक्यात् तद्वाच्यभावनारूपकर्माप्येकमेव । त्रित्वसङ्ख्या तु 'एकादश प्रयाजान् यजति' इति श्रुतसङ्ख्यायाः पञ्चप्रयाजेष्वावृत्त्या निवेशवत् पूर्वत्र सोमयागैक्यैष्यभ्यासात् क्रमसमुच्चयोपपत्तिवदत्रापि कर्मैक्येऽप्यभ्यासादुपपद्यत इति प्राप्ते

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ಸಪ್ತದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್ ಪಶೂನಾಲಭತೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹದಿನೇಳು ಪಶುಗಳೇ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿವುಳ್ಳ ಒಂದು ಯಾಗವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಒಂದೊಂದು ಪಶುವೇ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿವುಳ್ಳ ಹದಿನೇಳು ಯಾಗಗಳನ್ನು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ‘ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ’ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ‘ಪಶು’ ಶಬ್ದವು

ಪದಾಂತರನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತ್ಯಜನಕತ್ವಾತ್ ಪಾದಾಂತರೇಣ ‘ತಿಸ್ರಃ’ ಇತ್ಯनेನ ವಿಶೇಷಿತೇನಾಽಽಖ್ಯಾತೇನಾವ-
ಗಮ್ಯಮಾನಂ बहुत्वं नाम्यासेन नेतव्यम् । प्रयाजेषु तु ‘पञ्च प्रयाजाः’ इति निर्णीतसङ्ख्यावत्त्वेन
अभ्यासेन विनैकादशत्वायोगादावृत्त्या तन्नीयते । तथा सोमयागेष्वेवं पूर्वोक्तं ध्येयमिति
सिद्धान्त इति । तथा च सूत्रम्, सङ्ख्याया कर्मभेदः स्यात् । कुतः? तस्याः पृथक्त्वेन
कर्मभेदेन सहैव निवेशात् । न ह्येकत्रानेसङ्ख्या निवेष्टुमलम् । विरोधादिति ।

(द्रव्यदेवतासम्बन्धसङ्ख्याभेदस्य कर्मभेदसाधकत्वसमर्थनम्)

अत्र वृत्तिकारोक्ते ‘तिस्रः’ इति वाक्ये कर्मण्येव सङ्ख्याश्रवणात् पूर्वपक्षाशङ्का मन्देति मत्वा
भाष्यकारो वाजपेयगतं ‘सप्तदश प्राजापत्यान्’ इति द्रव्यगतसङ्ख्यायुक्तं वाक्यमुदाहृत्य
व्यचारयत् । किं सप्तदशपशुद्रव्यक एको यागो विधीयते उत एकैकपशुद्रव्यकाः सप्तदशयागा
इति सन्देहः । तत्र ‘प्राजापतिर्देवता येषां’ इति विग्रह तद्वितोत्पादने तावतां पशूनां
देवतासम्बन्धस्यैक्यात्तावत्पशुद्रव्यक एक एव यागः । पशूनां प्राधान्येन बहुत्वयुक्तानामेव
तेषां पश्चादुपसर्जनभूतदेवतासम्बन्धस्तद्वितेनोच्यत इति वाच्यत्वादिति प्राप्ते देवतान्वित-
द्रव्यवाचिनस्तद्वितान्तप्राजापत्यप्रातिपदिकात् परत्र श्रुतबहुवचनात् देवतासम्बन्ध-
विशिष्टानामेव पशूनां बहुत्वप्रतीत्या ‘बहवः प्राजापत्याः सप्तदश’ इत्युक्त्या विशेषणीभूत-
देवतासम्बन्धानां सप्तदशत्वप्रतीत्या देवतासम्बन्धानेकत्वादनेके यागाः ।

द्रव्यदेवतासम्बन्धैक्यस्य कर्मैक्यसाधकत्वानङ्गीकारे बाधकोक्तिः

किञ्च द्रव्यदेवतासम्बन्धैक्येन कर्मैक्येऽङ्गीकृते सति ‘प्रकृतिवद्विकृतिः कार्या’ इति
चोदकमप्येकमेव सत् एकमेवावदानगणं प्रापयेत् । स चैकस्मिन् पशौ कृतार्थः सन्
पश्चन्तरे न प्राप्नोतीति सर्वपशूनां प्राजापत्यत्वमसम्पादितं स्यात् । यागबहुत्वे तु
प्रतिकर्मावसायिभिश्चोदकैस्तावन्त एवावदानगणाः प्राप्यन्त इति चोदकबलात्
कर्मभेदसिद्धिरिति सिद्धान्तः । तदुक्तं वार्तिके

एककर्मत्वपक्षे स्यादेक एव तु चोदकः ।

ततश्चैकगणप्राप्त्या न सर्वपशुसङ्ग्रहः ॥ इति

सूत्रांशार्थस्तु, पृथक्त्वेन द्रव्यदेवतासम्बन्धभेदेनेत्यर्थः । शिष्टं प्राग्वत् । फलन्तु एकस्मिन्
पशौ नष्टे पशुगणावृत्तिः पूर्वपक्षे । सिद्धान्ते तु एक एव पशुरावर्तत इति ।

इति सप्तमं सङ्ख्याकृतकर्मभेदाधिकरणम्

ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪಶುಗಳೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಧಾನವಾಯಿತು. ದೇವತಾಸಂಬಂಧವು ಅಪ್ರಧಾನವಾಯಿತು. 'ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧ ಮಾಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಇದರಿಂದ ಅನೇಕ ಪಶುಗಳೇ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿವುಳ್ಳ ಒಂದೇ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವತಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಪಶುಗಳೇ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿವುಳ್ಳ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದೇವತಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಒಂದೇ ದೇವತೆಯು ವ್ಯಾಸಜ್ಯ ವೃತ್ತಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದೇ ದ್ವಿತ್ವವು ಎರಡು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುತ್ತದೋ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಎರಡು ಕಲ್ಯುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೋ ಅದರಂತೆ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯು ಅನೇಕ ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯ ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಗವೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಹುವಚನಗಳು ಇವೆ. ಮೊದಲು ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅನಂತರ ಬಹುವಚನವು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಹಾಗೂ ಅದರ ಮುಂದಿರುವ 'ತದ್ಧಿತ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಮೊದಲು ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅನಂತರ ಬಹುವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಬಹುವಚನವು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಅಂತರಂಗವಾಗಿವೆ. ಬಹುವಚನವು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿದೆ. ಬಹಿರಂಗಕ್ಕಿಂತ ಅಂತರಂಗವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಅರ್ಥವೇ ಮೊದಲು ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಬಹಿರಂಗವೆನಿಸಿದ ಬಹುವಚನವು ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪಶುಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೊದಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಬಹುವಚನದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪಶುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ದೇವತಾಸಂಬಂಧವು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾಗಗಳೂ ಸಹ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಹದಿನೇಳು ಪಶುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದೇ ಯಾಗವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ - ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಯಾಗವು ವಿಕೃತಿಯಾಗುವಾಗಿದೆ. 'ಪ್ರಕೃತಿವದ್ ವಿಕೃತಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಚೋದಕ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಈ ಯಾಗವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾಗದ್ರವ್ಯವಾದ ಪಶುವನ್ನು ಹನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ಅವಧಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ಪಶುವನ್ನು ಅವಧಾನ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ಯಾಗವು ಒಂದೇ ಆದರೆ 'ಪ್ರಕೃತಿವದ್ ವಿಕೃತಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಚೋದಕವೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಚೋದಕವು ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಧಾನವೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಅನೇಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹದಿನೇಳು ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ನಡೆಸುವ ಅವಧಾನ ಗುಣವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಪಶುವಿನಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ಮಾಡುವ ಅವಧಾನವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಿದರೆ

ಉಳಿದ ಹದಿನಾರು ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅನುಪಪತ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಯಾಗವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅವಾಗ ಬೋದಕ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಶುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಂತೆ ಹನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಅವಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಸಹ ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಈ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳು ಪಶುಗಳೆಂಬ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಹದಿನೇಳು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ 'ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ದ್ವಿತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಭೋಕ್ತೃಗಳಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಈ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗಬೇಕಾದೀತು? ಎಂಬುದಾಗಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಾಷ್ಟಾಂತಿಕಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಆದಿಪದೇನ "ದ್ವಾ ಸುपर्णा" "द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये" इत्यादौ चेतनभेदो न स्यादिति गृह्यते ।

नन्विदमानन्दमयाधिकरणेनैव परिहृतं, "बहुरूपत्वाच्च" इति,

अनन्योऽप्यन्यशब्देन तथैको बहुरूपवान् ।

प्रोच्यते ॥

इति भाष्योक्तेरित्यतः, 'नहि तत्र द्विवचनं बहुवचनं वा शङ्कितं, तदभावात्, किञ्चाम शब्दभेदादिना भेदः' इति न्यायविवरणटीकानुरोधेन तां विशदयन्नेव परिहारमाह - अत्रमयादीनामिति । 'यत्र' ब्रह्मबल्ल्यां ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಾದೌ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಆದಿಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ' 'ದ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೀ ವೇದಿತವ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಚೇತನಭೇದವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಸಹ ಭಗವಾದೀತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ - ಏಕೆಂದರೆ 'ಬಹುರೂಪತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಅನನ್ಯೋಽಪ್ಪನ್ಯಶಬ್ದೇನ ತಥೈಕೋ ಬಹುರೂಪವಾನ್' । ಪೂಜ್ಯತೇ ॥'' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು.

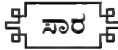
'ನಹಿ ತತ್ರ ದ್ವಿವಚನಂ, ಬಹುವಚನಂ ವಾ ಶಂಕಿತಂ, ತದಭಾವಾತ್, ಕಿನ್ನುಮ ಶಬ್ದಭೇದಾದಿನಾ ಭೇದಃ' ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವನ್ನಾಗಲಿ, ಬಹುವಚನವನ್ನಾಗಲಿ ಶಂಕಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿಗಳೇ

ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಶಬ್ದಭೇದದಿಂದಷ್ಟೇ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯತ್ರ चेति । नारायणोपनिषदि । संज्ञाधिकरणं जिज्ञासासूत्रे, दाक्षायणयज्ञाधिकरणं आनन्दमयनय एव विवृतम् । न्यायद्वयस्य शङ्कापरिहारोपयोगः तत्रैव दर्शितः ।

'ಯತ್ರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಯತ್ರಚ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಖ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯಜ್ಞಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ನ್ಯಾಯವು ಪ್ರಕೃತ ಶಂಕಾಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಸಹ ಅಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

गुराजीयम् - प्रत्ययार्थभूतद्वित्वस्य ब्रह्मण्यसम्भवे हेतुमाह - निर्भेदेति ॥
 ननु च द्वित्वरूप सङ्ख्यानभिर्दे ब्रह्मण्यपि किं न स्यादित्यत आह - अन्यथेति ॥
 द्वित्वादि सङ्ख्यायामेद साधकत्वमनङ्गीकृत्य निर्भेदेपि ब्रह्मणि सङ्ख्याभ्युपगम
 इत्यर्थः । नन्वन्नमयादावनेकत्व श्रवणेऽप्यानन्दमयाधिकरणे तस्य ब्रह्मत्वसमर्थनेन
 तन्न्यायेन द्वित्वश्रवणेऽपि प्रकृते ब्रह्मत्वं किं न स्यादित्यत आह - अन्नमयादीनां
 त्विति ॥ संज्ञाधिकरणन्यायेति ॥ संज्ञाचोत्पत्तिसंयोगादिति
 संज्ञाधिकरणन्यायेनेत्यर्थः । गुणविधायकाः सर्वोपजीव्यत्वमहाप्राणत्वरूपगुणविधायका
 इत्यर्थः ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಸಂಹತೃತ್ವವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಏಕತ್ವವಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿತ್ವ' 'ಅನೇಕತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅನುಮಯಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಭಿನ್ನನಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಭೇದವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಭೇದವು ಆಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

////////////////////

• • • • •

ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥವಾ - ಬ್ರಹ್ಮಾವಯವತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಿತಿ ತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಮ್, ಅತ್ರ ತ್ವನೇಕತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಿತಿ । ತಥಾ ಚಾನ್ಮಯಾದಿನಾಮನೇಕತ್ವಾದಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಿತಿ ಶಙ್ಕಯಾ ಅಪ್ಯತ್ರತೃಪ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತೇನೈವ ಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಾದತ್ರತೃಪ್ತಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽನ್ಮಯಾದಿನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಕ್ಷೇಪಃ । ಅತಃ ಏವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ “ನ ಚಾವಯವತ್ವವಿರೋಧಃ” ಇತಿ ತತ್ರೋಕ್ತಂ, ಅತ್ರ “ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ” ಇತಿ ।

ನಚ ‘ದಾರಾಃ’ ಇತ್ಯಾದೌ ಬಹುವಚನಮಿವ ಅತ್ರ ದ್ವಿವಚನಂ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ನಚ ಬಾಧಕಂ ವಿನಾ ‘ಪಿಬಂತೌ ಪ್ರವಿಶ್ವೌ ಛಾಯಾತಪೌ’ ಇತಿ ಬಹುನಿ ದ್ವಿವಚನಾನಿ ವಚನವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಯುಕ್ತಾನಿ । ನಚ “ಗ್ರಹಂ ಸಮ್ಮಾರ್ಥಿ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವೋದೇಶ-ವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಸಙ್ಖ್ಯಾ ನ ವಿವಕ್ಷಿತೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕೃತಪಾನಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ।

“ಕೃತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಇತ್ಯಸ್ಯೋದೇಶಕತ್ವೇಽಪಿ ‘ಛಾಯಾತಪೌ’ ಇತ್ಯಾದೇಃ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾಚ್ಚ । ಗ್ರಹೈಕತ್ವಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಭೇದಾಪತ್ಯಾ ವಿಧ್ಯಸಂಸ್ಪರ್ಶೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಗ್ರಹೇವೈಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸತ್ತ್ವೇನ ಅನುವಾದತ್ವವತ್ ಪ್ರಕೃತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತಃ ಏವಾಭಾವೇನ ಅನುವಾದತ್ವಾಸಂಭವಾಚ್ಚ ।

ನಚ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಇತ್ಯಾದಿಕಮನ್ಯತ್ರ ದ್ವಿತ್ವವಾಚ್ಯೇವ ಸದಿಹಾತಿದೇಶತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್, ಯೇನ “ಅಗ್ರಯೇ ಜುಛಂ ನಿರ್ವಪಾಮಿ” ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ಸೌರ್ಯೇಽತಿದೇಶತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಾಪೇತ್ಯುಹವತ್

ದ್ವಿವಚನಾಂತಸ್ಯೈಕವಚನಾಂತತಯೋಹಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚೈಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಯಾಗೇ “ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ”
 ಇತ್ಯಾದೌ बहुवचनान्तसमित्पदमिवैकस्मिन्नैव ब्रह्मणि द्विवचनान्तं पिबत्पदमस्त्विति
 वाच्यम्, रूढस्य समिच्छब्दस्य बहुवचनप्रतिरूपकनामधेयत्ववत्, यौगिकस्य
 ‘पिबन्तौ’ इत्यादेस्तदयोगात् ।

छायात्वं च ब्रह्मणो न युक्तम्, जीववदविद्याश्रयत्वासम्भवात् । तस्मादत्र
 पिबन्तौ जीवेश्वरावेव, ईश्वरस्याभोकृत्वोऽपि च्छत्रिन्यायेन पातृत्वव्यपदेशः,
 गुहाप्रविष्टत्वब्रह्मशब्दौ तु जीवोऽपि युक्ताविति ॥

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ
 ಆವಯವಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿವೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ
 ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗುತ್ತವೆಂದು
 ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳು ಅನೇಕವಾದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು
 ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ
 ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳು ಅನೇಕವಾದ್ದರಿಂದ
 ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ
 ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ‘ನ ಚಾವಯವತ್ವವಿರೋಧಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ದಾರಾಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಹುವಚನವನ್ನು
 ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದ್ವಿವಚನವು
 ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ‘ದಾರಾಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನವು
 ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಬಾಧಕಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.
 ಮತ್ತು ‘ಪಿಬಂತೌ, ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ, ಛಾಯಾತಪೌ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಇರುವ ದ್ವಿವಚನಗಳಿಗೆ
 ವಚನ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಷ್ಟಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಏಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು
 ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಉದ್ದೇಶ
 ವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಋತವಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿತ್ವವು ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಛಾಯಾತಪೌ' ಎಂಬುದು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಕಾರಣ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತಾಗಿ ವಿಧೇಯವೆಂದೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಛಾಯಾತಪೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿತ್ವವು ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿವಿಶೇಷಣವಾಗದ ಕಾರಣ ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಮತ್ತು 'ಗ್ರಹಂ ಸಮ್ನಾಷ್ಟಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷ ಬರುವ ಕಾರಣ ಏಕತ್ವವನ್ನು ವಿಧೇಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದರೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಹಣವು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಉದ್ದೇಶವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉದ್ದೇಶವೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವು ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆಡೆ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅತಿದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಏಕವಚನವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - "ಅಗ್ನಯೇ ಜುಷ್ಠಂ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತಿದೇಶತಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ 'ಸೂರ್ಯಾಯ' ಎಂದು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅತಿದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದೇ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಯಾಗಿ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಅತಿದೇಶತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿ' ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಒಂದೇ ಯಾಗದಲ್ಲಿ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ 'ಸಮಿತ್' ಪದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೋ, ಅದರಂತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ 'ಪಿಬತ್' ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಸಮಿತ್' ಶಬ್ದವು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನ ಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ನಾಮಧೇಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಗಿಗವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ನಾಮಧೇಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

'ಛಾಯಾತಪೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆತಪತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ ಛಾಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಂತೆ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

'ಒಬಂತಾ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಇಬ್ಬರೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈಶ್ವರನು ವಸ್ತುತಃ ಭೋಕ್ತೃನಾಗದಿರಬಹುದು ಆದರೆ ಭಿತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಪಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಬಾಧಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತಂ ಒಬಂತಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ದೃಢವಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ननु तत्र बहुत्वाश्रवणेन “बहुरूपत्वाच्च” इति भाष्ये, “अत एकस्य पञ्चधा” इत्यनुव्याख्याने च कथं तत्समाधानोक्तिः । “न चानन्दमयाधिकरणन्यायेन परिहारः बाधकाभावात्” इति अत्रत्यसुधावाक्यं च कथमित्यतोऽभ्युपेत्यवादेनेति भावेन परिहारान्तरमाह - अथवेति ।

ವಿವರಣೆ - ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಪ್ರಸಕ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಶಬ್ದಗಳ ಭೇದದಿಂದಷ್ಟೇ ರೂಪಗಳ ಭೇದವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಯಿತು.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಹಾಗಾದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದಿದ್ದಾಗ “ಬಹುರೂಪತ್ವಾಚ್ಚ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಏಕೆ ಹೊರಟಿತು? ಮತ್ತು “ಆತ ಏಕಸ್ಯ ಪಂಚಧಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಭೇದವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನಾದರೂ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು? ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಗುಹಾಧಿಕರಣದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ “ನಚ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಪರಿಹಾರಃ ಬಾಧಕಾಭಾವತ್” ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಇದು ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ತೋರದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶಬ್ದಭೇದದಿಂದ ಬಹುತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತೇವೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಇದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ ‘ಬಹುರೂಪತ್ವಾಚ್ಚ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಭ್ಯುಗಮವಾದದಿಂದ ಭಾಷ್ಯ ಅನುಷ್ಠಾನ್ಯಾನಾದಿಗಳ ಮಾತನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ‘ಅಥವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - ತತ್ರಾನೇಕತ್ವಸಂಭವಸಾಮಾಧಾನಂ ಚಾತ್ರತ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯೇನೈವೇತಿ ಭಾವಃ ।
ದ್ವಿವಚನೇತಿ । ನಿರವಕಾಶತತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾಯಾ ಅಪೀತ್ಯರ್ಥಃ । एतेन “पिबन्ताविति
द्विवचनश्रुतेः” इति टीका विवृता ।

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭೇದದ
ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. 'ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ'
ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಪಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಸಹ ಎಂದರ್ಥ.
ಅಂದರೆ ವಸ್ತುತಃ ನಿರವಕಾಶವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ "ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇಃ"
ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु न द्विवचनं निरवकाशं, तस्य शब्दसाधुत्वमात्रार्थत्वेन वा,
एकवचनान्तस्यैव च्छान्दसद्विवचनान्तत्वेन वा, द्वित्वबोधनेऽपि
तस्योद्देश्यविशेषणत्वेनाविवक्षिततया वा, द्विवचनस्य पूर्वोत्तरवाक्यानुरोधेनैकवचनान्-
ततयोद्देशैकत्वप्रापकत्वेन वा, द्विवचनप्रतिरूपकत्वेन वा द्वित्वप्रपकत्वेनैक-
स्मिन्नप्युपपत्तेरिति चोद्यानि क्रमेण निरस्यन्नाद्यं निराह - नच दारा इति ।

ದ್ವಿವಚನವು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇದು ತಪ್ಪು. ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಸಾವಕಾಶವೇ ಆಗಿದೆ -

೧. 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವು ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು
ಹೇಳಬೇಕು.

೨. ವಸ್ತುತಃ ಏಕವಚನಾಂತ ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಛಾಂದಸವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನವಾಗಿದೆ.

೩. ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ ಸಹ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು
ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೪. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಏಕವಚನಾಂತವಾದ ಪದಗಳೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ
ಸಂದಷ್ಟವಾದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಏಕತ್ವವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ದ್ವಿವಚನವಿರುವುದರಿಂದ
ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೫. ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯವಾಗಿ. ಅಂದರೆ ದ್ವಿವಚನದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು
ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಐದು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸಾವಕಾಶವೆನ್ನಬಹುದು. ಅಂದರೆ ದ್ವಿವಚನ
ಪ್ರತ್ಯಯವಿದ್ದರೂ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರಮವು
ವೃರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಈ ಐದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ
ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು 'ನಟ ದಾರಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ । “ದಾರಾ: ಪುंसಿ ಚ ಭೂಮ್ಯೇವೇ” ಇತ್ಯಾದಿವನ್ನೈಘಂಟುಕ-ಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಭಾವಾತ್ ತಥಾ ಕಲ್ಪನಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥ: ।

‘ದಾರಾ:’ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿವೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ‘ದಾರಿ: ಪುಂಸಿ ಚ ಭೂಮ್ಯೇವೇ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ ದಾರಾಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ‘ದಾರಾ:’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಕೇವಲ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದ್ವಿವಚನಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ನಿಘಂಟುವಿನ ಆಧಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದ್ವಿವಚನಪ್ರತ್ಯಯವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ನಚ ಬಾಧಕಮಿತಿ । “ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್” ಇತಿ “ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈಕವಚನಸ್ಯ ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ವಚನವ್ಯತ್ಯಯಕಲ್ಪನಂ “ಅಹಲ್ಯಾಯೈ ಜಾರಾ” ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯ ಇವ ಸತಿ ಬಾಧಕೇ । ನ ಹಿಹ ಜೀವೇಷ್ವರ-ವಿಷಯತ್ವೇನೋಪಪತ್ತೌ ಕಿಂಚಿದ್ಬಾಧಕಮಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥ: । ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿಬಾಧಕಂ ತು ನಿರಸಿಸ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವ: ।

ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ನಚ ಬಾಧಕಂ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕವಚನಶಬ್ದ ಛಾಂದಸವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನಾಂತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಬಾಧಕವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಛಾಂದಸವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. “ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್” ಮತ್ತು “ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಏಕವಚನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. “ಅಹಲ್ಯಾಯೈ ಜಾರಾ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಛಾಂದಸವಾದ್ದರಿಂದ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಾಂತವಾದ ‘ಅಹಲ್ಯಾಯೈ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ‘ಅಹಲ್ಯಾಯಾ:’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಷಷ್ಠಾಂತವಾಗಿ ವಿಭಕ್ತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಾರ್ಥವಾದ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವು ಅಹಲ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಛಾಂದಸವಾದ್ದರಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅದರಂತೆ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಜೀವೇಶ್ವರರು ವಿಷಯವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವು ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನಾಗಲೀ ವಚನವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನಾಗಲೀ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿ ಬಾಧಕಗಳಿವೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಇದನ್ನು ಈ ಮುಂದೆಯೇ ನಿರಾಕರಿಸುವವರಿದ್ದೇವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತೃತೀಯಮಾಶಾಙ್ಕಯ ನಿರಾಹ - ನಚ ಗ್ರಹಮಿತಿ । ಛಂದೋಧಿಕರಣೇ ಗ್ರಹಾಧಿಕರಣಂ ವಿವೃತಮ್ । “ಏಂದ್ರವಾಯವಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಮೈತ್ರಾವರಣಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ” ಇತ್ಯಾದಿನೋತ್ಪತ್ತಾನಾಂ

“ಗ್ರಹೈಜೇತ” ಇತಿ ಹೊಮಸಾಧನವೇನು ಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ಸಮ್ಮಾರ್ಜರೂಪಸಂಸ್ಕಾರವಿಧಾನಾರ್ಥ ‘ಗ್ರಹಂ’ ಇತಿ ಗ್ರಹಶಬ್ದಸ್ಯೋದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಾಂತರ್ದತ್ತಾ ಸಹಜಾ ನ ವಿವಕ್ಷಿತೇತಿ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಇಹ ತು ಕೃತಪಾನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪ್ರಾಪ್ತತಯಾ ವಿಧೇಯತ್ವಾನ್ ತಯಾ ಸಮ್ಮವತಿ, ಕಿಂತು “ಪಶುನಾ ಯಜೇತ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ವಿಧೇಯಗತವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಉದ್ದೇಶ ವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವು ಅವಿಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ನಚ ಗ್ರಹಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಗ್ರಹಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಗಾಯತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. “ಐಂದ್ರವಾಯವಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಗ್ರಹವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ “ಗ್ರಹೈಜೇತ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೋಮಸಾಧನವೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಸಮಾರ್ಜನವೆಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಗ್ರಹಂ’ ಎಂದು ಗ್ರಹವನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಋತುಪಾನವು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಕಾರಣ ವಿಧೇಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಉದ್ದೇಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ “ಪಶುನಾ ಯಜೇತ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಧೇಯವಾದ ಪಶುವಿನಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬುದು ವಿಧೇಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ದ್ವಿತ್ವವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೇ ಹೊರತು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಟೀಕಾयां यौ सुकृतनिर्मितशरीरे हृदयगुहां प्रविष्टौ तत्रापि सर्वजीवोत्तमे अतिपूर्णे वायौ प्रविष्टौ सुकृतफलं भुञ्जानौ तौ ब्रह्मविदः पञ्चमहायज्ञवन्तः द्युपर्जन्यादिपञ्चाग्निनिष्ठा वा, त्रिवारकृतनाचिकेताः छायातपौ वदन्तीति पिबन्तावनूद्य छायातपत्वविधेरुक्तत्वात् कथमेवमित्यत आह - ऋतमिति ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಛಾಯಾತಪತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಸುಕೃತಸ್ಯ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯು ಸಂಬಂಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಕೃತಸ್ಯ = ಸುಕೃತದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ಗುಹಾಂಪ್ರವಿಷ್ಟೌ = ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಇಬ್ಬರು ಚೇತನರಲ್ಲಿ, ಪರಮೇ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಪರಾರ್ಥೇ = ಅತ್ಯಂತ ಪೂರ್ಣರಾದ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ = ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ, ಋತಂ = ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು, ಪಿಬಂತೌ = ತಿನ್ನುವ, ತೌ = ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ = ದೇವಯಜ್ಞ ಋಷಿಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವರು. ಅಥವಾ ದ್ಯು, ಪರ್ಜನ್ಯಾ, ಭೂಮಿ, ಪಿತಾ, ಮಾತಾ ಎಂದು ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಿತವರು, ತ್ರಿನಾಚಿಕೇತಾಃ = ನಾಚಿಕೇತಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಮೂರುಬಾರಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದವರು. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು, ಛಾಯಾತಪೌ = ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಸುಖಕರವೆಂದು ದುರ್ಜನರಿಗೆ ದುಃಖಕರವೆಂದು, ವದಂತಿ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿ ಛಾಯಾತಪತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನೀವು 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಋತಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟಾದಿರಾದಿಪದಾರ್ಥಃ | ಏಕಸ್ಯೈವೋದೇಶ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ತಥಾಚ 'ಛಾಯಾತಪೌ' ಇತ್ಯತ್ರ ದ್ವಿವಚನಂ ನಿರವಕಾಶಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಪಿಬಂತೌ' ಇತಿ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಿತ್ಯುಕ್ತವಾ ಟೀಕಾयां "ಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಂ, ತತ್ಸವಾರಸ್ಯಮನುರೂಢ್ಯ 'ಪಿಬಂತೌ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾನುವಾಚತ್ವೇಽಪಿ ಗ್ರಹವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇನ ತತ್ರತ್ಯ-ದ್ವಿವಚನಸ್ಯೇಶ್ವರೇಽನುಪಪನ್ನತಾಮಾಹ - ಗ್ರಹೇತಿ |

'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದು ಉದ್ದೇಶವಾದರೂ ಸಹ 'ಛಾಯಾತಪೌ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧೇಯವೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಆದಿ' ಪದದಿಂದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಆದಿಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವತ್ತೂ ಸಹ ಉದ್ದೇಶ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿಧೇಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ 'ಛಾಯಾತಪೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು ಹೊರತು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

'ಪಿಬಂತೌ' ಇತಿ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿ 'ಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಟೀಕಾಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಅನುವಾದ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಹ 'ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಷ್ಟಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಗ್ರಹೈಕತ್ವಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಏಕತ್ವಸ್ಯ ವಿಧೇಯಾನ್ವಯಾಯೋದೇಶ್ಯಕೋಟಿಪ್ರವೇಶೋ ಗ್ರಹಸ್ಯಾಪ್ಯುದೇಶ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯುದೇಶ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಾ, ಗ್ರಹಂ ಸಮ್ಮರ್ಜ್ಯಾದೇಕಂ ಸಮ್ಮರ್ಜ್ಯಾದಿತಿ ವಾಕ್ಯಭೇದಃ | ವಿಧೇಯಕೋಟಿಪ್ರವೇಶೋ ಸಮ್ಮಾರ್ಗಸ್ಯಾಪಿ ವಿಧೇಯತ್ವೇನ ವಿಧೇಯಭೇದಾತ್, ಗ್ರಹಂ ಸಮ್ಮರ್ಜ್ಯಾತ್ ಸ ಚ ಸಮ್ಮಾರ್ಗಃ ಏಕ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಭೇದಾಪತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಷ್ಟಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವೂ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಅವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ವಿಧೇಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೋ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದಾದರೆ ಗ್ರಹಣವೇ ಮೊದಲು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೂ ವಾಕ್ಯವು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ 'ಗ್ರಹಂ ಸಮ್ಮರ್ಜ್ಯಾತ್' ಎಂಬ

ವಾಕ್ಯಭೇದ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಧೇಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದಾದರೆ 'ಸಮಾಜ್ಯನವು' ಮೊದಲೇ ವಿಧೇಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ವಿಧೇಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆವಾಗ 'ಗ್ರಹಂ ಸಂಮೃಜ್ಯಾತ್ ಸ ಚ ಸಮಾರ್ಗ ಏಕಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುನಃ ವಾಕ್ಯಭೇದ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಚತುರ್ಮಾಸಾಙ್ಕಯ ನಿರಾಹ - ನ ಚ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯಾದಿಕಮಿತಿ । ಮನ್ತ್ರೋಹಾಧಿಕರಣಮುಕ್ತಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಧಿಕರಣೇ । “ಅಗ್ರೇ ಜುಛಂ ನಿರ್ವಪಾಮಿ” ಇತಿ ದರ್ಶಪೌರ್ಣ-
ಮಾಸಿಕಾಗ್ರೇಹವಿರ್ನಿರ್ವಾಪಮನ್ತ್ರಸ್ಯ “ಸೌರೈ ಚರಂ ನಿರ್ವಪೇದ್ವಹವರ್ಚಸಕಾಮಃ” ಇತಿ ವಿಹಿತೇ ಸೌರಯಾಗೇ “ಆಗ್ರೇಯವತ್ಸೌರೈಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ” ಇತ್ಯತಿदेशतः प्राप्तस्य यथा ‘सूर्याय’ इति प्रातिपदिकमात्रे ऊहस्तथा ‘पिबन्तौ’ इति द्विवचनान्तस्य पिबन्तमित्येकवचनरूप-
प्रत्ययमात्रोहः स्यात् । न चात्र तथाऽतिदेशतः प्राप्तं, इहैवास्याऽऽम्नानादित्यर्थः ।

ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಏಕವಚನಾಂತವಾಗಿ ಊಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚ ಒಬಂತೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಂತ್ರೋಹಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. "ಅಗ್ನೇಯೇ ಜುಷ್ಠಂ ನಿರ್ವಪಾಮಿ" ಎಂಬುದು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸದ ಅಗ್ನೇಯ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ನಿರ್ವಾಪ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರವಾಗಿದೆ. "ಸೌರ್ಯಂ ಚರಂ ನಿರ್ವಪೇದ್ವಹವರ್ಚಸಕಾಮಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕಿತವಾದ ಸೌರ್ಯ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅಗ್ನೇಯಯಾಗವೆಂಬುದು ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಸೌರ್ಯಯಾಗವೆಂಬುದು ವಿಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿವದ್ವಿಕೃತಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಎಂಬ ಚೋದಕದಂತೆ 'ಅಗ್ನೇಯವತ್ ಸೌರ್ಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆವಾಗ ಅಗ್ನೇಯ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಂತ್ರವು ಸೌರ್ಯಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅತಿದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸೂರ್ಯಾಯ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವನ್ನು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಒಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾಗಿದ್ದರೂ 'ಒಬಂತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಊಹಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅತಿದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಊಹಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಕ್ತವೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - पञ्चममासाङ्क्याह - न चैकस्मिन्निति । समन्वयाधिकरणेऽ-
भ्यासाधिकरणं विवृतम् । तत्र हि समिदादीनां यागानामत्वमुक्तम् । एकसमिदाख्य-
प्रयाजवाचिनोऽपि समिच्छब्दस्य रूढत्वेन 'उच्चैर्बुधः' इत्यादाविव बहुवचनप्रति-
रूपकत्वेनोपपत्तावपीह यौगिकत्वात् तथा न वक्तुं युज्यत इत्यर्थः ।

ಐದನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ 'ನ ಚೈಕಸ್ಮಿನ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಅಭ್ಯಾಸಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭ್ಯಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಸಮಿದಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾಗದ ಹೆಸರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಉಚ್ಚೈರ್ವರ್ಕ್ಷಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಬಹುವಚನವು ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ‘ಸಮಿದಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನವೂ ಸಹ ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಿದಾಖ್ಯ-ಪ್ರಯಾಜವಾಚಿಯಾದ ಸಮಿಚ್ಛಬ್ದವು ಒಂದೇ ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಉಚ್ಚೈಃ’ ಎಂಬ ಪದವು ಹೇಗೆ ರೂಢವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ‘ಸಮಿತ್’ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಸಮಿತ್’ ಶಬ್ದದ ಮುಂದಿರುವ ಬಹುವಚನವನ್ನು ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರ ‘ಒಬಂತೌ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳು ಯೌಗಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ನವಮೇ ದ್ವಿತೀಯಪಾದಾಂತಿಮಾಧಿಕರಣೇ “‘ಪ್ರಯಾಜೇಽಪೀತಿ ಚೇತ್’” ಇತ್ಯತ್ರ “‘ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ’” ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಿದಾದಿಕಂ ದೇವತಾತ್ವೇನೋದ್ದಿಶ್ಯ ತತ್ಸಂಸ್ಕಾರತ್ವೇನ ಯಾಗಾ ವಿಧೀಯಂತೇ ಅಥಾರಾದುಪಕಾರಕತಯಾ ಯಾಗಾ ಇತಿ ವಿಶಯೇ,

ಸಾಮವಾಯಿಕತ್ವಲಾಭಾತ್ಸಂಸ್ಕಾರವಿಧಿರिति ಪ್ರಾಪ್ತೇ,

ತಥಾತ್ವೇ ದೇವತಾಲಿಂಗಸ್ಯ “ಯದ್ಗ್ರೇ ಸಾಯಂ ಜುಹೋತಿ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ನಿರ್ದೇಶಸ್ಯಾಭಾವೇನ ಚತುರ್ಥ್ಯर्थೇ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾ ಉಪಚಾರಾಪತ್ತೇಃ ಆರಾದುಪಕಾರಕತ್ವೇನ ಯಾಗವಿಧಿಃ, ಸಮಿದಾದಿಶಬ್ದಾಸ್ತು ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಪ್ರಾಪ್ತದೇವತಾಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ನಾಮಧೇಯಾನಿ ದೇವತಾ ಏವ ವಾಽನುವದಂತಿ,

ನ ಚಾನುವಾದೇ ಉಪಚಾರೋ ದೋಷ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತತ್ವಾತ್ ಷ್ಯೇನಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಕ್ಷಿವಿಶೇಷೇ ರೂಢಸ್ಯ ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಾದ್ವೌಷ್ಣ್ಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಯಾಗನಾಮತ್ವಮಿವ, ದೇವತಾಗಣವಿಶೇಷೇ ನಿರೂಢಸ್ಯ ಸಮಿಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಮನ್ತ್ರಸಮ್ಬಂಧಾಪಾದಿತದೇವತಾಸಮ್ಬಂಧೇ ಯಾಗೇ ಲಾಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾತ್ ನ ರೂಢತ್ವಮಸ್ತಿ । ಉಕ್ತಂ ಚ ಶಾಬರಭಾಷ್ಯೇ “ಸಮಿದಾದಿಮನ್ತ್ರಕತ್ವಾಽಜ್ಞಾನಿಂ ಸಮದಾದಿಶಬ್ದಾ ವಾಚಕಾಃ” ಇತಿ ।

ಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯ ಇವ ವಚನವ್ಯತ್ಯಯೋಽಪಿ ನ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇನ್ನ, ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಫಲವಾಕ್ಯಸ್ಯ ‘ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ’ ಇತಿ ಪದಸ್ಯ ದ್ವಿವಚನಪ್ರತಿರೂಪಕಾವ್ಯಯತ್ವಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರಾಕರಣಿಕಸರ್ವಯಾಗನಾಮಧೇಯತ್ವಮುಕ್ತಂ, ತದ್ವತ್ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇನೈವಮುಕ್ತಮಿತ್ಯವಿರೋಧಃ । ದೇವತಾಯಾಂ ನಿರೂಢತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇನ ವಾ ಏವಮುಕ್ತಿಃ ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಸಮಿತ್' ಶಬ್ದವನ್ನು ರೂಢವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು 'ಸಮಿತ್' ಶಬ್ದವನ್ನು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಪ್ರಯಾಜೇಽಪಿ ಚೇತ್ (೯-೨-೨೦)

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಮಿದಾದಿ ಪದಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಮಿತ್' 'ಇಡಾ' ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಆ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಗಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೋ? ಅಥವಾ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಯಾಗವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಯಾಗಕ್ಕೆ ಫಲೋಪಕಾರಕವಾಗಿ ಆರಾದುಪಕಾರಕವೆಂದು ಯಾಗವನ್ನು

(೧) ಭಾಷ್ಯಸಂಗ್ರಹ: -

ಅಥ ವಿಂಶಿ ಸಮಿದಾದಿನಾಂ ಯಾಗನಾಮಧೇಯತಾಧಿಕರಣಮ್ ಸೂತ್ರೇ (೫೯-೪೦)

ಪ್ರಯಾಜೇಽಪಿತಿ चेत् ॥ ೫೯ ॥

(ನಾಚೋದಿತತ್ವಾತ್ ॥ ೬೦ ॥)

ಪೂರ್ವನ्यायेन शङ्कान्तात्सङ्गतिः । दर्शपूर्णमासप्रकरणे “समिधो यजति” इत्यादिना प्रयाजपञ्चकमाग्रातम् । तत्र किं दर्शपूर्णमासमम्बन्धिनः समित्तनूनपादादीन् देवतात्वेनोद्दिश्य तत्संस्कारार्थतया पञ्च यागा विधीयन्ते, उताऽरादुपकारकाः प्रयाजा इति सन्देहे, “विष्णुं यजति” “वरुणं यजति” इत्यादौ द्वितीयानिर्दिष्टस्यापि देवतात्वदर्शनेनेहापि द्वितीयानिर्दिष्टानामपि समिदादीनां देवतात्वसम्भवेन तत्संस्कारकतया सन्निपातित्वे सम्भवति तद्विधित्वायोगात्पार्वणहोमवदेवतोद्देशेन तत्संस्कारविधय इति प्राप्तम् । तथा च सूत्रम्, पार्वणवत् प्रयाजेऽपि देवतासंस्कारकत्वेन समावायिकतेति । सिद्धान्तस्तु, देवतात्वलिङ्गस्य “आग्नेयोऽष्टाकपालः” इत्यादाविव तद्धितेन निर्देशस्य “यदग्नये सायं जुहोति” इत्यादाविव चतुर्थ्या वा निर्देशस्याभावेन न समिदादेरत्र देवतात्वम् । “विष्णुं यजति” इत्यादौ तु मन्त्रवर्णप्राप्तं विष्णोर्देवतात्वमनूद्यते । अनुवादश्च यथाप्राप्तिः । उद्देश्यक्रियाकर्मतया एव प्राप्ततया सैव हविस्त्यागरूपे यागे उपचारादनूद्यते । अनुवादे चोपचारस्यादोषत्वात् । प्रकृते तु समिदादिदेवताविधिपरत्वे विधाबुपचारायोगात्केवलं यागविधिरेवाश्रयणीय इति “समिधोऽत्र आज्यस्य बियन्तु” इत्यादिमन्त्रवर्णप्राप्तसमिदादि-देवता निमित्तीकृत्य तत्प्रख्यन्यायेन नामधेयानीति तत्तन्नामकाः पञ्च यागाः प्रकरणबलेन दर्शपूर्णमासयोरारादुपकारकतया विधीयन्त इति । द्वितीया तद्देश्यक्रियाकर्मत्ववादिनीति । तदाह सूत्रे, नाचोदितत्वादिति । समिदादेर्देवतात्वेन दर्शपूर्णमासयोचरचोदितत्वात्पूर्वपक्षो न युक्त इत्यर्थः फलन्तु विकृतावपि प्रवृत्तिः ।

इति विंशं समिदादीनां यागनಾಮधेयताधिकरणम् (सूत्रे ५९-६०)

गुणाधिकरण (०-२-३)

ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. (ಮೀಮಾಂಸಕ ಮತದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ದೇವತೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದಂತೆ ಈ ದೇವತೆಗೂ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.)

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಅಂಗಗಳು ಎರಡುವಿಧವಾಗಿವೆ. 'ಆರಾದುಪಕಾರಕ' ಮತ್ತು 'ಸನ್ನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಕ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಯಾಗಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತಹ ಅಂಗಗಳು ಸನ್ನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಕಾಂಗಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಯಾಗಜನ್ಯವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತಹ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆರಾದುಪಕಾರಕ ಅಥವಾ ಫಲೋಪಕಾರಕ ಅಂಗಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆರಾದುಪಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಸನ್ನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಕಾಂಗಗಳು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾಗಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸನ್ನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಾಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸನ್ನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಕಾಂಗಗಳೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸಮಿದಾದಿಗಳು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮವಾಯಿಕತ್ವವು ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮವೇತವಾಗಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಯಾಗಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತವಾದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರವಿಧಿಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ರೂಪವಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾಗಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತರಾದ ದೇವತೆಗಳು 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ' ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂಗಗಳಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಆರಾದುಪಕಾರಕ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸಮಿದಾದಿ' ಶಬ್ದಗಳು ದೇವತಾವಾಚಕಗಳೇ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಯಾಗವಾಚಕಗಳಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಆ ಶಬ್ದವು ದೇವತಾವಾಚಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ "ಯದಗ್ನೇ ಸಾಯಂ ಜುಹೋತಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ 'ಅಗ್ನಯೇ' ಎಂಬ ಪದವು ದೇವತಾವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಪದಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾಂತವಾದ 'ಸಮಿದಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳನ್ನು ಚತುರ್ಥ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಈ ಸಮಿದಾದಿಗಳನ್ನು ಫಲೋಪಕಾರಕಾಂಗವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಸಮಿದಾದಿ' ಶಬ್ದಗಳಾದರೂ ಸಹ ಮಂತ್ರವರ್ಣದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಯಾಗದ ನಾಮಧೇಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆ - ಅಗ್ನಿದೇವತಾಕ ಯಾಗವಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನೇಯಾಗವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಗ್ನಯೇ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ದೇವತಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಿದಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ನಡೆಸುವ ಯಾಗಕ್ಕೆ 'ಸಮಿತು'ಯಾಗ' ಎಂದೇ ಕರೆಯಬೇಕು. 'ಸಮಿದಃ' ಎಂಬ ಪದವು ದೇವತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿಯೇ ಯಾಗದ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸಮಿದಾದಿ ಪದಗಳು ಯಾಗದ ನಾಮಧೇಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಲೇಬೇಕು. ಆವಾಗ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ದೋಷವು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೂ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದಾಗ ಚತುರ್ಥ್ಯರ್ಥ ಎಂಬ ಔಪಚಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ 'ಶೈನ' ಶಬ್ದವು ಪಕ್ಷಿವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಪಕ್ಷಿಸಾದೃಶ್ಯವು ಯಾಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಗವನ್ನೂ ಸಹ 'ಶೈನ' ಎಂದೇ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ 'ಶೈನ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೂ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಸಮಿದಾದಿಶಬ್ದಗಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು ಗೌಣವಾಗಿ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಸಮಿಚ್ಛಬ್ಧಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದವರು ದೇವತೆಗಳು. ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾದದ್ದು ಮಂತ್ರಗಳು ಆ ಮಂತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಮಿದಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಯಾಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸಮಿದಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ರೂಢವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಶಾಬರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ "ಸಮಿದಾದಿಮಂತ್ರಕತ್ವಾದ್ಯಜೇನಾಂ ಸಮಿದಾದಿಶಬ್ದಾಃ ವಾಚಕಾಃ" ಸಮಿದಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಗಗಳು ಸಮಿದಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವಾಗ ಲಿಂಗ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ. 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಘೋಷಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಗಂಗಾ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೀರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಆವಾಗ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಅದರಂತೆ ಸಮಿದಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದಾಗ ಬಹುವಚನವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಬಹುವಚನವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆಂದು ಏಕವಚನಾಂತವಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಇದು ತಪ್ಪು.

ಸಮಾಧಾನ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರೇ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ತಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ಫಲವಾಕ್ಯವು ಆರು ಯಾಗಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಆರು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಬಹುತ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರೂ ಸಹ ಸಮಿದಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ರೂಢವೆಂದು ಮತ್ತು ಬಹುವಚನ ಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಸಮಿದಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಢವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ सम्भावितावकाशनिरासेन “श्रुतेर्निरवकाशत्वात्” इति टीकां समर्थ्य तदुपलक्षणमिति भावेन लिङ्गान्तरस्यापि तदाह - छायात्वचेति । आतपत्वस्य विद्यावत्त्वेनोपपत्तावपि इदमयुक्तम् । यद्यपि

छाया त्वविद्या सम्प्रोक्ता जन्यविद्याऽऽतपस्मृतः ।

जीवगृध्रस्य तौ पक्षावधऊर्ध्वपयोः पृथक् ॥

तौ विष्णोस्तु न विद्येते नित्यं विद्यास्वरूपिणः ।

इत्यष्टमस्कन्धपञ्चमाध्यायतात्पर्योक्त्या द्वयमपीशे न युक्तं, तथाऽपि पररीत्यैवमुक्तमिति ध्येयम् । यथोक्तं न्यायविवरणटीकायां - “छायातपत्वं चाविद्यावत्त्वेन जीवेश्वरयोरुपपद्यते” इति ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ 'ಒಬಂತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ “ಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಪ್ರಕೃತ ಈ ಟೀಕಾ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಛಾಯಾತ್ವಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

'ಛಾಯಾತಪೋ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಆತಪ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಆತಪತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಛಾಯಾತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಸ್ತುತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆತಪತ್ವವೂ ಸಹ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಛಾಯಾ ತ್ವವಿದ್ಯಾ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾ ಜನ್ಯವಿದ್ಯಾಽಽತಪಃಸ್ಮೃತಃ ।

ಜೀವಗೃಧ್ರಸ್ಯ ತೌ ಪಕ್ಷಾವಧಲೂರ್ಧ್ವಪಥೋಃ ಪೃಥಕ್ ॥

ತೌ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ನ ವಿದ್ಯೇತೇ ನಿತ್ಯಂ ವಿದ್ಯಾಸ್ವರೂಪಿಣಃ ।

'ಛಾಯಾ' ಎಂದರೆ 'ಅವಿದ್ಯಾ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಆತಪ' ಎಂದರೆ 'ಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ' ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನೆಂಬ ಗೃಧ್ರಪಕ್ಷಿಯು ಇಂತಹ ಛಾಯಾತಪಗಳನ್ನು ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೇಲಿನ ಹಾಗೂ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹಾರಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಛಾಯಾತಪಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ.

ಹೀಗೆ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದ ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯದ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಛಾಯಾತಪಗಳೆರಡನ್ನೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪರರು ಹೇಳುವ 'ಆತಪ' ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಆತಪತ್ವವನ್ನು ಇದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ “ಛಾಯಾತಪತ್ವಂ ಚಾವಿದ್ಯಾವತ್ತ್ವೇನ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರುಪಪದ್ಯತೇ” ಛಾಯಾತಪತ್ವಗಳು ಅಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನವಿರುವ ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ । ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಯಯೋರ್ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರೇನವಕಾಶತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । “ನವೈವಂ ಜೀವೇಶಾಗ್ರಹಣೇಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿटीकां व्यनक्ति - ईश्वरस्येति ।

एकस्य च्छत्रित्वेऽपि तत्साहित्यादन्येष्वपि ‘छत्रिणो गच्छन्ति’ इति यथा व्यपदेशस्तथा भोक्तृजीवसन्निधानादीश्वरोऽपि तथोपचर्यत इत्यर्थः । निरवकाशविष्णुलिङ्गादिबाध इत्यत आह - गुहेति ।

जीवस्यापि “हृदि ह्येष आत्मा” इति गुहास्थत्वात् ब्रह्मशब्दस्य “बृह जातिजीवकमलासन” इति जीवेऽपि प्रयोगादिति भावः ॥

‘ತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. “ನವೈವಂ ಜೀವೇಶಾಗ್ರಹಣೇಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ‘ಈಶ್ವರಸ್ಥ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಒಬ್ಬನು ಛತ್ರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೊರಟಾಗ ಅವನ ಜೊತೆಗಿರುವ ಉಳಿದವರು ಛತ್ರಿಯನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ‘ಛತ್ರೀಣೋ ಗಚ್ಛಂತಿ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸುತ್ತಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿರುವ ಈಶ್ವರನು ಅಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಗೌಣವಾಗಿ ‘ಭೋಕ್ತಾರೌ’ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವನೂ ಸಹ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ‘ಹೃದಿ ಹ್ಯೇಷ ಆತ್ಮಾ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಬೃಹಜಾತಿಜೀವ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೋಶದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಜೀವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬಾಧಕಗಳಾಗಲಾರವು.

गुरुराजीयम् - ननु तथापि अनन्योऽप्यन्यशब्देन तथैको बहुरूपवान् ।

बहुरूपत्वाच्च न विकारित्वमविरोधश्चेति भाष्ये तच्च बाधूलशाखायामष्टरूपमुदाहृत-
मित्यादिनाऽनुव्याख्याने च तत्प्रकरणे साक्षादश्रुताया अप्यार्थिकानेकत्वसङ्ख्याया
रूपबाहुल्याभिप्रायेण गतिकथनात् । अत्रान्नमयादीनां पूर्वपक्षिणा ब्रह्मत्वाङ्गीकार
इदं व्यर्थमेव स्यात् । न चानश्रित्यादेः कर्मफलात्तत्त्वं स्वत एवान्यत्रप्रसिद्धमिति ।
तर्हि द्विवचनश्रुतिसाहित्योक्तिवैयर्थ्यात् । पूर्वाधिकरणेऽतृत्वस्यापि प्रतिपादननानश-
नोक्तेर्गतेरपि पूर्वाधिकरणसिद्धान्ताङ्गीकारेणैव पूर्वपक्षिणं प्रति सिद्धत्वात् ।

अद्यतेऽस्ति च भूतानीति श्रुतेः महाभोक्ता महाभोग्य इत्यर्थोऽन्नमये भवेदित्यनुव्याख्यानाच्चात्रात्रमयशब्देनापि ब्रह्मत्वाङ्गीकारे तदनुपपत्तिशङ्काया अनुदयाच्च । अत एव टीकायां पिबन्तावित्येतदुद्देश्यकोटौ निवेशितमित्याद्यरुच्याह - अद्य वेति ॥ तथाचेति ॥ अन्नमये भोक्तृत्वमप्युपलक्षणीयम् ।

ननु गुरोर्दारा आगता इत्यत्र दारा इति बहुवचनवत् ऋतं पिबन्तावित्यत्र द्विवचनमपि शब्दसाधुत्वेनैव किं न स्यादित्याशङ्क्य दारादिशब्देषु बहुवचनादेशशब्दसाधुतैव नत्वर्थसाधुता । न चार्थसाधुत्वे सम्भवति शब्दसाधुत्वमात्रं युक्तम् । प्रकृते चास्माद्रीत्या जीवेश्वरपरत्वेऽर्थसाधुत्वमपि सम्भवतीति भावेनाह - नच दारा इत्यादाविति ॥ देवदत्तः पिबन्तावित्यप्रयोगादिति भावः ।

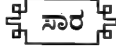
ननु द्विवचनस्य वचनव्यत्ययेन ब्रह्मणि सम्भवात्कथं द्वित्वस्य ब्रह्मपक्षे बाधकतेत्यत आह - नचेति ॥ बहूनि द्विवचनानि अभ्यसाद्वित्वे निश्चिततात्पर्यकाणीत्यर्थः । अनेकेषामपि द्विवचानां वचनव्यत्ययः सति बाधके सम्भवत्येवेत्यतो बाधकं विनेत्युक्तम् । नच ग्रहं सम्मार्ष्टीत्यत्रोद्देश्यविशेषणभूतस्यैकत्वस्य विवक्षायां सोमगतद्वादश ग्रहणामपि सम्मार्जनाभावापत्त्याऽविवक्षितत्ववत्प्रकृतेऽपि द्वित्वस्याद्देश्यविशेषणत्वेन विवक्षा किं नस्यादित्यतो वैषम्येण परिहरति - नचेति ॥ ब्रह्मणीति ॥ तथाच विधेयविशेषणत्वेनोद्देश्य विशेषणत्वमेव नास्तीत्यविवक्षानुपपत्तिरिति ।

ननु सर्वाच्चत्वेन ऋतपानस्यापि प्राप्तत्वेन विधेयत्वानुपपत्त्योद्देश्य-विशेषणत्वमेव वक्तव्यमित्यरुचेराह - ऋतं पिबन्तावितीति ॥

किञ्च ग्रहं सम्मार्ष्टीत्यत्र ग्रहं सम्मृज्यात् तच्चैकं कुर्यादित्युभयविधाने वाक्यभेदापत्त्या ग्रहगतैकत्वस्य विधिसंस्पर्शाभावेऽपि ग्रहेष्वेकत्वस्य सत्त्वेनोद्देश्यत्वसम्भवेऽपि प्रकृते ब्रह्मणि द्वित्वस्य स्वरूपत एवाभावान्नोद्देश्यत्वमित्यभिप्रेत्य दोषान्तरमाह - ग्रहैकत्वस्येति ॥

ननु सूर्यदेवताकयागे अग्र्य इत्यादेस्सूर्यायेत्यादिरूपेणोहवत्प्रकृतेऽपि पिबन्ताविति द्विवचनान्तस्याप्येकवचनान्ततयोहः किं न स्यादित्यतो वैषम्येण परिहरति - नचेति ॥

ಛತ್ರಿನ್ಯಾಪೇನೆತಿ || ಛತ್ರಚ್ಚತ್ರಿಸಮುದಾಯೇ ಛತ್ರಿಣ ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶ-
ಬತ್ಪಿಬದಪಿಬತ್ಸಮುದಾಯೇ ಪಾತೃತ್ವವ್ಯಪದೇಶೋ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಾಧಕಮುಕ್ತವಾ ಬಾಧಕಂ ಪರಿಹರತಿ
- ಗುಹ್ಯಾಪ್ರವಿಶ್ವೇತಿ ||

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು - ಅನ್ನಮಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅನ್ನಮಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗದಂಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರನೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಅನೇಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೧. 'ಒಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನವು ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿವಿಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

೨. ವಸ್ತುತಃ ಏಕವಚನಾಂತ ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಧಾಂದಸವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನವಾಗಿದೆ.

೩. ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ ಸಹ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೪. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಏಕವಚನಾಂತವಾದ ಪದಗಳೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಂದಷ್ಟವಾದ 'ಒಬಂತೌ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಏಕತ್ವವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ದ್ವಿವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೫. ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ದ್ವಿವಚನದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ.

ಈ ಐದು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೇ ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಒಬಂತೌ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶವೆಂದೇ ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂಬ ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಏಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದೇ ಮೊದಲು ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಪದವು ಯೌಗಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತಿರೂಪಕವಾದ ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಐದನೇ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಜೀವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

////////////////////////////////////

• • • • •

ಸಂದಂಶ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು -

ಗುಹಾವೇಶಾಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ಸೇತುತ್ವಾದಕ್ಷರತ್ವತಃ ।

ಪಾರತ್ವಾದಭಯತ್ವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮೇವಾತ್ರ ನಿಗದತೇ ॥

ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಂ ಯದಪಿ ಜೀವೇಽಪ್ಯಸ್ತಿ ತಥಾಽಪಿ “ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್” “ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹ್ವರೇಽಂ ಪುರಾಣಂ” “ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಂ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಷು ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ನಹಿ ‘ಮೈಥಿಲಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಯಃ ಕಶ್ಚಿನ್ಮಿಥಿಲಾಭವೋ ಭಾಸತೇ, ಕಿಂತು ಯಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ತದಧೀಶ್ವರಃ ।

ಯಸ್ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಮ್ ।

ಅಭಯಂ ತಿತಿರ್ಷಿತಾಂ ಪಾರಂ ॥

ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇ ಚ ಪರತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ । ಸೇತುತ್ವಾದಿಕಂ ತು “ಎಷ ಸೇತುಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗತ್ವೇನ ನಿಶ್ಚಿತಮ್ । ನ ಚೋತ್ತರತ್ರ “ಯಸ್ಸೇತುಃ” ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚ “ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ” ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರವಿಷಯವೈವಾಕ್ಯೈಃ ಸಂದಂಶ “ಕ್ರತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಬಾಧಕಾಭಾವೇಽಪ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಅನುವಾದ -

ಗುಹಾವೇಶಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ಸೇತುತ್ವಾದಕ್ಷರತ್ವತಃ ।

ಪಾರತ್ವಾದಭಯತ್ವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮೇವಾತ್ರ ನಿಗದತೇ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಾಶರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ ಭಯರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವು ಜೀವಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ “ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್” “ಗುಹಾನಿಹಿತಂ ಗುಹ್ವರೇಷ್ಯಂ ಪುರಾಣಂ” “ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತೀ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗುಹಾನಿಹಿತನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಮೈಥಿಲಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಿಥಿಲಾನಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಮಿಥಿಲಾನಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ‘ಮೈಥಿಲಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಮಿಥಿಲಾನಗರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವನನ್ನೇ ‘ಮೈಥಿಲಃ’ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರರಿಬ್ಬರೂ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತರಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಈಶ್ವರನೇ ಗುಹಾನಿಹಿತನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು.

ಯಸ್ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕೃದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಮ್ ।

ಅಭಯಂ ತೀರ್ಷ್ಣತಾಂ ಪಾರಂ II

ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರತ್ವವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹೇತುತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸಹ “ಏಷ ಸೇತುಃ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಲಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳೆಂದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ‘ಯಸ್ಸೇತುಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ “ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕೃತ್ತಂ ಚ” ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂದಷ್ಟನಾದ “ಋತಂ ಪಿಬಂತಾ” ಎಂಬ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ನಿರವಕಾಶಭಗವಲ್ಲಿಙೈಃ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೈ ಕೃತ್ವಿಚ್ಛೇಯಾವಿತಿ ಭಾವೇನ ಸ್ತೋತ್ರಾನ್ ಸಿದ್ಧಾಂತಹೇತುನ್ ಸಜ್ಞಹಾತಿ - ಗುಹಾವೇಶಾದಿತಿ ।

ಆद्यಸ್ತೋತ್ರೋಽಯಂ ಹೇತುಃ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತೋತ್ರೋಕ್ತಾನಾಹ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ । ಟಿಕೋಪಲಕ್ಷಣಂ, ಭಾಷ್ಯ “ಪರಂ” ಇತ್ಯಂತೋಕ್ತೆಃ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ “ಅಕ್ಷರಶಬ್ದೇನ ವಿಶೋಭಣಾಚ್ಚ” ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ವಿವರಣೆ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಭಗವಂತನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇತುಗಳನ್ನು 'ಗುಹಾವೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹೇತುವನ್ನು 'ಗುಹಾವೇಶಾತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ಹೇತುಗಳನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಎಲ್ಲ ಹೇತುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ "ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದೇನ ವಿಶೇಷಾಣಾಚ್ಚ" ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಹೇತುಗಳೆಲ್ಲವು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಸಮಶ್ವವಾದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - 'ಅತ್ರ' ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯತ್ರ । ನನುಕ್ತಂ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಂ ಜೀವೇಽಪಿ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಚಕಸೌತ್ರದ್ವಿಶಾಬ್ದಸೂಚಿತಂ ತನ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟಿಕೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಾಧಯತಿ - ಗುಹೇತಿ । ಯೋ ವೇದೇತಿ । "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ರೋತಿ ಪರಂ" ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಎವ ತತ್ರ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ಅತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪಿಬಂತೌ ಎಂಬಲ್ಲಿ' ಎಂದರ್ಥ.

ಶಂಕೆ - ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೇವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಗುಹಾವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಗುಹಾವಿಷ್ಟವು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಗುಹಾವಿಷ್ಟವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಹಿ' ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ರೋತಿ ಪರಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಯುಕ್ತಂ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿತ್ಯತೋ "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಂತರಮುಪೇತ್ಯ ತಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಮಾಹ - ಯಸ್ಸೇತುರೀತಿ ।

यद्यपि “ब्रह्म यत्परं” इत्येतावदेवोपयुक्तं, तथाऽपि सेतुत्वादिस्फोरणाय कृत्स्नवाक्योक्तिः ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಇದನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು 'ಯಸ್ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಗ್ರಂಥದದಲ್ಲಿ "ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ತರಂ" ಎಂದಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಹೇತುತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - यद्यपि भाष्यादौ केवलब्रह्मशब्द एव निरवकाश इत्युक्तं, तथाऽपि तदपरित्यागेन

ब्रह्मवित्परमाप्रोतीति यत्प्रथमसूचितम् ।

इत्यानन्दमयनयानुभाष्यसुधयोरुಕ್तरೀत्योपायान्तरप्रदर्शनमेतदित्यदोषः ।

ವಸ್ತುತಃ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನೇ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಇದನ್ನು ಬಿಡದೆ "ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತರಮಾಪ್ನೋತೀತಿ ಯತ್ಪ್ರಥಮಸೂಚಿತಮ್" ಎಂಬ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಸುಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೆ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಈ ಹೇತುಗಳು ಸಮ್ಯಕ್ತವೇ ಆಗಿವೆ.

प्रकाशः - सेतुत्वादेर्निरवकाशत्वं व्यनक्ति - सेतुत्वेति । “धृतेश्च” इति दहरनयगुणसूत्रे “एष सेतुर्विधृतिरेषां लोकानां असम्भेदाय” इति सर्वाश्रयत्वरूपसेतुत्वस्य, उत्तराधिकरणे “एतदमृतमभयमेतद्ब्रह्म” इत्यभयत्वस्य, अदृश्यत्वाद्यधिकरणे “यया तदक्षरमधिगम्यते इत्यक्षरत्वस्य विष्णौ सेत्स्यमानत्वाद्विष्णोरन्यत्रानवकाशमित्यर्थः ।

अक्षयाद्रतिरूपत्वादक्षेषु रमणादपि ।

अक्षरं भगवान् विष्णुरोमित्युच्चत्वहेतुतः ॥

इति स्मृतेश्चेति ।

ವಿವರಣೆ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಭಗವಂತನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇತುಗಳನ್ನು 'ಗುಹಾವೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹೇತುವನ್ನು 'ಗುಹಾವೇಶಾತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ಹೇತುಗಳನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಎಲ್ಲ ಹೇತುಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ "ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದೇನ ವಿಶೇಷಾಣಾಚ್ಚ" ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಹೇತುಗಳೆಲ್ಲವು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - 'ಅತ್ರ' ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯತ್ರ । ನನುಕ್ತಂ ಗುಹಾಪ್ರವಿಶ್ವತ್ವಂ ಜೀವೇಽಪಿ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಚಕಸೌತ್ರಹಿಶಬ್ದಸೂಚಿತಂ ತನ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾತ್ಮಕೀಕೃತೀತ್ಯಾ ಸಾಧಯತಿ - ಗುಹೇತಿ । ಯೋ ವೇದೇತಿ । "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ರೋತಿ ಪರಂ" ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ತತ್ರ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ಅತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪಿಬಂತೌ ಎಂಬಲ್ಲಿ' ಎಂದರ್ಥ.

ಶಂಕೆ - ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೇವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಗುಹಾವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಗುಹಾವಿಷ್ಟವು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಗುಹಾವಿಷ್ಟವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಹಿ' ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ರೋತಿ ಪರಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಯುಕ್ತಂ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿತ್ಯತೋ "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಂತರಮುಪೇತ್ಯ ತಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಮಾಹ - ಯಸ್ಮೇತುರिति ।

यद्यपि “ब्रह्म यत्परं” इत्येतावदेवोपयुक्तं, तथाऽपि सेतुत्वादिस्फोरणाय कृत्स्नवाक्योक्तिः ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಇದನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು 'ಯಸ್ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಗ್ರಂಥದದಲ್ಲಿ "ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ತರಂ" ಎಂದಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಹೇತುತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - यद्यपि भाष्यादौ केवलब्रह्मशब्द एव निरवकाश इत्युक्तं, तथाऽपि तदपरित्यागेन

ब्रह्मवित्परमाप्रोतीति यत्प्रथमसूचितम् ।

इत्यानन्दमयनयಾನುभाष्यसुधयोक्तरीत्योपायान्तरप्रदर्शनमेतदित्यदोषः ।

ವಸ್ತುತಃ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನೇ ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಇದನ್ನು ಬಿಡದೆ "ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತರಮಾಪ್ನೋತೀತಿ ಯತ್ಪ್ರಥಮಸೂಚಿತಮ್" ಎಂಬ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಸುಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೆ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಈ ಹೇತುಗಳು ಸಮ್ಯಕ್ತವೇ ಆಗಿವೆ.

प्रकाशः - सेतुत्वादेर्निरवकाशत्वं व्यनक्ति - सेतुत्वेति । “धृतेश्च” इति दहरनयगुणसूत्रे “एष सेतुर्विधृतिरेषां लोकानां असम्भेदाय” इति सर्वाश्रयत्वरूपसेतुत्वस्य, उत्तराधिकरणे “एतदमृतमभयमेतद्ब्रह्म” इत्यभयत्वस्य, अदृश्यत्वाद्यधिकरणे “यया तदक्षरमधिगम्यते . इत्यक्षरत्वस्य विष्णौ सेत्स्यमानत्वाद्विष्णोरन्यत्रानवकाशमित्यर्थः ।

अक्षयाद्रतिरूपत्वादक्षेषु रमणादपि ।

अक्षरं भगवान् विष्णुरोमित्युच्चत्वहेतुतः ॥

इति स्मृतेश्चेति ।

ಸೇತುತ್ಪಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು 'ಸೇತುತ್ಪಾದಿಕಂ ತು' ಎಂದು ದಹರಾಧಿಕರಣದ 'ದೃತೇಶ್ವ' ಎಂಬ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಏಷ ಸೇತುರ್ವಿದ್ಯುತೀಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಂ ಅಸಂಭೇದಾಯ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಾಶ್ರಯತ್ವರೂಪವಾದ ಸೇತುತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದೃಹ್ಮ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಯತ್ವವನ್ನು ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಯಯಾ ತದಕ್ಷರಮಧಿಗಮ್ಯತೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಕ್ಷರತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವವರಿದ್ದಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಅಕ್ಷಯಾದ್ರತಿರೂಪತ್ವಾದಕ್ಷೇಪು ರಮಣಾದಪಿ |

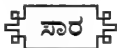
ಅಕ್ಷರಂ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರೋಮಿತು ಚತ್ವಹೇತುತಃ ||

ನಾಶರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ರತಿರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ರಮಿಸುವವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನು ಅಕ್ಷರ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ್ದರಿಂದ ಇವನೇ 'ಓಂ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಅಕ್ಷರತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನ್ವಸ್ತು "ಯಸ್ಸೇತುಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರಪರಂ, "ಋತಂ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ತ್ವಮಯರಮಸ್ತು, ಕರ್ಮಫಲಾತ್ವತ್ವದ್ವಿವಚನಶ್ರುತ್ಯುಪಾಧಿವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಚೇತಿ | 'ಅಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಮಪಿತಿ ಯುಕ್ತಂ' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಯಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕರ್ಮಫಲಾತ್ವತ್ವ' ಹಾಗೂ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಆಧಾರಗಳಿರುವುದರಿಂದ.

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಂತು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂದಷ್ಟವಾದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು. ಅಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೃದಯಗುಹಾವಿಷ್ಣತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ, ಸೇತುತ್ವ, ಅಕ್ಷರತ್ವ, ಪರತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಿಥಿಲಾ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ 'ಮೃಢಿಲಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಸಾಮಾನ್ಯ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು 'ಮೈಥಿಲಃ' ಎಂದು ಯಾರೂ ಸಹ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ವಿಷ ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸೇತುತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣ - 'ಮತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಯಾವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದ್ದೆಯೋ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಯಃ ಸೇತುಃ' 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಕೃತಂಚ' ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಸಂದಂಶ' ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ವಿಚಾರ.

ಭೋಕ್ತೃ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

न चेश्वरस्य अभोक्तृत्वमेव बाधकम्, “एतत्सर्वं परे आत्मनि सम्प्रतिष्ठते”
इति प्रस्तुत्य “एष हि द्रष्टा स्पृष्टा श्रोता घ्राता रसयिता” इत्यादि श्रुतेः ।

अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ।

श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ।

अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥

इत्यादिस्मृतेश्च ।

नच “श्रोत्रं” इत्यादिकं जीवविषयं, पूर्वत्र “यचाप्युत्क्रामतीश्वरः” इत्यादेः,
उत्तरत्र “पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः” इत्यादेर- योगात् । “अनश्नन्नन्यः” इत्यादिकं तु
“तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वगे” इतीश्वरस्य स्वादुभोक्तृत्वोक्तेः,

तथा ‘प्रविक्ताहारतर इवैव भवत्यस्माच्छारीरादात्मनः’ इति श्रुत्यन्तरे
भगवदाहारस्य जीवाहाराद्विविक्तत्वोक्तेः, तथा “शुभं पिबत्यसौ” इत्यादिभाष्योक्त-
स्मृतिभिरशुभभोगस्यैव निषेधात्,

ತಥಾ -

ಅನ್ಯನಾನಾಧಿಕತ್ವಾಚ್ಚ ಪೂರ್ಣಸ್ವಾನಂದಭೋಜನಾತ್ ।

ವಿರಾಗಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಪ್ರತಿಬೇಧನಮ್ ॥

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಭಿರಭೋಕ್ತೃತ್ವಶ್ರುತೇಗತಿಕಥನಾತ್, “ಕ್ರೀಡಾ ಭೋಗೋ ನ ಚಾನ್ಯಥಾ”
ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಕ್ರೀಡಾರೂಪಭೋಗಸಮಭವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಅಶುಭಭೋಗಾಭಾವವಿಷಯಮ್ । ಪ್ರತ್ಯುತ
ಜೀವಪಕ್ಷ ಏವ “ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ” ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇರ್ದರ್ಮಫಲವಾಚಿ ಋತಪದಂ ನ ಯುಕ್ತಮ್,
ತಸ್ಯಾಧರ್ಮಫಲಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ । ಇತಿಪಕ್ಷೇ ತು ತದ್ಭುಕ್ತಮ್, “ಪುಣ್ಯಮೇವಾಂ ಗುಣಂ ಗುಣಂ
ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ।

ಅನುವಾದ - ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ‘ಪಿಬಂತೌ’
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ
“ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಪರೇ ಆತ್ಮನಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ” ಸಮಸ್ತವು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ
ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ‘ಏಷ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸೃಷ್ಟಾ ಶ್ರುತಾ, ಘ್ರಾತಾ, ರಸಯಿತಾ’
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಭೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು
ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ‘ಅಹಂ ಹಿ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಾಂ ಭೋಕ್ತಾ ಚ ಪ್ರಭುರೇವ ಚ’
ನಾನೇ ಸಕಲ ಯಜ್ಞಗಳ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು

‘ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚ ರಸನಂ ಘ್ರಾಣಮೇವ ಚ ।

ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಮನಶ್ಚಾಯಂ ವಿಷಯಾನುಪಸೇವತೇ ॥

ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗೀತಾಮಾತೃ ಸಹ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಭೋಗವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಗೀತಾ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಜೀವವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ ಹೊರತು
ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ “ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ
ಹಿಂದೆ “ಯಜ್ಞಾಪ್ಯುತ್ಥಾಮತಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ
“ಪಶ್ಯಂತಿ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

“ಅನಶ್ನನ್ನಯಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಬಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದೂ ಸಹ
ಶಂಕಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ “ತಸ್ಯೇದಾಹುಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವಗ್ರೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಸ್ವಾದು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪದಾರ್ಥದ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ 'ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರ ಇವೈವ ಭವತ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚರೀರಾದಾತ್ಮನಃ' ಜೀವನು ಉಪಭೋಗಿಸುವ ಆಹಾರಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಯಸೌ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ 'ಅನಶ್ನನ್ನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಶುಭಭೋಗವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ.

"ಅನಶ್ನನ್ನಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಶುಭಭೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನ್ಯಾನಾನಾಧಿಕತ್ವಾಚ್ಚ ಪೂರ್ಣಸ್ವಾನಂದಭೋಜನಾತ್ |

ವಿರಾಗಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧನಮ್ ||

ಭಗವಂತನು ಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೂ ಆಗಲಾರ ಜಾಸಿಯೂ ಆಗಲಾರ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿರಕ್ತನಾದ ಇವನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ "ಅನಶ್ನನ್ನಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು "ಕ್ರೀಡಾ ಭೋಗೋ ನಾ ಚಾನ್ಯಥಾ" ಭಗವಂತನಿಗೆ ಕ್ರೀಡೆಯೇ ಭೋಗ ಹೊರತು ಬೇರೆಯದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಶುಭಭೋಗವು ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥಸಬೇಕು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಋತ' ಪದವು ಅಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಅಧರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಈಶ್ವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. "ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗಚ್ಛತಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಭಗವಂತನು ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ನನು ಹರೇರಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ವಾ ದ್ವಿವಚನೋಕ್ತದ್ವಿತ್ವಂ ವಾ ಛಾಯಾತ್ವಂ ವಾ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯತಃ "ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಾಭಾವಾನೈತದ್ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಘತ್ವಂ" ಇತ್ಯಾದಿರೀಕಾಂ ವಿವೃಣ್ವನ್, ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ತಾವನ್ನಿರಾಹ - ನ ಚೇತ್ಯಾದಿನಾ ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯಂತೇನ |

'ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವ, ದ್ವಿವಚನೋಕ್ತದ್ವಿತ್ವ ಭಾಯಾತ್ಮಗಳನ್ನು ಬಾಧಕಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಆ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು 'ತಸ್ಯ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಾಭಾವನ್ನೈತದ್ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ "ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗಚ್ಯಂತಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ. ಮೊದಲು ಅಭೋಕ್ಯತ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतदिति । षट्प्रश्नोपनिषदि चतुर्थप्रश्ने "परे आत्मनि" इति परत्वविशेषणेन परमात्मानमेव परामृश्य द्रष्टृत्वादेरुक्तेरित्यर्थः । "अहं हि" इति वाक्ये अहमिति कृष्णेन प्रयुक्तत्वात् ब्रह्मविषयत्वं सिद्धमिति टीकोक्तद्वितीयस्मृतेस्तत्साधयति - नचेति । उभयत्राऽऽदिपदेन,

गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धानिवाऽऽशयात् ।

इति "यतन्तोऽप्यकृतात्मनो नैनं पश्यन्ति" इत्यादेर्ग्रहः ।

'ಎತತ್' ಎಂದರೆ ಷಟ್ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಚತುರ್ಥ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ 'ಪರೇ ಆತ್ಮನಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪರತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯು ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ, ಸೃಷ್ಟೃತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಅಹಂ ಹಿ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗೀತಾ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ 'ನಚ ಶ್ರೋತ್ರಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಇರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಗೃಹೀತ್ವತಾನಿ ಸಂಯಾತಿ ವಾಯುರ್ಗಂಧಾನಿವಾಽಽಶಯಾತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತು "ಯತಂತೋಽಪ್ಯಕೃತಾತ್ಮನೋ ನೈನಂ ಪಶ್ಯಂತಿ" ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतद्वाक्योक्तिस्तु भोगस्येन्द्रियसाध्यत्वात्कथमीश्वरस्य भोग इति शङ्कान्युदासायेति बोध्यम् । उक्तञ्च च्छान्दोग्यभाष्येऽष्टमाध्यायान्ते -

"भूतैर्महर्द्धिर् इमाः पुरो विभुर्निर्माय शेते यदमूषू पूरुषः ।

भुङ्क्ते गुणान् षोडश षोडशात्मकस्सोऽलङ्कषीष्ट भगवान्वचांसि मे ॥

इत्यादौ भगवत एवेन्द्रियैर्भोगोक्तेश्च ।

ऋतं पिबन्तौ सुकृतस्य लोके गुहां प्रविष्टौ परमे परार्थे ॥

इति च" इत्यादि ।

ಭೂತೈರ್ಮಹದ್ವಿರ್ಯ ಇಮಾಃ ಪುರೋ ವಿಭುರ್ನಿರ್ಮಾಯ ಶೇತೇ ಯದಮೂಷು ಪೂರುಷಃ ।

'ಭುಂಕ್ತೇ ಗುಣಾನ್ ಪೋಡಶ ಪೋಡಶಾತ್ಕಸ್ತೋಽಲಂಕೃತೀವೈ ಭಗವಾನ್ಮೃತಾಂಸಿ ಮೇ ॥

ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದ ಸಕಲಜೀವರ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಅವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ಪುರುಷಃ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹತ್ತು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಚಿತ್ತ ಚೇತನಗಳೆಂಬ ಐದು ಅಂತಃಕರಣಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಹದಿನಾರು ವಿಧವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ನನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಕವನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಡಲಿ.

ಈ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಶುಕಮುನಿಗಳು ಹೇಳುವ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಸಹ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಷಯಭೋಗವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಷಯಭೋಗೈತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು 'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಪರಮೇ ಪರಾರ್ಥೇ ಇತಿ ಚ' ಪುಣ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ಜೀವನ ಶರೀರದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮ' ಹಾಗೂ 'ಅಂತರಾತ್ಮ' ಎಂಬ ಎರಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಈ ರೂಪಗಳು ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿದ್ದು ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವಿಷಯಭೋಗವಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ईश्वरस्य भोक्तृत्वोक्तावनशानश्रुतिविरोध इत्यत आह - अनश्रमिति । 'अशुभभोगाभावविषयं' इत्यन्वयः । कुतः सङ्कोचः ? इत्यतः "असद्वचपदेशाच्चेति चेन्न धर्मान्तरेण वाक्यशेषात्" इति न्यायेन टीकोक्तवाक्यशेषबलादिति भावेन तमाह - तस्येति ।

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನಶ್ನನ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನಶ್ನನ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಶುಭಭೋಗಾಭಾವವಿಷಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಅಸದ್ವ್ಯಪದೇಶಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ಧರ್ಮಾಂತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಬಲದಿಂದ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು 'ತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - आथर्वणेऽस्याश्रवणेऽपि ऋक्षाखायामस्ति श्रवणामिति भावः ।

तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वग्रे तन्नो नशद्यः पितरं न वेद ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಾಭಾವನ್ನೈತದ್ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ "ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗಚ್ಛಂತಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ. ಮೊದಲು ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतदिति । षट्प्रश्नोपनिषदि चतुर्थप्रश्ने "परे आत्मनि" इति परत्वविशेषणेन परमात्मानमेव परामृश्य द्रष्टृत्वादेरुक्तेरित्यर्थः । "अहं हि" इति वाक्ये अहमिति कृष्णेन प्रयुक्तत्वात् ब्रह्मविषयत्वं सिद्धमिति टीकोक्तद्वितीयस्मृतेस्तत्साधयति - नचेति । उभयत्राऽऽदिपदेन,

गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धानिवाऽऽशयात् ।

इति "यतन्तोऽप्यकृतात्मनो नैनं पश्यन्ति" इत्यादेर्ग्रहः ।

'ವಿತತ್' ಎಂದರೆ ಷಟ್ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಚತುರ್ಥ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ 'ಪರೇ ಆತ್ಮನಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪರತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯು ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ, ಸೃಷ್ಟೃತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಅಹಂ ಹಿ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗೀತಾ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ 'ನಚ ಶ್ರೋತ್ರಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಇರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಗೃಹೀತ್ವೈತಾನಿ ಸಂಯಾತಿ ವಾಯುರ್ಗಂಧಾನಿವಾಽಽಶಯಾತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತು "ಯತಂತೋಽಪ್ಯಕೃತಾತ್ಮನೋ ನೈನಂ ಪಶ್ಯಂತಿ" ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतद्राक्योक्तिस्तु भोगस्येन्द्रियसाध्यत्वात्कथमीश्वरस्य भोग इति शङ्काव्युदासायेति बोध्यम् । उक्तञ्च च्छान्दोग्यभाष्येऽष्टमाध्यायान्ते -

"भूतैर्महद्भिर् इमाः पुरो विभुर्निर्माय शते यदमूषु पूरुषः ।

भुङ्क्ते गुणान् षोडश षोडशात्मकस्सोऽलङ्कषीष्ट भगवान्वचांसि मे ॥

इत्यादौ भगवत एवेन्द्रियैर्भोगोक्तेश्च ।

ऋतं पिबन्तौ सुकृतस्य लोके गुहां प्रविष्टौ परमे परार्थे ॥

इति च" इत्यादि ।

ಭೂತೈರ್ಮಹದ್ವಿರ್ಯ ಇಮಾಃ ಪುರೋ ವಿಭುರ್ನಿರ್ಮಾಯ ಶೇತೇ ಯದಮೂಷು ಪೂರುಷಃ |

'ಭುಂಕ್ತೇ ಗುಣಾನ್ ಪೋಡಶ ಪೋಡಶಾತ್ಕಸ್ತೋಽಲಂಕೃಷೀಪ್ಸ ಭಗವಾನ್ಪ್ರಾಂಸಿ ಮೇ ||

ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದ ಸಕಲಜೀವರ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಅವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ಪುರುಷಃ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹತ್ತು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಆಹಂಕಾರ, ಚಿತ್ತ ಚೇತನಗಳೆಂಬ ಐದು ಅಂತಃಕರಣಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಹದಿನಾರು ವಿಧವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ನನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಕವನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಡಲಿ.

ಈ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಶುಕಮುನಿಗಳು ಹೇಳುವ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಸಹ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಷಯಭೋಗವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಷಯಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತ್ಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಪರಮೇ ಪರಾರ್ಥೇ ಇತಿ ಚ' ಪುಣ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ಜೀವನ ಶರೀರದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮ' ಹಾಗೂ 'ಅಂತರಾತ್ಮ' ಎಂಬ ಎರಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಈ ರೂಪಗಳು ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿದ್ದು ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವಿಷಯಭೋಗವಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ईश्वरस्य भोक्तृत्वोक्तावनशानश्रुतिविरोध इत्यत आह - अनश्रमिति । 'अशुभभोगाभावविषयं' इत्यन्वयः । कुतः सङ्कोच ? इत्यतः "असद्वचपदेशान्नेति चेन्न धर्मान्तरेण वाक्यशेषात्" इति न्यायेन टीकोक्तवाक्यशेषबलादिति भावेन तमाह - तस्येति ।

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್ನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನಶ್ನನ್ನಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನಶ್ನನ್ನಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಶುಭಭೋಗಾಭಾವವಿಷಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಅಸದ್ವಚಪದೇಶಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ಧರ್ಮಾಂತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಬಲದಿಂದ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು 'ತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - आथर्वणेऽस्याश्रवणेऽपि ऋक्षाखायामस्ति श्रवणामिति भावः ।

तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वये तन्नो नशद्यः पितरं न वेद ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

इति वाक्यशेषे, यः 'अग्ने' अग्रचः श्रेष्ठः तस्यैव स्वादु 'पिप्पलं' कर्मफलमाहुः, यः पितरं न वेद, अत एव 'नशत्' नाशवान् तस्य स्वादु पिप्पलं नेति हरेरेव सुखभोक्तृत्वोक्तेरित्यर्थः ।

ಆಧರ್ವಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಋಕ್‌ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ತಸ್ಯೇದಾಹುಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವಗ್ನೇ ತನ್ನೋ ನಶದ್ಃ ಪಿತರಂ ನ ವೇದ ।

ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜೀವನು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಸಾರಕ್ಕೆ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ. "ತಂದೆಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಜೀವನು ನಾಶ ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದಾನೆ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಶುಭಕರ್ಮಫಲಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಯಾರು ತಂದೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರನೋ ಅಂತಹ ಜೀವನು ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸುಖಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

प्रकाशः - ननु श्रुतिव्याविशेषाद्भोक्तृत्वश्रुतेरेवार्थान्तरमस्त्वित्यतो गीताभाष्योक्तमाह - तथेति । 'श्रुत्यन्तरे' वाजसनेये षष्ठाध्याये द्वितीयब्राह्मणे "इन्धो ह वै नामैष योऽयं दक्षिणोऽक्षन् पुरुषः" इति प्रकृतस्य परमात्मनः "तस्मादेष प्रविक्ताहारतर इवैव भवत्यस्माच्छारीरादात्मनः" इति शारीरशब्दित-जीवाहारादिभक्ताहारवत्त्वोक्तेरित्यर्थः ।

अवतारेषु स्थूलमपि भुङ्क्ते इतीवशब्दः ।

'ಅನಶ್ನನ್ಯಃ' ಎಂಬುದು ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಎಂಬುದು ಎರಡೂ ಶ್ರುತಿಯೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಕೋಚಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ನೇರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಉತ್ತರವನ್ನಾಗಿ 'ತಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ' ಎಂದರೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯೋಕ್ತೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ "ಇಂಧೋ ಹ ವೈ ನಾಮೈಷ ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೋಽಕ್ಷನ್ ಪುರುಷಃ" ಎಂದು ಪ್ರಕೃತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ "ತಸ್ಮಾದೇಷ ಪ್ರವಿಕ್ತಾಹಾರತರ" ಎಂದು ಶಾರೀರಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಜೀವನ ಆಹಾರಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅವತಾರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಭೋಗಿಸುವಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಇವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

प्रकाशः - नच प्रविक्ताहारो जीव एवेति वाच्यं, तस्य 'शारीरात्' इति जीवाद्भेदोक्तेः । नच शारीराज्जागरावस्थाज्जीवात्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थस्य एव

ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರ ಇತ್ಯವಸ್ಯಾ ಭೇದೋಪಾಧಿಕಂ ಜೀವಸ್ಯ ಭೇದಮಗ್ನೀಕೃತ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತಾಮಿತಿ
ವಾಚ್ಯಂ, ಸ್ವಪ್ರಸುಪ್ತಸ್ಯವಸ್ಥಿತಸ್ಯಾಪಿ ಶಾರೀರತ್ವೇನ ಶಾರೀರಶಬ್ದೇನೈವ ಗೃಹೀತತಯಾ ತತೋ
ಭೇದಾಪೋಗಾತ್ ।

ಶಾರೀರಸ್ಯ ತ್ರಿಧಾ ಭಿನ್ನೋ ಜಾಗ್ರದಾದಿಷ್ವವಸ್ಥಿತಃ ।

ಇತಿ ಗಾರುಡೋಕ್ತಃ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಜೀವನ ಆಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು
ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀವನೇ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಏಕೆ
ಹೇಳಬಾರದು?

ಉತ್ತರ - ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಶಾರೀರಾತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ
ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭೇದವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಎಲಕ್ಷಣ ಆಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಶಾರೀರಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಉಪಭೋಗಿಸುವ ಆಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು
ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನೂ ಸಹ ಶಾರೀರನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಶಾರೀರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜಾಗ್ರತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ವಿವಕ್ಷಿತನಾದಂತೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನೂ
ಸಹ ವಿವಕ್ಷಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
'ಶಾರೀರಸ್ಯ ತ್ರಿಧಾ ಭಿನ್ನೋ ಜಾಗ್ರದಾದಿಷ್ವವಸ್ಥಿತಃ ।' ಎಂಬುದಾಗಿ ಜಾಗ್ರದಾದಿವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು
ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಗರುಡಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನ್ವವಸ್ಥಾತ್ರಯವತಃ ಶಾರೀರತ್ವೇಽಪಿ 'ಅಸ್ಮಾತ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾದತ್ರ
ಜಾಗರಾವಸ್ಥಯೋ ಗೃಹ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಾच्च ಭೇದಃ ಸ್ವಪ್ರಾವಸ್ಥಸ್ಯೋಕ್ತವಿಧಯಾ ಸಂಭವತಿ । ಅನ್ಯಥಾ
'ಅಸ್ಮಾತ್' ಇತಿ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ चेन्न,

ಶಾರೀರೌ ತಾವುಭೌ ಜ್ಞೇಯೌ ಜೀವೇಶ್ವರಸಂಜ್ಞಿತೌ ।

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಶಾರೀರತ್ವೇನ ತದ್ವಿಚಾರ್ವತ್ಯರ್ಥತಯಾ 'ಅಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ
ಸಾರ್ಥಕಾದಿತಿ । ವ್ಯಕ್ತಮೇತದ್ವಿತಾಭಾಷ್ಯೇ ಸಪ್ರಮೇಽಧ್ಯಾಯೇ - "ನ चात्र जीव उच्यते"
ಇತ್ಯಾದಿनेತಿ भावः ।

ಗರುಡಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಂತೆ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಶಾರೀರನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ
'ಅಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನೇ 'ಅಸ್ಮಾತ್'

ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಅಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದ್ದವೆ?

ಉತ್ತರ - 'ಅಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಬೇರೆ ಕಾರಣವಿದೆ. "ಶಾರೀರಾ ತಾವೃಭೌ ಜ್ಞೇಯೌ ಜೀವಶ್ಚೇಶ್ವರಸಂಜ್ಞತೌ" ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಈಶ್ವರನೂ ಸಹ ಶಾರೀರನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಈಶ್ವರನನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯದ ಸಪ್ತಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ನ ಚಾತ್ರ ಜೀವ ಉಚ್ಯತೇ" ಜೀವನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನ್ವಾನಂದಮಯನಯಾಘೃತದಿಶಾ ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ಯ ಹರಿಃ ಕಿಂ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗೇನೈತತ್, ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪವಿಜಸ್ಮತೀರಾಹ - ತಥೇತಿ ।

ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಯಸೌ ನಿದ್ರಾಂ ನಾಶುಭಂ ಸ ಹರಿಃ ಪಿಬೇತ್ ।
ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯಸ್ಯಾಸ್ಯ ಚೇಶಾ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕವಿತ್ ।
ಆತ್ಮಾಽಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರಿಃ ಏಕ ಏವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ ।
ನಿವಿಧೋ ಹೃದಯೇ ನಿದ್ರಾಂ ರಸಂ ಪಿಬತಿ ಕರ್ಮಜಮ್ ॥
ಶುಭಾನ್ ಪಿಬತಿ ಭೋಗಾನ್ ಸ ಚ್ಚಾಯೇವ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರಭುಃ ।

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಭಿರಿದೃಶ್ಯಃ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗದಿಂದ ಅಗಬೇಕಾದದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ?

ಉತ್ತರ - ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದರೂ ಸಹ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿ 'ಅನಶ್ನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು 'ತಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಯಸೌ ನಿದ್ರಾಂ ನಾಶುಭಂ ಸ ಹರಿಃ ಪಿಬೇತ್ ।
ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯಸ್ಯಾಸ್ಯ ಚೇಶ್ವಾನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕವಿತ್ ।
ಆತ್ಮಾಽಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರಿಃ ಏಕ ಏವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ ।
ನಿವಿಷ್ಟೋ ಹೃದಯೇ ನಿದ್ರಾಂ ರಸಂ ಪಿಬತಿ ಕರ್ಮಜಮ್ ॥
ಶುಭಾನ್ ಪಿಬತಿ ಭೋಗಾನ್ ಸ ಚ್ಚಾಯೇವ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರಭುಃ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶುಭಕರ್ಮಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅಶುಭಫಲವನ್ನು ಎಂದೂ ತಿನ್ನಲಾರ. ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದವನ ಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನು 'ಆತ್ಮಾ' ಹಾಗೂ 'ಅಂತರಾತ್ಮ' ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಜೀವರು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಶ್ರುತೇ: ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತವಿಷಯಾಂತರಂ ಚಾಹ - ಅನ್ಯುನೆತಿ ।
ಭೋಗೋಽಭೋಗೇ ಚೈತರ್ಯ: । ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಭಿರिति ॥

ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಭುಗ್ಯತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚಾರೀರಾತ್ಪುರುಷೋತ್ತಮ: ।

ಅತೋಽಭೋಕ್ತಾ ಚ ಭೋಕ್ತಾ ಚ ಸ್ಥೂಲಾಭೋಗಾತ್ಸ ಏವ ತು ॥

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿರಾದಿಪದಾರ್ಥ: । ಅಶ್ರುಭೇತಿ । ಜೀವವದ್ರಾಗಪೂರ್ವಕೋಪಜೀವನಾರ್ಥ
ಭೋಗಾಭಾವವಿಷಯಂ ಚೈತರ್ಯಪಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।

'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಕೋಚಮಾಡಿ ಅರ್ಥೈಸಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರಥಮಸ್ಯಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯಾಂತರವನ್ನು 'ಅನ್ಯೂನ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನು ಭೋಗ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಭೋಗ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯೂನತೆಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತೋತ್ರಭಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ

ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಭುಗ್ಯತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚಾರೀರಾತ್ಪುರುಷೋತ್ತಮ: ।

ಅತೋಽಭೋಕ್ತಾ ಚ ಭೋಕ್ತಾ ಚ ಸ್ಥೂಲಾಭೋಗಾತ್ಸ ವಿವ ತು ॥

ಜೀವನಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದ 'ಭೋಕ್ತಾ' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ಥೂಲವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಭೋಗಮಾಡದೇ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಅಭೋಕ್ತ' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು, 'ಅಶುಭಭೋಗಸ್ತ್ವೇವ ನಿಷೇಧಾತ್' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಜೀವನಂತೆ ಭಗವಂತನು ರಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಪಜೀವನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರ ಎಂದೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಋತಮिति ।

ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮ: ಸುಕೃತಂ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ ।

ಇತಿ ಸಪ್ತಮಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಸ್ಮೃತೀರೀತ್ಯರ್ಥ: । ಪುಣ್ಯಮिति । "ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗಚ್ಛತಿ ।
ನ ಹ ವೈ ದೇವಾನ್ಪಾಪಂ ಗಚ್ಛತಿ" ಇತಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತೌ ಪುಣ್ಯಫಲಭೋಗಸ್ಯೈವೋಕ್ತೀರೀತ್ಯರ್ಥ: ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ ಸುಕೃತಂ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಋತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಫಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು 'ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗಚ್ಛತಿ | ನ ಹ ವೈ ದೇವಾನ್ ಪಾಪಂ ಗಚ್ಛತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಫಲ ಭೋಗವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - यद्यप्यमुं सप्तान्नविद्यावेदितारं पुण्यमेवाप्नोति न पापमित्येवार्थः ।

उक्तञ्च -

सप्तान्नोपासने योग्या देवा एव ततो हि यत् ।

देवांश्च पापं नाप्नोति तस्मात्पापं न तस्य तु ॥

इति । तथा ज्ञानपादे -

पुण्यमेवामುಪಾಪ್ರೋತಿ ನ ದೇವಾನ್ ಪಾಪಮಾಪ್ರಯಾತ್ ॥

इत्यनुव्याख्यानसुधायां - “अमुं सप्तान्नविद्योपासनेन प्रेरकतया परपुरप्रवेशिनं परकृतं पुण्यमेवाप्नोति, न पापं, कुतः, देवो ह्यसौ जातः । नहि देवान् पापं प्राप्नोतीत्यर्थः” इत्युक्तम् ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಪ್ತಾನ್ನವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಯಾರು ಸಪ್ತಾನ್ನವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಪುಣ್ಯವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಪಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರರೆಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

सप्तान्नೋपासने योग्या देवा एव ततो हि यत् ॥

ಸಪ್ತಾನ್ನವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಿರುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಸಹ ಪಾಪವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದ ಒಳಗಡೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪಾಪಲೇಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಪಾದದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ “ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಮಾಪ್ನೋತಿ ನ ದೇವಾನ್ ಪಾಪಮಾಪ್ನುಯಾತ್” ಅಂತರ್ಗತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಪುಣ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಪಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ “ಅಮುಂ ಸಪ್ತಾನ್ನವಿದ್ಯೋಪಾಸನೇನ ಪ್ರೇರಕತಯಾ ಪರಪುರಪ್ರವೇಶಿನಂ ಪರಕೃತಂ ಪುಣ್ಯಮೇವಾಪ್ನೋತಿ, ನ ಪಾಪಂ, ಕುತಃ, ದೇವೋ ಹ್ಯಸೌ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

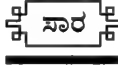
ಜಾತಃ | ನಹಿ ದೇವಾನ್ ಪಾಪಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತ್ಯರ್ಥಂ'' ಸಪ್ತಾನ್ವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಜೀವರು ನಡೆಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿಗಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೇ ಹೊಣೆಯಾಗಲಾರರು. ಹೊರತಾಗಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೊಂದಿ ಪಾಪದಿಂದ ದೂರರಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವರು ದೇವತೆಗಳ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪಾಪವು ಎಂದೂ ಸಹ ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಪುಣ್ಯಮೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಭಗವಂತನಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶಃ - तथाऽप्यमुं सप्ताभोपासकं देवमित्यर्थकत्वेन देवत्वस्य हेतुत्वोक्तेर्देवोत्तमं हरिं पुण्यं गच्छति, पापं तु नेति किमु वाच्यमित्याशयेनैतदुक्तिः | अत एव गीताभाष्ये सप्तमे - "पुण्यो गन्धः इति भोगापेक्षया | तथा च श्रुतिः पुण्यमेवामुमु" इत्यादिना ब्रह्मपरतयेयं श्रुतिरुदाहृता, व्याख्याता च प्रमेयदीपिकायां - "अमुं उपासकम् | कुतः | तस्य देवत्वात् | तथाऽपि कुतः | न ह वै देवमात्रस्य पुण्यभोगनियमे देवोत्तमस्य सुतरां तत्सिद्धिः" इति |

ಉತ್ತರ - ಸಪ್ತಾನ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನನ್ನೇ ಈ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಸಪ್ತಾನ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ದೇವತೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದಾಗಿ ದೇವತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುರೂಪವಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ - ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಪಾಪಗಳು ಮುಟ್ಟದಿರುವಾಗ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪುಣ್ಯವು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಪಾಪವು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೇನು ! ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಪುಣ್ಯೋ ಗಂಧಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಭೋಗಾವೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಟೀಕಾಕಾರರು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಅಮುಂ ಉಪಾಸಕಮ್ | ಕುತಃ | ತಸ್ಯ ದೇವತ್ವಾತ್ | ತಥಾಽಪಿ ಕುತಃ | ನ ಹ ವೈ ದೇವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಭೋಗನಿಯಮೇ ದೇವೋತ್ತಮಸ್ಯ ಸುತರಾಂ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ" ಈ ಉಪಾಸಕನನ್ನು ಪಾಪವು ಏಕೆ ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ದೇವತೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಆದರೂ ಸಹ ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ದೇವತೆಯಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಭೋಗಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವಿರುವಾಗ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪುಣ್ಯಭೋಗನಿಯಮವು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

गुरुराजीयम् - अनश्रन्नस्य इत्यादिकं त्वशुभभोगाभावविषयमिति सम्बन्धः | एवं प्रकृत्यर्थकर्मफलभोक्तृत्वस्य ब्रह्मणि सावकाशत्वमुपपाद्य गुहाधिकरण (१-१-३)

प्रत्ययार्थस्यापि सावकाशत्वमुपपादयितुं शक्नोते - नचेति ॥ कथञ्चिन्नेयत्वादिति ॥
अवयवभेदादिनेत्यर्थः ॥

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಭೋಕ್ತೃವೆಂದೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ಲೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂಚ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಾನು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಅನೃತ್ಯನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನಲಾರನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಅನೃತ್ಯನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಶುಭಫಲಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಭಗವಂತನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು, ಅಶುಭ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಸಹ ತಿನ್ನಲಾರನು. ಅಶುಭಫಲವನ್ನು ತಿನ್ನದ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಯು 'ಅನೃತ್ಯನ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಆಹಾರದಿಂದ ಉಪಜೀವನ ಮಾಡಲಾರ. ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ್ಯವಾಗಲಿ ತಿನ್ನದಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯೂನತೆಯಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ರಾಗವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು 'ಅನೃತ್ಯನ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವನ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಮಾರಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಫಲವೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನು ಪಾಪದ ಫಲವನ್ನೂ ಸಹ ಉಣ್ಣುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಅವನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಜೀವನನ್ನು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಮನದಟ್ಟಾಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಾಪಿಶಪಕ್ಷೇ ದ್ವಿವಚನಾನುಪಪತ್ತಿಃ,

ಯತಃ -

ಯಥೈಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪಾಶೋದಿತಃ ಪಾಶಾನಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ ।

ತಥೈಕಸ್ಮಿನ್ನಿಶ್ವರೇಽಸ್ತು ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ವಾಗಪಿ ॥

ಯಥಾ ನವಮೇ ದ್ವಿಬಹುಪತ್ರಿಕೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಯೋಗೇಷು “ಪತ್ರಿ ಸನ್ನಹ” ಇತ್ಯೇಕವಚನಾಂತೋ ಮನ್ತ್ರಃ, ಯಥಾ ವಾಙ್ಗ್ರೀಷೋಮೀಯಪಶುಸಮ್ಬಂಧಿನ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪಾಶೋ “ಅದಿತಃ ಪಾಶಾನ್” ಇತ್ಯಗ್ರೀಷೋಮೀಯಪಶುಪ್ರಕರಣಸ್ಯಮನ್ತ್ರಗತಂ ಬಹುವಚನಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಹಿ ಬಹುಪಾಶಯುಕ್ತೇಷು ಪಶುಗುಣೇಷು ಪಾಶಮನ್ತ್ರಸ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಸ ಚ ನೇಃ, ಗುಣಭೂತಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಬಹುತ್ವಸ್ಯಾನುಸರಣಾಯ ತದಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಪ್ರಧಾನಭೂತಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥೋತ್ಕರ್ಷಾರ್ಥೋಗೇನ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಬಹುವಚನಸ್ಯ ಕಥಾಶ್ಚಿತ್ತೇಯತ್ವಾತ್ । ತಥೇಹಾಪಿ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದ್ವಿವಚನಮನ್ಯೇನ ಸಹ ದ್ವಿತ್ವಾದಸ್ತು, ಅಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಸ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ಈಶ್ವರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನದ ಅನುಪಪತ್ತಿದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ

ಯಥೈಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪಾಶೋದಿತಃ ಪಾಶಾನಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ ।

ತಥೈಕಸ್ಮಿನ್ನಿಶ್ವರೇಽಸ್ತು ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ವಾಗಪಿ ॥

ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದೇ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ‘ಅದಿತಃ ಪಾಶಾನ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ‘ಒಬಂತಾ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ನವಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಪತ್ನಿಯರಿದ್ದಾಗಲೂ ‘ಪತ್ನೀಂ ಸನ್ನಹ’ ಎಂಬ ಏಕವಚನಾಂತವಾದ ಪ್ರಯೋಗವು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಪಶುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದೇ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ‘ಅದಿತಃ ಪಾಶಾನ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯ ಪಶುಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಮಂತ್ರವು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಒಂದು ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಅನೇಕ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪಶುಗಣ ಎಂಬ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹಗ್ಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಪಾಶ' ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಎಳೆದು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವು ಗೌಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೌಣವಾಗಿರುವ ಬಹುತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಹಗ್ಗವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಹೊಂದಿಸಬೇಕು.

ಈ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಜೀವನನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದೆಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ

ಪ್ರಕಾಶ: -

एवमभोक्तृत्वं बाधकं नेत्युपपादनेन “तस्य कर्मफलभोगाभावात्” इत्यादिटीका विवृता । अधुना द्विवचनमपि न बाधकमित्याह - नापीत्यादिना विष्णोरेव द्विरूपत्वादित्यन्तेन ।

ವಿವರಣೆ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದನು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಮತ್ತು 'ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಾಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣೋರೇವ ದ್ವಿರೂಪತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇದರ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - द्विवचनानुपपत्तेश्चतुर्धा परिहारं विवरिष्यन्, द्विवचनमनुपमन्नमिति वदतो यदभिप्रेतं द्विवचनबोध्यस्य द्वित्वस्यैकस्मिन् ब्रह्मण्ययोगात्तदनुरोधेन पिबत्प्रातिपदिकं छत्रिन्यायेन भोक्तृभोक्तृसमुदाये लक्षणया वर्तत इति, तत्तावदयुक्तं, गुणभूतप्रत्ययार्थानुरोधेन प्रधानभूतप्रातिपदिके लक्षणया अन्याप्यत्वात् । किन्तु प्रातिपदिकस्य मुख्यार्थं भोक्तारमुपेत्यैव तदनुरोधेन प्रत्ययार्थद्वित्वमेव

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

कथञ्चिन्नेयमित्येकं परिहारं “अभेदैकत्ववत्येव घटे द्रव्यान्तरसहिते द्वित्वदर्शनात्”
इति सुधावाक्यानुसारेण सदृष्टान्तमाह - यत् इत्यादिना किञ्चेत्यन्तेन ।

ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಯಾವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ದ್ವಿವಚನವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ‘ದ್ವಿತ್ವವು’ ಬೋಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ದ್ವಿತ್ವವು ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಏಕತ್ವ’ ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃ ಹಾಗೂ ಅಭೋಕ್ತೃಗಳ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವು ಗೌಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಗೌಣವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಇದು ಅನ್ಯಾಯ. ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಭೋಕ್ತೃವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಈ ಭೋಕ್ತೃವಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಗೌಣವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಹೊಂದಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಪರಿಹಾರ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಅಭೇದೈಕತ್ವವತ್ಯೇವ ಘಟೇ ದ್ರವ್ಯಾಂತರಸಹಿತೇ ದ್ವಿತ್ವಾದರ್ಶನಾತ್’ ಘಟವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಏಕತ್ವವಿರುವ ಘಟದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಬರುವುದು ಕಂಡಿದೆ ಎಂಬ ಸುಧಾಮಾಕ್ಯದ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ಯತಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ‘ಕಿಂಚ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - ‘यतः’ इत्यस्य श्लोकेनान्वयः, यस्मात्, ‘पाशान्’ इति बहुवचनमिवैकस्मिन्नपि द्विवचनं युज्यते, तस्मान्न द्विवचनानुपपत्तिरिति । ‘पाशान्’ इति श्रुतिरित्येतदुपलक्षणमिति भावेन पूर्वार्धं व्यनक्ति - यथा नवम इति ।

तृतीये पादे “अपूर्वे त्वविकारोऽप्रदेशात्प्रतीयते” इति पञ्चमेऽधिकरणे दर्शपूर्णमासप्रकरणे “पत्नीं सन्नह्य” इति मन्त्रः किमेकद्विवहुपत्नीकेष्वविकारेण प्रयोक्तव्य उत द्विवहु-पत्नीकप्रयोगयोर्द्विवहुवचनाभ्यां ऊहितव्य इति विशये, एकपत्नीके समवेताभिधायित्व-सम्भवाच्चैकवचनमन्याप्यनिगदम् । अतो द्विवचनबहुवचनयोरूहितव्य इति प्राप्ते, स्यादेवं, यद्येकपत्नीकाभिप्रायकमिदमाश्रानं स्यात्, न चैवं, सर्वप्रयोगाणां समान-विधानत्वात्सर्वाभिप्रायेणेदमाश्रानम् । तस्मात्सर्वेष्वविकारेणैकवचनान्त एव प्रयोज्य इति सिद्धान्तितम् । तत्र

यथैकत्वाभावेऽप्येकवचनान्तो मन्त्रो निविशते, तथेहापि ब्रह्मणि द्वित्वाभावेऽपि द्विवचनान्तवागस्त्वित्यर्थः ।

‘ಯತಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಕದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ‘ಪಾಶಾನ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಗೌಣವನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕೋ ಅದರಂತೆ ಒಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನ್ವಯ. ‘ಪಾಶಾನ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ‘ಯಥಾ ನವಮೇ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಅಪೂರ್ವೇ ತ್ವಪಿಕಾರೋಽಪ್ರದೇಶಾತ್ಪ್ರತೀಯತೇ’ (೯-೩-೫)

ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಪತ್ನೀಂ ಸನ್ನಹ್ಯ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಹೀಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬಳು ಹೆಂಡತಿ ಇದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಮೂವರು ಹೆಂಡಂದಿರಿದ್ದಾಗ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡದೆ ‘ಪತ್ನೀಂ ಸನ್ನಹ್ಯ’ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಹೆಂಡಂದಿರಿದ್ದಾಗ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಅಥವಾ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಪತ್ನೀ, ಪತ್ನೀಃ) ಎಂದು ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

(೧) भाट्टसङ्ग्रहः -

अथ षष्ठं दर्शपूर्णमासयोर्द्विपत्नीके प्रयोगे “पत्नीं सन्नह्य” इति मन्त्रस्यानूहाधिकरणम्
अपूर्वं त्वविकारोऽप्रदेशात्प्रतीयेत ॥ २० ॥

पूर्ववैष्ण्वेणात्र शङ्कनात्सङ्कतिः । दर्शपूर्णमासयोः “पत्नीं सन्नह्य” इति श्रुतो मन्त्रः किं द्विबहुपत्नीकर्तृकप्रयोगेष्वनूहेन प्रयोज्यः, उतोहेनेति सन्देहे, पूर्वत्र पाशानिति बहुवचनस्यागत्यौपचारिकत्वेपीहैकवचनस्यैकपत्नीकयजमानकर्तृकप्रयोगे समवेतार्थत्व-सम्भवाद्द्विबहुपत्नीकयजमानकर्तृकप्रयोगेपि दृष्टार्थत्वलाभायोहितव्यो मन्त्र इति प्राप्ते सिद्धान्तः । स्यादेवं यथेकपत्नीकप्रयोगाभिप्राय एतन्मन्त्रपाठः । न चैवम् । किन्तु सर्वप्रयोगसाधारण्येनैवासम्मतः । सर्वत्रोपदेशात् एव मन्त्रस्य प्राप्तेः । अदृष्टार्थमेकवचनं सत्सर्वप्रयोगेष्वविकारेणैव प्रयोगं सम्पादयतीत्यनूहो मन्त्रस्येति । तदाह सूत्रे, अपूर्वं प्रकृतिभूते द्विबहुपत्नीकप्रयोगे “पत्नीम्” इति मन्त्रस्याविकारोऽनूहः प्रतीयते । कुतः ? अप्रदेशादनतिदेशात् । सर्वप्रयोगाणां प्रकृतिविकृतिभावाभावेन समप्रधानत्वादित्यर्थः । फलन्तु अनूहेन सर्वत्र प्रयोगः ।

इति षष्ठं दर्शपूर्णमासयोर्द्विबहुपत्नीके प्रयोगे “पत्नीं सन्नह्य” इति मन्त्रस्यानूहाधिकरणम्

(सूत्रम् २०)

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಮೂವರು ಹೆಂಡಂದಿದ್ದಾಗ ದ್ವಿವಚನ, ಒಕುವಚನಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬಳು ಹೆಂಡತಿ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಏಕತ್ವವು ಅವಳಲ್ಲಿ ಸಂಭಾವಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಬಾಧಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಅನೇಕ ಪತ್ನಿಯರಿದ್ದರೂ ಸಹ ಏಕವಚನವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ ಎಂಬ ವಿವಕ್ಷೆಯು ಶ್ರುತಿಗೆ ಇರುವುದಾದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅನೇಕಮಂದಿ ಹೆಂಡಂದಿದ್ದರೂ ಸಹ 'ಪತ್ನೀಂ ಸನ್ನಹ್ಯ' ಎಂದೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬಳೇ ಪತ್ನಿಯಿರಲಿ ಅನೇಕ ಪತ್ನಿಯಂದಿರಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡದೆ ಒಂದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಪತ್ನೀಂ ಸನ್ನಹ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು.

ಈ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪತ್ನಿಯರಿದ್ದಾಗ ಏಕತ್ವವು ಬಾಧಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಏಕವಚನಾಂತವಾದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಬಾಧಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ದ್ವಿವಚನಾಂತ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - यथा वेति । तत्रैव “विप्रतिपत्तौ विकल्पः स्याद्गुणे त्वन्याप्य-
कल्पनैकदेशत्वात्” इति चतुर्थेऽधिकरणेऽग्नीषोमीयपशौ “अदितिः पाशान् प्रमुमोक्तु
देवः” इति बहुवचनान्तपाशमन्त्रः श्रुतः । स किं प्रकृतावेव निविशतेऽथ बहुपाशकेषु
“आग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत” इत्यादिना विहितेषु पशुगणेषूत्कृष्यत इति संशये,
एकस्मिन् बहुवचनस्यायोगादुत्कर्षः इति प्राप्ते, पाशप्रातिपादिकार्थान्वितं
विभक्त्यभिहितं कर्मकारकं प्रकृतावपि पाशकर्मकमोचानभिधानेन सम्भवन्निवेशं
नोत्कर्षं सहते, सङ्ख्यामात्रं त्वसम्भवदपि गुणात्वान्न प्रातिपदिकं प्रधानभूतं कारकं
वाऽलमुत्क्रुष्टम्, अतो न सङ्ख्यावशेन मन्त्रस्योत्कर्षः, बहुवचनस्य त्वेकस्मिन्नपि
पाशे योगोऽवयवबहुत्वाभिप्रायेण च्छान्दस इति सिद्धान्तितम् ।

तथेहाप्येकस्मिन्नेव ब्रह्मण्यन्येन सह द्वित्वादस्तु द्विवचनमित्यर्थः । एकवचनस्याद्यं
बहुवचनस्य द्वितीयमिति विवेकः ।

ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಏಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾದ್ಗುಣೇ ತ್ವನ್ಯಾಪ್ಯ ಕಲ್ಪನೈಕದೇಶತ್ವಾತ್^೧ (೯-೩-೪)

(೧) ಭಾಟಸಕ್ರಹಃ -

अथ पञ्चममग्नीषोमीयपशौ पाशैक वपाशबहुत्वाभिधायिमन्त्रयोर्विकल्पाधिकरणम् (सूत्राणि (१५-१९)

विप्रतिपत्तौ विकल्पः स्यात्समत्वाद्गुणे त्वन्याप्यकल्पनैकदेशत्वात् ॥ १५ ॥

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಪಶುವನ್ನು ವಿಧಿಸುವಾಗ "ಅದಿತಿಃ ಪಾಶಾನ್ ಪ್ರಮುಮೋಕ್ತುದೇವಃ" ಎಂಬ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಪಾಶಮಂತ್ರವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಒಂದೇ ಹಗ್ಗವಿರುವ ಪ್ರಕೃತ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಹಗ್ಗಗಳಿರುವ "ಅಗ್ನೇಯಂ ಕೃಷ್ಣೇವಮಾಲಭೇತ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಶುಗಣ ಎಂಬ ಇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆದು ಅನ್ವಯಿಸುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಒಂದೇ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವು ಬಾಧಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರವು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಪಶುಗಣವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಪ್ರಕೃತವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಮಂತ್ರವು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಹಗ್ಗವುಳ್ಳ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ 'ಪಾಶಾನ್' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. 'ಪಾಶ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಾರ್ಥವಾದ ಕರ್ಮಕಾರಕವು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾಶಕರ್ಮಕವಾದ ಮೋಚವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇದರ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಬೋಧಕ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಬಹುತ್ವ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಪಾಶದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಕಾರಕಗಳಿಗಿಂತ ಬಹುತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಗೌಣವಾಗಿದೆ.

(ಪ್ರಕರಣವಿಶೇಷಾಬ ॥ ೧೬ ॥ ಅರ್ಥಾಭಾವಾನ್ತು ನೈವ ಸ್ಯಾದ್ಗುಣಮಾತ್ರಮಿತ್ತರ ॥ ೧೭ ॥

ಯಾವೋಸ್ತಥೇತಿ ಚೇತ್ ॥ ೧೮ ॥ ನೋತ್ಪತ್ತಿಶಬ್ದತ್ವಾತ್ ॥ ೧೯ ॥)

ಪ್ರಾಕ್ಷೇಪೇಣಾತ್ರ ಶಕ್ತನಾತ್ಸದ್ಭವಃ । ಅಗ್ರಿಷೋಮೀಯಪಶೌ ದ್ವೌ ಪಾಶಮನ್ತ್ರಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಬಹುವಚನಾನಂತೋ ಮನ್ತ್ರಃ ಕಿಂ ಪ್ರಕರಣೇ ನಿವಿಶತೇ, ಕಿಂ ವಾ ಬಹುಪಾಶಕೇ ಪಶುಗುಣೇ ಉತ್ಕೃಷ್ಯತ ಇತಿ ಸಂದೇಹೇ, ಬಹುವಚನಸ್ಯೈಕಸ್ಮಿನ್ನಯೋಗಾದ್ಬಹುವಚನೋಕ್ತಬಹುತ್ವಲಿಂಗೇನ ಪ್ರಕರಣಂ ಬಾಧಿತವೋತ್ಕೃಷ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಾವನಿವೇಶೋ ವಿಕೃತೌ ಚೋದಕೇನಾಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರಾಕ್ತನಚಿಂತಾ ನ ಯುಕ್ತೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ಪ್ರಧಾನಭೂತ-ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಪಾಶಸ್ಯ ವಿಭಕ್ತವರ್ಥಸ್ಯ ಚ ಕರ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣೇ ನಿವೇಶಸಮ್ಮೇನ ಗುಣಭೂತ-ವಚನೋಕ್ತಬಹುತ್ವಾನುರೋಧೇನೋತ್ಕರ್ಮಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾದವಯವಬಹುತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಬಹುವಚನಮಪಿ ಪ್ರಕರಣ ಏವ ಕೃತ್ವಿವಿವೇಶೀಯಮಿತಿ ನೋತ್ಕೃಷ್ಯೋ ಮನ್ತ್ರಃ । ಏವಂಚೈಕವಚನಾಂತಬಹುವಚನಾಂತಪೋರ್ದಯೋರಪಿ ಪ್ರಕರಣ ಏವ ನಿವೇಶಾಡ್ವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ । ತದಾಹ ಸೂತ್ರೇ, ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಪಾಶಮನ್ತ್ರಯೋಃ ಪ್ರಕೃತೌ ಕಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಇತಿ ವಿಶಯೇ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಕುತಃ? ಪಾಶಪ್ರಕಾಶನಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪಲಿಂಗಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ಚ ಸಮತ್ವಾತ್ । ಗುಣೇ ತು ಬಹುವಚನೇ ತು ಅನ್ಯಾಪ್ಯನಿಗದತ್ವಕಲ್ಪನಾಂತಸ್ವೈಕದೇಶತ್ವಾದಪ್ರಧಾನತ್ವಾದಿತಿ । ಫಲಂತು ವಿಕೃತೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ।

ಇತಿ ಪಶ್ಚಿಮಮಗ್ರಿಷೋಮೀಯಪಶೌ ಪಾಶೈಕತ್ವಪಾಶಬಹುತ್ವವಿಧಾಯಿಮನ್ತ್ರಬೌದ್ಧಿಕವಿಧಿಕರಣಮ್

ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ ಹಾಗೂ ಕಾರಕಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ವಾಶದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅವಯವಗಳು ಬಹಳವಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಧಾಂದಸ ಪ್ರಯೋಗವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ತರಹದ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಜೀವನಿಂದ ಕೂಡಿಸಿದಾಗ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಅವಾಗ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಹ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಏಕವಚನವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - “अन्यथा” इति । तदधिकरणपूर्वपक्षापादनम् । अस्तित्वित्यत आह - स चेति । उक्तञ्च शाबरभाष्ये - ‘गुणे त्वन्नाप्यकल्पना स्यान्न प्रधाने, गुणश्च विभक्त्यर्थः, प्रधानं प्रातिपदिकार्थः’ इत्यादि ।

नन्वस्याग्रीषोमीयप्रकरणस्थत्वात्तत्प्रकरणानुग्रहाय तत्र कथञ्चिन्निवेश उक्तः । अत एव तत्र “प्रकरणविशेषाच्च” इति गुणसूत्रमित्यत आह - अस्यापीति ।

ಬಹುವಾಚಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡುವುದು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿಭಕ್ತರ್ಥವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದನ್ನು ಶಾಬರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿವೂ ಸಹ ಸಮ್ತಿಸಿದೆ - “गुणैः त्वन्यायकल्पना स्यान्न प्रधाने गुणश्च विभक्त्यर्थः, प्रधानं प्रातिपदिकार्थः” ವಿಭಕ್ತರ್ಥವು ಗೌಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೌಣವಾದ ವಿಭಕ್ತರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

'ಅದಿತಿ ಪಾಶಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಗ್ನಿಷೋಮಿಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕರಣದ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡುವುದು ಅನಿರ್ವಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಪ್ರಕರಣ-ವಿಶೇಷಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಗುಣಸೂತ್ರವು ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕರಣವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಸ್ಮಾಽಽ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - उत्तरत्र “यस्सेतुः” इत्यादिभिः, पूर्वत्र “यस्य ब्रह्म च क्षत्रं च” इत्यादिभिर्ब्रह्मविषयैर्वाक्यैः सन्दृष्टत्वेन गुहाविष्टत्वादिना लिङ्गेन च ब्रह्मप्रकरणस्थत्वावगमात् । एवञ्चान्येन सह द्वित्वादेव द्विवचनोपपत्तौ न तदनुरोधेन लक्षणया प्रकृत्यर्थो बाधनीय इति ।

'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಕ್ಯಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಹಿಂದೆಯೂ ಸಹ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚ ಕೃತಂ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಕ್ಯಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಂದಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಗುಹಾವಿಷ್ಟಾದಿ' ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಸಾಧಾರಣ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಗೌಣಾರ್ಥ ಮಾಡಬಾರದು, ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದ್ವಿವಚನ' ಲಿಂಗ ತಿಳಿಯುವ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹೇಗಾದರೂ ಕೂಡಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ವಿಷಮೋಽಯಮುಪನ್ಯಾಸಃ, ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಮಿಮಾಂಸಾ ಪ್ರತಿಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಬಾಧ ಉಕ್ತಃ, ಇಹ ತ್ವಕ್ರೀಡಾ ಇಶ್ವರಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಜೀವಸ್ಯ ಚ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ಪಿಬತ್ಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇನ ಜೀವೇಶ್ವರೋಽಪಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯಾರ್ಥಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಚ ಮುಖ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಮತೀತಿ ಚೇತ್ ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ವಿಷಮವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅದಿತಿಃಪಾಶಾನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಾಶಗಳಾಗಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ಸ ಚ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವು ಬಾಧಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನು ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ. ಜೀವನೂ ಸಹ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವು ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - ಮೈವ, ಋತಶಬ್ದಿತಥರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಚ ಜೀವೇಽನುಪಪತ್ತಯಾ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ಏವ ಟೀಕಾದೌ ಪೂರ್ವ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯೇಶ್ವರೇ ಸಾವಕಾಶಾತ್ಕೌತಾವಪ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಮುತಪಾನಕಾರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರೈಕನಿಷ್ಠತ್ವಮುಕ್ತಮ್ ।

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಕೇವಲ 'ಭೋಕ್ತೃತ್ವ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. 'ಋತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಫಲ ಎಂದರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಧರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಸಹ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಧರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಬಾಧಿತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಜೀವೇಶ್ವರರೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡಿದ್ದರೂ, ಈ ಹಿಂದೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಋತಪಾನಕಾರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರुरಾಜೀಯಮ್ - अन्येन सह द्वित्वादस्त्विति ॥ पाशानन्वयेऽपि द्वित्वस्योपपत्त्यर्थमेवान्यसाहित्यस्योपयोगाद्विज्ञानं छान्दसमस्मिन्पक्ष इति भावः ।

ನನು ಚ ದೃಶ್ಯಾಂತದಾರ್ಶಾಂತಿಕಯೋವೈಷಮ್ಯಮ್ । ದೃಶ್ಯಾಂತೇ ಅದिति: ಪಾಶಾನಿತಿ ಬಹುವಚನಸ್ಯಾಗ್ರಿಘೋಮೀಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಥಮನ್ತ್ರಗತತ್ವೇನ ಬಹುಪಾಶಯುಕ್ತೇಷುತ್ಕರ್ಷಾ ಸಮ್ಮೇನ ತತ್ರ ಗುಣಭೂತಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಬಾಹುಲ್ಯಸ್ಯಾನುಸರಣಾಯ ಪ್ರಧಾನಭೂತಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥೋತ್ಕರ್ಷಾಯೋಗೇನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಬಹುವಚನಸ್ಯಾಸ್ವಾರಸ್ಯಸಮ್ಮೇವೇಽಪಿ ಪ್ರಕೃತೇ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯಾದಿ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಸ್ಯ-ತ್ವಾಭಾವೇನಾನ್ಯತ್ರೋತ್ಕರ್ಷಸಮ್ಮೇವೇನ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ವಾರಸ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ವಾರಸ್ಯ ಕಲ್ಪನಸ್ಯಾಸಮ್ಮವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಸ್ಯಾಪೀತಿ ॥

ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ದ್ವಿವಚನವೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹೆಂಡಂದಿರಿರುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ 'ಪತ್ನೀಂ ಸನ್ಯಹ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಅದಿತಿ: ಪಾಶಾನ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದೇ ಹಗ್ಗವಿರುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ 'ಒಬಂತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

“युवं हि स्यः स्वर्पती इति द्वयोर्यजमानयोः प्रतिपदं कुर्यात्” इति श्रुतं यजमानद्वित्वादि तु द्व्यादिप्रातिपदिकार्थत्वात् सङ्ख्यानभिधानेऽपि कारकाभिधानेन प्रत्ययस्य सार्थक्यवत् प्रातिपदिकस्य सार्थक्याभावात्, रामकृष्णावित्यादाविव च प्रकृते रूपविशेषेणेव यजमाने रूपविशेषेण द्वित्वासम्भवाच्च एकयजमानकदर्शपूर्ण-मासपकरणादुत्कृष्टम् । “यस्मेन् पञ्च पञ्च जनाः” इत्यत्र तु बहुत्वस्य प्रातिपदिकार्थत्वेऽपि ब्रह्मणो बहुरूपत्वाददोषः ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಅನುವಾದ - 'ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಪತೀ ಇತಿ ದ್ವಯೋರ್ಯಜಮಾನಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದಂ ಕುರ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿತ್ವ' ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನ್ವಯವು ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ 'ದ್ವಿತ್ವ' ಸಂಖ್ಯೆಯು 'ದ್ವಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು 'ಯಜಮಾನಯೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯವು ನಿರರ್ಥಕವಾಯಿತಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮಕಾರಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ದ್ವಯೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ದ್ವಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವವೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನಿರರ್ಥಕವಾಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾತಿಪಾದಿಕಾರ್ಥವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾಗದ ಕಾರಣ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರಿರುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ರಾಮಕೃಷ್ಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿವೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ದ್ವಿತ್ವದ ಅನ್ವಯವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಯಜಮಾನನಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಇದನ್ನು ಎಳೆದು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

'ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿರಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನ್ವಯವು ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ದ್ವಯೋಃ ಯಜಮಾನಯೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ನನು ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ತೃತಿಯಾಧ್ಯಾಯತೃತೀಯಪಾದೆ "ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಯುಕ್ತಂ ವಾ ಚೋದನಾತ್ತಸ್ಯ" ಇತಿ ಚತುರ್ದಶೋಽಧಿಕರಣೇ "ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಯಃ ಸ್ವರ್ಪತೀ ಇತಿ ದ್ವಯೋರ್ಯಜಮಾನಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದಂ ಕುರ್ಯಾತ್" "ಎತೇ ಅಸ್ಮಗ್ಮಿನ್ದವಃ ಇತಿ ಬಹುಭ್ಯೋ ಯಜಮಾನೇಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯರ್ಥಾಸಿಂಹಚಾನುರೋಧೇನ ಪ್ರಾತಿಪಾದಿಕಮುತ್ಕೃಷ್ಯತ ಇತ್ಯತಸ್ತದ್ವೈಷಮ್ಯಮಾಹ - ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಯ ಇತಿ । ಸ್ತೋತ್ರಸ್ಯಾದೌ ಪಠನೀಯಾ ಋಕ್ ಪ್ರತಿಪದಿತಿಯುಜ್ಯತೇ ॥ ಏತಾಮೃಚಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಪ್ರಥಮಾಂ ಕುರ್ಯಾದಿತೀರ್ಥಃ ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಭಕ್ತಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

“ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಯುಕ್ತಂ ವಾ ಚೋದನಾತ್ರಸ್ಯ” (೩-೩-೧೪)

“ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಪತೀ” ಇತಿ ದ್ವಯೋರ್ಯಜಮಾನಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದಂ ಕುರ್ಯಾತ್ । ಏತೇ ಅಸೃಗ್ರಮಿಂದವಃ ಇತಿ ಬಹುಭ್ಯೋ ಯಜಮಾನೇಭ್ಯಃ” ಎಂಬುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ‘ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಪತೀ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರು ಇದ್ದರೆ ಮೊದಲು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಯಜಮಾನನಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ

(೧) ಭಾಟಸಙ್ಗ್ರಹಃ -

अथ चतुर्दशं कुलायादी प्रतिपदोरुत्कर्षाधिकरणम् (सूत्राणि १७-१९)

द्वित्वबहुत्वयुक्तं बाधोदनात्तस्य ॥ १७ ॥

(पक्षेणार्थकृतस्येति चेत् ॥ १८ ॥ न प्रकृतेरेकसंयोगात् ॥ १९ ॥)

अत्र पूर्ववैषम्येण शङ्कनात्सङ्गतिः । ज्योतिष्टोमे श्रुतं ‘युवं हि स्यः स्वर्पती इति द्वयोर्यजमानयोः प्रतिपदं कुर्यात्, एते असृग्रमिन्द्रव इति बहुभ्यो यजमानेभ्यः’ इति । ‘युवं हि’ इत्यादिकामृचं द्विकर्तृके यागे प्रतिपदं शस्त्रप्रथमां कुर्यात्, ‘एते’ इति मन्त्रं बहुयजमानके यागे शस्त्रस्यादिभूतां कुर्यादिति तदर्थः । तत्र सन्देहः, किमेतन्मन्त्रद्वयस्य प्राथम्यं ज्योतिष्टोमप्रयोगे कार्यं, उत द्विबहुयजमानकेषु कुलायादीनादिषूत्क्रष्टव्यमिति । पूर्वपक्षस्तु, पूर्वत्राहीनस्येति श्रुत्या प्रकरणबाधेनोत्कर्षेपीह द्वयोरित्यादिद्विबहुश्रुतिभ्यां न प्रकरणस्य बाधेन प्रतिपत्त्वस्य कुलायादिषूत्कर्षो युक्तः । ‘सर्वशक्तौ प्रवृत्तिः स्यात्’ इति षष्ठतृतीयपादीयाद्यनये नित्ये कर्मणि अशक्तिकृताङ्गत्यागस्य वक्ष्यमाणत्वात् ज्योतिष्टोमस्य च ‘वसन्ते वसन्ते ज्योतिषा यजेत’ इति वीप्सया नित्यत्वेन द्वादशशततदक्षिणादानादाव-सामर्थ्येनैको यदि न शक्नुयात्तदा अङ्गान्तरवदेकत्वं विहाय द्वौ बहवो वा यजेरन्निति, तदाश्रयणेन प्रतिपद्विधानस्य ज्योतिष्टोम एव युक्तत्वादिति । सिद्धान्तस्तु, अशक्याङ्गत्यागेऽप्युपादेयस्य त्यागो नानुपादेयस्य देशकालादेरिति षष्ठ एव वक्ष्यमाणत्वेनैकत्वस्याप्यनुपादेयतया त्यागायोगाद्यजमानद्वित्वादेर्ज्योतिष्टोमे अभावेन द्विबहुश्रुतिभ्यां प्रकरणबाधेन कुलायादिषु प्रतिपत्त्वस्योत्कर्षः । श्रूयते च ‘एतेन राजपुरोहितौ सायुज्यकामौ यजेयाताम्’ इति ‘एको द्वौ बहवो वा अहीनेन यजेरन्’ इति कुलायाहीनयोः द्विबहुकर्तृकत्वम् । तथा ‘एतेनैव द्वौ याजयेत्, त्रीन् याजयेत्’ इति यागान्तरे ब्यादिकर्तृकत्वमिति । तथा च सूत्रम्, द्वित्वबहुत्वयुक्तं प्रतिपद्विधानमूत्कृष्यते । तस्य द्वित्वस्य बहुत्वस्य च प्रकृताबाधोदनादिति । फलन्तु, कुलायादौ मन्त्रप्राथम्यस्य निवेशो न ज्योतिष्टोम इति ।

इति चतुर्दशं कुलायादी प्रतिपदोरुत्कर्षाधिकरणम् (सूत्राणि १७-१९)

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ಯಜಮಾನನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆ. ದ್ವಿತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ದ್ವಯೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ದ್ವಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದಲೇ ದ್ವಿತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ 'ಓಬಂತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಸ್ತೋತ್ರದ ಮೊದಲು ಪಠಿಸುವ 'ಯಜ್' ಮಂತ್ರವನ್ನು 'ಪ್ರತಿಪತ್' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಈ 'ಯಜ್' ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - नन्विदं सूत्रकृदेव पर्यहर्षीत्, यदाह - "अर्थाभावात् नैवं स्याद्गुणमात्रमितरत्" इति, सत्यं, तस्य प्रत्ययार्थाधीनोत्कर्षभ्रमनिरासाय स्पष्टीकरणमेतत् ।

ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ 'ಅರ್ಥಾಭಾವಾತ್ ನೈವಂ ಸ್ಯಾದ್ಗುಣಮಾತ್ರಮಿತರತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ? ಆದರೆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾಧೀನವಾಗಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಉತ್ಕರ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಛಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಅರ್ಥಾಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - तत्र किं प्रतिपदावेकयजमानकज्योतिष्टोमेऽथ द्विबहुयजमानकेषु कुलायाहीनादिषूत्क्रष्ट्ये इति संशये, नित्ये कर्मण्यशक्तिकृताङ्गत्यागाङ्गीकाराद्यदैको यजमानो ज्योतिष्टोममनुष्ठातुं न शक्यात्तदा "वसन्ते वसन्ते ज्योतिषा यजेत" इत्याख्यातोपातगुणभूतोपादेयकर्तृगतमेकत्वं क्रत्वङ्गमपि त्यक्त्वा द्वौ बहवो वा यजेरन्निति ज्योतिष्टोम एव प्रतिपन्निवेशसम्भवाच्चोत्कर्ष इति प्राप्ते, अशक्तिन्यायस्योपादेयाङ्गविषयत्वाद्यजमानगतैकत्वस्य कालादिवदनुपादेयत्वात्-त्यागायोगेन प्रकृतौ निवेशासम्भवात्कुलायादिषूत्कर्ष इति सिद्धान्तितम् ।

'ಅರ್ಥಾಭಾವಾತ್ ನೈವಂ ಸ್ಯಾದ್ಗುಣಮಾತ್ರಮಿತರತ್'

ಒಬ್ಬನೇ ಯಜಮಾನನಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಯಜಮಾನರುಗಳಿರುವ 'ಕುಲಾಯಾಹೀನ' ಮೊದಲಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉತ್ಕರ್ಷಮಾಡಿ ಮೊದಲು ಪಠಿಸಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರರಲು ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿದೆ. ನಿತ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆಂದರೆ ಯಾವ ಯಜಮಾನನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಯಾಗವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತಾನೋ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅವನಿಗೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಗಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇರಬಾರದು. ಹೊರತಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ "ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಗುಣಭೂತವಾದ ಮತ್ತು ಉಪಾದೇಯವಾದ ಕರ್ತೃಗತ ಏಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಏಕತ್ವವು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ಯಜಮಾನನನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಯಜಮಾನರು ಸೇರುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಯಾಗದಲ್ಲಿ 'ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಥಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಉಪಾದೇಯವಾದ ಅಂಗವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬಹುದೇ ಹೊರತು ಅನುಪಾದೇಯವಾದ ಅಂಗವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಸಂತಕಾಲವು ಅನುಪಾದೇಯವಾದ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ನಾವು ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅನುಷ್ಠೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದೇಯಾಂಗಗಳಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ "ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಯಾವ ಏಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಆ ಏಕತ್ವವು ಅನುಪಾದೇಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಜಮಾನನ ಏಕತ್ವವು ಯಾಗದ ಅಂಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಸಂತ ಕಾಲವು ಅನುಪಾದೇಯವಾದ ಅಂಗವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಯಜಮಾನನ ಏಕತ್ವವೂ ಸಹ ಅನುಪಾದೇಯವಾದ ಅಂಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಯಾವ ಯಜಮಾನನು ಯಾಗವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ 'ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಪತೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರು ಇರುವ 'ಕುಲಾಯ' ಎಂಬ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಯಜಮಾನರಿರುವ 'ಅಹೀನ' ಎಂಬ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತೌ यजमानद्वित्रिभावादुत्कर्ष इति सत्यं, तथाऽपि प्रत्ययार्थाभावाच्चोत्कर्षः, तस्य कारकाभिधानेनापि चारिताय्यर्थात्, किन्तु प्रातिपदिकार्थाभावेनैवेति, प्रातिपदिकार्थस्य प्रकृतेऽनवकाशं द्विधाऽह - सङ्ख्येति ।

'ದ್ವಯೋ ಯಜಮಾನೋಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು 'ಯಜಮಾನಯೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. 'ದ್ವಯೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ದ್ವಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅರ್ಥವೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡಲು ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಾರಣವಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವವು ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದ್ವಿತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಗೌಣ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಸಂಖ್ಯಾನಭಿಧಾನೇಪಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣಾತ್' ಇತಿ ಲೇಖಕದೋಷಮೂಲ: ಪಾಠೋಽಯಂ, ಜ್ಯೋತಿಷೋಮ-
ಪ್ರಕರಣಸ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ತೋತ್ರಪ್ರತಿಪದ್ವಿಧಾನಸ್ಯೇತ್ಯಾहु: ।

ನನು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯಸಂಖ್ಯಾಯಾ: ಪ್ರಕೃತಾವಸಂಭವೇನ ಯಶ್ಚುತ್ಕರ್ಷಸ್ತರ್ಹಿ "ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಖ್ಯಾತ್" ಇತಿ ನಯೇ "ಯस्ಮಿನ್ ಪञ್ಚ ಪञ್ಚ ಜನಾ:" ಇತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಬಹುತ್ವಸ್ಯೈಕಸ್ಮಿನ್ನಸಂಭವೇಽಪಿ ಕಥಂ ತತ್ರೈವ ನಿವೇಶೋಽಭ್ಯುಪಗತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ । ನಚ ಯಜಮಾನೇ ತಥಾ ಸಂಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವ: ।

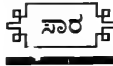
'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣಾತ್' ಎಂಬುದು ಲೇಖಕದೋಷವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಜ್ಯೋತಿಷೋಮ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೆಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಪದ' ವಿಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯು 'ಯಜಮಾನಯೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ "ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಖ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬಹುತ್ವವು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವಾದ ಪಂಚಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಯಸ್ಮಿನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಜಮಾನನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಗುರರಾಜೀಯಮ್ - ನನ್ವದಿತಿ: ಪಾಶಾನಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ವಾರಸ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ವಾರಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್ । यदि तु क्रतं पिबन्तावित्यत्र प्रकृत्यर्थस्वಾರस्यಾನुसारेण प्रत्ययार्थस्वारास्यं चेत्कल्प्यते तर्हि दर्शपूर्णमासप्रकरणस्थस्य युवं हि स्थ: स्वर्पतीति द्वयोर्यजमानयो: प्रतिपदं कुर्यादिति श्रुतस्य यजमानादित्ವस्य प्रकरणान्तर उत्कर्षस्य दर्शनात्प्रकृतेऽपि क्रतं पिबन्तावित्यस्य प्रकरणान्तर उत्कर्षोऽपि किं न स्यादित्यतस्तद्वैषम्यमुपपादयति - युवं हीति ॥ श्रुतं यजमानद्वित्वादित्तु कयजमान कदर्शपूर्णमासप्रकरणादुत्कृष्टमित्यर्थ: ।

ತತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ - ಚಾದೀತಿ ॥ ತಥಾಚ ತತ್ರ ಪ್ರಕರಣಾದುತ್ಕರ್ಷಾಭಾವೇ
ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ಯೈವಾಸ್ವಾರಸ್ಯಾಪತ್ಯಾ ಪ್ರಕರಣಾದುತ್ಕರ್ಷಃ । ನತು ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾಸ್ವಾರಸ್ಯವತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾ-
ಸ್ವಾರಸ್ಯಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯಾಶಾಙ್ಕ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ದ್ವಿವಿಧಃ । ಸಂಖ್ಯಾರೂಪಃ ಕಾರಕರೂಪಶ್ಚೇತಿ । ತತ್ರ
ಸಂಖ್ಯಾರೂಪಾರ್ಯಾನಿಭಿಧಾನೇಽಪಿ ಕಾರಕರೂಪಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಭಿಧಾನೇನ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಂ
ಸಂಭವತೀತ್ಯಾಹ - ಸಂಖ್ಯೇತಿ ॥ ರಾಮಕೃಣಾವಿತ್ಯಾದಾವಿತಿ ॥ ರಾಮಕೃಣಯೋರ್ಧ್ವಿರೂಪತ್ವೇನ
ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದೃತಪಾನಕರ್ತುರ್ಧ್ವಿತ್ವಸ್ಯೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ
ರಾಮಕೃಣಾದಿವತ್ ಸಂಭಾವನಾಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದೃಜಮಾನದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ರೂಪಭೇದೇನಾಪ್ಯಸಂಭಾ-
ವಿತತ್ವಾತ್ತತ್ತ್ವೋತ್ಕರ್ಷೇಽಪಿ ನ ಪ್ರಕೃತ ಉತ್ಕರ್ಷ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು ಶ್ರುತಸ್ಯ ಯಜಮಾನದ್ವಿತ್ವಸ್ಯೇವ ಯस्ಮಿನ್ಯಂಪಚ್ಚಜನಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುತ್ವಸ್ಯಾಪಿ
ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚೈಕಸ್ಮಿನ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಂಭವಾತ್ತತ್ತ್ವಾತ್ಪ್ರಕರಣಾದನ್ಯತ್ರೋತ್ಕರ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ॥ ದೃಷ್ಟಾಂತದಾರ್ಶಾಂತಿಕಯೋರ್ವೈಷಮ್ಯಮಾತ್ರಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಪೂರ್ವ-
ದ್ವಯೋರ್ಯಜಮಾನಯೋರಿತ್ಯತ್ರ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾತಿಪಾದಿಕಾರ್ಯತೋಕ್ತಿಃ । ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ
ರಾಮಕೃಣಾವಿತ್ಯಾದಿನಾ ರೂಪದಿಶೇಷಣೈವೇತ್ಯಾದಿನಾ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತೀಕೃತೇತಿ ಹೃದಯಮ್ ॥

'ದ್ವಯೋಃ ಯಜಮಾನಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದಮ್ ಕುರ್ಯಾತ್' ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯ
ಸೂತ್ರ. ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ 'ಯುವಂ ಹಿ ಸ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಪತಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು
ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೋ ಆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರಿಗೆ
ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ದ್ವಯೋಃ ಯಜಮಾನಯೋಃ' ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರನ್ನು
ಕರ್ತೃವನ್ನಾಗಿ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇದರ
ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ದ್ವಿತ್ವದ ಅನ್ವಯ
ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಬ್ಬರು ಯಜಮಾನರು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮ ಯಾಗದಲ್ಲಿ
ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದ್ವಿತ್ವ' ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಅಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಋತಂ
ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

////////////////////

• • • • •

ನಿರ್ಜ್ಞಾತ ವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ಅವಿವಕ್ಷ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನನು “ಪ್ರೋದ್ಧಾತೃಣಾಂ” ಇತ್ಯತ್ರೇವ ವಿಭಕ್ತಚರ್ಯಾನೇಕತ್ವಾನುಗ್ರಹಾಯ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ
ಚ್ಚತ್ರಿವತ್ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಲಕ್ಷಣೈವ ಯುಕ್ತೇತಿ ಚೇತ್,

ನ, ತತ್ರೇವ ಪ್ರಕರಣೇ ಉದ್ಧಾತೃಶಬ್ದಲಕ್ಷಣೀಯಾಂ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿನಾಂ ಛಂದೋಗಾನಾಮಿವಾತ್ರ
ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇ ಲಕ್ಷಣೀಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ಅತಃ ಏವ ‘ಪಾಶಾನ್’ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುತ್ವಾಯ
ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಲಕ್ಷಣಾನಾಶ್ರಿತಾ । ಉದ್ಧಾತೃಪದೇನ ಛಂದೋಗಾನಾಮಿವ ಪಾಶಶಬ್ದೇನ
ಬಂಧಕದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಪ್ರಕರಣೇ ಬಂಧಕಬಹುತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾತ್, ಯಾಗಸಾಧನದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ
ಚ ಪಾಶಮನ್ತ್ರಸ್ಥಸ್ಯ ‘ಪ್ರಮುಮೋಕ್ತುಃ’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾನನ್ವಯಾತ್ ।

ಕಿಂಚ - ಯಥಾಪಿ ಟೀಕಾಯಾಂ ‘ಯೌ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ತೌ ಛಾಯಾತಪೌ ವದಂತಿ’ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವೇನ
‘ಛಾಯಾತಪೌ’ ಇತ್ಯನೇನೋಕ್ತಂ ದ್ವಿತ್ವಂ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣಮ್; ತಥಾಪಿ “ಅಗ್ನಿನಾದಧೀತ” ಇತ್ಯಾದೌ
ಬಹುತ್ವಸ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಿಶೇಷಣತ್ವೇಽಪಿ ವಿವಿಕ್ಷಾದರ್ಶನೇನ “ಸತ್ರಾದುದವಸಾಯ ಪೃಥಶಮನೀಯೇನ
ಯಜೇನ್” ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಬಹುತ್ವಸ್ಯ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣತ್ವೇಽಪಿ ಅವಿವಿಕ್ಷಾದರ್ಶನೇನ ನಿರ್ಜಾತ-
ವಿಶೇಷಣತ್ವಮೇವಾವಿವಿಕ್ಷಾಯಾಂ ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಗ್ರಹೈಕತ್ವನಯೇ ಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿಹ ಚ “ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ
ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ‘ಯಸ್ಯ’ ಇತ್ಯೇಕವಚನೇನೈಕತ್ವಸಂಖ್ಯಾಯಾ ನಿರ್ಜಾತತ್ವಾತ್
ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಅವಿವಿಕ್ಷಾಸ್ತು । “ಸಪ್ತದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್” “ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ” ಇತ್ಯಾದೌ ತು
ಪ್ರಾಗೇಕತ್ವಸ್ಯಾನವಧೃತತ್ವಾತ್ “ಅನಶ್ಚನ್ನನ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶೇಷಾಽನುಸಾರಾच्च ಭೇದ
ಆಶ್ರಿತಃ । ನ ಹೈತ್ಸರ್ಗಿಕಸ್ಯ ಕವಿದಪವಾದೇನಾನ್ಯಾಥಾತ್ವೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ತಥಾತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಉಕ್ತಂ ಹನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

ಉತ್ಸರ್ಗತೋಽಪಿ ಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಮ್ ।

ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಪವಾದೇನ ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ ।

ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಆಕ್ಷೇಪ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರೋದ್ಧಾತೃಣಾಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನ
ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಬಹುವಚನಕ್ಕೆ ಅನೇಕತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ಧಾತೃ

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಹೋತ್ಯ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಜಹದಜಹಲಕ್ಷಣವನ್ನೇಕೆ ಮಾಡಬಾರದು ?

ಸಮಾಧಾನ - ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯವಿದೆ. ಯಾವಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಮಣಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿದೆಯೋ ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಉದ್ಗಾತ್ಮ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣೀಯಾದ ಯಾವ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳು ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಭಂದೋಗರಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉದ್ಗಾತ್ಮ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೋತ್ಯ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಹದಜಹಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅಂತಹ ಜೀವಾದಿಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತರೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವವೂ ಸಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಮಣಾಂ' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಹದಜಹಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ 'ಅದಿತಿಃ ಪಾಶಾನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣೀಯವಾದ ವಸ್ತು ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ. ಆದರೆ 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಮಣಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತ್ಮ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಭಂದೋಗತ್ವವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಾಶಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಇಂತಹ ಯಾವುದೇ ಬಂಧಕದ್ರವ್ಯಗಳು ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ, ಬಂಧಕಬಹುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಯಾಗಸಾಧನದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಧರ್ಮವೆನ್ನಬೇಕು. ಹಾಗೇ ಉಳಿದ ಯಾಗಸಾಧನ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಪಾಶ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಮುಮೋಕ್ತು' (ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಲಿ) ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯೌ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ತೌ ಛಾಯಾತಪೌ ವದಂತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟಾದಿಗಳೆಲ್ಲವು ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಛಾಯಾತಪತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಛಾಯಾತಪೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿತ್ವವು ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಹೇಳಬಹುದು.

ಆದರೆ ಯಾವುದು ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವೋ? ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವಾದದ್ದೆಲ್ಲ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದೆ. 'ಅಗ್ನಿನಾದಧೀತ' ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವಾದದ್ದು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಯಿತು. "ಸತ್ರಾದುದವಸಾಯ ಪೃಷ್ಠಶಮನೀಯೇನ ಯಜೇರನ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವಾದದ್ದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಲು ನಿರ್ಜ್ಞಾತವಿಶೇಷಣತ್ವವನ್ನೇ ತಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸರು ಗ್ರಹೈಕತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಪ್ತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗ್ರಹವು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಏಕತ್ವವು ಏಕೆ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಬಹುತ್ವವು 'ಗ್ರಹೈಃ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಜ್ಞಾತವಾಗಿದೆ (ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದೆ) ಎಂದು. ಅದರಂತೆ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿತ್ವವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕೃತ್ವಂ ಚ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನದಿಂದ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ನಿರ್ಜ್ಞಾತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಷ್ಟೇ ದ್ವಿತ್ವವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

"ಸಪ್ರದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಮತ್ತು "ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸಪ್ರದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್' ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಪ್ರದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಏಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಪ್ರದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಏಕತ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಮೊದಲು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ "ಅನಶ್ನನ್ನಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭೇದವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಏಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಔತ್ಸರ್ಗಿಕನ್ಯಾಯವು ಕೆಲವೆಡೆ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಂದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬಿಡಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉತ್ಸರ್ಗತೋಽಪಿ ಯತ್ಪಾಪಮಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಮ್ |

ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಪವಾದೇನ ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

ಔತ್ಸರ್ಗಿಕನ್ಯಾಯವು ಅಪವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪವಾದ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನ್ಯುಕ್ತಂ “ಉದ್ರಾತುಚಮಸಮೇಕಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಂಯೋಗಾತ್” ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇ “ಪ್ರೈತು ಹೋತುಶ್ಚಮಸಃ ಪ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರೋದ್ರಾತೃಣಾಂ ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಗತಬಹುವನಾನುಗ್ರಹಾಯ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ-ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಾದಿಹಾಪಿ ತಥಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಾಂವೈಷಮ್ಯೇಣ ಸಮಾಧತೇ - ನನ್ವಿತ್ಯಾದಿನಾ |

ವಿವರಣೆ - ‘ಉದ್ರಾತುಚಮಸಮೇಕಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಂಯೋಗಾತ್’ “ಪ್ರೈತು ಹೋತುಶ್ಚಮಸಃ ಪ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ” ‘ಪ್ರೋದ್ರಾತೃಣಾಂ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರೋದ್ರಾತೃಣಾಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಉದ್ರಾತು’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ‘ಪಿಬತ್’ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಿದರೆ ದ್ವಿತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ‘ನನು’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ವಿವೃತಮೇತಜ್ಞನ್ಮಾದಿಸ್ತೇ | ಛಂದೋಗತ್ವರೂಪಧರ್ಮಸ್ಯೇವೇಹ ಕಸ್ಯಚಿದಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಚ ಜೀವಾದಿಃ ಸ್ಥಿತಾ, ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

‘ಉದ್ರಾತು ಚಮಸಂ’ ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ‘ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ‘ಉದ್ರಾತು’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಧಾರ್ಮಿಕಗತ್ಯವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತವಿದೆ. ಆದರೆ ‘ಪಿಬತ್’ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಅಂತಹ ನಿಮಿತ್ತಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ನಿಮಿತ್ತವೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕರಣವೆಂಬ ಮಾತೇ ವ್ಯಾಹತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ್ತ ಏವೇತಿ | ಲಕ್ಷಣೋಪಯೋಗಿಧರ್ಮಾಕ್ರಾಂತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದಭಾವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾದೃಶೋ ಧರ್ಮೋ ಬನ್ಧಕದ್ವಯತ್ವಂ ವಾ, ಯಾಗಸಾಧನತ್ವಂ ವಾ, ನ ದ್ವಯಮಪಿ ಯುಜ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾಹ - ಉದ್ರಾತೃಣಿತಿ |

‘ಅತ್ತ ಏವ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಹದಜಹಲ್ಪಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಪಾಶಾನ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಯಾವುದಾದರೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಬಂಧಕದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಯಾಗಸಾಧನತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಳಬೇಕು. ಎರಡೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಉದ್ಗಾತೃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವೇವಂ ತರ್ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇಽನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವೇನಾನ್ಯೇನ ಸಹ ದ್ವಿತ್ವಮಸ್ತಿತ್ವಿತಿ ಕಥಮಿತಿ चेदಪ್ರಾಕರಣಿಕೇನ येनकेनचिदस्तु । श्रौतस्य कथमेवं निर्वाह इति चेत्, उक्तानुपपत्तिबलादेवेत्यवेहि ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಾಕ್ಯಗಳ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣೆಯಾ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಲು ಹೊರಟಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜೊತೆಗೆ ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ತಪ್ಪು?

ಉತ್ತರ - ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಜೀವನನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವಾದಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಅನುಪಪತ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - वस्तुतः श्रुतितात्पर्यविषयत्वमेव द्वित्वस्य नास्ति, पूर्वोत्तरैक-वचनान्तवाक्यविरोधादिति भावेन,

यस्सेतुरिति चैकत्ववचनेन विशेषणात् ।

इत्यनुव्याख्यानसूचितं परिहारान्तरमाह - किञ्चेति । 'द्वित्वस्याविवक्षाऽस्तु' इत्यन्वयः ।

ವಸ್ತುತಃ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯತ್ವವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನ ಎರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಯಸ್ಸೇತುರಿತಿ ಚೈಕತ್ವ-ವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಹಾರವನನ್ನು 'ಕಿಂಚಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ದ್ವಿತ್ವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅವಿವಕ್ಷಾಸ್ತು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननूकं विधेयगतमित्यतस्तदनूद्याह - यद्यपीति । विवेक्षेति । "वसन्ते ब्राह्मणोऽग्नीनादधीत ग्रीष्मे राजन्यश्शरदि वैश्यः" इति वाक्ये 'अग्नीन्'

ಇತ್ಯತ್ರ बहुत्वस्याविवक्षायां गार्हपत्याहवनीयान्वाहार्यपचनरूपाग्नित्रयाधीनसिद्धिर्न स्यादिति भावः ।

ದ್ವಿತ್ವವು ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದೇವಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ "ವಸಂತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಗ್ನಿನಾಧೀತಃ ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ರಾಜನ್ಯಶ್ಚರದಿ ವೈಶ್ಯಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಗ್ನೀನ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೆ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಹವನೀಯನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನವೆಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳ ಆಧಾನವು ಸಿದ್ಧವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತೆಂದು 'ವಿವಕ್ಷಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

प्रकाशः - सत्रादिति । दशमस्य द्वितीये पादे "तेषां तु वचनाद्विद्यज्ञवत् सह प्रयोगस्स्यात्" इति त्रयोदशोऽधिकरणे "सत्रात्" इति वाक्यविहितः पृष्ठशमनीय-उदवसायिभिस्संहृत्य प्रयोक्तव्य उत्तैकेनेति संशये, 'यजेरन्' इत्याख्यातोपात्त-बहुत्वस्योपादेयकर्तृगामित्वेन विवक्षितत्वात् संहृत्येति प्राप्ते, स्यादेवं, यदि बहुत्वं विधीयेत । 'उदवसाय' इति त्वाप्रत्ययादुदवसानसमानकर्तृकत्वावगमात्, तत्र बहूनां कर्तृत्वात्प्राप्तमेव बहुत्वं न विधेयम् । न चाविहितमङ्गं भवति, उदवसानेन गम्यमानमपि बहुत्वमविवक्षितं, तस्मादैकैकश्येन प्रयुञ्जीरन् इति सिद्धान्तितम् ।

ತೇಷಾಂ ತು ವಚನಾದ್ ದ್ವಿಯಜ್ಞವತ್ ಸಹ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಸ್ಯಾತ್ (೧೦-೨-೧೩)

(೧) भाट्टसङ्ग्रहः -

अथ त्रयोदशमुदवसानीये सत्रिभ्योऽन्येषामृत्विक्त्वाधिकरणम् (सूत्रे ४१-४२)

तेषां तु वचनाद्विद्यज्ञवत्सहप्रयोगः स्यात् ॥४१॥

(तत्रान्यानृत्विजो वृणीरन् ॥ ४२ ॥)

प्रासङ्गिकी सङ्गतिः । पृष्ठशमनीय उदवसानकर्तृभिरेव कार्य इति त्यप्प्रत्ययेन समान-कर्तृकत्वार्थकत्वादेशभूतेन सिद्धे सति किं तैः सर्वैर्मिलित्वा कार्यः, उत्तैकैकश्येनेति सन्देहे, यथा ऋद्धिकामाः सत्रमासीरन्" इत्याख्यातोपात्तस्य. बहुत्वस्योपादेयकर्तृगामित्वेन विवक्षिततया बहुभिः संहृत्य सत्रं कियते तथा "सत्रादुदवसाय" इत्यादिवाक्ये यजेरन् इत्याख्यातोपात्तस्य बहुत्वस्य विवक्षितत्वात्संहृत्यैव सर्वैः कर्तव्य इति प्राप्तम् । तदाह सूत्रे, तेषां सत्रिणां यजेरन्निति वचनात्संहृत्य प्रयोगः स्याद्विद्यज्ञवत् यथा "राजपुरोहितौ यजेयाताम्" इत्यत्र राजपुरोहितयोः संहृत्य प्रयोगस्तद्वदिति । अस्य पूर्वपक्षस्य एकशस्त्वविप्रतिषेधात्प्रकृतेर्यैकसंयोगात् इति सूत्रेण सिद्धान्तं चिकीर्षुर्मध्ये

गुहाधिकरण (१-२-२)

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಸತ್ರಾದುದವಸಾಯ ಪೃಷ್ಠಮನೀಯೇನ ಯಜೇರನ್" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸತ್ರಯಾಗ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪೃಷ್ಠಶಮನ ಎಂಬ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಜ್ಯೋತಿಷೋಮದ ಅಂಗಯಾಗ. 'ಉದವಸಾಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಲಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ರಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಪೃಷ್ಠಶಮನ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಸತ್ರಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿದ ಋತ್ವಿಜರೇ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಈ ಪೃಷ್ಠಶಮನಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈ ಪೃಷ್ಠಶಮನಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ಯಜೇರನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತದಿಂದ ಯಾಗಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ರಯಾಗವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲಾ ಋತ್ವಿಜರು ಸೇರಿ ಪೃಷ್ಠಶಮನಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಪೃಷ್ಠಶಮನಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬಹುತ್ವವು ವಿಧೇಯವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ನಡೆಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಉದವಸಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಲೇಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಸತ್ರಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವರೇ ಪೃಷ್ಠಶಮನಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸತ್ರಯಾಗವು ಬಹುಕರ್ತೃವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುತ್ವವು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದೆ. ಇಂತಹ ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪೃಷ್ಠಶಮನಯಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ವಿಧಾನ ಮಾಡದೇ ಇರುವ ಬಹುತ್ವವು ಯಾಗದ ಅಂಗವೂ ಸಹ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಬಹುತ್ವವು ಅವಿಧೇಯವಾಗಿದೆಯೋ? ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸತ್ರಯಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಋತ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ತಿಳಿದರೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಋತ್ವಿಜರು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪೃಷ್ಠಶಮನಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ತತ್ರಾನ್ಯಾನೃತ್ವಿಜೋ ಬೃಣೀರನ್ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಚಿಂತಾಂತರಂ ಕೃತವಾನ್ । ತಥಾ ಹಿ, ಸಂಹತ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಪೃಷ್ಠಶಮನೀಯ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಸತಿ, ಕಿಂ ಯಜಮಾನೈವೇವ ಮಿಲಿತ್ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ತತಃ ಋತ್ವಿಗಿರಿತಿಸ್ತದ್ವೇಹೇ, ತದವಸಾನೇ ಯಜಮಾನಾನಾಮೇವ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಸ್ಯತ್ವಾದೇಶಲ್ಯಪಾ ಪ್ರತೀತೀರ್ಪಮಾನಾಃ ಏವ ಸಂಹತ್ಯ ಕುರ್ಯುರिति ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ಯಜೇರನ್ನಿತ್ಯಾಖ್ಯಾತೇನ ಯೋ ವ್ಯಾಪಾರೋ ವಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಯೈವೋದವಸಾನಕರ್ತೃಸಮಾನಕರ್ತೃಕತಾ ತ್ವಾದೇಶಲ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೇನೋಚ್ಯತೇ । ಯಜಿನ್ಯಾ ಯಾಗಕ್ರಿಯೈವ ಯಜಮಾನವ್ಯಾಪಾರೋಽಭಿಧೀಯತ ಇತಿ ಯಜಮಾನವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯೈವ ಲ್ಯಪೋದವಸಾನಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಾವಗತೇ-ಶ್ವೋದಕಾಬಾಧೇನ ಪ್ರಕೃತಾವಿವ ಋತ್ವಿಜೋ ವರಣೀಯಾ ಇತಿ । ತದಾಹ ಸೂತ್ರೇ, ತತ್ರಾನ್ಯಾನೃತ್ವಿಜೋ ಬೃಣೀರನ್ನिति ।

ಇತಿ ತ್ರಯೋದಶಮುದವಸಾನೀಯೇ ಸತ್ರಿಭ್ಯೋಽನ್ಯೇಷಾಮೃತ್ವಿವಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರೇ ೪೧-೪೨)

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವಾದದ್ದಲ್ಲಾ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನಿರ್ಜ್ಞಾನೇತಿ । ನಿರ್ಣಿತವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಗ್ರಹೈಕತ್ವೇತಿ । ತತ್ರ ಹಿ 'ದಶೈತಾನಧ್ವರ್ಯುಃ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನೇ ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಇತಿ ಗ್ರಹಾಣಾಂ ನಿರ್ಜ್ಞಾನೇಕತ್ವವಿರುದ್ಧ-
ಸಂಖ್ಯಾಕತ್ವಾದೇಕತ್ವಸ್ಯಾವಿವಕ್ಷಿತೋಕ್ತೀರೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಸ್ಯೇತಿತಿ । "ಯಸ್ಯೇತುರೀತಿ ಚೈಕತ್ವವಚನೇನ" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ನಿರ್ಜ್ಞಾನವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಮೇವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣಿತವಾದ ವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವವೇ ಎಂದರ್ಥ. 'ಗ್ರಹೈಕತ್ವನಯೇ' ಅಂದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಗ್ರಹೈಕತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ದಶೈತಾನಧ್ವರ್ಯುಃ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನೇ ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ದಶತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು 'ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಷ್ಟಿಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. 'ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಷ್ಟಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಈ ದಶತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಷ್ಟಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು 'ಯಸ್ಯೇತುರೀತಿ ಚೈಕತ್ವವಚನೇನ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಯಾ ತಿಳಿದಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಕಚಿತ್ಸಂಖ್ಯಯಾ ಭೇದೋಕ್ತೀರೀತ್ಯತ ಆಹ - ಸಮದಶೇತಿ । ಪ್ರಾಗ್ವಿವೃತಮೇತದಧಿಕರಣಮ್ । ವಾಕ್ಯಶೇಷಾದೀತಿ । "ಸ್ಥಿತಿದನಾಭ್ಯಾಂ ಚ" ಇತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶಾ ಸಾಶಾನಾನಶನತ್ವರೂಪಭೇದಕಥಮಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ "ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾಧ್ವತ್ಯನಶ್ರನ್ಯೋಽಭಿವಾಕಶೀತಿ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾನುಸಾರಾತ್ "ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ" ಇತ್ಯತ್ರ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದ ಆಶ್ರಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಹಾಗಾದರೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸಪ್ತದಶ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. 'ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸ್ಥಿತಿದನಾಭ್ಯಾಂ ಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತಿನ್ನುವಿಕೆ ಮತ್ತು ತಿನ್ನದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಭೇದಕಥಮರ್ಥವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾಧ್ವತ್ಯನಶ್ರನ್ಯೋಽಭಿವಾಕಶೀತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ "ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತಥಾ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಶಬ್ದಾಭಿಹಿತದೇವತಾವಿಶಿಷ್ಟದ್ರವ್ಯಸ್ಯೇವ ಸಸದಶತ್ವಸಂಖ್ಯಾನ್ವಯಾನುಸಾರಾಚ್ಚ ಯಾಗೇಷು ಭೇದ ಆಶ್ರಿತ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥ: । ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಖ್ಯಾನ್ವಯಾ ಕರ್ಮಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಮುದ್ಧರತಿ - ನ ಹೀತಿ ।

ಮತ್ತು 'ಸಪ್ತದಶಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ದೇವತಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ದ್ರವ್ಯವು ಸಪ್ತದಶತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಅನ್ವಯವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಭೇದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ 'ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಕರ್ಮಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೋಷವನ್ನು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - 'ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಸ್ಯ' ಸಂಖ್ಯಾನ್ವಯಾ ಭೇದ ಇತ್ಯಸ್ಯ । ಕ್ವಚಿದಿತಿ । 'ಪಿಬಂತೌ' ಇತ್ಯಾದೌ । 'ಅಪವಾದೇನ' ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಪ್ರಕರಣನಿರ್ಜಾತವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾದಿನೇತೃತ್ವಃ । ಉಕ್ತಂ ಹೀತಿ । ಭಕ್ತಿಪಾದೇ । ಅಪವಾದೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಪೀತೃತ್ವಃ ।

ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಭೇದವು ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಭೇದವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಕ್ಷುಚಿತ್' ಎಂದರೆ 'ಮುತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಪವಾದೇನ' ಎಂದರೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಲಿಂಗ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ನಿರ್ವೇಶವಾದ ವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಉಕ್ತಂ ಹಿ' ಭಕ್ತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರ್ಥ. 'ಅಪವಾದೇನ' ಎಂದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾದರೂ ಸಹ ಎಂದರ್ಥ.

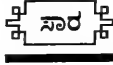
ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ತತ್ರೇತಿ ॥ ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್ । ಛತ್ರಣ ಇತ್ಯತ್ರಾನೇಕೇಷಾಮೇಕತ್ರ ಗಮನಲಕ್ಷಣಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಬಂಧವತ್ಪ್ರಕೃತೇ ಉಪಯೋಗೇಕತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಬಂಧಾಭಾವಾಚ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದೃಶ್ಯಮ್ । ಲಕ್ಷಣೀಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಭೂತಕೃತಪಾನಯೋಗ್ಯಸ್ಯೇತೃತ್ವಃ । ದ್ವಾ ಸುಪುರ್ಣೇತ್ಯಾದೇರ್ಜೀವೇನ ಸಹ ದ್ವಿತ್ವೋಪಪತ್ತಾವಪಿ ನ ತಸ್ಯ ಪಾನಮ್ । ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯಾಪತ್ತೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ದೃಷ್ಟಾಂತದಾರ್ಶಾಂತಿಕಯೋರ್ವೈಷಮ್ಯಮಾತ್ರಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಪೂರ್ವಮ್ ।

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇ ಲಕ್ಷಣೀಯಸ್ಯಾಭಾವೇಽಪ್ಯುಪಯೋಗೇಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಬಂಧಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಲಕ್ಷಣಾ ಭವತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥

ತತ್ಪ್ರಕರಣೇ ಲಕ್ಷಣೀಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವೇ ಏಕಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಬಂಧಾಭಾವೇ ಚ ಲಕ್ಷಣಾಯಾ ಅಸಮ್ಭವಾದೇವೇತೃತ್ವಃ । ಅನ್ಯಥಾಽದಿತಿಃ ಪಾಶಾನೀತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಬಹುತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಲಕ್ಷಣಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ತು ತತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಣೇತ್ಯತ ಆಹ - ಉದಾಹರಣೇನೇತಿ ॥ एवं ಪ್ರಕರಣಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಭೂತದ್ವಿತ್ವಸ್ಯೈವಾಸ್ವಾರಸ್ಯಮಜ್ಞಿ-

ಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಇದानीं तु यस्य ब्रह्म च क्षत्रं चेत्यादिपूर्ववाक्ये
यस्येत्येकवचनेनैकत्वस्य निर्ज्ञातत्वात् । द्वित्वस्याविवक्षायामेकस्यैव बोधनं
स्यात्तच्चानिष्टमिति भावः । बहुत्वस्येति ॥ तत्रानेकेषामधिकाराभावादित्यर्थः ।

नन्वेवं विधेयगतविशेषणत्वाद्वित्वस्याविवक्षायां सप्तदशप्राजापत्यानित्यत्रापि
भेदो न स्यात् । तत्रापि बहुत्वस्य द्वित्वस्य वा विधेयविशेषणत्वेना-
विवक्षितत्वादित्यत आह - सप्तदशेति ॥ नच सप्तदशप्राजापत्यानित्यत्राप्येकत्व-
स्यावधृतत्वात्कथमेतदिति वाच्यम् । प्रत्येकमेकत्वावधारणेऽपि प्रत्येकं
सप्तदशत्वाविधानात् । यत्र च समुदाये सप्तदशत्वं विधीयते
तत्रैकत्वस्यानवगतत्वादिति ॥ औत्ಸर्ಗಿಕಸ್ಯೇತಿ ॥ ದ್ವಿತಮವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ
ನಿಯಮಸ್ಯೌತ್ಸರ್ಗಿಕತ್ವೇ ಸಪ್ತದಶಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನಿತ್ಯಾದಾವೇಕತ್ವಾನವಧಾರಣಾದಿರೂಪಾವಾದೇನಾ-
ವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವೇಽಪ್ಯಪವಾದಕಾಭಾವೇಽವಿವಕ್ಷಾಯಾಸ್ಸಮಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ದೇಶವಿಶೇಷಣಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಬಹುವಚನದ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ 'ಉದ್ಗಾತೃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೋತ್ಯ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು
ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ 'ಯತಂ ಪಿಬತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ 'ಉದ್ಗಾತೃ' ಶಬ್ದವಿರುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಮತ್ತು 'ಉದ್ಗಾತೃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಡುವವರು ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳೂ
ಸಹ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಪಿಬತ್'
ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನ
ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಯಾವುದೇ
ಧರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧ್ಯಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. 'ಅಗ್ನೀನಾದಧೀತ'
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಣವನ್ನೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸತ್ಯಾರುದವಸಾಯ
ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಪೃಷ್ಠಮನೀಯೇನ ಯಜರೇನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೃದಯವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದನ್ನೇ ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತಸಂಖ್ಯೆಯು ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ದ್ವಿತಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

'ಮೊದಲು ನಿರ್ಣೀತವಾದದ್ದನ್ನು ಎಂದೂ ಬಿಡಬಾರದು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ತು ಗುಹಾಪ್ರವೇಶಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನ ನಿಶ್ಚಿತಸ್ಯ ಪಾತುಃ ಪೂರ್ವತ್ರ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ" ಇತಿ, "ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯ" ಇತಿ, "ಕ ಇತ್ಯಾ" ಇತಿ, उत्तरत्र च "यस्सेतुः" इत्याद्येकवचनाच्चैकत्वमवधृतम् । अत एव "एकादश प्रयाजान् यजति" इत्यत्र पञ्चप्रयाजानमेवावृत्त्या एकदशत्वमित्युक्तं पञ्चमे । नवमेऽपि "अतिजगतीषु स्तुवन्ति" इति बहुवचनं 'विश्वा पृतना' इत्येकस्यामेव अतिजगत्यां ऋचि सप्तकृत्वोऽभ्यासमात्रेण, नतु जगतीव्यक्तिबहुत्वेनेत्युक्तम् ।

ಅನುವಾದ - ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದಿರಲು ಅಪವಾದವಿದೆ. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟೌತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ - 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂದು ಮತ್ತು 'ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯ' 'ಕ ಇತ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಏಕತ್ವವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿರುವುದನ್ನೇ ಅಪವಾದವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ವಿಕಾದಶಪ್ರಯಾಜಾನ್ ಯಜತಿ' ಪಂಚ ಪ್ರಯಾಜಗಳನ್ನೇ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ವಿಕಾದಶತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂಭತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಅತಿಜಗತೀಷು ಸ್ತುವಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬಹುವಚನವನ್ನು 'ವಿಶ್ವಾಪೃತನಾ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಅತಿಜಗತೀ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಳು ಬಾರಿ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಜಗತೀ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಪ್ರಕೃತೇ ಕಿಮಪವಾದಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರ ತ್ವಿತಿ । ಏಕತ್ವಾ-
ಧಾರಣಮೇವಾಪವಾದಕಮಿತ್ಯರ್ಥ: । ಅತ ಏವೇತಿ । “ಪಞ್ಚ ಪ್ರಯಾಜಾ ಇಜ್ಯಂತೇ” ಇತಿ ಪ್ರಯಾಜಾನಾಂ
ನಿರ್ಜಾತಿಸಂಖ್ಯಾಕತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥ: ।

ವಿವರಣೆ - ‘ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಯಾವ ಅಪವಾದವಿದೆ? ಎಂಬ
ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅತ್ರ ತು’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕತ್ವದ ನಿರ್ಧಾರವೇ ಅಪವಾದಕವೆಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಅತ ಏವ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಪಂಚ ಪ್ರಯಾಜಾ ಇಜ್ಯಂತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಜಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು
ಮೊದಲು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪಞ್ಚಮೇ ತೃತೀಯಪಾದೇ “ವಿವೃದ್ಧಿ: ಕರ್ಮಭೇದಾತ್ಪೃಷದಾಜ್ಯವತ್ಸಸ್ಯ ತಸ್ಯೋಪದಿಶ್ಯತೇ”
ಇತ್ಯಾद्याಧಿಕರಣೇ ‘एकादश प्रयाजान्यजति षडुपसदः’ इति श्रुतसङ्ख्या प्रत्येकं भवति
किं वा सर्वसंवादिनीति संशये, प्रयाजानुपसदश्चोद्दिश्य सङ्ख्याविधानादुद्देश्यानां च
साहित्यस्याविवक्षासम्भवात्प्रतिप्रयाजं प्रत्युपसदं सङ्ख्या स्यादिति प्राप्ते,
एकैकशस्समुदितानां वा स्वरूपेण सङ्ख्यानवयो न सम्भवति, एकस्य पञ्चानां
चैकादशत्वायोगात् । अत: सङ्ख्यानवयसिद्धये प्रयाजा: प्रयोगं लक्षयन्ति, तं
लक्षयन्तस्तन्त्राभिधानात्सहावगतास्तथैव लक्षयन्ति, सङ्ख्या चेयमनेकवृत्तिस्वभावा
समस्तलक्षितप्रयोगगतापि शक्नोति सर्वेषां प्रयाजानां उपकर्तुम्, अतस्सर्वसंवादिनी
स्यादिति सिद्धान्तितम् । प्रयोगाऽऽवृत्त्या दशसङ्ख्यासम्पत्तौ तत्रैकस्य चरमस्याऽऽवृत्त्या
एकादशत्वमिति ध्येयम् ।

ವಿವೃದ್ಧಿ: ಕರ್ಮಭೇದಾತ್ ಪೃಷದಾಜ್ಯವತ್ಸಸ್ಯ ತಸ್ಯೋಪದಿಶ್ಯತೇ¹ (೫-೩-೧)

(೧) ಭಾಟಸಂಹಿತ: -

अथ प्रथमं प्रयाजादीनामेकादशादिसङ्ख्याया: सर्वसम्पाद्यताधिकरणम् (सूत्रे १-२)

विवृद्धि: कर्मभेदात्पृषदाज्यवत्सस्य तस्योपदिश्येत ॥ १ ॥

(अपि वा सर्वसङ्ख्यत्वाद्विकार: प्रतीयेत ॥२॥)

उत्तराधिकरणचिन्तोपयुक्ततयेदमारभ्यत इत्यौपाध्याತಿಕೀ सङ्कतिरस्य ध्येया ।
अग्नीयषोमीयपशौ चोदकप्राप्तेषु पञ्चसु प्रयाजेषु “एकादश प्रयाजान् यजति” इति
सङ्ख्याविवृद्धि: श्रूयते । तत्र किमेकैकस्य एकादशत्वसङ्ख्या सम्पाद्या किं वा प्रत्येकं
द्विर्द्विरावृत्तिश्चरमस्य त्रिरित्येवमेकादशत्वसङ्ख्या सम्पाद्येति सन्देह: । पूर्वपक्षस्तु,
प्रयाजोद्देशेन हि सङ्ख्या विधीयते “ये प्रयाजास्ते एकादश भवन्ति” इति । उद्देश्यविशेषाच्च

ಗುಣಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಏಕಾದಶ ಪ್ರಯಾಜಾನ್ಯಜತಿ ಷಡುಪಸದಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಪಂಚಪ್ರಯಾಜ ಯಾಗಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಅಂದರೆ 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' 'ಬರ್ಹಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಐದು ಪ್ರಯಾಜ ಯಾಗಗಳು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ 'ಏಕಾದಶ ಪ್ರಯಾಜಾನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಹನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಯ ಯಾಗವನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಹಿಂದಿನದ್ದನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಪ್ರಯಾಜಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಉಪಸದಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಏಕಾದಶತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಉದ್ದೇಶ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಐದು ಪ್ರಯಾಜಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಪಸದಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಯಾಜಯಾಗಗಳನ್ನು ಹನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ಆಚರಿಸಬೇಕು.

साहित्यं ग्रहैकत्ववदविवक्षितमिति प्रतिप्रधानं गुणस्याङ्गीकार्यत्वात्प्रत्येकमेव तावती सङ्ख्या सम्पाद्येति । तदाह सूत्रकारः, कर्मणां भिन्नत्वात् उद्देश्यसाहित्यस्य चाविवक्षितत्वान्तस्य तस्य प्रत्येकमेव विवृद्धिः सङ्ख्याभिवृद्धिरुपदिश्येत । पृषदाज्यवत् यथा "पृषदाज्येनानुयाजान् यजति" इति पृषदाज्यमनुयाजानां प्रत्येकमेवोपदिश्यते । न समुदाये । तद्वदिति । सिद्धान्तस्तु, नात्र प्रयाजानां स्वरूपोद्देशेन सङ्ख्या विधीयते । एकैकशः समुदितानां वैकादशत्वसम्पादनायोगात् । किन्तु प्रयाजलक्षितप्रयोगोद्देशेन । ते च तन्त्राभिधानेन सहावगताः सहिता एव प्रयोगं लक्षयन्ति । न प्रत्येकम् । तावतापि सङ्ख्यान्वयसिद्धेः । तस्मात्पञ्चप्रयाजान् द्विरावृत्त्य पुनश्चरमस्य सकृदावृत्तावेकादशत्वं सम्पाद्यते इति, सर्वसम्पादिनी सङ्ख्या न प्रत्येकम् । न चैवं पृषदाज्येप्येवं स्यादिति शङ्क्यम् । सङ्ख्याया अनेकवृत्तिस्वाभावतया समस्तोपलक्षितैकप्रयोगद्वारा समस्तोपकारकत्वसम्भवात् पृषदाज्यस्यानेकवृत्तिस्वभावत्वाभावेन तन्त्रेण समस्तोपकारकत्वासम्भवादिति । एवं "एकादशानुयाजान् यजति" इत्यत्रापि ध्येयम् । तथा "चातुर्मास्येषु नव प्रयाजान् यजति । नवानुयाजान् यजति" इत्यत्र । तथा अग्नौ श्रुते "षड्रुपसदः" इत्यत्रापि चोदकप्राप्तानां तिसृणामुपसदां षट्कङ्क्या द्विर्द्विरावृत्त्या समुदायसम्पाद्या, न प्रत्येकश इति ध्येयम् । फलन्तु, प्रयाजानां प्रत्येकं एकादशकृत्वोऽभ्यासः पूर्वपक्षे । सिद्धान्ते तु समस्तानामेवेति ।

इति प्रथमं प्रयाजादीनामेकादशादिसङ्ख्यायाः सर्वसम्पाद्यताधिकरणम् (सूत्रे १-२)

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಜಗಳ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಯಾಜವೆಂಬ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಜಗಳ ಐದರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಏಕಾದಶತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯಾಜಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಯಾ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣಯಾ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಯಾಜಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲವೂ ಸಹ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದಾಗ ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಐದನೆಯ ಪ್ರಯಾಜವನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಣೇತವಾದ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅನಂತರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ನಿರ್ಣೇತವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ ಅನಂತರವೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ನಿರ್ಣೇತವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದರೂ ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - तथा नवमे द्वितीयपादे “नैमित्तिकं तूत्तरोत्तरत्वमान-
न्तर्यात्प्रतीयेत” इति चतुर्थेऽधिकरणे द्वितीयवर्णके चिन्तितम् । द्वादशाहे
चतुर्थेऽहनि त्रैशोकेनामकं साम विहितम् । तच्च “अतिजगतीषु स्तुवन्ति”
इत्यतिजगत्यामुत्पन्नम् । पूर्वत्र हि समच्छन्दस्के तृचे सामगानं कार्यमिति
विचारितम् । इह च तृचमध्ये आद्या “विश्वा पृतना अभिभूतं” इत्यतिजगती ।
उत्तरमृगद्वयं च “नेमिं नमन्ति चक्षसा मेघं” इति, “समीरे भासो अस्वरन्” इति
बृहतीछन्दस्कं पठ्यते । तत्र तृचगाने कर्तव्ये किं बृहत्प्योस्त्यागेनातिजगत्यौ द्वे
आनीय समच्छन्दस्कासु तिसृषु ऋक्षु गानं कार्यमुत विषमास्वेवेति संशये, समासु
गानं इति पूर्वत्र निर्णीतत्वात् “अतिजगतीषु स्तुवन्ति” इति बहुवचनानुग्रहाय च
समासु गानमिति प्राप्ते, उत्तरयोर्बृहत्प्योः पाठस्य क्रत्वर्थत्वात्तत्परित्यागे च
तयोरानर्थक्यात् “एकविंशः षोडशो वैराजं” इति श्रुतैकविंशत्वसङ्ख्यासम्पत्तौ
चैकस्यामृचि सप्तकृत्वोऽभ्यस्यामानायां अभ्यासापेक्षयाऽतिजगतीबहुत्वस्योपपत्तेः

ವಿಷಮಚ್ಛಂದಸ್ಕಾಸು ಗಾನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ।

‘ನತು’ ಇತಿ ತದಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಃ ।

ನೈಮಿತ್ತಿಕಂತೂತ್ರರೋತ್ತರತ್ವಮಾನಂತರ್ಯಾತ್ಮತೀಯೇತ (೯-೨-೪)¹

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೆರಡು ದಿವಸ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿವಸದಂದು ತ್ರೈಶೂಕವೆಂಬ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಗಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ತ್ರೈಶೂಕವೆಂಬ ಸಾಮವನ್ನು ‘ಅತಿಷಗತೀಮ ಸ್ತುವಂತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಅತಿಷಗತೀ’ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕು. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಾಮಗಾನವನ್ನು ಒಂದೇ

(೧) ಭಾಟಸಕ್ರಹಃ -

ನೈಮಿತ್ತಿಕನ್ತೂತ್ತರೋತ್ತರತ್ವಮಾನಂತರ್ಯತ್ರತೀಯೇತ ॥೨೩॥

(ಏಕಾರ್ಥ್ಯಾಚ ತದಭ್ಯಾಸಃ ॥ ೨೪॥)

ಪ್ರಥಮಂ ವರ್ಣಕಮ್ । ಪೂರ್ವಾಕ್ಷೇಪೇಣಾತ್ರ ಶಕ್ನಾತ್ಸಹಿತಃ । ಸಾಮಗಾನಾಂ ಚಂದೋನಾಮಕೇ ಗ್ರನ್ಯೇ ಉತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯೇ ಚ ಸಾಮಾಶ್ರಯಭೂತಾ ಕ್ರಚಃ ಪಠಿತಾಃ । ಚಂದೋಗ್ರನ್ಯೇ ರಥನ್ತರಬೃಹದಾದಿಸಾಮ್ನಾಂ ಯೋನಿಭೂತಾ ಕ್ರಚ ಏವ ಪಠಿತಾಃ । ಉತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯೇ ತು ರಥನ್ತರಯೋನಿಂ “ಅಮಿ ತ್ವಾ ಶ್ಠು” ಇತ್ಯುಚಂ ಪಠಿತ್ವಾ ಸಾಮ್ನಾಃ ಕಸ್ಯಚಿಯೋದಪ್ಯಯೋನಿಭೂತೇ “ನ ತ್ವಾ ವಾಂ” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ದ್ವೇ ಕ್ರಚೌ ಪಠಿತೇ । एवं ಬೃಹದಾದಿಸಾಮ್ನೋ ಯೋನಿಪಾಠಾಂತರಂ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಕ್ರಚಾವಯೋನಿಭೂತೇ ಪಠಿತೇ । एवं ಸ್ಥಿತೇ ಸತಿ “ಯದ್ವೋನ್ಯಾಂ ತದುತ್ತರಯೋರ್ಗಾಯತಿ” ಇತ್ಯತ್ರೋತ್ತರಾಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ಯೋನ್ಯುತ್ತರಪರಃ, ಉತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯಸ್ಯಪರ ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ, ಉತ್ತರಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮ್ಬಂಧಿಶಬ್ದತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಪಠಿತಯೋನ್ಯುತ್ತರದೇಶಪಠಿತಕ್ರಚ್ಛರ ಏವಾತ್ರೋತ್ತರಾಶಬ್ದಃ । ತಥಾ ಚ ರಥನ್ತರಯೋನಿಃ ಪರತೋ ಬೃಹದಾದಿಯೋನಿಃ ಪಾಠಾತ್ತಯೋಃ “ತ್ವಾಮಿಹಿ ಹವಾಮಹೇ” ಇತ್ಯಾದಿಕಯೋ ರಥನ್ತರಸಾ ಗಾನಮ್ । ಉತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯೇ ತು ರಥಾಮ್ನೋನ್ತರಯೋನೀರುತ್ತರತ್ರ “ನ ತ್ವಾ ತ್ವಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಯೋಃ ಪಾಠಾತ್ತತ್ರ ಗಾನಮಿತಿ, ಕದಾಚಿದ್ಬೃಹದಾದಿಯೋನಿಭೂತಯೋ ಕ್ರಚೋ ರಥನ್ತರಸ್ಯ ಗಾನಂ, ಕದಾಚಿತ್ಯು “ನ ತ್ವಾ ವಾಮ್” ಇತ್ಯಾಧುತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯಸ್ಯಯೋ ಕ್ರಚೋರ್ಗಾನಮಿತ್ಯನಿಯಮಃ । ದ್ವಯೋರಪಿ ರಥನ್ತರಯೋನ್ಯುತ್ತರತ್ವಾತ್ । एवं ಚ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಸಮಾಸ್ವೇವ ಗಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ವಿಷಮಚ್ಛಂದಸ್ಕಯೋರಪಿ ಯೋನ್ಯುತ್ತರಯೋರ್ಗಾನಸ್ಯಾವರ್ಜನೀಯತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ಉತ್ತರಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮ್ಬಂಧಿಶಬ್ದತ್ವೇಪಿಹ ನ ತಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮ್ । ಉತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯೇ ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದತ್ವಾತ್ । ತಸ್ಯ ನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾಪೇಕ್ಷಸಮ್ಬಂಧಿಶಬ್ದಾದಪಿ ಬಲವತ್ವಾಭಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಯೇವ ಗ್ರಹಣಮತ್ರೇತ್ಯುತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯಸ್ಯಯೋಃ “ನ ತ್ವಾ ವಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಯೋರೇವ ಗಾನಮಿತಿ । ತದಾಹ ಸೂತ್ರೇ, ನೈಮಿತ್ತಿಕನ್ತು ಸಂಜ್ಞಾನಿಮಿತ್ತಿಕಮೇವೋತ್ತರಾತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯೇತ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ । ಕುತಃ? ಆನಂತರ್ಯಾತ್ ಅನ್ಯಾವ್ಯವಧಾನೇನಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಾತ್ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಾಪ್ತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಫಲಂ ವ್ಯಕ್ತಮ್ ।

ಇತಿ ಪಚ್ಚಮಂ “ಉತ್ತರಯೋರ್ಗಾಯತಿ” ಇತ್ಯತ್ರೋತ್ತರಾಗ್ರನ್ಯಸಮಧೀತೀಯೋರೇವ ಕ್ರಚೋಗ್ರಹಣಾಧಿಕರಣಮ್

(ಸೂತ್ರೇ ೨೩-೨೪)

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

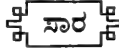
ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ 'ವಿಶ್ವಾಪೃತನಾ ಅಭಿಭೂತಂ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಅತಿಜಗತೀ' ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕು. 'ನೇಮಿಂ ನಮಂತಿ' ಮತ್ತು 'ಸಮೀರೇ ಭಾಸೋ ಅಸ್ವರನ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬೃಹತೀಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡಬೇಕಾದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೃಹತೀಭಂದಸ್ಸಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅತಿಜಗತೀಗಳನ್ನು ಅಪಕರ್ಷ ಮಾಡಿ ಮೂರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು ಸೂಕ್ತ ಅಥವಾ ಯಥಾಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅತಿಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಉಳಿದೆರಡನ್ನು ಬೃಹತೀಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಹಾಡಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸಮಾಸು ಗಾನಂ' ಒಂದೇ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು 'ಅತಿಜಗತೀಷು ಸ್ತುವಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಮೂರನ್ನೂ ಅತಿಜಗತೀಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಹಾಡಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಬೃಹತೀಮಂತ್ರಗಳು ಕೃತುವಿಗೋಸ್ಕರ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿವೆ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ಮಂತ್ರಗಳೇ ವೈರ್ಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಡಬೇಕಾದ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು 'ಅತಿಜಗತೀ' ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದೆರಡನ್ನು 'ಬೃಹತೀ' ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕು. 'ಅತಿಜಗತೀಷು' ಎಂಬ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಹ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಏಕವಿಂಶಃ ಪೋಷತೋ ವೈರಾಜಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಬಾರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಈ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಏಳು ಬಾರಿ ಪಠಿಸಿದಾಗ ಮೂರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಬಾರಿ ಪಠಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಒಂದೊಂದು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಏಳುಬಾರಿ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ 'ಅತಿಜಗತೀ' ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುತ್ವವೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಜಗತೀ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ ವಿಷಮ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಬೃಹತೀಭಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಪಠಿಸಬೇಕು.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಏಳು ಬಾರಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅನಂತರವೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ನತು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರಾರ್ಜುನೀಯ - ನನು ಸಸದಶಾಪ್ರಾಜಪತ್ಯಾನಿತ್ಯಾದಾವಿವ ಪ್ರಕೃತೇಽಪ್ಯೇಕತ್ವಾವ-
ಧಾರಣೋಪಾಯಾಭಾವೇನ ತದನವಧಾರಣಾದವಿವಕ್ಷಾಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಸ್ಯ ನಿರ್ಜ್ಞಾತಿವಿಶೇಷಣತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾ-
ತ್ಪಿಬಿನ್ತಾವಿತ್ಯತ್ರ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯಾವಿವಕ್ಷಾ ನ ಸಮ್ಮಿಬತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷೇ ದ್ವಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರೇವೇತ್ಯತ
ಆಹ - ಅತ್ರ ತ್ವಿತಿ ॥ ನಿರ್ಜ್ಞಾತಿವಿಶೇಷಣತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ
- ಅತ ಏವೇತಿ ॥

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ 'ಏಕಾದಶಪ್ರಯಾಜಂ ಯಜತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಯೇ ಏಕಾದಶತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಣಿತವಾದ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ 'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಾದ್ವಿಸಂಖ್ಯೆಗಳಿವೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕಿಷ್ಕ -

ಸಂಬನ್ಧಾದಿ ಯೈಕಸ್ಮಿಂಸ್ತಥಾಽನೇಕತ್ವಮಿಷ್ಯತಾಮ್ ।

ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದ್ವಿರೋಧಂ ತು ವಿಶೇಷೋ ವಾರಯಿಷ್ಯತಿ ॥

ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ 'ಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ಪ್ರಮೇಯಮ್' "ಆನಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ" 'ಭೇದೋ ಭಿನ್ನಃ' ಇತ್ಯಾದಾವೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೇನ ಸಂಬಂಧಃ ।

"ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭೇದ ಏವ ನಿಷಿಡ್ಧಃ ನ ತ್ವನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯಾ । ಪ್ರತ್ಯುತ "ಅಯಂ ವೈ ಹರಯೋಽಯಂ ವೈ ದಶ ಚ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಚ ಬಹುನಿ ಚಾನಂತಾನಿ ಚ ತದೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಪೂರ್ವಮನಪರಮನಂತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯಾ ಹಿ ಸಾ ವಿಹಿತಾ । ವಿರೋಧಂ ತು ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿವಿಶೇಷೋ ವಾರಯಿಷ್ಯತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತು ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಂಬಂಧಾದಿ ಯಥೈಕತ್ವಂಸ್ತಥಾಽನೇಕತ್ವಮಿಷ್ಯತಾಮ್ ।

ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದ್ವಿರೋಧಂ ತು ವಿಶೇಷೋ ವಾರಯಿಷ್ಯತಿ ।

ಸಂಬಂಧವೇ ಮೊದಲಾದವು ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದು ಪ್ರಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ವಿಶೇಷವು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ಪ್ರಮೇಯಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವೇ ತನ್ನಲ್ಲಿದೆ. ‘ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆನಂದದ ಸಂಬಂಧವು ಆನಂದಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇದೆ. ‘ಭೇದೋ ಭಿನ್ನಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೇದದ ಸಂಬಂಧವು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಇವಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವದಿಂದ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ, ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

‘ನೇಹ ನಾನಾ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ “ಅಯಂ ವೈ ಹರಯೋಽಯಂ ವೈ ದಶ ಚ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಚ ಬಹೂನಿ ಚಾನಂತಾನಿ ಚ ತದೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮಪೂರ್ವಮನಪರಮನಂತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ.

ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಭೇದದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ವಿಶೇಷವು ಆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

एवं प्रत्ययार्थानुगुणेन प्रातिपदिकबाधयोगात् तदनुरोधेन प्रत्ययार्थ एवान्यसाहित्येन वाऽविवक्षितत्वेन वा कथञ्चिन्नेय इति प्रौढ्या परिहारद्वयमुक्तम् । इदानीं नन्वत्रान्यस्याश्रयणात्तत्साहित्येन कथं द्वित्वमिति शङ्कां, ग्रहेष्वेकत्वस्य स्वरूपतः सत्त्वेनानुवादत्ववत्प्रकृते ब्रह्मणि द्वित्वस्य स्वरूपत एवाभावेन अनुवादत्वमपि न सम्भवतीति प्रागुक्ताशङ्कां च निरसितुं,

..... द्वित्वं चैकस्य युज्यते ।

यस्सेतुरिति चैकत्ववचनेन विशेषणात् ॥

इत्यनुव्याख्यानानुरोधेन द्वित्वस्य विवक्षामुपेत्य द्वित्वैकत्वयोस्समावेशमाह - किञ्चेति । दृष्टान्तविवरणपूर्वं श्लोकं व्याचष्टे - दृश्यते हीति । एकस्मिन्नेवेति । ‘विज्ञानमानन्दं ब्रह्म’ इत्यादावानन्दब्रह्मणೋरेकत्वं सिद्धमिति भावः । ‘सम्बन्धः’ इत्यनन्तरं ‘तथेहाप्येकस्मिन् ब्रह्मण्यनेकत्वमस्तु’ इति योज्यम् ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ‘ಒಬ್ಬಂತೆ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ಯಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿದರು. ಅಥವಾ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಎರಡು ಪರಿಹಾರಗಳು ಕೇವಲ ಪ್ರೌಢಿವಾದ ಹೊರತು ಸಿದ್ಧಾಂತವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬೇರೆ ಜೀವಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸುತ್ತೀರಿ? 'ಗ್ರಹಂ ಸಮಾಷ್ಟಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಸ್ವರೂಪತಃ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅನುವಾದವೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗದು ; ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾ. ".... ದ್ವಿತ್ವಂ ಚೈಕಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ । ಯಸ್ತೇತುರಿತಿ ಚೈಕತ್ವವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ॥" ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮಾವೇಶವನ್ನು 'ಕಿಂಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ದೃಷಾಂತಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ವತಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಏಕಸ್ಮಿನ್' ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಸಂಬಂಧಃ' ಎಂಬುದರ ಅನಂತರ 'ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಶ್ರುತ್ಯಾಽನೇಕತ್ವನಿಷೇಧಾನೈವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನೇಹ ನಾನೇತಿ । 'ಕಿञ्चನ' ಗುಣಕರ್ಮಾದಿಕಂ 'ನಾನಾ' ಭಿನ್ನಂ ನೇತಿ ಭೇದಸ್ಯೈವ ನಿಷೇಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯೇತಿ । ಚತುರ್ಥಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನೇಹ ನಾನಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನೇಹ ನಾನಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕಿಂಚನ = ಗುಣಕರ್ಮಾದಿಗಳು , ನಾನಾ = ಭಿನ್ನವಾಗಿ, ಇಹ = ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ, ನ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುಣಕರ್ಮಾದಿಭೇದಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ' ಎಂದರೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಆದಿಪದೇನ "ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸ್ಯ ಹರಯಃ ಶತಾ ದಶ" ಇತಿ, "ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ತ್ರಿಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಕೃಷ್ಣಾ ರಾಮಃ ಕಪಿಲಃ" ಇತಿ, "ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ಪञ्ಚ ರೂಪಾಣಿ ದಶರೂಪಾಣಿ ಶತರೂಪಾಣಿ ಸಹಸ್ರರೂಪಾಣಿ ಅಮಿತರೂಪಾಣಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಏತೇನ 'ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯೇತದ್ವಿವೃತ್ತಂ ಭವತಿ । ಭೇದೇತಿ । ಘಟಪಟಯೋರ್ಭೇದಃ ದ್ವಿತ್ವನಿರ್ವಾಹಕಃ ।

"ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸ್ಯ ಹರಯಃ ಶತಾ ದಶ" ಎಂದು ಮತ್ತು 'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ತ್ರಿಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಕೃಷ್ಣಾ ರಾಮಃ ಕಪಿಲಃ' ಎಂದು ಮತ್ತು 'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ಪಂಚರೂಪಾಣಿ

ದಶರೂಪಾಣಿ ಶತರೂಪಾಣಿ ಸಹಸ್ರರೂಪಾಣಿ ಅಮಿತರೂಪಾಣಿ". ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಆದಿಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ 'ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. 'ಭೇದ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಘಟಪಟಾಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವು ದ್ವಿತ್ವನಿರ್ವಾಹಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿತ್ವ ಅನೇಕತ್ವಗಳನ್ನು ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ವಿಶೇಷವು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಇಹ ತು ಭೇದಸ್ಯ "ನೆಹ ನಾನಾ" ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್ "ಅಯಂ ವೈ ದಶ ಚ" ಇत्यादिना एकत्वानेकत्वयोः प्रमितत्वात् यथा सोमकार्यनिर्वाहकेण सोमप्रतिनिधिना पूतीकेन सोमकार्यं, तथेहापि भेदकार्यं अवಿरोधकेन भेदप्रतिनिधित्वा स्वरूपसामर्थ्यापरपर्यायेण विशेषेण भविष्यतीत्यर्थः । समर्थितश्च विशेषपदार्थो मूलग्रन्थेषु तत्र तत्र, न्यायामृते द्वितीयपरिच्छेदे चेति भावः ।

ಏಕೆಂದರೆ ದ್ವಿತ್ವ ಅನೇಕತ್ವಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಭೇದವನ್ನು 'ನೆಹ ನಾನಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ. 'ಅಯಂ ವೈ ದಶ ಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ 'ಏಕತ್ವ' ಮತ್ತು 'ಅನೇಕತ್ವ' ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಪ್ರಮಿತವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಪೂತಿಕಾಲತೆಯಿಂದ ಸೋಮದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಭೇದದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಭೇದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ವಿಶೇಷದ ಬಲದಿಂದಲೇ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು.

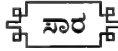
ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶೇಷಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ ದ್ವಿತೀಯಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - यद्यप्यनुभाष्यसुधयोः "ऋतं पिबन्ताविति द्विवचविषयतया प्रकृतयोर्द्वित्वाधारयो "यस्सेतुः" इत्येकवचनेन विशेषणादभेदैकत्वाधारता-वगमादिति यावत्" इत्यादिना प्रकृतवाक्य एव द्वित्वैकत्वयोरैकाधिकरण्यं प्रमितमित्यविरोध उक्तः । तथाऽपि तस्य स्पष्टत्वाद्वा विचारहीनवाक्यान्तरेऽपि प्रमितत्वमस्तीति भावेन वा "अयं वै हरयः" इत्यादिश्रुत्यन्तरोक्तिः ।

ವಸ್ತುತಃ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಸುಧೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ದ್ವಿವಚನ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. "ಯಸ್ಸೇತುಃ" ಇತ್ಯೇಕವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾದಭೇದೈಕತ್ವಾಧಾರತಾವಗಮಾದಿತಿ ಯಾವತ್" ಆದರೆ 'ಯಸ್ಸೇತುಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ ಆಧಾರನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಪ್ರಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಬೇರೆ ಸುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ದ್ವಿತ್ವ ಮತ್ತು ಏಕತ್ವಗಳು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಅಯಂ ವೈ ಹರಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಇದानीं प्रत्ययार्थभूतमनेकत्वमविवक्षितमिति न तस्यास्वारस्यं
न वा विवक्षितत्वमित्याह - किञ्चेति ॥

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರೌಢವಾದ. ನಿಜವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯವೇನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಂಬಂಧ ಭೇದ ಮೊದಲಾದವು ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಆದರೆ 'ಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ಪ್ರಮೇಯಂ' 'ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. 'ಭೇದೋ ಭಿನ್ನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೇದವು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ದ್ವಿತ್ವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ವಿರುದ್ಧವೆಂಬುದು ಲೋಕಸಿದ್ಧವಿಚಾರ. ಆದರೆ ಸಂಬಂಧಾದಿಗಳಂತೆ ಏಕತ್ವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವ, ದ್ವಿತ್ವ, ಬಹುತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಏನೂ ಆತಂಕಗಳಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಫೂತಿಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿವೆ.

'ನೇಹ ನಾನಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಗುಣಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ, ಹೊರತು ಭೇದವನ್ನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಯಂ ವೈ ಹರಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಂತೆ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕತ್ವ ಮತ್ತು ಅನೇಕತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷವು ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತಪುರಸ್ಸರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮರ್ಥನೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

किञ्च - ब्रह्मण आनन्दमात्रात्मकत्वे तत्स्फुरणाभावः, ज्ञानमात्रात्मकत्वे आनन्दाभावः इत्युभयथाऽपि मोक्षस्यापुरुषार्थत्वं स्यात्, परमतेऽपि सुखप्रकाशस्य पुरुषार्थत्वात्, ज्ञानानन्दोभयात्मकत्वे तु सिद्धमेकस्याप्यनेकत्वम् ।

एवञ्च यथा नवमे “मेधपतये मेधं मेधपतिभ्यां मेधम्” इत्यत्र मेधपति-
शब्दाध्ययोरङ्गीषोमयोरकवचननिर्वाहाय देवतात्वेनैकत्वम्, देवतात्वस्य

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವ್ಯಾಸಕ್ತವಾತ್, ದ್ವಿವಚನನಿರ್ವಾಹಾಯ ತು ದೇವತಾತ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನರೂಪೇಣ ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ದ್ವಿವಚನೈಕತ್ವಯೋಸ್ಸಮುಚಯಃ, ತಥೇಹಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವರೂಪೇಣೈಕತ್ವಂ, ರೂಪವಿಶೇಷೇಣ ತು ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ಶ್ರೌತಯೋರ್ದ್ವಿವಚನೈಕತ್ವಯೋಃ ಸಮುಚಯೋಽಸ್ತು, “ಇಂದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುಷ ರೂಪ ಇಯತೇ” “ಯದೇಕಮವ್ಯಕ್ತಮನಂತರೂಪಮ್” “ಏಕಂ ರೂಪಂ ಬಹುಧಾ ಯಃ ಕರೋತಿ”

ಪತ್ರಯ ಮೇ ಪಾರ್ಯ ರೂಪಾಣಿ ಶತಶೋಽಥ ಸಹಸ್ರಶಃ ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿಭಿರೇವ ಸಮುಚಯಾವಗತೇಃ । ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ - “ದ್ವಿವಚನಂ ಚೈಕಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ” ಇತಿ । ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಚ - “ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ನ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ, ವಿಷ್ಣೋರೇವ ದ್ವಿರೂಪತ್ವಾತ್” ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ನಾವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕೇವಲ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದರೆ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪವು (ಆನಂದದ ಜ್ಞಾನವು) ಉಂಟಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆನಂದವೇ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಮೋಕ್ಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಖಪ್ರಕಾಶವನ್ನೇ (ಸುಖದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ) ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಆನಂದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಭಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಉಭಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ನವಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಮೇಧಪತಯೇ ಮೇಧಂ ಮೇಧಪತಿಭ್ಯಾಂ ಮೇಧಮ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕವಚನ ಹಾಗೂ ದ್ವಿವಚನಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ‘ಮೇಧಪತಿ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಷೋಮರೆಂದರ್ಥ. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ದೇವತಾತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ದೇವತಾತ್ವವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಸಭ್ಯ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಏಕವಚನವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವತಾತ್ವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನರಾದವರು ಇಬ್ಬರಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವೂ ಸಹ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದ್ವಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಏಕತ್ವವಿದ್ದರೂ ರೂಪವಿಶೇಷಗಳ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಇದು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ.

“ಇಂದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುರೂಪ ಈಯತೇ” “ಯದೇಕಮವ್ಯಕ್ತಮನಂತರೂಪಮ್”
 “ಏಕಂ ರೂಪಂ ಬಹುಧಾ ಯಃ ಕರೋತಿ” ಪಶ್ಯ ಮೇ ಪಾರ್ಥ ರೂಪಾಣಿ ಶತಶೋಽಥ
 ಸಹಸ್ರಶಃ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಏಕತ್ವಗಳ
 ಸಮುಚ್ಚಯವು ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ
 “ದ್ವಿತ್ವಂ ಚೈಕಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ” ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೇ ದ್ವಿತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
 ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ‘ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ನ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ, ವಿಷ್ಣೋರೇವ
 ದ್ವಿರೂಪತ್ವಾತ್’ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ
 ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ಸುಧಾಯಾಂ ಪ್ರಮಿತತ್ವೋಕ್ತಾವಪಿ ಕಥಂ ನಿರ್ವಾಹ ಇತಿ ಶಾಕ್ಷಾಪಿ, “ವಿರೋಧಂ ತು”
 ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಪಾಕೃತಾ । ಇದಾನಿ

ಆತ್ಮಾಽಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರೀಕ ಎವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ ।

ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾನುರೋಧೇನ ‘ಆತ್ಮಾನೌ’ ಇತಿ ಸೌತ್ರಪದಸೂಚಿತಪರಿಹಾರಮಾಹ - ಕಿञ್ಚೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವ ಅನೇಕತ್ವಗಳು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದು
 ಹೇಳಿದ್ದರು. ಹೇಗೆ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ‘ವಿರೋಧಂ ತು’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದರು.
 ಈಗ ‘ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರಿರೇಕ ಏವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ ।’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ
 ‘ಆತ್ಮಾನೌ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ‘ಕಿञ್ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಸಿದ್ಧಮೇಕಸ್ಯಾಪ್ಯನೇಕತ್ವಮಿತಿ ಸತ್ಯಂ, ಕಥಂ ನಿರ್ವಾಹ ಇತಿ
 चेद्विशेषबलादित्येको निर्वಾहः प्रागुक्तः । अन्यमपि दृष्टान्तपूर्वकमाह - एवञ्चेति ।
 एकस्यानेकत्वे प्रमिते सतीत्यर्थः ।

ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅನೇಕತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಬಗೆ
 ಹೇಗೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವಿಶೇಷದ ಬಲದಿಂದ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಈಗ ಮತ್ತೊಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು
 ದೃಷ್ಟಾಂತ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಏವಂಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ. ‘ಏವಂಚ’ ಎಂದರೆ ಒಂದೇ
 ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕತ್ವವು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿರಲು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನವಮೇ ತೃತೀಯಪಾದೇ “ಮೇಧಪತित्वं स्वामिदेवतस्य समवायात्सर्वत्र च
 प्रयुक्तत्वात्तस्य चान्याय्यनिगदत्वात्सर्वत्रैवाविकारः स्यात्” इति द्वादशोऽधिकरणे
 चिन्तितम् । अग्रीषोमीये पशावध्रिगुप्रैषे “आशासानां मेधपतिभ्यां मेधं” इति

ಕचಿच्छಾखायां श्रुतम् । कचित्तु “मेधपतये मेधं” इति । तत्र किमुभयोर्विकृतिष्वविकारः, उत द्विवचनस्थ देवतापर ऊहः, एकवचनस्य तु यजमानपर ऊहः, अयंबोभयोः यजमानपर ऊहः, किं बोभयोर्देवतापर ऊह इति चतुर्धा संशये मेधपतिशब्देन मेधस्य पशोः स्वामी यजमानः देवताभूतौ चाग्रीषोमौ चेत्युभयेऽप्युच्यन्ते, तेन द्विवचनमेकवचनं चान्याप्यनिगदमित्यनूह इत्येकः पक्षः ।

सम्भवत्यर्थपरत्वे अन्याप्यनिगदत्वायोगात्प्रकृतौ द्विवचनान्तो देवतावचनः, तेनासौ देवताविवृद्धाबूहितव्य, एकवचनान्तस्तु यजमानवचनः, तेन तद्विवृद्धाबूहितव्य इति द्वितीयः । एकोऽयं मन्त्रः शाखाभेदेन किञ्चिद्भिन्नः श्रुतः, तेन यजमानपरत्वे मेधपतये यो मेधः पशुस्तमाशासाना इति सम्बन्धः, देवतापरत्वे मेधपतिभ्यामाशासाना इति । न चैकस्य वाक्यस्य वचनव्यक्तिद्वयं सम्भवतीत्युभाभ्यां । यजमानस्य वा देवताया वाऽनियमेनाभिधानं, तत्र देवतापरत्वेऽग्रीषोमयोर्द्वित्वादेकवचनमयुक्तं, यजमानपक्षे तु द्वित्वं पत्रचभिप्रायत्वेन अवकल्पत इति, प्रकृतौ स्वामिपराबुभावपि स्वामिवशाद्बूहितव्याविति तृतीय इति प्राप्ते, मेधमाशासाना इत्युक्ते किमर्थमाशासाना इत्यपेक्षा भवति, तत्र मेधपतिभ्यामाशासाना इत्यपेक्षितार्थपूर्णणाय सम्बध्यते, न च यजमानायासावाशास्यते, तस्यैव स हि देवताभ्यामाशास्यते, अतो देवतावचनं, एकवचनं त्वग्रीषोमयोरुभयोर्व्यासक्तं देवतात्वं, तेन देवतात्मना तयोरेकत्वात् तदभिप्रायम्, द्विवचनं तु ‘अग्रीषोमौ देवते’ इतिवदधिष्ठानापेक्षं, तेन द्विवचन-मधिष्ठानसङ्ख्यावशात्, एकवचनं तु देवतासङ्ख्यावशाद्विकृतिषूहितव्यमिति सिद्धान्त इति ।

ಮೇಧಪತಿತ್ವಂ ಸ್ವಾಮಿದೇವತಸ್ಯ ಸಮವಾಯಾತ್ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ಸಸ್ಯ

ಚಾನ್ಯಾಯ್ಯನಿಗದತ್ವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರೈವಾವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ (೯-೩-೧೨)

(೧) भाइसङ्ग्रहः -

अथ द्वादशं द्विपश्चादिपशुविकृतौ मेधपतिशब्दस्य देवतानुसारेणोहाधिकरणम् (सूत्राणि ३२-४०)

मेधपतित्वं स्वामिदेवतस्य समवायात्सर्वत्र च प्रयुक्तत्वात्तस्य

चान्याप्यनिगदत्वात्सर्वत्रैवाविकारः स्यात् ॥३२॥

(अपि वा द्विसमवायोऽर्थान्यत्वे यथासङ्गं प्रयोगः स्यात् ॥ ३३ ॥ स्वामिनो

वैकशब्दादुत्कर्षो देवतायां स्यात्पद्व्यां द्वितीयशब्दः स्यात् ॥ ३४ ॥ देवता तु

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ತದಾಶೀಷ್ಟಾತ್ಸಮ್ರಾಪ್ತವಾತ್ಸ್ವಾಮಿನ್ಯನಾರ್ಥಿಕಾ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ೩೫ ॥ उत्सर्गाच्च भक्त्या तस्मिन्
 पतित्वं स्यात् ॥ ३६ ॥ उत्कृष्येतैकसंयुक्तो द्विदेवते सम्भवात् ॥ ३७ ॥ एकस्तु
 समवायात्तस्य तल्लक्षणत्वात् ॥ ३८ ॥ संसर्गित्वाच्च तस्मात्तेन विकल्पः स्यात् ॥ ३९ ॥
 एकत्वेपि गुणानपायात् ॥ ४० ॥)

पूर्ववैषम्येणात्र शङ್ಕनात्ಸङ್ಗತಿಃ । ಅಗ್ನಿಗುಪ್ರೈಷನಿಗದೇ “उपनयत मेध्या उर आशासाना
 मेधपतिभ्यां मेधम्” इति, शाखान्तरे “मेधपतये मेधम्” इति च श्रूयते । हे मेध्या
 ऋत्विजः, मेधं पशुं मेधपतिभ्यां पशुपतिभ्यां, मेधपतये पशुपतये वा, आशासाना
 आशंसमानाः, उरो यज्ञस्य द्वारं चात्वालोत्करमध्येदेशम्, उपनयतेत्यर्थः । तत्र मन्त्रद्वयं
 ज्योतिष्टोमे प्रकृतावग्रीषोमीये देवतायजमानरूपोभयपरम्, उतैकवचनान्तो यजमानपरो
 द्विवचनान्तो देवतापरः, किं बोधयं यजमानपरं, यद्वोभयं देवतापरमिति चतुर्धा सन्देहः ।
 पूर्वपक्षस्तु, द्विदेवत्ये एकयजमानके अग्रीषोमीयपशौ देवताभूतावग्रीषोमौ द्वौ । यजमान
 एकः । त्रयोपि मेधपतिप्रातिपदिकार्थः । यजमानस्य पशुस्वामित्वात् । तेन च देवतायै
 दीयमानत्वाच्च । तथा च तेषु त्रिष्वर्थेष्वेकवन्निगदस्य द्विवन्निगदस्य च
 प्रकृतावसमवेतार्थकत्वात्पूर्वत्रैकधेत्यस्य विकृतावूहेपीह विकृतिभूते पशुगणे बहुयजमानके
 च तयोरुभयोरपि मन्त्रयोः प्रकृताविवानूहेनैव प्रयोग इत्याद्यः । तदाह सूत्रे, स्वामिनो
 देवतायाश्च मेधपतित्वम् । यजमानस्य स्वामित्वेन देवताया उद्देश्यत्वेनोभयोरपि
 मेधसमवायात् । यज्ञपतिमित्यादौ तत्सम्बन्धिनि पतिशब्दस्य प्रयुक्तत्वात् । तस्य
 मन्त्रद्वयस्यान्याप्यनिगदत्वात् विकृतिषु सर्वत्राविकारः स्यादिति । प्रकृतौ
 समवेतार्थत्वसम्भवे अन्याप्यनिगदत्वायोगादेकवन्निगदो यजमानपरो द्विवन्निगदोऽ-
 ग्रीषोमाख्यदेवताद्वयपर इति द्वितीयः । एक एवायं मन्त्रः शाखाभेदेन किञ्चिद्भिन्नः । अत
 एकवन्निगदवद् द्विवन्निगदोपि यजमानपरः सन् पट्यभिप्रायेणोपपन्न एकवन्निगदवत्समवेतार्थ
 एव । लिङ्गविशेषनिर्देशात्पुंयुक्तमैतिशायन इति षष्ठस्याद्यपादे दम्पत्योरधिकारोक्तेरिति
 तृतीयः । सिद्धान्तस्तु, मेधपतिशब्दस्य यजमानमात्रार्थत्वे यजमानाय यजमानाभ्यां वा यो
 मेधस्तमाशासाना उपनयतेत्यन्वयः स्यात् । तदा तु “किमर्थमाशासानाः”
 इत्याकाङ्क्षोदयादपूर्णं वाक्यं स्यात् । देवतापरत्वे तु “यजमानसम्बन्धिमेधं
 अग्रीषोमाभ्यामाशासानाः” इति वाक्यं परिपूर्णं भवतीति द्वयमपि देवतापरमेव ।
 द्वयोर्देवताकारकमेकं व्यासज्यवृत्तीति तदभिप्रायेण मेधपतये अग्रीषोमाख्यदेवतायै
 इत्येकवन्निगदस्य, देवताकारकाधिष्ठानयोर्द्वित्वात्तदभिप्रायेण अग्रीषोमाभ्यां मेधपतिभ्यामिति
 द्विवन्निगदस्य चार्थवत्त्वेन समवेतार्थत्वमस्तीति देवतापरावेव मन्त्राविति । फलं त्वद्यपक्षे
 बहुपशुके बहुयजमानके च विकृतियागे मन्त्रयोरनूहः । द्वितीयपक्षे द्वयोरपि मन्त्रयोरनूहः ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯ ಪಶುವಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ವಿಗುಪ್ಯಷವನ್ನು ವಿಧಿಸುವಾಗ 'ಆಶಾಸಾನಾ ಮೇಧಪತಿಭ್ಯಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ 'ಮೇಧಪತಿಯೇ ಮೇಧಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಕೃತಿ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಊಹೆ ಮಾಡದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕೋ ? ಅಥವಾ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ದೇವತಾಪರವೆಂದು ಊಹಿಸಿ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಯಜಮಾನಪರವೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕೋ ? ಅಥವಾ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗ ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗ ಎರಡನ್ನೂ ಸಹ ಯಜಮಾನಪರವೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕೋ ? ಅಥವಾ ಎರಡೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ದೇವತಾಪರವೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕೋ ? ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಥಮ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಮೇಧಾಪತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಧವೆಂಬ ಪಶುವಿನ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದರ್ಥ. ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಸೋಮದೇವತೆಗಳು ಮೇಧವೆಂಬ ಪಶುವಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಯಜಮಾನನೂ ಸಹ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಮಂದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಧಾಪತಿತ್ವವು ಇರುವಾಗ ಏಕವಚನಕ್ಕಾಗಲೀ, ದ್ವಿವಚನಕ್ಕಾಗಲೀ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಏಕವಚನ, ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಊಹೆಯು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿತೀಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಏಕವಚನ ಹಾಗೂ ದ್ವಿವಚನಗಳಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕವಚನಾಂತವಾದ 'ಮೇಧಪತಿ' ಶಬ್ದವು ಯಜಮಾನನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ 'ಮೇಧಾಪತಿ' ಶಬ್ದವು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಅಧಿಕವಾದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ದೇವತೆಗಳು ಅಧಿಕವಾದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ತೃತೀಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಏಕವಚನ ಹಾಗೂ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗಗಳೆರಡೂ ಸಹ ಯಜಮಾನಪರವೇ ಹೊರತು ದೇವತಾಪರವಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಮಂತ್ರವು ಶಾಖಾಪ್ರಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜಮಾನ ಪರವಾದರೆ "ಮೇಧಾಪತಿಯೇ ಆಶಾಸಾನಾಃ" ಎಂದು ಏಕವಚನದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ದೇವತಾಪರವಾದರೆ 'ಮೇಧಪತಿಭ್ಯಾಂ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವು ಎರಡು ವಿರುದ್ಧವಾದ ವಚನಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾ ಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಯಜಮಾನಪರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ದೇವತಾಪರತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಹೊರತಾಗಿ ಎರಡನ್ನೂ ಸಹ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ದೇವತಾಪರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅಗ್ನಿಷೋಮರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು

तृतीयपक्षेपि कुलाये सत्रे वा अनेकयजमानकविकृतौ स्वामिप्रकाशनार्थतपोहितव्यौ ।

सिद्धान्ते तु देवताविवृद्धियुक्तविकृतौ देवतापरतपोहितीव्यौ मन्त्राविति ।

इति द्वादशं द्विपश्चादिपशुविकृतौ मेधपतिशब्दस्य देवतानुसारेणोहाधिकरणम्

सूत्राणि (३२-४०)

गुहाधिकरण (१-१-५)

ಇರುವುದರಿಂದ ಏಕವಚನವು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು. ಹೊರತಾಗಿ ಯಜಮಾನಪರತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಯಜಮಾನನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಯಜಮಾನನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಯಜಮಾನನ ಜೊತೆಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಹ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಏಕವಚನ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗಗಳೆರಡನ್ನೂ ಯಜಮಾನಪರತ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗ ಹಾಗೂ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗಗಳೂ ಸಹ ದೇವತಾಪರವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಮೇಧಮಾಶಾಸನಾಃ' ಮೇಧವನ್ನು ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಕೊಡಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾರಿಗೋಸ್ಕರ ಆಶಾಸನ ಎಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ "ಮೇಧಪತಿಭ್ಯಾಂ ಆಶಾಸನಾಃ" ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ದೇವತಾಭ್ಯಾಂ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಯಜಮಾನನಿಗೋಸ್ಕರ ಆಹುತಿ ಎಂಬ ಆಶಾಸನವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಜಮಾನನೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಆಹುತಿಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದೇವತಾಭ್ಯಾಂ' ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಪೂರಣೆಗಾಗಿ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಹ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಸೋಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತಾತ್ವವು ವ್ಯಾಸಭ್ಯವೃತ್ತಿಧರ್ಮದಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳು ಒಂದೇ ದೇವತಾತ್ವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಏಕವಚನವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗವು ದೇವತಾತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನರಾದವರು ಇಬ್ಬರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗದ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಏಕೃತಿ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗವು ದೇವತಾತ್ವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಭೂತವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೋ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ವಚನವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एवञ्च यथा ब्रह्मणः स्वरूपेणैकत्वेऽपि ज्ञानानन्दोभयात्मकत्वे-
नानेकत्वं मायिनां मते, यथा च मीमांसकमते 'मेधपतये' इत्यादौ द्वित्वैकत्वयो-
र्देवतात्वादिरूपभेदेनोपपत्तिस्तथेहापीत्यर्थः । ननु तत्र वचनद्वयेन द्वित्वमेकत्वं
चावगतमित्यत आह - इन्द्र इति ।

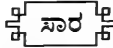
ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕತ್ವವೆಂಬ ಉಭಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಮೀಮಾಂಸಕಮತದಲ್ಲಿ 'ಮೇಧಪತಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ದ್ವಿತ್ವ ಮತ್ತು ಏಕತ್ವಗಳು ದೇವತ್ವಾದಿರೂಪಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಕೂಡಿಸುತ್ತಾರೋ ಅದರಂತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಮತ್ತು ಏಕತ್ವಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಇಂದ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತದೇತದಿತಿ । ಪ್ರಾಚೀನಮಿದಂ ಚೇತಿ ಮತದ್ವಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ತ್ಯಪಕ್ಷಂ ಮೂಲಾರೂಢಂ ಕರೋತಿ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಚೇತಿ । एतेन “द्विवचनं द्विरूपत्वाभिप्रायेण” इति टीका न्यायविवरणमूलेति सूचितम् ।

'ತದೇತತ್' ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ಹಾಗೂ ಈಗ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮೂಲಾರೂಢ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ದ್ವಿವಚನಂ ದ್ವಿರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಗುರಾರಾಜೀಯಮ್ - नन्वेवं वस्तुगत्याऽनेकत्वसङ्ख्याभ्युपगमे वस्तुगत्याऽऽनन्दादिसम्बन्धोऽभ्युपेयः आनन्दं ब्रह्मण इति सम्बन्धव्यवहारस्य तत्रापि सत्त्वात् । यदि सम्बन्धाभावेऽपि विशेषबलाद्यवहारमात्रं तर्हि प्रकृतेऽप्यनेकत्वसङ्ख्याभावेऽपि विशेषबलादेव व्यवहार इति समानमित्यपरितोषादाह - किञ्चेति ॥ व्यासकृत्वात् । व्यासज्यवृत्तित्वादित्यर्थः ।

ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೂ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದವು ಸ್ವರೂಪವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ಆನಂದಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಉಭಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಏಕತ್ವ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಷೋಮರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಏಕವಚನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತಾತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ರೂಪದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಹ ಸಮ್ಯಕ್ವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಏಕವಿಧದರೂ ರೂಪವಿಶೇಷದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಈ ದಿತ್ಯೈಕತ್ವಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಏಕಂ ರೂಪಂ ಬಹುಧಾ ಯಃ ಕರೋತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಆಧಾರವೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣಾದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತ ಬರುವುದಿಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

“ನ ಸङ್ಖ್ಯೋಪಸङ್ಗ್ರಹಾದಪಿ ನಾನಾಭಾವಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ತು ನಿರ್ಮದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಆಧಾರಾಧೇಯ-
ಭಾವಾನುಪಪತ್ತಾಶಙ್ಕಾ ನಿರ್ಮದತ್ವೇಽಪ್ಯನೇಕತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ತನ್ಮಾತ್ರೇಣಾಧಾರಾಧೇಯ-
ಭಾವೋಪಪತ್ತಿರिति ಸಮಾಧಾಸ್ಯತೇ, ನತು ಅತ್ರೇವ ಏಕಸ್ಯಾನೇಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಾಶಙ್ಕಾ, ಯೇನ
ಪುನರುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ ಟೀಕಾ “ಆಧಾರಾಧೇಯತ್ವಾದಿಲಿङ್ಗೇನ ಅನ್ಯತ್ರೈವಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ
ಪञ್ಚಜನಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ” ಇತಿ |

ಯದ್ವಾ ಏಕಸ್ಯಾನೇಕತ್ವಮಪಿ ತತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಮ್ | ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ
“ಬಹುರೂಪತ್ವಾದಧಿಕರಣಾಧೇಯತ್ವಾದಿಕಂ ತಸ್ಯೈವ ಯುಜ್ಯತೇ” ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ
ಅನೇಕತ್ವಸಙ್ಖ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥ ಆದಿಶಬ್ದಃ | ಅತ್ರ ತು ಕರ್ಮಬಂಧರಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಮिति
ಭೇದಃ | ತತ್ರಾಽಽಪಕ್ಷೇ, ‘ನ ಸಙ್ಖ್ಯಾ’ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಸಙ್ಖ್ಯೋಪಸಙ್ಗ್ರಹಶಬ್ದೋಕ್ತಾ
ಏಕಸ್ಯಾನೇಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽಭ್ಯುಚ್ಚಯಯುಕ್ತಿಃ, ಅಪಿಶಬ್ದೋಕ್ತಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ
ಮೂಲಯುಕ್ತಿಃ | ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ತು “ಗುಹ್ಯಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೈ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ “ಆತ್ಮನೌ ಹಿ” ಇತಿ
ದ್ವಿವಚನೇನ ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾಸ್ವರೂಪದ್ವಯೋಕ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಾಂತೇಽಭ್ಯುಚ್ಚಯಯುಕ್ತಿಃ, ಆದೇಯಂ ಮಾತೃತಿ
ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ಶುಭಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಮೂಲಯುಕ್ತಿಃ |

ಅನುವಾದ - ‘ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾದಪಿ ನಾನಾಭಾವಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ
ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆಧಾರಧೇಯಭಾವವು ಹೇಗೆ
ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸಹ
ಅವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಹೊರತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುತ್ತಿರುವಂತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ
ವಿರೋಧವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ
ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ
“ಆಧಾರಾಧೇಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗೇನ ಅನ್ಯತ್ಯೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಪಂಚಜನಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ”
‘ಆಧಾರಾಧೇಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಅನ್ಯತ್ಯೈವಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ‘ಪಂಚಜನಶಬ್ದ’
ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು "ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾತ್" ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ "ಬಹುರೂಪತ್ವಾದಧಿಕರಣಾರ್ಥೇಯತ್ವಾಧಿಕಂ ತಸ್ಯೈವ ಯುಜ್ಯತೇ" ಬಹುರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣತ್ವ ಆಧೇಯತ್ವಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆದಿಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕರ್ಮಬಂಧರಹಿತನಾದರೂ ಸಹ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದ ಪ್ರಕಾರ "ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. 'ಅಪಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆಧಾರಾರ್ಥೇಯಭಾವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಮೂಲಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಆತ್ಮಾನೌ ಹಿ" ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮವೆಂಬ ಎರಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳ ವಚನವು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. "ಆಧೇಯಂ ಮಾತೀತಿ" ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶುಭಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರಧಾನಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನ್ವತ್ರೈವ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಭಗವತಿ ವ್ಯುತ್ಪಾಘತ್ವೇಽತ್ರೈವ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ "ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾದಪಿ ನಾನಾಭಾವಾದತಿರೇಕಾಚ್" ಇತಿ ತೃತೀಯೇಽಧಿಕರಣೇ ।

ಯस्ಮಿನ್ ಪञ್ಚ ಪञ್ಚ ಜನಾ ಆಕಾಶಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ।

ತಮೇವ ಮನ್ಯ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಧ್ವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಮೃತೋಽಮೃತಮ್ ॥

ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ 'ಪञ್ಚ ಪञ್ಚ' ಇತಿ ವೀಕ್ಷಯಾ ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಪञ್ಚತ್ವಸಂಖ್ಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ ಜನಶಾಬ್ದೇನೋಕ್ತಃ ಕಿಂ ವಿಷ್ಣುರನ್ಯೋ ವೇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಪञ್ಚಜನಶಾಬ್ದಸ್ಯ ಬಹುತ್ವಸಂಖ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತು-ವಾಚಿತ್ವಾದ್ಬಹುತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರೇ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದನ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಸ್ವಗತಭೇದಶून್ಯಸ್ಯಾಪಿ ನಾನಾರೂಪತ್ವೇನ ಬಹುತ್ವಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾವಿರೋಧಾಽಧಿಷ್ಠುರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತತ್ವೇನ ತೇನ ಗತಾರ್ಥಮಿದಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಸಂಖ್ಯೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ "ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಕಾಧಿಕರಣ"ದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ವಿಚಾರವು ಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ-

ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾದಪಿ ನಾನಾಭಾವಾದತಿರೇಕಾಚ್ಛ (೧-೪-೩)

ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾ ಆಕಾಶಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ |

ತಮೇವ ಮನ್ಯ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಮೃತೋಽಮೃತಮ್ ||

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ 'ಪಂಚ ಪಂಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಾರಿ 'ಪಂಚ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಜನಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಶ್ರುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ವಿಷ್ಣುವೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವನೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ಪಂಚಜನ' ಶಬ್ದವು ಬಹುತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆಯವನೇ 'ಪಂಚಜನ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ವಸ್ತುತಃ ಭಗವಂತನು ಸ್ವಗತಭೇದ ಶೂನ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಾಳಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಪಂಚಜನ' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತತ್ರ ನ ಬಹುವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ, ಕಿಂತು 'ಯಸ್ಮಿನ್' ಇತಿ ಸಸಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಯ "ತಮೇವ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶಿಷಬಲೇನ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾತ್ತದಾಧೇಯತಯೋಕ್ತಾನಾಂ ಪञ्चಜನಾಕಾಶಶಬ್ದೋಕ್ತಾನಾಂ ನ ವಿಷ್ಣುತ್ವಮೇಕಸ್ಯೈವಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಅತ್ರ ಸಿದ್ಧೇನಾನೇಕತ್ವೇನ ತತ್ಸಮಾಧಾನಂ ತತ್ರ ಕರಿಸ್ಯತೇ | ಅತ एव तत्र टीका "न होकस्यैव आधारार्थेयभावो युज्यते" इत्यादि | न त्वनेकत्वं व्युत्पाद्यते येन पौनरुक्त्यमित्यर्थः |

एतेन न्यायविवरणटीकायां आनन्दमयनयेन गतार्थत्वशङ्का स्यादिति तु दिक्प्रदर्शनपरमिति भावः ।

'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ 'ಯಸ್ಮಿನ್' ಎಂಬ ಸಪ್ರಮಿವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಿಕರಣತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ತಮೇವ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಸಪ್ರಮ್ಯಂತಪದದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಆಧೇಯವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪಂಚಜನವಾಗಲಿ ಆಕಾಶವಾಗಲಿ ವಿಷ್ಣುವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವ ಒಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ನ ಹ್ಯೇಕಸ್ವೋವಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವೋ ಯುಜ್ಯತೇ" ಒಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವಂತೆ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ಶಂಕೆಯು ದಿಕ್ಪ್ರದರ್ಶನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

प्रकाशः - ननु तत्र टीकायां न्यायविवरणे च 'आधाराधेयत्वादि' इत्यादिपदास्वारस्यं,

टीकायां बहुत्वानुपपत्त्या पूर्वपक्षकरणं चास्वरसमित्यतः, सर्वस्वारस्याचाह - यद्वेति । कथं तर्ह्यपौनरेक्त्यमित्यत आह - अत्र त्विति । पक्षद्वयेऽप्युभयत्रानेकत्वो-
त्तरपौनरेक्त्यं स्पष्टयति - तत्राच इति ।

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣವು' ಸಮರ್ಥಿಸಿದಲ್ಲಿ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದ' ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಆಧಾರಾಧೇಯತ್ವಾದಿ' ಎಂಬ ಪದವು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸಹ ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸ್ವಾರಸ್ಯಗೊಳಿಸಲು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

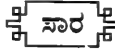
ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅತ್ಯುತ್ಪ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ತತ್ರಾದ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸङ्ख्योपसङ्ಗಹಾದपि न विरोध इत्युक्त्या पूर्वपक्षे सङ्ख्यानುपपत्तिरर्था-
दुक्तेत्यर्थः । अभ्युच्येति । यथा परमते ईक्षतिनये प्रायपाठे निरस्तेऽप्यभ्युच्यत्वेन
“अत एव प्राणः” इत्यत्र तदुक्तिः, यथा वा “सर्वत्र” इति नये स्वमते हेत्वन्तरेण
पूर्वपक्षे चक्षुर्मयत्वादेरभ्युच्यत्वेनोक्तिः, तथैव सुधायामुक्तेः तथेहापीत्यर्थः ।

ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹದಿಂದಲೂ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಯು ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. 'ಅಭ್ಯುಚ್ಛಯಯುಕ್ತಿ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಈಕತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಪಾಠವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಪುನಃ ಅಭ್ಯುಚ್ಛಯಯುಕ್ತಿಯಿಂದ 'ಅತಃ ಏತ ಪ್ರಾಣಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಶಂಕಿಸಿದ್ದಾರೋ; ಅಥವಾ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಪುರುಷಾಭಿಮುಖ್ಯ' 'ಅದಿತ್ಯೇ ಅನುಕ್ತತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ದೃಢವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ಪುನಃ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಅಭ್ಯುಚ್ಛಯ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪುನಃ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ' ಅಭ್ಯುಚ್ಛಯಯುಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

गुरुराजीयम् - ननु न सङ्ख्योपसङ्गहादपीत्यधिकरणे एकस्यानेकत्वानुपपत्ति-
शङ्काया रूपबहुत्वाभिप्रायेणापरिहृतत्वातदत्रापि तत्प्रतिपादने पौनरुक्त्यमित्यत आह
- नेति ॥

नन्वेतदयुक्तम् । तथा सति न सङ्ख्योपसङ्गहादपीति सूत्रोक्ताया
एकस्यानेकत्वानुपपत्तिरूपयुक्तेरुक्तिस्तत्र न स्यात् । किञ्च बहुरूपत्वादधिकरणाधेय-
त्वादिकमिति न्यायविवरणेऽनेकत्वसङ्ख्योक्त्यर्थादिशब्दानुपपत्तिश्च स्यादित्यस्वरसादाह
- यद्वेति ॥

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿರುವ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನೇಕತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವು ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು, ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಾಧಾನ.

ಅಥವಾ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೇ 'ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ, ಆದಾಗ ಈ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಬಂಧರಹಿತನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನ.

ವಿಷ್ಣುಪರವೆನ್ನಲು ಛಾಯಾತಪ ಶಬ್ದವೆನ್ನಲು ಬಾಧಕವಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ - ಅತ್ರ ಭೋಕ್ತೃವದನೇಕತ್ವೇ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತೇಽಪಿ ನ ತತ್ರ ಕೇವಲಂ ಆಧಾರಾಧೇಯ-
ಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಶಾಙ್ಕಾ, ಕಿಂತು ದ್ವಿತೀಯುಕ್ತಸ್ಯಾಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ, ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿಲಿಂಗಾತ್,
ಪಶ್ಚಾತ್ಯುಕ್ತೇ ತು ನ ಬ್ರಹ್ಮಾಲಿಂಗಾಸ್ತಿ, ಇತ್ಯೇಕಸ್ಯಾನೇಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರೂಪಸಾಮಾನ್ಯನ್ಯಾಯಸ್ಯ
ಅನುಪಪಾದ ಇತಿ ಶಾಙ್ಕಾ, "ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಲಿಂಗಾನಿ ಸಂತೀತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಧಾನಂ
ಚೇತ್ಯಾಶ್ಚುತಮ್ ।

"ನಾನ್ಯುರತಚ್ಛ್ರೇತಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ತು "ವ್ಯಾಸಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಾನಶ್ಚೇತನಾಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ
ಬ್ರಹ್ಮಾಲಿಂಗಾಭಾವಾದಾನುಪಪತ್ತೇನ ಬಹುತ್ವೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ವ್ಯಾಪ್ಯಗುಣಶ್ರುತಿಯಿರೋ

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಶಕ್ತೀ, “ಸ ಆತ್ಮೇದೈ ಸೃಜತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಸದ್ಭಾವಾತ್” ತದಯಂ ಪ್ರಾಣೋಽಧಿತಿಸ್ಥಿತಿ” ಇತ್ಯತ್ರೈಕವಚನೇನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ “ಆ ತೇನ ಯಾತಂ” ಇತಿ ದ್ವಿವಚನವದತ್ರಾಪಿ “ಸ ಆತ್ಮಾ” ಇತ್ಯೇಕವಚನನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ “ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಾನಃ” ಇತಿ ಬಹುವಚನಂ, ತತೋ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ನ ತೇನಾಪಿ ಗತಾರ್ಥತಾ । ಸುಖದುಃಖಹೇತುತ್ವರೂಪಂ ಗೌಣಂ ಛಾಯಾಽಽತಪತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಭೇದೇನ ಅವಿರುದ್ಧಮ್ ।

ಅತ್ರ ಚ ಸೂತ್ರೇ ಯಥಾಪಿ ಸಮನ್ವೇತವ್ಯಂ ಕೃತಪಾತೃತ್ವಂ “ಕೃತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಗುಹ್ಯಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವರೂಪಹೇತುಮಪಿ ವಕ್ತುಂ ಕೃತಪಾತೃತ್ವಸಮಾನಾಧಿಕರಣ-ಗುಹ್ಯಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವೋಕ್ತಿವಿಧಾರಾ ತದ್ವಕ್ತಿಃ ।

ಯಥಾಪಿ ಚಾತ್ರ “ತತ್ಸು ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಇತ್ಯತೋಽನುಷಕ್ತಸ್ಯ ತच्छಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ರಾಽಽನಂದಮಯಸ್ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಪಾದೀರೂಪೇಣ ಅನ್ವಯವತ್ ಉತ್ತರತ್ರಾಪ್ಯಂತರಸ್ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಪಾದೀರೂಪೇಣ ಅನ್ವಯವಚ್ಚ ಅತ್ರಾಪ್ಯನ್ವಯಸ್ಸಿದ್ಧಃ, ತಥಾಽಪಿ ಸೂತ್ರೇ ಶ್ರೌತದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಗತಿಂ ವಕ್ತುಂ ಆತ್ಮಾಂತರ-ರಾತ್ಮಾಖ್ಯರೂಪದ್ವಯವಾಚಿದ್ವಿವಚನಾಂತಾತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ ।

ಅತ್ರ ಚ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ರಮಾತ್ಸೂತ್ರಕ್ರಮಃ ॥

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ಈ ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತೆ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೊಂದೇ ಹೇಳೋಣ. ಆದರೂ ಸಹ ಮುಂದಿನ ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಆಧಾರಾರ್ಥೇಯಭಾವದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಗುಹ್ಯಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ‘ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾತ್’ ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಂಚತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಶಂಕೆಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪಂಚತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ‘ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮ್’ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

‘ನಾಣುರತತ್ ಶ್ರುತೇಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ “ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಾನ್ಶ್ಲೇಷತನಾಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಜೀವಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಣುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ‘ಸ ಆತ್ಮೇದಂ ಸೃಜತಿ’ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ‘ತದೇಯಂ ಪ್ರಾಣೋಽಧಿಷ್ಠತಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವಚನದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಾದವನಲ್ಲೇ ‘ಆ ತೇನ ಯಾತಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೋ? ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ‘ಸ ಆತ್ಮಾ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನಲ್ಲಿ ‘ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಾಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒತ್ತುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ‘ಛಾಯಾ ಮತ್ತು ಆತಪ’ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ‘ಸುಖಹೇತು’ ಮತ್ತು ‘ದುಃಖ ಹೇತು’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಭೇದದಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಸ್ತುತಃ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ‘ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ’ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ತತ್’ ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ‘ಆನಂದಮಯಃ ತದ್ಭಕ್ತಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾದಂತೆ ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ‘ಅಂತರಃ ತದ್ಭಕ್ತಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಸೂತ್ರದ ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ —

“ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ವಾಕ್ಯಶೋಭಾತ್” ಇತಿ ತತ್ರತ್ಯಗುಣಸ್ಮತ್ಪ್ರವಾರ್ತೃಪ್ರವಕ್ಷಾನುರೋಧೇನ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ — ಯದ್ವಾತ್ರ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವದಿತಿ । ‘ಕಿಂತು’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ‘ಅನುಪವಾದಃ’ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ ಟೀಕಾयां “ಋತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯಾದಾವಿವ ಸ್ವಗತಭೇದಶೂನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನೋ

ಬಹುರೂಪತ್ವೇನ ಬಹುತ್ವೋಕ್ತಿಃ ಕಿಂಚಿತ್ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ, ಪ್ರತಿಶರೀರಮಾತ್ಮಾಽಂತರಾತ್ಮೇತಿವದ್ ಬಹುತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮिति भावः । ब्रह्मलिङ्गानीति । प्राणादीनां प्राणत्वादि-
प्रदत्वलिङ्गानीत्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್” ಎಂಬುದು ಗುಣಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಆ ಗುಣಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ಯದ್ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗುಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತೆ ಮುಂದಿನ ‘ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ’ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದರೂ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾದರೂ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವು ಕೇಳಿಸದ ಕಾರಣ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯು ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ‘ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣ’ ಹೊರಟಿದೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ‘ಕಿಂತು’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಅನಪವಾದಃ’ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಋತಂ ಮಾನಾಭಾವಾತ್” ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ‘ನ ಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ‘ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ’ ಎಂಬೆರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಆದರೆ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳು ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಾನಿ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಲಿಂಗಗಳೆಂದರ್ಥ.

प्रकाशः - इत्यादीत्यादिपदेनाधाराधेयभावोऽपि रूपभेदाद्युच्यत इति समाधानं गृह्यते । इत्याद्युक्तमिति । अत्रैकस्यानेकत्वे आत्मान्तरात्मेतिवत्तत्र प्रतिशरीरं बहुत्वे मानं नेति शङ्कायां शरीरान्तर्गताकाशप्राणादिपञ्चजननियामकत्वेन तेषु नानाभावस्य न्यायप्राप्तत्वाद्बहुत्वं सिद्धमिति समाधानमूह्यमित्यर्थः ।

‘ಇತ್ಯಾದಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಆದಿ’ ಪದದಿಂದ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವೂ ಸಹ ರೂಪಭೇದದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಇತ್ಯಾದ್ಯೂಹ್ಯಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ದಿಕ್ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿರಲು ‘ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮೇತಿ’

ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದಂತೆ 'ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನು ಬಹುರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಶರೀರಾಂತರ್ಗತವಾದ ಆಕಾಶ ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಜನ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನनु ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಪಾದೇ "उत्क्रान्तिगत्यागतीनां" इति नये जीवः किं व्यासोऽध्यापुरिति संशये "व्यासा ह्यात्मानश्चेतना निर्गुणाश्च" इति श्रुतेर्बहुवचनावरुद्धाया ईश्वरविषयत्वायोगेन जीवविषयत्वावश्यम्भावेन श्रुतिबलाद्व्यासा इत्याशङ्का तन्निरासयोः "नाणुरतच्छ्रुतेरिति चेन्नेतराधिकारात्" इति गुणसूत्रेण कृतत्वात्तेन पौनरुक्त्यमित्यत आह - नाणुरिति ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ "ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗತ್ಯಾಗತೀನಾಂ" ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - ಜೀವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅಥವಾ ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ "ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಾನಶ್ಚೇತನಾ ನಿರ್ಗುಣಾಶ್ಚ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಜೀವರನ್ನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು 'ನಾಣುರತಚ್ಛ್ರುತೇರಿತಿ ಚೇನ್ನೇತರಾಧಿಕಾರಾತ್' ಎಂಬ ಗುಣಸೂತ್ರದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನು ಅಣುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - अनपोदितेनेति । अत एव तत्र टीका "न चेश्वररूपबाहुल्यायाः, बाधकं विना श्रुतेर्बाधयोगात्" इतीति भावः ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ನ ಚೇಶ್ವರರೂಪಬಾಹುಲ್ಯಾರ್ಥಾಃ, ಬಾಧಕಂ ವಿನಾ ಶ್ರುತೇರ್ಬಾಧಯೋಗಾತ್" ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಬಾಹುಲ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಅನಪೋದಿತೇನ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"अणुर्ह्येष आत्मा यं वा एते सिनीतः पुण्यं चापुण्यं" इत्यणुत्वश्रुतिर्ज्ञेया । ऐतरेयके "अथ देवरयः" इत्युपक्रम्य "तदयं प्राणोऽधितिष्ठति" इत्युक्त्वा "तदुक्तमृषिणा - आ तेन यातं मनसो जवीयसा" इति द्विवचनान्तो मन्त्र उदाहृतः । स यथा तद्विषयस्तद्वदित्यर्थः ।

“ಅಣುಹ್ಯೇಷ ಆತ್ಮಾ ಯಂ ವಾ ಏತೇ ಸಿನೀತಃ ಪುಣ್ಯಂ ಚಾಪುಣ್ಯಂ” ಎಂಬುದನ್ನು ಅಣುತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ “ಅಥ ದೇವರಥಃ” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ “ತದಯಂ ಪ್ರಾಣೋಽಧಿತಿಷ್ಠತಿ” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ “ತದುಕ್ತಮೃಷಿಣಾ - ಆ ತೇನ ಯಾತಂ ಮನಸೋ ಜವೀಯಸಾ” ಎಂದು ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಹೇಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

एवं द्विवचनं न बाधकमित्युक्तं, तत्प्रसङ्गप्राप्तपौनरुक्त्यं च व्युदस्तम् । अधुना प्रागुक्तच्छायात्वमपि न बाधकं, तस्याविद्याश्रयत्वरूपत्वाभावात्, किन्तु यथा छाया प्राणिनां सुखहेतुस्तथा विदुषां सुखहेतुत्वादातपवदज्ञानां दुःखहेतुत्वाच्छायातपावित्युच्येते रूपविशेषावित्याशयेन टीकोक्तमेवाह - सुखेति ।

ಇದುವರೆಗೂ ದ್ವಿವಚನವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಪ್ರಸಂಗತಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಛಾಯಾತ್ವವೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಛಾಯಾತ್ವವು ಅವಿದ್ಯಾಶ್ರಯರೂಪವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ನೆರಳು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸುಖಹೇತುವಾಗಿದೆಯೋ? ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಿಜನರಿಗೆ ಸುಖಹೇತು ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಬಿಸಿಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದುಃಖಪ್ರದನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸುಖದುಃಖಕಾರಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಛಾಯಾ ಮತ್ತು ಆತಪ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ‘ಛಾಯಾತಪಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ‘ಸುಖ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“सच्छायेव विदुषां प्रभुः । आतपः पापिनां” इति तद्भाष्योक्तस्मृतेः, परपक्षेऽपि च्छायातपाविति शब्दयोरविद्याविद्यावद्वाचकत्वादिति भावः ।

“ಸಃ ಛಾಯೇವ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರಭುಃ । ಆತಪಃ ಪಾಪಿನಾಂ” “ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಛಾಯಾ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ಆತಪನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆ ಶ್ರುತಿಯು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಛಾಯಾತಪ ಶಬ್ದಗಳು ಅವಿದ್ಯಾ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾವಾಚಕಗಳಾಗಿವೆ.

तदुक्तं तत्त्वप्रदीपे - “अमरासुराणां छायाऽऽतपरूपाविति योजनायोगाद-
मराणामाह्लादकावसुराणां तापकावित्यर्थः” इति ।

ಇದನ್ನೇ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ “ಅಮರಾಸುರಾಣಾಂ ಛಾಯಾಽಽತಪರೂಪಾವಿತಿ ಯೋಜನಾಯೋಗಾದ ಮರಣಾಮಾಹ್ಲಾದಕಾವಸುರಾಣಾಂ ತಾಪಕಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ” ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಸುರರಿಗೆ ಭಗವಂತನು ಛಾಯಾ ಆತಪಗಳಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಖಪ್ರದನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಸುರರಿಗೆ ದುಃಖಪ್ರದನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

एतेन “छायाऽऽतपत्वं चान्यत्र व्याख्यातम्” इति न्यायविवरणटीका विवृता । अतो बाधकाभावाद्गुहाविष्टत्वादिसाधकभावात् पिबन्तावीश्वरूप-विशेषावेवेति स्थितम् ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ಛಾಯಾತಪತ್ವಂ ಚಾನ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್” ‘ಛಾಯಾ ಮತ್ತು ಆತಪ’ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಗುಹಾವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿ ಸಾಧಕವಿರುವ ಕಾರಣ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಈಶ್ವರನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

सूत्राक्षरासामाञ्जस्यामाशङ्क्याह - अत्रेति । ‘ऋतं पिबन्तौ’ इत्येवोक्तौ न लिङ्गोक्तिसस्यादिति भावः ।

ಸೂತ್ರಾರ್ಥದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ‘ಆತ್ಮ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

यद्यपि ‘ऋतं पिबन्तौ’ इत्युक्तवृत्तपातृत्वद्वित्वरूपपूर्वपक्षयुक्तयोस्सूचनमस्ति, तथाऽपि पूर्वपक्षयुक्तितोऽपि सिद्धान्तयुक्तिसूचनस्य ज्यायस्त्वादिति भावः ।

ವಸ್ತುತಃ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವ, ‘ದ್ವಿತ್ವ’ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೇ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವನ್ನೂ ಸಹ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

धर्मिनिर्देशे प्रयोजनमुक्त्वा साध्यनिर्देशस्यापि तदाह - यद्यपीति । विच्छेदशङ्कानिवृत्यर्थमुक्तं - पूर्वोत्तरापीति ।

ಧರ್ಮಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶನದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ‘ಯದ್ಯಪಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ‘ಪೂರ್ವತ್ರೋತ್ತರಾಪೀತಿ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

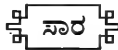
“द्विवचनस्य गतिं वक्तुं” इत्युपलक्षणम् । ‘आदेयमुपादेयं सुखं मात्यनुभवति’ इत्युत्तरनयसुधोक्तनिर्वचनेन ‘ऋतं पिबन्तौ’ इति प्रातिपादिकार्योक्तिद्वाराऽनशान-श्रुतेर्गतिं वक्तुं चेत्पि बोध्यम् ।

‘ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಗತಿಂ ವಕ್ತು’ ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ‘ಆದೇಯಮುಪಾದೇಯಂ ಸುಖಂ ಮಾತ್ಮನುಭವತಿ’ ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಅನಂತನ ಶ್ರುತಿಗೆ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅत्रेति । पूर्वं “ऋतं पिबन्तौ” इति वाक्यं, उत्तरं तु “यस्सेतुः” इति वाक्यमिति तत्क्रमात्क्रमः । यद्यपि श्रुतिरूपसाधकोक्तिपरत्वाद् द्वितीयस्य प्राथम्यमुचितम्, तथाऽपि तस्योत्तरवाक्यगतत्वेन विषयवाक्यगतत्वाभावात्क्रम इति भावः ।

‘ಆತ್ಮ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರ ಜೋಡಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯಸ್ತೇತುಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನಂತರ ಇರುವುದರಿಂದ ‘ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ‘ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮೊದಲು ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಸಾಧಕವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕ್ರಮವು ಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ.

गुरुराजीयम् – ननु प्रथमपक्षे न सङ्ख्योपसङ्गहादित्यस्यास्वारस्यमुक्तरीत्या
द्वितीये तु गुहां प्रविष्टावित्यस्येत्यत उभयानुसाराय पक्षान्तरमाह – यद्वेति ॥

ಹಿಂದೆ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮಪರವನ್ನೆಲ್ಲ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈಗ ಛಾಯಾತಪಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸುಖಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ‘ಛಾಯಾ’ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದುಃಖಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ಆತಪನನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲು ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯಸ್ತೇತುಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನಂತರ ಇರುವುದರಿಂದ

‘ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಸಾಧಕವ್ಯಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ‘ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮೊದಲು ಒರಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಸಾಧಕವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕ್ರಮವು ಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ.

• • • • •

ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

अन्ये - ऋतं पिबन्तौ बुद्धिजीवौ, गुहाप्रविष्टत्वादेस्तत्र सम्भवात्सर्वगते ब्रह्मण्यसम्भवादबुद्धेरपातृत्वेऽपि छत्रिन्यायेन पिबच्छब्द इति प्राप्ते,

ऋताख्यकर्मफलपानलिङ्गेन एकस्य जीवत्वे निश्चिते द्वितीयस्तज्जातीयश्चेतनः परमात्मैव, न त्वचेतना बुद्धिः, ‘अस्य गोर्द्वितीयेन भाव्यम्’ इत्युक्ते गवान्तरेणेव अश्वಾದिना सद्वितीयत्वाप्रतीतेः । एवं च प्रथमावगतऋतपानेन पिबतोर्जीवात्म-परमात्मत्वे निश्चिते चरमं गुहाप्रविष्टत्वादिकं कथञ्चिन्नेयम् । ब्रह्मणोऽपातृत्वेऽपि छत्रिन्यायेन पिबच्छब्द इति सिद्धान्त इत्याहुः ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಜೀವರನ್ನು ಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಜೀವರೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆನ್ನಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ ‘ಪಿಬತ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪಾತ್ಯತ್ವಧರ್ಮವು ಜೀವನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇದೆ ಹೊರತು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪಿಬತ್ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

‘ಋತ’ ಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಫಲಪಾತ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಪಿಬತ್ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕರ್ಮಫಲ ಪಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಒಬ್ಬರು ಜೀವರೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವನಿಗೆ ಸಜಾತೀಯನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೆಂದರೆ ಚೇತನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಬೇಕು ಹೊರತು ಅಚೇತನವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಜೋಡಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಮತ್ತೊಂದು ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವದಿಂದ ಪಿಬತ್ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಇದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾಗಿಯೇ ಹೊಂದಿಸಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇಷ್ಟು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

अन्ये चित्ति । ऋतं पिबन्तौ बुद्धिजीवौ जीवेश्वरौ वेति संशये, बुद्धिजीवावेव, गुहाविष्टत्वलिङ्गात्, नियतहृदयगुहाविष्टत्वस्य परिच्छिन्नयोर्बुद्धि-जीवयोरेव युक्तत्वात्, सर्वगते ब्रह्मणि तदयोगात्,

“सुकृतस्य लोके” इति सुकृतलोकावस्थानेन कर्मगोचरानतिक्रमस्य जीवस्य भोक्तृतया बुद्धेस्तुर्भोगसाधनतया तयोरेवोपपत्तेः । छायात्वरूपतमस्त्वस्य जडतया बुद्धौ, प्रकाशत्वरूपातपत्वस्य जीवे च सम्भवाच्च बुद्धेरपातृत्वेऽपि पातृजीव-साहचर्याच्छत्रिवदुपपत्तेः तावेव पिबन्ताविति प्राप्त इत्यर्थः । तदुक्तं भामत्यां -

नियताधारता बुद्धिजीवसंवेशिनी नहि ।

क्लेशात्कल्पयितुं युक्ता सर्वगे परमात्मनि ॥

इति ।

ऋतपानेन जीवात्मा निश्चितोऽस्य द्वितीयता ।

ब्रह्मणैव सरूपेण नतु बुद्ध्या विरूपया ॥

प्रथमं सद्धितीयत्वे प्रमाणावसिते सति ।

गुहाश्रयत्वं चरमं व्याख्येयमविरोधतः ॥

इति भामती - हृदि कृत्वा सिद्धान्तमनुवदति - ऋताख्येति । कथञ्चिदिति ।

प्रकाश: - ‘सालिग्रामे हरिः’ इतिवदुपलब्धचर्यो देशविशेषोपदेशः ।

सुकृतलोकवृत्तित्वमपीश्वरे छत्रिन्यायेन नेयम्, छायातपत्वं च जीवस्याविद्याश्रयतया ब्रह्मणस्तदनाश्रयतया नेयमित्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸ್ವಮತದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದವರು ಬುದ್ಧಿಜೀವರೋ? ಅಥವಾ ಜೀವೇಶ್ವರರೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಬುದ್ಧಿಜೀವರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಲಿಂಗ. ನಿಯತವಾದ ಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವೇಶವು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾದ್ದರಿಂದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದ ಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ “ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಜೀವನು ಶುಭವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬುದ್ಧಿಯಾದರೂ ಸಹ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಥಾಯಾ’ ಪದಕ್ಕೆ ತಮಸ್ಸೆಂದು ‘ಆತಪ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಬುದ್ಧಿ ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ತಮಸ್ಸವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಜೀವನು ಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಜೀವನು ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಬುದ್ಧಿಯು ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಹಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಜೀವರಿಬ್ಬರೇ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ನಿಯತಾಧಾರತಾ ಬುದ್ಧಿಜೀವಸಂವೇಶಿನೀ ನಹಿ |

ಕ್ಷೇತಾತ್ಕಲ್ಪಯತುಂ ಯುಕ್ತಾಸ್ಸರ್ವಗೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ||

ಇತಿ |

ಋತಪಾನೇನ ಜೀವಾತ್ಮಾ ನಿಶ್ಚಿತೋಽಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯತಾ |

ಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ಸರೂಪೇಣ ನತು ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿರೂಪಯಾ ||

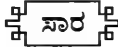
ಪ್ರಥಮಂ ಸದ್ವಿತೀಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾವಸಿತೇ ಸತಿ |

ಗುಹಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಚರಮಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮವಿರೋಧತಃ ||

ನಿಯತವಾದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಹೃದಯಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಋತಪಾತ್ಯತ್ವದಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನು ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಸದ್ವಿತೀಯನಾದವನು ಚೇತನತ್ವದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು, ವಿರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಸದ್ವಿತೀಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲೇ ಸದ್ವಿತೀಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಗುಹಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಭಾಮತಿಯ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ‘ಋತಾಖ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಕಥಂಚಿತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆರ್ಥ - ಭಗವಂತನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ 'ಸಾಲಗ್ರಾಮೇ ಹರಿಃ' ಸಾಲಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅವನಿದ್ದರೂ ಸಾಲಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಗೋಚರಿಸುವ ಕಾರಣ 'ಸಾಲಗ್ರಾಮ' ಎಂಬ ದೇಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅವನ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಯು ಗುಹಾನಿಹಿತನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವ ಧರ್ಮವು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

'ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಲೋಕದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ವಸ್ತುತಃ ಈ ಜೀವನೇ ಪುಣ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಜೀವನ ಜೊತೆಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೂ ಸಹ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪುಣ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಛಾಯಾತಪ್ತವನ್ನೂ ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಜೀವನು ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ 'ಛಾಯಾ' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗದ ಕಾರಣ ಆತಪನನಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು. ಹೀಗೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆನ್ನುಲು ಯಾವುದೇ ಆತಂಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಗುಹಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕಾರಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿತ್ವಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೋಗವು ಜೀವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರದ ಕಾರಣ 'ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಛಾಯಾತಪೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನೆರಳು ಹಾಗೂ ಬೆಳಕುಗಳು ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೇ ಹೊರತು ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದವರು ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವರೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಈ ಎತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಜೊತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಮತ್ತೊಂದು ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದು ಯಾರೂ

ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ಒಬಂತೆ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಂತೂ ಜೇತನನೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೊಂದರೆ ಜೇತನನೇ ಆಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಅತ್ಯಾನ್ತೌ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನಾತ್ಮವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹೃದಯಗುಹಾದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಜೀವನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗದ ಕಾರಣ ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಛಾಯಾತಪರಂದು ಕರೆದಿದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭೋಕ್ತೃವಾಗದಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಜೀವನ ಜೊತೆಗೆ 'ಒಬಂತೆ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮುಳ್ಳಾದ ದ್ವಿವಚನ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ -

ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಿತ್ವಾದ್ಭೋಕ್ತೃತಾದೇಃ ಪಿಬನ್ ಸ್ಯಾಚ್ಚೇತನಃ ಕಥಮ್ ।

ಚಿತ್ತವೇಽಪಿ ದ್ವಿತ್ವಪೂರ್ವಸ್ಯಾಬಾಧಾರ್ಯ ಸದ್ವಿತ್ತೀಯತಾ ॥

ವಿರೂಪಯಾಽಪಿ ಬುದ್ಧಿವಾಸ್ತು ಕಿಂಚಿ ಬುದ್ಧೇಸ್ಸರೂಪತಾ ।

ವರ್ತತೇ ಸಹ ಜೀವೇನ ಪಾರತನ್ಯಾದಿರೂಪತಃ ॥

ತ್ವನ್ಮತೇ ಜಪಾಕುಸುಮಗತಸ್ಯ ಲೌಹಿತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಫಟಿಕ ಇವ ಬುದ್ಧಿಗತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತಾದೇಃ ಜೀವೇಽಧ್ಯಾಸಾತ್, ಕಥಂ ಪಾತೃತ್ವಲಿಂಗೈನೈಕಸ್ಯಾಪಿ ಚೇತನತ್ವಮ್, ಯೇನ ತತ್ಸಾಜಾತ್ಯೇನ ದ್ವಿತ್ತೀಯೋಽಪಿ ಚೇತನಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನಹಿ ಲೋಕೇ ದೇಹೇ ಆತ್ಮತ್ವಮಧ್ಯಸ್ತಮಿತಿ “ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಾವಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ದೇಹಪರಃ ।

ಭೋಕ್ತೃತಾದೇಶ್ಚಿದಚಿತ್ತಸಂವಲನಧರ್ಮತ್ವೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸೋಕ್ತಿರಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಏವಂ ಪರಮತೇ ಬುದ್ಧೇವ ಪಾತೃತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸಮ್ಮಭವಾತ್, ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಭೇದೇನ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಂಚಿತ್ತಸಮ್ಮಭವಾತ್, ಪ್ರಾಣಸಹಿತಾ ಬುದ್ಧಿರೇವ “ಪಿಬಂತೌ” ಇತ್ಯುಚ್ಯತಾಮ್ ।

ಅಥ ದ್ವಿತ್ವೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಪೇಕ್ಷಸೇ, ತರ್ಹಿ ಆರೋಪಿತೇನ ಪಾತೃತ್ವೇನ ಯುಕ್ತೋ ಜೀವೋ ಬುದ್ಧೇದ್ವಿತ್ತೀಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ನತು ತೇನಾಪಿ ರಹಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ।

ಅಥ ಶ್ರುತರಾರೋಪಿತವಿಷಯತ್ವಂ ನ ಸಹಸೇ, ತರ್ಹಿ ಚ್ಚತ್ರಿನ್ಯಾಪೇನ ಪಾತೃತ್ವರಹಿತಂ ಸಜಾತೀಯಂ ಜಡಾಂತರಮೇವ ಬುದ್ಧೇದ್ವಿತೀಯಮಸ್ತು, ಚೇತನಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತು ನ ಕಥಾಶ್ಚಿದನುಪ್ರವೇಶಃ । ಅಸ್ತು ವಾ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಪಾತೃತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪಿ “ಗೋದ್ವಿತೀಯೇನ” ಇತ್ಯತ್ರ ದ್ವಿತವಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಲಾಭಾತ್ ಸಜಾತೀಯಗ್ರಹಣಮ್ ।

ಇಹ ತು ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣೇ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಭೇದಾತ್ ನ ತಾತ್ವಿಕಂ ದ್ವಿತವಮ್ ।

ತಥಾ ಚ ಯಥಾ ‘ಚಂದ್ರಸ್ಸದ್ವಿತೀಯಃ’ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಾದ್ವಿಜಾತೀಯಸ್ಯಾಪ್ಯಕಲ್ಪಿತಭೇದಸ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಾದೇವ ಧಿ, ನತು ಸಜಾತೀಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಲ್ಪಿತಭೇದಸ್ಯ ಚಂದ್ರಾಂತರಸ್ಯ, ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಚೇತನತ್ವೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಸಜಾತೀಯತ್ವೇಽಪಿ ಕಲ್ಪಿತಭೇದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಧಿಃ, ಕಿನ್ತು ವಿಜಾತೀಯತ್ವೇಽಪಿ ಧರ್ಮಿಸಮಸತ್ತಾಕಭೇದಾಽಯಾ ಬುದ್ಧೇವ । ನಹಿ ದ್ವಿತವತ್ ಸಾಜಾತೀಯಂ ಶಾಬ್ದಮ್, ಯೇನ ತದನುರೋಧೇನ ದ್ವಿತವಂ ಬಾಧ್ಯತೇ ।

ಅನುವಾದ - ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳನ್ನು ಚೇತನನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಫಟಿಕದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಾದ ದಾಸವಾಳ ಹೂವಿದ್ದರೆ ಅದರ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಬಿಳಿಯಾದ ಸ್ಫಟಿಕದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಜೀವನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಚೇತನನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಹಾಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಸಹ ಚೇತನನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಇದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆರೋಪಿತವಾದ ಆತ್ಮತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ‘ಆತ್ಮಾ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮ ಪದಕ್ಕೆ ದೇಹವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಯಾರೂ ಸಹ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವ ಆರೋಪಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ದೇಹವನ್ನೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾರರು.

ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಚಿದಚಿತ್ಸಂವಲನಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಆರೋಪಿಸುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿಯೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ

'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಜೊತೆಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಾವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಜೀವನಾಗದಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಸಹಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೇ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಒಂದೇ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವವು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ನೀನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಿಯಾದರೆ ಹೀಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಹುದು. ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಜೀವನು ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಎರಡನೆಯ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಎರಡನೆಯ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಾರನು.

ಇನ್ನು ಶ್ರುತಿಗೆ ಆರೋಪಿತವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾಗದಿದ್ದರೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಜಡತ್ವೇನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಜಡ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ದ್ವಿತೀಯ ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಭೋಕ್ತೃವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸರ್ವಥಾ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪೋಣ, ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಎತ್ತಿಗೆ ಜೊತೆ ಹುಡುಕಬೇಕು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭೇದವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಜಾತೀಯ ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂಬುದು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ದ್ವಿತೀಯ ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಭೇದವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅಭೇದವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಚಂದ್ರಃ ಸದ್ವಿತೀಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ ತಾತ್ವಿಕ ಭೇದವುಳ್ಳ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ನಮಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸಜಾತೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಕಲ್ಪಿತಭೇದವುಳ್ಳ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಚಂದ್ರನ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಚೇತನತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಜಾತೀಯನಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಕಲ್ಪಿತಭೇದವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಿಸಮಸತ್ಯಾಕರ್ಭೇದವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯು ಜೀವನಿಗೆ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದರ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಸಾಜಾತ್ಯವು ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಸಾಜಾತ್ಯವು ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಗೌಣವನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಪಿಬತಶ್ಚೇತನತ್ವೇಽವಗತೇ ತದನುರೋಧಾತ್ಸಜಾತೀಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಂ ಚರಮಸ್ಯ ಬಾಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಯಾತ್, ತದೇವ ನ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ - ಬುದ್ಧಿಸ್ಯತ್ವಾದಿತಿ । ಡೀಕಾರೀತ್ಯಾಽಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಹ - ಚಿತ್ವೇಽಪೀತಿ ।

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ತಪ್ಪು. 'ಪಿಬಂತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವುಳ್ಳವನು ಚೇತನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅನಂತರ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಬಾಧಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪಿಬತ್ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಚೇತನನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಬುದ್ಧಿಸ್ತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಚೇತನನು 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಸಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗದೆಂದು 'ಚಿತ್ತ್ವೇಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸ್ವಮತೇಽಭಾವಾದ್ಧೇತೋರಸಿದ್ಧಿಮಾಶಂಕ್ಯ ಪೂರ್ವಾರ್ಥಿ ವ್ಯಾಚಛೇ - ತ್ವನ್ಮತ ಇತಿ । "ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಮನ:" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ ಭಾವ: । ನನ್ವಾರೋಪಿತಪಾತೃತ್ವೇನಾಪಿ ಜೀವ ಏವ ಪಿಬಚ್ಛಬ್ದೇನ ಬೋಧ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ।

ಸ್ವಮತದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಶೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ತ್ವನ್ಮತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. "ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಮನ:" ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ.

ಜೀವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. 'ಪಿಬತ್' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತನ್ಮತೇಽಪಿ ಕೇವಲಬುದ್ಧಿತ್ವಮಸಿದ್ಧಂ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇರಿತಿ । ಅನ್ಯೋನ್ಯಧರ್ಮೇತಿ । "ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನನ್ಯೋನ್ಯಾತ್ಮಕತಾಮನ್ಯೋನ್ಯಧರ್ಮಾಃಪ್ರಾಧ್ಯಸ್ಯ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೀರಯುಕ್ತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥ: । ಶಕ್ತಿಭೇದೇಽಪಿ ನ ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದ ಇತಿ ಗುಹಾವಿಶ್ವತ್ವಮಿವ ದ್ವಿತ್ವಂ ನ ಸ್ವರಸಮಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯಾಹ - ಅಥೇತಿ । 'ತೇನಾಪಿ' ಆರೋಪಿತಪಾತೃತ್ವೇನಾಪಿ ।

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು 'ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನ್ಯೋನ್ಯಧರ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - "ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಥಿವನ್ನೋನ್ಯಾತ್ಮಕತಾಮನ್ಯೋನ್ಯ-ಧರ್ಮಾಂಶ್ಚಾದ್ಯಸ್ಯ" ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾತು ಅಯುಕ್ತವಾದೀತು ಎಂದು. ಪದದ ಶಕ್ತಿಯು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣಪ್ರವೇಶವು ಹೇಗೆ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ದ್ವಿತ್ವವೂ ಸಹ ಅಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅರ್ಥ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. 'ತೇನಾಽ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಆರೋಪಿತವಾದ ಪಾತ್ರತ್ವದಿಂದಲೂ ಸಹ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನ ಕಯಚ್ಛಿದಿತಿ । ಪಾತ್ವೇನ ವಾ ಸಜಾತೀಯತ್ವೇನ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ । "चित्त्वेषि" इति पादत्रयं व्याचष्टे - अस्तु वेति । कल्पितभेदस्य सत्त्वाद् द्वित्वं स्यादित्यत उक्तं - न तात्त्विकं द्वित्वमिति । अत्राप्यतात्त्विकमेव द्वित्वं बोध्यतां इत्यत आह - तथा चेति ।

ಪಾತ್ರತ್ವದಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಸಾಜಾತೀಯದಿಂದಾಗಲೀ ಬುದ್ಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗದಂದು 'ನ ಕಥಂಚಿತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಚತ್ವೇಽಽ' ಎಂಬ ಮೂರು ಪಾದಗಳನ್ನು 'ಅಸ್ತುವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನ ತಾತ್ವಿಕಂ ದ್ವಿತ್ವಂ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ: 'ಒಬಂತೆ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅತಾತ್ವಿಕವಾದ ದ್ವಿತ್ವವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन, "द्विवचनमिति चेत, तर्हि जीवेश्वराङ्गीकारोऽपि न स्यात् तयोरैक्याङ्गीकारात् । कल्पनिकोऽस्ति तयोर्भेद इति चेत्, तर्हि ईश्वरस्यैवाद्भुताचिन्त्यैश्वर्यवशाद् द्विरूपत्वेन द्वित्वमुपपाद्यताम्" इति सुधावाक्ये ईश्वरस्यैवास्त्वित्यापादेन बीजमुक्तं भवति ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಜೀವೇಶ್ವರಾಂಗೀಕಾರೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ ತಯೋರೈಕ್ಯಾಂಗೀಕಾರಾತ್ । ಕಾಲ್ಪನಿಕೋಽಸ್ತಿ ತಯೋರ್ಭೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಈಶ್ವರಸ್ಯೈವಾದ್ಭುತಾಚಿಂತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯವಶಾದ್ಭಿರೂಪತ್ವೇನ ದ್ವಿತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯತಾಮ್" ದ್ವಿವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಏಕೈಕವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ. ಕಲ್ಪಾನಿಕವಾದ ಭೇದವಿದೆಯೆಂದು ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೇ ಅದ್ಭುತವಾದ ಅಚಿಂತ್ಯವಾದ

ಐಶ್ವರ್ಯವಿರುವ ಕಾರಣ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಸುಧಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಶ್ವರಸ್ಸೈವ ಅಸ್ಮು' ಎಂಬ ಅಪಾದನೆಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

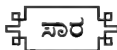
ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಬುದ್ಧಾವಪಿ ಕಲ್ಪಿತಭೇದವತ್ತ್ವಮವಿಶಿಷ್ಟಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಧರ್ಮಿಸಮೇತಿ ।
ನನು ಪ್ರಥಮಾವಗತಂ ಸಾಜಾತ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಮುಪೇತ್ಯ ಚರಮಾವಗತಂ ದ್ವಿತ್ವಮೇವ ಗುಹಾವಿಶ್ವತ್ವಮಿವಾತಾತ್ವಿಕಂ
ಗೃಹ್ಯತಾಮಿತ್ಯತೋಽಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವಾತ್ಸಾಜಾತ್ಯಸ್ಯ ತದಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ - ನ ಹೀತಿ । ಕಿಂ
ತ್ವಾಕ್ಷಿಸಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲಾ ಸಹ ಕಲ್ಪಿತಭೇದವಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಧರ್ಮಿಸಮಸತ್ತಾ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅನಂತರ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಗುಹಾವಿಷ್ಣುತ್ವದಂತೆ ಅತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವವು ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಾಜಾತ್ಯವು ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತಾಗಿ ಸಾಜಾತ್ಯವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗುರಾರ್ಜುನೀಯಮ್ - ಛಾಯಾತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಯುಕ್ತಂ ಜೀವವದಿವ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಕ್ತಂ ಬಾಧಕಂ ಪರಿಹರತಿ - ಸುಖೇತಿ ॥ ಪ್ರತಿಯೋಗೇಭಿರ್ದೇನ ವಿವಿಧವಿವಿಧರೂಪಪ್ರತಿಯೋಗಿ-
ಭೇದೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಕಮಹಚ್ಛಾರಧರ್ಮಃ । ಅಹಚ್ಛಾರಶ್ಚ ಚಿದಾಚಿತ್ಸಂವಲನಾತ್ಮಕ ಇತಿ ತತ್ರ
ಚಿತ್ತಾಗ್ರಾಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವಿಶ್ವತ್ವೇನ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇಶ್ಚಿದ್ವಿಧರೂಪಜೀವಧರ್ಮತಾ ಸಮ್ಮವತ್ಯೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -
ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇರಿತಿ ॥ ತಥಾ ಸತಿ ವಸ್ತುಗತ್ಯಾ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇಶ್ಚಿದ್ವಿಧರ್ಮತಾಪತ್ಯಾಽನ್ಯೋನ್ಯ-
ಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸೋಕ್ತೇರಯೋಗೇನ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರಯೋರೀತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಾನಾರಮ್ಭ-
ಸ್ಸಾದಿತಿ । ವಿದ್ವತ್ಪಿ ದ್ವಿತ್ವಪೂರ್ವಸ್ಯಾಬಾಧಾರ್ಥ ಸದ್ವಿತ್ತೀಯತಾ ।

ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳನ್ನು ಚೇತನನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಪಷ್ಟಕದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಾದ ದಾಸವಾಳ ಹೂವಿದ್ದರೆ ಅದರ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಬಿಳಿಯಾದ ಸ್ಪಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಜೀವನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಚೇತನನೆಂದು ಒಬ್ಬನನ್ನು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಹಾಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಸಹ ಚೇತನನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನನ್ನು 'ಒಬ್ಬಂತೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆರೋಪಿತವಾದ ಆತ್ಮತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮ ಪದಕ್ಕೆ ದೇಹವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಯಾರೂ ಸಹ ರೋಕದಲ್ಲಿ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವು ಆರೋಪಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ದೇಹವನ್ನೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾರರು.

ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಚಿದಚಿತಸಂವಲನಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಆರೋಪಿಸುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿಯೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ 'ಒಬ್ಬಂತೆ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಜೊತೆಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಾವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಜೀವನಾಗದಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಸಹಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೇ 'ಒಬ್ಬಂತೆ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಒಂದೇ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವವು ಅಸ್ಪರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ನೀನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಿಯಾದರೆ ಹೀಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಹುದು - ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಜೀವನು ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಎರಡನೆಯ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಆರೋಪಿತವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಎರಡನೆಯ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಾರನು ಎಂದು.

'ಒಬ್ಬಂತೆ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಭೇದವುಳ್ಳ ಎರಡೂ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಅತಾತ್ವಿಕವಾದ ಭೇದವುಳ್ಳ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

=====

• • • • •

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕೇವಲ ಶಬ್ದದ ಕಲಹ

तात्पर्यचन्द्रिका

अपि च 'अस्य जरठस्य गोद्वितीयेन बलवता भाव्यम्' इत्युक्ते चरमस्यापि शाब्दस्य बलवत्त्वस्याबाधार्थं प्रथमेन जरठत्वेन तदाक्षिप्तदुर्बलत्वेन वा साजात्यस्यैव प्रकृतेऽपि चरमस्यापि शाब्दस्य गुहाप्रविष्टत्वस्य अबाधार्थं प्रथमपातृत्वाक्षिप्तेन चेतनत्वेन साजात्यस्यैव बाधोऽस्तु । नहि 'यो वेद निहितं गुहायाम्'

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೬)

ಇತ್ಯಾದಿಭೃತಿಸಿದ್ಧಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಂ ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽರ್ಭಕೌಕಸ್ತ್ವಂ ನ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಮಿತಿ ವದತಸ್ತವ ಮತೇ ತಾತ್ವಿಕಮ್ ।

ಅಸ್ತು ವಾ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸದ್ವಿತ್ತೀಯತ್ವೇಽಪಿ ದ್ವಿತ್ವಾದೇರಬಾಧಃ, ತಥಾಽಪಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವೇನ ಚೇತನತ್ವವತ್ಪಾರತನ್ತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಆಕ್ಷೇಪಾತ್ ಪರತನ್ತ್ರಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಜೀವಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ತೀಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ಚೇತನಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವನಿಯಮಾಭಾವೇಽಪಿ ಭೋಕ್ತುಶ್ಚೇತನತ್ವನಿಯಮವತ್ ಪರತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವನಿಯಮಾಭಾವೇಽಪಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತುಃ ಪಾರತನ್ತ್ಯನಿಯಮಾತ್ । ಸಮ್ಭವತಿ ಚ ಬುದ್ಧೇರ್ಭೋಗಕರಣತ್ವಾತ್ 'ಕಾಷ್ಠಾನಿ ಪಚಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರಃ ।

'ಗೋದ್ವಿತ್ತೀಯೇನ' ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಗೋತ್ವಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವಾತ್ತೇನೈವ ಸಾಜಾತ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಕ್ತಃ ।

ಚಾಯಾತಪತ್ವಮಪಿ ಚೇತನಾಚೇತನತ್ವಾದಿನಾ ಬುದ್ಧಿಜೀವಾದೌ ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಕಿಂಚ ಪೂರ್ವಕ್ಷೇ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಚ ಬುದ್ಧೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚ ಚಕ್ಷುರಿವಲ್ಲಕ್ಷಣೈವ, ಪಾತಾ ತು ಜೀವ ಏವೇತಿ ಪ್ರಮೇಯೇ ವಿಶೇಷಾಭಾವೇನ ವ್ಯರ್ಥಾ ಚಿಂತಾ ।

ಮಾತ್ರಯಾಽಪಿ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಭೇದಾಭಾವೇ ಹಿ ವಾದಿನೋಃ ।

ಶಬ್ದಮಾತ್ರಾಯ ಕಲಹೋ ನ ಯುಕ್ತೋ ಮೂರ್ಖಯೋರಿವ ॥

ಅನುವಾದ - ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ಮುದಿಯಾದ ಎತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬಲಿಷ್ಠವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಬಲವತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಬಲವತ್ತ್ವವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಶಬ್ದವೇದ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಬಿಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಜರಠತ್ವವು ಮೊದಲು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂದ ಮುದಿಯಾದ ಎತ್ತನ್ನೇ ದ್ವಿತೀಯಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಅಥವಾ ಜರಠತ್ವದಿಂದ ಆಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ದುರ್ಬಲತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಮುದಿಯಾದ ಎತ್ತನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು.

ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಶಬ್ದವೇದ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬಿಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಾತ್ಯತ್ವದಿಂದ ಆಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಚೇತನತ್ವದಿಂದ ಸಾರೂಪ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಅಥವಾ ಚೇತನತ್ವವೆಂಬ ಸಾಜಾತ್ಯದಿಂದಲೂ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು; ಹೊರತಾಗಿ ಸಾಜಾತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಹಾನಿಹಿತನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವನ್ನು 'ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽರ್ಭಕೌಶಸ್ತ್ವಂ ನ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಮ್' ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ತ್ವವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಅಥವಾ ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ದ್ವಿತೀಯಪದಾರ್ಥನೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೂ ಸಹ ದ್ವಿತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಾಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ಯತ್ವದಿಂದ ಚೇತನತ್ವವು ಆಕ್ಷೇಪ ಬಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವೂ ಸಹ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ಯತ್ವದಿಂದಲೇ ಆಕ್ಷೇಪಬಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ದ್ವಿತೀಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಪರತಂತ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಚೇತನವಾದ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲವೂ ಭೋಕ್ಯವೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭೋಕ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲವೂ ಚೇತನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಅದರಂತೆ ಪರತಂತ್ರವಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವು ಭೋಕ್ಯವೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವು ಪರತಂತ್ರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಭೋಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕಾಷ್ಠಾನ್ ಪಚಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಭೋಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

'ಗೋರ್ವಿತ್ತೀಯೇನ ಭಾವಂ' ಎಂಬಲ್ಲಾದರೂ ಗೋತ್ವವು ಶಬ್ದವೇದ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಗೋತ್ವದಿಂದಲೇ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಉಳಿದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಹೇಳಬಾರದ ಕಾರಣ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಬುದ್ಧಿಯು ಅಚೇತನವಾದ್ದರಿಂದ 'ಭಾಯಾ' ಎನಿಸಿದೆ. ಜೀವನು ಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ ಆತಪನನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಯಾತಪತ್ವದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗೌಣವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭೋಕ್ಯತ್ವವು ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಚರ್ಚೆಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಮಾತ್ರಯಾಽಪಿ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಭೇದಾಭಾವೇ ಹಿ ವಾದಿನೋಃ |

ಶಬ್ದಮಾತ್ರಯ ಕಲಹೋ ನ ಯುಕ್ತೋ ಮೂರ್ಖಯೋರಿವ ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಕೇವಲ ಶಬ್ದಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜಗಳ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಅದು ಮೂರ್ಖರ ಮಾತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

यदपि प्रथमेन चरमस्य गुहाप्रविष्टत्वस्य बाध इति, तदप्य-युक्तमित्याशयेन, 'द्वित्वपूर्वस्य' इत्यत्र पूर्वपदार्थविवृण्वन्नाह - अपि चेति । 'जरठस्य' वृद्धस्य प्रथमेन 'श्रुतेन' इति शेषः ।

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವಾಗ ಮೊದಲು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂತರ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಬಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇದೂ ಸಹ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮತ್ತು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿತ್ವಪೂರ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಅಪಿಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಜರಠ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧವಾದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಪ್ರಥಮೇನ' ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ 'ಶ್ರುತೇನ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - जरठस्य द्वितीयो बलवानजरठ एवोपादीयते, तद्वदिह गुहाप्रविष्टत्वस्य त्वन्मते परिच्छिन्नयोर्बुद्धिजीवयोरेव मुख्यत्वेन सर्वगते ब्रह्मण्यमुख्यत्वेन ब्रह्मग्रहणे तद्बाधस्स्यात् । स च न युक्त, आक्षिप्तेन शाब्दबाधस्यान्याय्यत्वात् । अतस्तदबाधाय द्वितीया विरूपाऽपि बुद्धिरेव ग्राह्येत्यर्थः ।

ब्रह्मपक्षे गुहाविष्टत्वममुख्यं तात्त्विकं नेत्येतदुपपादयति - न हीति । "ब्रह्मणोऽर्भकौकस्त्वं न पारमार्थिकं" इति अर्भकौकस्त्वसूत्रगततदीय-भाष्यानुवादः । "किञ्च बुद्धेः" इत्यादि पादत्रयं व्याचष्टे - अस्तु वेति ।

ಮುದಿಯಾದ ಎತ್ತಿಗೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಜೊತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಎರಡನೆಯ ಎತ್ತು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಮುದಿಯಾಗಿರಬಾರದೆಂದೇ ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತಾಗಿ ಜರಠತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಮುದಿಯಾದ ಎತ್ತನ್ನು ಎರಡನೆಯದನ್ನಾಗಿ ಯಾರೂ ಸಹ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ನಿಮ್ಮ

ಮತದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾದ್ದರಿಂದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಾಧಿಸಬಾರದೆಂದರೆ ಎರಡನೆಯದ್ದನ್ನು ವಿರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು 'ಅಪಿಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗುಹಾವಿಷ್ಟತ್ವವು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ನಹ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಭಕೌಕ್ಶಸ್ವವು ಪರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅರ್ಭಕೌಕ್ಶಸ್ವ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಅನುವಾದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಕಿಂಚ ಬುದ್ಧೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂರುಪಾದಗಳನ್ನು 'ಅಸ್ತುವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಚೇತನಸ್ಯೈವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ತೇನ ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಚೇತನತ್ವಾಸ್ಯಾಽಽಕ್ಷೇಪೇಽಪಿ ಕಥಂ ಪಾರತಂತ್ರಕಸ್ಯಾಕ್ಷೇಪ ಇತ್ಯತೋಽಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್ಸಮವ್ಯಾಪ್ತೇಽಪಿ ತ್ರಾಪ್ಯಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಚೇತನಸ್ಯೇತಿ । ಕೂಡಸ್ಯಚೇತನೇ ತದಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಕರ್ಮೇತಿ । ಕರ್ಮವಶತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಚೇತನವೇ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಚೇತನತ್ವವು ಆಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವು ವ್ಯಾಪಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಆಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಚೇತನತ್ವದಂತೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆ. ಸಮಾನವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಂತೂ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಚೇತನಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೂಟಸಫ್ಲಚೇತನದಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ (ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ). ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮದ ಅಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಬುದ್ಧಿಃ ಪಾರತಂತ್ರೇಣ ಸಾಜಾತೀಯಃಽಪಿ ಕರಣಭೂತಾಃ ಕಥಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇನ 'ಪಿಬಂತೌ' ಇತಿ ಕರ್ತೃಕೋಟಿನಿವೇಶ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸಮ್ಮಬಂತೀತಿ । ತರ್ಹಿ ಗವಾದಾವಪ್ಯೇವ ಸುಖಚತ್ವೇನ ಸಜಾತೀಯಸ್ಯ ತತ್ರ ಧೀನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಗೋರಿತಿ ।

ಬುದ್ಧಿಯು ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಜಾತೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಕರಣವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಕರ್ತೃವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು 'ಭೋಗಕರ್ತಾ' ಎಂಬ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕರ್ತೃಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿವೇಶಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸಂಭವತಿ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಗೋರ್ವ್ವೀತೀಯೇನ ಭಾವ್ಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಔಪಚಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೇ ಕೂಡಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಗೋತ್ವೇನ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಗೋರ್ವ್ವೀತೀಯೇನ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಚ್ಚಾಯಾಽಽತಪ್ತವಿಶಿಷಣಾಜ್ಜೀವೇಶ್ವರಾವಿತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಛಾಪೇತಿ । 'ಬುದ್ಧಿಜೀವಾದೌ ಚೇತನತ್ವಾಚೇತನತ್ವಾದಿನಾ' ಇತಿ ಯಥಾಯೋಗಮನ್ವಯಃ । ಆದಿಪದೇನ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಣಯೋಗ್ರಹಣಮ್ । ಛಾಯಾತಪ್ತವಂ ಚ ತಮಸ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿನಾ ಕಯಶ್ಚಿದುಪೇಯಮಿತಿ ।

'ಛಾಯಾತಪ್ತ'ಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಛಾಯಾತಪ್ತಮಪಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಬುದ್ಧಿಜೀವಾದೌ ಚೇತನತ್ವಾಚೇತನತ್ವಾದಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಚೇತನತ್ವದಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಚೇತನತ್ವದಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದಿಪದದಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣರನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಛಾಯಾತಪ್ತವನ್ನು ತಮಸ್ಸಿನಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಆತಪ್ತವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶತ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿ ಹೇಗಾದರೂ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಗುರೂಜೀಯಮ್ - ವಿರೂಪಯಾಪಿ ಬುದ್ಧಿಚ್ಚಾಽಽಸ್ತು ಇತ್ಯೇತತ್ಸದ್ಭಾಷಾಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅಸ್ತು ವೇತಿ ॥ ನನು ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣೇ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಭೇದಾನ್ ತಾತ್ವಿಕಂ ದ್ವಿತವಂ ತಥಾ ಬುದ್ಧಿಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ಬುದ್ಧೇಽಪಿ ಜೀವಾಭಿನ್ನತ್ವಾನ್ ತಾತ್ವಿಕಂ ದ್ವಿತವಮಿತಿ ಕಥಂ ಬುದ್ಧಿರಪಿ ದ್ವಿतीयತಯಾ ಗೃಹೀತೇತ್ಯತ ಆಹ - ಧರ್ಮೀತಿ ॥

ಜೀವಬುದ್ಧಿಚೋರಭೇದೇನ ಭೇದಸ್ಯ ಕಲ್ಪಿತತ್ವೇಽಪಿ ಬುದ್ಧಿಜೀವರೂಪಧರ್ಮಿವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತ್ತಾ-ಸಮಾನಸತ್ತಾಕಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವವತ್ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರೂಪಧರ್ಮಿಸಮಸತ್ತಾಕಸ್ಯಾಭಾವೇನ ದ್ವಿतीयತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣಾಸಮ್ಮಭೇಽಪಿ ಬುದ್ಧೇರ್ದ್ವಿतीयತಯಾ ಗ್ರಹಣಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು ಕಲ್ಪಿತಭೇದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽದ್ವಿतीयತಯಾ ಗ್ರಹಣೇ ದ್ವಿತ್ವಬಾಧಾಪತ್ಯಾ ದ್ವಿತ್ವಾನುರೋಧೇನ ಸಾಜಾತ್ಯಬಾಧಕಲ್ಪನೇ ವಿಜಾತೀಯಗ್ರಹಣೇನ ಸಾಜಾತ್ಯಬಾಧಾಪತ್ಯಾ ಸಾಜಾತ್ಯಾನುಸಾರೇನ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯೇವ ಬಾಧಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ ಸ್ಯಾದೇತದೇವಂ ಯದಿ ದ್ವಿತ್ವವತ್ಸಾಜಾತ್ಯಮಪಿ ಶಾಬ್ದಂ ಸ್ಯಾನ್ ಹೇತದಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ನ ಹೀತಿ ॥

ನನ್ವಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಚರಮಶ್ರುತಸ್ಯ ಗುಹ್ಯಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹ್ಯಾಯಾಂ ಗುಹ್ಯಾಹಿತಂ ಗಹ್ವರೇಷಾಂ ಪುರಾಣಂ ಗುಹ್ಯಂ ಪ್ರವಿಷ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತೀಮಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿभिರ್ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗತ್ವನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕಂ ವೈಪಕ್ಷಿಣಾ ಚ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗತ್ವಜ್ಞಾನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಹಿ ಯೋ ವೇದೇತ್ಯಾದಿ ॥ ತಾತ್ವಿಕತ್ವಾಭಾವೇ ಹೇತುಃ ಸರ್ವಗತಸ್ಯೇತಿ । ತಥಾ ಚ

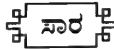
ತದ್ರಾಧಸ್ತದವಸ್ಯ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿञ್ಚ ಬುದ್ಧೇಸ್ಸರೂಪತಾ | ವರ್ತತೆ ಸಹಜೀವೇನ ಪಾರತನ್ತ್ಯಾದಿರೂಪತ
ಇತಿ ಸಙ್ಗ್ರಹಾಂಶಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅಸ್ತು ವೇತಿ ||

ನನು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತವೇನ ಪಾರತನ್ತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೋಽನುಪಪನ್ನಃ | ಪರತನ್ತ್ರಸ್ಯ
ಭೋಕ್ತವನಿಯಮಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್ತರ್ಹಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತವೇನ ಚೇತನತ್ವಾಕ್ಷೇಪೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ |
ಚೇತನಸ್ಯಾಪಿ

ಭೋಕ್ತವನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ | ನಚ ಚೇತನಸ್ಯ ಭೋಕ್ತವನಿಯಮಾಭಾವೇಽಪಿ ಭೋಕ್ತಶ್ಚೇತನತ್ವ-
ನಿಯಮಾಙ್ಗೋಕ್ತವೇನ ಚೇತನತ್ವಾಕ್ಷೇಪ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತರ್ಹಿ ಪರತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭೋಕ್ತವನಿಯಮಾಭಾವೇಽಪಿ
ಭೋಕ್ತುಃ ಪಾರತನ್ತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೋಽಪಿ ಸಮ್ಮವತೀತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ - ಚೇತನಸ್ಯೇತಿ ||

ನ ಚಾಚೇತನಾಽಽ ಬುದ್ಧೇನ ಭೋಕ್ತವಮ್ | ಭೋಗಕರ್ತೃತ್ವಮ್ | ಭೋಗಕರ್ತೃತ್ವಮೇವ ಹಿ
ಭೋಕ್ತವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಇಶಾಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್ | ಕಿञ್ಚ ಬುದ್ಧೇವ ಭೋಕ್ತವವ್ಯಪದೇಶ
ಉಪಚಾರೇಣೋಪಪದ್ಯತ | ಕರಣೇ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರಾತ್ | ನ ಚೋಪಚಾರೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಃ |
ರೂಪೋಪಚಾರತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ - ಸಮ್ಮವತಿ ಚೇತಿ || ರೂಪೋಪಚಾರತ್ವ-ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮೇವ ಕಾಠಾನಿ ಪ
ಚಂತೀತ್ಯಾದಿದೃಶಾಂತಪ್ರದರ್ಶನಮಿತಿ ||

ನನ್ವೇವಮಸ್ಯ ಗೋದ್ವಿತ್ತೀಯೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಿಜಾತೀಯಾಽಪಾದಿನಾಪಿ
ಸದ್ವಿತ್ತೀಯತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಸಜಾತೀಯಗವಾಂತರೇಣ ಸದ್ವಿತ್ತೀಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಗೋದ್ವಿತ್ತೀಯೇನೇತ್ಯತ್ರ ತ್ವಿತಿ ||

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹುರುಳು. ಈ 'ಎತ್ತಿಗೆ ಜೊತೆ ಹುಡುಕಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ
ಮತ್ತೊಂದು ಮತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಚೇತನನಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ
ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅವರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈ ನಿಯಮವೇ ತಪ್ಪು. 'ಈ ಮುಂದೆ ಎತ್ತಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದ
ಬಲಿಷ್ಠವಾದ್ದನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು' ಎಂದಾಗ ಯಾರೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಂದೆ ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ,
ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ 'ಯತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ
ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪಬಲದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ
ಚೇತನತ್ವದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಚೇತನತ್ವವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ ಚೇತನತ್ವ
ಧರ್ಮದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಚೇತನತ್ವವು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಪಾರತನ್ತ್ಯವೂ
ಸಹ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪಾರತನ್ತ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು?

ಬುದ್ಧಿಯು ಅಚೇತನವಾದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾ ಎನಿಸಿದೆ. ಜೀವನು ಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ ಆತಪನನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾತಪತ್ವದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗೌಣವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಚರ್ಚೆಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ.

~~~~~

• • • • •

ದ್ವಿತೀಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यच्चोक्तं “विशेषणाच्च” इति सूत्रस्य उत्तरवाक्ये “आत्मानं रथिनं विद्धि” इति जीवस्य गन्तृत्वेन,

सोऽध्वनः परमाप्नोति तद्विष्णोः परम् पदम् ।

इति परमात्मनश्च गम्यत्वेन विशेषणात् तावेवात्र पिबन्तावित्यर्थः इति, तन्न, जीवस्य रथित्वेन “बुद्धिं तु सारथिं विद्धि” इति बुद्धेश्च सारथित्वेन विशेषणात्तावेव अत्र पिबन्तावित्यपि प्रसङ्गात् । किञ्च “पिबन्तौ” इत्यस्य लक्षणया ब्रह्मपरत्वेऽपि जीवपरत्वस्यापि सत्त्वात् इह चाध्याये “ईक्षतेः” इत्यादौ सदादिशब्दानामन्यपरत्वं निरस्य ब्रह्मपरत्वस्यैवोक्तेरस्याध्यायासङ्गतिः । न चोक्तरीत्याऽस्य साक्षात्सङ्गतिसम्भवे प्रासङ्गिकसङ्गतिर्युक्ता । यथाहुः - “साक्षाद्युक्तं न प्रसज्यते” इति । तदेतदभिप्रेत्योक्तं भाष्ये - “नच जीवे समन्वयोऽभिधीयते” इति । अत्रापि परमतेऽपि जीवब्रह्मणोः भोक्तृत्वाभोक्तृत्वाभ्यां भेदसिद्धिः ॥^१

(१) शङ्करभाष्या -

गुहां प्रविष्टावात्मानौ हि तद्दर्शनात्

गुहां प्रविष्टौ धीजीवौ जीवेशौ वा हृदि स्थितौ ।

छायातपाख्यदृष्टान्ताद्वीजीवौ स्तो विलक्षणौ ॥१॥

पिबन्ताविति चैतन्यद्वयं जीवेश्वरौ ततः ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

हृत्स्थानमुपलब्धौ स्याद्विलक्षण्यमुपाधितः ॥२॥

कठबल्लीष्वेव पठ्यते. 'ऋतं पिबन्तौ सुकृतस्य लोके गुहां प्रविष्टौ परमे परार्धे । छायातपौ ब्रह्मविदो वदन्ति पञ्चाग्रयो ये च त्रिणाचिकेताः' इति । तत्र संशयः । किमिह बुद्धिजीवौ निर्दिष्टावुत जीवपरमात्मानाविति । यदि बुद्धिजीवौ, ततो बुद्धिप्रधानात्कार्यकरणसङ्घाताद् विलक्षणो जीवः प्रतिपादितो भवति । तदपीह प्रतिपादयितव्यम्, 'येयं प्रेते विचिकित्सा मनुष्येऽस्तीत्येके नायमस्तीति चैके । एतद्विद्यामनुशिष्टस्त्वयाहं वराणामेष वरस्तृतीयः' इति पृष्टत्वात् । अथ जीवपरमात्मानौ ततो जीवाद् विलक्षणः परमात्मा प्रतिपादितो भवति । तदपीह प्रतिपादयितव्यम्, 'अन्यत्र धर्मादन्यत्राधर्मादन्यत्रास्मात्कृताकृतात् । अन्यत्र भूताच्च भव्याच्च यत्तत् पश्यसि तद्वद' इति पृष्टत्वात् । अत्राहाक्षा, उभावप्येतौ पक्षौ न सम्भवतः । कस्माद्, ऋतपानं कर्मफलोपभोगः, 'सुकृतस्य लोके' इति लिङ्गात् । तच्चेतनस्य क्षेत्रज्ञस्य सम्भवति, नाचेतनाया बुद्धेः । 'पिबन्तौ', इति च द्विवचनेन द्वयोः पानं दर्शयति श्रुतिः । अतो बुद्धिक्षेत्रज्ञपक्षस्तावन्न सम्भवति । अत एव क्षेत्रज्ञपरमात्मपक्षोऽपि न सम्भवति, चेतनेऽपि परमात्मनि ऋतपानासम्भवात् । 'अनश्नन्नन्योऽभिचाकशीति' इति मन्त्रवर्णादिति । अत्रोच्यते, नैष दोषः । छत्रिणो गच्छन्तीत्येकेनापि छत्रिणा बहूनां छत्रित्वोपचारदर्शनात् । एवमेकेनापि पिबता द्वौ पिबन्तावुच्येते । यद्वा जीवस्तावत्पिबति, ईश्वरस्तु पाययति । पाययन्नपि पिबतीत्युच्यते । पाचयितर्यपि पकृत्वप्रसिद्धिदर्शनात् । बुद्धिक्षेत्रज्ञपरिग्रहोऽपि सम्भवति, करणे कर्तृत्वोपचारात् । एधांसि पचन्तीति प्रयोगदर्शनात् । न चाध्यात्माधिकारेऽन्यौ कौचिद् व्यावृत्तं पिबन्तौ सम्भवतः । तस्माद् बुद्धिजीवौ स्याताम्, जीवपरमात्मानौ वेति संशयः । किं तावत् प्राप्तम्, बुद्धिक्षेत्रज्ञाविति । कुतः? 'गुहां प्रविष्टौ' इति विशेषणात् । यदि शरीरं गुहा, यदि वा हृदयं, उभययापि बुद्धिक्षेत्रज्ञौ गुहां प्रविष्टावुपपद्येते । नच सति सम्भवे सर्वगतस्य ब्रह्मणो विशिष्टदेशत्वं युक्तं कल्पयितुम् । 'सुकृतस्य लोके' इति च कर्मगोचरानतिक्रमं दर्शयति । परमात्मा तु न सुकृतस्य वा दुष्कृतस्य वा गोचरे वर्तते, 'न कर्मणा वर्धते नो कनीयान्' इति श्रुतेः । 'छायातपौ' इति च चेतनाचेतनयोर्निर्देश उपपद्यते । छायातपवत् परस्परविलक्षणत्वात् । तस्माद् बुद्धिक्षेत्रज्ञा विहोच्येयातामित्येवं प्राप्ते ब्रूमः । विज्ञानात्मपरमात्मानाविहोच्येयाताम् । कस्माद् आत्मानौ हि तावुभावपि चेतनौ समानस्वभावौ । सङ्ख्याश्रवणे च समानस्वभावेष्वेव लोके प्रतीतिर्दृश्यते । अस्य गोर्द्धितीयोऽन्वेष्टव्य इत्युक्ते गौरेव द्वितीयोऽन्विष्यते, नाश्वः पुरुषो वा । तदिह ऋतपानेन लिङ्गेन निश्चिते विज्ञानात्मनि द्वितीयान्वेषणायां समानस्वभावश्चेतनः परमात्मैव प्रतीयते । ननूक्तम्, गुहाहितत्वदर्शनाच्च परमात्मा

ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯ ಇತಿ । ಗುಹಾಹಿತತ್ವದರ್ಶನಾದೇವ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯ ಇತಿ ವದಾಮಃ । ಗುಹಾಹಿತತ್ವಂ ತು ಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿಷ್ವಸಕೃತ್ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವ ದೃಶ್ಯತೇ । ‘ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹ್ವರೇಠಂ ಪುರಾಣಮ್’ (ಕಾಠಕ. ೧-೨-೧೨) ‘ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಢ್ಯಂ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್’ ‘ಆತ್ಮಾನಮನ್ವಿಚ್ಛ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮ್’ ಇತ್ಯಾद्याಸು । ಸರ್ವಗತಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಲಬ್ಧ್ಯर्थೋ ದೇಶವಿಶೇಷೋಪದೇಶೋ ನ ವಿರುದ್ಧಯತು ಇತ್ಯೇತದಪ್ಯುಕ್ತಮೇವ । ಸುಕೃತಲೋಕವರ್ತित्वಂ ತು ಛತ್ರित्वವದೇಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ವರ್ತಮಾನಮುಭಯೋರಿವಿರುದ್ಧಮ್ । ಛಾಯಾತಪಾವಿತ್ಯಪ್ಯವಿರುದ್ಧಮ್ । ಛಾಯಾತಪವತ್ ಪರಸ್ಪರವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾಸಂಸಾರಿತ್ವಯೋಃ । ಅವಿಚಾರಕೃತತ್ವಾತ್ ಸಂಸಾರಿತ್ವಸ್ಯ । ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾಚಾಸಂಸಾರಿತ್ವಸ್ಯ । ತस्ಮಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಾನೌ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಗೃಹ್ಯತೇ ॥೧೧॥

ಕುತಶ್ಚ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಾನೌ ಗೃಹ್ಯತೇ -

ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ ॥೧೨॥

ವಿಶೇಷಣಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮನೋರೇವ ಭವತಿ । ‘ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿಧ್ವಿ ಶರೀರಂ ರಥಮೇವ ತು’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪರೇಣ ಗ್ರನ್ಥೇನ ರಥಿರಥಾದಿರೂಪಕಕಲ್ಪನಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ಸಂಸಾರಮೋಕ್ಷಯೋಗಂತಾರಂ ಕಲ್ಪಯತಿ । ‘ಸೌಽಧ್ವನಃ ಪಾರಮಾಪ್ರೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್’ ಇತಿ ಚ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಗಂತ್ವಮ್ । ತಥಾ ‘ತಂ ದುರ್ದಶಂ ಗೃಹಮನುಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹ್ವರೇಠಂ ಪುರಾಣಮ್ । ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಾಧಿಗಮೇನ ದೇವಂ ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ಹರ್ಷಶೋಕೌ ಜಹಾತಿ’ । ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿನ್ಯಪಿ ಗ್ರನ್ಥೇ ಮನ್ತುಮಂತವ್ಯತ್ವೇನೈತಾವೇವ ವಿಶೇಷಿತೌ । ಪ್ರಕರಣಂ ಚೇದಂ ಪರಮಾತ್ಮನಃ । ‘ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ವದಂತಿ’ ಇತಿ ಚ ವಕ್ತೃವಿಶೇಷೋಪಾದಾನಂ ಪರಮಾತ್ಮಪರಿಗ್ರಹೇ ಘಟತೇ । ತಸ್ಮಾದಿಹ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾನಾವುಚ್ಯೇಯಾತಾಮ್ । ಏಷ ಏವ ನ್ಯಾಯಃ ‘ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ ಸಯುಜಾ ಸಖಾಯಾ’ ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಷ್ವಪಿ । ತತ್ರಾಪಿ ಹ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಕಾರಾನ್ ಪ್ರಾಕೃತೌ ಸುಪರ್ಣಾವುಚ್ಯತೇ । ‘ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವತ್ತಿ’ ಇತ್ಯದನಲಿಕ್ಷಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಭವತಿ । ‘ಅನನ್ಯಚನ್ಯೋಽಭಿಚಾರಕಶೀತಿ’ ಇತ್ಯನನ್ಯಚೇತನತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ । ಅನಂತರೇ ಚ ಮನ್ತ್ರೇ ತಾವೇವ ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯಭಾವೇನ ವಿಶಿನಿಷ್ಠಿ ‘ಸಮಾನೇ ವೃಕ್ಷೇ ಪುರುಷೋ ನಿಮಗ್ರೋಽನಿಶಯಾ ಶೋಚತಿ ಮುಹುರ್ಮಾನಃ । ಜುಙ್ಘಂ ಯದಾ ಪಶ್ಯತ್ಯನ್ಯಮಿಶಮಸ್ಯ ಮಹಿಮಾನಮಿತಿ ವೀತಶೋಕಃ’ ಇತಿ । ಅಪರ ಆಹ ‘ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ’ ಇತಿ ನೇಯಮಗ್ರಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಂ ಭಜತೇ, ಪಕ್ಷಿರಹಸ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನಾನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ । ‘ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವತ್ತಿ’ ಇತಿ ಸತ್ತ್ವಮನನ್ಯಚನ್ಯೋಽಭಿಚಾರಕಶೀತಿತ್ಯನನ್ಯಚನ್ಯೋಽಭಿಪ್ರಶಯತಿ ಜ್ಞಸ್ತಾವೇತೌ ಸತ್ತ್ವಕ್ಷೇತ್ರಜೌ’ ಇತಿ । ಸತ್ತ್ವಶಬ್ದೋ ಜೀವಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜಶಬ್ದಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಯದುಚ್ಯತೇ, ತನ್ಮ । ಸತ್ತ್ವಕ್ಷೇತ್ರಜಶಬ್ದಯೋರಂತಃಕರಣಶಾರೀರಪರತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತತ್ರೈವ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ । ‘ತದೇತತ್ ಸತ್ತ್ವಂ ಯೇನ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ, ಅಥ ಯೋಽಯಂ ಶಾರೀರ ಉಪದ್ರಷ್ಟಾ ಸ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ತಾವೇತೌ ಸತ್ತ್ವಕ್ಷೇತ್ರಜೌ’ ಇತಿ । ನಾಪ್ಯಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಭಜತೇ । ನಹ್ಯತ್ರ ಶಾರೀರಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜಃ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿನಾ ಸಂಸಾರಧರ್ಮೋಪೇತೌ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ । ಕಥಂ ತರ್ಹಿ? ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮಾತಿತೌ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಭಾವಶ್ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪಃ ‘ಅನನ್ಯಚನ್ಯೋಽಭಿಚಾರಕಶೀತಿತ್ಯನನ್ಯಚನ್ಯೋಽಭಿಪ್ರಶಯತಿ ಜಃ’

इति वचनात् । 'तत्त्वमसि' 'क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि' इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यश्च । तावता च विद्योपसंहारदर्शनमेवमेवावकल्पते, 'तावेतौ सत्त्वक्षेत्रज्ञौ न हवा एवंविदि किञ्चन रज आध्वंसते' इत्यादि । कथं पुनरस्मिन् पक्षे 'तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्तीति सत्त्वम्' इत्यचेतने सत्त्वे भोक्तृत्ववचनमिति । उच्यते, नेयं श्रुतिरचेतनस्य सत्त्वस्य भोक्तृत्वं वक्ष्यामीति प्रवृत्ता । किं तर्हि चेतनस्य क्षेत्रज्ञस्याभोक्तृत्वं ब्रह्मस्वभावतां च वक्ष्यामीति । तदर्थं सुखादिविक्रियावति सत्त्वे भोक्तृत्वमध्यारोपयति । इदं हि कर्तृत्वं भोक्तृत्वं च सत्त्वक्षेत्रज्ञयोरितरेतरस्वभावाविवेककृतं कल्प्यते । परमार्थतस्तु नान्यतरस्यापि सम्भवति, अचेतनत्वात् सत्त्वस्य, अविक्रियत्वाच्च, क्षेत्रज्ञस्य । अविद्याप्रत्युपस्थापितस्वभावत्वाच्च सत्त्वस्य सुतरां न सम्भवति । तथाच श्रुतिः 'यत्र वा अन्यदिव स्यात् तत्रान्योऽन्यत् पश्येद्' इत्यादिना स्वप्रदृष्टहस्त्यादिव्यवहारवदविद्याविषय एव कर्तृत्वादिव्यवहारं दर्शयति । 'यत्र त्वस्य सर्वमात्मैवाभूत् तत् केन कं पश्येद्' इत्यादिना च विवेकिनः कर्तृत्वादिव्यवहाराभावं दर्शयति ॥

भामातीव्याख्या —

गुहां प्रविष्टावात्मानौ हि तद्दर्शनात् ॥ संशयमाह — तत्रेति ॥ पूर्वपक्षे प्रयोजनमाह — यदि बुद्धिजीवाविति ॥ सिद्धान्ते प्रयोजनमाह — अथ जीवपरमात्मानाविति ॥ औत्सर्गिकस्य मुख्यताबलात् पूर्वसिद्धान्तपक्षासम्भवेन पक्षान्तरं कल्पयिष्यत इति मन्वानः संशयमाक्षिपति — अत्राहाक्षेप्तेति ॥ कृतं सत्यम् । अवश्यम्भावीति यावत् । समाधत्ते — अत्रोच्यत इति ॥ अध्यात्माधिकारादन्यौ तावत्पातारावशक्यौ कल्पयितुम् । तदिह बुद्धेरचेतन्येन परमात्मनश्च भोक्तृत्वनिषेधेन जीवात्मैवैकः पाता परिशिष्यत इति 'सृष्टीरुपदधाति' इतिवद् द्विवचनानुरोधादपिबत् संसृष्टतां स्वार्थस्य पिबच्छब्दो लक्षयन् स्वार्थमजहन्नितरेतर युक्तपिबदपिबत्परो भवतीत्यर्थः । अस्तु वा मुख्य एव, तथापि न दोष इत्याह — यद्वेति ॥ स्वातन्त्र्यलक्षणं हि कर्तृत्वं तच्च पातुरिव पापयितुरप्यस्तीति सोऽपि कर्ता । अत एव चाहुः 'यः कारयति स करोत्येव' इति । एवं करणस्यापि स्वातन्त्र्यविवक्षया कथञ्चित् कर्तृत्वम्, यथा काष्ठानि पचन्तीति । तस्मान्मुख्यत्वेऽप्यविरोध इति । तदेवं संशयं समाधाय पूर्वपक्षं गृह्णाति — बुद्धिक्षेत्रज्ञाविति ॥ 'नियताधारता बुद्धिजीवसम्भविनी नहि । क्लेशात्कल्पयितुं युक्ता सर्वगो परमात्मनि ॥' नच पिबन्तावितिबत् प्रविष्टपदमपि लाक्षणिकं युक्तम्, सति मुख्यार्थत्वे लाक्षणिकार्थत्वायोगात्, बुद्धिजीवयोश्च गुहाप्रवेशोपपत्तेः । अपिच 'सुकृतस्य लोके' इति सुकृतलोकव्यवस्थानेन कर्मगोचरानति-क्रमुक्तः । बुद्धिजीवौ च कर्मगोचरमनतिक्रान्तौ । जीवो हि भोक्तृतया बुद्धिश्च भोगसाधनतया धर्मस्य गोचरे स्थितौ, नतु ब्रह्म, तस्यातदायत्तत्वात् किञ्च छायातपाविति

ತಮಃಪ್ರಕಾಶಾವುಕ್ತೌ । ನಚ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಭಿನ್ನಸ್ತಮಃ, ಪ್ರಕಾಶರೂಪತ್ವಾತ್ । ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ತು ಜಡತಯಾ ತಮ ಇತಿ ಶಬ್ದೋಪದೇಹಃ । ತಸ್ಮಾದ್ ಬುದ್ಧಿಜೀವಾವತ್ರ ಕಥ್ಯತೇ । ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರೇತೇ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾಪನುತ್ತಯೇ ಬುದ್ಧೇರ್ದೇನ ಪರಲೋಕೀ ಜೀವೋ ದರ್ಶನೀಯ ಇತಿ ಬುದ್ಧಿರೂಚ್ಯತೇ । ಏವಂಪ್ರಾಪ್ತೇಽಭಿಧೀಯತೇ 'ಋತಪಾನೇನ ಜೀವಾತ್ಮಾ ನಿಶ್ಚಿತೋಽಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯತಾ । ಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ಸರೂಪೇಣ ನತು ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿರೂಪಯಾ । ಪ್ರಥಮಂ ಸದ್ವಿತೀಯತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾವಗತೇ ಸತಿ ಗುಹ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಚರಮಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮವಿರೋಧತಃ । ಗೌಃ ಸದ್ವಿತೀಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಜಾತೀಯೇನೈವ ಗವಾಂತರೇಣಾವಗಮ್ಯತೇ, ನತು ವಿಜಾತೀಯೇನಾಶ್ವಾದಿನಾ । ತದಿಹ ಚೇತನೋ ಜೀವಃ ಸರೂಪೇಣ ಅಪಿ ಚೇತನಾಂತರೇಣೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸದ್ವಿತೀಯಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ತ್ವಚೇತನಯಾ ವಿರೂಪಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ । ತದೇವಮ್ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಮವಗತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತದನುರೋಧೇನ ಚರಮಂ ಗುಹ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಶಾಲಾಗ್ರಾಮೇ ಹರೀರೀತವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ಬಹುಲಂ ಹಿ ಗುಹ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶ್ರುತಯ ಆಹುಃ । ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ - ತದ್ದರ್ಶನಾದಿತಿ ॥ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಹ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಷು ದರ್ಶನಾದಿತಿ । ಏವಂ ಪ್ರಥಮಾವಗತಬ್ರಹ್ಮಾನುರೋಧೇನ ಸುಕೃತಲೋಕವರ್ತಿತ್ವಮಪಿ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಛತ್ರಿನ್ಯಾಯೇನ ಗಮಯಿತವ್ಯಮ್ । ಛಾಯಾತಪತ್ವಮಪಿ ಜೀವಸ್ಯಾವಿಧ್ಯಾಶ್ರಯತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಶುದ್ಧಪ್ರಕಾಶಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ತದನಾಶ್ರಯತಯಾ ಮನ್ತವ್ಯಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಇಮೇವ ನ್ಯಾಯ 'ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ' ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯುದಾಹರಣೇ ಕೃತ್ವಾಚಿಂತನಯಾ ಯೋಜಯತಿ - ಏಷ ಏವ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ ॥ ಅತ್ರಾಪಿ ಕಿಂ ಬುದ್ಧಿಜೀವೌ ತತ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾನಾವಿತಿ ಸಂಶಯ್ಯ ಕರಣರೂಪಾಯಾ ಅಪಿ ಬುದ್ಧೇರ್ದಾಂಸಿ ಪಚಂತೀತಿವತ್ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರಾದ್ ಬುದ್ಧಿಜೀವಾವಿಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತ್ವಾ ಸಿದ್ಧಾಂತನಿರವ್ಯಯಮ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತಶ್ಚ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಸ್ಪೂರಿತಃ । ತದ್ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚ 'ಸಮಾನೇ ವೃಕ್ಷೇ ಪುರುಷೋ ನಿಮಗ್ನಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ಮನ್ತ್ರೇ । ನ ಖಲು ಮುಖ್ಯೇ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಸಂಭವತಿ ಕರಣೇ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಚಿಂತಾಮುಢ್ನಾಟಯತಿ - ಅಪರ ಆಹ । ಸತ್ತ್ವಂ ಶುದ್ಧಿಃ । ಶಕ್ತೇ - ಸತ್ತ್ವಶಬ್ದ ಇತಿ ॥ ಸಿದ್ಧಾಂತಾರ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇದ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನಿರಾಕರೋತಿ - ತನ್ನೇತಿ ॥ ಯೇನ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪश्यತೀತಿ ॥ ಯೇನೇತಿ ಕರಣಮುಪದಿಶತಿ । ತತಶ್ಚ ಭಿನ್ನಂ ಕರ್ತಾರಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಮ್ । ಯೋಽಯಂ ಶಾರೀರ ಉಪದ್ರಢೇತಿ ॥ ಅಸ್ತು ತದ್ವಾಕ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಏವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಥಃ, ವಚನವಿರೋಧೇ ನ್ಯಾಯಸ್ಯಾಭಾಸತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಾಪ್ಯಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಭಜತ ಇತಿ ॥ ಏವಂ ಹಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಸ್ಯ ಭಜೇತ, ಯದಿ ಹಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜೋ ಸಂಸಾರಿಣಿ ಪರ್ಯವಸ್ಯೇತ । ತಸ್ಯ ತು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪತಾಪಾಂ ಪರ್ಯವಸ್ಯಚ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಪಿ ಸ್ವೀಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಅಪಿಚ ತಾವೇತೌ ಸತ್ತ್ವಕ್ಷೇತ್ರಜೌ ನ ಹ ವಾ ಏವಂವಿಧಿ ಕಿಂಚನ ರಜ ಆಧ್ವಂಸತ ಇತಿ ॥ ರಜೋಽವಿಧ್ಯಾ ನಾಧ್ವಂಸನಂ ಸಂಶ್ಲೇಷಮೇವಂವಿಧಿ ಕರೋತೀತಿ । ಏತಾವತೈವ ವಿಧೋಪಸಂಹಾರಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತಾಪರತಾಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ - ತಾವಂತಾ ಚೇತಿ ॥ ಚೋದಯತಿ - ಕಥಂ ಪುನರೀತಿ ॥ ನಿರಾಕರೋತಿ - ಉಚ್ಯತೇ ನೇಯಂ ಶ್ರುತೀರೀತಿ ॥ ಅನನ್ಯಜನ್ ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿವಾಕ್ಯಾಶೀತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಶಕ್ತೇತ, ಯದಿ ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಾ ನಾಶನಾತಿ, ಕಥಂ ತದ್ವಾಕ್ಯಮಿನ್ ಬೋಕ್ತವ್ಯಾವಗಮಃ, ಚೈತನ್ಯಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ಹಿ ಬೋಕ್ತವ್ಯಮವಾಸತ ಇತಿ । ತನ್ನಿರಾಸಾಯಾಹ ಶ್ರುತಿಃ - ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾಢ್ವತಿ ಇತಿ ॥ ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ, ನೇದಂ

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ -

'ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿಧಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀವನು ಗಂತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. "ಸೋಽದ್ವನಃ ಪರಮಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಟೋಃ ಪರಮ್ ಪದಮ್" ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗಮ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಗಂತ್ಯತ್ವದಿಂದ ಹಾಗೂ ಗಮ್ಯತ್ವದಿಂದ ವಿಶೇಷಣ ಭೂತರಾದ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಜೀವನನ್ನು ರಥಿಯೆಂದು 'ಬುದ್ಧಿಂ ತು ಸಾರಥಿಂ ವಿಧಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾರಥಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ರಥಿತ್ವೇನ' ಹಾಗೂ 'ಸಾರಥಿತ್ವೇನ' ವಿಶೇಷಣಭೂತರಾದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿತತ್ವಗಳೇ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆನ್ನಬೇಕಾದೀತು.

ಮತ್ತು 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ "ಈಕತೇಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ಸದಾದಿ' ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಅದರಂತೆ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಗುಹಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿಯೇ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ "ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯುಕ್ತಂ ನ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ" ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಂಗತಿಯು ಕೂಡುವಾಗ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಸಂಗತಿಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಚ ಜೀವೇ ಸಮನ್ವಯೋಽಭಿಧೇಯತೇ' ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಗುತ್ತದೆ.

भोक्तृत्वं जीवस्य तत्त्वतः, अपितु बुद्धिसत्त्वं सुखादिरूपपरिणतं चित्तिच्छायापत्त्योपपन्न-
चैतन्यमिव भुङ्क्ते, नतु तत्त्वतो जीवः परमात्मा भुङ्क्ते । तदेतदध्यासभाष्ये कृतव्याख्यानम् ।
तदनेन कृत्वा चिन्तोद्धारिता ॥ १२ ॥

ಪ್ರಕಾಶ: -

एवं “अथ द्वित्वे स्वारस्यं” इत्यादिना ग्रन्थेन “किञ्च पिबतोर्बुद्धिजीवत्वे किं छिन्नं किं वा जीवेश्वरत्वे लब्धं” इति टीका वाक्यस्य, प्रातिपादिकार्थपातृत्वस्य प्रत्ययार्थद्वित्वस्य च बुद्धिजीवपक्षे न च्छेदः, जीवेश्वरत्वे त्वीश्वरे अरोपितपातृत्वस्याप्यभावेन प्रातिपदिकार्थस्य, जीवेश्वरयोरैक्याङ्गीकारेण प्रत्ययार्थद्वित्वस्य च लाभो नास्तीति, तथा बुद्धिजीवत्वे श्रौतं गुहानिविष्टत्वं न च्छिन्नं, जीवेश्वरत्वे तु सर्वगतेश्वरेऽर्भकौक्यस्त्वरूपं गुहाविष्टत्वं नेति तन्न लब्धम्, साजात्यलाभस्त्वप्रयोजकः, साजात्यस्याश्रौतत्वादिति, तथा बुद्धिजीवत्वे पारतन्त्र्यादिना साजात्यमपि न च्छिन्नं, चेतनाचेतनत्वादिना छायातपत्वं च न च्छिन्नं, जीवेश्वरत्वे तु तयोरैक्येन न मुख्यं साजात्यादि लब्धमिति च त्रेधा तात्पर्यं निरूप्याधुना “परेणापि जीवे तदभ्युपगमादीश्वरे समन्वयसिद्धिरिति चेन्न, ईश्वरे लिङ्गस्यौपचारिकत्वाभ्युपगमात्” इति तदुत्तरटीकावाक्यानुरोधेन तस्य तात्पर्यान्तरं व्यनक्ति - किञ्चेत्यादिना ।

ವಿವರಣೆ - 'ಅಥ ದ್ವಿತ್ವೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ “ಕಿಂಚ ಪಿಬತೋರ್ಬುದ್ಧಿಜೀವತ್ವೇ ಕಿಂ ಛಿನ್ನಂ ಕಿಂ ವಾ ಜೀವೇಶ್ವರತ್ವೇ ಲಬ್ಧಂ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

೧) ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ಪಾತೃತ್ವದಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವದಿಂದ ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವರನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಏನನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವೇಶ್ವರ ಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾದ ಪಾತೃತ್ವವೂ ಸಹ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ. ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವಾದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವಾದ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಲಾಭವೂ ಸಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೨) 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವಪರವಾದರೆ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವೇಶ್ವರರು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಸರ್ವಗತನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಕೌಕಸ್ಸರೂಪವಾದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟವು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಜಾತ್ಯವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ.

೩) 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬುದ್ಧಿಜೀವ ಪರವಾದರೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಧರ್ಮದಿಂದ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚೇತನಾಚೇತನತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಛಾಯಾತಪತ್ವಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವೇಶ್ವರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕಾ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಪ್ರಕೃತ, “ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು; ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಲಿಂಗವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಟೀಕೆಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಕಿಂಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ

ಪ್ರಕಾಶ: - ನनु तेन बुद्धिजीवावित्युक्तं, मया तु जीवेश्वरावित्यतोऽयमेव विशेष इत्यत आह - मात्रयेति । ब्रह्मेति शब्दमात्रमेतदित्यर्थः ।

एतेन त्वन्मते मन्मत इव गुहाविष्टत्वस्य हेतुत्वात् ब्रह्मग्रहणेऽपि तत्प्रातिपदिकार्याक्षिप्तसाजात्यस्यैव हेतुत्वात् सूत्रे लाघवाय सुबोधाय साजात्यसूचनाय च प्रथमानुल्लङ्घनद्योतनाय च ‘पिबन्तौ’ इत्येव निर्देशः स्यात् ।

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಬುದ್ಧಿಜೀವರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಂದಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಂದಿದ್ದೇವೆ. ಹೀಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಮಾತ್ರಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಮಾತ್ರಯಾ’ ಎಂದರೆ ‘ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಾತ್ರವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಗೆ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೋ ಅದರಂತೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇತುವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪಿಬತ್ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಆಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಚೇತನತ್ವವೆಂಬ ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಲೇಸು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಸೂತ್ರವು ಲಘುವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ, ಸಾಜಾತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ, ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - नच सर्वगतस्य ब्रह्मणो गुहावच्छिन्नत्वायोगात्, गुहागतौ बुद्धिजीवौ न ब्रह्मेति पूर्वपक्षयुक्तिसूचनाय तदुपपादनं, “नियताऽऽधारता बुद्धिजीवसंवेशिनि” इति भामत्युक्तेरिति वाच्यं “जीवमुख्यप्राणलिङ्गादिति चेत्” इत्यादाविव पूर्वपक्ष-परत्वद्योतकनिर्देशाभावात् । “सम्भोगप्राप्तिरिति चेत्” इत्यतः चेदित्यनुकर्षस्य क्लिष्टत्वात् ।

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವವರು ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ‘ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದು ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. “ನಿಯತಾಽಽಧಾರತಾ ಬುದ್ಧಿಜೀವ ಸಂವೇಶಿನಿ” ಎಂದು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೇ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯಾಗುವುದಾದರೆ “ಜೀವಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಲಿಂಗಾದಿತಿ ಚೇತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ್ಯೋತಕವಾದ ‘ಚೇತ್’ ಎಂಬ ಪದವಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ‘ಚೇತ್’ ಎಂಬ ಪದವು ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ‘ಸಂಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಚೇತ್’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಕರ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆಂಬ ಪರಿಹಾರವಂತೂ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಅರ್ಭಕೌಕಸತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಪೂರ್ವನಯಸೂತ್ರೇಣ ಗುಹಾವಚ್ಛೇದಕನಿಬಂಧನ-ಶಾಕ್ಷಾಃ ಪರಿಹತತ್ವೋಚ್ಛೇದ್ಯಾಽಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಸಾಮಂಜಯಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಿತಿ ಭಾವೇನ್, ವಿಶೇಷಣಬಲಾ-ಜ್ಞಿವೇಶ್ವರಾವತ್ರಪ್ರತಿಪಾಥೋ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಶಾಕ್ಷಾನಿರಾಸಾಯ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಪ್ಯನುಯಜಿ ನಿರಾಹ - ಯಚ್ಛೇತಿ ।

“ಅರ್ಭಕೌಕಸತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗುಹೆಯಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ಕಾರಣ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪ್ರಾಣಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದ ಅಸಮಂಜಸವನ್ನು ಹೇಳದೆ ವಿಶೇಷಣದ ಬಲದಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂಬ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಯಚ್ಛೇತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಂ, ಸಮನ್ವಯಾಸಂಜ್ಞತತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಟೀಕಾಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಕಿಂಚ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ।

ನನು ಜೀವಪರತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಾಮತ್ರೇಣ ಸಂಜ್ಞತಿಸ್ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಇಹ ಚಾಧ್ಯಾಯ ಇತಿ ।

ನನು ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದಸ್ಯಾಸತ್ಯತ್ವಾಜ್ಞಿವಪರತ್ವದ್ವಾರಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರಸಂಜಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನಚೇತಿ । ಅಸ್ಮದ್ರೀತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಯದ್ವಾ - ದೇವತಾಧಿಕರಣಮಿವ ಪ್ರಸಂಜ್ಞಾದಿದಮತ್ರ ನಿವೇಶಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಚೇತಿ । ‘ಪ್ರಸಂಜಯತೇ’ ಪ್ರಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಾಪ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

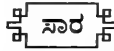
‘ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಂ, ಸಮನ್ವಯಾಸಂಜ್ಞತತ್ವಾತ್’ “ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ” ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ‘ಕಿಂಚ ಪಿಬಂತಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವಿರುವ ಅಂಶದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಇಹ ಚ ಅಧ್ಯಾಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳದಂತಾಗುವ ಕಾರಣ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ ದೇವತಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಂಗಸಂಗತಿ ಇರುವಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸಹ ಪ್ರಸಂಗಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಸಾಕ್ಷಾದಿತಿ || ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಂಭವೇ ಪ್ರಸಜ್ಯತಿಸಂಭವೇ ಪ್ರಸಜ್ಯತಿಸಂಭವೇ ಇತಿ
ಸಮ್ಮತಿಗ್ರನ್ಥಾರ್ಥ: |

'ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಆಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿದ್ಧಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಂತ್ಯದಿಂದ 'ಸೋಽಧ್ವನಃ ಪರಮಾಪೂತೀ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಮ್ಯದಿಂದ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರು ವಿಶೇಷಣಭೂತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದರೆ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವಂತೆ 'ಬುದ್ಧಿಂ ತು ಸಾರಥಿಂ ವಿಶೇಷಣಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರಥಿಯಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಮತ್ತು ಜೀವರೇ 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಮತ್ತು 'ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಗುಹಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಂಗತಿಯು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ. ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿದೆ ಎಂದಾಗ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾಮನುಜರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೇचितು - “ಅತ್ತಾ” ಇತ್ಯಾದಿಚತುಸ್ಸೂತ್ರೀ ಏಕಮಧಿಕರಣಮ್, ಏಕಪ್ರಕರಣಸ್ಯವಾಕ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯಾಣಾಂ ಪಾದಾಂತರಾಧಿಕರಣಾಂತರಾವ್ಯವಹಿತಾನಾಮುಪಜೀವಕ-ಭಾವೇನ ಪರಸ್ಪರಾನ್ವಿತಾರ್ಥಾನಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಭೇದೇ ಸತ್ಯಪಿ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತ್ವಾ-ಯೋಗಾತ್ ।’

(೧) ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ - ಯದಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ ನ ಭೋಕ್ತಾ, एवं ತರ್ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಭೋಕ್ತೃತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋ ಜೀವ ಏವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಕ್ತ್ಯಾಹ - ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॥ ೧ ॥

ಕಠವಳ್ಳಿಷ್ಟವಾಗ್ರಾಪತೇ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋಽಭವತ ಆದನಃ । ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ’ (ಕ. ೨-೨೫) ಇತಿ । ಅತ್ರೈದನೋಪಸೇಚನಸೂಚಿತೋಽತ್ತಾ ಕಿಂ ಜೀವ ಏವ, ಉತ ಪರಮಾತ್ಮಾ? ಇತಿ ಸಂದಿಹ್ಯತೇ । ಕಿಂ ಯುಕ್ತಮ್? ಜೀವ ಇತಿ । ಕುತಃ? ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಜೀವಸ್ಯೈವ ತತ್ಸಮ್ಭವಾತ್ । ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ - ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ॥ ಅತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮೈವ । ಕುತಃ? ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ಚರಾಚರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಸ್ಯ ಅತ್ಯುತ್ವಂ ಹಿ ತಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವತಿ । ನಚೇದಂ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮ್, ಅಪಿ ತು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥಿತೀಲಯಹೇತುಭೂತಸ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಮ್ ‘ಸೋಽಧ್ವನಃ ಪಾರಮಾಪ್ರೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್’ ಇತ್ಯತ್ರೈವ ದರ್ಶನಾತ್, ತಥಾಚ ‘ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಮ್’ ಇತಿ ವಚನಾದ್ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ’ ಇತಿ ಕೃತ್ಸಂ ಚರಾಚರಂ ಜಗದಿಹಾದನೀಯೌದನತ್ವೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಉಪಸೇಚನಂ ಹಿ ನಾಮ ಸ್ವಯಮಧ್ಯಮಾನಂ ಸದನ್ಯಸ್ಯಾದನಹೇತುಃ, ಅತಃ ಉಪಸೇಚನತ್ವೇನ ಮೃತ್ಯೋರಪ್ಯಧ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ತದುಪಸಿಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ-ಕ್ಷತ್ರಪೂರ್ವಕಸ್ಯ ಜಗತ್ಚರಾಚರಸ್ಯಾದನಮತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ । ಇದೃಶಂ ವಾದನಮುಪಸಂಹಾರ ಏವ; ತस्ಮಾದೀದೃಶಂ ಜಗದುಪಸಂಹಾರಿತ್ವರೂಪಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವ ॥೧॥

ಪ್ರಕರಣಾಚ ॥ ೧೦ ॥

ಪ್ರಕರಣಶ್ಚೇದಂ ಪರಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ‘ಮಹಾನ್ತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನ್ ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ’ ‘ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯೋ ನ ಮೇಧಯಾ ನ ಬಹುನಾ ಶ್ರುತೇನ । ಯಮೇವೈಷ ವೃಣುತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯೈಷ ಆತ್ಮಾ ವಿವೃಣುತೇ ತನ್ಮ್ ಸ್ವಾಮ್’ ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಮ್ । ‘ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ’ ಇತ್ಯಪಿ ಹಿ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾದೃತೇ ತಸ್ಯ ದುರ್ವಬೋಧತ್ವಮೇವ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ತುತಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯತೇ ॥

ಅಥ ಸ್ಯಾತ್ - ನಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರೈದನಸೂಚಿತಃ ಪುರುಷೋಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ; ಅನಂತರಂ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯೌ ಪರಮೇ ಪರಾರ್ಥೇ । ಛಾಯಾತಪೌ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ವದಂತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಯೋ ಯೇ ಚ ತ್ರಿಣಾಶಿಕೇತಾಃ’ ಇತಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತುರೇವ ಸದ್ವಿತ್ತೀಯಸ್ಯಾಭಿಧಾನಾತ್ । ದ್ವಿತ್ತೀಯಶ್ಚ ಪ್ರಾಣೋ

ಬುದ್ಧಿವಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಕೃತಪಾನಂ ಹಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ ಏವ । ಸ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ನ ಸಮ್ಮವತಿ; ಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಣಯೋಸ್ತು ಭೋಕ್ತಾರ್ಜಿವಸ್ಯೋಪಕರಣಭೂತಯೋರ್ಯಾಕಥಾಶ್ಚಿತ್ತಪಾನೇಽನ್ವಯಸ್ಸಮ್ಮವತೀತಿ ತಯೋರ್ನ್ಯತರೇಣ ಸದ್ವಿತ್ತೀಯೋ ಜೀವ ಏವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ॥ ೧೦ ॥

ತದೇಕಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ತುತೋಽತ್ತಾಪಿ ಸ ಏವ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ । ತತ್ರೋಚ್ಯತೇ -
ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಠಾಬಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ಗರ್ಶನಾತ್ ॥ ೧೧ ॥

ನ ಪ್ರಾಣಜೀವೌ ಬುದ್ಧಿಜೀವೌ ವಾ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಠೌ ಕೃತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಅಪಿ ತು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತಥಾ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯತೇ । ಕುತಃ? ತದ್ಗರ್ಶನಾತ್ । ಅस्ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ ಜೀವಪರಯೋರೇವ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶವ್ಯಪದೇಶೋ ದೃಶ್ಯತೇ । ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತಾವತ್ 'ತಂ ದುರ್ದರ್ಶಂ ಗೂಢಮನುಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹ್ವರೇಷು ಪುರಾಣಮ್ । ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಯೋಗಾಧಿಗಮೇನ ದೇವಂ ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ಹರ್ಷಶೋಕೌ ಜಹಾತಿ' ಇತಿ । ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ 'ಯಾ ಪ್ರಾಣೇನ ಸಮ್ಮವತ್ಪದದಿತಿ ದೇವತಾಮಯಿ । ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಯ ತಿष्ठಂತಿ ಯಾ ಭೂತೇಭಿರ್ವಿಜಾಯತ' ಇತಿ । ಕರ್ಮಫಲಾನ್ಯತ್ಯದಿತಿರ್ಜೀವ ಉಚ್ಯತೇ । ಪ್ರಾಣೇನ ಸಮ್ಮವತಿ - ಪ್ರಾಣೇನ ಸಹ ವರ್ತತೇ । ದೇವತಾಮಯಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿನಿರ್ಮೋಗಾ । ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಯ ತಿष्ठಂತಿ ಹೃದಯಪುಂಡರೀಕೋದರವರ್ತಿನಿ । ಭೂತೇಭಿರ್ವಿಜಾಯತ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಭಿರ್ಭೂತೈಸ್ಸಹಿತಾ ದೇವಾದಿರೂಪೇಣ ವಿವಿಧಾ ಜಾಯತೇ । ಏವಂ ಸತಿ 'ಕ್ರಂತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶಃ ಛತ್ರಿಣೋ ಗಚ್ಛಂತೀತಿವತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ । ಯದ್ವಾ 'ಪ್ರಯೋಜ್ಯಪ್ರಯೋಜಕರೂಪೇಣ ಪಾನೇ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಜೀವಪರಯೋರೂಪದೃಶತೇ ॥ ೧೨ ॥

ವಿಶೇಷಣಾಚ್ ॥ ೧೨ ॥

ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾನಾವೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವೋಪಾಸಕತ್ವಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಪ್ರಾಹುತ್ವವಿಶಿಷ್ಟೌ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ । ತಥಾಹಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಜ್ಞಂ ದೇವಮೀಡ್ಯಂ ವಿದಿದ್ವಾ ನಿಚಾಪ್ಯಮಾಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ' ಇತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಜಜ್ಞೋ ಜೀವಃ, ಬ್ರಹ್ಮಜಞೋ ಜಾತತ್ವಾತ್ ಜಾತ್ವಾಚ್ । ತಂ ದೇವಮೀಡ್ಯಂ ವಿದಿದ್ವಾ ಜೀವಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕತ್ವೇನಾವಗಮ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ 'ಯಸ್ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ಪರಮ್ । ಅಭಯಂ ತಿತ್ತೀರ್ಷತಾಂ ಪಾರಂ ನಾಚಿಕೇತಂ ಶಕೇಮಹಿ' ಇತ್ಯುಪಾಸ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೋಚ್ಯತೇ । ನಾಚಿಕೇತಮ್ ನಾಚಿಕೇತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿದ್ಧಿ ಶರೀರಂ ರಥಮೇವ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉಪಾಸಕೋ ಜೀವ ಉಚ್ಯತೇ । ತಥಾ 'ವಿಜ್ಞಾನಸಾರಥಿರ್ಯಸ್ತು ಮನಃಪ್ರಗ್ರಹವಾಹನಃ । ಸೋಽಶ್ವನಃ ಪಾರಮಾಪ್ರೋತಿ ತದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್' ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಾಹ್ಮಾರಾವಿಧಿಯೇತೇ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾನೌ । ಇಹಾಪಿ ಛಾಯಾತಪಾವಿತ್ಯಜ್ಞಾತ್ವ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ತಾವೇವು ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯತೇ ॥

ಅಥ ಸ್ಯಾತ್ 'ಯೇಯಂ ಪ್ರೇತೇ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ ಮನುಷ್ಯೇಽಸ್ತೀತ್ಯೇಕೇ ನಾಯಮಸ್ತೀತಿ 'ಚೇಕೇ' ಇತಿ ಜೀವ-ಸ್ವರೂಪಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಪ್ರಶ್ನನೋಪಕ್ರಮತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರಕರಣಂ ಜೀವಪರಮಿತಿ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ । ನೈತದೇವಮ್, ನಹಿ ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾಸ್ತित्वನಾಸ್ತित್ವಾಶಾಸ್ತ್ರಾಜಯಂ ಪ್ರಶ್ನನಃ; ತಥಾ ಸತಿ ಪೂರ್ವವರದ್ವಯವರ್ಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ತಥಾಹಿ; ಪಿತುಃ ಸರ್ವವೇದಸದಕ್ಷಿಣಕ್ರತುಸಮಾಪ್ತಿವೇಲಾಪಾಂ ದೀಪಮಾನದಕ್ಷಿಣಾವೈಗುಣ್ಯೇನ ಕ್ರತುವೈಗುಣ್ಯಂ ಮನ್ಯಮಾನೇನ ಕುಮಾರೇಣ ನಚಿಕೇತಸಾ ಆಸ್ತಿಕಾಗ್ರೇಸರೇಣ

स्वात्मदानेनापि पितुः क्रतुसाद्रूपमिच्छता 'कस्मै मां दास्यसि' इत्यसकृत् पितरं पृष्टवता स्वनिर्बन्धरुष्टपितृवचनात् मृत्युसदनं प्रविष्टेन स्वसदनात् प्रोषुषि यमे तददर्शनात्तत्र तिस्रो रात्रीरुपोषुषा स्वोपवासभीततत्प्रतिविधानप्रवृत्तमृत्युप्रते वरत्रये आस्तिक्यातिरेकात् प्रथमेन वरेण स्वात्मानं प्रति पितुः प्रसादो वृतः । एतच्च सर्वं देहातिरिक्तमात्मानमजानतो नोपपद्यते । द्वितीयेन च वरेणोत्तीर्णदेहात्मानुभाव्यफलसाधनभूताग्निविद्या वृता, तदपि देहातिरिक्तमात्मानभिज्ञस्य न सम्भवति । अतस्तृतीयेन वरेण यदिदं ब्रियते 'येयं प्रेते विचिकित्सा मनुष्ये अस्तीत्येके नायमस्तीति चैके । एतद्विद्यामनुशिष्टस्त्वयाहं वराणामेष वरस्तृतीयः' इति; अत्र परमपुरुषार्थरूपब्रह्मप्राप्तिलक्षणमोक्षयाथात्म्यविज्ञानाय तदुपाय-भूतपरमात्मोपासनपरावरात्मतत्त्वजिज्ञासयाऽयं प्रश्नः क्रियते ।

एवञ्च 'येयं प्रेते' इति न शरीरवियोगमात्रमभिप्रायम्, अपि तु सर्वबन्ध-विनिर्मोक्षाभिप्रायम् । यथा 'न प्रेत्य सञ्ज्ञाऽस्ति' इति । अयमर्थः - मोक्षाधिकृते मनुष्ये प्रेते सर्वबन्धविनिर्मुक्ते तत्स्वरूपविषया वादिविप्रतिपत्तिनिमित्तास्तिनास्त्यात्मिका येयं विचिकित्सा, तदपनोदनाय तत्स्वरूपयाथात्म्यं त्वयाऽनुशिष्टोऽहं विद्यां जानीयामिति । तथाहि बहुधा विप्रतिपद्यन्ते केचित्चित्तिमात्रस्यात्मनः स्वरूपोच्छित्तिलक्षणं मोक्षमाचक्षते । अन्ये वित्तिमात्रस्यैव सतो अविद्यास्तमयम् । अपरे पाषाणकल्पस्यात्मनो ज्ञानाद्यशेषवैशेषिकगुणोच्छेदलक्षणं कैवल्यरूपम् । अपरे तु अपहतपाप्मानं परमात्मानमभ्युपगच्छन्तः तस्यैवोपाधिसंसर्गनिमित्तजीवभावस्योपाध्यपगमेन तद्भावलक्षणं मोक्षमातिष्ठन्ते । त्रय्यन्तनिष्णातास्तु निखिलजगदेककारणस्याशेषहेयप्रत्यनीकानन्त-ज्ञानानन्दैकस्वरूपस्य स्वाभाविकानवधिकातिशयासङ्ख्येयकल्याणगुणाकरस्य सकलेतर-विलक्षणस्य सर्वात्मभूतस्य परस्य ब्रह्मणः शरीरतया प्रकारभूतस्यानुकूलपरिच्छिन्नज्ञानस्वरूपस्य परमात्मानुभवैकरसस्य जीवस्यानादिकर्मरूपाविद्यातिरोहितस्वरूपस्याविद्योच्छेदपूर्वक-स्वाभाविकपरमात्मानुभवमेव मोक्षमाचक्षते । तत्र मोक्षस्वरूपं तत्साधनं च त्वत्प्रसादाद्विद्यामिति नचिकेतसा पृष्टो मृत्युः तस्यार्थस्य दुरवबोधत्वप्रदर्शनेन विविध-भोगवितरणप्रलोभनेन चैनं परीक्ष्य योग्यतामभिज्ञाय परावरात्मतत्त्वविज्ञानं परमात्मोपासनं तत्पदप्राप्तिलक्षणं मोक्षञ्च 'तं दुर्दर्शं गूढमनुप्रविष्टम्' इत्यारभ्य 'सोऽध्वनः पारमाप्रोति तद्विष्णोः परमं पदम्' इत्यन्तेन उपदिश्य तदपेक्षितांश्च विशेषानुपदिदेशेति सर्वं समञ्जसम् । अतः परमात्मैवात्तेति सिद्धम् ॥ १२ ॥

ಅತ್ರ “ಅತ್ತಾ” ಇत्याದಿಸೂತ್ರದ್ವಯವಿಷಯಭೂತಂ “ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇत्याದಿವಾಕ್ಯಂ, “ಗುಹಾಮ್” ಇत्याದಿಸೂತ್ರದ್ವಯವಿಷಯಭೂತಂ “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಇत्याದಿವಾಕ್ಯಂ ಚ ಏಕಪ್ರಕರಣಸ್ಯಂ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವೇನಾನ್ವಿತಾರ್ಥಂ ಚ ।

ತಥಾ ಹಿ - “ಋತಂ” ಇत्याದಿವಾಕ್ಯಂ ಯದಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷರೀತ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿಜೀವವಿಷಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ “ಋತಂ” ಇತ್ಯಾದೇರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತಯಾ “ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ” ಇತಿ ಪ್ರಸ್ತುತಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಾತ್ “ಋತಂ” ಇತ್ಯनेನ ಅವ್ಯವಹಿತಪೂರ್ವ “ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮಪಿ ವ್ಯವಹಿತೇನ “ಮಹಾಂತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಏಕಪ್ರಕರಣತಾಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ, “ಋತಂ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಏಕಪ್ರಕರಣತಾಮಾಪನ್ನಂ ಸತ್ “ಋತಂ” ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವ ರೂಪಾತ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತಯಾ ಜೀವವಿಷಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಯದಾ ತು “ಋತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಿದ್ಧಾಂತರೀತ್ಯಾ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಂ, ತದಾ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಾತ್ “ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಸಂಹತೃತ್ವರೂಪಾತ್ಮತ್ವ- ಪ್ರತಿಪಾದಕತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರದ್ವಯಾರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಸೂತ್ರದ್ವಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಜೀವವ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹುಃ ।

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರು ‘ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ - ಎರಡೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧಿಕರಣವೆನ್ನಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂತ್ರಗಳು ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮತ್ತು ಪಾದದಿಂದ ಅಥವಾ ವ್ಯವಹಿತವಾದ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಮತ್ತು ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕ ಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ, ಪರಸ್ಪರ ಅನ್ವಯಗೊಂಡ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದಲೂ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಪ್ರಕೃತ ಅತ್ತಾಚರಾಚರವೆಂಬ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ “ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ‘ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಅನ್ವಿತವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಒಂದು ವೇಳೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪ್ರಕಾರ ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವರನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿದರೆ ಅವಾಗ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಗುಪ್ತಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ" ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದ ಬರುತ್ತದೆ. "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುವ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ವ್ಯವಹಿತವಾದ 'ಮಹಾಂತಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಏಕಪ್ರಕರಣಗತತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿ ಏಕಪ್ರಕರಣಗತತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಪಾತ್ರತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಜೀವನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವಂತೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಜೀವನನ್ನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗುವುದರಿಂದ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವು ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ರೂಪವಾದ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವು ಉಪಜೀವ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದು ರಾಮಾನುಜರ ವಾದ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಕೇचित್ತ್ವಿತಿ । ಅತ್ರೇದಮಧಿಕರಣಾಶೀರಂ -

ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋ ಭವತ ಆದಿನ: ।

ಮೃತ್ಯುರ್ದಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ..... ॥

ಇತ್ಯತ್ರೈದನೋಪಸೇಚನಪದಸ್ಮಿತಿಯು ಜೀವ: ಪರಮಾತ್ಮಾ ವೇತಿ ಸಂಶಯೇಽತ್ತತ್ವಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ತಸ್ಯ ಚ ಜೀವ ಏವ ಸಮ್ಮಿಬಾಜ್ಜೀವ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ,

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ -

ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋ ಭವತ ಓದನ: ।

ಮೃತ್ಯುರ್ದಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ ..... ॥

'ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯೋ ನ ಮೇಧಯಾ ನ ಬಹುನಾ ಶ್ರುತೇನ' ಎಂಬ ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಮೃತ್ಯು' ಹಾಗೂ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಉಪಸೇಚನ' ಪದಗಳಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅತ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಅತ್ಯತ್ಯವು ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ್ರ ಅತೃತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತಚರಾಚರಾಗ್ರಹಣೇನ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವ-
ರೂಪತ್ವಾತ್ಸ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಮ್ಮವಾತ್,

ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ ।

ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯೋ ನ ಮೇಧಯಾ ನ ಬಹುನಾ ಶ್ರುತೇನ ।

ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾದೃತೇ ದುರವಬೋಧತವುರೂಪಲಿಂಗಸ್ಯೇಹ "ಕ ಇತ್ಯಾ
ವೇದ" ಇತಿ ಶ್ರವಣೇನ 'ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಮಾನತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣತ್ವಾವಗಮಾಚ್ಚ
ಪರಮಾತ್ಮೈವಾತ್ತಾಽತ್ರೋಚ್ಯತೇ ।

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಕ್ಷತ್ರ ಪದಗಳಿಂದ ಚರಾಚರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ
ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ಯವು ಸರ್ವಸಂಹಾರರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸರ್ವಸಂಹಾರವು
ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು

ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ ।

ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯೋ ನ ಮೇಧಯಾ ನ ಬಹುನಾ ಶ್ರುತೇನ ।

ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಕರಣವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಅವನನ್ನು
ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಪ್ರಕೃತ "ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನ
ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಕರಣವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನಚ ವಾಕ್ಯಂ ಉತ್ತರತ್ರ "ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಶ್ರವಣೇನ
ಬುದ್ಧಿಜೀವಪರತ್ವಂ ವಾ ಪ್ರಾಣಜೀವಪರತ್ವಂ ವಾ ಅವಶ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಂ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕರ್ಮಬಂಧವಿಧುರತ್ವಾತ್ ।
ಎವಂ ಪ್ರಕರಣಾಽಽಪ್ಯಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವೇನ ಋತಪಾನಾಖ್ಯಲಿಂಗೇನ "ಮಹಾಂತಂ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಂ
ವಿಚ್ಛಿನ್ನಂ, ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್, "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ತು ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ
ವಿಚ್ಛಿನ್ನಮಿತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತೋಽಪ್ಯುಕ್ತಾ ನ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ,

ಪ್ರಶ್ನೆ - "ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳ ಮುಂದೆ "ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ
ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವೇ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ'
ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿರುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವಪರವಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣತ್ವ ಮತ್ತು ಜೀವಪರವಂದಾಗಲೀ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ 'ಮಹಾಂತಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕೃತ್ತಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿ ಮುಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕೃತ್ತಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯತೌ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಾನಾವೇವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ "ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹರೇಷಂ" ಇತಿ ಪರಸ್ಯ "ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಂ" ಇತಿ ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಗುಹಾವಿಶ್ವದರ್ಶನಾತ್ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ "ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ" "ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿಧ್ವಿ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಪಾಸ್ಯತ್ವೋಪಾಸಕತ್ವಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ ಶೇಷಭೂತೌ ಜೀವೌ ದ್ವಿतीयಃ ಚತ್ವರಿತ್ವ ಪರಮಾತ್ಮೇವಾತ್ಮೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ।

ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುವಂತಹ ಧರ್ಮ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ "ಗುಹಾನಿಹಿತಂ ಗಹರೇಷಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ "ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ" "ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿಧ್ವಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಉಪಾಸಕತ್ವವು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ಯವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮರೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತದ್ವಕ್ತಂ -

ಅತ್ತಾ ಖಲ್ವೋದನಾದೇರ್ಭವಭುಗಿತಿ ಕಠಶ್ರುತ್ಯಧಿತೋಽಪ್ಯಸೌ ಸ್ಯಾತ್

ನ ಸ್ಯಾನ್ಮೃತ್ಯುಪಸಿಕ್ತಿಸ್ಥಿರಚರನಿಖಿಲಗ್ರಾಸತಸ್ತತ್ಪ್ರಯೋಕ್ತಃ ।

ಜೀವವ್ಯಾವರ್ತನಂ ಚ ಪ್ರಕರಣವಿದಿತಂ ಭೋಕ್ತೃತೋಕ್ತಿರ್ದಯೋಸ್ತು

ಪ್ರೇಯತ್ವಪ್ರೇರಕತ್ವಪ್ರತಿನಿಯತರಸಾಚ್ಚತ್ವಿನ್ವಿತ್ಯಾಽಥವಾ ಸ್ಯಾತ್ ॥

ಇತಿ ।

ಅತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿಕಾದೇರ್ಭವಭುಗತಿ ಕಳಶ್ಚುತ್ಯಾಧೀತೋಽಪ್ಯಸೌ ಸ್ಯಾತ್
ನ ಸ್ಯಾನ್ಯತ್ಯಾಪಸ್ಯಿಸ್ಥಿರಚರನಿಖಿಲಗ್ರಾಸತಸ್ತಲ್ಲಯೋಕ್ತೇಃ |
ಜೀವವ್ಯಾವರ್ತನಂ ಚ ಪ್ರಕರಣವಿದಿತಂ ಭೋಕ್ತೃತೋಕ್ತೃದ್ವಯೋಽಪ್ಯು
ಪ್ರೇರ್ಯತಪ್ರೇರಕತ್ವಪ್ರತಿನಿಯತರಸಾಚ್ಚತಿನೀತ್ಯಾಽಥವಾ ಸ್ಯಾತ್ ||

ಇದನ್ನೇ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಕಾಠಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅತ್ಯತ್ವವು ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ಮೃತ್ಯು' ಪದದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತಿಳಿಯುವ ಚರಾಚರ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಅತ್ಯತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜೀವವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರೇರ್ಯಪ್ರೇರಕರಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿಯತರಾದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತದೇತತ್ಪರಮತೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಾನಾನುಗುಣ್ಯಾದಿನೋಕ್ತದೂಷಣಗಣೇನ ದೃಷ್ಟಿತಪ್ರಾಯಂ ಮತ್ವಾ, ಯದತ್ರೈಕಾಧಿಕರಣ್ಯಸಮರ್ಥನಂ, ತದಪಿ ನಿರಾಚಿಕೀರ್ಣಃ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶೋ ದರ್ಶಿತಮೈಕಾಧಿಕರಣ್ಯ-ಸಮರ್ಥನಮನುವದತಿ - ಏಕಪ್ರಕರಣೇತಿ | 'ಮಿತ್ರಾಧಿಕರಣತ್ವಾಭಿಗಾತ್' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ |

ರಾಮಾನುಜರ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಆದ್ವೈತಿಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಲೇ ಇವರ ಮತವೂ ಸಹ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ವವು ನೇರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ನಾವು ಹೇಳುವ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ಮಿ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿಯೇ ಅತ್ಯತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಸರ್ವ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಚರಾಚರ ಪದಾರ್ಥವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಅನಾನುಗುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಆದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಗುಹಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು 'ಏಕಪ್ರಕರಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಏಕಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯಾಣಾಂ' ಎಂಬ ಪಷ್ಯಂತ ಪದಗಳಿಗಲ್ಲ 'ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನ್ವದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಬೃಹ್ಮವಾಚಿಕರಣಸ್ಯ ಚಾರ್ಥವಿಣಿಕೈಕಪ್ರಕರಣಗತ-ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯಸ್ಯ ಮಿತ್ರತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಪಾದಾಂತರೇತಿ | ತತ್ರೋಪಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ-ವ್ಯವಧಾನಾತ್ "ಯस्ಮಿನ್ ದೈಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇಽಪ್ಯದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಋತುಕ್ತಸ್ಯಾಕ್ಷರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇಽಪಿ ತತ್ತ್ವೇಷತಯಾ ಪ್ರಧಾನಾಬುಕ್ತುಚಪಪತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಽಸಿದ್ಧೇರೂಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವಾ-ಭಾವಾತ್ |

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿರುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವಪರವಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣತ್ವ ಮತ್ತು ಜೀವಪರವಂದಾಗಲೀ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ 'ಮಹಾಂತಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿ ಮುಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯತೌ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶೈ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಾನಾವೇವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ "ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹ್ವರೇಷ್ಠಂ" ಇತಿ ಪರಸ್ಯ "ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಂ" ಇತಿ ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಗುಹಾವಿಷ್ಠತ್ವದರ್ಶನಾತ್ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ "ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ" "ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿಧ್ವಿ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಪಾಸ್ಯತ್ವೋಪಾಸಕತ್ವಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ ಶೇಷಭೂತೌ ಜೀವೋ ದ್ವಿತೀಯಃ ಛತ್ರೀವತ್ ಪರಮಾತ್ಮೇವಾತ್ಮೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಇತಿ ।

ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುವಂತಹ ಧರ್ಮ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ "ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹ್ವರೇಷ್ಠಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ "ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ" "ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿಧ್ವಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಉಪಾಸಕತ್ವವು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ಯವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮರೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತದ್ಗುಹಂ -

ಅತ್ತಾ ಖಲ್ವೋದನಾದೇರ್ಭವಭುಗಿತಿ ಕಠಶ್ರುತ್ಯಧಿತೋಽಪ್ಯಸೌ ಸ್ಯಾತ್

ನ ಸ್ಯಾನ್ಮೃತ್ಯುಪಸಿಕ್ತಸ್ಥಿರಚರನಿಖಿಲಗ್ರಾಸತಸ್ತತ್ಪ್ರಯೋಕ್ತಃ ।

ಜೀವವ್ಯಾವರ್ತನಂ ಚ ಪ್ರಕರಣವಿದಿತಂ ಭೋಕ್ತೃತೋಕ್ತಿರ್ದಯೋಸ್ತು

ಪ್ರೇಯತ್ವಪ್ರೇರಕತ್ವಪ್ರತಿನಿಯತರಸಾಛತ್ರೀನೀತ್ಯಾಽಥವಾ ಸ್ಯಾತ್ ॥

ಇತಿ ।

ಅತ್ರಾ ಖಿಲೋದನಾದೇರ್ಭವಭುಗಿತಿ ಕರಶ್ಚುತ್ಯಾಧೀತೋಽಪ್ಯಸೌ ಸ್ಯಾತ್
ನ ಸ್ಯಾನ್ಯತ್ಯೂಪಸಿಕ್ತಸ್ಥಿರಚರನಿಖಿಲಗ್ರಾಸತಸ್ತಲ್ಲೋಕ್ತೇಃ |
ಜೀವವ್ಯಾವರ್ತನಂ ಚ ಪ್ರಕರಣವಿದಿತಂ ಭೋಕ್ತೃತೋಕ್ಷಿದ್ವಯೋಸ್ತು
ಪ್ರೇರ್ಯತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವಪ್ರತಿನಿಯತರಸಾಚ್ಚತಿನೀತ್ಯಾಽಥವಾ ಸ್ಯಾತ್ ||

ಇದನ್ನೇ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಕಾರಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅತ್ಯತ್ವವು ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ಮೃತ್ಯು' ಪದದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತಿಳಿಯುವ ಚರಾಚರ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಅತ್ಯತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲವೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜೀವವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರೇರ್ಯಪ್ರೇರಕರಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿಯತರಾದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತದೇತತ್ಪರಮತೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಾನಾನುಗುण्याದಿನೋಕ್ತದೂಷಣಗಣೇನ ದೂಷಿತಪ್ರಾಯಂ ಮತ್ವಾ, ಯದತ್ರೈಕಾಧಿಕರಣ್ಯಸಮರ್ಥನ, ತದಪಿ ನಿರಾಚಿಕೀರ್ಣಃ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶೋ ದರ್ಶಿತಮೈಕಾಧಿಕರಣ್ಯ-ಸಮರ್ಥನಮನುವದತಿ - ಏಕಪ್ರಕರಣೇತಿ | 'ಮಿತ್ರಾಧಿಕರಣತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಾತ್' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ |

ರಾಮಾನುಜರ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಲೇ ಇವರ ಮತವೂ ಸಹ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ವವು ನೇರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ನಾವು ಹೇಳುವ 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತಿ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿಯೇ ಅತ್ಯತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಸರ್ವ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಚರಾಚರ ಪದಾರ್ಥವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಅನಾನುಗುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ತಪ್ಪಿದಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಅತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಗುಹಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು 'ಏಕಪ್ರಕರಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಏಕಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯಾಣಾಂ' ಎಂಬ ಷಷ್ಠ್ಯಂತ ಪದಗಳಿಗಲ್ಲ 'ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಿಕರಣಸ್ಯ ಚಾರ್ಯವರ್ಣಿಕೈಕಪ್ರಕರಣಗತ-ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯಸ್ಯ ಭಿನ್ನತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಪಾದಾಂತೇತಿ | ತತ್ರೋಭಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯವಧಾನಾತ್ "ಯಸ್ಮಿನ್ ದೈ:" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇಽಪ್ಯದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿದ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾಕ್ಷರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇಽಪಿ ತತ್ತ್ವೇಷತಯಾ ಪ್ರಧಾನಾಬುಕ್ತುಚಪತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಽಸಿद्धೀರೂಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವಾ-ಭಾವಾತ್ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ 'ಯತ್ತದದ್ರೇಶ್ಯಂ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೆ 'ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಈ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅರ್ಥವರ್ಣ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳೂ ಸೇರಿ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದೇ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪಾದಾಂತರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿದೆ. ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣವು ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪಾದದಿಂದ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವ್ಯವಧಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ "ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನ ಮೊದಲಾದವೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವವೂ ಸಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ एव "तद्धेतुव्यपदेशाच्च" "मान्त्रवर्णिकमेव च" इत्यादिसूत्राणां पूर्वापरबहुवाक्यविषयत्वेऽप्यव्यवहितत्वात्, परस्परोपजीव्योपजीवकभावेनान्वितार्थ-परतया चैकाधिकरण्यम् । अन्यथा तत्रापि भेद स्यादिति भावः । उपजीव्योपजीवकभावं श्रुतप्रकाशोक्तमेव दर्शयति - तथा हीति ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ತದ್ಧೇತುವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು "ಕೋ ಹ್ಯೇವಾನ್ಯಾತ್ ಕಃ ಪ್ರಾಣ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 'ಮಾಂತ್ರವರ್ಣಿಕಮೇವಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಅನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದ ವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕ ಭಾವವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಏಕಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದು ಉಪಜೀವ್ಯ, ಉಪಜೀವಕಭಾವಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ತದ್ಧೇತುವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ', "ಮಾಂತ್ರವರ್ಣಿಕಮೇವ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಪ್ರಕೃತ ಅತ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೂ, ಗುಹಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಭಾವವು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ 'ತಥಾ ಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - पूर्वपक्षरीत्येति । सा रीतिः प्राङ्गया प्रदर्शिता । विच्छेदादिति । ऋतपानाख्यलिङ्गापेक्षया प्रकरणस्य दुर्बलत्वादिति भावः ।

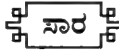
ನನು “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಇತ್ಯೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಂ ಸತ್ರ “ಮಹಾಂತಂ” ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಿच्छೇದಕಂ, ಕಿಂತು “ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ” ಇತ್ಯನೇನೈವ ವಿच्छೇದಕಂ, “ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ” ಇತ್ಯೇತತ್ತು ವಾಕ್ಯಮನೇನಾಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯೇಣ ವಿच्छಿನ್ನಂ ಸತ್ “ಮಹಾಂತಂ” ಇತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಕ್ಯೈಃ “ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ” ಇತಿ ಲಿಂಗಕೃತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ವಶೇನೈವಾಕ್ಯತಾಮಾಪನಂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಪರಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಋತಮಿತ್ಯನೇನೆತಿ ।

‘ಪೂರ್ವಪಕ್ಷರೀತ್ಯಾ’ ಎಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ವಿಚ್ಛೇದಾತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಋತವಾನ್’ ಎಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಕರಣವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗದೆ ‘ಮಹಾಂತಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಾದರೂ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಿ ‘ಮಹಾಂತಂ’ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ‘ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಿಂಗದಿಂದ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಬಲದಿಂದ ವಿಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೇ ಆಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಋತಂ ಇತ್ಯನೇನ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - “ಮಹಾಂತಂ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ “ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯವಹಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಋತಮಿತ್ಯಾದಿನೇತಿ । ಅವ್ಯವಹಿತೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸಿದ್ಧಾಂತರೀತ್ಯೇತಿ । उक्ता रीतिः प्राक् । उपजीव्यत्वादिति । उत्तरवाक्यस्याब्रह्मपरत्वे ब्रह्मपरत्वे वा पूर्वस्यापि तथात्वादित्यर्थः ।

‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿದೆ. ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಋತಂ ಇತ್ಯಾದಿನಾ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ‘ಋತಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಸಿದ್ಧಾಂತರೀತ್ಯಾ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ರೀತಿಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್’ ಎಂದರೆ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಉಪಜೀವ್ಯವ್ಯವಹಿತವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರ್ಥ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ರಾಮಾನುಜರೂ ಸಹ 'ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವ ಹೊಸ ವಿಚಾರ.

ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಾಲಕದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಮುಂದಿನ 'ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಕಾಲಕದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರನೆಯ ವಲ್ಲಿಯು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಇದು ತಪ್ಪು. ಈ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಒಂದರ ಮುಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಇವೆ. ಈ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಜೀವಕಭಾವವೂ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಪಾದವೆಂಬ ವ್ಯವಧಾನವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಮುಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ಬುದ್ಧಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಾದರೆ ಅದರ ಹಿಂದಿನ "ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಜೀವನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು. 'ಮಹಾತಂ ವಿಭುಮಾತ್ಮನಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಭಗ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರನ್ನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡಬೇಕೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ವಾದ.

ರಾಮಾನುಜರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕ ಭಾವವಿಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

तन्न, अस्मिन्मते पूर्वसूत्रस्य बृहदारण्यकगतवाक्यविषयत्वेन, उत्तरद्वयस्य च काठकगतवाक्यविषयत्वेनैकप्रकरणस्यविषयत्वाभावात् । किञ्च - "ऋतम्" इत्यादिकं "महान्तम्" इत्यस्य "यस्य" इत्यस्य च मध्ये यदि स्यात्, तदा -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಸಾಮಿಧೇನಿನಾಂ ನಿವಿಧಿಃ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಯತಃ ।

ನತು ಕಾಮ್ಯೈಃ ಪುನಃ ಕಲ್ಪೈಃ ಸನ್ಧಾತುಂ ಸಾ ಹಿ ಶಕ್ಯತೇ ॥

ಇತ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಮಧ್ಯಸ್ಥನಿವಿಧಿಸ್ಸಾಮಧೇನೀಪ್ರಕರಣಸ್ಯೇವ “ಋತಂ” ಇತ್ಯನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ ಶಾಙ್ಖ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ತ್ವೇತದಸ್ತಿ, “ಋತಂ” ಇತ್ಯಾದೇಃ “ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಸ್ಮಾದಪಿ ಪರತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ “ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಾದ್ವಿಚ್ಛೇದಾಶಾಙ್ಕ ।

ನಚ “ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯಃ” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ ದುರವಬೋಧತ್ವರೂಪಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಸ್ಯ “ಯಸ್ಯ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ “ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ” ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾತ್ ತದೇಕಪ್ರಕರಣತೇತಿ ತ್ವದ್ರೀತ್ಯಾ “ಪ್ರಕರಣಾತ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣೋಕ್ತೇಽಪಿ, ತತ್ಪ್ರಾಣೇನ “ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಸ್ಯಾನಂತರ್ಯರೂಪೇಣ ಕ್ರಮೇಣ “ಋತಂ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಏಕವಾಕ್ಯತೇತಿ ಶಾಙ್ಕಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್, ಲಿಂಗಾದಾನಂತರ್ಯರೂಪಕ್ರಮದೌರ್ಬಲ್ಯಸ್ಯ ತ್ವನ್ಮತೇ ಏತಚ್ಛಾ ಸ್ವಪೂರ್ವಭಾಗೇ ಪೂರ್ವತನ್ತ್ರ ಏವ ಸಿದ್ಧತ್ವೇ ಪುನರಿಹ ಕ್ರಮಪ್ರಾಬಲ್ಯಶಾಙ್ಕನುದಯಾತ್ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತೇ “ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇ ತತ್ತ್ವೇಷತಯಾ ಜೀವೋಕ್ತಿವತ್, “ಬುದ್ಧಿಂ ತು ಸಾರಥಿಂ ವಿಧಿ” ಇತಿ ಬುದ್ಧ್ಯುಕ್ತಿವಚ್ಚ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇ ತತ್ತ್ವೇಷತಯಾ ಬುದ್ಧಿಜೀವೋಕ್ತಿಸಮ್ಮವಾಚ್ಚ ।

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರ ಈ ವಾದವು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕೃತಂ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿರುವ ‘ಯದ್ದೇವಾಃ ಅಸಜ್ಜತ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಾಠಕದಲ್ಲಿರುವ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಮತ್ತು ‘ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕೃತಂ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಆವಾಗೆ ‘ಮಹಾಂತಂ’ ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬುದ್ಧಿಜೀವವಿಷಯಕವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನಂತರ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇರುವುದರಿಂದ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸುಹಾರ್ಥಕರಣ (೧-೨-೩)

ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗದಿದ್ದರೂ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಮಾಡಿದ ಶಂಕೆಯೇ ತಪ್ಪಾಗಿದೆ.

ವಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಸಾಮಿಧೇನೀನಾಂ ನಿವಿಧಿಃ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಯತಃ |

ನತು ಕಾಮ್ಯೈಃ ಪುನಃ ಕಲ್ಪೈಃ ಸಂಧಾತುಂ ಸಾ ಹಿ ಶಕ್ಯತೇ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಾಮಿಧೇನಿಪ್ರಕರಣವು 'ನಿವಿನ್ನಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುತ್ತದೋ? ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪುನಃ 'ಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನಿ' ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ 'ಉಪವೀಯತೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಸಂಧಾನ ಹೊಂದಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾನ್ಯಾಯದಂತೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿವಿನ್ನಾಮಕಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಾಮಿಧೇನಿ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದನವು ಹೇಗೆ ಆಗಿದೆಯೋ? ಆದರಂತೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದವಾಯಿತೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಆನಂತರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವು ವಿಚ್ಛೇದವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಗೆ ಆಶಂಕಿಸುತ್ತೀರಿ?

“ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ದುರವಬೋಧಕತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದರಿಂದ ಏಕಪ್ರಕರಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ 'ಪ್ರಕರಣಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆನಂತರ್ಯರೂಪವಾದ ಕ್ರಮಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ ಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆನಂತರ್ಯರೂಪವಾದ ಕ್ರಮಪ್ರಮಾಣವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಪೂರ್ವಭಾಗವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿಮಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಕ್ರಮಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಹ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದೆ. 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬಹಳ

ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು 'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದರೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನೀವು ಉತ್ತರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ದುರವಬೋಧತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ ಈ ಕ್ರಮಪ್ರಮಾಣವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅನ್ವಯಹೊಂದಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಕ್ರಮಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿ ಬುದ್ಧಿಜೀವವಿಷಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಂಗಭೂತವಾಗಿ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ "ಬುದ್ಧಿಂ ತು ಸಾರಥಿಂ ವಿದ್ಧಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಜೀವರನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

प्रकाशः -

बृहदारण्यकगतेति । तस्यैव सूत्रानुगुणत्वेनोदाहरणतौचित्यात् नास्ममतेऽयं दोषः, किन्तु मायिनां मत एव, पादान्त्यप्राणनये - "सर्वत्र" इति नययोस्तादृशवाक्यविषयत्वेऽपि भिन्नपादस्थत्वादिति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜರ ಮತವನ್ನು 'ತನ್ನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತ್ರಾ ಚರಾಚರ' ಎಂಬೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಾಠಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗಷ್ಟೇ ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಃ ಯದ್ಯದೇವಾಸ್ಯಜತ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ನಮಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಮಾತೇ 'ಅತ್ರಾ ಚರಾಚರ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ರಾಮಾನುಜರೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವೇನೈಕಾಧಿಕರಣ್ಯಸಮರ್ಥನ, ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ, ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಂ “ಕ್ರತಂ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ “ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಸ್ಯ “ಮಹಾಂತಂ” ಇತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣ ವಿಚ್ಛೇದಕಮಿತಿ’ ತತ್ತಾವತ್ರ ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ತನ್ಮಧ್ಯಪತಿತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ - ಕಿञ್ಚೇತಿ । ಇತ್ಯುಕ್ತೇತಿ । ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನೇತ್ಯರ್ಥ: ।

ರಾಮಾನುಜರು ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆನ್ನಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬುದು ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನಂತರವಿರುವುದರಿಂದ ‘ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ’ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಮತ್ತು ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ‘ಕಿಂಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಇತ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತೃತೀಯಸ್ಯಾಘೆ ಪಾದೇ “ಸಂದ್ವಿಧೇ ತು ವ್ಯವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯಭೇದಸ್ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ದಶಮೇಽಧಿಕರಣೇ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ “ಉಪವ್ಯಯತೇ” ಇತಿ ಶ್ರುತಂ ಉಪವಿತಂ ಕಿಂ ಸಾಮಿಧೇನ್ಯಜ್ಞಮುತ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಜ್ಞಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ

ಪುರಸ್ತಾದುಪರಿಷ್ಠಾಞ್ ಸಾಮಿಧೇನೀಕೀರ್ತನಾದವಾಂತರಪ್ರಕರಣೇನ ಸಾಮಿಧೇನ್ಯಜ್ಞಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ,

“ದೇವೇಕ್ಷೋಮನ್ವಿಕ್ಷ:” ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ನಿವಿಜ್ಞಿರ್ವ್ಯವಧಾನಾತ್ ಸಾಮಿಧೇನೀಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಿಚ್ಛೇದಾನ್ ತದಜ್ಞಮ್ । ನಚ “ಏಕವಿಂಶತ್ತಿಮನುಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಮಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನೀನಾಂ ಪ್ರಕರಣಾನುವೃತ್ತಿ: ಶಾಙ್ಕಯಾ ತಾಸಾಂ ಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನೀನಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಪ್ರಕೃತ್ವಾಭಾವಾತ್, ಅತೌ ಮಹಾಪ್ರಕರಣೇನ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಜ್ಞಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೀತಮ್ ।

ಸಂದಿಗ್ಧೇ ತು ವ್ಯವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯಭೇದಸ್ಯ ¹ (2-0-00)

(೧) ಭಾಟಸಙ್ಗ್ರಹ: -

ಅಥೈಕಾದಶಮುಪವಿತಸ್ಯ ಪ್ರಾಕರಣಿಕಾಜ್ಞತಾಧಿಕರಣಮ್

ಸಂದ್ವಿಧೇ ತು ವ್ಯವಾಯಾದ್ವಾಕ್ಯಭೇದ: ಸ್ಯಾತ್ ॥ ೨೧ ॥

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯೇನ ಶಾಙ್ಕನಾತ್ಸಙ್ಗತಿ: । ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ ‘ವಿಶ್ವರೂಪೌ ವೈ ತ್ವಾಙ್ಕ:’ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಪಾಠಕೇ ಸಪ್ತಮೇಽನುವಾಕೇ ‘ಪ್ರ ವೌ ವಾಜಾ ಇತ್ಯನ್ವಾಹ’ ಇತ್ಯದಿಸಾಮಿಧೇನೀರ್ವಿಧಾಯ, ‘ತ್ರಿ:

ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉಪವಿತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ವಸ್ತುವು ಧಾರಣೆಯನ್ನು 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಎಂಬ 'ಋಜ್' ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅಥವಾ ಸಂಪೂರ್ಣ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ತ್ರಿಪ್ರಥಮಮನ್ವಾಹ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಮಂತ್ರದ ಗುಣಗಳೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗವೆಂಬುದು ಮಹಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೂ ಸಾಮಿಧೇನೀ ಋಜ್ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ಭಾಗವು ಅವಾಂತರಪ್ರಕರಣವಾಗಿದೆ. 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬ

ಪ್ರಥಮಮನ್ವಾಹ, 'ತ್ರಿರುತ್ತಮಾಮ್' ಇತಿ ತ್ರಿರನುವಚನರೂಪದ್ವಯಾನ್ ಅಶ್ವಮೇ ಚಾನುವಾಕೇ ಆರ್ಷೇಯವರಣಾದಿಗುಣಾಶ್ಚ ವಿಧಾಯ, ನವಮೇ ನಿವಿಜಾಮಕಾನ್ "ಅಶ್ವೇ ಮಹಾ ಅಸಿ" 'ಬ್ರಹ್ಮಣ' 'ಭರತ' 'ದೇವದತ್ತೋ' 'ಮನ್ವಿದ್ಧಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿಕಾನ್ ಮನ್ತ್ರಾನ್ ವಿಧಾಯ, ದಶಮೇ 'ಏಕವಿಂಶತಿಮನುಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಮಕಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನೀವಿಕಲ್ಪಾನ್ ವಿಧಾಯ, ಏಕಾದಶೇಽನುವಾಕೇ 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ, ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಂ ಪಿತೃಣಾಂ, ಉಪವೀತಂ ದೇವಾಣಾಂ, ಉಪವ್ಯಯತೇ ದೇವಲಕ್ಷಯಮೇವ ತತ್ಕುರುತೇ' ಇತ್ಯುಪವೀತಂ ವಿಧಾಯ, ಪುನಶ್ಚ 'ಅಂತರಾಽನುಚ್ಯೇ ಸದೇವತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಕ್ರೌಞ್ಚಮಂದ್ರಸ್ವರಯೋಃ ಅಂತರಾಸ್ವರೇಣಾನುವಚನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾದಯಃ ಸಾಮಿಧೇನೀಗುಣಾಃ ಶ್ರುಯಂತೇ । ಅಗ್ನಿಸಮನ್ವಿಕಲ್ಪಾತ್ ಸಾಮಿಧೇನೀತಿ ಋಜ್ಞಾಮ್ । 'ಯಜ್ಞಿವಿಜ್ಞಿನ್ಯವೇದಯತ್ ತಜ್ಞಿವಿದಾಂ ನಿವಿತ್ವಮ್' ಇತಿ ನಿವರ್ಚನಾದಿಧ್ವ- ಪ್ರಕ್ಷೇಪಸಮಿಧ್ವಾಘ್ರಿಸಮ್ಬೋಧನರೂಪಮನ್ತ್ರಾ ನಿವಿದ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ । ಉಪವೀತಂ ನಾಮ ಶೀತವಾತಾತಪಪಿಡಾ- ನಿವೃತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ದೃಢಾರ್ಥ ವಾಸೋವಿನ್ಯಾಸವಿಶೇಷರೂಪಮ್ । ತತ್ರೋಪವೀತಂ ಕಿಂ ಸಾಮಿಧೇನೀನಾಮಜ್ಞಮುತ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಜ್ಞಮಿತಿ ಸಂದೇಹಃ । 'ತ್ರಿ ಪ್ರಥಮಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪೂರ್ವತ್ರ 'ಅಂತರಾಽನುಚ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿನೋತ್ತರತ್ರ ಚ ಸಾಮಿಧೇನೀಗುಣಶ್ರವಣೇನ ಪೂರ್ವತ್ರೇವ ಸಂದರ್ಶನೇ ಸಾಮಿಧೇನೀನಾಮವಾನ್ತರಪ್ರಕರಣ- ಕಲ್ಪನಾತ್ತೇನ ಸಾಮಿಧೇನ್ಯಜ್ಞಮುಪವೀತಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ನಿವಿಜಾಮಕಮನ್ತ್ರವಿನಿಯೋಜಕೇನ 'ಅಶ್ವೇ ಮಹಾ ಅಸೀತ್ಯಾಹ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಸಾಮಿಧೇನೀಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಿಚ್ಛೇದಾನ್ ತದಜ್ಞತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ನ ಚ ನಿವಿದಾಮಪಿ ಸಾಮಿಧೇನ್ಯಜ್ಞತಯಾ ನ ವ್ಯವಧಾಯಕತ್ವಮಿತಿ ಶಂಕ್ಯಮ್ । ನಿವಿದಾಂ ಲಿಕ್ತೇನಾಶ್ರಜ್ಞತ್ವಾವಗಮಾತ್ । ನ ಚೈವ ನಿವಿದಜ್ಞಮಸ್ತಿತಿ ಶಂಕ್ಯಮ್ । ಉಪವೀತಸ್ಯಾಭಿತೋ ನಿವಿದ್ಧಿಮಾಶ್ರವಣೇನ, ತಾಸಾಮವಾನ್ತರಪ್ರಕರಣಾಭಾವಾತ್ । ನ ಚ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನೀನಾಮಜ್ಞತಾ ಶಂಕ್ಯಾ । ಸನ್ನಿಧಿತೋ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ । ತಸ್ಮಾದಿಹ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯಾಭಾವಮನ್ವಾ- ಪ್ರಕರಣೇನ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಜ್ಞಮ್ । ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್ ನಿವಿದಿಃ ವ್ಯವಾಯಾತ್ ವ್ಯವಧಾನಾತ್' ಸಾಮಿಧೇನೀ- ಪ್ರಕರಣಾನುವರ್ತನೇ ಸಂದಿಗ್ಧೇ, ವಾಕ್ಯಭೇದಃ, ಸ್ವಾತ್ । 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಮಿಧೇನೀವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾ ನ ಸ್ವಾದಿತಿ । ಫಲಂತು ಸಾಮಿಧೇನ್ಯಜ್ಞತ್ವದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಜ್ಞತ್ವೇ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಯೋರಿತಿ ವ್ಯಕ್ತಮ್ ।

ಇತ್ಯೇಕಾದಶಮುಪವೀತಸ್ಯ ಪ್ರಾಕರಣಿಕಾಜ್ಞತಾಧಿಕರಣಮ್

ಶ್ರುತಿಯು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಾಮಿಧೇನೀಯಜ್ಞ' ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಉಪವೀತಾಕಾರವಾಗಿ ಧರಿಸಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವಾಗ ಉಪವೀತಾಕಾರವಾಗಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಿಧೇನೀಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇದು ಅಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ದೇವೇದ್ಯೋಮನ್ವಿದ್ಧಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ನಿವಿನ್ನಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿವೆ. ಅಂದರೆ ಮೊದಲು 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಮಂತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿವಿನ್ನಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ನಿವಿನ್ನಾಮಕ' ಮಂತ್ರದಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಪ್ರಕರಣವು ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು 'ಸಾಮಿಧೇನೀಗೆ' ಅಂಗವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

'ನಿವಿನ್ನಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳ ಅನಂತರ ಪುನಃ 'ಏಕವಿಶಂತಿಮನುಭ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಮಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನೀ' ಮಂತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿವಿನ್ನಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪುನಃ ಸಾಮಿಧೇನೀಪ್ರಕರಣವು ಅನಿಶ್ಚಿತವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಹೀಗೆ ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕಾಮ್ಯ ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಮಂತ್ರಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗದ ಕಾರಣ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಸಂಧಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರಕರಣವೆನಿಸಿದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಂಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾರ್ತಿಕಮೇತತ್ । 'ಯತಃ' ಯಸ್ಮಾತ್ 'ನಿವಿಧಿಃ' ನಿವಿಧಿಮತಃ 'ದೇವೇದ್ಯೋಮನ್ವಿದ್ಧಃ' ಇತ್ಯಾದಿಮನ್ತ್ರೈರ್ವಿಚ್ಛಿನ್ಮ ಸಾಮಿಧೇನೀನಾಂ ಅಗ್ನಿಸಮಿನ್ಧನಾರ್ಥತಯಾ ಸಾಮಿಧೇನೀನಾಮಿಕಾನಾಮೃತಾಂ ಪ್ರಕರಣಂ, ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಕರಣಂ ಕಾಮ್ಯೈಸ್ಸಾಮಿಧೇನೀಕಲ್ಪೈರ್ ಸಾಮಿಧೇನೀಕಲ್ಪೈಃ ಪುನಸ್ಸಮಿನ್ಧಾನತುಂ ಸಂಯೋಜಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಚ್ಛಿನ್ನಸಾಮಿಧೇನೀನಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಗದ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೀಗೆರ್ಥ -

ಯತಃ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿವಿಧಿ = ನಿವಿನ್ನಾಮಕವಾದ, 'ದೇವೇದ್ಯೋಮನ್ವಿದ್ಧಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಸಾಮಿಧೇನೀನಾಂ = ಅಗ್ನಿಸಮಿನ್ಧನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಮಿಧೇನೀ ಎಂಬ 'ಯಜ್ಞ' ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಕರಣವು, ವಿಚ್ಛಿನ್ನ = ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದೆ, ತಸ್ಮಾತ್ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಪ್ರಕರಣವು ಕಾಮ್ಯೈಃ ಕಲ್ಪೈಃ = ಕಾಮ್ಯವಾದ ಸಾಮಿಧೇನೀಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಪುನಃ = ಮತ್ತೆ, ಸಂಧಾತುಃ = ಸಂಧಾನ ಹೊಂದಲು, ನಹ ಶಕ್ಯತೇ = ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಪ್ರಕರಣವು ಒಮ್ಮೆ ವಿಚ್ಛೇದವಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಅದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಯತಂ ಪಿಬಂತಿ'

ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗಿ 'ನಿವಿನ್ನಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾದ ಯಾವುದೇ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಾರ್ಪಣಾಂತಿಕಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನುಕ್ತಮತ್ರ "ಯಸ್ಯ" ಇತ್ಯೇತತ್ ವ್ಯವಹಿತೇನ "ಮಹಾನ್ತಂ" ಇತ್ಯನೇನ ವಿಚ್ಛಿಂತ್ರಂ ಸನ್ನಿಹಿತೇನ "ಋತಂ" ಇತ್ಯನೇನೈಕವಾಕ್ಯತಾಮಾಪದ್ಯತ ಇತಿ, ತನ್ನ, ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಸನ್ನಿಧೇರ್ಬಲ್ಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ತದಾಶಾಸ್ತ್ರಯ ನಿರಾಹ - ನ ಚೇತ್ಯಾದಿನಾ ।

ಕ್ರಮೇಣೇತಿ । ಸ್ಥಾನರೂಪಪ್ರಮಾಣೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಲಿಂಗಾದಿತಿ ।

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು 'ಯತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಅನಂತರ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಹ ಅದರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಪ್ರಕರಣಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಸನ್ನಿಧಿಪ್ರಮಾಣವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

'ಕ್ರಮೇಣ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನರೂಪ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತೃತೀಯಸ್ಯ ತೃತೀಯೇ "ಶ್ರುತಾಲಿಂಗವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನ" ಇತಿ ಬಲಾಬಲಪ್ರಕರಣೇ ದಶಮೇಽಧಿಕರಣೇ ರಾಜಸೂಯೇ ಪಶ್ಚಿಷ್ಠಿಸೋಮಯಾಗಾಃ ಸಮಪ್ರಧಾನತಯಾ ಶ್ರುತಾಃ । ತತ್ರಾಭಿಷೇಚನೀಯಸ್ಯ ಸೋಮಯಾಗಸ್ಯ ಸನ್ನಿಧೌ ವಿಧೇವನಾದಯಃ ಕೇಚನ ಪದಾರ್ಥಾಃ ಶ್ರುತಾಃ । ತೇ ಕಿಮಭಿಷೇಚನೀಯಸ್ಯಾಕ್ಷಮುತ ಸರ್ವಸ್ಯ ರಾಜಸೂಯಸ್ಯೇತಿ ಸಂಶಯೇ,

ಸನ್ನಿಧಿವಿಶೇಷಾದಭಿಷೇಚನೀಯಮಾತ್ರಾಕ್ಷಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ,

ಪ್ರಕರಣಾವಿಶೇಷಾತ್ಸರ್ವರಾಜಸೂಯಾಕ್ಷಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ ।

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾನಾಂ ಸಮವಾಯೇ ಪರದೌರ್ಬಲ್ಯಮರ್ಥವಿಪ್ರಕರ್ಷಾತ್

(೩-೩-೧೦)

ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಪ್ರಬಲ ಯಾವುದು ದುರ್ಬಲವೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ರಾಜಸೂಯಯಾಗದಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಚಿಷ್ಠಿಸೋಮ' ಮೊದಲಾದ ಯಾಗಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಷೇಚನೀಯವೆಂಬ ಸೋಮಯಾಗದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ 'ವಿದೇವನ' 'ಪಗಡೆಯಾಟ' ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿದೇವನಾದಿ ಕ್ರೀಡೆಗಳು 'ಅಭಿಷೇಚನೀಯ' ಎಂಬ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಧಾನವಾದ ರಾಜಸೂಯಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ಅಭಿಷೇಚನೀಯ' ಯಾಗದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ವಿದೇವನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ 'ಅಭಿಷೇಚನೀಯ' ಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದ 'ವಿದೇವನಾದಿ ಕ್ರೀಡೆಗಳು' ರಾಜಸೂಯಯಾಗದ ಅಂಗವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - तथा च “विंशतिलक्षण्येकं शास्त्रं” इति वदतस्तव मते तत्रैव प्रकरणात्पाठसन्निधिरूपस्य स्थानस्य दौर्बल्यं सिद्धमिति नात्र तत्प्राबल्यशङ्कोपपद्यत इत्यर्थ: ।

“ವಿಂಶತಿಲಕ್ಷಣ್ಯೇಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ನೀವು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಗವನ್ನಾಗಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಅಂತಹ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಸನ್ನಿಧಿಯೆಂಬ ಸ್ಥಾನ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬಾರದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एवं “यस्य” इत्यस्य “ऋतम् इत्यनेन नैकवाक्यता युक्तेत्युक्तम् । इदानीमस्त्वेकवाक्यत्वम् ,

एवमपि न ब्रह्मप्रकरणविच्छेदशङ्का युक्तेत्याह - सिद्धान्त इति । तच्छेषतयेति । ब्रह्मणः प्राधान्येन प्रतिपादनं जीवस्य ब्रह्मगुणशेषभूततयेत्यर्थ: ।

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪೋಣ ಆದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವು ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಸಿದ್ಧಾಂತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

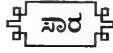
'ತತ್ಶೇಷತಯಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಂಗಭೂತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - द्युभ्वादिनये त्वदुक्तरೀत्यैवेति भाव: । प्राधान्येनान्यप्रतिपादन एव प्रकरणविच्छेद: । एवं च प्रकरणविच्छेदशङ्काया अयोगेन तत्समाधानार्थं “गुहां” इत्यादिकमयुक्तमित्याशय: ।

ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ರಾಮಾನುಜರೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಂಗಭೂತನಾಗಿ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕರಣವು ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈ ಶಂಕೆಯ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕಾಗಿ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಉಪಜೀವ್ಯರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಟವೆ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ಅಸ್ಮನ್ಮತ ಇತಿ ವದತಾ ಏಕಪ್ರಕರಣಸ್ಯಮೇವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಂ ವದತಾಂ ಪರೇಭಾಮರ್ಯದೋಷ ಇತಿ ಧ್ವನಿತಮ್ | ನನು ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೇತ್ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನಂತರ್ಯರೂಪೇಣ ಕ್ರಮೇಣ ಕ್ರತಮಿತಿ ವಾಕ್ಯೇನೈವಕವಾಕ್ಯತೇತಿ ಶಾಕ್ಷಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ || ನನು ಲಿಕ್ಷೇನ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣತ್ವನಿಶ್ಚಯಽಪ್ಯಾನಂತರ್ಯರೂಪಕ್ರಮಸ್ಯ ದುರ್ಬಲತ್ವಾನಿಶ್ಚಯೇನ ಕ್ರಮಪ್ರಾಬಲ್ಯಶಾಕ್ಷ್ಯಾ ಕ್ರಮೇಣ ಕ್ರತಮಿತಿ ವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾ ಶಾಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾದೇವೇತ್ಯತ ಆಹ - ಲಿಕ್ಷಾದಿತಿ || ವಿಶಾಕ್ಷಾಕ್ಷಣಮೇಕಂ ಶಾಕ್ಷಮತಿ ತ್ವತ್ಸಿದ್ಧಾಂತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ರಾಮಾನುಜರು ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ಕಲೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂಬ ದೋಷವು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನಮಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬುದು ಕಾರಕದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ರಾಮಾನುಜರ ವಾದ. ಆದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮುಂದಿರುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪ.

ಆದರೆ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅವರೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಮಾಣವು ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಸಾಮಿಧೇನೀ' ಪ್ರಕರಣವು 'ನಿವಿನ್ಯಾಮಕ' ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುತ್ತದೋ? ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪುನಃ 'ಕಾಮ್ಯಸಾಮಿಧೇನೀ' ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ.

'ಉಪವೀಯತೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಸಂಧಾನ ಹೊಂದಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದಂತೆ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತಂತ್ರವಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕಿञ्च - यथाऽदृश्यत्वाद्यधिकरणबुभ्वाद्यधिकरणयोरेकप्रकरणस्थवाक्यविषयत्वे उपजीव्योपजीवकभावे च सत्यपि भेदः, तथाऽत्र किं न स्यात् । अस्ति हि तत्राप्युपजीव्योपजीवकभावः, “यस्मिन् द्यौः” इत्यादिकस्योत्तरवाक्यस्य परमात्मपरत्वाभावे पूर्वस्य “यत्तदद्रेश्यमग्राह्यम्” इत्याद्यदृश्यत्वादिवाक्यस्य तत्परत्वासिद्धेः ।

अथ अदृश्यत्वाद्यधिकरणबुभ्वाद्यधिकरणयोर्वैश्वानराधिकरण- व्यवहितत्वात् भिन्नपादनिवेशाच्च नैकाधिकरणतेति चेत्, न, ऐकाधिकरण्ययोग्ययो-र्व्यवधानादेरेव अयुक्तत्वात् ।

नन्वस्पष्टजीवादिलिङ्गकत्वाददृश्यत्वाद्यधिकरणं द्वितीये स्पष्टजीवादिलिङ्गकत्वात् बुभ्वाद्यधिकरणं तृतीये निवेशितमिति चेत्, न,

अत्राप्यतृत्वस्य द्वितीयस्यत्वात् अस्पष्टजीवलಿङ्ಗತ್वेन, ऋतशब्दवाच्यकर्मफल- भोक्तृत्वस्य स्पष्टजीवलಿङ्ಗತ್वेन भिन्नपादनिवेशापातात् ।

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತು ಇದೇ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ 'ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣದ' ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು 'ಮಾಂಡೋಕ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪ- ಜೀವಕಭಾವ್ಯವೂ ಸಹ ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಾನುಜರ ಪ್ರಕಾರ ಇದು ತಪ್ಪಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉಪಜೀವ್ಯೋಪ- ಜೀವಕಭಾವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ “ಯುಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ” ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮ ಪರವಾಗದಿದ್ದರೆ ‘ಯಾತ್ರದದ್ರೇಶಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮ ಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ದ್ಯುಭ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದ ವ್ಯವಧಾನವಿದೆ. ಮತ್ತು ದ್ಯುಭ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣವು ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಪಾದದ ವ್ಯವಧಾನವೂ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಆಪಾದಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹೀಗೆ ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಎರಡೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣಗಳಾದರೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವಾಗ ಅಧಿಕರಣದ ಹಾಗೂ ಪಾದದ ವ್ಯವಧಾನವೇ ತಪ್ಪೆಂದು ನಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶಂಕೆ - ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಲಿಂಗಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಮೂರನೇ ಪಾದದ ದ್ಯುಭ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಜೀವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಜೀವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಐಕಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ಆಪಾದಿಸುತ್ತೀರಿ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದರೆ ಅತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಜೀವಲಿಂಗವೇ ಆಗಿದೆ. ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ‘ಯತ’ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಜೀವಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೇ ನಿವೇಶ ಮಾಡ ಬೇಕಾದೀತು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

यत्त्वेकप्रकरणस्थवाक्यविशेषविषयत्वादैकाधिकरण्यमिति, तदपि नेत्याह -
किञ्चेति ।

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದೆ ರಾಮಾನುಜರು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ಐಕಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ‘ಕಿಂಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಪ್ರಕಾಶ: - ನनु ಕಥಂ उपजीव्योपजीवकभावः । “नहि यस्मिन् द्यौः पृथिवी
इत्यादिवाक्यस्य परमात्मपरत्वमदृश्यत्वादिगुणकस्याक्षरात्परतः परस्य
परमात्मत्वोपपादकम् । परप्रकरणेऽपि तच्छेषत्वेन प्रधानादिप्रतिपादनोपपत्ते”
रित्युपजीव्योपजीवकभावाभावस्य श्रुतप्रकाश एवोक्तेरित्यतोऽत्रेव तत्रापि पूर्वपक्षे
तद्भावमाह - यस्मिन्निति ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ ಯತ್ರದ್ರೇಶ್ಯಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪ-
ಜೀವಕಭಾವವು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ ಪೃಥಿವೀ’ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ‘ಯಸ್ಮಿನ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾಗಿದೆ. ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ ಗುಣವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ
ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ಅಂಗಭೂತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪ-
ಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಪ್ರಕೃತ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ
ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು
ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - अत्र यथा “कृतं” इत्यस्याब्रह्मपरत्वे तत्पूर्वस्य “यस्य” इत्यस्यापि
तथात्वं, तद्वत्तत्रापि सम्भवादविशेषात् ।

नन्वादृश्यत्वादिकं नान्यस्य शङ्काहमिति चेन्न ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ‘ಯತಂ ಪಿಬಂತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗದಿದ್ದರೆ
ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ? ಅದರಂತೆ
ದೃಢಾದೃಶ್ಯಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗದಿದ್ದರೆ
ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ ‘ಯತ್ರದ್ರೇಶ್ಯಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಏನೂ
ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಶಂಕಿಸಲೂ
ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವಪರವಾದರೆ ‘ಯತ್ರದ್ರೇಶ್ಯಂ’
ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಜೀವಪರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಗೆ ಶಂಕಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - ಶುಭ್ವಾಧಾಯತನತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಶಕ್ತುಮಾನೇನಾದೃಶ್ಯತ್ವಾದೇರಪಿ ಶಾಕ್ತಿಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । “ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ” ಇತ್ಯತ್ರೈಕವಾಕ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರ್ಯೇ “ಮನೋಮಯಃ” ಇತ್ಯಾದೇ-
 ರುತ್तरವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಜೀವವಿಷಯತ್ವೇ “ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮಪಿ ಜೀವವಿಷಯಮಿತಿ ತ್ವಯೈವೋಕ್ತವಾತ್ ।

**ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಪರತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ತತ್ರೈವಾಸ್ಮದ್ವಿಪರ್ಯಾಯೋಪಕ್ಷೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಿಷಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ
 ಭಾವ:** ।

ಸಮಾಧಾನ - ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೃಢಾದ್ಯಾಯನತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನು ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಶಂಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಧರ್ಮವು ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವೋ, ಅದರಂತೆ ಪೃಥ್ವೀ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವಿಕೆಯೂ ಸಹ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ.

‘ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ‘ಮನೋಮಯಃ’ ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವವಿಷಯಕವಾದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಜೀವವಿಷಯಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ನೀವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ನಿಮಗೆ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವೇ ಆಲ್ಲ.

‘ಯತ್ತದದ್ರೇಶ್ಯಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಲು ಹೇಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತದ್ವಾಕ್ಯಮೇವಾಧಿಕರಣಭೇದನಿಯಾಮಕಮಾಶಾಂಕಚ ನಿರಾಹ - ಅಥೇತಿ ।
 ವ್ಯವಧಾನಾದೇರಿತಿ । ಭಿನ್ನಪಾದನಿವೇಶ ಆದಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ನನ್ವೇವಂ ಸಿದ್ಧಾಂತೇಽಪಿ “ಪಾದಾಂತ್ಯಪ್ರಾಣನಯ” “ಸರ್ವತ್ರ” ಇತಿ ನಯಯೋರ್ಭಿನ್ನಪಾದ-
 ನಿವೇಶಾಯೋಗ ಇತಿ ಚೇನ, ಪರೀತಯಾ ಪರಸ್ಯಾಪಾದನಾತ್ । ನ ಹೇತುತ್ಪರೋಕ್ತಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ
 ಅಧಿಕರಣಗೈಕ್ಯೇ ಬಿಜಮಿತಿ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನಂ, ಕಿಂತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಮಿತ್ಯತ್ರೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ।
 ಸ್ಪಷ್ಟಮೇತದಗ್ರೇ ।

ರಾಮಾನುಜರೇ ಹೇಳಿರುವ ಅಧಿಕರಣ ಭೇದಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಅಥ’
 ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ‘ವ್ಯವಧಾನಾದೇಃ’ ಎಂಬ ಆದಿಪದದಿಂದ ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಿವೇಶ ಮಾಡುವುದನ್ನು
 ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನनु ಕಥಂ उपजीव्योपजीवकभावः । “नहि यस्मिन् द्यौः पृथिवी
इत्यादिवाक्यस्य परमात्मपरत्वमदृश्यत्वादिगुणकस्याक्षरात्परतः परस्य
परमात्मत्वोपपादकम् । परप्रकरणेऽपि तच्छेषत्वेन प्रधानादिप्रतिपादनोपपत्ते”
रित्युपजीव्योपजीवकभावाभावस्य श्रुतप्रकाश एवोक्तेरित्यतोऽत्रैव तत्रापि पूर्वपक्षे
तद्भावमाह - यस्मिन्निति ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ ಯತ್ರದ್ರೇಶ್ಯಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪ-
ಜೀವಕಭಾವವು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ ಪೃಥಿವೀ’ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ‘ಯಸ್ಮಿನ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾಗಿದೆ. ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ ಗುಣವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ
ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ಅಂಗಭೂತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪ-
ಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಪ್ರಕೃತ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ
ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು
ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - अत्र यथा “ऋतं” इत्यस्याब्रह्मपरत्वे तत्पूर्वस्य “यस्य” इत्यस्यापि
तथात्वं, तद्वत्तत्रापि सम्भवादविशेषात् ।

नन्वादृश्यत्वादिकं नान्यस्य शङ्काहमिति चेन्न ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ
ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ ‘ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ? ಅದರಂತೆ
ದೃಢಾಧ್ಯಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ
ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ ‘ಯತ್ರ ತದ್ರೇಶ್ಯಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಏನೂ
ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಶಂಕಿಸಲೂ
ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವಪರವಾದರೆ ‘ಯತ್ರದ್ರೇಶ್ಯಂ’
ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಜೀವಪರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಗೆ ಶಂಕಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - ಶುಭಾಧಾಯತನತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಶಕ್ತಮಾನೇನಾದೃಶ್ಯತ್ವಾದೇರಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । “ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ” ಇತ್ಯತ್ರೈಕವಾಕ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ “ಮನೋಮಯಃ” ಇತ್ಯಾದೇ-
ರುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಜೀವವಿಷಯತ್ವೇ “ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮಪಿ
ಜೀವವಿಷಯಮಿತಿ ತ್ವಯೈವೋಕ್ತವಾತ್ ।

ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಪರತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ತತ್ರೈವಾಸ್ಮದೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸ್ಪಷ್ಟಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ
ಭಾವಃ ।

ಸಮಾಧಾನ - ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಜೀವನಲ್ಲಿ ದೃಢಾದ್ವಾಯನತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನು
ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಶಂಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೃಶ್ಯತ್ವದರ್ಶನವು ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ
ಅಸಂಭಾವಿತವೋ, ಅದರಂತೆ ಪೃಥ್ವೀ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವಿಕೆಯೂ ಸಹ
ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ.

‘ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ‘ಮನೋಮಯಃ’
ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವವಿಷಯಕವಾದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ‘ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ’
ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಜೀವವಿಷಯಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ನೀವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಹೀಗೆ
ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ನಿಮಗೆ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವೇ ಆಲ್ಲ.

‘ಯತ್ತದದ್ರೇಶ್ಯಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಲು ಹೇಗೆ
ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತದ್ವಕ್ತುಮೇವಾಧಿಕರಣಭೇದನಿಯಾಮಕಮಾಶಾಸ್ತ್ರೀ ನಿರಾಹ - ಅಥೇತಿ ।
ವ್ಯವಧಾನಾದೇರಿತಿ । ಭಿನ್ನಪಾದನಿವೇಶ ಆದಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ನನ್ವೇವಂ ಸಿದ್ಧಾಂತೋಽಪಿ “ಪಾದಾಂತ್ಯಪ್ರಾಣನಯ” “ಸರ್ವತ್ರ” ಇತಿ ನಯಯೋರ್ಭಿನ್ನಪಾದ-
ನಿವೇಶಾಯೋಗ ಇತಿ ಚೇನ್ನ, ಪರೀತವ್ಯಾ ಪರಸ್ಯಾಪಾದನಾತ್ । ನ ಹೇತುತ್ಪರೋಕ್ತಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ
ಅಧಿಕರಣೈಕೈಕೇ ಬೀಜಮಿತಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ, ಕಿಂತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಮಿತ್ಯತ್ರೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ।
ಸ್ಪಷ್ಟಮೇತದ್ಗ್ರೇ ।

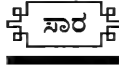
ರಾಮಾನುಜರೇ ಹೇಳಿರುವ ಅಧಿಕರಣ ಭೇದಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಅಥ’
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ‘ವ್ಯವಧಾನಾದೇಃ’ ಎಂಬ ಆದಿಪದದಿಂದ ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಿವೇಶ ಮಾಡುವುದನ್ನು
ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾದಾಂತ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಿವೇಶಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ರಾಮಾನುಜರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ರಾಮಾನುಜರನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆಯೇ ಹೊರತು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರಾಮಾನುಜರನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವಂತೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಉಪಜೀವಕಭಾವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅವರು ಹೇಳುವ ಕಾರಣಗಳು ಅಪ್ರಯೋಜಕಗಳೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಲ್ಲೇ ನಮ್ಮ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ವಿಷಯವು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “किञ्च” इत्यादिना । स्पष्टास्पष्टलिङ्गकवाक्यविषयत्वेनैकस्मिन् पादे सङ्गत्यनुपपत्तेरिति श्रुतप्रकाशोक्तमेवाशङ्कते - नन्विति ।

ಸ್ಪಷ್ಟಲಿಂಗವಾದ ಮತ್ತು ಅಸ್ಪಷ್ಟಲಿಂಗವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತ 'ನನು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇದೇ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ದೃಶ್ಯಾದೃಶ್ಯಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವು 'ಮಾಂಡೋಕ್ಯೋಪನಿಷತ್' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯಜೀವಕಭಾವವೂ ಸಹ ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೇ ಆಗುತ್ತವೆ.

ಒಂದು ವಾಕ್ಯವೇ ಅನೇಕ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಬಹುದು

तात्पर्यचन्द्रिका

किञ्च - औदुम्बराधिकरणेऽपि “यस्य पर्णमयी जुहूर्भवति न स पापः ५ श्लोकः ५ शृणोति” इति वाक्यमुदाहरणम् । पर्णमय्यधिकरणेऽपि “औदुम्बरो यूपो भवति ऊर्वा उदुम्बरः ऊर्क् पशवः ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनाप्रोति” इति वाक्यमुदाहरणम् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಚ ಪೌನರುತ್ಯಮ್, औदुम्बराधिकरणे वाक्यद्वयगतः साधनप्रतिपादकः पूर्वभाग उदाहरणम्, पर्णमय्यधिकरणे तु साध्यप्रतिपादकः उत्तराभागः उदाहरणमिति वार्तिक एवोक्तम् ।

एवञ्च यथा तयोः पूर्वोत्तरभागविषयत्वे उपजीव्योपजीवकभावे च सत्यपि भेदः, तथाऽत्र किं न स्यात् ।

नहि पर्णमय्यधिकरणोक्तेन “न स पापः ५ श्लोकः ५ शृणोति” इत्यादेः कामपदोपबन्धरहितत्वात् न साध्यसमर्पकत्वमित्यनेन विना औदुम्बराधिकरणोक्तस्य “पर्णमयी जुहूर्भवति” इत्यादेः विधिविभक्तिरहितत्वात् । न साधनसमर्पकत्व-मित्येतत्सिध्यति, साध्यस्य साधनं विनाऽयोगेन अपापश्लोकश्रवणादेः साध्यत्वे पर्णमयीत्वादेः बलात् साधनत्वापातात् ।

एवञ्च अस्माकं मतेऽपि “प्राणस्तथा” इत्यस्य, “सर्वत्र” इत्यस्य च एकप्रकरणस्थवाक्यविषयत्वं उपजीव्योपजीवकभावे च सत्यपि भिन्नाधिकरಣता सिद्धा । “तद्धेतुव्यपदेशाच्च” इत्यादौ समन्वेतव्यान्तराभावादिनैकाधिकरणतेति दिक् ॥

ಅನುವಾದ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ “ಔದುಂಬರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ” ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಆದರೂ ಸಹ “ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯೀ ಜುಹೂರ್ಭವತಿ ನ ಸ ಪಾಪಂ ಶ್ಲೋಕಂ ಶೃಣೋತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯೀ ಜುಹೂರ್ಭವತಿ’ ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಆದರೂ ಸಹ “ಔದುಂಬರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ ಊರ್ಗ್ವಾ ಉದುಂಬರಃ ಊರ್ಕ್ ಪಶವಃ ಊರ್ಜ್ಯವಾಸ್ಮಾ ಊರ್ಜಂ ಪಶುನಾ ಪೋತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಾಧನ-ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಪೂರ್ವಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ‘ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯೀ ಜುಹೂರ್ಭವತಿ’ ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ಮತ್ತು ‘ಔದುಂಬರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ’ ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ

ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಾದರೂ ಸಾಧ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಉತ್ತರಭಾಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ "ನ ಸ ಪಾಪಂ ಶ್ಲೋಕಂ ಶೃಣೋತಿ" 'ಉರ್ಜ್ಯವಾಸ್ಮಾ ಉರ್ಜಂ ಪಶೂನಾಪೋತಿ' ಎಂಬ ಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಾರ್ತಿಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಭಾಗಗಳು ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದು ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅಧಿಕರಣಭೇದವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಾರದು?

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ 'ನ ಸ ಪಾಪಂ ಶ್ಲೋಕಂ ಶೃಣೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಮಪದದ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಾಧ್ಯಸಮರ್ಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಸಾಧ್ಯಸಮರ್ಪಕವಾಗದಿದ್ದರೆ ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ 'ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯೀ ಜುಹೂರ್ಭವತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವೆನಿಸಿದ ಲಿಂಜಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಾಧನ ಸಮರ್ಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದು ಸಾಧನವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಾಧ್ಯವು ಸಾಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಾರದು. ಅಪಾವಶ್ಲೋಕಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಪರ್ಣಮಯತ್ವಾದಿಗಳು ಸಾಧನವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ತದ್ವೇತುವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊಸದಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಗಳು ಕೇವಲ ದಿಕ್ಪ್ರದರ್ಶನ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನು "ಪ್ರಾಣಸ್ತಥಾ" ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ನೈಕಪ್ರಕರಣಗತ-
ವಾಕ್ಯತ್ವಮಧಿಕರಣೈಕ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಂ ಯಥೈಕವಾಕ್ಯವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಭಾಗವಿಷಯತ್ವೇನ
ಭೇದಸ್ತಥೈಕಪ್ರಕರಣೇಽಪಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಾಕ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವೇನ ಭೇದಸ್ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಆಕ್ಷೇಪ - ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಎರಡು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಇರಬಾರದಲ್ಲವೇ?

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆಯು ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ವಾಕ್ಯದ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಭಾಗಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಧಿಕರಣಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಗುಹಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಭೇದವು ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂದು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - द्वे अप्यधिकरणे प्राक् पादान्त्यप्राणाधिकरणे प्रपञ्चिते ।

ನನು "विधिर्वा स्यादपूर्वत्वाद्वादमात्रं ह्यनर्थकं" इत्याद्याध्यायस्यद्वितीयपादीय औदुम्बराधिकरणे "औदुम्बरो यूपो भवति" इत्यादिवाक्यमुदाहृतम् शाबरभाष्ये । "द्रव्यसंस्कारकर्मसु परार्थत्वात्फलश्रुतिरर्थवादः" इति चतुर्थपादीयपर्णमय्यधिकरणे "यस्य पर्णमयी जुहुः" इति । तथा चैकवाक्यविषयत्वं नेत्यतः, इदं तत्र तच्चात्रेत्युभयमुभयत्रोदाहरणमिति तन्त्रवार्तिकोक्तमेवाह - औदुम्बराधिकरणेऽपीति ।

ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಮತ್ತು ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ "ವಿಧಿವಾ ಸ್ಯಾದ್ಪೂರ್ವತ್ವಾದ್ವಾದಮಾತ್ರಂ ಹ್ಯನರ್ಥಕಂ" ಎಂಬ ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಔದುಂಬರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಶಾಬರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ದ್ರವ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಕರ್ಮಸು ಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್ಫಲಶ್ರುತಿರರ್ಥವಾದಃ" ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯೀ ಜುಹುಃ" ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ "ಇದಂ ತತ್ರ ತಜ್ಞಾತ್ವೇತ್ಯುಭಯಮುಭಯೋತ್ಸೋದಾಹರಣಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಎರಡನ್ನೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ 'ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣೇಽಽ' ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - न केवलं पर्णमय्यधिकरण इत्यपेरर्थः । एवमग्रेऽपि ।

ಸಾಧನೆತಿ । "औदुम्बरो यूपो भवति" "पर्णमयी जुहुर्भवति" इत्यंशः । 'वार्तिके' औदुम्बराधिकरणवार्तिके । "एकस्यैव न्यायस्य कचित्कश्चिदंशः परिशोध्यत इति पुनरारम्भः" इत्यादिनेत्यर्थः ।

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

‘ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣೇಽ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಪಿ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಕೇವಲ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ‘ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣೇಽ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಪಿ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಸಾಧನಪ್ರತಿಪಾದಕಃ’ ಎಂದರೆ “ಔದುಂಬರೋ ಯೂವೋ ಭವತಿ” “ಪರ್ಣಮಯೀ ಜುಹೂರ್ಭವತಿ” ಎಂಬ ಯಜ್ಞಸಾಧನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅಂಶವು ಎಂದರ್ಥ. ‘ವಾರ್ತಿಕೇ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದ ‘ವಾರ್ತಿಕ’ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. “ಏಕಸ್ಯೈವ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಕ್ವಚಿತ್ಕೃತ್ವಿಧಂಶಃ” ಒಂದೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದು ಭಾಗದ ಪರಿಶೋಧನೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅಸ್ತು ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಏವಂಚೇತಿ । ನಾತ್ರೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾಽಪಿ, ಸಾಧನಪರತ್ವಬೋಧಕವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೇವೇಹ ವಿಧೇರಭಾವಾದೇವ ಪೂರ್ವಭಾಗಸ್ಯ ಸಾಧನಪರತ್ವಾಭಾವ- ಬೋಧನಾಸಮ್ಮೇನ ತದ್ಬೋಧಾಯೋತ್ತರಭಾಗಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಪರತ್ವಾಭಾವಸ್ಯಾನುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತಃ, ।

ಒಂದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿದಿದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೇನು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಏವಂಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ನೀವು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧನ ಪರತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವು ‘ಜುಹೂರ್ಭವತಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧನಪರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಧನಪರತ್ವಾಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಬರುವಾಗ ‘ನ ಸ ಪಾಪಂ ಶ್ಲೋಕಂ ಶೃಣೋತಿ’ ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ಸಾಧ್ಯಪರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಸಾಧ್ಯಪರವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಸಾಧನಪರವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಸಾಧನಪರವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತದ್ವಿಪಪಾದಯತಿ - ನಹೀತಿ । ಪೂರ್ವಭಾಗಸ್ಯ ಸಾಧನಪರತ್ವಂ ನ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯಬಲಾತ್ಕಲ್ಪಯತೇ, ತದಭಾವಾತ್, ಕಿಂತುತ್ತರಭಾಗಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಪರತ್ವಮುಪಜೀವ್ಯೇವ, ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧನಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಏವಂ ತಸ್ಯ “ಪಶುಕಾಮಃ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಕಾಮಪದರಹಿತತ್ವಾದಿನಾ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಸಾಧ್ಯಪರತ್ವಾಭಾವಸಿದ್ಧಿಃ ಪೂರ್ವಭಾಗಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧನಪರತ್ವಾಭಾವಃ ಸಿದ್ಧಿರೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೋಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ನಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಭಾಗವು ಸಾಧನಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯದ ಬಲದಿಂದ ನಾವು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ಸಾಧ್ಯಸಮರ್ಪಕವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಸಾಧನಸಮರ್ಪಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಪಶುಕಾಮಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಮಪದವಿದ್ದಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ನ ಸ ಪಾಪಂ ಶ್ಲೋಕಂ ಶೃಣೋತಿ' ಎಂಬುದು ಸಾಧ್ಯಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಭಾಗವೂ ಸಹ ಸಾಧನಪರವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಬಲಾದಿತಿ । ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯಾಭಾವೇऽपीत्यर्थಃ । ಚತುಸ್ಸೂತ್ರಾ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣ-
ತ್ವಸಾಧನೇನಾನ್ಯದಪಿ ಫಲಮಾಹ - एवंಶ್ಚೇತಿ ।

ನನು ತರ್ಹಿ "ತದ್ವೇತುತ್ವಪದೇಶಾತ್" "ಮಾನ್ವವರ್ಣಿಕಮೇವ ಚ ಗೀಯತೇ" ಇತ್ಯಾದೇರಪಿ
ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತಾ ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತದ್ವೇತಿತಿ । ಅಧಿಕಾಶಾಕ್ಷಾಪ್ರಾಪಕಹೇತು-
ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿರಾದಿಪದಾರ್ಥಃ ।

'ಬಲಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ
ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಈಗ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ವಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ತದ್ವೇತುತ್ವಪದೇಶಾತ್" "ಮಾಂತ್ರವರ್ಣಿಕಮೇವ ಚ
ಗೀಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಹ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತ್ವವು ಏಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತದ್ವೇತು'
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿಪದದಿಂದ ಅಧಿಕಾಶಂಪ್ರಾಪಕವಾದ ಹೇತುವಿಶೇಷವು
ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - यच्चोक्तं "अत्ता" इति सूत्रद्वये "यस्य ब्रह्म च" इत्यादिवाक्यं
विषय इति, तन्न, "सर्वं वा अत्ति" इति मदीयविषयवाक्ये सूत्रे प्रतिज्ञातस्यातुः
हेतुकृतस्य चराचरग्रहणस्य च साक्षादुपादानेन "यस्य" इति वाक्ये तदभावेनैतस्य
सूत्रानानुगुण्यात् ।

ಸನ್ನಿಧಿಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಕರಣವಿच्छेदाಶಾಕ್ಷಾಪ್ರಾಪಕತ್ವೇನ "ಪ್ರಕರಣಾಚ್" ಇತ್ಯುಕ್ತ-
ಪ್ರಕರಣವಿच्छेदाಶಾಕ್ಷಾಸಮಾಧಾನಾಯ "ಗುಹ್ಯಾ" ಇತ್ಯಾದೇರನಾಭಿವ್ಯಾಚ್ಚ ।

ಇನ್ನು ರಾಮಾನುಜರು 'ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರ' ಎಂಬೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವು ಹೇಳುವಂತೆ "ಸರ್ವಂ ವಾ ಆತ್ಮಿ" ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಮತ್ತು ಚರಾಚರವೆಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಗತಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯತ್ಯವಾಗಲಿ ಚರಾಚರಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಲೀ ನೇರವಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನಾನುಗುಣದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಪ್ರಕರಣಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕರಣ ವಿಚ್ಛೇದಕ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿದ್ದೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದಪಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಗುಹಾವಿಛಿತ್ತಾದಿಲಿಂಗಾಜ್ಞಿವಿಪರಾವುಚ್ಯೇತೇ ಇತಿ, ತತ್ರ, ಗುಹಾವಿಛಿತ್ತವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾಪಕತಾಃ ಪ್ರಾಕ್ಸಮರ್ಥಿತತ್ವೇನ ತೇನ ಜೀವಪ್ರಾಪ್ತೇರಯೋಗಾತ್ ।

ಯಾ ಪ್ರಾಣೇನ ಸಂವಿಶತ್ಯದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ ।

ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತೀ ಯಾ ಭೂತೇಭಿರ್ವ್ಯಜಾಯತೇ ॥

ಇತ್ಯತ್ರ "ಮಹಾಂತ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣೇನ "ವ್ಯಜಾಯತೇ" ಇತ್ಯಾದೇರ್ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪೇನ ಸ್ವಾತ್ಮಜನನಪರತ್ವೋಪಪತ್ತಯಾ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಕಾಭಾವೇನ ಚ ದೇವತಾಮಯತ್ವಾಯೋಗೇನ ಚಾಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇನ ಜೀವಪರತ್ವಾಯೋಗಾಚ ।

ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವಾಗ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು, ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ ಲಿಂಗವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪಕವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಾ ಪ್ರಾಣೇನ ಸಂವಿಶತ್ಯದಿತಿರ್ದೇವತಾಮಯಿ ।

ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತೀ ಯಾ ಭೂತೇಭಿರ್ವ್ಯಜಾಯತೇ ॥

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು "ಮಹಾಂತಂ ವಿಭುಂ" ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ವ್ಯಜಾಯತೇ" ಎಂಬ ಪದವು ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪದವು ಪ್ರಕರಣ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇದು ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದರೆ ದೇವತಾಮಯಿ ಎಂಬ ಪದವು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶಃ - उक्तीत्या विष्णोरेव मुख्यभोक्तृत्वेन जीवे तदभावेन च्छत्रिन्यायेन लक्षणोक्त्ययोगाच्चेत्यादि ध्येयमिति भावेनाह - दिगिति ।

यद्वा - “अनुकृतेः” इत्यधिकरणस्य “शब्दादेव” इत्यधिकरणस्य चैकत्रत्य-
वाक्यद्वयविषयकत्वेऽपि वक्ष्यमाणदिशोपजीव्यात्वादौ सत्यप्यव्यवहितत्वेऽपि
भिन्नाधिकरणतोहेति भावेनाह - दिगिति ।

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯಭೋಕ್ತೃವಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಜೀವನು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಲಕ್ಷಣಾವನ್ನೂ ಸಹ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ದಿಕ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ದಿಕ್ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ “ಅನುಕೃತೇಃ” ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣವು ಮತ್ತು ‘ಶಬ್ದಾದೇವ’ ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣವು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕ ಭಾವವಿದ್ದು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಜೊತೆಗೆ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉಪಪಾದಿಸಿದ ಕಾರಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ದಿಕ್' ಎಂಬಪದದಿಂದ 'ದಿಕ್ಪ್ರದರ್ಶನ' ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

गुरुराजीयम् - किञ्चैकप्रकरणस्थवाक्यविषयत्वे उपजीव्योपजीवकभावे चाधिकरणभेद इति किमस्मिंस्तन्त्रे तयादृष्टत्वादित्युच्यते किं पूर्वतन्त्रे । नाद्य इत्याह - किञ्चेति ॥ न द्वितीय इत्याह - किञ्चौदुम्बराधिकरणेऽपीति ॥ पूर्वभागः “औदुम्बरो यूपो भवति” “यस्य पर्णमयी जुहूर्भवति” इत्येवंरूप इत्यर्थः । साध्यभागः ऊर्वा उदुम्बर इत्यादिरूपः । न पापं श्लोकं शृणोतीत्येवंरूप इत्यर्थः । उपजीव्योपजीवकभावमुपपादयति - नहीति ॥

नन्वेकप्रकरणस्थवाक्यविषयत्वे उपजीव्योपजीवकभावे च सति यद्यधिकरणभेदस्तर्ह्यानन्दमयाधिकरणे तद्धेतुव्यपदेशादित्यस्याप्यधिकरणान्तरत्वं स्यादित्यत आह - तद्धेतविति ॥ समन्वेतव्यान्तराभावादिनेति ॥ विकारशब्दब्रह्मशब्दादिपूर्वोत्तर-
पक्षीययुक्तीनां साधारण्येन चेत्यादिशब्दार्थः ।

ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರ ಆಯಾ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದ್ದರೆ ಪಾದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕರಣ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂಬುದು ರಾಮಾನುಜರ ಸಮರ್ಥನೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು ಅಧಿಕರಣ ಭೇದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದೆವು. ಈಗ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದೂ ಸಹ ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಔದುಂಬರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಔದುಂಬರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಂತೆ 'ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯಿ ಜೂಹೂರ್ಭವತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ಪುನಃ ಪರ್ಣಮಯ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದೆ. ಆದರೂ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಹೊರಡುವುದರಲ್ಲಿ ಏನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವವಿದ್ದರೂ ಅಧಿಕರಣದ ಭೇದವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ 'ಅನುಕ್ಯತೇಃ' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಶಬ್ದಾದೇವ' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವವರಿದ್ದೇವೆ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यच्चोक्तम् - "अत्ता" इत्यत्र साधारणाकारं विहाय असाधारणाकारेण गौणार्थो वर्णनीय इति न्यायो व्युत्पादित इति,

तत्र, . "प्रोद्गातृणाम्" इत्यत्र षोडशार्त्विक्सಾधारणाकारं विहाय असाधारणाकारेण भाष्यकारमते उद्गातृप्रस्तोतृप्रतिहर्तृसुब्रह्मण्यानां चतुर्णामेव, वार्तिककारमते अपसुब्रह्मण्यानां त्रयाणामेव लक्षणायाम्‌तृतीयೇ उक्तत्वात् ।

“मासमग्निहोत्रं जुहोति” इत्यत्राग्निहोत्रशब्दस्य होमत्वादिसाधारणाकारं हित्वा सूर्यदेवताकत्वादिनित्याग्निहोत्रासाधारणाकारेणैव मासाग्निहोत्रे गौणातायाश्च सप्तमे उक्तत्वेन पुनरिह तस्यावक्तव्यत्वादिति ॥-

ಅನುವಾದ - ಇನ್ನು “ಅತ್ರ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಬೇಕೆಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಚಾರವೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ “ಪ್ರೋದ್ಧಾತ್ಮಕರಣ”ದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ -

“ಪ್ರೋದ್ಧಾತ್ಮಕಣಾಮ್” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಹಿಂದೆ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರು ಪ್ರಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನದಿಂದ ಋತ್ವಿಕ್ಷ ಎಂಬ ಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರ ಮತದಂತೆ ಛಂದೋಗತ್ವವೆಂಬ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಡುವ ಉದ್ಗಾತೃ, ಪ್ರಸ್ತೋತೃ, ಪ್ರತಿಹತೃ ಮತ್ತು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಬಹುವಚನದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

“मासं अग्निहोत्रं ಜುಹೋತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ವಿಕೃತಿಯಾಗವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನೂ ಸಹ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸೂರ್ಯದೇವತಾಕತ್ವ ರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರದಿಂದಲೇ ಮಾಸಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಸೂರ್ಯದೇವತಾಕವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ವಿಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಪೂರ್ವಭಾಗವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವೆಂಬ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಮೊದಲು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

प्रकाशः -

यच्चेति । “अत्ता” इति सूत्रे ब्रह्मक्षत्रोपलक्षितचराचरस्य मृत्यूपसेचनत्व-
विशेषणेनादनीयत्वलाभात्तत्सूचितस्य कृत्स्नात्तत्त्वस्य संहर्तृत्वरूपत्वात्, अत्ता
विष्णुरित्युक्ते मृत्यूपसेचनत्वस्य मृत्युवशत्वाभावाभिप्रायेणोपपत्तेर्न तद्विशेषणेन

ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದೇರದನೀಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರित್ಯಾಶಾಙ್ಕಾಂಪಸೇಚನಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವೇಽಪಿ ತದ್ವಶ್ಯತ್ವಾಭಾವರೂಪ-
 ಸಾಧಾರಣಾಕಾರೋಪಚಾರಂ ವಿನಾ ಸ್ವಯಮಥಮಾನತ್ವೇ ಸತಿ ಅನ್ಯಸ್ಯಾದನೇತುತ್ವ-
 ರೂಪವಿಶೇಷಾಕಾರೇಣೋಪಚಾರ ಇತಿ ಅದನೀಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರित್ಯುಕ್ತ್ವಾ “ಸಾಧಾರಣಾಕಾರಂ ವಿಹಾಯ”
 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ ಉಕ್ತಃ, ಸೌಽಪ್ಯುಕ್ತಃ, ಪೌನರುಕ್ತಾದಿತೀರ್ಥಃ ।

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜರ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರ ಹೀಗಿದೆ - “ಅತ್ರ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್” ಎಂಬ
 ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಕ್ಷತ್ರ ಪದಗಳಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಯಾ ಸಕಲ ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.
 ಮೃತ್ಯು ಮತ್ತು ಉಪಸೇಚನ ಪದಗಳಿಂದ ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚವು ಅದನೀಯವೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ
 ವಿಷ್ಣು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಮೃತ್ಯುವು ಉಪಸೇಚನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಅಧೀನವಲ್ಲವೆಂದು
 ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೃತ್ಯು ಹಾಗೂ ಉಪಸೇಚನಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ
 ಅದನೀಯತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ‘ಉಪಸೇಚನ’ ಶಬ್ದವು
 ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಅಧೀನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ
 ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸ್ವತಃ ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಹೇತುವಾಗಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ
 ಅದನೀಯತ್ವ ಸಿದ್ಧಿ: ವಿಶೇಷಾಕಾರದಿಂದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅದನೀಯತ್ವವು
 ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ ‘ಸಾಧಾರಣಾಕಾರಂ ವಿಹಾಯ’ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಿಂದ ಪುನರಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತಾರ್ತೀಯಂ ಪ್ರೋದ್ವಾತ್ರಾಧಿಕರಣಂ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣೇ, ಸಾಮಿಕಂ ಮಾಸಾತ್ರಿಹೋತ್ರಾಧಿಕರಣಂ
 ಚ ಪಾದಾಂತ್ಯಪ್ರಾಣನಯೇ ಪ್ರಪಂಚಿತಮ್ । ಭಾಷ್ಯಕೃನ್ಮತೇ ಪ್ರೋದ್ವಾತ್ಶಬ್ದಸ್ಯ ಷೋಡಶತ್ವಿಕ್-
 ಸಾಧಾರಣಾಕಾರಂ ಪ್ರಕರಣಗತತ್ವಂ ವಿಹಾಯ ಚಂದ್ರೋಗತ್ವರೂಪೇಣಾಸಾಧಾರಣಾಕಾರೇಣೋದ್ವಾತ್ರಾದಿನಾಂ
 ಚತುರ್ಣಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್, ವಾರ್ತಿಕಮತೇ ತು ಸ್ತೋತ್ರಕಾರಿತ್ವಸದಸ್ಸನಿಹಿತತ್ವಾದಿನಾ
 ತತೋಽಪ್ಯಸಾಧಾರಣಾಕಾರೇಣಾಪಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾನಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಮೇವ ಲಕ್ಷಣಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್,

ತಥೈವ ಮಾಸಾತ್ರಿಹೋತ್ರೇಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರೇಣ ಗೌಣತಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾದಿತೀರ್ಥಃ ।

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೋದ್ವಾತ್ಪ್ರಧಿಕರಣವನ್ನು ಹಿಂದೆ
 ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾಸಾತ್ರಿಹೋತ್ರಾಧಿಕರಣವನ್ನು
 ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ‘ಪ್ರೋದ್ವಾತ್’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ
 ಪ್ರಕರಣದ ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಛಂದೋಗತ್ವವೆಂಬ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರದಿಂದ ‘ಉದ್ವಾತ್ವೇ’ ಮೊದಲಾದ
 ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಕಾರಿತ್ವವೆಂಬ ಅಸಾಧಾರಣ

ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮೂವರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಹುವಚನಾರ್ಥವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

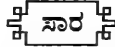
ಇದರಂತೆ ಮಾಸಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರದಿಂದ ಗೌಣಾರ್ಥ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन रामानुजरीतिं प्रायेणानुसरतः कस्यचिन्मतमपि निरस्तं ध्येयम् ।

आत्मान्तरात्मेति हरिः एक एव द्विधा स्थितः ।

इत्यादिवचनविरोधेन शिव इति सिद्धान्तस्यायुक्तत्वाच्चेति ।

ಶೈವರೂ ಸಹ ರಾಮಾನುಜರ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಮಾನುಜಮತನಿರಾಸದಿಂದಲೇ ಇವರ ಮತವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ "ಆತ್ಮಾತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರಿಃ ಏಕ ಏವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಹರಿಪರವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವೂ ಸಹ ಶೈವರಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವನೇ 'ಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟ' ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

"ಆತ್ಮಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರೋದ್ಧಾತ್ಮಣಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಮಾಸಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೋದ್ಧಾತ್ಮಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಾಸಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸೇರಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಧ್ಯಾಯವು ಒಂದೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುವ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ದೋಷ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

टीकाक्षरार्थस्तु - तद्यदा विष्णोरन्यस्यैव स्यादिति । पूर्वत्र सम्भवत्सर्वातृत्वं लक्षणत्वेनोक्तम् । ब्रह्मणि च अशुभभोक्तृत्वासम्भवेऽपि ऋतपातृत्वरूपं शुभभोक्तृत्वं सिद्धान्तरीत्या सम्भवति । तत्र च पिबतोर्जीवेश्वरत्वमुपेत्य जीवे पातृत्वं मुख्यम् ईश्वरे त्वमुख्यमिति स्वीकारेऽसम्भवः, उभयोरपि मुख्यमिति स्वीकारे तु जीवस्यापि शुभभोक्तृत्वेन ईश्वरवत्सर्वातृत्वस्यापि प्रसङ्गात् अतिव्याप्तिरित्यर्थः । तथा च द्वयोरपि पातृत्वं मुख्यमिति पूर्वपक्षोऽप्यत्राभिप्रेत इति द्रष्टव्यम् ।

यद्वा - गुहाप्रविष्टत्वादिब्रह्मलिङ्गसहितस्यापि ऋतपातृत्वस्यासम्भवोऽतिव्याप्तिर्वा यदा, तदा तत्सहचरितस्य पूर्वोक्तातृत्वस्यापि असम्भवोऽतिव्याप्तिर्वा स्यादित्यर्थः । तथा च लक्षणमयुक्तमिति ।

यद्यपि सर्वसंहर्तृत्वरूपलक्षणं ब्रह्मण्येवेति पूर्वपक्षिणाऽपि स्वीकृतम् । अत एव टीका “कर्मफलभोगं विनाऽपि संहर्तृत्वमात्रेण तदुपपत्तेः” इति । तथाऽपि सिद्धान्त्यभिप्रेतं संहर्तृत्वविशेषात्मकं भक्षयितृत्वरूपं लक्षणमयुक्तमिति भावः ।

यस्सेतुः” इति पिबतोरेकवचनेन विशेषणात् इत्यादि । “विशेषणाच्च” इति सूत्रं “यस्सेतुः” इत्यादिभाष्येण एकवचनेन विशेषणात् ब्रह्मशब्देन विशेषणाच्चेति द्विधा व्याख्यातमिति भावः । उपलक्षणं चैतत्, सेतुत्वाक्षरत्वादिना विशेषणात् ब्रह्मणश्च परत्वेन विशेषणादित्यपि व्याख्येयमिति ॥

॥ इति श्रीब्रह्मण्यतीर्थपूज्यश्रीपादशिष्यव्यासतीर्थविरचिता

तात्ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾಯಾं ಗುಹಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥

ಅನುವಾದ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ತದ್ಗುಹಾ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವ ಹಾಗೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಭವತ್ಪರ್ವಾತ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು

ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಶುಭಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದರೂ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸುವಿಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪ್ರಕಾರ ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ "ಪಿಬತೋಃ" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಪದದಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರನ್ನು ವಾಚಕರೆಂದು ಒಪ್ಪಿ, ಜೀವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಪಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಸಂಭವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇನ್ನು ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರೂ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ಯತ್ವವುಳ್ಳವರೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಶುಭಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆವಾಗ ಈಶ್ವರನಂತೆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವ ಲಕ್ಷಣವು ಬರುವ ಕಾರಣ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೂ ಋತಪಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವ ಅಥವಾ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷವು ಬರುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳಿಂದಲೇ ಸಹಚರಿತವಾದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಯತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಸಹ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಥವಾ ಅಸಂಭವ ದೋಷಗಳೇಕೆ ಬರಬಾರದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ವಸ್ತುತ್ವ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಸಹ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಂ ವಿನಾಪಿ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ-ಮಾತ್ರೇಣ ತದುಪಪತ್ತೇಃ" ಕರ್ಮಭೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವದ ವಿಶೇಷರೂಪವಾದ 'ಭಕ್ಷಯಿತ್ಯತ್ವ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಯಸ್ಸೇತುಃ ಇತಿ ಪಿಬತೋರೇಕವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್" 'ಯಸ್ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಏಕವಚನದಿಂದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ' 'ಹೇತುತ್ವ' ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷರತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಪರತ್ವದಿಂದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದೂ ಸಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.
ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅತ್ರ ಟೀಕಾयां “ತದ್ವೃತ್ತಪಾನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಯದಿ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ, ಯದಿ ಚಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮವೇತ್ತದಾ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ವಿವರಣೆ - ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ತದ್ವೃತ್ತಪಾನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಯದಿ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ, ಯದಿ ಚಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವೇತ್ತದಾ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ” ಒಂದು ವೇಳೆ ಋತಪಾನ ಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಬರುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಅಸಂಭವ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲೂ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಬರುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತತ್ರಾನುಪಪತ್ತಯಃ - ಪೂರ್ವ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾಭಿಮತತ್ವಾದೇಕ-
ದೇಶಸ್ಯಾನ್ಯಮಾತ್ರಗತತ್ವೇಽಪಿ ನಾಸಮ್ಮವಃ । ನ ಷೈಕದೇಶಾಭಾವಾದೇವ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮಪಿ ನೇತ್ಯುಚ್ಯತ
ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಸಿದ್ಧಂತೇಽಪ್ಯಶುಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಭಾವೇನ ತದ್ವಿಠತಾದವಸ್ಥಾಪಾತಾದಿತೀಕಾ ।

ಈ ಟೀಕಾಮಾತನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅನೇಕ ಅನುಪಪತ್ತಿಗಳು ಕಾಣಸುತ್ತುವೆ. ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಆತ್ಮತ್ವವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಸಂಭವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಏಕದೇಶ ಪದಾರ್ಥದ ಆತ್ಮತ್ವವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶ ಪದಾರ್ಥದ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆವಾಗ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕದೇಶ ಪದಾರ್ಥದ ಆತ್ಮತ್ವವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಋತಪಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಜೀವೇಶ್ವರೋಭಯಗತತ್ವೋಪಗಮೇನಾನ್ಯಸ್ಯೈವೇತ್ಯ
ಯುಕ್ತಮಿತೀಯಾ ।

“ಯದಿ ಚ” ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಭಗವತಿ ಪಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽನನ್ಯೀಕೃತತ್ವೇನ
ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಪಿಪದಾಸ್ವಾರಸ್ಯಮಿತೀಕಾ ।

ಏಕದೇಶಸ್ಯಾನ್ಯಮಾತ್ರಗತತ್ವೇಽಪಿ ಕೃತ್ಸ್ಮಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರಸರಾದಿತೀಯಪರಾ ।

ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಋತವಾತ್ಯವನ್ನು ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯಸ್ಯೈವ' ಎಂಬ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಎರಡನೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿ.

"ಯದಿ ಚ" ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸತ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಒಪ್ಪದ ಕಾರಣ 'ಅನ್ಯಸ್ಯೈವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಪಿ' ಪದವು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಏಕದೇಶವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ ಆತ್ಮತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು "ಯದಿ ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡನೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತಾ ಏತಾ: ನಿರಸಿತುಮಾಹ - ಸಮ್ಮವದಿತಿ । "ಅಸಮ್ಮವ:" ಇತ್ಯತೇನಾಥಯೋರ್ನಿರಾಸ: । "ಮುಖ್ಯಂ" ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯಾಃ, ಶೇಷೇಣಾಥಾ ಇತಿ ವಿವೇಕ: ।

"ಉಭಯೋರಪಿ ಮುಖ್ಯಂ" ಇತ್ಯನೇನ ತೃತೀಯಾಃ, ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಞಾತ್ಸಮ್ಮವತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವರೂಪಸ್ಯ "ಸರ್ವಶುಭಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಞಾತ್" ಇತ್ಯನೇನ ಅಂತ್ಯಾ ನಿರಸ್ತೇತಿ ಧ್ಯೇಯಂ ।

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಪಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ಸಂಭವತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. "ಅಸಂಭವ:" ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಅನುಪಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ 'ಮುಖ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಉಳಿದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಪರಿಹಾರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಉಭಯೋರಪಿ ಮುಖ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು "ಸರ್ವಾಶುಭಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಂಭವಾತ್" ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೊನೆಯ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವತ್ರಚ್ಚಿತ್ರನಿರ್ವಾಪಸ್ಯ ಟೀಕಾಯಾಮುಕ್ತ: ಕಥಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವೋಕ್ತಿರೀತೀತ ಆಹ - ತಥಾ ಚೇತಿ । ಚ್ಚಿತ್ರನಿರ್ವಾಪೋಽಸಮ್ಮವಪಕ್ಷ ಏವೇತಿ ಭಾವ: ।

पूर्वं सर्वात्तत्वं सङ्कुचितमुपेत्य असम्भवतिव्याप्ती उपपादिते, अधुनाऽसङ्कुचितमेव तदादाय तदुपपादयति - यद्वेति ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವಾಗ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯವು ಅಸಂಭವಪಕ್ಷದಲ್ಲಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಂಭವತ್ವವಾತ್ಯತ್ವವೆಂದು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅಸಂಭವ ಮತ್ತು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಈಗ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅಸಂಭವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪಿಬತೋರ್ಜಿವೇಶ್ವರತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಸಹಚರಿತಮಪಿ ಪಾತೃತ್ವಂ ಜೀವೇ ಮುಖ್ಯಂ, ಇಶ್ವರೇ ತ್ವಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಸ್ವೀಕಾರೇ, ಚರಾಚರಾತ್ಮಕಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವರೂಪಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಸಹಚರಿತಮಪಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ, ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವಂ ಜೀವೇ ಎವ ಮುಖ್ಯಂ, ಇಶ್ವರೇ ತ್ವಮುಖ್ಯಮಿತ್ಯಸಮ್ಮವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಪಿಬತ' ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೂ ಪಾತೃತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಚರಾಚರಸ್ವರೂಪವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವಿದ್ದರೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದೆಂಬ ಅಪತ್ತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಸಂಭವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದ್ವಾಭಯೋರಪಿ ದಂ ಮುಖ್ಯಂ, ತದಾ ಪ್ರಾಕ್ತನಮಪಿ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವಂ ದ್ವಯೋಃ ಸ್ಯಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗವಾಧಸ್ಯಾಭಯತ್ರ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್, ತಥಾ ಚಾತಿವ್ಯಾಸಿರೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಒಂದು ವೇಳೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪಾತೃತ್ವ ಬರುವುದಾದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಾತ್ಯತ್ವವೂ ಸಹ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗದಿಂದ ಬಾಧವು ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ' ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ಟೀಕಾಃ "ತಥಾ ಚ ಲಕ್ಷಣಮಯುಕ್ತಂ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರೋಽಯುಕ್ತಃ, 'ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಂ ವಿಶಾಽಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಕ್ಷೀಕಾರಪ್ರತಿತೀರೀತ್ಯಾ-ಶಾಕ್ಷಾಪೂರ್ವಂ ತದ್ವಾಚಛೇ - ಲಕ್ಷಣಮಯುಕ್ತಮಿತಿತಿ ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಂ ವಿಶಾಽಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಹತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಹತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಮೂಲಕ 'ಲಕ್ಷಣಮಯುಕ್ತಮಿತಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಯಸ್ಸೇತುರिति ಪಿಬತ್ತೋರೆಕವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾದೇಕ ಏವ ಪಾತಾ | ಸ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೋದ್ಧಾಖ್ಯತ್ವಭ್ರಮಂ ನಿರಾಹ - ಯಸ್ಸೇತುರিত್ಯಾದಿನಾ |

“ಸೇತುತ್ವಾದಕ್ಷರತ್ವತಃ” ಇತಿ ಸ್ವೋಕ್ತಂ ಟೀಕಾವಿರುದ್ಧಮिति ಭ್ರಮಂ ವಾರಯತಿ - ಉಪಲಕ್ಷಣಮिति | ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮिति |

ಯಸ್ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ಪರಮ್ ||

ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಂ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಸೇತುತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಾದಿತ್ಯರ್ಥವರ್ಣನಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಶಿಫ್ಟಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮिति ಭಾವಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಸರ್ವತನ್ತ್ರಸ್ವತನ್ತ್ರಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಪಾದಶಿಷ್ಯರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿಕೃತೇ
ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶೇ ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ||

“ಯಸ್ಸೇತುರಿತಿ ಒಬತೋರೇಕವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾದೇಕ ಏವ ಪಾತಾ | ಸ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ”

‘ಯಸ್ಸೇತುಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಒಬತೋಃ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕ ಪದವು ಏಕವಚನದಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪಾತೃತ್ವವು ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯತ್ವವುಳ್ಳವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಟೀಕೆಯ ಈ ಮಾತಿಗೆ ವಾಖ್ಯೇಯವಾದ ಭಾಷ್ಯ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ‘ಯಸ್ಸೇತುಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“ಸೇತುತ್ವಾದರಕ್ಷರತ್ವತಃ” ತಮ್ಮ ಮಾತು ಟೀಕೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಯಸ್ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ಪರಮ್’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತು ಸೇತುತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉಳಿದ ಟೀಕಾಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥವು ಉಪನ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಾಶಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಗುಹ್ಯಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಗುರಾಜೀಯಮ್ - ತಥದೀತ್ಯಾದಿटीಕಾಽನುಪಪನ್ನಾ । ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವೇಽಪಿ
ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರನಿಷ್ಠತ್ವೋಪಪತ್ತ್ಯಾಽಸಮ್ಮಭಾ-
ವಾತ್ ।

ನಚ ಭಕ್ಷಯಿತೃತ್ವರೂಪಮಪಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾಭಿಮತಮಿತ್ಯನ್ಯಸ್ಯ
ತದಗ್ನೀಕಾರೇ ತದಸಮ್ಮಭವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮಿತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ
ಸಂಕ್ಷುಚಿತವೃತ್ತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಂಶೇಽಪಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಾಪತ್ತ್ಯಾ ಅಸಂಕ್ಷುಚಿತತ್ವೇ
ಚಾಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಪತ್ತ್ಯಾ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವಾಸಮ್ಮಭಾತ್ ।

ನಚ ಸಮ್ಮಭವತ್ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಮೇವ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾಭಿಮತಮिति ವಾಚ್ಯಮ್ ।
ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ಮಬಂಧರಹಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಮ್ಮಭಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಕಥಮಸಮ್ಮಭವಃ ।
एवं यदि चान्यस्यापीत्यादिटीकाप्यनुपपन्नैव । कर्मफलभोक्तृत्वरूपस्य कृतपानकर्तृत्व-
स्यान्यनिष्ठत्वेऽपि लक्षणत्वेनाभिमतस्य सर्वात्मत्वस्य ब्रह्ममात्रनिष्ठत्वेनान्यत्राभावेन
लक्षणस्यातिव्याप्त्यसम्मवादित्यतो व्याचष्टे - पूर्वत्रेत्यादिना ॥

अस्मिन्पक्षे द्वयोरपि पातृत्वं मुख्यमिति कुत्राप्यनुक्तस्य पूर्वपक्षस्य कल्पनं
समायातीत्यतः पक्षान्तरमाह - यद्वेति ॥ टीकाकारैः स्पष्टतया ब्रह्मशब्देन
विशेषणादित्यनुक्तत्वाऽस्पष्टत्वादेकवचनेन विशेषणादिति व्याख्यातम् । तेन च
तावन्मात्रमेवार्थ इति भातीत्यतो व्याचष्टे - विशेषणाच्चेतीति ॥

पिबतो ब्रह्मत्वसाधकत्वेन स्वोक्तस्य सेतुत्वाक्षरत्वादेरुत्सूत्रितत्व-
भ्रान्तिवारणाय तदप्युपलक्षणत्वेन सूत्रार्थतया योजनीयमित्याह - उपलक्षणं
चैतदिति ॥

॥ इति श्रीकेशवभट्टारकेण विरचितायां भावदीपिकायां
गुहाधिकरणम् सम्पूर्णम् ॥ ॥

೦೩-ಗುಹಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೩

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರೀ,
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ,
ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ:

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪತ್ರಿಕಾ

ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್ - ೩

ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ವರ್ಶನಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೧೧ ॥

ॐ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೧೨ ॥

ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇರಪಿ ಬಲಂ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ । ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಬಲತ್ವಾತ್ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ

ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಪಕವೆನ್ನಲು ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದು.

‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಬುದ್ಧಿಜೀವೌ ಪ್ರತಿಪಾಢೌ ಭವಿತುಮರ್ಹತಃ । ಕುತಃ? ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವೇನೈಕಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾತ್ । ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಭೋಕ್ತೃಜೀವದ್ವಯಾಸಮ್ಮೇಶನೇ, ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಭೋಗೋಪಕರಣತಯೋಪಚಾರೇಣ ಭೋಕ್ತುಃ ಬುದ್ಧಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ।

‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದವರು ಬುದ್ಧಿಜೀವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಜೀವನೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಭೋಕ್ತೃಗಳಾದ ಜೀವರನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯವನನ್ನು ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃ ಉಪಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಭೋಕ್ತೃ ಎನಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಎರಡನೆಯದನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಛಾಯಾತಪತ್ವಂ ಚ ತಯೋಃ ಚೈತನ್ಯಪ್ರಕಾಶತ್ವತದಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಈ ಬುದ್ಧಿಜೀವರಲ್ಲಿ ಛಾಯಾತಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ ? ಎಂದರೆ ಚೈತನ್ಯಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಆತಪನನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

यदि वा 'अस्य गोद्वितीयोऽन्वेष्टव्यः' इतिवत् सजातीयग्रहणस्य न्याय्यत्वाच्चेतन एव द्वितीये ग्राह्ये जीवेश्वराविमौ भवतः । तथाच ब्रह्मविद्यात्वमपि न विरुद्धयते । ईश्वरस्याभोक्तृत्वेऽपि भोक्तृसाहचर्याच्छत्रिन्यायेन बोक्तृत्वोपचारः । छायातपत्वं च अविद्याविद्यावत्त्वेन तयोरुपपद्यते ।

ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಅಸ್ಯ ಗೋದ್ವಿತಿರ್ಯೋಽನ್ವೇಷ್ಯವ್ಯಃ' 'ಈ ಎತ್ತಿಗೆ ಜೋಡಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಎರಡನೆಯದ್ದು ಎತ್ತೆಂದು ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಅದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಜೀವನೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೂ ಸಹ ಚೇತನನೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಎರಡನೆಯವನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿ ದ್ಯೆಯೆಂಬ ಮಾತಿಗೂ ಸಹ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಈಶ್ವರನು ಅಭೋಕ್ತೃವಾಗಿರಬ ಹುದು. ಆದರೆ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಜೀವನ ಸಾಹಚರ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಾದಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಛಾಯಾತಪತ್ವ ಎಂದರೆ ಜೀವನು ಅವಿದ್ಯಾವಿಷ ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿದ್ಯಾವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಆತಪನನಿಸುತ್ತಾನೆ.

'यः सेतुः' इति वाक्यबलादीश्वर एव केवलः किं न स्यादिति चेन्न, तस्मिन् द्विवचनश्रुतेः कर्मफलभोगस्य छायातपत्वस्य चावकाशाभावात् । 'यः सेतुः' इति वाक्यस्य तु बाधकवशेन कथञ्चिज्जीवविषयतया ईश्वरमात्रविषयतया वा व्याख्यात-
व्यत्वादिति प्राप्ते,

'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಬಲದಿಂದ ಕೇವಲ ಈಶ್ವರನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವಾಗಲೀ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವಾಗಲೀ ಛಾಯಾತಪತ್ವವಾಗಲೀ

ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಬಾಧಕವಶಾತ್ ಕಥಂಚಿತ್ ಜೀವ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಥವಾ ಈಶ್ವರ ವಿಷಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬುದ್ಧಿಜೀವರನ್ನು ಅಥವಾ ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರತಿವಿಹಿತಮ್ | ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದಃ, ಗುಹ್ಯಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯತ್ವಲಿಂಗಾತ್ | ತಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಸಮ್ಮೇಷಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ | ನಹಿ 'ಮೈಥಿಲಃ' 'ಪಾಂಚಾಲಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ, ಯಃ ಕೌಽಪಿ ಮಿಥಿಲಾಃ ಭವಃ, ಪಾಂಚಾಲೇಷು ಭವೋ ವಾ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಕಿಂತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ತದಧಿಪತಿರೇವ |

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಈಶ್ವರನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಗುಹ್ಯಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಬರುವುದಾದರೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಮೈಥಿಲಃ' 'ಪಾಂಚಾಲಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಮಿಥಿಲಾ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪಾಂಚಾಲ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಮೈಥಿಲನೆಂದೋ, ಪಾಂಚಾಲನೆಂದೋ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ರಾಜನನ್ನೇ 'ಮೈಥಿಲಃ', 'ಪಾಂಚಾಲಃ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ | ಬಾಧಕಾತ್ ಸರ್ವಮನ್ಯಥಾನೇತವ್ಯಮಿತಿ चेन्न, ತದಭಾವಾತ್ | ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿರೀಶ್ವರೇ ನಿರವಕಾಶೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ चेत्, ತತ್ರಾಹ - ದ್ವಿವಚನೇತಿ ||

ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದೂ ಸಹ ಶಂಕಿಸಬಾರದೆಂದು 'ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ವಿವಚನಾಂತಾ ಶ್ರುತಿಃ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಃ | ನಿರವಕಾಶತಯಾ ಪ್ರತೀತಾಯಾ ಅಪೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ || ನಿರ್ದೇಶಸ್ಯೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯೆಂದರೆ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಶ್ರುತಿಯೆಂದರ್ಥ. ಇದು ನಿರವಕಾಶವೆಂದು ಪ್ರತೀತವಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿಷ್ಣೋರೇವ' ಎಂದರೆ ಯಾವುದೇ ತರಹ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಹುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಅಯಮರ್ಥಃ - ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿರ್ಹಿ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ । ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯಾ ಚ ವಿಷ್ಣಾವಜ್ಞೀಕ್ರಿಯತೇ ಏವ । 'ಧರ್ಮಾ ಸಮಂತಾದ್' ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯು ದ್ವಿತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ನಾವು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಘರ್ಮಾ ಸಮಂತಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದ್ವಿತ್ವೇ ಭೇದೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ । ತರ್ಕಪಕ್ಷೇ ವಿಪರ್ಯಯಾಪರ್ಯವಸಾನಾತ್ । ಅನುಮಾನಪಕ್ಷೇ ಚ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾತ್ । 'ವ್ಯತಿರೇಕೋ ಗಂಧವದ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಚ್ಛೇತಿ । ಅತಃ ಏವ ಶ್ರುತಿದ್ವಿವಚನೇನ ಪ್ರಕೃತ್ಯ 'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯೇಕವಚನೇನ ವಿಶಿನಿಷ್ಠಿತಿ ।

ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಇದು ತರ್ಕವೋ? ಅಥವಾ ಅನುಮಾನವೋ? ತರ್ಕವಾದರೆ 'ಯಃ ಭೇದಃ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪರ್ಯವಸಾನಾತ್' ಎಂದು ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪಕ್ಷೇಭೂತವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭೇದವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲದೆ 'ವ್ಯತಿರೇಕೋ ಗಂಧವತ್' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಭೇದವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ಪ್ರಕೃತನಾದವನನ್ನು 'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನದಿಂದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ನನ್ವಿದಮಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣೇನ ಗತಮೇವ । ಮೈವಮ್, ನಹಿ ತತ್ರ ದ್ವಿವಚನಂ ಬಹುವಚನಂ ವಾ ಶಕ್ತಿಮ್, ತದಭಾವಾತ್ । ಕಿಂ ನಾಮ ಶಬ್ದಭೇದಾದಿನಾ ಭೇದ ಇತಿ ।

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆಯು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಗತಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬಹುವಚನವಾಗಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅನ್ನಮಯ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಬರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

कर्मफलभोगश्चाङ्गीक्रियत एव । नच 'न वैशेष्याद्' इत्युक्तविरोधः । 'शुभं
पिबत्यसौ नित्यम्' इति व्यवस्थाया उक्तत्वात् । छायातपत्वं चान्यत्र
व्याख्यातमिति ॥

ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವನ್ನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ನ ವೈಶೇಷ್ಯಾದ್' ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ವಿರೋಧವೇ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. 'ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಯಸೌ ನಿತ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶುಭಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇನ್ನು ಛಾಯಾತಪತ್ವವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

श्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितम्

अणुभाष्यम्

गुहाधिकरणम्-३

अन्ता

ಅಣುಭಾಷ್ಯ - ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆಸಿ ಶುಭಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ತಿನ್ನುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್ - ೩

ನನ್ವಥಾಪಿ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾದನಂ ಯುಕ್ತಮ್ । 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ' ಇತಿ
ಋತಶಬ್ದಿತಕರ್ಮಫಲಾದನರೂಪಋತಪಾತೃತ್ವಸ್ಯ ದೇಹಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟಯೋಃ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಃ
ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತ್ಯಾ ಪ್ರತೀತಾಽಪಿ ಇಶ್ವರಸ್ಯಾನನನನ್ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ಮಫಲಾನನ್ತೃತ್ವಾತ್ ಛತ್ರೀನ್ಯಾಯೇನ
ಜೀವೇಶ್ವರೌ ಋತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಯುಪಪತ್ತೇರೀತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ - ಗುಹಾಂ
ಪ್ರವಿಷ್ಟೇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದ್ವಯಮ್ ॥

ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಾತ್ಮ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಋತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಫಲದ ಅನುಭವವೆಂಬ 'ಋತಪಾತೃತ್ವ' ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕರ್ಮಫಲದ ಅನುಭವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಂತೆ ಜೀವನು ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಕ್ತೃವೆನ್ನಬೇಕು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣು 'ಸರ್ವಾತ್ಮ' ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

ತಸ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥಃ - ಅತ್ತೇತಿ ॥ ಸರ್ವಗ ಇತ್ಯಸ್ತಿ । ಲಿಂಗೈರೀತ್ಯಾಶ್ಚನ್ವೇತಿ । ಸರ್ವಗೋಽಂತಾ ಋತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯಾಶ್ಚುಕ್ತಃ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಶರೀರಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಯಃ ಸನ್ ಕರ್ಮಫಲಾಂತಾ ಸ ಸರ್ವಾನ್ತೃತ್ವೇನೋಕ್ತಃ ಸ ಏಕೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ, ನತು ಜೀವೇಶ್ವರೌ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಾರವನ್ನೇ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರಾ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸರ್ವಗಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಯುಕ್ತೋ ಹಿ 'ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಗತನಾದ ಮತ್ತು ಸರ್ವಾತ್ಮವಾದ ವಿಷ್ಣುವು 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು, ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲ.

ಗುಹಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೩)

ಕುತಃ? ಲಿಙ್ಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತೌ ಹಿ || 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯೌ ಇತಿ, 'ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮ್' ಇತಿ, 'ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಮ್' ಇತಿ ಗುಹಾಪ್ರವಿಶ್ಯತ್ವ-ಸೇತುತ್ವ-ಅಕ್ಷರತ್ವ-ಏಕವಚನೋಕ್ತತ್ವ-ಏಕತ್ವಾದಿ ಲಿಙ್ಗೈರ್ಯುತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏತೈರ್ಲಿಙ್ಗೈರ್ಯುತೌಽತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುರೇವ | ತेषಾಂ ಭಾಷ್ಯದಿಶಾ ವೈಷ್ಣವತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೀರिति ವಾ |

ಏಕೆಂದರೆ 'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತೌ ಹಿ' ಎಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯೌ' 'ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮ್' 'ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಮ್' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವ, ಸೇತುತ್ವ, ಅಕ್ಷರತ್ವ, ಏಕವಚನದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಏಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಅತ್ತಾ' ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅತ್ರಾಪಿ ವಿಷ್ಣುರिति ವರ್ತमाने स इत्युक्तिः सर्वत्रैक्यद्योतनाय वा । 'क इत्या वेद यत्र सः' इति तच्छब्देन पूर्वप्रकृतो विष्णुरेव द्विरूपोऽत्रोच्यते, नत्वप्रकृतो जीव इति सूचनाय वा ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಅಥವಾ 'ಕ ಇತ್ಯಾ ವೇದ ಯತ್ರ ಸಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅಪ್ರಕೃತನಾದ ಜೀವನು ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಚೇತನನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

न चानशनश्रुतिविरोध इत्यतोऽपि स इति । 'तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वग्रे तन्नो नशद् यः पितरं न वेद' इति अनशनवाक्यशेषे यो जीवानद्यात्तत्वेनोक्तः स विष्णुरेवात्ता ऋतपानकर्तैत्यर्थः । 'ऋतं सत्यं तथा धर्मः सुकृतं च' इत्यादेः । तथाच श्रुतिः जीवाद्याशुभादनपरेति भावः । एक इति जीवेशरूपानेककोटिनिरासाय । सर्वग इति गुहास्थत्वयुक्तिसूचनाय अत्ताराविति वाच्ये अत्तेत्युक्तिः रूपद्वयैक्योक्त्यर्था ॥

ಹಾಗಾದರೆ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ 'ಅನಶ್ನನ್' ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು

ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದನ್ನಲು 'ಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ತಸ್ಯೇದಾಹುಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವಗ್ರೇ ತನ್ನೋ ನಶದ' ಯಃ ಪಿತರಂ ನ ವೇದ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಅನುಭವಿಸುವ ಅಶುಭ-
ಫಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶುಭಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಷ್ಣು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ ಸುಕೃತಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಋತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶುಭಫಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಋತಪಾನಕರ್ತೃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃ ಎಂದರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂಬುದು ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ 'ಸಹ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅನಶ್ನನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಶುಭ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. 'ಏಕಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶರೆಂಬ ಅನೇಕ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. 'ಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥತ್ವ' ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸರ್ವಗಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತ್ರಾರೌ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬದಲು 'ಅತ್ರಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ವಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತನ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್ - ೩

ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ವರ್ಶನಾತ್ ॐ ॥ ೧-೨-೧೧ ॥

ಅತ್ರ ನಯೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗರೂಪಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಂ ಸಮನ್ವೀಯತೇ । ಋತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ಯೋಗ್ಯತಯಾನ್ವೇತಿ । 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೌ ಋತಂ ಪಿಬಂತಾವಾತ್ಮಾನಾವೇವ ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಿಶೇಷಾವೇವ । ನತು ಜೀವೇಶ್ವರೌ । ಕುತಃ? ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ । ಹೇತುಗರ್ಭಮಿದಮ್ । ಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಲಿಂಗಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಹಿಷ್ಕಾಂಶೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮಾಹ । ರೂಪದ್ವಯಸ್ಯ ಗುಹಾಸ್ಥತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ಉಕ್ತಮ್ - ತದ್ವರ್ಶನಾತ್ ॥ ತಸ್ಯ ಆತ್ಮನೋಗುಹಾಸ್ಥತ್ವಸ್ಯ 'ಧರ್ಮಾ ಸಮಂತಾತ್ ತ್ರಿವೃತಂ ವ್ಯಾಪತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಋತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ವಾಚ್ಯೇ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವೋಕ್ತಿಧಾರಾ ತದ್ವರ್ಶನಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವರೂಪಹೇತುಸೂಚನಾರ್ಥಾ । ತತ್ತ್ವೀಯಾನುಭೂತಾವಪ್ಯಾತ್ಮಾನಾವಿತಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತಾತ್ಮಪದೋಕ್ತಿರಾದೇಯಂ ಮಾತೃಯಾತ್ಮೇತಿ ಶುಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಸ್ಯ ಸೂಚಯಿತುಮ್, ಶ್ರೌತದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಗತ್ಯುಕ್ತೈ ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾಖ್ಯರೂಪದ್ವಯಂ ವಕ್ತುಂ ಚೇತಿ ॥

ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಪದಗಳು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬ ಕಾರಕಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಋತಪಾನ ಮಾಡುವವರು ಆತ್ಮಾನಾವೇವ = ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಹೊರತು ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ', ಇದು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ. ಅಂದರೆ ಹೃದಯ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವದ ಲಿಂಗದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಹೃದಯಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವಿದೆ ಎಂಬುದು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ತದ್ಧರ್ಶನಾತ್’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೃದಯಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟತ್ವವು ‘ಘರ್ಮಾ ಸಮಾಂತಾತ್ ತ್ರಿವೃತಂ ವ್ಯಾಪತುಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೊದಲು ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಋತಪಾನಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವವು ಹೇತುವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ತತ್’ ಎಂಬ ಪದವು ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಸಹ ‘ಆತ್ಮಾನೌ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಆತ್ಮಪದವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ‘ಆದೇಯಂ ಮಾತೀತಿ ಆತ್ಮಾ’ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಂತೆ ಶುಭಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ‘ಆತ್ಮಂತರಾತ್ಮ’ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ಇತಶ್ಚೈವಮಿತ್ಯಾಹ -

ಓಂ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛಂ ॥ ೧-೨-೧೨ ॥

‘ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ಪರಮ್’ ಇತ್ಯೇಕವಚನೇನ ಸೇತುತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿನಾ ಚ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛಂ ಪಿಬಂತಾಽವಾತ್ಮಾನಾವೇವ ನ ಜೀವೇಶಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛಂ ॥ ೧-೨-೧೨ ॥

‘ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ಪರಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನ ಇರುವುದರಿಂದ ಸೇತುತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಹೊರತು ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ:

ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್ - ೩

ॐ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ಭಿನ್ನಾತ್ ॐ || ೧-೨-೧೧ ||

ॐ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ ॐ || ೧-೨-೧೨ ||

ಅತ್ರ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾತ್ಮವಿಶೇಷಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಚಿಂತನಾದ್ವಾ ಪೂರ್ವಕ್ಷೇಪೇಣ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಾದ್ವಾ ಸಜ್ಜತಿ: |

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ಯತ್ವದ ವಿಶೇಷವಾದ ಕರ್ಮಫಲ
ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿಯು
ಇರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ
ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕಾಠಕೇ ತೃತೀಯವಲ್ಲವಾ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಇತಿ
ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯೇ ಋತಂ ಪಿಬಂತಾವಿತ್ಯುಕ್ತೌ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತಾರೌ ಕಿಂ ಜೀವೇಶ್ವರೌ? ಕಿಂ ವಾ ಇಶ್ವರೇ
ರೂಪವಿಶೇಷೌ? ಇತಿ ಸಂದೇಹ: |

ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೂರನೇ ವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಗುಹಾಂ
ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ
ಪದಗಳು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಇಬ್ಬರು ಜೀವ ಮತ್ತು
ಪರಮಾತ್ಮರೋ ಅಥವಾ ಭಗವಂತನದ್ದೇ ಆದ ಎರಡು ವಿಶೇಷ ರೂಪಗಳೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪಿಬಂತಾವಿತಿ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇದ್ವಿತ್ವವಾಚಿತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚಾಭೇದಃಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಕರ್ಮಬಂಧವಿಧುರೇ
ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಯೋಗಾತ್ | ಛತ್ರಿನ್ಯಾಯೇನ ಸಜಾತೀಯೌ ಭೋಕ್ತೃಜೀವೇಶ್ವರಾವೇವೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ,

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಈ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭತ್ತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಜಾತೀಯರಾದ ಭೋಕ್ತೃಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರರೇ ‘ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಬ್ರೂಮಃ | ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಧಾವಿತ್ಯುಕ್ತಗುಹಾನಿವಿಛತ್ವಾಲಿಕ್ಷಸ್ಯ ‘ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್’ ‘ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹೀರೇಷಂ ಪುರಾಣಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ |

ಇದು ತಪ್ಪು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ - ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟಲಿಂಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ‘ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ‘ಗುಹಾಹಿತಂ ಗಹೀರೇಷಂ ಪುರಾಣಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವ ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

‘ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ತರಮ್ | ಅಭಯಂ ತಿತೀರ್ಷತಾಂ ಪಾರಮ್’ ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇ ಶ್ರುತಾತ್ಪರತ್ವವಿಶೇಷಣಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದ್ ‘एष सेतुर्विधृतिः’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಾಂತರಸಿದ್ಧ-ಸೇತುತ್ವಾಭಯತ್ವಾದಿಲಿಕ್ಷಾಚ್ಚ, ‘आत्मान्तरात्मेति हरिरेक एव द्विधा स्थितः’ ಇತ್ಯಾದಿस्ಮೃತೇರೇಕಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪವಿಶೇಷಣ ದ್ವಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ |

‘ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ತರಮ್’ | ಅಭಯಂ ತಿತೀರ್ಷತಾಂ ಪಾರಮ್’ ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ‘एष सेतुर्विधृतिः’ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತುತ್ವ ಅಭಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಮತ್ತು ‘ಆತ್ಮಾಂತಾರತ್ವೇತಿ ಹರಿರೇಕ ಏವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಿಃ’ ಎಂಬ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯು ಒಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ರೂಪವಿಶೇಷದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

‘शुभं पिबत्यसौ नित्यं नाशुभं स हरिः पिबेद्’ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಸಮ್ಮವಾದನಶನಶ್ರುತೇಶುಭಬೋಕ್ತೃತ್ವಾಭಾವಪರತಯೋಪಪತ್ತೇಃ ಕೃತಂ ಪಿಬಂತಾವೀಶ್ವರರೂಪ-ವಿಶೇಷಾವೇವೇತಿ |

‘ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಯಸೌ ನಿದ್ರಾಂ ನಾಶುಭಂ ಸ ಹರಿಃ ಪಿಬೇದ್’

‘ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಯಸೌ ನಿದ್ರಾಂ ನಾಶುಭಂ ಸ ಹರಿಃ ಪಿಬೇದ್’ ಎಂಬ ಪಾದ್ಯ ಪುರಾಣವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಅನಶ್ನನ್’ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಶುಭಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನ ಎರಡು ರೂಪವಿಶೇಷಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ ಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

फले तु पूर्वोक्तसर्वातृत्वाक्षेपसमाधी । तत्प्रकारश्च चन्द्रिकोक्तः ॥

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವದ ಆಕ್ಷೇಪವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಅದರ ಸಮಾಧಾನವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ. ಇವುಗಳ ಪ್ರಕಾರವು ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

*****

सूत्रार्थरत्नावलिः

अत्र लोकतोऽन्यत्र प्रसिद्धकर्मफलभोक्तृत्वलिङ्गस्य विष्णौ समन्वयः प्रतिपाद्यते ।

ॐ ॥ गुहां प्रविष्टात्मानौ हि तद्दर्शनात् ॥ ॐ (१-२-११)

ನನು ‘ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತೌ ಜೀವೌ ನ ತ್ವೇಕಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ । ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತೇಃ (ಕಠ ೧|೩|೧) ಏಕಸ್ಮಿನ್ ದ್ವಿವಚನಾಭಿಪ್ರಾಯಾತ್ । एवं च हरिवज्जीवस्यापि स्वतन्त्र्येण पातृत्वेन तद्देवसर्वातृत्वमपि । स्वतन्त्रस्य तदनङ्गीकारे कारणाभावात् । ततश्चातिव्याप्तिः । यद्वा, तद्वाक्योक्तौ जीवपरौ । द्विवचनश्रुतेः । एवमपि जीव एव पाता न विभुः । कर्मबन्धविधुरस्य कर्मफलतृत्वायोगात् । न च सर्वं वाऽतीति सर्वातृत्वोक्तिविरोधः । अनश्नन्नन्य इति

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

(मुं.उ.३।१।१) श्रुतिविरोधेन सङ्कोचसम्भवात् । न च 'पिबन्तौ' इति द्वयोः पातृत्वोक्ति-
विरोधः । छत्रिन्यायेन पातृत्वोपचाराङ्गीकारात् । तथाऽपि जीवेशत्वे को हेतुरिति
चेत् । एकस्मिन् शरीरे भोक्तृजीवद्वयायोगात् । तस्माज्जीवेशावेव ग्राह्यौ । तथाऽपि
जीवस्यैव पातृत्वेन न तस्य लक्षणत्वाभिमतं सर्वात्तृत्वमित्यसम्भवः । यद्वा, पुनरस्तु
द्वावपि जीवौ । न चैकस्मिन् शरीरे भोक्तृजीवद्वयायोगः । ब्रह्मादिशरीर उत्पत्त्यमानजीवस्य
प्रमाणान्तरसिद्धत्वाच्च तु न तस्य भोक्तृत्वमिति चेन्न । तच्छरीरावच्छेदेन पातृत्वाभावेऽपि-
वस्तुतः पातृत्वसद्भावात् । एवं चेश्वरस्य कर्मफलात्तृत्वाभावेनासम्भव एवेति प्राप्ते
सूत्रितम् -

ॐ ॥ गुहां प्रविष्टात्मानौ हि तद्दर्शनादिति ॥ अस्यार्थः - तत्त्विति
विपरिणामेनानुवर्तते । आत्मानौ आदेयं मातेति व्युत्पत्त्या 'ऋतं पिबन्तौ' इति
(कठ. १।३।१) श्रुतिस्थपिबच्छब्दोदितशुभफलकर्मभोक्तारौ आत्मान्तरात्माख्यौ
विष्णुरूपे एव । न तु जीवेश्वरौ । कुतः? हि यस्मात् । तौ गुहां प्रविष्टौ ।
तस्मादित्यर्थः । हिशब्देन गुहास्थितत्वलिङ्गस्य 'यो वेद' इति (तै.२।१) श्रुतिप्रसिद्धं
सूचयति । द्विरूपतया शरीरगुहास्थितत्वे प्रमाणमाह - तद्दर्शनादिति ॥ तस्य हरेः
द्विरूपतया शरीरहृदयगुहास्थितत्वस्य तस्य 'धर्मा समन्ता' इति (क्र. १०।११४।१)
श्रुतावुक्तत्वादित्यर्थः ।

एवं चोक्तवाक्ये यौ पिबन्तौ तौ विष्णुरूपे एव । गुहाप्रविष्टत्वलिङ्गात् । न
चैतल्लिङ्गं जीवेऽप्यस्तीति न विष्णुत्वनिर्णायकमिति वाच्यम् । 'यो वेदनिहितम्'
इति गुहानिहितत्वस्येश्वरे प्रसिद्धत्वेन प्रसिद्धस्यैव ग्राह्यत्वात् । न च द्विवचन-
श्रुतिविरोधः । रूपद्वयाभिप्रायेण सावकाशत्वात् । न चैकैकेनैव रूपेण प्रवेशेन
रूपद्वयाभावः । 'धर्मा समन्ता त्रिवृतम्' प्रमाणेनैकस्मिन्नपि शरीरे रूपद्वयस्यैव
सिद्धत्वात् । न च विष्णोः पातृत्वाङ्गीकारेऽनश्नन्नन्य इत्यादिश्रुतिविरोधः । 'शुभं
पिबत्यसौ' इति (पाद्मे) प्रमाणेन विष्णोः पातृत्वस्य सिद्धत्वेन तस्या अनुभोगा-
भावविषयत्वात् । न च पूर्णस्य कर्मबन्धविधुरत्वेन कर्मफलभोगानुपपत्तिः । नियोगतो-

ಭೋಗಸಮ್ಮವೇಽಪಿ ಸ್ವೇच्छಯಾ ತತ್ಸಮ್ಮವಾತ್ । ತತಃಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಪಾತೃತ್ವೇನಾತ್ಮತ್ವಲಕ್ಷಣಂ
ಯುಕ್ತಮिति ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ॐ ॥ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ ॥ ॐ (೧-೨-೧೨)

ಯದಾ ನಿರವಕಾಶಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶಾದ್ ದ್ವಿವಚನಶ್ರುತಿಸ್ತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದ್
ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಮ್ಮವಾಚ್ಚ ಸ ಏವ ಪಾತೇತಿ ಸಿದ್ಧವತಿ । ಕಿಂ ಪುನರ್ನಿರವಕಾಶ-
ಶ್ರುತ್ಯಾಽಪಿತ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ಸೂತ್ರಂ ಪಠತಿ ।

ॐ ॥ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚೇತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ಚೋ ಯುಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯೇ । 'ಯಃ ಸೇತುಃ' ಇತಿ
(ಕಠ. ೧.೩.೧೨) ಏಕವಚನೇನ ವಿಶೇಷಣಾದೇಕ ಏವ ಪಾತಾ । ಸ ಚ ಸೇತುತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿನಾ
ವಿಶೇಷಿತತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ಜೀವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಏವಂ ಚ ನ ಕೇವಲಂ ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಲಿಂಗಬಲಾದೇವ ಪಿಬಂತೌ ವಿಷ್ಣುರೂಪೇ ಕಿಂತು 'ಯಃ
ಸೇತುರೀಜಾನಾನಾಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಬ್ರಹ್ಮೇಕವಚನಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಣಾದಪಿ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಪಾತೇತಿ
ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

॥ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳ್ಯಾಂ ಗುಹಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

॥ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗುಹಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

॥ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

೦೪-ಅಂತರಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮ
ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕ, ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ
ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಅಂತರಾದಿಕರಣ

ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವವನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ

ಸ್ಮ - ಓಂ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॥ ಓಂ ॥ ೧-೨- ೧೩ ॥

“ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ
ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ. ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವ
ಮೊದಲಾದ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ.

* * * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ” ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಃ ಚಕ್ಷುರಂತಃಯಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ನ ತು
ಅಗ್ನಿಃ । ಕೃತಃ ಉಪಪತ್ತೇಃ ಏತತ್ ಅಮೃತತ್ವಬ್ರಹ್ಮಾಂತಾದೀನಾಂ ಅಂತರೇ ಶ್ರವಣಾತ್ । ತेषಾಂ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ
ಉಪಪತ್ತೇಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

“ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ, “ಅಂತರಃ” = ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ
ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಉಪಪತ್ತೇಃ” =
ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಅಮೃತತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ
ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ-
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

ಆದಿತ್ಯೇ ವಿಷ್ಣುರೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ
ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' (ಛಾಂ. ೪-೧೧.) ಇತ್ಯಾದಾವಗ್ರೀನಾಮೇವಾಽದಿತ್ಯಾದಿಸ್ಥಿತ್ವ-
ಮುಚ್ಯತೇ।

ಅನುವಾದ - ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು
ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ
'ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು ನಾನು, ನಾನೇ ಅವನಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು
ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯು
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥತಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ
ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಸಂಗತಿ, ವಿಷಯ, ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ
ಯುಕ್ತಬದ್ಧವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಅದಿತ್ಯೇ = ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ, ವಿಷ್ಣುಃ = ಆನಂದಮಯ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು
ಇದ್ದಾನೆಂದು, ಉಕ್ತಂ = ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದಿತ್ಯೇ =
ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ, ಯಃ ವಿಷಃ = ಯಾವಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಪುರುಷಃ = ಪುರುಷನು
ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೋ, ಸಃ = ಅವನು, ಅಹಮಸ್ಮಿ = ನಾನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಅಹಮೇವ = ನಾನೇ,
ಸಃ = ಅವನು, ಅಸ್ಮಿ = ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಇತ್ಯಾದೌ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಛಾಂದೋಗ್ಯದ
ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ, ಅಗ್ನಿನಾಮೇವ = ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ,
ಅದಿತ್ಯಾದಿಸ್ಥಿತ್ವಂ = ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು, ಉಚ್ಯತೇ
= ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೧)

- (೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಲಿಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವೀಯತೇ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಕ್ಲಿಪ್ತಾ
ವಿಷಯವಾಕ್ಯಂ ವಿಷಯಸಂಶಯೌ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಚ ದರ್ಶಯತಿ - ಆದಿತ್ಯ ಇತಿ ॥ 'ಯಃ ಸಾಸಾಪಾದಿತ್ಯೇ'
ಇತ್ಯಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣೋದಾಹರಣಾ ತಥಾ 'ಅಂತರಾದಿತ್ಯೇ' ಇತ್ಯಂತರನಪೋದಾಹರಣಾ ಚ
ಶ್ರುತಾವಾನಂದಮಯೋಽಂತಸ್ಥಿತ್ವೋ ವಿಷ್ಣುರಾದಿತ್ಯೇಽಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯ
ಇತಿ ॥ ತದಿತ್ಯಾದೌ ಸಂಯೋಜ್ಯಮ್ । 'ಸೋಽಹಂ ಸ ಏವಾಹಮ್' ಇತ್ಯಭ್ಯಾಸೋಪನ್ಯಾಸಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ-
ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಃ । ಪ್ರಥಮಾದಿಪದೇನ 'ಅಥೈವಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪವನೋಽನುಕ್ಲಿಪ್ತಾಃ । ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ
ದೃಶ್ಯತೇ । ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ । ಅಥೈವಮಾಹವನೀಯೋಽನುಕ್ಲಿಪ್ತಾಃ । ಯ ಏಷ ವಿಧುತಿ ಪುರುಷೋ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

भाष्यम् - अतोऽक्ष्यादित्ययोरैक्यात् 'य एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते'

(छां. ४-१५.) इत्यत्राप्यग्निरिवोच्यते ।

ಅನುವಾದ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವವರಿಂದ "ಯವಿಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಏನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಅತಃ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋಃ = ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಲಕ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ, ಐಕ್ಯಾತ್ = ಐಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಅಕ್ಷಣಿ = ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಲಕದಲ್ಲಿ, ಯಃ = ಯಾವಾತನು, ದೃಶ್ಯತೇ = ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ = ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ, ಏಷಃ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಗ್ನಿರೇವ = ಅಗ್ನಿಯೇ, ಉಚ್ಯತೇ = ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೧)

दृश्यते सोऽहमस्मि स एवाहमस्मि' इति च वाक्यद्वयं गृह्यते । द्वितीयादिपदेन चन्द्रविद्युत्स्थत्वम् । यद्यपि आदित्यस्थत्वस्येव चन्द्रविद्युत्स्थत्वयोरग्रेरक्षिस्यत्वसाधकत्वाभावात् तदुपादानं न प्रकृतोपयुक्तम् । तथाऽग्नीनामिति बहुवचनं चानुपयुक्तम्, पूर्वपक्षे गार्हपत्य-स्यैवाक्षिस्यत्वसाधनेन गार्हपत्यादीनां त्रयाणां तस्यासाधनात् । चन्द्रविद्युतोरक्ष्येकविधत्वा-भावेन तत्स्थत्वस्याक्षिस्यत्वासाधकत्वाच्च । तथाऽपि आदिशब्दद्वयं बहुवचनं च पूर्वपक्षे गार्हपत्यादिबह्विश्रुतिरूपयुक्तिसूचनार्थम् । यथा अन्वाहार्यपचनाख्यदक्षिणाग्राहवनीययोः चन्द्रविद्युत्स्थत्वमुच्यते, एवं गार्हपत्यस्यापि आदित्यस्थत्वमुच्यते इति दृष्टान्तार्थं गार्हपत्यादीनां त्रयाणां क्रमेणादित्यादित्रितयस्थत्वेप्रसिद्धगार्हपत्यस्यैवाऽदित्यस्थत्व-मुखेनाक्षिस्यत्वमागच्छतीति युक्तिप्रदर्शनार्थं वा तदुपादानमिति न वैयर्थ्यमिति ध्येयम्

(१) भाष्यदीपिका - ततोऽपि किमित्यत आह - अत इति ॥ अस्य, न सन्निहितेन 'ऐक्यात्' इत्यनेनान्वयः । प्रकृतस्य अत इत्यनेन परामुष्टस्याऽदित्यान्तःस्थत्वस्य ऐक्ये हेतुत्वापोगात् । किन्तु व्यवहितेन 'अत्राप्यग्निरिवोच्यते' इत्यनेनान्वयः । न केवलमादित्यवाक्य इत्यपेरर्थः ॥

तथा च - यदानन्दमयाख्यविष्णुनिष्ठतयोक्त-मादित्यस्थत्वं तच्छान्दोग्ये 'य एष आदित्ये पुरुषः सोऽहमस्मि' इत्यादावग्नीनां गार्हपत्याख्याग्रेव 'उच्यते' प्रतीयते न विष्णोः । कुतः ? यतोऽत्र 'अग्नीनां' गार्हपत्यदक्षिणाग्राहवनीयानां त्रयाणां

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕ್ರಮೇಣಾಽದित्यादित्यಸ್ಯತ್ವमुच्यते, अतः । ततः किम् ? यतोऽत्र गार्हपत्याख्याग्रेरेवाऽदित्यस्यत्वमुच्यतेऽतो 'य एषोऽन्तरिक्षिणि पुरुषो दृश्यते' इति वाक्येऽप्यक्षिस्यत्वेन गार्हपत्याग्रेरेवोच्यते, न स विष्णुः । श्रुतिगताहंशब्देनापि स एवोच्यते इति योजना । तथा च पूर्वपक्षश्रुतिगता-हंशब्दोऽग्रावेव मुख्य इति तस्यैव ग्रहणमिति भावः । नन्वग्रेरादित्यस्यत्वेऽपि कुतोऽक्षिस्यत्वप्राप्तिरित्यत आह - अक्ष्यादित्ययोरिति ॥ 'आदित्यश्चक्षुर्भूत्वाऽक्षिणी प्राविशत्' इत्यैतरेयश्रुते-रचेतनाक्ष्यादित्यमण्डलयोरादित्यचक्षुः-पदोदितैकचेतनाधिष्ठितत्वरूपैकधर्मैक-विधत्वादित्यर्थः ॥

यद्वा - 'अशनयोदाहृतादित्यस्त्रिवृदिव वै चक्षुः शुक्लं कृष्णं कनीनिका' इति श्रुत्यनुसारेण तयोस्त्रिवृत्त्वधर्मैकविधत्वादित्यर्थः । तथा च - आदित्यस्यत्वोक्तावर्थादक्षिस्यत्वमपि प्राप्तमेवेति भावः । यद्यपि 'स यश्चायम्' इति पूर्वोदाहृततैत्तिरीयश्रुतिस्थादित्यशब्दः उत्कृष्ट चेतनमात्रोपलक्षकतया व्याख्यातः । तथाऽप्यत्राधिकरणे सूर्याभिमन्यमानादित्यमण्डल-परत्वमप्यस्याङ्गीकृत्य आक्षेप-परिहारौ कृतौ । अत एव टीकायामक्ष्यादित्ययो-रेकविधत्वाद्युक्तम् । तत्त्वप्रदीपे तु - अक्षीन्द्रियप्रेरकादित्ययोरेकत्वादिति यथाश्रुतमेव व्याख्यातम् ॥

चन्द्रिकायामपि तत्त्वप्रदीपानुसारेण देवतापरमेवाक्षिपदम् । अत एव भाष्ये सन्न्यायरत्नावल्यां चाक्ष्यादित्ययोरेक्यादित्येवोक्तम्, न त्वेकविधत्वादिति । अक्ष्यादित्ययोरेकविधत्वादिति टीकाऽपि भाष्यानुसारेण प्रकारभेदनिषेधमुखेन प्रकार्यैक्यपरा नेयेति पक्षान्तरमप्युक्तम् । तथा च - देवतापरत्वे 'आदित्ये विष्णुरित्युक्तम्' इति भाष्यश्रुतिस्थाक्ष्यादित्यपदयोश्च यथाश्रुत एवार्थः । मण्डलपरत्वे तद्भाष्यस्यादित्यपदं पूर्वोदाहृततैत्तिरीयश्रुतिस्थादित्यपदं च मण्डलपरतया व्याख्येयमिति विवेकः ॥

अनेन छन्दोगश्रुत्युक्ताक्षिस्यत्वस्यान्यनिष्ठत्वाक्षेपमुखेनाऽनन्दमयनयोदाहृतायां तैत्तिरीय-श्रुतावर्थादुक्तस्यापि तस्यान्यनिष्ठत्वाक्षेपादानन्दमयाधिकरणेनास्याऽक्षे-पिकी सङ्गतिरुक्ता भवति ॥

अक्षिस्यत्वं विषयः । किमग्रेर्विष्णोर्वेति सन्देहः । अग्नीनामेवाक्षिस्यत्वमिति पूर्वः पक्षः । अत्राऽदित्यस्यत्वरूपयुक्तिश्चोक्ता भवति । अत्र, 'य एष आदित्ये पुरुषः' 'य एषोऽन्तरिक्षिणि पुरुषः' इत्यनयोर्वाक्ययोः 'आदित्यश्चक्षुर्भूत्वा' इति वाक्यद्वारा एकार्थत्वमुपपाद्य तन्मुखेन 'य एष आदित्ये' इति वाक्येन 'यश्चासावादित्ये' इति वाक्यस्य सङ्गतिं सम्पाद्य तद्वाराऽर्थान्निष्ठतदर्थार्थकस्य 'य एषोऽन्तरिक्षिणि' इति वाक्यस्यापि तेन सङ्गतिरित्येवं वक्रसङ्गत्येतदधिकरणारम्भ आदित्यस्यत्वलिङ्गस्यापि समन्वयसिद्धयर्थम् । अन्यथा 'नेतरोऽनुपपत्तेः' इत्यादौ विष्णुज्ञानान्मोक्ष इत्युक्तम्, स मोक्षः 'तद्यथा' इति

भाष्यम् — अतः -

‘तद्यथा पुष्करपलाश आपो न श्लिष्यन्त एवमेवंविदि पापं कर्म न श्लिष्यते’ (छां. ४-१४.) इत्यग्निज्ञानादेव सर्वपापाश्लेषान्मोक्षोपपत्तिरिति । अतोऽब्रवीत्

ಅನುವಾದ - ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಪದ್ಮಪತ್ರಕ್ಕೆ ನೀರು ಹೇಗೆ ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಚಕ್ಕುರಂತಸ್ಥನನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಪಾಪವು ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಮಾತಿನಂತೆ ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಮಯನೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅತಃ = ಹಿಂದಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಯಥಾ = ಹೇಗೆ, ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶೇ = ಪದ್ಮಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ಅಪಃ = ನೀರು, ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯಂತೇ = ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಏವಂ = ಅದೇರೀತಿ, ಏವಂವಿದಿ = ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನಿಗೆ, ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ = ಪಾಪ ಕರ್ಮವು, ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯತೇ = ಲೇಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಅಗ್ನಿ = ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ, ಸರ್ವಪಾಪಾಶ್ಲೇಷಾತ್ = ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳ ಅಲೇಪದ ಮೂಲಕ, ಮೋಕ್ಷಃ = ಮೋಕ್ಷದ, ಉಪಪತ್ತಿಃ = ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ಇತಿ = ಆಗುತ್ತದೆಂದು, ಅತಃ = ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ, ಅಬ್ರವೀತ್ = ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (१)

वाक्येन ‘य एषोऽन्तरिक्षिणि’ इत्युक्ताक्षिस्थज्ञानात् प्रतीयत इति वक्ष्यमाणऋजुसङ्गत्यै-
बाधिकरणमारम्भणीयं स्यादिति ध्येयम् ॥

(१) भाष्यदीपिका - न केवलमक्षिस्थत्वसिद्धावग्रेरानन्दमयत्वप्राप्तिः । किन्तु यत्पूर्वं ‘नेतरः’ इत्यादौ विष्णुज्ञानान्मोक्ष इत्युक्तं, तदपि बाधितं स्यादित्यत आह - अत इति ॥ ‘अग्निज्ञानादित्येतत्’ ‘सर्वपापाश्लेषात्’ इत्यनेनेव ‘मोक्षः’ इत्यनेनापि सम्बध्यते । तथा च यतोऽग्निरक्षिस्थोऽतस्तज्ज्ञानादेव मोक्षोऽपि भवेत् न विष्णुज्ञानात् । कुत एतत् ? अक्षिस्थाग्निज्ञानात् सर्वपापाश्लेषात् । न च तस्यासिद्धिः । ‘तद्यथा’ इति तदर्थवादेऽग्निज्ञानादेव सर्वपापाश्लेषोक्तेः । न च तज्ज्ञानात् सर्वपापाश्लेषमात्रेण कथं मोक्ष इति वाच्यम् । यतस्तज्ज्ञानान्मोक्षं विना सर्वपापाश्लेषासम्भवेन तदन्यथानुपपत्त्यैव मोक्षस्याप्युपपत्तिरिति योजना । एवं च पूर्वपक्षे अग्नेरक्षिस्थत्वेन ‘तद्यथा’ इत्यक्षिस्थस्योक्तं मुक्तिहेतुज्ञानविषयत्वमपि तस्यैव प्राप्नोतीति ‘नेतरः’ इत्युक्तमपुक्तमिति भावः । अनेन ऋजुसङ्गतिरप्यस्य दर्शिता भवति ॥

छान्दोग्ये हीत्यमाख्यायिका - (छां. ४-१-५) कमलायनस्यापत्यं कामलायनः नामतः उपकोसलः सत्यकामाख्ये गुरौ ब्रह्मचर्यमुद्दिश्योवासा । स आचार्यस्याग्नीन् गार्हपत्यादीन्

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದ್ವಾದಶವರ್ಷಪರ್ಯಂತಂ ಪರ್ಯಚಾರೀತ್ । ಸತ್ಯಕಾಮಸ್ವಂತೇವಾಸಿನಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಂ ಗ್ರಾಹಯನ್ ಆನಮೇಕಮೇವ
ನಾಧ್ಯಾಪಯತ್ । ಪುನಃ ಸ್ವಜಾಯಯೋಕ್ತೋಽಪಿ ಅನುತ್ಪವೈವ ವಿಧಾಂ ಪ್ರವಾಸಾಯ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠತ । ತದೋಪಕೋಸಲೋ
ವ್ಯಾಧಿಪೀಡಿತೋ ವಿಧಾಪ್ರಾಸಿಂಚಿಂತಯಾಸ್ವಾಚಾರ್ಯಭಾರ್ಯಯಾಽಜ್ಞಾನೇತ್ಯುಕ್ತೋಽಪಿ ನಾಜ್ಞನಾತ್ । एवं
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣ್ಯನಿಷ್ಠನತಿ ತೃಣೀಮ್ಭೂತೇ ಸತಿ ತದಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಘ್ರಯಃ ಕಾರುಣ್ಯಾವಿಷ್ಠಾಃ ತ್ರಯೋಽಪಿ ವಯಮಸ್ಮೈ
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣೇ ವಿಧಾಂ, ಪ್ರಬ್ರುವಾಮೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಮಿಲಿತಾಃ ಸಂತೋ ವಿಧಾಮುಚುಃ । 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ
ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ॥

ಎवं ಸಮ್ಭೂಯೋಪದೇಶಾನಂತರಮೇನಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮ್ ಆಗ್ರಯ ಉಪದಿಶಿಸ್ತುರित್ಯುಚ್ಯತೇ ವೇದಪುರುಷೇಣ 'ಅಯ ಹೇನಂ
ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಷ್ಠಾಸ ..... ಯ ಏಷ ಆದಿತೀ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಎವಾಹಮಸ್ಮಿ'
ಇತ್ಯಾದಿನಾ । एवं ತ್ರಿಮಿರಗ್ರಿಮಿಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮುಪದಿಶ್ಯ ಉಪಕೋಸಲಃ ಅಥಾತ್ಮಾಭಿರುಕ್ತಂ ಜ್ಞೇಯಮೇವ,
ನೋಪಾಸ್ಯಮ್, ತನ್ತು ತ್ವದಾಚಾರ್ಯ ಆಗಮ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯತೀತಿ ತೈರುಕ್ತೋಽಭೂತ್ । एवं ಸ್ಥಿತೀಽಥಾಽಚಾರ್ಯಃ
ಸತ್ಯಕಾಮ ಆಜಗಮ । ಆಗಮ್ಯ ಉಪಕೋಸಲೋಕ್ತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯುಪಾಚ । ಕಿಮಿತಿ ?
ಯದಗ್ರಿಮಿಸ್ತುಭ್ಯಮುಪದಿಶ್ಯ ತತ್ ತ್ವಯಾ ಜ್ಞೇಯಮೇವ ನ ತ್ವಾಸ್ಯಂ, ತತ್ತ್ವಮಹಮುಪದೇಶ್ಯೇ ಇತ್ಯೇವಂ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಽದರಜನನಾಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಸ್ತೀತ್ 'ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶ್ಚ ಆಪೋ ನ ಶಿಲಿಷ್ಯಂತೇ ಎವಮೇವೇವಿದಿ
ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಶಿಲಿಷ್ಯತೇ' ಇತಿ ॥

ಎवं ಸ್ತುತ್ವೋಪಕೋಸಲಾಯ ವಿಧಾಮುಪಾದಿಶತ್ ಸತ್ಯಕಾಮಃ । ಕಿಮಿತಿ ? 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಗ್ರಿಮಿಃ ಪುರುಷೋ
ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ । 'ತದಮೃತಮೇತದಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' । ಅಥ ಸಮ್ಭೂಯೋಪದೇಶಾನಂತರಂ
ಆನುಮುಪಕೋಸಲಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಷ್ಠಾಸ । ಕಿಮಿತಿ ? ಪೃಥಿವ್ಯಗ್ರಚಾರ್ಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ॥

ಎवं ವ್ಯಾಸವಿಧಾಮುಕ್ತವಾಽಂತರ್ಯಾಮಿವಿಧಾಮಾಹ - ಯ ಇತಿ ॥ ಅಸ್ಯ ಸೋಽಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿಕರ್ತೃಕತ್ವಾದ್
ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಘ್ರಂತರ್ಯಾಮಿ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಾಽದಿತ್ಯಾಘ್ರಂತರ್ಯಾಮಿಣಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಃ ಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಣಃ
ಆದಿತ್ಯಾಘ್ರಂತರ್ಯಾಮಿಣಾ ಏಕೈಕಮಾಹೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ - ಅಹೇಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯುಪಾಚ್ಚಾಹಂ
ಮದಂತರ್ಯಾಮಿ । ಆದಿತೀ ಚ ಏಷ ಪುರುಷಃ ಪೂರ್ಣ-ಷಡ್ಗುಣೋ ಭಗವಾನ್ ದೃಶ್ಯತೇ ದಿವ್ಯದೃಶ್ಯಾ
ಸೋಽಸ್ಮೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಆದಿತೀಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮದಂತ-ರ್ಯಾಮಿಣಶ್ಚ ವಿದುರಧರ್ಮಾದಿವದೇದಮಾತ್ರಂ ನ ; ಕಿಂತು
ವಿಶೇಷಾಭಾವಶ್ಚೇತ್ಯಾಹ - ಸ ಏವೇತಿ ॥

ಎವಮುಪಾಸಕಸ್ಯ ಫಲಮಾಹ - 'ಸ ತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನುಪಾಸ್ತೇಽಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ ಲೋಕೀ ಭವತಿ
ಸರ್ವಮಾಯುರೆತಿ ಜ್ಯೋಗ್ ಜೀವತೀತಿ' । 'ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ' ಪಾಪಕಾರ್ಯ 'ಲೋಕೀ' ಭಗವದ್ಲೋಕೀ ಭವತಿ ।
'ಸರ್ವ' ಸಂಪೂರ್ಣ ಚಾಽಯುಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । 'ಜ್ಯೋಕ್' ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸನ್ ಜೀವತೀತಿ । एवं 'ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ'
'ಯ ಏಷ ವಿಶ್ವತಿ' ಇತ್ಯನಯೋಃ ಅರ್ಥೋಽವಗಂತವ್ಯಃ ॥

'ತತ್' ತತ್ರಾರ್ಥೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದೃಷ್ಟಾಂತೋ ಯಥಾ 'ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶ್ಚ' ಪದ್ಮಪತ್ರೇ ಆಪೋ ಯಥಾ 'ನ ಶಿಲಿಷ್ಯಂತೇ' ನ
ಸಂಜ್ಞಂತೇ 'ತಥೇವೇವಿದಿ' ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಂ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ
ಶಿಲಿಷ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಷ್ಯಂತಃಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ದಿವ್ಯದೃಶ್ಯಾ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ವಾಮನಾಖ್ಯ ಇತಿ

ಸ್ಮ ॐ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॥ ॐ ॥ ೧೩॥

**ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ । 'ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ' (ಕ್ರ. ೧೦-೧೦-೩.)
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತಸ್ಯೈವಾಮೃತತ್ವಾಽಉಪಪತ್ತೇಃ ।**

ಅನುವಾದ - ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯ ಅಮೃತಂ ದಿವಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಚಕ್ಷುರಂತಃ = ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು, ವಿಷ್ಣುರೇವ = ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ

ಏಕೆಂದರೆ ಅಸ್ಯ = ಇವನ, ಅಮೃತಂ = ನಾಶ ರಹಿತವಾದ, ತ್ರಿಪಾದಃ = ಮೂರು ಪಾದಗಳು, ದಿವಿ = ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿವೆ. ಇತ್ಯಾದಿನ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಸ್ಯೈವ = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ, ಅಮೃತತ್ವಾದಿ = ಅಮೃತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು, ಉಪಪತ್ತೇಃ = ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. (೧)

ಹೋವಾಚ ಉಪಕೋಸಲಂ ಪ್ರತಿ ಸತ್ಯಕಾಮಃ । 'ಉತದಮೃತಂ' ಸ್ವತಃ ಮೃತಶ್ಚೈವ ನಿಯಮಿತಂ, 'ಉತದಭಯಂ' ಸ್ವತಃ ಭಯಶ್ಚೈವ 'ಉತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಗುಣಪೂರ್ಣಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತರೀತ್ಯಾ ಶ್ರುತೀರ್ಥಃ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ತ್ವೇತತ್ಪ್ರಕರಣಮಗ್ನಿಪರಂ ಮನ್ಯತೇ ॥

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ಸೂತ್ರಮವತಾರ್ಯ ವ್ಯಾಚಢೇ - ಅತಃ ಇತಿ ॥ ಇತಿ ಸಜ್ಜತಿಸಮ್ಭವಾತ್ ಶಬ್ದಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ । ಅತಃ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಉತ್ತರಮಬ್ರವೀತ್ ಸೂತ್ರಕಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥ ಇತ್ಯನೇನ ಅಂತರ ಇತ್ಯಂಶೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯನೇನ ಅನುವೃತ್ತಸ್ತತ್ವಿತ್ಯಂಶಶ್ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ । ಯದಪಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಶಬ್ದವೈಯರ್ಥಪರಿಹಾರಾಯ 'ಅಂತಃಸ್ಥಿತತ್ವಾ ರಮಣಕೃತ್' ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದ್ ಅತ್ರಾಪಿ ತದನುಸಾರೇಣ ರಮಣಕೃತೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪ್ಯತ್ರ ರಮಣಕ್ರಿಯಾಬೋಧಕಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಹೇತುಕರಣಾನ್ ತದರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪಾಮನ್ವಯಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಅಂತಃಸ್ಥ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ತ್ವಾತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಾವಿವಕ್ಷಾಣಾತ್ ಸಾಧ್ಯಾನ್ವಯೋ ನ ಯುಜ್ಯತಃ ಇತಿ ರಮಣಕೃದಿತ್ಯಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ॥

ವಸ್ತುತಸ್ತು - ಸೂತ್ರೇ ಅಂತರೀತ್ಯನುಕ್ತವಾ ಅಂತರ ಇತ್ಯಧಿಕೋಕ್ತಃ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಾಯಾತ್ರಾಪಿ ರಮಣಕೃತೇತ್ಯಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಅವಯವಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಽವಿವಕ್ಷಾಭ್ಯಾಮ್ ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸಮರ್ಪಕತಾಹೇತುತ್ವಂ ಚ ಯುಜ್ಯತೇ ಇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ॥

ಉಪಪತ್ತೇರೀತ್ಯತದನೇಕಲಿಂಗಪರತಯಾ ಲಿಂಗಾನಾಂ ನಿರವಕಾಶತ್ವೋಕ್ತಿಪರತಯಾ ಚ ವ್ಯಾಚಢೇ - ತ್ರಿಪಾದಿತಿ ॥ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಕ್ಯೇನ ಉಕ್ತಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ । ತಸ್ಯೇತಿ ವಿಪರೀತಂ ಪದಮಾವರ್ತತೇ । ಅಮೃತತ್ವಾದಿತ್ಯೇತದಿಹಾಪಿ ಷಟ್ಪದಂತತಯಾ ಬುದ್ಧವಾ ವಿವಿಕ್ತಂ ಸಮ್ಬದ್ಧತೇ । ಪ್ರಥಮೇನಾಽದಿಪದೇನ 'ಅಭಯಂ ತಿತ್ತಿರ್ಪತಾಂ ಪಾರಮ್' (ಕಠ.ಉ.೩-೨) 'ಅಮೃತೈವೈಷಾ ದೇವತಾ' 'ಆತ್ಮಾಽಜರೋಽಮೃತೋ ಽಭಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ' (ಒ.೬-೪-೨೪)

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಛುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ತ್ವಂತರಿಯಮ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ।

'ಅಂತರಿಯಮಿಷಮೀಶೇಶಮಪೇಕ್ಷಯಾಂ ತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ।

ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ ಸತಿ ಭೇದೇಽಪಿ ವಸ್ತುಷ್ಚ ॥' ಇತಿ ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ ॥

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತು "ಏತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ "ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" ವಾಕ್ಯಗಳು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ -

"ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಹಂ, ತ್ವಂ, ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಭೇದವಿದ್ದರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ" ಹೀಗೆ ಮಹಾಕೌರ್ಮಪುರಾಣವು ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿ = ಏತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದವು, ಉಪಪತ್ತೇಶ್ಚ = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ

ಸೋಹಮಸ್ಮಿ = ಅವನೇ ನಾನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿತು = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಾದರು, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಪೇಕ್ಷಯಾ = ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಈಶೇಶಂ = ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಅಪೇಕ್ಷಾ = ವಿವಕ್ಷಿಸಿ, ಆಹಂ = ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ತ್ವಂ = ನೀನು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಮತ್ತು ಇತ್ಯಪಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದಾಃ = ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ, ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ = ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಸತಿ ಭೇದೇ = ಭೇದವು ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ, ವಸ್ತುಷು = ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ = ಮಹಾಕೌರ್ಮಪುರಾಣವು

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ದ್ವಿತೀಯೇನಾಭಯತ್ವಾದಿಕಂ ಗೃಹ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ - ತ್ರಿಪಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಶ್ರುತಾಂತರವಾಕ್ಯೇನ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಉಕ್ತಸ್ಯ 'ಏತದಮೃತಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇಽಂತಃಸ್ಯ-ನಿಷ್ಠತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯಾಮೃತತ್ವಾ-ಛುಪಪತ್ತೇರ್ಲಿಂಗಸ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಉಪಪತ್ತೇರ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದನ್ಯತ್ರಾಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ । ಅನೇನ ಲಿಂಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾನೇಕತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ॥

'ಅಮೃತಂ' ಮೃತಿಹರೀತಿ 'ಯದಭಯಂ' ಭಯರಹಿತಂ ಯच्च 'ತಿತೀರ್ಷತಾಂ' ಸಂಸಾರತರಣೇಚ್ಛುನಾಂ 'ಪಾರಂ' ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಪಾರಸ್ಥ್ಯಂ ತದುತ್ತರಾವಧಿಭೂತೇ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಾದೌ ಸ್ಥಿತಂ ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ ವ್ಯಾತುಂ ಸಾಧನಂ ವಕ್ತುಂ ವಯಂ 'ಶಕೇಮಹಿ' ಶಕ್ತಾಃ ಸ್ಮ ಇತಿ ಕಠಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಹೇಳಿದ. (೧)

ಶ್ರೀಪನ್ನನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳ್ಯಾಮ್:

ಅಂತರಧಿಕರಣಮ್

ॐ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇ: ॐ || ೧-೨-೧೩ ||

ಇದಮಾಪ್ನಾಯತೇ । ‘ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಎಷ ಆತ್ಮಾ’ ಇತಿ ।

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಯದೇವ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾನೇಕತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಬಲವಲ್ಲಿಙ್ಗಬಲಾಚ್ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ, ಕಿಮು ತದೋಭಯಥಾಸ್ವಭಾವನಿರವಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯಾಮ್ ಅನೇಕತ್ವಾಚ್ಚ ಬಲವಚ್ಚುತಿಸ್ತೋಽಪಿತಿ ಭಾವೇನ ಸೌತ್ರಮುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಂಶಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶ್ರುತಿರೂಪಹೇತ್ವಂತರಪರತಯಾ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೋಪಯೋಗಿ- ನಿರವಕಾಶತ್ವೋಪಪಾದನಪರತಯಾ ಚ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ || ಆದಿಪದೇನಾಽತ್ಮಶಬ್ದೋ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಾದೀತಿ ಪಾಠೇ ಆದಿಶಬ್ದೇನ ಪುರುಷಶಬ್ದೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ । ಅತ್ರ ಶ್ರುತೇತ್ಯಾದೌ ಸಂಯೋಜ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯೈವೇತ್ಯನುಷಂಜ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ - ಅತ್ರಾಂತಃಸ್ಥಪ್ರಕರಣೇ ಶ್ರುತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೇಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವೋಪಪತ್ತೇರ್- ಯಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚಿಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಆದೇಯಮುಪಾದೇಯಂ ಸುಖಂ ಮಾತ್ಯನುಭವತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ ತತ್ರೈವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದೀತಿ ಭಾವಃ ||
ಅನೇನ ‘ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ’ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋಽಂತರಃ ತತ್ತು ತತ್ತಜ್ಜೀವಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ತತ್ತಚ್ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ, ನ ತ್ವಗ್ನಿಃ । ಕುತಃ ? ಉಪಪತ್ತೇಃ । ಅತ್ರ ‘ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈಷ ಆತ್ಮಾ’ ಇತ್ಯಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವಾದಿಲ್ಲಿಙ್ಗಶ್ರವಣಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಶ್ರುತೇಶ್ಚ ತेषಾಂ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತೇಃ, ಅನ್ಯತ್ರಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ||

ನನು ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಲ್ಲಿಙ್ಗಬಲಾದ್ ಯದಿ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ತದಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಯೋಽಪಿ ಸ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ । ತರ್ಹಿ ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತ್ಯಹ್ಮಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಕಾ ಗತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸೋಽಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಾದೀತಿ || ಆದಿಪದೇನ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್ । ತಥಾ ಚ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಧಮಹ್ಮಾದಿಪದಜಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪೇಕ್ಷಯೇತ್ಯನಂತರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಶ್ಲೇಷಃ ||

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಅಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ - ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಿಮಿತಿ || ಆಶ್ವೋಽಪಿಃ ಸಮುಚ್ಛೇಪೇ । ದ್ವಿತೀಯೋ ಯದಪಿ ತಥಾಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಇಶಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮ್ ಇಶಾಮಿತ್ಯಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವೋಪಪಾದಕಮ್ । ತಥಾ ಚ - ‘ವಸ್ತುಘ್ನು’ ಅಗ್ನಿಾದಿಜೀವೇಷು ಇಶಾದ್ ಭೇದೇ ಸತ್ಯಪಿ ತದಭೇದಬೋಧಕೋಽಹಮಿತಿಶಬ್ದಃ ತ್ವಮಿತಿ- ಶಬ್ದಃ । ಕಿಂ ಬಹುನಾಽಭೇದಸಾಧಕಾಃ ಸರ್ವೇ ತತ್ತಚ್ಚಬ್ದಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ । ಕಥಮ್ ? ಯತೋಽಂತರ್ಯಾಮಿಣಮಪೇಕ್ಷಯೈವೇತಿ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ । ನೈತಾವತಾಗ್ನಿಾದಿಜೀವಾನಾಂ ಇಶಾಭೇದಃ ಶಕ್ಯಃ । ಯತಃ ಸೋಽಂತರ್ಯಾಮಿ ಇಶೇಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶ್ರುತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಉಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಧ್ಯಾಹರೇಣ ಸೋಽಹಮಿತಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ||

ಅತ್ರಾತ್ಮೇತಿಶಬ್ದನಿರ್ದಿಷ್ಟೋಽಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷಃ ಕೋಽಯಮಿತಿ ವಿಚಾರ್ಯತೇ ।
 ಅತ್ರಾಧಸ್ತನವಾಕ್ಯಾದಾದಿತ್ಯಸ್ಥಃ ಪುರುಷಃ ತಾವದಗ್ರಿವಾವಗಮ್ಯತೇ । 'ಅಥ ಹೈನಂ
 ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಾಸ' 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ 'ಸ
 ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ 'ಸ ಯಥಾ ಚಂದ್ರಸ್ಥಪುರುಷೋಽಹಿ ವಿಶೇಷಾವಗತಃ' 'ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯ-
 ಪಚನೋಽನುಶಾಸ ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ ।
 ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಪುರುಷಸ್ಯವಾಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷತ್ವೇನಾಹ್ಯಾದಿತ್ಯೈಕ್ಯಸ್ಯಾನೇಕಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಗ್ರಿವಾಯಮ-
 ಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತಃ 'ಯಿಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯದಾದಿತ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವಮುಕ್ತಂ
 ವಿಷ್ಣೋಸ್ತದಪ್ಯಗ್ರೇವ ಸಮಾಯಾತಮ್ । ಯದ್ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಮೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್ ।
 'ತಮೇವಂ ವಿಧ್ವಾನಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ । ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತದಪಿ ನ ಸಿದ್ಧಯತಿ
 ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷಾಗ್ರಿವಿದೋ ಮೋಕ್ಷಶ್ರವಣಾತ್ । 'ಏವಮೇವಂವಿಧಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ' ಇತ್ಯೇವಂ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯತಿ - ಆದಿತ್ಯ ಇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಮವತಾರ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅಂತರ್ರಿತ್ಯಾದಿನಾ ॥
 ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷೋಽಯಂ ವಿಷ್ಣುರೇವ । 'ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ' 'ಏತದಮೃತಮೇತದಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ'
 ಇತಿ ಶ್ರೂಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । ಅಮೃತತ್ವಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಶ್ರೂಯತೇ । 'ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ'
 ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ । ನಚ ವಿಷ್ಣುವದಗ್ರೇರಪ್ಯಮೃತತ್ವಂ ಶಾಕ್ಷೀಯಮ್ । 'ತಮೇತಾಃ ಪಂಚದೇವತಾಃ
 ಪರಿಮ್ರಿಯಂತೇ ವಿಬುಧ್ ವೃಶ್ಚಿಂಚಂದ್ರಮಾ ಆದಿತ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ' 'ಭಯಾದಗ್ನಿಃ ತಪತಿ'
 ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ । ಏತದ್ವಾಕ್ಯಮಗ್ನಿಪ್ರಾಪಕಮುಕ್ತಂ ತದನ್ಯಥೋಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ -
 ಸೋಽಹಮಿತಿ ॥

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - "ಯ ವಿಷ್ಣೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ವಿಷ
 ಆತ್ಮಾ" ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು
 ಯಾರಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನೇ
 ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನನಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅಥ ಹೈನಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಾಸ"
 ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿಂದ ಐಕ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.
 ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ "ಯಶ್ಚಾಪ್ತವಾದಿತ್ಯೇ"
 ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ವಿಷ್ಣು ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಮೃತ
 ಇಹ ಭವತಿ । ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ
 ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಏವಮೇವಂವಿಧಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಶಿಷ್ಯತೇ" ಎಂಬ
 ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಲಾರದು.

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಆದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ 'ಅಂತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ಅಕ್ಷಿಪುರುಷನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. "ವಿಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ" ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು "ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ" ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. "ತಮೇತಾಃ ಪಂಚದೇವತಾಃ ಪರಿಮ್ರಿಯಂತೇ ವಿದ್ಯುರ್ವೃಷ್ಟಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಆದಿತ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ", 'ಭಯಾದಗ್ನಿಸ್ತಪತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೆದರಿ ಅಗ್ನಿಯು ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಉಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಪಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾಚ್ಛಯಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು 'ಸೋಽಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರಾಗ್ನಿಶ್ರುತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥತ್ವಲಿङ್ಗಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಸङ್ಗತಿಃ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸङ್ಗತಿಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಂ ವಿಷಯಸಂಶಯೌ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಚ ದರ್ಶಯತಿ - ಆದಿತ್ಯ ಇತಿ ॥ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾನಂದಮಯಸ್ಯಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ತತಃಪಾರ್ಥಾದಕ್ಷಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವಂ ಛಂದೋಗಶ್ರುತೌ ಕಸ್ಯचित್ ಪ್ರತೀಯತೇ । 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೇತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ । ತच्च ಯಥನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ತದಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಮಾನಂದಮಯತ್ವಂ ಚಾನ್ಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯವಶ್ಯಂ ನಿರ್ಣಯಮೇವ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ಥಿತ್ವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಧ್ಯಾಯ, ಪಾದಸಂಗತಿಗಳು ಇವೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಆದಿತ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿ, ವಿಷಯವಾಕ್ಯ, ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಸಹಿತವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ "ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯನು ಅಂತಃಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು ಆನಂದಮಯನೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. (ಏಕೆಂದರೆ ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯ ಇವುಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ದೇವತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ) ಆದರೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವನು ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಆ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮಂತ್ರವು - "ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ, ಏಷ ಆತ್ಮತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮಭಯ- ಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ". ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ವೇಳೆ ಚಕ್ಕುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಃ ಸ್ಥನಾದವನು ಬೇರೆಯವನಾದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಸ್ಥನಾದ ಆನಂದಮಯನೂ ಸಹ ಅವನೇ ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವವನನ್ನು ಯಾರಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತದಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಂ ವಿಷಯಃ । ವಿಷ್ಣೋರಗ್ರೇವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ । 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿರಗ್ನಿಶ್ರುತಿಶ್ಚ ಸಂದೇಹಬಿಜಮ್ । 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇಽಗ್ನಿರೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವೇನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ । ಯತೋ 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಗ್ನಿರೇವಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ನಚ ವಾಚ್ಯಮಗ್ನಿರಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋಽಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಮिति । ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮೃತ್ವಾಽಕ್ಷಿಣಿ ಪ್ರಾವಿಶಾದಿತಿ ಶ್ರುತೇರಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕವಿಧತ್ವಾದಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತತ್ವೇನಾಗ್ನೇರಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ಏತस्ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ 'ಅಥ ಹಾಗ್ರಯಃ ಸಮುದೇ' 'ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಷಾಸ' ಇತ್ಯಾದಿಬಹುಶ್ರುತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾಃ ।

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ಯಾರು? ಎಂಬುದೇ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯ. ವಿಷ್ಣುವೋ? ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. "ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ" ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳು ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. "ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ "ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ" ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಸ್ಥನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯಾದರೆ, ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಆದಿತ್ಯ ಚಕ್ಕುರ್ಭೂತ್ವಾಽಕ್ಷಿಣೀ ಪ್ರಾವಿಶತ್" (ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವವನೇ ಚಕ್ಕುಗೋಲಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದನು) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಪ್ರಕಾರತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಇದ್ದಾನೆಂದರೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅವನೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ "ಅಥ ಹಾಗ್ರಯಃ ಸಮುದೀರೇ" "ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಷಾಸ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದದ ಶ್ರವಣ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚ ವಾಚ್ಯಮಗ್ರೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಕಥನಮೌಪಚಾರಿಕಂ ಕಿನ್ರ
 ಸ್ಯಾತ್ । 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾದಿತಿ । 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ'
 ಇತ್ಯಭ್ಯಾಸಾತ್ । ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಸಮಾಖ್ಯಾತೋ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ । ನಚ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೋಽಪೂರ್ವತಯಾ
 ಽಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧಃ । 'ಸ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿಧ್ವಾನುಪಾಸ್ತೇಽಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ ಲೋಕೀಭವತಿ
 ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಾತ್ । ಅರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಚಾಪೂರ್ವತಾಯಾಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ । ಅತೋಽಕ್ಷಯಾದಿತ್ಯ-
 ಸ್ಥೋಽಗ್ರೀವೇತಿ ಸ ಏವಾನಂದಮಯೋಽಪೀತಿ ಭಾವಃ । ನ ಕೇವಲಮಗ್ರೇರಕ್ಷಿಸ್ಯತ್ವ-
 ಸಿದ್ಧಾವಾನಂದಮಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಕಿನ್ತು ಯದ್ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಾದೇವ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಮತಮ್, ತದಪಿ ಬಾಧಿತಂ
 ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇವಲ ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದು ಏಕೆ
 ಆಗಬಾರದು? ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧ
 ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ "ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ"
 "ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ" ಎಂದು 'ಅಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.
 ಈ ಅಭ್ಯಾಸವಾದರೂ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಛಾಂದೋಗ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ "ಅಹಂ" ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ
 'ವಿಷ್ಣು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ, ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವತಾದಿಂದ
 ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ "ಸ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಸುಪಾಸ್ತೇಽಪಹತೇ
 ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ ಲೋಕೀಭವತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ" (ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದ ಯಾವ
 ಪುರುಷನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಿ
 ಅಗ್ನಿಯ ಲೋಕದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ) ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದವು
 ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವಾದವು ಅಪೂರ್ವತಾಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದದಿಂದ
 ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹಳವಾದ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥವಾದ ಇವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಣ್ಣು
 ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಇದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆನಂದಮಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ
 ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ ಇತಿ ॥ ಯತಃಽಗ್ನಿರಶಿಸ್ಯೋಽತಸ್ತಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷೋಽಪಿ
ಭವೇತ್ । 'ತಥೇತಿ' ತಜ್ಞಾನಾತ್ ಸರ್ವಪಾಪಾಶ್ಲೇಶೋಕ್ತಃ । ತಜ್ಞಾನಾತ್ಸರ್ವಪಾಪಾಶ್ಲೇಶೇ ಚ
ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ತದನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ಯೈವೋಪಪತ್ತೇರित್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯಾಪಿ
ವಿಷ್ಣೌ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿರ್ಯಥೈವ ಕ್ರಮಸಙ್ಗತ್ಯಾಽಧಿಕರಣಾರಮ್ಭ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ । ಅಗ್ನಿನಾಮಿತಿ
ಬಹುವಚನಮಾದಿಪದದ್ವಯಂ ಚ ಬಹುಶ್ಚಿತ್ತಸೂಚನಾಯ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್ ।

ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೋ ಅಂತಹವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು
"ತದ್ಯಥಾ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಗ್ನಿಜ್ಞಾನವಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಯಾವ ಪಾಪಗಳ
ಸಂಬಂಧವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸರ್ವಪಾಪಾಶ್ಲೇಷತ್ವವನ್ನು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.
ಅಂದರೆ ಸರ್ವಪಾಪಾಶ್ಲೇಷತ್ವವು ಮೋಕ್ಷವಾಗದೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ
ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದು ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಕ್ರಸಂಗತಿಯಿಂದ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಅಗ್ನೇನಾಂ" ಎಂದು ಬಹುವಚನ ಮತ್ತು ಎರಡುಬಾರಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಆದಿ'
ಪದಗಳು' ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ಸ್ಮರಮವತಾರ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅತ ಇತಿ ॥ ವಿಷ್ಣುರೇವ
ಚಕ್ಷುರಂತರಃ । 'ಏತದಮೃತಮಭಯಮ್' ಇತ್ಯಮೃತವಾಚ್ಯತೋಕ್ತಃ । ಅಮೃತವಾದೇಶ್ಚ
ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತಃ । 'ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ' 'ಅಭಯಂ ತಿತಿರ್ಥತಾಂ ಪಾರಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತಃ ।
ನಚಾಗ್ನೇರಮೃತವಾಚ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ । 'ಪರಿ ತ್ವೇನಂ ಖಿಯಂತೇ ವಿಶ್ವದ್ವಿಶ್ವೇಂದ್ರಮಾ ಆದಿತ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ'
'ಭಿಷಾಸ್ಮಾದಗ್ನಿಶ್ವೇಂದ್ರಶ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು "ಆತಃ" ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
"ಏತದಮೃತಮಭಯಂ" ಎಂದು ಅಮೃತತ್ವ ಮತ್ತು ಅಭಯತ್ವವನ್ನು ಅಂತಸ್ಥನಾದವನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಮೃತತ್ವ ಮತ್ತು ಅಭಯತ್ವಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವಾಗಿವೆ. ಈ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ"(ಈ ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಶರಹಿತವಾದ ಮೂರು
ಸ್ವರೂಪಭೂತಾಂಶಗಳು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ ಮತ್ತು ವೈಕುಂಠಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ
ಇವೆ) "ಅಭಯಂ ತಿತಿರ್ಷ್ವತಾಂ ಪಾರಮ್"(ಭಯರಹಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಸಂಸಾರ ಸಾಗರವನ್ನು

ದಾಟಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಅಗ್ನಿದೇವತೆಗೆ ಅಮೃತತ್ವವಾಗಲಿ ಅಭಯತ್ವವಾಗಲಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಪರಿಹೇನಂ ಮ್ರಿಯಂತೇ ವಿದ್ಯುದ್ವೃಷ್ಟಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಆದಿತೋಽಗ್ನಿಃ” (ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ವಿದ್ಯುತ್, ವೃಷ್ಟಿ, ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಅಗ್ನಿ ಎಲ್ಲರೂ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಾರೆ), “ಭೀಷಾಸ್ಮಾದ್ಗಿಶ್ಚೇಂದ್ರಶ್ಚ” (ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यदेवं निरवकाशत्वानेकत्वाभ्यां बलवद्विज्ञबलाच्चक्षुरन्तःस्थस्य विष्णुत्वनिश्चयः किमु तदोभयथापि बलवत् श्रुतितोऽपीति भावेन सूत्रांशं प्रकारान्तरेण व्याचष्टे - ब्रह्मेति ॥ नन्वेवं बलवच्छ्रुतिलिङ्गबलाद् विष्णुरेव चेदक्षिस्थस्तदादित्यस्योऽपि स एव स्यात् तर्हि ‘सोऽहमस्मि स एवाहमस्मि’ इति श्रुतेः का गतिरित्यत आह - सोऽहमिति ॥ अन्तर्यामिण्यहमादिशब्दवृत्तिं स्मारयति - अन्तर्यामिणमिति ॥ एवं श्रुतेः सावकाशत्वेन तदनुयायिनोरभ्यासार्थवादयोरपि सुतरां सावकाशत्वम् ॥ १३ ॥

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅನೇಕವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು. ಆ ಎರಡೂ ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುತ್ವ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು “ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾದರೆ, ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” “ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಏನು ಅರ್ಥ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ‘ಅಹಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು “ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಾಂ” ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥವಾದಗಳಿಗೂ ಸಹ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತೀತಿ ॥ ಸಾ ಚಾನೇಕರೂಪಾಽಗ್ರೇ ವ್ಯಕ್ತಾ । उच्यत इत्यन्तं
भाष्यं सङ्गतिपरत्वेन व्याचष्टे - यश्चेति ॥ 'अक्ष्यादित्ययोरैक्याद्'
इत्युक्तिरलम्भमर्थमाह - ततश्चेति ॥ अर्थादिति ॥ द्वयोरೇಕದೇವತಾधिष्ठानत्वेनाऽऽदित्य
स्थस्यैवाक्षिस्थत्वादेकत्रोक्तावन्यत्राप्युक्तिरार्थिकीत्यर्थः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಇನ್ನು
ಅನೇಕರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ
ತನಕ ಸಂಗತಿಪರವಾಗಿ 'ಯಶ್ಚ' ಎಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ
'ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾದ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ತತಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಥಾತ್' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯ
ಮಂಡಲಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಗೆ ಆದಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆ
ಇರುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನೇ ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯ
ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯನಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದಮಯನಿದ್ದಾನೆಂದು
ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ ಹಾಗೂ ಚಕ್ಕುಸ್ಸು ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಗೆ ಆದಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನೇ ಚಕ್ಕುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅವನೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆರ್ಥಿಕ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ
ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - इत्यत्राप्यग्निरैवोच्यते इत्यस्य तात्पर्योक्तिः - छन्दोगेति ॥
चतुर्थेऽध्याय इति योज्यम् । कस्यचिद् अग्नेः । कुत्रेत्यतो 'य एष आदित्ये'
इत्यादिपूर्वभाष्यमिति मत्वा तदुदाहरति - य एष इति ॥ दृश्यते दिव्यदृष्ट्या
ज्ञानिभिरित्यर्थः । उवाच उपकोसलाय सत्यकामः । भाष्ये दृश्यत इत्यन्तोक्तावपि
शेषोक्तिः सिद्धान्तोपयोगित्वायेति भावः । कथं प्रतीयत इत्याकाङ्क्षायां 'य एष
आदित्ये' इत्यादिवाक्येन तत्प्रकारोक्तिर्वक्ष्यमाणदिशा सुज्ञानेति । 'य एष' इत्यादेः
'ऐक्याद्' इत्यन्तस्य तात्पर्यमाह - तच्चेति ॥ 'य एषोऽन्तरिक्षिणि' इति
वाक्योक्तमक्षिस्थत्वं च 'य एष' इत्यादिभाष्यवाक्यलब्धादग्निरक्षिस्थत्वेनोच्य-
मानत्वाद्धेतोर्यद्यग्रेः स्यादित्यर्थः । उक्तमित्यन्तवाक्यताख्यतामाह - तदेति ॥ इति
सङ्गतिसम्भवादवश्यं निर्णयमित्यर्थः ।

ದಾಟಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಅಗ್ನಿದೇವತೆಗೆ ಅಮೃತತ್ವವಾಗಲಿ ಅಭಯತ್ವವಾಗಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಪರಿಹ್ವೇನಂ ಮ್ರಿಯಂತೇ ವಿದ್ಯುದ್ವೃಷ್ಟಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಆದಿತೋಽಗ್ನಿಃ” (ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ವಿದ್ಯುತ್, ವೃಷ್ಟಿ, ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಅಗ್ನಿ ಎಲ್ಲರೂ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಾರೆ), “ಭೀಷಾಸ್ಮಾದ್ಗಿಶ್ಚೈಂದ್ರಶ್ಚ” (ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಯದೇವ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾನೇಕತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಬಲವಹ್ನಿಃಪ್ರಬಲಾಚ್ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ ಕಿಮು ತದೊಭಯಥಾಪಿ ಬಲವತ್ ಶ್ರುತಿಸ್ತೋಪಿತಿ ಭಾವೇನ ಸ್ವಾಂಶಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ || ನನ್ವೇವಂ ಬಲವಚ್ಛ್ರುತಿಸ್ತಿಸ್ತಬಲಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚೇದಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ತದಾದಿತ್ಯಸ್ಯೋಽಪಿ ಸ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ತರ್ಹಿ ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಕಾ ಗತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ಸೋಽಹಮಿತಿ || ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣ್ಯಹಮಾದಿಶಬ್ದವೃತ್ತಿಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ - ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಿಮಿತಿ || एवं ಶ್ರುತೇಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವೇನ ತದನುಯಾಯಿನೋರಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಯೋರಪಿ ಸುತರಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಮ್ || ೧೩ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅನೇಕವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು. ಆ ಎರಡೂ ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುತ್ವ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು “ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾದರೆ, ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” “ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಏನು ಅರ್ಥ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ‘ಅಹಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು “ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಾಂ” ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥವಾದಗಳಿಗೂ ಸಹ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿತಿ ॥ ಸಾ ಚಾನೇಕರೂಪಾಽಗ್ರೇ ವ್ಯಕ್ತಾ । ಉಚಿತ ಇತ್ಯಂತಂ
ಭಾಷ್ಯಂ ಸಜ್ಜತಿಪರತ್ವೇನ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಯಶ್ಚೇತಿ ॥ 'ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾದ್'
ಇತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ವಾಮ್ಯಮರ್ಯಮಾಹ - ತತಶ್ಚೇತಿ ॥ ಅರ್ಯಾದಿತಿ ॥ ದ್ವಯೋರೇಕದೇವತಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವೇನಾಽಽದಿತ್ಯ
ಸ್ಥಸ್ಯೈವಾಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಾದೇಕತ್ರೋಕ್ತಾವನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಿಕೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಇನ್ನು
ಅನೇಕರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ
ತನಕ ಸಂಗತಿಪರವಾಗಿ 'ಯಶ್ಚ' ಎಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ
'ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾದ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ತತಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಥಾತ್' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯ
ಮಂಡಲಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆ
ಇರುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನೇ ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯ
ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯನಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದಮಯನಿದ್ದಾನೆಂದು
ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ ಹಾಗೂ ಚಕ್ಕುಸ್ಸು ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನೇ ಚಕ್ಕುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅವನೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅರ್ಥ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ
ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಗ್ನಿವೇದೋಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತಿಃ - ಛಂದೋಗೇತಿ ॥
ಚತುर्थೇಽಧ್ಯಾಯ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ಕಸ್ಯಚಿದ್ ಅಗ್ರೇ । ಕುತ್ರೇತ್ಯತೋ 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ'
ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಭಾಷ್ಯಮಿತಿ ಮತ್ವಾ ತದುದಾಹರತಿ - ಯ ಏಷ ಇತಿ ॥ ದೃಶ್ಯತೇ ದಿವ್ಯದೃಶ್ಯಾ
ಜ್ಞಾನಿಭಿರೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಉವಾಚ ಉಪಕೋಸಲಾಯ ಸತ್ಯಕಾಮಃ । ಭಾಷ್ಯೇ ದೃಶ್ಯತೇ ಇತ್ಯಂತೋಕ್ತಾವಪಿ
ಶೇಷೋಕ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಾಂತೋಪಯೋಗಿತ್ವಾಯೇತಿ ಭಾವಃ । ಕಥಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಃ 'ಯ ಏಷ
ಆದಿತ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ತತ್ಪ್ರಕಾರೋಕ್ತಿರ್ವಿಷಯಮಾಣದಿಶಾ ಸುಜ್ಞಾನೇತಿ । 'ಯ ಏಷ' ಇತ್ಯಾದೇಃ
'ಏಕ್ಯಾದ್' ಇತ್ಯಂತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ - ತತ್ತ್ವೇತಿ ॥ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ
ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಮಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಂ ಚ 'ಯ ಏಷ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಲಬ್ಧಾದಗ್ರೇಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವೇನೋಚ-
ಮಾನತ್ವಾದ್ವೇತೋರ್ಯದ್ವೇಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಕ್ತಮಿತ್ಯಂತವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ - ತದೇತಿ ॥ ಇತಿ
ಸಜ್ಜತಿಸಮ್ಮವಾದವಚನಂ ನಿರ್ಣಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

“ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಅಗ್ನಿರೇವೋಚ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು “ಛಂದೋಗ” ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಛಂದೋಗ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವೆಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಕಸ್ಯಚಿತ್” ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅಗ್ನಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ - “ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ” ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ “ಯ ಏಷಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ. “ಉವಾಚ” ಎಂದರೆ ಉಪಕೋಸಲನನ್ನು ಕುರಿತು ಸತ್ಯಕಾಮರು ಹೇಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂದಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಹ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಶೇಷವನ್ನು ಪೂರಣ ಮಾಡಿದ್ದರ ಉದ್ದೇಶ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ಉಕ್ತಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ‘ತದಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಇತಿ” ಎಂದರೆ ಸಂಗತಿಯು ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - ನನು पूर्वत्र ‘यश्चासावादित्ये’ इत्यादित्यस्थत्वं नाम विष्णोरादित्यदेवतास्थत्वम् । यदाहुस्तद्भाष्ये ‘स विष्णुस्सर्वजीवेषु नृषु देवेषु च स्थितः । एक एव’ इत्यादि । उक्तं च प्राग् ‘भेदव्यपदेशाच्च’ इत्यत्र ‘स यश्चायम्’ इत्यानन्दमयस्यापकृष्टोत्कृष्टजीवेषु पुरुषादित्यदोषलक्षितेषु स्थितिकथनादिति । तथा चार्थादापद्यमानमक्षिस्थत्वमप्यक्षिदेवतास्थत्वमेव स्यात् । अत्र चाक्षिस्थत्वं नामाक्षिगोलकस्थत्वम् । ‘य एष आदित्ये’ इत्यादित्यस्थत्वमप्यादित्यमण्डलस्थत्वमेवेति अक्ष्यादित्ययोरेकविधत्वादित्यादिवक्ष्यमाणटीकावाक्यादेवावसीयते ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಹಿಂದೆ “ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಸ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಜೀವೇಷು ನೃಷು ದೇವೇಷು ಚ ಸ್ಥಿತಃ । ಏಕ ಏವ” - ವಿಷ್ಣು ಸಕಲಜೀವರಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ “ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ” ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪುರುಷ ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯರಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಅಪಕೃಷ್ಟ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಪದ್ಯಮಾನವಾದ ಅಕ್ಷಿತ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಕ್ಷಿತ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೊರತು ಅಕ್ಷಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ” ಎಂದು ಅಕ್ಷಿತ್ವವೆಂದರೆ ಅಕ್ಷಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಗೋಲಕದಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ, ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯ ವಿಷಃ ಆದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲಗಳಿಗೆ ಏಕವಿಧತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ' ಹೀಗೆ ಮುಂದಿನ ಟೀಕಾಪಾಠ್ಯದಿಂದ ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - तथाच कथमन्यस्याक्षिस्यत्वे प्राचीनमप्यन्यत् स्यादिति पूर्वपक्षे तदाक्षेपः सिद्धान्ते चात्राक्षिस्यत्वं विष्णोरेवेत्, प्राचीनमपि विष्णोरेवेति समाधानं चेति चेदत्राहुः । वक्ष्यमाणदिशा वामनिभामनिशब्दोक्त सर्वस्त्रीपुंसप्रेरकत्वेनाग्नेस्तत्तदक्षिस्यत्वे स एव पूर्वत्राप्युक्तादित्यमण्डलस्थ आपन्न इति तेनैवोपपत्तौ तत्रस्यतया किमीश्वरेण इत्याक्षेपे वक्ष्यमाणयुक्तिभिरन्यस्य केवलस्य प्रेरकत्वानुपपत्त्या चाक्षिस्यस्य विष्णुत्वे पागादित्यमण्डलस्थोऽप्यक्ष्यादित्य देवतास्थोऽपि स एवेति सिद्धयतीति ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದರೇ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತನಾದವನೂ ಸಹ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿರಿ? ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ವಾಮನಿ ಮತ್ತು ಭಾಮನಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು, ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ಆಯಾ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥನೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಚಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದಾಗ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರೇರಕರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥವೆನ್ನಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವವನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕೆಲವರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - अन्ये तूनिषद्भाष्यादावादित्यादेरभिमानिदेवतात्वोपगमेन तत्स्थित्वार्थोक्तावप्यत्र भाष्ये सर्वश्रुतावादित्यादिपदेन मण्डलादिजडमेव पूर्वोत्तर पक्षयोरुपेत्याऽऽक्षेपसमाधी । यद्योत्तरनये 'य आत्मनि तिष्ठन्' इत्यादावात्मादिशब्दस्य तदभिमानिचितमुत्मुखरूपार्थस्य बृहद्भाष्योक्तत्वेऽपीह भाष्ये जीवार्थत्वमेवोपेत्य अಂತराधिकरण (०-१-२)

ಜೀವಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಿಂ ಭೇದೋಕ್ತಿಃ 'ಭೇದೇನೈವ' ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇ, ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ । ಪೂರ್ವದೀಪಿಕಾ
ತು ಪುರುಷಪದೋಕ್ತಜೀವಾಭಿಪ್ರಾಯಾ । ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷಃ' ಇತ್ಯೇವ
ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಿರೀತ್ಯಾಹುಃ ।

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಉಪನಿಷದ್ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೆಂದು
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಮೊದಲಾದ
ಜಡವಾಚಕಗಳನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ
ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - "ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠನ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾದಿ'
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತದಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈ
ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಆಂಗೀಕರಿಸಿ ಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಜೀವನಿಗೂ
ಭೇದವನ್ನು "ಭೇದೇನೈವಮ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷಃ" ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕೆಲವರ
ಸಮಾಧಾನ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ತು ತತ್ವಪ್ರದೀಪಾದಿಪ್ರಾಚೀನದೀಪಿಕಾರೀತ್ಯಾ ಆದಿತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಮ್
ಆದಿತ್ಯಾದಿದೇವತಾರ್ಥತ್ವಮೇವೋಪೇತೃ ಅಗ್ರೇರಕ್ಷಿದೇವತಾಸ್ಥಿತ್ವೇ ಪ್ರಾಚೀನಾದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥೋಽಪಿ ಸ
ಏವೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ ಅಕ್ಷಿದೇವತಾಸ್ಥಿತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾದಾದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥೋಽಪಿ ಸ ಏವೇತಿ ಸಮಾಧಿರೀತಿ
ಸಂಜ್ಞಾತಿರೂಪಪಾದಿತಾ ।

ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನದೀಪಿಕಾಕಾರರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ
ಪದಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಅಕ್ಷಿ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ
ಇದ್ದಾನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಹಿಂದೆ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ.
ವಿಷ್ಣು ಅಕ್ಷಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು
ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಸಂಜ್ಞಾತಿಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇವ ಭಾಷ್ಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷತಶ್ಚುಕ್ತಿಸ್ತತ್ಕಲೋಕ್ತಿ-
ಪರತಯಾಽಪಿ ವ್ಯಾಕುರ್ವನ್ ತತ್ರಾಪ್ಯಗ್ರೇವೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥ ತಾವದಾಹ - ಯ
ಏವೋಽಂತರಕ್ಷಣೀತಿ ॥ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವಾದೀತಿ ಭಾವೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ 'ಯ ಏವ
ಆದಿತ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದೇತ ಇತ್ಯಂತಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯಾತ ಇತ್ಯುಕ್ತಯಾ ಯತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಾಹುತ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ -
ಯತಃ ಇತಿ ।

ಸಂಗತಿಪರವಾಗಿಯೇ ವಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗವನ್ನು "ಯ ಏಷೋಽತರಕ್ಕಣಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ "ಯ ಏಷಃ ಆದಿತ್ಯೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ "ಆತಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು "ಯತಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಆತಃ" ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ "ಯತಃ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये युक्तिसूचनायाग्रीनामित्युक्तावप्याकाङ्क्षाक्रमेण तद् व्याख्यातुं श्रौताहमादिपदस्यैकवचनानुरोधेनाग्रेरित्युक्तम् । श्रुतौ स एवेत्युक्तेरग्रेरेवेत्युक्तम् ॥ अत एवेति॥ अग्रेरादित्यस्थत्वादेवेत्यर्थः ।

अक्ष्यादित्ययोरैक्यादिति वाक्यमक्षिस्योऽग्निरित्यत्रादित्यस्थत्वस्यैव हेतुत्वोपपादकत्वेन व्यावर्त्य शङ्कापूर्वं व्याचष्टे - नच वाच्यमिति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ಅಗ್ನೀನಾಮ್" ಎಂದು ಹೇಳಿರಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಕ್ರಮದಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕವಚನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ "ಅಹಂ" ಮೊದಲಾದ ಪದವಿರುವುದರಿಂದ "ಅಗ್ನೇಃ" ಎಂದೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ "ಸ ಏವ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ "ಅಗ್ನೇರೇವ" ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. "ಆತ ಏವ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಇರುವವನೆಂದು ಅರ್ಥ.

"ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾತ್"- "ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ ಏಕವಿರುವುದರಿಂದ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವೇ ಹೇತುವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ "ನಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - आदित्यः आदित्यमण्डलाभिमानी चक्षुरूपान्तरेण चक्षुर्देवता भूत्वा अक्षिणी गोलके प्राविशदित्यैतरेयश्रुतावादित्यमण्डलस्य यदेवताकत्वं चक्षुर्गोलकस्यापि तदेवताकत्वरूपैकविधत्वोक्तेरित्यर्थः । भाष्यस्यैक्यपदमेकविधत्वपरम् । अक्ष्यादित्यपदे तु जडपरे इति भावः ।

"ಆದಿತ್ಯಃ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಾಭಿಮಾನೀ ಚಕ್ಷುಃ ರೂಪಾಂತರೇಣ ಚಕ್ಷುರ್ದೇವತಾ ಭೂತ್ವಾ ಅಕ್ಷಿಣೀ ಗೋಲಕೇ ಪ್ರಾವಿಶತ್"- ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲಾಭಿಮಾನಿಯಾದವನು, ಚಕ್ಷುಃ = ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ದೇವತೆಯು ಭೂತ್ವಾ = ಆಗಿ, ಅಕ್ಷಿಣೀ = ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾವಿಶತ್ = ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

जीवान्तर्यामिणो भेदोक्तिः 'भेदेनैनम्' इति सूत्रे, तथाऽत्रापि । पूर्वटीका तु पुरुषपदोक्तजीवाभिप्राया । अत एव तत्र 'स यश्चायं पुरुषे' इत्येव भाष्योक्तिरित्याहुः ।

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಮೊದಲಾದ ಜಡವಾಚಕಗಳನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - "ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾದಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತದಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನೊಬ್ಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಆಂಗೀಕರಿಸಿ ಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿಗೂ ಜೀವನಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು "ಭೇದೇನೈವಮ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷೇ" ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕೆಲವರ ಸಮಾಧಾನ.

भावदीपः - चन्द्रिकायां तु तत्त्वप्रदीपादिप्राचीनटीकांरित्या आदित्यादिपदानाम् आदित्यादिदेवतार्थत्वमेवोपेत्य अग्रेरक्षिदेवतास्थत्वे प्राचीनादित्यदेवतास्थोऽपि स एवेत्याक्षेपे अक्षिदेवतास्थस्य विष्णुत्वादादित्यदेवतास्थोऽपि स एवेति समाधिरिति सङ्गतिरुपपादिता ।

ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನಟೀಕಾಕಾರರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅಕ್ಷಿ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಹಿಂದೆ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣು ಅಕ್ಷಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

भावदीपः - सङ्गतिपरतया व्याख्यातमेव भाष्यं पूर्वपक्षतद्युक्तितत्फलोक्ति-परतयाऽपि व्याकुर्वन् तत्राप्यग्निरेवोच्यत इति प्रतिज्ञार्थं तावदाह - य एषोऽन्तरक्षणीति ॥ कुत इत्यत आदित्यस्थत्वादिति भावेन प्रवृत्तस्य 'य एष आदित्ये' इत्यादेरत इत्यन्तस्य भाष्यस्यात इत्युक्त्या यत इत्यध्याहृत्यार्थमाह - यत इति ।

ಸಂಗತಿಪರವಾಗಿಯೇ ವಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗವನ್ನು “ಯ ಏಷೋಂಽತರಕ್ಷಸ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ “ಯ ಏಷಃ ಅದಿತ್ಯೇ” ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ “ಅತಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು “ಯತಃ” ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅತಃ” ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ “ಯತಃ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये युक्तिसूचनायाग्रीनामित्युक्तावप्याकाङ्क्षाक्रमेण तद् व्याख्यातुं श्रौताहमादिपदस्यैकवचनानुरोधेनाग्रेरित्युक्तम् । श्रुतौ स एवेत्युक्तेरग्रेरेवेत्युक्तम् ॥ अत एवेति॥ अग्रेरादित्यस्यत्वादेवेत्यर्थः ।

अक्ष्यादित्ययोरैक्यादिति वाक्यमक्षिस्थोऽग्निरित्यत्रादित्यस्यत्वस्यैव हेतुत्वोपपादकत्वेन व्यावर्त्य शङ्कापूर्वं व्याचष्टे - नच वाच्यमिति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಅಗ್ನೇನಾಮ್” ಎಂದು ಹೇಳಿರಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಕ್ರಮದಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕವಚನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ “ಅಹಂ” ಮೊದಲಾದ ಪದವಿರುವುದರಿಂದ “ಅಗ್ನೇಃ” ಎಂದೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ “ಸ ಏವ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ಅಗ್ನೇರೇವ” ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. “ಅತ ಏವ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯು ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಇರುವವನೆಂದು ಅರ್ಥ.

“ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾತ್” - “ಅಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಅದಿತ್ಯರಿಗೆ ಏಕವಿರುವುದರಿಂದ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಅದಿತ್ಯಸ್ಥವೇ ಹೇತುವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ “ನಚ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - आदित्यः आदित्यमण्डलाभिमानी चक्षुरूपान्तरेण चक्षुर्देवता भूत्वा अक्षिणी गोलके प्राविशदित्यैतरेयश्रुतावादित्यमण्डलस्य यदेवताकत्वं चक्षुर्गोलकस्यापि तदेवताकत्वरूपैकविधत्वोक्तेरित्यर्थः । भाष्यस्यैक्यपदमेकविधत्वपरम् । अक्ष्यादित्यपदे तु जडपरे इति भावः ।

“ಅದಿತ್ಯಃ ಅದಿತ್ಯಮಂಡಲಾಭಿಮಾನೀ ಚಕ್ಷುಃ ರೂಪಾಂತರೇಣ ಚಕ್ಷುರ್ದೇವತಾ ಭೂತ್ವಾ ಅಕ್ಷಿಣೀ ಗೋಲಕೇ ಪ್ರಾವಿಶತ್” - ಅದಿತ್ಯ ಮಂಡಲಾಭಿಮಾನಿಯಾದವನು, ಚಕ್ಷುಃ = ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ದೇವತೆಯು ಭೂತ್ವಾ = ಆಗಿ, ಅಕ್ಷಿಣೀ = ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾವಿಶತ್ = ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆ ಇದ್ದಾನೋ ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಲಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ಇದ್ದಾನೆಂಬ ಏಕವಿಧತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಕ್ಯವದಕ್ಕೆ 'ಏಕಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯ ಪದಗಳು ಜಡ ಪರವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು ತಯೋಸ್ತದಭಿಮಾನಿಚೇತನತ್ವಮುಪೇತೈಕ್ಯಪದಂ ತದೇವತೈಕ್ಯಪರತ್ವೇನ ಯಥಾಶ್ರುತಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ಅಸ್ತ್ವಗ್ರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವಂ ತಥಾಪ್ಯಗ್ನಿಶಬ್ದ ಏವ ವಿಷ್ಣುಪರೋಽಸ್ತ್ವಿತ್ಯತಸ್ತಸ್ಯಾಗ್ನಿಪರತ್ವೇ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾद्यಭ್ಯಾ- ಸಾರ್ಥವಾದಸಹಿತಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮನುಸ್ಮತ್ಯಾಗ್ರೀನಾಮಿತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯಬಹುವಚನ- ಸೂಚಿತಪುಕ್ತಿಮಾಹ - ಏತस्ಮಿನ್ನಿತಿ ॥ ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುವಚನಾಂತಶ್ರುತಿಭ್ಯೋ ಬಹ್ವಗ್ನಿಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥದ್ವಯಮುಪೇತ್ಯ ಭಾಷ್ಯಮಪಿ ತಥಾ ದ್ವಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಮತ್ವಾ ಅಗ್ನಯ ಇತಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಇತಿ ಚೋದಾಹೃತಮ್ ।

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಾದರೂ ಆದಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ತದಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚೇತನಪರತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿ ಏಕವದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದವನಿಗೆ ಏಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಗ್ನಿಯೇ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನಾಗಲಿ ಅದರ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳೋಣ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, "ತಸ್ಯ ಅಗ್ನಿಪರತ್ವೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಮತ್ತು "ಅಗ್ನೇನಾಂ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಏತಸ್ಮಿನ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. "ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯವೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು "ಅಗ್ನಯಃ" ಎಂದು "ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಃ" ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಬಹ್ವಗ್ನೀತ್ಯಪಿ ಬಹುವಚನಾಂತಾಃ ಶ್ರುತಿಸಂಧಾಭಿವಾದಾದ್ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಬಹ್ವಗ್ನಿಶ್ರುತಿಸಂಧಾಭಿವಾದೀತ್ಯಪಿ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ಆದಿಪದೇನ 'ಅಗ್ನಿನ್ ಪರಿಚಾರ । ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರ್ಯಚಾರಿತ್ । ಉಪವಯಂತಂ ಭುಜಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವತ್ರ । 'ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽ- ನುಶಾಸಾಸ ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯುತ್ತರತ್ರ ವಾಕ್ಯಂ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಅತಃ ಏವ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಯ ಏಷ ವಿಧ್ರುತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದ್ವಯೋಪಾಧಾನಾಯ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವೋಪಾಧಾನಾಯ चापि पदद्वयं तदुक्तिस्तु यथान्वाहार्यपचनाहवनीययोश्चन्द्रविद्युत्स्थित्वम्, तथाऽस्यापि गार्हपत्यस्यादित्यस्थ- त्वमिति दृष्टान्तत्वेनेति बोध्यम् ।

“ಬಹ್ವಗ್ನಿ” ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಬಹುವಚನಾಂತ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿವಿರುವುದರಿಂದ ‘ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ’ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆದಿ ಪದದಿಂದ “ಅಗ್ನೇನ್ನರಿಚಚಾರ । ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರ್ಯಚಾರೀತ್ । ಉಪವಯಂತಂ ಭುಂಜಾಮಃ” ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು “ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽನುಶಶಾಸ ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಷ್ಟತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಯ ಏಷ ವಿದ್ಯುತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ಬಾರಿ “ಆದಿ” ಪದವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ “ಅಗ್ನಿಗಳು ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯುತ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಾರ್ಜುಣತೀಕ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये द्विरुक्तिसूचितां न्यायविवरणे कण्ठोक्तामभ्यासरूपयुक्तिं व्यावर्त्य शङ्कापूर्वमाह - नचेति ॥ अग्रेरादित्यस्यत्वकथनमिति ॥ आदित्यस्यत्ववति विष्णावग्निपुक्ताहंशब्द औपचारिक इत्यर्थः । शास्त्रदृष्टेयुक्तमुख्यत्वाच्छादने नेयमुक्तिः ‘अन्तर्यामिणम्’ इत्यग्रे स्मृत्युक्तेः तद्व्यावर्त्यौवत्यर्था । अत एव स्मारयतीति वक्ष्यति - यश्चेति ॥ ‘स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः ।’ इति तैत्तिरीये विष्णोरेवादित्यस्यत्वोक्तेरिति भावः ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ನಚ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅಗ್ನೇಃ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಕಥನಂ” ಎಂದು ಇದೆ. ಅಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟ್ಯಾ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನೆ ಮಾಡಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. “ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸ್ತೂತ್ರಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಮಾತು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಸಾರ್ಥಯತಿ’ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಯಶ್ಚ” ಎಂಬ ಟೀಕಾಮಾತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷೇ ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ ಸ ಏಕಃ’ ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ ‘ವಿಷ್ಣುವೇ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ’ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆ ಇದ್ದಾನೋ ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಲಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ಇದ್ದಾನೆಂಬ ಏಕವಿಧತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಏಕಪದಕ್ಕೆ 'ಏಕಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯ ಪದಗಳು ಜಡ ಪರವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು ತಯೋಸ್ತದಭಿಮಾನಿಚೇತನತ್ವಮುಪೇತೈಕ್ಯಪದಂ ತದೇವತೈಕ್ಯಪರತ್ವೇನ ಯಥಾಶ್ರುತಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ಅಸ್ತ್ವಗ್ರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವಂ ತಥಾಪ್ಯಗ್ನಿಶಬ್ದ ಏವ ವಿಷ್ಣುಪರೋಽಸ್ತ್ವಿತ್ಯತಸ್ತಸ್ಯಾಗ್ನಿಪರತ್ವೇ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾद्यಭ್ಯಾ- ಸಾರ್ಥವಾದಸಹಿತಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮನುಸ್ಮತ್ಯಾಗ್ನಿನಾಮಿತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯಬಹುವಚನ- ಸೂಚಿತಪುಕ್ತಿಮಾಹ - ಏತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ॥ ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುವಚನಾಂತಶ್ರುತಿಭ್ಯೋ ಬಹ್ವಗ್ನಿಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥದ್ವಯಮುಪೇತ್ಯ ಭಾಷ್ಯಮಪಿ ತಥಾ ದ್ವೈತ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಮತ್ವಾ ಅಗ್ನಯ ಇತಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಇತಿ ಚೋದಾಹೃತಮ್ ।

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಾದರೂ ಆದಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ತದಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚೇತನಪರತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿ ಏಕಪದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದವನಿಗೆ ಏಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಗ್ನಿಯೇ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನಾಗಲಿ ಅದರ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳೋಣ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, "ತಸ್ಯ ಅಗ್ನಿಪರತ್ವೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಮತ್ತು "ಅಗ್ನೇನಾಂ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಏತಸ್ಮಿನ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. "ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯವೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು "ಅಗ್ನಯಃ" ಎಂದು "ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಃ" ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಬಹ್ವಗ್ನೀತ್ಯಪಿ ಬಹುವಚನಾಂತಾಶ್ರುತಿಸದ್ಭಾವಾದ್ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಬಹ್ವಗ್ನಿಶ್ರುತಿಸ- ದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ಆದಿಪದೇನ 'ಅಗ್ನಿನ್ ಪರಿಚಾರ । ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರ್ಯಚಾರಿತ್ । ಉಪವಯಂತಂ ಭುಜಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವತ್ರ । 'ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽ- ನುಶಾಸಾಸ ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯುತ್ತರತ್ರ ವಾಕ್ಯಂ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಅತಃ ಏವ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಯ ಏಷ ವಿಧುತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದ್ವಯೋಪಾದಾನಾಯ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವೋಪಾದಾನಾಯ चापि पदद्वयं तदुक्तिस्तु यथान्वाहार्यपचनाहवनीययोश्चन्द्रविद्युत्स्थित्वम्, तथाऽस्यापि गार्हपत्यस्यादित्यस्थ- त्वमिति दृष्टान्तत्वेनेति बोध्यम् ।

“ಬಹ್ವೈ” ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಬಹುವಚನಾಂತ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿವಿರುವುದರಿಂದ ‘ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ’ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆದಿ ಪದದಿಂದ “ಅಗ್ನೇಸ್ತರಿಚಚಾರ । ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರ್ಯಚಾರೀತ್ । ಉಪವಯಂತಂ ಭುಂಜಾಮಃ” ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು “ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽನುಶಶಾಸ ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಷ್ಟತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಯ ಏಷ ವಿದ್ಯುತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ಬಾರಿ “ಆದಿ” ಪದವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ “ಅಗ್ನಿಗಳು ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯುತ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये द्विरक्तिसूचितां न्यायविवरणे कण्ठोक्तमभ्यासरूपयुक्तिं व्यावर्त्य शङ्कापूर्वमाह - नचेति ॥ अत्रैरादित्यस्यत्वकथनमिति ॥ आदित्यस्यत्ववति विष्णावग्नियुक्ताहंशब्द औपचारिक इत्यर्थः । शास्त्रदृष्ट्येत्युक्तमुख्यत्वाच्छादने नेयमुक्तिः ‘अन्तर्यामिणम्’ इत्यग्रे स्मृत्युक्तेः तद्व्यावर्त्यौवत्यर्था । अत एव स्मारयतीति वक्ष्यति - यश्चेति ॥ ‘स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः ।’ इति तैत्तिरीये विष्णोरेवादित्यस्थत्वोक्तेरिति भावः ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ನಚ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅಗ್ನೇಃ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತತ್ಥನಂ” ಎಂದು ಇದೆ. ಅಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟ್ಯಾ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನೆ ಮಾಡಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. “ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸ್ತೂತ್ರಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಮಾತು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಸ್ಮಾರಯತಿ’ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಯಶ್ಚ” ಎಂಬ ಟೀಕಾಮಾತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ‘ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷೇ ಯಶ್ಚಾಸವಾದಿತ್ಯೇ ಸ ಏಕಃ’ ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ ‘ವಿಷ್ಣುವೇ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ’ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ಬಲವತ್ವಾದಿತಿ || ಸ್ಥಾನಾಂತರಸ್ಥಸಮಾಖ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಏಕಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಶಿಘ್ರೋಪಸ್ಥಿತಿಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ನ್ಯಾಯವಿವರಣೋಕ್ತಮರ್ಥವಾದಸಾಹಿತ್ಯಂ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪೂರ್ವಮಾಹ - ನವೇತಿ || ಅಪೂರ್ವತಯೇತಿ || ಅತ್ಯಲೌಕಿಕವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇ ಅಗ್ನಿಗ್ರಹಣಾದಪ್ಯಪೂರ್ವಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಪೂರ್ವತಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಪಹತೇ ಅಪಹತಿ | ವಸ್ತುತಃ ಫಲವತ್ವಮೇವ ಫಲಂ ನ ಫಲಸ್ಯೋಕ್ತಿಃ | ಸಾ ತು ಅರ್ಥವಾದ ಇತಿ ಮತ್ವಾರ್ಥವಾದ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಏವಂರೂಪಾಲ್ಪಫಲೇನ ಸ್ತುತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ ಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ || ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದಿತಿ || ತದ್ವಿಜಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇಽಭಿಧಾನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

“ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್” ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವು ಶೀಘ್ರೋಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವಾದದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾ ಶಂಕಾಮೂಲಕವಾಗಿ “ನಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಅಪೂರ್ವತಯಾ” ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಲೌಕಿಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಕೇವಲ ಅಲೌಕಿಕನಾದ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಪೂರ್ವತಾವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. “ಅಪಹತೇ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಪಹತಿ ಎಂದು ಶಬ್ದವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಮಸ್ತುತಃ ಫಲವತ್ವವೇ ಫಲದ ಲಕ್ಷಣ ಹೊರತು ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಫಲದ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಫಲದ ಹೇಳುವಿಕೆಯು ಅರ್ಥವಾದದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಪಫಲದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವಿಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. “ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್” ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ಇತ್ಯತ್ರಾಶ್ರೀವೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ - ಅತ ಇತಿ || ಅಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಸಹಿತಬಹ್ವಿಶ್ರುತಿಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತ್ಯತ್ರಾಪೀತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಥಾಪಿಪದಾರ್ಥೋಕ್ತಿಃ - ಆದಿತ್ಯೇತಿ || ಏತತ್ಪ್ರಕರಣಾನಂದಮಯಪ್ರಕರಣಯೋರ್ವಿಧಿಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇನೋಕ್ತಮಿತ್ಯಂತಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಫಲಪರತ್ವೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ |

“ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಅಗ್ನಿರೇವೋಚ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ “ಆತಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ, ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಬಹ್ವಿಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು “ಆತಃ” ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಪಿ’ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಆದಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಕರಣ ಹಾಗೂ ಆನಂದಮಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದೆಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ “ಉಕ್ತಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಫಲಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಭಾವದೀಪ: - ‘ತದ್ ಯಥಾ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಶ್ರವಣಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಥಃ ಕಿನ್ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ವಾ ಅಗ್ನೌ ಸಮನ್ವಯೇ ಫಲಾಭಾವಾದಿತ್ಯತೋ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಮತಸ್ತದ್ ಯಥೇತ್ಯಾದಿ-

ಭಾಷ್ಯಮ್ । ಇದಮೇವೈತತ್ಪೂರ್ವಭಾಗಲಮಿತಿ ಭ್ರಾಂತಿಂ ನಿರಸ್ಯನ್ವತಾರಯತಿ - ನ ಕೇವಲಮಿತಿ ॥
 ಇತಿ ಮತಮಿತಿ ॥ 'ಜನ್ಮಾद्यಸ್ಯ ಯತಃ' 'ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' 'ನೆತರೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ'
 ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೇಷ್ವಭಿಮತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ - ಮೋಕ್ಷೋಽಪಿತಿ ॥ ನ ಕೇವಲಮಾನಂದಮಯತ್ವಮಿತ್ಯಪೇರ್ದಃ ।
 ಅನುಕ್ತಸ್ಯೋಪಪಾದನಾಯೋಗಾದುಪಪತ್ತಿರित್ಯುಕ್ತಾ ಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷೋಭವೇದಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ । ಆದಿತೈ
 ವಿಷ್ಣುರित್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯನೇನಾಗ್ರೇರಾನಂದಮಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ವರೂಪಲಸ್ಯ ಸೂಚನಾದಪಿತಿ ಲಬ್ಧಮಿತಿ
 ಭಾವಃ । ಇದಾನಿಂ ಯಥಾನ್ಯಾಸಂ ಭಾಷ್ಯಂ ಯೋಜಯತಿ - ತದ್ ಯಥೇತಿತಿ ॥

"ತದ್ಭೂತಾ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಏಕೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾಗಬಾರದು?
 ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ಅತಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಇದೇ ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲವೆಂಬ
 ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

"ಇತಿ ಮತಂ" ಎಂದರೆ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ", "ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್"
 "ನೇತರೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮತವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ. "ಮೋಕ್ಷೋಽಪಿ"
 ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಪಿ' ಪದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಆನಂದಮಯತ್ವವೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು
 ಉಪಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ "ಉಪಪತ್ತಿಃ" ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು
 ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ
 ಆನಂದಮಯತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು
 ಉಪಪಾದಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ "ತದ್ಭೂತಾ" ಎಂಬ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ನನು ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮಯುಕ್ತಮ್ । ತದ್ ಯಥೇತ್ಯತ್ರಾಕ್ಷಿಸ್ಥಾ-
 ಗ್ರಿಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಋಜುಸಂಕ್ಲತಾ ಎತದಾರಮ್ಭಸಮ್ಮಭಾವ್ ಆನಂದಮಯಸ್ಯ
 ಆದಿತೈಸ್ಥತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ತತಃಚಾರ್ಥಾದಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಮಪ್ಯುಕ್ತಂ ತದಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಂ ಚ್ಚಾಂದೋಗ್ಯೇ ಅಗ್ರೇಃ
 ಶ್ರುಯತ ಇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮಾದಿತೈಸ್ಥತ್ವಮ್ ಆನಂದಮಯತ್ವಂ ಚ ತಸ್ಯೈವೇತಿ ವಕ್ರಸಂಕ್ಲತಾ ಎತದಾರಮ್ಭಃ
 ಕಿಮರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರೇತಿ ॥

ವಿಷ್ಣು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇದು ತಪ್ಪು. "ತದ್ಭೂತಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ
 ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ಋಜು
 ಸಂಗತಿಯಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಆನಂದಮಯನಿಗೆ
 ಆದಿತ್ಯಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಕ್ಷಿಸತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅದೇ ಅಕ್ಷಿಸತ್ತ್ವವನ್ನು
 ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆದಿತ್ಯಸತ್ತ್ವ ಮತ್ತು
 ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಆನಂದಮಯತ್ವಗಳು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ವಕ್ರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಮುಂದಿನ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - वक्राश्रयणे हि अत्राक्षिस्थत्वसमन्वये प्राचीनमादित्यस्थत्वमपि विष्णोरेव सिद्ध्यति, नान्यथेत्यर्थः । अधिकं चन्द्रिकायाम् । आदित्यस्थत्वलिङ्गस्यापि विष्णौ समन्वयसिद्ध्यर्थमित्युपलक्षणं पूर्वपक्षोत्थानार्थं चेत्यपि ध्येयम् । आदित्यवाक्य इवाक्षिवाक्ये पूर्वपक्षप्रापकस्यापि अभानाद्

ವಕ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಹಿಂದಿನ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾ-ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸ್ಥಾಪನೆಗೋಸ್ಕರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯದಂತೆ ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये अग्नीनामिति बहुवचनं आदिपदद्वयं त्रयाणामग्नीनामक्षिस्थत्व-प्रदर्शनार्थमुक्तमिति भ्रान्तिं निराह - अग्नीनामितीति ॥ 'अथ हैनं गार्हपत्योऽ-नुराशास । य एष आदित्ये पुरुषः' इत्यादेः 'अथ हैनमन्वाहार्यपचनोऽनुराशास । य एष चन्द्रमसि पुरुषः' इत्यादेः 'अथ हैनमाहवनीयोऽनुराशास । य एष विद्युति पुरुषः' इत्यादेः श्रवणाद् गार्हपत्यादीनां त्रयाणां क्रमेणादित्यादित्रयस्थत्वमुच्यते । तथाच प्रसिद्धगार्हपत्यस्यैवादित्यस्य त्वादक्षिस्थत्वमिति प्रदर्शनार्थं नतु त्रयाणामप्यादित्यस्थतद्वाराऽक्षिस्थत्वोक्त्यर्थमित्यर्थः ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಗ್ನೀನಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಎರಡರಲ್ಲೂ ಆದಿ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಗ್ನೀನಾಮ್' ಇತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"ಅಥ ಹೈನಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಶಾಸ । ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ" ಎಂದು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ, "ಅಥ ಪುರುಷಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ, "ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽನುಶಶಾಸ । ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷಃ" ಎಂದು ಆಹವನೀಯ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ವಿದ್ಯುತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

भावदीपः - भाष्ये विप्रतिपन्नचक्षुरन्तःस्थत्वमात्रस्यान्तरक्षण्यीति श्रुत्यनुरोधेन चक्षुरन्तःस्थः इत्युक्तावपि सूत्रे 'अन्तःस्थित्वा रमणकृदन्तरः समुदाहृतः । रमणं चात्मशब्देनादेयं मातीति चोच्यते ॥' इत्यनुभाष्योक्तदिशाऽऽत्मशब्दार्थसङ्ग्रहाय अन्तर इत्युक्तम् । अत एव भाष्ये अमृतत्वादीत्येव हेतूक्तिरिति मत्वा सूत्रभाष्ययोरर्थमाह - विष्णुरेव चक्षुरन्तर इति ॥ भाष्येऽप्यन्तस्थो रमणकृदित्यपि योज्यमिति भावः ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವಾತ್ ಎಂದೇ ಹೇಳು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದು ಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚಕ್ಷುರಂತರಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಅಂತಸ್ಥೋ ರಮಣಿಕತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಅಂತರಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಾ ರಮಣಕೃತ್' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿ ಅಂತಃಸ್ಥಿತವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಃ' ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನಿವಾರಣ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಪ್ಲವೇವ ಚಕ್ಷುರಂತರಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ಪ್ರವೇಶಪದಲ್ಲಾದರೂ ಅಂತರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಂತಃಸ್ಥಾನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವೇಕಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಸೂತ್ರೇ भाष्ये च लिङ्गादित्यनुत्त्वा उपपत्तेरित्युक्तिलिङ्ग-
निरवकाशत्वाय । नचानुक्तस्य लिङ्गस्य तदुक्तिर्युक्तेति तल्लब्धं हेतुमाह -
एतदमृतमिति ॥ तन्निरवकाशत्वोक्तिपरतया सूत्रशेषभाष्यं व्याचष्टे -
अमृतत्वादेशचेति ॥

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ 'ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಕ್ತವಾದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವ ಹೇಳುವುದು
ಆಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಹೇತುವನ್ನು 'ಏತದಮೃತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸೂತ್ರಶೇಷವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ
ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅಮೃತತ್ವಾದೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಭಾವದೀಪ: - इत्यादिनेत्यादिपदोक्तं दर्शयन् हेतावियं तृतीयेत्याह -
त्रिपादिति ॥ पुरुषसूक्ते । अभयमिति काठके । भाष्ये तस्यैवेत्युक्तिलब्धमन्यत्रानवकाशत्वं
व्यनक्ति - नचेति ॥ तत्र हेत्वाकाङ्क्षायाम् इत्यादिनेति भाष्यस्थादिपदेनोपात्तं
वाक्यं 'प्रियन्ते पञ्चदेवताः इति ऋग्भाष्यं हृदि कृत्वा प्रकारान्तरेणाऽऽह -
परिप्रियन्त इति ॥

'ಇತ್ಯಾದಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಮೂರನೆಯ ಹೇತುವೆಂದು 'ತ್ರಿಪಾತ್'
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತ್ರಿಪಾತ್' ಎಂಬುದು ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಮಂತ್ರ. 'ಅಭಯಂ' ಎಂಬುದು
ಕಾಠಕದ ಮಂತ್ರ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಸೈವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಬೇರೆಲ್ಲೂ
ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದ 'ಇತ್ಯಾದಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ
ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಪ್ರಿಯಂತೇ ಪಂಚದೇವತಾಃ' ಎಂಬ ಋಗ್‌ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು
ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಪರಿಪ್ರಿಯಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಭಾವದೀಪ: - ऐतरेयब्राह्मणे 'तमेताः परि' इति । लक्षणे कर्मप्रवचनीयः तेन
कार्यब्रह्मणा निमित्तेनेत्यर्थः । ऋग्भाष्यटीकायाम् 'एष वै ब्रह्म योऽयं पवते तमेताः'
इति पूर्ववाक्योदाहरणेन बायुपरतया व्याख्यानात् । 'भीषा' इति तैत्तिरीये भीषा
भयेन अस्मादस्य । 'भयादस्याग्निः' इति श्रुत्यन्तरात् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ 'ತಮೇತಾಃ ಷಠಿ' ಎಂದಿದೆ. ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯ' ಸಂಜ್ಞೆಯು ಬಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವು ಬಂದಿದೆ. ಯುಗಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಏಷ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವಾಯುಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಭೀಷಾಸ್ಮಾತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ "ಭೀಷಾ = ಭಯದಿಂದ ಅಸ್ಮಾತ್ = ಅಗ್ನಿಗೆ ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - एतेनाभ्यासार्थवादसहितश्रुतिभ्यो निरवकाशोपपत्तेरेव प्राबल्यमिति न्यायविवरणोक्तं लिङ्गनिरवकाशत्वं विवृतं ध्येयम् । नन्वेवं तद्विरोधोऽग्रेतन भाष्यस्येत्यतो निरवकाशोपपत्तेरेव प्राबल्यमित्येवकारार्थं व्यञ्जयन्नवतारयति - यदेति ॥

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ಮುಂದಿನ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಮಾತಿನಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ವಿವರಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಯದಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾಗಿ.

ಭಾವದೀಪ: - उभयथापीति ॥ निरवकाशत्वानेकत्वाभ्यामित्यर्थः । निरवकाशत्वं च प्रागेवोक्तमित्याशयः । आदिपदेनात्मशब्दो ग्राह्यः । किमित्येवकारार्थोक्त्या तद्विरोधोऽपास्त इति भावः । श्रुतितोऽपीत्युक्त्या जात्यापि प्राबल्यं सूचयति - बलवत् श्रुतीति ॥

'ಉಭಯಥಾಪಿ' ಎಂದರೆ ನಿರವಕಾಶ ಹಾಗೂ ಅನೇಕತ್ವಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದಿ ಪದದಿಂದ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವಿವರಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. "ಶ್ರುತಿತೋಽಪಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು 'ಬಲವತ್ ಶ್ರುತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - कुशलं न इत्यादाविव वक्तरि स्वरसस्याहंशब्दस्यान्यपरत्वमन्याय्यमिति शङ्कानुत्पत्ते हेत्वंशानुवादः । आदित्यस्यत्वलिङ्गस्यापि समन्वयार्थमित्युक्तमुत्तरवाक्य-सङ्गत्यर्थमनुवादेन व्यनक्ति - तदादित्यस्थोऽपीति ॥ श्रुतेरश्रियुक्ताहंशब्दस्य उत्तराधिकरण (०-१-२)

ಶಾಖದೃಷ್ಟಿಸೂತ್ರ ಏವೋಕ್ತವಾದಾಹ - ಸ್ಮಾರಯತೀತಿ || ಸ್ಮಾರಣಂ ಚ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಜ್ಞಾನೇ-
ನೌಪಚಾರಿಕಮಿತಿ ಶಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿವಾತ್ ಕೃತಮ್ | ಸ್ಮಾರಯತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾ ದರ್ಶಯತೀತಿ ವಾಽರ್ಥಃ |

“ಕುಶಲಂ ನಃ” ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಂತೆ ಅಹಂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಅನ್ಯ ಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಅನ್ಯಾಯ. ಈ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಬಾರದೆಂದು ಹೇತ್ವಂಶವನ್ನು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆಂಬ ಉತ್ತರ ವಾಕ್ಯದ ಸಂಗತಿಗೋಸ್ಕರ ಅನುವಾದಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ತದಾದಿಸೋಪಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಗ್ನಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಅಹಂ ಶಬ್ದವನ್ನು ‘ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟ್ಯಾ’ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದೆಂದು “ಸ್ಮಾರಯತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮರಣಯನ್ವಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಜ್ಞಾನಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ಮಾರಯತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಸ್ಮೃತಾವಿಶೇಷಮಿತಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯರೂಪನಿಮಿತ್ತೋಕ್ತಿಃ | ಸರ್ವಶಬ್ದಾಃ ಭೂತಾನಿ ವಿಷ್ಣುಭುವನಾನಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಾಣಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಮನುರಭವಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಥಭೂತಮನ್ವಾದಿಶಬ್ದಾಃ ನಾಭೇದನಿಮಿತ್ತೇನೇತ್ಯಾಹ - ಸತೀತಿ || ಏತೇನ ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತೇವೇತ್ಯುಕ್ತಿ-
ಲಬ್ಧಮಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಯೋಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಭಾಷ್ಯೇ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತಮನುವಾದೇನ ದರ್ಶಯತಿ - एवं ಶ್ರುತೇರಿತಿ || ಅಗ್ನಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಹಂಶಬ್ದಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೋಽಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಸ್ಥಾದಿಪದಾರ್ಥಃ -
ಅಭ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಾದಿ || ಏತತ್ಪ್ರಕರಣಶ್ರುತಾಗ್ನಿಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಗ್ನಿಪರತ್ವೇಽಪ್ಯಗ್ನಿ-
ಪ್ರಯುಕ್ತಾಹಂಶಬ್ದಸ್ಯಾಗ್ರಂತರ್ಯಾಮಿಪರತ್ವೇನಾಗ್ನಿಶ್ರುತಿಸ್ಥಿತಿವಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವದಿತೋಽಭ್ಯಾಸೋಽರ್ಥವಾದಇವ
ತದಂತರ್ಯಾಮಿನಿಷ್ಠ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಹಮಾದಿಪದಾನಾಮಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾರಂ ಪ್ರಾಗೇವಾವೋಚಾಮ
|| ೧೩ ||

ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಈಶೇಷಮ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಸರ್ವಶಬ್ದಾಃ’ ಎಂದರೆ ‘ಭೂತಾನಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಭುವನಾನಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಾಣಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಮನುರಭವಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವಾದ ಭೂತ ಹಾಗೂ ಮನ್ವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅಭೇದದ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದು ‘ಸತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ “ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತೇರೇವ” ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಅರ್ಥವಾದಗಳು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ “ಏವಂ ಶ್ರುತೇಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. “ಶ್ರುತೇಃ” ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದ ಎಂದರ್ಥ. "ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅದಿ' ಪದದ ಅರ್ಥವು ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಅಗ್ನಿ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರವಾಗಿ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪರವಾಗಿಯೇ ಇವೆ. "ಅಹಂ" ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪರವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಂತಿಮ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಜ್ಜಾರಿ - ॥ ಅರ್ಯಾದಿತಿ ॥ ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕವಿಧತ್ವಾದಿತಿ
ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೀತೀತಿ ಭಾವಃ ॥ ಯ ಷ ಇತಿ ॥ ಯ ಷೋಽಕ್ಷಿಪ್ಯಂತಃ ಪುರುಷೋ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟ್ಯಾ
ದೃಶ್ಯತೇ ಷ ಆತ್ಮಾ ವಾಮನಾಖ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದ್ಭಗವದ್ಭೂಮಮೃತಂ ಸ್ವತಃ
ಮರಣರಹಿತಮ್ । ಅಮಯಂ ಸ್ವತಃ ಏವ ಭಯರಹಿತಮ್ ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗುಣಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥
ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿರೀತಿ ॥ ಅಯ ಹಾಗ್ರಯಃ ಸಮುದೀರ ಇತ್ಯಾದಾವೀತಿ ಶೇಷಃ ॥ ಯ ಷ ಆದೀತ್ಯೇ ಪುರುಷ
ಇತಿ ॥ ಆದೀತ್ಯೇ ಸೂರ್ಯೇ ಯ ಷ ಪುರುಷಃ ಪೂರ್ಣಭೃಗುಣೋ ಭಗವಾನ್ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟ್ಯಾ ದೃಶ್ಯತೇ
ಸೋಽಹಮಹೇಯತ್ವಾದಹನಾಮಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಸ್ತೋಽಸ್ಮಿ । ಆದೀತ್ಯಸ್ಯಸ್ಯ ಮದಂತರ್ಯಾಮಿಣಿಶ್ಚ ನ
ವಿದುರಧರ್ಮಾದಿವದಭೇದಃ ಕಿಂತು ನ ಕೋಽಪಿ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ - ಸ ಏವೇತಿ ॥
ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿನೋಪಕೋಸಲಂ ಪ್ರತ್ಯುಪದೀಶ್ಯತೇ - ಆದೀತ್ಯ ಇತಿ ॥ ಆದೀತ್ಯಃ
ಆದೀತ್ಯಮಂಡಲಾಭಿಮಾನೀ । ಚಕ್ಷುರ್ಮೃತ್ವಾ ರೂಪಾಂತರೇಣ ಚಕ್ಷುರ್ದೇವತಾ ಮೃತ್ವಾಕ್ಷಿಣೀ ಗೋಲಕೇ
ಪ್ರಾವೀಶದೀತ್ಯೈತರೇಯಭಾಷ್ಯಶ್ರುತಾವಾದೀತ್ಯ ಮಂಡಲಸ್ಯ ಯದೇವತಾಕತ್ವಂ ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಲಕಸ್ಯಾಪಿ
ತದೇವತಾಕತ್ವರೂಪೈಕವಿಧತ್ವೋಕ್ತೇರೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾಚ ಭಾಷ್ಯೇ ಏಕಪದಮೇಕಚೇತನಾಧಿಷ್ಠಿತತ್ವ-
ರೂಪೈಕವಿಧತ್ವ ಪರಮ್ । ಅಕ್ಷ್ಯಾದೀತ್ಯಪದೇ ತು ಜಡಪರ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಸಮುದೀರೇ ಋಚುಃ ।
ಅಪ್ಪಿಚಾರಿಕಮ್ ಆದೀತ್ಯಸ್ಯವಿಷ್ಣವಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ॥ ಶ್ರುತೀತಿ ॥ ಆನಂದಮಯಸ್ಯಾದೀತ್ಯಸ್ಯತ್ವ-
ಪ್ರತಿಪಾದಕಸಮಾಖ್ಯಾ ಶ್ರುತೀತ್ಯರ್ಥಃ - ಬಲವತ್ತ್ವಾದೀತಿ ॥ ಸ್ಥಾನಾಂತರಸ್ಯಸಮಾಖ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ
ಏಕಸ್ಥಾನಸ್ಥಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ಶೀಘ್ರೋಪಸ್ಥಿತಿಕರತ್ವಾದೀತಿ ಭಾವಃ ॥ ಅಪೂರ್ವತೇತಿ ॥
ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾಗ್ನಿತ್ಯಾಗೇನಾತ್ಯಾಗೇನಾತ್ಯಲೌಕಿಕಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣೇಽಪೂರ್ವತೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಬಾಧ ಇತಿ ॥
ಏಕತ್ರಾನೇಕವಾರೋಕ್ತಿರೂಪತಯಾ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕಾಭ್ಯಾಸಾದಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಪ್ರಾಪಕತ್ವರೂಪಾ-
ಪೂರ್ವತಾಯಾಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದೀತಿ ಭಾವಃ ॥ ಸ ಯ ಏತಮೀತಿ ॥ ಯೋಽಧಿಕಾರೀ
ಏತದಗ್ನಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಮೇವ ವಿಧ್ವಾನ್ ಜಾನನ್ಯುಪಾಸ್ತೇ । ಸ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಮ್ ಅಪಹತೇ ವಿನಾಶಯತಿ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಲೋಕೀ ಭಗವಲ್ಲೋಕೀ ಭವತಿ ಸರ್ವಮಾಪುರ್ಮೋಕ್ಷಮಾಪ್ರೋತೀत्यर्थः ॥ प्राबल्यादिति ॥ अपूर्वता-
 पेक्षयोद्देश्यत्वेनाधिकफलापेक्षया करणाकरणयोरिष्टानिष्टकथनरूपार्थवादस्यापूर्वतायाः
 प्राबल्यस्य सुतरां सिद्धेरिति भावः । यद्यपि अपहते पापहते पापकृत्यमिति फलम्,
 तथापि स्तुतिरूपार्थवादित्वमप्यस्तीति वा । वस्तुतः फलवत्त्वं फलम्,
 फलोक्तिस्त्वर्थवाद इति वाभिप्रेत्यैवमुक्तिरिति ध्येयम् । भाष्ये पलाशे पत्रे ॥
 तदन्यथानुपपत्त्यैवेति ॥ मोक्षं विना सर्वपापाश्लेषासम्भवादिति भावः । ननु
 नेतरोऽनुपपत्तेरित्यादौ विष्णुज्ञानान्मोक्ष इत्युक्तम् । स मोक्षस्तद् यथा पुष्करपलाश
 इति वाक्येन 'य एषोऽन्तरिक्षणीत्युक्ताक्षिस्थज्ञानात्प्रतीयत इति
 ऋजुसङ्गत्यैवैतदधिकरणारम्भसम्भवे 'य एष आदित्ये पुरुषः' 'य एषोऽन्तरिक्षणी
 पुरुषः' इत्यनयोर्वाक्ययोरादित्यश्चक्षुर्भूत्वेति श्रुत्यैकार्थत्वमुपपाद्य 'य एष आदित्य'
 इति वाक्यस्य 'यश्चासावादित्य' इति वाक्येन सङ्गत्या तदर्थार्थक 'य
 एषोऽन्तरिक्षणि' इति वाक्यस्यापि तेन सङ्गतिरिति वक्रसङ्गत्याधिकरणारम्भे किं
 निमित्तमित्यत आह - अत्रादित्येति ॥ यद्यप्युक्तरीत्या ऋजुसङ्गत्याधिकरणारम्भेऽपि
 पूर्वपक्षेऽग्नेरेवाक्षिस्थत्वे आदित्यस्थत्वस्य हेतुत्वेनोपपादाने सिद्धान्ते तस्य
 विष्णुनिष्ठत्वस्य समर्थनीयत्वात्तस्यापि समन्वयसिद्धिस्तथापि पूर्वपक्षेऽग्नेरेवाक्षिस्थत्वे
 आदित्यस्थत्वस्य हेतुत्वेनोपपादाने सिद्धान्ते तस्य विष्णुनिष्ठत्वस्य
 समर्थनीयत्वात्तस्यापि समन्वयसिद्धिस्तथापि पूर्वपक्षहेतोः सिद्धान्तिना
 सावकाशत्वोक्त्याप्यविरोधकत्वस्य वक्तुं शक्यत्वेन समन्वय एव वक्तव्य इति
 नियामकाभावात्तदर्थमेतदिति भावः । ननु भाष्ये प्रथमादिपदम् 'अथ हैनमन्वाहार्य-
 पचनोऽनुशशास य एष चन्द्रमसि पुरुषो दृश्यते सोऽहमस्मि अथ
 हैनमाहवनीयोऽनुशशास य एष विद्युति पुरुषो दृश्यते सोऽहमस्मि' इत्यनयोर्वाक्ययोः
 सङ्गाहकम् । द्वितीयादिपदं च चन्द्रविद्युतोः सङ्गाहकम् । बहुवचनं चान्वाहार्य-
 पचनाहवनीय योर्वाक्यसङ्गाहकमिति प्रतीयते । इदं चानुपपन्नं चन्द्रविद्युतोरक्षकै-
 विधित्वाभावेनान्वाहार्यपचनाहवनीययोस्तदुभयस्थत्वस्याक्षिस्थत्वसाधकत्वाभावेन
 प्रकृतानुपयोगाद् अतो 'य एष आदित्ये पुरुषः इत्यग्नेरादित्यस्थत्वमुच्यत इत्येव
 वक्तव्यम् । शिष्टं तु व्यर्थमित्यत आह - अग्नीनामिति ॥ बहुवचनमादिपदद्वयं
 चेति ॥ अग्नेरक्षिस्थत्वसाधकत्वेनाथ हाग्रयः समुदिर इत्येतत्प्रकरणगताग्निगार्हपत्या-
 न्वाहार्यपचनाहवनीयादिरूपबहुविश्रुतीनां सूचनार्थमेव बहुवचनप्रयोगो

ನತ್ಕಾಮಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ಭಾವಃ ॥ ॐ ಅಂತರಃ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॐ ॥ ಅಂತರಃ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತಾ ರಮಾಣೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ । ಉತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಾಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವಬ್ರಹ್ಮಸಾಧನಾಂ ತತ್ರೈವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಭಯಂ ಭಯರಹಿತಮ್ । ತಿತಿರ್ಷಿತಾಂ ಸಂಸಾರತರಣೇಚ್ಛಾವತಾಮ್ । ಪಾರಂ ಸೇತುರರಿವಾಧಾರಮ್ ॥ ಪರ್ಯೇನಮಿತಿ ॥ ಉನಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಪರಿ ಪ್ರತಿ ಉತೇನೇತಿ ಧಾವತ್ । ವಿಶ್ವದಾದಯೋ ಗ್ರೀಯಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಭೀಷೇತಿ ॥ ಅಸ್ಮಾದಸ್ಯ ಹರೇಃ ಭೀಷಾ ಭಯೇನಾಗ್ರಾದಯಃ ಸ್ವಸ್ತ ವ್ಯಾಪಾರಂ ಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ತದನುಧಾಧಿನೋರಿತಿ ॥ ಶ್ರುತಿಬಲೇನ ಲಬ್ಧಾರ್ಥಮ್ ಉವ ತಯೋರ್ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಂತರನು

ಸ್ಮ - ॥ ॐ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಛ ॐ ॥ ೧ - ೨ - ೧೪ ॥

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಸಂಗವೆಂಬ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವಿದೆ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಗವೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

***

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಾನಭೂತಾಕ್ಷಿಪಕ್ತೇಃ ತದಧಿಷ್ಠಾತುಬ್ರಹ್ಮಸಕ್ತೇಶ್ಚ । ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ "ಸರ್ವಿವಾ ಉದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ" (ಛಾಂ ೪-೧೪-೧) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಚ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಾನವಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಸಂಗ ಶಕ್ತಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. 'ವ್ಯಪದೇಶಾತ್' = "ಸರ್ವವಾ ಉದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ" ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನಿಗೆ ಅಸಂಗವೆಂಬ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಧರ್ಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಅಸಂಗವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ-

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

ಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ತಥದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿವೌದಕಂ ವಾ ಸಿಂಶ್ಚತಿ ವರ್ಮನಿ ಎವ ಚಕ್ಷತಿ'

(ಛಾಂ. ೪-೧೫.) ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿ: |

ವಾಮನಿರ್ಭಾಮನಿರಿದ್ಯಾತ್ಮಾತ್ಮಶಕ್ತಿಶ್ಚೋಚ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಹೇತುಃಪ್ರಜ್ಞಮ್ |

ಅನುವಾದ - ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅಥವಾ ನೀರನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಅದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತದೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ." ಎಂಬುದಾಗಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ವಾಮನಿ' 'ಭಾಮನಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವೆರಡೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅಸ್ಮಿನ್ = ಈ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ, ಸರ್ಪಿವಾ = ತುಪ್ಪವನ್ನಾಗಲಿ, ಉದಕಂ ವಾ = ನೀರನ್ನಾಗಲಿ, ಯತ್ = ಬೇರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು, ಸಿಂಚತಿ ಚೇತ್ = ಹಾಕಿದರೆ, ತತ್ = ಆ ವಸ್ತುವು, ವರ್ತಮಾನಿ ಎವ = ಕಣ್ಣಿನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ, ಗಚ್ಛತಿ = ಹೊರಬರುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿಃ = ಸ್ಥಾನ ಶಕ್ತಿಯು, ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತು, ಸಃ = ಅವನು, ವಾಮನಿಃ = ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಿಯಾಮಕನು, ಭಾಮನಿಃ = ಪುರುಷರ ನಿಯಾಮಕನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಃ = ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಯು, ಉಚ್ಯತೇ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏತತ್ = ಈ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳು, ವಿಷ್ಣುನದ್ದೇ ಆಗಿವೆಯೆನ್ನುವ ಲಿಂಗಂ = ಕಾರಣಗಳು(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಯುಕ್ತಯಂತರೇಣ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸ್ಥಾನಾದೀತಿ || ಸರ್ಪಿರಿದ್ಯತಃ ಪೂರ್ವ 'ತಥದಸ್ಮಿನ್' ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಪಾಠಃ | ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು - 'ಯದಿದಂ ಚಕ್ಷುಃ' ಇತಿ ಪಾಠಭೇದೇನ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತಮ್ | ಇತ್ಯಾದೀತಿ ಲುಪ್ತವಿಭಕ್ತಿಕಮ್ | ಇತ್ಯಾದಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಮುಕ್ತರತ್ರಾಪಿ | ಆದಿಪದೇನ 'ವರ್ಮನಿ ಎವ ಚಕ್ಷತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಮ್ || ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿರಿದಿತಿ || ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಾನಭೂತಯೋರಕ್ಷಣೋರಕ್ಷಿಸ್ಥಿಪರಮಪುರುಷಸಂಬಂಧಾದಸಂಜ್ಞತ್ವಾರ್ಥ-ಶಕ್ತಿರಿದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ | ಅನೇನ ಸೌತ್ರಂ ಸ್ಥಾನಪದಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

**भाष्यम् — 'स ईशः सोऽसपत्नः स हरिः सः परः स परोवरीयान्यदिदं चक्षुषि
सर्पिवोदकं वा सिञ्चति वर्त्मनी एव गच्छति स वामनः स भामनः स
आनन्दः सोऽच्युतः' इति चतुर्वेदशिक्षायाम् ॥**

ಅನುವಾದ - ವಿಷ್ಣುವೇ ನಿಯಾಮಕನು, ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲದವನು, ಪಾಪಪರಿಹಾರಕನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು, ಅವನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಉತ್ತಮಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರದನು. ಪುರುಷರಿಗೆ ತೇಜಃಪ್ರದನು ಅನಂದರೂಪನು, ಅವನೇ ನಾಶರಹಿತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಚತುರ್ವೇದಶಿಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ..

परमात्मस्थानश्चतुपलक्षकतया व्याख्यातम् । उच्यते इत्यनेनासिद्धिपरिहारकव्यपदेशशब्दार्थो दर्शितः ॥

आदिपदेन 'एतं संयद्वाम इत्याचक्षते । एतं हि सर्वाणि वामान्यभिसंयन्ति एष उ एव वामनिरेष हि सर्वाणि वामानि नयति । एष उ एव भामनिरेष हि सर्वेषु लोकेषु भाति' इति समग्रवाक्यं गृह्यते । आत्मशक्तिरिति ॥ संयद्वामत्वरूपात्मसामर्थ्यमित्यर्थः । अनेन सौत्रादिशब्दो ह्यधिष्ठातृपरमात्मपरः सन् तच्छतुपलक्षक इति व्याख्यातो भवति । चो हेतुसमुच्चये शक्तिसमुच्चये चाऽद्यो भिन्नक्रमः । उच्यते यत इति शेषः । अस्यातोऽपि चक्षुरन्तःस्थो विष्णुरेवेति पूर्वप्रतिज्ञावाक्येनान्वयः । यस्मादसङ्कोऽयं पुरुषोऽक्षिणि विद्यते नियामकतया तत् तस्मादपि 'अस्मिन्' चक्षुषि 'सर्पिः' घृतमुदकं वा 'सिञ्चति' सिञ्चेत् कश्चिदपि तर्हि तद्वर्त्मनी उभयमार्गौ प्रत्येव गच्छति न चक्षुः स्पृशतीत्यर्थः । एतं चाक्षुषं वामनाख्यं विष्णुं संयद्वाम इत्याचक्षते विद्वांसः । कुतः ? हि यस्माद् एतं 'सर्वाणि वामानि' स्त्रीरूपाणि अभिसंयन्ति प्राप्नुवन्ति । अनेन संयन्ति वामानि एनमिति विग्रहो दर्शितः । 'एष उ' चक्षुर्गत एव मुख्यतो वामनिरित्युच्यते । कुतः ? हि यस्मादेषः 'सर्वाणि वामानि' सुन्दररमादस्त्रीरूपाणि 'नयति' प्रेरयति । एष उ एव चाक्षुषः पुरुषो 'भामनिः' मुख्यतः तच्छब्दवाच्यः । कुतः ? हि यस्मादेव 'सर्वेषु लोकेषु' पुरुषेषु भाति तदीयतेजःप्रकाशकतया तत्र दीप्यत इत्यर्थः । यथोक्तं तत्त्वप्रदीपे - वामं सौन्दर्यं, भामं तेजः, तत्प्रधानत्वात् स्त्रीपुरुषा वामभामशब्दितास्तच्चेता वामनिर्भामनिश्चेति ॥

एतल्लिङ्गद्वयसद्भावेऽपि कुतोऽक्षिस्यस्य विष्णुत्वनिश्चय इत्यत आह - तस्येति ॥ 'हि' यस्मात् 'तस्य' विष्णोः 'एतत्' स्वसम्बन्धेन अक्षोरसङ्गत्वापादकत्वं सर्वसौन्दर्याधिष्ठान स्त्रीरूपनेतृत्वं च 'लिङ्गं' असाधारणो धर्मः तस्मान्नाप्रयोजकत्वमिति तेन विष्णुत्वनिश्चयोपपत्तिरिति वाक्यशेषः ॥

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸಃ = ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ, ಈಶಃ = ನಿಯಾಮಾಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸಃ = ಅವನೇ, ಅಸಪತ್ನಃ = ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸಃ = ಅವನೇ, ಹರಿಃ = ಪಾಪಪರಿಹಾರಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸಃ = ಅವನೇ, ಪರಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸಃ = ಅವನೇ, ಪರೋವರಿಯಾನ್ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇಶತಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಯತ್ = ಯಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಚಕ್ಷುಷಿ = ಕಣ್ಣಿಗೆ, ಸರ್ಪಿವಾ = ತುಪ್ಪವನ್ನಾಗಲಿ, ಉದಕಂ ವಾ = ನೀರನ್ನಾಗಲಿ, ಸಿಂಚತಿ = ಹಾಕಿದರೆ, ವತ್ಸನೀ ಏವ = ಹಾಕಿದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ, ಗಚ್ಛತಿ = ಹೊರಬರುತ್ತದೆ. ಸಃ = ಅಂತಹ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ, ವಾಮನಃ = ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವವನು, ಸಃ = ಅವನೇ, ಭಾಮನಃ = ಪುರುಷರಿಗೆ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನೀಡುವವನು. ಸಃ = ಅವನೇ, ಅನಂದಃ = ಅನಂದಮಯನು, ಸಃ = ಅವನೇ, ಅಚ್ಯುತಃ = ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಚತುರ್ವೇದ ಶಿಖಾಯಾಂ = ಚತುರ್ವೇದಶಿಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.(೧)

भाष्यम् - 'यत्स्थानत्वादिदं चक्षुरसङ्गं सर्ववस्तुभिः ।

स वामनः परोऽस्माकं बतिरित्येव चिन्तयेत् ॥' इति वामने ॥ १४ ॥

ಅನುವಾದ - ಯಾರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಸಂಗವಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಾಮನನೇನಿಸಿದ ಭಗವಂತನೇ ನಮಗೆ ಗತಿಯೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಂದು ವಾಮನ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

(೧) भाष्यदीपिका - कुत एतस्य तल्लिङ्गमिति ज्ञायते इत्यत आह - स इति ॥ लिङ्गस्य विष्णुनिष्ठताज्ञापनाय 'स हरिः' इत्यादेः 'सोऽच्युतः' इत्यंशस्य चोक्तिः । इदंचक्षुषीति समस्तं पदम् । अन्यथा सर्पिरादिविशेषणत्वं प्रतीयते, ततश्च प्रत्यक्षसिद्धगोळकविशेषणत्वं न ज्ञायते । अस्मिन् चक्षुषीत्येतत्प्रकरणगतश्रुतिविसंवादश्च स्यात् । चेत्तद्विरोध्याहारः । तथा च - यद् यस्मात् सन्निहिताधिष्ठातुः यस्य सामर्थ्यादिति यावत् । 'इदंचक्षुषि' अस्मिंश्चक्षुषि सर्पिरुदकं वा सिञ्चति चेत् कश्चित् तर्हि तद्वर्त्मनी प्रत्येव गच्छति स ईशः 'सोऽसपत्नः' शत्रुरहितः । 'स परः' लोकविलक्षणः ।

परोवरीयान् । इदमेकं पदम् । रुद्रादेः परतो वाण्याः पराचतुर्मुखात् परतः श्रीतत्वाद् वर उत्तमः । स एव वामनभामनानन्दाच्युतशब्दवाच्य इत्यर्थः । विधेयानेकत्वात् स इत्यसकृदावृत्तिः । परोवरीयानित्यत्रापि तच्छब्दोऽनुषजनीयः । एकदेशविकृतस्यानन्यत्वाद् वामनिभामनिशब्दार्थ एव वामनभामनशब्दयोरर्थः । चतुर्वेदशिखायामित्यनन्तरम् उक्तत्वादिति शेषः । अस्य तस्यैतल्लिङ्गमिति ज्ञायत इति पूर्वेणान्वयः ॥

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಇದಂ ಚಕ್ಷುಃ = ನಮ್ಮಲ್ಲರ ಕಣ್ಣು, ಯತ್ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಾತ್ = ಯಾರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ, ಸರ್ವವಸ್ತುವಿಗೆ = ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ, ಅಸಂಗಂ = ಸಂಪರ್ಕ ರಹಿತವಾಗುತ್ತದೋ, ಸಃ = ಅಂತಹ, ಸರ್ವಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ವಾಮನಃ = ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರದನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ, ನಃ = ನಮಗೆ, ಗತಿಃ = ಆಶ್ರಯನು, ಇತ್ಯೇವ = ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ, ಚಿಂತಯೇತ್ = ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವಾಮನೇ = ವಾಮನ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೧)

ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭಿರಾಮವಿರಚಿತಸತ್ಯಕೇಂದ್ರಪಾಠಃ

ॐ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೧೪ ॥

ಇತೋಪ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸ್ಥಾನಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಅಯಮರ್ಥಃ - ಅಸಂಖ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಃ ಪುರುಷ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೋಽಸಂಖ್ಯತ್ವಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ । 'ಚಕ್ಷುಷಿ ಸರ್ಪಿವೌದಕಂ ವಾ ಸಿಂಹತಿ ವರ್ಮನಿ ಎವ ಗಚ್ಛತಿ' ಇತಿ, ತಥಾ 'ಎಷ ಉ ಎವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಎಷ ಉ ಎವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ' ಇತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥಃ ಪುರುಷಃ ಪರಮಾತ್ಮಧರ್ಮ-ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ । ಅಯಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಸ ಇಶ ಇತಿ ॥ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಯೋ ಬೃಹತ್ಸುಖಜ್ಞಾನಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಕೃತಃ ಸ ಎವಾಕ್ಷ್ಯಂತರಪುರುಷೋಽಭಿ ಧೀಯತೇ ॥

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು ವಿಷ್ಣುವೇ

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುರೂಪವ್ಯಕ್ತಿವಿಶೇಷನಿಷ್ಠತಾಪಾಶ್ಚ ಶ್ರುತಾವಸ್ಥುತ್ವಾತ್ ತದರ್ಥಮತ್ರಾರ್ಥೇ ಸ್ಮೃತಿಂ ವಾಽಹ - ಯದಿತಿ ॥ ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ಯ ಯಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಸ ಇತಿ ತಚ್ಛಬ್ದೇನಾನ್ವಯಃ । 'ಸರ್ವವಸ್ತುಭಿಃ' ಸರ್ಪಿರಾದಿಭಿಃ । 'ವಾಮನಃ' ಸುಂದರಸ್ತ್ರೀನೆತಾ ವಾಮನಾಖ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ 'ಅಸ್ಮಾಕಂ' ಭಕ್ತಾನಾಂ 'ಪರಃ' ಪರಾ 'ಗತಿಃ' ಪ್ರಾಪ್ಯ ಇತಿ ಚಿಂತಯೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ವಾ - ವಾಮನ ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಾಪ್ಯತ್ವಶ್ಚವಾರಣಾಯ 'ಪರಃ' ಪೂರ್ಣ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ವಾಮನ ಇತಿ ॥ ವಾಮನಾಖ್ಯಪುರಾಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ಯ ಚತುರ್ವೇದಸ್ತೀಕ್ಷಾಯಾಮಿತಿವದನ್ವಯಃ । ಸ್ಪಷ್ಟಃ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಃ ॥

ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಸ್ಥಾನಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ - ಅಸಂಗನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದ ಪುರುಷನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ "ಚಕ್ಷುಷಿ ಸರ್ವವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವರ್ತನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ" ಎಂದು. ಹಾಗೆಯೇ "ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ" ಎಂದು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸ ಈಶಃ' ಎಂದು. 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಬಹಳ ಸುಖವುಳ್ಳ ಬಹಳ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾच्च ॐ || १-२-१४ ||

ಯುಕ್ತಯಂತರೇಣ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸ್ಥಾನಾದೀತಿ || ಅತ್ರಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿಪುರುಷಸಂಬಂಧಾದಕ್ಷಗೋರಸಂಭವಾಖ್ಯಾಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ 'ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿವೌದಕಂ ವಾ' ಇತಿ । 'ಎತಂ ಸಂಯದ್ರಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಎತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನ್ಯಭಿಸಂಯಂತಿ । ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ' ಇತಿ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಸ್ಯ ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದಿಪರಮಾತ್ಮಾಶಕ್ತಿ ಇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ । ಏತದ್ಬಹುಬಲಾತ್ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ "ಸ್ಥಾನಾದಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವವೋದಕಂ ವಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿಯು ಕೇಳಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ "ಏತಂ ಸಂಯದ್ರಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಏತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಅಭಿಸಂಯಂತಿ । ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿಃ । ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ । ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿಃ । ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ ||" ಇವನನ್ನು ಸಂಯದ್ರಾಮನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವನಿಗೆ 'ವಾಮನಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ

ಚಕ್ಕುರಂತಸ್ಥನಾದ ವಾಮನನ್ನು ಸುಂದರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರೇರಕನು. ಇವನಿಗೇ ಭಾಮನಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಲೋಕದಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ವಾಮನ ಮತ್ತು ಭಾಮನವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಯು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳಾದ ಅಸಂಗತ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಮನಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಬಲದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಯಸ್ಮಾದಯಂ ಪುರುಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ವಿಚಿಂತೇ ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಚಕ್ಷುಃಪಿ ಯದಿ ಸರ್ವಿವೌದಕಂ ವಾ ಕಞ್ಚಿತ್ ಸಿಂಚತಿ ತರ್ಹಿ ವರ್ಮನಿ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಗಚ್ಛತಿ ನ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪೃಶತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ನೀರನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಅದು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಹಿರ್ಗಮನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು, ಚಕ್ಕುರಿದ್ರಿಯವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಏತಲ್ಲಿಕ್ಷಿದ್ವಯಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಕುತೋಽಕ್ಷಿಸ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತಸ್ಯೇತಿ ॥ ಏತದಿತಿ ಸ್ವಸಮ್ಬಂಧೇನಾಕ್ಷೋರಸಜ್ಜತ್ವಾಪಾದಕತ್ವಮ್ । ಕುತ ಏತತ್ತಸ್ಯ ಲಿಕ್ಷಮಿತಿ ತತ್ರಾಹ - ಸ ಇತಿ ॥ ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದ್ ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭಾವಾತ್ । ಇದಂ ಚಕ್ಷುಃಪೀತಿ ಸಮಸ್ತಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಈ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೂ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಏತತ್' ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅಸಂಗತ್ವರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದು. ಇವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಸಃ" ಎಂಬ ಚರ್ತುವೇದಶಿಖಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯತ್' ಎಂದರೆ ಯಾರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ 'ಇದಂ ಚಕ್ಷುಃ' ಎನ್ನುವುದು ಸಮಸ್ತವದವು.

ಭಾವದೀಪಃ -

ॐ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೧೪ ॥

ಅಪೂರ್ವಹೇತುಸಮುಚ್ಚಾಯಕಸೌತ್ರಚಶಬ್ದಾನುರೋಧಾದಾಹ - ಪುತ್ರಯಂತರೇಣೇತಿ ॥ ಭಾಷ್ಯ ಸೌತ್ರಸ್ಥಾನಾದಿಪದಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ಥಾನಾತ್ಮಕಶಕ್ತಿಯುಕ್ತೇಃ ಕಥಂ ವಿಷ್ಣೋಃಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥೋಪಪಾದಕತ್ವ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಸ್ಥಾನಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ - ಅಸಂಗನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದ ಪುರುಷನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ "ಚಕ್ಷುಷಿ ಸರ್ವಪೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವರ್ತನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ" ಎಂದು. ಹಾಗೆಯೇ "ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ" ಎಂದು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸ ಈಶಃ' ಎಂದು. 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಬಹಳ ಸುಖವುಳ್ಳ, ಬಹಳ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ ॐ || ೧-೨-೧೪ ||

ಯುತ್ಯಂತರೇಣ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚರೇ - ಸ್ಥಾನಾದೀತಿ || ಅತ್ರಾಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷಸಮ್ಬಂಧಾದಕ್ಷಗೋರಸಂಕ್ಷತ್ವಾಖ್ಯಾಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ 'ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಿವೌದಕಂ ವಾ' ಇತಿ । 'ಎತಂ ಸಂಯದ್ರಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಎತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನ್ಯಭಿಸಂಯಂತಿ । ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ' ಇತಿ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯಸ್ಯ ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ ಶ್ಚೋಚ್ಯತೇ । ಎತದ್ಭಯಬಲಾತ್ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ "ಸ್ಥಾನಾದಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತದ್ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಪೋದಕಂ ವಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿಯು ಕೇಳಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ "ಏತಂ ಸಂಯದ್ರಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಏತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಅಭಿಸಂಯಂತಿ । ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿಃ । ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ । ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿಃ । ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ ||" ಇವನನ್ನು ಸಂಯದ್ರಾಮನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವನಿಗೆ 'ವಾಮನಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ

ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದ ವಾಮನನ್ನು ಸುಂದರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರೇರಕನು. ಇವನಿಗೇ ಭಾಮನಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಲೋಕದಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ವಾಮನ ಮತ್ತು ಭಾಮನವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಯು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳಾದ ಅಸಂಗತ್ವ ಮತ್ತು ವಾಮನಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಬಲದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यस्मादयं पुरुषोऽक्षिणि विद्यते तत् तस्मात् अस्मिन् चक्षुषि यदि सर्पिर्वोदकं वा कश्चित् सिञ्चति तर्हि वर्त्मनी प्रत्येव गच्छति न चक्षुः स्पृशतीत्यर्थः ।

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ನೀರನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಅದು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಹಿರ್ಗಮನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एतल्लिङ्गद्वयसद्भावेऽपि कुतोऽक्षिस्यस्य विष्णुत्वनिश्चय इत्यत आह - तस्येति ॥ एतदिति स्वसम्बन्धेनाक्षोरसङ्गत्वापादकत्वम् । कुत एतत्तस्य लिङ्गमिति तत्राह - स इति ॥ यद् यस्माद् यस्य प्रभावात् । इदं चक्षुषीति समस्तम् ॥ १४ ॥

ಈ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೂ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಏತತ್' ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅಸಂಗತ್ವರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದು. ಇವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಸಃ" ಎಂಬ ಚರ್ತುವೇದಶಿಖಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯತ್' ಎಂದರೆ ಯಾರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ 'ಇದಂ ಚಕ್ಷುಷಿ' ಎನ್ನುವುದು ಸಮಸ್ತಪದವು.

भावदीपः -

ॐ स्थानादिव्यपदेशाच्च ॐ ॥ १-२-१४ ॥

अपूर्वहेतुसमुच्चायकसौत्रचशब्दानुरोधादाह - युक्त्यन्तरेणेति ॥ भाष्ये सौत्रस्थानादिपदाभ्यां स्थानात्मकशक्त्युक्तेः कथं विष्णोश्चक्षुरन्तःस्थोपपादकत्व अंतराधिकरण (१-२-२)

ಮಿತೃತೋಽಸಂಭವತ್ಸಾನ್ಯತ್ವಾಚ್ಚಕ್ಷುಷೋಽಸಂಭವತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷಯಾನುರೋಧೇನ
'ಯತ್ಸಾನ್ಯತ್ವಾದ್' ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯನುರೋಧೇನ ಚ ಭಾಷ್ಯಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅತ್ರೇತಿ ||
ಏತच्छ್ರುತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಕ್ತಂ ಹೇತುಂ ಶ್ರುತೌ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಶೇಷಮುಪಾದತ್ತೇ - ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ||

ಅಪೂರ್ವವಾದ ಹೇತುವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಚ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ "ಯುಕ್ತಂತರೇಣ" ಎಂಬ ಟೀಕಾಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾನಾದಿಪದಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾನ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಗವಂತನು ಅಸಂಗನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಅವನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯವೂ ಅಸಂಗವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ 'ಯಸ್ಥಾನತ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಅತ್ರ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ಅತ್ರ ಎಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ನಾವು ಹೇಳಿದ ಹೇತುವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉಳಿದ ಶ್ರುತಿಭಾಗವನ್ನು 'ತದ್ಭವಂತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಇತ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಶಕ್ತಿರಿದೃಶ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಂ ವಕ್ತುಂ ಸರ್ವವಾಕ್ಯಂ ಪಠತಿ -
ಏತಮಿತಿ || ವಾಮಾನಿ ಸುಂದರಾಣಿ | ವಾಮಿನಿಃ ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಧಾನಸ್ತ್ರೀನೆತಾ | ಭಾಮಿನಿಃ
ತೇಜಃಪ್ರಧಾನಪುರುಷನೆತಾ | ಸರ್ವಲೋಕೇಷು ಭಾತಿತಿ ಭಾಮಿನಿಃ | ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದೀತ್ಯಾದಿಪದೇನ
ವಾಮಿನಿಭಾಮಿನಿಶಬ್ದಿತಸ್ತ್ರೀಪುಂಸನೇತೃತ್ವಗ್ರಹಃ | ಭಾಷ್ಯೇ ಶೇಷೋಕ್ತಿಃ - ಏತದ್ಭವಂತಿ || ಶ್ರುತೌ
'ತದ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪರಮರ್ಶವಿಷಯಂ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಮಾಹ - ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ||

'ಇತ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಶಕ್ತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಏನಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ವಾಮಿನಿ' ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು "ವಾಮಿನಿಃ" = ಸೌಂದರ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವವನು. ಭಾಮಿನಿಃ = ತೇಜಸ್ಸೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ ಸಕಲಪುರುಷರನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವವನು. ಅಥವಾ ಸಕಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಸಮಾನನಾದವನು. 'ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದಿ' ಎಂಬ ಆದಿಪದದಿಂದ ವಾಮಿನಿ ಭಾಮಿನಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷನಿಯಾಮಕತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಶೇಷಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಭಗವಂತನ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಯಸ್ಮತ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾವದೀಪ: - 'ತದ್' ಇತ್ಯನುವಾದೇನ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ । ಅಸಂಪುರ್ಣಾಶ್ರಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯನುವಾದಃ । ಯದಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ಯದಿತಿ ॥ ಏಕಾರಾರ್ಥಃ - ನ ಚಕ್ಷುರिति ॥ ಅಸಂಪುರ್ಣತ್ವೋಕ್ತೆಃ ಶ್ರುತಾವಸ್ಕುಡತ್ವಾತ್ತಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿ । ಸಂಪದ್ವಾಮವಾಕ್ಯಂ ತು ಸ್ಕುಡತ್ವಾನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ।

'ತತ್' ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಸ್ಮಿನ್' ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯ ಅನುವಾದ. ಯತ್ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವೇ 'ಯದಿ' ಎಂಬುದು. ಏಕಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ನ ಚಕ್ಷುಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಸಂಪತ್ತವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಸಂಪದ್ವಾಮ" ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪ: - ದುರ್ಗಮತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಾನಶಕ್ತೆಃ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತ್ವಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಏತದಿತಿತಿ ॥ ಫಲಿತೋಕ್ತಿಃ - ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭಾವಾದಿತಿ ॥ ಸ ವಾಮನ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । ವಾಮಭಾಮಶಬ್ದೋ ಸೌಂದರ್ಯತೇಜೋವಾಚಿನೌ । ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಸ್ತೃಪ್ತಸೌ ವಾಮಭಾಮಶಬ್ದೋಕ್ತೌ । ತನ್ನಿಯಾಮಕೋ ವಾಮನೋ ಭಾಮನ ಇತಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಾರ್ಥಃ ।

ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು 'ತವತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಫಲಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು "ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭಾವಾತ್" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಾಮನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

ವಾಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯವೆಂದರ್ಥ ಭಾಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ಹಾಗೂ ಪುರುಷರು ವಾಮ ಹಾಗೂ ಭಾಮ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಮನ ಹಾಗೂ ಭಾಮನ ಎಂದು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - 'ಏಕದೇಶವಿಕೃತಮ್ ಅನನ್ಯವದ್ ಭವತಿ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ವಾಮನವಾಮನ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಾನಾಮೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಶ್ರುತಿರಿಯಂ ಧ್ಯೇಯಾ । ಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಸ್ಥತ್ವೋಕ್ತಿಯರ್ಥಃ 'ಸ ಹರಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶೋಕ್ತಿಃ । ಭಾಷ್ಯಾದಾವಕ್ಷ್ಯಂತಃಸ್ಯ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯ ಇತ್ಯಸಕ್ತುದುಕ್ತಿಃ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಸ್ಮತ್ಪ್ರತೀಕಾರೋಪೇನ ॥ ೧೪ ॥

"ಏಕದೇಶವಿಕೃತಮ್ ಅನನ್ಯವದ್ ಭವತಿ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಾಮನ ಹಾಗೂ ಭಾಮನ ಶಬ್ದಗಳು ಮತ್ತು ಭಾಮನಿ ವಾಮನಿ ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಲಿಂಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಇದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು 'ನ ಹರಿಃ'

ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದ ಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅಕ್ಷಂತಸ್ತಃ” ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದ ಸ್ತೃತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ “ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ತಃ” ಎಂದು ಅನೇಕಬಾರಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ -

ॐ ॥ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾच्च ॥ ॐ

ಸ್ಥಾನಮ್   ಅಕ್ಷಾದಿಪದಾತ್ತದಧಿಷ್ಠಾತಾ   ಶಕ್ತುಪಲಕ್ಷಕಮೇತತ್   ।
 ತಯಾಚಾಸಂಕ್ರತ್ವಾಖ್ಯಸ್ಥಾನಶಕ್ತೇ:   ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಾಧಿಷ್ಠಾತೃಶಕ್ತೇ:   ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚಕ್ಷುರಂತ:ಸ್ಯೋ
 ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯರ್ಥ: । ಸರ್ಪಿರ್ದೃತಮ್ ॥ ಎತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತಿ ॥ ಎತಂ ಚಕ್ಷುರಂತ:ಸ್ಯಂ ಭಗವಂತಂ
 ಸಂಯದ್ವಾಮ: ಪ್ರಕೃಶ್ಚಸೌಂದರ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ವಿಧ್ವಾಂಸ: । ಕುತ: ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೇತಂ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ
 ಸೌಂದರ್ಯಾಣಿ ಅಭಿಸಂಯಂತಿ ಪ್ರವಿಶಂತೀತ್ಯರ್ಥ: ॥ ಎಷ ಇತಿ ॥ ಎಷ ಎವ ಚಕ್ಷುರಂತ:ಸ್ಯೋ
 ಭಗವಾನ್ ವಾಮನಿ: ಸೌಂದರ್ಯನೇತೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸೂರಿಭಿ: ಕುತ: ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೇಶ ಎವ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ
 ರಮಾದಿಗತಸೌಂದರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರಾಪಯತೀತ್ಯರ್ಥ: ॥ ಎಷ ಇತಿ ॥ ಎಷ ಚಕ್ಷುರಂತ:ಸ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ ವಾಮನಿ:
 ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಕುತ: ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೇಶ ಎವ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ ದೀಪ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥ: ।
 ನನು ಆತ್ಮಶಕ್ತೇರ್ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠತ್ವೇನ ತಲ್ಲಿಂಗತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ಥಾನಶಕ್ತೇಶ್ಚಕ್ಷುರ್ನಿಷ್ಠತ್ವೇನ
 ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತ್ವಾಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಭಾಷ್ಯ ಎತच्छಬ್ದೇನೋಭಯಂ ಪರಾಮೃಶ್ಯ ತಸ್ಯ
 ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗತ್ವೋಕ್ತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ಎತದೀತಿ ॥ ಸ್ವಸಮ್ಮಂದೇನೇತಿ ॥ ಅಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ
 - ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭಾವಾದೀತಿ ॥ ಶ್ರುತಾವಸಪತ್ರೋ ವಿರೋಧರಹಿತ: ॥ ಸಮಸ್ತಮೀತಿ ॥ ಇದಂ ಚ
 ತಚ್ಚಕ್ಷುರೇವಂ ಚಕ್ಷುಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೀತ್ಯೇಕಂ ಪದಮ್ । ತೇನಾಸ್ಮಿನ್ನೀತ್ಯುಪಪನ್ನಮೀತಿ ಭಾವ: ॥

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಲಾರ

ಸೂ - ॥ ॐ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ॐ ॥ ೧-೨- ೧೫ ॥

ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ಣಸುಖವುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಚ: ಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್ । "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" (ಛಾ ೪-೧೦) ಪ್ರಕರಣೇ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಸುಖಸ್ಯ ಅಭಿಧಾನಾದೇವ ಚಕ್ಷುರಂತರೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಕಿಮು "ಸಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥ:

'ಚ' ಶಬ್ದವು ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದೆ. "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್" - "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖವನ್ನು ಅಂದರೆ ಪೂರ್ಣಸುಖವನ್ನು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರ್ಣಸುಖದಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ತಿಳಿಯುವಾಗ "ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನೆಂದು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ-

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್

ಸೂ - ॐ ॥ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ॥ ॐ ॥ ೧೫ ॥

'ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' (ಛಾ. ೪-೧೦.) 'ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' (ಬೃ. ೪-೧-೨೮.) 'ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್' (ತೈ. ೩-೬.) ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತಸ್ಯೈವ ಹಿ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್ ।

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

‘लक्षणं परमानन्दो विष्णोरेव न संशयः ।

अव्यक्तादितृणान्तास्तु विष्णुडानन्दभागिनः ॥’ इति ब्रह्मवैवर्ते ।

न च मुख्ये सत्यमुख्यं युज्यते ॥ १५ ॥

ಅನುವಾದ - ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ಣ ಸುಖಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. “ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ”, “ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್” ಮೊದಲಾದ ಆಧಾರಗಳಿಂದ, ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ.

ಪೂರ್ಣಾನಂದವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ತೃಣಪರ್ಯಂತ ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳ ಆನಂದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅವನ ಆನಂದದ ಮುಂದೆ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ ಇದೆ. ಆನಂದಪದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಆನಂದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಪ್ರಾಣಃ = ಪ್ರಾಣ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಕಂ = ಸುಖವು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಖಂ = ಜ್ಞಾನವು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ ನಿರವಧಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ವಿಜ್ಞಾನಂ = ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು, ಆನಂದಂ = ಆನಂದಸ್ವರೂಪನು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಗುಣಪೂರ್ಣನು, ಮತ್ತು ಆನಂದಃ = ಆನಂದ ರೂಪನು, ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ = ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು. ವ್ಯಜಾನಾತ್ = ಹೇಳಿದನು, ಇತ್ಯಾದೇಃ = ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ತತ್ = ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳು, ತಸ್ಯೈವ = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಂ = ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ.

ಪರಮಾನಂದಃ = ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಆನಂದವೂ, ವಿಷ್ಣೋರೇವ = ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೇ, ಲಕ್ಷಣಂ = ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನ ಸಂಶಯಃ = ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿ, ತೃಣಾಂತಾಸ್ತು = ತೃಣಪರ್ಯಂತ ಜೀವಸಮುದಾಯವು, ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಂದಭಾಗಿನಃ = ಬಿಂದುವಿನಷ್ಟು ಆನಂದವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ = ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮುಖ್ಯೇ ಸತಿ = ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಲ್ಲೇ ವಿವಕ್ಷ್ಯ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ, ಅಮುಖ್ಯಂ = ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಲ್ಪವಾದ ಅನಂದವನ್ನು
ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು, ನ ಯುದ್ಧತೇ = ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಪ್ರಕರಣಬಲಾಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ
ತದುಪಾತ್ತಶ್ರುತಿಮೇವೋದಾಹರತಿ - ಸುಖೇತಿ || 'ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' ಇತ್ಯಂತಸ್ಯ ಸೂತ್ರೇಶಾನ್ವಯಃ | ಉಪಕ್ರಮೇ
ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವೇಽಪಿ ನೈತತ್ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ತತ್ಪರತ್ವಮ್, ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದಿ
ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮ್ | ಉತ್ತರತ್ರ ಶ್ರುತಕರ್ಮಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಾಣಬ್ರಹ್ಮಣೋಸ್ತನ್ತ್ರೇಣೋಪಾದಾನಾತ್ ಸೂಚನಾರ್ಥಂ |
'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಂಶೋದಾಹರಣಮ್ | ಸೂತ್ರೇ ಚಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಹೇತೋರಿಹ ಪ್ರಕರಣಬಲಾಚೇತ್ಯಧ್ಯಾಹತಹೇತೋಶ್ಚ
ಸಮುಚ್ಚಯೇ | ಸೂತ್ರೋದಾಹತಹೇತೋಸ್ತ್ವಧ್ಯಾಹತಸಾಧ್ಯೇಶಾನ್ವಯಃ | ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ ತತ್ಸುಖಂ ಚ
ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಮ್ | ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪರಿನಿಪಾತಃ | ಸುಖೇನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಇತಿ ವಾ, ಸುಖೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟ ಇತಿ ವಾ
ವಿಗ್ರಹಃ | ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯೇ ಶ್ರುತಚ್ಛರೂಪಂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮರ್ಥಾತ್ ಸುಖೇಽಪ್ಯನ್ವೇತಿ | ಅತ್ರ ಪ್ರಕರಣೇ ಹಿ
ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಖಿಲಜೀವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ಣ ಇತಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವಮುಕ್ತವಾ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ'
ಇತ್ಯನೇನ 'ಕಂ' ಸುಖಂ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಪೂರ್ಣಂ 'ಖಂ' ಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ಣಮಿತಿ ಸುಖಸಂವಿದೋರಪಿ ಪೂರ್ಣತ್ವಮುಚ್ಯತೇ |
ತಥಾ ಚ ನ ಕೇವಲಮುಕ್ತಹೇತುಬಲಾಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ, ಕಿಂತು - ಪ್ರಕರಣಬಲಾಚ | ನ ಚ
ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ | ಅಸ್ಯೋಪಕ್ರಮೇ 'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್' ಪೂರ್ಣಸುಖೋಕ್ತೇರಿತಿ
ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ | ಯದೇವಮುಪಕ್ರಮೇ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಪೂರ್ಣಸುಖಾಭಿಧಾನಾದೇವಾಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಂ
ಸಿದ್ಧಿವ್ಯತಿ ಕಿಮುತ ತದಾ 'ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದಿಪೀತಿ ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯಸೂಚನಾಯ ಸೂತ್ರೇ
ಏವಕಾರಃ | ಯದಪಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೇ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಬಲರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ | 'ಕಂ' ಪೂರ್ಣಾನಂದರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ |
'ಖಂ' ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನರೂಪಂ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ತಥಾಽಪಿ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಾಪರಯೋ
ರೂಢ್ಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರಮಿತ್ಯದೋಷಃ ||

ನನುಪಕ್ರಮೇ ಪೂರ್ಣಸುಖಸಂವಿದೋರಭಿಧಾನೇಽಪಿ ಕುತೋಽಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ
ತಯೋಸ್ತತ್ಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್ ತದ್ವೃತ್ತತ್ವಾದ್ ಉಪಕ್ರಮೇ ತದಭಿಧಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮೈವೋಪಕ್ರಾಂತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ಪೂರ್ಣಸುಖ
ಜ್ಞಾನಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ದರ್ಶಯತಿ - ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ || ವಿಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ
ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಪದಂ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದಿವಾಚಿ, ಸಂಕ್ಷೇಪೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಸಂಜ್ಞತಿ | ಇದಂ ವಾಜಸನೇಯ
ಶ್ರುತಮ್ | 'ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ | ತೈತ್ತಿರೀಯವಾಕ್ಯಾದಿತಿ ಶ್ಲೇಷಃ | ಆದಿಶಬ್ದೇನ 'ಅಯೈಷ ಏವ ಪರಮ
ಆನಂದಃ' 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಗೃಹ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚ ಇತ್ಯಾದೇವಾಕ್ಯಾತ್ 'ತಸ್ಯ' ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
'ತತ್' ಪೂರ್ಣಾನಂದಾದಿಕಂ 'ಲಕ್ಷಣಂ' ಸ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ - ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ
ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾವಗತಯೋಃ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಸುಖಯೋರತ್ರ ಪ್ರಕರಣೇಽಭಿಧಾನಾದ್ ಅಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ
ಭಾವಃ |

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲಿ:

ॐ ಸುಖವಿಷಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ॐ ॥ ೧-೨-೧೪ ॥

ಅತಃಽಪಿ ನಾಗ್ನಿರತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸುಖೇತಿ ॥ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ
ಬೃಹತ್ಸುಖೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯತದ್ವಾಕ್ಯಾನ್ತರೈರ್ದೃಢಯತಿ - ವಿಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ॥
ನನ್ವಗ್ರೇಯಿಷತ್ಸುಖಾತ್ಮಕತ್ವಸಮ್ಮಭವಾತ್ತಪರೀತ್ಯಾಗಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
ನಚೇತಿ ॥

ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು 'ಸುಖ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಬಹಳ ಸುಖವುಳ್ಳವನು ವಿಷ್ಣುವೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ವಿಜ್ಞಾನಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖವಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡುವುದು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ
'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನನು ಸಕಲಚೇತನಾನಾಮಪಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇತದ್ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ॥
स्वरूपधर्मोभयार्थकोऽयम् । 'परमानन्दः' निरवधिकपूर्णानन्द एवलक्षणम् । इह
लक्षणत्वेनाभिप्रेतः न पूर्णानन्दमात्रम् । स च विष्णोरेव नान्येषाम् । अन्येषां
त्वापेक्षिकमेव पूर्णं सुखं न विष्णुवन्निरवधिकं पूर्णमित्यर्थः । कुत इत्यत आह -
यतोऽव्यक्तादीति ॥ अव्यक्ता श्रीः सैवाऽदिर्येषां ते तथोक्ताः । एवं तृणजीवा मनुष्योत्तमा
एवान्ते येषां ते तथोक्ताः । अव्यक्तादयश्च ते तृणान्ताश्चेति कर्मधारयः । तुशब्दो
विशेषार्थः । 'विप्रुडानन्दभागिनः' तारतಮ್ಯೇನ
ब्रह्मानन्दप्रतिबिम्बत्वापेक्षिकानन्दयुक्ता इत्यर्थः । चेतना इति शेषः । 'न संज्ञयः'
इत्यस्यार्थस्य सावधारणत्वमाह । ब्रह्मवैवर्त इत्यस्योक्तत्वादित्यध्याಹारेण 'तस्यैव ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್'
इति सावधारणपूर्ववाक्येनान्वयः । (೧೪)

ನನ್ವಗ್ರಾದಿಸುಖಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿಕತಯಾಽಪಿ ಪೂರ್ಣತ್ವಸದ್ಭಾವಾತ್ ತेषಾಂ ಪೂರ್ಣಸುಖಮಿದಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತಯಾ
ತೇಷಾಂ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತಯಾ ತೇಷಾಮೇವೇದಂ ಪ್ರಕರಣಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
ನಚೇತಿ ॥ 'ಮುಖ್ಯೇ' ನಿರವಧಿಕಪೂರ್ಣತ್ವೇ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತಯಾ ತಲ್ಲಕ್ಷಣೇ
ಸಮ್ಮಭವತಿ ಸತಿ 'ಅಮುಖ್ಯಮ್' ಆಪೇಕ್ಷಿಕಮನ್ಯಾಧೀನಂ ಪೂರ್ಣತ್ವಂ ನ ಯುಜ್ಯಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ॐ || ೧-೨-೧೬ ||

ಪ್ರಕರಣಬಲಾಚ್ಚ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ತದ್ವಿಪಾತ್ತಶ್ರುತಿಮೇವೋದಾಹರತಿ - ಸುಖೇತಿ || ಅತ್ರೋಪಕ್ರಮೇ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಖಿಲಜೀವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಮುಕ್ತವಾ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಸುಖಸಂವಿದೋರಪಿ ಪೂರ್ಣತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ತಥಾಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯೋಪಕ್ರಮೇ ಪೂರ್ಣಸುಖಾಭಿಧಾನಾದೇವ ವೈಷ್ಣವತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಯತಿ ಕಿಮುತ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾಭಿಧಾನಾದಪಿ । ತತಃ ಪ್ರಕರಣಬಲಾಚ್ಚ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗೃಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು "ಸುಖ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಉಪಕೋಸಲಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಕರಣದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಹೀಗೆಂದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಮುಂದೆ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂದು ಸುಖ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಸುಖವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಇದು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇನು? ಅದರಿಂದ ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದಲೂ ಸಹ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಉಪಕ್ರಮೇ ಪೂರ್ಣಸುಖಸಂವಿದಿಭಿಧಾನೇಽಪಿ ಕುತೋಽಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ || ಪೂರ್ಣಾನಂದಸಂವಿತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಾದುಪಕ್ರಮೇ ತದಭಿಧಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮೈವೋಪಕ್ರಾಂತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಶ್ರೌತಮಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಪದಂ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಾಚಿ ।

ಶಂಕಾ - ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಸುಖ, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಇದು ವಿಷ್ಣುಸಂಬಂಧವೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ವಿಜ್ಞಾನಮಯಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳು ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನು ಸಕಲಚೇತನಾನಾಮಪಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇತದ್ ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ॥ ಅನ್ಯೇಷಾಮಾಪೇಕ್ಷಿಕಮೇವ ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಿರವಧಿಕಮ್ ಇತಿ ಭಾವಃ । ನನ್ವಗ್ರಾದಿಸುಖಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿಕತಯಾಪಿ ಪೂರ್ಣತ್ವಸದ್ಭಾವಾತ್ಯೇಷಾಂ ಕಿನ್ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಚೇತಿ ॥ ಮುಖ್ಯೇ ನಿರವಧಿಕಪೂರ್ಣತ್ವೇ ಸತಿ ಸಮ್ಭವತಿ ನಾಮುಖ್ಯಮಾಪೇಕ್ಷಿಕಂ ಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನಚೋಪಕ್ರಮೇ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ರುತತ್ವೇನ ಪ್ರಾಕರಣಿಕತ್ವಮ್ । ಶ್ರುತಲಿಂಗಾದಿಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ॥ ೧೫ ॥

ಶಂಕಾ - ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಕಲಚೇತನರೂ ಸಹ ಪೂರ್ಣಾನಂದರಾಗಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಭಾಷ್ಯಕಾರರು “ಲಕ್ಷಣಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇತರ ಜೀವರ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಸೀಮೆ ಇಲ್ಲದ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವವಲ್ಲ.

ಶಂಕಾ - ಅಗ್ನಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರ ಸುಖವು ಆಪೇಕ್ಷಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಸುಖವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಮತ್ತು ಇದು ಅಗ್ನಿದೇವರ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಏಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು?

ಸಮಾಧಾನ - ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ‘ನಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಆಪೇಕ್ಷಿಕಪೂರ್ಣತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಪುರುಷ”, “ಆತ್ಮಾ”, “ಬ್ರಹ್ಮ” ಮುಂತಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಬ್ದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು “ಅಮೃತತ್ವ” ಮತ್ತು “ಅಭಯತ್ವ” ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಇವೆ. ಇವುಗಳು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಬಾಧಕವಾಗಿವೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರೇನಾನ್ವಯಂ ಮತ್ವಾ ‘ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖವತ್ವಾच्च ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟತಾ’ ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯದಿಶಾ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ - ಅತ್ರೇತಿ ॥ ಶ್ರುತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಪೂರ್ಣತ್ವಮಿತಿ ॥ ತದ್ಭಾಷ್ಯೇ ತು ‘ಅಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ ಪ್ರಾಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಯೋ ಬಲದೇವತಾ ।

ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕಂ ಪೂರ್ಣಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಹರಿಃ ಸ್ವಯನ್ ||' ಇತಿ ಕಂಠಪದಯೋರೇವ ಪೂರ್ಣಸುಖಾದಿವಾಚಿತವಾದ್
'ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಪೂರ್ಣಾನಂದಂ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಂ ಚ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಾಂತರಮುಕ್ತಮ್ |

ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಸೂತ್ರದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ 'ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖವತ್ಪ್ರಾಚ್ಛ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟತಾ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅತ್ರ ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಪೂರ್ಣತ್ವಮ್ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅಂದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯೋ ಬಲದೇವತಾ | ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕಂ ಪೂರ್ಣಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ||' 'ಬಲದೇವತೆಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕನಾದ ಪೂರ್ಣನಾದ ಹರಿಯು ಸ್ವತಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ'. ಹೀಗೆ ಕಮ್ ಮತ್ತು ಖಮ್ ಪದಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣಸುಖ ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ 'ವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಾನದಂತೆ ಪೂರ್ಣಾನಂದನು ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ್ರ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯेतದಂಶೋದಾಹರಣಂ ಚ ಶ್ರುತೇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಕಗತಿತಿ ಕಶಾಬ್ದೇನ ಪ್ರಾಣಬ್ರಹ್ಮಣೋಸ್ತನ್ತ್ರೇಣೋಪಾದಾನಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ | ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಕಶಾಬ್ದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇವ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಮಸ್ತಿ | ಅನ್ಯಥಾ 'ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಸ ಇತಿ ತच्छಬ್ದಶ್ರವಣೇನ ಪ್ರಾಣಪರಾಮರ್ಶೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುತ್ತರಾರ್ಥತ್ವೇನೇತಿ ಭಾವಃ | ಶ್ರುತಲಿಂಗವಾಕ್ಯಾನಾಮುಪಕ್ರಮೋಪಸंहಾರಯೋಃ ಶ್ರುತತ್ವೇ ತನ್ನಿಶ್ಚಾಯಕತಯಾ ಲಿಂಗತ್ವಮಿತಿ ಶಬ್ದಾದೇವೇತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾದಿಶಾ ಪೂರ್ಣಾನಂದಾದಿರೂಪಲಿಂಗಮುಪಕ್ರಮೇ ಶ್ರುತಂ ಸದ್ ಉಪಕ್ರಮಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವನಿರ್ಣಾಯಕತಯಾ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ತಾತ್ಪರ್ಯವತ್ವರೂಪಂ ವೈಷ್ಣವತ್ವಮನುಮಾಪಯತೀತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಾಹ - ತಥಾಚೇತಿ |

ಪ್ರಕೃತ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಏಕೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ? ಎಂದರೆ 'ಶ್ರುತ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕಗತಿ' ಎಂದು 'ಕ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ಣಾನಂದವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗವು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಉಪಕ್ರಮವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳಂತಹ ವೈಷ್ಣವತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂದು "ತತ್ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಪೂರ್ಣಸುಖೇತಿ || 'ಕಡಾರಾಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ' ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಸ್ಯ ಪರಿನಿಪಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಸೌತೃವಕಾರಾರ್ಥಮಾಹ - ಕಿಮುತೇತಿ || ಏತೇನ ಭಾಷ್ಯೇ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತೇರೂಪಯೋಗೋ ದರ್ಶಿತಃ |

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಸುಖವೆಂದರ್ಥ 'ಕಡಾರಾ: ಕರ್ಮಧಾರಯೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟವದವು ಪರನಿಪಾತವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖವೆಂದಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಏವ' ಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಕಿಮುತ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಮ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ವಿಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಾದೌ ಪೂರ್ಣತ್ವಾಚಿಪದಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಪೂರ್ಣಾನಂದ-
ಸಂವಿತ್ತವಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ಶ್ರೌತಮಪಿತಿ || ನ ಕೇವಲಂ
ಕಮಿತ್ಯಾದಿಪದಮಿತ್ಯಪೇರರ್ಥ: | 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ | ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದೇವ
ಮುಖ್ಯತ್ವಾದ್ ಅನ್ಯಥಾ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವ: |

"ವಿಜ್ಞಾನಂ ಆನಂದಮ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಯಾವುದೇ ಪದಗಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಾನಂದವನ್ನು ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಶ್ರೌತಮಪಿ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ 'ಕಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು 'ಅಪಿ' ಪದದ ಅರ್ಥ. "ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳದರೂ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ಯೇಷಾಮಾಪೇಕ್ಷಿಕಮೇವೇತಿ | ಯಥೋದಜ್ಜನಕುಮ್ಭಾದೇ: ಸರಿತ್ಸಾಗರಯोरपि |

अल्पेन महता वापि पूर्तियोग्यतया भवेत् ||

एवं नारादिब्रह्मान्तजीवानां साधनैरपि ||

अनादिसिद्धैर्भक्त्याद्यै: पूर्तियोग्यतया भवेत् |

अल्पै: पूर्तिस्तथाल्पानां महद्भिर्महतामपि ||

इति प्रथमाध्याये बृहद्भाष्ये व्यक्तमेतत् | विवरिष्यते चात्रापि 'भूम्नः
क्रतुवज्यायस्त्वम्' इत्यादौ तृतीयेऽध्याये |

'ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಅಪೇಕ್ಷಿಕಮೇವ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಮಡಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಿಡಿಸುವಂತೆ ಅಥವಾ ನದಿ ಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಿಡಿಸುವಂತೆ ಬೇರೆಯವರ ಆನಂದವು ಅಪೇಕ್ಷಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಲ್ಪೇನ ಮಹತಾ ವಾಪಿ ಪೂರ್ತಿಯೋಗ್ಯತಯಾ ಭವೇತ್ ||

ಏವಂ ನಾರಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಜೀವಾನಾಂ ಸಾಧನೈರಪಿ ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನಾದಿಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಕ್ಕಾದ್ಧ್ಯುಃ ಪೂರ್ತಿಯೋಗ್ಯತಯಾ ಭವೇತ್ ||

ಅಲ್ಪೈಃ ಪೂರ್ತಿಸ್ಥಾಲ್ಪತಾಂ ಮಹದ್ವಿಮ್ನಾಹತಾಮಪಿ ||

ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಅಲ್ಪವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಮಹತ್ವಾಗಿರಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮನುಷ್ಯ ಪರ್ಯಂತ ಸಕಲ ಜೀವರ ಸಾಧನೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಜೀವರು ಪೂರ್ಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಪಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ಜೀವರು ಅಲ್ಪತ್ವದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ದೊಡ್ಡ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ಜೀವರು ದೊಡ್ಡ ಪರಿಮಾಣದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಬೃಹದ್‌ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯವು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿದೆ. ಮುಂದೆ ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಸಹ "ಭೂಮ್ನಃ ಕೃತುವತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

भावदीपः - यद्वा तथापि पूर्णान्दत्वममुक्तानां व्यपेक्षयेति पञ्चमे बृहद्भाष्योक्तदिशा आपेक्षिकमित्यर्थः । अथवा 'एतस्यैवानन्दस्यान्यानि भूतानि मात्रामुपजीवन्ति' इत्यादेर्भगवदायत्तमित्यर्थः । एतेन सूत्रे पूर्णसुखेत्यनुत्त्वा विशिष्ट सुखेत्युक्तिरापेक्षिकपूर्णत्वस्य जीवेष्वपि सत्त्वेन व्यभिचारात् सर्वव्यावृत्त-पूर्णत्वलाभायेति सूचितं प्रकरणत्वं प्रकरणप्रतिपाद्यत्वम् ॥ श्रुतिलिङ्गादीति ॥ पुरुष आत्मा ब्रह्मेति श्रुत्यमृतत्वादिलिङ्गब्रह्मप्रकरणरूपबाधकेत्यर्थः ॥ १५ ॥

ಅಥವಾ 'ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಮಮುಕ್ತಾನಾಂ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬ ಬೃಹದ್‌ಭಾಷ್ಯದ ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಆಪೇಕ್ಷಿಕವಾದ ಪೂರ್ಣಾನಂದವನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಥವಾ ಭಗವಂತನ ಆನಂದದ ಲೇಶದಿಂದಲೇ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉಪಜೀವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಸುಖ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆಪೇಕ್ಷಿಕವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಜೀವಾದಿಗಳ ಪೂರ್ಣಸುಖದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದರಿಂದ ಸಕಲ ವ್ಯಾವೃತ್ತವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಕರಣಿಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ ಎಂದರೆ ಪುರುಷ, ಆತ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಅಮೃತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಾಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ.

वाक्यार्थमञ्जारी -

॥ ॐ सुखविशिष्टाभिधानादेव च ॐ ॥

विशिष्टं पूर्णं च तत्सुखं च सुखविशिष्टम् । 'कडाराः कर्मधारये' इति परनिपातः । 'कं ब्रह्म खं ब्रह्म' इत्युपक्रमे पूर्णसुखाभिधानाच्चसुरन्तःस्यो
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಬ್ರಹ್ಮೇವೈತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಧೇನ | ಕಂ ಸುಖಂ ಖಂ ಜ್ಞಾನಮ್ | ಸೌತೃವಕಾರಾರ್ಥಮಾಹ -
 ಕಿಮುತೇತಿ || ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಮಾಹ - ಶ್ರೌತಮಪಿತಿ || ನಿರಪವಾದೇಽಮುಖ್ಯಗ್ರಹಣಾಯೋಗಾದಿತಿ
 ಭಾವಃ | ಆಪೇಕ್ಷಿಕಂ ಸಾವಧಿಕಮ್ | ಸ್ಮೃತೌ ವಿಶ್ವದ್ ಅಲ್ಪಮ್ ||

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಸಹ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ

ಸ್ಮ - ॐ || ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ || ॐ || १-२- १६ ||

ಅನುವಾದ - ಯಾರು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮನನ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ
 ಅಂತಹವರಿಗೆ ವಾಯುವಿನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ
 ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಕ್ಷಿಪ್ಪನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

*****

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಶ್ರುತೋಪನಿಷದಾಂ ಶ್ರುತ'ತಪ್ಯಾತೈತದ್ವಿಧಾನಾಂ ಪುಂಸಾ' | ಕೇನ ವಾಯುನಾ | ಕಯೋಃ
 ಕಾರ್ಯಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ | ಗತೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ | " ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ " ಇತಿ (ಛಾಂ ४-१५) ಶ್ರುತೌ
 ಅಭಿಧಾನಾಚ್ಚಕ್ಷುರಂತರೋ ಬುಣ್ಣುರೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ = ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ಧ್ಯಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಕೇನ =
 ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ, ಕಯೋಃ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನ, ಗತೇಃ = ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, " ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ
 ಗಮಯತಿ " ಎಂಬುದಾಗಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾದವನು
 ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸು - ॐ ॥ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕರತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ ॥ ॐ ॥ ೧೬ ॥

‘ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ’ (ಛಾಂ. ೪-೧೫) ಇತಿ ।

ನ ಹ್ಯನ್ಯವಿಚಯಾಽನ್ಯಗತಿರ್ಯುಕ್ತಾ ॥

ಅನುವಾದ - ಅಗ್ನಿಯ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯವು ಹೇಳಿದೆ. ಬೇರೆಯವರ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿಷಯನು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸಃ = ಅಗ್ನಿಯ ಉಪಾಸಕನು, ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ = ಇಂತಹ

ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಗಮಯತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯವು ಹೇಳಿದೆ.

ಅನ್ಯವಿದ್ಯಯಾ = ಅಗ್ನಿಯ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ, ಅನ್ಯ ಗತಿಃ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು,

ನಹಿ = ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನ್ವೇತದ್ವಿಪಕ್ರಮೇ ಸುಖಜ್ಞಾನಯೋರಭಿಧಾನೇಽಪಿ ನಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಛಾಂದೋಗ್ಯೇ ‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಮ್’ ಇತಿ ವಿಧಿಂ ‘ಯ ಏಷ ಆದಿತೈ ಪುರುಷಃ’ ಇತಿ ವಿಧಿಂ ಚೋತವಾಽಗ್ನಿವಿಷಯಕೋಸಲಂ ಪ್ರತಿ ‘ಉಪಕೋಸಲೈಷಾ ಸೋಮ್ಯ ತೇಽಸ್ಮದ್ವಿಧಾ ಚಾಽತ್ಮವಿಧಾ ಚೋತಾ’ ಇತ್ಯುಕ್ತವೇನ ‘ಕಮ್’ ಇತ್ಯಾಧಿವಿಧಾಯಾ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ ‘ಯ ಏಷಃ’ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ಚಾಗ್ನಿ-ವಿಷಯತ್ವಸ್ಯೈವ ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ‘ಅಸ್ಮದ್ವಿಧಾ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಾದಿತೈವಿಧಾಯಾ ಅಗ್ನಿವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ನಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿವಿಧಾಯಾಸ್ತದ್ವಿಧುಕಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ‘ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ’ ಇತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥಿವಿಧಾಯಾ ಆದಿತೈವಿಧಯೈಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ನ ಚೋಪಕ್ರಮವಿರೋಧಃ । ಯಥಾ ‘ಹ್ಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ’ ಇತ್ಯಪ್ರಾಣೇಽಪಿ ‘ಸವಿತಾರಮೃತಯೇ’ ‘ಹಿರಣ್ಯಯೇನ ಸವಿತಾ ರಥೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿಸವಿತಶ್ರುತೀಲಿಂಗಾದಿನಾ ತತ್ಪ್ರಕರಣಂ ಸಾವಿತ್ರಮಿತಿ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಃ, ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಕ್ರಮೇಽಪಿ ‘ಅಸ್ಮದ್ವಿಧಾ’ ಇತ್ಯಪ್ರೇರಸ್ಸಮ್ಪ್ರದೇನೋಕ್ತತ್ವಾದಗ್ನಿನಾಮೇವೇದಂ ಪ್ರಕರಣಂ ನ ವಿಷ್ಣೋಃ । ನ ಚ ‘ಅಸ್ಮದ್ವಿಧಾ’ ಇತ್ಯೇತದನ್ತರ್ಯಾಮಿಪರತಯಾ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ತಥಾ ಸತಿ ‘ಆತ್ಮವಿಧಾ’ ಇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಯೋಗಾತ್ । ತಸ್ಮಾದಗ್ನಿವಿಷಯತ್ವಮೇವ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯವಿಧಾಯಾ ಇತ್ಯಾಂಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರತ್ಸತ್ವಂ ಪಠಿತ್ವಾ ತದ್ವಿಧುಪಾಪ್ತಶ್ರುತೀಮೇವೋದಾಹರತಿ - ಶ್ರುತೇತಿ ॥ ಇತಿತ್ಯಸ್ಯ ಸೂತ್ರೇಣಾನ್ವಯಃ । ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಶ್ರುತೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ, ಮತಃಪಾತೇತ್ಯಪಿ ದೃಢವ್ಯಮ್ । ಕೇತಿ ವಾಯುರೂಪತೇತಿ । ‘ಕೋ ವಾಯುರೀತಿ ಜ್ಞದ್ವಿತಃ’ ಇತಿ ಅಭಿಧಾನಾತ್ । ಕಶ್ಚಿದ್ವಿಧಾಽವೃತ್ತಯಾ ಗತಿರೀತ್ಯನೇನಾಪಿ ಸಮ್ಬಂಧೇ ಕಗತಿರೀತಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಗತಿರೂಪತೇತಿ । ‘ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಬೋಧಿತಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಾದೇತದರ್ಥ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ । ತಥಾ ಚ - ಶ್ರುತೋಪನಿಷದಾಂ ಶ್ರುತಮತಃಪಾತೇತದ್ವಿಧಾನಾಂ ಪುಂಸಾಂ ಕೇನ ವಾಯುನಾ ಕಗತೇಃ ‘ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಬೋಧಿತಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ‘ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ’ ಇತ್ಯುಪಸಂಹರೇಽಭಿಧಾನಾದ್ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯವೇನಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿವಿಧಾ, ನ ತ್ವಗ್ನಿವಿಷಯೇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ।

वस्तुतस्तु - अत्र प्रकरणविच्छेदाशङ्कपरिहारेऽपि पूर्वसूत्रेऽत्र चैतत्प्रकरणस्य वैष्णवत्वरूपाध्याहृतावान्तरसाध्यस्यैकत्वेन तत्रानेन युक्त्यन्तराभिधानाच्चशब्दोपपत्तिः । 'अथ यदुचैवास्मिञ्छव्यं कर्म कुर्वन्ति यदि चनार्चिषमेवाभिः सम्भवन्ति । अर्चिषोऽहरह आपूर्यमाणपक्षम् आपूर्यमाणपक्षाद् यान् षडुदङ्ङेति मासान् तान् मासेभ्यः संवत्सरं संवत्सरादादित्यमादित्याच्चन्द्रमसं चन्द्रमसो विद्युतं तत्पुरुषो मानवः स एनान् ब्रह्म गमयति' इति छन्दोगश्रुतेरयमर्थः - अथेत्यर्थान्तरे । 'अथ' अवसितकर्मणि 'अस्मिन्' ज्ञानिविषये पुत्रादयो यदि 'ज्ञव्यं' शवयोग्यं दहनादि कर्म कुर्वन्ति । 'यदि चन' यदि वा न कुर्वन्ति 'तदार्चिषम्' अर्चिर्नामकदेवलोके सम्भवन्ति प्राप्नुवन्त्येवेमे ज्ञानिन इति विपरिणामेनान्वयः । संविज्ञतीत्येकवचनान्तविशिधातुपाठः 'ते' इति पाठश्च प्रमेयदीपछन्दोगपाठविरुद्धः । ततोऽहर्लोकं , ततः 'आपूर्यमाणपक्षं' शुक्लपक्षलोकं, ततः सूर्यो 'यान्' षण्मासान् उदङ्ङेति तान् मासदेवलोकम् उत्तरायणलोकं च, ततः संवत्सरादित्यचन्द्रविद्युदभिमानिलोकान् क्रमेण प्राप्नुवन्ति । ततः 'तस्याः' विद्युचाख्या भारत्याः 'पुरुषः' भर्ता 'मानवः' मनुसञ्ज्ञस्य विष्णोः प्रियो मुख्यवायुस्तं गच्छन्ति । 'सः' वायुः 'एनान्' स्वमासान् प्रतीकालम्बनान् चतुर्मुखाख्यं कार्यं ब्रह्माप्रतीकालम्बनांस्तु परं ब्रह्म गमयतीति ।

श्रीपद्मनाभतीर्थविरचितसत्तर्कदीपावलिः

स एनान् ब्रह्म गमयतीति अक्षिस्थपुरुषज्ञानाद् ब्रह्मगमनश्रवणादप्यसौ विष्णुरेव नाग्निः । नह्यग्निविद्यया विष्णुगतिर्युज्यते । 'यान्ति देवव्रता देवान् पितॄन् यान्ति पितृव्रताः । भूतानि यान्ति भूतेज्याः यान्ति मद्याजिनोऽपि माम्' इति भगवद्वचनविरोधादित्येतमर्थं सूत्रेण दर्शयति - श्रुतेत्यादिना ॥

‘ಸ’ ವಿನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಕ್ಷಿಪ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣು ದೊರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯಾಂತಿ’ ಎಂಬ ಗೀತಾ ಮಾತಿನ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರವನ್ನು “ಶ್ರುತ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

तत्त्वप्रकाशिका -

नैवमुपक्रमेऽप्यक्षिस्थप्रकरणस्य वैष्णवत्वं युक्तम् । 'प्राणो ब्रह्म' 'कमिति विद्याम्' 'य एष आदित्ये पुरुषः' इत्यादिविधां चोक्त्वा अग्निभिरुपकोसलैषा सौम्य तेऽस्मद्विद्याऽऽत्मविद्या चेत्युक्तत्वेनाद्यविद्याया विष्णुविषयत्वस्य, द्वितीयविद्याया अग्निविषयत्वस्यैव युक्तत्वादक्षिस्थविद्यायाश्चादित्यस्थविद्यैकार्थत्वात् ।

अस्त्वेतद्विद्यायाः फलत्वेन ब्रह्मप्राप्त्यभिधानं, तथाऽपि कुतो नाग्निविषयत्वमस्या इत्यत आह - न हीति ॥ 'हि' यस्मादन्यस्याग्नेर्विद्ययाऽन्यगतिरन्यस्य ब्रह्मणः प्राप्तिर्न युक्ता । यस्माच्चात्र परब्रह्मप्राप्तिः फलत्वेनोच्यत इत्यर्थः । तस्मान्नान्यविषयेयं ब्रह्मविद्यैवेति वाक्यशेषः । हिशब्देन विपक्षे - 'देवान् देवयजो यान्ति मद्भक्ता यान्ति मामपि' इति स्मृतिविरोधं सूचयति । 'अस्माद्विद्याऽऽत्मविद्या' इति वचनविरोधस्तु तयोरन्तर्यामि-सर्वगतरूपद्वयविषयकत्वेन परिहरणीयः । सावकाशश्रुतेरपि निरवकाशश्रुतेः प्राबल्यादिति भावः ।

ನಚೋಪಕ್ರಮವಿರೋಧಃ । ‘ಹ್ಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಮ್’ ಇತ್ಯಾದಾವಿವೋಪಪತ್ತೇಃ । ನ
 चास्मद्विधेत्यन्तर्यामिविषयतया योज्यं तथा सत्यात्मविधेति पृथगुक्त्ययोगात् ।
 तस्मादग्निविषयत्वमेव चक्षुरन्तःस्थविद्याया इत्याशङ्कं परिहरत्सूत्रं पठित्वा
 तदुपात्तश्रुतिमेवोदाहरति - श्रुतेति ॥

ಈ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ
 ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರು
 ಅಗ್ನಿದೇವತೆಗಳು (ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಅನ್ನಾಹಾರ್ಯಪಚನ, ಮತ್ತು ಆಹವನೀಯ) ಉಪಕೋಸಲನೆಂಬ
 ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ “ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ” “ಕಮಿತಿ ವಿದ್ಯಾಂ” ಎಂದು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು
 “ಯ ಏಷ ಆದಿತೈ ಪುರುಷಃ” ಎಂದು ಆದಿತ್ಯ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಮುಂದೆ “ಏಷಾ ಸೌಮ್ಯ
 ತೇಽಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾಽತವಿದ್ಯಾ ಚ” ಹೇ ಸೌಮ್ಯ ಉಪಕೋಸಲ, ನಾವು ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ವಿಷಯಕ
 ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲಿನ ವಿದ್ಯೇ ವಿಷ್ಣು
 ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದ್ದು, ಎರಡನೆಯ ವಿದ್ಯೆಯು ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದೆ. ಅಕ್ಷಿಸ್ಥವಿದ್ಯಾ ಮತ್ತು
 ಆದಿತ್ಯವಿದ್ಯಾವು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಹೊರತು
 ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಆದರೆ “ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮದ ವಿರೋಧ
 ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಸಂಬಂಧಿಯಾದ
 ಉಪಕ್ರಮವಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ “ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಬರುವುದರಿಂದ ಇದು
 ಅಗ್ನಿಪ್ರಕರಣವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

“ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ” ಎಂಬಲ್ಲಿ “ಅಸ್ಮತ್” ಪದವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರವಾಗಿ (ಅಗ್ನಿಯ
 ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂದು) ಕೂಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
 ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ “ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ
 ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

तत्त्वप्रकाशिका - नैतद्विद्याया अग्निविषयत्वं युक्तमपि तु विष्णुविषयत्वमेव।
 ‘अथ यदुचैवास्मिच्छव्यं कर्म कुर्वन्ति यदु चैनाऽर्विषमेवाभिःसंविशत्यर्चिषोऽहरन्ह
 आपूर्यमाणपक्षमापूर्यमाणपक्षाद्यान् षडुदडेति मासांस्तान्मासेभ्यः संवत्सरं संवत्सरा-
 दादित्यमादित्याच्चन्द्रमसं चन्द्रमसो विद्युतं तत्पुरुषो मानवः स एनान् ब्रह्म
 गमयति’ इति श्रुतैतद्विद्यानां ब्रह्मगत्यभिधानादिति भावः ।

ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥವಿದ್ಯೆಯು ಅಗ್ನಿವಿಷಯಕವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಶಂಕಾವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ,
 ಶಂಕಾ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ
 ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಶ್ರುತ" ಎಂದು. ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ಅಗ್ನಿವಿಷಯಕವಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಂತ್ರವು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ - "ಅಥ ಯದುಚ್ಯಮಸ್ಮಿನ್ ಶವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತಿ ಯದು ಚೈನಾಽರ್ಚಿಷಮೇವಾಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ಅರ್ಚಿಷೋಽಹರಹ್ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಮಾಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾದ್ಯಾನ್ ಪಡುದತಿ ಮಾಸಾಂಸ್ತಾನ್ ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಸಂವತ್ಸರಂ ಸಂವತ್ಸರಾದಾದಿತ್ಯಮಾದಿತ್ಯಾಚ್ಚಾಂದ್ರಮಸಂ ಚಂದ್ರಮಸೋ ವಿದ್ಯುತಂ ತತ್ಪುರುಷೋ ಮಾನವಃ ಸ ವಿನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ" ಯಾರು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದಾರೋ ಅವರು ಮರಣ ಹೊಂದಿದನಂತರ ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಕ ಕ್ರಿಯಾ ಮಾಡಲಿ ಅಥವಾ ಬಿಡಲಿ, ಮೊದಲು ಅರ್ಚಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಅರ್ಚಿಲೋಕದಿಂದ ಅಹರ್ಲೋಕ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿಲೋಕ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಉತ್ತರಾಯಣಾಭಿಮಾನಿಲೋಕ, ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿಲೋಕ, ಆದಿತ್ಯಲೋಕ, ಚಂದ್ರಲೋಕ, ವಿದ್ಯುದಭಿಮಾನಿಲೋಕಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಭಾರತೀಪತಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ವಾಯುದೇವರು ಇವರನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟ ಜ್ಞಾನದ ಫಲ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಶ್ರುತಪದಂ ಮನನನಿರಿದಿಘ್ಯಾಸನೋಪಲಕ್ಷಕಮ್ । ಕಗತಿರिति ಬ್ರಹ್ಮಗತಿಃ । ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ । ಕೇನ ವಾಯುನಾ ಗತಿರिति ವಾ । 'ಕೋ ವಾಯುರिति ಶಬ್ದಿತಃ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ । ಅಥವಾ ಶ್ರುತೋಪನಿಷದ್ವಿಧೋಪಲಕ್ಷಕಂ ಪ್ರತಿ ಉಪನಿಷದ್ವಿಧೋಪಲಕ್ಷಕಂ ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾದिति । ನಚ ವಾಚ್ಯಮತ್ರ ಕಗತಿಕಥನಮೇವ ಶ್ರುಯತೇ ನ ತದ್ವಿಧೋಪಲಕ್ಷಕೇನೇತಿ । ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ ಯ एवं ವೇದೇತಿ ಫಲಶ್ರುತಿಸಾಮೀಪ್ಯಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಅಸಂಸ್ಥಿತೇಶ್ವರಃ ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ "ಶ್ರುತ" ಪದದಿಂದ ಮನನ ನಿರಿದಿಘ್ಯಾಸನವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. "ಕ ಗತಿ" ಎಂದರೆ "ಬ್ರಹ್ಮಗತಿ" ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ "ಕೇನ = ವಾಯುನಾ ಗತಿಃ" ಎಂದು ಅರ್ಥಾಂತರ ಮಾಡಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ "ಕೋ ವಾಯುರಿತಿ ಶಬ್ದಿತಃ" ಎಂದು ಕೋಶವಿದೆ. ಅಥವಾ ಯಾರು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೋ, ಅಂದರೆ ಉಪಕೋಸಲನನ್ನು ಕುರಿತು ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಈ ಛಾಂದೋಗ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ 'ಕ' ಗತಿಯೆಂದು ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು, ಅಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ?
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಉತ್ತರ - 'ಕ' ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವು "ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿಯ ಏವಂ ವೇದ" (ಯಾರು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಯೋ ಅವರು ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ) ಎಂದು ಈ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವು ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಅಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಸ್ತ್ವೇತದ್ವಿಧಾಽ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಫಲಮ್, ತಥಾಪಿ ಕುತೋ ನಾನ್ವಿವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಹೀತಿ || ಯದೀಯಮನ್ವಿವಿಷಯ ತತ್ತ್ವೇತದ್ವಿಧಾಽನ್ವಿಪ್ರಾಪ್ತೀವ ಫಲತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ, ನ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | 'ದೇವಾನ್ ದೇವಯಜೋ ಯಾನ್ತಿ ಮದ್ಭಕ್ತಾ ಯಾನ್ತಿ ಮಾಮಪಿ' ಇತ್ಯಾದೇರ್ನಯವಿಧಯಾಽನ್ಯಗತೇರ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಫಲೈತದ್ವಿಧಾಽ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆಗಲಿ, ನೀವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಅಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಆಗಲಿ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಅಗ್ನಿ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ನಹಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ ಆಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ "ದೇವಾನ್ ದೇವಯಜೋ ಯಾನ್ತಿ ಮದ್ಭಕ್ತಾ ಯಾನ್ತಿ ಮಾಮಪಿ" ಅನ್ಯ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾದನೆ ಮಾಡಿದವರು ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ನನ್ನ ಭಕ್ತರು ನನ್ನನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚಾಸ್ಮದ್ವಿಧೇತ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ | ತಸ್ಯ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿ-
ವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ಶ್ರುತೇರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ | ನಚಾತ್ಮವಿಧೇತಿ
ಪೃಥಗುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ | ತಸ್ಯಾಃ ಸರ್ವಗತಾತ್ಮವಿಧಾತ್ವಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾತ್ | ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾತ್
|| ೧೬ ||

ಈಗ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ' ಎಂದು ಅಗ್ನಿದೇವತೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಇದರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ "ಅಸ್ಮತ್" ಎಂದರೆ "ನಮ್ಮ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ"

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಎಂದರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅಸ್ಮತ್ ಶಬ್ದವು ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಫಲವೆಂಬ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

“ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ” ಮತ್ತು “ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಸರ್ವಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿದ್ಯೆ ಎಂದೂ, “ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ” ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬುದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಸರ್ವಗತನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು.

ಭಾವದೀಪ: - ಶಾಕ್ತೇ - ನೈವಮಿತಿ ॥ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತದಂಶಾನುವಾದಸ್ತು ವಿಧಾತ್ರೈವಿಧ್ಯ-
ಶಾಕ್ತಾನಿರಾಸಾಯಾತ್ಮವಿಧಾತ್ವೇನ ಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥಮಿತ್ಯೇಕೇ ।

‘ನೈವಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಂಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನೇಕೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ಮೂರು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಎಲ್ಲವೂ ‘ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾತ್ವ’ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಮಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣೋಪಕ್ರಮೇಽಪಿ ಬಾಧಕಾದ್ ಯಥಾ ನ ಪ್ರಾಣವಿಧಾತ್ವಂ ಸರ್ವಸ್ಯ, ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಕ್ರಮೇಽಪ್ಯಗ್ರಿನಾಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವೋಕ್ತಿಬಾಧಕೇನ ನ ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾತ್ವಮ್, ಕಿಂತು ಅಗ್ನಿವಿಧಾತ್ವಮೇವೇತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಾರ್ಥಂ ‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯಂಶಾನುವಾದಃ, ಅತಃ ಏವ ಪ್ರಾಕ್ ಶ್ರುತೀಲಿಂಗಾದಿಬಾಧಕಸಂಜ್ಞಾವಾನ್ ಪ್ರಕರಣಿತ್ವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹುಃ ।

ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾಣ ವಿದ್ಯೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಸಂಸ್ಥವೆಂಬ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಶ್ರುತಿ ಲಿಂಗ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧಕಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತೌ ಸಾನಿಧ್ಯಮನುರೂಪ್ಯ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣೋಕ್ತಾವಪಿ ಸ್ವಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮನ್ವಯಮಾಹ - ಆದೇತಿ ॥ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತವಿಧಾಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಾವತಾ ಅಕ್ಷಿಸ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರೀತ್ಯತ್ರ ಕಿಮಾಯಾತಮ್? ಅತಃ ಆಹ - ಅಕ್ಷಿಸ್ಥೇತಿ ॥

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಯಥಾರೀತಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅದ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಅದ್ಯವಿದ್ಯೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಪ್ಪನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಕ್ಷಿಪ್ಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - 'ಹ್ಯಾಮ್ಯಗ್ರಿಮ್ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ' ಇತ್ಯತ್ರಾಗ್ರೇರೂಪಕ್ರಮೇಽಪಿ 'ಸವಿತಾರಮೂರ್ತಯೇ' 'ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಸವಿತಾ ರಥೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸವಿತೃಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸವಿತೃಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಆ ಪ್ರಕರಣವು ಸಾವಿತ್ರಪ್ರಕರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಹೃದಯಾಮೇಕಾದಶಸಾವಿತ್ರಮಿತ್ಯನುಕ್ರಮಣಿಕೋಕ್ತೆಃ' । ತಥಾಽತ್ರಾಪ್ಯಸ್ಮದ್ವಿಧೇತ್ಯಗ್ರಿಮಿರುಕ್ತತ್ವಾದಗ್ರಿ-
ಪ್ರಕರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । एतेन प्राणस्य न प्रकरणित्वमित्येतदप्युपपादितं बोध्यम्

'ಹೃದಯಾಮೃಗ್ನಿಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ 'ಸವಿತಾರಮೂರ್ತಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಸವಿತಾ ರಥೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸವಿತೃಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸವಿತೃಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಆ ಪ್ರಕರಣವು ಸಾವಿತ್ರಪ್ರಕರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಹೃದಯಾಮೇಕಾದಶಸಾವಿತ್ರಮ್' ಎಂದು ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗಳ ಉಪದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರಕರಣವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - इति पृथगुक्तीति ॥ एतेन न्यायविवरणे 'सोऽहमस्मि स एवाहमस्मि' इत्याद्यभ्यासेत्यत्रಾस्ಮದ್ವಿद्या आत्मविद्येति विद्याशब्दाभ्यासोऽप्यादिपदेन गृहीत इति दर्शित इत्याहुः ।

ಇದರಿಂದ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯಭ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅದಿಪದದಿಂದ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಅತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ದರ್ಶಿತಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्यस्य सूत्रेणान्वयं दर्शयन् 'स एनान्' इति पदद्वयपरामृष्टं वक्तुं कृत्स्नवाक्यमुपाददानः सूत्रार्थमाह - नैतदिति ॥ अन्तरो विष्णुरेवेत्यनुवृत्तस्य तात्पर्योक्तिरियम् । श्रवणमात्रस्य ब्रह्मप्राप्त्यहेतुत्वाद् 'य एवं वेद' इत्यपरोक्षस्याप्युक्तेरिति भावेनाह - उपलक्षकमिति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಸೂತ್ರದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ತೋರಿಸುತ್ತಾ 'ಸಃ' ಎನಾನ್, ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ನೈತತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಅಂತರಃ ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನೈತತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯ ಏವಂ ವೇದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಪರೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಉಪಲಕ್ಷಕಮ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ॥ ಇತಿ ವೇತಿ ॥ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಪೂರ್ವಮೇನಾನಿತ್ಯುಕ್ತಬಹುವಚನಾಂತರಪರತ್ವೇನಾರ್ಥ ಉಕ್ತಃ । ಅಧುನಾ 'ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ 'ಅಹಂ ತು ತೇ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ' ಇತಿ ಯುಷ್ಮच्छಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತಶ್ರೋತೃಪರತ್ವೇನಾರ್ಥಮಾಹ - ಅಥವೇತಿ ॥ ತದಾ ನೊಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ

'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ಏನಾನ್ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರು. ಈಗ 'ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' 'ಅಹಂ ತು ತೇ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಯುಷ್ಮತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದನ್ನು ಶ್ರೋತೃಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಅಥವಾ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪಃ - ॥ ಎತದಿತಿ ॥ ಎತದ್ವಿಧೋಪಾಸನಾಫಲತ್ವೇನೇತರ್ಥಃ ॥ ಅನ್ಯಥೇತಿ ॥ ಎತದ್ವಿಧಾಪ್ರಸ್ತಾವೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಫಲರೂಪಗತ್ಯುಕ್ತೇರಸಂಜ್ಞತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । ಹಿಶಬ್ದಸೂಚಿತಮಾಹ - ದೇವಾನಿತಿ ॥ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಗೀತಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪರತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪೃಥಗ್ ದೇವಾನ್ ಯಜ್ಞರಃ । ಯಾತಿ ದೇವಾಂತದಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಮ ಏವ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ॥' ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ತೇನ 'ಯೇಽಪ್ಯನ್ಯದೇವತಾಭಕ್ತಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಿನೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಏತದ್ವಿಧೋಪಾಸನಾರ್ಥಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏತದ್ವಿಧೋಪಾಸನೆಯ ಫಲದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅನ್ಯಥಾ' ಎಂದರೆ ಏತದ್ವಿಧೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾವದಲ್ಲಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಫಲವೆಂಬ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದದ್ದನ್ನು 'ದೇವಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಇತ್ಯಾದೇಃ' ಎಂದರೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪರತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪೃಥಗ್ ದೇವಾನ್ ಯಜ್ಞರಃ । ಯಾತಿ ದೇವಾಂತದಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಮ ಏವ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ॥" ಎಂದು.

'ತೇನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಯೇಪ್ಯನ್ಯದೇವತಾಃ ಭಕ್ತಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿರೋಧಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಯಥಾರೀತಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಆದ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಆದ್ಯವಿದ್ಯೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಕ್ಷಿಸ್ಥ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - 'ಹ್ಯಾಮ್ಯಗ್ರಿಮ್ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ' ಇತ್ಯತ್ರಾಗ್ರೇರೂಪಕ್ರಮೇಽಪಿ 'ಸವಿತಾರಮೂರ್ತಯೇ' 'ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಸವಿತಾ ರಥೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಸವಿತೃಶ್ರುತಿಸ್ತುತಿಲಿಂಗಾದಿನಾ ತತ್ಪ್ರಕರಣಂ ಸಾವಿತ್ರಂ ಹ್ಯಾಮ್ಯೇಕಾದಶಸಾವಿತ್ರಮಿತ್ಯನುಕ್ರಮಣಿಕೋಕ್ತೆಃ । ತಥಾಽತ್ರಾಪ್ಯಸ್ಮದ್ವಿಧೇತ್ಯಗ್ನಿರೀಕೃತತ್ವಾದಗ್ನಿ-ಪ್ರಕರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । एतेन प्राणस्य न प्रकरणित्वमित्येतदप्युपपादितं बोध्यम्

'ಹ್ವಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ 'ಸವಿತಾರಮೂರ್ತಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಸವಿತಾ ರಥೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸವಿತೃಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸವಿತೃಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಆ ಪ್ರಕರಣವು ಸಾವಿತ್ರಪ್ರಕರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಹ್ವಯಾಮ್ಯೇಕಾದಶಸಾವಿತ್ರಮ್' ಎಂದು ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗಳ ಉಪದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರಕರಣವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - इति पृथगुक्तीति ॥ एतेन न्यायविवरणे 'सोऽहमस्मि स एवाहमस्मि' इत्याद्यभ्यासेत्यत्रಾस्मद्विद्या आत्मविद्येति विद्याशब्दाभ्यासोऽप्यादिपदेन गृहीत इति दर्शित इत्याहुः ।

ಇದರಿಂದ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯಭ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ದರ್ಶಿತಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्यस्य सूत्रेणान्वयं दर्शयन् 'स एनान्' इति पदद्वयपरामृष्टं वक्तुं कृत्स्नवाक्यमुपाददानः सूत्रार्थमाह - नैतदिति ॥ अन्तरो विष्णुरेवेत्यनुवृत्तस्य तात्पर्योक्तिरियम् । श्रवणमात्रस्य ब्रह्मप्राप्त्यहेतुत्वाद् 'य एवं वेद' इत्यपरोक्षस्याप्युक्तेरिति भावेनाह - उपलक्षकमिति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಸೂತ್ರದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ತೋರಿಸುತ್ತಾ 'ಸಃ' ಏನಾನ್, ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ನೈತತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಅಂತರಃ ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನೈತತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯ ಏವಂ ವೇದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಪರೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಉಪಲಕ್ಷಕಮ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ಇತಿ ವೇತಿ ॥ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಪೂರ್ವಮೇನಾನಿತ್ಯುಕ್ತಬಹುವಚನಾಂತರಪರತ್ವೇನಾರ್ಥ ಉಕ್ತಃ । ಅಧುನಾ 'ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ 'ಅಹಂ ತು ತೇ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ' ಇತಿ ಯುಷ್ಮच्छಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತಶ್ರೋತೃಪರತ್ವೇನಾರ್ಥಮಾಹ - ಅಥವೇತಿ ॥ ತದಾ ನೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ

'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ಏನಾನ್ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರು. ಈಗ 'ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' 'ಅಹಂ ತು ತೇ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಯುಷ್ಮತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದನ್ನು ಶ್ರೋತೃಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಅಥವಾ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ಏತದಿತಿ ॥ ಏತದ್ವಿಧೋಪಾಸನಾಫಲತ್ವೇನೇತರ್ಥಃ ॥ ಅನ್ಯಥೇತಿ ॥ ಏತದ್ವಿಧಾಪ್ರಸ್ತಾವೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಫಲರೂಪಗತ್ಯುಕ್ತೇರಸಂಜ್ಞತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । ಹಿಂಸಾಬಂಧುಪ್ರತಿಷೇಧಃ - ದೇವಾನಿತಿ ॥ ಇತ್ಯಾದಿಃ ಗೀತಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪರತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪೃಥಗ್ ದೇವಾನ್ ಯಜನರಃ । ಯಾತಿ ದೇವಾಸ್ತದಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಮ ಏವ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ॥' ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ತೇನ 'ಯೇಽಪ್ಯನ್ಯದೇವತಾಭಕ್ತಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಿನೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ವಿತರ್ಕವಿದ್ಯಾಫಲತ್ವೇನ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿತರ್ಕವಿದ್ಯೋಪಾಸನೆಯ ಫಲದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅನ್ಯಥಾ' ಎಂದರೆ ವಿತರ್ಕವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾವದಲ್ಲಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಫಲವೆಂಬ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದದ್ದನ್ನು 'ದೇವಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಇತ್ಯಾದಿಃ' ಎಂದರೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪರತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪೃಥಗ್ ದೇವಾನ್ ಯಜನರಃ । ಯಾತಿ ದೇವಾಸ್ತದಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಮ ಏವ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ॥" ಎಂದು.

'ತೇನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಯೇಽಪ್ಯನ್ಯದೇವತಾಃ ಭಕ್ತಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿರೋಧಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - ॥ ಅತ ಇತಿ ॥ ಅನ್ಯವಿಷಯಾ ಅನ್ಯಗತೇರಯುಕ್ತವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।
'ಅಸ್ಮच्छಬ್ದೋದಿತೋಽಂತಸ್ತಸ್ಯ: ಆತ್ಮಾ ವ್ಯಾಸೋ ಜನಾರ್ದನ: । ಅಗ್ರಯೋ ದ್ವಿವಿಧಂ ವಿಷ್ಣುಮಬ್ರವನ್
उपकोसलम् ॥' ಇತಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಿಶಾ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ತ್ವಂತರ್ಯಾಮ್ಯಪೇಕ್ಷಯೇತಿ
ಭಾಷ್ಯಸ್ಥಾದಿಪದೇನಾಸ್ಮದ್ವಿಧೇತ್ಯುಕ್ತಿರಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯೇತಿ ಭಾವೇನೋತ್ತರಮಾಹ - ತಸ್ಯಾ ಇತಿ ॥

ಅನ್ಯವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅನ್ಯಗತಿಯು ಅಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು "ಅತಃ" ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ.
"ಅಸೃಷ್ಟೃಬ್ದೋದಿತೋಽಂತಸ್ಥ ಆತ್ಮಾ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಜನಾರ್ದನಃ । ಅಗ್ರಯೋ ದ್ವಿವಿಧಂ ವಿಷ್ಣುಮಬ್ರವನ್
ಉಪಕೋಸಲಂ" ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅದಿಪದದಿಂದ 'ಅಸೃಷ್ಟೃವಿದ್ಯಾ'
ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ತಸ್ಯಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಭಾವದೀಪ: - उपपत्तेरित्युक्त्या सौत्रोपपत्तेरित्यस्य न केवलं
श्रुतिलिङ्गोपपत्तेरित्यर्थः । किन्तु सोऽहमस्मीत्याद्युक्ताहंशब्दार्थवादानाम्
अस्मद्विधेत्युक्तेश्चान्तर्ಯाम्यपेक्षयोप पत्तेरिति वृत्त्यन्तरं भाष्ये चोपपद्यत इति शेष
इति सूचितमित्याहुः ।

'ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳೆಂಬ ಉಪಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ'
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ "ಅಹಂ" ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದಗಳ ಬಲದಿಂದ 'ಅಸೃಷ್ಟೃವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವನ್ನು
ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಭಾಷ್ಯೇ ಚ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ಶೇಷಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು
ಕೆಲವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಭಾವದೀಪ: - ननु वक्तरि स्वरसस्यास्मच्छब्दस्य कुतोऽन्यपरत्वम् इत्यतो
निरवकाशोपपत्तेरेव प्राबल्यमिति न्यायविवरणोक्तहेतुमाह - श्रुतेरपीति ॥
अस्मदिति श्रुतेरपीत्यर्थः ॥ निरवकाशेति ॥ प्रागुक्तदिशाऽनेकेत्यपि ग्राह्यम् ॥
उपपत्तेरिति ॥ अमृतत्वाभयत्वरूपलिङ्गस्येत्यर्थः । पुरुषात्मब्रह्मशब्दानामुप-
लक्षणमेतत् । यद्वा निरवकाशश्रुतिलिङ्गोपपत्तेरित्यर्थः ॥

ಯಾರು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಅಂತಹ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಅಸೃಷ್ಟೃ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು
ಬರುವಾಗ ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತೇರೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್'
ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹೇತುವನ್ನು 'ಶ್ರುತೇರಪಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ಅಸ್ಮದ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗೂ ಸಹ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ‘ನಿರವಕಾಶ’ ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅನೇಕ ನಿರವಕಾಶ ಉಪಪತ್ತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಉಪಪತ್ತೇಃ’ ಎಂದರೆ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಉಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಪುರುಷಶಬ್ದ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆಂಬ ಉಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಎಂದೂ ಸಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು.

ಭಾವದೀಪ: - ಸರ್ವಗತಾತ್ಮೇತಿ ॥ ತತ್ರೈವ ಭಾಷ್ಯೇ ‘ಅಸ್ಮच्छಬ್ದೋದಿತೋಽಂತಸ್ಥಃ ಆತ್ಮಾ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಜನಾರ್ದನಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಕ ಆತ್ಮಾ’ ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದಷ್ಟೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ‘ಅಸ್ಮದ್’ವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ’ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ತಸ್ಯೈವ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ತಸ್ಯೈವ’ ಎಂದರೆ ಸರ್ವಗತನಾದ ಆತ್ಮನೇ, ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಕಮಾನಂದರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥಮುಪೇತ್ಯಯಮುಕ್ತಿಃ । ‘ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ’ ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತದಿಶಾ ಸುಖಾದಿಸ್ಥಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಿತ್ವೇನ ಕಮಿತ್ಯಾದೇರ್ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣತ್ವೇ ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿತುಕ್ತಯುಕ್ತಯುಗಾತ್ ॥೧೬॥

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕಮ್ = ಅನಂದ ರೂಪನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಎಂದು ಉಪನಿಷದ್‌ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂಚ ವಿಶಿಷ್ಟತಾ’ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ ಸುಖಾದೃಢ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ಕಮ್” ಪದವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಜ್ಜಾರಿ

ಶಕ್ತೇ - ನೈವಮಿತಿ ॥ ಉಪಕೋಸಲೇತಿ ॥ ಹೇ ಸೌಮ್ಯೋಪಕೋಸಲ ತೇ ತುಭ್ಯಮ್
ಏಷಾಽಸ್ಮಾದ್ವಿಧಾನ್ತರ್ಯಾಮಿವಿಧಾ ಆತ್ಮವಿಧಾ ಸರ್ವಗತಾತ್ಮವಿಧಾ ಚೋಪದಿಶೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ನನ್ವಗ್ನಿಭಿರಾತ್ಮವಿಧಾತ್ವೇನೋಕ್ತವಿಧಾಯಾ

ಆದित್ಯಸ್ಯವಿಧಾತ್ವಾದಗ್ನಿಸ್ಥವಿಧಾಯಾ:

ಕಥಮಗ್ನಿವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಗ್ನಿಸ್ಥವಿಧಾಯಾಽವೇತಿ || ಉಕ್ತೀತ್ಯಾಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕ-
ವಿಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: || ಹ್ಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಮಿತ್ಯಾದಾವಿವೇತಿ || ಯಥಾ ಹ್ಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಸ್ತಯ
ಇತ್ಯತ್ರಾಢ್ವೇರೂಪಕ್ರಮೇಽಪಿ ಸವಿತಾರಮೃತಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಸವಿತಾ ರಥೇನೇತ್ಯಾದಿ ಸವಿತೃಪರಂ
ಶ್ರುತಲಿಂಗಾದಿನಾ ತತ್ಪ್ರಕರಣಂ ಸೂರ್ಯಮತ್ಯವೋಕ್ತಮನುಕ್ರಮಿಕಾಯಾಮ್ || ಹ್ಯಾಮ್ಯೇಕಾದಶ-
ಸಾವಿತ್ರಮಿತಿ | ತಥಾತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಕ್ರಮೇಽಪ್ಯಸ್ಮದ್ವಿಧೇತ್ಯಗ್ನೇರುಕ್ತತ್ವಾದಗ್ನಿಪ್ರಕರಣಮೇವೇತಿ
ಭಾವ: || ತಥಾ ಸತೀತಿ || ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣ ಏವಾತ್ಮಮತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: ||
ॐ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ॐ || ಶ್ರುತೋಪನಿಷದಾಮ್ ಅಧೀತೈತದ್ವಿಧಾನಾಂ ಪುಂಸಾಂ ಕೇನ
ವಾಯುನಾ ಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗತೇ: ಪ್ರಾಪ್ತೇ: 'ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ಚಕ್ಷುರನ್ತರೋ
ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯರ್ಥ: || ಅಥೇತಿ || ಅಥೇತ್ಯರ್ಥಾಂತರೇ | ಯದುಚ ಯಥಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಜ್ಞಾನಿನಿ ಮೃತೇ ಶಬ್ದಂ
ಶವಸಂಬಂಧಿ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತೇವ ತದೀಯಾ: ಯದುಚ ನೈವ ಕುರ್ವಂತಿ ತಥಾಪಿ ತೇ ಜ್ಞಾನಿನ: ಸರ್ವಥಾ
ಸ್ವಜ್ಞಾನಪ್ರಸನ್ನಭಗವತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ಬದಯಾಗ್ರಪ್ರಜ್ವಲನಪ್ರಕಾಶಿತದ್ವಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡ್ಯಾ ದೇಹಾದುಕ್ತಾಂತಾ
ಅರ್ಚಿಷಮರ್ಚಿರ್ನಾಮಕಮೂರ್ಧ್ವಲೋಕಂ ಸಂವಿಶಂತೇವ ಪ್ರಾಪ್ತವಂತೇವ | ತತ್ರ ಕಷ್ಠನ ಕಾಲಂ ಸ್ಥಿತವಾ
ತತೋಽರ್ಚಿಷ ಅರ್ಚಿಲೋಕಾದತಿವಾಹಿಕಾಖ್ಯವಾಯುಲೋಕದ್ವಾರಾ ಅಹರಹರಭಿಮಾನಿದೇವತಾಲೋಕಂ
ಪ್ರಾಪ್ತವಂತಿ | ಅಹ: ಅಹಲೋಕಾದಾಪೂರ್ಯमाणಪಕ್ಷಂ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾಲೋಕಮ್
ಆಪೂರ್ಯमाणಪಕ್ಷಾದುದ್ಗಚ್ಛನ್ ಯಾನ್ ಷಷ್ಠಾಸಾನುದೇತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ತಾನ್ ಮಾಸಾನುತ್ತರಾಯಣಾಭಿಮಾನಿ-
ದೇವತಾಲೋಕಂ ಮಾಸೇಭ್ಯಸ್ತೇಭ್ಯ: ಸಂವತ್ಸರಂ ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾಲೋಕಂ ಸಂವತ್ಸರಾತ್ತಡಿಧಾರೇಣ
ಪ್ರಜಾಪತಿಪ್ರಾಪ್ತಿದ್ವಾರಾದಿತ್ಯಮಾದಿತ್ಯಾ ಚಂದ್ರಮಸಂ ಚಂದ್ರಮಸೋ ವೈಶ್ವಾನರೇಂದ್ರಧಿವದ್ವಾರಾ ವಿಧುತಂ
ವಿಧುಚಾಗ್ನಿಂ ಭಾರತೀಂ ಪ್ರಾಪ್ತವಂತಿ ತತಸ್ತಸ್ಯಾ: ಪುರುಷೋ ಭರ್ತಾ ಮಾನವೋ ಮನನಾನ್ಮನುರ್ಭಗವಾಂಸ್ತಸ್ಯಾಯಂ
ಪ್ರಿಯಭೃತ್ಯೋ ಮಾನವೋ ಮುಖ್ಯವಾಯುಸ್ತಂ ಗಚ್ಛಂತಿ | ಸ ವಾಯುರೇನಾನ್ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನ್
ಕಾರ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಅಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತೀತ್ಯರ್ಥ: || ಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನೋಪ-
ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ || ಶ್ರವಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಹೇತುತ್ವಾಸಮ್ಮಭಾದಿತಿ ಭಾವ: | ವಾಯು: ಕ ಇತಿ
ಶಬ್ದಿತ ಇತಿ ಸಂಬಂಧ: || ಅಥವೇತಿ || ತಥಾಚ ನೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವ: ||
ಸಾಮೀಪ್ಯಾದಿತಿ || ಶ್ರುತೈ ತದ್ವಿಧಾಫಲಾಭಿಧಾಯಕೈತದ್ವಾಕ್ಯಾನಂತರಮೇವ ಯದುವೇತ್ಯಾದಿಶ್ರವಣಾದಿತಿ
ಭಾವ: | ಅನ್ಯಥಾಗತಿಕಥನಸ್ಯೈತದ್ವಿಧಾಫಲಕಥನರೂಪತ್ವಾಭಾವೇ ಯಜ: ಯಾಜಕಾ:,
ಕೃಷ್ಣವಾಕ್ಯಮಿದಮ್ | 'ಅಸ್ಮच्छಬ್ದೋದಿತೋಽಂತ:ಸ್ಥ ಆತ್ಮಾ ವ್ಯಾಸೋ ಜನಾರ್ದನ: |

ಅಗ್ರಯೋ ದ್ವಿವಿಧಂ ವಿಷ್ಣುಮವೋಚ್ಚುಪಕೋಸಲಮ್ ॥' ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣಾಹ -
ತಸ್ಯಾನ್ತರ್ಯಾಮೀತ್ಯಾದಿ ॥ ಶ್ರುತೇರಸ್ಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯಾಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಉಪಪತ್ತೇಃ ಏತದ್ವಿಧಾಫಲತ್ವೇನ
ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನರೂಪಾಃ । ನನು ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತವಿಧಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಪೇತತ್ವೇನ
ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾತ್ವಾತ್ ಕಥಮಾತ್ಮವಿಧೇತ್ಯುಕ್ತ-ಸರ್ವಗತವಿಧಾತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತಸ್ಯೈವೇತಿ ॥
ಸರ್ವಗತಸ್ಯೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರನಾದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿದೆ

ಸ್ಮ - ॐ ॥ ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಮವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ ॥ ॐ ॥ ೧-೨-೧೭ ॥

ಅನುವಾದ - ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು
ಅವನು ಪ್ರೇರಕನಾದರೆ, ಅವನಿಗೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ
ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಜೀವಸ್ವರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕತ್ವವು
ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರು
ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಇತರಃ ಅಗ್ನಿಃ । ಚಕ್ಷುರಂತರೋ ನ ಕಿಂತು ವಿಷ್ಣುರೇವ । ಕುತಃ ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ ಜೀವಸ್ಯ ಅಗ್ರೇಃ
ಜೀವಾಂತರ ನಿಯಮಕತ್ವೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಯಾ'ಕಾಂತರ ಅಭ್ಯುಪಗ' ತಸ್ಯಾಪ್ಯೇವಿ'ತಿ
ಅನವಸ್ಥಾನಾತ್ । ಅಗ್ರಾದಿ ಜೀವಸ್ಯ ಜೀವಾಂತರನಿಯಾ'ಕತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಇತರಃ = ಅಗ್ನಿಯು, ನ = ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ
= ಜೀವಸ್ವರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕ ಮಾಡುವುದಾದರೆ, ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಜೀವನೇ
ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ನಿಯಾಮಕತೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ
ಬರುವುದರಿಂದ, ಚ = ಮತ್ತು, ಅಸಂಭವಾತ್ = ಅಗ್ನಾದಿ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಜೀವಾಂತರನಿಯಾಮಕತ್ವವು
ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

भाष्यम् - जीवस्य जीवान्तरनियामकत्वेऽनवस्थितेः, साम्यादसम्भवाच्च न
जीवः नियमप्रमाणाभावात् । अनीश्वरापेक्षत्वाच्च ॥ १७ ॥

॥ इति अन्तराधिकरणम् ॥ ४ ॥

ಅನುವಾದ - ಅಗ್ನಿಯು ಜೀವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಿಯಮಾಕನು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಇತರ ಜೀವರಂತೆ ನಿಯಮ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಅವನಿಗೆ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಜೀವನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ನಿಯಮ್ಯನಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಕ್ಕಿನಿಯಾಮಕತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಜೀವಸ್ಯ = ಜೀವನೇ ಆಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಗೆ, ಜೀವಾಂತರ ನಿಯಾಮಕತ್ವೇ = ಉಳಿದ ಜೀವರುಗಳ ನಿಯಾಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ಅನವಸ್ಥಿತೇ = ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸಾಮ್ಯಾತ್ = ಉಳಿದ ಜೀವರಂತೆ ನಿಯಮ್ಯತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸಂಭವಾಚ್ಛ = ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ ಜೀವಃ = ಜೀವನಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ನಿಯಾಮಕನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಯಮೇ = ನಿಯಮ್ಯನಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ = ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಚ = ಮತ್ತು, ಅನೀಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ = ಈಶ್ವರನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಗ್ನಿಗೆ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (೧)

(१) भाष्यदीपिका - एवमुपपत्त्यादिभिर्विण्णोरक्षिस्थत्वं प्रतिपाद्य विपक्षे बाधकेनापि तत्समर्थयत्सूत्रं पठति - अनवस्थितेरिति ॥ अत्राऽन्तरस्तत्तज्जीवप्रेरकतया तत्तच्चक्षुस्थितः 'इतरः' पूर्वप्रकृतात् कश्चोदिताद् ब्रह्मणोऽन्योऽग्निजीवो न । कुतः ? यतः स इतरो जीव इति हेतुसाध्ययोजनामभिप्रेत्यात्र विपक्षेऽनिष्टप्रसङ्गाभिधायकतयाऽनवस्थितेरित्यंशं योजयति - जीवस्येति ॥ 'साम्यात्' इति सूत्रेऽध्याहृतं पदं तत्त्वप्रदीपरीत्या देहलीदीपन्यायेनोभयत्र सम्बध्यते । जीवस्य जीवान्तरनियामकत्वे इत्येतद्विपरिणतमसम्भवादित्यनेनापि सम्बध्यते । चो हेतुसमुच्चये । इतर इत्यस्याग्निरित्यर्थे वाच्ये जीव इति सामान्येनोक्तिः साध्यहेत्वोस्तन्त्रेणाभिधानार्थम् । न जीव इत्यस्य आन्तर इत्युद्देश्यसमर्पकानुवृत्त-पदेनान्वयः । अनेन तत्तज्जीवप्रेरकतया तत्तच्चक्षुरन्तरो नेतरः नाग्निः । कुतः ? यतः स इतरो जीवः जीवत्वादिति यावत् । न च विपक्षे बाधकाभावः, जीवस्य जीवान्तरनियामकत्वे

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪನ್ನನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ:

ॐ ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಮವಾಚ ನೇತರಃ ॐ ॥ ೧-೨-೧೭ ॥

ಯುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ತರಬಲಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇಽಕ್ಷಿಣಿ ಚ ನಿಯಾಮಕತ್ವೇನ ಸ್ಥಿತೋ ಯಃ ಚಕ್ಷುಷಿ
ತಿಷ್ಠನ್ನಾದಿಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಸಿದ್ಧೋ ನಾಗ್ನಿರಿದೇತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ -
ಅನವಸ್ಥಿತೇರಿದೇನಾದಿನಾ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ । ಯಥಾ ಜನಪದನಿಯೋಜಿತಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಜಾಞಾಂ ಚ
ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವಃ ಕ್ಷಿತಿಪತ್ಯಧೀನಃ । ಏವಮಗ್ರಾದಿದೇನಾಞಾಂ ಜೀವಾಞಾಂ
ಪರಸ್ಪರನಿಯಾಮಕಭಾವಃಶ್ಚೇದಸೌ ಸರ್ವೇಶಾಞಾಧೀನ ಏವ ಭವೇತ್ । ಅನ್ಯಥೈಕಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯಾನೇನ
ಜೀವೇನ ನಿಯಮ್ಯತ್ವೇ ತಸ್ಯಾಪ್ಯನೇನ ಜೀವೇನ ನಿಯಮ್ಯತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಪ್ಯನೇನೇತನ್ಯನವಸ್ಥಾ

ಪ್ರೇರಕತ್ವೇ ಆಂತರಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಯಾಮಕಂ ಜೀವಾಂತರಂ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯನವ-
ಸ್ಥಿತೇರಸಿದ್ಧಪರಮ್ಪರಾಕಲ್ಪನರೂಪಾನವಸ್ಥಾಖ್ಯಾನಿಷ್ಠಾಪತೇಃ । ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಚೇದಮುದಿತಮ್ । ವಸ್ತುತಸ್ತು
- ಜೀವಸ್ಯ ಜೀವಾಂತರನಿಯಾಮಕತ್ವಾಸಮ್ಮವಾಚ ನೇತರೋಽಗ್ನಿರಂತರಃ । ಕುತೋಽಸಮ್ಮವಃ ? ಅಗ್ನೇರ್ಜೀವಸ್ಯ
ಪ್ರೇರಜೀವಾಂತರೇಣ ಸಹ ಪರತನ್ತ್ರತ್ವರೂಪಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿರ್ದರ್ಶಿತಾ ಭವತಿ ॥

ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನು ಜೀವಪ್ರೇರಕಾಗ್ರೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾಜ್ಞಾನವಸ್ಥಾ । ನ ಚೈವಂ ಜೀವಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ
ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪ್ಯಗ್ರೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ
ನಾನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ ನಿಯಮಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಿಯಮೇತಿ ॥ ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪ್ಯಗ್ರೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ
ನಾನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ ನಿಯಮೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತೋಽಗ್ನೇಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಿಗಾತ್
ಸುಸ್ಥೈವಾನವಸ್ಥಿತೀರಿತಿ ಭಾವಃ । ನನ್ವಸ್ತ್ವಗ್ರೇರಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ, ತಥಾಽಪಿ ತತ್ಪ್ರೇರಕಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ
ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸಮ್ಮವಾಜ್ಞಾನವಸ್ಥೇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನೀಶ್ವರೇತಿ ॥ ಇಶ್ವರಂ ಜಗತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ
ಯೋಽಪೇಕ್ಷತೇಽಭ್ಯುಪೇತಿ ಸ ಇಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷಃ, ಸ ನ ಭವತೀತ್ಯನೀಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷಃ, ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಂ
ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪೂರ್ವಾದಿನ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಃ । ಹೇತುಸಮುಚ್ಛೇದೇ ಚಕ್ಷುಃ । ಏವಂ ವಾ - ನನು
ಪರತನ್ತ್ರತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಜೀವಾಞಾಂ ಜೀವಾಂತರನಿಯಾಮಕತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತದಸಮ್ಮವ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
ಅನೀಶ್ವರೇತಿ ॥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪೂರ್ವವತ್ । ತಥಾ ಚ - ಯಥಾಽಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ಸತಿ ರಾಜಿ ಮಂಡಲೇಶ್ಚ
ಪ್ರಜಾಞಾಂ ರಾಜಶಕ್ತಸ್ಯ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವದ್ ಇಶ್ವರಶಕ್ತಸ್ಯ ಜೀವಾಞಾಂ ಜೀವಾಂತರನಿಯಾಮಕತ್ವ-
ಸಮ್ಮವಃ, ನ ತಥಾ ಪರಪಕ್ಷೇ ಸಮ್ಮವತಿ, ಪರೇಣ ಇಶ್ವರಾನುಪಗಮಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಇದಂ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಸ್ಯ
ಯೋಜನಾದ್ವಯಮ್ । ಟೀಕಾಞಾಂ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಮೇವೋಕ್ತಮ್ । ಉಕ್ತಂ ಹಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೇ - ನಿಯಮಪ್ರಮಾಣಾ-
ಭಾವೋಽನೀಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತ್ಯುಭೌ ಉಭಯತ್ರ ಹೇತುರೀತಿ । 'ಉಭಯತ್ರ' ಅನವಸ್ಥಿತಸಮ್ಮವಯೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

॥ ಇತ್ಯಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ ॥ ೪ ॥

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಸ್ಯಾತ್ । ಜೀವತ್ವಾವಿಶೇಷಾನಿರಯಮನಿಯಾಮಕಭಾವಾಸಮ್ಮಭವಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ ತೇಷಾಮ್ ।
 ನಚೇಶ್ವರಾಜ್ಞಾನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಕಸ್ಯचित್ ಜೀವಸ್ಯ ನಿಯಮ್ಯತ್ವಂ ಕಸ್ಯचित್ ನಿಯಾಮಕತ್ವಮಿತ್ಯತ್ರ
 ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ । ಅತಃ ಉಕ್ತಹೇತುಭ್ಯಾಂ ಮುಖ್ಯನಿಯಾಮಕಸ್ಯ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಸಮ್ಮಭವಾತ್ ।
 ಅಸಾವೇವ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರೋಽಕ್ಷಯಂತರಪುರುಷ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

॥ ಇತಿ ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲಂಬ್ಯಾ ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದಲೂ ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ
 ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು 'ಯಃಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾದ ಅಗ್ನಿಯು
 ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ನಿಯಾಮಕನಿಗೆ ಮತ್ತು
 ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಇರುವ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವು ರಾಜನ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಅಗ್ನಿ
 ಮೊದಲಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವು ಸರ್ವಾಧಿಪತಿಯಾದ
 ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಿಯಾಮಕನು ಅವನಿಗೆ
 ಮಗದೊಬ್ಬ ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಜೀವರೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ
 ಯಾರೊಬ್ಬನನ್ನೂ ನಿಯಮ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ
 ಯಾರೊಬ್ಬ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಮ್ಯತ್ವವಾಗಲೀ, ನಿಯಾಮಕತ್ವವಾಗಲೀ ಇರುತ್ತದೆನ್ನಲು
 ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಹೇತುಗಳಿಂದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು
 ಮುಖ್ಯ ನಿಯಾಮಕನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾದ
 ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸತರ್ಕದೀಪಾವಲಂಬ್ಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ॐ अनवस्थितेरसम्भवाच्च नेतरः ॐ ॥ १-२-१७ ॥

एवमुपपत्त्यादियुक्तिभिर्विष्णोरक्षिस्यत्वं प्रतिपाद्य विपक्षे बाधकेनापि समर्थयत्सूत्रमुपन्यस्य व्याचष्टे - अनवस्थितेरिति ॥ नायं चक्षुरन्तःस्थोऽग्निर्भवेत् । अस्य तत्तत्प्रेरकत्वेन तत्तच्चक्षुःस्थितेरभिप्रेतत्वात् । नचाग्रेरन्यप्रेरकत्वं युक्तम्, जीवत्वात् । जीवस्य तस्य जीवान्तरनियामकत्वे तस्यापि जीवान्तर नियामकमित्यनवस्थानात् । पूर्वपूर्वचेष्टासिद्धावुत्तरोत्तरचेष्टा-सिद्धिरिति मूलक्षतेः । अभ्युपगम्य चेदमुदितम् । अत्रैरपि प्रेर्येण सह जीवत्वसाम्यात् प्रेरणासम्भवाच्चेत्यर्थः ।

ಇದುವರೆಗೂ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ (ಅಮೃತತ್ವ, ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿ, ಸುಖಪೂರ್ಣತಾ ಮುಂತಾದವುಗಳು) ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಯಾವರೀತಿ ಬಾಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು "ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥನು ಅಗ್ನಿಯು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥನಿಗೆ "ಸಂಯದ್ವಾಮ" "ವಾಮನಿ" "ಭಾಮನಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಜೀವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರೇರಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಜೀವನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ, ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನು ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಅನವಸ್ಥಾ ಎಂಬ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನವರ ಚೇಷ್ಟೆಯು ಅಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಮುಂದಿನವರ ಚೇಷ್ಟೆಯೂ ಅಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರೇರಕತ್ವವು ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷದಿಂದ ಮೂಲ ಕ್ಷತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರೇರಕನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಅಗ್ನಿಗೂ ಪ್ರೇರ್ಯನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಜೀವತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಸಾಮ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೇರಣತ್ವವು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಜೀವಪ್ರೇರಕಾಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾನಾವಸ್ಥೇತ್ಯತ ಆಹ -
ನಿಯಮೇತಿ || ಅಗ್ರೇ: ಸ್ವತನ್ತ್ರ್ವೇ ಜೀವಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ | ಅನ್ಯಥಾಽಗ್ರೇಽಪಿ ತತ್ರ
ಸ್ಯಾತ್ | ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪ್ಯಗ್ರೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನಾನ್ಯेषಾಮಿತಿ ನಿಯಮೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ |
ಅತಃಽಗ್ರೇ: ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಸುಸ್ಥೈವಾನವಸ್ಥೇತಿ ಭಾವಃ |

ಜೀವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅರ್ಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ನಿಯಮ"
ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಅನ್ಯಜೀವರೂ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಲಿ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಲಾರ.
ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿಮಾತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ, ಅನ್ಯ ಜೀವರು ಅಸ್ವತಂತ್ರರು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ
ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಅಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗದ್ದರಿಂದ
ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವೂ ಸಹ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಸ್ತು ಅಗ್ರೇ: ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ತಥಾಪಿ ತತ್ಪ್ರೇರಕಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವಾತ
ನ್ತ್ರ್ಯಸಮ್ಮವಾನಾವಸ್ಥೇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನಿಶ್ವರೇತಿ || ತ್ವಯೇಶ್ವರಾನಭ್ಯುಪಗಮಾನೈವಮನವಸ್ಥಾ-
ಪರಿಹಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಇಶ್ವರಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸ ಏವ ಅಕ್ಷಿಪ್ತತಯಾ ಯುಕ್ತಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಃ ಕಿಮಪೊಚತೇ |

ಅಗ್ನಿಯು ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಲಿ ಅದರೂ ಸಹ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಈಶ್ವರನು
ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು
"ಅನೀಶ್ವರ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನೀನು ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ
ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ
ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಈಶ್ವರನೇ ಅಕ್ಷಿಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಇರಬೇಕಾದರೆ
ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತೀರಿ?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನು ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ನಿಚೋಚ್ಯಭಾವವನ್ನಿಮ್ಯನಿಯಾಮಕ-
ಭಾವಸಮ್ಮವಃ ಕಿನ್ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನಿಯಮೇತಿ || ನಿಯಾಮಕವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್
ನ ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾತ್ರೇಣ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವಸಮ್ಮವಃ ಇತಿ ಭಾವಃ | ನನು ಭವತಾಪ್ಯಗ್ರಾದಿಜೀವಾನಾಂ
ಜೀವಾಂತರನಿಯಾಮಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಕಥಂ ತದಸಮ್ಮವಃ ಇತ್ಯತೋ ವಾಽಽಹ -
ಅನಿಶ್ವರೇತಿ || ಯಥಾ ಸತಿ ರಾಙ್ನಿ ಮಂಡಲೇಶೋ ಪ್ರಜಾನಾಂ ತಚ್ಚತೃತೀಯಾ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವಃ

ಸम्भवति, न त्वराजके लोके तथाऽस्मत्पक्षे जीवानामीश्वरशक्त्या
जीवान्तरनियामकत्वमुप-पद्यते न परपक्षे । परमेश्वरानङ्गीकारादिति भावः ।
तस्माद् विष्णुरेव अक्ष्यादित्यस्यो दिव्यदृष्टिगोचरोऽतः स एवानन्दमयस्तज्ज्ञानादेव
मोक्ष इति सिद्धम् ॥ १७ ॥

॥ इति श्रीमज्जयतीर्थभिक्षुविरचितायां तत्त्वप्रकाशिकायाम्
अन्तराधिकरणम् ॥

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಜೀವ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಜೀವತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮದ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ಸಹ 'ನೀಚ'
ಮತ್ತು 'ಉಚ್ಚ' ಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ 'ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವ' ಏಕರಬಾರದು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು "ನಿಯಮ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ
ಅಗ್ನಿಯು ಇತರ ಜೀವರ ನಿಯಾಮಕನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ
ಉಚ್ಚನೀಚದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರಿಗೆ ಜೀವಾಂತರನಿಯಾಮಕತ್ವವನ್ನು
ಒಪ್ಪಿರುವಾಗ, ಹೇಗೆ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವನ್ನು ಅಸಂಭವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಸಹ ಉತ್ತರವನ್ನು 'ಅನೀಶ್ವರ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಒಬ್ಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಆಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ
ಅವನ ಅಧೀನರಾದ ಬೇರೆ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಿಗೆ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವು ಕೊಡುತ್ತದೆ.
ಆದರೆ ಯಾವ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜನೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು
ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವರಲ್ಲಿ
ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪರಪಕ್ಷದವರು ಈಶ್ವರನನ್ನೇ
ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕ ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೨)

ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟುವೇ ಅಂತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಅನಂದಮಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

॥ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ಭಾವದೀಪ: - उपपत्त्यादीत्यादिपदेन स्थानादिशक्तिसुखविशिष्टाभिधानादिग्रहः ।
न जीव इत्यस्यार्थः - नायमिति ॥ अन्तर इत्यनुवर्तत इति भावः । भाष्योक्तापाद
कस्यासिद्धिनिरासाय परिष्करोति - अस्य तत्तत्प्रेरकत्वेनेति ॥ वामनिभामनिशब्दाभ्यां
सर्वस्त्रीपुंसनेतृत्वस्याक्षिस्थे श्रुतौ प्रतीतेरिति भावः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ “ಉಪಪತ್ಯಾದಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ “ಆದಿ” ಪದದಿಂದ ‘ಸ್ಥಾನಾದಿಶಕ್ತಿ’, ‘ಸುಖಾದಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್’ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ನ ಜೀವಃ” ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು “ನಾಯಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರ ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ‘ನ ಜೀವಃ ಅಂತರಃ’ ಎಂದು ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಕ್ಕೆ ಅಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು, “ಅಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ” ಎಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಾಮನಿ ಭಾಮನಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಪುರುಷರುಗಳ ಪ್ರೇರಕನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಂತಹ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये नाग्रिरिति वाच्ये जीवपदोक्त्या सूचितां युक्तिमाह -
जीवत्वादिति ॥ जीवस्येत्यादेरर्थः - जीवस्येति ॥ असम्भवादित्यस्य पूर्वोक्तेन
व्याघातनिरासायाह - अभ्युपगम्येति ॥ प्रेरकत्वमित्यर्थः । इदम् अनवस्थानम् ।
अनवस्थाननिरासायाग्रेः स्वातन्त्र्यशङ्कनादग्रेवेति नियमदूषणमसङ्गतमित्यतो व्याचष्टे
- अग्रेरिति ॥ त्वया पूर्वपक्षिणा ॥ नैवमिति ॥ तेन प्राणाभावादित्यनेन
समुच्चयार्थश्चशब्द इति भावः ॥ नीचोच्चेति ॥ ‘वृद्धिहासभाक्त्वमन्तर्भावाद्’ ‘यावद
धिकारमवस्थितिराधिकारिकाणाम्’ ‘इयदामननात्’ ‘नाविशेषाद्’

इत्यादिसूत्रैरानन्दस्य मीमांसा भवति । वाग्वाव नाम्नो भूयसि
इत्यादिभिश्चाङ्गीकृततरतमभाववदित्यर्थः । नियमशब्दार्थः - नियामकेति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನ ಅಗ್ನಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ನ ಜೀವಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ಜೀವತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಜೀವತ್ವ' ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಜೀವಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಜೀವಸ್ಯ ತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಅಸಂಭವಾತ್' ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಘಾತ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರೇರಕತ್ವವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದರ್ಥ. 'ಇದಂ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನವಸ್ಥಾನ ಎಂದರ್ಥ. ಅನವಸ್ಥಾನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಗ್ನೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತ್ವಯಾ' ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ನೈವಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಪ್ರಮಾಣಾ-
ಭಾವಾತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚ ಶಬ್ದವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ನೀಚೋಚ್ಛ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಭಾಕ್ಷಮಂತರ್ಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಯಾವದಧಿಕಾರಮವಸ್ಥಿತಾಧಿಕಾರಿಕಾಣಾಮ್', 'ಇಯದಾಮನನಾತ್', ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಆನಂದದ ಮೀಮಾಂಸೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆನಂದವನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ವಾಗ್ವಾವ ನಾಮೋ ಭೂಯಸಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಜೀವರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ನಿಚೋಚ್ಛಭಾವವಿರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಿಯಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕ ಎಂದರ್ಥ.

भावदीपः - यद्यपि इन्द्रो वै देवानामोजिष्ठो रुद्रो वाव लोकाधारः वायुना वै
गोतमसूत्रेणायं च लोक इत्यादिश्रुतिः । 'रुद्रं समाश्रिता देवाः रुद्रो ब्रह्माणमाश्रितः'
इत्यादिस್ಮृतिश्चास्ति । तथापि 'न ऋते त्वत् क्रियते किञ्चनारे' इत्यादौ तेषामपि
स्वतन्त्रेश्वराधीनतावगतेरिति भावः ॥ भवतापीति ॥ 'कृत्येव देवाः प्रजा
विधारयन्तः' इत्यादिप्रमाणैः 'स्वामिनः फलश्रुतेः' इत्यादिसूत्रैश्च सिद्धान्तिना
तथोपगमादिति भावः ।

ವಸ್ತುತಃ 'ಇಂದ್ರೋ ವೈ ದೇವಾನಾಮೋಜಿಷ್ಠಃ', 'ರುದ್ರೋ ವಾ ವ ಲೋಕಾಧಾರಃ', 'ವಾಯುನಾ ವೈ ಗೌತಮಃ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ 'ರುದ್ರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಾ ದೇವಾಃ ರುದ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಾಶ್ರಿತಃ' ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ನಿಯಾಮಕರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ 'ನ ಯತೇ ತ್ವತ್ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಂಚನಾರೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

'ಭವತಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾಃ ಪ್ರಜಾ ವಿಧಾರಯಂತಃ' ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ 'ಸ್ವಾಮಿನಃ ಫಲಶ್ರುತೇಃ' ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಆಗ್ನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪಃ - ಪ್ರತೀತಾನುಪಪತ್ತಿನಿರಾಸೇನ ಫಲೋಕ್ತಯಾಽಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ || ಉಪಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಾದಿಶಕ್ತಿಪೂರ್ಣಸುಖಾದ್ಯಭಿಧಾನಶ್ರುತೋಪನಿಷದ್ಭಗವತ್ಪ್ರಮಾಣಾದಿಭಿಧಾನ ರೂಪ ಸಾಧಕಾನವಸ್ಥಾರೂಪವಿಪಕ್ಷಬಾಧಕಹೇತುನಾಂ ಸಮ್ಮಾಧಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಅಂತರಸ್ತತ್ವಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯಾದಿ

ಅಪಾತತಃ ತೋರುವ ಆಗ್ನಿಯೇ ನಿಯಾಮಕನೆಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. 'ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಹೇಳಿದ ಉಪಪತ್ತಿಗಳೆಂದರೆ ಸ್ಥಾನಾದಿಶಕ್ತಿ, ಪೂರ್ಣಸುಖಾದ್ಯಭಿಧಾನ, ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಬ್ರಹ್ಮಗತ್ಯಭಿಧಾನ ಮೊದಲಾದವು. ಇವುಗಳು ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅನವಸ್ಥಾ, ಅಸಂಭವ ಮೊದಲಾದವು ವಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ-ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅಂತರಃ' 'ತತ್ತ್ವ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - || ಆದಿತ್ಯೇತಿ || ಅತ್ರ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚ ವಿಧಮಾನಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾರ್ಥಿಕೋಽರ್ಥಃ | ಆದಿತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಪದೇನಾಞ್ಞಿಗ್ರಹಃ | ನನ್ವೇವಂ ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಅಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ | 'ತದವ್ಯಕ್ತಮಾಹ ಹಿ' ಇತಿ ತಸ್ಯಾವ್ಯಕ್ತೈಕಸ್ವಭಾವತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ದಿವ್ಯೇತಿ || 'ದೃಶ್ಯತೇ ಜ್ಞಾನದೃಶ್ಯಾ ಯಃ ಸೂರ್ಯೋ ಚಕ್ಷುಷಿ ಚೈಕರಾಡ್' ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನೆಂಬುದು ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥ. 'ಆದಿತ್ಯಾದಿತ್ಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಆದಿ ಪದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಸ್ಥನೆಂಬುದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಅಕ್ಷಿಣ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು ? ಏಕೆಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆಂದು 'ಹಿ' ಶಬ್ದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ಅವ್ಯಕ್ತ ಕೃಷ್ಣಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಃ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ದೃಶ್ಯತೇ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಯಃ ಸೂರ್ಯೇ ಚಕ್ಷುಷಿ ಚೈಕರಾಟ್' ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನೇ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

भावदीपः - अतो विष्णोरेवादित्यस्यत्वादित्यर्थः ॥ मोक्ष इति ॥ 'तद् यथा पुष्करपलाश' इत्यादिनोक्त इत्यर्थः । यत्त्वत्र केनचित् सूत्राणां भाष्यटीकार्येऽस्वरसादि-
दूषणमुद्भावितम्, तत्तु भाष्यटीकारीत्या सूत्रार्थाभिर्मर्शिनानां न चमत्कारावहमिति
नात्र तदुद्धारः प्रपञ्चितोऽस्माभिः ॥ १७ ॥

॥ इति राघवेन्द्रयतिकृते भावदीपे अन्तराधिकरणम् ॥

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಮೋಕ್ಷ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ತದೃಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕೆಲವರು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳಿಂದ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ನಮ್ಮಂತಹವರು ಮಾಡುವ ವಿಮರ್ಶೆ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಂತೇನು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

॥ ॐ अनवस्थितेरसम्भवाच्च नेतरः ॐ ॥

चक्षुरन्तस्थ इतरोऽग्निर्न अनवस्थितेः । जीवस्याग्नेर्जीवान्तरप्रेरकत्वे तस्यापि प्रेरकान्तरेण भाव्यम् । एवं तस्यापीत्यनवस्थानाद् अग्रेरपि प्रेर्येण जीवत्वसाम्येन प्रेरणासम्भवाच्चेत्यर्थः ॥ तत्तत्प्रेरकत्वेनेति ॥ 'यश्चक्षुरन्तरो यमयति' इति श्रुत्यन्तरसमाख्यानादिति भावः । नेयमनवस्थाबीजाङ्कुरपरम्परानवस्थावन्मन्तव्येत्यत आह - पूर्वपूर्वेति ॥ अत्राग्नेर्जीवप्रेरकत्वं मूलं तदर्थमेवोत्तरोत्तरानुसरणात् । तथाच प्रयोजकत्वेन कल्पितानां व्युत्क्रमेण पूर्वपूर्वप्रेरकानामसिद्धौ प्रयोज्यानामुत्तरोत्तरप्रेरकत्वानामप्यसिद्धिरित्यग्रेरपि प्रेरकत्वसिद्धेरित्यर्थः । अभ्युपेत्य प्रेरकत्वम् इदमनवस्थानम् ॥ स्वातन्त्र्येति ॥ तथाच न तत्प्रेरकोऽपेक्षित इति भावः ॥ दिव्यदृष्टिगोचर इति ॥ ततश्च श्रुतौ 'य एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते' इति दृश्यत्वोक्तिर्युक्तेति भावः ॥

॥ इति श्रीशर्कराश्रीनिवासविचचिता वाक्यार्थमञ्जरीम् अन्तराधिकरणम् ॥

*****

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೀಯ,
 ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ,
 ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥ ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್

ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯವೇ ವಿಷಯ. ಅಗ್ನಿಯೋ, ವಿಷ್ಣುವೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯ

॥ ॐ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॐ ॥

ಅತ್ರ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಸಯಸ್ಯಾಭಯಸ್ಯಾಗ್ರಿತ್ವಾತ್ “ಅಭಯಂ ತಿತಿರ್ವಿತಾಂ ಪಾರಂ” ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಭಯೋಽಪ್ಯಗ್ನಿಂ ತು ವಿಷ್ಣುರिति ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಯಾನಾದನಂತರಸಂಭವಃ ।

ಅತ್ರ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಸಯೋಽಗ್ನಿಃ ವಿಷ್ಣುರ್ವೇತಿ ಚಿಂತಾ । ತದರ್ಥಂ ಅಂತಸ್ಸಯೇ ಶ್ರುತಮಮೃತತ್ವಾದಿಕಂ ಕಿಂ ಗೌಣಂ ಕಿಂ ವಾ ಮುಖ್ಯಮिति ।

ತದರ್ಥಂ “ಯ ಏಷ ಆದಿತೀ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಇತಿ ಅಪ್ರಕಟಾಭಿಪ್ರಾಯಾದಿತೀಸ್ಯಪುರುಷೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಹಂಶಬ್ದಃ ಕಿಮಗ್ನಿಃ ಕಿಂ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರ ಇತಿ ।

ತದರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇ “ಅಸ್ಮಾದ್ವಿಧಾ ಆತ್ಮವಿಧಾ ಚ” ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ವಿಧಾಭೇದೋ ಧೃತಃ ತದ್ವತ್ ನ ಧೃತಃ ? ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ “ಯ ವಿಷ್ಣೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ವಿಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನನ್ನು ಅಭಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವುದರಿಂದ “ಅಭಯಂ ತಿತಿರ್ವಿತಾಂ ಪಾರಂ” ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ‘ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಛ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ

ಅಭಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಗ್ನಿದ್ವಾನೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅನಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಗೌಣವೋ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ "ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಅಕ್ಷಿಯಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಪರವೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದರೆ "ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಚ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಕೂಡುತ್ತದೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ವಿರಚಿತ ಪ್ರಕಾಶ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ॥ ॐ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॐ ॥ ಭಾಷ್ಯದಿಶಾಽಽನಂದಮಯನಯನ ಸಜ್ಜತಿಪ್ರತಿತೇಃ
ಪೂರ್ವೇಣ ತಾಮಾಹ - ಅತ್ರೇತಿ ।

ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇತಿ । "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೋಕ್ತೀರ್ಥಃ । 'ಸಜ್ಜತಿಃ' ಆಕ್ಷೇಪಿಕೀ । ಭಾಷ್ಯಂ ತು ಫಲಪರಂ ವಾ, ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ಪೂರ್ವೇಣ ಸಜ್ಜತಿರ್ವಾಚ್ಯಾ ನ ತ್ವವ್ಯವಹಿತೇನೆತಿ ನಿರ್ಬಂಧ ಇತ್ಯಾಶಯಂ ವಾ, ಆದಿತ್ಯಾನಂತಸ್ಥತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯಾಪಿ ಸಮನ್ವಯಾಶಯಂ ವಾ ನೇಯಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿಯಿರುತ್ತದೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಪೂರ್ವೋಕ್ತ' ಎಂದರೆ "ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂದು ಅರ್ಥ. 'ಸಂಗತಿಃ' ಎಂದರೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೀ ಸಂಗತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಎಂದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಅಥವಾ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯಾಂತಸ್ಥತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನೂ ಸಹ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನವ್ಯಸ್ಯಾಭಯಸ್ಯಾಶ್ವಿತೇ ಪ್ರಾಕ್ತನಸ್ಯಾಪಿ ಕುತಸ್ತತ್ವಂ, अभ्यासार्थवाद-
सहिताश्रुतिबाहुल्यरूपविशेषहेतोरत्रैव तत्राभावात् । नहि “इन्द्रस्यात्मा”
इत्यत्रेन्द्रस्यान्यत्वे “इन्द्रो राजा जगतः” इत्यत्राप्यन्यत्वम् । प्रत्युत
तत्रोक्तलिङ्गैस्तस्य विष्णुधर्मत्वाध्ययवसायेनात्रापि तेन विष्णुत्वस्यैव
निर्णयोपपत्तेरिति चेत् ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಅಭಯನು ಅಗ್ನಿಯಿಂದಾದರೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಏಕೆಂದರೆ 'ಯ
ವಿಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ಹೇತುಗಳು
ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಿ. ಆದರೆ 'ಅಭಯಂ ತೀರ್ಷ್ಣತಾಂ' ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಇಂದ್ರಸ್ತಾತ್ಮಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ
ಇಂದ್ರನು ಬೇರೆಯವನಾದರೆ 'ಇಂದ್ರೋ ರಾಜಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬೇರೆಯವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು
ಹೇಳಬಾರದು. 'ಇಂದ್ರೋ ರಾಜಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಬಲದಿಂದ 'ಇಂದ್ರಸ್ತಾತ್ಮಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶ: - मैवं, अभयत्वमन्यतो भयशून्यत्वं, तच्च स्वतन्त्रस्यैव, न
त्वन्यनियतस्य । तथा चात्राभयत्वमग्रेरावश्यकमिति, स्वतन्त्रवस्तुद्वयायोगात्
प्राक्तनानामप्यभयत्वं तस्यैवेति तद्बलेनेतरदपि कथञ्चित्तस्मिन्नेयं, एकेनापि
निरवकाशेन बहूनां बाधसम्भवात्, गुहाविष्टत्वस्याग्रावप्युपपत्तेः,

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಅಭಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಭಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರ್ಥ.
ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನಿಗಷ್ಟೇ ಈ ಅಭಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ, ಹೊರತು ಬೇರೆಯವನಿಂದ
ನಿಯಮ್ಯನಾದವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಅಭಯಸ್ವರೂಪನೆನ್ನಬೇಕು. ಇಬ್ಬರು
ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಅಭಯಸ್ವರೂಪನೂ
ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಳಿದ ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ
ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಗಾದರೂ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಒಂದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ
ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಗುಹಾವಿಷ್ಟತ್ವವು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೇ
ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ब्रह्मत्वस्यात्रैव तत्रापि नेतुं शक्यत्वात्, अमृतत्वं तस्मिन्
शङ्कमानेनाक्षरत्वादरेपि तत्रैव शक्तिं शक्यत्वादस्याभयत्वस्याक्षेपेण तेन

ವಿष्णुत्वशङ्कानवकाशादिति तात्पर्यात् । एवं फलपरभाष्यसमर्थनमपि ध्येयम् ।
विषयसंशयटीकां व्यनक्ति - अत्रेति ।

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೇ ಆಶಂಕಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಕ್ಷರತ್ವ ಅಭಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಶಂಕಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯವು ಫಲಪರವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - छान्दोग्ये चतुर्थाध्याये “उपकोसलो ह वै कामलायनः सत्यकामे जाबाले ब्रह्मचर्यमुवास । तस्य ह द्वादशवर्षाण्यग्नीन् परिचचार । स ह स्मान्यानन्ते वासिनस्समावर्तयन् तं ह स्मैव न समावर्तयति । तं जायोवाच तसो ब्रह्मचारी कुशलमग्नीन् परिचचारीत् । मावाऽग्रयः परिप्रावोचत् । प्रबूह्यस्मा इति । तस्मै होप्रोच्यैव प्रवासां चक्रे ।

ಉಪಕೋಸಲೋ ಹ ವೈ ಕಾಮಲಾಯನಃ ಸತ್ಯಕಾಮೇ ಜಾಬಾಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಉವಾಸ । ತಸ್ಯ ಹ ದ್ವಾದಶವರ್ಷಾಣಿ ಅಗ್ನೀನ್ ಪರಿಚಚಾರ । ಸ ಹ ಸ್ಮ ಅನ್ಯಾನ್ ಅಂತೇವಾಸಿನಃ ಸಮಾವರ್ತಯನ್ ತಂ ಹ ಸ್ಮ ಏವ ನ ಸಮಾವರ್ತಯತಿ । ತಂ ಜಾಯಾ ಉವಾಚ 'ತಪೋ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ । ಕುಶಲಮಗ್ನೀನ್ ಪರಿ ಚ ಚಾರೀತ್' । ಮಾ ತ್ವಾ ಅಗ್ನಯಃ ಪರಿಪ್ರಾವೋಚನ್ । ಪ್ರಬೂಹ ಅಸ್ಮಾ' ಇತಿ । ತಸ್ಮೈಹ ಅಪೋಚ್ಯೈವ ಪ್ರವಾಸಾಂಚಕ್ರೇ ।

ಕಾಮಲಾಯನನ ಮಗನಾದ ಉಪಕೋಸಲನು ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸತ್ಯಕಾಮನಾದ ಜಾಬಾಲನಲ್ಲಿ ಗುರುಕುಲವಾಸ ಮಾಡಿದ. ಆಚಾರ್ಯರ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಆಹವನೀಯ, ಅನ್ನಾಹಾರ್ಯಪಚನ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಪರ್ಯಂತ ಸೇವಿಸಿದ. ಸತ್ಯಕಾಮನಾದರೂ ತನ್ನ ಬೇರೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ. ಆದರೆ ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪದೇಶ ಸಮಾವರ್ತನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಶ್ಚರ್ಯ ! ಸತ್ಯಕಾಮನಿಗೆ ಆತನ ಮಡದಿ ಹೇಳಿದಳು. 'ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಉಪಕೋಸಲನು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ನೀವಾಗಲಿ, ಅಗ್ನಿಗಳಾಗಲೀ, ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಇನ್ನಾದರೂ ನೀವು ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರಿ'. ಹೀಗೆ ಪತ್ನಿಯು ಹೇಳಿದರೂ ಉಪದೇಶಿಸದೆ ಸತ್ಯಕಾಮನು ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟ.

प्रकाशः - स ह व्याधिनाऽनशितुं दध्रे । तमाचार्यजायोवाच ब्रह्मचारिचशान, किन्तु नाश्रासीति । स होवाच, बहव इमेऽस्मिन्पुरुषे कामा नानात्यया व्याधिभिः प्रतिपूणोऽस्मि नाशिष्यामीति ।

अथ हाग्रयः समूदिरे, तसो ब्रह्मचारी कुशलं नः परिचचारीद्वान्तस्मै
प्रब्रवामेति । तस्मै होचुः, प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्म खं ब्रह्म" इत्याद्युपक्रमस्य
सम्भूयोपदेशानन्तरं,

ಸ ಹ ವ್ಯಾಧಿನಾ ಅನಶಿತುಂ ದಧೇ | ತಂ ಆಚಾರ್ಯಜಾಯಾ ಉವಾಚ - 'ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿನ್ ಆಶಾನ | ಕಿಂ
ನು ನ ಅಶ್ನಾಸಿ' ಇತಿ | ಸ ಹ ಉವಾಚ - 'ಬಹವಃ ಹಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಕಾಮಾಃ ನಾನಾತ್ಮಯಾಃ |
ವ್ಯಾಧಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣೋಽಸ್ಮಿ | ನ ಅಶಿಷ್ಯಾಮಿ' ಇತಿ |

ಅಥ ಹ ಅಗ್ನಯಃ ಸಮೂದಿರೇ - 'ತಪ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಃ | ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರಿ ಚ ಚಾರೀತ್' |

ಹಂತ ಅಸ್ಮೈ ಪ್ರಬ್ರವಾಮ್ ಇತಿ | ತಸ್ಮೈ ಹ ಉಚುಃ - 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ | ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ |

ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ | ಸ ಹ ಉವಾಚ 'ವಿಜಾನಾಮಿ ಅಹಂ ಯತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ |

ಕಂ ಚ ತು ಖಂ ನ ವಿಜಾನಾಮಿ' ಇತಿ | ತೇ ಹ ಉಚುಃ 'ಯದ್ವಾವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ |

ಯದೇವ ಖಂ ತದೇವ ಕಂ' ಇತಿ | ಪ್ರಾಣಂ ಚ ಹ ಅಸ್ಮೈ ತದಾಕಾಶಂ ಚ ಉಚುಃ |

ಉಪಕೋಸಲನು ಮಾನಸಿಕ ದುಃಖದಿಂದ ಉಪವಾಸವಿರುಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ. ಆಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿಯು
'ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೇ ! ಊಟ ಮಾಡು. ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಉಪವಾಸವಿರುತ್ತಿ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು. ಉಪಕೋಸಲನು
'ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಾನಾರೀತಿಯಾದ ಅನೇಕ ಕಾಮನೆಗಳಿವೆ. ಅವು ಪೂರೈಸದಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾನಸಿಕ ಚಿಂತೆಯಿಂದ
ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಆಗ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಅಗ್ನಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಹೇಳಿಕೊಂಡರು. 'ಈ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.
ನಮ್ಮನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಪ ! ಅವನಿಗೆ ನಾವು ಉಪದೇಶಿಸೋಣ' ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೆ
ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

'ಬಲದೇವತೆಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮ. 'ಕ' ಅಂದರೆ ಅಪರಾಧಿನವಾದ
ಬಲಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ಮತ್ತು 'ಖ' ಅಂದರೆ ಅಪರಾಧಿನವಾದ
ಬಲಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು.

ಉಪಕೋಸಲನು ಹೇಳಿದನು - 'ಬಲದೇವತೆಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು.
ಆದರೆ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಂದರೆ,
'ಕ' ಮತ್ತು 'ಖ' ಒಬ್ಬರೇ ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯೇ ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಗಳು 'ಯಾವ
ಪರಬ್ರಹ್ಮನು 'ಕ' ಎನಿಸಿರುವನೋ ಅವನೇ 'ಖ'. ಯಾವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು 'ಖ' ಎನಿಸಿರುವನೋ ಅವನೇ 'ಕ'
ಎಂದು. 'ಕ' ಮತ್ತು 'ಖ' ಎನಿಸಿದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗಳು
ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಆಕಾಶನಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

प्रकाशः - "अथ हैनं गार्हपत्योऽनुराशास, पृथिव्यग्निरन्मादित्य इति । य एष
आदित्ये पुरुषो दृश्यते, सोऽहमस्मि स एवाहमस्मीति ।

ಸ ಯ ಉತಮೇವಂ ವಿಧಾನುಪಾಸ್ತೇಽಪಹಂತಂ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ, ಲೋಕೀ ಭವತಿ, ಸರ್ವಮಾಪುರೇತಿ, ಜ್ಯೋಗ್ಜೀವತಿ, ನಾಸ್ಯಾಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ, ಉಪವಯಂತಂ ಭುಜಾಮೋಷಿಂಶ್ಚ ಲೋಕೇಽಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ಉತಮೇವಂ ವಿಧಾನುಪಾಸ್ತೇ''

ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನಾಹವನೀಯರೂಪತ್ರೇತಾಗ್ರಿನಾಮಾದಿತೃಚಂದ್ರವಿಶ್ವದ್ವತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮತಯೋಪದೇಶಮುಕ್ತವಾ ''ತೇ ಹೋಚುರೂಪಕೋಸಲೈಷಾ ಸೋಮ್ಯ ತೇಽಸ್ಮದ್ವಿಧಾ ಚೋಕ್ತಾ'' ಇತ್ಯುಪಸಂಹೃತ್ಯಾಗ್ರಾಪತೇ ''ಯ ಏಷೋಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈತಸ್ಮಿನ್ ಕಿಂಚಿನ್ ಶಿಲಿಷ್ಯತಿ, ತದ್ವದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿರ್ವೊದಕಂ ವಾ ಸಿಂಹಿತಿ ವರ್ತಮನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ, ಉತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮಿತೃಚಕ್ಷತೇ, ಉತಂ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನ್ಯಭಿಸಂಯಂತಿ ಯ ಉವಂ ವೇದ ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಯ ಉವಂ ವೇದ ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ ಯ ಉವಂ ವೇದ ಏಷ ಉ ಯದು ಚೈವಾಸ್ಮಿಂಚ್ಛಯಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತಿ, ಯದು ಚ ನಾರ್ಚಿಷಮೇವಾಭಿಸಂಭವಂತಿ, ಅರ್ಚಿಷೋಽಹರನ್ಹ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಮಾಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾಧ್ಯಾನ್ ಷಡುದಡ್ವೇತಿ ಮಾಸಾಂಸ್ತಾನ್ಮಾಸೇಭ್ಯಸ್ಸಂವತ್ಸರಂ ಸಂವತ್ಸರಾದಾದಿತೃಂ ಆದಿತೃಚ್ಚಂದ್ರಮಸಂ ಚಂದ್ರಮಸೋ ವಿಶ್ವತಂ ತತ್ಪುರುಷೋ ಮಾನವಸ್ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ'' ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಅಥ ಹ ಏನಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಶಾಸ - 'ಪೃಥಿವೀಃ ಅಗ್ನಿಃ ಅನ್ನಂ ಅದಿತ್ಯಃ' ಇತಿ । 'ಯ ವಿಷ ಅದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ವಿವಾಮಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ ।

ಸ ಯ ವಿತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಾಪ್ತೇ ಅಪಹಂತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ । ಲೋಕೇ ಭವತಿ ।

ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ । ಜ್ಯೋತ್ಸವೇತಿ । ನ ಅಪ್ಯ ಉಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ । 'ಉಪ ವಯಂ ತಂ ಭುಂಜಾಮಃ ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ವಿತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ವಾಪ್ತೇ ।'

ಅನಂತರ ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು. 'ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪೃಥು ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ ನಾಮಕನಾಗಿ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಅಂಗನೇತಾರ ಅಂದರೆ ಜಗನ್ನಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿನಾಮಕನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಆತ್ಮತ್ವದಿಂದ ಅಂದರೆ, ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಅನ್ನನಾಮಕನಾಗಿ ಅನ್ನದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅದಿಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಅದಿತ್ಯನಾಮಕನಾಗಿ ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿದ್ಯೆ. ಇನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿದ್ಯೆ-ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾದ ಯಾವ ಭಗವಂತನು ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗಿರುವನೋ ಅವನೇ, ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಅವನ ರೂಪಕ್ಕೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ ರೂಪಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದ ಅವನೇ ನನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

“ಯಾರು ವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೂ ಆದ ಈ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪೂರ್ಣ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಭೃತ್ಯರ ಕೊರತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಾಸಕನನ್ನು ನಾವು ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆ’ ಎಂದೇ ಭೃತ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ಅಥ ಹ ವಿನಂ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನಃ ಅನುಶಶಾಸ - ‘ಆಪಃ | ದಿಶಃ | ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ | ಚಂದ್ರಮಾಃ |’

ಇತಿ | ‘ಯ ವಿಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ವಿವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ |

ಸ ಯ ವಿತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಾಸ್ತೇ ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ | ಲೋಕೇ ಭವತಿ |

ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ | ಜ್ಯೋತ್ ಜೀವತಿ | ನ ಅಸ್ಯ ಅಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ | ‘ಉಪ ವಯಂ

ತಂ ಭುಂಜಾಮಃ ಅಸ್ತಿಂಶ್ಚ ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ವಿತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಾಸ್ತೇ’ |

ಅನಂತರ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ‘ವಿಷ್ಣುವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಲಕನಾದ್ದರಿಂದ ‘ಆಪಃ’ ಎನಿಸಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ದಿಕ್ ನಾಮಕನಾಗಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಯಾರಿಗೂ ಅಧೀನನಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರನಾಮಕನಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಅನಂದರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರನಾಮಕನಾಗಿ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ. ಇದು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ - ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾದ ಯಾವ ಭಗವಂತನು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿದ್ದು ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರನಾಗಿರುವನೋ ಅವನೇ, ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದು, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ.

“ಯಾರು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪೂರ್ಣ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಭೃತ್ಯರ ಕೊರತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಾಸಕನನ್ನು ನಾವು ಇಹ ಪರಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬಡದೆ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆ’ ಎಂದೇ ಭೃತ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನನು ಹೇಳಿದನು.

ಅಥ ಹ ವಿವಮಾಹವನೀಯಃ ಅನುಶಶಾಸ - ‘ಪ್ರಾಣಃ | ಆಕಾಶಃ | ದ್ಯೌಃ | ವಿದ್ಯುತ್ |’ ಇತಿ |

‘ಯ ವಿಷ ವಿದ್ಯುತಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ವಿವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ |

ಸ ಯ ವಿತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಾಸ್ತೇ ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ | ಲೋಕೇ ಭವತಿ |

ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ | ಜ್ಯೋತ್ ಜೀವತಿ | ನ ಅಸ್ಯ ಅಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ | ‘ಉಪ ವಯಂ

ತಂ ಭುಂಜಾಮಃ ಅಸ್ತಿಂಶ್ಚ ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ವಿತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಾಸ್ತೇ’ |

ಅನಂತರ ಆಹವನೀಯ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ‘ವಿಷ್ಣುವು ಬಲರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಾಮಕನಾಗಿ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ, ಅವಕಾಶಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ಆಕಾಶನಾಮಕನಾಗಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ದ್ಯುನಾಮಕನಾಗಿ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್‌ನಾಮಕನಾಗಿ ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ. ಇನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ - ಯಾವ ಭಗವಂತನು ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾಗಿ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗಿರುವನೋ ಅವನೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ.

ಯಾರು ಈ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಕುಂಠದಿಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಪೂರ್ಣ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ ಸರ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಭೃತ್ಯರ ಕೊರತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನನ್ನು ನಾವು ಇಹ ಪರ ಲೋಕಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡದೆ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆ. ಎಂದೇ ಭೃತ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.' ಎಂದು ಅಹವನೀಯಾಗಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ತೇ ಹ ಉಚುಃ | 'ಉಪಕೋಸಲ ವಿಷಾ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಅಸ್ತದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಚ | ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ | ಆಜಗಾಮ ಹ ಅಸ್ಯ ಆಚಾರ್ಯಃ | ತಮಾಚಾರ್ಯಃ ಅಭ್ಯುವಾದ 'ಉಪಕೋಸಲ' ಇತಿ | 'ಭಗವ' ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವ | 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ ಇವ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಮುಖಂ ಭಾತಿ | ಕೋ ನು ತ್ವಾಪನುಶಶಾಸ' ಇತಿ | 'ಕೋ ನು ಮಾ ಅನುಶಿಷ್ಯಾತ್ ಭೋ' ಇತಿ | ಇಹಾವೇ ವ ನಿಹ್ನುತಃ | ಇಮೇ ನೂನಮೀದೃಶಾ ಅನಾದೃಶಾ' ಇತಿ ಹ ಅಗ್ನೀನ್ ಅಭ್ಯುದೇ | 'ಕಿಂ ನು ಸೋಮ್ಯ ಕಿಲ ತೇ ಆಪೋಚನ್' ಇತಿ | 'ಇದಂ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಜಿಜ್ಞೇ |

"ಉಪಕೋಸಲ ! ಈ ವರೆಗೆ 'ಸೋಮ್ಯಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ನಾವು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಹೊರತು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವಂಥಹುದಲ್ಲ. ಉಪಾಸನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಆಚಾರ್ಯರೇ ಹೇಳುವರು' ಎಂದು ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ಉಪಕೋಸಲನ ಆಚಾರ್ಯರು ಬಂದರು. 'ಉಪಕೋಸಲ !' ಎಂದು ಕರೆದರು. 'ಪೂಜ್ಯರೇ' ಎಂದು ಉಪಕೋಸಲನು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿದ. 'ನಿನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಕಾಂತಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ನಿನಗಾರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು?' ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬಲ್ಲರು ? ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾನವರೂ, ಪಾತಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಅಸುರರೂ, ಭಗವಂತನ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವಲಾಪ ಮಾಡುವವರು. ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥರು. ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದವರು ದೇವತೆಗಳು ಈ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಇರುವವರೂ ಜ್ಞಾಲೆಯ ಬಣ್ಣದವರೂ ಮತ್ತು ಹಸ್ತಪಾದಾದಿ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು' ಎಂದು ಉಪಕೋಸಲನು ತನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದವರು ಅಗ್ನಿಗಳೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. 'ಅವರು ನಿನಗೆ ಏನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು? ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಕೇಳಿದರು. ಉಪಕೋಸಲನು ಅಗ್ನಿಗಳು ಇದನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ.

'ಲೋಕಾನ್ ವಾವ ಕಿಲ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಅಪೋಚನ್ | ಅಹಂ ತು ತೇ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ | ತದ್ ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶೇ ಅಪೋ ನ ಶಿಷ್ಯಂತೇ ಏವಮೇವಂವಿದಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಶಿಷ್ಯತೇ' ಇತಿ |

'ಬ್ರವೀತು ಮೇ ಭಗವಾನ್' ಇತಿ | ತಸ್ಮೈಹ ಉವಾಚ |

'ಯ ಏಷಃ ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮಾ' ಇತಿ ಹ ಉವಾಚ |

'ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ | ಏತಸ್ಮಿನ್ ನ ಕಿಂಚನ ಶಿಷ್ಯತಿ |

ತದ್ ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿರ್ವಾ ಉದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವತ್ಸನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ |'

ಸತ್ಯಕಾಮನು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಹೇಳಿದ - 'ಉಪಕೋಸಲ ! ಅಗ್ನಿಗಳು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು ಸರ್ವಲೋಕಾಧಾರವಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲವೇ? ಅವು ಕೇವಲ ತಿಳಿಯಲು ಮಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯ ಹೊರತು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಮತ್ತು ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ನಾನು ಮಾತ್ರ ನಿನಗೆ, ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕಮಲಪತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀರು ಅಂಟದಿರುವಂತೆ 'ಪಾಪಕರ್ಮಲೇಪವಾಗಲಾರದೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ'.

ಪೂಜ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಉಪಕೋಸಲನು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಆಗ ಆಚಾರ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು - 'ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದ್ವಿವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಗೋಚರನಾಗುವನೋ ಅವನೇ ವಾಮನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. 'ಅವನು ಸ್ವತಃ ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನೂ ಭಯರಹಿತನೂ ಗುಣಪೂರ್ಣನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದರ ಲೇಪವೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಸಂಗನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಯಾರಾದರೂ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನೋ ನೀರನ್ನೋ ಹಾಕಿದರೆ ಅದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಟದಂತೆ ಬದಿಯಿಂದ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಏತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ | ಏತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಅಭಿಸಂಯತಿ |

ಸರ್ವಾಣಿ ಏನಂ ವಾಮಾನ್ಯಭಿಸಂಯಂತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮಾನಿಃ | ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ |

ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿಃ | ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ |

ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸಂಗನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಯದ್ವಾಮ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಾಮನಿ' ಎಲ್ಲ ಸೌಂದರ್ಯಗಳು, 'ಏನಂ' ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಸಂಯತಿ' ಹೊಂದಿವೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂಯದ್ವಾಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವರೋ ಅವರಿಗೂ ಸರ್ವಸೌಂದರ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಿನ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಾಮನಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಾಮಾನಿ, ಎಲ್ಲ ಸುಂದರಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು, ನಯತಿ, ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ಅವರರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಿನ ಈ ವಾಮನಾಖ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಇಾಮನಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಭಾತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಥ ಯದು ಚೈವಾಸ್ಮಿನ್ ಶವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತಿ, ಯದು ಚ ನ, ಅರ್ಚಿಷಮೇವ ಅಭಿಸಂಭವಂತಿ
(ವಿಶಂತಿ) | ಅರ್ಚಿಷಃ ಅಹಃ | ಅಹ ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಂ | ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾತ್ ಯಾನ್
ಷಟ್ ಉದಜ್ ವಿತಿ ಮಾಸಾನ್ ತಾನ್ | ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಸವಂತ್ಸರಂ | ಸಂವತ್ಸರಾದಾದಿತ್ಯಂ |
ಆದಿತ್ಯಾತ್ ಚಂದ್ರಮಸಂ | ಚಂದ್ರಮಸೋ ವಿದ್ಯುತಂ ತತ್ಪುರುಷೋ ಮಾನವಃ |
ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ |

ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಿರುವ ಅಸಂಗನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮರಣ ಹೊಂದಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ದಹನಾದ ಉತ್ತರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಅಥವಾ ಮಾಡದಿರಲಿ, ಮೃತರಾದ ಆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅರ್ಚಿರ್ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ - ಅಲ್ಲಿಂದ ಅತಿವಾಹಿಕ ಎಂಬ ವಾಯುಲೋಕವನ್ನೂ, ಅನಂತರ ಹಗಲಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾಲವೆನಿಸಿದ ಉತ್ತರಾಯಣದ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಆದಿತ್ಯಲೋಕವನ್ನೂ, ಆದಿತ್ಯಲೋಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕವನ್ನೂ, ಚಂದ್ರಲೋಕದಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರ, ಇಂದ್ರ, ಧ್ರುವಲೋಕಗಳ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯುತ್ಗಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಬಳಿಕ ಭಾರತಿಯಪತಿಯೂ, ಭಗವಂತನ ಪ್ರಿಯಭೃತ್ಯನೂ ಆದ ವಾಯುವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ಆ ವಾಯುದೇವರು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಳಿಗೂ, ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸಕ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಳಿಗೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತತ್ರತಃ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಸಯಿ ವಿಷಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ 'ಅಕ್ಷಿಸ್ಯಃ' ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯ
'ಚಕ್ಷುಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿರಾದಿತ್ಯಾಭೇದಸ್ಫೋರಣಾಯ, "ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮತ್ವಾ" ಇತ್ಯಾದೇಃ |
ಅತ್ರಾಕ್ಷಿಪದೋಕ್ತಂ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರಾಚಾಂ ಮತರೀತ್ಯಾ ದೇವತಾರೂಪಂ, ಟೀಕಾರೀತ್ಯಾ ಜಡರೂಪಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ. ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಃ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಿಗೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮತ್ವಾ" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವೊಂದಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಟೀಕಾಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಅಕ್ಷಿಯೆಂದರೆ ದೇವತೆಯೆಂದರ್ಥ. ಟೀಕಾರಿಯರ ಪ್ರಕಾರ ಜಡವೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಚಿಂತಾನಂತರಂ ಕಿಂ ಬಾಧಕಮಸ್ತ್ಯುತ ನೇತಿ ಚಿಂತಾ ಸ್ಪಶ್ಠೇತಿ ನೋಕ್ತಾ । ಅಕ್ಷಯಮಿತಿ । ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶೇತಿ ಭಾವ: । ಏತच्च ಹೇತುಹೇತುಮದ್ವಾವಧತನಾಯ । ಅನ್ಯಥಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಯಪುರುಷೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಾಹಂಶಬ್ದಸ್ಯಾಗ್ನಿಪರತ್ವೇಽಪ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ಯಾಗ್ನಿಸ್ತವಾನಾಪತ್ತೇ: ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಯ ಅನಂತರ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಾಧಕವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಅಕ್ಷಿಯಿಂದ ಅಭಿನ್ನನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ವಾವಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿ ಪರವಾದರೂ ಸಹ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಆಗಲಾರನು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ವಿಧೇತಿ । “उपकोसलैषा सोम्यास्मद्विद्याऽऽत्मविद्या च” इत्युक्तविद्याभेद इत्यर्थ: । उपलक्षणमेतत् । सावधारणाभ्यासोऽर्थवादेऽेत्यपि बोध्यम् ।

'ವಿದ್ಯಾಭೇದಾವಂದರೆ' 'ಉಪಕೋಸಲ ಏಷಾ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಅಸೃದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯಾಭೇದವೆಂದರ್ಥ. ಉಪಲಕ್ಷಣಯು ಸಾವಧಾರಣವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನೂ ಸಹ ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - यदा विद्याभेदो न युक्तः तदा “कं ब्रह्म” इत्याद्यात्मविद्या, “य एषोऽन्तरादित्ये” इति विद्या त्वस्मद्विद्येति वाच्यत्वादादित्यस्यपुरुषे प्रयुक्ताहं-शब्दस्याग्निपरत्वात् बाधकात् तदभिचाक्षिस्ये श्रुतामृतत्वादिकं गौणमित्यग्निश्रुत्यादि-बलादग्निरिव चक्षुरन्तस्स्य इति पूर्वपक्षे फलम्,

यदा तु घटते तदाऽहंशब्दस्य शास्त्रदृष्ट्या ब्रह्मपरत्वसम्भवाद्बाधका-भावेनामृतत्वादिकं मुख्यमेवेति तद्बलाद्विष्णुरिति सिद्धान्ते फलमिति स्पष्टमिति भाव: ।

ಒಂದುವೇಳೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ಅಯುಕ್ತವಾದರೆ ಅವಾಗ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು “ಯ ಏಷೋಽಂತರಾದಿತ್ಯೇ” ಎಂಬ ವಿದ್ಯೆಯು ಅಸೃದ್ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಾಗ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿ ಪರವಾಗುವುದರಿಂದ ಬಾಧಕವಶಾತ್ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವೆನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ಕೂಡುವುದಾದರೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾದಿಶಾ ಟೀಕಾದಿರೀತ್ಯಾ ಚಾದಿತ್ಯವಾಕ್ಯೇಽಗ್ನಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಹಂಶಬ್ದ-
ಸಾಬಧಾರಣಾಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದವಿಧಾಭೇದಾನಾಂ ಭಾವೇನ ತದ್ವಿಲಾತಿಸ್ಯಾಗ್ನಿಪರತ್ವಂ ನಿರ್ಧಾರ್ಯಾಕ್ಷಿ-
ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತದನುಸಾರೇಣಾಗ್ನಿಪರತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ, ನ ತ್ವಕ್ಷಿವಾಕ್ಯಸ್ಯಪ್ರಾಪಕಬಲೇನ, ತತ್ರ
ತದಭಾವಾತ್ । ತಥಾ ಚಾದಿತ್ಯವಾಕ್ಯಮೇವೋದಾಹೃತ್ಯಾದಿತ್ಯಾನ್ತರಸ್ಯ: ಕಿಮಗ್ನಿವಿಂಞ್ಣುರ್ವೇತಿ ಚಿಂತಾ,
ತದರ್ಥಂ "ಸೋಽಹಂ" ಇತ್ಯಗ್ನಿಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಹಂಶಬ್ದೋಽಗ್ನಿಪರೋ ವಿಂಞ್ಣುಪರೋ ವೇತಿ, ತದರ್ಥಂ ತಸ್ಯ
ವಿಂಞ್ಣುಪರತ್ವೇ "ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ" ಇತ್ಯಾದಿಸಾಬಧಾರಣಾಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದ-
ವಿಧಾಭೇದೋಕ್ತಯೋ ನ ಯುಜ್ಯಂತೇ ಯುಜ್ಯಂತೇ ವೇತಿ ಚಿಂತನೀಯಮ್ । ಯದಿ ನ ಯುಜ್ಯಂತೇ, ತದಾಽಗ್ನೇವ
ಆದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಂ, ಅನ್ಯಥಾ ತು ವಿಂಞ್ಣೋರಿತಿ ಫಲಿಷ್ಯತಿ ।
ಆದಿತ್ಯಾದಿಸ್ಥ್ಯತ್ವೇನೋಕ್ತಾನಂದಮಯಾಕ್ಷೇಪಶ್ಚ ಕ್ಷಜುರ್ಭವತಿ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಯಸ್ಯ ವಿಂಞ್ಣುತ್ವಂ
ಚಾರ್ಯಾದಕ್ಷಿಸ್ಥೋಽಪಿ ಸ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ । ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರೇಽಕ್ಷಿವಾಕ್ಯೋಪಾದಾನಾಯ
ತತ್ರತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥೋಕ್ತಿಪರಶಬ್ದೋಽಪಿ ವ್ಯರ್ಥ ಇತಿ 'ಅಂತ:' ಇತ್ಯೇವ ಸೂತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್, 'ಅಂತರ:'
ಇತ್ಯಪಿ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಲಾಘವಮ್ । "ಸ್ಥಾನಾದಿ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಚ ನ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ
ಚೇತ್

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಟೀಕಾ ಮಾತಿನ ಪ್ರಕಾರ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ
ಅದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದ ಅವಧಾರಣಸಹಿತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥವಾದ
ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭೇದಗಳಿಲ್ಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಈ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ "ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷೀ"
ಎಂಬ ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು ಹೊರತು
ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಪರವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳೇ ಇಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಸ್ಥನು ಅಗ್ನಿಯೋ? ಅಥವಾ
ವಿಷ್ಣುವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಈ ಸಂಶಯ ಪ್ರರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಸೋಽಹಂ' ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ
ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಪರವೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುಪರವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು
ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಪರವಾದರೆ
"ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಸಾವಧಾರಣವಾದ ಅರ್ಥಬಾಧೆ ಹಾಗೂ
ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭೇದಗಳು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭೇದಗಳು ಅಯುಕ್ತವಾದರೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು.

ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದಾಗ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು ಆನಂದಮಯನೂ ಸಹ ಆಗಲಾರನೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ಋಜುವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನು ವಿಷ್ಣುವಾದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಆಕ್ಷಿಪ್ತನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ "ರ" ಎಂಬಕ್ಷರವೂ ಸಹ ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಕ್ಷಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ರ" ಎಂಬಕ್ಷರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಕ್ಷಿವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ ಕೇವಲ 'ಅಂತಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. 'ಅಂತರಃ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಅಂತಃ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಲಾಘವವಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ಥಾನಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಂತಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಬೇಕಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಮೈವಂ, ಬಲವದ್ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತೀಲಿಂಗಾದಿಬಲೇನಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇ ನಿರ್ಣೀತೇ ಸತ್ಯೇವಾಹಂಶಬ್ದಾದೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣೌ ಘಟನಾಯಾ ವರ್ಣನೀಯತ್ವಾತ್ । ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತ್ಯಾದೇಶಾಕ್ಷಿವಾಕ್ಯ ಎವ ಭಾವೇನಾದಿತ್ಯವಾಕ್ಯೇ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಾವಧಾರಣಸ್ಯಾಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿರ್ಣಯಾಧೀನತ್ವೇನಾಕ್ಷಿವಾಕ್ಯಸ್ಯೈವೋದಾಹರಣೀಯತ್ವಾತ್ ।

ನವ "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇನ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಪ್ರಕರಣೇನಾದಿತ್ಯಸ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿರ್ಣಯೋಽಸ್ತಿವಿತಿ ಶಾಙ್ಕ್ಯಂ, ತಸ್ಯಾಗ್ನಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಹಂಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಚೋಚ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ।

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಆಕ್ಷಿವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಕ್ಷಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆದಿತ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಬೇಕು.

'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆ ಪ್ರಕರಣವೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿ

ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ 'ಅಹಂ' ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಪರವಾಗಬಹುದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಕಿಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನಚ "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೋಕ್ತೋಪಸंहಾರಸ್ಥಬ್ರಹ್ಮಸಲಿಂಗ-
ಬಲೇನ ಪ್ರಕರಣಾವಿच्छೇದಃ ಸುಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯತಃ "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ"
"ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯೇವ ಪೂರ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಾವತಾ ಬಲವದ್ವಿಷ್ಣು-
ಶ್ರುತಿಸಲಿಂಗಜ್ಞಾನಾನುಪದರ್ಶನೇನ ಪ್ರಕರಣಮಾತ್ರೇಣಾಹಂಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸಾದೇರ್ವಾಧಾಯೋಗಾಘ್ರಾನ್ಯಾಸಮೇ-
ವಾನವಧ್ಯಮ್ ।

'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ" "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ, ಅಭ್ಯಾಸ ಇವುಗಳಿಗಲ್ಲಾ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಕಿವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಕಾಪಾಡುವುದೇ ಸೂಕ್ತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ एवामृतत्वादिकं किं गौणमित्यादिचिन्तोपदर्शिता । यद्यपि
अमृतत्वादेर्मुख्यत्वेऽपि न पूर्वपक्षिणः क्षतिः, तादृशस्यापि तेनाग्नौ शङ्क्यमानत्वात् ।
तथाऽपि वास्तवाभिप्रायेण गौणं मुख्यमिति कोटिप्रदर्शनं, मुख्यसम्भवस्याभिमान-
मात्रत्वात् ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಗೌಣವೋ? ಅಲ್ಪವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳು ಮುಖ್ಯವೆಂದಾದರೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಹ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಗೌಣವೋ ಮುಖ್ಯವೋ ಎಂಬ ಚಿಂತಾಕೋಟಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಂಡುರಂಗಿಕೇಶವಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ

ಗುರುರಾಜೇಯಮ್ (ಭಾವದೀಪ)

गुरुराजीयम् - ॥ ॐ अन्तर उपपत्तेः ॐ ॥ ब्रह्मजिज्ञासा
कर्तव्येत्युक्तमित्यानन्दमयाधिकरणभाष्यवदादित्ये विष्णुरित्येतदधिकरणीयभाष्यमपि
विचारसाफल्यमात्रपरं नतु सङ्गतिपरमित्यभिप्रेत्य स्वयमवान्तरसङ्गतिमाह
- अत्रेति ॥

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಥಾಂದೋಗ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕೋಸಲ ವಿದ್ಯೆಯು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ “ಯ ಏಷೋಂತರಾಧಿಕರಣ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬುದು ಅಂತಿಮ ನಿರ್ಣಯ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದುವೇಳೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ಆಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆವಾಗ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು “ಯ ಏಷೋಂತರಾದಿತ್ಯೇ” ಎಂಬುದು ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಪರವಾಗುವುದರಿಂದ ಬಾಧಕವಶಾತ್ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವನ್ನೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ಕೂಡುವುದಾದರೆ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ.

ಅಕ್ಷಿ ಶಬ್ದವು ಅಭಿಮಾನಿಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

पूर्वपक्षस्तु - चक्षुरन्तस्स्थोऽग्निरेव, “य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते सोऽहमस्मि” इत्यग्निनाऽऽदित्यस्थस्य स्वात्मतयोपदिष्टत्वात्, चक्षुरादित्यदेवतयोश्च “आदित्यश्चक्षुर्भूत्वाऽक्षिणी प्राविशत्” इत्यादिश्रुत्या ऐक्यात् ।

यद्यपि “अक्षिणी प्राविशत्” इत्यत्र बाधकवशादक्षिशब्दो नादित्यदेवतापरः, किन्तु जडपरः । तथाऽपि “अन्तरक्षिणि” इत्यत्र चक्षुःपर्यायः स देवतापर एव, अभिमान्यधिकरणन्यायेन तस्याक्ष्यभिमानिदेवतायामेव मुख्यत्वात् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

“ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿष्ठನ್ ಯಶ್ಚಕ್ಷುಃಪೋಽಂತರಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇಽಂತರಪುರುಷಾಧಿಕರಣತ್ವೇ-
ನೋಕ್ತಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಃಃ ಇಹ “ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ” ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾच्च ತತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಃಃ “ಯಂ
ಚಕ್ಷುರ್ನ ವೇದ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೋಭಣ ಚೇತನತ್ವಾತ್ । ಸ್ಥಾನಾದಿಸ್ಮಾರಾದೌ ಜಡಸ್ಯ ಸ್ಥಾನತ್ವೋಕ್ತಿस्तು
ಪರಂಪರಯಾ ಸ್ಥಾನತ್ವಾತ್ ।

ಅತಃ ಏವ ಭಾಷ್ಯೇ ಸನ್ಯಾಪರತ್ವಾವಲ್ಯಾಂ ಚ “ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇತ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ ।

ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ಚ “ಅಕ್ಷೀಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಕಾದಿತ್ಯಯೋರೇತ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ ।
“ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕವಿಧತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಟೀಕಾಽಪಿ ಭಾಷ್ಯಾಯನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಕಾರಭೇದನಿವೇಧಮುಖೇನ
ಪ್ರಕಾರೈಕ್ಯಪರಾ ನೇಯಾ ।

ಅನುವಾದ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ‘ಯಂ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ
ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಆದಿತ್ಯನಿಷ್ಠನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ
ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯು ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು
‘ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾಽಕ್ಷೀಣಿ ಪ್ರಾವಿಶತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಃ ‘ಅಕ್ಷೀಣಿ ಪ್ರಾವಿಶತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವು ಆದಿತ್ಯದೇವತಾಪರವೆನ್ನಲು ಬಾಧಕವಿದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಜಡಪರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ‘ಅಂತರಕ್ಷೀಣಿ ಪುರುಷಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವು
ದೇವತಾಪರವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವು ‘ಚಕ್ಷುಸ್’ ಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಪದವಾಗಿದೆ.
ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವು ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

“ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್ ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷೋಽಂತರಃ” ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನ
ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ‘ಅಂತರಕ್ಷೀಣಿ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ’ ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪುರುಷನಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಭೂತವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೆಂದರೆ “ಯಂ ಚಕ್ಷುರ್ನ
ವೇದ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಚೇತನವೆಂದು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಚಕ್ಷುಸ್’ ಶಬ್ದದ
ಪರ್ಯಾಯ ಪದವೆನಿಸಿದ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಚೇತನಪರವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ‘ಯಂ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷೀಣಿ’
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ‘ಅಕ್ಷೀಣಿ ಪ್ರಾವಿಶತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಜಡಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

‘ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಜಡಭೂತವಾದ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಲೇಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯು ಜಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಾಗ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚೇತನನ್ನು ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಲೇಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಗುಣಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಡಭೂತವಾದ ಅಕ್ಷಿಯು ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲೇಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಗುಣಕ್ಕೆ ಜಡವು ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ಥಾನಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಡವೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪುರುಷನಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪುರುಷನಿಗೆ ಜಡಭೂತವಾದ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯವು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯ ಮೂಲಕ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ನೇರವಾಗಿ ಆಧಾರವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ “ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾತ್” ಎಂದು ಅಕ್ಷಿಗೂ ಆದಿತ್ಯನಿಗೂ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋಃ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

‘उपपत्तेः’ इत्यादिसिद्धान्तहेतुव्यावर्त्यैरग्निप्रापकश्रुत्यर्थवादाभ्यासैः पूर्वपक्षयन्, ‘य एषोऽन्तरक्षिणि’ इति वाक्ये “अग्निरेवेत्यादिबह्वग्निश्रुति-सद्भावाच्च” इत्यन्तटीकां तावद्वचनक्ति - पूर्वपक्षस्त्वित्यादिनाऽग्निपरतेत्यन्तेन ।

ವಿವರಣೆ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - ಅಂತರಧಿಕರಣದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಉಪಪತ್ತೇಃ’ ಎಂಬ ಪದವು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇತುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಪಕವಾದ ಶ್ರುತಿ ಅರ್ಥವಾದ ‘ಅಭ್ಯಾಸಾತ್’ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲವೂ ನಿರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಿರಾಸವಾಗುವಂತಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಅಗ್ನಿರೇವ” ‘ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ “ಬಹ್ವಗ್ನಿಶ್ರುತಿಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ” ‘ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು’ ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ‘ಅಗ್ನಿಪರತಾ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ.

ಪ್ರಕಾಶ: - नन्वग्निना आदित्यस्यस्य स्वात्मतयोपदेशोऽपि अक्षिस्यस्याश्रित्वं कुत ? इत्यतः, चक्षुरादित्यशब्दयोर्भाष्यतत्त्वप्रदीपाद्यनुरोधेन देवतापरत्वमुपेत्य तत्रोपपत्तिं वदंस्तावत्परिहारमाह - चक्षुरिति ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನೆಂದು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಏಕಾಗಬೇಕು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಚಕ್ಷು' ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ 'ಆದಿತ್ಯ' ಶಬ್ದಗಳು ದೇವತಾಪರವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ತತ್ವಪ್ರದೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಚಕ್ಷುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - 'ಆದಿತ್ಯಃ' ಮಂಡಲದೇವತಾ ಚೇತನಶ್ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿ ಭೂತ್ವಾಽಕ್ಷಿಗೋಲಕೇ ಪ್ರಾವಿಶಾದಿತ್ಯಃ ।

ನನು "ಅಕ್ಷಿಣಿ" ಇತ್ಯತ್ರಾಕ್ಷಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೋಲಕಪರತ್ವಾದತ್ರಾಪ್ಯಕ್ಷಿಶಬ್ದಸ್ಯ ನ ದೇವತಾಪರತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಃ ಸಾಧಯತಿ - ಯಥೇತಿ ।

ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವ ಚೇತನನೇ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಅಕ್ಕಿಯೆಂಬ ಗೋಲಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನೆಂದು 'ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾಽಕ್ಷಿಣೀ ಪ್ರಾವಿಶತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥ.

'ಅಕ್ಷಿಣೀ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವು ಗೋಲಕಪರವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಗೋಲಕಪರವೇ ಆಗಬೇಕು. ದೇವತಾಪರವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಆಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಬಾಧೇಕೇತಿ । ಆದಿತ್ಯದೇವತಾಃ ಚಕ್ಷುರ್ದೇವತಾಃ ಪ್ರವೇಶಾಯೋಗರೂಪಾದಿತ್ಯಃ । 'ಚಕ್ಷುಃಪರ್ಯಾಯಃ' ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಯಃ, ನ ತದಧಿಷ್ಠಾನಗೋಲಕಪರ್ಯಾಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಸಃ' ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದಃ ।

'ಬಾಧಕವಶಾತ್' ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯ ದೇವತೆಯು 'ಚಕ್ಷುಃ' ಎಂಬ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಬಾಧಕದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಚಕ್ಷುಃಪರ್ಯಾಯಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಪದವೆನಿಸಿದ 'ಅಕ್ಷಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಎಂದರ್ಥ. ಈ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ಗೋಲಕಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸಃ' ಎಂದರೆ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅಭಿಮಾನೀತಿ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಘಪಾದೇ "ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್" ಇತಿ ತೃತೀಯೇಽಧಿಕರಣೇ "ಮೃದಬ್ರವೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ವೇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಮೃತ್ವಾದಿಹೇತುನಾ ಮೃದಾದೇರ್ಜಙ್ಗಮಾನುಮಾನಾತ್, ಅಭಿಮಾನಿಚೇತನಸ್ಯಾನುಪಲಂಭಾದಿ-ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್, ಜಡಸ್ಯ ಚ ವಕ್ತೃತ್ವಾಘಯೋಗಾದಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ನಿರವಕಾಶಜಡತ್ವಯುಕ್ತಿನಿದಿ-ಶೇಷವೇದವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಭಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಯಾ ।

ಪೃಥಿವ್ಯಾಽಭಿಮಾನಿನ್ಯೋ ದೇವತಾಃ ಪ್ರಥಿತೌಜಸಃ |

ಇತ್ಯಾದಿವಚನೇನ ಚ ದೇವತಾತದ್ವಿಗ್ರಹತದಂತರ್ಧಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧೇ, ಅಭಿಮನ್ಯುಮಾನ-
ಗತಮೃತ್ವಾದಿಮೃच्छಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಽಭಿಮಾನ್ಯಧೀನತ್ವಸ್ಯಾಕಾಶನಯೇ,

ಯತೋಽತ್ಯಂತಪರಾಧೀನಂ ಚೇತನಾದಪ್ಯಚೇತನಮ್ |

ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, “ತದಧೀನತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರಚಸ್ಯ
ಶಬ್ದವೃತ್ತೌ ಮುಖ್ಯನಿಮಿತ್ತತ್ವೇನ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಭಿಮಾನಿಷು ಮೃದಾದಿಜಡೇಭ್ಯೋ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್
ಮೃದಾದಿಶಬ್ದೇದೇವತಾಯಾ ಎವಾಭಿಧಾನಮಿತಿ ವಕ್ತೃತ್ವಾಽಪುಪ್ತೇಃ ಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತೇನ
ನ್ಯಾಯೇನ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ “ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ” ಇತಿ
ನ್ಯಾಯೇನ ಮುಖ್ಯದೇವತಾಯಾ ಎವ ಗ್ರಹಣಂ, ನ ತ್ವಮುಖ್ಯಜಡಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ |

ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್ (೨-೧-೩)

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಮೃದಬ್ರವೀತ್’ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಮಾಣವೋ?
ಅಪ್ರಮಾಣವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಮೃತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ “ಮೃದಾದಿಗಳನ್ನು” ಜಡವೆಂದು ಸಾಧಿಸಬಹುದು.
ಆದ್ದರಿಂದ ಮೃದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಜಡವಾದ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಮೃದಬ್ರವೀತ್” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಜಡತ್ವಯುಕ್ತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ವಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದವಾಕ್ಯವು
ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಮೃದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗೆ
ವಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಉಭಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ‘ಮೃತ್’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೃದಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.
‘ಪ್ರತಿವ್ಯಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನ್ಯೋ ದೇವತಾಃ ಪ್ರಥಿತೌಜಸಃ’ ಎಂಬ ಸ್ತೋತಿವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಧಾನಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.
‘ಮೃತ್’ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಮೃತ್ವವು ಮೃದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವು
ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಯತೋಽತ್ಯಂತಪರಾಧೀನಂ ಚೇತನಾದಪ್ಯಚೇತನಮ್’ ಚೇತನರಿಗಿಂತ ಅಚೇತನವು
ಮತ್ತಷ್ಟು ಅಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

“ತದಧೀನತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ
ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೃದಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಮೃದಾದಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮೃದಭಿವೀತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಕ್ಯತ್ವವು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಕಿ' ಶಬ್ದವು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತಾಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ "ಮುಖ್ಯಾ ಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ" ಮುಖ್ಯಾ ಮುಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಗೋಲಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯುಕ್ತಚಿಂತರಂ ಚಾಹ - ಯ ಇತಿ । ಚಕ್ಷುಃಶಬ್ದಸ್ಯ ದೇವತಾಪರತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತತ್ರೇತಿ । ಶ್ರುತಯಂತರಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಜಡಸ್ಯ ವೇದನಪ್ರಸಕ್ತೇರಭಾವೇನ "ನ ವೇದ" ಇತಿ ನಿಷೇಧಾಯೋಗಾತ್ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಯಾ ಚೇತನತ್ವಸಿದ್ಧಿರिति ಭಾವಃ । ವ್ಯಕ್ತಮೇತದುತ್ತರತಯೇ ।

ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ 'ಚಕ್ಷುಸ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಚಕ್ಷುಸ್' ಶಬ್ದವು ದೇವತಾಪರವೆಂದೇಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತ್ತ್ವೋಕ್ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ. ಜಡವಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಯು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ 'ನ ವೇದ' ಎಂದು ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗದು. ಇದರ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ 'ಚಕ್ಷುಸ್' ಶಬ್ದವು ಚೇತನಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು 'ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ "ತದ್ವದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿರ್ವೌದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವತ್ಸನಿ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೇಸ್ಲಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಜಡ ಪದಾರ್ಥದ ಲೇಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅತ್ಯಂತ ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ನೀವು 'ಅಕ್ಕಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಚೇತನವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ 'ಸರ್ಪಿ' ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಲೇಪವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸುತ್ತೀರಿ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸ್ಥಾನಾದಿಸೂತ್ರಾದೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅಸಂಖ್ಯವಿಷ್ಣುವಾಧಾರದೇವತಾಧಾರತ್ವಾಭಿಪ್ರಾयेण सिद्धान्ते तदुक्तिरित्यर्थः ।
अक्षणेर्जडत्वोपगमपरतया प्रतीयमानाऽपि टीका चेतनपरत्वेन नेयेत्याह - अक्षीति ।

ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಸಂಗ ಶಕ್ತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ಜಡಭೂತವಾದ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿಯು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವು ಜಡಪರವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರೂ ಸಹ ಚೇತನಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು 'ಅಕ್ಷಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - विधाशब्दस्य प्रकारार्थत्वात्, 'एकविधत्वात्' इत्यनेन अक्षणीयदेवताधि-
ष्ठानत्वं तदेवताधिष्ठानत्वमादित्यमण्डलस्यापि, नतु देवतान्तराधिष्ठानत्वमिति
प्रकारभेदनिषेधप्रतीतावप्युभयाधारत्वरूपैकप्रकारवान् प्रकारी चेतन एक एवेति
नेयेत्यर्थः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಎಕವಿಧತ್ವಾತ್' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಧ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಡಭೂತವಾದ ಅಕ್ಷಿಯೆಂಬ ಗೋಲಕವು ಯಾವ ದೇವತೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿದೆಯೋ? ಅಂತಹ ದೇವತೆಗಷ್ಟೇ ಅದಿತ್ಯಮಂಡಲವೂ ಸಹ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದೇವತೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಉಭಯ ಅಧಾರತ್ವವೆಂಬ ಏಕಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಕಾರಿಯಾದ ಚೇತನನಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ 'ಎಕವಿಧತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕ ಹಾಗೂ ಅದಿತ್ಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಚೇತನನಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

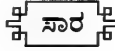
गुरुराजीयम् - अक्ष्यादित्ययोरक्यादित्ययुक्तम् । आदित्यशब्दस्य मण्डलपरत्वे
मण्डलस्याक्षिषु प्रवेशासम्भवेन तद्रतचेतनपरत्वात् । य एषोऽन्तराक्षिणीत्यत्राक्षि-
शब्दस्य मण्डलपरत्वात् । न चात्राप्यक्षिशब्दस्य चेतनपरत्वेनाक्ष्यादित्ययोरैक्यं
युक्तमिति वाच्यम् । आदित्यश्चक्षुर्भूत्वाऽक्षिणी प्राविशदित्यत्राक्षिशब्दस्य चेतनपरत्वे
तत्रादित्यमण्डलस्यचेतनस्य तत्र प्रवेशासम्भवेनाक्षिशब्दस्य चेतनपरत्वासम्भवेन
गोलकपरत्वस्यैव वक्तव्यत्वात् । तदुसारेणान्तराक्षिणीत्यत्रापि गोलकपरत्वस्यैव
विद्यमानत्वेन जडस्याक्षिश्वेतनेनादित्येनैक्यासम्भवादित्यत आह - यद्यपीति ॥

बाधकवशादिति ॥ अक्षिशब्दस्य चेतनपरत्वे तत्र चेतनप्रवेशानुपपत्तिरूप-
बाधकवशादित्यर्थः । चक्षुःशब्दस्य देवतापरत्वेन तत्पर्यायाक्षिशब्दस्यापि
देवतापरत्वमेवेत्याह - चक्षुःपर्याय इति ॥

ಅಭಿಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನೆತಿ || ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾಚಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಭಿಮಾನಿನಿ
ಮುಖ್ಯತ್ವಾದिति ನ್ಯಾಯೇನೆत्यर्थ: |

ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿष्ठನ್ನिति ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇತರಪುರುಷಾಧಿಕರಣತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯ
ಚಕ್ಷುಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣೀತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನೇಽಪ್ಯಂತರಕ್ಷಿಣೀತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯಾಕ್ಷಣಶ್ಚೇತನತ್ವಂ ಕುತ: |
ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿष्ठನ್ನिति ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೋಽಪ್ಯೇತನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ತತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯೇತಿ||

ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಕ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ತದಭಾವಶ್ಚೇತನತ್ವಾಭಾವೇನ ಸಮ್ಮವತಿ | ಅಚೇತನೇ
ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಕ್ತೇರೇವಾಭಾವಾತ್ | ತಥಾ ಚ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಚಕ್ಷುಷಶ್ಚೇತನತ್ವಸಿದ್ಧಿರित್ಯರ್ಥ: |

'ಯ ಏಷಃ ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾದವನು ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಸ್ವತಃ ತನ್ನನ್ನು ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯ ದೇವತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು 'ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾಕ್ಷಿಣಿ ಪ್ರಾವಿಶತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ 'ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಚಕ್ಷುಷಃ ಯಂ ಚಕ್ಷುರ್ನವೇದ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಚೇತನಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ಚೇತನಪರವೇ ಆಗಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಳಿಗಳ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ.

ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದವು ಜಡಪರವೂ ಆಗಬಹುದು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ - "ಅಕ್ಷಿಣಿ ಪ್ರಾವಿಶತ್" ಇತ್ಯತ್ರೇವ "ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ" ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಕ್ಷಿಣಾಶ್ಚ
ಜಡಪರ: | ಏವಂಚ ಸ್ಥಾನಾದಿಸ್ತಾದಿಸ್ವಾರಸ್ಯಂ, "ಯ ಏಷ ಆದಿತೀ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ" "ಯ
ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚ |

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ನ ಚೈವಂ ಅಸ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರ್ಭಿನ್ನತ್ವಾದಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯಾಸಿತ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧಿರिति वाच्यम्, “आदिತ್ಯश्चक्षुः” इति श्रुतावादिತ್ಯमण्डलस्थचेतनस्य जडाक्षिप्रवेशोक्त्या जडास्यादिತ್ಯमण्डलयोरेकचेतनस्यानत्वेनैकविधत्वात् । “य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते” इत्यत्राप्यादिತ್ಯपदेन मण्डलमेवोच्यते ।

“ऐक्यात्” इति भाष्येऽपि जडास्यादिತ್ಯयोरैक्यायोगात् एकविधत्वमेवाभि-
प्रेतमिति टीकार्थः ।

यद्यप्यंशाधिकरणे “असावादित्यस्त्रिवृत्त्रिवृदिव वै चक्षुः शुक्लं कृष्णं कनीनिका” इति श्रुत्या त्रिवृत्त्वेन अस्यादिತ್ಯಯೋಸ್ಸಾಮ್ಯं वक्ष्यते । तथाऽपि न तदिह विवक्ष्यते, तेनादिತ್ಯस्यस्याक्षಿಸ್ಥित्वासिद्धेः ।

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ‘ಅಕ್ಷಿಣಿ ಪ್ರಾವಿಶತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವು ಜಡಪರವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ‘ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಕ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವೂ ಜಡಪರ ಆಗಿದೆಯಂದೇ ಹೇಳೋಣ. ಇದರಿಂದ ಸ್ಥಾನಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು “ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬೆರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಜಡಭೂತವಾದ ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದೇನು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. “ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಚೇತನನೇ ಜಡಭೂತವಾದ ಅಕ್ಷಿಯೆಂಬ ಗೋಲಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಡಭೂತವಾದ ‘ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕ’ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಗಳು ಒಬ್ಬನೆ ಚೇತನನಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಏಕವಿಧತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಯ ಏಷಃ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯಪದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿವೆ. ‘ಐಕ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜಡವಾದ ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗದ ಕಾರಣ ಏಕವಿಧತ್ವವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಚೇತನನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಸ್ತುತಃ ಅಂಶಾಧಿಕರಣಾನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ “ಅಸಾವಾದಿತ್ಯಸ್ಮೀವೃತ್ತ್ರಿವೃದಿವ ವೈ ಚಕ್ಷುಃ. ಶುಕ್ಲಂ ಕೃಷ್ಣಾಂ ಕನೀನಿಕಾ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಗಳು ಬಿಳಿ, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ, ಜಲ ಹಾಗೂ ತೇಜಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರಭೂತ-

ವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತ್ರಿವೃತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತ್ರಿವೃತ್ತವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಕಿಗೋಲಕಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗದು. ಅದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವವನೇ ಅಕ್ಕಿಗೋಲಕದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

इदानीमनेकस्वारस्यानुरोधेन टीकारीत्याऽङ्गणोर्जडत्वमुपेत्याख्यादित्ययौरेक्य-
प्रकारमाह - यद्वेति । आदिपदेन “सर्पिर्वा” इति श्रुतिर्गृह्यते । वाक्यद्वयेति ।
चेतनपक्षे द्वयोरेकदेवताकत्वादित्यतरवैयर्थ्यमिति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅಕ್ಕಿಶಬ್ದವು ದೇವತಾಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರು. ಈಗ ಜಡಪರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಜಡಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯೂ ಸಹ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯೆಂಬ ಗೋಲಕಕ್ಕೂ, ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಐಕ್ಯಪ್ರಕಾರವನ್ನು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಸರ್ಪಿರ್ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ವಾಕ್ಯದ್ವಯವು ಏಕೆ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದರೆ ಚೇತನರನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - “एकविधत्वात्” इति टीकावाक्यं टीकोक्तव्यावर्त्यशङ्काव्यक्तिपूर्वं
व्यनक्ति - नचेति । ‘एवं’ जडत्वे ।

“ಏಕವಿಧತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಟೀಕಾ ಮಾತನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ “ನ ಚೈವಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ‘ಏವಂ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಜಡಪರವಾದರೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु “य एष आदित्ये” इत्यत्र “आदित्यश्चक्षुर्भूत्वा” इत्यादाविव”
आदित्यशब्दस्य चेतनपरत्वे मण्डलाभिमानिचेतनस्थस्यैव स्वात्मतयोपदेशात् ।
अङ्गणैकचेतनस्थानत्वेनैकविधत्वादक्षिचेतनस्य एवाग्रिरिति वाच्यमित्यत आह -
य एष इति ।

“ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ‘ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವು ಚೇತನಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಯಾವ ಚೇತನನಿದ್ದಾನೋ ಅವನ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಅಕ್ಷಿಯೆಂಬ ಗೋಲಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಕ್ಷಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಯ ಏಷಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಏವಂ ಪ್ರಾಚೀನರೀತ್ಯಾ ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯದೇವತಯೋರೈಕ್ಯಾದಾದಿತ್ಯದೇವತಾಂತಸ್ಥಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮತಯೋಪದೇಶೋಽಕ್ಷಿದೇವತಾಂತಸ್ಥೋಽಪಿ ಸ ಏವ | ಉಭಯದೇವತಾಯಾ ಏಕತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಟೀಕಾಕೃತ್ಯಂತೇಽಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರ್ಜಡತ್ವೇಽಪ್ಯೇಕದೇವತಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಾದಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ಯಾಗ್ನಿತ್ವೇ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮತಯೋಪದೇಶಾದಿತಿ ಹೇತುರ್ನ ವ್ಯಾಧಿಕರಣ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ |

ಏಕೆಂದರೆ ಸನ್ನಾಯರತ್ನಾವಳಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಅಕ್ಷಿದೇವತೆಯು ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯಲ್ಲಿರುವವನನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಯು ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿದೇವತೆಯೊಳಗಿರುವ ದೇವತೆಯೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷಿದೇವತೆ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಟೀಕಾರಾಯರ ಪ್ರಕಾರ 'ಅಕ್ಷಿ' ಹಾಗೂ 'ಆದಿತ್ಯ' ಶಬ್ದಗಳು ಜಡಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದರೂ ಸಹ ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಯು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ತಾನಿರುವವನೆಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ವಾತ್ಮೋಪದೇಶವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಹೇತುವು ವ್ಯಾಧಿಕರಣವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ನನ್ವಕ್ಷಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಚೇತನಪರತ್ವೇ ತದ್ವದಸ್ಮಿನ್ಸರ್ಪಿವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಹತೀರ್ಥಾದಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಾ ಸಂಕ್ರತವರೂಪಸ್ಯಾನಶಕ್ತೇರಸಂಭವೇನ ಜಡಸ್ಯೈವ ಸಂಭವೇನಾಕ್ಷಿಶಬ್ದೇನ ಜಡಪರತ್ವಮೇವಾಸ್ಥೇಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸ್ಥಾನಾದೀತಿ || ಪರಂಪರೇತಿ || ಮಂಜುಷಾಸ್ತೋಽಪಿ ಹಿ ಮಣಿಗೋಹಸ್ಯ ಇತಿ ಗೀಯತ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನಾಂತರಪುರುಷಾಧಿಕರಣಚೇತನಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವೇನ ಪರಂಪರಯಾ ಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಅತಃ ಏವೇತಿ || ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾಽಽದಿತ್ಯಶಬ್ದವಚ್ಚಕ್ಷುಷಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ದೇವತಾಪರತ್ವೇನಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಸ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ನನ್ವೇವಮಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಂ ಚೇತ್ತರ್ಹಿ ಟೀಕಾಯಾಮಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕವಿಧತ್ವಾದಿತ್ಯೇಕ-ವಿಧತ್ವೋಕ್ತೀರಪುಕ್ತೇತ್ಯತ ಆಹ - ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರಿತಿ || ಪ್ರಕಾರಭೇದನಿಷೇಧಮುಖೇನೆತಿ || ಸ್ಥಾನಭೇದಾತ್ತಾಪಕತ್ವತದಭಾವಾದಿನಾ ತದಭೇದಾನುಪಪತ್ತಿರೀತ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ

ಅಂಶಿನೋ ಯತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಯತ್ವವರೂಪಂ ಯಥಾಸ್ಥಿತಿಃ |

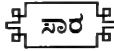
ತದೇವ ನಾಣುಮಾತ್ರೋಽಪಿ ಭೇದಸ್ವಾಂಶಾಂಶಿನೋಃ ಕವಿತ್ ||

ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಪ್ರಕಾರಭೇದನಿಷೇಧನೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ನನ್ವೇವಮಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕವಿಧತ್ವಾದಿತಿ ಟೀಕಾया भाष्याद्यनुसारेण प्रकाशभेदनिषेधमुखेन प्रकार्यैक्यपरत्वेन व्याख्याने गौणत्वापत्तिः । किञ्च परम्परया स्थानत्वेन स्थानादिसूत्रादौ जडस्य स्थानत्वोक्तौ स्थानादिसूत्रस्याप्यस्वारस्यम् । ‘य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते य एषोऽन्तरिक्षिणि पुरुषो दृश्यते’ इत्यत्र वाक्यद्वयवैयर्थ्यं च स्यादित्यस्वरसाष्टीकानुसारेण पक्षान्तरमाह - यद्वेति ॥

नन्वेवमादित्यश्चक्षुरित्यत्रादित्यशब्दस्यादित्यमण्डलपरत्वेजडयोरक्ष्यादित्य-
मण्डलयोरैक्याभावेनाक्ष्यादित्ययोरिति भाष्यविरोध इत्यत आह - ऐक्येति ॥
एकविधत्वमिति ॥ एकचेतनाधिष्ठितत्वरूपमेकविधत्वमित्यर्थः ।

ननु चाक्ष्यादित्ययोरೇಕचेತನಾधिष्ठितत्वेनैकविधत्वं कुत उच्यते ।
त्रिवृत्त्वादिनाप्यೇकविधत्वसम्भवादित्यत आह - यद्यपीति ॥

ಅಥವಾ ‘ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಗಿರುವ ಅಕ್ಷಿ ಶಬ್ದವು ಜಡಪರವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಸ್ಥಾನಾದಿಸೂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವು ಸ್ವರಸವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ‘ಯ ಏಷಃ ಆದಿತ್ಯೇ’ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯದ ಉಲ್ಲೇಖವು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷಿಗೋಲಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಚೇತನನಿರುವುದರಿಂದ ‘ಏಕವಿಧತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಡಭೂತವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳು ಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಚೇತನರೂ ಸಹ ಭಿನ್ನರೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬುದು ಅಗ್ನಿಯದ್ವೇ ಉಪದೇಶ

तात्पर्यचन्द्रिका

नच वाच्यं अक्ष्यादित्यस्ययोरैकत्वेऽपि “सोऽहमस्मि” इत्यत्रोपदेशा नाग्निः
किन्तु विष्णुरिति, “अग्नीन् परिचचार अय हात्रयः समूदिरे” इत्यादिना
बहुकृत्वोऽग्निश्रुतेः । बहुवचनान्ताग्निश्रुतेश्च । “अय हैनं गार्हपत्योऽनुशशास”
“अय हैनमन्वाहार्यपचनोऽनुशशास” “अय हैनमाहवनीयोऽनुशशास” इति

ಅಗ್ನಿವಿಶೇಷತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ರೇತಾಗ್ನಿರೂಪಬಹುಗ್ರೀನಾಂ ಭುತೇಶ್ಚ । ಸ್ವೀಕೃತಾ ಚ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾಽಪಿ
ತತ್ರಾಗ್ನಿಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಗ್ನಿಪರತಾ ।

ನಚ ವಾಚ್ಯಮಗ್ನಿನಾಮೇವೋಪದೇಶ್ಚೇಽಪಿ “ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಾ” ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ “ಅಹಂ”
ಇತ್ಯಸ್ಯಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಪರತೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಯತ್ವೇನೋಪಾಸ್ಯಮಿತಿ “ಉಪವಯಂತಂ ಭುಜಾಮಃ”
ಇತ್ಯಗ್ನಿನಾಮುಪಾಸಕಪಾಲಕತ್ವಾದಿನಾ ಸ್ತುತಿರೂಪಾರ್ಥವಾದಸ್ಯ ತೇಷಾಮುಪಾಸ್ಯತ್ವಂ ವಿನಾಽಯೋಗೇನ
ತೇಷಾಮೇವಾಹಂಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ನ ಹನೃತ್ಯ ಉಪಾಸಕಪಾಲಕಃ ಅನ್ಯಶ್ಚೋಪಾಸ್ಯ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಗ್ನಿಗೋಲಕ ಹಾಗೂ ಅದಿತ್ಯ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಚೇತನನು
ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - “ಅಗ್ನೀನ್ ಪರಿಚಚಾರ ಅಥ ಹಾಗ್ನಯಃ ಸಮೂದಿರೇ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕಬಾರಿ
ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಅಗ್ನಯಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವಿದೆ.
ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ “ಅಥ ಹೈನಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಶಾಸ” “ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽ
-ನುಶಶಾಸ” “ಅಥ ಹೈನಮಾಹವನೀಯೋಽನುಶಶಾಸ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶೇಷ
ರೂಪಗಳೆಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ‘ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ’, ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನ, ಆಹವನೀಯ’ ಎಂಬ
ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಗಳು ಶ್ರುತವಾಗಿವೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ‘ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ’
ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಅಗ್ನಿಯ ಉಪದೇಶವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ? ಆದರೆ
‘ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಾ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ
ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. “ಉಪವಯಂತಂ ಭುಂಜಾಮಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಾಸಕನನ್ನು
ಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಈ ಅರ್ಥವಾದವು
ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗದಿದ್ದರೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯೇ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಉಪಾಸಕರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನೇ ಬೇರೆ ಉಪಾಸ್ಯನೇ ಬೇರೆ ಎಂಬುದು
ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅಥಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೋ हेतुः, “सोऽहमस्मि” इति श्रुतावहंशब्दस्याग्रिपरत्वे मानाभावेनादित्यस्थस्य स्वात्मतयोपदेशाभावादिति भावेन “न चात्रोपदेष्टा नाग्रिरिति युक्तम्” इति न्यायविवरणटीकोक्तव्यावर्त्यशङ्कापूर्वं “एतस्मिन्प्रकरणे अथ हांग्रयः” इत्यादिटीकां व्यनक्ति - नच वाच्यमित्यादिना ।

ವಿವರಣೆ - ಆದರೂ ಸಹ ಹೇತುವು ಅಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಪರವಸ್ಥೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನನ್ನೇ ತಾನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಗ್ನಿಯು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ನ ಚಾತ್ರೋಪದೇಷ್ಟಾ ನಾಗ್ನಿರಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ‘ಎತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ ಅಥ ಹಾಗ್ರಯಃ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ‘ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್’ ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - विष्णुरिति । “अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च” इत्यादाविव विष्णुप्रयुक्त एवायमहंशब्द इति स एवार्थ इत्यर्थः । उपदेष्टुरग्नित्वे त्रिविधाग्रि-श्रुतीर्मानिकरोति - अग्नीनिति ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ವಿಷ್ಣುಃ’ ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ‘ಅಹಂ ಹಿ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಾಂ ಭೋಕ್ತಾ ಚ ಪ್ರಭುರೇವಚ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಉಪದೇಶಿಸುವವನು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೂರುವಿಧ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಅಗ್ನಿನ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “योऽसावादित्ये पुरुषस्सोऽहमस्मि” इत्यतः पूर्वं “तस्य ह द्वादशवर्षमग्नीन्परिचचार तप्तो ब्रह्मचारी कुशलमग्नीन् परिचचारीत्” “अथ हांग्रयस्ममूदिरे” “ते होचु” इति बहुकृत्वः श्रूयते बहुवचनान्ततया च । बहुवचनान्तस्य प्रसिद्धाग्रिपरत्वेन मुख्यबहुत्वार्थतयोपपत्तौ न विष्णुपरत्वं क्लेशेन कल्प्यमिति भावः ।

“ಯೋಽಸಾವಾದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೊದಲು “ತಸ್ಯ ಹ ದ್ವಾದಶ ವರ್ಷಮಗ್ನೀನ್ಪರಿಚಚಾರ ತಪ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಕುಶಲಮಗ್ನೀನ್ ಪರಿಚಚಾರೀತ್” “ಅಥ ಹಾಂಗ್ರಯಃ” (೧-೨-೪)

ಹಾಗೆಯೇ ಸಮೂಹದಿರೇ" "ತೇ ಹೋತುಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿಯು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಅಗ್ನಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅತ್ರಾಶ್ವಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ವಿಷ್ಣುಪರತಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತೃತಃ, ತತ್ರೇವಾತ್ರ ನಿರವಕಾಶಾವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾಭಾವೇನಾಶ್ವರೈತೈವೇತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಸ್ವೀಕೃತಾ ಚೇತಿ ।

ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ದೇವತಾವಾಚಕಪದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿದ ದೇವತಾವಾಚಕ ಪದಗಳಿಗೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಅಗ್ನಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಗ್ನಿದೇವತಾಪರವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಸ್ವೀಕೃತಾ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एतेन “बहुश्रुतिभ्यः” इति न्यायविवरणपरा “एतस्मिन् प्रकरणे” “अथ हाग्र्यस्समूदिरे गार्हपत्योऽनुशाशास” इत्यादिबह्विश्रुतिसद्भावाच्च” इति टीका बहुकृत्योऽंशिश्रुतीनां सद्भावात्, बहुवचनान्तांशिश्रुतीनां सद्भावात्, गार्हपत्यान्वाहार्य पचनादिरूपाणां बहूनामग्रीनां श्रुतिसद्भावाच्चेति त्रेधा व्याख्याता । तेन बहुश्रुतिभ्यः” इत्येतदपि त्रेधा व्याख्यातं ध्येयम् ।

ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಈ ಬಗೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮೂರುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ 'ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ಎತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ" 'ಅಥ ಹಾಗೆಯೇ ಸಮೂಹದಿರೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಾಸ' ಇತ್ಯಾದಿಬಹುಶ್ರುತಿಸದ್ಭಾವಾಚ್ಛ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಟೀಕೆಗೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಬಹುವಚನಾಂತವಾದ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನ, ಆಹವನೀಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಟೀಕಾ ಮಾತನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ "ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एवं “अभ्यासार्थवादसहितबहुश्रुतिभ्यः” इति न्यायविवरणे ‘बहुश्रुतिभ्यः’ इत्यंशं व्याख्याय, ‘अभ्यासार्थवादसहित’ इत्यंशं टीकोक्तादपि प्रकारात् प्रकारान्तरेण व्यावर्त्याशङ्कापूर्वं व्याचष्टे - नच वाच्यमिति ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ “ಅಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಸಹಿತ ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ‘ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ‘ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತಃ’ ಎಂಬಂಶವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಟೀಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ‘ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -- ಉಪಾಸಕಪಾಲಕತ್ವಾದಿನೇತಿ । “ಉಪವಯಂತಂ ಭುಜಾಮೋಽಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಲೋಕೇಽಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ एवं ವಿಧ್ವಾನುಪಾಸ್ತೇ” ಇತ್ಯತ್ರ ಭುಜಾಮಃ’ ಪಾಲಯಾಮ ಇತ್ಯಗ್ರೀನಾಂ ವಚನಮ್ । “ಭುಜೋಽನವನೇ” ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇಣಾನವನವ್ಯತಿರೀಕೋಽಭ್ಯವಹಾರ ಉಪಾಸನೋಪದೇಶವಿಧಾನಾತ್, ಪರಮೈಪದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಪಾಲಕತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಉಪಾಸಕಪಾಲಕತ್ವಾದಿನಾ’ ಎಂದಿದೆ. “ಉಪವಯಂತಂ ಭುಂಜಾಮೋಽಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಲೋಕೇಽಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ಏವಂ ವಿಧ್ವಾನುಪಾಸ್ತೇ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಭುಂಜಾಮಃ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಗಳ ಮಾತು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಮತ್ತೆ: ‘ಭುಂಜಾಮಃ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಭುಂಜೋಽನವನೇ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ರಕ್ಷಣೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಭ್ಯವಹಾರ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೇಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ‘ಭುಂಜಾಮಃ’ ಎಂದು ‘ಪರಸ್ಕೈ’ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ‘ಪಾಲಕತ್ವ’ ಎಂಬರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ಉಪಾಸಕಪಾಲಕತ್ವಾದಿನೇತಿ ಇತ್ಯಾದಿಠೀಕಾಽಸಂಜ್ಞತೇತತ್ಯತಸ್ತ-
ನಿವರ್ತಯಾಶಿಕ್ಷಾಮುತ್ಯಾಪಯತಿ - ನಚ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ॥ ಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾನುಸಾರೇಣ
ಪ್ರವೃತ್ತಾಂ ಅಥ ಹಾಗ್ರಯಸ್ಸಮುದೇರೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಷಾಸೇತ್ಯಾದಿಬಹುಶ್ರುತಿರೀತಿ ಠೀಕಾಂ
ಬಹುಕೃತ್ವೋಽಗ್ನಿಶ್ರುತೇರ್ಬಹುಗ್ರೀನಾಂ ಶ್ರುತೇಶ್ಚೇತಿ ತ್ರೇಫಾ ವ್ಯಾಚಢೇ - ಅಗ್ನೀನ್ಪರಿಚಚಾರೇತಿ ॥

ನನು ಚಾಗ್ನೀನ್ಪರಿಚಚಾರೇತ್ಯಾಥಮಸ್ಯಮಾನಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಾತ್
ಕಥಮಯಮಭ್ಯಾಸೋ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇ ವಾಘಕ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸ್ವೀಕೃತಾ ಚೇತಿ ॥

ಠೀಕೋಕ್ತಾ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಉಪಾಸಮಸ್ಮೀತ್ಯಭ್ಯಾಸಾದಿತಿ ಯುಕ್ತಿರೂಪಲಕ್ಷಣಮನ್ಯಾಪಿ
ಜ್ಞಾತವ್ಯೇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಾಂ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ - ಉಪವಯಂ ತಮಿತಿ ॥

ಯದ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಢೇತಿ ನ್ಯಾಯೇನಾಹಂಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಪರತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಕೃತೇಽಹಂಶಬ್ದಸ್ಯ
ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಪರತ್ವೇ ವಾಘಕಾಭಾವಾನಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಪರತ್ವಮ್ । ನ ಕೇವಲಮಹಂಶಬ್ದಸ್ಯಾಗ್ನಿಪರತ್ವೇ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಬಾಧಕಾಭಾವಮಾತ್ರಂ किन्तु साधकमिति तिष्ठतीत्याह - उपवयन्तमिति ॥ टीकोक्ता सोऽहमस्मि स एवाहमस्मीत्यभ्यासादिति युक्तिमाह - सोऽहमिति ॥ न च टीकोक्तोऽभ्यासोऽपि ब्रह्मपर एवेति कथमहंशब्दस्यान्तर्यामिपरत्वाभावे तस्य हेतुत्वमित्यत आह - अभ्यासे हीति ॥

ननु चास्तु शब्दस्वरसप्रतिपन्नैर्ऽर्थेऽभ्यासस्य तात्पर्यनिश्चायकत्वम् । अग्निप्रयुक्ताहंशब्देनापि स्वरसप्रतिपन्नं ब्रह्मैवेति तत्रैव तात्पर्य-निश्चायकत्वमभ्यासस्येत्यत आह - अग्निरेवेति ॥

ವಸ್ತುತಃ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಉಪದೇಶವು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಗ್ನಿಯ ಉಪದೇಶವೆಂದೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಗ್ನಿಂ ಪರಿಚಚಾರ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಬಹುವಚನಾಂತವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ' ಮೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶೇಷ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಬೇಕು.

ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ 'ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟ್ಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯದಂತೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಅಭ್ಯಾಸ ಅರ್ಥವಾದ ಬಹುಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

“ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಎವಾಹಮಸ್ಮಿ” ಇತಿ ಸಾವಧಾರಣಮಭ್ಯಾಸಾच्च । अभ्यासो हि अभ्यस्यमानशब्दस्वरसप्रतिपन्नैर्हे तात्पर्यार्थः । अग्निरेव चाग्निप्रयुक्ताहंशब्देन स्वरसप्रतिपन्नः ।

किञ्च - “कुशलं नः पर्यचारीद्वान्तास्मै प्रब्रवाम उपवयन्तं भुञ्जामः” इत्यादौ सिद्धान्तेऽपि बहुकृत्वोऽस्मच्छब्देनाग्नीनामेव निर्देशात् तेषामेवेहाप्यहंशब्दार्थत्वम् ।

ಕಿञ्च - “ಅಸ್ಮದ್ವಿಧಾ ಆತ್ಮವಿಧಾ ಚ” ಇತಿ ವಿಧಾಶಬ್ದೋಽಭ್ಯಸ್ಯತ ಇತಿ ವಿಧಾಭೇದಾರ್ಥ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಆತ್ಮವಿಧಾ, ಆದಿತ್ಯಸ್ಯಾದಿವಿಧಾ ತ್ವಗ್ನಿವಿಧೇತಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಮ್ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಏವ ಚಾಕ್ಷಿತ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವಮೇವೋಕ್ತಮಿತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ತೋಽಗ್ನಿರೇವ ।

ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತೋಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿತ್ಯಾಚಮ್ಯಾಸಾರ್ಥ-
ವಾದಸಹಿತಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ” ಇತಿ । ಅತ್ರ ಚೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ತ್ರಿವಿಧಾ ಬಹುಶ್ರುತಿರಗ್ನಿನಾಮುಪದೃತ್ವೇ
ಹೇತುಃ । ಅರ್ಥವಾದಾಭ್ಯಾಸೌ ತು ಉಪದೇಶ್ಯಣಾಮಗ್ನಿನಾಮೇವ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯತ್ರಾಸ್ಮಚ್ಚಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೇ
ಹೇತುಃ । ಆದಿಶಬ್ದೇನ ಚ “ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರ್ಯಚಾರೀತ್” ಇತ್ಯಾಚಮ್ಯಾಸಾವಭಿಪ್ರೇತೌ ।

ಯದ್ವಾ - ಟೀಕೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಸ್ಯೋಽಭ್ಯಾಸಃ “ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ”
ಇತ್ಯಾದಿಸಮಾಖ್ಯಾಬಾಧೇ ಹೇತುಃ । “ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಮ್” ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷೋಽಪೂರ್ವತೇತಿ
ಶಿಕ್ಷಾನಿರಾಸೇ ಹೇತುಃ ।

ಅತ್ರ ಚ ಟೀಕಾयां ನ್ಯಾಯವಿವರಣಸ್ಯಾಥಾ ಯೋಜನಾ ಸ್ಕುಟೇತಿ ತಾಮುಪೇಕ್ಷ್ಯ, ನ್ಯಾಯ-
ವಿವರಣೋಕ್ತಸಾಹಿತ್ಯಸ್ವಾರಸ್ಯಾರ್ಥ “ಸಮಾಖ್ಯಾತೋಽಭ್ಯಾಸಃ ಪ್ರಬಲಃ, ಅಪೂರ್ವತ್ವಾದಪ್ಯರ್ಥವಾದಃ”
ಇತಿ ನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥ ಚ ದ್ವಿತೀಯಯೋಜನೈವೋಕ್ತಾ ।

ಅನುವಾದ - ‘ಅಂತರಕ್ಷಣಿ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಯಷ್ಟೇ
ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ
ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ‘ಅಹಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆ.
ಅಭ್ಯಾಸಮಾನವಾದ ಶಬ್ದವು ಸ್ವರಸಪ್ರತಿಪನ್ನವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೊಂದಿದೆಯೆಂದು
ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದದಿಂದ
ಅಗ್ನಿಯೇ ಸ್ವರಸಪ್ರತಿಪನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಮತ್ತು “ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರ್ಯಚಾರೀತ್” “ಇತ್ಯಾದ್ಯಭ್ಯಾಸಾವಭಿಪ್ರೇತೌ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ
ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ‘ಅಸ್ಮತ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು
ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲೂ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಮತ್ತು 'ಅಸ್ಮದ್‌ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದವು ಎರಡು ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಮತ್‌ವಿದ್ಯೆಯೇ ಬೇರೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೇ ಬೇರೆ ಎನ್ನಬೇಕು. 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದು 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಎನಿಸಿದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯು ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನೇ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿತ್ಯಾದ್ಯಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಸಹಿತಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬಹುಶ್ರುತಿಯು ಅಗ್ನಿಯು ಉಪದೇಶಕನೆನ್ನಲು ಹೇತುವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥವಾದ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಉಪದೇಶಕನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಮತ್' ಶಬ್ದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇತುಗಳಾಗಿವೆ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಕುಶಲಂ ನಃ ಪರ್ಯಚಾರೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸವು "ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯನೆನಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆದಿತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಸಮಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಮ್" ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮಾಡಿದ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಕಾರಣವಿದೆ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣ ಸಹಿತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸಮಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವ್ಯುತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಂದ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಟೀಕಾರಾಯರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಾದುಕ್ತಂ - ಸ್ತುತೀತಿ । ಅಭ್ಯಾಸೋಽಪಿ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ”
ಇತ್ಯಾದಿರೂಪ ಏಕಃ, ಅಗ್ನಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಸ್ಮಿಂಶ್ಚಾಭ್ಯಾಸರೂಪೋಽನ್ಯಃ, ವಿಧಾಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸಶ್ಚೇತಿ
ತ್ರಿವಿಧೋಽಭಿಮತ ಇತ್ಯಾಹ - ಸೋಽಹಮಿತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಅರ್ಥವಾದವು ಶ್ರುತಿ, ನಿಂದೆ, ಪರಕೃತಿ, ಪುರಾಕಲ್ಪ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಸ್ತುತಿರೂಪಾದಸ್ಯ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಭ್ಯಾಸವು ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿದೆ -

೧. ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸ.

೨. ‘ಅಸ್ಮತ್’ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸ.

೩. ‘ವಿದ್ವಾ’ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸ.

ಈ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ‘ಸೋಽಹಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯಥಾಪಿ ‘ಪ್ರಬ್ರವಾಮ’ ಇತ್ಯತ್ರ ನಾಸ್ಮಿಂಶ್ಚಂದನಿರ್ದೇಶೋಽಸ್ತಿ, ತಥಾಽಪ್ಯುತ್ತಮಪುರುಷ-
ಪ್ರಯೋಗಾದ್ವಯಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ, “ಅಸ್ಮದ್ಬುತ್ತಮಃ” ಇತಿ ವಿಧಾನಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ವಸ್ತುತಃ ‘ಪ್ರಬ್ರವಾಮ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮತ್‌ಶಬ್ದದ ನಿರ್ದೇಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಉತ್ತಮ
ಪುರುಷ ಪ್ರಯೋಗದ ಬಲದಿಂದ ‘ದ್ವಯಂ’ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ‘ಅಸ್ಮದ್ಬುತ್ತಮಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವೇ
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅಸ್ತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯವಿಧಾಽಗ್ನಿವಿಧೇತಿ, ಅಕ್ಷಿಸ್ಥೋಽಗ್ನಿರಿತ್ಯತ್ರ ಕಿಮಾಯಾತಮಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಏವೇತಿ । ಉತ್ತಮಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾರೂಢತಯಾ ದರ್ಶಯತಿ - ಅತ್ರಾಚೇತಿ ।

ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆಯು ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ ಆಗಲಿ ಇದರಿಂದ
ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಏವ’
ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು
‘ಅತ್ರಾಚಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸ್ವಯಮೇಕಂ ಪಕ್ಷಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಟೀಕೋಕ್ತಪಕ್ಷಮನುಪಪತ್ತಿನಿರಾಸಪೂರ್ವ್ವಂ ಸಾಧಯಿತುಮಾಹ
- ಯದ್ವೇತಿ । ಪ್ರಾಕಪಕ್ಷೇ ಸಾಹಿತ್ಯಪದಾಸ್ವಾರಸ್ಯಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ ।

ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಸ್ವತಃ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವು
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿ ನಿರಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ‘ಯದ್ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪದವು
ಅಸ್ವರಸವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತೇನ ಶ್ರುತೇವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ತದ್ವಾಧಿನಿರಾಸೇನ ತದ್ವಿಪೋಕ್ಷಲಕ್ಷಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೀತಿ | ವ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥಮಿತಿ | ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ, “ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರೈವ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತ್ವಾತ್ |

‘ಸಹಿತ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬರುವಂತಹ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದಗಳು ಉಪೋದ್ಭವವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

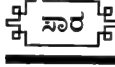
‘ವ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥಂ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಸತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅರ್ಥವಾದವು ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರುರಾಜೀಯಮ್ - ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮೀತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಕಂಠೋಕ್ತಾ-
ಭ್ಯಾಸಮುಪಪಾಢ್ಯ ಇತ್ಯಾಥಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದೇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಆದಿಶಬ್ದೋಕ್ತಮಭ್ಯಾಸಮರ್ಥವಾದಂ
ಚಾಪ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಂತರ್ಯಾಮಿಪರತ್ವಾಭಾವೇ ಹೇತುತಯಾ ಯೋಜಯತಿ - ಕಿಂಚೇತಿ ||

ಉಕ್ತೀತಿತ್ಯೇತಿ | ಅಗ್ರಿನಿರೀಚಾರ ಅಗ್ರಯಸ್ಸಮುದಿರ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಬಹುಕೃತ್ವೋಽಗ್ರಿಶ್ರುತೇ-
ಬಹುವಚನಾಂತಗ್ರಿಶ್ರುತೇಶ್ಚ ಅಥ ಹೈನ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಾಸಾಃ ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽನು-
ಶಾಸಾಃ ಅಥ ಹೈನಮಾಹವನೀಯೋಽನುಶಾಸಾಃ ತೇತೃಗ್ರಿವಿಶೇಷತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ರೇತಾರ್ಗಿರೂಪಬಹುಗ್ರೀನಾಂ
ಶ್ರುತೇಶ್ಚೇತುಕ್ತೀತಿತ್ಯೇತೃಗ್ರೀನಾಂ |

ಅರ್ಥವಾದಾಭ್ಯಾಸಾವಿತಿ || ಉಪವಯಂ ತಂ ಭುಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಃ |
ಸೋಽಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಭ್ಯಾಸಶ್ಚೇತೃಗ್ರೀನಾಂ | ಬಹುಶ್ರುತೀನಾಮಗ್ರೀನಾಮೇವೋಪದೇಶತ್ವೇ ಹೇತುತ್ವಾತ್ | ಅರ್ಥವಾದಾ-
ಭ್ಯಾಸಯೋಽಗ್ರೀನಾಮೇವಾಸ್ಮಿನ್ಮುಕ್ತಾರ್ಥತ್ವೇ ಹೇತುತ್ವಾತ್ | ಉಪಯೋಗಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವೇ ಹಿ
ಸಾಹಿತ್ಯಮುಪಪದ್ಯತೇ | ನಹಿ ದೃಷ್ಟಾದಿನಾ ಘಟಸ್ತನ್ತ್ವಾದಿನಾ ಚ ಪಟ ಉತ್ಪದ್ಯತ ಇತ್ಯೇತಾವತೈವ
ದೃಷ್ಟತನ್ತ್ವೋಽಸಾಹಿತ್ಯಂ ಸಂಭವತೀತ್ಯಪರಿಸಾಧಾಹ - ಯದೇತಿ ||

ನನು ಬಹುಶ್ರುತಿಗ್ರೀನಾಮುಪದೇಶತ್ವೇ ಹೇತುಃ | ಅರ್ಥವಾದಾಭ್ಯಾಸೌ ತ್ವೋಪದೇಶಣಾಮಗ್ರೀನಾಮೇವ
ಸೋಽಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಭ್ಯಾಸಮುಕ್ತಾರ್ಥತ್ವೇ ಹೇತುರೀತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಸ್ಯಾಥಾ ಯೋಜನಾ ಟೀಕಾಂ ಕುತೋ
ನೋಕ್ತೇತೃತಸ್ತದನುಕ್ತೌ ಹೇತುಃ ವದನ್ತೇವ ದ್ವಿತೀಯಯೋಜನೋಕ್ತೌ ಹೇತುಃ ಚಾಹಂ - ಅತ್ರೇತಿ ||

ಅಕ್ಷಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುವ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣಸಹಿತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಸ್ವರಸಪ್ರತಿಪನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಭ್ಯಾಸವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಉದಾ :- 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಮೀನಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಗಂಗಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೀರವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಪ್ತನಾದವನು 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಮೀನಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ತೀರದಲ್ಲಿ ಮೀನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಲ್ಲೇ ಮೀನು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಗಂಗಾಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗಂಗಾಶಬ್ದವು ಸ್ವರಸವಾದ ಪ್ರವಾಹ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಗ್ನಿಯೂ ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಉಪದೇಶಕನು ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೇ ಬೇರೆ ಆದಿತ್ಯನ ಅಂತರ್ಗತನಾದವನ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಬೇರೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆನ್ನಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೊಂದಲಗಳ ಪರಿಹಾರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ರ ಚಾತ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯಸ್ಯಗ್ನಿತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ, ತದ್ರೂಪೇನ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾದಿತ್ಯಸ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾಕ್ಷೇಪೇಽಪಿ ತತಃ ಪ್ರಾಗ್ವಿಷ್ಣೌ ಸಮಾಖ್ಯಾಶಾಙ್ಕಾ ಯುಕ್ತಾ, ತಥಾ "ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಾ" ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಹಂಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಚ್ಛಾದನಾದಗ್ರೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯ-ಸ್ಯೌಪಚಾರಿಕತ್ವೋಕ್ತಿರ್ಯುಕ್ತಾ ।

ಅತ್ರ ಹಿ ಮಜ್ಜಾನಾಂ ಕ್ರೋಶನಂ ಔಪಚಾರಿಕಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಕ್ರೋಶನವತ್ಸು ಪುರುಷೇಷು ಮಜ್ಜಾಶಬ್ದ ಇವ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವವತಿ ವಿಷ್ಣಾವಗ್ರಿಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಹಂಶಬ್ದಃ ಉಪಚರಿತ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಅನ್ಯಥಾ ಸಮಾಖ್ಯೋಕ್ತಿಯುಗಾತ್ । ತಥಾ ಅತ್ಯಲೌಕಿಕಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣೇಽಗ್ರಿಗ್ರಹಣಾದಪ್ಯಪೂರ್ವತಾಽತಿಶಯಾದ್ವಾ,

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಕೇವಲ ಅಲೌಕಿಕವಾಗಿದೆ. (ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಒಪ್ಪದವರು ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ) ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ಹಗಲಿನ ಹೊತ್ತು ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಭೆಯು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲವಾಕ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಲಿಂಗಗಳು ಇಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಅಥವಾ 'ಫಲವತ್ತ್ವಂ ಫಲಂ' ಎಂಬುದು ಫಲದ ಲಕ್ಷಣ. 'ಫಲೋಕ್ತಿಃ' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾದದ ಲಕ್ಷಣ. ಆದರೆ ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೋ ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫಲವೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಫಲವು ಇರುತ್ತದೋ ಆ ವಾಕ್ಯವು ಕೇವಲ ಫಲವಾಕ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅರ್ಥವಾದವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಫಲವೂ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

"ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ ಲೋಕೇ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನಾಯೆಂಬ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅರ್ಥವಾದವೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ನಿರಾಸವಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ 'ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ ಜ್ಯೋತ್ ಜೀವತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಕಾಶಕನಾಗಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಫಲಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇಂತಹ ಸ್ತುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೂ ಸಹ ಐಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದವು ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಂದ್ರನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಐಂದ್ರ್ಯಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಂ ಉಪತಿಷ್ಠತೇ' ಎಂಬುದು ಅಗ್ನಿದೇವತಾಕವಾದ ಯಾಗ ಪರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ತನ್ನ ಅಧಮ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಭಯತ್ವಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅಮೃತ ಅಭಯಸ್ವರೂಪನೆನ್ನಬಹುದು.

ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಆಸಂಕುಚಿತವಾದ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ನನು ಡೀಕಾಯಾಂ ನ ಸಮಾಖ್ಯಾವಿರೋಧಾಶಕ್ತಾ ಯುಕ್ತಾ, ಪೂರ್ವಕ್ಷೇ "ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಘ್ರಿಪರತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಾಕ್ಷೇಪಾದಿತ್ಯತ: ತತ್ಸಮಾಧತೇ - ತತ್ರ ಚೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗೊಂದಲಗಳಿವೆ - ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಆದಿತ್ಯನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಯಾವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೋ? ಆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನನ್ನೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೇ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ತೈತ್ತಿರೀಯದ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ತತ್ರ ಚ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಪ್ರಮೇಯವು ಎಲ್ಲಿಯತನಕ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಟೀಕಾರಾಯರು ಸಮಾಖ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ವಿವರಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವಥಾಪ್ಯೌಪಚಾರಿಕತ್ವಶಕ್ತಾ ನ ಯುಕ್ತಾ, "ಶಾಸ್ತ್ರದೃಶ್ಯಾ ತ್ಪದೇಶ:" ಇತ್ಯತ್ರಾಹಂಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಮುಖ್ಯತಾಯಾ ಉಕ್ತವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ತಥೇತಿ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ? ಏಕೆಂದರೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ एव न्यायविवरणटीकायां “नच “प्राणो वा अहमस्मि” इतिवत् अन्तर्याम्यपेक्षयेति वाच्यम्, “सोऽहमस्मि” इत्युक्त्वा पुनः “स एवाहमस्मि” इति सावधारणमुक्तत्वादवधारणेन च प्रकारान्तराणां सर्वेषां व्यावर्तितत्वात्” इति ग्रन्थेनोपचारचोद्घादपीदं पृथगाशङ्क्य निरस्तमिति भावः ।

ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಟೀಕಾ ಮಾತಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ. ವಸ್ತುತಃ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಆಚ್ಚಾದನೆ ಮಾಡಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನಚ "ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಹಮಸ್ಮಿ" ಇತಿ ವದ್ ಆಂತರ್ಯಾಮ್ಯಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, "ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪುನಃ "ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ" ಇತಿ ಸಾವಧಾರಣಮುಕ್ತತ್ವಾದವಧಾರಣೇನ ಚ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವ್ಯಾವರ್ತಿತತ್ವಾತ್" ಎಂಬಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಆಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಪುನಃ 'ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಅವಧಾರಣ ಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕ ಶಂಕೆಗಿಂತ ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಶಂಕಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु व्यधिकरणमेतत्, टीकायां अग्रेरादित्यस्थत्वमौपचारिकमिति शङ्कितं, न त्वहं शब्द औपचारिक इति, तत्राहंशब्दस्य विष्णौ मुख्यत्वोक्तेः का सङ्गतितिरित्यतस्तस्यैवमेवार्थ इत्याह - अत्र हीति ।

ಇದು ವ್ಯಧಿಕರಣವಲ್ಲವೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನೆಂಬುದು ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದು ಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಸಂಗತಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅತ್ರಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಪ್ರಕಾಶ: - अत एव न्यायविवरणटीकायां “आत्मा मे भद्रसेनः” इतिवत् “सोऽहमस्मि” इत्युपचारः किं न स्यादित्येवोक्तम् । अन्यथेति । अग्रेरादित्यस्यत्वस्यौपचारिकत्व इत्यर्थः ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಆತ್ಮಾ ಮೇ ಭದ್ರಸೇನಃ” ‘ಭದ್ರಸೇನನು ನನ್ನ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅನ್ಯಥಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅನ್ಯಥಾ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯು ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಔಪಚಾರಿಕವಾದರೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु यदपि विष्णुग्रहणेऽपूर्वत्वं शक्तिं, तत्र, अग्निग्रहणेऽप्यपूर्वता-
लाभात् । न ह्यग्रेरक्षिस्यत्वमक्षादिसिद्धमित्यत आह - तथेति ।
टीकोक्तस्यार्थवादत्वमाक्षिप्याह - यद्यपीति ।

ಇನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪು? ಅಗ್ನಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗಲೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ತಥಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವಾದತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಯದ್ಯಪಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ‘अपहते’ अपहन्ति । अर्थवादेन कथं ब्रह्मपक्षनिरास इत्यत आह - न चेति । स्वकार्य इति । “ऐन्द्रचा गार्हपत्यमुपतिष्ठते” इति विनियोगवशादिन्द्र-
प्रकाशकेन “कदाचन स्तरीरसिनेन्द्र” इति मन्त्रेण गार्हपत्याग्नेः हविःश्रवणादिस्वकार्ये
ऐश्वर्यमात्रेणेन्द्रपदप्रतिपाद्यत्वं, तद्वदित्यर्थः ।

‘ಅಪಹತೇ’ ಎಂಬ ಪದವು ವೈದಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಾದ್ದರಿಂದ ‘ಅಪಹಂತಿ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ನಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸ್ವಕಾರ್ಯ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆರ್ಥ. ‘ಐಂದ್ರ್ಯಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಮುಪತಿಷ್ಠತೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಗ್ನಿಪರವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ‘ಐಂದ್ರ್ಯಾ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸುವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವಿನಿಯೋಗವಶದಿಂದ ಇಂದ್ರಪ್ರಕಾಶವಾದ ‘ಕದಾಚನ ಸ್ತರೀರಸಿ ನೇಂದ್ರ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಷ್ ಶ್ರವಣವೇ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅನೇಕ ಹವಿಷ್ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ

ವಶ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಇಂದ್ರ' ಪದವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - उक्तञ्च वार्तिके -

स्यादग्नेर्गौणमिन्द्रत्वं यज्ञसम्बन्धकारितम् ।

इन्द्रत्यर्थಾನुಸಾರಾದ್ವಾ स्वकार्ये सोऽपि हीश्वरः ॥

इति ।

ಈ ವಿಷಯವು ವಾರ್ತಿಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಯಜ್ಞ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಗೌಣವಾದ ಇಂದ್ರತ್ವವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಇಂದ್ರನೆನ್ನಬಹುದು. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “अग्निज्ञानात्सर्वपापाश्लेषान्मोक्षोपपत्तिः” इति भाष्यसूचितं पक्षमाह - उक्तार्थवादेति । प्राचीनपक्षस्तु “आत्मादिशब्दोऽप्यमुख्यार्थोऽङ्गीकार्यः” इति न्यायविवरणटीकोक्तः ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅಗ್ನಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸರ್ವಪಾಪಾಶ್ಲೇಷಾನ್ಮೋಕ್ಷೋಪಪತ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ಉಕ್ತಾರ್ಥವಾದ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಪಕ್ಷವು “ಆತ್ಮಾದಿಶಬ್ದೋಽಪ್ಯ-ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಂಗೀಕಾರ್ಯಃ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

गुरुराजीयम् - ननु च विष्णुपक्षे “यश्चासावादित्ये” इति समाख्या कथं स्यात् । निर्णीतस्थले समानोक्तिर्हि समाख्येत्युच्यते । नच प्रकृते साऽस्ति । ‘य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते’ इत्यत्रादित्यस्यस्याग्नित्वे सिद्धे “यश्चासावादित्ये” इति वाक्योक्तादित्यस्यस्य पूर्वपक्षिणाऽनभ्युपगतत्वात् । तथा च कथं समाख्योक्तिरित्यत आह - तत्र चेति ॥

ततः प्राक् “य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते” इत्यत्रादित्यस्यस्याग्नित्वे सिद्धे ‘यश्चासावादित्ये’ इति वाक्योक्तादित्यस्यस्याग्नित्वसिद्धेः प्रागित्यर्थः ।

ननु च नच वक्तव्यमत्रेरादित्यस्यत्वमौपचारिकं किं न स्यादिति टीकायामहंशब्दस्य ब्रह्मण्युपचरितत्वमाशङ्कितम् । तदनुपपन्नम् । शास्त्रदृष्ट्या

ಪ್ರಕಾಶ: - अत एव न्यायविवरणटीकायां “आत्मा मे भद्रसेनः” इतिवत् “सोऽहमस्मि” इत्युपचारः किं न स्यादित्येवोक्तम् । अन्यथेति । अग्रेरादित्यस्यत्वस्यौपचारिकत्व इत्यर्थः ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಆತ್ಮಾ ಮೇ ಭದ್ರಸೇನಃ” ‘ಭದ್ರಸೇನನು ನನ್ನ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ‘ಅಹಂ’ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅನ್ಯಥಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅನ್ಯಥಾ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯು ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಔಪಚಾರಿಕವಾದರೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु यदपि विष्णुग्रहणेऽपूर्वत्वं शक्तिं, तत्र, अग्निग्रहणेऽप्यपूर्वता-
लाभात् । न ह्यग्रेरक्षिस्यत्वमक्षादिसिद्धमित्यत आह - तथेति ।
टीकोक्तस्यार्थवादत्वमाक्षिप्याह - यद्यपीति ।

ಇನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪು? ಅಗ್ನಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗಲೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ತಥಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವಾದತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ‘ಯದ್ಯಪಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ‘अपहते’ अपहन्ति । अर्थवादेन कथं ब्रह्मपक्षनिरास इत्यत आह - न चेति । स्वकार्य इति । “ऐन्द्रचा गार्हपत्यमुपतिष्ठते” इति विनियोगवशादिन्द्र-
प्रकाशकेन “कदाचन स्तरीरसिनेन्द्र” इति मन्त्रेण गार्हपत्याग्नेः हविःश्रवणादिस्वकार्ये
ऐश्वर्यमात्रेणेन्द्रपदप्रतिपाद्यत्वं, तद्वदित्यर्थः ।

‘ಅಪಹತೇ’ ಎಂಬ ಪದವು ವೈದಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಾದ್ದರಿಂದ ‘ಅಪಹಂತಿ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ನಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸ್ವಕಾರ್ಯ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ. ‘ಐಂದ್ರ್ಯಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಮುಪತಿಷ್ಠತೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಗ್ನಿಪರವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ‘ಐಂದ್ರ್ಯಾ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸುವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವಿನಿಯೋಗವಶದಿಂದ ಇಂದ್ರಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ‘ಕದಾಚನ ಸ್ತರೀರಸಿ ನೇಂದ್ರ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಷ್ ಶ್ರವಣವೇ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅನೇಕ ಹವಿಷ್ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ

ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಇಂದ್ರ' ಪದವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - उक्तञ्च वार्तिके -

स्यादग्नेर्गौणमिन्द्रत्वं यज्ञसम्बन्धकारितम् ।

इन्द्रत्यर्थಾನुಸಾರಾದ್ವಾ स्वकार्ये सोऽपि हीश्वरः ॥

इति ।

ಈ ವಿಷಯವು ವಾರ್ತಿಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಯಜ್ಞ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಗೌಣವಾದ ಇಂದ್ರತ್ವವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಇಂದ್ರನೆನ್ನಬಹುದು. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “अग्निज्ञानात्सर्वपापाश्लेषान्मोक्षोपपत्तिः” इति भाष्यसूचितं पक्षमाह - उक्तार्थवादेति । प्राचीनपक्षस्तु “आत्मादिशब्दोऽप्यमुख्यार्थोऽङ्गीकार्यः” इति न्यायविवरणटीकोक्तः ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅಗ್ನಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸರ್ವಪಾಪಾಶ್ಲೇಷಾನ್ಮೋಕ್ಷೋಪಪತ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ಉಕ್ತಾರ್ಥವಾದ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಪಕ್ಷವು “ಆತ್ಮಾದಿಶಬ್ದೋಽಪ್ಯ-ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಂಗೀಕಾರ್ಯಃ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

गुरुराजीयम् - ननु च विष्णुपक्षे “यश्चासावादित्ये” इति समाख्या कथं स्यात् । निर्णीतस्थले समानोक्तिर्हि समाख्येत्युच्यते । नच प्रकृते साऽस्ति । ‘य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते’ इत्यादिस्थस्यस्याग्नित्वे सिद्धे “यश्चासावादित्ये” इति वाक्योक्तादित्यस्थस्य पूर्वपक्षिणाऽनभ्युपगतत्वात् । तथा च कथं समाख्योक्तिरित्यत आह - तत्र चेति ॥

ततः प्राक् “य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते” इत्यादिस्थस्यस्याग्नित्वे सिद्धे ‘यश्चासावादित्ये’ इति वाक्योक्तादित्यस्थस्याग्नित्वसिद्धेः प्रागित्यर्थः ।

ननु च नच वक्तव्यमग्नेरादित्यस्थत्वमौपचारिकं किं न स्यादिति टीकायामहंशब्दस्य ब्रह्मण्युपचरितत्वमाशङ्कितम् । तदनुपपन्नम् । शास्त्रदृष्ट्या

तूपदेशो वामदेववदित्यत्राहंशब्दस्य ब्रह्मण्येव मुख्यत्वस्य प्रतिपादितत्वादित्यत आह - तथेति ॥

नन्वत्र शास्त्रदृष्ट्येति न्यायाच्छादनं किमर्थम् । न चान्यथा तन्न्यायेनाहं-
शब्दस्यात्मनि मुख्यत्वादौपचारिकत्वशङ्कानुपपत्त्या तन्न्यायाच्छादनमिति वाच्यम् ।
तत्राहंशब्दस्याग्नौ मुख्यत्वाङ्गीकारेणादित्यस्यत्वस्यैवौपचारिकत्वशङ्कनादित्यत आह
- अत्र हीति ॥

अथ ततः प्रतीत एवार्थोऽस्तु बाधकाभावादित्यत आह - अन्यथेति ॥ नच
वक्तव्यमग्रेरादित्यस्यत्ववति विष्णावग्निप्रयुक्तोऽहंशब्द उपचरितः किं न स्यादित्यर्थम
नङ्गीकृत्याहंशब्दस्याग्नौ मुख्यत्वमेवाङ्गीकृत्यादित्यस्यत्वकथनस्य औपचारिकत्वमिति
शङ्काग्रन्थाभिप्रायकल्पने इत्यर्थः । आदित्यस्यत्ववति विष्णावग्निप्रयुक्तोऽहंशब्द
उपचरित इति पक्षे विष्णोरादित्यस्यत्वप्रतिपादक 'यश्चासावादित्ये' इति युज्यते
अन्यथा तु नेति तदन्यथानुपपत्त्योक्ताभिप्राये कल्पनीये शास्त्रदृष्ट्येति न्यायाच्छाद-
नमावश्यकमेवेत्यर्थः ।

ननु टीकायां नच विष्णुग्रहणेऽपूर्वतयाऽभ्यासस्य बाध इति शङ्कितम् ।
तदयुक्तम् । विष्णुपक्ष इवाग्निपक्षेऽप्यपूर्वतायास्सत्त्वेन तस्या विष्णोरेवादित्यस्यत्व-
साधकत्वादित्यतस्तदुपपादयति - दिवेति ॥ तथा च स्वबोधनीयपुरुषगताज्ञान-
विरोधिना स्वानुपजीविना मानान्तरेणाग्राह्यार्थत्वमपूर्वत्वम् । प्रकृते तु य एष
आदित्ये पुरुषो दृश्यते इत्येतद्वाक्यबोधनीयस्मदाद्यज्ञानविरोधिना एष आदित्य
इत्येतद्वाक्यानुपजीविना दिवा प्रभाया अदर्शनरूपमानान्तरेण ग्राह्यो
योऽग्रेरादित्यस्यत्वलक्षणार्थस्तदर्थत्वस्यैवापत्त्याऽग्निपक्षेनापूर्वतेति भावः ।

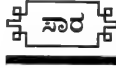
ननु स य एतदेवं विद्वानुपास्तेऽपहते पापकृत्यां लोकीभवति
सर्वमायुरेतीत्यर्थवादादित्युक्तं टीकायाम् ।

तदनुपपन्नम् । अपहते पापकृत्यामित्यादेः फलत्वेनार्थत्वादत्वाभावादित्यतष्ट
प्रीकोक्तमर्थवादत्वमुपपादयितुं शङ्कते - यद्यपीति ॥

नन्वेवं फलार्थवादयोरभेद इत्यत आह - वस्तुत इति ॥

नन्वत्राप्यर्थात्मकत्वेन भेदे फल एव पर्यवसानं स्यादित्यतः पक्षान्तरमाह -
अपहत इति ॥ न चापूर्वतया य एष इति वाक्यस्य विष्णुपरत्वे शङ्किते अपहते

ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಮಿತ್ಯಾಥ್ಯರ್ಥವಾಚಸ್ಯಾಘ್ರಿಪರತ್ವ ಇವ ವಿಷ್ಣುಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಮ್ಮೇವೇನ ವಿಷ್ಣೋರಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಾ-
 ಬಾಧಕತ್ವಾದಿತ್ಯತೋಽರ್ಥವಾದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪಕ್ಷೇಽನುಪಪತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ - ನಚ ಸರ್ವಮಾಪುರೇತೀತಿ ||
 ಸರ್ವಮೇವಾಪುರ್ಯಂತೀತ್ಯಾದಿವದಸ್ಯಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಪರತ್ವೇ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಗ್ರೇವೋಕ್ತವಾತ್ತದಾಕ್ಷೇಪ ಇತಿ
 ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | ನನ್ವಗ್ರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವೇಽಮೃತತ್ವಾಭಯ- ತ್ವಾದೇನುಪಪತ್ತಿರೀತ್ಯತಸ್ಸಿದ್ಧಾಂತೀಯ-
 ಲಿಂಗಾನಿ ಸಾವಕಾಶಾಪತಿ - ಅಮೃತತ್ವೇತಿ ||

ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಕೃಷ್ಣನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿ' ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ 'ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯು' ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇದರಂತೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕವನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮತ್ತು ಆಕೃಷ್ಣನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣು ಆತ್ಮತೆ ಅಲೌಕಿಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಹಗಲಿನ ಹೊತ್ತು ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಭೆಯು ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

'ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಫಲವಾಕ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಅರ್ಥವಾದತ್ವ ಫಲತ್ವ ಎರಡೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ? ಅಥವಾ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫಲತ್ವ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದತ್ವಗಳೆರಡೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮತ್ತು ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದೂ ಸಹ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ತನಗಿಂತ ಅಥವಾ ವೇವತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಈ ಹಿಂದೆ ಉಪಪಾದಿಸಿದ ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು -

ಅಗ್ರೇ: “ತಮೇತಾಃ ಪञ್ಚದೇವತಾಃ ಪರಿಹೀನಂ ಪ್ರಿಯಂತೇ ವಿದ್ಯುದ್ವೃಷ್ಟಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಆದಿತ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ”
“ಭೀಷಾಸ್ಮಾದಗ್ನಿಶ್ಚ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರ್ಮಿಮೃತಿಭಯಾದಿಮತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಾಮೃತತ್ವಾದೇರ್ನಿರವಕಾಶ-
ತ್ವಾತ್, ಅಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಚ ಮುಖ್ಯಸಮ್ಮಭವೇ ಅಯೋಗಾತ್,

ಭಾಷ್ಯೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಶಬ್ದಯೋರ್ನಿರವಕಾಶತಾಪಾಃ ಪ್ರಾगेವೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಸುಖ-
ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೀನಾಂ ನಿರವಕಾಶತಾಪಾಸ್ತ್ವತ್ರೈವೋಕ್ತತ್ವಾತ್,

ಜೀವಪಕ್ಷೇ ಅನವಸ್ಥಾಪದೇಶ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಿಃ । ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಂ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ - “ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್” ಇತಿ ।

ನಚ ಬಹಗ್ನಿಶ್ರುತ್ಯಾದಿಬಾಧಃ, ಅಗ್ನಿನಾಮೇವೋಪದೇಶತ್ವಾತ್ । “ಕುಶಲಂ ನಃ” ಇತ್ಯಾದಾವಸ್ಮ-
ಚ್ಛಬ್ದೋಽಗ್ನಿಪರೋಽಪಿ “ಸೋಽಹಂ” ಇತ್ಯತ್ರ ಬಾಧಕಾದಂತರ್ಯಾಮಿಪರಃ ।

ಅಭ್ಯಾಸೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಾಪರಾವಿರುದ್ಧೋರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಲಿङ್ಗಮ್ । ಅಗ್ರೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವಂ ಚ
“ಅಮೃತಂ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಾಪರಾವಾಕ್ಯೈಃ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಾಪರಾವಾಕ್ಯೈಶ್ಚ ವಿರುದ್ಧಮ್ ।

ಧರ್ಮೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಭವತ್ಯೇವ ವಿಶಾಭೇದಃ ಪ್ರಕಾರಯೋಃ ।

ಭದೇಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ ಯಥಾ ದಹರಪ್ರಾಣವಿಶಯೋಃ ॥

ಅಸ್ಮದ್ವಿಶಾತ್ಮವಿಶಯೋಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿಶಾತ್ಮವೇಽಪಿ ಆಶಯಾ ಅಗ್ರ್ಯಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ-
ಪ್ರಕಾರಕತ್ವಾತ್, ದ್ವಿತೀಯಾಪಾಶ್ಚ ಸರ್ವಗತತ್ವಪ್ರಕಾರಕತ್ವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕದಹರಪ್ರಾಣ-
ವೈಶ್ವಾನರಾದಿವಿಶಾನ್ಯಾಮಿವ ಪ್ರಕಾರಭೇದಾತ್ ಪೃಥಗುಕ್ತಿರिति ॥

ಅನುವಾದ - ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಏಕೆಂದರೆ
“ತಮೇತಾಃ ಪಂಚದೇವತಾಃ ಪರಿಹೇನಂ ಪ್ರೀಯಂತೇ ವಿದ್ಯುದ್ವೃಷ್ಟಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಆದಿತ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ”
ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಂತೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಮರಣ ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇರುತ್ತವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿವೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳೇ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಎಷ್ಟುವನ್ನೇ ಆಕ್ಷಿಪ್ತನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅಮೃತನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಎಷ್ಟುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. 'ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶ' ಮತ್ತು 'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನ' ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವಸ್ವರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಕ್ಷಿಪ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನಿಗೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟುವೇ ಆಕ್ಷಿಪ್ತನೆನ್ನಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ "ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತೇರೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್" ನಿರವಕಾಶವಾದ ಯುಕ್ತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅಗ್ನಿಗಳೇ ಉಪದೇಶಕರಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಈ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. 'ಕುಶಲಂ ನಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಮತ್' ಶಬ್ದವು ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪರವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಸೋಽಹಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಗ್ನಿಪರವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪರವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಇದರಂತೆ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಸಾಧಕವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಅಭ್ಯಾಸವು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಅಮೃತಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ

ಧರ್ಮೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಭವತ್ಯೇವ ವಿದ್ಯಾಭೇದಃ ಪ್ರಕಾರಯೋಃ |

ಭೇದಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ ಯಥಾ ದಹರಪ್ರಾಣವಿದ್ಯಯೋಃ ||

ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಏಕೈವದ್ದರೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ದಹರವಿದ್ಯೆ, ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆ ಹಾಗೂ ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯೆ' ಹಾಗೂ 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ'ಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರೆ ಮೊದಲನೆಯದ್ದು 'ಅಗ್ನಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ' ಎಂಬ ಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು ಎರಡನೆಯದ್ದು 'ಸರ್ವಗತತ್ವ' ಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ 'ದಹರವಿದ್ಯೆ' 'ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆ' 'ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ'ಗಳಂತೆ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ಅಮೃತತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಶಬ್ದ, ಸ್ವಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತಕಚಕ್ಷುರಸಂಪತ್ತವಾಪಾದಕತ್ವ, ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವಾದಿಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ಪ್ರಕರಣರೂಪವಿಷ್ಣುಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ "ಉಪಪತ್ತೇ:" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರೋಕ್ತಾನಾಂ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್ಪರೇತನಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ಪರಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಯ ಇತಿ ಭಾವೇನ "ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥ:" ಇತ್ಯಾದಿರೀಕೋಕ್ತಪ್ರಮೇಯಂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ - ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತವಿತ್ಯಾದಿನಾ ।

ವಿವರಣೆ - ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ, ಅಭಯತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ, ಆತ್ಮಶಬ್ದ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಗತತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವ, ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ಪ್ರಕರಣ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾಪಕಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು 'ಉಪಪತ್ತೇ:' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರ ಹೇತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾಧಕಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ 'ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - 'ಅಗ್ರೇಮೃತಿಭಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇನ' ಇತ್ಯನ್ವಯ: । "ಮಿಶ್ರಯಂತೇ ಪಂಚದೇವತಾ:" ಇತಿ ಋಗ್ವೇದೋಕ್ತಮಾಹ - ತಮಿತಿ । 'ತಂ' ವಾಯುಗಂ ವಿಷ್ಣುಂ 'ಪರಿ' ಇತ್ಯೈತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ, 'ಅಸ್ಮಾತ್' ಅಸ್ಯ ಭವೇನೆತಿ ತೈತ್ತಿರೀಯೇ, "ಭಯಾದಸ್ಯಾಘ್ರಿಸ್ತಪತಿ" ಇತಿ ಕಠಶ್ರುತಾದಿರಾದಿಪದಾರ್ಥ: ।

'ಅಗ್ನೇ:' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಮೃತಿಭಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. 'ಮಿಶ್ರಯಂತೇ ಪಂಚದೇವತಾ:' ಎಂದು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ 'ತಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ತಂ' ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು 'ಪರಿ' ಅನುಸರಿಸಿ 'ಮಿಶ್ರಯಂತೇ' 'ಸಾಯುಕ್ತಾರೆ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿದೆ. 'ಭೀಷಾಸಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ 'ಭೀಷಾ' ಭಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಶ್ರುತಿಯು ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿದೆ. ಆದಿಪದದಿಂದ "ಭಯಾದಸ್ಯಾಗ್ರಿಸ್ತಪತಿ" ಎಂಬ ಕಾಶಕಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ್ರಾಭಯತ್ವಾದೇಶ್ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾಽಽಕ್ಷೇಪೇ ಕೃತೇಽಪಿ ಪರಹೇತುನಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಸ್ಯಾಗ್ರೇ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾತ್ “ಕಂಪನಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ಡೀಕೋಕ್ತದಿಶಾಽಮೃತತ್ವಾದೇ-
ಹೇತುಕರಣಮವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಪ್ರಾಗೇವೇತಿ । ‘ಅಭ್ಯಾಸಾತ್’ ‘ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್’
ಇತ್ಯಾದೌ ।

ಅಭಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಗುಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಲಿಂಗವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಅಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವಾದ ಅಭಯತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಅಭಯತ್ವವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೋ? ಅಂತಹ ಹೇತುಗಳನ್ನೇ ಸಾವಕಾಶಗಳೆಂದು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭಯತ್ವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಪಕಲಿಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯೂ ಕಂಡಿದೆ. ‘ಕಂಪನಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗಚ್ಛೇಷ್ಠಕತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಜಗಚ್ಛೇಷ್ಠಕತ್ವವನ್ನು ಯಾವ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜಗಚ್ಛೇಷ್ಠಕತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಲಿಂಗವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ‘ಅಭಯತ್ವ’, ಅಮೃತತ್ವ’ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ‘ಪ್ರಾಗೇವ’ ಎಂದರೆ ‘ಅನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್’ ಮತ್ತು ‘ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸ್ಥಾನಾದೀತಿ । “ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್” ಇತ್ಯತ್ರ “ತಥದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ” ಇತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥಪುರುಷಸಂಬಂಧಾದಕ್ಷಣೋಃ ಅಸಂಜ್ಞಾಲ್ಪಶಕ್ತಿ-
ವ್ಯಪದಿಷ್ಯತೇ ।

‘ಸ್ಥಾನಾದಿ’ ಎಂದರೆ ‘ಸ್ಥಾನಾದಿ ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ “ತದ್ವದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಕ್ಷಿಗೂ ಸಹ ಅಸಂಗವೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯೂ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತಥಾ “ಎತಂ ಸಂಯದ್ರಾಮ ಇತ್ಯಾವಕ್ಷತೇ ಎತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಸಂಯಂತಿ ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದಿವ್ಯಪುರುಷಶಕ್ತಿಶ್ಚೋಚ್ಯತೇ । ಏತದ್ಬಹುಮಂ ಚ “ಸ ಇಶಸ್ಸೋಽಸಪತ್ರಃ ಸ ಹರಿಃ ಪರಃ ಪರೋವರೀಯಾನ್ ಯದಿದಂ ಚಕ್ಷುಷಿ ಸರ್ಪಿವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವರ್ತಮನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ ಸ ವಾಮನಸ್ಸ ಭಾಮನಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ,

यत्स्थानत्वादिदं चक्षुरसङ्गं सर्ववस्तुभिः ।

स वामनः परोऽस्माकं .....

इत्यादिस्मृत्या च विण्वेकनिष्ठम् ।

ಅದರಂತೆ "ಏತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತ್ಯಾಕ್ಷತೇ ಏತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಸಂಯಂತಿ ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇವೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ - "ಸ ಈಶಸೋಽಸಪತ್ನಃ ಸ ಹರಿಃ ಪರಃ ಪರೋವರೀಯಾನ್ ಯದಿದಂ ಚಕ್ಷುಷಿ ಸರ್ವಿವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವತ್ಸನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ ಸ ವಾಮನಸ್ಸ ಭಾಮನಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ "ಯತ್ ಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿದಂ ಚಕ್ಷುರಸಂಗಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಭಿಃ । ಸ ವಾಮನಃ ಪರೋಽಸ್ಮಾಕಂ..... ||" ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಲೇ ಚಕ್ಷುರಂಧ್ರಿಯವು ಸಕಲವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಆಸಂಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ" ಇತ್ಯತ್ರ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮೇ ಶ್ರುತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖತ್ವಂ ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ತच्च "ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ" "ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿರವಕಾಶಮ್ ।

"ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖವು ಅಂದರೆ ಪೂರ್ಣಸುಖವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಪೂರ್ಣಸುಖವು 'ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' "ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತೈತದ್ವಿಧಾನಾಂ "ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ತಸ್ಯ ಚಾಕ್ಷಿಃಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ವಿನಾ ಅಯೋಗಾತ್, ಅನ್ಯವಿಧಯಾ ಅನ್ಯಗತೇರಪುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾದಾವೇವೋಕ್ತವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

"ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಏತದ್ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ "ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೊಬ್ಬನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಮವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ವಾಮನಿಭಾಮನ್ಯಾದಿ-ಶಬ್ದಬಲೇನಾಗ್ರೇರ್ಜೀವಪ್ರೇರಕತಯಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಥಿತ್ವೇಽಭಿಮತೇ ಸತಿ, ತಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಾತ್

ಪ್ರೇರಾಂತರಾಪೇಕ್ಷಾयां तत्रापि तयेत्यनवस्थानात्, अत्रैरपि प्रेर्यजीवत्वसाम्येन प्रेरणस्यासम्भवाच्च नाग्रिरक्षिस्य इत्युच्यमानत्वादित्यर्थः ।

“ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ವಾಮಿನಿ’ ಶಬ್ದವು ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವ ಭಗವಂತನ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ‘ಭಾಮಿನಿ’ ಶಬ್ದವು ಸಕಲ ಪುರುಷರನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವ ಭಗವಂತನ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಎಡಗಣ್ಣು ಹಾಗೂ ಬಲಗಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರೇರಕನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲದೆ ಕಾರಣ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರೇರ್ಯನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

प्रकाशः - टीकाया मूलमाह - तदेतदिति । उपपत्तेरेव प्राबल्यं, किमुतात्मशब्दसहिताया इत्येवकारार्थः । उपपत्तेर्निर्वकाशत्वोक्तिसूचितं परहेतूनां सावकाशत्वं भाष्याद्युक्तं व्यक्तमाह - नचेत्यादिना ।

ಹೀಗೆ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಟೀಕೆಗೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ‘ತದೇತತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಉಪಪತ್ತೇರೇವ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವಿವಕಾರವು ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಸಹಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ‘ನಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - अग्रिपरोऽपीति । यद्योक्तं न्यायविवरणटीकायां - “अग्निः प्रसिद्ध एवास्तु, “सोऽहमस्मि” इत्यादि तु अन्तर्याम्यपेक्षया सावकाशम्” इति । बाधकादिति । अमृतत्वादिबाधकादित्यर्थः ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಅಗ್ನಿಪರೋಽಪಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅಗ್ನಿಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವಾಸ್ತು, “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಾದಿ “ತು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾವಕಾಶಮ್” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಬಾಧಕಾತ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಬಾಧಕಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

यत्स्थानत्वादिदं चक्षुरसङ्गं सर्ववस्तुभिः ।

स वामनः परोऽस्माकं ..... ।

इत्यादिस्मृत्या च विण्वेकनिष्ठम् ।

ಅದರಂತೆ "ಏತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತ್ಯಾಕ್ಷತೇ ಏತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಸಂಯಂತಿ ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಃ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇವೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ - "ಸ ಈಶಸೋಽಸಪತ್ನಃ ಸ ಹರಿಃ ಪರಃ ಪರೋವರೀಯಾನ್ ಯದಿದಂ ಚಕ್ಷುಷಿ ಸರ್ವವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ಪತ್ನೀನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ ಸ ವಾಮನಸ್ಸ ಭಾಮನಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ "ಯತ್ ಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿದಂ ಚಕ್ಷುರಸಂಗಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಭಿಃ । ಸ ವಾಮನಃ ಪರೋಽಸ್ಮಾಕಂ..... ||" ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಲೇ ಚಕ್ಷುರಂಧ್ರಿಯವು ಸಕಲವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಆಸಂಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ" ಇತ್ಯತ್ರ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮೇ ಶ್ರುತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖತ್ವಂ ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ತच्च "ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ" "ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿರವಕಾಶಮ್ ।

"ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖವು ಅಂದರೆ ಪೂರ್ಣಸುಖವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಪೂರ್ಣಸುಖವು 'ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' "ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತೈತದ್ವಿಧಾನಾಂ "ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ತಸ್ಯ ಚಾಕ್ಷಿಃಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ವಿನಾ ಅಯೋಗಾತ್, ಅನ್ಯವಿಧಯಾ ಅನ್ಯಗತೇರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾದಾವೇವೋಕ್ತವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

"ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಏತದ್ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ "ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೊಬ್ಬನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಮವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ವಾಮನಿಭಾಮನ್ಯಾದಿ-ಶಬ್ದಬಲೇನಾಗ್ರೇರ್ಜೀವಪ್ರೇರಕತಯಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸತ್ಯತ್ವೇಽಭಿಮತೇ ಸತಿ, ತಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಾತ್

ಪ್ರೇರಾಂತರಾಪೇಕ್ಷಾयां तत्रापि तथेत्यनवस्थानात्, अग्रेरपि प्रेर्यजीवत्वसाम्येन प्रेरणस्यासम्भवाच्च नाग्निरक्षिस्य इत्युच्यमानत्वादित्यर्थः ।

“ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ವಾಮಿನಿ’ ಶಬ್ದವು ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವ ಭಗವಂತನ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ‘ಭಾಮಿನಿ’ ಶಬ್ದವು ಸಕಲ ಪುರುಷರನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವ ಭಗವಂತನ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಎಡಗಣ್ಣು ಹಾಗೂ ಬಲಗಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರೇರಕನೂ ಸಹ ಎಷ್ಟುಪಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರೇರ್ಯನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

प्रकाशः - टीकाया मूलमाह - तदेतदिति । उपपत्तेरेव प्राबल्यं, किमुतात्मशब्दसहिताया इत्येवकारार्थः । उपपत्तेर्निर्वकाशत्वोक्तिसूचितं परहेतूनां सावकाशत्वं भाष्याद्युक्तं व्यक्तमाह - नचेत्यादिना ।

ಹೀಗೆ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಟೀಕೆಗೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ‘ತದೇತತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಉಪಪತ್ತೇರೇವ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವಿವಕಾರವು ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಸಹಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ‘ನಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - अग्रिपरोऽपीति । ययोक्तं न्यायविवरणटीकायां - “अग्निः प्रसिद्ध एवास्तु, “सोऽहमस्मि” इत्यादि तु अन्तर्याम्यपेक्षया सावकाशम्” इति । बाधकादिति । अमृतत्वादಿबाधकादित्यर्थः ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಅಗ್ನಿಪರೋಽಪಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅಗ್ನಿಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವಾಸ್ತು, “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಾದಿ “ತು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾವಕಾಶಮ್” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಬಾಧಕಾತ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಬಾಧಕಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಶ್ರುತಿಗತಿಮುಕ್ತವಾಽಭ್ಯಾಸಗತಿಮಾಹ - ಅಭ್ಯಾಸೋಽಪೀತಿ । “ಅವಧಾರಣಂ
 चान्तर्यामिणो विशेषाभावमात्रप्रतिपादनार्थम्” इति अन्यत्र टीकायामुक्तरीत्याऽव-
 धारणगतिरपि ध्येया । उक्तं च तत्त्वप्रदीपे - “अत्र चोक्तं छन्दोगोपनिषद्भाष्ये
 भगवतैव “स एवाहमस्मि” इत्यन्तर्यामिणोऽस्सर्वविशेषाभावाज्ञापनार्थम्”
 इत्यादि ।

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಗೆ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೂ ಸಹ
 ಗತಿಯನ್ನು ‘ಅಭ್ಯಾಸೋಽಪಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಅವಧಾರಣಂ ಚಾಂತರ್ಯಾಮಿಣೋ
 ವಿಶೇಷಾಭಾವಮಾತ್ರಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥಮ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ
 ಅವಧಾರಣಗತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ “ಅತ್ರ
 ಚೋಕ್ತಂ” “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಛಾಂದ್ಯೋಗೋಪನಿಷತ್ತಿನ
 ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಸ ವಿವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗೆ ಸಕಲ ವಿಶೇಷಗಳ ಅಭಾವವನ್ನು
 ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु विद्याशब्दाभ्यासस्य का गतिरित्यत: “न चास्मद्विद्येत्युक्तिविरोध:”
 इत्यादिटीकोक्तं प्रमेयं सङ्गृह्य विवृणोति - धर्म्यैक्येऽपीति । “यदिदमस्मिन् ब्रह्मपुरे
 दहरं पुण्डरीकं वेश्म” इति छान्दोग्यस्थदहरविद्या ब्रह्मपरेति दहरनये साधयिष्यते ।

ವಿದ್ಯಾ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಏನು ಗತಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ನಚ ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ’ “ಅಸ್ಮದ್
 ವಿದ್ಯಾ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ
 ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ “ಧರ್ಮೈಕ್ಯೇಽಪಿ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ. “ಯದಿದಮಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ
 ದಹರಂ ಪುಂಡರೀಕಂ ವೇಶ್ಮ” ಎಂದು ಛಾಂದ್ಯೋಗ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ದಹರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿ
 ದಹರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “प्राणो वा आश्राया भूयान्” इति तत्रैव सप्तमगता प्राणविद्या
 भूमाधिकरणे ब्रह्मपरेति वक्ष्यते । “अभिविमानमात्मानं वैश्वानरमुपास्ते” इति
 तत्रैव पञ्चमस्था वैश्वानरविद्या वैश्वानरनये निर्णेष्यत इति ता: ब्रह्मपरा इति भाव: ।
 प्रकारेति । दहरं हृत्पद्मस्थत्वप्राणस्थत्वविश्वनरान्तरत्वादिप्रकारभेदादित्यर्थ: ।

ಆದೇ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಶಾಯಾ ಭೂಯಾನ್” ಎಂಬುದಾಗಿ
 ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಭೂಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. “ಅಭಿವಿಮಾನಮಾತ್ಮಾನಂ

ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ಮೇ'' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದೇ ಭಾಂದೋಗ್ಯದ ಐದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾರಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಪ್ರಕಾರ ಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಪ್ರಕಾರ ಭೇದವೆಂದರೆ ದಹರವೆನಿಸಿದ ಹೃತ್ಪದ್ಧತ್ವ, ಪ್ರಾಣಸ್ವ, ಸಕಲ ಮನುಷ್ಯಾಂತರ್ಗತತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಭೇದದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

गुरुराजीयम् - मुख्यामुख्ययोर्मुख्ये सम्प्रत्यय इति न्यायेनाग्रेरमृतत्वादे-
र्मुख्यत्वाभावेन विष्णोरेव तद्भावेन मुख्यस्यैव ग्रहणं युक्तं न त्वग्रेरित्यरुच्या
पक्षान्तरमाह - उक्तार्थवादेति ॥

पूर्वपक्षीयाणि बाधकानि परिहर्तुमाह - न चेत्यादिना ॥ नन्वभ्यासस्य
पूर्वापरಾವिरुद्धे स्वरसप्रतिपन्नैऽर्थे तात्पर्यार्थत्वेऽप्यग्रेरादित्यस्यत्वस्यापि पूर्वोत्तराविरु
द्धत्वात्स्वरसप्रतिपन्नत्वाच्च न तात्पर्यार्थत्वमभ्यासस्यादेवेत्यत आह - अग्रेरिति ॥

नन्वस्मद्विद्याऽऽत्मविद्या चेति विद्याशब्दोऽभ्यस्यत इति विद्याभेदार्थं कं
ब्रह्मेत्यादिकाऽऽत्मविद्या आदित्यस्यादिविद्या त्वग्नಿ विधेति स्वीकार्यतया
'चाग्रेरवादित्यस्यत्वेऽक्षिस्यत्वमपि तस्यैवेत्यत आह - धर्म्यैक्येऽपीति ॥

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ಭಗವಂತನೇ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷರ ಎಡಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರೇರಕವಾದ ಭಗವಂತನ 'ವಾಮನಿ' ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಪ್ರೇರಕವಾದ 'ಭಾಮನಿ' ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಕಣ್ಣಿನ ಒಳಗಡೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ಜೀವಿಗಳ ಪ್ರವಾಹವೇ ಹರಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯು 'ಪರಿಹೇನಂ ಮ್ರಿಯಂತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಮರಣಶೀಲನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಭೀಷಾಸ್ಮತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳಿಲ್ಲವೂ ಸಹ ಎಷ್ಟುವಿನ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಸಾಬೀತಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದವನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೇ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರಚೋದಕವಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಶಕ್ತಿ ಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯೆ' 'ಅತ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಎಂಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥೇದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಪ್ರಕಾರಭೇದದಿಂದ ಅನೇಕ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ದಹರವಿದ್ಯೆ, ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆ, ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ.

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಮಸ್ತು - ಆಘೇ ಸೂತ್ರೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಶ್ರುತಿಲಿಂಗೋಕ್ತಿಃ ।

ಅತ್ರ ಚಾನ್ತರೂಪದಾದ್ರಮತೇ: "ಅಮನ್ತಾತ್ ಡಃ" ಇತಿ ಡಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೇನಾನ್ತರಶಬ್ದೇ-
ನಾನ್ತಸ್ಥಿತವಾ ರಮಣಮುಚ್ಯತೇ, ನ ತ್ವನ್ತಃಸ್ಥಿತೀತಿಮಾತ್ರಂ, ತಥಾತ್ವೇ ಹಿ ಲಾಘವಾಯ
ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾಯ ಚ "ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮ" ಇತಿವತ್ 'ಅನ್ತಃ' ಇತ್ಯೇವಾವಶ್ಯತ್, ನ ತ್ವನ್ತರ ಇತಿ ।
ಶ್ರುತೌ ಚಾತ್ಮಶಬ್ದೇನಾದೇಯಂ ಮಾತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ ರಮಣಮುಚ್ಯತೇ । ತದ್ವಕ್ತುಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

ಅನ್ತಸ್ಥಿತವಾ ರಮಣಕೃದನ್ತರಸ್ಸಮುದಾಹತಃ ।

ರಮಣಂ ಚಾತ್ಮಶಬ್ದೇನಾದೇಯಂ ಮಾತೀತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ।

ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಸೂತ್ರಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮವು ಹೀಗಿದೆ - ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

'ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ವಿಚಾರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಂತಃ' ಎಂಬ ಉಪಪದದ ಮೇಲೆ 'ರಮು' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಇಮಂತಾತ್ ಡಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಿದೆ. 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾರ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಾಗ 'ಅಂತರ' ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು 'ರಮಣ' ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ಒಳಗಡೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಒಳಗಡೆ ಇದ್ದಾನೆಂಬರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದಾದರೆ ಲಾಘವಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಂತಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಂತರ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ಅಂತಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಹೊರತು ‘ಅಂತರಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ‘ಆತ್ಮ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಆದೇಯಂ ಮಾತಿ’ (ಶುಭವಾದ್ದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.) ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಾಗ ‘ರಮಣ’ ಎಂಬರ್ಥವು ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ

“ಅಂತಸ್ಥಿತ್ವಾರಮಣಕೃದಂತರಸ್ಸಮುದಾಹೃತಃ |

ರಮಣಂ ಚಾತ್ಮಶಬ್ದೇನಾದೇಯಂ ಮಾತೀತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ||”

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ರಮಿಸುವ ಕಾರಣ ‘ಅಂತರ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಆದೇಯಂ ಮಾತಿ’ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ‘ಆತ್ಮ’ ಶಬ್ದವು ‘ರಮಣ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

ಶ್ರುತೀತಿ | “ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ” ಇತ್ಯಾತ್ಮಶ್ರುತಿಃ | “ಉತ್ಕೃಷ್ಣ” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿಃ | ಅಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವರೂಪೇ ಲಿಂಗೇ |

ವಿವರಣೆ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗೋಕ್ತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದದಿಂದ “ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ” ಎಂಬ ಆತ್ಮಶ್ರುತಿಯನ್ನು “ಉತ್ಕೃಷ್ಣ” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಲಿಂಗ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವರೂಪವಾದ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನ್ವತ್ರ “ಅಂತಸ್ತದ್ಭರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್” ಇತಿವತ್ “ಅಂತರೂಪಪತೇಃ” ಇತ್ಯೇವ ವಾಚ್ಯಂ, ನ ತು ‘ಅಂತರಃ’ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರ ಚೇತಿ |

‘ನನ್ನತ್ರ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಂತಸ್ತದ್ಭರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ‘ಅಂತರೂಪಪತೇಃ’ ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ‘ಅಂತರ್ಯಾಮಿ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಅಂತರಃ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅತ್ರಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯದ್ವಾಽತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಭಾವಲಿಂಗಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಪ್ಯಯುಕ್ತಂ, ಸೂತ್ರೇ ಭಾವಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ಅಪ್ರತೀತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರ ಚೇತಿ |

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಅಥವಾ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿಷಯಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಹಾಗೂ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ಯವೆಂಬ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಮತ್ತು ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಯಿತಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅತ್ರಚ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - "ರಮುಕ್ರೀಡಾಪಿ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂತರಾಶಬ್ದ ಉಪಪದೇ ಸತಿ ಇಮಂತತ್ವಾತ್ ಇಮಂತಾಶ್ಚ" ಇತಿ ಉಪಾದಿಸ್ತೇನ ಡಪ್ರತಿಯೇ ಕೃತೇ ಡಿತ್ವಾದಭಸ್ಯಾಪಿ ಡೇಲೋಪಿ "ಉಪಾದಯೋ ಬಹುಲಮ್" ಇತ್ಯುಪಪದಾಂತ್ಯಲೋಪೇ ದೀರ್ಘಾಭಾವೇ ಚ 'ಅಂತರಃ' ಇತಿ ಭವತಿ | 'ಇಮ್' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಃ |

ನನು "ಇಮಂತಾಶ್ಚಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತಿ "ಡಕಾರ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಬಹುಲವಚನಾನ್ ಭವತಿ, ರಮ್ಯತೇ ರಮಯತೇ ವಾ ರಂಢಾ ಪುನರ್ಮುಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತಥಾಽಪ್ಯುಪಾದಯೋಪಾಪ್ರಯೋಗಂ ವರ್ಣನೀಯತ್ವೇನ ಡಂಢಮಂಢರಂಢಾದಿಪ್ರಯೋಗನಿರ್ವಾಹಯೇತ್ಸಂಜ್ಞಾ ನೇತ್ಯುಕ್ತಾವಪಿ 'ಅಂತರಃ' ಇತ್ಯಾದಿನಿರ್ವಾಹಯೇತ್ಸಂಜ್ಞಾ ಉತ್ಸರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಾ ಭವತ್ಯೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

'ಅಂತರಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಹೇಗೆ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ರಮು ಕ್ರೀಡಾಯಾಂ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಅಂತರ್' ಎಂಬ ಉಪಪದವು ಸೇರಿದಾಗ 'ಇಮಂತಾಶ್ಚಃ' ಎಂಬ 'ಉಪಾದಿ' ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ "ಚುಟೂ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಡ' ಕಾರಕ್ಕೆ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದರೆ 'ಅ' ಕಾರವಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಡಿತ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಭಸ್ಯಾಪಿ ಟೀಲೋಪಃ' ಎಂಬಂತೆ 'ಟ' ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ 'ಅಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲೋಪವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ 'ರಮ್' ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ 'ರ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿರುವ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾರ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಎರಡನ್ನು ಉಪಸರ್ಗದ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಿದಾಗ 'ಅಂತರ' ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಇಮಂತಾಶ್ಚಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಇಮ್' ಎಂಬುದು 'ಇಮಜ್ಞಾನಮ್' ಎಂಬುದರ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ ರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಅಂತರ್' ಎಂಬ ಉಪಪದಕ್ಕೆ 'ರ' ಎಂಬ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಧಾತು ಸೇರಿದಾಗ ದೀರ್ಘ ರೇಫ ಬರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ರೋರಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಮುಂದಿರುವಾಗ ಹಿಂದಿನ ರೇಫಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅನಂತರ 'ಡೈಲೋಪೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೀರ್ಘೋಽನಾಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ರೇಫಲೋಪ ನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುವ ಅಣಕರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ 'ತ' ಕಾರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ ಬಂದರೆ "ಅಂತಾರ್" ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಅಂತರ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉತ್ತರ - 'ರೋರಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಇಲ್ಲಿ' 'ರೇಫ' ಲೋಪವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ 'ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರೇಫನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ರೇಫಕ್ಕೆ ಲೋಪವು ಬಂದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ದೀರ್ಘವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬಹುಲಗ್ರಹಣನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿ ಲೋಪಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೀರ್ಘವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ರಮ್' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಇಮಂತಾಡ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಡಕಾರಕ್ಕೆ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿನ 'ಟ' ಸಂಜ್ಞೆಗೆ ಲೋಪ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಡ'ಕಾರಕ್ಕೆ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬಹುಲಮ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ನ್ಯಾಯವು ಔತ್ಸರ್ಗಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬಹುಲ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವೆಂಬ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆ - 'ರಂಡಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ರಮು' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಿದೆ. (ವಿಧವೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಂದ ಸುಖಪಡುತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಸುಖಪಡಿಸುತ್ತಾಳಾದ್ದರಿಂದ 'ರಂಡಾ' ಎನಿಸಿದ್ದಾಳೆ.) ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ರಮು' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಇಮಂತಾಡ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಿಕಾರನೇ ಸ್ವತಃ "ಡಕಾರಸ್ಯೇತ್ಲಂಕ್ಷಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಬಹುಲವಚನಾನ್ ಭವತಿ, ರಮ್ಯತೇ ರಮಯತೇ ವಾ ರಂಡಾ ಪುರ್ನಭೂಃ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಉಣಾದಿ' ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. 'ದಂಡ', 'ಮಂಡ' 'ರಂಡ' ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ 'ಅಂತರ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - यद्वा - आद्यस्य तृतीये 'विद्याचुञ्चुः' इत्यादिसिद्धये 'बःप्रत्ययस्य' 'चुट्' इति योगविभागाकरणं "चुट्" इत्यस्यानित्यत्वज्ञापनार्थमिति वृत्त्यादावुक्तत्वेन 'रण्डा' 'दण्डः' इत्यादौ अभावेऽपि क्वचिदित्संज्ञा भवत्येव ।

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಂತರಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಉಪಪಾದಿಸಬಹುದು - ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ 'ವಿದ್ಯಾಚುಂಚುಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - 'ಷಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಷ' ಕಾರಕ್ಕೆ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂತರ 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಚ' ವರ್ಗಕ್ಕೂ 'ಟ' ವರ್ಗಕ್ಕೂ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮಸ್ತುತಃ 'ಷಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ' ಮತ್ತು 'ಚುಟೂ' ಎಂಬೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಯೋಗ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏನೆಂದರೆ 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು.

ಹೀಗೆ ಅನಿತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ವಿದ್ಯಾಚುಂಚುಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಚುಂಚು' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದರಿಂದ 'ವಿದ್ಯಾಚುಂಚುಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನೆಂದರ್ಥ.) 'ವಿದ್ಯಾ' ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ 'ಚುಂಚು' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ಚ'ಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಚ'ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಚುಟೂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಅನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ 'ಚುಂಚು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಚ'ಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ರಂಡಾ', 'ದಂಡಃ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಇತ್' ಸಂಜ್ಞೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಡ' ಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದರಿಂದ 'ಅಂತರಃ' ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ननु श्रुत्यनुक्तं कथं सूत्र्यत इत्यत आह - श्रुतौ चेति । आङ्पूर्वाद्ददातेर्मन्यतेश्च किपि सति आदेयमुपादेयं सुखं सुखसाधनं वा माति अनुभवति इति सुधोक्तनिर्वचनेनेत्यर्थः । इति चेति । न केवलं सूत्रे, श्रुतौ चेत्यर्थः ।

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ರಮಣವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಶ್ರುತೌಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಆಜ್' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದ ಮುಂದೆ 'ದಾ' ಧಾತು ಹಾಗೂ 'ಮಾ' ಧಾತುಗಳಿದ್ದಾಗ 'ಕೃತ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಕೃತ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಮುಂದಿದ್ದಾಗ ಹಿಂದಿರುವ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬಂದು 'ಆದೌನ್' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ವಚನ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ 'ದ' ಕಾರಕ್ಕೆ ತಕಾರ ಬಂದಾಗ 'ಆತ್ಯನ್' ಎಂದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಆದೇಯಮುಪಾದೇಯಂ ಸುಖಂ ಸುಖಸಾಧನಂ ವಾ ಮಾತಿ ಅನುಭವತಿ" ಶುಭವಾಗಿರುವ ಸುಖಸಾಧನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ನಿರ್ವಚನದಂತೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ "ರಮಣ" ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಈ ನಿರ್ವಚನವು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿಚ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ರಮಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನ್ವೇವಂ ಸೂತ್ರೇ 'ಅಂತರಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಸ್ಯ ಆತ್ಮೇತ್ಯರ್ಥತಯಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಕಥಮಾತ್ಮಶ್ರುತೀವೇನ ಹೇತೂಕರಣಂ, ಮೈವಂ, ಅಂತಸ್ಸ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಸಾಧ್ಯತಾವಿವಕ್ಷಾಪ್ರಾಪ್ತಯಾ ಆತ್ಮಶ್ರುತೇರ್ಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾಭಿಮತತ್ವಾತ್ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಂತರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾದ ಆತ್ಮನೈವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆತ್ಮ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಂತಾಯಿತು. ಪುನಃ ಆತ್ಮ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಅಂತಸ್ತತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅತ एव भाष्ये "चक्षुरन्तस्स्यो विष्णुरेव" इत्येवोक्तवा "ब्रह्मशब्दाद्युपपत्तेश्च" इत्युक्तम्, न्यायविवरणटीकायां च "चक्षुरन्तस्स्यो हरिरेव अमृतत्वाभयत्वोपपत्तेरात्मादिशब्दात्" इत्युक्तम्, सूत्रे चामृतत्वाभयत्वरूप- निरवकाशोपपत्तेरेवोक्तिः, अत्र टीकायां "चक्षुरन्तरः" इति सामान्योक्तिः |

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ತಃ ವಿಷ್ಣುಃ' ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದ್ಯುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ "ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥೋ ಹರಿರೇವ ಅಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಾತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾತ್" 'ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾದವನು ಹರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳೆಂಬ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವವೆಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಚಕ್ಷುರಂತರಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನೆಂಬುದಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ರಮಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇತುಭಾಗವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಐದು ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಐದು ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯು ಆತ್ಮಂತ್ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಮೊದಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿನ ಒಳಗಡೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ರಮಿಸುತ್ವಾನಂದರ್ಥ. 'ಅಂತರ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಂತ' ಎಂಬ ಉಪಪದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ರ' ಎಂಬ ಧಾತು 'ರಮಣ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಕೇವಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂಬರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ಅಂತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಕಿತ್ತು. ಈ ರಮಣ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು 'ಆದೇಯಂ ಮಾತಿ' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ. ಕಣ್ಣಿನ ಒಳಗಡೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ರಮಿಸುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ, ಅಭಯುತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳೆಂಬ ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಎಂದು.

ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ದ್ವಿತೀಯೇ ತದುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯಲಿಂಗೋಕ್ತಿಃ ।

ತೃತೀಯೇ ಪ್ರಕರಣೋಕ್ತಿಃ । ತತ್ರ ಚ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ ಪೂರ್ಣತ್ವರೂಪಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಮ್ । ವಿಗ್ರಹಸ್ತು – ಸುಖೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಇತಿ ವಾ, ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ ತತ್ ಸುಖಂ ಚೇತಿ ವಾ, ಸುಖೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟಮಿತಿ ವಾ ?

ತತ್ರಾಸ್ತೇ ಸುಖೇನ ಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯಂ ಸುಖಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ನೇತಿ ಸುಖಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ “ಕಡಾರಾಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ” ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಿನಿಪಾತಃ ।

ತೃತೀಯೇ “ಸಸಮಿ” ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಸಮಾಸಃ । ಏವಕಾರಸ್ತು, ತಿಷ್ಠತು ತಾವತ್ “ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಭಿಧಾನಂ, ತನ್ನಿರಪೇಕ್ಷಪೂರ್ಣಸುಖಾಭಿಧಾನಾದೇವೇತಿ ಸೂಚನಾಯೇತಿ ಟೀಕಾಯಾಮೇವೋಕ್ತಮ್ ।

ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಾಶ್ಚಾಞ್ಞಯಾಮುಪಸಂಹಾರಸ್ಯಲಿಂಗೋದ್ಧಾರಃ ।

ಪಂಚಮೇ ಪರಪಕ್ಷೇ ವಾಚಕೋಕ್ತಿರिति ॥

ಅನುವಾದ - 'ಸಾಧನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ' ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಗವೆಂಬ ವಿಲಕ್ಷಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ್ಯಾಮಿ ಇದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ’ ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕರಣದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪೂರ್ಣತ್ವರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವುಳ್ಳ ಸುಖವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸುಖವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮೂರುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹ -

೧. ಸುಖೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ ೨. ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ ತತ್ ಸುಖಂ ಚ, ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ, ೩. ಸುಖೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಸುಖದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ಸುಖವೂ ಎಂದೂ ಸಹ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಗೆ ಪೂರ್ಣನೋ? ಅದರಂತೆ ಸುಖವೂ ಸಹ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ವಿಶಿಷ್ಟಂಚ ತತ್ ಸುಖಂಚ’ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದಾಗ ‘ವಿಶಿಷ್ಟ ಸುಖ’ ಎಂದಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು, ‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಾಯಿತು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ “ಕಡಾರಾಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಕಡಾರ’ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಆಕೃತಿಗಣವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರನಿಪಾತ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ’ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು.

ಮೂರನೆಯ ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ‘ಸುಖೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟಂ’ ಎಂಬ ಸಪ್ತಮಿ ತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ‘ಸಪ್ತಮಿ ಶೌಂಡ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ‘ಶೌಂಡ’ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದಾಗ ಸಪ್ತಮಿತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ‘ಸಪ್ತಮಿ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದಾಗ ‘ಶೌಂಡಾದಿ’ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದರೂ ಸಪ್ತಮಿ ತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರವು “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಪೂರ್ಣಸುಖವುಳ್ಳವನೆಂಬ ವಚನದಿಂದಲೇ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂಬ ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

“ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ” ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೇ ಸೂತ್ರ - ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಅಗ್ನಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ.

“ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ ಅಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ” ಎಂಬುದು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರ - ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ನಂತರ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕಾರಣ ಈ ಸೂತ್ರವು ಕೊನೆಯಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

ದ್ವಿತೀಯ ಇತಿ । ಸ್ಥಾನಾದಿಸೂತ್ರೇ । ತತ್ರ 'ಸ್ಥಾನಾದಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿರಾತ್ಮ-
ಶಕ್ತಿರೀತೃಯಃ । ಲಿङ್ಗೇತಿ । ಪುರುಷಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತಸರ್ಪಿರಾಧಸನ್ನತವಾದಿಲಿಂಗೇತೃಯಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣು ಸಾಧಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಮುಂದಿನ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು 'ದ್ವಿತೀಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರವೆಂದರೆ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ಎಂಬ ಸೂತ್ರ. 'ಸ್ಥಾನಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅದಿಪದದಿಂದ ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಲಿಂಗ ಎಂದರೆ ಪುರುಷ ಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತವಾದ ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಪುರುಷನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಲ್ಲಿ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಇವನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಸಹ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದತ್ರೋಕ್ತಂ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶೋ - ಅಕ್ಷಣೋರ್ನಿಲೇಪತ್ವಂ ನ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇ
ಹೇತುಃ, ತತ್ಸಂಬಂಧೇನ ಕಾಚಾದಿಲೇಪಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಪ್ರಸನ್ನಾದಿತಿ, ತತ್ರ, "ಸ ಇಶಃ ಸೋಽಸಪತ್ತಃ"

ಯತ್ಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿದಂ ಚಕ್ಷುರಸಂಪರ್ಕಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಭಿಃ ।

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಗುಕ್ತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ ।

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಹೇತ್ ।

ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಸ್ಮೃತಿವಶೇನ ಶ್ರುತಪರ್ಯಸ್ಯ ಚ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ಕಾಚಿತ್ಕಾಚಾದಿದೋಷಸ್ಯ ತದೀಯದುರದೃಷ್ಟಸಹಾಯೇನೇಶ್ವರೇಣೈತ ಕಾರಿತತ್ವಾದಿತಿ ।

ಅಕ್ಷೇಪ - "ಅಕ್ಷೋರ್ನಿಲೇಪತ್ವಂ ನ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇ ಹೇತುಃ, ತತ್ಸಂಬಂಧೇನ ಕಾಚಾದಿಲೇಪಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್" "ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ನಿರ್ಲೇಪವೆನಿಸಲು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಅಸಂಗನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸನ್ನಿಧಾನವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಚ (ಪೊರೆ), ಕಾಮಾಲೆ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ. ಅವನ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಸಹ 'ಕಾಚ, ಕಾಮಾಲೆ' ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ನಿರ್ಲೇಪವಾದ ಮಾತಕ್ಕಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ನಿರ್ಲೇಪವಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಮಾಧಾನ - ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದ ಈ ವಾದದಲ್ಲಿ ಹುರುಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಯಾವುದೇ ಮಹಿಮೆಯು ತರ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಲುಕುವಂತದ್ದಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಷ್ಟೇ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮ. ಶ್ರುತಿಗಳಾದರೂ “ಸ ಈಶಃ ಸೋಽಸಪತ್ನಃ” “ಯತ್ ಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿಂದ ಚಕ್ಷುರಸಂಗಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಭಿಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಅಸಂಗನಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೂ ಅಸಂಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. “ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹ ಯೇತ್” ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಕೆಲವೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕಾಚಕಾಮಾಲಾದಿ ದೋಷಗಳು ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವರ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ಅಂತಹ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಗನಾದ ಭಗವಂತನು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಸಂಗಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೀಡಿ ತುಪ್ಪ ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೀಡಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತೃತೀಯ ಇತಿ । “ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ” ಇತ್ಯತ್ರ ಉಪಕ್ರಮೇ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವರೂಪಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಾಭಿಧಾನಾತ್ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವತ್ವಾವಗಮಾದಿತಿ ತತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ಶ್ರುತೌ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಸುಖಸ್ಯೈವೋಕ್ತಯಾ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಾಭಿಧಾನಾಭಾವಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತೌ ನ ಸಮ್ಬಂಧವಾಚಕಂ ತದಿತ್ಯಾಹ - ತತ್ರ ಚೇತಿ ।

ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಸುಖತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ತತ್ರಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನ ನ ವಿಷ್ಣುರೀತ್ಯಭಿಮತಂ, ಕಿಂತು ಕಂ ಸುಖಂ ಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯೇವ ತಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಭಾವಃ । ತರ್ಹಿ “ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖಾಭಿಧಾನಾತ್” ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ ಸ್ಯಾತ್, “ಉಪಸರ್ಜನಂ ಪೂರ್ವಮ್” ಇತಿ ಪಾಣಿನಿಸ್ಮರಣಾತ್, ಅಸ್ಯ ಚ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನೋಪ- ಸರ್ಜನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಿಗ್ರಹಸ್ತ್ವಿತಿ ।

“ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಕಂ = ಸುಖವು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದವು ವಿಶೇಷವಾಚಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ “ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖಾಭಿಧಾನಾತ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪದವು ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಾಗುತ್ತದೆ. “ಉಪಸರ್ಜನಂ ಪೂರ್ವಮ್” ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರವು ವಿಶೇಷಣ ವಾಚಕ-ಪದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ‘ವಿಶಿಷ್ಟ’ ಪದವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಸರ್ಜನವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖಾಭಿಧಾನಾತ್’ ಎಂದೇ ಸಮಾಸವಾಗಬೇಕು ಹೊರತು ‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್’ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ವಿಗ್ರಹಸ್ತು’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ‘ಕಡರಾಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಕಡಾರ’ ಪದವು ಆಕೃತಿ ಗಣವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಕ್ಕೂ ಸಹ ಪರನಿಪಾತವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಸಸಮೀತಿ । “ಸಸಮೀ ಶೌಂಡೈಃ” ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಶೌಂಡಾದಿಭಿರೇವ ಸಸಮೀತತುರುಷವಿಧಾನಾತ್ ತತ್ರ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಸ್ಯಾಪಾಠಾಛೋಗವಿಭಾಗೇನ ಸಸಮ್ಯಂತಮಿಷ್ಟವಿಷಯೇ ಸಮಸ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಂಶುಃ ಸಮಾಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವಿಷ್ಣೋಸ್ತುಖರೂಪತ್ವಾತ್ಸುಖೇವಿತಿ ವಿಗ್ರಹಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ।

“ಸಪ್ರಮೀ ಶೌಂಡೈಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಶೌಂಡ’ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಸಪ್ರಮೀ ತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶೌಂಡಾದಿ ಗಣದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದವನ್ನು ಪಠಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಸಪ್ರಮೀ’ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಆದಾಗ ಯಾವುದೇ ಪದವು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಮಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಪ್ರಮೀ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ‘ಸುಖೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟಂ’ ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವು ಸುಖರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ “ಸುಖೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟಂ” ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನ್ವತ್ರ ಸುಖಾಭಿಧಾನಾದಿತ್ಯೇವ ಪೂರ್ಣೈ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಂ ವ್ಯಥೈ, ನ ವ್ಯಥೈ, ಸುಖಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪತ್ಯಾ ತನ್ನಿರಾಸಕತ್ವಾದಿತಿ ಸುಧಾಯಾಮೇವೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಚತುರ್ಥ ಇತಿ । “ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್” ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇ । ವಿಶ್ವಾಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸೋ ನೇತಿ ಭಾವಃ । ಲಿಕ್ತೇನೆತಿ । “ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ” ಇತಿ ಏತದ್ವಿಧಾಫಲತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಗತವಿಧಾನ-ರೂಪಲಿಕ್ತೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಸುಖಾಭಿಧಾನಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಉದ್ದೇಶವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ವಿಶಿಷ್ಟಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಸುಖವು ವಿಶಿಷ್ಟಸುಖವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವು ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ವಿದ್ಯಾಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗತಿಯೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗುರಾರಾಜೀಯಮ್ - ॥ ಅಂತರೂಪದಾದಿತಿ ॥ ಅತ್ರ ಚಾಂತಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥಕೋಽಂತ-
ಶಬ್ದ ಏವ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ವಾ ಉಪಪದಾಂತ್ಯಲೋಪೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ವಾ ಸಮಾಧಾನಂ
ಬೋಧ್ಯಮಿತಿ । ತೇನ ರೋರಿತಿ ರೇಫಲೋಪೇ 'ಢ್ಲೋಪೇ' ಇತಿ ದೀರ್ಘತ್ವೇಽಂತಾರ ಇತಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ
ನಿರಸ್ತಂ ಭವತಿ ॥ ಪ್ರಕರಣೋಕ್ತಿರिति ॥ ಪ್ರಕರಣಾದೌ ವಿಚ್ಛಿಮಾನೋಪಕ್ರಮಾದೇಃ
ಪ್ರಕರಣನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ "ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮೊದಲು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿವೆ. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾನಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಾರಣ 'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಲಂಕರಿಸಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಭೇದವು ವಿಚ್ಛೇದಕವಾದಾಗ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್‌ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಛ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ.

ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಿಂದ 'ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಛ ನೇತರಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಸೂತ್ರದ ಜೋಡಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯವಾಗಿದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

परमतद्वयेऽपीदं “अन्तस्तद्धर्म” इत्यनेन गतार्थम्, तत्राऽऽदित्य-
स्यत्वदक्षिस्यत्वस्याप्युक्तेः ।

नच तत्रोद्गीयोपासनस्थं अक्षिवाक्यं विषयः, अत्र
तूपकोसलविद्यास्थमक्षिवाक्यमित्येतावतैव अगतार्थत्वम् ।

श्रूयन्ते च तत्रेवात्राप्यन्यत्रासम्भवन्तोऽमृतत्वादयो ब्रह्मधर्माः,
ब्रह्मशब्दश्चात्राधिकः ।

नचात्र “य एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इति प्रसिद्धवदभिधानात्
दृश्यत्वोक्तेश्चाधिकाशङ्क, तत्रापि “य एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इति श्रुतेः ।’

(१) अन्तर उपपत्तेः

शङ्करभाष्यम् -

छायाजीवौ देवतेशौ वाऽसौ योऽक्षिणि दृश्यते ।

आधारदृश्यतोत्पेशादन्येषु त्रिषु कश्चन ॥

कं खं ब्रह्म यदुक्तं प्राक् तदेवाक्षिण्युपास्यते ।

वामनीत्वादिनान्येषु नामृतत्वादिसम्भवः ॥

‘य एषोऽक्षिणि पुरुषो दृश्यते’ एष आत्मेति होवाचैतदमृतमभयमेतद् ब्रह्मेति ।
तद्यद्यप्यस्मिन् सर्पिवोदकं वा सिञ्चति वर्त्मनी एव गच्छति’ इत्यादि श्रूयते । तत्र
संशयः । किमयं प्रतिबिम्बात्माक्ष्यधिकरणो निर्दिश्यतेऽथवा विज्ञानात्मा उत
देवतात्मेन्द्रियस्याधिष्ठातायवेश्वर इति । किं तावत् प्राप्तम्, छायात्मा पुरुषप्रतिरूप इति ।
कुतः? तस्य दृश्यमानत्वप्रसिद्धेः । ‘य एषोऽक्षिणि पुरुषो दृश्यते’ इति च
प्रसिद्धवदुपदेशात् । विज्ञानात्मनो वायं निर्देश इति युक्तम् । सहि चक्षुषा रूपं पश्यन्चक्षुषि

ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಭವತಿ । ಆತ್ಮಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಿನ್ ಪಕ್ಷೇಽನುಕೂಲೋ ಭವತಿ । ಆದಿತ್ಯಪುರುಷೋ ವಾ ಚಕ್ಷುಷೋಽನುಗ್ರಾಹಕಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ರಶ್ಮಿಭಿರೇಷೋಽस्ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಅಮೃತತ್ವಾದಿನಾಂ ಚ ದೇವತಾತ್ಮನ್ಯಪಿ ಕಥಾಶ್ಚಿತ್ ಸಂಭವಾತ್ । ನೇಶ್ವರಃ, ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷನಿರ್ದೇಶಾದಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಬ್ರೂಮಃ । ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವಾಕ್ಷಿಣ್ಯಭ್ಯಂತರಃ ಪುರುಷ ಇವೋಪದಿಶ್ಯತೇ ಇತಿ । ಕಸ್ಮಾದ್, ಉಪಪತ್ತೇಃ । ಉಪಪದ್ಯತೇ ಹಿ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಗುಣಜಾತಮಿಹೋಪದಿಶ್ಯಮಾನಮ್ । ಆತ್ಮತ್ವಂ ತಾವನ್ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ्या ಪರಮೇಶ್ವರ ಉಪಪದ್ಯತೇ । 'ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಅಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ನಸಕೃಚ್ಛುತೌ ಶ್ರುಯೇತೇ । ತಥಾ ಪರಮೇಶ್ವರಾನುರೂಪಮೇತದಕ್ಷಿಸ್ಥಾನಮ್ । ಯಥಾಹಿ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಸರ್ವದೋಷೈರಲಿಪ್ತಃ, ಅಪಹತಪಾಪಮತ್ವಾದಿಶ್ರವಣಾತ್ । ತಥಾಕ್ಷಿಸ್ಥಾನಂ ಸರ್ವಲೇಪರಹಿತಮುಪದಿಶ್ಯಮ್, 'ತದ್ ಯದಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿರ್ವೌದಕಂ ವಾ ಸಿಂಹತಿ ವರ್ತಮನೀ ಏವ ಗच्छತಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಾದಿಗುಣೋಪದೇಶಾಶ್ಚ ತಸ್ಮಿನ್ನವಕಲ್ಪತೇ । 'ಏತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಏತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನ್ಯಭಿಸಂಯಂತಿ' । 'ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನೀರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ' । 'ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನೀರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ' ಇತಿ ಚ । ಅತಃ ಉಪಪತ್ತೇರಂತರಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ॥

ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಶ್ಚ

ಕಥಂ ಪುನರಾಕಾಶವತ್ ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯಲ್ಪಸ್ಥಾನಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ । ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ, ಭವೇದೇಶಾಽನವಕಲ್ಪಸಿಃ, ಯದೇತದೇವೈಕಂ ಸ್ಥಾನಮಸ್ಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಭವೇತ್ । ಸಂತಿ ಹ್ಯನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಿ । 'ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ತेषು ಹಿ ಚಕ್ಷುರಪಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮ್ 'ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್' ಇತಿ । 'ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾದ್' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣೇನೈತದ್ವಾಚ್ಯತೇ । ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ಥಾನಮೇವೈಕಮನುಚಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾನಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ನಾಮರೂಪಮಿತ್ಯೇವಂಜಾತೀಯಕಮಪ್ಯನಾರೂಪಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನುಚಿತಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾನಂ ದೃಶ್ಯತೇ 'ತಸ್ಯೋದಿತಿ ನಾಮ' 'ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಮಶ್ರುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ । ನಿರ್ಗುಣಮಪಿ ಸದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಮರೂಪಗತೈರ್ಗುಣೈಃ ಸಗುಣಮುಪಾಸನಾರ್ಥಂ ತತ್ರ ತತ್ರೋಪದಿಶ್ಯತ ಇತ್ಯೇತದಪ್ಯುಕ್ತಮೇವ । ಸರ್ವಗತಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಲಬ್ಧವರ್ಯ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷೋ ನ ವಿರುದ್ಧವತೇ, ಶಾಲಾಗ್ರಾಮ ಇವ ವಿಷ್ಣೋರಿತ್ಯೇತದಪ್ಯುಕ್ತಮೇವ ॥

ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ

ಅಪಿ ಚ ನೈವಾತ್ರ ವಿವದಿತವ್ಯಮ್, ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿನ್ ವಾಕ್ಯೇಽಭಿಧೀಯತೇ ನ ವೇತಿ । ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್ । ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಯದ್ವಾಕ್ಯೋಪಕ್ರಮೇ ಪ್ರಕ್ರಾಂತಂ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ತದೇವೇಹಾಭಿಹಿತಮ್, ಪ್ರಕೃತಪರಿಗ್ರಹಸ್ಯ ನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್ । 'ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ ಚ ಗತಿಮಾತ್ರಾಭಿಧಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಾತ್ । ಕಥಂ ಪುನರ್ವಾಕ್ಯೋಪಕ್ರಮೇ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ । ಉಚ್ಯತೇ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯೇತದಗ್ರೀನಾಂ ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವೋಪಕೋಸಲ ಉವಾಚ 'ವಿಜಾನಾಮ್ಯಹಂ ಯತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಚ ತು ಖಂ ಚ ನ ವಿಜಾನಾಮಿ' ಇತಿ । ತತ್ರೇದಂ ಪ್ರತಿವಚನಮ್ 'ಯದ್ವಾಚ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ ಯದೇವ ಖಂ ತದೇವ ಕಮ್' ಇತಿ । ತತ್ರ ಖಂಶಬ್ದೋ

ಭೂತಾಕಾಶೋ ನಿರೂಢೋ ಲೋಕೇ । ಯದಿ ತಸ್ಯ ವಿಶೋಷಣತ್ವೇನ ಕಂಶಬ್ದಃ ಸುಖವಾಚೀ ನೋಪಾದೀಯತ । ತಥಾ ಸತಿ ಕೇವಲೇ ಭೂತಾಕಾಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ನಾಮಾದಿಷ್ವಿವ ಪ್ರತೀಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಕಂಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಪರ್ಕಜನಿತೇ ಸಾಮಯೇ ಸುಖೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ಯದಿ ತಸ್ಯ ಖಂಶಬ್ದೋ ವಿಶೋಷಣತ್ವೇನ ನೋಪಾದೀಯತ, ಲೌಕಿಕಂ ಸುಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಇತರೇತರವಿಶೇಷಿತೌ ತು ಕಂ ಖಂಶಬ್ದೌ ಸುಖಾತ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಃ । ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇಽನುಪಾದೀಯಮಾನೇ ಕಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯವೋಚ್ಯಮಾನೇ ಕಂಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೋಷಣತ್ವೇನೈವೋಪಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸುಖಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯಾಧ್ಯೇಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ತನ್ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯುಭಯೋಃ ಕಂಖಂಶಬ್ದಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಶಸ್ತ್ವಂ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ । ಇष्टಂ ಹಿ ಸುಖಸ್ಯಾಪಿ ಗುಣಸ್ಯ ಗುಣಿವತ್ ಧ್ಯೇಯತ್ವಮ್ । ತದೇವಂ ವಾಕ್ಯೇಪಕ್ರಮೇ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಮ್ । ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಯೋಽಶ್ವಯಃ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಮಹಿಮಾನಮುಪದಿಷ್ಯ 'ಎಷಾ ಸೋಮ್ಯ ತೇಽಸ್ಮದ್ವಿಧಾತ್ಮವಿಧಾ ಚ' ಇತ್ಯುಪಸಂಹರಂತಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಂತಿ । 'ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ ಚ ಗತಿಮಾತ್ರಾಭಿಧಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಮರ್ಥಾಂತರವಿವಕ್ಷಾಂ ವಾರಯತಿ । ಯಥಾ 'ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶ ಆಪೋ ನ ಫಿಲಿಷ್ಯಂತ ಎವಮೇವಂವಿದಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಫಿಲಿಷ್ಯತೇ' ಇತಿ ಚಾಕ್ಷಿಷ್ಯಾನ್ ಪುರುಷಂ ವಿಜಾನಂತಃ ಪಾಪೇನಾನುಪಧಾತಂ ಬ್ರುವನ್ ಚಾಕ್ಷಿಷ್ಯಾನ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ದರ್ಶಯತಿ । ತस्ಮಾತ್ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಕ್ಷಿಷ್ಯಾನ್ ಗತಾಂ ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದಿಗುಣತಾಂ ಚೋತ್ತರಾಽರ್ಚಿರಾದಿಕಾಂ ತದ್ವಿದೋ ಗತಿಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೀತ್ಯುಪಕ್ರಮತೇ 'ಯ ಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಎಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ' ಇತಿ ॥

ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ

ಇತಶ್ಚಾಕ್ಷಿಷ್ಯಾನ್ ಪುರುಷಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ, ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಸ್ಯ ಶ್ರುತರಹಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ಯಾ ಗತಿರ್ದೇವಯಾನಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಶ್ರುತೌ 'ಅಥೋತ್ತರೇಣ ತಪಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ವಿಧಯಾತ್ಮಾನಮ-ನ್ವಿಷ್ಯಾದಿತ್ಯಮಭಿಜಯಂತ ಎತದ್ವೈ ಪ್ರಾಣಾನಾಮಾಯತನಮೇತದಮೃತಮಭಯಮೇತತ್ಪರಾಯಣಮೇತಸ್ಮಾನ್ ಪುನರಾವರ್ತಂತೇ' ಇತಿ । ಸ್ಮೃತಾವಪಿ 'ಅಗ್ನಿರ್ಜ್ಯೋತಿರಹಃ ಶುಕ್ಲಃ ಷಣ್ಮಾಸಾ उत्तरायणम् । ತತ್ರ ಪ್ರಯಾತಾ ಗच्छन्ति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ॥' ಇತಿ । ಸೈವೇಹಾಕ್ಷಿಪುರುಷವಿದೋಽಭಿಧೀಯಮಾನಾ ದೃಶ್ಯತೇ । 'ಅಥ ಯದು ಚೈವಾಸ್ಮಿಂಞ್ಚವ್ಯಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಯದಿಚ ನಾರ್ಚಿಷಮೇವಾಭಿಸಂಭವಂತಿ' ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ 'ಆದಿತ್ಯಾಚ್ಚಂದ್ರಮಸಂ ಚಂದ್ರಮಸೋ ವಿಧುತಂ ತತ್ಪುರುಷೋಽಮಾನವಃ ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತ್ಯೇಷ ದೇವಪಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಪಥ ಏತೇನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಾ ಇಮಂ ಮಾನವಮಮಾವರ್ತೆ ನಾವರ್ತಂತೇ' ಇತಿ । ತದಿಹ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಿಷಯಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಚ್ಚಾ ಗತ್ಯಾಕ್ಷಿಷ್ಯಾನ್ ಪುರುಷಃ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಯತೇ ॥

ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ

ಯತ್ಪುನರುಕ್ತಂ ಜ್ಞಾತಾತ್ಮಾ, ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ, ದೇವತಾತ್ಮಾ ವಾ ಸ್ಯಾದಕ್ಷಿಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ । ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ, ನ ಜ್ಞಾತಾತ್ಮಾದಿರಿತರ ಇಹ ಗ್ರಹಣಮರ್ಹತಿ । ಕಸ್ಮಾದ್, ಅನವಸ್ಥಿತಃ । ನ ತಾವಚ್ಚಾತಾತ್ಮನಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ನಿಯಮವಸ್ಥಾನ್ ಸಂಭವತಿ । ಯದೇವ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪುರುಷಶ್ಚಕ್ಷುರಾಸೀದತಿ, ತದಾ ಚಕ್ಷುಷಿ ಪುರುಷಚ್ಚಾತಾ ದೃಶ್ಯತೇ, ಅಪಗತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ದೃಶ್ಯತೇ । 'ಯ ಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ' ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್

ಸ್ವಚಕ್ಷುಷಿ ದೃಶ್ಯಮಾನಂ ಪುರುಷಮುಪಾಸ್ಯತ್ವೇನೋಪದಿಶತಿ । ನಚೋಪಾಸನಾಕಾಲೇ ಛಾಯಾಕರಂ ಕञ್ಚಿತ್ ಪುರುಷಂ ಚಕ್ಷುಃಸಮೀಪೇ ಸನ್ನಿಧಾಪ್ಯೋಪಾಸ್ತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ । 'ಅಸ್ಯೈವ ಶರೀರಸ್ಯ ನಾಶಮನ್ವೇಶ ನಶ್ಯತಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಶ್ಚಾಪಾತ್ಮನೋಽಪ್ಯನವಸ್ಥಿತತ್ವಂ ದರ್ಶಯತಿ । ಅಸಮ್ಮವಾಚ್ಚ । ತस्ಮಿನ್ನಮೃತತ್ವಾದೀನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ನ ಛಾಯಾತ್ಮನಿ ಪ್ರತೀತಿಃ । ತಥಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಸಾಧಾರಣೇ ಕೃತ್ಸಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಸಮ್ಮಂದೇ ಸತಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಯೇವಾವಸ್ಥಿತತ್ವಂ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ವ್ಯಾಪಿನೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯ ಉಪಲಬ್ಧವರ್ಥೋ ಹೃದಯಾದಿದೇಶವಿಶೇಷಸಮ್ಮಂದಃ । ಸಮಾನಶ್ಚ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ್ಯಪ್ಯಮೃತತ್ವಾದೀನಾಂ ಗುಣಾನಾಮಸಮ್ಮಂದಃ । ಯಥಾಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನ್ಯ ಎವ, ತಥಾಪ್ಯವಿಧಾಕಾಮಕರ್ಮಕೃತಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಮರ್ತ್ಯತ್ವಮಧ್ಯಾರೋಪಿತಂ ಭಯಂ ಚೇತ್ಯಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವೇ ನೊಪಪದೇತೇ । ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದಯಶ್ಚೈತಸ್ಮಿನ್ನನೈಶ್ವರ್ಯಾದನುಪಪನ್ನಾ ಎವ । ದೇವತಾತ್ಮನಸ್ತು 'ರಶ್ಮಿಭಿರೇಷೋಽಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ಯಥಾಪಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಯವಸ್ಥಾನಂ ಸ್ಥಾತ್, ತಥಾಪ್ಯಾತ್ಮತ್ವಂ ತಾವನ್ನ ಸಮ್ಮವತಿ, ಪರಾಗ್ರೂಪತ್ವಾತ್ । ಅಮೃತತ್ವಾದಯೋಽಪಿ ನ ಸಮ್ಮವಂತಿ, ಉತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಲಯಶ್ರವಣಾತ್ । ಅಮರತ್ವಮಪಿ ದೇವಾನಾಂ ಚಿರಕಾಲಾವಸ್ಥಾನಾಪೇಕ್ಷಮ್ । ಔಶ್ವರ್ಯಮಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತಮ್, ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮ್ । 'ಭಿಷಾಸ್ಮಾದ್ ವಾತಃ ಪವತೇ, ಭಿಷೋದೇತಿ ಸೂರ್ಯಃ । ಭಿಷಾಸ್ಮಾದಗ್ನಿಶ್ಚೇಂದ್ರಶ್ಚ । ಮೃತ್ಯುರ್ಧಾವತಿ ಪञ್ಚಮಃ' ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ । ತस्ಮಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವಾಯಮಕ್ಷಿಸ್ಥಾನಃ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಃ । ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪಕ್ಷೇ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವದುದುಪಾದಾನಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪೇಕ್ಷಾಂ ವಿಧ್ವದ್ವಿಷಯಂ ಪ್ರರೋಚನಾರ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ॥

ಭಾಮಾತೀವ್ಯಾಖ್ಯಾ -

ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॥ ನತು 'ಅಂತಸ್ತದ್ಭರ್ಮೋಪದೇಶಾದ್' ಇತ್ಯನೇನೈವೈತದ್ಭರ್ಮಾರ್ಥಮ್ । ಸಂತಿ ಖಲ್ವತ್ರಾಪ್ಯಮೃತ ತ್ವಾಭಯತ್ವಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಃ । ಪ್ರತಿಬಿಂಬಜೀವದೇವತಾಸ್ವಸಮ್ಮವಿನಃ । ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮೋಪದೇಶಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಸಾಕ್ಷಾತ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಪಾದಾನಾತ್ । ಉಚ್ಯತೇ 'ಏಷ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽರ್ಥೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ । ಪರೋಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ತಥಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೇ ತು ಯುಜ್ಯತೇ । ಉಪಕ್ರಮವಶಾತ್ ಪೂರ್ವಮಿತರೇಷಾಂ ಹಿ ವರ್ಣನಮ್ । ಕೃತಂ ನ್ಯಾಯೇನ ಯೇನೈವ ಸ ಖಲ್ವತ್ರಾನುಷ್ಠಪ್ಯತೇ । 'ಕೃತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಇತ್ಯತ್ರ ಹಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾನೌ ಪ್ರಥಮಮವಗತಾವಿತಿ ತದನುರೋಧೇನ ಗುಹ್ಯಪ್ರವೇಶಾದಯಃ ಪಶ್ಚಾದವಗತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ, ತದ್ವದಿಹಾಪಿ 'ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರಥಮಮವಗತೇ ಛಾಯಾಪುರುಷೇ ತದನುರೋಧೇನಾಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವಾದಯಃ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಕಥಶ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾಃ । ತತ್ರ ಚಾಮೃತತ್ವಂ ಕತಿಪಯಕ್ಷಣಾವಸ್ಥಾನಾತ್, ಅಭಯತ್ವಮಚೇತನತ್ವಾತ್, ಪುರುಷತ್ವಂ ಪುರುಷಾಕಾರತ್ವಾತ್, ಆತ್ಮತ್ವಂ ಕನೀನಿಕಾಯತನತ್ವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮರೂಪತ್ವಮುಕ್ತರೂಪಾಮೃತತ್ವಾದಿಯೋಗಾತ್ । एवं ವಾಮನಿತ್ವಾದಯೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ಸ್ತುತ್ವೈವ ಕಥಶ್ಚಿತ್ತೇತವ್ಯಾಃ । ಕಂ ಚ ಖಂ ಚೇತ್ಯಾದಿ ತು ವಾಕ್ಯಮಗ್ರೀನಾಂ ನಾಚಾರ್ಯವಾಕ್ಯಂ ನಿಯಂತುಮರ್ಹತಿ । 'ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿಂ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ ಚ ಗತ್ಯಂತರಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್, ನತುಕುಪರಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ । ತಸ್ಮಾच्छಾಯಾಪುರುಷ ಏವಾತ್ರೋಪಾಸ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ । ಸಮ್ಮವಮಾತ್ರೇಣ ತು ಜೀವದೇವತೇ ಉಪನ್ಯಸ್ತೇ, ವಾಧಕಾಂತರೋಪದರ್ಶನಾಯ ಚೈಶ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯಸ್ಯಾತ್ರಾಭಾವಾತ್ ।

अन्तस्तद्धर्मोपदेशादित्यनेन निराकृतत्वात् । एवम्प्राप्त उच्यते - य एष इति ॥
 'अनिष्पन्नाभिदाने द्वे सर्वनामपदे सती । प्राप्य सन्निहितस्यार्थं भवेतामभिधातृणी ॥'
 सन्निहिताश्च पुरुषात्मादिशब्दास्ते च न यावत्स्वार्थमभिदधति तावत् सर्वनामभ्यां
 नाथंतुषोऽप्यभिधीयत इति कुतस्तदर्थस्यापरोक्षता । पुरुषात्मशब्दौ च सर्वनामनिरपेक्षौ
 स्वरसतो जीवे वा परमात्मन वा वर्तते इति । नच तयोश्चक्षुषि प्रत्यक्षदर्शनमिति
 निरपेक्षपुरुषपदप्रत्यायितार्थानुरोधेन य एष इति दृश्यत इति च यथासम्भवं व्याख्येयम् ।
 व्याख्यातं सिद्धवदुपादानं शास्त्राद्यपेक्षं विद्वद्विषयं प्ररोचनार्थम् । विदुषः शास्त्रत उपलब्धिरेव
 दृढतया प्रत्यक्षवदुपचर्यते प्रशंसार्थमित्यर्थः । अपिच तदेव चरमं प्रथमानुगुणतया नीयते
 यन्नेतुं शक्यम्, अल्पं च । इह त्वमृतत्वादयो बहवश्चाशक्याश्च नेतुम् । नहि
 स्वसत्ताक्षणावस्थानमात्रममृतत्वं भवति । तथा सति किं नाम नामृतं स्यादिति
 व्यर्थममृतपदम् । भयाभये अपि चेतनधर्मो नाचेतने सम्भवतः । एवं वामनीत्वादयोऽप्यन्यत्र
 ब्रह्मणो नेतुमशक्याः । प्रत्यक्षव्यपदेशचोपपादितः । तदिदमुक्तम् - उपपत्तेरिति ॥
 'एतदमृतमभयमेतद् ब्रह्म' इत्युक्ते स्यादाशङ्का, ननु सर्वगतस्येश्वरस्य कस्माद् विशेषेण
 चक्षुरेव स्थानमुपदिश्यत इति, तत्परिहरति श्रुतिः 'तद् यद्यप्यस्मिन् सर्पिर्वोदकं वा सिञ्चति
 वर्त्मनी एव गच्छति' इति । वत्मनी पक्षस्थाने । एतदुक्तं भवति निर्लेपस्येश्वरस्य निर्लेपं
 चक्षुरेव स्थानमनुरूपमिति । तदिदमुक्तम् - तथा परमेश्वरानुरूपमिति ॥
 संयद्वामादिगुणोपदेशश्च तस्मिन् ब्रह्मणि कल्पते घटते, समवेतार्थत्वात् । प्रतिबिम्बादिषु
 त्वसमवेतार्थः । वामनीयानि सम्भजनीयानि शोभनीयानि पुण्यफलानि वामानि । संयन्ति
 सङ्गच्छमानानि वामान्यनेनेति संयद्वामः परमात्मा । तत्कारणत्वात् पुण्यफलोत्पत्तेस्तेन
 पुण्यफलानि सङ्गच्छन्ते । स एव पुण्यफलानि वामानि नयति लोकमिति वामनीः । एष
 एव भामनीः । भामानि भानानि नयति लोकमिति भामनीः । तदुक्तं श्रुत्या 'तमेव
 भान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति' इति ॥ १३ ॥

स्थानादिव्यपदेशाच्च ॥ आशङ्कोत्तरमिदं सूत्रम् । आशङ्कामाह - कथं पुनरिति ॥ स्थानिनो
 हि स्थानं महद्दृष्टम्, यथा यादसामब्धिः । तत्कथमत्यल्पं चक्षुरधिष्ठानं परमात्मनः परममहत
 इति शङ्क्यर्थः, परिहरति - अत्रोच्यत इति ॥ स्थानान्यादयो येषां स्थानादयो
 नामरूपप्रकारास्तेषां व्यपदेशात् सर्वगतस्यैकस्थाननियमो नावकल्पते । नतु नानास्थानत्वं
 नभस इव नानासूचीपाशादिस्थानत्वम् । विशेषतस्तु ब्रह्मणस्तानि तान्युपासनास्थानानीति
 तैरस्य युक्तो व्यपदेशः ॥ १४ ॥

अपिच प्रकृतानुसारादपि ब्रह्मैवात्र प्रत्येतव्यम्, नतु प्रतिबिम्बजीवदेवता इत्याह सूत्रकारः
 - सुखविशिष्टाभिधानादेव च ॥ एवं खलूपाख्यायते, उपकोसलो ह वै कामलायनः

ಸತ್ಯಕಾಮೇ ಜಾಬಾಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮುवास । तस्याचार्यस्य द्वादशवर्षाण्यग्रीनुपचचार । स चाचार्योऽन्यान् ब्रह्मचारिणः स्वाध्यायं ग्राहयित्वा समावर्तयामास । तमेवैकमुपकोसलं न समावर्तयति

स्म । जायया च तत्समावर्तनायार्थितोऽपि तद्वचनमवधीर्याचार्यः प्रोषितवान् । ततोऽतिदूनमानसमग्निपरिचरणकुशलमुपकञ्जोसलमुपेत्य त्रयोऽश्वयः करुणापराधीनचेतसः श्रद्धधानायास्मै दृढभक्तये समेत्य ब्रह्मविद्यामूचिरे 'प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्म खं ब्रह्म' इति । अयोपकोसल उवाच, विजानाम्यहं प्राणो ब्रह्मेति, स हि सूत्रात्मा विभूतमत्तया ब्रह्मरूपाविर्भावाद् ब्रह्मेति । किन्तु कं च खं च ब्रह्मेत्येतन्न विजानामि । नहि विषयेन्द्रियसम्पर्कजं सुखमनित्यं लोकसिद्धं खं च भूताकाशमचेतनं ब्रह्म भवितुमर्हति । अयैनमग्रयः प्रत्युचुः 'यद्वाव कं तदेव खं, यदेव खं तदेव कम्' इति । एवं सम्भूयोक्त्वा प्रत्येकं च स्वविषयां विद्यामूचुः 'पृथिव्यग्निरन्नमादित्यः' इत्यादिना । पुनस्त एनं सम्भूयोचुः, एषा सोम्य तेऽस्मद्विद्या प्रत्येकमुक्ता स्वविषया विद्या, आत्मविद्या चास्माभिः सम्भूय पूर्वमुक्ता प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्म खं ब्रह्मेति, आचार्यस्तु ते गतिं वक्ता, ब्रह्मविद्येय-मुक्तास्माभिर्गतिमात्रं त्ववशिष्टं नोक्तम्, तत्तु विद्याफलप्राप्तये जाबालस्तवाचार्यो वक्ष्यतीत्युक्तवाग्रय उपरेमिरे । एवं व्यवस्थिते 'यद्वाव कं तदेव खम्, यदेव खं तदेव कम्' इत्येतद् व्याचष्टे भाष्यकारः - तत्र खंशब्द इति ॥ प्रतीकाभिप्रायेणेति ॥ आश्रयान्तरप्रत्ययस्याश्रयान्तरे श्लेषः प्रतीकः । यथा ब्रह्मशब्दः परमात्मविषयो नामादिषु क्षिप्यते । इदमेव तद् ब्रह्म ज्ञेयं यन्नामेति । तथेदमेव तद् ब्रह्म यद्भूताकाशमिति प्रतीतिः स्यात् । नचैतत् प्रतीकत्वमिष्टम् । लौकिकस्य सुखस्य साधनपारतन्त्र्यं क्षयिष्णुता चामयस्तेन सह वर्तत इति सामयं सुखम् । तदेवं व्यतिरेके दोषमुक्तोभयान्वये गुणमाह - इतरेतरविशेषितौ त्विति ॥ तदर्थयोर्विशेषितत्वाच्छब्दावपि विशेषिताबुध्येते । सुखशब्दसमानाधिकरणो हि खंशब्दो भूताकाशमर्थं परित्यज्य ब्रह्मणि गुणयोगेन वर्तते । तादृशा च खेन सुखं विशिष्यमाणं सामयाद् व्यावृत्तं निरामयं भवति । तस्मादुपपन्नमुभयोपादानम् । ब्रह्मशब्दाभ्यासस्य प्रयोजनमाह - तत्र द्वितीय इति ॥ ब्रह्मपदं कंपदस्योपरि प्रयुज्यमानं शिरः, एवं खंपदस्यापि ब्रह्मपदं शिरो ययोः कंखंपदयोस्ते ब्रह्मशिरसी, तयोर्भावो ब्रह्मशिरस्त्वम् । अस्तु प्रस्तुते किमायातमित्यत आह - तदेवं वाक्योपक्रम इति ॥ नन्वग्निभिः पूर्वं निर्दिश्यतां ब्रह्म, 'य एषोऽक्षिणि' इत्याचार्यवाक्येऽपि तदेवानुवर्तनीयमिति तु कुत इत्याह - आचार्यस्तु ते गतिं वक्तेति च गतिमात्राभिधानमिति ॥ यद्यप्येते भिन्नवक्तृणी वाक्ये तथापि पूर्वेण वक्त्रा एकवाक्यतां गमिरे, गतिमात्राभिधानात् । किमुक्तं भवति, तुभ्यं ब्रह्मविद्यास्माभिरुपदिष्टा, तद्विदस्तु

अत्रोक्तं भामत्यां - तत्राक्षिस्थो जीवविशेष इति पूर्वः पक्षः, अत्र तु
छायेति । भाष्ये तु सम्भवमात्रेण जीवाद्युक्तिः । तथा च जीवविशेषस्यापि

गतिर्नोक्ता, तां च किञ्चिदधिकमाध्येयम्, पूरयित्वाचार्यो वक्ष्यतीति । तदनेन
पूर्वासम्बद्धान्तरविवक्षा वारितेति । अयैवमग्निरूपदिष्टे प्रोषित आचार्यः कालेनाजगाम,
आगतश्च वीक्ष्योपकोसलमुवाच, ब्रह्मविद इव ते सोम्य मुखं प्रसन्नं भाति, कोऽनु
त्वामनुशाशासेति । उपकोसलस्तु ह्रीणो भीतश्च कोनु मामनुशिष्याद् भगवन् प्रोषिते
त्वयीत्यापाततोऽपज्ञाय निर्बध्यमानो यथावग्रीनामनुशासनमवोचत् । तदुपश्रुत्य चाचार्यः
सुचिरं क्लिष्ट उपकोसले समुपजातयार्द्रहृदयः प्रत्युवाच, सोम्य किल तुभ्यमग्नयो न ब्रह्म
साकल्येनावोचत्, तदहं तुभ्यं साकल्येन वक्ष्यामि, यदनुभवमाहात्म्याद् 'यथा पुष्करपलाश
आपो न श्लिष्यन्त एवमेवंविदि पापं कर्म न श्लिष्यते' इत्येवमुक्तवत्याचार्य आहोपकोसलः,
ब्रवीतु मे भगवानिति, तस्मै होवाचाचार्योऽर्चिरादिकां गतिं वक्तुमनाः, यदुक्तमग्निभिः
प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्म खं ब्रह्मेति तत्पूरणाय 'एषोऽक्षिणि पुरुषो दृश्यते' इत्यादि । एतदुक्तं
भवति, आचार्येण ये सुखं ब्रह्माक्षिस्थानं संयद्ग्रामं वामनीभामनीत्येवगुणकं
प्राणसहितमुपासते ते सर्वेऽपहतपाप्मानोऽन्यत् कर्म कुर्वन्तु मा वाकार्थुः,
अर्चिषामर्चिरभिमानिनीं देवतामभिसम्भवन्ति प्रतिपद्यन्ते, अर्चिषोऽहरहर्देवताम्, अह
आपूर्यमाणपक्षं शुक्लपक्षदेवताम्, ततः षण्मासाद्, येषु मासेषुत्तरां दिशमेति सविता, ते
षण्मासा उत्तरायण तदेवतां प्रतिपद्यन्ते, तेभ्यो मासेभ्यः संवत्सरदेवतां, तत आदित्यम्,
आदित्याच्चन्द्रमसम्, चन्द्रमसो विद्युतम्, तत्र स्थितानेतान् पुरुषः कश्चिद् ब्रह्मलोकादवती
र्यामानवोऽमानव्यां सृष्टौ भवः । ब्रह्मलोकभव इति यावत् । स तादृशः पुरुष एतान्
सत्यलोकस्यं कार्यं ब्रह्म गमयति, स एष देवपथो देवैरर्चिरादिभिर्नेतृभिरुपलक्षित इति
देवपथः, स एव च ब्रह्मणा गन्तव्येनोपलक्षित इति ब्रह्मपथः, एतेन पथा प्रतिपद्यमानाः
सत्यलोकस्यं ब्रह्म इमं मानवं मनोः सर्गं किं भूतमावर्तं जन्मजरामरणपौनः
पुन्यमावृत्तिस्तत्कर्तारवर्तो मानवो लोकस्तं नावर्तन्ते । तथाच स्मृतिः 'ब्रह्मणा सह ते सर्वे
सम्प्राप्ते प्रतिसञ्चरे । परस्यान्ते कृतात्मानः प्रविशन्ति परं पदम् ॥ १५ ॥

तदनेनोपाख्यानव्याख्यानेन श्रुतोपनिषत्कगत्यभिधानाच्च इत्यपि सूत्रं व्याख्यातम् ॥१६॥
अनवस्थितेरसम्भवाच्च नेतरः ॥ 'य एषोऽक्षिणि इति नित्यवच्छ्रुतमनित्ये छायापुरुषे
नावकल्पते । कल्पनागौरवं चास्मिन् पक्षे प्रसज्यत इत्याह - नचोपासनाकाल इति ॥
तथा विज्ञानात्मनोऽपीति ॥ विज्ञानात्मनो हि न प्रदेशे उपासनाऽन्यत्र दृष्टचरी, ब्रह्मणस्तु
तत्र श्रुतपूर्वेत्यर्थः । भीषा भिया । अस्माद् ब्रह्मणः । शेषमतिसोहितार्थम् ॥ १७ ॥

ಬ್ರಹ್ಮವತ್ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾತ್ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಯುಕ್ತಂ, ಛಾಯಾಂ ತು ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಧಿಕಾಶ್ಚೇತಿ ।

ತನ, ದೃಶ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ಯಾ ಜೀವಪಕ್ಷತ್ಯಾಗೇ ಛಾಯಾಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಸ್ಯ-
ಪುರುಷತ್ವಾಮೃತತ್ವಾದಿಃ, ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ ತಜ್ಞಾನೇನ ಪಾಪಾಲೇಪಸ್ಯ ಚ, ಉತ್ತರವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ
ಸಂಯದ್ರಾಮತ್ವಾದೇಶ್ಚ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಯುಕ್ತಚಾ ಛಾಯಾಪಕ್ಷಸ್ಯ ಸುತರಾಂ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ಛಾಯಾಂ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮಮೃತತ್ವಾಭುಕ್ತಿಶ್ಚೇತ್, ಜೀವೇಽಪಿ ತದರ್ಥಮೇವ ದೃಶ್ಯತ್ವಾಭುಕ್ತಿರಸ್ತು ।
ತಸ್ಮಾನ್ ಪರಮತೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಮ್ ।

ಅಸ್ಮಾಕಂ ಮತೇ ತು “ಅಂತಸ್ತದ್ವರ್ಮ” ಇತ್ಯತ್ರೇಂದ್ರಾದಿಶ್ರುತ್ಯೇಂದ್ರಾದೇಂತಸ್ಸತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ,
ನೆತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಅತ್ರ ತ್ವತ್ರೇಶ್ವರಂತಸ್ಸತ್ವಮಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಸಹಿತಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ
ನೆತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ಭೇದಃ ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ
ಅಧಿಕರಣವು ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು
ಹೇಳುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೀರ್ಘೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.
ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕೋಸಲವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ
ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಕೇವಲ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಭೇದದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗದು.
ಒಂದೊಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಡುವುದಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು
ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಿದರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಂತೆ ಈ
ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಸಹ ಬೇರೆಡೆ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಅಮೃತತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ
ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ
ಬಾರಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಯ ವಿಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ‘ಯಃ’ ಮತ್ತು ‘ವಿಷಃ’ ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ
‘ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಉತ್ತರ - ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಪದಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗದು.

ಈ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ -

ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಜೀವವಿಶೇಷನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಛಾಯಾಪುರುಷನು ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ವಸ್ತುತಃ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸಂಭಾವನಾ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಗೆ ಪರೋಕ್ಷನಾಗಿದ್ದಾನೋ? ಅದರಂತೆ ಜೀವವಿಶೇಷನೂ ಸಹ ಪರೋಕ್ಷನಾದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಲಾಗದು. ಆದರೆ ಛಾಯಾಪುರುಷನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ದೃಶ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಪುರುಷತ್ವ, ಅಮೃತತ್ವ, ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಾಪಲೇಪವು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಛಾಯಾಪುರುಷಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಬಿಡಬೇಕು.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ಕಥಂಚಿತ್ ಕೂಡಿಸುವುದಾದರೆ ಜೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟು ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಕೂಡಿಸಬಾರದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಮತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ?

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಂತಸ್ಥದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳೇ ಅಂತಸ್ಥರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

परमतद्वयेऽपीति । मायिनामिदधिकरणशरीरं - “य एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इति श्रुतोऽक्षिस्थः किं छायापुरुषः उत ब्रह्मेति संशये,

ವಿವರಣೆ - ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು 'ಅಂತಸ್ತದ್ವಯೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರವನ್ನು ತಿಳಿಯೋಣ -

“ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬುದನ್ನೇ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳೂ ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು. ಛಾಯಾಪುರುಷನೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. (ಛಾಯಾಪುರುಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದರ್ಥ. ಪರಸ್ಪರ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಎದುರುಬದುರು ನಿಂತು ಕಣ್ಣನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಇಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅವರವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.)

प्रकाशः - पूर्वं “ऋतं पिबन्तौ” इत्यत्र पातृत्वलिङ्गेन प्रथममवगतचेतन-
द्रयानुरोधेन पश्चादवगतगुहाप्रवेशादयः कथञ्चित् व्याख्याताः । तद्वदिहापि “य
एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इति प्रत्यक्षाभिधानात्तस्य छायायामेव
सम्भवात्परोक्षे ब्रह्मण्यसम्भावಾದृश्यत्वेन प्रथममवगते छायापुरुषे तदनुरोधेन
अमृतत्वाभयत्वादयः स्तुतिरूपेण कथञ्चित् व्याख्याताः । उक्तं च भामात्याम् -

एष दृश्यते इत्येतत्प्रत्यक्षेऽर्थे प्रयुज्यते ।

परोक्षं ब्रह्म न तथा प्रतिबिम्बे तु युज्यते ॥

उपक्रमवशात् पूर्वमितरेषां हि वर्णनम् ।

कृतं न्यायनयेनैव स खल्वत्रानुषज्यते ॥

इति । एवं प्राप्ते

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾತೃತ್ವಲಿಂಗವು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಚೇತನರೇ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುವ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಅನಂತರ ತಿಳಿಯುವ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಅದರಂತೆ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯವು ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲೇ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಉತ್ತರ - ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಪದಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗದು.

ಈ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ -

ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಜೀವವಿಶೇಷನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಯಾಪುರುಷನು ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ವಸ್ತುತಃ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸಂಭಾವನಾ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಗೆ ಪರೋಕ್ಷನಾಗಿದ್ದಾನೋ? ಅದರಂತೆ ಜೀವವಿಶೇಷನೂ ಸಹ ಪರೋಕ್ಷನಾದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಲಾಗದು. ಆದರೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ದೃಶ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಪುರುಷತ್ವ, ಅಮೃತತ್ವ, ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಾಪಲೇಪವು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಭಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಭಾಯಾಪುರುಷಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಬಿಡಬೇಕು.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ಕಥಂಚಿತ್ ಕೂಡಿಸುವುದಾದರೆ ಜೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟು ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಕೂಡಿಸಬಾರದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಮತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ?

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಂತಸ್ಥದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳೇ ಅಂತಸ್ಥರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥವಾದ ಸಹಿತವಾದ ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: -

परमतद्वयेऽपीति । मायिनामिदधिकरणशरीरं - “य एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इति श्रुतोऽक्षिस्य: किं छायापुरुष: उत ब्रह्मेति संशये,

ವಿವರಣೆ - ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು 'ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರವನ್ನು ತಿಳಿಯೋಣ -

“ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬುದನ್ನೇ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳೂ ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು ಛಾಯಾಪುರುಷನೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. (ಛಾಯಾಪುರುಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದರ್ಥ. ಪರಸ್ಪರ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಎದುರುಬದುರು ನಿಂತು ಕಣ್ಣನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಇಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅವರವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.)

प्रकाश: - पूर्वं “कृतं पिबन्तौ” इत्यत्र पातृत्वलिङ्गेन प्रथममवगतचेतन-
द्वयानुरोधेन पश्चादवगतगुहाप्रवेशादय: कथञ्चित् व्याख्याता: । तद्वदिहापि “य
एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इति प्रत्यक्षाभिधानात्तस्य छायायामेव
सम्भवात्परोक्षे ब्रह्मण्यसम्भवाद्दृश्यत्वेन प्रथममवगते छायापुरुषे तदनुरोधेन
अमृतत्वाभयत्वादय: स्तुतिरूपेण कथञ्चित् व्याख्याया: । उक्तं च भामात्याम् -

एष दृश्यते इत्येतत्प्रत्यक्षेऽयं प्रयुज्यते ।

परोक्षं ब्रह्म न तथा प्रतिबिम्बे तु युज्यते ॥

उपक्रमवशात् पूर्वमितरेषां हि वर्णनम् ।

कृतं न्यायनयेनैव स खल्वत्रಾನुषज्यते ॥

इति । एवं प्राप्ते

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ಋತಂ ಪಿಬಂತೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ವತ್ವಲಿಂಗವು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಚೇತನರೇ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುವ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಅನಂತರ ತಿಳಿಯುವ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಅದರಂತೆ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯವು ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲೇ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಯುಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಮೊದಲು ತಿಳಿಯಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಭಾಯಾಪುರುಷನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಮನ್ನಣೆ ನೀಡಿ ಅನಂತರ ತಿಳಿಯುವು ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಭಾಯಾಪುರುಷನಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಗಳು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು 'ಕಥಂಚಿತ' ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಏಷ ದೃಶ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರಕೀರ್ತಯಾಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ |

ಪರೋಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ತಥಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೇ ತು ಯುಜ್ಯತೇ ||

ಉಪಕ್ರಮವಶಾತ್ ಪೂರ್ವಮಿತರೇಷಾಂ ಹಿ ವರ್ಣನಮ್ |

ಕೃತಂ ನ್ಯಾಯನಯೇನೈವ ಸ ಖಲ್ವತ್ರಾನುಷಜ್ಯತೇ ||

'ಏಷ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಪರೋಕ್ಷನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಳಿದ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಯಾವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಗುಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ? ಆ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ब्रह्मैव, अमृतत्वाभयत्वादेस्तस्मिन्नेवोपपत्तेः, न च दृश्यत्वेन प्रथमाव-
गतच्छायाैवात्रोच्यत इति वाच्यम्, दृश्यते' इत्येतस्मादपि पूर्वं चेतनवाचिपुरुषपदेन
परमात्मन एवावगतत्वात् । 'य एषः' इति सर्वनामशब्दौ सन्निहितपुरुषपदार्थं प्राप्य
निराकाङ्क्षौ । 'दृश्यते' इत्येतदपि सन्निहितपुरुषपदार्थं प्राप्य निराकाङ्क्षम् । पुरुषे च
तद्विषयकशास्त्रजन्यज्ञानस्यातिस्फुटत्वात् दृश्यत्वोपचारः । तदुक्तं भामत्यां -

अनिष्पन्नाभिधाने द्वे सर्वनामपदे सती ।

प्राप्य सन्निहितस्यार्थं भवेतामभिधातृणी ।।

इति ।

ಬ್ರಹ್ಮನೇ 'ಯ ಏಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವನಲ್ಲೇ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯನಾದ ಭಾಯಾಪುರುಷನನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಚೇತನವಾಚಿಯಾದ ಪುರುಷ ಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪುರುಷ ಪದದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. 'ಯ ಏಷಃ' ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮ ಶಬ್ದಗಳು ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಪುರುಷಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ. ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಪುರುಷಪದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಯ ಏಷಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಯಾರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪದವೂ ಸಹ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಪುರುಷಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪರೋಕ್ಷನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪದ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಯ ಏಷಃ' ಎಂಬೆರಡು ಸರ್ವನಾಮಪದಗಳು ಸಾಕಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಪುರುಷಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - यद्यपि भाष्ये - 'किं प्रतिबिम्ब उत जीवः अथेन्द्रियास्याधिष्ठातृदेवता उत परमात्मा' इति कोटिचतुष्टयं प्रदर्शितं, तथाऽपि भामत्यां जीवदेवतयोरधिका-
शङ्काऽयोगात् 'सम्भवमात्रेण जीवदेवते भाष्ये उपन्यस्ते' इत्युक्त्वा कोटिद्वयमेव प्रदर्शितम् ।

ವಸ್ತುತಃ ಶಾಂಕರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಕಿಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಉತ ಜೀವಃ ಅಥೇಂದ್ರಿಯಾಸ್ಥಾಧಿಷ್ಠಾತ್ಯದೇವತಾ ಉತ ಪರಮಾತ್ಮಾ" ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೋ? ಅಥವಾ, ಇಂದ್ರನೋ? ಅಥವಾ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ ದೇವತೆಯೋ? ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನೋ? ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಂಶಯಕೋಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಎರಡೇ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ "ಜೀವದೇವತಯೋರಧಿಕಾಶಂಕಾಽಯೋಗಾತ್" "ಸಂಭವಮಾತ್ರೇಣ ಜೀವದೇವತೇ ಭಾಷ್ಯೇ ಉಪನ್ಯಸ್ತೇ" ವಸ್ತುತಃ ಜೀವ ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೇವಲ ಸಂಭವಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜೀವ ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಕೋಟಿಗಳು ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ." ಹೀಗೆ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಎರಡೇ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - रामानुजीयानां तु - किमध्याधारः पुरुषः प्रतिबिम्बजीवदेवता-
विशेषेष्वन्यतम उत परमात्मेति संशये, 'य एषः' इति पदाभ्यां प्रसिद्धत्वेन 'दृश्यते'
इत्यभिधानाच्चोपक्रमानुगुण्येनान्यस्य स्तुत्यर्थत्वेन नेयत्वात् प्रतिबिम्बादिष्वन्यतम
इति प्राप्ते,

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣ ಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - ಅಕ್ಷಿಗೆ ಆಧಾರನಾದ ಪುರುಷನು, ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೋ? ಅಥವಾ ಜೀವನೋ? ಅಥವಾ ದೇವತೆಯೋ? ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. 'ಯ ಏಷಃ' ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪದವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾದಿ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬರು 'ಅಕ್ಷಿಗೆ' ಆಧಾರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಉಳಿದ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನಿರೂಪಾಧಿಕಾತ್ಮತ್ವಾಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಾದಿನಾಂ
 ಪರಮಾತ್ಮನೈವೋಪಪತ್ತೇ, ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶಸ್ಯ “ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿष्ठನ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ
 ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನೋಪಪತ್ತೇ, ಆಪರೋಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಚ ತದ್‌ರೂಪಾನಿಷ್ಟಯೋಗ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯೋಪಪತ್ತೇ
 ಪರಮಾತ್ಮೈವಾಕ್ಷಿಸ್ಯ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ತತ್ರ ಮತದ್ವಯಸ್ಯೈಕರೂಪ್ಯೇಣಾಂತರ್ಮಯಸುಧಾವಾಕ್ಯಾನಿ
 ವಿವೃಣ್ವನ್ ಮಿಲಿತವಾ ದೋಷಮಾಹ - ಗತಾರ್ಥಮಿತಿ ।

ನಿರೂಪಾಧಿಕತ್ವ, ಆತ್ಮತ್ವ, ಅಮೃತತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ, ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ
 ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ‘ಯಃ ಚಕ್ಷುಷು ತಿಷ್ಠನ್’
 ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ‘ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ‘ಯ ಏಷಃ’
 ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳು ಮತ್ತು ‘ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಪದವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವ
 ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು
 ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜರು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.
 ಆದ್ದರಿಂದ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ‘ಗತಾರ್ಥಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೋಷವನ್ನು
 ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು ತತ್ರ “ಯ ಷೋಽಂತರಾದಿತ್ಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ”
 ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಂ, ಇಹ ತು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ವಾ, ತತ್ರಾಧ್ಯಾಪ್ಯಾಗತೋ-
 ದ್ವಿಧೋಪಾಸನಾಗತವಾಕ್ಯಂ ವಿಷಯಃ, ಇಹ ತು ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಪ್ಯಾಗತೋಪಕೋಸಲವಿಧಾಸ್ಥವಾಕ್ಯಂ ವಿಷಯ
 ಇತಿ ವಾಕ್ಯಭೇದೇನ ವಾ,

ತತ್ರ “ಸೈವಕ್ ತತ್ಸಾಮ ತದುಕ್ಯಂ ತದ್ವಜುಸ್ತದ್ವಹ್” ಇತ್ಯಾದಿಸಾರ್ವಾತ್ಮ್ಯಾದೇರಿವಾತ್ರ
 ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಾಭಾವೇನ ವಾ, ‘ಯ ಷಃ’ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ‘ದೃಶ್ಯತೇ’ ಇತ್ಯಪರೋಕ್ಷತ್ವೇನಾತ್ರ ನಿರ್ದೇಶೇನ
 ತದ್ವಾಕ್ಯವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇನ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಾಸತ್ವೇನ ವಾ ಪೌನರೂಕ್ಯನಿರಾಸಃ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತ್ಯತಃ, ಆಥಂ
 ನಿರಾಚರೇ - ತತ್ರೇತಿ ।

ಅಕ್ಷೇಪ - ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು
 ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು -

೧) ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಾದಿತ್ಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
 ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨) ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಉದ್ಗಿಘೋಪಾಸನೆ'ಯನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಕೋಸಲವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

೩) ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಸೈವರ್ಕ್ ತತ್ವಮು ತದುಕ್ಥಂ ತದ್ವಜುಸ್ತದ್ವಹ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೪) "ಯಃ ಏಷಃ" ಎಂಬ ಪದಗಳು 'ಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪದವು ಅಪರೋಕ್ಷ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಇತ್ಯಧಿದೈವತಂ" ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ ಅನಂತರ "ಅಥಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ "ಯ ಏಷಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೈವ ಋಕ್ ತತ್ಸಾಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರವಣಾತ್ । ಉದಾಹೃತಂ ಚೈತತ್ ತ್ವಯಾಽಪಿ ತತ್ರೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ತತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಇತ್ಯಧಿದೈವತಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ "ಅಥಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ" ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ. "ಯ ಏಷಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೈವ ಋಕ್ ತತ್ಸಾಮ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವವೂ ಸಹ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಅದ್ವೈತಿಗಳೇ ಹಾಗೇ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ನಚೇತಿ । ಏತಾವತೈವೇತಿ । ತಥಾತ್ವೇ ವಾಕ್ಯಾನಂತರ್ಯೇನ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಮಧಿಕರಣಾರಮ್ಭೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪರ್ಯವಸಾನಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ತೃತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ಶ್ರುಯಂತೇ ಚೇತಿ ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚ ತತ್ರ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ವಾಕ್ಯಭೇದದಿಂದಲೇ ಅಧಿಕರಣಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪರ್ಯವಸಾನ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಶ್ರುಯಂತೇ ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇತಿ । ಯಥಾಪಿ ತತ್ರಾಪಿ "ತಥಜುಸ್ತದ್ವಹ್" ಇತ್ಯಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ, ತಥಾಽಪಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಶಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚಾತ್ರಾಧಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹಃ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಗ್ರಂಥಕಾರರು "ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್ಪ್ರಾಧಿಕಃ" ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ 'ತದ್ಯಜುಸ್ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅಧಿಕವಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - अन्ये तु लेखकदोषमूलोऽयं, "आत्मशब्दश्चात्राधिकः" इत्येव पाठ इत्याहुः । अत एवान्तर्नयसुधायां - "सन्ति च तत्राप्यमृतत्वादयो ब्रह्मधर्माः" इत्येवोक्तम् । अपरे तु - "ब्रह्मशब्दश्च" इति ययाश्रुत एव पाठः । अयमर्थः "कं ब्रह्म खं ब्रह्म" इत्युपक्रमे द्विर्ब्रह्मशब्दः, "एतदमृतमभयमेतद्ब्रह्म" इति मध्ये, "स एनान् ब्रह्म गमयति" इत्यन्ते च ब्रह्मशब्दश्रवणात् ब्रह्मशब्दश्चात्राधिको बहुल इत्यर्थ इत्याहुः ।

ಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಕೇವಲ ಲೇಖಕನ ದೋಷದಿಂದ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. "ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ಪ್ರಾಧಿಕಃ" ಎನ್ನುವುದೇ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠವೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ "ಸಂತಿ ಚ ತತ್ರಾಪ್ಯಮೃತತ್ವಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಃ" ಅಮೃತತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ' ಎಂಬ ಯಥಾಶ್ರುತವಾದ ಪಾಠವೇ ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾರಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪುನಃ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ "ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ "ಸ ಎನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಸ್ವರಸವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - चतुर्थं प्रत्याह - न चात्रेति । एवं मतद्वयसाधारण्येन पौनरुक्त्यमुपपाद्य यद्भ्रामत्यां गतार्थत्वमाशङ्क्य समाहितं, तदनुष निराह - अत्रोक्तमिति । छायेति । प्रतिबिम्ब इत्यर्थः ।

कथं तर्हि भाष्ये जीवदेवते अप्युपन्यस्ते इत्यत उक्तम् - भाष्य इति ।
तदीयभाष्ये । किमतो यद्येवमित्यतः ततो विशेषशङ्कामाह - तथा चेति ।

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚಾತ್ರ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಉಭಯಮತ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ನೀಡಿದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅತ್ರೋಕ್ತಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. 'ಭಾಯಾ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರತಿಬಿಂಬ' ಎಂದರ್ಥ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವ ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಭಾಷ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಭಾಷ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದೇನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

प्रकाशः - पूर्ववाक्येति । “अहं तु ते तद्वक्ष्यामि तद्यथा पुष्करपलाश आपो न
क्षिप्यन्त एवमेवंविदि पापं कर्म न क्षिप्यत इति । ब्रवीतु मे भगवानिति तस्मै स
होवाच य एषोऽन्तरिक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इति श्रवणादक्षिस्यज्ञानेन पापालेपस्य
पूर्ववाक्योक्तस्यायुक्तयेत्यर्थः ।

“ಅಹಂ ತು ತೇ ತದ್ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತದ್ವಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶ ಆಪೋ ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯಂತ ಏವಮೇವಂ ವಿದಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯತೇ ಇತಿ । ಬ್ರವೀತು ಮೇ ಭಗವಾನಿತಿ ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಾಪವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು 'ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ.

प्रकाशः - “एष उ एव वामनिरेष हि सर्वाणि वामानि नयति” इत्यत्र
त्वदुक्तरीत्या पुण्यफलोत्पत्तिकारणत्वादिरूपसंयद्ವಾಮत्वादेरित्यर्थः । ननूक्तममृतत्वादिकं
स्तुत्यैव कथञ्चिन्नेयमिति, तत्राह - छायायामिति ।

जीवेऽपीति । अविद्यमानकथनस्योभयत्र तुल्यत्वात् । तथा च न ततो
विशेषाशङ्केति भावः ।

“ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿರೇಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಿಗಳೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪುಣ್ಯಫಲೋತ್ಪತ್ತಿ ಕಾರಣತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಥಂಚಿತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಧಾಯಾಯಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಜೀವೇಽಽ’ ಎಂದರೆ ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವಂತಹ ಧರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿಪರವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವನಲ್ಲೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಇಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

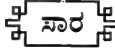
ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಭವನ್ಮತೇಽಪಿ “ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಮಗ್ನಿಂ ಜಗತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ” ಇತ್ಯಗ್ನಿಶ್ರುತ್ಯಾಽಗ್ನಿಃ “ಅಂತಃ ಪ್ರವಿಂಶಂ ಕರ್ತಾರಿ” ಇತ್ಯಾದೌ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ವಿಷ್ಣೋರೇವಿತಿ ತತ್ರೈವೋಕ್ತವಾದಿಹ ಪುನಃ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಽಯೋಗಾತ್ಪೌನರೂತ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಸ್ಮಾಕಮಿತಿ । ತತ್ರಾಂತಸ್ಥತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಮಿಹ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥತ್ವಂ, ತತ್ರೇಂದ್ರಾದಿನಾಮನೇಕೇಷಾಂ ಇಹ ತ್ವಗ್ನೇರೇವ, ತತ್ರ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರೇಣ ಇಹ ತ್ವಮ್ಯಾಸಾದಿಭಿರिति ಮಹಾನ್ ಭೇದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಆಕ್ಷೇಪ - ನಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ನಿಮಗೂ ಸಹ ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಮಗ್ನಿಂ ಜಗತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ “ಅಂತಃ ಪ್ರವಿಂಶಂ ಕರ್ತಾರಂ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಂತಸ್ಥತ್ವವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಂತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ. ಪುನಃ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತಸ್ಥನೆಂದು ಆಶಂಕಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅಸ್ಮಾಕಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಂತಸ್ಥತ್ವವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮ. ಸಮನ್ವಯದ ಇಲ್ಲಿ ‘ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥತ್ವ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮದ ಸಮನ್ವಯ. ಅಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯ. ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಹೀಗೆ ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಗುರೂಜೀಯಮ್ - ಇತ್ಯೇತಾವತೇವೇತಿ ॥ ಅನ್ಯಥಾ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಭೇದಮಾತ್ರೇಣಾಧಿಕರಣ-ಭೇದೇತಿಪ್ರಸಂಗಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ತು ವಾ ಸುಖಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಮೇವ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಮ್ । ತಥಾಪಿ ತತ್ಕಿಂ ಶುಭ್ರಸ್ಯ ಕಿಂ ವಾ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ಕ್ರಮೇಣ ದೂಷಯತಿ - ತ್ವನ್ಮತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ॥

ಗತೇರಿದ್ಯಮನ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತೇರिति ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ - ಯಚೇತಿ ॥ ಅನೇನಾನವಸ್ಥಿತೇರिति ದ್ವೇಷಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ॥ ಸದಾ ಚಕ್ಷುಷ್ಯವಸ್ಥಿತ್ಯಭಾವಾದिति ॥ ಯದೇವ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ಪುರುಷಶ್ಚಕ್ಷುರಾಸೀದिति ತದಾ ಚಕ್ಷುಷಿ ಪುರುಷಚ್ಛಾಯಾ ದೃಶ್ಯತೇ । ಅಪಗತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ದೃಶ್ಯತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥ एवं ಸೂತ್ರಾಂತರೇಽಪಿತಿ ॥

ಅದ್ವೈತ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ ವಾದದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಸ್ತತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಂತರಧಿಕರಣವೆಂದೇ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಅತ ಯ ಏಷೋ ಅಂತರಕ್ಷಿಣ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವವಿಶೇಷನು ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನು ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಭಾಯಾಪುರುಷನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ.

ಭಾಮತಿಯ ಈ ಧೋರಣೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದೃಶ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ಹೇತು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ಪುರುಷತ್ವ, ಅಮೃತತ್ವ, ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ಭಾಯಾಪುರುಷ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಭಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಮೃತ ಅಭಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಸಮಾನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

परसिद्धान्तोऽप्ययुक्तः । यतः ।

कार्यब्रह्मपरत्वं चेदमृतत्वायसम्भवः ।

अकार्यपरता चेत्स्यादर्विरादेरसम्भवः ॥१॥

नहि कार्यब्रह्मणश्चतुर्मुखस्यामृतत्वाभयत्वापरिच्छिन्नसुखत्वादिहेतुर्युक्तः, न वा तत्साध्यं चक्षुरन्तस्थत्वं युक्तं,

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

तस्य “यश्चक्षुषि तिष्ठन्” इत्यादिभिरकार्यब्रह्मभूतान्तर्यामिधर्मत्वात् ।
अकार्यब्रह्मपरत्वे तु श्रुतौ “तेऽर्चिषमभिसम्भवन्ति” इति, सूत्रे च “श्रुतोपनिषत्क”
इति अर्चिराद्युक्तिर्न स्यात्, त्वन्मते तस्य कार्यब्रह्ममार्गत्वात् ।

यच्चोक्तं परममहतो ब्रह्मणोऽत्यल्पं चक्षुरधिष्ठानं नेति शङ्कानिरासार्थं
स्थानादिसूत्रमिति

तत्र, “अर्भकौकस्त्वात्” इत्यनेनास्याः परिहृतत्वात् ।

यच्च तृतीयसूत्रे – सुखविशिष्टत्वं सुखसम्बद्धत्वम् । तथा च “कं ब्रह्म” इति
सुखविशिष्टस्य ब्रह्मणः प्रक्रान्तत्वादक्षिवाक्येऽपि ब्रह्मैवोच्यत इत्यर्थं इत्युक्तम्,

तत्र, सुखसम्बन्धस्य जीवेऽपि सत्त्वेन वाक्यशेषोक्तं सुखनिष्ठमपरिच्छिन्नत्व-
रूपश्रैष्ठ्यमेव सूत्रस्थविशिष्टशब्दार्थं इति वक्तव्यत्वात् त्वन्मते ब्रह्मणः सुखमात्रत्वेन
तत्सम्बन्धाभावाच्च । विशिष्टस्यापि न वाक्यशेषोक्तापरिच्छिन्नसुखसम्बन्धः ।

यत्तु ‘श्रुतोपनिषत्कस्य’ । श्रुतरहस्यस्य ब्रह्मविदः श्रुत्यन्तरे प्रसिद्धा या
अर्चिरादिमार्गरूपा गतिः, तस्या इहाभिधानादिति चतुर्थसूत्रव्याख्यानं,

तत्र, त्वन्मते अर्चिरादेरुपासकगतित्वेन ब्रह्मविद्व्रतित्वाभावात् । किञ्च
“कगत्यभिधानात्” इति सूत्रे “स एनान् ब्रह्म गमयति” इति श्रुत्युक्तगतेः प्राप्तेः
“कं ब्रह्म” इति श्रुतौ कशब्दनिर्दिष्टब्रह्मविषयत्वोक्तौ श्रुत्यनुसरणसिद्धिः,
ब्रह्मप्राप्तिसाधनविद्यायाः साक्षाद्ब्रह्मविषयत्वसिद्धिश्च विद्यातत्साध्यप्राप्तयोरेक-
विषयत्वनियमात्, नतु मार्गस्यार्चिरादित्वमात्रोक्तौ । व्यर्थश्च “शेषाद्विभाषा”
इति वैभाषिकः कप्रत्ययः । सूत्रस्थगतिशब्दश्च न मार्गे स्वरसः ।

यच्च छायायाः सदा चक्षुष्यवस्थित्यभावात्, जीवस्य च कृत्स्नशरीरेन्द्रिय-
सम्बन्धिनश्चक्षुष्येवावस्थित्यभावात्, अमृतत्वादीनां छायादावसम्भवाच्च नेतर इति
पञ्चमसूत्रव्याख्यानम्,

तत्र, अनवस्थितिशब्दस्य प्रसिद्धार्थत्यागात् । सदाशब्दादेरध्याहार्यत्वाच्च ।
कृत्स्नसम्बन्धेऽपि जीवस्य ब्रह्मण इवोपासनार्थं चक्षुस्स्थानोक्तिसम्भवाच्च ।
“उपपत्तेः” इत्यनेनैवान्यत्रामृतत्वाद्यसम्भवस्यार्थादुक्तत्वेन “असम्भवात्”
इत्यस्य वैयर्थ्याच्च । एवं सूत्रान्तरेऽप्यनुपपत्तिरूहा ॥’

(१) श्रीभाष्य — अन्तर उपपत्तेः

इदमामनन्ति च्छन्दोगाः ‘य एषोऽन्तरिक्षिणि पुरुषो दृश्यते । एष आत्मेति होवाच
एतदमृतमेतदभयमेतद्ब्रह्म’ (छा. ४-१५-१) इति । तत्र सन्देहः किमयमक्ष्याधारतया
निर्दिश्यमानः पुरुषः प्रतिबिम्बात्मा, उत चक्षुरिन्द्रियाधिष्ठाता देवताविशेषः, उत जीवात्मा,
अथ परमात्मा? इति । किं युक्तम्? प्रतिबिम्बात्मेति । कुतः? प्रसिद्धवनिर्देशात्, ‘दृश्यते’
इत्यपरोक्षाभिधानाच्च । जीवात्मा वा, तस्यापि हि चक्षुषि विशेषेण सन्निधानात्
प्रसिद्धिरुपपद्यते । उन्मीलितं हि चक्षुरुद्धीक्ष्य जीवात्मनश्शरीरे स्थितिगती निश्चिन्वन्ति ।
‘रश्मिभिरेषोऽस्मिन् प्रतिष्ठितः’ इति श्रुतिप्रसिद्ध्या चक्षुःप्रतिष्ठो देवताविशेषो वा; एष्वेव
प्रसिद्धवनिर्देशोपपत्तेरेषामन्यतमः इति प्राप्ते प्रचक्ष्महे — अन्तर उपपत्तेः ॥ अक्ष्यन्तरः
परमात्मा । कुतः? ‘एष आत्मेति होवाचैतदमृतमेतदभयमेतद् ब्रह्म एतं संयद्वाम
इत्याचक्षते । एतं हि सर्वाणि वामान्यभिसंयन्ति एष उ एव वामनीः । एष हि सर्वाणि
वामानि नयति । एष उ एव भामनीः । एष हि सर्वेषु लोकेषु भाति’ इत्येषां गुणानां
परमात्मन्येवोपपत्तेः ॥ १३ ॥

स्थानादिव्यपदेशाच्च ॥ १४ ॥

चक्षुषि स्थितिनियमनादयः परमात्मन एव ‘यश्चक्षुषि तिष्ठन्’ इत्येवमादौ व्यपदिश्यन्ते ।
अतश्च ‘य एषोऽक्षिणि पुरुषः’ इति स एव प्रतीयते; अतः प्रसिद्धवनिर्देशश्च
परमात्मन्युपपद्यते । तत एव ‘दृश्यते’ इति साक्षात्कारव्यपदेशोऽपि
योगिभिर्दृश्यमानत्वादुपपद्यते ॥ १४ ॥

सुखविशिष्टाभिधानादेव च ॥ १५ ॥

इतश्चाक्ष्याधारः पुरुषोत्तमः ‘कं ब्रह्म खं ब्रह्म’ इति प्रकृतस्य सुखविशिष्टस्य ब्रह्मणः
उपासनस्थानविधानार्थं संयद्वामत्वादिगुणविधानार्थं च ‘य एषोऽक्षिणि पुरुषः’
इत्यभिधानात् । एवकारो नैरपेक्ष्यं हेतोर्द्योतयति ।

नन्वग्निविद्याव्यवधानात् ‘कं ब्रह्म’ इति प्रकृतं ब्रह्म नेह सन्निधत्ते । तथाहि, अग्नयः ‘प्राणो
ब्रह्म कं ब्रह्म खं ब्रह्म’ इति ब्रह्मविद्यामुपदिश्य ‘अथ हैनं गार्हपत्योऽनुशशास’
इत्यारभ्याग्नीनामुपासनमुपदिदिशुः । नचाग्निविद्या ब्रह्मविद्याङ्गमिति शक्यं वक्तुम् ।

ಬ್ರಹ್ಮವಿद्याಫಲಾನಂತರ್ಗತತದ್ವಿರೋಧಿಸರ್ವಾಪುಃಪ್ರಾಸಿಸಂತತ್ಯವಿच्छೇದಾದಿಫಲಶ್ರವಣಾತ್ ಉಚ್ಯತೇ; 'ಪ್ರಾಣೋ
 ಬ್ರಹ್ಮ' 'एतदमृतमेतदभयमेतदब्रह्म' इत्युभयत्र ब्रह्मसंशब्दनात् । 'आचार्यस्तु ते गतिं वक्ता'
 इत्यग्निवचनाच्च गत्युपदेशात् पूर्वं ब्रह्मविद्याया असमासेस्तन्मध्यगताग्निविद्या ब्रह्मविद्याङ्गमिति
 निश्चीयते । 'अथ हैनं गार्हपत्योऽनुशाशास' इति ब्रह्मविद्याधिकृतस्यैवाग्निविद्योपदेशाच्च ।
 किञ्च 'व्याधिभिः परिपूर्णोऽस्मि' इति ब्रह्मप्रासिव्यतिरिक्तानानाविधकामोपहतिपूर्वकगर्भ-
 जन्मजरामरणादिभवभयोपतप्तायोपकोसलाय 'एषां सोम्य ते अस्मद्विद्यात्मविद्या च' इति
 समुचित्युपदेशान्मोक्षैकफलात्मविद्याङ्गत्वमग्निविद्यायाः प्रतीयते । एवं चाङ्गत्वेऽवगते सति
 फलानुकीर्तनमर्थवाद इति गम्यते । नचात्र मोक्षविरोधिफलं किञ्चिच्छ्रूयते, 'अपहते
 पापकृत्यां लोकी भवति सर्वमापुरेति ज्योग्जीवति नास्यावरपुरुषाः क्षीयन्ते उप वयं तं
 भुआमोऽस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्च' इत्यमीषां फलानां मोक्षाधिकृतस्यानुगुणत्वात् । अपहते
 पापकृत्याम् ब्रह्मप्रासिविरोध पापं कर्मापहन्ति । लोकी भवति तद्विरोधिनि पापे निरस्ते
 ब्रह्मलोकं प्राप्नोति । सर्वमापुरेति ब्रह्मोपासनसमाप्तेर्यावदायुरपेक्षितम्, तत्सर्वमेति ।
 ज्योग्जीवति व्याध्यादिभिरनुपहतो यावद् ब्रह्मप्राप्तिं जीवति । नास्यावरपुरुषाः क्षीयन्ते
 अस्य शिष्यप्रशिष्यादयः पुत्रपौत्रादयोऽपि ब्रह्मविद एव भवन्ति । 'नास्याब्रह्मवित्कुले
 भवति' इति च श्रुत्यन्तरे ब्रह्मविद्याफलत्वेन श्रूयते । उप वयं तं भुआमोऽस्मिंश्च
 लोकेऽमुष्मिंश्च वयम् अग्रयस्तमेनमुपभुआमः यावद्ब्रह्मप्राप्तिं विघ्नेभ्यः परिपालयाम इति ।
 अतोऽग्निविद्यायाः ब्रह्मविद्याङ्गत्वेन तत्सन्निधानाविरोधात् सुखविशिष्टं प्रकृतमेव ब्रह्मोपासन
 स्थानविधानार्थं गुणविधानार्थं चोच्यते । ननु 'आचार्यस्तु ते गतिं वक्ता' इति गतिमात्र-
 परिशेषणादाचार्येण गतिरेवोपदेश्येति गम्यते, तत्कथं स्थानगुणविध्यर्थतोच्यते ।
 तदभिधीयते 'आचार्यस्तु ते गतिं वक्ता' इत्यस्यायमभिप्रायः; ब्रह्मविद्यामनुपदिश्य
 प्रोपुषि गुरौ तदलाभादनाशवासमुपकोसलमुज्जीवयितुं स्वपरिचरणप्रीता गार्हपत्यादयो
 गुरोरग्रयस्तस्मै ब्रह्मस्वरूपमात्रं तदङ्गभूतां चाग्निविद्यामुपदिश्य 'आचार्याद्विद्येव विद्या विदिता
 साधिष्टं प्रापत्' इति श्रुत्यर्थमालोच्य साधुतमत्वप्राप्त्यर्थमाचार्य एवास्य संयद्वातत्वादिगुणकं
 ब्रह्म तदुपासनस्थानमर्चिरादिकां च गतिमुपदिशत्विति मत्वा 'आचार्यस्तु ते गतिं वक्ता'
 इत्यवोचन् । गतिग्रहणमुपदेश्यविद्याशेषप्रदर्शनार्थम् । अत एवाचार्योऽपि 'अहं तु ते
 तद्वक्ष्यामि यथा पुष्करपलाश आपो न श्लिष्यन्ते एवमेवंविदि पापं कर्म न श्लिष्यते'
 इत्युपक्रम्य संयद्वातत्वादिकल्याणगुणविशिष्टं ब्रह्माक्षिस्थानोपास्यमर्चिरादिकाञ्च
 गतिमुपदिदेश । अतः 'कं ब्रह्म खं ब्रह्म' इति सुखविशिष्टस्य प्रकृतस्यैव ब्रह्मणोऽत्राभिधा
 नादयमवस्थाधारः परमात्मा ॥ १५ ॥

ननु च 'कं ब्रह्म खं ब्रह्म' इति परं ब्रह्माभिहितमिति कथमवगम्यते?

यस्येहाक्ष्याधारतयाऽभिधानं ब्रूषे । यावता 'कं ब्रह्म खं ब्रह्म' इति प्रसिद्धाकाश-
लौकिकसुखयोरेव ब्रह्मदृष्टिर्विधीयत इति प्रतिभाति 'नाम ब्रह्म' 'मनो ब्रह्म'
इत्यादिवचनसारूप्यात् । तत्राह -

अत एव च स ब्रह्म ॥ १६ ॥

यतस्तत्र 'यदेव कं तदेव खम्' इति सुखविशिष्टस्याकाशस्याभिधानम् । अत एव
खशब्दाभिधेयस्सः आकाशः परं ब्रह्म । एतदुक्तं भवति; अग्निभिः 'प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्म खं
ब्रह्म' इत्युक्ते उपकोसल उवाच 'विजानाम्यहं यत्प्राणो ब्रह्म कं च तु खं च न विजानामि'
इति । अस्यायमभिप्रायः । न तावत् प्राणादिप्रतीकोपासनमग्निभिरभिहितम्,
जन्मजरामरणादिभवभयभीतस्य मुमुक्षोर्ब्रह्मोपदेशाय प्रवृत्तत्वात्, अतो
ब्रह्मैवोपास्यमुपदिष्टम् । तत्र प्रसिद्धैः प्राणादिभिस्समानाधिकरणं ब्रह्म निर्दिष्टम्, तेषु च
प्राणविशिष्टत्वं जगद् विधरणयोगेन वा प्राणशरीरतया प्राणस्य नियन्तृत्वेन वा ब्रह्मण
उपपद्यत इति 'विजानाम्यहं यत्प्राणो ब्रह्म' इत्युक्तवान् । तथा सुखावकाशयोरपि ब्रह्मणः
शरीरतया तन्नियाम्यत्वेन विशेषणत्वम्; उतान्योन्यव्यवच्छेदकतया निरतिशयानन्दरूप-
ब्रह्मस्वरूपसमर्पणपरत्वेन वा? तत्र पृथग्भूतयोः शरीरतया विशेषणत्वे वैषयिकसुखभूताका-
शयोर्नियामकत्वं ब्रह्मणः स्यादिति स्वरूपावगतिर्न स्यात् । अन्योन्यव्यवच्छेदकत्वे
अपरिच्छिन्नानन्दैकस्वरूपत्वं ब्रह्मणः स्यादित्यन्यतरप्रकारनिर्दिधारयिषया 'कं च तु खं च
न विजानामि' इत्युक्तवान् ।

उपकोसलस्येवमाशयं जानन्तोऽग्रयः 'यद्वा व कं तदेव खं यदेव खं तदेव कं'
इत्युचिरे । ब्रह्मणस्सुखरूपत्वमेवापरिच्छिन्नमित्यर्थः । अतः प्राणशरीरतया प्राणविशिष्टं
यद् ब्रह्म तदेवापरिच्छिन्नसुखरूपं चेति निगमितम् । 'प्राणञ्च हास्मै तदाकाशं चोचुः'
इति । अतः 'कं ब्रह्म खं ब्रह्म' इत्यत्रापरिच्छिन्नसुखं ब्रह्म प्रतिपादितमिति परं ब्रह्मैव
तत्र प्रकृतम्, तदेव चात्राक्ष्याधारतयाऽभिधीयत इत्यक्ष्याधारः परमात्मा ॥ १६ ॥

श्रुतोपनिषत्कृत्यभिधानाच्च ॥ १७ ॥

श्रुतोपनिषत्कृत्यस्य अधिगतपरमपुरुषयायात्म्यस्यानुसन्धेयतया श्रुत्यन्तरप्रतिपाद्यमाना
अर्चिरादिका गतिर्या तामपुनरावृत्तिलक्षणपरमपुरुषप्राप्तिकरीमुपकोसलायाक्षिपुरुषं श्रुतवते
'तेऽर्चिषमेवाभिसम्भवन्त्यर्चिषोऽहरह आपूर्यमाणपक्ष्मम्' इत्यारभ्य 'चन्द्रमसो विद्युतं
तत्पुरुषोऽमानवस्स एनान् ब्रह्म गमयत्येष देवपथो ब्रह्मपथ एतेन प्रतिपद्यमाना इमं
मानवमावर्तं नावर्तन्ते' इत्यन्तेनोपदिशति; अतोऽप्ययमक्षिपुरुषः परमात्मा ॥ १७ ॥

अनवस्थितेरसम्भवाच्च नेतरः ॥ १८ ॥

प्रतिबिम्बादीनामक्षिणि नियमेनानवस्थानादमृतत्वादीनां च निरुपाधिकानां तेष्वसम्भवाच्च

ಅತ್ರ ಕೇಶಾಶ್ವಿನ್ಮತಂ ಪರಮತಾನ್ ವಿಶಿಷ್ಟಮಿತಿ ತದ್ಭಾಷಣೇನೈವ ದೃಢಿತಮ್ । ಕೈಶಿದತ್ರ
 “ಅತ एव च स ब्रह्म” इति सूत्रं ईक्षत्यधिकरणे “प्रतिज्ञाविरोधात्” इति सूत्रवत्
 प्रक्षिप्तमिति तदुपेक्ष्यम् ।

ಅತ್ರಾಪಿ “ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಮವಾಚ ನೇತರಃ” ಇತಿ ಜೀವನಿಛೇದಾತ್ ಭೇದಧಿಃ ॥

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಂ ಚೇದಮೃತತ್ವಾದ್ವ್ಯಸಂಭವಃ ।

ಅಕಾರ್ಯಪರತಾ ಚೇತ್ಯಾದರ್ಚರಾದೇರಸಂಭವಃ ॥

ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದರೆ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದರೆ
 ಅರ್ಚರಾದಿ ಮಾರ್ಗದ ದಮನವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ, ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವ, ಸುಖತ್ವ
 ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಅಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಿಂದ
 ಸಾಧ್ಯವಾದ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥತ್ವವು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥತ್ವವು “ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ
 ತಿಷ್ಠನ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ.
 ಅಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ “ತೇಽರ್ಚಿಷಮಭಿಸಂಭವಂತಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತು
 ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ “ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಚರಾದಿಮಾರ್ಗಗಮನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು
 ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಚರಾದಿಮಾರ್ಗಗಮನವು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನ
 ಮಾರ್ಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ‘ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಹ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.
ಪರಮಮಹತ್ತರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಅಲ್ಪವಾದ ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲು

परमात्मन इतरः, छायादिरक्षिपुरुषो भवितुमर्हति । प्रतिबिम्बस्य तावत् पुरुषान्तर-
 सन्निधानायत्तत्वात् नियमेनावस्थानसम्भवः । जीवस्यापि सर्वेन्द्रियव्यापारानुगुणत्वाय
 सर्वेन्द्रियकन्दभूते स्थानविशेषे वृत्तिरिति चक्षुषि नावस्थानम् । देवतायाश्च
 ‘रश्मिभिरेषोऽस्मिन् प्रतिष्ठितः’ इति रश्मिद्वारेणावस्थानवचनादेशान्तरावस्थितस्यापि
 इन्द्रियाधिष्ठानोपपत्तेर्न चक्षुष्यवस्थानम् । सर्वेषामेवैषां निरुपाधिकामृतत्वादयो न
 सम्भवन्त्येव; तस्मादक्षिपुरुषः परमात्मा ॥ १९ ॥

इति अन्तराधिकरणम्

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸ್ಥಾನಾದಿ' ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಈ ಶಂಕೆಯ ನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ಅರ್ಭಕೌಕಸ್ತಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾತ್' ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಪದಕ್ಕೆ ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವು ಜೀವನಲ್ಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಪದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಸುಖಸಂಬಂಧ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು ಹೊರತಾಗಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸುಖದಲ್ಲಿರುವ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕೇವಲ ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಹೇಳಲಾಗದೆಯೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ. ಇನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತವಾದ ರಹಸ್ಯವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಿತ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾವ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಗತಿಯಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಪ್ಪನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇದೂ ಕೂಡ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗವು ಉಪಾಸಕನಿಗಿಷ್ಟೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್' ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡುವುದೇ ಸೂಕ್ತ ಹೊರತು 'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್' ಎನ್ನುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ. 'ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಗತಿಗೆ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಕ' ಶಬ್ದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಾಧನವಾದ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆಗೂ ತತ್ಸಾಧ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಏಕವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಚಿರಾದಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಈ ಪ್ರಯೋಜನವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು "ಶೇಷಾದ್ವಿಭಾಷಾ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುದ್ರೀಹಸಮಾಸ ಮಾಡಿದರೂ ಸಹ 'ಕ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಗತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವೆಂಬರ್ಥವು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಅನವಸ್ಥಿತೇಽರಸಂಭವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಛಾಯೆಯು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನಾದರೂ ಸಹ ಸಕಲ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಕೇವಲ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇರಲಾರನು. ಮತ್ತು ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲಾಗಲೀ, ಜೀವನಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ 'ನೇತರಃ' = ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. 'ಅನವಸ್ಥಿತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕವಾದ ಅನಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬರ್ಥವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಹೊರತು "ಇರುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಸದಾ' ಶಬ್ದ 'ಚಕ್ಷುಷ್ಯೇವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು "ಉಪಪತ್ತೇಃ" ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅಮೃತತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅಸಂಭಾವಿತವೆಂಬರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಪುನಃ 'ಅಸಂಭವಾತ್' ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರಾಮಾನುಜರ ಮತವು ಆದ್ವೈತಮತಕ್ಕಿಂತ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಆದ್ವೈತಮತದ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಲೇ ಇವರ ಮತವನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು 'ಅತ ಏವ ಚ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ತರೋಧಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇದೂ ಸಹ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಉಳಿದ ಅಧಿಕರಣಗಳಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ಸಹ 'ಅನವಸ್ಥಿತೇಽರಸಂಭವಾತ್' 'ನೇತರಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಜೀವನನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಭೇದವನ್ನೇ ಆದ್ವೈತಿಗಳು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ -

परसिद्धान्तोऽपीति । स प्राज्ञया विवृतः । 'यतः' इत्यस्य श्लोकेन अन्वयः । किमत्र कार्यं ब्रह्मोच्यतेऽयाकार्यं ब्रह्मेति सिद्धान्त्यत इति विकल्पौ हृदि कृत्वा

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕ್ರಮೇಣ ನಿರಾಹ - ಕಾರ್ಯೇತಿ ।

ಪೂರ್ವಾರ್ಥಿ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ನ ಹೀತಿ । ತಸ್ಯ ಸಂಸಾರಿತ್ವೇನ ಮೃತಿಭಯಾದೇವರ್ಜನೀಯತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ । ನ ವೇತ್ಸೇತದ್ವಿಪಾದಯತಿ - ತಸ್ಯೇತಿ ।

ಉತ್ತರಾರ್ಥಿ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಅಕಾರ್ಯೇತಿ । ತದೀಯಾರ್ಥಾನುರೋಧೇನ ಕಪ್ರತ್ಯಯಯಾಂತತಯಾ
ಸೂತ್ರಪ್ರತೀಕಗ್ರಹಣಮ್ । ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ವಗ್ರಾಹ್ಯತಾಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ
ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಕದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ.

ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕಾರ್ಯಸ್ವರೂಪನೆನ್ನುತ್ತಿರೋ? ಅಥವಾ ಅಕಾರ್ಯಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಮಾಡುತ್ತಿರೋ? ಎಂಬ ವಿಶ್ಲೇಷಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ
'ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ.

ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನು
ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮರಣ ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅವನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ. 'ನ ವಾ'
ಎಂಬುದನ್ನು 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಥವನ್ನು 'ಅಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ
'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್' ಎಂದು ಪ್ರತೀಕ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗತಿಯನ್ನುವಲ್ಲಿ
ಅನ್ವಯ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ 'ಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್' ಪದದ ಜೊತೆಗೆ
ಅನ್ವಯವಿರುವುದರಿಂದ 'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್' ಎಂದು ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳ
ಸೂತ್ರಾರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಪಾಧಿಕರಣಾಭಾವೇನ ನಿರಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಾನ್ ನಿರಾಚಿಕೀರ್ತುರಾಥೇ ಮನ್ಮತ ಇವ
ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಪರತ್ವಾಭಾವೇನ "ಅಂತಸ್ತದ್ವರ್ಮ" ಇತಿವತ್ "ಅಂತರೂಪಪತ್ತೇ" ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇಶಃ
ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೂಷಣಂ "ಸೂತ್ರಕ್ರಮಸ್ತು" ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತದಿಶಾ ವ್ಯಕ್ತಂ, "ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ"
ಇತ್ಯಾದಿನಾ "ಉಪಪತ್ತೇ" ಇತಿ ಹೇತ್ವಂಶೋ ದೂಷಿತ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ವಾ, ಅಗ್ರೇ ತತ್ರ
ದೋಷೋತ್ತರೇಕ್ಷಾಮತಿರಿದಿಕ್ಷಿರ್ವಾ, ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥಮನ್ವಯ ನಿರಾಹ - ಯಚೇತಿ ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಅವರ
ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ
ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಸಮನ್ವಯರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಒಳಗಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನಷ್ಟೇ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಾಗ "ಅಂತರುಪಪತ್ತೇಃ" ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. 'ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ 'ರ' ಶಬ್ದದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೇ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆಂದು 'ಸೂತ್ರಕ್ರಮಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು 'ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಹೇತ್ವಂಶವು 'ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ದೂಷಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವನ್ನು ದೂಷಣೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ 'ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯವದೇಶಾಚ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ 'ಯಚ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಶಾಕ್ವಾನಿರಾಸಾಯೇದಂ ಸೂತ್ರಂ, ನ ತ್ವಸ್ಮಾಕಮಿವಾಕ್ಷಿಸ್ಥಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಹೇತ್ವಂತರಪರಂ, "ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್" ಇತಿ ಪ್ರಕ್ರಮ್ಯ "ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್" ಇತಿ ಯದಂತರ್ಯಾಮಿಸ್ಥಾನಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ತಸ್ಯೈವೋಪಾಸನಾರ್ಥಂ "ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ" ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ।

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ನಾವು ಹೇಳುವಂತೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಾನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅತ್ಯಲ್ಪಸ್ಥಾನವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಇರದಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ 'ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮವಾದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವನೆಂಬ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದು ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ "ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಆದಿಪದೇನ "ತಸ್ಯೋದಿತಿ ನಾಮ" "ಹಿರಣ್ಯಶಮಶ್ರುಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕ್ತನಾಮ-ರೂಪಾದೇರಪಿ ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ವ್ಯಪದೇಶಾದಿತಿ ಗೃಹ್ಯತೇ । 'ಅಸ್ಯಾಃ' ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನತ್ವಶಾಕ್ವಾಃ ।

ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್, ನಾಮರೂಪಾದೇರ್ಜಿವೇಽಪಿ ಸಮ್ಮಭೇನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ತಸ್ಯ ಹೇತುಕರಣಾಯೋಗಾಚ್ಚ-ಶಬ್ದಾಯೋಗಾಚ್ಚೇತಪಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ।

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥಾನಾದಿಸೂತ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ "ತಸ್ಯೋದಿತಿ ನಾಮ" "ಹಿರಣ್ಯಶಶ್ರುಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ "ಉತ್" ಎಂಬ ನಾಮೋಪಾಸನೆಯನ್ನು "ಹಿರಣ್ಯಶಶ್ರುಃ" ಎಂಬ ರೂಪದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. 'ಅಸ್ಯಾಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನತ್ವವೆಂಬ ಶಂಕೆಯೆಂದರ್ಥ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಅರ್ಭಕಾಕಸ್ವದ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. 'ನಾಮೋಪಾಸನೆ' ಹಾಗೂ 'ರೂಪೋಪಾಸನೆ'ಗಳನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿನಿಸಲು ಈ ಉಪಾಸನೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವೆಂದು ತಿಳಿಸುವ 'ಚ' ಶಬ್ದವು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ವಾಕ್ಯಶೋಕಮಿತಿ । ತನ್ಮತೆ "ಯದ್ವಾ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ ಯದೇವ ಖಂ ತದೇವ ಕಂ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೋಕ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯುಕ್ತಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೌಕಿಕಸುಖಪರತ್ವನಿರಾಸಾಯಾ-
ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಚಿನಾ ಖಶಬ್ದೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್ಸುಖಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಂಗೀಕಾರಾದೇವ-
ಮುಕ್ತಮ್ ।

ನನು ಶುಕ್ಲಸ್ಯ ತದಭಾವೇಽಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸುಖಸಮ್ಬಂಧೋ ನಾಯುಕ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ
- ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೇತಿ ।

'ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವಚ' ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.
- ಪ್ರಕರಣದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂದು ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯು ತನ್ನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಸ್ತುತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಹೇಳಿ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಫಲಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಗುರುಗಳು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಫಲವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಗುರುಗಳು ಪದ್ಮಪತ್ರದಂತೆ ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಾಪದ ಅಲೇಪ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ "ಯದ್ವಾವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ ಯದೇವ ಖಂ ತದೇವ ಕಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ "ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಕ' ಶಬ್ದವು ಲೌಕಿಕಸುಖವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಸುಖದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವ 'ಖ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸುಖವು ಆಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂಬರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಸುಖಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿ ಜೀವನೂ ಸಹ ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವು ಬಾರದಿದ್ದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾಖ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಶ್ರುತ್ಯಂತರ ಇತಿ । “ಅಥೋತ್ತರೇಣ ತಪಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ವಿಧಯಾಽಽ-
ತ್ಮಾನಮನ್ವಿಷ್ಯಾಽಽದಿತ್ಯಮಭಿಜಯಂತೇ ಏತದ್ವೈ ಪ್ರಾಣಾನಾಮಾಯತನಂ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತತ್
ಪರಾಯಣಮೇತಸ್ಮಾನ್ ಪುನರಾವರ್ತಂತೇ” ಇತಿ ವಾಜಸನೇಯಪ್ರಸಿದ್ಧೇತ್ಯರ್ಥ: । ಇಹೇತಿ । “ಯದು
ಚೈವಾಸ್ಮಿನ್ ಶಬ್ದಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತಿ ಯದು ಚ ನಾರ್ಚಿಷಮೇವಾಭಿಸಮ್ಮವಂತಿ” ಇತ್ಯಾದಿನೇತ್ಯರ್ಥ: ।

‘ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಸತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ -
ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಸತ್ಯ = ರಹಸ್ಯವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಶ್ರುತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಚಾರಾದ
- ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ
ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ
ಅರ್ಚಾರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು.

ಶ್ರುತಾಂತರವೆಂದರೆ “ಅಥೋತ್ತರೇಣ ತಪಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ವಿದ್ಯಯಾಽಽತ್ಮಾನ-
ಮನ್ವಿಷ್ಯಾಽಽದಿತ್ಯಮಭಿಜಯಂತೇ ಏತದ್ವೈ ಪ್ರಾಣಾನಾಮಾಯತನಂ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತತ್
ಪರಾಯಣಮೇತಸ್ಮಾನ್ ಪುನರಾವರ್ತಂತೇ” ಎಂಬ ವಾಜಸನೇಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ
ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶವೆಂದರ್ಥ. ‘ಇಹ’ ಎಂದರೆ “ಯದು ಜೈವಾಸ್ಮಿನ್ ಶಬ್ದಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತಿ ಯದು ಚ
ನಾರ್ಚಿಷಮೇವಾಭಿಸಂಭವಂತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಮೇಯಾನುಪಪತ್ತಿಮುಕ್ತವಾ ಸೂತ್ರಾಸ್ವಾರಸ್ಯಮಾಹ - ಕಿಂಶ್ಚೇತಿ । ಇತಿ ಸೂತ್ರ ಇತಿ ।
ಸೂತ್ರವ್ಯಕ್ತೀಕರಣ ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಕಥಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಿಧೇತಿ । ನ
ಹ್ಯನ್ಯವಿಧಯಾಽನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವ: । ನ ತ್ವಿತಿ । ತತ್ಸಿದ್ಧಿರिति ಸಮ್ಮಂದ: । ವಕ್ತವ್ಯಂ
ಚೈವಮೇವ, ಅನ್ಯಥಾ ‘ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಸತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್, ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಪೂರ್ಣತ್ವೇನ ಕಶಬ್ದವೈಯರ್ಥಾತ್,
ನವ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾಂತಾನುಪಾದಾನೇ ಅಪಶಬ್ದತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನ
ಕಪ್ರತ್ಯಯಂ ವಿನ್ಯಾಽಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ - ವ್ಯರ್ಥಶ್ಚೇತಿ ॥ ನ ಸ್ವರಸ ಇತಿ । ತಸ್ಯ
ಭಾವಾರ್ಥಕತಿನಂತಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯರ್ಥತ್ವೇನ ಮಾರ್ಗೇ ತದ್ವೇತುತ್ವಾದಿನಾ ಕಥಶ್ಚಿದ್ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವ: ।

ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಸೂತ್ರದ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ‘ಕಿಂಚ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ
ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ’ ಅಂದರೆ ‘ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಸತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್’ ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರೆ
ಎಂದರ್ಥ. ‘ಇದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವವು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ‘ವಿದ್ಯಾ’
ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ‘ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಹೊಂದಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ‘ನತು’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರವೇ

ಸೂತ್ರದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ “ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಯುಕ್ತಭಿಧಾನಾತ್” ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ನಿಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವು ಈಡೇರುವಾಗ ‘ಕ’ ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಕ’ ಶಬ್ದವು ಸಾರ್ಥಕವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಕ’ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ‘ಕ’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ವ್ಯರ್ಥಶ್ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

‘ನ ಸ್ವರಸಃ’ ಎಂದರೆ ‘ಗತಿ’ ಶಬ್ದವು ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ‘ಕ್ರಿಸ್’ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ‘ಗತಿ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಪ್ರಾಪ್ತಿ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಚರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇತುವೆಂದು ಕಥಂಚಿತ್ ಹೇಳಬೇಕು. ಇದು ಸ್ವರಸವಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇತಿ । ಅಪರ್ಯವಸಿತಾನೇಕವ್ಯಕ್ತಿಕಲ್ಪನಾರೂಪಾನವಸ್ಯಾನೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸದೇತಿ । ಸದಾಶಬ್ದಸ್ಯ “ಚಕ್ಷುಷ್ಯೇವ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ‘ಅಮೃತತ್ವಾದಿನಾ’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚಾಧ್ಯಾಹಾರಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಆದಿಸೂತ್ರಸ್ಯೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಂಶೇನ “ಅಸಮ್ಮಭಾವಾತ್” ಇತ್ಯಂಶಸ್ಯ ಪೌನರುಕ್ತಯಮಾಹ - ಉಪಪತ್ತೇರಿತಿ ।

‘ಅನವಸ್ಥಾ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪರ್ಯವಸಿತವಾದ ಎಂಬ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಸದಾ’ ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಸದಾ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ‘ಚಕ್ಷುಷ್ಯೇವ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ‘ಅಮೃತತ್ವಾದೀನಾಂ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ಸಹ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಉಪಪತ್ತೇಃ’ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಅಸಂಭವಾತ್’ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ‘ಉಪಪತ್ತೇಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಪಮುಕ್ತಮಾರ್ಥಿಕಪೌನರುಕ್ತವಮಧಿಕರಣಾಂತರಸ್ಯಸೂತ್ರೇಷ್ವಪ್ಯನುಸಂಧೇಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಉಪಮಿತಿ । “ಅತಃಪ್ರಮಾಣಿಲಾಪಾತ್” “ಅತಃಪ್ರಮಾಣಾತ್” ಇತ್ಯಾದೌ ಸೂತ್ರಾಂತರ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಯದಾ - ಸ್ಥಾನಾದಿಸೂತ್ರಚತುಷ್ಠಯೇನುಪಪತ್ತಿಮುಕ್ತವಾ ಆದಿಸೂತ್ರೇನುಪಪತ್ತಿರೂಹೇತ್ಯಾಹ - ಉಪಮಿತಿ । ಸಾ ಚ ವಿವೃತಾ ಪ್ರಾಗ್ವಾಚಿಃ ॥ ತದ್ವಿವೇಕೇನೈವೇತಿ ।

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಿಕ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ ‘ವಿವಂ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದರೆ ‘ಅತಃಪ್ರಮಾಣಿಲಾಪಾತ್’, ‘ಅತಃಪ್ರಮಾಣಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳು.

ಅಥವಾ ಇದೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾನಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಈ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು 'ಏವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶ: - एतेन सुधादौ पृथग्रामनुजमतादूषणे बीजं सूचितम् । तथाहि - पौनरुक्त्यं तन्मतेऽप्युपपादितमेव । पूर्वपक्षानुदयश्च पूर्वस्माद्विशेषहेत्वभावेन स्पष्टः । आद्यसूत्रे 'अन्तः' इत्येव निर्देशप्रसङ्गादन्तरशब्दास्वारस्यम् ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ರಾಮಾನುಜಮತವನ್ನು ದೂಷಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಅದ್ವೈತಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ರಾಮಾನುಜಮತವನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಅಂತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ? ಅದರಂತೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೂ ಸಹ ಇದೆಯೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಂತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ಕಾರಣ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದಕವಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನೆಂಬರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಇವರೂ ಸಹ ಹೇಳುವುದರಿಂದ 'ಅಂತಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. 'ರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಂತರಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಸ್ಪರ್ಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यच्चोक्तं “स्थानादिव्यपदेशाच्च” इत्यस्य ‘स्थानं’ स्थितिः, आदिपदेन नियमनादिकमुच्यते, चक्षुषि स्थितिनियमनादीनां परमात्मन एव “यश्चक्षुषि तिष्ठन्” इत्यादौ व्यपदेशाच्चेत्यर्थ इति,

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ “ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಸ್ಥಾನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರ್ಥ. ಆದಿಪದದಿಂದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ, ನಿಯಮನ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು “ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - तत्र, अस्मद्रीत्या स्ववाक्यगतहेतूक्तिपरत्वसम्भवे श्रुत्यन्तरप्रदर्शन-परत्वायोगात् । स्थानशब्दस्याधिष्ठानपरत्वप्रसिद्ध्या प्रसिद्धार्थत्यागाऽऽपाताच्च । प्रतिपत्येकमात्रयोर्लाघवेन ‘स्थित्यादि’ इति निर्देशापाताच्च ।

ಇದು ತಪ್ಪು. ನಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹೇತುವನ್ನು ಸೂತ್ರವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಸ್ಥಾನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಧಿಷ್ಠಾನ' ಎಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಾದರೆ 'ಸ್ಥಾನಾದಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಸ್ಥಿತಿ, ನಿಯಮನಗಳು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಲೇ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು 'ಸ್ಥಾನಾದಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕಿಂತ 'ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಏಕಮಾತ್ರಾಕಾಲದಿಂದ ಲಾಘವವೂ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಅಲಾಕ್ಷ್ಯರತ್ನದ ಲಾಭಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ ಸಹ 'ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದೇ ಸೂಕ್ತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यदपि “कं ब्रह्म” इति प्रकृतस्य सुखत्वविशिष्टस्य सुखविशिष्टस्य वा ब्रह्मणो “य एषोऽन्तरिक्षिणि” इत्यादिनोपासनास्थानविधानार्थं संयद्रामत्वादि-
गुणविधानार्थं चाभिधानाच्चेति तृतीयार्थ इति,

ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ರಾಮಾನುಜರು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ - “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಖತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಅಥವಾ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಪ್ಪನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - तत्र, भावप्रधानताकल्पनापातात् । “कं ब्रह्म” इति सुखमात्राभिधानेन सुखसम्बन्धाभिधानाभावेन विशिष्टपदायोगाच्च । सुखसम्बन्ध-
मात्रस्य व्यभिचारित्वेन त्वद्रीत्या “यदेव कं तदेव खं” इति वाक्यशेषोक्ता-
परिच्छिन्नत्वरूपश्रैष्ठिकस्यैव विशिष्टशब्दार्थत्वेन वक्तव्यत्वाच्च ।

ಇದು ತಪ್ಪು. ಸುಖತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಭಾವಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸುಖಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಅದ್ವೈತಮತದಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಸುಖಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಯದೇವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಸುಖದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರವೇ ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯುಕ್ತಯೋಃ ಕಲ್ಪಯೋರ್ದಶಾಕ್ಷಯಾ “ಕಂ ಚ ಖಂ ಚ ತು ನ ವಿಜಾನಾಮಿ” ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ಕಲ್ಪಶಬ್ದೋಕ್ತಯೋಃ ಆನಂದಜ್ಞಾನಯೋರ್ಮೇಧ ಇತಿ ಭಾವೇನ “ಯದೇವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶಿಫೋಷಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವೇನ ತೇನಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾಲಾಭಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನೈವ ಸುಖೇಽಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವರೂಪವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಸ್ಯೈವೈಚಿತ್ಯಾಚ್ಚ ।

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಯದ್ವಾವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ಖ’ ಪದಕ್ಕೆ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ‘ಕ’ ಕಾರಕ್ಕೂ ‘ಖ’ ಕಾರಕ್ಕೂ ಭೇದವಿರುವೆಯೆಂಬ ಸಂಶಯದಿಂದ “ಕಂ ಚ ಖಂ ಚ ತು ನ ವಿಜಾನಾಮಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಕ’ ಕಾರದ ಮತ್ತು ‘ಖ’ಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಕೋಸಲನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ‘ಕ’ ಕಾರಕ್ಕೆ ಆನಂದವೆಂದರ್ಥ. ‘ಖ’ ಕಾರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ “ಯದೇವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದಪಿ, ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಸ್ಯಾಧಿಗತಪರಮಪುರುಷಯಾತ್ಮಯಸ್ಯಾನುಸಂಧೇಯತಯಾ ಯಾ ಪ್ರಾತಿಪಾಛಮಾನಾ ಅರ್ಚಿರಾದಿಕಾ ಗತಿಃ, ತಾಮಪುನರಾವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಪರಮಪುರುಷಪ್ರಾಪ್ತಿಕರೀಮುಪ-ಕೋಸಲಾಯಾಕ್ಷಿಪುರುಷಂ ಶ್ರುತವತೇ “ತೇಽರ್ಚಿಷಮಭಿಸಮ್ಮವಂತಿ” ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ “ಇಮಂ ಮಾನವಮಾವರ್ಮೆ ನಾವರ್ಮಂತೇ” ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾಚೇತಿ ಚತುರ್ಥಾರ್ಥ ಇತಿ,

ರಾಮಾನುಜರ ಮೂರನೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ‘ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕ’ ಆಗಿದ್ದಾನೋ? ಅಂದರೆ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೋ? ಅಂತಹವನು ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅನುಸಂಧೇಯವಾದ ಯಾವ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಅಂತಹ ಪುನರಾವರ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಅಕ್ಷಿಪ್ತಪುರುಷನ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ “ತೇಽರ್ಚಿಷಮಭಿಸಂಧವಂತಿ” “ಇಮಂ ಮಾನವಮಾವರ್ಮೆ ನಾವರ್ಮಂತೇ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಅಕ್ಷಿಪ್ತನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತನ್ನ, ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾತ್, ಕಶಬ್ದವೈಯರ್ಥಾತ್, ಗತಿಶಬ್ದಾಸ್ವಾರಸ್ಯಾಚ್ಚ ।

ಇದು ತಪ್ಪು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆನುಗುಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಕ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ‘ಗತಿ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವುದೂ ಸಹ ಅಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಹ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - यच्च प्रतिविम्बादीनां नियमेन चक्षुष्यनवस्थितेरमृतत्वादीनां निरुपाधिकानां तेष्वसम्भवान् च्छायादिरितरोऽक्षिस्य इति आद्यद्वितीयसूत्रोक्त-
हेत्वोरितरत्र व्यतिरेक कथनार्थमन्तिममिति,

ಬಂಬ ಮೊದಲಾದವು ನಿಯಮೇನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಈ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಛಾಯಾದಿಗಳು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹೇತುಗಳು ಅಮೃತತ್ವ ನಿಯಮಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳು ಛಾಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - तत्र, प्रत्यधिकरणं सिद्धान्तहेतूनां पूर्वपक्षाभिमतोऽर्थे व्यतिरेककथनाय सूत्रान्तरस्यावश्यकतापत्तेः । अर्थाद्व्यतिरेकसिद्धाविहापि परमात्मन्युपपत्तिस्थिति-
कथनाभ्यां अन्यत्रासम्भवानवस्थित्योर्लाभेनाद्यद्वितीयाभ्यां पौनरुक्त्याच्च ।

ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂತ್ರವು ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು.

ಉಳಿದ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇತುಗಳು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಛಾಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಪುನಃ ಅದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೇಳಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - आद्यद्वितीयसूत्रोक्तव्यतिरेकोक्तिपरत्वे 'असम्भवादनवस्थितेश्च' इति । विन्यासापत्तेश्च । अनवस्थितिशब्दस्य प्रसिद्धार्थत्यागाच्च ।
सदाशब्दादेरध्याहार्यत्वाच्चेति दूषितमित्यर्थः ।

ಮತ್ತು ಮೊದಲೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದಾದರೆ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ 'ಅಸಂಭವಾದನವಸ್ಥಿತೇಶ್ಚ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸ ಇರಬೇಕಿತ್ತು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ಇವರೂ ಸಹ 'ಅನವಸ್ಥಿತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕವಾದ ಅನಂತವ್ಯಕ್ತಿತ್ವನೆಯೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸದಾಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ದೋಷವು ತಪ್ಪದ್ದಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ನನು “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ನಿರತಿಶಯಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಭಿಹಿತಮಿತಿ ಕಯಂ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಯತೋ “ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸುಖಾಕಾಶಾಯಾರೇವ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಪತೇ ಇತ್ಯಾಶಾಙ್ಕಾಯಾಂ, ಪೂರ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೋಪಪಾದಕಂ “ಅತಃ ಏವ ಚ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯೇ । ತತ್ಕುತೋ ನ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ ನಾಪಿ ದೃಷ್ಟತ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ - ಕೈಶ್ಚಿದಿತಿ ।

“ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರತಿಶಯಾನಂದನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಾಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಬೇಕೆಂದು. “ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ. “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವೆಂದರೆ ‘ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವಲ್ಲ ಹೊರತು “ಆತಃ ಏವ ಚ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ರಾಮಾನುಜರ ಈ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನಾಗಲೀ ದೂಷಣವನ್ನಾಗಲೀ ಏಕೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ‘ಕೈಶ್ಚಿತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಇಕ್ಷೀತಿತಿ । एतेन तत्रापि “प्रतिज्ञाविरोधात्” इति पञ्चमसूत्रं प्रक्षिप्तमेवेत्युक्तं भवति । पूर्ववाक्यस्य ब्रह्मपरत्वोपपादनं च भाष्याद्युक्तदिशा बोध्यमिति भावः । अद्वैतमते प्रतिकूलमिदमित्याह - अत्रापि । मिथ्याभेदपरत्वं च निरसिष्यत इति भावः ॥

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ಈಕ್ಷತಿ’ ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಈಕ್ಷತ್ವಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ಸಹ ‘ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಸೂತ್ರದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈ ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಕೂಲವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ‘ಅತ್ರಾಪಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಭೇದವನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯತ್ಕಶ್ಚಿದಾಹ - “ಅನವಸ್ಥಿತೇ:” ಇತ್ಯತ: ಪ್ರಾಕ್ತನಮೇಕಮಧಿಕರಣಮ್ ।
“ಅನವಸ್ಥಿತೇ:” ಇತಿ ತ್ವಧಿಕರಣಾಂತರಮ್ । ಆದ್ಯಸ್ಯಾಕ್ಷಿವಾಕ್ಯಂ ವಿಷಯ: ।
ಅಂತ್ಯಸ್ಯ ತು -

ಅಕ್ಷುಷಮಾತ್ರ: ಪುರುಷೋಽಕ್ಷುಷಂ ಚ ಸಮಾಶ್ರಿತ: ।

ईश: सर्वस्य जगत: ..... ॥

ಇತ್ಯಾದೀತಿ । ತತ್ರಾಘೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥ: ಛಾಪಾಪುರುಷಜೀವಾನೃತರೋಽಥ ಶಿವ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ
ಜೀವಾದೀರिति प्राप्ते, शिव इति सिद्धान्त इति,

ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಅನವಸ್ಥಿತೇ:’ ಎಂಬ ಮೊದಲಿನ ಸೂತ್ರವು ಒಂದು
ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ‘ಅನವಸ್ಥಿತೇ:’ ಎಂಬುದೇ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ‘ಅಕ್ಷಿ’
ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯ. ಎರಡನೇ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ “ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರ: ಪುರುಷೋಽಂಗುಷ್ಠಂ ಚ ಸಮಾಶ್ರಿತ: । ಈಶ:
ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೇ:” ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು
ಛಾಯಾಪುರುಷನೋ? ಜೀವನೋ? ಅಥವಾ ಶಿವನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಜೀವ ಅಥವಾ
ಛಾಯಾಪುರುಷರೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಶಿವನು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - तन्न, अन्तर्नयेन पौनरुक्त्यात्, तत्राक्षिस्यत्वस्याप्युक्ते: । वाक्यभेद-
मात्रेणाधिकरणभेदायोगात् । अमृतत्व, अभयत्व, संयद्वात्मत्व, वामनित्व,
भामनित्वादीनां लिङ्गानां, पुष्करपलाशवाक्योक्तपापाश्लेषरूपस्य, अचिरादिवाक्योक्त
ब्रह्मप्राप्तिरूपफलस्य, “कं ब्रह्म” इति प्रकरणस्य च ब्रह्मत्वसाधकस्य, च सत्त्वेन
ततोऽप्याधिक्येन संशयस्यैवानुदयात् ।

ಇದು ತಪ್ಪು. ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಇವರಿಗೂ ಸಹ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
ಶಿವನು ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ವಾಕ್ಯಭೇದ ಮಾತ್ರದಿಂದ
ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪರ್ಯುಪಸಾನ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು
“ಅಮೃತತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ, ಸಂಯದ್ವಾತ್ಮತ್ವ, ವಾಮನಿತ್ವ, ಭಾಮನಿತ್ವ” ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು
ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾಪಾಶ್ಲೇಷವೆಂಬ ಅರ್ಚರಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ “ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ”
ಎಂಬ ಫಲ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಾಧಕವಾಗಿರುವಾಗ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ
ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಶಿವಪರವಾಗಿ ನಿಮಗೆ ತೋರಿಸಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಶಯ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದತ್ರೋಕ್ತಂ ಶಿವಾರ್ಕಮಣಿಗದೀಪಿಕಾಯಾಂ - ಅಕ್ಷಯಾಧಾರತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಮಹಿಮಪ್ರತಿಶ್ಠೆ ಶಿವೇ ಮುಖ್ಯತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಾತ್, ರೂಪವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿದೇನೈವಾಪಾರಿಕತ್ವಕಲ್ಪನಾ ಬಾಧಾಕಾಭಾವಾತ್, ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿಯೋಃ ಸಂಯೋಗಮತ್ವಾದಿಗುಣಶ್ರವಣಸ್ಯ ಚ ಇತಿಶಬ್ದಶಿರಸ್ಕತ್ವೇನ “ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ” ಇತ್ಯಾದಿವದತಸ್ಮಿಂಸ್ತದ್ವೈಪ್ರತ್ಯಯಪರತ್ವಾವಗಮಾತ್, ತತ್ಸಹಚಾರೇಣಾಮೃತತ್ವಾದಿಶ್ರವಣಸ್ಯಾಪಿ ತನ್ಮಾತ್ರಪರತ್ವಾವಗಮಾತ್, ಅಮೃತತ್ವಾದೇರ್ಮುಕ್ತೌ ಸತ್ತ್ವೇನ ಭಾವಿಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿ-ಪ್ರಕಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಃ, ಜೀವೇ ಚಾಕ್ಷಿಸ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಮೇಶಾತ್ ಜೀವೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಯ ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಶಾಕ್ತೇತಿ,

ಶಿವಾರ್ಕಮಣಿಗದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಅಭ್ಯುಧಿಕಾಶಂಕೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉದಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವನು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಯು ಶಿವನಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಸ್ವತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದೇ ಹೊರತು ಶಿವನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಈ ಒಂದು ಶಿವನಲಿಂಗದಿಂದ ಉಳಿದಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ವಾಮನಿ ಭಾಮನಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಇತಿ’ ಶಬ್ದವು ಇರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಹಾಗೆಲ್ಲವೋ ಅವರನ್ನು ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಉಪಾಸನೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಸಂಯೋಗಮತ್ವ, ವಾಮನತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದರ ಸಹಚರ್ಯದಿಂದ ಅಮೃತತ್ವ, ಅಭಯತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಇತಿ’ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಪಾಸನಾಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಜೀವನಿಗೆ ಈಗ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪಕವಾದ ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಶಿವನು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಬರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಹೊರಟದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ತತುಚ್ಛಂ, ಏಕೇನ ಲಿಂಗೇನ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿನಾಂ ಬಹುನಾಮನ್ಯಥಾನಯನಾಭಿಪ್ರಾಯಾತ್ | ಸ್ವಮಹಿಮಪ್ರತಿಶ್ಠಾಪ್ಯಾದಿತ್ಯಾದಂತಸ್ಪತ್ವಸ್ಯಾರ್ಥಕೌಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಗೇವೋಕ್ತತ್ವಾತ್ | “ಹೃದಿ ಹ್ಯೇವ ಆತ್ಮಾ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಜೀವಸ್ಯ ಸದಾ ಹೃದಿತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಲೇ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯೋಗಾಕ್ಷೀಕಾರೇಽಪಿ ನಿಯಮಿತಂ ತತ್ರಾವಸ್ಥಾನಾಭಾವೇನ “ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ” ಇತಿ ನಿಯಮಿತವ್ಯವಹಾರವಿರೋಧಾತ್ | ಏಕಕಾಲಾವಚ್ಛೇದನೈವಾಪಾರಿಕತ್ವಾವಶ್ಯಮಭಾವಾತ್ |

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವಮಹಿಮಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವೆಂಬ ಒಂದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿದ್ದರೂ ಉಳಿದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಅಂತಸ್ಥತ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ‘ಅಭ್ಯುಧಿಕಾಶತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಮತ್ತು ‘ಕೃದಿ ಹ್ಯೇಷ ಆತ್ಮ’

ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಜೀವನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ? ಮತ್ತು ರೂಪಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಾಗ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು.

ಜೀವನಿಗೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರೂಪಾದಿವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯೋಗವನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಿದ್ದಿಯದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಿದ್ದಿಯದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ “ಹೃದಿ ಹ್ಯೇಷ ಆತ್ಮಾ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕೇವಲ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜೀವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಚಕ್ಷುರಿದ್ದಿಯದಲ್ಲೂ ಸಹ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಶಿವನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದಪಿ “ಯ ಷಃ” ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶಾದಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಸ್ಯ ಶಿವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಭಾವಾತ್ ಜೀವಾದಿರिति ತದಪಿ ನ, ಜೀವೇಽಪ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ । ಅಂತರಾಧಿಕರಣವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಏವಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ।

ಯತು ಸರ್ವಪಾಪೋದ್ಭವೇನ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ವರ್ತೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಕ್ಷಯಂತರ್ವರ್ತೀತ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೇತಿ, ತದಸಾರಂ, “ಯನ್ಮಾಮ ತನ್ಮಾಮ” ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಽದಿತ್ಯಾಕ್ಷಯಂತಸ್ಥಯೋರೇಕಧರ್ಮಕತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರ ಶ್ರುತಾವೇವೋಕ್ತೇ, ಸರ್ವಪಾಪೋದ್ಭವತ್ವಸ್ಯಾಕ್ಷಿಸ್ಥೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧೇರिति ದಿಕ್ ॥

“ಯ ಏಷಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಜೀವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಶಿವನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯೂ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಶಿವನು ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನೋ? ಅದರಂತೆ ಜೀವನೂ ಸಹ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಅಂತರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಶಿವನು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಇನ್ನು ಸರ್ವಪಾಪಪರಿಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯನ್ಮಾಮ ತನ್ಮಾಮ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನಿಗೂ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನಿಗೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಪಾಪಪರಿಹಿತವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶೈವಮತದ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಕೇವಲ ದೀಕ್ಷಾಪ್ರದರ್ಶನ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಕಿञ्च “स हरिः स परः परोबरीयान् यदिदं चक्षुषि सर्पिर्वा उदकं वा सिञ्चति वर्त्मनी एव गच्छति स वामनः स भामनः” इत्यादिसमाख्याश्रुत्या,

यत्स्यानत्वादिदं चक्षुरसङ्गं सर्ववस्तुभिः ।

स वामनः ..... ॥

इत्यादिस्मृत्या शिवपरत्वसिद्धान्तस्य विरोधश्च ।

ज्ञानानन्दात्मकं पूर्णं परं ब्रह्म स्वयं हरिः ।

नैजानन्दबलोद्रेकः कमित्युक्तो मनीषिभिः ।

इत्यादिस्मृत्याऽस्य प्रकरणस्यापि वैष्णवत्वबोधिण्या विरोधश्च इति ।

“ಸ ಹರಿಃ ಸ ಪರಃ ಪರೋವರೀಯಾನ್ ಯದಿದಂ ಚಕ್ಷುಷಿ ಸರ್ಪಿರ್ವಾ ಉದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವತ್ಸರ್ನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ ಸ ವಾಮನಃ ಸ ಭಾಮನಃ” “ಪರೋವರೀಯನಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಸನ್ನಿಧಾನದ ಬಲದಿಂದ ತುಪ್ಪ, ನೀರು ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ”. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಏನೇ ಪದಾರ್ಥ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದರೂ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮೂಲಕ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಡಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ‘ವಾಮನ’ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ‘ಭಾಮನ’ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಶಿವಪರತ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯತ್ ಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿದಂ ಚಕ್ಷುರಸಂಗಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಭಿಃ ।

ಸ ವಾಮನಃ ..... ॥

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಸಂಗವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ‘ಶ್ರೀಹರಿಯೇ’ ‘ವಾಮನ’ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕಂ ಪೂರ್ಣಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಯಂ ಹರಿಃ ।

ನೈಜಾನಂದಬಲೋದ್ರೇಕಃ ಕಮಿತ್ಯುಕ್ತೋ ಮನೀಷಿಭಿಃ ।

ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕನು ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆನಂದ ಹಾಗೂ ಬಲಗಳ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ‘ಕಂ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವೈಷ್ಣವ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ರುದ್ರನು ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸೂತ್ರೇ 'ಅಂತರ:' ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಾಯೋಗ: । 'उपपत्ते:' इति हेतुरप्ययुक्तः, "रुद्रस्य शिर उत्पिपेष" "स्तुहि श्रुतं गर्तसदं युवानं" इत्यादिना मृतिपारतन्त्र्या-
देरप्युक्तत्वेनामृतत्वादे: रुद्रेऽनुपपत्ते: । "तमेतास्सप्ताक्षितय उपतिष्ठन्ते या
अक्षन्लोहिन्यो राजयस्ताभिरेनं रुद्रोऽन्वायत्त:" इत्यादौ रुद्रस्याक्षिस्योपासकत्वोक्ते-
श्चेति । एवं सूत्रान्तरेऽप्यनुपपत्तेरूह: कार्य: ।

ಮತ್ತು ಶೈವರ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಇವರಿಗೂ ಸಹ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಂತರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗದು. 'ಉಪಪತ್ತೇ:' ಎಂಬ ಹೇತುವೇ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಹೇತುವು 'ಅಮೃತತ್ವ', 'ಅಭಯತ್ವ' ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ "ರುದ್ರಸ್ಯ ಶಿರ ಉತ್ಪಿಪೇಷ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ರುದ್ರನ ತಲೆ ತುಂಡಾಯಿತು' 'ಭಯಪಟ್ಟನು' ಮತ್ತು ಪರಂತತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಸ್ತುಹಿ ಶ್ರುತಂ ಗರ್ತಸದಂ ಯುವಾನಂ" ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ "ತಮೇತಾಸ್ಸಪ್ತಾಕ್ಷಿತಯ ಉಪತಿಷ್ಠಂತೇ ಯಾ ಅಕ್ಷನ್ಲೋಹಿನ್ಯೋ ರಾಜಯಸ್ತಾಭಿರೇನಂ ರುದ್ರೋಽನ್ವಾಯತ್ತ:" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪು ಗೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ನೆಲೆಸಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಶ್ವ' ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ರೂಪವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ರುದ್ರನು ತಾನೇ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಅನುಪಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - यदपि "अनवस्थिते:" इत्यधिकरणान्तरमिति, तत्र, बाधकोक्त्याऽ-
पेक्षितपरपक्षनिरासपरत्वेन पूर्वशेषत्वसम्भवेऽन्यथात्वायोगात् । "ईशस्सर्वस्य
जगत:" इति ब्रह्मलिङ्गसत्त्वेन तेन प्राणाग्निहोत्रप्रकरणबाधसम्भवेन अङ्गुष्ठमात्रत्वस्य
च "हृद्यपेक्षया" इत्यत्र बक्ष्यमाणत्वेन संशयायोगात् । "विदेहि रुद्रो रुद्रियं
महित्वं" इति पराधीनपदप्राप्त्युक्त्वा सर्वजगदीशत्वायोगाच्च । 'अङ्गुष्ठमात्रस्तश्ಚಿತ್ತಾತ್'
इति निर्देष्टव्ये परमतप्रतिक्षेपरूपतया प्रधानसूत्रनिर्देशायोगाच्चेत्यादि ध्येयम् ॥

ಇನ್ನು ಶೈವರು "ಅನವಸ್ಥಿತೇ: ಅಸಂಭವಾಚ್ಛ" ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಬರುವಾಗ, ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ. ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ

'ಈಶಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಜಗತಃ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ 'ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ' ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರತ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಲಿಂಗವು ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾತ್" ಎಂಬ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

"ವಿದೇಹಿ ರುದ್ರೋ ರುದ್ರಿಯಂ ಮಹಿತ್ವಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಪರಾಧೀನವಾದ ಪದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಈಶ್ವರನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮೊದಲು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕು. ಹೊರತು ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರಧಾನಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಪರಮತಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

गुरुराजियम् - यथाऽन्तर उपपत्तेरित्यत्रोपपत्तेरित्यनेनैवान्यत्रानुपपत्तेरुक्त-
त्वादऽन्यत्रानुपपत्तेः परस्यानवस्थितेरिति पञ्चमसूत्रवैयर्थ्यं एवमेतज्जातीयके द्रष्टव्य
इत्यर्थः ।

॥ ಸಾರ ॥

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತರಚನೆಯೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಅಹಿಂಸಾನಾದವನು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ 'ಅಮೃತತ್ವ', 'ಅಭಯತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಾದರೆ ಅವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಅರ್ಚಾರಾದಿಮಾರ್ಗಗಮನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಚಾರಾದಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.

೧. "ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ರ' ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅಮೃತತ್ವಾದಿ' ಉಪಪತ್ತಿಗಳು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಾಗಲೀ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

೨. "ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಶ್ಚ" ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು "ಅರ್ಭಕಾಕಸ್ತಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವಿಲ್ಲ.

೩. "ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವಚ" ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುಖ ಸಂಬಂಧವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಸುಖದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂಬಂಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಸುಖವು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ.

೪. "ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಥಾನ್ಯಾತ್" ಅರ್ಚರಾದಿ ಮಾರ್ಗವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿ ಯಾರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಈ ಯಾವ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಸಹ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಚರಾದಿಮಾರ್ಗ ಗಮನಕ್ಕೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಕ್ಷಿಪ್ತನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಸ್ಯ' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಕ' ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಗತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮಾರ್ಗ' ಎಂಬರ್ಥವೂ ಅಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ.

೫. "ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ" ಅನವಸ್ಥಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣಕವಾದ ಅನಂತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂಬ ದೋಷವು ಅರ್ಥವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಾಪುರುಷನು ಅವಸ್ಥಿತನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸದಾಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೇ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಧಾರ್ಮಾಪುರುಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಬರುವಾಗ ಪುನಃ ಅದೇ ವಿಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರೂ ಸಹ ಅದ್ವೈತಮತದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಜೋತುಬಿದ್ದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ರಾಮಾನುಜರ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೊಸವಿಚಾರವೆಂದರೆ 'ಅತ ಏವ ಚ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿತ್ತೋ ಅದರಂತೆ ಇದನ್ನೂ ಸಹ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಏನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ನೆಲೆಸಿಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನು ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವರು ಸಾಧಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

टीकाक्षरार्थस्तु - अग्नेरेवादित्यस्यत्वमुच्यतेऽत एवेति ।
 अग्नेरादित्यस्यत्वस्योच्यमानत्वादेवेत्यर्थः । अनेन, “अतोऽक्ष्यादित्ययोरैक्यात्”
 इति भाष्यस्योऽतश्शब्दः सन्निहितेन ‘ऐक्यात्’ इत्यनेन नान्वेति, प्रकृतस्य, ‘अतः’
 इत्यनेन परामृष्टस्यादित्यस्यत्वस्यैक्ये हेतुत्वायोगात्, किन्तु व्यवहितेन
 “अत्राप्यग्निरेवोच्यते” इत्यनेन अन्वेतीत्युक्तं भवति ।

वक्रसङ्गत्याऽधिकरणारम्भ इति । यद्यपि विष्णुज्ञानान्मोक्ष इत्युक्तं,
 तदयुक्तं, “तद्यथा” इत्यत्र अक्षिस्यस्याग्नेर्ज्ञानान्मोक्षश्रवणादिति
 ऋजुसङ्गत्यैवाधिकरणमारभ्य अग्नेरेवाक्षिस्यत्वमिति पूर्वपक्षे आदित्यस्यत्वं हेतूक्तं
 शक्यम् । पूर्वपक्षे तस्य हेतूकरणं वक्रसङ्गत्याऽधिकरणारम्भेऽपि समम् ।

तथाऽपि यथा सिद्धान्ते आदित्यदेवताया आदित्यमण्डलस्थत्वेऽपि अमृत्वादि-
 हेतुभिरिदमक्षिस्यत्वं ब्रह्मण एव, तथा पूर्वपक्षोऽग्नेरादित्यमण्डलस्थत्वेऽप्यक्षिस्यत्वं
 ब्रह्मण एवेत्यादित्यस्यत्वस्य विष्णौ समन्वयो न सिध्येत् ।

आदित्यस्यो विष्णुः, ततश्चार्थादक्षिस्योऽपि स एवेत्यानन्दमयाधिकरणोक्त-
 मादित्यदेवतास्यत्वादिकमयुक्तं,

अग्नेरेवाक्ष्यादित्यदेवतास्यत्वादिति वक्रसङ्गत्याऽधिकरणारम्भे तु, पूर्वोक्तस्य
 विष्णावादित्यदेवतास्यत्वस्येह पूर्वपक्षे आक्षेपात्तन्निरासस्य च विष्णावेवाऽऽदित्यस्थ-
 त्वमिति सिद्धान्ताभिप्रायं विना असिद्धेः तत्समन्वयः सिध्यतीति भावः ।

यद्वा - आदित्यस्यत्वस्य पूर्वपक्षे हेतुमात्रत्वेनोक्तौ पूर्वपक्षहेतुरपि सिद्धान्तिना
 समन्वेतव्य इति नियमाभावात् तत्समन्वयसिद्धिः । उक्तादित्यस्यत्वाक्षेपमुखेन तु

पूर्वपक्षे, सिद्धान्ते तत्समन्वयोऽपि कर्तव्य इति “य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते” इति वाक्यमपि ब्रह्मणि समन्वितं भवतीति भावः ।

अग्नीनामिति बहुवचनमिति । भाष्ये बहुवचनादिकम्, “अथ हैनं गार्हपत्योऽनुशशास य एष आदित्ये पुरुषो दृश्यते सोऽहमस्मि” “अथ हैनमन्वा-
हार्यपचनोऽनुशशासाय एव चन्द्रमसि पुरुषो दृश्यते सोऽहमस्मि” “अथ हैनमाहवनीयोऽनुशशास य एष विद्युति पुरुषो दृश्यते सोऽहमस्मि” इति श्रवणात्, गार्हपत्यादीनां त्रयाणां क्रमेणादित्यादित्रितयस्थत्वम्, तथा च प्रसिद्धगार्हपत्यस्यैवाक्षिस्थत्वमिति प्रदर्शनार्थं,

नतु त्रयाणामक्षिस्थत्वप्रदर्शनार्थमित्यर्थः । ह्याम्यग्निमित्यादाविवेति । यथा “ह्याम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये” इत्यत्राग्रेरुपक्रमेऽपि “सवितारमृतये” “हिरण्ययेन सविता रथेन” इत्यादिसवितृश्रुतिलिङ्गादिना तत्प्रकरणं सावित्रम्, अत एवोक्तमनुक्रमणिकायां - “ह्याम्येकादश सावित्रम्” इति, तथाऽत्रापि ब्रह्मण उपक्रमेऽपि “अस्मद्विद्या” इत्यग्रेरुक्तत्वात् अग्नीनामेवेदं प्रकरणमित्यर्थः । तत्तत्प्रेरकत्वेनेति । श्रुतौ वामनिभामनिशब्दाभ्यां स्त्रीपुरुषरूपसर्वप्रेरकताया उक्तत्वादिति भावः ।

उक्तं हि तत्त्वप्रदीपे - “वामं सौन्दर्यं भामं तेजः तत्प्रधानत्वात् स्त्रीपुरुषा वामभामशब्दशब्दिताः, तन्नेता वामनिर्भामनिः” इति । दिव्यदृष्टिगोचर इति । ततश्च श्रुतौ “य एषोऽन्तरिक्षिणि” “पुरुषो दृश्यते” इति दृश्यत्वाद्युक्तिर्युक्तेति भावः ॥

॥ इति श्रीब्रह्मण्यतीर्थपूज्यश्रीपादशिष्यव्यासतीर्थविरचिता
तात्पर्यचन्द्रिकायां अन्तराधिकरणं सम्पूर्णम् ॥

ಅನುವಾದ - ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣವದಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಅಗ್ನೇರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಥ-ಮುಚ್ಯತೇಽತ ಏವ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಅತ ಏವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಗ್ನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ' ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ಅತಃ ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾತ್" ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ 'ಏಕ್ಯಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತವಾದ 'ಅತಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವು ಏಕೈವಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ವ್ಯವಹಿತವಾದ 'ಅತ್ರಾಪ್ಯಗ್ನೇವೋಚ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ? ಆ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಯ ಏಷಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಏಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯಾತ್" ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ ಏಕೈವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಸ್ತುತಃ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ "ತದ್ವಿಧಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಋಜುಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಋಜುಸಂಗತಿಯ ಮುಖಾಂತರವೇ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಕ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರೂ ಸಹ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಸಮಾನ.

ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥವು ಸೂರ್ಯದೇವತೆಗೆ ಇದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥನಾಗಲಿ; ಆದರೆ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥವೆಂಬ ಲಿಂಗವು. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೇರವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಹೊರತು ವಕ್ರವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವಾದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದವನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಆದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥತ್ವಾದಿಗಳು ಆಯುಕ್ತವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಕ್ಷಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥನು ಆದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥನು ಆಗಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಕ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆಗಿಗೆ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ವಕ್ರಸಂಗತಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಆದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥತ್ವವು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕೇವಲ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಯಾವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಯಾವುದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾನೋ? ಅದನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ ಆವಾಗ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಗ್ನಿನಾಮಿತಿ ಬಹುವಚನಮಿತಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನ ಮತ್ತು ಆದಿಪದದಿಂದ "ಅಥ ಹೈನಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಶಾಸಾ ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" "ಅಥ ಹೈನಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽನುಶಶಾಸ ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" "ಅಥ ಹೈನಮಾಹವನೀಯೋಽನುಶಶಾಸ ಯ ಏಷ ವಿದ್ಯುತೋ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಹಮಸ್ಮಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಅನ್ವಹಾರ್ಯಪಚನ' ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಆಹವನೀಯ' ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು 'ವಿದ್ಯುತ್'ನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೂ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಸ್ಥತ್ವವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಯಾವ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೋ ಅವನೇ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಬಹುವಚನವನ್ನು

ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಮೂರೂ ಅಗ್ನಿಗಳು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಾಗಿದ್ದಾರೊಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಹ್ವಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಮಿತ್ಯಾದಾವಿವ” ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ “ಹ್ವಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತನಾಗಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ “ಸವಿತಾರಮೂತಯೇ” “ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಸವಿತಾ ರಥೇನ” ಎಂದು ಸವಿತೃಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸವಿತೃಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಸವಿತೃಪರವೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆಯೋ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾದಲ್ಲಿ “ಹ್ವಯಾಮ್ಯೇಕಾದಶ ಸಾವಿತ್ರಮ್” ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ‘ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ‘ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ‘ಅಸೃದ್ವಿದ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ತತ್ಪ್ರತ್ಯೇಕತೇನ’ ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ‘ವಾಮ’ ಹಾಗೂ ‘ಭಾಮ’ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಂಬ ಸಕಲ ಚೇತನರಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ - “ವಾಮಂ ಸೌಂದರ್ಯಂ ಭಾಮಂ ತೇಜಃ ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಾ ವಾಮಭಾಮಶಬ್ದಶಬ್ದತಃ, ತನ್ನೇತಾ ವಾಮನಿರ್ಭಾಮನಿಃ” ‘ವಾಮ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಸೌಂದರ್ಯ’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಭಾಮ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ತೇಜಸ್ಸು’ ಎಂದರ್ಥ. ಇವುಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ‘ವಾಮ ಭಾಮ’ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವವನೇ ವಾಮನೀ ಭಾಮನಿಯನಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ದ್ವಿವದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಃ’ ಎಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದೃಶ್ಯತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

प्रकाशः :-

“यतः “य एष आदित्ये पुरुषः सोऽहमस्मि स एवाहमस्मि” इति अग्नेरेवाऽऽदित्यस्यत्वमुच्यते अत एव” इति टीकावाक्यस्य पर्यवसितमर्थं वदन् यदेतच्छब्दाभ्यां वक्रवाक्यरचने भाष्ययोजनं फलमाह - अत्रैरिति ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಠಿಣಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. “ಯತಃ ‘ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ ಅಗ್ನೇರೇವಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ಅತ ಏವ” ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪರ್ಯವಸಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ಯತಃ” “ಅತಃ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಪರ್ವತಃ ವಕ್ಷಮಾನ್ ಧೂಮಾತ್” ಎಂದು ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಕ್ಷಯಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಬರುವಾಗ “ಯತಃ ಪರ್ವತಃ ಧೂಮವಾನ್ ತತೋ ವಕ್ಷಮಾನ್” ಎಂದು ವಕ್ರವಾಗಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ “ಯ ಏಷಃ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ” ಇತಿ ಅಗ್ನೇರೇವಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವ ‘ಉಚ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್’ ಎಂದು ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ “ಯತಃ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮತ್ತು ‘ಏತತ್’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಯತಃ” ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ‘ಅಗ್ನಿಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - “ಯ ಷ ಆದित्ये पुरुषः” इत्यादावग्नीनामेवादित्यस्यत्वमुच्यते । अतोऽक्ष्यादित्ययोरैक्यात् “य एषोऽन्तरक्षिणि पुरुषो दृश्यते” इत्यत्राप्यग्निरेवोच्यते” इति भाष्यस्येत्यर्थः ।

“ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಏಕೈಕವಿರುವುದರಿಂದ “ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ” ಎಂಬಲ್ಲೂ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - “अत्राऽऽदित्यस्यत्वलिङ्गस्यापि विष्णौ समन्वयसिद्धयर्थं वक्रसङ्गत्याऽधिकरणारम्भः” इत्यत्र का नाम ऋजुसङ्गतिः, का च वक्रा, कथञ्च ऋजुसङ्गतौ तत्समन्वयस्यासिद्धिः, वक्रायान्तु तत्सिद्धिरिति न ज्ञायतेऽतो द्वेधाभिप्रायमाह - वक्रेति ।

ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಅತ್ರಾಽಽದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವಲಿಂಗ್ಯಾಪಿ ವಿಷ್ಣೌ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವಕ್ರಸಂಗತ್ಯಾಽಧಿಕರಣಾರಂಭಃ” “ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಕ್ರಸಂಗತಿಯಿಂದ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಟೀಕಾಮಾತಿಗೆ ಏನರ್ಥ? 'ಋಜುಸಂಗತಿ' ಎಂದರೆ ಯಾವುದು? ವಕ್ರಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಯಾವುದು? ಋಜುಸಂಗತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವು ಏಕೆ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ವಕ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ? ಹೀಗೆ ಟೀಕಾ ಮಾತನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಏನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದೇ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ವಕ್ರಸಂಗತ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - उक्तमिति । “तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात्” “नेतरोऽनुपपत्तेः”
 इत्यादाविति भावः । “तद्यथा पुष्करपलाश आपो न क्षिप्यन्त एवमेवंविदि पापं
 कर्म न क्षिप्यते” इति तज्ज्ञानात्सर्वपापाश्लेषे मोक्षस्यापि तदन्यथानुपपत्त्या
 सिद्धेर्मोक्षश्रवणादित्युक्तम् । आदित्यमण्डलस्यत्वेऽपीति । तस्य सिद्धान्तेऽनुमत-
 त्वादिति भावः ।

'ಉಕ್ತಂ' ಎಂದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಮತ್ತು 'ನೇತರೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ
 ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

“ತದ್ಗುಣಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶ ಆಪೋ ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯಂತ ಏವಮೇವಂವಿಧಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯತೇ”
 ಕಮಲಪತ್ರಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಸಂಪರ್ಕ ಹೇಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅದರಂತೆ ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಾಪಕರ್ಮವು
 ಲೇಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಪಾಪದ ಸಂಪರ್ಕರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
 ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಸರ್ವಪಾಪದ ಸಂಪರ್ಕರಾಹಿತ್ಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ
 ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಆಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥತ್ವೇಽಪಿ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥತ್ವವನ್ನು
 ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - वक्रसङ्गतिप्रकारं वदन् तत्र समन्वयसिद्धिप्रकारमाह - आदित्यस्य
 इति । “-“यश्चासावादित्ये” इत्यानन्दमयस्यादित्यस्थत्वमुक्तं, ततश्चाथादक्षिस्थत्व-
 मप्युक्तं” इत्यादिटीकावाक्यस्यार्थानुवादोऽयमिति । यदानन्दमयाधिकरणोक्तमादित्य-
 देवतास्थत्वमार्थिकमक्षिस्थत्वं च, तदयुक्तमित्यर्थः ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಋಜುಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ವಕ್ರಸಂಗತಿಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವದ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು

'ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ" ಇತ್ಯಾನಂದಮಯಸ್ಯಾದಿತ್ಯ ಸ್ಥಪ್ತಮುಕ್ತಂ, ತತಶ್ಚಾರ್ಥಾದಿತ್ಯಸ್ಥಪ್ತವ್ಯುಕ್ತಂ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆನಂದಮಯನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಪ್ತವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಟೀಕೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥಪ್ತವು ಮತ್ತು ಅರ್ಥಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಪ್ತವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥತ್ವಾದಿತಿತಿ | ಅತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಮ: - ಅಗ್ರೇವಾಕ್ಷಿದೇವತಾಸ್ಥತ್ವಮ್, ಕುತ ಏತತ್, "ಯೋಽಸಾವಾದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷ: ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" ಇತಿ ಅಕ್ಷ್ಯಭಿನ್ನಾದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ವಕ್ರಸಂಕ್ರಾಂತೀತ್ಯರ್ಥ: | ಏತच्च प्राचीनटीकाकारित्या अक्ष्यादित्यशब्दयो: देवतापरत्वमुपेत्य सङ्गत्युपपादनमिति ध्येयम् |

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಾದಿತ್ಯದೇವತಾಸ್ಥತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಕ್ರಮ ಹೀಗಿದೆ - ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಕ್ಷಿದೇವತಾಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ಯೋಽಸಾವಾದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷ: ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಕ್ಕಿಂತ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ವಕ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಟೀಕಾ ಪ್ರಕಾರ ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೇವತಾಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ननु पूर्वत्र 'यश्चासवादित्ये' इत्यादित्यस्यत्वं नाम विष्णोरादित्य-देवतास्यत्वम् | यदाहुस्तैत्तिरीयभाष्ये -

स विष्णुस्सर्वजीवेषु नृषु देवेषु च स्थित: |

एक एव .....

ಇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತಂ ಚ ಪ್ರಾಕ್ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾच्च" ಇತ್ಯತ್ರ ಟೀಕಾಪಿ - "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಿತೀ-ನಂದಮಯಸ್ಯಾಪಕೃಷ್ಣೋತ್ಕೃಷ್ಟಜೀವೇಷು ಪುರುಷಾದಿತ್ಯಪದೋಪಲಕ್ಷಿತೇಷು ಸ್ಥಿತಿಕಯನಾತ್" ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ತತ್ರಾರ್ಥಾದಾಪಾದ್ಯಮಾನಮಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಮಪ್ಯಕ್ಷಿದೇವತಾಸ್ಥತ್ವಮೇವೇತಿಹಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ದೇವತಾಪರತ್ವಪಕ್ಷೇ ಸಂಕ್ರಾಂತ್ಯುಪಪಾದನಸಮ್ಮೇವೇಽಪಿ, ಟೀಕಾಕೃತ್ಯಪಕ್ಷೋಽಕ್ಷ್ಯಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಙಪರತ್ವೇ-ನಾನ್ಯಸ್ಯಾಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವೇ ಪ್ರಾಚೀನಮಪ್ಯಗ್ರೇವೇತಿ ಕಯಮಾಕ್ಷೇಪ ಇತಿ ಚೇತ್

ಅಕ್ಷೇಪ - 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಆದಿತ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಆದಿತ್ಯದೇವತ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ತೃತ್ತೀಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸ ವಿಷ್ಣುಸ್ಸರ್ವಜೀವೇಷು ನೃಷು ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ದೇವೇಷು ಚ ಸ್ಥಿತಃ | ಏಕ ಏವ ..... ||' ಎಂಬುದಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಷ್ಯ ಇದ್ದಾನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು "ಭೇವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ - "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮಿತ್ಯಾನಂದಮಯಸ್ಯಾಪ-ಕೃಷ್ಣೋತ್ಕೃಷ್ಟಜೀವೇಷು ಪುರುಷಾದಿತ್ಯಪದೋಪಲಕ್ಷಿತೇಷು ಸ್ಥಿತಿಕಥನಾತ್" 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟಜೀವರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಉಪಕೃಷ್ಟಜೀವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷಪದಕ್ಕೆ, ಅಪಕೃಷ್ಟಜೀವರೆಂದು ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಜೀವರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಆಪಾದ್ಯಮಾನವಾದದ್ದು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥದೇವತಾಸ್ಥತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ 'ಅಕ್ಷಾದಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವತಾಪರವೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಟೀಕಾ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ ವಕ್ರಸಂಗತಿಯು ಉಪವನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಟೀಕಾರಾಯರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಾದಿ' ಶಬ್ದಗಳು ಜಡಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನು' ಅಗ್ನಿಯಾದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನು' ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜಡ' ಎಂದರ್ಥ. ತೈತ್ತೀರಿಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ದೇವತೆ' ಎಂದರ್ಥ. ದೇವತಾಂತರ್ಗತನಾದವನು ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ ಜಡವಾದ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅತ್ರಾಹುಃ - ವಾಮಿನಿಭಾಮನಿಶಬ್ದೋಕ್ತಸರ್ವಕ್ಷಿಪುಂಪ್ರೇರಕತ್ವೇನಾಗ್ರೇಸ್ತದಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವೇ ಸ
ಎವ ಪೂರ್ವತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತಾದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಯ ಆಪನ್ನ ಇತಿ ತೇನೈವೋಪಪತ್ತೌ ತತ್ರಸ್ಥಿತಯಾ
ಕಿಮಿಶ್ವರೇಣೇತ್ಯಾಕ್ಷೀಪ ಇತಿ |

ಸಮಾಧಾನ - ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಕ್ಷಿ' ಶಬ್ದವು ಜಡಪರವಾದರೂ ಸಹ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ವಾಮನಿ ಭಾಮನಿ' ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಪ್ರೇರಕನು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನಾಗಿರುವಾಗ ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯೇ ತೈತ್ತೀರಿಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಡವಾದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ನಿರ್ವಾಹವಾಗುವಾಗ ಈಶ್ವರನು ಭೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಅಗ್ರೀನಾಂ" ಇತಿ ಬಹುವಚನಮಾದಿಪದದ್ವಯಂ ಚ. ಬಹ್ವಿಶ್ರುತಿಸೂತ್ರನಾಪ್ರಯುಕ್ತಮ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ - ಅಗ್ರೀನಾಮಿತಿ |

ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಸ್ತುತೇ "ನ ಚೋಪಕ್ರಮವಿರೋಧಃ, "ಹ್ಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಃ" ಇತ್ಯಾದಾವಿವೋಪಪತ್ತೇಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತದ್ ದುರ್ಗಮತ್ವಾತ್ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಯೇತಿ |

'ಅಗ್ನೀನಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವಿದೆ ಮತ್ತು ಎರಡು ಬಾರಿ ಆದಿಪದವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅನೇಕ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು 'ಅಗ್ನೀನಾಂ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ “ನ ಚೋಪಕ್ರಮವಿರೋಧಃ, “ಹೃದಯಾಮೃಗ್ನಿಂ” ಎಂಬ ಟೀಕಾಮಾತಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣ ‘ಯಥಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೀಕಾರ್ಯಾಂ “ತತ್ತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ತತ್ತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಶ್ರುತೌ ಪ್ರೇರಕತ್ವಬೋಧಕಪದಾಶ್ರವಣಾತ್ಕಯಮೇತ-
ದೀತ್ಯತ ಆಹ - ಶ್ರುತಾವಿತಿ ।

“ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ “ತತ್ತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ತತ್ತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ” ಆಯಾ ಜೀವರನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದವು ಕೇಳಿಸದಿದ್ದರೂ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ತತ್ತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ’ ಎಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಶ್ರುತೌ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಉಪಸಂಹಾರೇ “ವಿಷ್ಣುರೇವಾಕ್ಷ್ಯಾದೀತ್ಯಸ್ಯೋ ದೀವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।
ತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ - ತತಃಶ್ಚೇತಿ । ಶಿಷ್ಟಮುಪನ್ಯಾಸಮುಖೇನ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಸರ್ವತನ್ತ್ರಸ್ವತನ್ತ್ರಸುಧೀನ್ದ್ರತೀರ್ಯಗುರುಪಾದಶಿಷ್ಯರಾಘವೇನ್ದ್ರಪತಿಕೃತೇ
ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶೇ ಅಂತರಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥

ಟೀಕೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ - “ವಿಷ್ಣುರೇವಾಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯೋ ದೀವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಃ” ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೂ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ದೀವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ದೀವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಃ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಏಕೆ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ತತಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯ ಉಳಿದ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಶೈಲಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇನ್ದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಾಶಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಗುರुरಾಜೀಯಮ್ - ತಥಾಪಿ ಯಾ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ॥ ವಿಷ್ಣೋರಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಾನಾಕ್ಷೇಪೋ ಹಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಂ ಪ್ರತಿ ಜ್ಞಾಪಕಾ-
ಭಾವಾತ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಯತ್ವಮಾದಿತ್ಯದೇವತಾಯಾ ಏವೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಕುರ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಯ ಚೈವಮನುಸಂಧಾನಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನುವಾದೋಽಯಮಿತ್ಯವಗಂತವ್ಯಮ್ ।

ಏವಂ ಚ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ನಾಸಂಜ್ಞತಮ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತಫಲಾಕ್ಷೇಪಸ್ಯೈವ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲತ್ವಾನ್ಮೋಕ್ಷ ದತ್ವವದಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಕ್ಷೇಪಸ್ಯ ಕರ್ತೃಶಕ್ಯತ್ವಾದಾದಿತ್ಯ-
ಸ್ಯತ್ವಾದಾಕ್ಷಿಸ್ಯೋಽಗ್ನಿರೀತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಕೃತೇ ಅಗ್ನೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವೇತ್ಯೇವಂ
ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯ ಕರ್ತೃ ಶಕ್ಯತ್ವೇನಾಗ್ನೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ವಿಷ್ಣೌ ತಸ್ಯಾಸಮರ್ಥನೆ
ಯತ್ರಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಂ ತತ್ರಾಗ್ನಿಸ್ಥತ್ವಾಮಿತಿ ವ್ಯಾಸೋಽಸಿದ್ಧಾಂತಿನಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾವೇನಾನೈಕಾಂತಿಕಛೇತುಂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ನ ಕುರ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಇದಂ ಚ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಹೇತುಕೃತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಸಮನ್ವಯೋಽವಶ್ಯಂ ವಾಚ್ಯ ಇತಿ
ನಿಯಮಸಂಹಿತೀಕೃತ್ಯೋಕ್ತಮ್ । ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟೇತ್ಯಾದೌ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್ । ತಥಾಪಿ ವಿಕಾರಶಬ್ದಾದಿತ್ಯಾದೌ
ತದದರ್ಶನಾತ್ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥

ಯದ್ವಾ ನನು ಋಜುಸಂಜ್ಞತ್ಯಾಽಧಿಕರಣಾರಂಭೇತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುಕೃತತ್ವೇಽಪಿ ।
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಹೇತುಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಸಮನ್ವೇತವ್ಯತ್ವೇ ನಿಯಮಾಭಾವಾದಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವ-
ಲಿಂಗಸಮನ್ವಯೋಽಪಿ ಸೇತಸ್ಯತೀತೀವ ವಕ್ರಸಂಜ್ಞತ್ಯಾಽಧಿಕರಣಾರಂಭೋಽನುಪಪನ್ನ ಏವೇತ್ಯರೋಚರಾಹ -
ಯದ್ವೇತಿ ॥ ತತ್ತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನೆತಿ ಟೀಕಾಯಾಮನ್ಯಥಾಽನವಸ್ಥಿತೇಃ ಸೂತ್ರಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ
ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ ॥ ಉ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಕೇಶವಭಟ್ಟಾರಕೇಣ ವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾವದೀಪಿಕಾಯಾಂ
ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥ ॥

೦೪ - ಅಂತರಾಧಿಕರಣ

ಭಾಗ - ೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
 ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರಿ,
 ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ,
 ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ:

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾಢಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಶ್ಚಿಕಾ

ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ - ೪

ಓಂ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ಓಂ ॥ ೧-೨-೧೩ ॥

ಓಂ ಸ್ಥಾನಾಢಿವ್ಯಪಢೇಶಾಚ್ಛ ಓಂ ॥ ೧-೨-೧೪ ॥

ಓಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಠಾಭಿಧಾನಾಢೇವ ಚ ಓಂ ॥ ೧-೨-೧೫ ॥

ಓಂ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಛ ಓಂ ॥ ೧-೨-೧೬ ॥

ಓಂ ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಮಭಾಚ್ಛ ನೇತರಃ ಓಂ ॥ ೧-೨-೧೭ ॥

‘ಸೋಽಹಮಸ್ಢಿ, ಸ ಁವಾಹಮಸ್ಢಿ’ ಇತ್ಯಾಢ್ಯಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾಢಸಹಿತಬಹುಶ್ರುತಿಭ್ಯೋಽಪಿ,
ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಅನುವಾಢ

‘ಸೋಽಹಮಸ್ಢಿ, ಸ ಁವಾಹಮಸ್ಢಿ’ ಅಭ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ಅರ್ಥವಾಢಢಿಢ್ಢ ಸಹಿತವಾಢ ಬಹುಶ್ರುತಿಗಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾಢಿಸಬಹುಢ್ಢು. ಆಢರೆ ಇವುಗಲಿಗಿಂತಲೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿಢ್ಢವಾಢ ನಿರವಕಾಶವಾಢ ಉಪಪತ್ತಿಗಲೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿವೆ. ಆಢ್ಢರಿಢ್ಢ ಚಕ್ಷುರಿಢ್ಢ್ರಿಯಢ್ಢಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ರಮಣ ಮಾಢುವವವನು ಀಶ್ಚರನೇ ಆಗಿಢ್ಢಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಢ್ಢಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಪಂಚಕಾ

‘ಯ ಷಠಾಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ’ ಇತ್ಯತ್ರಾಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವೇನಾಗ್ನಿರೇವೋಚ್ಯತೇ । ‘ಯ ಷಠ ಆದಿತೈ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತ್ಯಗ್ನಿನಾ ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವೇನಾತ್ಮನಾ ಉಪದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ । ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕವಿಧತ್ವಾತ್ ।

‘ಯ ಏಷೋಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದ್ದೊಂದೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾಗಿದವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯ ಏಷ ಆದಿತೈ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ತಾನು ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಏಕವಿಧತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ನಚಾತ್ರೋಪದಿಷ್ಟೋ ನಾಗ್ನಿರिति ಯುಕ್ತಮ್ । ‘ಅಥ ಹಾತ್ರಯಃ ಸಮುದಿರೆ’, ‘ಆಹವನೀಯೋಽನುಶಾಸಾಸ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರೀಶ್ರುತಿಸಮ್ಮಾನ್ಯಾತ್ । ನಚಾಗ್ನಾದಿಶ್ರುತಿರೀಶ್ವರವಿಷಯಾಃ ತ್ರೇತಾಗ್ನಿವಿಷಯತಾಃ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತಿತೇಃ ।

ಇಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಅಥ ಹಾಗ್ನಯಃ ಸಮುದಿರೆ’, ‘ಆಹವನೀಯೋಽನುಶಾಸಾಸ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಯು ಈಶ್ವರಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಹವನೀಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

‘ಆತ್ಮಾ ಮೇ ಭದ್ರಸೇನಃ’ ಇತಿವತ್, ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತ್ಯುಪಚಾರಃ ಕಿಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ಚೇನ್ । ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸಾತ್ । ‘ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಮ್’ ಇತ್ಯಾಥರ್ಥವಾದಾच्च । ಅಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಯೋಃ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಕ್ಷ್ಯಯೋರಪಚಾರವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ ।

‘ಆತ್ಮಾ ಮೇ ಭದ್ರಸೇನಃ’ ‘ಭದ್ರಸೇನನು ನನ್ನ ಆತ್ಮ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪದೇಶವೂ ಸಹ ಏಕೆ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಬಾರದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಗ್ನಿಯು ‘ಆಹಂ’ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ‘ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯೇ

ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಔಪಚಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿವೆ.

ನच 'प्राणो वा अहमस्मि' इतिवदन्तर्याम्यपेक्षयेति वाच्यम् । 'सोऽहमस्मि' इत्युक्त्वा पुनः 'स एवाऽहमस्मि' इति सावधारणमुक्तत्वात् । अवधारणेन च प्रकारान्तराणां सर्वेषां व्यावर्तितत्वात् । अत एवात्मादिशब्दोऽप्यमुख्यार्थोऽङ्गीकार्य इत्येवं प्राप्ते

ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪರವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪುನಃ 'ಸ ಏವಾಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವಧಾರಣಸಹಿತವಾಗಿ ಅಹಂಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಾರದು. ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

समाहितम् । चक्षुरन्तःस्थो विष्णुरेव, अमृताभयत्वोपपत्तेः । आत्मादिशब्दात् स्थानादिसामर्थ्याभिधानादेऽचेति । तत्र पूर्वोत्तरपक्षयोरुभयोरपि प्रमाणवत्त्वात् कथं निर्णय इत्यत आह - सोऽहमिति ॥

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಉಪಪಾದಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸಂಗ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಯು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿರುವಾಗ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

उपपत्तेर्निरवकाशत्वं वदता, 'सोऽहमस्मि' इत्यादेः सावकाशत्वं सूचितम् । उपपत्तेरेव, किमुतात्मशब्दसहितायाः । तथाहि, अग्निः प्रसिद्ध एवास्तु, 'सोऽहस्मि' इत्यादि तु अन्तर्याम्यपेक्षया सावकाशम् । अवधारणं चान्तर्यामिणो विशेषाभाव-
प्रतिपादनार्थम् । तथैवाभ्यासादिकं तात्पर्यद्योतकम् । उपपत्त्यादेस्तु निरवकाशत्वं स्फुटमेवेति ॥

ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಉಪಪತ್ತಿಗಳು ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವಾಗ ಆತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದರೂ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಮಾತು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಾವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಧಾರಣೆಯೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಅಭ್ಯಾಸಾದಿಗಳೂ ಸಹ ತಾತ್ಪರ್ಯದ್ಯೋತಕವಾಗಿವೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಉಪಪತ್ಯಾದಿಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಟ್ಟಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

***

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾಠಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್

ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ - ೪

ನಿಯಂತಾ

ಅಣುಭಾಷ್ಯ - ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ನಿಯಮನ ಮಾಡುವ ಪುರುಷನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ..

***

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ - ೪

ನನ್ವಯಾಪಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತದಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತೈ' ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಥತ್ವೋಕ್ತೇಃ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಸ್ಯ ಚ 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಗ್ನಿನಾ ಸ್ವಾತ್ಮತಾಢಾತ್ಮಯೋಕ್ತೇಃ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಸ್ಯೈವ ಚಾಗ್ನೇಃ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಗ್ನಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಗ್ನಿಸ್ಥತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । 'ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮೃತ್ವಾ ಅಕ್ಷಿಣಿ ಪ್ರಾವಿಶದ್' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಆದಿತ್ಯಾಕ್ಷಣೋರೇಕದೇವತಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ಹ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಥಃ ಪೂರ್ಣಾನಂದೋಽಪ್ಯಗ್ನಿರೇವೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ - ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಸೂತ್ರಪಂಚಕಮ್ ॥

ಆದರೂ ಸಹ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪೂರ್ಣಾನಂದನೆಂಬ ವಿಷಯವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತೈ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ತಾನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯೇ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಕ್ಷಿಪ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಯಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರ್ಣಾನಂದನೂ ಸಹ ಇವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಲು 'ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಐದು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

ತದರ್ಥಃ - ನಿಯಂತಾ ಚೇತಿ || ಪೂರ್ವದನುಷ್ಠಃ | ಸರ್ವಗಃ ಸನ್ ಅಂತರಕ್ಷಣೀತಿ ಶ್ರುತಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಯಃ ಸನ್ 'एष वामनिः' इत्यादिनोक्तो नियन्ता वामभामशब्दित सौन्दर्यतेजःप्रधानसर्वस्त्रीपुंसनियमकर्ता सम्पूर्णानन्दत्वेनोक्तादित्यस्यः एकः स्वतन्त्रो विष्णुरेव | नत्वग्निः |

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಾರವನ್ನೇ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿಯಂತಾ ಚ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ 'ಸರ್ವಗಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತೋ ಹಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸರ್ವಗಃ ಸನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಂದರೆ 'ಏಷ ವಾಮನಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾಮ ಹಾಗೂ ಭಾಮ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸ್ತ್ರೀ ಹಾಗೂ ಪುರುಷರ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ತೇಜಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನೀಡುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ತ್ರೀ ಹಾಗೂ ಪುರುಷರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಆನಂದಪುಳ್ಳವನು ಸ್ವತಂತ್ರನೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ.

कुतः? लिङ्गैः सर्वैर्युतो हि || 'एतदमृतमभयमेतद् ब्रह्म' 'तद् यथा पुष्करपलाश आपो न श्लिष्यन्ते' इति, 'तद् यदस्मिन् सर्पिर्बोदकं वा' इति, 'संयद्राम इत्याचक्षते', 'एतं सर्वाणि वामानि संयन्ति', 'एष उ एव वामनिः', 'कं ब्रह्म खं ब्रह्म', 'स एनान् ब्रह्म गमयति' इत्यादिना उक्तैः अमृतत्व-अभयत्व-पापाश्लेषहेतुवेदनत्व - स्वाश्रयचक्षुरसङ्गतत्व - आपादकत्व - संयद्रामत्व - पूर्णानन्दत्व - पूर्णज्ञानत्वादिभिः तत्प्रकरणस्यैः सर्वैर्लिङ्गैर्युतत्वादित्यर्थः । तैर्लिङ्गैर्युतो नियन्ता विष्णुरेव । तेषां भाषदिशा वैष्णवत्वसिद्धेरिति वा ।

ಏಕೆಂದರೆ 'ಲಿಂಗೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಯುತೋ ಹಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ತದ್ ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶ ಆಪೋ ನ ಶಿಷ್ಯಂತೇ' 'ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಿವೋದಕಂ ವಾ' 'ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' 'ಏತಂ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಸಂಯಂತಿ', 'ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿಃ', 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ', 'ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಮೃತತ್ವ, ಅಭಯತ್ವ, ಪಾಪಲೇಪವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನ-ವಿಷಯತ್ವ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ದೊರಕಿಸುವಂತಹ ಅಸಂಗತ್ವ, ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವ, ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗಗಳೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅತ್ರಾಪಿ ಸ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ 'ಯೋಽಗ್ನಿನಾಮಾ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ ತच्छಬ್ದೇನಾದಿತ್ಯಸ್ಯಮುದ್ವಿಷ್ಯ ಪಾದಾಂತ್ಯಪ್ರಾಣನಯನ್ಯಾಯೇನಾಹಮಸ್ಮೀತಿ ಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತಾದಾತ್ಮ್ಯೇನೋಕ್ತಃ ಸ ಏವ ವಿಷ್ಣುಃ 'ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ' ಇತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥೋ ನಿಯಂತೇತಿ ಸ್ವಚಯಿತುಮ್ ।

'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನಾದವನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ 'ಯೋಽಗ್ನಿನಾಮಾ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ಜೊತೆಗೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಣಿ' ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆಕ್ಷಿಸ್ಥನಾದ ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ 'ಸಃ' ಎಂಬ 'ತತ್' ಶಬ್ದವು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಅತ್ರಾಂತರ ಇತಿ ವಾಚ್ಯೇ ನಿಯಂತೇತ್ಯುಕ್ತಿಃ 'ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತ-ನಿಯಂತೃತ್ವರೂಪೇಣೈವ ಅಕ್ಷಯಂತಸ್ಥತ್ವಮಿತಿ ದೃಢೀಕೃತುಮ್ । ತೇನಾಗ್ರೇರಕ್ಷಿಸ್ಥತಯಾ ನಿಯಂತೃತ್ವೇ ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯೇನ ನಿಯಾಮಕಾಂತರಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಮನವಸ್ಥಿತಃ । ನಿಯಮ್ಯಜೀವಸಾಮ್ಯೇನ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾಸಮ್ಮವಶೇತಿ ಸ್ವಚಯಿತುಮ್ । ಸ್ವತನ್ತ್ರೇಶೋಕ್ತೌ ನ ದೋಷ ಇತಿ ಸ್ವಚಯಿತುಂ ಏಕ ಇತಿ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಾರವನ್ನು ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಂತರಃ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ನಿಯಂತಾ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಏನೆಂದರೆ 'ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ

ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಕ್ಷಿಷ್ಣುನಾಗಿ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ತೇಜಸ್ಸೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಉಳಿದ ಜೀವರುಗಳಂತೆ ಇವನೂ ಸಹ ಜೀವನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಿಯಾಮಕನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ನಿಯಾಮಕನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಿಯಾಮಕನು ಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ನಿಯಮ್ಯರಾದ ಜೀವರಿಗೂ ಅಗ್ನಿಗೂ ಜೀವತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿರುವ ಕಾರಣ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ನಿಯಮ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ನಿಯಾಮಕನಾಗಲಾರನೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಕ್ಷಿಷ್ಣುತತ್ವವಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಈ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಅಂತರಃ' ಎಂದು ಹೇಳದೆ 'ನಿಯಂತಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಯತ್ತು ಅನುಭಾಷ್ಯೇ-

एतद्भावाभिधं लिङ्गं क्रियालिङ्गे ततः परम् ।

अन्तर्याम्यन्तरइवेति क्रिया भावाख्यमुच्यते ॥

ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಂ ಭಾವರೂಪಂ ಲಿಂಗಮತ್ರೋಚಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತೀತಿರೂಪಭಾವಸ್ಯ ಸರ್ವಗ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಸ್ಪಷ್ಟವಾನಿಯಮನರೂಪಂ ಕ್ರಿಯಾಖ್ಯಂ ಲಿಂಗಮೇವೋಪಾತ್ತಮ್ - ನಿಯಂತೇತಿ ॥ ತತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಪದೇನ 'ಅಂತಃಸ್ಥಿತವಾ ರಮಣಕೃತ್' ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯದಿಶಾ ನ ರಮಣರೂಪಕ್ರಿಯೈವ ವಿವಕ್ಷಿತಾ, ಕಿಂತು ನಿಯಮನರೂಪಕ್ರಿಯಾಪಿ । ಅತಃ ಏವ ಕ್ರಿಯೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಿಃ ॥

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ -

ಏತದ್ಭಾವಾಭಿಧಂ ಲಿಂಗಂ ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗೇ ತತಃ ಪರಮ್ ।

ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಂತರಶ್ಚೇತಿ ಕ್ರಿಯಾ ಭಾವಾಖ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ॥

ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾ ಮತ್ತು ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎರಡೂ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿತತ್ವವೆಂಬ ಭಾವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು 'ಸರ್ವಗಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮನ ರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನಷ್ಟೇ 'ನಿಯಂತಾ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವೆಂದರೆ 'ಅಂತಸ್ಥಿತ್ವಾ ರಮಣಕೃತ್' ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

ಸೂಚಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ ರಮಣ ರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಜೊತೆಗೆ ನಿಯಮನ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೂ ಸಹ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ವಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

***

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತನ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ - ೪

ॐ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇ: ॐ || ೧-೨-೧೩ ||

ಅತ್ರ ನಯೇ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತೀರೂಪಭಾವಯುಕ್ತರಮಣರೂಪಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ್ಗಂ ಸಮನ್ವೀಯತೇ |
ತತ್ವೀಯಸ್ಥಿತಿ |

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿತತ್ವ ಭಾವರೂಪವಾದ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ರಮಣ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು

‘ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮಾ’ ಇತ್ಯುಕ್ತೋಽಂತರಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತೀರೂಪಭಾವಯುಕ್ತರಮಣರೂಪಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ್ಗಂ ಸಮನ್ವೀಯತೇ | ‘ಅತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’. ಇತ್ಯುಕ್ತಾಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವ-
ಲಿಂಗಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾನಾಂ ತತ್ರೈವೋಪಪತ್ತೇರೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಂತರಃ = ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಒಳಗಡೆ ನೆಲೆಸಿ ಕ್ರೀಡಿಸುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ. ಉಪಪತ್ತೇಃ = ‘ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವ ಅಭಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

‘ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಂತಃಸ್ಯತ್ವೋಕ್ತಾವಪಿ ‘एष आत्मा’ इत्यात्मपदेनाऽदेयं मातीति रमणस्याप्युक्तेः अन्तरूपपदाद् रमतेर्जमन्तात् इप्रत्ययेनान्तर इति निरदिक्षत् । अत एव तदित्यनुवृत्तावपि पुंनिर्देशः ॥

‘ಅಂತರಕ್ಷಿಣಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ‘ಏಷ ಆತ್ಮಾ’ ಎಂದು ಆತ್ಮ ಪದದಿಂದ ‘ಆದೇಯಂ ಮಾತಿ’ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ರಮಣ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಸಹ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಅಂತರ’ ಎಂಬ ಉಪಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ‘ಇಮಂತವಾದ ‘ರಮ’ ಧಾತುವಿಗೆ ಡಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ‘ಅಂತರಃ’ ಎಂಬ ಪದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ‘ತತ್’ ಎಂಬುದು ಅನುವೃತ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ‘ಅಂತರಃ’ ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

इतश्चैवमित्याह -

ॐ स्थानादिव्यपदेशाच्च ॐ ॥ १-२-१४ ॥

स्थानमक्षि । आदिपदात् तदधिष्ठात् गृह्यते । स्थानादिशब्दात् स्थानादिशक्तिरूपलक्ष्यते । स्थानरूपाक्षिशक्तेरधिष्ठातृशक्तेश्च व्यपदेशाच्चान्तरो ब्रह्मैवेत्यर्थः ।

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ‘ಅಂತರಃ’ ಎನಿಸಿದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಓಂ (೧-೨-೧೪)

ಸ್ಥಾನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷಿಯೆಂದರ್ಥ. ಆದಿ ಪದದಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಸ್ಥಾನಾದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಸಂಗ ಎಂಬ ಸ್ಥಾನಾದಿಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಅಕ್ಷಿಯು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ ಎನಿಸಿದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೪)

‘ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿರ್ಬೌದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಕ್ಷಣೋಽಸಹಜಶಕ್ತಿರೂಪತೇ ।
 एवं ‘एतं संयद्वाम इत्याचक्षते’ इत्यादिनाऽक्ष्यन्तःस्थस्य संयद्वामत्यशक्तिश्चोच्यते ।

तद्वयमक्ष्यन्तःस्थस्य ब्रह्मत्व एव युक्तमिति भावः ॥

‘ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿರ್ಬೌದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಿಗೆ ಅಸಂಗತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ‘ಎತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವಶಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಶಕ್ತಿಗಳು ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

प्रकरणबलाच्चैवमित्याह -

ॐ सुखविशिष्टाभिधानादेव च ॐ ॥ १-२-१५ ॥

विशिष्टं च तत्सुखं च सुखविशिष्टं ‘कडाराः कर्मधारये’ इति परनिपातः ।
 सुखेन विशिष्टमिति वा, सुखेषु विशिष्टमिति वा सुखविशिष्टम् । ‘कं ब्रह्म खं ब्रह्म’
 इत्युपक्रमे कं सुखं ब्रह्म पूर्णमिति पूर्णत्वविशिष्टसुखरूपत्वाभिधानाच्चान्तरो
 ब्रह्मैवेत्यर्थः ।

ಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದಲೂ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಭಗವಂತನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ಓಂ (೧-೨-೧೫)

‘ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ ತತ್ಸುಖಂ ಚ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ’ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ‘ಕಡಾರಾಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಪದವು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪರನಿಪಾತವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಥವಾ ‘ಸುಖೇನವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ’ ಎಂದು ಅಥವಾ ‘ಸುಖೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಂ’ ಎಂದೂ ಸಹ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ‘ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ‘ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ‘ಕಂ ಸುಖನು, ಬ್ರಹ್ಮಪೂರ್ಣನು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸುಖರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಂತರನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

एवेत्यनेन तिष्ठतु तावत् खं ब्रह्मेति पूर्णज्ञानाभिधानमित्याह । विशिष्टेति जीवे
 व्यभिचारनिरासाय ॥

‘ಏವ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ‘ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಹಾಗೆಯೇ ಇರಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸುಖಪೂರ್ಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಸ್ತು ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾ । ಅಕ್ಷಿವಿಧಾ ತ್ವಷ್ಟಿಪರಾಽಸ್ತಿತ್ವತ್ಯತ ಆಹ -

ॐ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ ॐ ॥ ೧-೨-೧೬ ॥

ಶ್ರುತೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಕೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯ್ ತನ್ತ್ರೇಣೋಕ್ತೌ । ‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ತಯೋಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ । ಶ್ರುತೋಪನಿಷದಾಂ ಶ್ರುತಮತರ್ಥಾತೈತದ್ವಿಧಾನಾಂ ಪುಂಸಾಂ ಕೇನ ವಾಯುನಾ ಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗತೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ‘ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ’ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚಾಂತರೋ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅನ್ಯವಿಧಾಶ್ರವಣಾದಿನಾಽನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೇರಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥

‘ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ ಆದರೆ ಅಕ್ಷಿ ವಿದ್ಯೆ ಮಾತ್ರ ಅಗ್ನಿಪರವೇ ಆಗಲಿ ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಛ ಓಂ (೧-೨-೧೬)

ಶ್ರುತ ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ‘ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಪ್ರಕೃತರಾದ್ದರಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ‘ಕ’ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತೋಪನಿಷದಾಂ = ಅಕ್ಷಿವಿದ್ಯೆ, ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಧ್ಯಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪುರುಷರಿಗೆ ಕೇನ = ವಾಯುವಿನಿಂದ, ಕಸ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನ, ಗತೇಃ = ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ಅಭಿಧಾನಾತ್ = ‘ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಂತರ ವಿನಿಸಿದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ. ಒಬ್ಬರ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕೇನಾಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯಾಹ -

ॐ ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಮವಾಚ್ಛ ನೇತರಃ ॐ ॥ ೧-೨-೧೭ ॥

ಅಂತರ ಇತರೋಽಗ್ನಿರ್ನ । ಕಿಂತು ಬ್ರಹ್ಮೈವ । ಕುತಃ? ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ । ಜೀವಸ್ಥಾಗ್ರೇರ್ಜೀವಾಂತರಪ್ರೇರಕತ್ವೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರೇರಕಾಂತರೇಣ ಭಾವ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯಾಪಿ ತಥೇತ್ಯನವಸ್ಥಾನಾತ್ । ಅಗ್ನೀಕೃತ್ಯ ಚೇದಮುದಿತಮ್ । ಅಗ್ನೇರಪಿ ಪ್ರೇರಣೆ ಜೀವತ್ವಸಾಮ್ಯೇನ ಪ್ರೇರಣಾಸಮ್ಮವಾಚ್ಛೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಅಂತರಾಧಿಕರಣ (೧-೨-೧೭)

'ಅಂತರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಬಾಧಕವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಓಂ ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ ಓಂ (೧-೨-೧೭)

ಅಂತರನು ಇತರಃ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ. ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನವಸ್ಥಿತಃ = ಜೀವನೇ ಆದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಜೀವಾಂತರಪ್ರೇರಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅವನಿಗೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಆ ಪ್ರೇರಕನಿಗೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನು ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅನವಸ್ಥಾವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರೇರಕನೇ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರೇರ್ಯನಾದ ಜೀವನಿಂದ ಸಮಾನಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಇವನಿಗೆ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರ ಎನಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿಃ ಅಂತರಾಧಿಕರಣಮ್ - ೪

ॐ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॐ || ೧-೨-೧೩ ||

ॐ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॐ || ೧-೨-೧೪ ||

ॐ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ॐ || ೧-೨-೧೫ ||

ॐ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಕಗತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ॐ || ೧-೨-೧೬ ||

ॐ ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಂಭವಾಚ್ಚ ನೇತರಃ ॐ || ೧-೨-೧೭ ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ತಸ್ಯಾಭಯಸ್ಯಾನ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಾಚೀನೋಽಪ್ಯಭಯತ್ವೇನೋಕ್ತೋಽನ್ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ
ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಕ್ಷೇಪಾತ್ ಸನ್ನತಿಃ |

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಅಭಯಸ್ವರೂಪನಾದವನು ಅನ್ಯನಾದರೆ
ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭಯಸ್ವರೂಪನೂ ಸಹ ಅನ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ
ಮಾಡಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಛಾಂದೋಗ್ಯೇ ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ
ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ
ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನು ಅಗ್ನಿಯೋ ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೋ ? ಎಂದು
ಸಂದೇಹ.

ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಯ ಏಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ
ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ
ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನು ಅಗ್ನಿಯೋ ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೋ ? ಎಂದು
ಸಂದೇಹ.

ಅಗ್ನಿರिति पूर्वः पक्षः । 'य एष आदित्ये पुरुषः सोऽहमस्मि, स एवाहमस्मि'
इति गार्हपत्याख्याशिना स्वात्मनः आदित्यस्थत्वोक्तेः 'आदित्यश्चक्षुर्भूत्वा'
इत्यादिश्रुत्या अक्ष्यादित्ययोरेकदैवत्यत्वाद् 'अथ हाग्रयः समूदिरे'
इत्यग्निश्रुतिबाहुल्याच्च ।

ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ
ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ, ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯಿಂದ ತಾನು ಅಭಿನ್ನನೆಂದು
ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಆದಿತ್ಯಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ
ಅಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತ್ತು 'ಅಥ
ಹಾಗ್ನಯಃ ಸಮೂದಿರೇ' ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಶ್ರುತಿಯ ಬಾಹುಲ್ಯದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ನच 'स यश्चायं पुरुषे, यश्चासावादित्ये, स एकः' इत्यादिसमाख्याबलादग्नि-
प्रयुक्तोऽहंशब्दः तत्स्थविष्णुपर इति वाच्यम् । 'सोऽहमस्मि स एवाहमस्मि'
इत्यभ्यासेन समाख्याबाधात् । अपहते पापकृत्यामुपवयन्तं भुञ्जाम
इत्याद्यर्थवादबलेनात्यलौकिक विष्णुग्रहणे अपूर्वत्वमित्यस्यापि बाधादिति ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷೇ, ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ, ಸ ಏಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದ
ಬಲದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದು ತಪ್ಪು. 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಅಭ್ಯಾಸಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಮುಪವಯಂತಂ ಭುಂಜಾಮಃ'
ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಅರ್ಥವಾದದ ಬಲದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಅಲೌಕಿಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ
ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೂ ಸಹ ಬಾಧದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನು
ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

सिद्धान्तस्तु, 'एतदमृतम्' इत्यादिनोक्तामृतत्वादेः, 'परिम्रियन्ते विद्युद्
वृष्टिश्चन्द्रमा आदित्योऽग्निः, भयादग्निस्तपति' इत्यादिना मृत्यादिमत्यश्रावयोगात् ।

'ಏತದಮೃತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಮೃತತ್ವಾದಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ
ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಪರಿಮ್ರಿಯಂತೇ ವಿದ್ಯುದ್ವೃಷ್ಟಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಆದಿತ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ,
ಭಯಾದಗ್ನಿಸ್ತಪತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮರಣ, ಭಯ ಮೊದಲಾದ ದೋಷವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ
ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ब्रह्मात्मशब्दयोर्विष्णोरन्यत्रानवकाशात् 'तद् यदस्मिन् सर्पिर्वोदकं वा सिञ्चति
वर्त्मनी एव गच्छति' इत्युक्तादक्ष्णोऽसङ्गत्वापादकत्वसंयद्ವಾಮತ್ವಾದಿಲಿङ್ಗಾत् 'कं ब्रह्म
खं ब्रह्म' इत्युक्तब्रह्मप्रकरणात् 'स एनान् ब्रह्म गमयति' इत्युपसंहारे श्रुतैतद्विध्यानां
ब्रह्मगत्याख्यलिङ्गश्रवणेन प्रकरणविच्छेदायोगादग्निप्रयुक्ताहंशब्दस्य च
पादान्त्यप्राणनयन्यायेन अन्तर्यामिपरत्वेन अभ्यासार्थवादयोरपि तन्निष्ठत्वाद् अग्रेरपि
जीवत्वेन प्रेरकजीवान्तरापेक्षायामनवस्थापत्तेश्च स्वतन्त्रो विष्णुरेवाक्षिस्थ इति ।

ಬ್ರಹ್ಮಹಾಗೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಡೆ ಅವಕಾಶ ಹೊಂದದ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು 'ತದ್ ಯದಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವವೋದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವರ್ತನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಆಸಂಗಶಕ್ತಿಯು ಮತ್ತು ಸಂಯದ್ವಾಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನನ್ನಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದ ಬಲದಿಂದ 'ಸ ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನೋ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಂತಿಮಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

ಅಗ್ನಿಯು ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸಹ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನೂ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಜೀವನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಷೇಮಕರ.

फले तु अयमक्षिस्थो विष्णोरन्यक्चेत् तस्यैवादित्यस्यत्वाद् 'यक्चासावादित्यः' इत्युक्तोऽपि स एवेत्यानन्दमयोऽप्यन्य इति तदाक्षेपसमाधी ॥

॥ इति श्रीराघवेन्द्रयतिकृतायां न्यायमुक्तावल्यां आद्येऽध्याये द्वितीयः पादः ॥

ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಕ್ಷಿಸ್ಥನು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದರೆ ಅವನೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲವು ದರಿಂದ 'ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥನೂ ಸಹ ಬೇರೆಯವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಆನಂದಮಯನೂ ಸಹ ಬೇರೆಯವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಇವುಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲಿ:

ಅತ್ರ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಯತ್ವಲಿಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವೀಯತೇ ।

ಓಂ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॥ ಓಂ

ನನು 'ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ (ಛಾಂ.೪।೧೫) ವಾಕ್ಯೋಕ್ತೋಽಗ್ನಿರೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಥೋ ಭವೇತ್ । 'ಯ ಷ ಆದಿತ್ಯ (ಛಾಂ.೪।೧೧) ಇತ್ಯಗ್ನೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್ ನ ಚಾಗ್ನೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಂ ಕುತಃ? ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ಆದಿತ್ಯಃಚಕ್ಷುರ್ಮೃತ್ವಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕತ್ವಾತ್ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಯತ್ವೇನಾಗ್ನೇರಕ್ಷಿಸ್ಥತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ನಚ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' (ಛಾಂ.೪।೧೦।೫) ಇತ್ಯುಪದಿಷ್ಟಃ ಕುತೋಽಗ್ನಿರिति । ಅಸ್ಮಿನ್ಪದೇಶೋ ಬಹ್ವಗ್ನಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾತ್ । ನ ಚ 'ಯಚಾಸೌ' ಇತಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಬಲಾದ್ವಿಷ್ಣುರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಯಃ । ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಭ್ಯಾಸಾದಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಸಮಾಖ್ಯಾತೋ ಬಲವತ್ವಾತ್ । ನಚ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇಽಪೂರ್ವತಾಽಯಾ ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧಃ । ಸ ಚ 'एवं विद्वान्' ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಾತ್ । ಅರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಚಾಪೂರ್ವತಾಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ । ಅತಃ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯೋಽಗ್ನಿಸ್ತತೋಽಕ್ಷಿಸ್ಥಃಚೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಮಾಹ -

ಓಂ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇರिति ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - 'ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋಽಂತರಃ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ತ್ವಗ್ನಿಃ । ಕುತಃ? ಉಪಪತ್ತೇಃ 'एतदमृतत्वब्रह्मशब्दादीनां अन्तरे श्रवणात् । ತेषಾಂ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತೇರित್ಯರ್ಥಃ ॥

एवं च 'एतदमृतमभयम्' (छां.४।१५।१) इत्यमृतत्वाभयात्वादिलिङ्गश्रवणाद् ब्रह्मादिशब्दश्रुतेश्च विष्णुरेव चक्षुरन्तर इति सिद्धम् ॥

ಓಂ ॥ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ ॥ ಓಂ (೧-೨-೧೪)

युक्त्यन्तरेण विष्णोश्चक्षुರन्तःस्थत्वं साधयत् सूत्रमुपन्यस्यति -

અંતરાધિકારણ (૦-૨-૪)

ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲಿ:

ಅತ್ರ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಲಿಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವೀಯತೇ ।

ಓಂ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॥ ಓಂ

ನನು 'ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ (ಛಾಂ.೪।೧೫) ವಾಕ್ಯೋಕ್ತೋಽಗ್ನಿರೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಯೋ ಭವೇತ್ । 'ಯ ಷ ಆದಿತ್ಯ (ಛಾಂ.೪।೧೧) ಇತ್ಯಗ್ನೇರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್ ನ ಚಾಗ್ನೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವೇಽಪ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಂ ಕುತಃ? ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ಆದಿತ್ಯಇಚಕ್ಷುರ್ಮತ್ವಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕತ್ವಾತ್ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವೇನಾಗ್ನೇರಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ । ನ ಚ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' (ಛಾಂ.೪।೧೦।೫) ಇತ್ಯುಪದಿಷ್ಟಃ ಕುತೋಽಗ್ನಿರिति । ಅಸ್ಮಿನ್ಪದೇಶೇ ಬಹ್ವಗ್ನಿಶ್ರುತಿಸದ್ಭವಾತ್ । ನ ಚ 'ಯಇಚಾಸೌ' ಇತಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಬಲಾದ್ವಿಷ್ಣುರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಥಃ । ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಭ್ಯಾಸಾದಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಸಮಾಖ್ಯಾತೋ ಬಲವತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇಽಪೂರ್ವತಾಯಾ ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧಃ । ಸ ಚ 'ಎವಂ ವಿಧ್ವಾನ್' ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಾತ್ । ಅರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಚಾಪೂರ್ವಯಾಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ । ಅತಃ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥೋಽಗ್ನಿಃ ಸ್ತತೋಽಕ್ಷಿಸ್ಥಃ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಮಾಹ -

ಓಂ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇರಿತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - 'ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತೋಽಂತರಃ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ತ್ವಗ್ನಿಃ । ಕುತಃ? ಉಪಪತ್ತೇಃ 'ಏತದಮೃತತ್ವಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೀನಾಂ ಅಂತರೇ ಶ್ರವಣಾತ್ । ತेषಾಂ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಎವಂ ಚ 'ಏತದಮೃತಮಭಯಮ್' (ಛಾಂ.೪।೧೫।೧) ಇತ್ಯಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಶ್ರವಣಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾदिशब्दಶ್ರುತೇಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚಕ್ಷುರಂತರ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ಓಂ ॥ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॥ ಓಂ (೧-೨-೧೪)

ಯುಕ್ತಯಂತರೇಣ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯಂತಿ -

ॐ ॥ स्थानादिव्यपदेशाच्चेति ॥ अस्यार्थः - ब्रह्मस्थानभूताक्षिशक्तेः तदधिष्ठातृब्रह्मशक्तेश्च व्यपदेशात् 'सर्पिर्वोदकं वा सिञ्चति' (छां. ४।१५) इत्युक्तत्वाच्चक्षुरन्तःस्थो विष्णुरेवेत्यर्थः ॥

एवंच सर्पिर्वोदकमिति श्रुतौ स्थानशक्तेर्बामनि (छां. ४।१५।३) भामनिरिति (चतुर्वेदशिखायां) स्वरूपशक्तेश्चोक्तत्वात् । तयोश्चान्यत्रासम्भवात् । चक्षुरन्यःस्थो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

ॐ ॥ सुखविशिष्टाभिधानादेव च ॥ ॐ (१-२-१५)

प्रकरणबलाच्चक्षुरन्तःस्थत्वं विष्णोः प्रतिपादयत्सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ सुखविशिष्टाभिधानादेव चेति ॥ अस्यार्थः - चः समुच्चये । सुखविशिष्टाभिधानात् 'कं ब्रह्म' इत्यादि(छां. ४।१०) प्रकरणे विशिष्टसुखस्य पूर्णसुखस्य अभिधानादेव चक्षुरन्तरो विष्णुरेव । किमु खं ब्रह्मेति पूर्णज्ञानादपीत्यर्थः ।

एवं चोपक्रमे प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्मेति श्रवणेनास्य प्रकरणस्य वैष्णवत्वात् तत्र पूर्णसुखस्य खं ब्रह्मेति पूर्णज्ञानास्य चाभिधानात् । पूर्णानन्दत्वस्य निरवधिकपूर्णा-नन्दत्वाभिप्रायात् । मुख्ये सत्यमुख्यायोगात् अतश्चक्षुरन्तरो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

ॐ ॥ श्रुतोपनिषत्कृत्यभिधानाच्च ॥ ॐ (१-२-१६)

नन्वेतदुपक्रमे सुखज्ञानयोरभिधानेऽपि नाक्षिस्थप्रकरणस्य वैष्णवत्वं युक्तम् । छान्दोग्ये 'प्राणो ब्रह्म' (छां. ४।१०) इति विद्यां, 'य एष आदित्य' इति (छां. ४।११) विद्यां चोक्त्वा, अग्निभिरुपकोसलं प्रति 'अस्मद्विद्या चात्मविद्या चोक्ता' इत्युक्तेनाद्याया विष्णुविषयत्वस्य द्वितीयायाश्चाग्निविषयत्वस्यैव युक्तत्वात् । य एषोन्तरिक्षिणि (छां. ४।१५) इत्यक्षिस्थविद्याया आदित्यविद्ययैकार्यत्वात् । न चोपक्रमविरोधः । 'हयाम्यग्निम्' इतिवदुपक्रमस्योपपत्तेः । आत्मविद्यायाः पृथगुक्तत्वेनास्मद्विद्याया

ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲಿ:

ಅತ್ರ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಲಿಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವೀಯತೇ ।

ಓಂ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ ॥ ಓಂ

ನನು 'ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ (ಛಾಂ.೪।೧೫) ವಾಕ್ಯೋಕ್ತೋಽಗ್ರಿರೇವಾಕ್ಷಿಸ್ಥೋ ಭವೇತ್ । 'ಯ ಷ ಆದಿತ್ಯ (ಛಾಂ.೪।೧೧) ಇತ್ಯಗ್ರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್ ನ ಚಾಗ್ರೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವೇಽಪ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಂ ಕುತಃ? ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ಆದಿತ್ಯಇಚಕ್ಷುರ್ಮತ್ವಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಅಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಯೋರೇಕತ್ವಾತ್ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಿತ್ವೇನಾಗ್ರೇರಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ । ನಚ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' (ಛಾಂ.೪।೧೦।೧೫) ಇತ್ಯುಪದಿಷ್ಟಃ ಕುತೋಽಗ್ರಿರिति । ಅಸ್ಮಿನ್ಪದೇಶೋ ಬಹ್ವಗ್ರಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾತ್ । ನ ಚ 'ಯಇವಾಸೌ' ಇತಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಬಲಾದ್ವಿಷ್ಣುರೇವಾದಿತ್ಯಸ್ಥಃ । ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಭ್ಯಾಸಾದಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಸಮಾಖ್ಯಾತೋ ಬಲವತ್ವಾತ್ । ನಚ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇಽಪೂರ್ವತಾಯಾ ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧಃ । ಸ ಚ 'ಎವಂ ವಿಧ್ವಾನ್' ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಾತ್ । ಅರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಚಾಪೂರ್ವಯಾಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ । ಅತಃ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥೋಽಗ್ರಿಸ್ತತೋಽಕ್ಷಿಸ್ಥಃಚೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಮಾಹ -

ಓಂ ॥ ಅಂತರ ಉಪಪತ್ತೇರಿತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - 'ಯ ಷೋಽಂತರಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋಽಂತರಃ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ತ್ವಗ್ರಿಃ । ಕುತಃ? ಉಪಪತ್ತೇಃ 'ಏತದಮೃತತ್ವಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೀನಾಂ ಅಂತರೇ ಶ್ರವಣಾತ್ । ತेषಾಂ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಎವಂ ಚ 'ಏತದಮೃತಮಭಯಮ್' (ಛಾಂ.೪।೧೫।೧೧) ಇತ್ಯಮೃತತ್ವಾಭಯತ್ವಾದಿಲಿಂಗಶ್ರವಣಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾदिशब्दಶ್ರುತೇಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚಕ್ಷುರಂತರ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ಓಂ ॥ ಸ್ಥಾನಾದಿವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ॥ ಓಂ (೧-೨-೧೪)

ಯುಕ್ತಯಂತರೇಣ ವಿಷ್ಣೋಃಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥಿತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ -

ॐ ॥ स्यानादिव्यपदेशाच्चेति ॥ अस्यार्थः - ब्रह्मस्थानभूताक्षिशक्तेः तदधिष्ठातृब्रह्मशक्तेश्च व्यपदेशात् 'सर्पिर्वोदकं वा सिञ्चति' (छां. ४।१५) इत्युक्तत्वाच्चक्षुरन्तःस्थो विष्णुरेवेत्यर्थः ॥

एवंच सर्पिर्वोदकमिति श्रुतौ स्यानशक्तेर्वामनि (छां. ४।१५।३) भामनिरिति (चतुर्वेदशिखायां) स्वरूपशक्तेश्चोक्तत्वात् । तयोश्चान्यत्रासम्भवात् । चक्षुरन्धःस्थो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

ॐ ॥ सुखविशिष्टाभिधानादेव च ॥ ॐ (१-२-१५)

प्रकरणबलाच्चक्षुरन्तःस्थत्वं विष्णोः प्रतिपादयत्सूत्रमुपन्यस्यति -

ॐ ॥ सुखविशिष्टाभिधानादेव चेति ॥ अस्यार्थः - चः समुच्चये । सुखविशिष्टाभिधानात् 'कं ब्रह्म' इत्यादि(छां. ४।१०)प्रकरणे विशिष्टसुखस्य पूर्णसुखस्य अभिधानादेव चक्षुरन्तरो विष्णुरेव । किमु खं ब्रह्मेति पूर्णज्ञानादपीत्यर्थः ।

एवं चोपक्रमे प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्मेति श्रवणेनास्य प्रकरणस्य वैष्णवत्वात् तत्र पूर्णसुखस्य खं ब्रह्मेति पूर्णज्ञानास्य चाभिधानात् । पूर्णानन्दत्वस्य निरवधिकपूर्ण-नन्दत्वाभिप्रायात् । मुख्ये सत्यमुख्यायोगात् अतश्चक्षुरन्तरो विष्णुरेवेति सिद्धम् ॥

ॐ ॥ श्रुतोपनिषत्कृत्यभिधानाच्च ॥ ॐ (१-२-१६)

नन्वेतदुपक्रमे सुखज्ञानयोरभिधानेऽपि नाक्षिस्यप्रकरणस्य वैष्णवत्वं युक्तम् । छान्दोग्ये 'प्राणो ब्रह्म' (छां. ४।१०) इति विद्यां, 'य एष आदित्य' इति (छां. ४।११) विद्यां चोक्त्वा, अग्निभिरुपकोसलं प्रति 'अस्मद्विद्या चात्मविद्या चोक्ता' इत्युक्तेनाद्याया विष्णुविषयत्वस्य द्वितीयायाश्चाग्निविषयत्वस्यैव युक्तत्वात् । य एषोन्तरिक्षिणि (छां. ४।१५) इत्यक्षिस्यविद्याया आदित्यविद्ययैकार्थत्वात् । न चोपक्रमविरोधः । 'ह्याम्यग्निम्' इतिवदुपक्रमस्योपपत्तेः । आत्मविद्यायाः पृथगुक्तत्वेनास्मद्विद्याया

ಅನ್तर्याಮಿಪರತ್ವಾयोगಾತ್ । ತस्माದಗ್ನಿವಿಷಯತ್ವಮೇವ ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥವಿಧಾया इति प्राप्ते सूचितम् -

ॐ ॥ श्रुतोपनिषत्कगत्यभिधानाच्चेति ॥ अस्यार्थः - श्रुतोपनिषदां श्रुतमध्यातैतद्विधानां पुंसाम् । केन वायुना । कयोः कार्यपरब्रह्मणोः । गतेः प्राप्तेः । 'स एनान् ब्रह्म गमयति' इति (छां. ४।१५) श्रुतावभिधानाच्च चक्षुरन्तरो विष्णुरेवेत्यर्थः ॥

ॐ ॥ अनवस्थितेरसम्भवाच्च नेतरः ॥ ॐ (१-२-२७)

ननु 'सोऽहमस्मि' (छां. ४।१०।५) इत्याद्युपदेशस्यान्तर्यामिवಿಷಯत्वकल्पनया विष्णೋरक्षಿಸ್ಥಿತ್ವಾಗ್ರಹಣೇ ಉಪದೇಶಬಲೇನೈವಾಗ್ರೇರಕ್ಷಿಸ್ಥಿತ್ವಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಇತ್ಯತೋ ಬಾಧಕಸಂಭವಾದಿತಿ ಸಮಾದಧತ್ ಸೂತ್ರಂ ಪಠತಿ ॥

ॐ ॥ अनवस्थितेरसम्भवाच्च नेतर इति ॥ अस्यार्थः - इतरः अग्निः । चक्षुरन्तरो न किन्तु विष्णुरेव । कुतः? अनवस्थितेः जीवस्याग्रेर्जीवान्तरनियामकत्वे तस्यापि जीवत्वाविशेषात् तस्यापि नियामकान्तराभ्युपगमे तस्याप्येवमेवमित्यनवस्थानात् अग्रादिजीवस्य जीवान्तरनियामकत्वासम्भवाच्चेत्यर्थः ॥

एवं चाग्रेरपि जीवत्वेन नियामकत्वासम्भवेन चक्षुर्गतत्वसम्भावनाविरहात् । अस्तु वा कथञ्चित् सम्भवाना । तथाऽपि नासौ चक्षुरन्तरोऽभ्युपगन्तव्यः । अग्रेरपि जीवत्वेन तत्प्रेरणाय जीवान्तरस्य भाव्यत्वात् । तस्याप्येवं तस्याप्येवमित्यनवस्थितेः । तस्माद्विष्णुरिवाक्ष्यादित्यस्थो दृष्टिगोचरोऽतः स एवानन्दमयस्तज्ज्ञानादेव मोक्ष इति सिद्धम् ॥

॥ इति सूत्रार्थरत्नावल्यां अन्तराधिकरणम् ॥

॥ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

॥ ಶ್ರೀಮದ್ವೈಶಾಫರಮಢು ॥

ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ

ಜಗದೊಡೆಯನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.
ಒಂದೊಂದು ನಾಣ್ಯ ಕೂಡಿಟ್ಟಂತೆಯೂ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.
ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಸೇರಿದಾಗಲೂ ಗುಣಶಾಲಿತ್ವ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.
ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಾಮಾತ್ಮಕ-ಲಿಂಗಾತ್ಮಕ ಎಂದೂ ವಿಭಾಗಿಸುವುದುಂಟು.
ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳೇ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳು.
ನಾಮಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.
ಇದೀಗ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ. ಇದುವೇ ದ್ವಿತೀಯಪಾದ.
ಏಳು ಅಧಿಕರಣಗಳು ; ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕರ ಸಮರ್ಪಣೆ.

ದಶದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೇ ಸರ್ವಗತತ್ವವಲ್ಲವೇ?

ಹೌದು ... ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ.

ಇದರ ಸಮನ್ವಯವೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅಗ್ಗಳಿಕೆ.

ತಿಂಡಿ ತಿನ್ನಬಹುದು .... ಊಟ ಮಾಡಬಹುದು .... ಆಸೆಬುರುಕರು
ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನು ನುಂಗಬಹುದು .... ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ನುಂಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?....
ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.... ಅದು ದೋಷವಲ್ಲ .... ಊಹಾತೀತ ಗುಣ
ಅತ್ಯತ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಹೊರಗು.

ಸುಖವಾಗಲಿ.... ದುಃಖವಾಗಲಿ.... ಒಳಗೆ ಸಿಲುಕಿದವರು ಅನುಭವಿಸಲೇ ಬೇಕು.
ಆದರೆ ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಕುಭವಸ್ವಪ್ನೇ ಸವಿಯುವನು.
ಇದುವೇ ಗುಹಾಧಿಕರಣದ ಸಾರ.

ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಿರ್ಲೇಪತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನೇ ವಾಮನಿ..ಭಾಮನಿ..ಪರೋವರೀಯಾನ್..
ವಿಷ್ಣು.. ಮಹಾವಿಷ್ಣು..
ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ ಅಂತರಂಗ

ಪ್ರಕಾಶಕರು : ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಮಠ, ಮುಳಬಾಗಿಲು